

الا ان اولیاء اللہ لا خوف علیہم ولا ہم یحزنون

الحمد للہ سبحانہ وتعالی کہ کتاب مستطاب جامع حقائق و معارف حاوی اعمال و وظائف

تالیف وتدوین قطب الارشاد شمس الافراد عاشق اللہ حضرت سید مظفر علیشاہ قدس اللہ سرہ العزیز

جواہر غیبی

کہ مشتمل بر کنوز اسرار الٰہی و خزائن رموز معرفت و آگاہی ست برائے طالبان بارگاہ حق

و سالکان طریق توحید مطلق بتصحیح ارادت موتمن محمد ابو الحسن صانہ اللہ عما یسوءہ فی الدارین

در مطبع عالی منشی نولکشور واقع لکھنؤ بحسن انطباع یافت

اطلاع - اس مطبع مین ہر علم وفن کی کتب کا ذخیرہ سلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہی جسکی فہرست مطول ہر ایک شائق کو چھاپہ خانہ سے مل سکتی ہی جسکے معائنہ وملاحظہ سے شائقان اصلی حالات کتب کے معلوم فرما سکتے ہین قیمت بھی ارزان ہی اس کتاب کے ٹیٹل پیج کے تین صفحہ جو سادے ہین اُنمین بعض کتب اخلاق وتصوف فارسی وأردو وغیرہ درج کرتے ہین تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہی اُس فن کی اور بھی کتب موجودہ کارخانہ سے قدردانون کو آگاہی کا ذریعہ حاصل ہو۔

کتب اخلاق وتصوف فارسی

گلستان - شیخ سعدی شیرازی -

فرہنگ گلستان - تصنیف مولوی عبد اللہ الموسوی

گلستان مترجم - ترجمہ لفظ بلفظ ہوا ہی -

شرح گلستان - مصنفہ مولوی محمد اکرم ملتانی

ریاض رضوان - شرح گلستان از مولوی ریاض علی صاحب -

اخلاق محسنی - تصنیف ملا حسین واعظ -

گلستان حکیم قاآنی - بجواب گلستان سعدی قابل دید ہی -

بوستان - جلی قلم مانند قلم اوسط قطعہ لائق دید ہی -

بوستان - سہ مصرعہ متن وحاشیہ مین تین مصرع ہین

ایضًا - دو مصرعہ مطبوعہ مطبع علوی -

مثنوی شاہ شرف - از شاہ بو علی قلندر عارفانہ مضمون ہی -

مثنوی معنوی مولوی روم - چار مصرعہ ہر سہ دفتر محشے -

شرح مثنوی بحر العلوم - مرحوم ومغفور یہ شرح حامل المتن ہی -

لطائف معنوی - شرح مثنوی مولوی روم

مطبوعہ مطبع کانپور -

مکاشفات رضوی - شرح مثنوی مولوی روم از مولوی محمد رضا -

اسرار الاولیا - از حضرت شیخ فرید شکر گنج رحمۃ اللہ

مجموعہ مثنویات - فرید الدین عطار جسمین یہ رسائل ذیل ہین - جواہر الذات - ہیلاج - الٰہی نامہ - مختار نامہ - منطق الطیر - بلبل نامہ - نزہت الاحباب - مصباح الفتوح - بے سر نامہ -

تحفہ محمدی - مولفہ خواجہ امیر الدین عرف پگلی دال حکایات ومواعظ عارفانہ مین بقلم نہایت جلی وخوشخط -

پیراہن یوسفی - شرح مثنوی معنوی حامل المتن اُردو منظوم مصنفہ مولوی یوسف علی شاہ گلشن آبادی اس شرح مین متن کے ہر شعر کا ترجمہ ایک ہی شعر مین بالالتزام ہی اور دوسری شرح حاشیہ پر -

مثنوی سلسبیل - مصنفہ حکیم منور حسین فیض تخلص

انوار محمدی - مصنفہ محمد امیر اکبر آبادی دربیان فرقہ اہل اسلام

اخلاق ناصری - مشہور علم اخلاق کی کتاب -

اخلاق محمدی - مصنفہ محمد علی یزدی اخلاق مین -

مصباح الہدایت - ترجمہ عوارف مشہور کتاب ہی -

الا ان اولیاء الله لا خوف علیهم ولا هم یحزنون

الحمد لله سبحانه وتعالی که کتاب مستطاب جامع حقائق ومعارف حاوی اعمال و وظائف

تالیف وتدوین قطب الارشاد وشمس الافراد عاشق الله حضرت سید مظفر علیشاه قدس الله سره المسمی

که مشتمل بر کنوز اسرار الهی وخزائن رموز معرفت وآگاهی ست برای طالبان بارگاه حق

وسالکان طریق توحید مطلق بتصحیح ارادت موتمن محمد ابو الحسن صانه الله عما سوی الله فی الدارین

در مطبع عالی مشهور منشی نولکشور واقع لکهنو حسن انطباع یافت

حمد

سبحانک اللھم وبحمدک لا الہ الا انت یا حی یا قیوم انک انت الحق المبین مالک الملک ذو الجلال والاکرام۔ تؤتی الملک من تشاء وتنزع الملک ممن تشاء لا احصی ثناء علیک انت کما اثنیت علی نفسک۔ اللہ نور السموات والارض مثل نورہ کمشکوٰۃ فیہا مصباح المصباح فی زجاجۃ الزجاجۃ کانہا کوکب دری یوقد من شجرۃ مبارکۃ زیتونۃ لا شرقیۃ ولا غربیۃ یکاد زیتہا یضیٔ ولو لم تمسسہ نار نور علی نور

نعت

الصلوٰۃ والسلام علی رسولہ المجتبیٰ محمد المصطفیٰ صاحب التاج والمعراج المنزل علیہ یا ایہا النبی انا ارسلناک شاہدا ومبشرا ونذیرا وداعیا الی اللہ باذنہ وسراجا منیرا۔ حامد محمود احمد احید وحید حاشر عاقب طٰہٰ یٰس صاحب قاب قوسین مالک لواء الحمد شفیع الامم الذی جاء فی حقہ۔ لقد جاءکم رسول من انفسکم عزیز علیہ ما عنتم حریص علیکم بالمومنین رؤف رحیم ان اللہ وملائکتہ یصلون علی النبی یا ایہا الذین امنوا صلوا علیہ وسلموا تسلیما

رباعی

حمدیکہ جناب کبریا را زیبد	نعتیکہ رسول مجتبیٰ را زیبد
رفتن ز خود است و نیایش و ثنا	کی گفتن حمد و نعت ما را زیبد

امابعد عرض کند بندہ گنہگار امیدوار رحمت پروردگار ابو الحسن بن محمد حسن انصاری قادری چشتی فرید آبادی کہ حضرت باعظمت قطب ارشاد و مرجع ابدال و اوتاد صاحب احوال سنیہ مالک مقامات علیہ مرشد من پناہ سید مظفر علی شاہ اللّٰہی قدسنا اللہ بسرہ العزیز انچہ از حقائق و معارف در کتب بزرگان سلف و خلف خویش

می کردند بدست مبارک نسخہ آن برمیگرفتند و سلسلۂ این کار چندان کشید کہ مجموعۂ اوراق آن انتخاب بضخامت یک کتاب رسید۔ گاہ بودے کہ یاران ممتاز را برای مطالعہ لطف فرمودندی ہنوز این اجزا ترتیب نیافتہ بود کہ حضرت باعظمت اللّٰہی قدس اللہ سرہ العزیز از عالم کثرت بجلوتگاہ قربت رفیق اعلی آسودند شب دہم شہر ربیع الاول ۱۲۹۹ھ یکہزار و دوصد و نود و نہ ہجری انا للہ و انا الیہ راجعون۔ در ایام مرض الوصال باکثر اوقات این بیت کاتب را سماع میفرمودند با آنکہ طبیب معالج حضرت حکیم سید مہر علی صاحب کہ قرابت قریبہ با حضرت اللّٰہی دارند برای اجتناب مبالغہ میکردہ اند اما ذوق آن وقت رخصت امتناع نمیداد ؎

تبسم زیرلب فرما و تاراج گلستان کن	بہار ست و چمن پر جوش ساقی رو بمستان کن

بعد از آنکہ مدتی برین واقعۂ جانکاہ و نائبہ حسرت افزا گذشت مجموعہ اوراق این انتخاب از جزو دان آگاہی بیرون آمد و آن ذخیرہ بود بیش بہا از ہر جنس حقائق و معارف و مسائل شرعیہ و حکمیہ منتخب از تصنیفات ارباب تصوف و سلوک کہ رقمزدہ کلک جواہر سلک بود و ایراد ہر مضمون بلفظ جوہر فرمودہ بلکہ از تقاضاے مقام نزاکت تمام و لطافت بلیغ در خاطر مبارک بروز کردہ بود و تدوینات ماسبق را پیشتر از نظر کیمیا اثر انداختہ دلہا ہمی آسودند کہ این مجموعہ جواہر ارزش قبول دارد تا آنکہ دیدہ وران اوراق رقعہ مختصر بدستخط خاص یافتند خواے او شہادت داد کہ حضرت باعظمت اللّٰہی را ترتیب این اوراق منظور بود عبارتش اینست

از مفتح الابواب مفتاح فتح یافتم و در حجرہ معانی را بکشادم۔ امید چنانست آنچہ از سہو و خطا یابند بذیل کرم بپوشند چہ غرض فقیر خودنمائی نیست بلکہ مقصود کلی آنست کہ قابل آن ہر یک بقدر استعداد خود از حالات و مکاشفات این طائفہ علیہ محظوظ گردند نہ آنکہ قیل و قال را پیدا آرند و بحکم الہام این کتاب را جواہر غیبی نام نہادم۔ جناب خداوند تعالی مقبول دلہا و مطلوب جانہا گرداند و از خطا و زلل نگاہدارد انہ علی ما یشاء قدیر و بالاجابۃ جدیر انتہی

چون تدوین این مقاصد و ترتیب مطالب بتوقیع خاص قرار یافت یاران بمن اشارت کردند کہ این سعادت ابدی و خیر جاری را ذریعہ عاقبت خود گردانم چون کاری بزرگ و مہمی عظیم بود با خود می اندیشیدم کہ ناگہان منامی کہ بمقام ہردوئی پیش ازین دیدم بیاد آمد و تعبیرش حیران بودہ ام گفتم مگر این تاویل ہمانست۔ منام۔ روزی وقت قیلولہ بخواب بودم چنان نمود کہ حضور پرنور حضرت باعظمت سیدے مولائے سید مظفر علی شاہ اللّٰہی قدس اللہ سرہ العزیز بر بالین این بندہ قیام با تمکین دارند و بر زبان مبارک این لفظ

جاری کہ من محتاج این لقاهستم علی الفور دست سعی بکشادم وآنقدر کہ فہم ناقصم بر یافت در شش کنز بہ ترتیبش آوردم چون کتاب را ابتدا اول بیان عام وخاص ست بنا برآن احوال علیہ حضرت الٰہی ابا یاران اعلیٰ خاتم ختم کتاب نمودم ودرآغاز یرانچہ عرض داشت نیفزودم وما توفیقی الا باللہ علیہ توکلت والیہ انیب

جوہر[1] حمد وثنا مر ذاتے وحقیقتے راست کہ موجود باشد بوجود ہر موجود ومسجود باشد بسجود ہر مسجود- وجود حق عین وجود ہر شے ووجود ہر شے عین وجود حق باشد- ذات حق امر معقول ست وذات ہر شے امر معقول- اینما تولوا فثم وجہ اللہ ہر جا کہ رو آرید آنجا وجہ اللہ باشد وذات او کہ مقدس است از شرکت غیر پس روے تو وجہ اللہ باشد وپہلوے تو وجہ اللہ وبطن تو وجہ اللہ وظہر تو وجہ اللہ

جوہر[2] در رشحات مذکور ست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ حمد را بدایتی است ونہایتی بدایت حمد آنست کہ در مقابلہ نعمتی کہ بہ بندہ دادہ اند حمدی میگوید از برای آنکہ میداند کہ حمد نعمت را زیادہ میگرداند ونہایت حمد آنست کہ جناب حق سبحانہ وتعالیٰ شانہ ویرا توفیقی دادہ کہ بآن قوت قیام بحق عبودیت می نماید از نماز وروزہ وزکوۃ وحج وامثال آن در مقابلہ اینچنین نعمتی کہ سبب قرب ورضاء حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ گشتہ است حمد میگوید بلکہ نہایت حمد آنست کہ بندہ داند کہ حامد از مظہر او غیر حق سبحانہ نبودہ است کمال بندہ جز دران نیست کہ داند کہ او معدومی ست کہ او را نہ ذات ست ونہ صفت ونہ فعل باین اندیشہ خود را مسرور گرداند کہ او را مظہر صفات خود گردانیدہ اند- ومیفرمودند کہ شکور بحقیقت آنست کہ در نعمت مشاہدہ منعم کند وفرمودند کہ امام غزالی قدس سرہ فرمودہ اند کہ اگر از نعمت متلذذ شود منافی شکر نیست اگر تلذذ از ین جہت باشد کہ سبب وصول میشود بحق سبحانہ وتعالیٰ

جوہر[3] حمد سہ نوع است قولی وفعلی وحالی خواہ حق حامد باشد مر نفس خود را وخواہ عبد حامد باشد مر معبود خود را اما حمد قولی کہ حق حامد باشد مر نفس خود را چنانچہ در کتب آسمانی یعنی کلام اللہ حمد مر نفس خود را فرمودہ وحمد فعلی چنانچہ کمالات جمالی وجلالی از غیب بسوی شہادت واز باطن بطرف ظاہر رسانیدہ وحمد حالی چنانچہ خود بخود در ذات متجلی بود بفیض اقدس وحمد قولی کہ عبد حامد باشد مر معبود خود را حمد لسانی ست چنانکہ در سائر شریعت وملت جاریست بر لسان انبیا وحمد فعلی ایمان بندہ با عمال خیر ست از عبادات وطاعت ہر عضوی از اعضا مشغول میگرداند بعملی کہ بدان مخصوص ست بوجہی کہ در شریعت نبی آن قوم بدان منصوص ست وحمد حالی اتصاف روح ودل بود بصفات کمالات علمی وعملی وتخلق باخلاق الٰہی واین نوع حمد نزد اہل صوفیہ است واما نزد علماء ظاہر من حیث اللغت مفہوم آن تعظیم فاعل است بجہت احسان وانعام مطلقاً علی الانام واز روے اصطلاح علمی معانی تعریف محمود است بنعوت کمال وحمد اخص است از مدح واعم از شکر است چراکہ شکر مخصوص تعظیم فاعل است بسبب آنچہ از نعم ومکارم او متواصل میشود بمنعم علیہ واہل تحقیق درین معنی نظری دقیق دارند ومیگویند حامد در حالت حمد مشاہد بغبات است بملاحظہ افعال از اصوات ومادح را در مدح نظر بملاحظہ صفات ست وشاکر را دید شکر

بسبب افعال موثرست پس مصنف علیہ الرحمۃ آغاز کتاب را بحمد و شکر ابتدا کردہ چرا کہ این فعل فعل اہل کمال است
تا حامد و شاکر ذات مطلق و ذات معینہ را باشد و مصنف حمد بیحد و شکر بیعد از ان گفتہ کہ کمالات ذات مطلق
و ذات مقید را حدے و نہایتے نیست بر ہر صفتے و نعمتے مستحق حمد و ثنا است خواہ آن صفت از ثبوتات صفات جمالی
باشد و خواہ نعوتات صفات سلبیہ و کاف صفت ذات بلا اعتبار است و ضمیر شین راجع بذات مطلق ست آئینہ حقایق نما

جوہر ۴ حضرت قدوۃ المحققین نجم الملۃ والدین محمد عز الدین المغربی قدسنا اللہ تعالی بسرہ العزیز در جام جہان نما
میفرمایند حمد بیحد و شکر بیعد سزاے ذاتے را کہ وحدتش منشار احدیت و واحدیت شد و مرات ازلیت و ابدیت
گشت و رابطۂ ظاہریت و باطنیت و واسطہ اولیت و اخریت آمد کہ حد فاصل اشارت بدوست و برزخ جامع
عبارت از اوست و حقیقت محمدی خود اوست و ثناے بے نہایت قرین حضرتے را کہ بہ تعین اول و تجلی اول کہ متضمن
شعور بود بکمال ذاتی و کمال اسمائی اجمالاً و شامل اعتبار وجود و علم و نور و شہود بود باعث تعین دوم شد و تجلی
اول کہ متضمن شعور بود بہر کمال ذاتی و کمال اسمائی تفصیلاً و تجلی دوم کہ از حیثیت واحدیت بود تعین بمرتبہ الوہیت
شد کہ شامل ظاہر وجود ست کہ وجوب وصف خاص اوست و شامل ظاہر علم ست کہ امکان از لوازم اوست و شامل
حقیقت انسانی کہ برزخ ست بین الوجوب والامکان و صلوۃ نامیات بر مہتر عالم کہ حقائق ارواح و اجسام تفصیل
حقیقت روح و جسم اوست و او بحقیقت روح و جسم اجمال جمیع اشیاست و بر آل و اصحاب او باد کہ حاملان عرش
شرع او بودند و ناقلان نقش اصل و فرع رضوان اللہ تعالی علیہم اجمعین۔

جوہر ۵ اے محمود بہر شانے واے معبود بہر مکانے۔ اے مذکور بہر لسانے واے معروف بہر احسانے۔ وجود
عالم قطرہ ایست از بحر جود او۔ و عالم وجود لمعہ ایست از ظہور نور شہود او۔ احتجاب او ہم بنور اوست۔ و اختفاے او
بسبب شدت ظہور اوست۔ ے

اے منزہ ذاتت از فہم عقول	در صفاتت دور عقل بو الفضول
گر چہ توحید تو می خوانیم ما	ہم تو دانائی کہ نادانیم ما
سر وحدت در نیابد ہیچکس	حیرت آمد حاصل دانا و بس

ہمہ آثار قدرت اوست و ہمہ انوار عظمت اوست ہر چہ ہست از اوست و ہمہ بدوست بلکہ خود ہمہ اوست
جمال احدیتش از وصمت ملاحظۂ افکار مبرا و جلال صمدیتش از زحمت ملابسۂ انکار معرا مبارزان میدان فصاحت را
در وصف او مجال عبارت تنگ و سابقان عرصہ معرفت را در تعریف او پاے اشارت لنگ پایہ رفعت ادراکش
از ہوازات حواس و محاولت قیاس متعالی و ساحت عزت معرفتش از تعرض اوہام و تردد افہام خالی نہایت
عقول را در ہدایت معرفت او جز تحیر و تلاشی وسیلہ نیست و بصیرت صاحب نظران را در اشعۂ انوار عظمت او

جز تعامی و تعاشی بسیلے نہ - منزہ است از والد و ولد و مقدس است از معونت و مدد - ذات نامحدود او را بدایت نیست و صفات نامعدود او را نہایت نہ - ازل و ابد مندرج در تحت احاطت او - و کون و مکان منطوی در طے بساطت او - جملہ اوائل در اولیت او او اخر و ہمہ اواخر در آخریت او - او ائل ظواہر اشیا در ظاہریت او و باطن بواطن اکوان در باطنیت او ظاہر - دلیل وجود او ہم وجود اوست و برہان شہود او ہم شہود اوست

نطق و ثنایش چہ تمناست این	عقل و تماشش چہ سوداست این

الجوہر الحمد للہ رب العالمین والصلوۃ والسلام علی سید المرسلین و خاتم النبیین و آلہ المعصومین و اصحابہ الطاہرین و اتباعہ و احزابہ اجمعین - پائے ادراک در میدان دریافت کنہش لنگ و قافیہ شعور در بیان حقیقت آن ذات بی رنگ تنگ - کمال خبرداری این مرتبہ بیخبریست و نہایت ادراک این مرتبہ عجز نست غایت ادراک درین مقام عجز ست العجز عن درک الادراک ادراک ہرچہ در عقل و فہم و وہم و حواس و قیاس گنجد ذات سبحانہ و تعالی ازان منزہ و مقدس ست چہ این محدثات اند و محدث جز ادراک محدث نتواند کرد انچہ پیش تو پیش ازان رہ نیست ، غایت فہم تست اللہ نیست + ہرچہ ادراک او بدان منتہی گردد غایت ادراک او بود نہ غایت او سبحانہ و تعالی تعالی اللہ عن ذلک علوا کبیرا انہ درک ادراک و عاجز ماندن از ادراک او عین ادراک لاتفکروا فی ذات اللہ وتفکروا فی الاء اللہ - حمد فزون از عد و شکر برون از حد مر ذاتے را کہ وجود او عین ذات اوست و ہمہ موجودات رشحہ از فیض جود اوست و قائم بدوست - زہے علو جلال و زہے عظمت جمال کہ احدیتش عین واحدیت ست -

جوہر الحمد لاحد المحیط من الازل الی الابد والمدح لاحد الواسطۃ بین الواحد والاحد حمد فزون از عد شکر برون از حد مر ذاتے را کہ وجود او عین ذات اوست و ہمہ موجودات رشحہ از فیض جود اوست و قائم بدوست و او در استکمال ہیچ کمالے از کمالات محتاج نیست بل ہرچہ سواے اوست در جمیع وجوہ محتاج بدوست زہے علو جلال و زہے عظمت جمال کہ احدیتش عین واحدیت و وحدتش عین ہر دو ہمان احدیۂ مطلقہ است کہ در تجلی علمی و اجمالی مسمی بوحدت شدہ و در مرتبہ تفصیلی خود را واحدیت خواندہ و در مرتبہ تجلی ثانی صورت ظاہر وجود ظاہر علم گشتہ وصلوۃ بیحد و درود بیعد بر بزرگ شجر ایمان و آفتاب آسمان عرفان و بدر فلک انوار سبحانی و خزینہ گنج حقائق و معانی و مفتاح اسرار رحمانی باد - از آئینہ حقائق نما شرح جام جہان نما شیخ ابراہیم شطاری جنت آبادی مرید حضرت ابو عبد اللہ محمد خطیر الدین العطاری المخاطب من حضرت القدسی الغوث

لغت

جوہر مقصود از ایجاد موجودات اوست و جامعیت انسان و کمالات او بواسطہ اوست - سیر من اللہ دل اوست و سیر الی اللہ عروج اوست و سیر فی اللہ خود اوست حقیقت جامعہ انسانیہ اوست و آئینہ شیون

غیر متناهیه اوست۔ مظهر شان الٰهی و مظهر شانش کماهی۔ لولاک لما اظهرت الربوبیة درشان اوست و لولاک لما خلقت الافلاک برهان اوست۔ تقسیم مقام دنی مسافر عالم او ادنیٰ قابل خلعت فاوحی محرم اسرار ما اوحیٰ

نظم

اوست ایجاد جهان را واسطه	درمیان خلق و خالق رابطه
شاهباز لامکانی جان او	رحمة للعالمین درشان او
عارف اطوار سر جزو کل	خلق اول روح اعظم عقل کل
علت غائی ز امر کن فکان	نیست غیر ذات آن صاحب قران
رهنمای خلق و هادی سبل	مقتدای انبیا ختم رسل

جوهر[۹] درود نامحدود بر صاحب مقام محمود ﷺ

مظهر جامع حدوث و قدم	امی و حل عقد لوح و قلم
موجهٔ اولین بحر شهود	نقطهٔ آخرین دور وجود
جنبش اول ز محیط قدم	سلسله جنبان وجود از عدم

جوهر[۱۰] در معنی وجود و هستی۔ وجود بضمتین یافتن مطلوب و هستی و بمعنی جسم و بدن که در عرف مستعمل ست در کتب لغت یافته نشده مگر آنکه مجاز باشد و چون زبان زد بعضے ثقات هست ست ظاهرا درست باشد و هستی لفظے است فارسی که تعبیر از معنیش بزبان عربی بلفظ وجود میکنند۔ و مقابل نیستی ست و در اصطلاح صوفیه بمعنی موجود که عبارت از ذوالوجود ست و بمعنی دولت چنانچه نیستی بمعنی فقر و عارف سامی شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره در لوائح میفرمایند که لفظ وجود را گاه بمعنی تحقق و حصول که معانی مصدریه و مفهومات اعتباریه اند اطلاق میکنند و بدان اعتبار از معقولات ثانیه ست که بوے برابر وے امرے نیست در خارج بلکه ماهیات را عارض میشود در تعقل چنانچه محققان حکما و متکلمین تحقیق آن کرده اند و گاه لفظ وجود میگویند و حقیقتی میخواهند که هستی وے بذات خود ست و هستی باقی موجودات بوے و فی الحقیقت غیر از وے موجودے نیست در خارج و باقی موجودات عارض وے اند و قائم بوے چنانکه ذوق کمل کبرا عارفین و عظما اهل یقین بران گواهی میدهد و اطلاق این اسم بر حضرت حق سبحانه و تعالیٰ بمعنی ثانی ست نه بمعنی اول رباعی

هستی بقیاس عقل اصحاب قیود	جز عارض اعیان و حقائق ننمود
لیکن بمکاشفات ارباب شهود	اعیان همه عارض اند و معروض وجود

جوهر[۱۱] صاحب تحفة المرسله الی النبی صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم میفرمایند۔ اعلموا اخوانی اسعدکم الله تعالیٰ و ایانا ان الحق سبحانه و تعالیٰ هو الوجود و ان ذلک الوجود لاشکل و لاحد و لاحصر و مع ذلک

مه
جمع نقره یعنی اغنیا و توانگران
و تهیدستی [illegible]
[illegible]
و فعل [illegible]
[illegible]

اظهر و تجلی بالشکل والحد ولم یتغیر عما کان من عدم الشکل وعدم الحد بل الآن کما کان بدانید اے برادران دینی من که سعد و نیکبخت گرداند شمارا حق سبحانه وتعالی و مارا بدرستی که حق سبحانه وتعالی هستی است و هستی وے عین ذات ویست و آن هستی را نه صورت ست و نه هیئت و نه اورا حدست و نه بدایت و نه نهایت و باوجود این بشکل ظهور نموده و بحد تجلی فرموده و نگشته از آنچه بوده بلکه در ظهور و نمود همچنان ست که پیش ازان بوده امّا برای مثالے گوییم که بفهم قریب تر بود و آن اینست که اگر شخصے گرداگرد خود آئینه ها مختلف دارد خرد و کلان طویله و عریضه پس در هر آئینه برحسب آن آئینه صورتے مختلف پیدا خواهد شد در آئینه خرد صورت خرد و در کلان صورت کلان و در طویله دراز و در عریضه عریض بے آنکه حقیقت آن شخص و صورت اصلی آن تغیر پذیرد و برنگے دیگر گیرد و پس بعین آنچه محال بود چگونه جائز آمد و نیز این حکم در فرشتگان و جن منقول و معروف ست که ایشان بصورت مختلفه پدید می شوند و از حقیقت خود منقلب نمی شوند بلکه از شعبده بازان و ساحران چنین ظاهر میشود که جز نمود امری بیش نیست چنانچه رسن را مار و گل را خار می سازند و مایان بچشم سر می بینیم که آن رسن مار گشت و گل خار و در حقیقت نه آن مار گشته و نه این خار بلکه جز نمود امری چیزے دیگر نیست پس چون این معنی در مخلوقات جائز آید بر قادر مطلق و حکیم برحق چه مشکل نماید حضرت عارف سامی شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره میفرمایند ؎

آن کان حسن بود و نبود از جهان نشان	الآن ان عرفت علی ما علیه کان
اعداد کون کثرت صورت نمایش ست	فالکل واحد یتجلی بکل شان
نوریست محض کرده باوصاف خود ظهور	نام تنوعات ظهورش بود جهان
هرچند در نهان و عیان نیست غیر او	فی حد ذاته نه نهان ست و نه عیان
فالحق وجود بود بر اعیان جن و انس	ساری بود ز لطف و اطوار جسم و جان
دانا بهر بصیرت و بینا بهر بصر	گویا بهر زبان و توانا بهر توان
جامی کشیده دار زبان را که سر عشق	رمزیست کس مگوی حدیثی ست کس مدان

و این تمثیل که گفتم بر همه وجوه نباید دانست بلکه در ناگردیدن ذات و ناگشتن صفات حق سبحانه وتعالی در ظهور فرمودن درین تعینات و درین که هر نقص و عیب راجع ست برین ظهور نه بر آن ذات وان الوجود واحد والالباس مختلفة ومتعددة وان ذلک الوجود حقیقة جمیع الموجودات و باطنها وان جمیع الکائنات حتی الذرة لاتخلو عن ذلک الوجود و آن هستی یکیست و لباسها مختلف و بسیارست و تعینات بیحد و بشمار و آن وجود حقیقت جمیع کائنات ست و باطن او و جمیع موجودات بلکه همه ذرات خالی نیند ازو و چه ممکن نیست که بے آن هستی ایشان را وجود متصور گردد وان ذلک الوجود لیس بمعنی التحقق والحصول لانهما من الصفات الحدیة

لیسا بموجودین فی الخارج فلا یطلق الوجود بہذا المعنی علی الحق الموجود فی الخارج تعالی عن ذلک علوا کبیرا
و آن وجود تحقق و حصول نیست کہ اینہا از معانی مصدریہ اند کہ در خارج وجود ندارند پس لفظ وجود باینمعنی بر حق سبحانہ
و تعالی کہ موجود در خارج ست اطلاق نیابد کہ شان او برتر ست ازانکہ آن لفظ در حق او بدین معنی کشاید بل عیننا
بذلک الوجود الحقیقۃ بہذہ الصفات اعنی وجودہا بذاتہا و وجود سائر الموجودات بہا و انتفاء غیرہا
فی الخارج وان ذلک الوجود من حیث الکنہ لا ینکشف لاحدٍ ولا یدرکہ العقل ولا الوہم ولا الحواس ولا یاتی
فی القیاس لان کلہن محدثات و المحدث لا یدرک بالکنہ الا المحدث تعالی ذاتہ و صفاتہ عن الحدوث
علوا کبیرا بلکہ میخواہیم بدان وجود حقیقتے کہ متصف ست باین صفات عالم یعنی ہستی وے بذات او و ہستی سائر
موجودات بدو و انتفاء غیر او در خارج و آن وجود از حیثیت کنہ ہیچکس را منکشف نگردد و نہ او را عقل دریابد و نہ حواس
و نہ در آید در قیاس چہ اینہا ہمہ نو پیدا شدہ اند و نو پیدا شدہ بکنہ ادراک نکند مگر ہمتا را خود۔ او ذات و صفات حق
سبحانہ و تعالی ازان برتر ست و معلی و من اراد معرفتہ من ہذا الوجہ و سعی فیہ فقد ضیع وقتہ و کسے کہ بخواہد معرفت آن ہستی
بحیثیت کنہ او و سعی کند در پس او تحقیق ضائع کردہ باشد عمر خود را و ان لذلک الوجود مراتب کثیرۃ

جوہر[۱۲] شیخ ابراہیم شطاری قدس سرہ در آئینہ حق نما میفرمایند کہ حق سبحانہ و تعالی در مذہب محققان متصوفہ
عبارت از وجود محض ست و وحدت او وحدتے ست حقیقی نہ وحدتے کہ مقابل کثرت باشد و وجود او عین ذات اوست۔

جوہر[۱۳] حضرت حق سبحانہ و تعالی وجود مطلق است و قائم بنفسہ است کہ عین وجود ست و ہمہ موجودات شیونات
وے اند و قائم بوے و منزہ است از قیام صفات کہ عین صفات ست انچہ دیگران را بقیام صفات حاصل شود
او سبحانہ را بذات خود حاصل ست و مقدس ست از تعدد و ظاہر ست نزد خود بذات خود و خود را مشاہد ست بذات
خود و غنی ست از ماسوائے خود کہ مظاہر اند و یافت و ادراک آن عقل و وہم را محال ست۔

در بیان آنکہ وجود حقیقی در ہر مرتبہ باحکام و آثار آن مرتبہ ظاہر

جوہر[۱۴] وجود حقیقی در ہر مرتبہ باحکام و آثار آن مرتبہ ظاہر ست و بلون آن مرتبہ ملون اگرچہ فی الحقیقت او را
رنگے نیست مثلاً اگر آفتاب در زجاج ہائے مختلف الوان تابد در ہر زجاجے بقدر قابلیت آن زجاج نورے ظاہر گردد
از اخضر اخضر و از اصفر اصفر و از احمر احمر و این الوان را آفتاب نمی توان گفت چرا کہ آفتاب یک حقیقت بسیط ست
ہیچ لونے را دران مدخل نیست و اگر شخصے ہر فردے ازانفراد لون را آفتاب گوید خطا و غلط گفتہ باشد اگرچہ ظہور
ہیچ لونے بے آفتاب نیست الملمعین آفتاب نیست ہمچنان ذات مطلق در ہر مرتبہ باسمے مسمی گشتہ و در ہر تعینے
متعین شدہ و در ہر قیدے مقید ست اگر کسے مقید را مطلق گوید و یا مطلق را مقید خطا و ہذیان گفتہ باشد
اگرچہ مقید بے مطلق نیست و مطلق بے مقید نہ اما مقید من حیث المقید مطلق نیست و مطلق من حیث المطلق

مقیدنہ چراکہ ہردو قید اند فہم من فہم ۱۲- از آئینہ حقائق نما شرح جام جہان نما

جوہر[۱۵] کثرت اسما و صفات ذات را متکثر نگرداند چنانچہ کثرت تعدد اعداد واحد را متعدد نکند ہمچنان بہ تعدد تعینات و تکثرات وجود حقیقی متکثر و متعدد نمی شود بلکہ ایشان مظاہر و مجالی اند نہ آنکہ ایشان را علیحدہ وجود ست در خارج تا مرتبہ وجود حقیقی را متکثر گردانند و ایشان را در مرتبہ ذات شیونات خوانند و در مرتبہ علم اعیان ثابتہ و در مرتبہ شہادت کہ جامع جمیع مراتب ست خلق دانند- آئینہ حقائق نما

(حاشیہ: آئینہ تا جمع مجلی ۱۲)

جوہر[۱۶] در معنی کل شیٔ فیہ کل شیٔ مولانا جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ حقیقت ہستی بجمیع شیون و صفات و نسب و اعتبارات کہ حقائق ہمہ موجودات اند در حقیقت ہر موجودے ساری ست ولہذا قیل کل شے فیہ کل شے صاحب گلشن راز قدس سرہ میفرمایند ؎

(حاشیہ: یعنی تعین اول ۱۲)

دل یک قطرہ را اگر بر شگافی　　برون آید ازو صد بحر صافی

رباعی

ہستی کہ بود ذات خداوند عزیز　　اشیا ہمہ در وے اند و وے در ہمہ نیز
اینست بیان آنکہ عارف گوید　　باشد ہمہ چیز مندرج در ہمہ چیز

جوہر[۱۷] خفاے او باعتبار صرافت و اطلاق ست و ظہور او باعتبار مظاہر و تعینات ہر چند حجب بیشتر ظہور بیشتر و ہر چند حجب کمتر خفا زیادہ تر-

جوہر[۱۸] در مذہب محققان صوفیہ حق عبارت از وجود محض ست و آن وجود حقیقی ست کہ در مقابل آن عدم حقیقی است-

جوہر[۱۹] ظہور حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ بے ما صورت نہ بندد و وجود ما بے او متحقق نشود فوجود ما بہ و ظہورہ بنا

جوہر[۲۰] در اتحاد وجود واجب تعالیٰ با حقیقتش بدانکہ اتحاد وجود واجب تعالیٰ با حقیقتش میان حکماء متقدمین و صوفیہ موحدین متفق علیہاست اما نزد حکما جزئی حقیقی ست و متعین بہ تعین کہ عین ذات اوست و نزد صوفیہ نہ کلی ست نہ جزئی و نہ خاص و نہ عام بلکہ مطلق ست از ہمہ قیود تا بحدے کہ از قید اطلاق نیز و این حال بکشف صریح و ذوق صحیح میکنند و آن طورے ورائے طور عقل یعنی قوت عقلیہ بادراک آن وافی نیست نہ آنکہ منافی طور عقل ست زیراکہ بمقدمات عقلیہ نہ اثبات آن توان کرد و نہ نفی آن حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در شرح رباعیات میفرمایند- رباعی-

واجب کہ وجود بخش نو و کہن ست　　تصویر وجود بخش قول کن ست
گویم سخن نغز کہ مغز سخن ست　　ہستی ست کہ ہم ہستی و ہم ہست کن ست

رباعی

رباعی

هر بی سر و پا را نه رسد دست بتو	خوش آنکه ز خود برید و پیوست بتو
هستی تو هستی که بجز ذات تو نیست	ما نیست بذات خود وی هست بتو

درین دو رباعی اشارت ست باتحاد وجود واجب تعالی با حقیقتش چنانکه مذهب حکما و صوفیه موحده است و بیانش آنست که موجودات را بحسب تقسیم عقلی سه مرتبه مے تواند بود اول موجودے که وجودے وے مغایر ذات وے باشد و مستفاد از غیر چون ممکنات موجوده دوم موجودے که حقیقت وے مغایر وجودے وے باشد و مقتضی آن بر وجهے که انفکاک وجود از وے محال باشد در خارج اگرچه بنابر تغایر میان ذات و وجود تصور انفکاک ممکن ست چون واجب الوجود بر مذهب متکلمین سوم موجودے که وجود او عین ذات او باشد یعنی بذات خود موجود بود نه بامر مغایر ذات و لا شک چنین موجود واجب بود زیرا که انفکاک شی از نفس خودش تصور نمی توان کرد فکیف که بحسب خارج واقع تواند شد و پوشیده نماند که اکمل مراتب وجود مرتبه سوم ست و فطرت سلیمه جازم ست با آنکه واجب تعالی می باید که بر اکمل مراتب وجود باشد پس ذات وے عین وجود وے باشد تنبیه و ازینجا معلوم شد که چون لفظ وجود و هستی بر واجب تعالی اطلاق کنند مراد بآن ذاتے ست که موجود ست بنفس خود و موجد ست مر غیر خود را نه کون و حصول و تحقق که معانی مصدریه و مفهومات اعتباریه اند که آنرا تحقق و وجود نیست مگر در ذهن تعالی الله عن ذلک علوا کبیرا و میفرمایند رباعی۔

هستی که بذات خود هویداست چو نور	ذرات مکونات ازو یافت ظهور
هر چیز که از فروغ او افتد دور	در ظلمت نیستی بماند مستور

رباعی

خورشید فلک بنور خویش ست منیر	جرم قمر از پرتو او نور پذیر
روشن بخودست نور کز عقل خبیر	افزون نهدش نه صرفه جورده مگیر

درین دو رباعی اشارت ست به تمثیلے که از برائے بیان مراتب موجودات در موجودیت کرده اند و گفته که اشیاء نورانی را در نورانیت سه مرتبه است اول آنکه نور وے مستفاد باشد از غیر چنانکه جرم قمر در مقابله آفتاب روشن گردد بشعاع او و درین مرتبه سه چیز باید یکے جرم قمر دوم شعاع که بر وے افتاده است سوم آفتاب که مفید شعاع ست مرتبه دوم آنکه نور وے مقتضائے ذات وے باشد چون آفتاب بفرض آنکه ذات وے مستلزم و مقتضی نور وے بود و درین مرتبه دو چیز باید یکے جرم آفتاب دوم نور وے مرتبه سوم آنست که بذات خود ظاهر و روشن باشد نه بنورے که زائد باشد بر ذات وے

چون نور چه بر هیچ عاقل پوشیده نیست که نور آفتاب تاریک نیست بلکه بذات خود ظاهر و روشن ست نه بنوری دیگر که بذات وی قائم باشد و درین مرتبه یک چیز ست که بخود بر دیدهٔ مردم ظاهر ست و دیگر چیزها بواسطهٔ وی ظاهر میشوند بآنمقدار که قابلیت ظهور دارند و هیچ مرتبه در نورانیت بالاتر ازین مرتبه سوم نیست و چون این مقدمات در محسوسات متصور گشت مراتب سه گانه موجودات که پیش ازین مذکور شد روشن گشت و اکملیت مرتبه سوم مبین شد

جوهر بدلیل اثبات اتحاد وجود واجب تعالی با حقیقتش مولانا شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند رباعی

هر چیز که جز وجود در چشم شهود محتاج بود واجب نبود وصف وجوب	در هستی خویش هست محتاج وجود باشد بوجود خاص و هو المقصود

این رباعی اشارت ست بدلیل اثبات اتحاد وجود واجب تعالی با حقیقتش و تحریرش آنست که گوییم هر چیزی که مغایر وجود ست بحیثیتی که نه عین مفهوم وجود باشد و نه فرد وی چون انسان مثلا مادام که منضم نگردد وجود بوی متصف نمیگردد بوجود فی نفس الامر پس هر چیز که مغایر ست مر وجود را در موجودیت فی نفس الامر محتاج باشد بغیر خود که وجود ست و هر چه محتاج باشد بغیر خود در موجودیت ممکن ست زیرا که ممکن عبارتست از چیزی که در موجودیت خود محتاج باشد بغیر پس هر چیز که مغایر باشد مر وجود را واجب نتواند بود و به براهین عقلیه ثابت شده است که واجب موجود ست پس واجب نتواند بود مگر وجود سوال اگر کسی گوید ممکن آنست که در موجودیت خود محتاج باشد بغیر یکه موجد وی است نه وجود وی جواب گوییم هر چیز که در موجودیت محتاج بغیر ست استفاده وجود از غیر میکند و هر چه استفاده وجود از غیر میکند ممکن ست خواه آن غیر را وجود گویند خواه موجد

جوهر در بیان آنکه وجود حق و هستی مطلق هر جا که ظاهر ست عین مظهر ست ۲۱

شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در لوائح میفرمایند هر گاه که چیزی در چیزی نموده میشود ظاهر غیر مظهر ست یعنی ظاهر دیگر و مظهر دیگر ست و ایضا آنچه نموده میشود از ظاهر در مظهر شبح و صورت ست نه ذات و حقیقت الا وجود حق و هستی مطلق که هر جا که ظاهر ست عین مظهر ست و در همه مظاهر بذات خود ظاهر است

۲۲

جوهر آن وجود باعتبار مرتبهٔ اطلاق منزه است از جمیع نقائص رنج و راحت راجع است بسوی تعینات و وجود بواسطه تلبس بامور شریفه کمال نگیرد و بسبب ظهور در مظاهر خسیسه نقصان نه پذیرد نور آفتاب هر چند بر پاک و پلید تابد هیچ تغیر به بساطت نوریت او راه نیابد نه از مشک بوی گیرد و نه از گل رنگ روح در بدن انسان موجود ست و محیط و با وجود چندین پلیدیهای قالب او پاک و لطیف ست

چنانچه پیش از تعلق پاک و لطیف بود پس نور حقیقی که از همه الطف ست او را ازین چه نقص حاصل شود

جوہر ۲۳ ظهور و خفاء شیون و اعتبارات بسبب تلبس بظاهر وجود و عدم تلبس آن موجب تغیر حقیقت وجود و صفات حقیقی او نیست بلکه مبنی ست بر تبدیل نسب و اضافات و آن مقتضی تغیر در ذات نیست اگر عمرو ان یمین زید برخیزد و بر یسارش نشیند نسبت زید با او مختلف شود و ذاتش با صفات حقیقیه خود همچنان بر قرار خود همچنین حقیقت وجود بواسطه تلبس با مور شریفه زیادتی کمال نگیرد و بجهت ظهور در مظاهر خسیسه نقصان نپذیرد و نور آفتاب هر چند بر پاک و پلید تابد هیچ تغیر بر بساطت نوریت او راه نیابد نه از مشک بوی گیرد و نه از گل رنگ و نه از خار عار دارد و نه از خارا ننگ لوائح زیرا که معیت حق سبحانه با شیا نه چون معیت جوهر بجوهر یا عرض بعرض یا عرض بجوهر بلکه معیت وجود ست بماهیت من حیث هی که بمعیت ماهیت موجود میگردد و آن معیت عبارتیست از ظهور نسبت مجهول الکیفیت میان وجود و ماهیت

جوہر ۲۴ آن وجود محیط است بجمیع موجودات همچو احاطه ملزوم بلوازم و موصوف بصفات چنانچه عالم بصفت علم و قادر بصفت قدرت نه احاطه ظرف بمظروف یا احاطه کل مر جزو را

جوہر ۲۵ شیخ ابراهیم شطاری قدس سره در آئینه حقائق نما میفرمایند که حقیقت وجود بشرط لا شی مسمی بمرتبه احدیت و غیب هویت و ذات بلا قید ست جمیع اسماء و صفات درین مرتبه مستهلک اند و وجود بشرط جمیع اشیا که لازمه او ست از کلیات و جزئیات مسمی است باسماء و صفات مرتبه واحدیت و الوهیت و مقام جمع خوانند و حقیقت وجود نه بشرط شی و نه بشرط لا شی که اد را هر دو مساوی باشند آن مرتبه را وحدت حقیقی و هویه مطلقه خوانند که ساری ست در جمیع موجودات و باصطلاح صوفیه تعین اول و تجلی اول گویند و درین مرتبه جمیع اعیان ثابته در حضرت علم بصورت عقل ظاهر شدند۔

جوہر ۲۶ در بیان آنکه حقیقت هستی از جهت صرافت و اطلاق خودش ساریست در ذوات جمیع موجودات شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در لوائح میفرمایند همچنانکه حقیقت هستی از جهت صرافت و اطلاق خودش ساریست در ذوات جمیع موجودات بحیثیتی که در آن ذوات عین آن ذوات ست چنانکه آن ذوات در وے عین وے بودند همچنین صفات کامله او بکلیتها و اطلاقها در جمیع صفات موجودات ساری اند بمثابه که در ضمن صفات ایشان عین صفات ایشانند چنانکه صفات ایشان در ضمن صفات کامله عین آن صفات کامله بودند مثلاً صفت علم در ضمن علم عالم بجزئیات عین علم بجزئیات ست و در ضمن علم عالم بکلیات عین علم بکلیات و در ضمن علم فعلی و انفعالی عین علم فعلی و انفعالی و در علم ذوقی و وجدانی عین علم ذوقی و وجدانی تا غایتے که در ضمن علم موجوداتے که بحسب عرف ایشانرا عالم نمیدارند عین علمے است که لائق بحال ایشان ست

نامیده‌اند

وعلی ہذا القیاس سائر الصفات والکمالات

جوہر [۲۷] نزد محققین وجود معروض ست و موجودات مقیدہ عارض و وجود مطلق موجود ست و غیر او را وجود نیست اصلا در حقیقت و نزد حکما و متکلمین وجود عارض ست مر ماہیات و حقائق را و ماہیات و حقائق معروضات وجود اند و وجود مطلق را در خارج وجود نیست بل وجود آن ذہنی ست و آن امر کلی ست عام موجود تحت افراد خود و عجب تر آنکہ حکما و متکلمین میگویند کہ وجود مطلق نقیض عدم مطلق ست و مقسم تمام موجودات وخیر محض ست و واحد ست و او را ضد و مثل نیست و باز میگویند کہ آن در خارج معدوم ست

جوہر [۲۸] بدانکہ حق حقیقی وجود واحد مطلق ست و در مقابل وجود عدم است پس باطل حقیقی عدم باشد و حق اضافی آنست کہ نفع او بہ نسبت بابعضے باشد دون بعضے مثل عسل کہ نسبت بامزاج محرور صفراوی یابس مضر و باطل ست و نسبت بامزاج بارد و بلغمی مرطوبی حق و نافع ست و پوست خربزہ و پوست برنج و کاہ گندم نسبت بانسان باطل ست چہ ماکول انسان نیست و نسبت با حیوانات حق و نافع و علی ہذا القیاس و حق اضافی و باطل اضافی ہر دو اقسام حق حقیقی اند چہ در تحت وجود داخل اند نہ خارج

جوہر [۲۹] بدانکہ غیر وجود عدم ست و عدم لاشی محض ست لیکن وجود دائما واحد ست و بر حقیقت حقیقی خود بلا تغیر و تبدیل باقی ست و عدم ہمچنان دائما بر عدمیت خود ست ہرگز وجود عدم نشود و موجود معدوم نگردد کہ قلب حقائق محال ست۔

جوہر [۳۰] شیخ رکن الدین شیرازی قدس سرہ در نصوص الخصوص فی شرح الفصوص و شیخ ابراہیم شطاری قدس سرہ در آئینہ حقائق نما شرح جام جہان نما میفرمایند الوجود عادم العدم و العدم عادم الوجود ست

	وجود حقیقی ست عدم العدم نماندہ درین بحث الا وجود	عدم چیست عدم الوجود ای حکم کہ غیر وجود ست بیشک عدم	تمیز کنندہ نیک را بدانید

جوہر [۳۱] در بیان آنکہ وجود خیر محض ست شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرماید کہ چون صفات و احوال و افعال کہ در مظاہر ظاہر ست فی الحقیقت مضاف بحق ظاہر در ان مظاہر ست پس اگر احیانا در بعضے از انہا شرے و نقصانے واقع باشد از جہت عدمیت امرے دیگر تواند بود زیرا کہ وجود من حیث ہو وجود خیر محض ست و از ہر امرے وجودے کہ شری متوہم میشود بواسطہ عدمیت امر وجودے دیگر ست نہ بواسطہ آن امر وجودے من حیث ہو امر وجودی و حکما در انچہ وجود خیر محض ست دعوی ضرورت کردہ اند و از برائے توضیح مثالے چند آوردہ و گفتہ کہ برد مثلا کہ مفسد اثمار ست و شر ست نسبت باثمار شریت او نہ از ان جہت ست کہ کیفیتے ست از کیفیات وجود زیرا کہ او از ان جہت کمالے ست از کمالات بلکہ از ان جہت ست کہ

سبب شده است مر عدم وصول اثمار را بکمالات لائقه خود و همچنین قتل شلا که شر است شریت او نه از جهت قدرت قاتل ست بر قتل یا قاطعیت آلت یا قابلیت عضو مقتول مر قتل را بلکه از جهت زوال حیات است و آن امریست عدمی الی غیر ذلک من الامثلة تمت

هر جا که وجود کرده سیر است ای دل / میدان بیقین که محض خیر است ای دل
هر شر ز عدم بود عدم غیر وجود / پس شر همه مقتضای غیر است ای دل

بدانکه وجود را من حیث هو وجود شری لاحق نگردد نه آنکه مطلقا شر را بوی اضافت نتوان کرد چرا که وی اگرچه فی نفسه و من حیث انه وجود بد نیست اما نه ازین حیثیت که سبب بدیست و مستلزم وی

[۳۲] جوهر مقرر ست نزد حکما و محققان علما که وجود خیر محض ست در هر صورتی که باشد بدانکه هر کائنی که هست مظهر ست اسمی را از اسمار الهیه و وجود مطلق که خیر محض ست بجمیع وجوه ظاهر شده است بآن اسم پس هر کائن بدین رو خیر ست و موجب ظهور احکام اسماست ازین رو هم خیر ست لیکن چونکه در اسمار تقابل ست در مظاهر آنها نیز تضاد روی داد پس اثر هر مظهر مخالف اثر دیگر ست پس ازین مخالفت یک کائن بد باشد به نسبت کائن دیگر و بد مطلق ممکن نیست۔

[۳۳] جوهر ظهور نیک و بد از انست که ذات جناب حق سبحانه و تعالی باسمار متقابله متعین گشته پس تقابل و تضاد و توافق درین متعینات پیدا شد پس متعینی که موافق دیگر ست نیک و متعینی که متضاد و مخالف ست بد ست در حق او و مکروه و مرغوب و خیر و شر امور اعتباری اند بر حسب طبائع مختلف چنانچه نزدیک طبعی مثلا شئی مکروه و شر ست و نزدیک طبع دیگر همان شئی مرغوب و خیر ست و چیزیکه بهمه وجوه و علی الاطلاق مکروه و شر بود نیست و جناب حق سبحانه و تعالی خالق همه است هر چه از و صادر میشود همه نیکو ست بدی نسبت باماست و هر گاه که نسبت بجناب حق سبحانه و تعالی دهند همه نیکیست و محض حکمت

[۳۴] جوهر بدانکه وجود من حیث هو وجود خیر محض ست و عدم من حیث هو عدم شر محض پس هر امری که باشد بود او بهتر از نابود او باشد من حیث الوجود و نابودی که لاحق او میگردد من حیث الشرع والعرف والعقل سست عارضی و مذمومیت به نسبت بای عارض میگردد پس جهت محمودیت جهت وجود ست و وجود لازم وجود مطلق ست پس باید که از وی هیچ فوت نباشد چنین کمالی که مستغرق جمیع کمالاتست نیست الا ذات احدیت جامعه مر جمیع اسمار و صفات را که آن مسمی ست بذات تعالی شانه

[۳۵] جوهر شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در لوائح میفرمایند که این عین واحد از حیثیت تجرد و اطلاق از تعینات و تقییدات حق ست و از حیثیت تعدد و تکثر که بواسطه تلبس او به تعینات می نماید خلق عالم

پس عالم ظاہر حق ست و حق باطن عالم و عالم پیش از ظہور عین حق بود و حق بعد از ظہور عین عالم بلکہ فی الحقیقت یک حقیقت ست و ظہور و بطون و اولیت و آخریت از نسب و اعتبارات ہو الاول و الآخر و الظاہر و الباطن

رباعی	
چون حق بتفاصیل شیون گشت عیان	مشہود شد این عالم پر سود و زیان
گر باز روند عالم و عالمیان	با رتبہ اجمال حق آید ہمہ آن

اگر مجموع عالمیان کہ تفاصیل شیون حق اند بعدم باز گردند و بمرتبہ اجمال کہ سابقا داشتہ اند رجوع نمایند حق آید ہمیان یعنی عین حق ماند و بس چنانکہ اول بود بے مظاہر تفصیلیہ کان اللہ و لم یکن معہ شئی و میتواند کہ مراد از باز رفتن سیر عروجی باشد کہ آن بطریق جذبہ یا سلوک طالبان را میسر مے گردد

۳۶ جوہر بدانکہ اجلی و اظہر جمیع مفہومات و بدیہیات وجود واحد مطلق ست کہ از غایت ظہور و وضوح مخفی و مستتر می نماید ع ای تو مخفی بود ز ظہور خویشتن + وے رخت پنہان بنور خویشتن۔ و بحقیقت غیرے نیست کہ واسطہ و سبب ظہور حق تعالی گردد

۳۷ جوہر ذات مطلق بقید واحدیت و موجودیت وجود نام یافت و بقید عالمیت و معلومیت علیم شد و بقید ظاہریت و مظہریت نور گشت و بقید شاہدیت و مشہودیت شہود شد

۳۸ جوہر اعتبار اربع اعتبارات ذات مطلق اند و ذات مطلق بواسطہ این اعتبارات مقید بہ جمیع اعتبارات شد کہ عبارت از مرتبہ واحدیت ست چہ این اعتبارات جامع جمیع اعتبارات ست و جمیع اعتبارات از ایشان ظاہر خواہند شد کہ ایشان بمنزل کلی مطلق اند۔

۳۹ جوہر مطلق بے مقید نباشد و مقید بے مطلق صورت نہ بندد اما مقید محتاج بہ مطلق و مطلق مستغنی ست از مقید پس تلازم از طرفین ست و احتیاج از یکطرف چنانکہ حرکت ید و حرکت مفتاح کہ وے دیست۔ لوائح مطلق بے مقید نباشد یعنی وجود مطلق بے مقید نیست در نفس امر و ہمیشہ تقید کونی لازم اوست کہ بعضے از صفات الہی مشروط است بہ تحقیق وجود کونی۔ و صوفیہ چنین گویند کہ موجودات کونی بعضے از لیست کہ آنرا مبدعات ازلی گویند و الا تعطیل بعضے از صفات لازم می آید و می تواند بود کہ مراد از انکہ مطلق بے مقید نباشد اینست کہ مطلق باعتبار ظہور بے مقید نیست چہ مراد از انکہ مطلق مستغنی ست از مقید آنست کہ بحسب ذات وجود عین ذات اوست پس احتیاج نباشد بہیچ قیدی یعنی ظہورے چنانکہ حرکت ید و حرکت مفتاح کہ در ید ست حرکت ید در صفت کہ مفتاح د۔ وے ست چہ اینجا ہر دو حرکت باہم اند اما حرکت مفتاح محتاج ست بحرکت ید و حرکت ید را احتیاج بمفتاح نیست اگرچہ با وے وجود گرفتہ است۔

۴۰ جواہر ذات احدیت را با ہر صورتے و تعینے از صور علمیہ نسبتے خاص ست و آنرا نسبت اسمائی خوانند زیراکہ ہر نسبتے صفات ست و ذات با ہر یک از صفات اسمے ست و ازانجہت گفتہ اند کہ اسم عین مسمی است کہ در اصطلاح آن طائفہ اسم ذات مسمی ست باعتبار صفتے از صفات خواہ صفت وجودی مثل علیم کہ ذات مع العلم ست یا صفت سلبی ہمچو قدوس کہ ذات مع القدس ست یعنی منزہ از عیب و باید دانست کہ مراد باسماء این الفاظ اسماء ملفوظ ست زیراکہ این اسماء ملفوظ را اسماء اسما میخوانند و اسما باعتبار ذات و صفات و افعال منقسم می شود بذاتے مثل اللہ و صفاتے مثل علیم و افعالے مثل خالق و ہر شے از اشیا و ہر تعینے از تعینات کلیہ و جزئیہ مظہر اسمی اند از اسماء کلیہ و جزئیہ و اسماء اللہ باعتبار صفات متضاد و متقابل مثل لطف و قہر و رضا و سخط منحصر در جمالیت و جلالیت اند و مخلوقی کہ غیر از انسان ست محظوظ از تعین اسماء مثل ملائکہ مظہر سبوح و قدوس اند فلہذا گفتند و نحن نسبح بحمدک و نقدس لک و شیطان کہ مظہر عزیز و متکبر واقع ست از ابی و استکبر و در آیتے دیگر فبعزتک لاغوینہم اجمعین و طینت آدم را در فطرت مرکب گردانید از جمیع اسماء جمالی و جلالی کہ معبر بیدی شدہ اند و غیر از انسان ہر یکے مخلوق بید واحد اند زیراکہ یا مظہر اسماء جمالیہ اند ہمچو ملائکہ رحمت یا مظہر اسماء جلالیہ مثل شیطان و ملائکہ عذاب و مبدء و معاد ہر شی بحقیقت ہمان اسم ست کہ آن شی مظہر و مربوب ان اسم واقع ست زیراکہ فی نفس الامر اعیان ممکنات کہ اعیان ثابتہ اند و صور معقولہ اسماء اللہ اند کہ در عالم حق اند و ہر عینے از اعیان در علم و عین مربوب ہمان اسم ست کہ خود صورت آن اسم است و ہمیشہ در تربیت اوست بلکہ حقیقت آن شی ہمان اسم ست و بدون آن اسم آن شی معدوم صرف ست۔

۴۱ جواہر حضرت حق را با ہر موجودے از موجودات و تعینے از تعینات نسبتے خاص ست و ہر یکے مظہر صفتے مخصوصہ و ذات حق را باعتبار ہر صفتے اسم می نامند پس ہر یکے مظہر اسمے از اسماء الہیہ باشد و حظ و قسمت ہر یکے کہ از حق یافتہ اند آن صفت خاص ست کہ ہر یکے مظہر آن واقع شدہ است و مبدء ہر یکے از ایشان آن اسم خاص ست چہ ازان اسم ظہور یافتہ اند و باز معاد ہر یکے آن اسم خواہد بود و ذات حق ہر چیزے را بصفتے خاص تربیت میفرماید۔ شرح گلشن راز۔

۴۲ جواہر ہر ممکن ہالک ست و معدوم فی ذاتہ و نیست موجود مگر حق سبحانہ و تعالی کہ او وجود مطلق ست و این ممکنات شیونات ست پس وجود نیست درین شیونات مگر وجود حق تعالی کہ بآن موجود اند و این معیت و ممکنات و انحصار وجود در وجود حق تعالی کہ نفس ذات ست حق ست کما قال اللہ تعالی کل شیء ہالک الا وجہہ یعنی ہر چیز ہالک و نابود ست مگر ذات حق تعالی نہ آنکہ خیال میکنند اہل ظاہر کہ ہر شے ہالک

خواہد شد. در روز قیامت لبید شاعر که رسول مقبول علیہ الصلوۃ والسلام قول آنرا مدح فرمودہ گفتہ الا کل شئی ما خلا اللہ باطل آگاہ باشید ہر چیزے را کہ سواے اللہ تعالی است نابود ست واین بر عارفان مشہود است

۴۳ جوہر ذات صرف کہ لاتعین ست چون بجمیع شیونات کہ لازم ذات وے اند متوجہ بتوجہ ذاتے شد نہ توجہ اجمالی وتفصیلی این مرتبہ را وجود مطلق نامند کہ بہیچ جہت وبہیچ قید مقید نیست نہ اجمالی ونہ تفصیلی۔

۴۴ جوہر چون ذات صرف کہ کنایت از مرکز ست وذات مطلق کہ اشارت از دائرہ ست چون بجمیع لوازم کہ عبارت از اسماء وصفات ست متوجہ بصورت اجمالی گشت ہیئت خط وسطانی کہ قطر دائرہ است صورت تعین اول وتجلی اول متعین ومتجلی شد چہ از نقطہ لاتعین اول تعین خط اول ست چنانچہ وحدت حقیقی تعین اول از لاتعین ست واین تعین اول مصدر جمیع تعینات وسبب جملہ ظہورات گشت

۴۵ جوہر دائرہ مطلق کنایت از وجود مطلق ست بسبب قطر وحدت بدو قوس عظیمہ احدیت وواحدیت مقوس کردہ شد چراکہ ہر دو مرتبہ بقدر خود عظیم اند۔ احدیت بقید تجرید عظیم القدر ست وواحدیت بقید جامعیت نیز عظیم است قوسے ازان مسمی است با حدیت وقوسی دیگر مسمی است بواحدیت وخط وسطانی کہ برزخ است بینہما مسمے ست بوحدت وقاب قوسین باعتبار آنکہ حامل تجلی اول است بحقیقت محمدی

۴۶ جوہر ذات مطلق کنایت بدائرہ ست بواسطہ قطر کہ اشارہ وحدت وقاب قوسین وحقیقت محمدیہ بدو قوس مقوس کردہ شد این ہر دو قوس پیش از ثبوت قطر صورت دائرہ بودند باسم قوسین مسمی نبودند چون قطر در وسط دائرہ مرور کردہ دائرہ بصورت قوسین نمایان گشت ہمچنین مرتبہ احدیت وواحدیت پیش از ظہور وحدت لاتعین بودند وبقید شرطین مشروط نہ بواسطہ مرتبہ وحدت باسمے وقیدے مسمی ومقید شدند

۴۷ جوہر قوس واحدیت منقسم شد بچہار قسم یعنی واحدیت کہ اعتبار ذات ست از ان رو کہ انتشار اسماء از وست باعتبار اربعہ مقسوم بچہار قسم کہ وجود وعلم ونور وشہود بود گشت

۴۸ جوہر اعتبارات اربعہ کہ وجود وعلم ونور وشہود ست در قوس واحدیت ثبت کردہ شد یعنی این امور اربعہ در قوس واحدیت بجہت آن ثبت افتاد کہ وحدت خط وسطانی ست دران مرتبہ امتیاز را گنجائی نیست چراکہ درین مرتبہ مبت ونیست متساویست وقوس احدیت مرتبہ مجرد ست از جمیع تعینات وتقیدات بل ماحی جمیع مراتب ست پس نماند الا آنکہ در قوس واحدیت این امور اربعہ را ثابت کنند چراکہ مرتبہ واحدیت جامع جمیع تعینات واعتبارات ست این امور امرے کلی واجمالی جمیع اسماء کلی و

وجزئی را شامل ست پس این امور اربعہ را درین مرتبہ از جہت تناسب نسبت کردن انسب ست

۴۹ جوہر ہستی در معدن موجودات نماندہ است و نہ بدو متحد شدہ زیرا کہ حلول و اتحاد را از دو وجود چارہ نیست تا یکے در دیگرے در آمد یا بدو متحد شود وجود حقیقی از یکے بیش نیست و تعدد در صفات ست و غیر وجود عدم ست۔

۵۰ جوہر وجود در مظاہر رنگ مظاہر نمیگیرد اما برنگ مظاہر ظاہر شود۔ نور آفتاب رنگ ندارد لیکن در آبگینہ ظاہر میشود شعاع آفتاب پس دیدہ می شود در آن شعاع رنگہائے مختلف ست

آفتابے در ہزاران آبگینہ تافتہ
جملہ یک نور ست لیکن رنگہائے مختلف
پس بہر رنگ ہر یکے تابے عیان انداختہ
اختلافے درمیان این و آن انداختہ

ہفتاد ہزار حجاب نور و ظلمت ست تا توئے تو باتست آن ہفتاد ہزار حجاب مسدود بود چون توئے تو باشی
آن ہفتاد ہزار حجاب کرا محجوب گرداند

۵۱ جوہر خدا بالضم بمعنی مالک و صاحب و چون لفظ خدا مطلق باشد بر غیر ذات باریتعالی اطلاق نکنند مگر در صورتیکہ بچیزے مضاف شود چون کدخدا و دہ خدا و گفتہ اند کہ خدا بمعنی خود آیندہ است چہ مرکب است از کلمہ خود و کلمہ آ کہ صیغۂ امر ست از آمدن و ظاہر ست کہ امر بترکیب اسم معنی اسم فاعل پیدا میکند و چون حضرت خداوند تعالی بظہور خود بدیگرے محتاج نیست لہذا باین صفت خوانند و نزد این طائفہ علیہ خدا اتم جہت حق ست و حق عبارت است از وجود مطلق و حقیقت اشارت است از صفات حضرت خداوند تعالی۔

۵۲ جوہر در آنکہ حقیقت ہر شئی تعین وجود ست در حضرت علم شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ حقیقت ہر شئے تعین وجود ست در حضرت علم باعتبار شانے کہ آن شان مظہر اوست یا خود وجود متعین بہمان شان در ہمان حضرت و اشیاء موجودہ عبارت ست از تعینات وجود باعتبار انصباغ ظاہر وجود باثار و احکام حقائق ایشان یا خود وجود متعین بہمان اعتبارات بر وجہے کہ حقائق ہمیشہ در باطن وجود پنہان باشند و احکام و آثار ایشان در ظاہر وجود پیدا زیرا کہ زوال صور علمیہ از باطن وجود محال ست و الا جہل لازم آید تعالی اللہ عن ذلک علوا کبیرا۔ رباعی۔

ماییم وجود و اعتبارات وجود
در پردۂ ظلمت عدم مستوریم
در خارج علم عارض ذات وجود
ظاہر شدہ عکس ما ز مرآت وجود

پس ہر شئے بحسب حقیقت وجود یا وجود متعین ست یا تعین عارض مر وجود را و تعین صفت متعین ست و صفت باعتبار مفہوم اگرچہ غیر موصوف است اما باعتبار وجود عین اوست و تغائر بحسب مفہوم و اتحاد بحسب وجود موجب صحت حمل رباعی

۵۳ همسایه و همنشین و همره همه اوست ‌‌ در دلق گدا و اطلس شه همه اوست
در انجمن فرق و نهانخانهٔ جمع ‌‌ بالله همه اوست ثم بالله همه اوست

قوله حقیقت هر شیٔ تعین وجود ست در حضرت علم باعتبار شانے که آن شان مظهر اوست یا خود وجود متعین ست
بهمان شان در همان حضرت این تردد باعتبار دو ملاحظه است یکے آنکه نظر بر مظهر باشد نه برامرے که ظاهر است
در وے و متعین ست بوے و حقیقت را باین اعتبار تعین وجود گویند و درین مرتبه وجود مرات ست و ملاحظه
دیگر آنکه نظر بر ظاهر دران مظهر باشد و برامرے که متعین ست دران مظهر و باین اعتبار حقیقت را وجود
متعین گویند و درین نظر مظهر مرات ست و جمیع موجودات را در مرتبه عین و خارج نیز این دو حیثیت

۵۴ جواهر بدانکه تعین من و تو پرده و حجاب جمال آن حقیقت مطلقه است چون آن تعین در تجلی وحدت اطلاقی
درمیان نماند و محو و متلاشی گردد حجاب غیرت بالکل از مابین مرتفع گردد و در نظر عارف غیر حق هیچ در نیاید ؎

بی نشان شو از همه نام و نشان ‌‌ تا ببینی روی جانان را عیان
از غبار ما و من هر که برست ‌‌ از شراب وصل جانان گشت مست
هر که از قید تعین وارهید ‌‌ بی من و ما خویش را مطلق بدید
در حقیقت ما و من سترده است ‌‌ من نگوید هر که از حق آگه است

ظاهر گردد که حقیقت ست که بصورت تعینات و کثرات برآمده و ملتبس بلباس ما و توئی بوده است۔

۵۵ جواهر امتیاز عابد و معبود از یکدیگر بحسب اعتبار اطلاق و تقیید ست والا موجود حقیقی شے واحد ست
و من و تو و او اعتبارات عقلی آن حقیقت اند

۵۶ جواهر تکالیف احکام شرعیه لازم تعین مائی و توئی ست و پرده مائی و توئی حجاب وجه کبریائی ست
و احکام مذهب متفرع بر من و تست چون تعین مائی و توئی نماند حکم مذاهب و کیش نماند۔

۵۷ جواهر صاحب گلشن راز قدس سره میفرماید ؎ تعین بود کز هستی جدا شد ٭ نه حق بنده نه بنده
با خدا شد چون این تعین که موهم غیریت می شد مرتفع گشته ظاهر شد که غیر از حق موجودے نیست نه آنکه
حق بنده شده و نه آنکه بنده خدا شد که حلول و اتحاد پدید گردد

۵۸ جواهر از خود فانی شدن عبارت از ارتفاع تعینات ست از وجه وجود مطلق زیراکه ظهور وحدت
حقیقی موقوف آنست۔ صاحب گلشن راز فرماید ؎ جز از حق نیست دیگر هستی الحق۔ هو الحق گو اگر خواهی
انا الحق۔ یعنی بغیر از حق هستی دیگر نیست هستی مطلق اوست چون محقق باین معنی گشتی اگر هو الحق گوئی راست ست
زیراکه باعتبار اطلاق و تقید غیریت اعتباری ملاحظه است و اگر انا الحق گوئی راست ست که کثرات و تعینات

نمود وہمی ہستی مطلق اند ۵ نمود وہمی از ہستی جدا کن ÷ نہ بیگانہ خود را آشنا کن ÷ چون توہم غیریت وتبعد
وبیگانگی بواسطہ تعین ونمود وہمی ست کہ عارض ہستی مطلق ست وترا محجوب از حق میدارد وپردہ خودی از
ازمیان بردار وخود را آشنا کن کہ غیریت حقیقی ندارد نہ بیگانگی عارضی ست

۵۹ جوہر در حفظ مراتب حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند حقیقت
وجود اگرچہ بر جمیع موجودات ذہنی وخارجی مقول ومحمول میشود اما اورا مراتب متفاوت ست بعض ما فوق
بعض ودر ہر مرتبہ اورا اسامی وصفات ونسب واعتبارات مخصوصہ ست کہ در سائر مراتب نیست چون مرتبہ الوہیت
وربوبیت ومرتبہ عبودیت وخلقیت پس اطلاق اسامی مرتبہ الوہیت چون اللہ ورحمن ورحیم وغیرہا بر مراتب
کونیہ عین کفر ومحض زندقہ باشد ہمچنین اطلاق اسامی مخصوصہ مراتب کونیہ بر مراتب الوہیت غایت ضلال
(گمراہی ۱۲) (بیدینی شدن ۱۲)
ونہایت خذلان باشد رباعی
(بے بہرگی ۱۲)

اے بردہ گمان کہ صاحب تحقیقی	واندر صفت صدق ویقین صدیقی
ہر مرتبہ از وجود حکمے دارد	گر حفظ مراتب نکنی زندیقی

۶۰ جوہر در آنکہ عالم واعیان عالم جملہ سایہ حق تعالی اند شیخ رکن الدین شیرازی قدس سرہ
در نصوص الخصوص فی شرح الفصوص میفرمایند کہ عالم واعیان عالم جملہ سایہ حق تعالی اند واین سایہا بمثابہ
آئینہ است مر حق تعالی را وآئینہ را در نمایندگی صور حکمی ست با آنکہ اگر آئینہ کوچک ست صورت مرئیہ
دروے کوچک نماید واگر بزرگ ست بزرگ نماید ووقتے باشد کہ بسبب جرم وجوہریت آئینہ وصفا وکدورت
آن خوب را زشت نماید وخوب را خوب تر ہمچنین حق تعالی بہ نسبت با ہر یکے از اعیان عالم کہ ظلال حق تعالی اند
ظہورے دارد صغیر وکبیر وکثیف ولطیف وصافی واصفی وجلی واجلی ولطیف والطف وآنچنان باشد کہ
اگر آن عین کہ ظل ست قریب ست بہ بساطت ونوریہ وصفا چنانچہ اعیان عقول ونفوس مجردہ حق تعالی
در مظہر بغایت صفا ونوریت ولطافت نماید واگر آن عین را بُعدے حاصل ست از نوریت وبساطت بسبب
حجب متکثرہ چنانچہ اعیان کثیفہ حق تعالی در مظہر وے غایت کثافت نماید وحال آنکہ فی نفس الامر ذات مقدس
حق تعالی منزہ ومتعالی ست از صغر وکبر ولطافت وکثافت

۶۱ جوہر در حقیقت حضرت حق سبحانہ وتعالی شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ
در لوائح میفرمایند کہ حقیقت حق سبحانہ وتعالی جز ہستی نیست وہستی اورا انحطاط وپستی نہ مقدس است
از سمت تبدل وتغیر ومبرا است از وصمت تعدد وتکثر از ہمہ نشانہا بے نشان نہ در علم گنجدہ نہ در عیان ہمہ
(داغ ونشان ونقش ۱۲)
چند وچون ازو پیدا واو بے چند وچون ہمہ چیز با او مدرک واو از احاطہ ادراک بیرون چشم سر در مشاہدہ

جمال او خیره و دیدهٔ پرنور ملاحظه کمال او تیره - و شیخ علیسی قدس سره در شرح اسماء الحسنی میفرمایند که حقیقت حق سبحانه و تعالی جز وجود مطلق نیست و آن وجود مطلق عین ماهیت نفس خود ست و بر وزائد نه و او نه کلی ست و نه جزئی نه مطلق و نه مقید نه صفت وحدت را ببرا پرده او گذر و نه صورت کثرت را از عزت ذات او خبر او همه محیط است و خود از احاطه بیرون غایت نشان او بے نشانی ست و نهایت عرفان او حیرانی و آن ذات و حقیقت مطلقه وجودیست بسیط که عبارت لاتعین و عین کافور و غیب هویت و هستی بحت و غیب الغیب از مرتبه او ناطق واو در عین صرافت خود و اطلاق خویش همه موصوف و بجمله مقید و شیخ صدر الدین قونوی قدس سره مرتبه ذات بر تعین علم اطلاق میکنند و میفرمایند که سخن لاتعین برائے تفهیم مبتدیان ست -

۶۲ جوهر در آنکه وجود حقیقی یکی ست شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند که وجود حقیقی یکے ست ممتاز از سائر موجودات من حیث الاطلاق والذات و ظاهر ست بذات خویش در صور اعیان جمیع موجودات من حیث الاسماء والصفات و این اعیان مرایاء تعینات نور و مجالے تنوعات ظهور اویند تا در ایشان جز وجود متعین بحسب نمایندگی مرات و صفا و کدورت آن نماید و تعددے که مشاهده می آفتد بحسب تعدد مرات ست و مثال آن در محسوسات چنانست که مثلا چون نور روے بدیوار آوری که در روے آنهمه آئینها نشانده باشند هر آئینه صورت تو در هر آئینه از آن آئینه ها ظاهر شده و لیکن ظهور آن مختلفه بحسب جوهر آئینه و نمایندگی آن مشاهده خواهی کرد و بلاشک خواهی دانست که توئی دران آئینها می نمائی و جز تو در آن کسے دیگر نیست و تو همچنانی و همان صفتی که بودی در مرتبه خود پس اعیان موجودات را بمنزله مرایاء متعدده متنوعه متکثره دان و ذات جناب الهی را بمثابه وجه واحد

۶۳ جوهر در سریان وجود واحد مطلق در کثرات کونیه سریان وجود واحد مطلق در کثرات کونیه همچو سریان واحد ست در اعداد و چه کثرت مراتب اعداد بحقیقت غیر از تکرار واحد نیست و نسبت وجود واحد بامراتب کثرات و تنوعات ظهور همچو نسبت واحد ست بامراتب عددی و چنانچه مراتب اعداد غیر متناهیه تفرط ظهور واحد اند مراتب موجودات امکانیه نیز شرائط ظهور احکام اسماء الهیه اند چه اگر مخلوق نباشد خالقیت خالق را ظهور نباشد و اگر جرم مجرم نباشد احکام عفو و رؤف و رحیم و راحم و جبار و منتقم را ظهور نباشد -

۶۴ جوهر در آن که نور حقیقی یکے بیش نیست مولانا جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند رباعی

در کون و مکان نیست عیان جز یک نور	ظاهر شده آن نور بانواع ظهور
حق نور و تنوع ظهورش عالم	توحید همین ست و دگر وهم و غرور

نور حقیقی یکے بیش نیست و آن نور خدا تعالی منبسط و نامحدود و نامتناهی ست و عالم تجلی نور خدا تعالی است

که بچندین هزار صفت تجلی کرده است و باین صورتها خود را ظاهر گردانیده بدان وفقک الله تعالی
و ایانا الفهم الحقائق که تعینات حق و تمیزات وجود مطلق بحسب خصوصیات و اعتبارات و شیوناتی که مستجن ست
در غیب ذات خالی ازان نیست که در مرتبه علم ست یا در مرتبه عین اگر در مرتبه علم ست حقائق و ماهیات اشیاست
که مسمی ست در اصطلاح این طائفه باعیان ثابته و اگر در مرتبه عین ست وجودات اشیاست پس حقائق اشیا
عبارت باشد از تعینات وجود حق در مرتبه علم باعتبار خصوصیات و اعتبارات و شیون مستجنه در غیب ذات
هرگاه که وجود تجلی کند بر خود متلبس بشانے از شیون تجلی علمی عینی حقیقتی باشد از حقائق موجودات و چون تجلی
کند متلبس بشانے دیگر حقیقتے دیگر نباشد از حقائق و علی هذا القیاس وجودات اشیا عبارت باشد از تعینات
و تمیزات وجود حق در مرتبه عین باعتبار احکام و آثار این حقائق و ماهیات بآن طریق که حقائق و ماهیات
همیشه در باطن وجود اعنی در مرتبه علم ثابت باشند و آثار و احکام شان که ظلال و عکوس اند ایشان را در
ظاهر وجود که مجلی و آئینه ست مر باطنش را پیدا و هویدا و هر وقتے که ظاهر وجود متعین گردد بسبب انصباغ
باثار و احکام حقیقتے از حقائق موجودی باشد از موجودات عینی خارجی و چون منصبغ گردد باحکام حقیقتے دیگر موجود
دیگر باشد ازان موجودات پس این موجودات متکثره متعدده که مسمی ست بعالم نباشد مگر تعینات نور و تنوعات
ظهور وجود حق سبحانه و تعالی که ظاهر احبت ارک و مشاعرے که از احکام و آثار آن حقائق ست متعدد و متکثر می نماید
و حقیقت وجود بر همان وحدت حقیقی خود ست که منبع است مر وحدت و کثرت و بساطت و ترکیب و ظهور و
بطون را و پوشیده نماند که تعین صفت متعین ست و صفت عین موصوف ست من حیث الوجود اگرچه
غیر اوست من حیث المفهوم ولذا قیل التوحید للوجود و التمیز للعلم

۱۵ جوهر در حقائق اشیا و وجودات اشیا شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره در شرح
رباعیات می فرمایند - رباعی -

گر طالب شر بود و گر کاسب خیر | گر صاحب خانقه و گر راهب دیر
از روی تعین همه غیر اند نه عین | وز روی حقیقت همه عین اند نه غیر

بیشتر گذشت که حقائق اشیا عبارت ست از تعینات وجود مطلق در مرتبه علم و وجودات اشیا عبارت ست
از تعینات او در مرتبه عین پس حقائق اشیا و وجودات ایشان از حیثیت محض حقیقت وجود عین یکدیگر
و عین وجود مطلق باشند و تمایز و تغایر بالکلیه مرتفع باشد و از حیثیت تعین مغایر یکدیگر و مغایر وجود مطلق
نیز باشند اما مغایرت ایشان مر یکدیگر را باعتبار خصوصیات ست که مابه الامتیاز ایشان ست از یکدیگر
اما مغایرت ایشان مر وجود مطلق را بسبب آن ست که هر یک از ایشان تعینی ست مخصوص مر وجود واحد را

که مغائر ست مر سلسله تعینات را و وجود مطلق مغائر نیست مر کل را و مر بعض را بلکه در کل عین کل ست و در بعض
عین بعض و منحصر نیست در کل و در بعض پس غیریت او باعتبار اطلاق باشد از کلیت و بعضیت و از اطلاق نیز فافهم

۶۶ جوهر حضرت علم را بحر امکان انسان نامند که از امواج جواهر اجناس و ادراک انواع و اشخاص ممکنات و هما
مواج ست و صورت امواج از بحر ماده حادث می گردانند از قعر علم بساحل خارج می آرند کنایت ازین مرتبه است

۶۷ جوهر شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند که بحر بلسان عرب اسم ست
مر آب بسیار را فی الحقیقة غیر از آب نیست و چون حقیقت مطلق آب متعین و متمیز شود بصورت امواج موجش
خوانند و چون منعقد گردد بشکل حباب حبابش گویند و چون متصاعد شود بخار باشد و چون آن بخار بر یکدیگر
نشیند ابر شود و ابر بسبب تقاطر باران شود و باران بعد از اجتماع و قبل از وصول بحر سیل و سیل بعد از وصول
بحر بحر پس فی الحقیقة نیست اینجا مگر امر واحد اعنی ماء مطلق که مسمی شده است بدین اسامی بحسب اعتبارات
و برین قیاس حقیقت حق سبحانه و تعالی نیست الا وجود مطلق که بواسطه تقید بمقیدات مسمی میگردد باسماء ایشان
چنانکه مسمی میگردد اول بعقل پس بنفس پس بفلک پس باجرام پس بطبائع پس بموالید الی غیر ذلک و نیست
فی الحقیقة مگر وجود حق و هستی مطلق که مسمی گشته است بدین اسما بحسب اعتبارات تنزل از حضرت احدیت
بحضرت واحدیت و از حضرت واحدیت بحضرت ربوبیت و از ان بحضرت کونیت و از ان بحضرت جامعه انسانیت
که آخر حضرات کلیه ست پس جاهل چون نظر کند بصورت موج و حباب و بخار و ابر و سیل گوید این البحر و نداند که
بحر نیست الا آب مطلق که بصور این مقیدات بر آمده است و خود را در مظاهر مختلفه بنموده و همچنین چون نظر کند بمراتب عقول و نفوس
و افلاک و اجرام و طبائع و موالید گوید این الحق و نداند که این همه مظاهر وی اند و وی سبحانه خارج نیست ازین مظاهر و مظاهر
از وی و اما عارف چون نظر کند داند و بیند که همچنانکه بحر اسمی ست مر حقیقت مطلق آب را که محیط ست بجمیع مظاهر و صور خویش
از موج و حباب و غیر هما و میان مطلق آب و این مظاهر و صور مغایرت و مباینتی نیست بلکه هر قطره از قطرات و هر موجی
از امواج صادق است که عین آب ست من حیث الحقیقة و غیر اوست من حیث التعین همچنین اسم حق عبارتست از حقیقت مطلق
که محیط ست بهر ذره از ذرات موجودات و بهر مظهری از مظاهر کائنات و میان او و این مظاهر تغایر و تباین نیست و هر یک
ازینها صادق ست که اوست من حیث الحقیقة اگرچه غیر اوست من حیث التعین پس نه بیند در واقع مگر وجودی مطلق و
وجودی مقید و حقیقت وجود را در هر دو یکی داند و اطلاق و تقید را از نسب و اعتبارات او شناسد.

۶۸ جوهر ظهور حضرت حق سبحانه و تعالی و صور کثرات و تعینات مانند حباب امواج است که بر روی دریا پیدا میشود و بحر بنقش آن حباب
و امواج مخفی نماید و حباب و امواج غیر بحر می نماید و فی الحقیقة غیر دریا در آنجا هیچ نیست تا زمانیکه حباب و امواج از روی بحر
مرتفع نشود بحر بر صرافت وحدت ظهور ننماید و معلوم نگردد که نقوش حباب و امواج اعتباری بود و حقیقتی نداشت.

جملہ عالم نقش این دریاست بس		ہرچہ گوییم غیر ازین سوداست بس

۶۹ جوہر حباب اگرچہ نقاب و حجاب صرافت آبست لیکن مانع دیدن آب نیست زیراکہ ہمون آب ست کہ باین صورت ظاہر ست ہمچنان صور عالم اگرچہ نقاب و حجاب جمال حضرت جمیل مطلق ست لیکن مانع مشاہدہ او سبحانہ و تعالیٰ در تعینات نیست

۷۰ جوہر در توحید توحید در لغت گردانیدن چیزے را واحد کہ با وغیر را شریک و مثل و ضد و ند ازند و نزد علمائے توحید اعتقاد کردن وحدانیت حضرت خداوند تعالیٰ است و این ثمرہ معرفت استدلالی ست و نزد فرقہ علیہ صوفیہ صافیہ توحید معرفت وحدانیت حضرت خداوند تعالیٰ است و این ثمرہ معرفت شہودی ست و صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ توحید را مراتب ست اول توحید ایمانی دوم توحید علمی سوم توحید حالی چہارم توحید الٰہی توحید ایمانی آنست کہ بندہ بتفرد وصف الٰہیت و توحد استحقاق معبودیت جناب حق سبحانہ و تعالیٰ بر مقتضاء اشارت آیات و اخبار تصدیق کند بدل و اقرار دہد بزبان و این توحید نتیجہ تصدیق مخبر و اعتقاد صدق خبر باشد و مستفاد بود از ظاہر علم و تمسک بدان خلاص از شرک جلی و انخراط در سلک اسلام فائدہ دہد و متصوفہ بحکم ضرورت ایمان با عموم مومنان درین توحید مشارک اند و بدیگر مراتب متفرد و مخصوص و توحید علمی مستفاد ست از باطن علم کہ آنرا علم الیقین خوانند و آنچنان بود کہ بندہ در بدایت طریق تصوف از سر یقین بداند کہ موجود حقیقی و موثر مطلق نیست الا خداوند عالم و جملہ ذوات و صفات و افعال را در ذات و صفات و افعال او محو و ناچیز داند و ہر ذاتے را فروغے از نور ذات مطلق شناسد و ہر صفتے را پرتو از نور صفت مطلق داند چنانکہ ہر کجا علمے و قدرتے و ارادتے و سمعے و بصرے یابد آنرا اثرے از آثار علم و قدرت و ارادت و سمع و بصر جناب الٰہی داند و علیٰ ہذا جمیع صفات و افعال و این مرتبہ از اوائل مراتب توحید اہل خصوص ست و توحید علمی اگرچہ فرود مرتبہ توحید حالی ست ولیکن از توحید حالی مزجی بآن ہمراہ بود و صاحب این توحید بیشتر در ذوق و سرور بود و بدین توحید بعضے از شرک خفی برخیزد و توحید حالی آنست کہ حال توحید وصف لازم ذات موحد گردد و درین مقام وجود موحد در مشاہدہ جمال وجود واحد چنان مستغرق عین جمع گردد کہ جز ذات و صفات واحد در نظر شہود او نیاید تا غایتے کہ این توحید را صفت واحد بیند نہ صفت خود و این دیدن را ہم صفت او بیند و ہستی او بدین طریق قطرہ وار در تصرف تلاطم امواج بحر توحید افتد و غرق جمع شود و ازینجاست قول ابن عطا قدس سرہ التوحید نسیان التوحید فی مشاہدۃ جلال الواحد حتی یکون قیامک بالواحد لا بالتوحید و منشاء این توحید نور مشاہدہ است و منشاء توحید علمی نور مراقبہ و بدین توحید اکثرے از رسوم بشریت

درمیان چیزے درآمدن ۱۲

آمیختن ۱۲

منتفی شود بر مثال نور آفتاب که در غلبهٔ ظهور او بیشتر اجزاے ظلمت از روے زمین برخیزد و بتوحید علمی
بعضے رسوم ازان مرتفع گردد بر مثال نور مهتاب که بظهور او بعضے از اجزاء ظلمت منتفی شود و اکثر همچنان
باقی ماند و سبب وجود بعضے از بقایاے رسوم در توحید حالی آنست تا صدور ترتیب افعال و تهذیب اقوال از
موحد ممکن بود و بدین جهت در حال حیات حق توحید چنانچه باید گذارده نشود و بدین توحید بیشترے از شرک
خفی برخیزد و خواص موحدان را در حالت حیات حقیقت توحید صرف که بیکبارگی آثار و رسوم وجود در وے متلاشی
شود کلمه بر مثال برق خاطف لامع گردد و فی الحال منتفی شود و بقایاے رسوم دیگر باره معاودت کند و درین
حال بکلی بقایاے شرک خفی مرتفع گردد و ورائے این مرتبه در توحید آدمی را مرتبه دیگر ممکن نیست و توحید الهی
آنست که جناب حق سبحانه و تعالی در ازل ازال بنفس خود نه بتوحید دیگرے همیشه بوصف وحدانیت و نعت
فردانیت موصوف و منعوت بود کان الله ولم یکن معه شیئے و اکنون همچنان بر نعت ازلی واحد و
فرد ست والآن کما کان و تا ابد آباد هم برین وصف خواهد بود کل شئے هالک الا وجهه فرمود
و نفرمود یهلک تا معلوم شود که وجود همه اشیا در وجود او امروز هالک ست اینست حق توحید و این توحید ست
که از وصمت عیب نقصان مبرّاست و توحید ملکیه و آدمی بسبب نقصان وجود با نقص آمد

۱۷ جوهر حضرت شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رسالهٔ مکیه میفرمایند که نزدیک صوفیه ترک
توحید الی الله تعالی در توحید توحید ست و نظر کردن سوے غیر حضرت خداوند تعالی تشبیه ست یعنی
کمال توحید سقوط نظر موحد ست در رویت توحید و این در مرتبه فناء حقیقی ست و در حقیقت کمال توحید
همین ست و بعضی میفرمایند که توحید عبارت ست از اثبات ما لم یزل و اسقاط ما لم یکن یعنی اثبات
چیزے که همیشه بود و همیشه باشد و آن حضرت خداوند تعالی است و دور کردن چیزے که نبود و نباشد و
آن دنیاست و ما فیها و بعضے میفرمایند توحید آنست که ذکر نکند چیزے را مگر الله تعالی را و نداند چیزے
را مگر الله تعالی را و فهم نکند چیزے را سواے او سبحانه و تعالی و دوست ندارد چیزے را مگر الله تعالی را
پس دوست دارد الله تعالی را از جهت ذات من غیر نظر الی الصفات و قطع طمع عن المرادات
و بعضے میفرمایند که علامت توحید نسیان توحید ست و بعضے میفرمایند توحید نفی تفرقه است و وقوف
بسر حد جمع و این وصف در بدایت توحید حالی لازم بود و حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی
قدس سره در لوائح میفرمایند توحید یگانه گردانیدن دل ست یعنی تخلیص و تجرید او از تعلق بما سواے
حضرت حق تعالی هم از روے طلب و ارادت و هم از جهت علم و معرفت یعنی طلب و ارادت او از همه
مطلوبات و مرادات منقطع گردد و همه معقولات و معلومات از نظر بصیرت او مرتفع شود و همه

روے توجہ بگرداند و بغیر حضرت حق سبحانہ و تعالی آگاہی و شعورش نماند انتہی این حال توحید ست و در مرتبہ
جمع و الا در نہایت توحید کہ فرق بعد الجمع ست اہل توحید را علم و شعور باشیا واقع است لیکن بر وجہے کہ
ہمہ را ظہور یک چیز دانند و بینند و اضافت از ایشان منقطع ساختہ ہمہ را اسناد بواحد حقیقی نمایند کہ التوحید
اسقاط الاضافات یعنی نہایتش آنست کہ در عین تفرقہ مستغرق عین جمع باشند و در عین جمع ناظر تفرقہ
چنانچہ ہیچ یک از جمع و تفرقہ مانع دیگرے نبود اینست کمال توحید و در رشحات مذکور ست کہ حضرت خواجہ
عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ توحید درین زمانہ آن شدہ کہ مردم ببازار میروند و بپسران سادہ روی
می نگرند و میگویند کہ مشاہدہ حسن و جمال حق سبحانہ و تعالی میکنیم نعوذ باللہ ازین مشاہدہ یکے از اکابر فرمودہ
گر فتم کہ نفس را در مشاہدہ شاہد صوری ہیچ حظے نماند آخر حظ روحانی خود باقی ست و آنرا انکار نمی توان کرد
و ہمچنانکہ سالک را از لذات نفسانی کہ حجب ظلمانی ست گذشتن واجب ست از حظوظ روحانی
کہ حجب روحانی ست ہم گذشتن لازم ست

۷۲ جوہر در بیان آنکہ وحدت حقیقی را تقیدات و تعددات عظیم ترین حجاب ست

شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ عظیم ترین حجابے و کثیف ترین نقابے
جمال وحدت حقیقی را تقیدات و تعددات ست کہ در ظاہر وجود واقع شدہ است بواسطہ تلبس آن باحکام
و آثار اعیان ثابتہ در حضرت علم کہ باطن وجود ست و محجوبان را چنان می نماید کہ اعیان موجود شدہ اند
در خارج و حال آنکہ بوی از وجود خارجی بمشام ایشان نرسیدہ است و ہمیشہ بر عدمیت اصلی خود بودہ اند
و خواہند بود و آنچہ موجود و مشہود ست حقیقت وجود ست اما باعتبار تلبس باحکام و آثار اعیان نہ از حیثیت
تجرد از انہا زیرا کہ ازین حیثیت بطون و خفا از لوازم اوست پس فی الحقیقت حقیقت وجود ہمچنان
بر وحدت حقیقی خود ست کہ از لا بود و ابدا خواہد بود اما در نظر اغیار بسبب احتجاب بصور کثرۃ احکام و
آثار مقید و متعین در می آید و متعدد و متکثر می نماید رباعی

زان بحر ندید غیر موج اہل جہان	بحریست وجود جاودان موج زنان
بر ظاہر بحر و بحر در موج نہان	از باطن بحر موج بین گشتہ عیان

۷۳ جوہر مسئلہ وحدت مسئلہ غامض ست بسیار کسان بے تحقیق آن ملحد گشتند و بسیار بتحقیق آن مومن حقیقی شدند۔
صاحب گلشن راز قدس سرہ راست ؎ ہر آنکس را کہ اندر دل شکے نیست + یقین داند کہ ہستی جز یکی نیست
و نیز صاحب گلشن راز قدس سرہ راست ؎ دو چشم فلسفی چون بود احول + ز وحدت دیدن حق
شد معطل از شارح قدس سرہ احول آنرا میگویند کہ یک چیز را دو بیند چون چشم وجود ممکن را غیر

واجب اعتقاد کردہ ویک حقیقت را دو تصور نمودہ وندانستہ کہ نور وجود کہ بر اعیان ممکنہ تافتہ ہمان نور
وجود واجب ست وغیر وجود مطلق موجودے دیگر نیست لاجرم وحدت حقیقی حق ندیدہ واز ذوق شہود توحید محروم گشتہ است

۷۴ جوہر ظہور ونمود غیریت اشیا از مقتضیات قوت واہمہ است کہ مدرک جزئیات ست وبکلیات وحقائق
امور اطلاع ندارد والا یک حقیقت بیش نیست کہ بصورت مختلفہ کثرات عالم غیب وشہادت تجلی فرمودہ
ودر حواس چون غلط بسیار واقع است اعتماد بر مدرکات حواس نتوان کرد چنانچہ احول یکے را دو می بیند
وسراب را کہ معدوم ست موجود میدانند وقطرۂ نازلہ را خط مستقیم می انگارد وشخصے کہ در کشتی نشستہ است
کشتی را کہ متحرک ست ساکن می بیند ونقطہ آتش را کہ بسرعت حرکت دوری دہند مصور بصورت دائرہ می نماید
وفی الحقیقت غیر از یک نقطہ آنجا چیزے دیگر نیست ہمچنین نقطہ وحدت ست کہ بجہت سرعت تجدد
ذات وتجلیات غیر متناہیہ بصورت دائرہ موجودات ممکنہ ظاہر گشتہ

۷۵ جوہر ذات واحد ست بحسب ذات خویش وکثرت در اسما وصفات ذات باشد کہ اسما عبارت است
از ذات مع الصفات وصفات از امور عینیہ خارجیہ نیست بلکہ نسب معقولہ وہرچہ موجود فی العقل است
اگر در خارج وجود یافت آنرا موجود فی العقل والعین خوانند والا از قبیل امور عدمیہ شمرند بہ نسبت با امور
موجودہ درخارج - نمایندگی کثرات از جہت شیون مختلفہ ذات ست کہ بصور اعیان ثابتہ ظہور کردہ
ظاہر خلق ظاہر حق ست وباطن خلق باطن حق - غیر از ذات احدیت کہ مسمی اللہ است ہرچہ ہست یا تجلی
ذات ست یعنی مظہر ذات یا صورتے ست در ذات یعنی اسمے ست الہی یا صفتے ست ذاتی حاصل در
ذات احدیت واطلاق صورت باسم کردن ازان جہت است کہ اسما جملہ حجب ذات اند یعنی ذات
مختفی ست در اسم ہمچنان معنی مختفی ست در صورت غیر مسمے اللہ مجالی ومظاہر ذات اند -

۷۶ جوہر چون در مشاہدہ اشیا اول حق تعالی را بیند یعنی اول نظر بر نور وجود واحد مطلق است
صاحب این شہود را ذو العین گویند کہ حق را ظاہر می بیند وخلق را باطن وخلق نزد وے مرآت حق ست
وحق ظاہر وخلق در وے نہان چنانچہ آئینہ در صورت مخفی ماند زیرا کہ اظہر اشیا ہستی حق ست چہ او بخود
پیدا است وپیدائی اشیا ودیگر بواسطۂ اوست نمے بینی کہ فرضا اگر صورتے از دور مشاہدہ شود اول
موجودیت او مفہوم میگردد فاما گاہ باشد کہ از غایت بعد مکان معلوم نگردد کہ آن صورت انسان ست
یا فرس یا غیر آن تا لکہ در ہمہ حال بحقیقت آنچہ مدرک می شود وجود ست زیرا کہ غیر او عدم ست فلہذا
محقق میفرماید کہ الحق محسوس والخلق معقول سے رو تو ظاہر است بعالم نہان کجاست + گر او
نہان بود بجہان خود عیان کجاست + فلہذا یکے میفرماید ما رأیت شیئا الا رأیت اللہ قبلہ

نظر بر ہر چہ افگندیم واللہ ——— نیامد در نظر ما را جز اللہ

و دیگرے گوید ما رایت شیئا الا و رایت اللہ بعدہ چہ آن حقیقت بعوارض مشخصہ و بپردہ تعینات مستتر گشتہ و اول نظر بر نقاب می افتد آنگاہ بر شاہد و صاحب این مرتبہ را ذو العقل نامند کہ خلق را ظاہر بیند و حق را باطن حق نزد وے مرات خلق ست و مرات بصورتے کہ دران مرات ظاہر گشتہ است مختفی ست ہمچون اختفاے مطلق در مقید و دیگرے فرمود ما رایت شیئا الا رایت اللہ فیہ ع

از صفای مے و لطافت جام ——— بہم آمیخت رنگ جام و مدام
ہمہ جامست نیست گوئی مے ——— یا مدامست نیست گوئی جام

و دیگرے گفت ما رایت شیئا الا رایت اللہ معہ زیرا کہ بحکم اتحاد مظہر و ظاہر عاشق و معشوق در خارج از یکدیگر ممتاز نیستند اگرچہ عقل تمائز بینہما می نماید و یکے را بحقیقت غیر آن می شمارد و صاحب این دو مرتبہ را ذو العقل و العین خوانند کہ حق را در خلق می بینند و خلق را در حق مشاہدہ می نمایند و شہود یکے ازان دیگر محتجب نمیگردد بلکہ وجود واحد را از وجہے حق می بینند و از وجہے خلق و بروئیت کثرت مظاہر از شہود وجہ واحد متجلی دران محتجب نمیگردند گلشن راز

جواہر از الفاظ مبارکہ حضرت سید اشرف جہانگیر سمنانی قدس سرہ این موجودات ممکنہ یا از عدم پیدا آوردہ ہمچو پیدا آوردن چیزے را از چیزے و یا عدم را باین صور نمودہ یا از خود صورت کردہ یا خودش بہر یک ازین صور تجلی فرمودہ مع بقائہ علی ما ہو علیہ من الوحدۃ والاحدیۃ فی حد ذاتہ و حقیقتہ و شک نیست کہ اول و ثانی محال ست زیرا کہ عدم شے نیست کہ مادہ چیزے تواند بود یا او را بصورتے تواند نمود و ثالث نیز بجہت آنکہ موجب تجزی و تبعیض او ست تعالی اللہ عن ذلک علوا کبیرا زیرا کہ واحد بوحدت حقیقیہ و احدیت ذاتیہ مطلقہ اگر متجزی و متبعض گردد ہر آئینہ انقلاب وجود بعدم لازم آید بجہت آنکہ موجد عین وجود ست کہ غیر او جز عدم نیست و نیز مقرر ست کہ وحدت صفت نفسی او ست کہ زوال او سبب زوال موصوف بود و پس نماند مگر خودش باین صور متمثل نماید و باین اشکال متشکل مع بقائہ علی ما ہو علیہ فی حد ذاتہ و حقیقتہ من الوحدۃ الحقیقیۃ والاحدیۃ الذاتیۃ بلا تبدیل و تغیر و لا تعدد و لا تکسر مستزاد

ہر لحظہ بشکل آن بت عیار برامد ——— دل برد و نہان شد
ہر دم بلباس دگران یار برامد ——— گہ پیر و جوان شد
انجملہ ہمون بود کہ می آمد و می رفت ——— ہر قرن کہ دیدی
تا عاقبت آن شکل عرب وار برامد ——— دارای جہان شد

	رومی سخن کفر نہ گفت ست چو قائل کافر شدہ آنکس کہ بہ انکار برآمد	منکر نشویدش مردود جہان شد	

۷۸ جوہر در بیان آنکہ کلمات ارباب توحید تشویق راست تا تحصیل کمال معرفت را حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در شرح رباعیات می فرمایند رباعی

ناکردہ طلسم ہستی خویش خراب در یاست حقیقت و سراب ست سخن	از گنج حقیقت نتوان کشف حجاب سیراب نشد کسے ز دریا بسراب	

رباعی

از ساحت دل غبار کثرت رفتن (کشادہ دلی و فضاء ایمان ۱۲) مغرور سخن مشو کہ توحید خدا	خوشتر کہ بہرزہ در وحدت سفتن واحد دیدن بود نہ واحد گفتن	—

تامل در کلمات قدسیہ ارباب توحید و تفکر در انفاس ستبرکہ اصحاب مواجید تشویق راست نہ تحصیل کمال معرفت (اندیشہ کردن ۱۲) و تحقیق را زیراکہ علوم و معارف ایشان ذوقی و وجدانی ست نہ تقلیدی و نقلی یا عقلی و برہانی این بالکلیہ بساط جستجو در نوشتن و بگفت و گوی بیحاصل خرسند گشتن کمال جہالت و غایت ضلالت ست از گفتن بزبان تا یافتن بوجدان تفاوت بسیارست و از شنیدن بگوش تا کشیدن در آغوش درجات بیشمار ہرچند نام شکر بری تا شکر نخوری کام تو شیرین نشود و ہرچند وصف نافہ گوئی تا نافہ نہ بوئی مشام تو مشکین نگردد و پس چون طالب صادق را بواسطہ مطالعہ این سخنان سلسلہ شوق در حرکت آید و داعیہ طلب قوت گیرد می باید کہ بمجرد گفت و شنید بسندہ نکند بلکہ کمر اجتہاد در بندد و حسب المقدور در تحصیل این مطلوب کوشد شاید کہ توفیق موافق آید و سعادت مساعدت نماید

۷۹ جوہر حضرت قدوۃ المحققین شیخ ابراہیم شطاری قدس سرہ در آئینہ حقائق نما شرح جام جہان نما میفرمایند کہ اگر کسے سوال کند کہ کسے علم توحید و علم حقائق حاصل کردہ و عمل بران نہ ورزیدہ یعنی تصفیہ و تزکیہ نکردہ معاد روح او چگونہ باشد حضرت امام محمد غزالی قدس سرہ در رسالہ مضنون علی غیر اہلہ جواب چنین فرمودہ اند کہ او عالم فاسق ست مدتے عذاب صوری چشد بعد از روزگار نکو گردد چنانچہ با ذہب نحاس باشد چون وی آتش کنند و سخت بدمند جملہ نحاس سوختہ گردد و ذہب خالص برآید و اگر کسے سوال کند کہ حال آن کس (زر سرخ ۱۲ مس ۱۲) چیست کہ عمل نیک ورزیدہ و علم تحقیق حاصل نکردہ ہم امام جواب میفرمایند آنکس ناقص ست اما فضیلت عمل باشد و او را از عالم صوری نجات باشد و از بہشت صوری با نصیب بود اما از سعادت معنوی محروم ماند چراکہ سعادت معنوی لازم علم کمال است کہ او را حاصل نبود

جوهر فص حکمة احدیة فی کلمة هودیة تخصیص این حکمت بکلمه هودیه از ان جهت ست که هود علیه السلام عارف مراتب ثلاثه احدیة و مظهر توحید ذاتی و اسمائی و افعالی بود و درین فص توحید علی سبیل التدقیق مذکورست و احدیت را سه مرتبه است اول احدیت ذات که دران مرتبه بهیچ وجه کثرت را اعتبار نیست قل هو الله احد بیان این مرتبه احدیت مطلقه ست دوم احدیت اسماء صفات یعنی همه اسماء صفات مع کثرتها التی لا تحصی با ذات یکی ست و باین اعتبار گویند که الله واحد است هو الله الواحد القهار یعنی جمیع اسماء صفات دران مستهلک و عین ذات اند سوم احدیت افعال و تاثیرات و موثرات ست یعنی که آن ذات متعالیه است که فی الحقیقت مصدر جمیع افعال و موثر در همه منفعلات ست و بحکم تربیت هر یکی را بحسب اختلاف در استعدادات و تفاوت قابلیات سوی حضرت ذات میکشاند

٨١ جوهر حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات می فرمایند رباعی

هستی که حقیقت حق آمد الحق — بی آنکه بچی بود مضاف و ملحق
قومی که بتعینش مقید دانند — قومی دگر از قید تعین مطلق

قائلان باتحاد وجود واجب تعالی با حقیقتش دو فرقه اند فرقه اول ارباب فکر و نظر چون حکماء و فلسفیان میگویند نشاید که واجب الوجود کلی باشد یعنی نشاید که او را کلیت و عموم عارض تواند بود زیرا که وجود کلی در خارج بی تعین صورت نبندد پس لازم آید که واجب الوجود مرکب باشد از ان امر کلی و تعین و ترکیب واجب محال ست چنانکه مشهورست بلکه واجب باید که فی حد ذاته متعین باشد یعنی تعین وی عین ذات وی باشد چنانکه وجود وی عین ذات وی ست تا بهیچ وجه در وی ترکیب و تعدد صورت نبندد و میگویند موجودیت اشیا عبارت از ان باشد که ایشان را با حضرت وجود تعلقی خاص و نسبتی معین ست و از آنحضرت بر ایشان پرتویست نه آنکه وجود مر ایشان را عارض ست یا در ایشان حاصل و برین تقدیر موجود مفهومی باشد کلی محمول بر امور متکثره و وجود جزئی حقیقی ممتنع الاشتراک بین الکثیرین و اگر کسی گوید که متبادر بذهن از لفظ وجود مفهومی ست مشترک میان چیزهای بسیار پس چون جزئی حقیقی باشد گوییم که سخن در حقیقت وجود ست نه در آنچه متبادر میشود از لفظ وجود پس می شاید که حقیقت جزئی حقیقی باشد و مفهوم کلی متبادر از لفظ وجود عرض عام نسبت با آن حقیقت چون مفهوم واجب تعالی قیاس با حقیقتش و فرقه دوم صوفیه قائلین بوحدت وجود اند میگویند که ورای طور عقل طوریست که دران طور بطریق مکاشفه و مشاهده چیزی چند منکشف میگردد که عقل از ادراک آن عاجزست همچنانکه حواس از ادراک معقولات که مدرکات عقل ست عاجز اند و دران طور محقق شده است

که حقیقت وجود که عین واجب الوجود است نه کلی ست و نه جزئی و نه خاص و نه عام بلکه مطلق است از همه
قیود تا حدی که از قید اطلاق نیز معرا است بران قیاس که ارباب علوم عقلیه در کلی طبعی گفته اند
و آن حقیقت در همه اشیا که موصوف اند بوجود تجلی و ظهور کرده است بآن معنی که هیچ چیز از ان حقیقت
خالی نیست که اگر از حقیقت وجود و تجلی خالی بودے اصلا بوجود موصوف نگشتے

۸۲ جوهر بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سره در رساله خود میفرمایند که حقیقت واجب سبحانه و تعالی وجود مطلق است
و حقائق ممکنات شیونات و تعینات اوست پس واجب ممکن نمیتواند شد و مطلق را وجوب لازم و متعین را امکان
و محال ست که مطلق عین متعین گردد بوجهیکه اصلا تغائر نماند و اطلاق مطلق باطل شود و نیز محال ست که متعین
عین مطلق گردد به بطلان تغائر زیرا که از متعین تعین باطل و زائل نمیشود در شهود چنانکه سالک در مرتبه فنا فی الله
رسد تعین مشهود وے آن باشد و او غافل از تعین خود میشود اما در واقع تعین مرتفع نمے شود

۸۳ جوهر در واجب الوجود هرچه وجود او ضروری باشد او را واجب الوجود گویند و هرچه عدم او ضروری باشد
او را ممتنع الوجود نامند و هرچه وجود و عدم او ضروری نباشد او را ممکن الوجود خوانند - ارباب عقل و
اصحاب فکر یعنی حکما و متکلمین بر آنند که واجب تعالی علت موجده ممکن است و ممکن معلول واجب تعالی
پس واجب تعالی غیر ممکن باشد که علت موجده هر شے غیر آن شے باشد و شیخ اکبر در فص محمدی ایشان را
اصحاب علت میفرمایند و نیست نفس الامر و حقیقت حال که جماعه مذکوره بر آنند و نیست حق علت موجده
ممکن به نهجے که ممکن غیر او باشد و او غیر ممکن ع چون ندیدند حقیقت ره افسانه زدند + و میگویند عقلاء
مذکوره در اثبات واجب تعالی که هر ممکن در وجود خود محتاج باشد بسوے واجب تعالی و این حکم بدیهی ست
چه هر کسے بعد از ادراک معنی امکان حکم میکند که هر ممکن مفتقر باشد بسوے واجب الوجود در وجود خود بواسطه
یا بلا واسطه و درین حکم اهل وجدان و اهل برهان شریک اند لیکن اهل برهان بر آنند که واجب تعالی
غیر ممکن باشد بجمیع وجوه آرے حکم کردن بافتقار ممکن بسوے واجب تعالی بدیهی ست لیکن نیست
ممکن غیر واجب تعالی و واجب غیر ممکن چه افتقار ممکن بسوے واجب تعالی مثل افتقار حباب باشد
بسوے آب پس حباب عین آب باشد و آب عین حباب پس واجب تعالی حقیقت الحقائق باشد
و هر حقیقتے از حقائق فردے باشد از افراد آن چنانکه هر جسم خاص فردے باشد از افراد جسم مطلق پس
واجب تعالی بر هر فرد محمول باشد

۸۴ جوهر در تحقیق واجب الوجود و در توقف الشے علی ما یتوقف علیه و تسلسل استناد ممکن ست
در وجود خود بعلتے که موثر ست در وی و استناد آن علت بعلت دیگر که دران علت اول موثر است

وهلم جرا الی غیر النهایة و چون امکان تساوی وجود و عدم ممکن است پس البته جهت ترجیح احد الطرفین
نزد یک ممکن محتاج بعلت ست اگر چنانچه آن علت واجب باشد ثبت المدعی و اگر ممکن باشد خالی نیست
که همان ممکن مفروض اول ست یا ممکن دیگر اگر اول باشد دور است چه ممکن اول موقوف ممکن دوم
باشد و ممکن دوم موقوف ممکن اول و اگر آن علت ممکن دیگر باشد خالی نیست که سلسلهٔ احتیاج منجر بواجب
میگردد یا نمیگردد اگر منجر بواجب شود فهو المراد و الا معلول ممکن دیگر باشد و آن ممکن دیگر معلول ممکن
دیگر همچنین الی غیر النهایة میرود و این ست گرفتاری تسلسل چه هر چند فرض علل می نماید بجای نمیرسد
دور باطل تسلسل ست محال + او ست لب مبدء و بد و ست مآل + پس قائل گشتند که واجب الوجود ست
چه اگر نباشد ازین دو باطل که دور و تسلسل ست یکی لازم آید ازین استدلال او را معلوم گشت که واجب الوجود
می باید که باشد و معرفت حقیقی که علم بحقیقت بود حاصل نشد چه آن معنی بنفی غیر میسر ست نه باثبات هر که
حق را بوسیله اشیا می داند بحقیقت جاهل است و هر که اشیا را بحق داند او عارف است

٨٥ جوهر واجب الوجود آنست که وجود او مقتضای ذات او باشد و ممکن الوجود آنست که وجود او
نه مقتضای ذات وی باشد بلکه از جهت موجودیت محتاج بغیر که علت ویست باشد و پیش حکما علت
احتیاج ممکن بموثر امکان ست از امکان اثبات واجب میکنند چه وجود و عدم نظر با ذات ممکن متساوی
اند و احد الطرفین ممکن که وجود باشد یا عدم بر طرف دیگر مرجح نمیشوند الا بواسطه امر مغائر آن ممکن که
آن علت وی باشد و نزد متکلم علت احتیاج ممکن بموثر حدوث ست زیرا که احتیاج ممکن بموثر از جهت
خروج ست از عدم بوجود و آن حدوث ست و بعضی که علت احتیاج امکان و حدوث را داشته اند
دو علت احتیاج حدوث اعتبار کرده اند شطراً او شرطاً مقصود آنست که حکیم فلسفی بلکه اصحاب استدلال
مطلقا از وجود ممکن بوجود واجب استدلال نموده می گویند که ممکن از جهت امکانیت و حدوث محتاج
بعلت ست و آن علت از روی امکانیت محتاج خواهد بود بعلتی دیگر اگر آن علت دیگر واجب باشد
فهو المراد و اگر باز ممکن باشد اگر همان ممکن مفروض باشد یا منتهی بواجب شود که مقصود است یا منجر بممکنات
غیر متناهیه گردد و تسلسل لازم آید و چون اثبات ذات واجب بممکن می نمایند هر آینه در معرفت ذات
واجب حیران باشند چه معلول اثر علت ست و آثار بذوات و صفات دلائل ذات و صفات موثر اند
لابد ست که در دلیل از مدلول چیزی باشد و چون ذات ممکن نزد ایشان من کل الوجوه خلاف ذات واجب ست

٨٦ جوهر در تنزیه حق سبحانه و تعالی از تحدید و تقیید منکران وحدت وجود دو فرقه اند یکی قائلان تشبیه که حق سبحانه
و تعالی را جهت ثابت میکنند و دیگر قائلان بتنزیه که مجرد از مکان و جهت گویند و این تحدید و تقیید ست مر ذات

حق سبحانہ وتعالے این حقتعالے در وجود مماثل شد مر وجود مجردات را چنانکہ مجردات بخود موجود و مجرد از مکان وجہت اند ہمچنین حقتعالے
نیز ذاتے ست مجرد از مکان وجہت پس مشبہ بجواہر مجردہ شدہ اگرچہ مشبہ بجسمانیات نشد پس منکران وحدت
وجود ہمہ مشبہ اند ومنزہ اہل تحقیق حق تعالی منزہ است در عین تشبیہ ومشبہ است در عین تنزیہ وکسی کہ
منکر صفات تشبیہ است ویا منکر صفات تنزیہ ہر دو خاطی اند ودر قرآن مجید آیات تشبیہ بسیار اند وآیات
تنزیہ ہم واقع است وہر دو حق ست وایمان بہ یکے وتاویل بدیگرے ایمان ببعض ست وکفر ببعض و
بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سرہ در رسالہ خود میفرمایند کہ حق سبحانہ وتعالی منزہ است در مرتبہ ذات
ومشبہ است در مظاہر پس او ست جامع میان تنزیہ وتشبیہ ونیست منزہ محض بوجہے کہ قابل تشبیہ نباشد
اصلا چنانچہ اشعریہ میگویند چہ تنزیہ باین وجہ تقیید ست ونیست مشبہ محض چنانچہ مجسمیہ میگویند کہ این تشبیہ
تحدید است واللہ تعالی منزہ است از تقیید وتحدید واو سبحانہ مشبہ است در عین تنزیہ کہ او ست باتنزیہ
خود در مظاہر ومنزہ است در عین تشبیہ چہ اعتبارات ہالک اند واو ست موجود پس مشبہ بچہ چیز باشد و
در قرآن مجید نصوص دالہ بر تشبیہ اکثر اند از نصوص دالہ بر تنزیہ وحضرت شیخ اکبر قدس سرہ در فصوص الحکم
میفرمایند ؎ فان قلت بالتنزیہ کنت مقیدا + وان قلت بالتشبیہ کنت محددا + پس اگر
گوئی بہ تنزیہ فقط وتشبیہ را آن بار نگنی باشی تو مقید یعنی قید کنندہ مر حق تعالی را در غیب یعنی منکر
ظہور وے مشو با وجود آنکہ اللہ تعالے خود را وصف کردہ است بہ بودن وی ظاہر ست واگر گوئی بہ تشبیہ
وتنزیہ را با آن منضم نکنی چنانچہ مجسمیہ میگویند کہ اللہ تعالے جسم ومشبہ است پس شوی محدد یعنی حد کنندہ
مر اللہ تعالی را در بعضے مراتب کہ مرتبہ تنزیہ از ان خارج باشد وحق تعالی حد ندارد وباز میفرمایند ؎
وان قلت بالامرین کنت مسددا + وکنت اماما فی المعارف سیدا + واگر بگوئی بہر دو امر کہ
تنزیہ وتشبیہ باشد یعنی حق تعالی منزہ است در عین تشبیہ ومشبہ است در عین تنزیہ باشی تو مسدد وبر طریق
سداد وراست گوئی وشوی امام وسردار در معارف الہیہ وباز میفرمایند ؎ فمن قال بالاشفاع کان
مشرکا + ومن قال بالافراد کان موحدا + اشفاع مصدر است از باب افعال بمعنی جفت کردن
وافراد نیز مصدر ست از باب مذکور ومشرکا بصیغہ اسم فاعل از تشریک وموحد بصیغہ اسم فاعل کسی کہ اثبات
غیر با حق تعالی نکند پس کسی کہ بگوید باشفاع وجفت کند خلق را با حق تعالی یعنی بگوید کہ حق تعالی را وجود
علیحدہ است وممکن را وجود علیحدہ او مشرک ست واین شرک خفی ست وکسی کہ بگوید بافراد یعنی بواحد بودن
وفرد بودن وجود کہ وجود نفس ذات حق تعالی است وواحد ست وکثرت مظاہر او منافی وحدت نیست
ہست آن شخص موحد وباز میفرمایند ؎ فایاک والتشبیہ ان کنت ثانیا + وایاک والتنزیہ ان کنت مفردا +

لفظ ثانی بصیغه اسم فاعل بمعنی ثنا کننده و یا بمعنی دوم یعنی باز دارم نفس خود را از تشبیه اگر هستی تو ثنا کننده
حق تعالی را او یا اگر هستی تو دوم حق در وجود یعنی قائل تشبیه باین طریق مشو که خود را یک موجود دانی و حق را
موجود دوم از خود و باز دار نفس خود را از تنزیه اگر تو باشی مفرد یعنی جدا کننده تشبیه را از تنزیه بالجمله باید
که قائل شوی به تشبیه در عین تنزیه و تنزیه در عین تشبیه باز میفرمایند ؎ **فما انت هو بل انت هو و تراه**
فی عین الامور مسرحا و مقیدا + پس تو او نیستی چرا که تو مقیدی و متعین و او مطلق بلکه تو او هستی بحسب
حقیقت که حق متعین شده است در تو و می بینی حق را او در عین موجودات مسرح و مقید اے خلاص از
قید تعین و مقید بقید تعین یعنی ظاهر در بین متعین۔

۸۷ **جوهر در توحید ذات و تنزیه صفات** علماء صوفیه که بسبب انقطاع از شواغل بامعدن علم
اتصال یافتند و قدم ارواح و قلوب ایشان دران مستقر و ثابت و راسخ شد و دیده بصیرت شان
بنور مشاهده جمال ازلی مکتحل گشت بطریق علم الیقین و برهان مبین بل بوجه کشف و ذوق و وجدان میدانند
و می بینند و گواهی میدهند که هیچ کس و هیچ چیز مستحق معبودی و لائق مسجودی نیست الا حق سبحانه و تعالی ذات
قدیمش همیشه بوصف وحدانیت موصوف ست و بنعت فردانیت معروف و صفات محدثات از مشاکلة و
مماثلة و اتصال و انفصال و مقارنة حلول و خروج و دخول و تغیر و زوال و تبدل و انتقال از قدس و نزاهت او
مسلوب و هیچ نقصان بکمال و جمال کمال او نامنسوب جمال احدیتش از وصمت ملاحظه افکار بری و جلال
صمدیتش از زحمت ملابسه افکار معرا مبارزان میدان فصاحت از درک وصف او مجال عبارت تنگ
و سابقان عرصه معرفت را در قولیت او پاے اشارت لنگ پایه رفعت او اکنش از موازنات حواس
و محاذات قیاس متعالی و ساحت عزت معرفتش از تردد اوهام و تعرض افهام خالی نهایات عقول را
در بدایات معرفت او جز تحیر و تلاشی دلیلے نیست و بصیرت صاحب نظران را در اشعه انوار عظمت او
جز تعامی و تعاشی سبیلے نه ذات نامحدود او را بدایت نه صفات نامعدود او را نهایت نه ازل و ابد
مندرج در تحت احاطت او و کون و مکان منطوی در طے بساطت او جمله اوائل در اولیت او اواخر
و همه اواخر در آخریت او اوائل ظواهر اشیا و ظاهریت او باطن بواطن اکوان در باطنیت او ظاهر هر چه
در عقل و فهم و وهم و حواس و قیاس گنجد ذات سبحانه و تعالی ازان منزه و مقدس ست چه این همه محدثات اند
و محدث جز ادراک محدث نتواند کرد و دلیل وجود او هم وجود اوست و برهان شهود او هم شهود او و غایت
ادراک درین مقام عجز ست العجز عن درک الادراک ادراک هیچ موحد بکنه ادراک واحد جز واحد
نتواند رسید و هر چه ادراک او بدان منتهی گردد غایت ادراک او بود نه غایت واحد تعالی الله عن ذلک

علو کبیر است آنچه پیش تو پیش از آن ره نیست، غایت فہم تست اللہ نیست +

۸۸ جوہر صاحب مثنوی معنوی قدس سرہ

چیست توحید خدا آموختن	خویشتن را پیش واحد سوختن
گر ہمی خواہی کہ بفروزی چو روز	ہستی ہمچون شب خود را بسوز
زانکہ ہستی سخت مستی آورد	عقل از سر شرم از دل میبرد
شد عزازیلی از ان ہستی بلیس	کہ چرا آدم شود بر من رئیس
ہر کہ اندر ہستی خود مفقود شد	منتہاے کار او محمود شد

۸۹ جوہر کمال ذاتی و کمال اسمائی حق سبحانہ وتعالی صاحب تحفۃ المرسلہ الی النبی صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم میفرمایند وان لذلک الوجود کمالین احدہما کمال ذاتی وثانیہما کمال اسمائی اما الکمال الذاتی فہو عبارۃ عن ظہورہ تعالی علی نفسہ بنفسہ فی نفسہ لنفسہ بلا اعتبار الغیر والغیریۃ والغناء المطلق لازم لہذا الکمال الذاتی ومعنی الغناء المطلق مشاہدتہ تعالی فی نفسہ جمیع الشیون والاعتبارات الالہیۃ والکیانیۃ مع احکامہا ولوازمہا ومقتضیاتہا علی وجہ کلی اجمالی لاندراج الکل فی بطون الذات ووحدتہ کاندراج جمیع الاعداد فی الواحد العددی وآن وجود را دو کمال ست یکے کمال ذاتی ودوم کمال اسمائی وکمال ذاتی عبارت ست از ظاہر شدن حق سبحانہ وتعالے بر ذات خود بذات خود در ذات خود وبراے ذات خود بے اعتبار غیر وغیریت وغناء مطلق لازمہ این کمال ذاتی ست ومعنی غناء مطلق مشاہدہ حق سبحانہ وتعالی است در ذات خود جمیع شیون واعتبارات الہیہ وکونیہ را با احکام ولوازم ومقتضیات او بر وجہ کلی اجمالی زیرا کہ ہمہ در بطون ذات ودر وحدت او مندرج اند وانما سمیت غناء مطلقا لانہ تعالی بہذہ المشاہدۃ مستغن عن ظہور العالم علی وجہ التفصیل لاحاجۃ لہ فی حصول المشاہدۃ الی العالم وما فیہ لان المشاہدۃ جمیع الموجودات حاصلۃ لہ تعالی عند اندراج الکل فی بطونہ ووحدتہ وہذہ المشاہدۃ تکون شہوداً عینیاً علمیاً کشہود المفصل فی المجمل والکثیر فی الواحد والنخلۃ مع الاغصان وتوابعہا فی النواۃ الواحدۃ ونامیدہ شد این مشاہدہ مذکورہ بغناء مطلق بکما زین جہت کہ حق سبحانہ وتعالی بدین مشاہدہ بے نیاز ست از ظہور عالم بر وجہ تفصیل ودر حصول این مشاہدہ مر او را حاجت نیست سوے عالم وچیزے کہ در وی ست زیرا کہ مشاہدہ جمیع موجودات نزدیک اندراج ہمہ در بطون ذات او ودر وحدت او حاصل ہست واین مشاہدہ شہودی عینی علمی باشد چون شہود مفصل در مجمل و

بسیار در واحد و نخل باشاخها و باہمہ توابع او در یک خستہ و اما الکمال الاسمائی فہو عبارۃ عن ظہورہ تعالی علی نفسہ و شہود ذاتہ فی التعینات الخارجیۃ اعنی العالم و ما فیہ و ہذا الشہود یکون شہودا عیانیا عینیا وجودیا کشہود المجمل فی المفصل و الواحد فی الکثیر و النواۃ فی النخلۃ و توابعہا اما کمال اسمائی عبارت ست از ظہور او تعالی بر ذات خود و شہود او مر ذات خود را در تعینات خارجیہ یعنی عالم و چیزے کہ در وست و این شہود عیانی عینی وجودی باشد ہمچو شہود مجمل در مفصل و یکے در بسیار و خستہ در نخلے و در توابع آن و ہذا الکمال الاسمائی من حیث التحقق و الظہور موقوف علی وجود العالم و ما فیہ لان معناہ السابق لا یحصل الا بظہور العالم علی وجہ التفصیل و این کمال اسمائی از حیثیت تحقق و ظہور موقوف ست بر وجود عالم و بر آنچہ در وست زیرا کہ معنی مذکورہ کمال اسمائی حاصل نشود مگر بظہور عالم بر وجہ تفصیل۔ و شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در شرح رباعیات میفرمایند کہ حضرت حق سبحانہ و تعالی بموجب فرمودۂ خود ان اللہ لغنی عن العالمین بحسب کمال ذاتی از وجود عالم و عالمیان مستغنی ست و اما تحقق و ظہور کمال اسمائی موقوف ست بر وجود اعیان ممکنات کہ مرایا و مجالی صفات و اعتبارات ذات اند چہ کمال اسمائی عبارت ست از ظہور ذات مقدسہ و شہود او در مراتب تعینات خود کہ مسمی اند بغیر و سوی اگر گویند چنینند استکمال حق تعالی بغیر لازم آید گوییم کہ مراتب نیز مظہر و مجلی ست مطلقا غیر نیست تا استکمال بغیر لازم آید بلکہ او را دو جہت ست یکے تعین شخصی وے کہ لاحق وے شدہ و آن جہت غیریت ست و یکے جہت وجودی کہ قیام ہمہ موجودات بآن وجود است و این عین وجود حق ست سبحانہ ہکذا قال بعض شارحی الفصوص و پوشیدہ نماند کہ مرآتیت و مظہریت موجودات مر وجود حق تعالی را از حیثیت غیریت ست نہ از جہت عینیت چہ مظہریت مرایا و مظاہر باعتبار تعین و تقید است و ایشان باعتبار تعین و تقید غیر وجود مطلق اند اگرچہ در حقیقت وجود متحد اند و محققان از غیریت این میخواہند و غیر حقیقی خود عدم محض ست پس جواب صواب آنست کہ گویند ذات فی نفسہا کامل است نہ بوجود اغیار کہ مظاہر مقیدہ است و کمال اسمائی بجہت کمال مظاہر و اسماء و شیون ست نہ بجہت کمال محض ذات پس استکمال ذات بغیر لازم نیاید.

۹۰ جوہر در تحقیق اسما و صفات صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ معتقد جماعت متصوفہ آنست کہ خداوند تعالی را اسماء حسنی نامعدود است و صفات اعلی نامحدود و ہر اسمے دلیل صفتے و ہر صفتے سبیل معرفتی و ہر معرفتے معرفت ربوبیتے و ہر ربوبیتے طالب عبودیتے و از جملہ آن اسما نامتناہی بحیثیت جناب الہی نود و نہ اسم و ہزار و یک بحسب استعداد و فہم و طاقت بشری از پردۂ غیب بصحرای ظہور آمدہ

وجمال صفات را درین مظاهر بر دیده مشتاقان لقاء لقا و بقاء لقاء خود جلوه کرده تا هر لحظه بدان تجلی ایشان را تسلی میدهد و هر لمحه از دریچه اسمی جمال صفتی بر نظر ایشان عرض میکند و ذوق بر ذوق و شوق بر شوق شان می افزاید چه هرگاه بوجه صفتی جدید بر ایشان مکشوف می شود ذوقی تازه بدل ایشان می پیوندد و شوقی جدید بمشاهده جمال ذات در ایشان انگیخته میگردد و حق تعالی را وراء نود و نه و هزار و یک اسماء بسیاریست زنهار گمان نبری که اسماء جناب الهی در آنچه شنیده و بتو رسیده است منحصر است چه بسیار اسما که در خزانه غیب مکنون و درج مخزون است و هیچکس را جز عالم الغیب بران اطلاعی نه بعلم ازلی بمعرفت آن منفرد است اسماء او سبحانه از حد عدد بیرون است و صفات او سبحانه از عد عدد افزون و همچنانکه اسماء را نهایت نیست

معانی بطون هر اسمی را غایت نیست

۹۱ جوهر در بیان آنکه حضرت حق سبحانه و تعالی از روی حقیقت و ذات از همه چیز پوشیده تر است شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند که حضرت حق سبحانه و تعالی از روی حقیقت و ذات از همه چیز پوشیده تر است کنه ذات و غیب هویت او تعالی مدرک و مفهوم و مشهود و معلوم هیچکس نتواند بود کما اخبر هو عن نفسه بقوله و لا یحیطون به علما هر چه در عقل و فهم و وهم و حواس و قیاس گنجد ذات خداوند سبحانه و تعالی از ان منزه است و مقدس چه اینهمه محدثات اند و محدث جز ادراک محدث نتواند کرد اما از روی تحقق هستی پیداتر از همه چیز هاست و قال بعضهم قدس الله تعالی اسرارهم حق سبحانه و تعالی از همه مخلوقات و موجودات نهان تر است و از غایت پیدائی پنهان

۹۲ جوهر خداوند تعالی واحد است لا شریک له و لا ضد له و لا ند له جسم نیست جوهر نیست عرض نیست و حضرت خداوند تعالی در دار آخرت در بهشت بچشم سر دیده خواهد شد و بهشت و دوزخ مخلوق اند و اهل بهشت در نعیم و اهل دوزخ در عذاب باشند و عذاب قبر و سوال منکر و نکیر و بعث بعد موت و میزان و صراط همه برحق اند و خواهد شد

۹۳ جوهر در آنکه نزد بعضی صفات جناب حق سبحانه و تعالی عین ذات است و نزد بعضی غیر ذات و نزد بعضی نه عین ذات است و نه غیر ذات و بعضی میفرمایند که متعرض نشویم لفظ غیر را نه به نفی و نه باثبات بلکه گوئیم که جناب حق سبحانه و تعالی موجود است و جناب او تعالی را صفات است که معدوم نشود و چنانکه ذات جناب او سبحانه و تعالی معدوم نشود و حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در لوائح میفرمایند که صفات غیر ذات اند من حیث ما یفهم المعقول و عین ذات اند من حیث التحقق و الحصول مثلا عالم ذات است باعتبار صفت علم و قادر باعتبار قدرت و مرید باعتبار ارادت شک نیست که اینها چنانکه بحسب مفهوم با یکدیگر متغایر اند با ذات نیز متغایر اند اما بحسب تحقق و هستی عین ذات اند بآن معنی که آنجا وجودات متعدده نیست بلکه وجودیست واحد و اسماء و صفات نسب

و اعتبارات او۔

۹۴ جوہر در صفات حق تعالیٰ صفات حق تعالیٰ نزد بعضے عین ذات ست و نزد بعضے غیر ذات و نزد بعضی نہ عین ذات ست و نہ غیر ذات و بعضی گویند کہ متوض تشویم لفظ غیر یا نہ بہ نفی و نہ با ثبات بلکہ گوئیم کہ جناب حق سبحانہ و تعالیٰ موجود ست و او تعالیٰ را صفات ست کہ معدوم نشود چنانکہ ذات او سبحانہ و نزد یک محققین باعتبار آنکہ عقل مدرک اوست غیر ذات ست چہ او حاکم ست بہ تمیز میان ذات کہ عبارت از وجود مطلق ست و میان صفات کہ نسبتہا متعددہ است و باعتبار واقع و فی نفس الامر عین یکدیگر اند چہ صفت عبارت از تجلی وجود مطلق ست در مرتبہ ظہور تجلی خاص کہ زائد بر ذات او نیست بلکہ عین ذات او ست مثلاً عالم ذاتی ست باعتبار صفت علم و قادر ذاتے ست باعتبار صفت قدرت و مرید باعتبار ارادت و ہٰکذا نیست چنانکہ ذات و صفات در میان خود متغائر اند و عین ہمچنین صفات و اسماء در میان خویش نیز بحسب مفہوم و مظاہر متغائر اند بتغائر کلی و عین اند بعینیت اصلی۔

۹۵ جوہر صفات ذاتیہ عبارت ست از حیات و علم و قدرت و ارادت و سمع و بصر و کلام و این نزد اکثر محققان ست و بعضے بقا را نیز از صفات ذاتیہ دانند۔ و امام الائمہ از صفات صفت علم و بعضے بر انند کہ امام ائمہ صفت حیات ست۔ صاحب عین المعانی قدس سرہ را اول مختار ست

۹۶ جوہر عارف سامی حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ جمیل علی الاطلاق حضرت ذو الجلال و الافضال ست ہر جمال و کمال کہ در جمیع مراتب ظاہر ست پرتو جمال و کمال اوست کہ آنجا تافتہ و ارباب مراتب بدان سمت جمال و صفت کمال یافتہ ہر کرا دانائے دانی اثر دانائی اوست و ہر کجا بینائے بینی ثمرہ بینائی اوست بالجملہ ہمہ صفات اوست کہ از اوج کلیت و اطلاق نزول فرمودہ و در حضیض جزویت و تقیید تجلی نمودہ تا تو از جز بکل راہ بری و از تقیید باطلاق روے آری نہ آنکہ جز را از کل ممتاز دانی و بہ مقید از مطلق باز مانی رباعی

از لطف قد و صباحت خد چہ کنی		در سلسلۂ زلف مجعد چہ کنی
از ہر طرفے جمال مطلق تابان		اے بیخبر از حسن مقید چہ کنی

۹۷ جوہر اسماء سبعہ و ائمہ اسماء عبارت ست از حی و علیم و مرید و قدیر و بصیر و سمیع و متکلم بعضے محققان حی را امام الائمہ گویند زیرا کہ اسم حی بذات مقدم ست بر اسم علیم و حیوۃ شرط علم ست و علم مشروط او و شرط را تقدم ست بر مشروط و بعضی گویند کہ اسم علیم بامامت اولی ست از حیوۃ زیرا کہ امامت امر یست نسبی و مقتضی ماموم و امام اشرف از ماموم و علم مقتضی آنست کہ معلوم قائم باشد

بهوست و اسم حیوة اقتضاء غیر حی نمیکند چرا که حیوة عین ذات ست و غیر مقتضی نسبت و ظاهر است که علم اشرف ست

از حیوة و از امامت او تقدم بالطبع لازم نیاید و دانسته که مزاج معتدل برق را شرط حیوة ست و حیوة را تقدیم

شرف ست بر مزاج پس اسم علیم را بامامت اولی ست از اسم حیوة آئینه حقائق نما امام ائمه از صفات صفت علم

و بعضے بر آنند که امام ائمه صفت حیات ست عین المعانی

۹۸ جواهر سبوح مشتق ست از تسبیح و قدوس مشتق ست از تقدس و هر دو در معنی تنزیه مشارک اند من

حیث اللغت هر دو را معنی تطهیر ست اما من حیث الاصطلاح مبالغه در قدوس بیشتر است از سبوح که تسبیح تنزیه

حق ست از شریک و صفات نقص چون عجز و ضعف و تغیر و فنا و امثال آن و تقدس تنزیه حق ست از جمله

که در تسبیح گفته شد و از هر چه لائق جناب مقدس اوست از صفات امکان خواه آن صفتی ناقصه باشد

یا کامله که آنچه به نسبت با غیر حق کمال نماید و قدوس محصور در جمله اسماء حسنی ست و او در تنزیه و کمیت و کیفیت

از سبوح اشد مبالغه است پس او اخص باشد از سبوح و آنچه اخص باشد از اعم آنرا در ذکر موخر دارند از آنجهت

گویند سبوح قدوس

۹۹ جوهر قال الله تعالی هو الاول و الآخر و الظاهر و الباطن ج و هو بکل شیء علیم ه اوست

پیش از همه اشیا و پدید آرنده آنها یعنی قدیم ازلی ست که او را بدایت نیست و پس از فناء همه موجودات

اوست یعنی باقی ابدیست که آخریت او را نهایت نیست فرد - اول او اول بے انتها + آخر او آخر بے انتها +

و آشکار او جود او بکثرت دلائل و نهان حقیقت ذات او از تعقل هر عاقل رباعی

اول و آخر توئی کیست حدوث و قدم
اول بے انتقال آخر بے ارتحال
ظاهر و باطن توئی چیست وجود و عدم
ظاهر بے چند و چون باطن بے کیف و کم

صاحب بحر الحقائق فرماید که اول ست در عین آخریت و آخر ست در عین اولیت و بر همین منوال ظاهر ست

در عین باطنیت و باطن ست در عین ظاهریت حضرت شیخ ابو سعید خراز قدس سره را پرسیدند که خدا تعالی

را بچه شناختی فرمودند با آنکه میان اضداد جمع کرده پس این آیه خواندند و فرمودند که متصور نیست جمع اضداد

الا از حیثیت واحد و اعتبار واحد در آن واحد قطعه

اولے و هم در اول آخری
تو محیطے بر همه اندر صفات
باطنی و هم در آن دم ظاهری
و از همه پاکی و مستغنی بذات

و او همه چیز علیم و داناست اول و آخر نزد علم او مساویست و ظاهر و باطن به نسبت دانش او یکسان

۱۰۰ جوهر قال الله تعالی لیس کمثله شیء و هو السمیع البصیر علما را اخلاف ست در آنکه کاف در

کمثله زائدست میا غیرزائد بعضے برانند که زائدست پس معنی وے تنزیه باشد چراکه اولیس مثله شے
این لازم آید که او را مثل هیچ وجه از وجوه نیست و قوله وهو السمیع البصیر تشبیه باشد از بهر اطلاق سمع و بصر
بر مالک بر عبد میکنند پس در وے هم تنزیه باشد و هم تشبیه و بعضے برانند که کاف در وے زائد نیست پس بجاے
مثل ها باشد یعنی لیس مثل مثله شے و نفی مثل از مثل خود کرده باشد و اثبات مثل کرده است مثلی که مثل
از وے منفی بود و این عین تشبیه است و تنزیه درین قول باشد که وهو السمیع البصیر و در علم بلاغت
گفته که هرگاه مبتدا ضمیر باشد مقدم بر خبر و خبر وے معرف بلام بود فائده حصر دهد پس معنی این باشد
که اوست تنها که سمیع ست و بصیرست و این عین تنزیه باشد چراکه تنزیه ذات او از سمع و بصر کرده است
که آن نقص است بآنکه آلت مخلوق ست و او تعالی منزه است از آلت چنانکه گفته اند در معتقدات که
سمیع بلا سمع و بصیر بلا بصر و اثبات سمیعی و بصیری حق را کرده باشد پس ازین آیت مذکوره تبقدیر
کاف زائده نیمه اول آیة تنزیه باشد و نیمه دیگر تشبیه و تبقدیر غیر زائد نیمه اول آیت تشبیه باشد و نیمه دیگر تنزیه
و اگر نیکو تامل کنی بیابی که در هر نیمه از آیت تنزیه در تشبیه است و تشبیه در تنزیه است پس خلاصه سخن این
باشد که حق ست که سمیع است و بصیرست در هر سمیعی و بصیرے که او را سمع و بصر باشد یعنی گوش و حدقه
و حق را گوش و حدقه نیست و این عین تنزیه است در تشبیه - و شیخ اکبر گفت قوله تعالی لیس کمثله
شیٔ یعنی نیست مثل حق تعالی چیزے تنزیه کرد خود را از نقائص انچه در عالم باشد چه عالم اهل عالم با یکدیگر
متماثل اند پس عالم حق نباشد و نیز فرمود وهو السمیع البصیر یعنی الله تعالی سمیع ست و بصیر یعنی شنوا و بینا
پس تشبیه کرد حق تعالی که ما مثل حق سمیع و بصیر ایم بلکه عین او -

[illegible] جوهر در کلام جناب الٰهی صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که هیچ شک نیست که قدر
و مرتبه هر کلامی بر حسب مقدار متکلم بود هر چند متکلم رفیع پایه تر کلام او رفیع تر و پایه او منیع تر و چون ذات
قدیم منفرد ست بجلال و عظمت کلام همچنین منفرد بود بجلال و عظمت و اگرچه از روے افاده و نفع بجوام
نیک نزدیک ست ولیکن از جهت رفعت مرتبت و علو منزلت لغایت دور است بر مثال آفتاب که بجرم
از خلق دورست و بشعاع و حرارت نزدیک اگر بآثار منافع آن بنگری در غایت قرب و ظهورش بینی
و اگر بکنه حقیقت آن بنگری در نهایت بعد و بطونش یابی هم قریب ست و هم بعید هم ظاهرست و هم باطن
بعضی در قرب و ظهورا و نظر کردند و گفتند حروف و صوت ست بجهت احتراز از بعد و بطون و بعضے در
بعد و بطونش نظر کردند و گفتند نه حرف ست و نه صوت و طائفه اول که گفتند حرف و صوت ست بعضی گفتند
قدیم ست و بعضی گفتند محدث معلوم شد که هر قائلے بنا بر مذهب خود هر کدام قاعده نهاده است صحابه

وتابعین بجهت ملازمت اصول و چنین فضول هرگز خوض نکردند و از اصول واجبه ایمان آوردن است بقرآن مجید ومتابعت اوامر ونواهی آن کردن اینقدر از جمله لوازم و اصول است و شروع در زوائد چون حدوث وقدم بدعت وفضول

۱۰۲ جوهر در معنی الاعیان الثابتة ما شمّت رائحة من الوجود در شرح رباعیات مولانا عبدالرحمن جامی قدس سره مذکورست که صاحب فصوص الحکم قدس سره در فص ادریسی میفرمایند الاعیان الثابتة ماشمّت رائحة من الوجود یعنی اعیان ثابته که صور علمیه اند بر عدمیت اصلی خود اند و بوی از وجود خارجی بمشام ایشان نه رسیده است ومعنی این سخن آنست که اعیان ثابته نزد افاضه وجود ایشان ثابت ومستقر اند بر بطون خود و بهیچ وجه ظاهر نخواهند شد زیرا که بطون وخفا ذاتی ایشان است وذاتی چیزے از ان چیز جدا نمی شود پس آنچه ظاهر میشود ازین اعیان احکام وآثار این اعیان است که بوجود یا در وجود حق ظاهر میشوند نه ذات این اعیان

۱۰۳ جوهر در بیان آنکه نور وجود حق سبحانه وتعالی بمثابه نور محسوس ست وحقائق واعیان ثابته بمنزله زجاجات متنوعه متلونه شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند که نور وجود حق سبحانه وتعالی بمثابه نور محسوس ست وحقائق واعیان ثابته بمنزله زجاجات متنوعه متلونه وتنوعات ظهور حق سبحانه وتعالی دران حقائق واعیان ثابته چون الوان مختلفه همچنانکه نمایندگی الوان نور بحسب الوان زجاج ست که حجاب اوست وفی نفس الامر اورا لونے نیست تا اگر زجاج صاف ست وسفید نور دروے صاف وسفید می نماید واگر زجاج کدرست وملون نور دروے کدر وملون نماید با آنکه نور فی حد ذاته از لون وشکل مجرد ومعراست همچنین نور وجود حق سبحانه وتعالی با هریک از حقائق واعیان ظهوریست که اگر آن حقیقت وعین قریب ست به بساطت ونوریت وصفا چون اعیان عقول ونفوس مجرده نور وجود دران مظهر در غایت صفا ونوریت وبساطت نماید واگر بعید ست چون اعیان جسمانیات نور وجود دران کثیف نماید با آنکه نور فی نفسه نه کثیف ست نه لطیف پس وست تعالی وتقدس که واحد حقیقی ست منزه از صورت وصفت ولون وشکل در حضرت احدیت وهم اوست سبحانه که در مظاهر متکثره بصور مختلفه ظهور کرده بحسب اسما وصفات وتجلی اسمائی وصفاتی وافعالی خود را بخود جلوه داده

۱۰۴ جوهر در نفی مجعولیت از اعیان ثابته وماهیات شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات می فرماید رباعی

اعیان بفیض جعل ناکرده نزول	حاشا که بود بجعل جاعل مجعول

	توصیف عدم بآن نباشد معقول		چون جعل بود افاضهٔ نور وجود	

صوفیه موحدین با حکمای محققین متفق اند در نفی مجعولیت از اعیان ثابته و ماهیات و کلام شیخ محقق و مدقق صدر الحق والدین القونوی و متابعان ایشان ناظر بآنست که نفی مجعولیت از اعیان ثابته بنابر آنست که جعل را اعتبار نمیدارند تاثیر موثر در ماهیات باعتبار افاضهٔ وجود عینی خارجی برایشان و شک نیست که اعیان از آن حیثیت که صور علمیه اند وجود خارجی از ایشان منتفی ست پس لازم آمد انتفاء مجعولیت نیز و بعضے از محققان ارباب نظر را درینجا تحقیقی ست و حاصلش آنست که ماهیات ممکنه همچنانکه در وجود خارجی محتاج اند بفاعل در وجود علمی نیز محتاج اند بفاعل خواه این فاعل مختار باشد خواه موجب پس مجعولیت بمعنی احتیاج بفاعل از لوازم ماهیات ممکنه است مطلقا خواه در وجود عینی و خواه در وجود علمی و اگر مجعولیت را تفسیر کنند باحتیاج بفاعل در وجود خارجی قول بنفی مجعولیت از اعیان ثابته صحیح باشد اما پوشیده نماند که این تخصیص و تقیید تکلف ست و راجع باصطلاح پس صواب درین مقام آنست که گویند که مراد بنفی مجعولیت از ماهیات عدم احتیاج ایشان ست فی حد انفسها بجعل جاعل و تاثیر موثر زیرا که ماهیت سواد مثلا وقتیکه ملاحظه کرده شود با مفهوم دیگر ورای مفهوم سواد عقل معنی جعل و تاثیر را در وے تجویز نمیکند بسبب آنکه میان ماهیت و نفس خودش مغائرتے نیست تا فاعل بجعل و تاثیر او را نفس خودش گرداند و همچنین متصور نیست جعل و تاثیر فاعل در صفت وجود باین معنی که وجود را وجود گرداند بلکه جعل و تاثیر وے متعلق بماهیت است باعتبار وجود باین معنی که ماهیت را متصف میگرداند بوجود همچنانکه تاثیر صابغ در ثوب مصبوغ نه بآنست که ثوب را ثوب گردانیده است یا صبغ را صبغ بلکه به آنست که ثوب را متصف بصبغ گردانیده است پس برین تقدیر هر یک از نفی مجعولیت ماهیات فی حد انفسها و اثبات مجعولیت ایشان باعتبار اتصاف بوجود صحیح باشد

جوهر [105] دربیان حقیقت هر موجود حضرت حق سبحانه و تعالی بعلم قدیم خویش حقائق کلیه و جزئیه را میداند و علم بالشے مستلزم بوجود آن شے است در علم پس اشیا تمامها موجود بوجود علمی ازلی باشند شیخ ابراهیم شطاری قدس سره در آئینهٔ حقائق نما میفرمایند که حقیقت هر موجودے عبارت است از نسبت تعین او در علم حق سبحانه و تعالی ازلا و آن حقیقت را در اصطلاح محققان عین ثابته خوانند و در اصطلاح متکلمان معلوم معدوم و در اصطلاح حکما ماهیت و در اصطلاح معتزله شئ ثابت

جوهر [106] بدانکه حقائق اشیا را اعیان ثابته خوانند بجهت ثبوت اینها در حضرت علم و اعیان ثابته عدم اضافی اند چه نسبت با وجود خارجی عدم اند و باستعداد خود ها درحال عدم ثابت اند

در علم جناب حق سبحانه و تعالی و بوی از وجود خارجی بمشام ایشان نرسیده است و هرگز اقتضای
ظهور نمیکنند و از علم بعین نمی آیند و ظاهر نشده است مگر احکام و آثار اینها یعنی هستی با حکام و آثار اینها
ملتبس گردیده است و ظهور نموده و درین مرتبه ظهور اشیاء کونیه و تمیز هر یکی در علم جناب الهی هست بر وجه
تفصیل پس اشیاء در این مرتبه صور علمیه حضرت حق تعالی اند که بر حضرت حق تعالی ظاهر اند و حق تعالی
عالم باینهاست تفصیلا و هیچ یکی از اینها نه خود را میدانند و نه مثل خود را

جوهر 107 اعیان ثابته اگرچه در مرتبه علم صور متنوعه دارند لیکن ایشان را دران مرتبه محلها متعدد
نیست بلکه محل ایشان امری واحدست و آن علم حضرت باریتعالی است و به نسبت علم واحد معلوم
نیز واحد باشد چه معلوم من حیث المعلوم واحد است در ذات عالم چنانچه وحدت نوعی من حیث النوع
واحدست اگرچه در خارج افراد وی متصور است همچنان اعیان ثابته در مرتبه علم حق تعالی متعدد اند
بتعلق علم اما من حیث النفسی المعلوم متعدد نیستند

جوهر 108 بدانکه اعیان ثابته آئینه وجود حضرت حق تعالی اند و عالم عکس آن وجود است که
بواسطه مقابل در آئینه ظاهر گشته و این عکس را ظل نیز خوانند زیرا که چنانچه ظل بنور ظاهرست و
قطع نظر از نور کرده عدم ست عالم نیز بنور وجود حضرت حق تعالی پیدا و روشن است و نظر بذات
خود عدم و ظلمت ست و خاصیت آئینه آنست که عکس در وی ظاهر میشود بر مقتضای آئینه چنانچه
در آئینه کج عکس کج و در آئینه طولانی عکس طولانی و در بزرگ بزرگ و در کوچک کوچک علی هذا
القیاس و حال آنکه آن شخص محاذی همان یک شخص باشد پس این اختلاف همه از آثار و احکام آئینه
حاصل شده و آئینه اصلا مرئی نمیشود چنانچه صورت در آئینه می بینی و آئینه را نمی بینی و صورتی که
در آئینه می نماید آئینه بآن صورت متصف نمیشود نمی گویند که آئینه آن صورت ست یا آن صورت
آئینه است بلکه آئینه سبب ظهور او شده است همچنین اعیان ثابته که صور علمیه حضرت حق تعالی اند
حکم آئینه دارند که وجود حضرت حق تعالی با حکام ایشان ظاهر شده و بصورت ایشان نموده است
و آن اعیان متصف بوجود نشده اند و همچنان معدوم اند و آثار اعیان که در وی ظاهر گشته موهم آن شده
که مگر اعیان بوجود ظاهر شده و حال آنکه آثار اعیان در وجود پیدا شده۔

جوهر 109 حق سبحانه و تعالی من حیث الوجود المضاف الی الموجودات عین موجودات خارجیه ست
چرا که اعیان موجوده در خارج جمله آئینها اند مر وجود حق تعالی را و در آئینه جز عین بیننده و صورت او
ظاهر نیست پس موجوداتی که آنرا محدثات میخوانی باید که صور تفاصیلی حق تعالی دانی پس محدثات نیز

باین اعتبار بذاته اعلی باشد نه آنکه علو ایشان اضافی باشد چرا که علو حق تعالی ذاتی ست واین اعیان عین
حق اند واعیان ثابته ثبوت صور ایشان در علم ست پس از موجودات علمیه باشند نه از موجودات خارجیه ازین جهت
شیخ اکبر قدس سره فرموده ما شمت رائحة من الوجود یعنی من الوجود الخارجی که صور اعیان ثابته یافت ایشان
در علم ست ومعدوم خارجی ست پس صور اعیان ثابته بحال خویش باقی باشد واعیان او را دو اعتبار است یکی
آنکه یا اعیان مرائی وجود حق تعالی واسما وصفات او سبحانه اند تا در وی جز آن وجود متعین بحسب نمایندگی
مراة وصفا وکدورة آن در وی نماید وتعدد در نظر بحسب تعدد مراة ست ومثال آن در محسوس چنین است وان
که مثلاً تو روی بدیواری آوری که همه آن دیوار آئینها در وی نشانیده باشند بلا شک صورت تو در هر یکی
ازان آئینها ظاهر خواهد شد ولی نمایندگی ها مختلف بحسب جوهر آئینه ونمایندگی آن وبی شبهه میدانی که توئی که
دران آئینها می نمائی وخود تو دران نیستی وتو خود همچنان که هستی در مرتبه خود با آن صفت که هستی وازینجا هم
بدانی که چگونه اعیان موجوده اند در علم ومعدوم اند در عین ورایحه وجود خارجی بمشام آن نه رسیده
دوم آنکه گوئی در وجود فی الخارج جز اعیان نیست ووجود حق در غیب مراة این اعیان ست وبدانکه موحد
عارف که حق بروی غالب باشد ووی در حق فانی چون ازین معنی اخبار کند باعتبار اول کند ومومن عالم
که خلق بروی غلبه کرده باشد باعتبار دوم اخبار کند وعارف محقق کامل را مشاهده هر دو مراة است گاه حق
در خلق بیند وگاه خلق در حق وهر دو مراة را شناسد

۱۱۱ جوهر هر عینی از اعیان موجوده فی الخارج را دو اعتبارست یکی من حیث الحقیقت وازین معنی عبارت
از ظهور جناب حق سبحانه وتعالی در صور مظاهر ممکنات واین تجلی را التجلی شهودی میخوانند واعتبار دوم
من حیث التعین والتشخص وازین اعتبارست که انتساب امکن وخلق می نامند وجمیع نقائص را
بموجودات ممکنه ازین منسوب میدارند ؎

از ره صورت نماید غیر دوست	چون نظر کردی بمعنی جمله اوست
زان یکی ما عندکم ینفد شنو	جز بی ما عند نا باق مرو

ما عندکم ینفد اشارت باعتبار دوم است وما عند نا باق اشارت باعتبار اول

۱۱۲ جوهر هر عینی را از اعیان اقتضای ذاتی بود که معبر باستعداد وقابلیت ست حضرت حق سبحانه وتعالی
بصورت هر عینی مناسب استعداد آن عین ازان اعیان در وجود خارجی بهمان صورت استعداد ذاتی ایشان ست
وبصورت هر عینی مناسب استعداد آن عین ظهور فرموده بی کم وزیاد پس عین ثابته مومن مقتضی ایمان بود
وعین ثابته کافر وعاصی بتقاضای کفر وعصیان می شود در وجود عینی هر یک بر همان صفت که تقاضا

می نمود بامر کن فیکون ظاهر گشتند پس جناب خداوند تعالی را حجت قوی ست بر خلق که هر چه بشما داده ام تقاضای ذاتی شما بود از کفر و اسلام و طاعت و عصیان و علم و معرفت و جهل هر یک آنچه بلسان استعداد و زبان حال سوال کردند همان یافتند پس هر چه بر اینها وارد میشود از شرور و قبائح و نقائص عقوبات اینهاست که پیدا اینهاست و آن در حقیقت همه خیر ست ✿ هر چه هست از قامت ناساز بی اندام ماست ✦ ورنه تشریف تو بر بالای کس کوتاه نیست ✦ ما صنع الله فهو خیر ع زنیکو هر چه صادر گشت نیکوست آن و هنده جمیل و نیکوست جز نیکوی و خوبی نخواهد داد و الله جمیل و یحب الجمال هر که یافت عین مقصود خود یافت وجود خیر محض ست صادر میشود از و الا خیر طلب کردند یافتند

۱۱۲ جوهر جناب حق سبحانه و تعالی بصورت جمیع اعیان تجلی بر حسب استعدادات ایشان فرموده است پس هر صفت که بموجودات خارجیه ظاهر میشود از جهت آنکه صفت تابع ذاتست منسوب بحضرت حق تعالی است نه بآنکه حق تعالی است که بصورت ظاهر گشته و از ان - و که ظهور حضرت حق تعالی بصورت هر شئ در خور استعداد است که اقتضای ذاتی آن شئ است بواسطه اقتضا اسنا و صفت بآن شئ نیز می نماید و اعیان فی حد ذاته استعدادات مختلفه داشتند چراکه اعیان شیونات ذات باعتبار اسما اند و اسما بذات خود تخالف داشتند و جمیع موجودات مظاهر اسما و صفات الهیه اند و چنانچه اختلاف و تفاوت و تمیز اسما و صفات واقع است در مظاهر هست

۱۱۳ جوهر اعیان ممکنات معدومات اند و عدم ظلمت ست و جناب خداوند تعالی نفس وجود ست و وجود نور ست و چون وجود در ان اعیان متعین شده ظاهر شد پس وجود در ظلمت افتاد اعیان ممکنات موجود گشتند پس این موجودات متعینه ظل ذات حضرت حق تعالی اند و ظل عبارتست از نور ممتزج بظلمت همچو سایه که در نور آفتاب و یا سراج افتد که او عبارتست از ظلمت ظاهره بنور پس ظاهر شد که تمام عالم اظلال حضرت حق تعالی اند و این اظلال بنظر حقیقت عین حق اند و انسان کامل ظل ذات مجمعه جمیع اسماست اگرچه همه موجودات متعینه ظل ذات حضرت حق تعالی اند

۱۱۴ جوهر بدانکه اعیان خارجیه سایهٔ اعیان ثابته ست و اعیان ثابته سایهٔ وجود حضرت حق تعالی ست پس تو ظل ظل حضرت حق تعالی هستی و نسبتی که تراست با حضرت حق تعالی نسبت ظلیت تست و چنانچه ظل مفتقر ست بشخص و بی ظل تو نیز مفتقری بحضرت خداوند تعالی و ازین نسبت ظلیت بدانی که شخص از ظل بالکلی مستغنی ست او را بظل هیچ افتقاری نیست

۱۱۵ جوهر بدانکه قبول هدایت در استعداد همه نبود و مشیت هدایت نیز همه را نبود که مشیت تابع علم ست بدانکه حاکم بر ما اعیان ماست و مقتضیات اعیان آنچه باشد حق افاضه وجود آن فرماید قبول هدایت

در استعداد او همه نبود مشیت هدایت نیز همه را نبود مشیت نسبتی ست تابع علم که چیزی را تا بوجهی از وجوه
نداند امکان آن نیست که اراده و مشیت بآن متعلق گردد که مشیت تابع علم است و علم بآن حاصل بود
که همه نفوس را استعداد قبول هدایت نیست و حق تعالی ندهد یکی چیزی که او را قوت قبول آن نباشد
و مشیت از حق متعلق نگردد الا که حقیقت حال تقاضای آن کند پس عدم مشیت معلل بعدم اعطار اعیان
ایشان باشد و هدایت همه با جمعهم و اعیان ندهد الا مقتضیات ذوات و ذوات مقتضی شی و نقیض آن
نباشد پس هر عین که تقاضای هدایت کند آنجا ضلالت نباشد و آن عینی که تقاضای ضلالت کند آنجا هدایت نباشد

۱۱۶ جوهر بدانکه اعیان مجعول بجعل جاعل نیست تا کسی گوید که چرا عین مهتدی را قابل و مقتضی اهتدا
گردانید و عین ضال را مقتضی ضلالت ساخت همچنان که پیش ایشان ست که کس را نرسد که گوید چرا عین
کلب را کلبی نجس العین گردانید و عین انسان را انسان طاهر ساخت بلکه اعیان صور اسماء متکثره الهیه
و مظاهر اسما اند در علم بل عین اسما و صفات قائمه بذات قائم بل من حیث الحقیقة والهویة عین
ذات اند و ازلاً و ابداً جعل و ایجاد متعلق او نگشته

۱۱۷ جوهر مولانا عبدالرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند که ایجاد عبارت ست از احتجاب
وجود حق تعالی بصور اعیان ثابته و ماهیات و انصباغ او باحکام و آثار ایشان و غایت و ثمره استتار
وجود حق بصورت هر عین ثابته ظهور اوست سبحانه بحسب شانی که آن عین ثابته مظهر اوست۔

۱۱۸ جوهر در اسماء و تعینات اسم عبارت ست از ذات موصوفه بصفتی اسما عبارتست از ذات
مع الصفات نسب و تعینات ذات که صفات اند منشای کثرات و اختلافات موجودات شده و نیز بواسطه
نسب و تعینات اسما از یکدیگر ممتاز گشته و اگرچه صفات کثیر اند اما ذات واحد ست و کثرت صفات
موجب تکثر ذات نمیشود و کثرت وجه ظاهر موجود است

۱۱۹ جوهر هر اسم را دو دلالت ست یکی بر ذات مسمی و باین دلالت اسم عین مسمی باشد دوم دلالت
بر حقیقتی که این اسم مخصوص باوست و آن حقیقت بسبب آن دلالت ممتاز میگردد از غیر آن و باین
دلالت اسم غیر مسمی باشد

۱۲۰ جوهر کثرت اسما و صفات ذات را متکثر نگردانند چنانچه کثرت تعدد اعداد واحد را متعدد و نکند
همچنان به تعدد و تعینات و تکثرات وجود حقیقی متکثر و متعدد نشود بلکه مظاهر و مجالی اند نه آنکه ایشان را علیحده
وجودیست در خارج تا مرتبه وجود حقیقی را متکثر گردانند و ایشان را در مرتبه ذات شیونات خوانند و در مرتبه
علم اعیان ثابته نامند و در مرتبه شهادت که جامع مراتب ست خلق نامند

جوهر بدانکه هر اسمی از اسمای جزئیه وکلیه متصف ست بجمیع اسماء زیراکه تمامی اسماء بذات احدیت متحد اند واز یکدیگر ممتاز بخصوصیات ونسب اند ومطلقا صفات ونسب بالقوه لازم ذات اند واز ذات منفک نمیشوند پس در هر چیز همه چیز باشد چنانچه در خردلی تمامی موجودات بحقیقت هست فاما تعین او مانع ظهور کمالات وجود ست واین را اسرار تجلیات میگویند که عارف مشاهده همه اشیا در هر شئے می نماید

۱۲۱ جوهر بدانکه هر موجودے از موجودات مظهر اسمی معین ست وهر موجودے نزد رب خود مرضی ست چه سعید وچه شقی بنا برآنکه مظهر افعال وآثار رب خود ست ورب وی در وی اظهار کمالات ومرادات خود کرده[پسندیده ۱۲] وازین لازم نیست که موجودے چون نزد رب خود مرضی باشد نزد رب موجودے دیگر هم مرضی باشد مثلا عبد المضل چون نزد رب خود که اسم المضل است مرضی ست لازم نیست که نزد رب عبد الهادی که اسم الهادی ست هم مرضی باشد - انسان کامل مظهر رب مطلق ست پس راضی ومرضی وناظر ومنظور او باشد

۱۲۲ جوهر اسم مبارک الله جامع جمیع اسماء الهی ست واسماء الهی نامتناهی را همه اسما متحد ست بسبب احدیت اسم الله وهمچنین طریق الله تعالی که آن طریق مستقیم است ومحمد رسول الله صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه بآن مقیم جامع جمیع طرق آن اسماست بآن معنی که هر اسمے از اسماء رب مظهر خویش ومظهر او عبدی ست که تربیت ازان می یابد وآن اسم او را بطریق خود دعوة میکند چنانچه اسم الهادی بجانب هدایت خواند واسم المضل سوی ضلالت راند پس همه طرق اگرچه مختلف باشند در قرب وبعد لیکن همه موصل باشند در انتها بصراط الله تعالے قال صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم الطرق بعدد انفاس الخلائق او بعدد انفاس الالهیه یعنی هر طریقے بحسب هر اسمے از اسماء الله تعالے توان بود وهر اسمے را مظهریست وآن مظهر تابع ومربوب او وچون اسماء همه اسم یک ذات اند واعیان وجودیه جمله مستند بآن اسما اند واو منتهی باسم الله پس جمله بر راه الله تعالی باشند اما طریق اقرب طریق جامع محمدیست که

اهدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیهم عبارت ازانست

۱۲۳ جوهر ذات وهویة او با هر موجودے بحکم وهو معکم هست پس هیچ ذره از ذرات موجودات نباشد که حق تعالی بهویة با او نباشد وصراط مستقیم حق راست پس همه بر صراط مستقیم باشند حق تعالی بهویة خویش از سعة رحمت رحمانی خویش با همه است وهمه را در تحت ذیل وجود رحمانی در آورده که ایجاد جمله برحمت رحمانی که آنرا بنفس رحمانی گویند فرموده است تا هر یک را بکمالے که استعداد او آنرا می طلبید تا ابد وقابل آن گشته از ازل برساند پس غضب وانتقام نسبت با مغضوب علیهم ومنتقم منهم عین رحمت چراکه اهل عالم بسبب غضب وانتقام بآن کمالی که مقدر ست از برای ایشان میرسند -

۱۲۴ جوہر ما من دابة الا ھو آخذ بناصیتہا ان ربی علی صراط مستقیم یعنی ما من شیٔ موجود و ما من حیٍ الا ھو ای الحق آخذ بناصیتہا و معنی کلام این باشد کہ ہیچ موجود [illegible] زندہ نیست در وجود الا آنکہ حق تعالی ناصیہ او گرفتہ است و در وے متصرف ست بحسب اسماء خود تا او را بہر راہے کہ میخواہد می بَرد و او آخذ ناصیہ است بر صراط مستقیم ست و درین آیۃ چند لطیفہ است یکی آنکہ موجود حی را کہ ماخوذ ست دابہ خواند تا اشارہ کند باآنکہ نزد صاحب شہود و کشف اہل وجود ہمہ زندہ اند و حیاتے دارند دوم آنکہ فرمود ھو آخذ بلفظ ھو تا اشارہ کند باآنکہ ہویۃ حق با ہمہ اسماء و مظاہر آن ہست سوم آنکہ اسم الرب را اضافت بہ نفس خود کرد و ربی گفت و آنکہ لفظ صراط را منکر فرمود تا تنبیہے باشد باآنکہ ہر ربے بہ نسبت با ہر عبدی بر صراط مستقیم ست کہ آن صراط مستقیم عبارت از راہے ست جامع طرق پس ہمہ مستقیم باشد چنین فرمودہ اند شیخ رکن الدین

شیرازی قدس سرہ در نصوص الخصوص فی شرح الفصوص

۱۲۵ جوہر بدانکہ مطلوب رب از مربوب بیش ازین نیست کہ مظہر او باشد تا آن رب افعال و آثار خود چنانچہ مراد اوست درین مظہر بظہور رساند و انچہ رب میخواست در وے بظہور رسید ہر آئینہ رب از وے راضی و او مرضی باشد و ازینجہت کہ عین مراد رب از و حاصل گشت یعنی افعال و صفات او در ظہور باو کامل گشت چنانکہ کمال بذاتہ محبوب ست سبب کمال ہم محبوب ست پس ہر یکے از رب کہ آن اسم خاص ست و مربوب کہ عبد ست از رب مطلق کہ رب الارباب است راضی و مرضی باشد کہ رب مطلق تعالی خلق ہر چیزے بربوبیت مطلقہ چنانچہ ارادہ آن رب خاص کہ اسمی ست از اسماء او کرد و بر وفق ارادہ او و او بحسب قابلیت مربوب او پس حق او چنانچہ مقتضاے عین اوست بہ تمام گذارد

۱۲۶ جوہر ذات کہ وجود مطلق است بذاتہ مبدء جمیع صفات ست پس لابد در مرتبہ متاخر متصف بہ نسب و اضافات شود ہمچو علم و قدرت و غیر آن پس بالصاف باین صفات تعدد اعتباری حاصل شد و ذات عالم متمیز شد از ذات قادر و آنرا اسم گویند و اسم عبارت ست از ذات موصوفہ بصفتی و این تکثر اسماست و عین وحدت ست کہ این اسماء معبر اوست و چون اتصاف بعلم معلوم را میخواہد و قادر مقدور را میخواہد پس اعیان ممکنات کہ شیون حق اند در علم بنحوے ثبوت پیدا کردند در حال عدم و این شیونات عبارت از تعینات عدمیہ اند و ثبوت و تقرر این اعیان در حال عدم از اقتضاے ذات حق ست و لازم ذات حق ست و این اعیان مجعول بارادہ نیست و اسماء طالب اند کہ آثار و احکام آنہا ظاہر شود در وجود خارجی و ظہور آثار اسماء بے آمدن اعیان در خارج متصور نبود پس اللہ تعالی این اعیان را فرمود کن پس جناب ایشان را ج شد موجود شدند بالقاء آنہا در عدم ذاتی خود بمعنی آنکہ حق سبحانہ و تعالی در شیونہا کہ اعیان

اند ظاہر شد پس ذات خود در عین موجود ست و ظاہر ست با سمی که آن عین صلاحیت ظہور آن اسم داشت
و آثار اسم دران عین ظاہر شد و احکام آن عین بحسب صلوح آن عین قرب شد و آن اسم رب این عین ست
و این مربوب آن اسم ست و ظاہر عین مظہر ست بوجہی نہ غیر او بجمیع وجوہ و این ست معنی کنت کنزا مخفیا
فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق پس او سبحانہ بہر تعین متعین شدہ موجود گشت و عالم امکان بوجود
آمد با تنزہ وے در حد ذات خود ہمچنین فرمودہ اند ملک العلما مولوی عبد العلی قدس سرہ در شرح مثنوی معنوی

۱۲۷ جوہر بدانکہ ذات را وجوہ غیر متناہی ست یعنی مقتضیات اسما کہ جملہ در الوہیت جمع اند چرا کہ حضرت
الوہیت عبارت ست از ذات با جمیع اسما و صفات حق را با ہر یکے از خلق وجہی خاص است یعنی آن وجہ
ربوبیت کہ ازان وجہ افاضہ فیض بمربوب خود میکند و محال ست کہ موجودے را از موجودات عینیت از ہمہ
اسما و کل وجوہ نصیب باشد مگر انسان کامل کہ خلیفہ حق ست و جامع جمیع اسماست تا تربیت علویات و سفلیات
بحکم خلافت تواند کرد

۱۲۸ جوہر بدانکہ ربوبیت را سرے است و آن اعیان ثابتہ است کہ اول در غیب ست و مخفی و بعد
ازان بشہادت می آید و ظاہر میشود و آن آنست کہ بہ تعین تو متعین است و حقیقت او ہرگز ظاہر نشود
ہر یکے ازان مربوب را رب معین ست کہ آن اسماء اللہ اند و آن نیز در غیب مخفی ست ربوبیت
ظاہر نمیگردد الا بمربوب پس زوال او موجب این باشد و عین ثابتہ ہرگز زائل نشود پس ربوبیت
ہرگز باطل نشدہ

۱۲۹ جوہر بدانکہ وجود عین خواہ در حضرت اعیان ثابتہ باشد و خواہ در خارج زائل نخواہد شد چرا کہ
وجود او بہ وجود رب اوست و رب دائم و او دائم امادوام رب ظاہر ست کہ اسماء اللہ اند و اسماء او عین
ذات او و ذات او دائم ست پس اسما نیز دائم باشند و امادوام عین در حضرت اعیان ہم روشن کہ آن علم
اللہ تعالی است و علم اللہ تعالی ذاتی ست و امادوام عین در خارج و آن بحسب نشاۃ مراد ست گاہ
در نشات دنیویہ موجود بوجود خارجی باشد و گاہ در نشاۃ برزخیت و گاہ در نشاۃ اخرویہ کہ آن بعد
از بعث و حشر خواہد بود پس ثابت گشت کہ عین موجود ست دایما و ربوبیت باطل نیست و انما

۱۳۰ جوہر جماعتی از اولیا از کثرات و تعینات تعبیر بجز و از واحد مطلق تعبیر بکل فرمودہ اند چہ
اشتمال مرمقیدات را درین صورت مثل اشتمال کل ست مر اجزاء خود را و جماعتے دیگر موجودات
ممکنہ را باعتبار تعین و تشخص محدث خواندہ اند و از واحد مطلق کہ اشیا موجود و مظاہر و مجالی او ینہ
تعبیر بقدیم نمودہ چہ غرض مجموع کاملان اولیا بیان مراتب اطلاق و تقید ست

۱۳۱ جوہر کمال اسمائی کہ کمال جلاء و تجلاست کمال جلا یعنی ظہور را و در جمیع شیون الٰہیہ و کونیہ ازلاً و ابداً و کمال استجلا یعنی شہود او مر خود را بسبب ہمین شیون پس آن ظہور شہود عینی عیانی ست کظہور المجمل فی المفصل والواحد فی الکثرۃ والنواۃ فی الشجرۃ و این تحقیق مطابق شیخ صدر الدین قونویست و شیخ عبد الرزاق کاشی در اصطلاحات خود میفرمایند کہ جلا ظہور ذات مقدسہ لذاتہ فی ذاتہ و استجلا ظہورہ لذاتہ فی تعیناتہ

۱۳۲ جوہر حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در شرح رباعیات میفرمایند ع

حق عالم و اعیان خلائق معلوم		معلوم بود حاکم و عالم محکوم	
بر موجب حکم تو کند با تو عمل		گر تو متبل معذبی و مرحوم	

رباعی

حکم قدر و قضا بود بے مانع		بر موجب علم لایزالی واقع	
علم ازلی تابع اعیان باشد		اعیان ہمہ مر شیون حق را تابع	

۱۳۳ قضا عبارت ست از حکم جناب الٰہی کلی بر اعیان موجودات باحوال جاریہ و احکام طاریہ بر ایشان من الازل الی الابد و قدر عبارت ست از تفصیل این حکم کلی بآنکہ تخصیص کردہ شود ایجاد اعیان باوقات و ازمانیکہ استعدادات ایشان اقتضاے وقوع میکند دران و تعلق کردہ اند ہر حالے از احوال ایشان بزمانے معین و بسببے مخصوص و سر قدر آنست کہ ممکن نیست مر ہیچ عینے را از اعیان ثابتہ کہ ظاہر شود در وجود ذاتاً و صفۃً و فعلاً مگر بقدر خصوصیت قابلیت اصلی و استعداد ذاتی خویش و سر سر قدر آنست کہ اعیان ثابتہ امور خارجیہ نیستند از ذات جناب حق سبحانہ و تعالیٰ کہ معلوم جناب و سبحانہ شدہ باشند ازلاً و ابداً و متعین گشتہ در علم او سبحانہ علی ما ہی علیہ بلکہ نسب و شیون ذاتیہ جناب حق تعالیٰ اند پس ممکن نیست کہ متغیر گردند از حقائق خود زیرا کہ ذاتیات جناب حق سبحانہ و تعالیٰ منزہ اند و مبرا از قبول جعل و تغیر و تبدیل و مزید و نقصان و چون این امور دانستہ شد بدانکہ حکم جناب حق سبحانہ و تعالیٰ بر موجودات تابع علم او سبحانہ ست باعیان ثابتہ و علم او سبحانہ باعیان ثابتہ تابع اعیان ست بآنمعنی کہ مر علم ازلی را ہیچ اثرے نیست در معلوم باثبات امرے کہ مر او را ثابت نبودہ باشد یا بنفی امرے کہ ثابت بودہ باشد بلکہ تعلق علم او سبحانہ بمعلوم بران وجہ است کہ آن معلوم فی حد ذاتہ بران است و علم را در وے ہیچ گونہ تاثیرے و سرایتے نیست و اعیان ثابتہ صور نسب و شیون ذاتیہ جناب حق تعالیٰ اند و نسب و شیون ذاتیہ جناب حق تعالیٰ مقدس و منزہ اند از تغیر و تبدیل ازلاً و ابداً پس اعیان نیز

ممتنع التغیر باشند از آنچه بر آنند فی حد انفسها و حکم جناب حق سبحانه و تعالی بر ایشان بمقتضاے قابلیات و موجب استعدادات ایشان باشد هر چه بلسان استعداد از حضرت حق وجواد مطلق طلب دارند چنانکه و چندانکه شاید عطا نماید و انعام فرماید بے نقصان و زیادت خواه از درکات شقاوت خواه از درجات سعادت

۱۳۴

جوهر بدانکه بعضی اسرار قدر بطریق اجمال دانند و بعضے بر سبیل تفصیل و این مرتبه اعلی است و دانستن اسرار قدر به دو وجه است یکی آنکه حضرت خداوند تعالی آنرا آگاه کند که عین ثابته تو تقاضاے چنین و چنین حال میکند و بتو چنین و چنین خواهد رسید دوم آنکه حضرت حق تعالی بعنایت خود حجب از پیش بصر بصیرت او بردارد و عین ثابته وی بوی بنماید و او عین ثابته خود ببیند و بداند و اگر عین ثابته وے مظهر اسم جامع الهی باشد اینچنین کس چنانچه مطلع گردد بر احوال خود از عین خود مطلع شود بر احوال جمله اعیان بجهت مرتبه جامعیت و فرق میان علم بنده و علم حضرت حق تعالی آنست که علم حضرت حق تعالی باستعداد بنده بی واسطه است که حضرت حق تعالی بذات خود عالم ست بدان و علم بنده بعین ثابته خود بواسطه عنایت حضرت خداوند تعالی است و عنایت حضرت خداوند تعالی به بنده بدو نوع ست یکی آنکه عین ثابته بنده و استعداد او تقاضاے آن عنایت کند. و این عنایت از قبیل فیض مقدس ست که مترتب است بر اعیان و استعدادات دوم آنکه ذات الهی تعالت عظمته مقتضی آنست نه عین ثابته بنده و آنرا فیض اقدس گویند و فیض اقدس ست که عین ثابته را پیدا میکند و او را استعداد می بخشد

۱۳۵

جوهر عالم بدون معلوم نمی تواند شد و اگر این معلومات منفی محض باشند پس قدرت بچه چیز باشد و اراده بچه چیز متعلق شود پس تقررات این اعیان بتعلق اراده و اختیار نیست که تعلق ارادات بعد تقررات ست پس این تقررات مجعول نیستند. باعتبار ثبوت علمی اگرچه باقتضاء ذات اند و ذات مقتضی ثبوت آنهاست و اگر مجعول می بودند پس صادق می شد که اگر نخواهد بکند و این راجع بآن میگردد بانکه اگر خواهد عالم نشود و این سفسطه است و الله شیخ اکبر فرموده که اعیان واجب الثبوت اند یعنی واجب الثبوت باقتضاء ذات و شیخ عبد الرحمن جامی فرموده ع

که دهد دست جعل جاعل را ‖ که موافق کند قوابل را

۱۳۶

جوهر قدر عبارت است از موقت ساختن آن چیزها که اشیا در مرتبه عین ثابت بر آن بودند چنانچه شیخ اکبر بیان فرموده اعیان ثابته معلومات حق اند و حق علم از آن گرفته و علم تابع معلوم ست پس معلوم حاکم بر علم بود و علم بدان متعلق شد و تقدیر الهی بحسب آن معلوم متقرر گشت پس تقدیر سوے عین ثابت است لهذا شیخ محب الله میفرماید القدر انت و قضا عبارت است از حکم

اللہ تعالیٰ باشیا بنا بر چیزے کہ عطا کردہ است معلومات از انچہ بران ہستند معلومات در حد انفس خود بلا زیادۃ پس حکم کردہ است قضا بر اشیا مگر بحسب طلب آن اشیا در مرتبہ عین ثابت کذا حقق الشیخ الاکبر۔ از حضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام سوال کردند کہ تقدیر قضا مقدر کسی ہست فرمودند کہ قضا را قضا تغیر کند۔

جوہر قضا کہ مر قدر باشد حکم کلی حق تعالیٰ در ہر شے۔ و تخمین باحوال ہر شے کہ جاری باشد بر آن احوال ابد الآباد و حکم کلی حق تعالیٰ در ہر شے بر اندازہ علم اوست بہر شے و در ہر شے چہ علم حق تعالیٰ تابع علم اوست باشیا و علم حق تعالیٰ در ہر شے بر اندازہ چیزیست کہ دادہ باشد بہر شے کہ معلوم باشد آنرا بحق تعالیٰ یعنی چیز یکہ ہر شے بران باشد در نفس خود۔ قدر کہ متفرع باشد بر مر قدر توقیت چیزیست یعنی تعیین وقت آن امر کہ بران ہر شے ثابتہ خود از غیر زیادت بران امر پس قدر تفصیل قضا ست کہ حکم کلی باشد در ہر شے۔ علم قدر خبر حقتعالیٰ

را میسر نیست الا ہر کرا خواہد اطلاع دہد

۱۳۷

جوہر ازل عبارت از بقاء وجود ست مطلقاً و آن مسبوق بعدم نیست و افتتاح آن از عدم اضافی نے و ازل عبارت از اولیکہ افتتاح آن از عدم اضافی باشد و ابد کہ مقابل اوست عبارت از اخرینی ست کہ اختتام آن عدم اضافی باشد بوجود عین و ہر فردے را از افراد موجودات ازلیتی و ابدیتی باشد کہ ازلیت او باعتبار عین ثابتہ اوست کہ در علم حق ست و ابدیتہ او باعتبار وجود عقلی کہ وجود خارجی مراد است

جوہر مشیت در لغت خواست ست و مشیت حق ازلی و ابدی ست ہمچنانکہ ارادت اما باصطلاح این طائفہ مشیت خواستے باشد کہ منشاء آن ذات بود بایجاد معدومی یا بانعدام موجودے و ارادت ہمان خواست ذات ست بایجاد معدومی پس مشیت اعم از ارادت باشد و معنی خواست ذاتی حق آن بود کہ تجلی ذاتی فرماید و حق اسم ذات ہست و اختیار آن بر دیگر اسما از ان جہت کردہ تا محقق گرداند کہ منشا این طلب ذات ست باسما

وصفات نہ اسما و صفات فحسب

۱۳۸

جوہر بدانکہ مشیت نسبتے ست تابع علم کہ چیزے را تا بوجہے از وجوہ نداند امکان آن نیست کہ ارادہ و مشیت بآن متعلق گردد و چنانچہ مشیت نسبتے تابع علم ست علم نیز نسبتے ست تابع معلوم و در ینجا معلوم اعیان ثابتہ است و احوال آن۔ عالم و اعیان عالم یا در آئینہ حق دیدہ شود بوجود خارجی یا حق در آئینہ عالم دیدہ شود یعنی گاہ حق آئینہ عالم باشد و گاہ عالم آئینہ حق اگر تو آئینہ باشی بوجود خارجی مر حق را او خود را وجود دانی چون وجود مرات حکم ترا باشد و در نمایندگی کہ واحد حقیقی کہ آن وجود مطلق حق تعالیٰ ہست و دران تعدد نیست بحسب تعدد خویش متعدد می نمائی و اگر اثبات وجود حق را کنی بایمعنی کہ حق مرآۃ تو باشد نہ تو مرآۃ حق حکم ہمہ ترا باشد در وجود حق بتشکیک بآن معنی کہ وجود حق یکی ست من حیث ہو ہو و تعدد در اعیان مختلفہ تست و تو بحسب

کثرت خویش هستند و می نمائی و اگر اثبات آن قسم دیگر کنی من موجودے ام باین اعتبار که وجودے که از حق ست فائض بمن گشت و من بآن وجود پیدا شدم حکم ترا باشد درین وجود نیز بحسب عین مقید و معینه خویش و باین تقدیر مذکور بحقیقت حق باشد که بر وجود خویش حکم فرماید در مرتبه او و مراتب تفصیلیه خویش ولیکن چون ظهور در مظهر عین ست باین اعتبار گویند که الحکم لک بلا شک — علم بنده تعین ثابته خود از عنایت حق ست باوے

۱۳۹ جوهر فرق میان ارادت و مشیت آنست هرچه در تحت ارادت ست اطلاع آن بر انبیا و اولیا جائز ست و آنچه در مشیت ست انبیا و اولیا را بر آن اطلاع نیست و خوف ایشان آنست که در پرده مشیت تا چه باشد قبول یا رد و آنچه ارادت ست در لوح محفوظ مکتوب ست و آنچه مشیت است در ام الکتاب مکتوب است که جز حق تعالی الغیرے نداند — آنچه اراده است در لوح محفوظ مکتوب ست آنرا مقتضی گویند اولیا و انبیا را قدرت آن داده اند که بدعا آن بگردد فاما مشیت که آنرا قضا گویند و آن حکم محکم ست و در ام کتاب ثبت ست بدعا انبیا و اولیا نگردد و ایشان را بدان اطلاع نباشد که چه رفته است

۱۴۰ جوهر قلم اعلی عبارتست از عقل کل و آن تعین ملکی ست در جوهر علمی که مکنونست در وی همه اشیا تا دخول اهل جنت در جنت و اهل نار در نار و ذبح موت و لوح محفوظ عبارت است از نفس کل و آن تعین ملکی است که تفصیل آنچه در قلم بود درسان متحقق است بالقاء قلم و این لوح ام الکتاب ست و اینجا کتابت رقمیه نیست بلکه کتابت معانیست که از عقل برین نفس ملقی میشود قال الله تعالی لکل اجل کتاب یمحوا الله ما یشاء و یثبت و عنده ام الکتاب هر اجلے را از اجال خلائق کتاب است محو میکند الله تعالی چیزے را که میخواهد و اثبات میکند چیزے را که میخواهد و نزد او ام الکتاب ست که در و محو و اثبات را دخل نیست که آن لوح محفوظ ست از تغیر بخلاف کتب دیگر که دران محو و اثبات میشود و این قلم اعلی آنچه بودنی ست نوشت در لوح محفوظ و فراغت از نوشتن حاصل کرد و اینست معنی قول وے صلی الله علیه و آله وسلم جف القلم بما هو کائن و ملائکه بسیار اند بعضی آنها اقلام اند که قدرے از آنچه در قلم اعلی بود در وے مکنونست و بعضے الواح اند و هر قلم در لوحے که بازاء اوست می نویسد مثل نوشتن رقوم و این اقلام هر وقت در کتابت اند گاهی مکتوب ایشان محو می شود و گاہے مثبت می نماید و آن سرور صلی الله علیه و آله وسلم صریر همین اقلام شنیده بودند در معراج و اما قلم اعلی پس خشک شده است و کتابت نمیکند در حال چنین مستفاد ست

آواز قلم ها

از کلام عارف سامی مولوی عبد العلی وغیره

۱۴۱ جوهر در حدیث وارد ست اول ما خلق الله نوری و اول ما خلق الله العقل و اول ما خلق الله القلم این هر سه چیز یک معنی بود چه وجود سید عالم در عالم شهادت مظهر صورت روح اضافی بود از عالم غیب و

وعقل اول نوریست فائض از روح اضافی وقلم هم عبارت از عقل اولست که واسطه صور کلمات الهی است
ورابطه اخراج آن از محل جمع بمقام تفصیل است پس هیچ منافات نبود در بیان این هر حدیث وگفته اند
عقل جمیع خلائق از بدو وجود دنیا تا انقطاع آن در جنب عقل رسول الله همچنانست که نسبت رمله با جمیع
رمال دنیا - از اینجاست که طائفه از متابعان مجرد عقل چون فلاسفه از بیشتر مدرکات احوال انبیا محروم ماندند
وآنرا انکار کردند که جمیع مدرکات روح در تحت احاطه عقل نگنجد عقل اگرچه اکرم واشرف مخلوقات است
ودر صدد آفرینش نسبت تقدم وتفوق دارد چنانچه در خبرست که اول ما خلق الله العقل لیکن مرتبه
روح فوق مرتبه اوست چه اولیت وتقدم عقل در عالم خلق ست وروح از عالم امرست ونیز قیام عقل
بروح ست نه قیام روح بعقل مثال عقل با روح چنانست که مثال نور آفتاب ست با قرص او ونور آفتاب
اگرچه شریف ست لیکن قیام او بقرص آفتاب ست همچنانکه بنور آفتاب صور محسوسات در زمین ظاهر شود
بواسطه نور عقل صور معلومات ومعقولات در دل روشن میشود

۱۴۲
جوهر ملائکه مهیمه که بملائکه عالین معروف اند از بدو خلقت در جمال لایزال حضرت حق سبحانه وتعالے
مستغرق اند واز شدت اشتغال درین حال هیچ نمیدانند که حضرت حق تعالی خلیفه آدم نام آفریده است
یا نه وحضرت حق سبحانه وتعالی ایشان را بسجده آدم علی نبینا وآله وعلیه السلام امر نفرمود عرب گوید
هیم ای تحیر وهیمان حیرت در عشق ست وهیمان مقامی ست از مقامات سالکان وهیمان دوام حیرت ست
مراد از عالین ملائکه صف اول ست از وجود وملائکه مهیمه نیز از عالین اند وایشانرا شعور بدان نیست
که حق تعالی آدمی را ایجاد فرمود یا نه چون موسی گفت رب ارنی انظر الیک جواب شنید که لن ترانی
این بر سبیل تعلیم موسی بود که بدیده سر ما را نتوانی دید در دار دنیا چشم سر در عالم باطن باید کشاد

۱۴۳
جوهر ملائک منزه تام اند ازین جهت افضل اند از انسان لهذا دائما در تسبیح اند وعصیان را بسوے
ایشان راه نیست وشیخ عبدالرحمن جامی قدس سره فرمودند که فضیلت شان باعتبار تنزه است از
ادناس جسمانیه وفضل انسان کامل بر ملائکه بنظر جامعیت اوست وعارف ست الله تعالی را واین معرفت
چرا که جامع و تنزیه ۱۲
اکمل ست از معرفت ملائکه وانسان کامل مسبح است حق تعالی را بجمیع اسما تنزیه وتشبیه پس تسبیح او نیز
اکمل ست از تسبیح ملائکه وعلما ظاهر رسل را از جمیع ملائکه افضل دانند.

۱۴۴
جوهر در ایمان بملائکه وکتب ورسل جناب الهی صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند
که جمله مومنان بعد از ایمان بوحدانیت وتنزیه ذات وتقدیس صفات او ایمان دارند بوجود ملائکه که سکان
صوامع قدس وقطان جوامع انس اند وبوجود کتب منزله که او سبحانه بواسطه ملک با نبیا ورسل فرو فرستاد
جمع قاطن یعنی مقیم ۱۲

و بوجود انبیا و رسل او که گذارندگان پیغام جناب الهی اند و اجماع است میان علما محقق در تفضیل انبیا بر ملائکه و خلاف است
در تفضیل ملائکه بر مومنان و بعضی ملائکه از بعضے فاضل تر و درجه بعضے از بعضے نازل تر مقامات ایشان متفاوت
و صفوف ایشان مختلف والصافات صفا بیان آن بعضی مقربان حضرت جلال و معتکفان عتبه کمال اند
والسابقات سبقا اشارت بدان و بعضے مدبران امور فالمدبرات امرا وصف ایشان و بعضی حاجبان
درگاه عزت والزاجرات زجرا نعت ایشان و بعضی ثناخوان حضرت بادشاهی و خوانندگان کتب جناب
الهی والتالیات ذکرا بوصف ایشان ناطق و بعضے نقلهٔ اخبار و حملهٔ اذکار فالملقیات ذکرا در حق ایشان
صادق و مراتب صفوف ایشان بسیارست هر صفے مشغول بامرے مخصوص و هر یکے را مقامے معلوم و اجماع
کرده اند بدان که میان انبیا تفاضل ست بعضے از بعضے فاضلتر ولیکن تعیین فاضل از مفضول مشروع نیست
الا افضیلت رسول بر دیگر انبیا به نص حدیث معلوم شده است و اجماع کروند بر آنکه انبیا از جمله بشر فاضلتر اند
و هیچکس از اولیا و صدیقان بدرجهٔ ایشان نرسد حضرت بایزید بسطامی قدس سره میفرمایند آخر نهایات
الصدیقین اول احوال الانبیاء و حضرت ابن عطا قدس سره میفرمایند ادنی منازل المرسلین اعلی مراتب الانبیاء
و ادنی مراتب الانبیاء اعلی مراتب الصدیقین و ادنی مراتب الصدیقین اعلی مراتب الشهداء و ادنی مراتب الشهداء
اعلی مراتب الصالحین و ادنی مراتب الصالحین اعلی مراتب المومنین و اجماع کرده اند بر عصمت انبیا از اقتراب
کبائر و در صغائر خلاف ست و اجماع کرده اند بر جواز کرامات اولیاء در عهد رسول علیه السلام و بعد از عهد ایشان
مانند خوارق عادات و تقلیب اعیان و اطلاع بر ضمائر و سماع هواتف و اجابت دعوات و طی زمان و مکان
و طائفه که بر آن انکار کرده اند پنداشتند که تمیز و فرق میان انبیا و اولیا جز بمعجزه نیست و آن صدور فعلے بود
از انبیا که غیر ایشان از مثل آن عاجز اند پس گفتند اگر اولیاء را مسلم داریم میان ولی و نبی فرق نماند
جواب آنست که نبوت انبیا نه بوجود معجزات ست بل بوحی و ارسال جناب الهی پس هر که حق تعالی بدو وحی کرد
و بخلق فرستاد نبی بود معجزه با وے باشد یا نه و حال اولیا نه چنین ست و معجزه فعل انبیاست و کرامت فعل
اولیا معجزه از برائے اظهارست و دعوی بر او سابق و کرامت ازین هر دو صفت خالی و او را کرامت به
برکت متابعت انبیا حاصل شده است و وجود این دران داخل

۱۴۵
جوهر بدانکه ملائکه موجود اند در عالم خود خارج از انسان و قدرت بران دارند که بهر صورتیکه خواهند متمثل
شده ظاهر شوند. و با وجود بودن ملائکه در عالم خود در انسان قوی شده موجود گشتند که انسان جامع جمیع
حقائق ست و حقیقت یک حقیقت است

۱۴۶
جوهر در مراتب وجود حق سبحانه و تعالی مراتب وجود حضرت حق سبحانه و تعالی از روے جزئیت

غیر متناهی اند چه ظهور ذات بحث بحسب مراتب جزئیه در حصر نمی آید الا بسبیل کلیت وطریق اجمالیت پس بعضی میفرمایند که مراتب کلیه منحصر در پنج مرتبه است و آنرا مراتب کلیه و عوالم کلیه و حضرات خمس خوانند چنانچه عارف سامی شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند رباعی

واجب چو تنزل کند از حضرت ذات	پنج ست تنزلات او را درجات
غیب ست و شهادت بوسط روح و مثال	الخامس جمعیت تلک الحضرات

اول حضرات را مرتبه غیب و معانی گویند و این حضرات ست باالتجلی والتعین الاول والثانی وما اشتملا علیه من الشیون والاعتبارات اولاً والحقائق الالهیة والکونیة ثانیاً و مرتبه دوم راکه در مقابل اوست مرتبه حس و شهادت خوانند و آن از حضرت عرش رحمن ست تا بعالم خاک و آنچه درمیان ست از صور اجناس و انواع و اشخاص عالم و مرتبه سوم راکه تلو مرتبه غیب ست متنازلا مرتبه ارواح گویند و چهارم راکه تلو مرتبه عالم حس ست متصاعداً عالم مثال و خیال منفصل خوانند و پنجم که جامع ایشان ست تفصیلا حقیقت عالم ست و اجمالا صورت عنصری انسانی ست و نزد بعضی مراتب کلیه شش ست و آنرا تجلیات سته و تنزلات سته و مقامات سته و مراتب سته خوانند چنانچه در شرح رباعیات ست قال بعضهم قدس الله تعالی اسرارهم مراتب کلیه شش است زیراکه مراتب مجالی و مظاهر وجود اند پس خالی نیست ازانکه آنچه ظاهرست در ایشان ظاهرست بر حق سبحانه و تعالی تنها نه بر اشیاء کونیه یا هم بر حق سبحانه و تعالی ظاهرست و هم بر اشیاء کونیه قسم اول را مرتبه غیب گویند بسبب غائب بودن اشیاء کونیه ازو وے از نفس خود و از غیر خود پس بر هیچ چیز را درین قسم ظهور نیست مگر بر حق سبحانه و تعالی و این قسم منقسم میشود به دو مرتبه زیراکه عدم ظهور چیزے بر اشیاء کونیه یا بسبب انتفاء اعیان ایشان ست بالکلیة علماً و عیناً حیث کان الله ولم یکن معه شیئ و این مرتبه را التعین اول و مرتبه اولی از غیب خوانند و یا بسبب انتفاء ظهورست بر اعیان ایشان اگرچه ایشان متحقق و ثابت و متمیز باشند در علم ازلی و ظاهر باشند بر حق سبحانه و تعالی نه بر خود و امثال خود کما هو الامر فی الصور الثابتة فی اذهاننا و این مرتبه را التعین ثانی و عالم معنی و مرتبه ثانیه از غیب خوانند و اما قسم ثانی از مراتب که آنچه ظاهرست دروی هم بر حق سبحانه و تعالی ظاهرست و هم بر اشیاء کونیه منقسم گردد بسه مراتب مرتبه اول ارواح است و آن مرتبه ظهور حقائق کونیه مجرده بسیطه است که مدرک ست مر نفس خود را و مثل خود را چنانکه ارواح درین مرتبه مدرک اعیان خود اند و امثال خود و مرتبه دوم عالم مثال ست و این مرتبه وجود ست مر اشیاء کونیه مرکبه لطیفه راکه قابل تجزیه و تبعیض و خرق و التیام نباشد و مرتبه سوم عالم اجسام است و این مرتبه وجود اشیاء کونیه مرکبه کثیفه است که قابل تجزیه و تبعیض اند و این مرتبه را نام کرده اند مرتبه الحس و عالم الشهادة پس مجموع این مراتب پنج باشند و مرتبه سادسه جامع است مر جمیع مراتب را و آن حقیقت انسان

کامل ست زیراکه او جامع جمیع است بحکم برزخیتی که دارد و نزد بعضے مراتب کلیه هفت ست چنانچه صاحب تحفة المرسله
الی النبی صلی اللہ تعالی علیه و آله و صحابه وسلم میفرماید. المرتبة الاولی مرتبة اللاتعین والاطلاق والذات
البحت لا بمعنی ان قید الاطلاق ومفهوم سلب التعین ثابتان فی تلک المرتبة بل بمعنی ان ذلک الوجود
فی تلک المرتبة منزه عن اضافة النعوت والصفات ومقدس عن کل قید حتی عن قید الاطلاق
ایضا وهذه المرتبة تسمی بالمرتبة الاحدیة وهی کنه الحق سبحانه وتعالی ولیس فوقها مرتبة اخری وکل المراتب
تحتها مرتبه اول لاتعین واطلاق وذات بحت ست نه باینمعنی که قید اطلاق ومفهوم سلب تعین در ان مرتبه
ثابت باشند. بلکه بدینمعنی که آن وجود در ان مرتبه منزه است از اضافت جمیع نعوت وصفات ومقدس است
از هر قید حتی که از قید اطلاق نیز واین مرتبه کنه حق سبحانه وتعالی است وبالاے او دیگر مرتبه نیست بلکه همه مراتب
زیر این مرتبه اند واین مرتبه را مرتبه احدیت می نامند والمرتبة الثانیة مرتبة التعین الاول وهی عبارة
عن علمه تعالی لذاته وصفاته ولجمیع الموجودات علی وجه الاجمال من غیر امتیاز بعضها عن بعض
وهذه المرتبة تسمی بالوحدة والحقیقة المحمدیة ومرتبه دوم مرتبه تعین اول ست وآن مرتبه عبارتست از دانستن
حق سبحانه وتعالی مر ذات وصفات خود وهمه موجودات را بر وجه اجمال بے امتیاز بعضی از دیگرے واین مرتبه را مرتبه
وحدت وحقیقت محمدیه نامند والمرتبة الثالثة مرتبة التعین الثانی وهی عبارة عن علمه تعالی لذاته وصفاته
ولجمیع الموجودات علی طریقة التفصیل وامتیاز بعضها عن بعض وهذه المرتبة تسمی بالواحدیة والحقیقة
الانسانیة ومرتبه سوم مرتبه تعین ثانی ست وآن عبارتست از دانستن حق سبحانه وتعالی مر ذات علیه وصفات
سنیه خود وجمیع انام را بر نمط تفصیل وجدا شدن یکے از دیگرے واین مرتبه بواحدیت وحقیقت انسانیه نام دارند.
روش ۱۲ روشن و بلند ۱۲
فهذه ثلث مراتب کلها قدیمة والتقدیم والتاخیر عقلی لا زمانی واین هر سه مرتبه قدیم اند وتقدیم وتاخیر
عقلی ست نه زمانی چنانچه عقل تقاضا میکند که اول ذات باید بعد از ان صفات واول اجمال باید بعد از ان
تفصیل بے آنکه زمانه را هیچ دخل باشد والمرتبة الرابعة الارواح وهی عبارة عن الاشیاء الکونیة المجردة
البسیطة التی ظهرت علی ذواتها وعلی امثالها ومرتبه چهارم مرتبه ارواح ست وآن مرتبه عبارتست از اشیاء کونیه
مجرده بسیطه یعنی ماده وترکیب ندارند. وظهور بر ذوات خود وبر امثال خود دارند والمرتبة الخامسة مرتبة
عالم المثال وهی عبارة عن الاشیاء الکونیة المرکبة اللطیفة التی لا تقبل التجزی والتبعیض و
لا الخرق والالتیام مرتبه پنجم مرتبه عالم مثال ست وآن عبارت ست از اشیاء کونیه مرکبه لطیفه که قبول نمیکند
پاره شدن ودریدن وپیوستن را والمرتبة السادسة مرتبة عالم الاجسام وهی عبارة عن الاشیاء الکونیة
المرکبة الکثیفة التی تقبل التجزی والتبعیض. مرتبه ششم مرتبه عالم اجسام ست وآن عبارت است از

اشیاء کونیہ مرکبہ کثیفہ کہ قبول میکنند تجزیہ وتبعیض وخرق والتیام را والمرتبۃ السابعۃ المرتبۃ الجامعۃ لجمیع المراتب
المذکورۃ الجسمانیۃ والنورانیۃ والوحدۃ والواحدیۃ وہی التجلی الاخیر واللباس الاخیر وہی الانسان و
مرتبہ ہفتم مرتبہ است شامل مر جمیع مراتب مذکورہ جسمانیہ ونورانیہ ووحدت وواحدیت را واین مرتبہ تجلی اخیر ولباس
اخیر ست کہ عبارت است از انسان بے نظیر فہذہ سبع مراتب الاولی منہا مرتبۃ اللاظہور والستۃ الباقیۃ
منہا ہی مراتب الظہور الکلیۃ والاخیرۃ منہا اعنی الانسان اذا عرج وظہر فیہ جمیع المراتب المذکورۃ
مع انبساطہا یقال لہ الانسان الکامل والعروج والانبساط علی وجہ الاکمل کان فی نبینا صلی اللہ
تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ولہذا کان خاتم النبیین پس این ہفت مراتب کہ اول از ان مرتبہ لاظہور ست
وشش باقی مراتب ظہور کلیہ اند ومرتبہ پسین کہ انسان ہست وقتیکہ ترقی کند وپیدا شود درو ہمہ مرتبہا مذکورہ
بانبساط وفراخی خود دران وقت او را انسان کامل گویند وعروج وانبساط بوجہ اتم در نبی ما صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ
وسلم بود ہم ازینجہت خاتم النبیین گویند وبعضے ہمین چہار الفاظ میگویند لاہوت وجبروت وملکوت و
ناسوت ومیگویند کہ لاہوت عبارت از ذات بے کیف وبے رنگ ست ہو اشارت بدوست وجبروت عبارت
از تعین اول وشہود مجمل ست کلمہ اللہ عبارت ازوست لہذا ہو را ذکر لاہوتی گویند واللہ را جبروتی پس اول
مقام جمع الجمع است وثانی مقام جمع وملکوت عبارت از مجموع عالم ارواح وعالم مثال است وناسوت
عبارت از مجموع عالم شہادت وحضرت انسان ست بر ایشان اعتراض وارد میشود کہ مقام تفصیل اسماء
وصفات وامتیاز صور علمیہ وماہیات را کہ اعیان ثابتہ میگویند چہ باید گفت کہ در ملکوت وناسوت داخل
نمی توانیم کرد چہ ایشان اشیاء موجودہ فی الخارج وممتاز از وجود حضرت حق سبحانہ وتعالی ہستند والاسماء
والصفات والاعیان الثابتۃ لیس کذلک ونیز در مقام اول کہ ذات بے کیف ست ودر مقام
دوم کہ ذات متعین بشہود اجمالی ست داخل نمی توانیم کرد لہذا محققان صوفیہ میگویند کہ ذات بحت را لاہوت
باید گفت ہو اشارت بسوے اوست ومرتبہ شہود اجمالی را لاہوت اللہ عبارت ازوست ومرتبہ تفصیل اسماء وصفات را
جبروت ودرین مرتبہ موافق ہر صفت اسمے بر ذات اطلاق کنند باعتبار سمع سمیع وباعتبار بصر بصیر وباعتبار علم علیم
وعلی ہذا القیاس ونیز اسم اللہ کہ جامع جمیع اسماء است بر این مرتبہ اطلاق کردن صحیح وواقع میدارند وتفسیر
ملکوت وناسوت بحالہ وآنچہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہم فرمودند ؎ لاہوت بیخ ست
ای پسر جبروت شاخ آن نگر + ملکوت گلہای شجر ناسوت جملہ بر شمر + مخالف این تحقیق نیست چہ وجود بیخ از
دانہ است کہ بمنزلہ لاہوت ست ودر ذکر نا کردن انمرتبہ مضایقہ نیست

جو نبرد مرتبہ احدیہ احدیت عبارتست از ذات صرف وآن وجود محض وہستی سادہ او سبحانہ است

که در غایت مرتبه استعلاء و استغناء ست و فی حد ذاته و کنه حقیقته قیدی و اضافتی ندارد حتی که قید اطلاق و قید تنزیه هم ندارد کان الله و لم یکن معه شی اشارت بدو ست نه کلی ست و نه جزئی و نه مطلق و نه مقید نه عام و نه خاص بی وصف و بی نعت و بی نام و بی نشان بی زمان و بی مکان صوفی چون درین مقام می رسد مضمحل و مستهلک میگردد و از خود و از غیر خود نامی و نشانی نمیداند چه اینمرتبه بی رنگی و بی کیفی ست هند و چون را درینجا گنجائی نیست و شبهه و نمون را و درینمقام یارای رسائی نه درین مرتبه موسی و فرعون دمساز اند و احمد و ابوجهل همراز حضرت مولانا جلال الدین رومی قدس سره ازین مقام خبر میدهند ؎

چون به بیرنگی رسی کان داشتی — موسی و فرعون دارند آشتی
چونکه بیرنگی اسیر رنگ شد — موسی با موسی در جنگ شد

۱۴۸ جوهر ید آنکه عمی جوهریست قائم بنفسه و اصل هر متعین ست و همه متعینات درین جوهر عمائی پیدا میشود و قائم بوی ست و تعین جامع جمیع حقائق امکانیه است و همه موجودات اعراض اند درین جوهر عمی و حضرت حق تعالی قبل پیدا کردن خلق در تعین عمائی بود چنانکه در حدیث شریف وارد است در جواب سوال اعرابی که کجا بود رب قبل آنکه پیدا کند سموات و ارض را یعنی خلق را یعنی اعرابی از حضرت سرور عالم صلی الله علیه و آله و اصحابه وسلم سوال کرد که این کان ربنا قبل ان یخلق الخلق قال کان فی عماء مافوقه هواء و لا تحته هواء - و بعضی اطلاق عمی نیز بر مرتبه لاتعین کرده اند چه عمی بمعنی کوریست و چون عقل و کشف ادراک اینمرتبه نمی تواند کرد گویا که نسبت باینمرتبه حال او حال کوریست و نزد این طائفه علیه مرتبه لاتعین بمنزله خاک خشک ست که قابلیت صورت ندارد و تعین اول بمنزله خمیر ست که قابلیت صور پیدا نموده لهذا گفته اند که این مرتبه را وحدت حقیقی و کثرت اعتباریست و مجمع قابلیات و استعدادات است یعنی قابل و مستعد صور سماوی و ارضی و غیرها ست و تعین ثانی بمنزله صور ظروف و اوانی ست که از خمیر پیدا شده لهذا گفته اند که درین مرتبه کثرت حقیقی و وحدت اعتباری ست و این مرتبه وحدت و واحدیت را مراتب الهی گویند - و مرتبه ارواح و مثال و اجسام را مراتب کونی و مرتبه انسان جامع است میان حق و عالم یعنی هم مرتبه الهی ست و هم کونی زیرا که برزخ است میان صفات جناب الهی و صور کونی شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند ؎

هستی که مبرا ز حدوث ست و قدم — نه کل و نه جزء ست نه بسیار و نه کم
زیرا که تعین چه اخص و چه اعم — مسبوق بود بلا تعین فافهم

حقیقت وجود از حیثیت اطلاق مشار الیه و محکوم علیه نمیشود و بهیچ حکمی دانسته نمیشود و بهیچ وصفی و اضافتی

کرده نمیشود بوے هیچ نسبتے از نسب چون حدوث و قدم و وحدت و کثرت و وجوب و امکان و وجود و مبدئیت یا تعلق
علم او بذات خودش یا بغیر آن زیرا که این همه مقتضی تعین و تقید ست و شک نیست در آنکه تعین و تقید خواه اخص
تعینات باشد مطلقا چون تعینات شخصیه جزئیه خواه اعم و اوسع همه تعینات چون تعین اول خواه اعم و اخص من وجه
چون تعینات متوسطه بینهما مسبوق ست بلا تعین پس هیچ یک ازین تعینات حضرت وجود را من حیث هو لازم
نباشد بلکه لزوم آن بحسب مراتب و مقامات مشار الیها ست بقوله رفیع الدرجات ذو العرش پس میگردد مطلق
و مقید و کلی و جزئی و عام و خاص و واحد و کثیر بے حصول تغیر و تبدل در ذات و حقیقتش و هنگامیکه ملاحظه کرده شود
باعتبار اطلاق و فعل و تاثیر و وحدت در علوم مرتبه الوهیت ست و آن حقیقه الحق سبحانه و تعالی ست مراد ازوست وجوب
ذاتی و قدم و امثال آن از صفات کمال و وقتی که ملاحظه کرده شود باعتبار تقید و انفعال و تاثر و قابلیت وجود او
حقیقت واجب بالفیض و التجلی حقیقت عالم ست و مراد ازوست امکان ذاتی و حدوث و غیرهما من الصفات
و این باعتبار تنزل ست بعالم معانی و تجلی او بصور علمیه که معبر میشود باعیان ثابته و چون هر یکے از حقیقتین متمیز
الاخرے ست از اهلی که ایشان در روے واحد باشند و او در ایشان متعدد زیرا که واحد اصل عدد ست و عدد تفصیل
واحد ناچار ست از حقیقت ثالثه که جامع باشد بین الاطلاق و التقید و الفعل و الانفعال و التاثیر و التاثر مطلق
باشد از وجهے و مقید باشد از وجهے فاعل باشد باعتبارے و منفعل باشد باعتبارے و این حقیقت احدیت جمع

حقیقتین مذکورتین ست و لها مرتبة الاولیة الکبری و الآخریة العظمی

١٢٩

جواهر در اسماء مرتبه احدیه حضرت شیخ ابراهیم شطاری قدس سره در آئینه حقائق نما میفرمایند که مرتبه
احدیت را لا تعین و وجود مطلق خوانند بجهت آنکه ذات درین مرتبه بهمه تعین اسماء و صفات و افعال قید
تعین ندارد و چه درین مرتبه ذات مطلق از همه مطلق ست بلکه جمیع تعینات درین مرتبه عین ذات اند و وجود
صرف ازان گویند که ذات بصرافت خود خالص ست از اسم و رسم و نعت و وصف و ذات ساذج و عین کافور
ازان نامند که از لون اسماء و صفات و افعال ساده است به هیچ لونے ملون نیست اما بهر لونے که ملون گردد
قید آن لون گیرد این صفت ذات مطلق ست و مجهول النعت ازان گویند که جمیع نعوت درین مرتبه معروف
و مشهود نیستند و نعت عبارتست از اسم ثبوتی و سلبی چون درین مرتبه تصور ثبوتے و سلبی هیچکدام نباشد پس ذات
برین مرتبه مجهول النعت باشد و ازل الآزال ازان خوانند که هیچ مرتبه بالاتر ازین مرتبه نیست چرا که همه مراتب مسبوق
این مرتبه است و غیب الغیوب ازان نامند که همه مراتب غیب اضافی از اعیان ثابته تا مثال مطلق درین مرتبه
غائب مطلق اند نه تصور خارجی و نه تصور علمی دارند و منقطع الاشارات ازان گویند که درین مرتبه جمیع اشارات
اسماء و صفات منقطع است التوحید اسقاط الاضافات درین مرتبه است و منقطع الوجدانی ازان گویند که درین مرتبه

تصور وجدان نیست نه آنکه ذات را وجدان نیست چرا که تصور وجدان در مرتبه علم است چون علم درین مرتبه متصور نیست پس وجدان که اثر علم است نیز نباشد کسے نگوید که وجدان ذات بذات چرا نباشد جواب این اسماء مترادف اسم لاتعین است و مرتبه لاتعین سالب جمیع تعین است پس از تصور لاتعین ذات منقطع الوجدانی باشد و لفظ منقطع بهر دو محل بفتح طاء است و وجدانی نسبت بوجدان ست و غیب هویت ازان گویند که جمله مراتب وجود درین مرتبه غیب و فقدان اند به نسبت مراتب ظهور چنانچه در شب تار همه اشیا بالفعل موجود خارجی اند اما از غلبه او هیچ اشیا نمی نماید چه نابودن دیگر ست و نادیدن دیگر و عین المطلق ازان خوانند که ذات صرف درین مرتبه من کل الوجوه مطلق ست بحدیکه از مطلق هم مطلق ست و ذات بلا اعتبار ازان گویند که جمیع اعتبارات ذات درین مرتبه بلا اعتبار ست کان الله و لم یکن معه شیء کنایت ازین مرتبه است و این اسماء نیز در اصطلاح این قوم نامهاء این مرتبه اند ذات احدیه و احدیت صرف و احدیت مطلق و احدیت ذات و عالم ذات و ذات هویت و ذات هو هو و ذات مطلق و ذات صرف و ذات بحت و ذات بلا تعدد و وجود بحت و وجود محض و طوفان محض و غیب مطلق و غیب مجهول و غیب مصون و غیب مکنون و مکنون المکنون و بطون البطون و مخزن شیون و عدم العدم و قدم القدم و خفاء الخفاء و مقام او ادنی و اول لانهایت و آخر لابدایت و غایت الغایات و نهایة النهایات و معدوم الاشارت ست و هستی مطلق و هستی ساده و هستی صرف و حقیقة الحقائق

۱۵۰ جوهر در مرتبه وحدت این مرتبه شهود علمی ذات ست مر خود را بالجمیع شیونه من الازل الی الابد بالاجمال غناء مطلق لازم این مرتبه است چه ذات مطلق بدین مشاهده مستغنی ست از تفصیل عالم و آدم لاندراج الکل فی بطون الذات کالمفصل فی المجمل و کالشجر فی النواة ان الله غنی عن العالمین اشارت بدو است۔

۱۵۱ جوهر در تعین اول صاحب عین المعانی قدس سره میفرمایند که اول تعین او تعین علم ست که خود برخود بنفس خود تجلی فرمود و تعین اول وحدتے ست صرف و قابلیتے ست محض مشتمل بر جمیع قابلیات چه قابلیت اتصاف او بهمه اسماء و صفات بلکه بماهیات موجودات نیز و باعتبار تجرد او از همه نسب و اسماء و صفات تا غایتے که از تجرد نیز مرتبه احدیت ست و باعتبار اتصاف او بهمه اسماء و نسب و صفات و اعتبارات مرتبه واحدیت ست و حضرت محمد غوث قدس سره برانند که تعین اول احدیت صرف است که عبارت از ذات مطلقه است و لاتعین عبارت از مجهول النعت و وحدت که حقیقت محمدی است تعین ثانی ست از احدیت۔

۱۵۲ جوهر اول مرتبه تعین که از غیب مطلق و لاتعین ظاهر گشت وحدت حقیقی ست که اسقاط و اثبات

ہر دو صفت ذاتی اوست و اصل ہمہ قابلیات و جامع جمیع مراتب تعینات و استعدادات کلیہ و جزئیہ و خاص و عامست
و وحدتے ست صرف و قابلیتے ست محض مشتمل بر جمیع قابلیات چہ قابلیت تجرد از جمیع صفات و اعتبارات و چہ قابلیت
اتصاف ہمہ و باعتبار تجرد از جمیع اعتبارات تا غایتے کہ از قابلیت این تجرد نیز مرتبہ احدیت ست و مراو راست بطون
و اولیت و ازلیت و باعتبار اتصاف او بجمیع صفات و اعتبارات مرتبہ واحدیت ست و مراو راست ظہور و آخریت
و ابدیت۔ و صورت جامع و ظہور ذات مطلق ست بتعین اول فلہ الاسماء الحسنیٰ و ہو الاسم الاعظم
و او را ظہور و بطون متساویست باعتبار آنکہ قابل ظہور و بطون است حقیقت و استعداد او متضمن اشیاست
در ہر باطنی باطن و در ہر ظاہرے ظاہر و در ہر انسے انس و در ہر جنے جن و در ہر ملکے ملک و در ہر فلکے فلک
و در مجردات مجرد و در مرکبات مرکب و در مثالیات مثال و در مادیات مادہ و در عین عین و در عیان عیان و
در معنی معنی و در صورت صورت و در روحانی روح و در جسمانی جسم و در جواہر جوہر و در عرضیات عرض چراکہ
او وجود مطلق ست ہر قیدے کہ مقید گردد صورت آن قید گردد حقیقت او را قیدے مخصوص نیست بنابر آن
قیود متضادہ را قبول میکند۔ تنزل اول را وحدت و حقیقت محمدی و تعین اول گویند و آن تعین شدن
حضرت وجود ست بقابلیت جمیع تعینات کہ اسماء و صفات الٰہیہ باشند آن صفات یا کونیہ ثبوتی باشند
یا سلبی و چون درین مرتبہ دانستن حق است سبحانہ مر ذات خود را بذات خود بجمیع صفات و تعینات
بر سبیل جمع و اجمال ظہور اشیاء کونیہ از روے تفصیل درین مرتبہ منفی ست فلہذا میل بدیگر مرتبہ نمود۔
۱۵۳ جوہر حضرت حق تعالیٰ بتجلی اول کہ خود بر خود و در خود برائے خود تجلی فرمود شہود ذاتی مر او را حاصل شد
و در ضمن آن شہود اجمالی جملہ موجودات از ازل تا ابد متحقق گردید کشہود الشجرۃ و اغصانہ و اوراقہ و اثمارہ
فی شہود النواۃ و تجلی دوم مشاہدہ خود ست بجمیع تفاصیل شیون خود بشہود تفصیلی تمام موجودات در مرتبہ
علم وست داد درین مرتبہ فیض اقدس او جملہ معلومات را تقرر علمی و ثبوتے عینی حاصل شد بعدہ در مراتب
تجلیات اربعہ یافتہ یعنی تجلی روحی و تجلی مثالی و تجلی حسی شہادتی و تجلی انسانی۔
۱۵۴ جوہر حضرت قدوۃ المحققین نجم الملۃ والدین محمد عز الدین المغربی قدس سرہ در جام جہان نما
میفرمایند کہ وحدتش منشاء احدیت و واحدیت شد و مرآت ازلیت و ابدیت گشت و رابطہ ظاہریت
و باطنیت و واسطہ اولیت و آخریت آمد کہ حد فاصل اشارت بدوست و برزخ جامع عبارت ازوست
و حقیقت محمدی خود اوست و حضرت قدوۃ المحققین شیخ ابراہیم شطاری قدس سرہ در آئینۂ حقائق نما در شرح
این میفرمایند کہ وحدت در لغت عدم تکثر ست با جزو افراد و انضمام و در اصطلاح این قوم وحدت تعین
اول ست از ذات مطلق و چون این تعین اول از لاتعین ظاہر شد و اعتبار از وی معاً ظاہر گشت

یکی احدیت کہ اعتبار ذات ست باسقاط جمیع اشیا اسمی لابشرط شئی و دوم واحدیت اسمی ذات مع کمال الصفات
کہ اعتبار ذات است ازان رو کہ منشار اسما از ویست اسمی بشرط شئی و در نظر اہل تحقیق وجود این اعتبارین
موقوف بوجود وحدت نیست اما ظہور ہر دو موقوف بر وحدت ست کہ منشا کنایت از ویست چنانچہ نسبت
عاشقیت ومعشوقیت از عشق چہ وجود این ہر دو مرتبہ قبل از عشق موجود خارجی بودند اما نسبت
در ایشان موجود نبود چون این ہر دو نسبت بایشان ظاہر گشت ہر دو در خارج علم یافتہ ہمچنین مرتبہ احدیت
کہ ماہیت مجردہ است از قید تجرد معرا ومبرا بود و واحدیت کہ ماہیت جامع اسما وصفات ست از قید جامعیت
نیز مقید نبود بلکہ این ہر دو مرتبہ پیش از تعین اول لاتعین بود و بہیچ تعین مقید نہ نہ بشرط شئی ونہ لابشرط شئی
بواسطہ تعین اول کہ وحدت ست ہر دو مرتبہ مقید ومعین گشتہ و قولہ مرات ازلیت وابدیت گشتہ یعنی وحدت
حقیقی مانند آئینہ است ازل کہ لابدایۃ لہ است وابد کہ لانہایۃ لہ است دران آئینہ مرئی میشوند این حقیقت را
آئینہ اشارت کردہ کنایۃ آنست چنانچہ آئینہ دو رو دارد ہمچنان وحدت نیز دو طرف دارد چرا کہ برزخ است
بینہما دوجہ دیگر آنست کہ اصلا مرئی نمیشود وانچہ حاسہ باصرہ می بیند صورت رائی ست نہ آئینہ ہمچنان
انچہ در خارج مرئی ست وجود ست وحدت فقط مرئی نیست و دیگر آنکہ صورتے کہ در آئینہ دیدہ مے شود
نمی گویند کہ آنصورت حال در محل آئینہ است بلکہ آئینہ سبب ظہور صورت شدہ وہکذا صورت ازل وابد در
آئینہ حقیقت محمدی ظاہر شدہ نمی گویند کہ ازل وابد دران محل حقیقت محمدی حلول کردہ بل سبب ظہور ایشان
گشتہ و قولہ ورابطہ ظاہریت وباطنیت و واسطہ اولیت وآخریت آمد مراد از ظاہریت اشراق (روشن شدن ۱۲) انوار اسما
وصفات حق ست کہ جمع الجمع کنایت از انست وباطنیت حق احتجاب حق ست از کل موجودات جمیع
اشارہ ازین مرتبہ است و مرتبہ وحدت این ہر دو مرتبہ تقابل (باہمدیگر وبرو شدن ۱۲) را مرتبط ساختہ واولیت باعتبار
مبداء کل اشیا کہ اللہ مصدر الموجودات وآخریۃ باعتبار معاد کل موجودات کہ الی اللہ ترجع الامور
این ہر دو مرتبہ قید ذات مطلق ست اول باعتبار وجود وآخر باعتبار شہود قولہ حد فاصل یعنی میان
احدیت و واحدیت وازلیت وابدیت وظاہریت وباطنیت واولیت وآخریت قولہ اشارت بدوست
یعنی اسماء مذکورہ کنایت ازہمان وحدت جامع ست چرا کہ جمیع مراتب ازین نسبت بتمیز علمی گشتہ و در ہر نسبتے
باسمی مسمی شدند وجمیع مراتب در مرتبہ لاتعین بے تعین بودند چنانچہ شجر در مرتبہ ہذا السبب وحدت جمیع
مراتب از یکدیگر جدا گشتند۔

۱۰۰ جواہر حضرت شیخ ابراہیم شطاری در آئینہ حقائق نما شرح جام جہان نما فرمودہ اند کہ کسی را وہم
آن نشود کہ کمال ذات در مرتبہ تعین اول موجود شد ونیز گمان نبرد کہ اول مستتر بود بعد ازان ظاہر گشت

یا اول معدوم بود پس ازان موجود گشت یا غائب بود بعد ازان حاضر شد چرا که این امور ناشا استلزام نقص وجود خود اند بلکہ انچہ حاصل ست من الازل الی الابد بکمال خود حاصل است و نقصان را دران مساغ راہ نیست زیرا کہ جمیع مراتب جناب حق سبحانہ و تعالیٰ ازلی اند و لازم ذات اند ابداً از ذات منفک نیستند و عقل درین مرتبہ عاجز ست حکم کردن نتواند قیاس مع الفارق میکند و میگوید اگر در مرتبہ لاتعین تعین اسما و صفات موجود باشند پس ہیچ فرق نباشد میان تعین و لاتعین گویند این قیاس در مرتبہ عقل موجہ و مربوط ست اما در مرتبہ اطلاق این مقدمہ مقہور و ممنوع است چہ بیان وحدت و کثرت و مطلق و مقید برائے تفہیم و تفہم طالبان است نہ فی نفس الامر کہ اول وحدت بود اکنون کثرت شد یا اول مطلق بود آخر مقید شد تعالی اللہ عن ذلک علوا کبیرا الآن کما کان من الازل الی الابد۔

جواہر ١٥٦ اول تعین کہ از لاتعین ظاہر گشت وحدت حقیقی ست کہ اسقاط و اثبات ہر دو صفت ذاتی اوست وحدت را دو نسبت متساوی اند انتفا تعدد و اثبات تعدد و اگر نظر بر باطن او کنند عین انتفاء درین نسبت عین احدیت آمد و اگر نظر بر ظاہر او کنند عین تعدد است ازین نسبت عین واحدیت آمد و ازین حیثیت او را برزخ جامع گویند۔

جواہر ١٥٧ برزخ بالفتح و زاء معجمہ مفتوح و خاء معجمہ بمعنی زمانہ کہ مابین وقت مرگ و زمان قیامت است و چیزے کہ میان دو چیز متخالف حائل باشد خواہ ازان ہر دو متخالف در نحو مناسبتے داشتہ باشد یا نہ و برزخ ہر شے بانصیب بود از دو شے کہ بے تصور شئین برزخ را وجود نیست چنانچہ زمانہ حال برزخ ست میان ماضی و مستقبل و مرتبہ مثال کہ عاجز ست میان اجسام کثیفہ و ارواح مجردہ و اعراف برزخ ست میان بہشت و دوزخ و بوزنہ برزخ است میان بہائم و انسان و درخت خرما و مردم گیا برزخ است میان حیوانات و نباتات و بسد یعنی بیخ مونگا برزخ ست میان نباتات و جمادات۔

جواہر ١٥٨ صاحب عین المعانی میفرمایند کہ اول تعین او تعین علم ست کہ خود بر خود بنفس خود تجلی فرمود بے توہم تقدم جہل و استتار و فقدان و غیبت و او را اسامی مختلفہ است یعنی تعین اول و حقیقت محمدی و وحدت صرف و کنز الکنوز و غیرہا۔

جواہر ١٥٩ شیخ نور الدین جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ حقیقت الحقائق کہ ذات الٰہی است تعالی شانہ حقیقت ہمہ اشیاست و او فی حد ذاتہ واحد ست کہ عدد را بار راہ نیست اما باعتبار تجلیات متکثرہ و تعینات متعددہ مراتب تارۃً حقائق جوہریہ متبوعہ است و تارۃً حقائق عرضیہ تابعہ پس ذات واحد بواسطہ صفات متعددہ جواہر و اعراض متکثرہ می نماید و من حیث الحقیقۃ یکے ست کہ اصلا متعدد و متکثر نیست

۱۶۰ جوہر حقیقت الحقائق یعنی تعین اول کہ آنرا ذات الٰہی نیز گویند حقیقت ہمہ اشیاست چراکہ او در جمیع اشیا ساریست و درین مرتبہ بصفت وحدت متصف است و اصلا تعدد و تکثر را دران راہ نیست کہ مراتب تنزلات متعددہ متکثرہ می نماید و حقائق جواہر و اعراض میشود اولاً در علم ثانیاً در خارج بصورت ایشان سے برآید۔

۱۶۱ جوہر صاحب گلشن راز قدس سرہ میفرمایند اول تعینے کہ از لاتعین متعین شد روح اعظم و عقل کل بود کہ عبارت از نور محمدیست صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ اول ماخلق اللہ نوری خلیفہ حق و امام مطلق و مقصود کائنات آن نورست کہ لولاک لما خلقت الافلاک۔ وحقیقت محمدی صورت و مربوب اسم کلی اللہ است کہ جامع جمیع اسماست واللہ رب اوست و چنانچہ از اللہ فیض و امداد بجمیع اسماء کلیہ و جزئیہ میرسد از حقیقت محمدی نیز فیض و امداد بجمیع موجودات دیگر می رسد۔

۱۶۲ جوہر حقیقت محمدی باصطلاح این طائفہ علیہ عبارت از ذات احدیت ست باعتبار تعین اول و مظہر حقیقی احدیت حقیقت محمدی ست و باقی مراتب موجودات مظہر حقیقت محمدی اند و حقیقت محمدی عقل اول است کہ روح اعظم است کہ اول ماخلق اللہ العقل و اول ماخلق اللہ نوری و اول ماخلق اللہ روحی و صورت محمدی صورتے ست کہ روح اعظم بتمامی اسماء و صفات درو ظاہر شدہ و ہمچنانکہ نبوت ذاتی کہ اخبار از ذات و صفات حضرت الٰہی ست اولا و بالذات روح اعظم راست کہ حقیقت آنحضرت ست در آخر نیز ختم نبوت عرضی بر صورت آنحضرت گشتہ و باقی انبیا ہریک مظہر بعضی از کمالات آنحضرت اند و نبوت آنحضرت ازلی و ابدی است۔

۱۶۳ جوہر عقل کل کہ اصل و حقیقت انسان ست از انجہت کہ مفیض و واسطہ ظہور نفس کل ست نسبت با نفس کل پدرست و از جہت آنکہ نفس کل از عقل کل زائیدہ شدہ است عقل کل نسبت با نفس کل مادرست و عقل کل برزخ وجوب و امکان و محیط طرفین ست وجوب جانب ایمن اوست و امکان جانب ایسار و نفس کل از جانب یسر کہ طرف امکان است حاصل شدہ و آدم از روے حقیقت صورت عقل کل ست و حوا صورت نفس کل و در اصطلاح این طائفہ علیہ عقل اول کہ محیط است بحقائق اشیا بر وجہ اجمال عقل کل و حقیقت محمدی و ظل اول و ام الکتاب و روح القدس و روح اعظم و قلم اعلی و لوح قضا و درۃ البیضا و عرش مجید گویند و نفس کل را کہ محیط است بحقائق اشیا بر سبیل تفصیل عرش کریم و لوح قدر و لوح محفوظ و کتاب مبین و یاقوت احمر گویند۔

۱۶۴ جوہر در اسماء مرتبہ وحدت حضرت شیخ ابراہیم شطاری قدس سرہ در آئینہ حقائق نما میفرمایند کہ چون ذات لاتعین بصورت تعین ظہور کند اول تنزل او را تعین اول و علم مطلق و وجود مطلق گویند از آنکہ شہود ذات و یافت ذات درین مرتبہ مطلق ست بلا قید معلوم و غیریت بخلاف مرتبہ ثانی کہ دران مرتبہ علم ذات بقید

معلوم اعیان ثابتہ مقید ست و وحدت حقیقی ازان گویند کہ این اسم نفس تعین اول ست کہ لا یصدر من الواحد
الا الواحد درین مرتبہ تعدد و اعداد و کثرت و افراد نیست مساوی الطرفین ست بین النفی و الاثبات و فلک
ولایۃ المطلق بنا بر آن خوانند کہ تعین اول کہ جوہر اول است ظاہری دارد و باطنی باطن او را ولایۃ مطلق
خوانند هنالک الولایۃ للہ الحق کنایہ ازین ولایت ست و ظاہر او را نبوت مطلق نامند چرا کہ او برزخ است
بین الوجوب الاحدیۃ و الواحدیۃ از مواجہ احدیت فیض اقدس بے واسطہ قبول میکند نامش ولایۃ مطلق است
و بمواجہ واحدیت فیض مقدس اخذ کند و بخلق رساند نامش نبوت مطلق ست کنت نبیا و آدم بین الماء
والطین اشارت بدین نبوت ست کہ جمیع ولایت اولیا و نبوت انبیا ازوی ناشی و ظاہر میشوند و کنایہ فلک
ثابتات ازانست کہ چنانچہ ثبوت جملہ سیارات و ثابتات در افلاک ست ہمچنان ثبوت ولایت کلی و جزئی انبیا
و اولیا از ولایت مطلق است و تجلی اول ازان گویند کہ اول ظہور او از لاتعین است از مرتبہ خفا اول منور
گشت و قابلیت اول ازان گویند کہ او مادہ جملہ مخلوقات و موجودات است و جمیع قابلیات از وے
ظہور یابند و مقام او ادنی نزد این قوم عبارت از احدیۃ الجمع است کہ فوق این مرتبہ ہیچ مرتبہ نیست الا ذات
صرف و درین مرتبہ مرتفع تمیز اثنینیت اعتباریہ است و برزخ البرازخ بجہت آن گویند کہ او حائل ست میان
تعین و لاتعین و جامع جمیع برازخ است و برزخ کبری ازان گویند کہ حامل مرتبتین اعظم ست یعنی احدیت و
واحدیت و احدیۃ الجمع ازان گویند کہ اعتبار ذات ست من حیث ہی بے اعتبار اسقاط و اثبات و بدین نامہا
نیز می شمارند تعین اول و تجلی اول و ظل اول و ظہور اول و خلق اول و مخلوق اول و وجود اول و موجود اول
و قابلیت اول و مبدء اول و برزخ اول و نشان اول و عقل اول و عقل کل و قلم اول و قلم اعلی و سبب اول
و مرتبہ اولی و واسطہ اولی و عالم معنی و حقیقت محمدی و نور محمدی و درۃ البیضا و برزخ کبری و برزخ البرازخ و برزخ جامع
و مرتبہ اولی از غیب و غیب مطلق و عالم مطلق و رابطہ مطلق و وجود مطلق و مادہ مطلق و وحدت صرف و عالم وحدت
و مرتبہ جمعت و عالم اجمالی و وجود اجمالی و حضرت اجمال و عالم رموز و کنز الکنوز و کنز الصفات و عالم صفات و لوح محفوظ و ام الکتاب
و نور الانوار و حقیقۃ الحقائق و حقیقت مجہول و آدم حقیقی و حقیقت آدم و اسم اعظم و روح اعظم و ابو الارواح
و عشق اکبر و احدیۃ الجمع و جمع الجمع و مقام شہود جمع الجمع قاب قوسین و لاہوت و اطلاق اسم مبارک اللہ برین مرتبہ
می کنند و ہر مرتبہ واحدیت نیز معدن الکثرت ازان خوانند کہ جواہر اسماء و صفات ازین معدن ظہور یافتہ
و منشاء السوی ازان نامند کہ جمیع ممکنات ازین مرتبہ ظہور یافتہ و الوہیت عبارت از حضرت اسم جامع
کہ جامع جمیع اسماء و صفات و افعال ست و قابلیۃ الکثرت ازان نامند کہ جمیع کثرات اسماء کلی الہی و اسماء کلی
کونی ازین معدن صدور یافتہ و فلک الحیوۃ ازان خوانند کہ مدار حیات عالم برین مرتبہ منوط است زیرا کہ او

مرتبہ متضمن حقائق عالم ارواح و اجسام است چرا کہ ہر مرتبہ را باسم الٰہی تربیت میکند و ہر مرتبہ کیانی حیات حقیقی از وے حاصل میکند و فلک کنایہ از علو مرتبہ اوست و قابلیت ظہور یعنی معدد جمیع ظہورات ست و نفس رحمانی عبارت از وجود اضافی ست کہ واحدست بحقیقت و متکثر بصور معانی۔

۱۶۵ جوہر ہمہ موجودات ارواح و مثال بلکہ اسما و صفات در مرتبہ تعین اول متحد اند اصلا امتیاز نیست بلکہ دران مرتبہ قابلیت ظہور ست نہ غیر و درین مرتبہ این ہمہ شیون ذاتیہ و حروف عالیات نامیدہ میشوند و این شیونات کہ در مرتبہ تعین اول بالقوہ بودند ہمہ در تعین ثانی تمیز گشتند و اسما و صفات شدند و ماہیات متمائزہ در علم شدند و این اعیان ثابتہ نامیدہ شدند و چون در وجود آمدند کلمات نامیدہ شدند۔

۱۶۶ جوہر اللہ اسم مرتبہ است کہ جامع جمیع اسما و صفات و استعدادات و قابلیات است و این مرتبہ را در عرف ہو فیہ وحدت مے نامند و حقیقتہ الحقائق خوانند و حقیقت محمدی گویند۔

۱۶۷ جوہر شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سرہ در شرح رباعیات میفرمایند رباعی

در مرتبہ اول کہ صفات جبروت	از ذات جدا نبود و ملک از ملکوت
اعیان وجود را پدید ار نبود	در عین ظہور بلکہ در علم ثبوت

در مرتبہ نخستین کہ تعین اول ست ملک از ملکوت کہ مرتبہ ارواح ست و ملکوت از جبروت کہ مرتبہ صفات ست و جبروت از لاہوت کہ مرتبہ ذات است ممتاز نیست بلکہ وحدتے ست صرف و قابلیتے ست محض و این مرتبہ ہمہ در وے مندرج و مندمج من غیر امتیاز بعضہا عن بعض لا علماً و لا عیناً و خصوصیات این اعتبارات را باعتبار اندراج و اندماج درین مرتبہ بے امتیاز ایشان از یکدیگر اگرچہ آن امتیاز بحسب علم باشد شیونات ذاتیہ و حروف عالیات و حروف علویہ و حروف اصلیہ نیز می خوانند و بعد از امتیاز ایشان از یکدیگر در مرتبہ ثابتہ بسبب نورانیت علم صور شیون مذکورہ اند و مسمی باعیان ثابتہ و ماہیات و بعد از تلبس بوجود و احکام و آثار اعیان مسمی ست بموجودات و میفرمایند رباعی

در عالم معنی کہ نباشد اشیا	از ذات خود و غیر خود آگہ اصلا
ہستند ہمہ از روے ہستی یکتا	نوریت علم شان ز ہم کرد جدا

در مرتبہ دوم یعنی تعین ثانی کہ مسمی میگردد باعتبار تحقق و تمیز جمیع معانی کلیہ و جزئیہ در وے اشیاء کونیہ را بذات خود و ذات امثال خود اصلا شعور نیست بلکہ تحقق و ثبوت ایشان درین مرتبہ مقتضی اضافت وجود لیست بدیشان بحیثیتی کہ ایشان متصف شوند بموجودیت و وجود بسبب اضافت و نسبت بدیشان متعدد و متکثر گردد و چون بوجود متصف نشوند بطریق اولی لازم می آید کہ متصف نباشند بکمالات کہ تابع

مر وجود را چون شعور بخود و شمل خود پس ایشان درین مرتبہ متعدد و متمیز نباشند بتعدد و تمیز وجودی بلکہ تعدد و تمیز ایشان باعتبار علم باشد بخلاف مرتبہ اولی کہ دران مرتبہ این تعدد علمی نیز ملحوظ نیست و امثال این بعینہ دانہ است کہ اصل شجرہ است وقتیکہ ویرا دانہ فرض کنیم پس تعین و تجلی دانہ خودش بے آنکہ تفاصیل خصوصیات بیخ و ساق و شاخ و برگ و شگوفہ و میوہ کہ در وے مندرج و مندمج اند ملحوظ وے باشد بمثابہ تعین اول ست کہ اشیار ا در وی نہ تعدد وجودی ست و نہ تمیز علمی و تعین و تجلی دانہ برخودش بصور تفاصیل این خصوصیات کہ برخود بصورت بیخ و ساق و شاخ و برگ و شگوفہ و میوہ جلوہ نماید و این مفصل را در مجمل مشاہدہ کند بمنزلۂ تعین ثانی ست کہ اشیار ا در وے اگرچہ تعدد وجودی نیست اما تمیز علمی ست و این خصوصیات مذکور باعتبار اندراج در مرتبہ اولی بے تعدد وجودی و تمیز علمی نمود از شیونات ذاتیہ است و صور معلومیت آنہا در مرتبہ ثانیہ مثال حقائق موجودات کہ مسمی است

باعیان ثابتہ در عرف صوفیہ و بماہیات نزدیک حکما۔

۱۶۸ جوہر شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در شرح رباعیات میفرمایند اول تعینی کہ ثانی غیب ہویت و مرتبہ لاتعین ست وحدتے ست کہ اصل جمیع قابلیات ست و او را ظہور و بطون مساوی ست و مشروط و مقید بہیچ یک از انتفار اعتبارات و اثبات آن نیست بلکہ او عین قابلیت ذات ست مر بطون و ظہور و ازلیت و ابدیت و انتفار اعتبارات و اثبات آنرا و مر این وحدت را دو اعتبار ست اول اعتبار اوست بشرط عدم اعتبارات و سقوط آن بالکلیہ و این اعتبار احدیت ست و ذات را باین اعتبار احد خوانند و متعلق این اعتبار بطون ذات ست و ازلیت او و دوم اعتبار اوست بشرط ثبوت اعتبارات غیر متناہیہ مر او را و این اعتبار واحدیت ست و ذات را باین اعتبار واحد خوانند و متعلق این اعتبار ظہور ذات ست و ابدیت او پس احدیت مقام انقطاع و استہلاک کثرت وجودیہ است در احدیت ذات و واحدیت اگرچہ کثرت وجودیہ منتفی ست از وے اما کثرت نسبیہ متعقل التحقق ست در وے ہمچون تعقل نصفیت و ثلثیت و ربعیت در واحد عددی کہ انتشاء

ہمہ اعداد از وست و جمیع تعینات وجودیہ غیر متناہیہ مظاہر این نسب متعلقہ در مرتبہ واحدیت ست

۱۶۹ جوہر در مرتبہ واحدیت این مرتبہ شہود علمی ذات ست مر خود را بجمیع تفاصیل شیونہ و امتیاز بعضہا عن بعض درین مرتبہ حقائق جملہ موجودات و ماہیات تمامی کائنات بتفصیل و امتیاز بعضہا عن البعض در مرتبہ علم متحقق و ثابت شدند لہذا این مرتبہ را اعیان ثابتہ می نامند و تقدیم و تاخیر این سہ مرتبہ یعنی مرتبہ احدیت و وحدت و واحدیت کشفی و عقلی ست نہ زمانی و حقیقی چہ ذات بے قید صفات کنز مخفی در مرتبہ

اول است و بعلم اجمالی صفات و تجلیات در مرتبہ دوم و بعلم تفصیلی آنہا در مرتبہ سوم۔

جوہر در تعین ثانی اشیار گرچہ بوجود متصف نیستند پس متعمم نباشند بکمالات کہ تابع ست مر وجود را

چون شعور بجود وشل خود پس ایشان درین مرتبہ متعدد و متمیز نباشند بتعدد وتمیز وجودی بلکہ تعدد وتمیز ایشان باعتبار باشد بخلاف مرتبہ اولی کہ دران مرتبہ این تمیز وتعدد علمی نیز ملحوظ نیست —

۱۷۰ جواہر مرتبہ دوم مرتبہ غیب ثانی ست وغیب ثانی مسمی ست بہ تعین ثانی ومراد از تعین ثانی متحقق بودن اشیا کہ صفات الٰہیہ وصور کونیہ اند وممتاز بودن آن اشیا یکی از دیگرے وثابت بودن ان اشیا در حضرت علم ازلی یعنے منسوب ست بازل کہ علم حق ست وازل بمعنی لابدایت در ماضی ست وظہور آن اشیا برائے کسے کہ عالم باشیاست یعنی حق سبحانہ وتعالیٰ وظہورے کہ بر وجہ تفصیل وفرق باشد یعنی بنہجے کہ ہر چیزے کہ در علم مفصول ومفارق از چیزے دیگر باشد۔ واین اشیا صور معلومہ حق اند کہ بر حق ظاہر اند وحق عالم بانہاست وہیچ یکے ازینہا نہ خود را سیدہ اند ونہ شل خود را۔ واین مسئلہ مخالف شیخ اکبر ست چہ شیخ اکبر در فتوحات تصریح فرمودہ کہ صور علمیہ را ثبوت علمی ست وہر یکے ازینہا را حیات وعلم وقدرت وارادت وسمع وبصر وکلام مناسب مرتبہ ثبوت ست ودرین باب چندے از آیات قرآنی را بطریق شاہد نقل فرمودہ چنانچہ موجودات خارجی را صفات مذکورہ مناسب مرتبہ وجود ست بخلاف بعضے کہ میگویند کہ صور علمیہ الٰہیہ را علم نیست چنانچہ صور ذہنیہ ووہمیہ وخیالیہ ما را۔

۱۷۱ جواہر تعین ثانی خواہان آن بود کہ جمیع مراتب اجمالی وتفصیلی وحقائق بعضہا عن بعض متمیز گردد واین حال حاصل نمیشود الا در مرتبہ واحدیت کہ آن مرتبہ الوہیت ست چرا کہ مرتبہ احدیت مرتبہ انتقال ست ومرتبہ وحدت مرتبہ اجمال پس مرتبہ باید کہ جمیع اسماء وصفات دران مرتبہ ثابت باشند وجملہ اجمال دران تفصیل یابند واین مرتبہ الوہیت ست وذات مطلق درین مرتبہ باسم اللہ مسمی وموصوف گردد۔

۱۷۲ جواہر میان تعین اول وتعین ثانی فرقی نیست الا اجمالی وتفصیلی وتفصیل نوعی از کمال است مر علم اجمالی را وعلم اجمالی مبدا وعلم تفصیلی ست واجمال مقدم ست بر تفصیل پس تا چار مرتبہ اول مرتبہ علمی ست ومرتبہ ثانی مرتبہ اعیانی۔

۱۷۳ جواہر تعین دوم از حیثیت الوہیت دو مرتبہ را شامل ست وجوب لذاتہ ووجوب لغیرہ وجوب لذاتہ را ظاہر وجود گویند کہ وجوب صفت خاص اوست ووجوب لغیرہ را ظاہر علم نامند کہ امکان از لوازم اوست ومرتبہ الوہیت جامع این ہر دو مرتبہ است بجہت آنکہ وجوب مرتبہ ظاہر ست وامکان مرتبہ باطن باقتضاے اسم الظاہر مرتبہ ظاہر را شامل است وباقتضای اسم الباطن مرتبہ باطن را شامل ست واین ہر دو را ظاہر وجود وظاہر علم ازان گویند کہ ہر دو در خارج موجود اند اما ہر یکے را وصف خاص ست ممتنع الانفکاک یکے غناء مطلق بالذات ودیگر مفتقر بالذات —

۱۷۴ جواہر ہر دو را اسماء مرتبہ واحدیت این مرتبہ را باحدیت وحقیقت انسانیہ نام دارند وبدین اسمائے

نیز انگارند تعین ثانی و تجلی ثانی و فلک الحیوۃ و حضرت ربوبیت و حضرت جمع و منشاء الکثرۃ و احدیت الکثرت و قابلیت ظهور و مرتبہ ثانی از غیب و برزخ ثانی و منتهی المعرفت و منشاء السوی و حضرت الوہیت و منتهی العابدین و حضرت ارتسام و کون جامع و ظهور ثانی و ظل ممدود و نفس رحمانی و وجود منفاض و مبدء ثانی و منشاء ثانی و عالم ملکوت و عالم باطن و عالم امر و عالم ثانی و مجموع الارواح و بدء ثانی و عالم اسماء و عالم وجود و کنز الارواح و معدن ارواح و معاد ارواح و مقام ارواح و پردهٔ وحدت و ظل وحدت و مبین صفات و عین الیقین و ملک باطن از تحفہ مرسلہ۔

۱۷۵
جوہر در اعتبارات اربعہ اعتبار بالکسر عبرت گرفتن و باندیشہ از پے چیزے رفتن و چیزے را نیک نگاہداشتن و اعتبارات اربعہ عبارت ست از وجود علم و نور و شهود کہ اعتبارات ذات مطلق اند و تعدد وجودی ندارند محض صلاحیت ذات اند و ذات بہر یک نسبت بیک اسمی مسمی گردید و ذات مطلق بواسطہ این اعتبارات مقید بجمیع اعتبارات شد کہ عبارت از مرتبہ واحدیت ست چہ این اعتبارات جامع جمیع اعتبارات اند و جمیع اعتبارات از ایشان ظاہر خواہند شد و این امور اربعہ در قوس واحدیت ثبت افتاد بجہت آنکہ وحدت کہ خط وسطانی ست دران مرتبہ امتیاز را گنجائی نیست چراکہ درین مرتبہ ہست و نیست متساویست و قوس احدیت مرتبہ مجرد ست از جمیع تعینات و تقیدات بل ماحے جمیع مراتب است پس نماند الا آنکہ در قوس واحدیت این امور اربعہ را ثابت کنند چراکہ مرتبہ واحدیت جامع جمیع تعینات و اعتبارات است

۱۷۶
جوہر در مرتبہ ارواح بعد از تنزل بمرتبہ ثانی تنزل ست بمرتبہ ارواح و روح جوہریست بسیط مجرد از شکل و لون و زمان و مکان و خرق والتیام و عالمی ست کہ اشارہ حسی بدان راہ نیابد و مدرک ست مر نفس خود را و شکل خود را بلکہ مبدء خود را کہ جناب حق سبحانہ و تعالی است و آنرا عالم امر و عالم غیب و عالم علوی و عالم ملکوت گویند و این مرتبہ ظهور ذات ست مر خود را در خارج بنوعے از جدائی و غیریت و روح از حیثیت تجرد مغائر بدن ست و تعلق تدبیر و تصرف نسبت با بدان پیدا و قائم بذات خود ست و در بقا محتاج بدن نیست فاما ازین حیثیت کہ بدن در عالم شهادت صورت و مظہر کمال اوست آن روح منفک از بدن نیست و از جہت اظهار کمال محتاج بدن ست و ساری ست در اجزاء بدن نہ ہمچو سریان حلول و اتحاد کہ نزد اہل نظر مشہور ست بلکہ مثال سریان وجود مطلق کہ حق ست سبحانہ و تعالی در جمیع موجودات و باین اعتبار میان روح و جسم مغائرت من کل الوجوہ نباشد و گفتہ اند ہر کہ کیفیت ظهور جناب حق سبحانہ و تعالی در اشیا کہ اشیا از جہت عین حق اند و از جہت غیر اند بداند کیفیت ظهور روح در بدن کہ روح از جہت عین بدن و از جہت غیر بدن ست تواند دانست

زیرا که رب بدن ست هر که حال رب با مربوب انست ظهور حق تعالے بصور اشیا دانسته است-
صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که معرفت روح و ذروهٔ ادراک آن بغایت رفیع و منیع است
نکمند عقول وصول بدان میسر نگردد ارباب مکاشفات بر کشف آن غیرت نموده جز بزبان اشارت ازان عبارت
نکرده و شریف تر موجودی و نزدیک تر مشهودی بحضرت عزت روح اعظم ست که حضرت خداوند تعالے آنرا
بخود اضافت فرموده بلفظ من روحی و من روحنا آدم کبیر و خلیفه اولی و ترجمان الهی و مفتاح وجود و قلم
ایجاد و جند ارواح همه عبارت از اوصاف اوست و اول صیدے که در شبکه وجود افتاد او بود مشیت قدیمه اورا
بخلافت خود در عالم خلق نصب کرده و مقالید خزائن اسرار وجود بدو تفویض نموده و اورا بتصرف دران
ماذون گردانیده و از بحر حیات نهرے عظیم برو کشوده تا پیوسته استمداد فیض حیات از و میکند و بر اجزاے کون
افاضه می نماید و صورت کلمات الهی را از مقر جمع اعنی ذات مقدس به محل تفرقه که عالم خلق ست میرساند
و از عین اجمال در اعیان تفاصیل جلوه میدهد و کرامت جناب الهی اورا دو نظر بخشید یکی از براے مشاهده
جلال قدرت ازلی و دوم از براے ملاحظه جمال حکمت لم یزلی عبارت از نظر اول عقل فطری و مقبل آمد و
نتیجهٔ او محبت جناب الهی و عبارت از نظر دوم عقل خلقی و مدبر و نتیجهٔ او نفس کلی هر فیضے که روح اضافے
از عین جمع استمداد کند نفس کلی آنرا قابل گردد و محل تفصیل آن شود و میان روح اضافی و نفس کلی بسبب
فعل و انفعال و قوت و ضعف نسبت ذکورت و انوثت پدید آمد و به رابطه امتزاج و واسطه ازدواج ایشان
متولدات اکوان موجود گشتند و بدست قابله تقدیر از مشیمه غیب بعالم ظهور آمدند پس جمیع مخلوقات نتیجه
نفس و روح آمد و نفس نتیجه روح و روح نتیجه امر چه حق تعالی روح را بخودی خود آفرید بے هیچ سببے که اشارت امر
بدان ست و جمله بواسطه روح که خلق عبارت ازانست و همچنانکه وجود آدم در عالم شهادت مظهر صورت
روح آمد وجود حوّا در عالم شهادت مظهر صورت نفس و تولد او از آدم- و تولد صورت ذکور
بنی آدم از صورت روح کلی مستفاد آمد و لیکن ممتزج بصفت نفس و تولد اناث از صورت نفس کلے
پدید آمد با متزاج صفت روح و بدین جهت هیچ نبی بر صورت اناث مبعوث نگشت چه نبوت نسبت
تصرف در نفوس بنی آدم و تاثیر در عالم خلق نسبت به ذکورت دارد مصباح-

۱۷۷ جوهر در مرتبه عالم مثال این مرتبه ظهور ذات ست در خارج بصور و اشکال لطیفه غیر قابله مر تجزیه
وانقسام و خرق والتیام را و وجه تسمیه آن بعالم مثال آنست که هر فردے از عالم ارواح و عالم اجسام را صورتے
مماثل وے درین عالم هست و جماعتے آنرا خیال خوانند زیرا که مدرک اینها قوت متخیله است و نزد محققین مثال
دو قسم ست یکی آنکه قوت متخیله انسانی در ادراک آن شرط ست و در خواب و تخیل نمودار می شود و آن کاهے

صواب باشد و گاهی خطا و آنرا مثال مقید و خیال متصل نامند دوم آنکه قوت متخیله در ادراک آن شرط نیست بلکه
بقوت باصره نیز ادراک توان کرد چنانچه صورتهائے که در آئینه و چیزهائے صافی می نماید و آنرا مثال مطلق و خیال
منفصل خوانند زیراکه اینها جدا از قوت متخیله بذاتهاء خود موجود اند بجسد ارواح یعنی بودن ارواح برنگ جسد چنانچه
ارواح موتی بصورت جسمانی در خواب می نماید و روح کامل صورت جسمانی گرفته بر یکے از محبان خود ظاهر شود و آن
صحیح و صواب ست خطا را اندرو راه نیست و عالم مثال را عالم برزخ و مرکبات لطیفه نیز گویند و در اصطلاح این
طائفه علیّا ارواح و مثال را جمع کرده عالم ملکوت گویند و عالم مثال واسطه فیض عالم ارواح بعالم اجسام است و
و برزخے ست جامع میان ارواح و اجسام و بحسب برزخیت جامع احکام هر دو عالم ست که ظاهر و باطن است
و حد فاصل است میان غیب و شهادت و نه عین جسم مرکب مادی است و نه عین جوهر مجرد عقلی یعنی عالم مثال
غیر عالم اجسام و غیر عالم ارواح است و نسبت بارواح کثیف است و نسبت باجسام لطیف لیکن مشابهت دارد
بجوهر جسمانی و بجوهر مجرد عقلی اما مشابهت وی باجسام از ان جهت ست که چنانچه اجسام محسوس مقداریست همچنین
عالم مثال نیز محسوس مقداریست و مقدار عبارت است از کمیت و کمیت عبارت از طول و عرض و عمق است
چه صورتے که در آئینه می نماید مدرک بحاسه باصره میگردد و طول و عرض و عمق دارد و مشابهت وی بارواح از ان
جهت ست که چنانچه ارواح لطیف و نورانی اند همچنین عالم مثال نیز لطیف و نورانی ست و از لطافت و نورانیت
آن صورت ست که بدست نمی توان گرفت و به شمشیر خرق نمی توان کرد و شهود ذوات مجرده از ماده در صور و
اشباح جسمانی در عالم مثال بود و ظهور حضرت جبرئیل در بعضی اوقات بصورت یکے از اصحاب جناب سرور عالم صلی الله
تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم که اسم مبارک دحیه کلبی بود و شهود خضر و انبیا و اولیا همه درین عالم باشد و کاملان که توانند
که در عالم مثال تشکل خود را بشکل دیگر از آدمی و حیوان منقلب سازند و قوت تشکل باشکال مختلفه بعد از مردن و
از قید تن برآمدن بایشان زیاده می شود و عالم مثال که روح بعد از مفارقت از جسد بشری و جسم عنصری دران
خواهد ماند غیر عالم مثال و برزخ سابقه است چه این برزخے ست مابین دنیا و آخرت و برزخے که قبل از نشاءِ دنیوی ست
جان و عالم ۱۲
از مراتب تنزلات بود و او را بانشاءِ دنیا اولیت ست و برزخے که بعد از نشاءِ دنیوی ست از مراتب معارج ست
و او را بانشاءِ دنیوی اخریت ست و صورے که لاحق ارواح در برزخ اخیر می شوند صور اعمال و نتائج اخلاق و افعال
که در نشاءِ دنیوی حاصل شده بخلاف صور برزخ اول و ممکن ست ظهور چیزے که در برزخ اول ست در عالم حس
و شهادت چه بسا اوقات مردم عوام و خواص چیزها در خواب می بینید که اثر آن بعد از بیداری در عالم شهادت پدید
می آید و ممتنع است رجوع چیزے که در برزخ ثانی ست بسوی عالم شهادت یعنی ارواحے که از دنیا منتقل شده
به برزخ ثانی رسیده اند محال ست که باز بدنیا بیایند مگر رجوع و خروج ایشان در دار آخرت خواهد بود و صور برزخ اخیر

عوام را در خواب مکشوف باشد و خواص را آگاہی بخواب و گاہی بہ بیداری و قدرت ندارند بر کشف احوال برزخ ثانی مگر اقطاب و افراد و کم کسے از اہل مکاشفہ مطلع می شوند بر احوال موتی و تسمیہ کردہ اند برزخ اول را الغیب امکانی و مثال امکانی و ثانی را الغیب محالے و مثال ثانی و محالی و امتناعی —

۱۷۸ جوہر در مرتبہ شہادت مرتبہ شہادت ظہور ذات ست مر خود را در خارج بصور اجسام و اجرام - و درین مرتبہ حق تعالی نور خود را بہ دو تجلی یکی طبایع دوم عناصر در ظہور انداخت از طبائع عرش و کرسی و ما فیہا ظہور یافت و افلاک سبعہ نیز عند اہل التحقیق از طبائع اند و از عناصر مظہر کرۂ نار و ہوا و کرہ آب و کرہ خاک کہ ہفت طبقہ زمین است و حیوانات آتشی و ہوائی و آبی و خاکی و معدنیات و نباتات بظہور پیوست - و اجسام بر دو قسم ست علویات و سفلیات علویات چون عرش و کرسی و سموات سبعہ و ثوابت و سیارات و باتفاق اہل کشف و شہود عرش و کرسی و کواکب کہ مرکوز در کرسی اند و حکما آنرا ثوابت خوانند طبیعی اند نہ عنصری و اصلا قابل فساد و فنا و زوال نیستند چہ سطح کرسی زمین بہشت ست و عرش سقف بہشت - و باتفاق علماء سنت و جماعت ست کہ ہفت چیز در قیامت فانی نخواہند شد لوح و قلم و عرش و کرسی و بہشت و دوزخ و ارواح انسانی و کواکب دیگر کہ آنرا کواکب سیارہ گویند و آن ہفت اند قمر ست و عطارد و زہرہ و شمس و مریخ و مشتری و زحل و ہر یکے ازینہا بر یک فلک بترتیب مذکورہ یعنی قمر بر فلک اول و عطارد بر فلک دوم تا آخر و افلاک سبعہ کہ تحت کرسی اند قابل کون و فساد و خرق و التیام اند - و شیخ اکبر در فتوحات فرمودہ کہ چون عالم فانی شود و مردم را ازانجا نمودہ ازین زمین بزمینے دیگر کہ در قرآن مجید مسمی است بارض ساہرہ نقل کنند کرۂ ناری بر ما تحت خود کہ عناصر ثلاثہ اند و ہم بر ما فوق خود کہ افلاک سبعہ اند غلبہ کند و ہمہ را برنگ خود سازد تا آنکہ ہیچ جسمی در جوف کرسی نماند ہمین مسمی بجہیم است کہ جاے اشرار است و ما بین عرش و کرسی بہشت کہ جاے اخیار ست و طبیعت عبارت است از حقیقت جسمانی

سوال عناصر اربعہ و آنچہ ازینہا پیدا شدہ است کہ آنرا موالید ثلاثہ خوانند کہ آن جماد و حیوان و نبات است ہمہ اینہا طبیعی اند چہ طبیعی بمعنی منسوب طبیعت جسمانی ہست پس طبیعی را مقابل عنصری ذکر کردن صحیح نباشد۔ جواب اجسام دو قسم اند بعضے ازینہا مظاہر طبیعت مجردہ اند از کیفیات اربعہ کہ آن حرارت و برودت و رطوبت و یبوست ہست و این قسم مسمی ست باجسام طبیعی و بعضے دیگر ازینہا مظاہر طبیعت مقیدہ بکیفیات اربعہ مذکورہ اند و این قسم را عنصری نامند پس مراد ازین قول کہ عرش و کرسی و کواکب طبیعی اند آنست کہ این امور ثلثہ منزہ اند و مبرا از تضاد کیفیات اربعہ متضادہ و ظاہر ست کہ خرابی جسمی کہ درو کیفیات اربعہ باشد بسبب غلبہ یکی ازین کیفیات ست بر دیگر و اصلا وابستہ کون و فساد نیستند - و کون عبارت ست از حدوث صورتے و فساد از عدم صورتے مثلاً چون آب را بجوشانند و بخار گردد و صورت مائی فانی می شود و این را او

در اصطلاح حکما فساد گویند وصورت ہوائی پیدا میشود این را کون گویند وہر فساد را کون لازم ست یعنی بعد ہر صورت
فاسده صورت کائنه پیدا میشود و سفلیات چون بسائط عنصریات یعنی عناصر اربعه که بسیط اند یعنی غیر مرکب
اند و جسم و آثار علوی یعنی اثرہائے گردش افلاک وکواکب که از زمین بلند اند وایشان را کائنات جو
نیز خوانند وجو بمعنی مابین آسمان وزمین است مانند آتش وباد وآب وخاک واین چار امثله بسائط عنصری ست
وبرق وآتش پاره که از ابر جهد ورعد آواز شدید که از ابر برآید وابر وباران که این امثله آثار علویست ورعد نزد
حکیم آواز پاریدن ابر ست چنانچه جامه قوی را پاره کنند وآواز ازان خیزد همچنین بصدمه ہوا ابر فرق میگردد
پاره جدا می شود وآواز ازو میخیزد که رعد ست وآیة دلالت میکند که رعد آواز تسبیح ملک ست وشیخ اکبر
فرمودند چنانچه حق تعالی در جسم ارضی افاضه روح نمود تا انسان شد ودر جسم ناری القاء روح کرد تا جن و
شیاطین پیدا شدند همچنین در جسم ہوائی که ابر ست القاء روح کردند تا فرشته مسبح پیدا میشود که آن رعد ست
وچنانچه جن بسبب لطافت وجود جسمانی مسمی بارواح ناری اند همچنین رعد بجہت لطافت وجود جسمانی اکثر مسمی
بملک کنند یا نامش روح ہوائی نهند بسی برجاست وسفلیات مرکبات عنصریات اند چون جماد ونبات و
حیوان وانسان وہر یکے ازینها مرکب از عناصر اربعه است وچنانچه عالم اجسام دو قسم است همچنین عوالم دیگر
که توابع عالم اجسام اند نیز دو قسم است چه اینها اعراض اند وعرض در وجود خود محتاج بجوہر ست ومحتاج
تابع محتاج الیه باشد چون حرکت وسکون وثقل وخفت ولطافت وکثافت والوان واضواء وحروف
واصوات وروائح وطعوم وانواع واصناف آن که تابع عالم اجسام است۔

۱۷۹ جواہر در اسماء مرتبه شهادت عالم حس وشهادت وعالم ناسوت وعالم ملکوت وعالم خلق و
عالم سفلی ومرکبات کثیفه۔

۱۸۰ جواہر در مرتبه جامع حضرت انسان این مرتبه ظهور ذات ست مر خود را در یک مظهر اتم که آن
نوع آدم است ودر عرف این قوم عالم حس وشهادت وحضرت انسان را جمع کرده ناسوت گویند
واین مرتبه ہست جامع جمیع مراتب جسمانیه ونورانیه ووحدت وواحدیت را واین مرتبه تجلی اخیر ولباس
آخر ست وانسان وقتیکه عروج کند پیدا می شود ودر همه مراتب مذکوره بانبساط خود در آنوقت او را انسان
کامل گویند وعروج وانبساط بوجه اتم در نبی ما بود صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم ازینجہت خاتم النبیین
وامام المرسلین گویند وظهور وتجلی جناب حق سبحانه وتعالی در نبی ما بجمیع اسماست غیر از وجوب ذاتی بر وجه کمال
بی غالبیت یکی بر دیگرے بلکه بر سبیل تساوی واعتدال ودر انبیاء دیگر واولیا نیز بجمیع اسماء ظهور فرموده است
لیکن بر طریق غالبیت بعضی اسماء ومغلوبیت دیگرے نه بر سبیل اعتدال پس لفظ مظهر اتم بر نبی ما صلی الله تعالی

علیه و آله و صحابه وسلم منحصر باشد نه بر غیر و حضرت شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که انسان کامل حادث بر صورت الهیه است
و آن چیز که نسبت کرده میشود سوی او سبحانه از اسمی یا صفتے نسبت کرده میشود آن چیز سوے انسان کامل سواے
وجوب ذاتی که این صفت مختصه حضرت حق تعالی است و میفرمایند که نه وصف کردیم او تعالی را بوصفے مگر
آنکه هستیم ما بآن وصف یعنی متصف بآن وصف هستیم و ذائق آن وصف هستیم سواے وجوب ذاتی خاص
که نه متصف بآن هستیم و نه ذائق آن هستیم که آن صفت مختصه ذات جناب حق سبحانه و تعالی ست و علم جمیع
اعیان نیز در حق بشر محال ست و همچنین علم تفصیل احوال الی الابد

۱۸۱ جوهر در بیان آنکه انسان مظهر اسم مبارک الله تعالی است نهفته مباد که هر مرتبه و هر تعین
مظهر یکے از اسماء الله تعالی است و انسان مظهر اسم کلی الله تعالی است و جمیع اسما در تحت اسم کلی الله تعالے
که اسم ذات و مستجمع جمیع صفات و اسماست مندرج اند همچو اندراج جزئیات در تحت کلی و چنانچه اسم الله تعالے
بحقیقت و مرتبه مقدم ست بر جمیع اسماء و ظهور و تجلی بر جمیع اسماء نموده انسان کامل که مظهر اسم مبارک الله تعالے
است باید که بذات و مرتبه بر جمیع مظاهر مقدم باشد بنابر اتحاد مظهر و ظاهر و تجلی و ظاهر بر باقی مظاهر باشد
پس جمیع مراتب موجودات که مظهر اسماء الله تعالی اند مظهر انسان کامل باشند و حقیقت انسان کامل
مشتمل باشد بر جمیع اشیا و اگرچه انسان غیر کامل نیز مظهر جامع اسم کلی الله تعالی است لیکن انسان کامل
که انبیا و اولیاء اند از باقی افراد انسانی از انجهت بکمال ممتاز گشته اند که بطریق تصفیه رجوع بمبدء
حاصل کرده اند و از هستی موهوم خویش فانی گشته باقی بالله شده اند و اهل تحقیق میفرمایند که حضرت حق تعالے
را چنانچه در جمیع موجودات سریان ست انسان کامل را نیز در جمیع موجودات سریان باشد چه کامل کسی ست
که از خودی خود فانے و به بقاے جناب حق تعالی باقی باشد۔

۱۸۲ جوهر در معنی الانسان سری و انا سره حدیث قدسی ست الانسان سری و انا سره انسان
سر من ست یعنی من ظاهرم و او باطن من و من سر انسانم که انسان ظاهر من ست و من باطن او و عارف را
این هر دو مشاهده میسر است گاه حضرت حق سبحانه و تعالی را باطن یابد و خود را ظاهر و گاه خود را باطن می یابد
و حضرت حق تعالے را ظاهر۔

۱۸۳ جوهر در حقیقت انسانی چون حضرت حق سبحانه و تعالی از مقام احدیت بواسطه ظهور و اظهار تنزل
نمود بصورت حقیقت انسانی که روح اعظم و عقل کل است تجلی فرمود و انسان عبارت از مجموع روح
و جسد و هیئت اجتماعی ست و اصل و حقیقت او روح اعظم و عقل کل است که مخلوق اول و در مرتبه دوم
از مراتب وجود واقع است پس تمامی حقائق عالم مظهر حقیقت انسانی ست که حقیقت انسانی بصورت همه

چون ظہور جملۂ اشیا بماست	مظہر اوصاف رحمانی منم
ہر دو عالم شد بہ نور ما عیان	اصل ہر پیدا و پنہانی منم
نیست عالم در حقیقت جز طلسم	گنج بے پایان اگر دانی منم

۱۸۷ جوہر در سجدہ ملائکہ بحضرت آدم علیہ السلام بعضے میفرمایند کہ سجدہ ملائکہ حضرت آدم علیہ السلام را من قبیل قبلہ است و مسجود حقیقی خداوند تعالے ست۔ و بعضے میفرمایند کہ حضرت آدم علیہ السلام مسجود بودند بسجدہ تحیت نہ بسجدہ عبودیت و بعضے میفرمایند کہ ملائکہ چون نور حضرت حق تعالیٰ را در حضرت آدم علیہ السلام مشاہدہ کردند بے اختیار در سجود افتادند ؎ چون نبود ے ذات حق اندر وجود + آب و گل را کی ملک کردے سجود + و حضرت جدی مولانا شاہ امجد علی صاحب میفرمایند ؎ حرمت سے ملائک نے اسے سجدہ کیا ہی + جب وقت کہ وہ صورت انسان مین آیا + و این کلام جامع است مر ہر دو قول اخیر را و نیز میفرمایند ؎

گرچہ اُس نور کا ہی یون تو سبھی جا پہ ظہور	پر کھلا خوب طرح صورت انسان مین آ

۱۸۸ جوہر در بیان آنکہ علت غائی ایجاد انسان ست بدانکہ انسان نہایت مراتب تنزل وجود و بدایت ترقی ست و برزخ ظلمت کثرت و نور وحدت واقع است و غرض از ایجاد مراتب موجودات وجود انسانی ست و غرض از نوع انسان آن افراد اند کہ بسیر کشفی رجوع بمبدء نمودند و بمرتبہ کمال حقیقی رسیدہ اند و وصول معرفت حقیقی جز انسان را نیست و عبادت و معرفت تامہ جز از ان نیاید چہ باقی موجودات ہر یکے بہ بعضی اسماء و صفات عارف شدہ اند کہ مظہر آنند و عبادت ان اسم می کنند کہ ایشان را از ان اسم نصیبے ست و انسان بحسب جامعیت عارف جمیع اسماست پس بحقیقت علت غائی ایجاد او باشد و علت غائی اگرچہ بوجود ذہنی مقدم است اما بوجود خارجی متاخر ست چہ علت غائی اول الفکر و آخر العمل ست ؎ ترا از بہر این کار آفریدند + اگرچہ خلق بسیار آفریدند + شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ آدمی اگرچہ بسبب جسمانیت در غایت کثافت است اما بحسب روحانیت در نہایت لطافت ست بہر چہ رو آرد حکم آن گیرد و بہر چہ توجہ کند رنگ آن پذیرد لہذا حکما گفتہ اند چون نفس ناطقہ بصور مطابق حقائق متجلی شود باحکام صادق آن متحقق گردد و عموم خلائق بواسطہ شدت اتصال بدین صورت جسمانی و کمال اشتغال بدین پیکر ہیولانی چنان شدہ اند کہ خود را از ان باز نمیدانند چنانکہ در مثنوی معنوی ست ؎

اے برادر تو ہمین اندیشۂ	مابقی تو استخوان و ریشۂ
گر گل ست اندیشۂ تو گلشنی	ور بود خارے تو ہیمہ گلخنی

پس می باید کہ بکوشی و خود را از نظر خود بپوشی و بر ذاتی اقبال کنی و بحقیقتے اشتغال نمائی کہ درجات موجودات بہ

مجالی جمال اوئیند ومراتب کائنات مرایای کمال او بدین نسبت چندان مداومت نمائی که با جان تو در آمیزد
وہستی تو از نظر تو برخیزد اگر بخود در آری باو آورده باشی وچون از خود تعبیر کنی ازو کرده باشی متقید مطلق
شود وانا الحق ہو الحق گردد رباعی

گر در دل تو گل گذرد گل باشی — ور بلبل بیقرار بلبل باشی
تو جزوی وحق کل ست گر روزے چند — اندیشۂ کل پیشہ کنی کل باشی

۱۸۹ جوہر در بیان آنکہ زلت انسان کامل بہتر ست از طاعت عامہ بدانکہ زلت انسان
کامل بہتر است از طاعت عامہ نزد جناب حق سبحانہ وتعالی ازانجہت کہ چون زلت از انسان کامل
بظہور می آید باستغفار متوجہ می شود پس بمرتبۂ عظمی میرسد کہ از طاعت عامہ را این مرتبہ حاصل نمیشود
وشیخ اکبر قدس سرہ در فتوحات فرمودند کہ اہل اللہ چون زلت کنند منحط شوند از مقام خود واین انحطاط
موجب شقاوت ایشان نیست ومیشود ہبوط ولی وقت زلت وہرچہ کہ رسیدہ است بولی ازین زلت
از خواری وانکسار عین ترقی ست برحالیکہ قبل ازین زلت بود زیرا کہ علو انسان کامل بجہت علم است
وبجہت حال ودرین خواری وانکسار زائد میشود علم باللہ کہ سابق نبود وزائد میشود حال کہ آن خواری
وانکسار ست کہ سابق زلت نبود واین ترقی ست بحال اشرف وکسی کہ این حال بیابد از خواری انکسار
وقت زلت ومقام رب را نرسد چنانکہ انسان ناقص است پس نیست او از اہل طریقت بلکہ او ابلیس
ابلیس است واین انحطاط وخواری کہ اولیاء راست بعد صدور زلت عین معراج انسان کامل ست بجہت
آنکہ این حال اشرف است از حال سابق ومعنی زلت لغزش است از مقام خود کہ فعل مناسب مقام
ایشان نبود وازایشان صادر شد اگرچہ این فعل باین شان است کہ اگر از ناقص صادر می شد
عصیان می بود بلکہ کبیرہ وہمچنین فعلے کہ از اولیا بلا قصد صادر شود بلکہ بخطا ونسیان معصیت نیست
بلکہ خلاف منزلت ایشان ست وہمچنین ولی کہ مکاشف باشد بقدر خود ومشہود وی می شود کہ درحق وی
مخالفت مقدر است پس بحکم تقدیر از وی مخالفت صادر خواہد شد آن عصیان نیست کہ درین حال
تکلیف از وی ساقط است کہ میداند کہ بحکم قدر ست واین فعل اگرچہ از وی عصیان نیست لیکن مناسب
منزلت وے نیست کہ این فعل صادر میشود از وے۔

۱۹۰ جوہر در بیان آنکہ انسان کامل دائم در فراق ست بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سرہ
در شرح مثنوی معنوی میفرمایند کہ انسان کامل ہرچند سیر الی اللہ ومن اللہ تمام کردہ وواصل حقیقت الے
گشتہ لیکن سیر فی اللہ را حد ونہایت نیست کہ تجلیات حق تعالی را نہایت نیست پس در ہر تجلی کہ

مشاہدہ میکنند طالب دیگری می باشد پس دائم در فراق ست لهذا جناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ماموز شدند بطلب زیادہ در علم بقول او سبحانہ قل رب زدنی علما ونیز دعامی فرمودند رب زدنی فیک تحیرا و اسماء جناب مستطاب حق سبحانہ وتعالی را نیز نہایتی نیست پس علم ہر اسمی کہ پیدا میشود انسان کامل را ومشاہدہ حق تعالی در آن اسم حاصل آید او را طلب معرفت باسم دیگر پیدا آید پس انسان کامل ہمیشہ در تشنگی می باشد و دریاہای معرفت فرو می برد و تشنگی او زائل نمی شود و در حدیث شفاعت واقع است کہ الہام میکند مرا اللہ تعالی اسمائیکہ علم کسی بآن اسما نہ رسیدہ است پس یاد کنم اللہ تعالے را بآن اسماء و شفاعت کنم امت را و شیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند کہ شفاعت کہ موجب فضل بر اولین و آخرین ست ہمین وجہ است کہ این علم حاصل شود کہ کسی را حاصل نیست و مخفی مباد کہ حقیقت الہیہ جامع جمیع صفات و اسماء است و اسماء غیر متناہی اند و علم غیر متناہی محال ست بر تفصیل پس معرفت حقیقت الہیہ بتفصیل محال ست و نیست ممکن مگر علم حقیقت الہیہ بوجہی کہ جمیع اسماء معلوم شود باجمال و تفصیل آن غیر واقف بحد ست یعنی حدے ندارد کہ آنجا بایستد لهذا کامل در علوم الہیہ ہمیشہ در حیرت و تشنگی او مرتفع نمے شود۔

<u>۱۹۱</u> **جوہر در بیان آنکہ انسان را سہ نوع ممات است** - انسان را سہ نوع ممات است اول در ہر طرفۃ العین بحسب اقتضای ذاتی ممکن کہ لازم امکانیت است و تمامت موجودات درین موت بحسب اقتضای ممکن (یعنی یک چشم برہم زدن ۱۲) در ہر طرفۃ العین با انسان شریک اند دوم ممات اختیاری کہ مخصوص نوع انسانی است و این موت عبارت از فنای جمیع ہوای نفس و اعراض از لذات جسمانی و مشتہیات نفسانی و مقتضیات طبیعت و شہوت است و در اصطلاحات صوفیہ مخالفت نفس را موت احمر خوانند و موتوا قبل ان تموتوا اشارت باین موت اختیاری ست سوم ممات اضطراری و آن عبارت از قطع تعلق روح ست از بدن و این موت شامل جمیع حیوانات ست و حیات نوع انسانی نیز سہ گونہ است اول حیاتی ست کہ در ہر طرفۃ العین تجلی نفس رحمانی و امداد فیض وجودی متواتر می رسد و آن حیات در مقابل مماتی ست کہ در ہر زمان بحسب اقتضای ذاتی ممکن انسان و جمیع موجودات را واقع است و این شامل مراتب وجود و مخصوص نشاء ظہور ست دوم حیات ابدی قلبی کہ بواسطہ انسلاخ اضافات نفسانی و اتصاف بصفات قلبی حاصل میگردد و این حیات در مقابل ممات اختیاریست و این موت و حیات مخصوص نوع انسانی ست سوم حیات ست در برزخ مثالی ملکوتی بحسب حال مردہ و این حیات در مقابل ممات اضطراری ست

۱۹۲ جوہر بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سرہ در رسالۂ خود میفرمایند کہ ارواح دو قسم اند قسمی با بدان تعلق
ندارند بحسب تصرف و تدبیر چنانچہ تدبیر و تصرف نفس ناطقہ در جسم ماست و ایشان را کروبیان گویند و ایشان
نیز دو قسم اند قسمی آنند کہ بعالم اجسام ہیچ وجہے خبر ندارند چہ اینہا مجانین اند کہ تجلیات وحدت قہر ب
دانش آنہا را سوختہ از ینجاست کہ مامور بسجدہ آدم علی نبینا و آلہ و علیہ السلام نشدند شیفتگی و دیوانگی دارند
در عظمت جناب مستطاب خداوند تعالی و یگانہ اند در مطالعہ جمال حضرت حق سبحانہ و تعالی و ایشان را
ملائکہ مہیمنہ خوانند و قسمی دیگر آنند کہ اگرچہ بعالم اجسام تعلق ندارند بنحوے کہ ہر فرد ایشان مدبر جسمے
از اجسام باشد چنانکہ روح زید کہ مدبر جسم زید است و در شہود قیومیت شیفتہ و متحیر اند اما ایشان حجاب
بارگاہ الوہیت اند و وسائط فیض ربوبیت و فیض حضرت اقدس و اعلی بر دو قسم است فیض وجہ
خاص و فیض سلسلہ ترتیب فیض وجہ خاص عبارت از فیضے است کہ بے واسطہ غیر در دل بندہ از
جناب حق سبحانہ و تعالی از آن حیثیت کہ وی سبحانہ و تعالی ساریست در قلب فائز شود و فیض سلسلہ
ترتیب عبارت از فیضے ست کہ بواسطہ حجاب مذکور باشد و ایشان را ملائکہ جبروتیہ خوانند و رئیس ایشان
فرشتہ است کہ او را روح اعظم خوانند و باعتبار دیگر او را قلم اعلی گویند کہ اول ما خلق اللہ القلم و باعتبار
دیگر عقل اول کہ اول ما خلق اللہ العقل و این روح اعظم در صف اول این طائفہ است و روح القدس
کہ او را جبرئیل خوانند در صف اخیر ایشان است و قسمی دیگر آنند کہ بعالم اجسام تعلق دارند باعتبار تدبیر
و تصرف ہر یکے در یک جسمی و ایشان را روحانیان گویند و ایشان نیز دو قسم اند قسمے آنند کہ در سماویات
تصرف میکنند و ایشان را ملکوت اعلی خوانند و قسمی دیگر آنند کہ در ارضیات تصرف میکنند و ایشان را
ملکوت ادنی گویند و بر ہر جزے ملکی موکل است و در حدیث شریف وارد شدہ ملک الجبال و ملک الریح و
ملک الرعد و ملک البرق و ملک السحاب تا جال فسبحان الذی بیدہ ملکوت کل شی نقاب بر نیندازد ایں معنی بتحقیق توان
دانست و ارواح ناری کہ ایشان را جن و شیاطین خوانند از جنس ملکوت اسفل اند و بعضی از ایشان را
بر نوع انسانی مسلط کردہ اند و ابلیس رئیس ایشانست و بعضی از ایشان قابل تکلیف اند و مخاطب
بوحی و بیش ائمہ طریق و سادات تحقیق در حقیقت و ماہیت ایشان اختلاف بسیار است و ہر یکے
از مقام خود خبرے دادہ اند و شرح آن دراز است

۱۹۳ جوہر در حفظ مراتب وجود قدوۃ المحققین صاحب تحفۃ المرسلہ الی النبی صلی اللہ تعالے
علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم میفرمایند ان اسماء مرتبۃ الالوہیۃ لا یجوز اطلاقہا علی مراتب الکون
والخلق وکذا لا یجوز اطلاق اسماء مراتب الکون علی مرتبۃ الالوہیۃ بدرستی کہ اطلاق

گردن ناممہا مرتبہ الوہیت بر مرتبہ کون و خلقت روا نیست و ہمچنین عکس آن و ترک این عایت زندقہ (بےدین شدن ۱۲) و الحاد است نزد محققان و حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ حقیقت وجود اگرچہ بر جمیع موجودات ذہنی و خارجی مقول و محمول می شود اما او را مراتب متفاوت ست بعضہا فوق بعض و در ہر مرتبہ او را اسامی (جمع اسماست و اسماجمع اسم ۱۲) و صفات و نسب و اعتبارات مخصوصہ است کہ در سائر مراتب نیست چون مرتبہ الوہیت و ربوبیت و عبودیت و خلقیت پس اطلاق اسامی مرتبہ الوہیت مثلاً چون اللہ و رحمن و غیرہما بر مراتب کونیہ عین کفر و محض زندقہ باشد و ہمچنین اطلاق اسامی مخصوصہ مراتب کونیہ بر مرتبہ الوہیت غایت ضلال (گمراہی ۱۲) و نہایت خذلان (بےبہرگی ۱۲) رباعی

اے بردہ گمان کہ صاحب تحقیقی	وندر صفت صدق و یقین صدیقی
ہر مرتبہ از وجود حکمے دارد	گر حفظ مراتب نکنی زندیقی

۱۹۴ جوہر عالم را سہ موطن ست یکی تعین اول و درین موطن نام اجزاے عالم شیون میگویند دوم تعین ثانی ست و درین محل نام آن اعیان ثابتہ میدارند سوم خارج ست و درین محل با عیان خارجیہ می نامند و عالم را خیال از انجہت گویند کہ با موجودات خیالی شریک ست درینکہ وجود حقیقی ندارد و اجزا در علم و ادراک ظہور و ثبوت

۱۹۵ جوہر حضرت شیخ محب اللہ قدس سرہ میفرمایند کہ وجود اضافی کہ وجود عالم ست موہوم محض است و وجود حقیقی و موجود حقیقی حضرت حق تعالیٰ است و بس پس درمیان نماند مگر وجود واحد حقیقی پس کجا گنجائش اینکہ واجب تعالیٰ کلی باشد چہ جاے کلی طبعی کہ ممتنع الوجود است در خارج

۱۹۶ جوہر بدانکہ ہرچہ متعین باشد و ممتاز از غیر اصلی دارد و پس ناچار است ہر موجود را از حقیقت خود و آن حقیقت را از مبداء خود کہ حقیقۃ الحقائق باشد پس تمام نشود و منقطع نگردد سوال مگر ہنگامیکہ منجر شود سخن بسوے مبداء حقیقی کہ اصل باشد یعنی آنکہ تعین نداشتہ باشد و ممتاز نگشتہ از ہیچ موجودے

۱۹۷ جوہر چون وجود واحد مطلق در مراتب تنزلات تجلی فرمود متعین بہ تعین شد و مقید گشت آن مقید را جزئے و مطلق را کلی گویند و مطلق شامل مقید است و کلی شامل جزئیست و مقید جزئے از جہت تقیدے کہ دارد محجوب از کلی ست و نسبت اشیاء موجودہ متعینہ با وجود مطلق کہ حق عبارت از وست نسبت جزئیات ست با کلی۔

۱۹۸ جوہر وجود موجودات از حیثیت نسب اسمائیہ است و از حیثیت ذات کہ وجود است واحد است چہ غیر از وجود عدم است ذات واحد با عتبار تکثر نسب و صفات متکثر نمی گردد و نمود کثرت در اسماست نہ در ذات

۱۹۹ جواہر تعیین معین کردن و مخصوص نمودن چیزے را از میان چیزہا و تعین مخصوص شدن چیزی از میان چیزہا و گاہی مراد از ہستی و وجود نیز باشد - اطلاق بالکسر روان کردن و رہا کردن از بند و گشادن و گفتن و شکم راندن - تقیید قید کردن و بند نمودن

۲۰۰ جواہر مراد از صور خیالی موجودات کونی ست کہ آنرا نفوس وہمی نیز گویند و عالم را خیالی ازین حیثیت گویند کہ با موجودات خیالی شریک ست درینکہ وجود حقیقی ندارد و اورا جز در علم وادراک ظہور و نمود نیست چنانکہ گذشت و وجود در جمیع موجودات مشہود مے شود

۲۰۱ جواہر تعین مخصوص شدن چیزے از میان چیزہا و گاہ مراد از ہستی و وجود نیز باشد کما قر تعین صفت متعین است و صفت عین موصوف ست من حیث الوجود اگرچہ غیر اوست من حیث المفہوم ولذا قیل التوحید للوجود والتمیز للعلم

۲۰۲ جواہر شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ موجود حقیقی یکی بیش نیست و آن عین وجود حق و ہستی مطلق است اما او را مراتب بسیارست اول مرتبہ لاتعین و عدم انحصار و اطلاق از ہر قید و اعتبارات و ازین حیثیت منزہ است از اضافات نعوت و صفات و مقدس ست از دلالت الفاظ و لغات نہ نقل را در نعت جلال او زبان عبارت ست و نہ عقل را امکنہ کمال او امکان اشارت ہم ارباب کشف از ادراک حقیقتش در حجاب وہم اصحاب علم از امتناع معرفتش در اضطراب غایت نشان او بی نشانی ست و نہایت عرفان او حیرانی و مرتبہ ثانیہ تعین اوست بہ تعین جامع مر جمیع تعینات فعلیہ وجوبیہ الٰہیہ را و جمیع تعینات انفعالیہ امکانیہ کونیہ را و این مرتبہ مسمی است بہ تعین اول زیراکہ اول تعینات حقیقت وجود ست و فوق او مرتبہ لاتعین ست لاغیر و مرتبہ ثالثہ احدیت جمع جمیع تعینات فعلیہ موثرہ است و این مرتبہ الوہیت است مرتبہ رابعہ تفصیل مرتبہ الوہیت است و آن مرتبہ اسماء و حضرات ایشان ست و اعتبار این دو مرتبہ از ظاہر وجود است کہ وجوب وصف خاص اوست و مرتبہ خامسہ احدیت جمع جمیع تعینات انفعالیہ است کہ از شان ایشان ست تاثر و انفعال و این مرتبہ کونیہ و امکانیہ است و مرتبہ سادسہ تفصیل مرتبہ کونیہ است کہ مرتبہ عالم ست و عروض این دو مرتبہ باعتبار ظاہر علم ست کہ امکان از لوازم اوست و آن تجلی اوست بر خود بصور حقائق و اعیان ممکنات پس فی الحقیقت وجود یکی بیش نیست کہ در جمیع مراتب و حقائق ساریست و دی رین مراتب و حقائق عین این مراتب و حقائق ست چنانکہ این مراتب و حقائق در وے عین وی بودند حیث کان اللہ ولم یکن معہ شی ست حق را شمہ جدا از عالم زیراکہ عالم ہمہ رخ حق ست و حق در عالم

جز عالم نیست مور موضع دیگر مراتب را منحصر در پنج مرتبه داشتند و مرتبه اول را تعین اول گفته مراتب تعینات و تنزلات را شمرده اند پس منافی این سخن نباشد که درین قسم مرتبه الهی را دو قسم ساخته اند یکی قسم مرتبه ذات الهی ست و دیگرے تفصیل این مرتبه که مرتبه تمیز اسما و صفات است از یکدیگر و همچنین مرتبه امکانی را دو قسم اعتبار کرده یکی احدیت جمع جمیع ممکنات و دیگرے تفصیل آن مرتبه و چون در حقیقت همین مرتبه امکانی ست که در کون ظهور یافته این ظهور کونی را علیحده نشمرده و می تواند بود که مراد از مرتبه سادسه که تفصیل مرتبه خامس ست و چون از وا بی کونی باشد و مرتبه علم بحقائق ممکنات و اعیان ثابته تمام داخل مرتبه خامسه باشد چرا که وجود عینی را مرتبه تفصیل است و علم را نظر مرتبه اجمالی قوله حق ساجد امشمر ز عالم الخ یعنی عالم در حق باعتبار تعین اول عین اوست و تمائز اصلا نیست دران مرتبه میان حق و عالم بلکه در مرتبه تعین مثالی نیز عین ست چرا که تعدد وجودی دران مرتبه نیست و حق در عالم یعنی باعتبار مرتبه ظهور در عالم عین عالم ست چرا که ظاهر باعتبار ظهور عین مظهر ست میان مظهر و ظاهر دران مظهر مغائرت اصلا نیست چنانکه مصنف فرموده که وے درین مراتب و حقائق عین مراتب و حقائق است چنانکه این مراتب و حقائق در وی عین وے بودند حیث کان الله و لم یکن معه شے

۲۰۳ جوهر وجود را تنزلات است ای ظهورات بحسب تعینات که آنرا شیون هویة ذاتی گویند از ان روے که آن شیون کامنه در ذاتست و تصریح بلفظ هو فی قوله تعالے کل یوم هو فی شان و مثال ان شیون در محسوسات چون خفاے شجر در نوات

حسته خرما یعنی تخم خرما ۱۲

۲۰۴ جوهر کون عبارت از وجود عالم است از ان روے که عالم ست نه بآن اعتبار که حق ست پس معنی مکون بود و کون جامع وجود انسان کامل ست که آن آدم است - آدم و عالم را دو اعتبار است یکے من حیث ذاته و آن نبود و پیدا شد و یکی من حیث الوجود المطلق که ساریست در کل که با همه کس و همه چیز آنس میگیرد و باین اعتبار اشتقاق انسان از انس باشد و شاید که اشتقاق او از نسیان باشد که چون به بعضے از انچه شامل ست مشغول میشود از بعضی دیگر غافل میگردد

۲۰۵ جوهر وجود هر موجود من حیث الحقیقت عین وجود موجودات دیگر ست و از حیثیت تعین غیر است و امتیاز هر موجودے از ماعداء خود بخصوصیت نسبت و صفت خاص است یعنی هر شے مظهر اسمی خاص ست از اسماء الهیه چه اسم عبارت از ذات با نسبت خاص ست و نسبت و صفت تابع ذات آمد غیر حق را وجودی نیست -

۲۰۶ جوهر جمیع موجودات از روی محض حقیقت وجود عین حق است سبحانه تعالی و من حیث التعین غیر او است

۲۰۷ جوهر بدانکه حق تعالی با کل واحد از اعیان که ظلال حق تعالی اند همچنانست که نور به نسبت

بازجاجہ کہ نمایندگی الوان نور بحسب الوان زجاج است کہ حجاب اوست و فی نفس الامر نور را لونی نیست تا اگر
زجاج صافی ست و سفید نور در وی صاف و سفید نماید و اگر زجاج کدر است و ملون نور در وی کدر
و ملون نماید و در حقیقت نور نہ رنگ دارد و نہ کثیف است۔ حضرت حق تعالی واحد حقیقی ست منزہ
از صورت و صفت و لون و شکل در حضرت واحدیت وہم اوست کہ در مظاہر متکثرہ بصور مختلفہ
ظہور و بروز کردہ است بحسب اسما و صفات و تجلی اسمائی و صفاتی و خالی خود را بخود عرضہ کردہ لاتدرکہ
الابصار و ہو یدرک الابصار خلاصہ کلام این کہ حق را تشبیہ کردہ است بنور و حقائق و اعیان
موجودات را بزجاجات متنوعہ متلونہ و ظہورات حق تعالی بالوان مختلفہ تمظاہر و ہو تعالی
منزہ و متعال عن الشکل والوضع واللون و این سخن کہ گفتہ اند لون الماء لون انائہ

حکایتی از حقیقت این صورت است۔ از نصوص الخصوص فی شرح الفصوص

۲۰۸ جوہر بدانکہ عالم بجمیع اجزاء خویش اعراض است و معروض وجود جناب حق سبحانہ و تعالی و عرض
آنرا گویند کہ در موجودیت خود محتاج بغیر باشد چنانچہ رنگہا و بوہا و نزد متکلمین حرکت و سکون و الوان
اعراض اند و معروض جواہر و اجسام کہ بے اجسام این چیزہا ظاہر نتوانند شد و نزد محققین جواہر نیز
اعراض اند و معروض وجود جناب حق سبحانہ و تعالی کہ قیام جمیع موجودات بی آن متصور نیست

۲۰۹ جوہر کثرت و اختلاف صور امواج بحر را متکثر نگردانند و تعدد اسما مسمی را متعدد نکنند دریا نفس زند
بخارش گویند و متراکم شود ابرش خوانند فرو چکد بارانش نام نہند۔ رود ان شود سیل گویند۔ صاحب
لمعات قدس سرہ میفرمایند کہ نہایت کار آنست کہ محب محبوب را آئینہ خود بیند و خود را آئینہ او۔
یعنی نہایت سفر ممکن آنست کہ ہستی واجب را آئینہ خود بیند و ہستی خود را آئینہ واجب بحکم
المومن مرآت المومن

۲۱۰ جوہر بدانکہ چنانچہ سایہ را بخود وجودی نیست عالم را نیز بخود وجودی نیست و چنانچہ سایہ تابع وجود شخص است
عالم نیز تابع وجود حضرت حق تعالی است چرا کہ مظہر اسما و صفات اوست و اسما و صفات لازم او بل عین ذات اوست

۲۱۱ جوہر اشیا عبارت ست از تعینات کہ وجود بآن تعینات متعین شدہ و یا عبارت ست از
وجود کہ متعین باین تعینات گشتہ بہر تقدیر وجود اشیا بی تعینات صورت نہ بندد

۲۱۲ جوہر بروز و کمون از مقتضیات کمال ذاتی است و ظہور وحدت بنفس کثرت و بازگشت کثرت
بوحدت ہم از آثار نفس رحمانی ست۔ گلشن راز

۲۱۳ جوہر در بیان آنکہ حقائق اشیا عبارت ست از تعینات وجود مطلق در مرتبہ علم۔ شیخ

نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند که حقائق اشیا عبارت است از تعینات
وجود مطلق در مرتبه علم و وجودات اشیا عبارتست از تعینات او در مرتبه عین پس حقائق اشیا و وجودات
ایشان از حیثیت محض حقیقت وجود عین یکدیگر و عین وجود مطلق باشند و تمایز و تغایر بالکلیه مرتفع باشند
و از حیثیت تعین مغایر یکدیگر و مغایر وجود مطلق نیز باشند اما مغایرت ایشان مر یکدیگر را باعتبار
خصوصیات ست که ما به الامتیاز ایشان ست از یکدیگر و اما مغایرت ایشان مر وجود مطلق را بسبب
آنست که هر یک از ایشان تعینی ست مخصوص مر وجود واحد را که مغایر است مر سائر تعینات را و
وجود مطلق مغایر ست مر کل را و مر بعض را بلکه در کل عین کل ست و در بعض عین بعض و منحصر نیست
در کل و در بعض پس غیریت او باعتبار اطلاق باشد از کلیت و بعضیت از اطلاق نیز فافهم

۲۱۴ جوهر موجودات ممکنه که بعالم موسوم ست کل است زیرا که وجزو دار و یک جزو او وجود است
که تغیر و تبدل اصلا بر و راه نیابد و یک جزو دیگر تعین که امر عرضی ست بمقتضاے ذاتی خود هر لحظه
نیست میگردد و موجودات ممکنه در حقیقت از ترکیب وجود و عدم باز دید گشته از امور اجتماعیه است
و وجود امور اجتماعی عرض ست زیرا که نبود و پیدا شد و عرض بر حسب عدمیت ذاتی که دارد علی الدوام
طالب و ساعی ست بسوی مرکز خود که عدم است و هیئت اجتماعی از جمله اجزا و مرکب ست مرکب با نعدام
هر جزو معدوم میشود و مقرر ست که عرض دو زمانه باقی نمی ماند

۲۱۵ جوهر قدیم و محدث که واجب و ممکن است از هم جدا نیستند علی الدوام قدیم را بصور محدثات
ظهور است پس قدیم را که حق ظاهر مراد ست حق گویند. و محدث را که حق مظهر مراد وست عالم خوانند

۲۱۶ جوهر ممکنات عبارت از ظهور تجلی حق ست بصورت ایشان پس ممکنات قطع نظر از تجلی حق
بصورت ایشان کرده عدم اند پس از امور اعتباریه اند وجود خیالی و وهمی دارند

۲۱۷ جوهر شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند رباعی

	ای آنکه بفهم مشکلاتی منسوب امکان صفت ظاهر علم ست فحسب		وز نسبت امکان و وجوبی محجوب مخصوص بظاهر وجود ست وجوب	

باطن وجود عبارتست از مرتبه لا تعین و تجرد از مظاهر و ظاهر وجود اشارت ست بمراتب تعینات کلیه
و جزئیه وجوبیه و امکانیه و گاهی باطن وجود گویند مراد از آن مرتبه صور علمیه و اعیان ثابته باشد وقتی که
گویند وجوب صفت ظاهر وجود ست مراد بظاهر وجود صور علمیه و اعیان ثابته باشد گاهی ظاهر وجود
میگویند در مقابله باطن وجود که مرتبه لا تعین و تجرد از مظاهر است و حینئذ مراد بظاهر وجود مراتب تعینات

کلیہ وجزئیہ وجوبیہ وامکانیہ است وگاہی ظاہر وجود میگویند در برابر باطن وجود کہ صور علمیہ واعیان ثابتہ است وحینئذ مراد بوی حیثیت عالمیت حضرت وجودست زیرا کہ چون حضرت وجود برخود تجلی کند بذات خود وشیون واعتبارات ذات خود لاشک او را دو حیثیت پیدا میشود حیثیت عالمیت وحیثیت معلومیت کہ صور علمیہ اعیان ثابتہ است باطن وپوشیدہ است ور ذات عالم وذات عالم نسبت بآن ظاہر چنانکہ اینمعنی را در خود وامثال خود بازمی یابیم وبس ظاہرست کہ ہریک از حیثیتین مذکورتین را اگرچہ تمایز بین العالم والمعلوم بمحض اعتبار باشد اقتضاے چند خاص است چون وحدت ووجوب واحاطہ وتاثیر مر عالمیت را ومقابلات این امور اعنی کثرت وامکان ومحاطیت وتاثر مر معلومیت را پس وقتی کہ گویند وجوب صفت ظاہر وجودست مراد بآن ظاہر وجود باشد بمعنی ثانی نہ بمعنی اول چہ ظاہر وجود بمعنی اول شامل ست مر ہمہ تعینات وجوبیہ وامکانیہ را چنانکہ گذشت پس صفت وجوب شامل جمیع تعینات ظاہر وجود بمعنی اول نباشد ومتبادر از نسبت وجوب بوے شمول است ومراد بظاہر علم صور علمیہ واعیان ثابتہ است کہ از لوازم ایشان ست صفت امکان کہ عبارتست از تساوی نسبت ایشان بظہور وبطون کہ معبر میشوند بوجود وعدم خارجی وباطن ظاہر علم عین وجودست کہ شامل شیون واعتبارات ومن حیث ظاہر ہمان تمیز نسبتی واقع فافہم فانہ سر مبہم

۲۱۸ جوہر در تجدد امثال شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ شیخ اکبر قدس سرہ در فص شعیبی میفرمایند کہ عالم عبارتست از اعراض مجتمعہ در عین واحد کہ حقیقت ہستی ست وآن متبدل ومتجدد میگردد مع الانفاس والآنات در ہر آنی عالمی معدوم میرود ومثل آن بوجود می آید واکثر اہل عالم ازین معنی غافل اند کما قال اللہ تعالی بل ہم فی لبس من خلق جدید ومیفرمایند کہ عالم بجمیع اجزائہ نیست مگر اعراض متجددہ متبدلہ مع الانفاس والآنات کہ در عین واحد جمع شدہ اند ودر ہر آنے ازین عین داخل می شوند وامثال آنہا بوی ملتبس میگردند پس ناظر بواسطہ تعاقب امثال در غلط می افتد ومی پندارد کہ آن امریست واحد مستمر رباعی

بحریست نہ کاہندہ ونہ افزایندہ	امواج برو روندہ وآئندہ
عالم کہ عبارت ازہمین امواج است	نبود دو زمان بلکہ دو آن پایندہ

ومیفرمایند کہ ارباب کشف وشہود می بینند کہ حضرت حق تعالی در ہر نفسی متجلی ست بہ تجلی دیگر ودر تجلی او اصلا تکرار نیست یعنی ذرہ وآن بیک تعین ویک شان متجلی نمیگردد بلکہ در ہر نفسے بتعین دیگر ظاہر میشود ودر ہر آنے بشانی دیگر تجلی میکند رباعی

ہستی کہ عیان نیست دو آن در شانی		در شان دگر جلوہ کند ہر آنی	
این نکتہ بجو ز کل یوم ہو فی شان		گر بایدت از کلام حق برہانی	

و سر درین آنست کہ حق سبحانہ و تعالیٰ را اسماء متقابلہ است بعضی لطیفیہ و بعضی قہریہ ہمہ دائما در کار اند و تعطیل بر ہیچ یکی جائز نہ پس چون حقیقتی از حقائق امکانیہ بواسطہ حصول شرائط و ارتفاع موانع مستعد وجود گردد رحمت رحمانیہ او را دریابد و بروی افاضہ وجود کند و ظاہر وجود بواسطہ تلبس با آثار و احکام آن حقیقت متعین گردد بتعین خاص و متجلی شود بحسب آن تعین بعد از ان بسبب قہر احدیت حقیقی کہ مقتضی اضمحلال تعینات و آثار کثرت صوری است از ان تعین منسلخ گردد و در ہمان آن انسلاخ بمقتضای رحمت رحمانیہ بتعین دیگر خاص کہ مماثل تعین سابق باشد متعین گردد و در آن ثانی بقہر احدیت مضمحل گردد و بتعین دیگر برحمت رحمانیہ حاصل آید و ہکذا الا ماشاء اللہ پس در ہیچ دو آن بیک تعین تجلی واقع نشود و در ہر آن عالم بعدم میرود و دیگری مثل آن بوجود می آید اما محجوب بجہت تعاقب امثال و تناسب احوال می پندارد کہ وجود عالم بر یک حال است و در ازمنہ متوالیہ بر یک منوال و ہم در لوائح میفرمایند رباعی

انواع عطا گرچہ خدا می بخشد		ہر اسم عطیہ جدا می بخشد	
در ہر آنے حقیقت عالم را		یک اسم فنا یکے بقا می بخشد	

خواجہ ابو الوفا خوارزمی میفرمایند کہ چون اقل اجزاء زمان منقسم بدو آن است در یک آن ایجاد حاصل می شود و در آنے دیگر اعدام منافات سخن خواجہ ابو الوفا و سخن مصنف ظاہر است و ہر سخن مصنف این شبہہ می آید کہ ایجاد و اعدام دو امر ست کہ بعد از دیگری متحقق میشود پس چگونہ ہر دو در یک آن کہ قسمت پذیر نیست وجود تواند یافت در توفیق بین الکلامین و دفع شبہہ می توان گفت کہ مراد مصنف از لفظ آن نہ آنی است کہ میان علماء مشہور ست و قسمت پذیر نیست بلکہ مراد از ان زمانی ست کہ اقصر زمانہا ست منقسم بدو آن و آن بہمعنی درمیان این طائفہ شائع ست

۲۱۶

جوہر در تجدد امثال محققان صوفیہ صافیہ میفرمایند کہ ہر آن عالمی بعدم میرود و عالمی بوجود می آید و این را تجدد امثال گویند عالم را دو وجہ است وجہی ست بسوی نفس خود و وجہی ست بسوی اصل و رب او پس ممکن از حیثیت نفس خود معدوم ست و نیست وجود او مگر از حیثیت وجہ دوم کہ وجہ رب او باشد پس ہر آن موجود ست و معدوم عدم از حیثیت ذات و وجود از حیثیت رب۔ موجودات ممکنہ کل است زیرا کہ یک جزء او وجود ست و جزء دیگر تعین ہر جزوے کہ از کل فانی و نیست گردد بے شبہہ بانعدام جزء انعدام کل لازم آید۔ ہر لحظہ جزء تعین بسبب عدمیت ذاتی نیست میگردد و علی الدوام بحسب اقتضاء شیونات ذاتیہ حق تعالیٰ کہ صفات و افعال اند ظاہر

بر صورت جمیع مظاہر عالم میگردد و ذات حق سبحانہ و تعالی باعتبار صفات و اسما مقتضی مظہر ست کہ احکام آن صفات
و اسما دران مظہر بکمال ظہور رسد چنانچہ وجود عالم تجلی ست و ظہور حق بعالم

۲۲۰ جوہر نزد اہل تحقیق مقرر است کہ در تجلی حضرت حق تعالی تکرار نیست یک شان او سبحانہ را ثبوت و بقا
در دو آن نہ در ہر آن شانی بعدم میرود و شانی دیگر مثل او بوجود می آید لہذا مظاہر در ہر آن موجود شوند
و با نہ معدوم گردند زیرا کہ تجلی جلال در ہر آن از موجودات سلب وجود میکند و تجلی جمال در ہمان آن افاضہ
وجود نماید۔ ہر نفس در عالم حشر و نشر ست حشر بمعنی جمع است و نشر بمعنی بسط و اظہار ست یعنی بسبب آنکہ
ہر لحظہ تعینات عالم نیست میگردد و رجوع بوحدت حقیقی می نماید و ہمہ اشیا شی واحد میگردد حشر است
یعنی جمع است و تفرقہ نمی ماند و باعتبار تتالی و توالی فیض رحمانی و امداد وجودی و شیونات ذاتی و
تجلیات اسمائی چون آن حقیقت واحدہ ہر لحظہ و ہر دم بصورت جمیع کثرات و تعینات عالم ظاہر میگردد
نشر ست کہ عبارت از بسط و اظہار ست چہ پیوستہ از کثرت بوحدت میرود و از وحدت بکثرت می آید پس
دائما در جہان این عروج و نزول کہ مستلزم حشر و نشر ست واقع است ہر موجود ے عبارت از وجود و تعین ہست
و ہر موجود باعتبار تعین غیر موجود دیگر ست و وجود کہ جزو ہر موجود ست شامل جمیع موجودات است

۲۲۱ جوہر عالم در ہر آن در خلق جدید ست چون اعراض جوہر واحد اند و اعراض متبدل اند در ہر زمان باقی جوہر
قال الجنید ان المحدث اذا قرن بالقدیم لم یبق لہ اثر یعنی بدرستیکہ ممکن محدث ہنگامے کہ
مقرون شود بواجب قدیم باقی نماند آن محدث را اثرے

۲۲۲ جوہر مقتضاء اسماء الہی آنست کہ عالم علی الدوام ہست و نیست باشد زیرا کہ موجد و محیی و مبدی
و رحمن و منعم و مصور و خالق و قیوم و امثال ذلک اقتضاء وجود موجودات و ظہور مظاہر می نمایند
و معید و ممیت و مضار و قہار و قابض و فرد و واحد اقتضاء عدمیت و خفاء مظاہر می کنند ہمیشہ موجودات در خلق جدید ست
و ہر لحظہ آفرینش دیگر و وجود تازہ می یابد و در ہر طرفۃ العین ایجاد و اعدام دیگر واقع است اگرچہ از غایت
سرعت انقضاء و تجدد فیض رحمانی در نمی یابند از غایت سرعت انقضاء و تجدد ایشان انعدام و ایجاد
کہ علی الدوام ایشان را واقع است مدت عمر خلق میدہد و درا نمی یابد و ادراک آن ایجاد و اعدام کہ در ہر طرفۃ العین مے یابد

۲۲۳ جوہر صاحب مثنوی معنوی قدس سرہ می فرمایند

صورت از بے صورتی آید برون	باز شد کانا الیہ راجعون
پس ترا ہر لحظہ مرگ و رجعتے است	مصطفی فرمود دنیا ساعتی است
ہر نفس نو می شود دنیا و ما	بیخبر از نو شدن اندر بقا

سرعت تجدد رحمانی بنوعی ست که ادراک رفتن و آمدن نمی توان کرد بلکه آمدن عین رفتن ست و رفتن عین آمدن
اشیا آناً فآناً از مقتضیات امکانیه ذاتی نیست می شوند و بفیض تجلی حق هست میگردند بواسطهٔ سرعت تجدد فیض رحمانی
درنمی توان یافت که در هر نفس و هر آن هر ممکنی نیست میگردد و هست می شود زیرا که میان وجود و عدم او زمان
متخلل نمی گردد تا عدمیت او ملحوظ شود بلکه علی الدوام فیض وجودی متصل است که احساس عدمیت نمی توان نمود فلهذا
علی الاتصال وجود احد می بینند- وجود ممکنات عبارت از ظهور حق است بصورت ایشان

۲۲۴ جوهر صور همه کائنات در هر آن متبدل می شود که در هر آن صورتے معدوم میشود و صورت آخر
دران آن موجود می شود با وحدت عین و این نیست که یک صورت باقی باشد در دو آن لیکن چونکه
صورت زائله شبیه صورت حادثه است حس این تبدل را نمی یابد و گمان برده می شود که همون صورت
مستمره است و شیخ اکبر قدس سره فرموده بعد ذکر حال که بر عارف می شود که اینجا سریست و آن اینست
که حال نعت الهی ست بجهت افعال او سبحانه و توجهات او سبحانه بر کائنات اگرچه آن نعت واحد العین ست
لیکن از تعلق بکائنات متعدد شد و الله تعالی هر وقت در شانی ست چنانکه فرموده کل یوم هو فی
شان و اصغر ایام زمان فرد غیر منقسم است پس می باید که دران زمان فرد در شانی باشد و در زمان
فرد دیگر در شان دیگر پس در هر آن در شانی باشد که آن شان در زمان دیگر نباشد و این شیونها متجدده
احوال مخلوقات است آنرا بقا در دو زمان نیست چنانکه متکلمان در اعراض می گویند و این احوال
اعراض مخلوقات است و الله تعالی خالق این احوال است بتوجهات اراده که مصاحب است حضرت
کلمه کن را پس همیشه اراده متوجه میگردد و این عین توجه است و همیشه است کلمه کن همیشه تکوین است
درحق سبحانه و درحق خلق الی غیر النهایت انتهی این کلام مستطاب ناطق ست باینکه این شیون متجدده احوال
مخلوقات است و این شیون را بقا نیست در دو آن پس معلوم شد که این مخلوقات قدر مشترک است
و بعد آن تصریح فرموده که محل این احوال باقی ست اگر این احوال متوالی نمی بود پس محل این احوال باقی نمی بود پس محل
این احوال قدر مشترک ست پس بدانکه آنقدر مشترک اعیان ثابتهٔ ممکنات که بوی وجود را نه شمیده است و دران
حق که وجود ست ظاهر می شود بحسب قابلیت محل که عین ثابت ست صورت میگردد و این صورت که
عین وجود حق است متجدد می شود در هر آن و این وجودات ظاهره در عین ممکن متجدده مراد است
از احوال متجدده و ظاهر است که اگر این احوال ظهور نیابد در اعیان اعیان را وجود و بقا نباشد که آن
موجود نیست مگر بظهور درین وجودات متجدده و اگر زیاده بیان خواهی بشنو که عین ثابت هر کائن اگرچه
ثابت و متمیز است لیکن فی حد ذاته آنرا وجود نیست بلکه معدوم است و نیست وجود مگر مستعار و آن

وجود ذات حق ست که در وی تجلی می شود و تجلی حق را بقا نیست و تکرار نیست که کل یوم هو فی شان در هر آن
بشان دیگر است پس در عین ثابت هر کائن در هر آن از وجود ظاهر میشود و صورت میگردد و در آن
ثانی وے آن وجود و آن صورت زائل می شود از ان عین و بنحو دیگر از وجود و صورت دیگر ظاهر
می شود و قدر مشترک در میان این زائلات و کائنات عین ثابت ست که حقیقت شخصیه است پس
حقیقت شخصیه مکلف باقی ست و اوست مطیع و عاصی و اوست مثاب و معذب پس ساقط شد آنچه
که توهم کرده می شود که بر قول تجدد امثال عاصی و معذب یک نمی ماند بلکه تعذیب ظلم کرده و قول
الله تعالے بل هم فی لبس من خلق جدید اشاره باین تجدد امثال است یعنی بلکه آن کافران
بلکه همه محجوبان در التباس اند از پیدایش نو یعنی بخلق جدید شعور نمیدارند نسبت بودن امثال و
اشباه چنین فرموده اند ملک العلماء در شرح مثنوی معنوی که آنرا پیدا میکند الله تعالی در هر زمان در
دنیا و آخرت و این اصل اصول ست پس وقتیکه الله تعالی حالے را در مخلوق پیدا نمود آن حال
در زمان فرد موجود گشت و در زمان دیگر معدوم گشت و این عدم صفت ذاتیه وی است و او صلوح
وجود نداشت مگر در زمان فرد که موجود شد و در ان زمان دیگر اراده صلوح و استعداد رفت پس این
عدم آن حال را بنفسه است و محل حال را بقا نیست مگر بآن حال یا مثل وی یا به ضد وی و مفتقر است
این محل بسوی رب خود در بقاء خود پس پیدا میکند در محل امثال احوال یا اضداد احوال را پس وقتیکه
موجود شوند امثال متمثل میگردد که حال او باقی ست و چنین نیست در واقع وقتیکه ثابت شد که
حق سبحانه و تعالی در هر زمانے در شانی ست از توجه الهی ست و حق سبحانه را تعریف کرده است که خود
بنفس خود متحول میگردد در صور پس هر شانے که حق آنرا پیدا می کند صورت الله است پس عالم
بر صورت حق ست و همین ست عالم از مدتے که پیدا ساخته است الله تعالی بهر احوالیکه متوالی اند بر
عالم متجدد الامثال نیست متجدد مگر بنظر وجود بمعنی آنکه حق که نفس وجود ست در اشخاص عالم بشانی
ظاهر می شود در ان که آن شان دیگر نیست بلکه در آن دیگر شان دیگر است اما حقیقه شخصیت هر شخص از
اشخاص عالم پس متجدد نیست بلکه بنظر قدر مشترک این شیون محفوظ ست بلکه حقیقت شخصیت قدر
مشترک است میان این شیون زیرا که حقیقت شخصیت او را که وجود نرسیده مگر بظهور این شیون
و این شیونات وجود اند لا غیر و نقل و حشر این شخصیت است پس تجدد شیونات منافی حشر حقیقت
شخصیت بعینها نیست همچنین حال اعمال کر شانیکه ظاهر شده و صفت مکلف گردیده و فانی ست لیکن آن حقائق
در شیونات دیگر محفوظ اند و نقل و حشر آن حقیقت است نه نقل آن شان خاص که فانی ست - ملک العلماء

۲۲۵ جوہر نزد اہل کلام مقرر است کہ عرض باقی نمی ماند در دو زمان یعنی در دو آن بلکہ در ہر آن متجدد
می شود غرضکہ در آن سابق موجود بود در آن لاحق منعدم میگردد و مثلش حادث میشود با بقای حقیقت
و فلاسفہ مخالف اند درین حکم و شیخ اکبر مصرح اند باین و درین اشارہ دلیل گرفتہ بر آنکہ عرضہا نقل
متصور نیست اگر کسی گوید کہ تجدد امثال در جواہر نیز ثابت است پس نقل جواہر نیز متصور نباشد گویم کہ در
تجدد امثال ظہور وجود بشانہای مختلفہ است با بقای تشخص کہ شمیدہ است در ذات خود بوی وجود
و نیست موجود مگر از ظہور وجود و اما اعراض پس حقیقت شخصیت او فانی است در ہر آن و شخصیت دیگر
موجود میگردد پس نقل اعراض ممکن نباشد و نقل جواہر ممکن باشد و باید دانست کہ اعراض اعمال بجہت
آنکہ حرکات و سکنات اثر بقا ندارد پس نقل آن ممکن نباشد پس بنا بر آن مقدمہ لازم نیست و نیز
از مقدمہ مذکورہ امتناع نقل اشخاص اعراض لازم ست نہ حقائق اعراض و مقیدان بعقل نقل
حقائق اعراض اعمال منع می کنند بوجہ مذکور - ملک العلما

کنز دوم

۱/۲ جوہر انبا خبر دادن نبوت بضمتین و تشدید واو خبر دادن و پیغمبری - نبا بفتح خبر نبی فعیل است
بمعنی فاعل اگر مشتق از نبا است کہ بمعنی خبر دادن باشد پس نبی بمعنی خبر دہندہ بود یا مشتق از نبو کہ
علو و ارتفاع باشد چون مرتبہ نبی از دیگر مخلوقات ارفع و اعلی است نبی گفتند و نبی عام ست خواہ صاحب
کتاب باشد یا نباشد. و رسول خاص ست آنکہ صاحب کتاب باشد رسول بمعنی فرستادہ شدہ و بمعنی پیغمبر
صاحب کتاب باشد بخلاف نبی کہ آن اعم ست خواہ صاحب کتاب باشد خواہ نباشد و بمعنی قاصد و
پیک - رسل بضمتین جمع رسول بمعنی قاصد و پیغمبر - رسالت بکسر پیغام بردن و پیغمبری -

۲/۲ جوہر بدانکہ رسول اعلی از نبی ست و نبی اعلی از ولی چہ رسول ولایت و نبوت با رسالت دارد
و نبی ولایت و نبوت دارد و رسالت ندارد و ولی ولایت دارد و نبوت و رسالت ندارد -

۳/۲ جوہر بدانکہ طرق انبیا منشعب است از طریق مستقیم جامع مخصوص سید عالم صلی اللہ تعالی
علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم چرا کہ جملہ انبیا نور نبوت خویش از مشکوۃ محمدی گرفتہ اند صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم
بحکم کنت نبیا و آدم بین الماء و الطین پس ہر نبی کہ پیش از سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ
و آلہ وسلم آمد دعوت امت بدین و طریق محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم کرد اما بحسب
استعداد قوم و چون استعدادات بکمال رسید چنانچہ بران ہیچ مزیدے نبود سید عالم صلی اللہ تعالی
علیہ و آلہ وسلم بمیان خلق آمد و ہمہ را بصراط مستقیم جامع دعوت کرد

۴/۴ جوہر قدوۃ المحققین حضرت شیخ ابراہیم شطاری قدس سرہ در شرح جام جہان نما مسمی بآئینہ حقائق نما میفرمایند که نبوت واسطه وبرزخ است میان رسالت وولایت چون نبوت مشتق از انبا بمعنی است وانباء اخبارست از حقائق الہیه یعنی معرفت ذات وصفات واسماء وافعال واین اخبار دو قسم ست یکے اخبار معرفت ذات وصفات واسما واین مخصوص ولایت مطلق ست خواه از نبی بظهور آید خواه از ولی غیر نبی و دوم جمع ان اخبارست با تبلیغ احکام شرعیه وتادیب باخلاق وتعلیم حکمت وقیام بسیاست و این مخصوص رسالت ست این را نبوت تشریعی می نامند واول را نبوت تعریفی خوانند ونبوت تشریعی
چه نبوت تشریعی بیان احکام ست نه اظهار اسرار ۱۲
مختتم بحضرت رسالت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم گشت فاما تعریفی که لازم ولایت مطلق است باقی ست تا دور خاتمه ولایت محمد مہدی وولایت اعم از نبوت ورسالت ست ونبوت اعم از رسالت واخص از ولایت زیرا که هر رسول که هست البته نبی ست وهر نبی رسول نیست وهر نبی ولی ست ولازم نیست که هر ولی نبی باشد واین اسم ولی جاری بر بندگان حق تعالی می شود بسبب تخلق ایشان باخلاق الہی وتحقق بفناء ذات وصفات وتعلق به بقا بعد الفنا وصحو بعد المحو

۵/۴ جوہر بدانکه هر نبی که بود از آدم تا محمد رسول الله تعالی صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم جمله نور نبوة از مشکوة خاتم النبیین گرفتند واگرچه وجود طبعی محمد از همه متاخر بود اما او بحقیقت خود در عالم ارواح بر همه مقدم ونبی بودند حدیث کنت نبیا وآدم بین الماء والطین مخبر ازین معنی ست وغیر او از انبیا در عالم ارواح نبی نبودند تا آن زمان که او را نبوۃ نفرستادند نبی نشد چرا که مقصود آفرینش او بود واول وجودے که در علم الله تعالی سر زده بود وانعراتب او اعیان عالم وا دید شده واز نور او انبیا پیدا شدند اگرچه انبیا پیش از اشباح ایشان هم در عالم ارواح وهم در علم الله تعالی موجود بودند واستعداد ایشان مر نبوۃ را هم بایشان موجود وبحسب استعداد خود طالب ظهور نبوت بودند اما با وجود نور محمدی که بر مثال آفتاب بود ایشان مانند کواکب در تحت اشعه نور وی مختفی بودند وهیچ ظهور نداشتند وهمچنین بود حال خاتم الاولیا با جمیع که همه اولیا نور ولایت از مشکوة وی گرفتند واو ولی بود وآدم میان آب وگل بود وغیر او از اولیا تا شرائط ولایت که ان تخلق باخلاق الله تعالے ست در ایشان پیدا نشد ولی نگشتند

۶/۴ جوہر نبی آنکس باشد که فرستاده شود بخلق از برای هدایت وارشاد ایشان بکمال که مقدر است بحسب استعداد اعیان ایشان را ونبی فعیل ست بمعنی فاعل از انبا که عبارتست از خبر دادن یعنی مخبر از حضرت حق تعالی وذات وصفات واسماء او سبحانه مر بندگان را یا بمعنی مفعول یعنی او را حضرت خداوند تعالے اخبار کرده است آن امور مذکوره

۷/۲ جوہر بدانکہ رسالت ونبوت تشریعی ہر دو منقطع گشت و بجناب سرورعالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ختم شد وسبب انقطاع آنست کہ این ہر دو از صفات کونی زمانی ست چون زمان آن منقطع گشت آن نیز منقطع شد ونبوت ورسالت منقسم بردو قسم است قسمی تعلق بہ تشریع دارد کہ آن اوامر ونواہی ست از جناب حق تعالی برخلق بواسطہ انبیا وآن انقطاع پذیرفت وقسمی دیگر خبردادن از حقائق جناب الہی واسرار غیب واظہار اسرار عالم ملک وملکوت وکشف اسرار ربوبیت ست وآن منقطع نمی گردد وآنرا انبا گویند۔

۸/۲ جوہر بدانکہ حضرت سرور صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم اکمل از جمیع انبیا اند زیرا کہ مظہر نبوت مطلقہ اند وجمیع انبیار دیگر استفاضہ فیض از نور نبوت آنحضرت می نمایند

۹/۲ جوہر حضرت شیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند کہ خاتم الرسل نبی بودند پیش از خلقت عنصری ونبوت باقی رسل وانبیا بعد آمدن در عالم عنصری ست پس خاتم الرسل نبی بودند در ہر موطن واین سالانم است کہ ولی ہم باشند در ہر موطن پس آن سرور صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ولی ونبی بودند در ہر موطن قبل از وجود این عالم۔

۱۰/۲ جوہر در شہادت نبوت وحق رسالت محمد مصطفی صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم قال اللہ تعالی ہو الذی ارسل رسولہ بالہدی ودین الحق لیظہرہ علی الدین کلہ وکفی باللہ شہیدا محمد رسول اللہ وقال اللہ تعالی ما کان محمد ابا احد من رجالکم ولکن رسول اللہ وخاتم النبیین صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ اہل ایمان برموجب شہادت جناب الہی ودلالت معجزات نامتناہی ایمان آوردند بر رسالت محمد مصطفی صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم وبر مقتضار نص کلام مجید اعتقاد کردند کہ جملہ ادیان وملل بظہور دین ایشان منسوخ شد وحکم سائر کتب منزلہ بوجود قرآن مجید کہ بر ایشان منزل گشت زائل وباطل وبعد از ایشان طریق نبوت مسدود است وجملہ دعوتہا الا دعوت ایشان مردود ہر کہ از طریق متابعت ایشان روی گرداند واحکام شریعت ایشان را بر خود واجب ولازم نداند ولی شیطان وعدو رحمان بود واز جملہ زنادقہ وملاحدہ باشد واگر خوارق عادات بروی ظاہر شود استدراج خوانند نہ کرامت فرعون وقتیکہ برکنار نیل میرفت ہرگاہ کہ اوروان شدے نیل با او روان شدے وچون نیل بایستادی با او بایستادی وشک نیست کہ آن نہ از جملہ کرامت بود اگرچہ اورا وقوم اورا چنان می نمود کہ آن محض قدرت وعین اعجاز است بلکہ مکر الہی بود تا اور در کفر خود ہر روز راسخ تر بود واز قبول ایمان دور تر گردد واما اولیا وصدیقان سایر کست متابعت رسول علیہ الصلوۃ والسلام ممکن ست کہ بعضے از خوارق عادات مکشوف شود وآن کرامات جناب الہی بود در حق ایشان تا بدان واسطہ یقین ایشان زیادہ گردد ولازم نیست

که هر که ولی و صدیق بود نشان صحت حال او ظهور کرامت باشد چه تواند بود که پایه صاحب کرامات از کسی که نه صاحب
کرامت بود نازل تر باشد و حال این از حال آن کامل تر و سر همین معنی آنست که سبب ظهور کرامات بیشتر تقویت
یقین و تائید ایمان صاحب کرامات بود و طائفه که قوت یقین ایشان در درجه کمال باشد ایشان را مشاهده
آثار قدرت مجرد از حکمت احتیاج نیفتد و ازین جهت نقل کرامات و خوارق عادات از صحابه رسول علیه الصلوة
والسلام کمتر آمده است و از متاخران مشائخ بسیار با آنکه حال صحابه فوق حال ایشان بود و همچنانکه انبیا بوحی
مخصوص اند اولیا بالهامات ربانی از دیگر مومنان متمیز اند و حق سبحانه و تعالی ایشان را در وقایع الهام
صواب کرامت کند یا بخواب یا به بیداری و خواب درست جزوی از اجزاء نبوت است

۱۱/۲ جوهر نسب شریف محمد بن عبد الله بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف بفتح میم بن قصی بضم
قاف و فتح صاد و تشدید یا بن کلاب بکسر کاف بن مره بضم میم و تشدید را بن کعب بفتح کاف و سکون عین
بن لوی بضم لام و فتح همزه و تشدید یا بن غالب بن فهر بکسر فا و سکون ها بن مالک بن النضر بفتح نون و
سکون ضاد معجمه بن کنانه بکسر کاف و بنونین بن خزیمه بخاء معجمه و زاء بر لفظ تصغیر بن مدرکه بضم میم
و سکون دال مهمله و کسر را بن الیاس بکسر همزه بر قول بعض و بفتح آن نزد بعضے از یاس ضد رجا و همزه
برای وصل است و صاحب مواهب گفته که این قول اصح است بن مضر بضم و فتح ضاد معجمه بن نزار
بکسر نون و بزای بن معد بضم میم و فتح عین مهمله و بعضی بفتح میم و سکون عین تصحیح کرده اند بن
عدنان بفتح عین و سکون دال تا اینجا متفق علیه است نسب شریف میان ارباب سیر و اصحاب علم
انساب و فوق آن معلوم و صحیح نیست باتفاق بر آن که آنحضرت از اولاد اسمعیل است و ابراهیم و نوح
و ادریس از اجداد اوئید و روایت است از ابن عباس که گفت چون آنحضرت ذکر نسب شریف خود میکرد
تجاوز نمی کرد از معد بن عدنان پس از آن توقف میکرد و از عمر رضی الله تعالی عنه روایت کرده اند
که می گفت انتساب میکنیم تا عدنان و نمیدانیم ما فوق آن و عروه بن الزبیر گفته که نیافتیم ما هیچ یکے را که بشناسد
بعد از معد بن عدنان و از عدنان تا اسمعیل تا آدم اختلاف بسیار است و بعضی میان عدنان و
اسمعیل سی تن ذکر کرده اند که معروف نیست اشخاص و احوال ایشان و بعضی کم و بعضی بیش مدارج النبوت

۱۲/۲ جوهر در بیان آنکه آنحضرت را نه جفت بود و چهار سریه - اسمای ازواج مطهره - اول حضرت
خدیجة الکبری رضی الله تعالی عنها بنت خویلد بن اسد بن عبد العزی بن قصی بن کلاب در سی سالگی و
بروایت سی و پنج سالگی بود در عقد نکاح حضرت سرور عالم در آمده در آن وقت حضرت سرور عالم بست و پنج ساله
بودند و در سن شصت و پنج سالگی پیش از هجرت بسه سال بروایت اصح دهم رمضان المبارک وفات یافت

سه آن سال را عام الحزن گفتند دوم حضرت عایشه رضی الله تعالی عنها بنت ابابکر صدیق در شش سالگی
بنکاح در آمده در عیدین و در سن نه سالگی زفاف شد وقتیکه از هجرت هفت ماه بروایت اصح گذشته وقتی که وفات
نبی واقع شد هژده ساله و ران وقت عایشه بود و بعد آنحضرت در سن شصت و پنج سالگی شده وفات یافت
در وقت معاویه بن ابوسفیان و در بقیع در مدینه مدفون کردند سوم حفصه بنت عمر بن الخطاب در اول ماه
شعبان یا ماه آخر سال سوم از هجرت و نزد بعضی سال دوم به نکاح آنحضرت در آمدند و در سال چهل و چهارم
و بروایت چهل و یکسال یا چهل و پنج سال یا چهل و هفت وفات یافت چهارم ام حبیب بنت ابوسفیان بن
حرب بن امیه بن عبد الشمس بن عبد المناف خواهر معاویه در سن سی و نه سالگی بنکاح در آمد و در سال چهل و
چهارم فوت شد پنجم زینب بنت جحش در سال چهارم هجری بقول اصح بنکاح در آمده و در سال بستم فوت شد
مدت عمر پنجاه و سه سال و در بقیع مدفون ششم میمونه بنت حارث بن زهره بن کلاب بن عامر یاند خاله عبد الله
بن عباس در سال هفتم از هجرت بنکاح در آمده در حین مراجعت از عمرهٔ قضا در سال پنجاه و یکم نقل کرد
و در بقیع مدفون هفتم صفیه بنت حیی بن اخطب بن الحسه از فرزندان هارون علیه السلام ابن عمران
و برادر موسی علیه السلام در سال هفتم آن حضرت او را از برای خود اختیار فرمود و در سال پنجاهم فوت شد
در خلافت عمر خطاب در بقیع مدفون هشتم سوده بنت زمعه بن قیس بن عبد الشمس در مکه بعد از فوت
خدیجه کبری بیک سال بنکاح در آمد و در سال پنجاه و چهارم در زمان معاویه و بقول اصح در خلافت عمر
مدفون در بقیع نهم ام سلمه بنت ابی امیه بن مغیره بن عبد الله بن عمران بن مخزوم در سال چهارم از
از هجرت بنکاح در آمده و در سال شصت و یکم فوت شد ابو هریره نماز ایشان گذارد

۱۳ جوهر آنحضرت را هفت فرزند بودند سه پسر و چهار دختر نام پسران قاسم و ابراهیم و عبد الله حضرت قاسم از
بطن حضرت خدیجة الکبری تولد شده قبل از وحی مشهور است که پیش از بعثت متولد شده بودند و دو سال زیستند
و بعضی گویند هفده ماه در مکه معظمه مدفون و عبد الله از بطن حضرت خدیجة الکبری بعد وحی مشهور کنیت
به طیب و طاهر بعد از بعثه متولد شده و در مکه معظمه المدفون فی حجار و بعضی گویند که طیب و طاهر لقب
عبد الله است که بعد از بعثه متولد شده بود و در مکه معظمه و حضرت ابراهیم از بطن ماریه قبطی ست سریه بود
فرستادهٔ بادشاه بود در هشتم سال هجرت متولد شد و هفت ماه بزیست و بعضی گویند هشت ماه یا ده ماه مدفون
در مدینه در بقیع - اسامی بنات آنحضرت چهار دختر از بطن حضرت خدیجه بودند فاطمه و رقیه و ام کلثوم و زینب
خیر النسا فاطمه کنیت ایشان ام محمد لقب زاکی و بتول و راضیه و مرضیه در آخر ماه رمضان در مکه معظمه بعد از
وحی تولد شده تعداد عمر بت هشت سال و سه ماه بود بتاریخ سوم شهر رمضان سنه یازدهم هجری وفات یافت

سبب تسمیه فاطمه آن بود که مادر آمنه و مادر عبدالله که مادر و پدر آنحضرت بودند اسرا فاطمه نام بود در سال دوم از ہجرت
باصح روایت در آخر ماه صفر در نکاح امیر نور نبوت در آمد در انوقت حضرت فاطمه ہیژده ساله بودند بعد از وفات
حضرت رسالت پناه بشش ماه رحلت فرمودند باصح روایت و نماز جنازه حضرت علی کردند و بقولی حضرت
عباس و حضرت رقیه تولد قبل از نبوت در نکاح عتبه ابن ابی لہب بود چون او از اسلام محروم شد بامر ابی لہب
او را طلاق داد حضرت عثمان در نکاح خود در آورد و در سال دوم از ہجرت فوت شد و حضرت ام کلثوم
تولد قبل از نبوت در نکاح عتیبه پسر دوم ابی لہب قبل از نبوت بود چون او از اسلام محروم شد
از وجدا کرد و وقتیکه رقیه برحمت حق پیوست حضرت عثمان در نکاح خود در آورد و در سال نہم از ہجرت
وفات کرد و حضرت زینب تولد قبل از وحی و قبل از نبوت در نکاح ابوالعاص ابن ربیع پسر خاله او
و وفاتش در خلافت حضرت عمر و ترتیب اولاد آنحضرت اینست که اول زینب تولد شد و بعد از ان
ام کلثوم بعد از ان رقیه بعد از ان عبدالله بعد از ان ابراہیم بعد از ان قاسم بعده فاطمه بعضے
گویند اول قاسم بعده زینب بعده عبدالله بعده رقیه بعده ام کلثوم بعده فاطمه بعده ابراہیم و قول آخر مختار جمہور ست
و ہجرت آنست که آنحضرت از تعدی کافران از مکه بمدینه توجه نموده آنرا سن ہجری نویسند۔

۱۴/۲ جوہر ولادت شریف حضرت فاطمه رضی الله تعالی عنہا در سنه احدی و اربعین از مولد نبی صلی الله
تعالی علیه و آله و صحابه وسلم گفته اند و این قول ابوبکر راویست و این مخالف ست آنرا که روایت
کرده است آنرا ابن اسحاق که اولاد آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم ہمه زائیده شده اند
پیش از نبوت الا ابراہیم زیرا که برین قول ولادت وی رضی الله تعالی عنہا بعد از نبوت می شود بیک
سال و ابن جوزی گفته که ولادت فاطمه رضی الله تعالی عنہا پیش از نبوت ست به پنج سال اشہر
روایات است و حضرت فاطمه اصغر بنات رسول الله است صلی الله تعالی علیه و آله وسلم در قولے
و بقولے رقیه و بقولے ام کلثوم رضی الله تعالی عنہن و حضرت فاطمه رضی الله تعالی عنہا سیده نساء العالمین
و سیده نساء اہل الجنت ست تسمیه کرده شده بفاطمه زیرا که حق تعالے باز داشت او را و محبان او را از
آتش دوزخ و بتول از جہت انقطاع وی از نساء زمان خود در فضل و دین و حسن و جمال و انقطاع وی
از ماسوی الله تعالی و زہرا از جہت زہرت و بہجت و جمال و کمال وی و زاکیه و راضیه نیز از القاب شریف
اوست و بود اشبه ناس برسول الله صلی الله تعالی علیه و آله وسلم در راه و روش و صورت و سیرت و
سخن کردن و بود آن حضرت چون می درامد فاطمه بروی می ایستاد و می گرفت دست شریف او را و
می بوسید جبین مبارک او را و می نشاند در جاے نشست خود و ہمچنین چون می درامد آنحضرت علیه السلام

بروی می ایستاد و میرفت وی ببوی آنحضرت و میگرفت دست مبارک آنحضرت را و می نشاند بجای خود و تزویج کرد آنحضرت او را به علی مرتضی در سنه ثانیه در رمضان بعد از مراجعت از بدر و بعضی بعد احد گفته اند و زفاف کرد در ذی الحجه و بقولے تزویج کرد در رجب و بقولے در صفر تزویج وی بامر حضرت حق تعالی و وحی وی و بود پانزده ساله و پنج ماهه و نصف ماه و مرتضی را بست و یک سال و پنج ماه و اقوال دیگر نیز هست و زائید وی حسن و حسین و محسن و زینب و ام کلثوم و رقیه و محسن رقیه در زمان طفولیت وفات یافتند و زینب را بعبدالله بن جعفر و ام کلثوم را بعمر بن الخطاب داد و از ایشان نسل نماند اگرچه ام کلثوم را از عمر بن الخطاب پسرے شد و نام او زید و در حدیث صحیح آمده که فاطمة سیدة نساء اهل الجنة الحسن و الحسین سید اشباب اهل الجنة و به صحت پیوسته که فرمود صلی الله تعالی علیه وسلم که فاطمه بضعة منی من اذاها فقد اذانی و من ابغضها فقد ابغضنی و نیز آمده است که ان الله یغضب بغضب فاطمة و یرضی برضاها روزی حضرت امیر المومنین اسد الله الغالب کرم الله تعالی وجهه بحضور سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله وسلم التماس نمود که او دوست تر است بتو از من یا من از وی فرمودند وی دوست تر است ببوی من از تو و تو عزیز تری بر من از وی و به صحت پیوسته از عائشه صدیقه رضی الله تعالی عنها که فرمودند بیرون رفتند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وسلم و بود بروی کسائے از پشم حسن بن علی او را پیش آمد پس در زیر کساء در آورد او را بعد از ان حسین بن علی آمد او را نیز در ردائے شریف آورد و آنگاه فاطمه و علی آمد ایشان را نیز دران کساء در آورد پس این آیت بخواند انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیرا و در شان این چهار کس فرمود من جنگی ام با کسی که جنگ کند ایشان را و صلح کننده ام با کسی که صلح کند با ایشان روزی آنحضرت بخانه فاطمه تشریف شریف آورد و دید که فاطمه جامه سطبر از پشم شتر پوشیده نشسته است آنحضرت آب در چشم مبارک در آورد و فرمود ای فاطمه امروز بر مشقت و تنگی دنیا صبر نمائے تا فردای قیامت نعیم بهشت ترا باشد و روزی آنحضرت دست مبارک خود بر سینه مبارک فاطمه زهرا نهاده دعا کرد خداوندا او را از گرسنگی آزاد گردان فاطمه میفرمایند تا من بودم دیگر هرگز از دل خود زحمت گرسنگی نیافتم و آنحضرت چون بسفر میرفت آخر کسے را که وداع کردے فاطمه زهرا بود و چون مراجعت فرمودے اول کسی از اهل بیت خود که ملاقات نمودے وی بودے آنگاه بحجره ازواج مطهره تشریف شریف می برد از حضرت عائشه صدیقه رضی الله تعالی عنها پرسیدند که از آدمیان که دوست تر بود بر رسول الله فرمودند فاطمه گفتند از مردان گفت شوهر او۔

۱۵/۲ جوہر شجرہ نسب حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم - بسم اللہ الرحمن الرحیم محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بن عبد اللہ بن عبد المطلب بن ہاشم بن عبد المناف بن قصی بن کلاب بن مرہ بن کعب بن لوی بن غالب بن فہر بن مالک بن نضر بن کنانہ بن خذیمہ بن مدرک بن الیاس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان بن ادبہ بن انود بن الیسع بن سلامان بن یعرب بن سحب بن جمل بن قیذار بن اسمعیل بن ابراہیم بن آذر بن ناخور بن شاروح بن ارغون بن قانع بن شالخ بن غابر بن ارفخشد بن سام بن نوح بن ملک بن متلوشلخ بن اخنوخ بن برد بن مہلائیل بن قینان بن انس بن شیث بن آدم صفی اللہ علیہم السلام محبوب السالکین

۱۶/۲ جوہر اسم والد ماجد حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم عبد اللہ بود ونام والدہ ماجدہ آمنہ بنت وہب بن عبد المناف ونیز نام والد ایشان حارث بود ونام شیر مادر حلیمہ چون حضرت سرور عالم را صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم حضرت آمنہ در حمل گرفتند شب دوشنبہ بود وشانزدہم جمادی الاخری وچون تولد شدند شب دوازدہم ربیع الاول بود وشب دوشنبہ ختنہ کردہ وناف بریدہ وسرمہ کشیدہ وناخن چیدہ متولد شدند. چون چہل سالہ شدند نبوت یافتند وجبرئیل آمدند چون بہ پنجاہ ودو سال رسیدند بمعراج رفتند. وعمر مبارک شصت وسہ سال وسہ ماہ وسہ روز وسہ ساعت بود چون نقل فرمودند دوم ربیع الاول بود وبروایتے دوازدہم روز دوشنبہ ربیع الاول اول کسی کہ بر حضرت ایشان ایمان آوردند از پیران ابابکر صدیق بودند واز کودکان حضرت علی واز زنان حضرت خدیجہ کبری ودران شب کہ تولد شد شب از نور گرم بود گہوارہ حضرت ایشان را بربام کعبہ نہادند ماہ از آسمان فرود آمد وگرد مہد مبارک ہفت بار طواف کرد وجملہ ستارگان نیز از آسمان فرود آمدند وگرد مہد مبارک گردیدند - از محبوب السالکین

۱۷/۲ جوہر در مدارج النبوت مذکور است کہ انصار ہر بامداد بر بلندیہای مدینہ آمدہ منتظر طلوع آفتاب جمال باکمال محمدی صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم می ایستادند وچون آفتاب گرم می شد بخانہا بر می گشتند روزی بر حکم عادت بعد از امتداد انتظار بخانہ باز آمدہ بودند کہ ناگاہ یکے از یہود در مقام معہود ایستادہ نظرش بر کوکبہ قدوم جماعتے افتاد دریافت کہ آنحضرت اند قبیلہ انصار کہ نزدیک وی بود آواز درداد مسلمانان باستقبال اجلال آن سرور برآمدند وبالای حرہ ملاقات کردند ومبارکباد گفتند وشادیہا نمودند جوانان وکودکان وزنان ومردان وخرد وبزرگ میگفتند جاء رسول اللہ وجاء نبی اللہ وحوش نیز بعادتی کہ داشتند بازی میکردند وجماعہ از دختران

بنی النجار بشادمانی دف زنان برآمدند و مخدرات قبائل انصار بر سر کوچها و بر در سراها و بر بامها
برآمده و وصول بمدینه مطهره روز دوشنبه دوازدهم ربیع الاول یا سیزدهم و اختلاف محمول است
بر رویت هلال و به دوازدهم جزم کرده است نووی در کتاب سیر از روضه و اقوال دیگر نیز هست
که از مقام صحت دورست و برآمدن از مکه در بست و هفتم از صفر بود و خروج از غار اول ربیع الاول
و اتفاق ست میان علماء سیر که روز درآمدن در مدینه دوشنبه بود از ماه ربیع الاول ولیکن اختلاف
است دران که چندم ماه بود و از فضائل روز مبارک دوشنبه است که ولادت سرور انبیا و ابتداے
(یعنی کدامی)
بعثت و هجرت و قدوم بمدینه مبارک و قبض روح مطهر همه در روز دوشنبه بود و نزول آنحضرت در منازل
بنی عمرو بن عوف بود که مسجد قبا در انجا بنا یافته است و هم در ینجا حضرت امیر المومنین اسد الله الغالب
بتفاوت سه روز از مکه در رسیدند و در روضة الاحباب ست که حضرت امیر المومنین پیاده راه می رفت
و پایهاے مبارک از پیاده رفتن آبله کرده بود حضرت دست مبارک خویش را بران مالیده در زمان
صحت یافت انتهی و این مثل آنست که در غزوه خیبر چشم حضرت امیر المومنین درد میکرد آنحضرت لعاب
مبارک خود را مالید در حال شفا یافت و چند روز همدرین مقام اقامت فرمودند بقولے چهارده روز
و بقولے بست روز و بقولے چهار روز دوشنبه و سه شنبه و چهارشنبه و پنجشنبه و قول اولی صحیح ترست
و روز جمعه وقت ارتفاع نهار برآمد و در طریق در بطن وادی دران موضع که الآن مسجد صغیر بنا
کرده اند نماز جمعه بگذارد و بعده بر راحله خود متوجه باطن مدینه با سکینه شد قبائل انصار اجتماع
نموده در رکاب کرامت مآب روان شد و بعد از برآمدن آنحضرت و توجه آوردن هر یک از
قبائل انصار دیده توقع و انتظار براه امید دوخته سر راه آنحضرت را گرفته پیش آمده ایستادند
و التماس ورود و نزول بمنزل خود و عذر خدمتگاری و جان سپاری نمودند آنحضرت همه را دعای
خیر کرده میفرمودند این ناقه من مامورست هر جا که نشیند منزل من همانجا خواهد بود تا بموضعی رسید
که مسجد منیف نبوی ست ناقه بے اختیار آنجا نشست و آنحضرت را هم بر پشت ناقه حالتی که مخصوص
زمان ورود وحی می بود در گرفت پس ناقه از آن موضعی که نشسته بود برخاست و قدمی چند از ان
پیشتر رفت و برگردید و باز بهمان موضع اول نشست و گویا که باین رفتن و آمدن تجدید بناے
مسجد نمود چنانکه واقع شد و دار ابو ایوب انصاری اقرب مواضع بود باین موضع ابو ایوب اسباب
و حوائج آنحضرت را از پشت ناقه برداشته و بمنزل شریف آنحضرت در آورده و احتمال دارد و الله اعلم
که اشارتی از جانب آنحضرت نیز یافته باشد چنانکه از روایتے که در روضة الاحباب آورده ظاهر میگردد

درون منزل خود برد پس ہم منزل ابوایوب بسعادت نزول شریف مشرف گردید و ذلک فضل اللہ یوتیہ من یشاء و از ابوایوب می آرند کہ گفت چون سرور عالم در منزل من شرف نزول ارزانی داشت پایان خانہ را اختیار کرد و من و والدہ و فرزندان من در بالا خانہ ماندیم عرضداشت کردیم یا رسول اللہ مادر و پدر من فدائے تو باد من در سکونت بالاخانہ بسیار حرج و کلفت می کشیم کہ سرور انبیا در زیر باشد و ما بر بالاخانہ نشینیم حضور بالاخانہ اختیار فرمایند فرمودند کہ جماعہ با ما اند و طوائف مردم بملازمت ما می آیند تو و اہل تو بر بالاخانہ باشند و در روایتے دیگر آمدہ کہ ابوایوب بہ تضرع و التماس می بود تا آن سرور انبیا ببالاخانہ برآمدند و اہل ابوایوب در پایان افتادہ و مدت اقامت آنحضرت در منزل ابوایوب باصح روایات ہفت ماہ بود و در روایات کم و بیش واقع شدہ

۱۸/۱ جوہر بدانکہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم در مکہ مبارک چہل سالہ بودند کہ نزول وحی شد و بعد نزول وحی سیزدہ سال دیگر ماندند بعدہ از مکہ سوی مدینہ منورہ ہجرت فرمودند پنجاہ و سہ سالہ بودند و در مدینہ منورہ دہ سال ماندند ہژدہ روز مریض بودند روز دوشنبہ دوازدہم ماہ ربیع الاول وفات یافتند و بعضے دوم ماہ ربیع الاول گویند پس بقاو حیات در دنیا شصت و سہ سال بود و بعضے شصت و پنج سال گویند و بعضے شصت سال و بعضی شصت و دو سال بست و دو روز و الاول اصح و روز وفات شریف دوشنبہ ربیع الآخر و روز دفن بعضی پنجشنبہ گویند و بعضے شب چہار شنبہ و بعضی گویند وفات در دوشنبہ است لیکن دفن نکردند در دوشنبہ و سہ شنبہ و بعضے روز دفن سہ شنبہ گویند

۱۹/۲ جوہر از فضائل روز مبارک دوشنبہ است کہ ولادت سرور انبیا صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم و ابتدا البعثت و ہجرت و قدوم بمدینہ مبارک و قبض روح مطہر ہمہ در روز دوشنبہ بود۔ از مدارج النبوت

۲۰/۲ جوہر در فوائد الفواد مذکورست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بہ بر کہتم فرمودند کہ ہر پیغمبرے را وقت نقل مخیر میکردند و فرمان می شد کہ تو مخیری اگر ترا می باید چندگاہ دیگر در دنیا باش و اگر نمی باید نقل کن وقت نقل جناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم حضرت عائشہ رضی اللہ تعالی عنہا ہمیں معنی را در خاطر گذرانیدند کہ جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم کہ دانند کہ برآن خوش ہستند کہ تا چندگاہ دیگر میان صحابہ باشند یا بعالم بقا روند ہمیں معنی در دل کردہ و سوی جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم نگریستند جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم برلفظ مبارک راندند کہ مع النبیین والصدیقین والشہداء والصالحین

۲۱/۴ جوہر در آداب حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم صاحب مصباح الہدایت

قدس سرہ میفرمایند کہ نزدیک اہل تحقیق ومحبان صدیق معلوم ومحقق است کہ محبوب محبوب محبوب بود
ہر کہ محبوب محبوب را دوست ندارد بحقیقت محب نفس خود باشد نہ محب محبوب ومحبوب را بعلت آنکہ وسیلہ
انتفاع ومحل التذاذ نفس خود داند دوست دارد نہ بذات وحقیقت ومحبان صادق کہ از علت ہوا ومراد
نفس صافی گشتہ باشند واز شائبہ ہستی خالص شدہ خود را از برای محبوب خواہند نہ محبوب را از برای خود
وہمچنانکہ محبوب محبوب محبوب بود وسیلہ وصول بحضرت محبوب ہم محبوب بود وپیش اہل ایمان وایقان
ظاہر است کہ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ہم محبوب اند وہم وسیلہ حضرت حق
سبحانہ وتعالی پس محبت جناب الہی اقتضاے صدق محبت رسول کند صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ
وسلم وچون معلوم شد کہ ہر کجا محبت بود رعایت اداب لازم باشد پس بر عموم اہل ایمان وخصوصاً ارباب
کشف وعیان رعایت آداب حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم
واجب ولازم بود وحضرت سید عالم صلوۃ اللہ وسلامہ علیہ وآلہ واصحابہ اگرچہ بصورت
وجسمانیت از نظر ظاہر بینان پنہان اند لیکن بصفت روحانیت بر نظر ارباب بصیرت
مکشوف وعیان اند بلکہ صورت شریعت از قالب روحانیت ایشان است پس مادام
کہ شریعت ایشان در عالم باقی بود صورت ایشان بامعنی حاضر باشد وامداد حیوۃ ایشان
بارواح ونفوس امت متصل ومتواتر پس باید کہ بندہ ہمچنانکہ حق سبحانہ وتعالی را پیوستہ بر جمیع احوال
خود ظاہرا وباطنا واقف ومطلع بیند باید کہ رسول حق سبحانہ وتعالی را نیز بر ظاہر وباطن خود مطلع و
حاضر داند ومعظم آداب آنست کہ در خاطر خود راہ ندہد کہ ہیچ آفریدہ را آن کمال ومنزلت وعلو مرتبہ
کہ ایشان را بود ممکن باشد یا ہیچ سالک بحضرت عزت راہ تواند یافت الا بدلالت ہدایت ایشان
چہ مقسم فیض جمیع موجودات روح مطہر نبوی ونفس مقدس مصطفویست بے واسطہ ایشان ہیچ مدد از
حضرت الوہیت فائض نشود۔

۲۱ جوہر جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم میفرمایند کہ ہر کرا حدثے رسد وطہارت
نکند جفا کردہ باشد واگر طہارت ساخت ودو رکعت نماز نگذارد جفا کرد واگر نماز گذارد ودعا نگوید جفا کرد
وچون دعا گوید وابتدا از مادر وپدر نکند جفا کرد وچون مادر وپدر را بنام نخواند جفا کرد وچون بمسجد آید و
نماز نگذارد ونشیند جفا کرد وچون مصحف شریف باز کرد ونخواند جفا کرد واگر بدعوتے خوانند ودعوے
اجابت نکند جفا کرد واگر نام من بشنود ویا بوی گل بمشام وی رسد ودرود نگوید جفا کردہ واگر دو کس
با یکدیگر دوستی دارند ونام یکدیگر نپرسند جفا کردہ باشند

۲۳/۲ جوہر در فوائد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بہ بہ کہ ہم فرمودند کہ حضرت امیر المومنین افضل الصدیقین رضی اللہ تعالی عنہ بجناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحبہ وسلم چہل ہزار دینار آوردند سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم فرمودند کہ بہ فرزندان واہل بیت چہ گذاشتۂ التماس نمودند کہ جناب مستطاب خداوند تعالی بس ست ورسول او سبحانہ صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم وآنروز کہ چہل ہزار دینار آوردند گلیمی پوشیدہ ومیخی بران زدہ بجناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم آمدند ہمان زمان حضرت جبرئیل علیہ السلام بہ لباس حضرت افضل الصدیقین بیامدند جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ آلہ وصحابہ وسلم فرمودند یا اخی این چہ لباس ست حضرت جبرئیل التماس نمودند یا رسول اللہ امروز جملہ ملائکہ را امر شدہ است تا بر موافقت حضرت ابوبکر رضی اللہ تعالی عنہ گلیم پوشند ومیخی بران زنند۔

۲۴/۲ جوہر در سیر الاولیا مذکور ست کہ فاضل ترین ہمہ امت حضرت امیر المومنین ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالی عنہ اند وسید اہل تجرید وبادشاہ ارباب تفرید مشائخ حضرت ایشان را مقدم ارباب مشاہدہ میدانند وحضرت ایشان بیشتر شب مشغول بجناب حق سبحانہ وتعالی بودے چون وقت سحر در آمدے از سینہ مبارک خود نفسے بر آوردے ازان نفس بوے جگر سوختہ آمدے بدین سبب بود کہ حضرت امیر المومنین عمر رضی اللہ تعالی عنہ کرات میفرمودند کاشکے عمر یک موی بودے از مویہاے کہ بر سینہ مبارک امیر المومنین ابوبکر صدیق بود رضی اللہ تعالی عنہ پانزدہ۔ وزحمت مزاحم ذات پاک حضرت ایشان شد ودر سال سیزدہم از ہجرت برحمت جناب حق سبحانہ وتعالی پیوستند۔ حضرت ابی بکر صدیق بن عثمان بن عامر بن عمر بن کعب بن سعد بن تیم بن مرہ کنیت پدر حضرت ایشان ابو قحافہ است وتولد حضرت ایشان در مکہ است روز جمعہ دوازدہم رمضان المبارک روز جمعہ بوقت چاشت وعمر مبارک شصت وسہ سالہ بود ومدت خلافت حضرت ایشان دو سال وشش ماہ وچہار روز ست بست ہفتم جمادی الاولے روز دوشنبہ من خمس عشر من الہجرۃ نقل کردند وزہر دادہ شہید شدند در مدینہ منورہ در حظیرہ حضرت سرور عالم دفن کردند محبوب السالکین

۲۵/۲ جوہر در سیر الاولیا مذکور ست کہ حضرت امیر المومنین عمر خطاب رضی اللہ تعالی عنہ امام اہل تحقیق بودند ودر بحر محبت غریق حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم میفرمایند الحق ینطق علی لسان عمر واقعہ۔ ای اہل تصوف بلبس مرقع وصلابت آمد در دین بدوست وقتی حضرت امیر المومنین عمر رضی اللہ تعالی عنہ در نواحی مدینہ خشت میزدند آفتاب بر پشت مبارک حضرت ایشان

سخت بتافت گرمی آفتاب اثر کرد بنظر غضب جانب آفتاب دیدند بفرمان حضرت عزت نور آفتاب
بستند جهان تاریک شد و غلغله در مدینه طیبه بیفتاد که مگر قیامت قائم شد بعده حضرت المومنین بنظر رضا
جانب آفتاب دیدند آن نور بدو باز بخشیدند و مدت خلافت حضرت ایشان ده سال و شش ماه و پنج روز بود
و در سنه بست و سوم بر دست ابو لولو شهادت یافتند۔ حضرت عمر بن خطاب بن نفیل بن عبد العزی
بن رباح بن عبد الله بن قرط بن ذراح بن عدی بن لوی بن غالب بن فهر بن مالک هفتم محرم روز
دوشنبه وقت صبح صادق در مکه متولد شدند عمر مبارک پنجاه و سه سال و پنج روز بود و مدت خلافت
ده سال و شش ماه و پنج روز و وفات بست و سوم و بروایتے بست و ششم ماه ذی الحجه روز پنجشنبه جنازه
ایشان خود بهوا شده در حظیره سرور عالم در گور درآمد و ابولولو غلام مغیره بن شعبه امیر المومنین عمر را کشت
شهید شدند۔ محبوب السالکین

۲۶/۱ جواهر حضرت عثمان بن عفان بن ابی عاص بن امیه بن عبد الشمس بن عبد المناف بست و سوم
رمضان المبارک روز جمعه متولد شدند عمر مبارک هشتاد سال بود و بروایتے نود سال و دوازده سال
و دو ماه و یازده روز خلافت راندند و چون ایشان را بخلافت نشاندند اول کسی که با ایشان بیعت کردند
حضرت علی بودند بعده جمیع صحابه بیعت کردند مگر بعضے مردمان بیعت ایشان قبول نکردند هیزدهم ماه
ذی الحجه روز جمعه نقل کردند و بروایتی غره ماه ذی الحجه بشبیر برادر محمد ابابکر مصری نام او زیشاد و ترسانید
یوم طه تیقیلون تیقتلون شهید گردانیدند در بقیع دفن کردند۔ محبوب السالکین

۲۷/۱ جواهر در سیر الاولیا مذکور است که حضرت امیر المومنین عثمان بن عفان رضی الله تعالی عنه بانواع
کرم و فرط نعم مخصوص بودند و بلباس حلم و بوفور علم موصوف عبد الله ابی رباحه و ابی قتاده رضی الله
تعالی عنهما روایت کرده اند که روز جمعه حرب الدار ما نزدیک امیر المومنین عثمان رضی الله تعالی عنه
بودیم چون غوغا بدرگاه حضرت ایشان رسید غلامان ایشان سلاح بر داشتند امیر المومنین فرمودند هر که
سلاح بر نگیرد از مال من آزاد و ما از پیش او از ترس جان خود بیرون آمدیم حضرت امیر المومنین امام حسن
علیه السلام بدر سرای ما را پیش آمدند با حضرت ایشان بازگشتیم و نزدیک امیر المومنین عثمان آمدیم
حضرت امام علیه السلام سلام کردند و فرمودند یا امیر المومنین من بی فرمان تو با مسلمانان شمشیر نتوانم کشید و تو امام
برحقی مرا فرمان ده تا بلای این قوم از تو دفع کنم امیر المومنین فرمودند یا ابن اخی ارجع و اجلس
فی بیتک حتی یاتی الله بامره فلا حاجة لنا فی اهراق الدماء و میان اهل سلوک این مقام نعمت است
و مدت خلافت حضرت ایشان ده روز کم ده سال بود و مدت عمر هشتاد و هشت سال و بعضی گفته اند

نعمت

نود سال و بوقت شہادت مصحف در کنار بود روز چہار شنبہ بر دست نیار عیاض شہید شدند

۲۹/۲ جوہر در سیر الاولیا مذکورست کہ حضرت امیر المومنین علی کرم اللہ تعالی وجہہ مقتدائے اولیا و پیشوائے اصفیا بودند و باوصاف بذل و عطا و فقر میان صحابہ کرام ممتاز و بقوت و شوکت از حضرت عزت بخطاب اسد اللہ الغالب مخاطب و بکثرت علم از جملہ صحابہ بقول انا مدینۃ العلم و علی بابہا مخصوص لہذا قال امیر المومنین عمر رضی اللہ تعالی عنہ لولا علی لہلک عمر و خلعت خرقۂ فقر کہ از حضرت عزت بحضرت سرور صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم در شب معراج رسیدہ بود میان خلفائے اربع مشرف گشتند لاجرم تا روز قیامت نسبت سنت الباس خرقۂ مشائخ از حضرت ایشان ماندہ و این کار دینی باستقامت از حضرت ایشان گرفت و جناب ایشان را در تصرف مقامی رفیع ست و شانی عظیم و در حدیث صحیح ست کہ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم حضرت فاطمہ رضی اللہ تعالی عنہا را فرمودند کہ ترا در نکاح مردی آوردہ ام کہ عرفان او از ہمہ بیش ست و ایمان او از ہمہ پیش - در سنابل از کتاب سیر منقول ست کہ میان جناب اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالی وجہہ و حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم محبت از عہد کودکی بود و حضرت اسد اللہ الغالب در ایام جاہلیت بت پرستی نکردہ حضرت ایشان را در بتکدہ می بردند و میگفتند کہ تو چرا سجدہ نمیکنی میفرمودند کہ چون بت را سجدہ کنم سرمن درد میکند و در باطن من می گذرد کہ جماد ست بے روح کہ از ایشان ہیچ منفعت نباشد سجدہ اینچنین جمادات باطل ست و چون این کلمات را حضرت امیر المومنین حمزہ رضی اللہ تعالی شنیدند خوش شدند و حضرت اسد اللہ الغالب را در کنار گرفتند و فرمودند ای علی مستقل در کلمات خود باشی کہ بت پرستی کار بزرگان ما نبود و حضرت ایشان فرمودند ای عم مرا محبت و برادری با محمد بن عبد اللہ است کہ او ہمیشہ حق پرستی دارد حضرت امیر المومنین حمزہ فرمودند کہ محمد اخلاق پیغمبران دارد امید وارم کہ محمد پیغمبر شود و ما بدو ایمان آرم و روزی علی مرتضی در خدمت حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم آمدند و حضرت ایشان را خوش و شاد یافتند عرض کردند کہ ہر زمان کہ می آمدم رخ مبارک را زرد و چشم سرخ و گریان می یافتم امروز خوش و خرم می بینم سر چیست فرمودند یا علی انت اخی فی الدنیا والآخرہ امروز بر من وحی نازل شد و جبرئیل علیہ السلام بر من سورہ اقرا باسم ربک الذی خلق بیاورد و پیغمبر آخر زمان منم جناب امیر المومنین خوش شدند و عرض کردند یا سیدی ابوبکر صدیق با شما عہد کردہ بود کہ چون بر محمد وحی نازل شود ما ایمان آریم ابوبکر را خبر کنم پس رفتند و حضرت صدیق را ازین حال خبر کردند حضرت ایشان فرمودند کہ محمد امین ست و او در تمام عمر خود ہرگز دروغ نگفتہ اکنون ہم دروغ نگوید پس جناب امیر و حضرت افضل الصدیقین بحضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم آمدند و لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ گفتند و ایمان آوردند

واول کسے کہ میان پیران ایمان آورد حضرت افضل الصدیقین بودند ومیان کودکان جناب علی مرتضی وجناب
امیر در مجاہدہ وریاضت چنان بودند کہ دربیان نیاید ودر خانہ حضرت ایشان سہ چہار فاقہ شدے ونہ فاقہ نیز
شدہ است سر فقر خود باکسی نگفتی وباحضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم نیز نگشادے ۔ حضرت
علی ابن ابی طالب بن عبد المطلب چون بخلافت نشستند ہمہ صحابہ برایشان بیعت کردند مگر بعضے بیعت قبول
نکردند ودر روضۃ الاحباب مسطورست کہ ارباب سیر وتواریخ آوردہ اند کہ چون واقعہ قتل حضرت عثمان بن عفان
بوقوع پیوست جناب ولایت مآب درخانہ خود نشست ودر اختلاط با مردم من کل الوجوہ بربست رؤسا وعلما
عصر روی بعتبہ علیہ وسدہ سنیہ آوردند تا مہم بیعت باوے استحکام دہند آنروز اجابت نفرمودند ودر روایتے
آنکہ بعد از پنج روز از واقعہ حضرت عثمان مصریان با اہالی مدینہ گفتند نزد مرتضی علی رفتہ التماس قبول منصب
خلافت باید نمود پس باتفاق بہ آستان رفتہ گفتند یا امیر المومنین عالم را چارہ نیست از امامی وپیشوائی و
خلیفہ ومقتدا ونمیدانم در روزگار از تو باین کار احق واولی جواب فرمودند مرا باین کار میلے نیست بہر کہ
شما اتفاق کنید من باشما متابعت کنیم بعرض رسانیدند تا تو درمیان ما احیا باشی کرا یارائے دم زدن فرمودند
کہ شمارا این مرتبہ نیست کہ متصدی نصب امام شوید این کار تعلق برائے ورویت اہل بدر دارد کہ ارباب
حل وعقد واصحاب رفیع القدر ہر مرد را کہ ایشان بخلافت وریاست قبول نمایند خلیفہ او خواہد بود این
کلام متین حضرت را باین شرح وبسط چون بآن طائفہ جلیل القدر رسانیدہ جمہور ایشان کہ در مدینہ بودند
بردر سرائے آنحضرت آمدہ استدعائے مبایعت نمودند چون ہجوم والحاح مہاجر وانصار بدین مثابہ دیدند
از خانہ خویش بیرون آمدہ متوجہ مسجد نبوی شدہ خطبہ فصیحہ وبلیغہ خواندند مشتمل بر حمد وثنائے خداوند عالم و
درود بر سرور عالم بعد از ان فرمودند ای گروہ مردمان راضی ہستید باین کہ من امیر شما باشیم ہمہ گفتند آرے

✿ جوہر روزی دہ نفر کافران بحضور حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم عرض کردند کہ
ما ہر یک نفر یک مسئلہ را بتکرار از حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب علی بن ابی طالب کرم اللہ تعالی وجہہ
سوال کنیم اگر ہر کدام را جواب غیر مکرر بفرمایند حدیث انا مدینۃ العلم وعلی بابہا برحق دانیم پس یکے آمد
وسوال کرد یا علی علم افضل ست یا مال فرمودند علم گفت بچہ دلیل فرمودند کہ علم میراث پیغمبرانست ومال
میراث کافران دوم گفت کہ علم افضل ست یا مال فرمودند علم گفت بچہ وجہ فرمودند علم ترا نگہبان است و
مال را تو سوم گفت کہ علم افضل ست یا مال فرمودند علم گفت چگونہ فرمودند علم را دوست بسیار اند ومال را
دشمن بسیار چہارم ہمین سوال کرد فرمودند علم گفت بچہ طور فرمودند اگر از مال چیزی بدہند کم گردد واز علم ہر چہ
خرج کنند کم نشود بلکہ زیادہ شود پنجم ہمین سوال کرد وجہ پرسید فرمودند صاحب مال را بخیل وشوم گویند وصاحب

علم را تعظیم نمایند ششم سوال کرد وجه پرسید فرمودند مال را اندرون نگاه باید داشت و علم را احتیاج نگهبانی نباشد
هفتم سوال کرد فرمودند علم روشن کند دل را و مال دل را سیاه کند هشتم سوال کرد فرمودند که مال را حساب است
و علم را حساب نیست نهم سوال کرد فرمودند علم همراه تو با آخرت برند و مال را به دنیا گذارند دهم سوال کرد
فرمودند آنکه علم دارد دعوی بندگی کند و مالدار دعوی فرعونی پس همه کافران بحضور حضرت سرور عالم صلی الله
تعالی علیه و آله و صحابه وسلم مسلمان شدند

۲ جوهر امام اول امیر المومنین علی کنیت ابو الحسن و ابو تراب و لقب حیدر و مرتضی و یعسوب الدین
و امام المتقین و پدر ایشان عمران و کنیت ابو طالب و مادر ایشان بی بی فاطمه بنت اسد
بن هاشم بن عبد المناف سیزدهم رجب روز جمعه در خانه مبارک در وجود آمده بعد از عام فیل سی سال
و عمر شصت و سه سال بود و قاتل ایشان عبد الرحمن بن ملجم و در شب ادینه بست و یکم رمضان
سنه اربعین من الهجرت و قبر در نجف از بلاد کوفه و مدت امامت و خلافت پنج سال و نه ماه و فرزندان ایشان
امام حسن و امام حسین و محسن مات صغیرا و محمد اکبر و عثمان اکبر و عثمان اصغر و عمر اکبر و عمر اصغر و جعفر اصغر و محمد اصغر
و عبد الله و عباس اصغر و ابو القاسم و غوث و زید - زینب کبری و زینب صغری و رقیه کبری و رقیه صغری
ام الجده و نقیه و ام الکرام و امامه و زینب و ام هانی و ام سلمه و میمونه و خدیجه و فاطمه و مستمنه و امام محمد حنیف
عباس اکبر و جعفر اکبر و معاش و یحیی - امام دوم امام حسن کنیت ابو محمد و لقب زاهد و سبط مادر ایشان
حضرت فاطمه بنت رسول الله تولد در شب پانزدهم رمضان سنه ۳ هجری در مدینه و عمر چهل و شش سال و پنج ماه
و دو نیم روز سنه خمسین من هجرت وفات یافت و قاتل ایشان شعیب الکبری بوده زن امام حسن جعده نام
بنت اشعث بن قیس او را زهر داده و وفات ایشان بعد نبی سی و نه سال و بعد علی ده سال و بعد از فاطمه
سی و هشت سال و شش ماه نهم ماه صفر قبر در بقیع مدت امامت ده سال و فرزندان ایشان زید و قاسم
و عبد الله و یعقوب و حسین و عبد الرحمان و اسمعیل و محمد طلحه و حمزه و حسن مثنی و فاطمه و ام عبد الله و ام سلمه
و رقیه و ام الحسن در بعضے رسائل ست که فرزندان امام حسن پانزده اند هفت پسر و هشت دختر - و امام
سوم حضرت امام حسین کنیت ابو محمد و لقب رشید و سبط مادر ایشان فاطمه بنت رسول الله تولد پنجم
رمضان سنه چهار هجری در مدینه و عمر پنجاه و شش سال و دو ماه و قاتل ایشان شمر بن جوشن وفات
دهم محرم سنه احد و ستین هجری قبر در کربلا مدت امامت پانزده سال و فرزندان ایشان یازده و دو دختر
از انجمله علی اکبر علی اصغر عبد الله فاطمه سکینه و در رسائل دیگر هشت فرزند چهار پسر و چهار دختر - امام چهارم حضرت
امام زین العابدین کنیت ابو محمد و علی و لقب اسحاق و زین العباد و مادر ایشان شهر بانو و تولد

ہفتم شعبان مدت عمر پنجاہ و ہفت سال قاتل شان عبدالملک مروان وفات ہیزدہم محرم قبر دربقیع مدت امامت ہفدہ سال و فرزندان امام محمد باقر و عبداللہ و حسن و حسین اصغر و زید عمادی و علی اصغر و خدیجہ و علیہ و ام کلثوم ۔ امام پنجم امام محمد کنیت ابوجعفر لقب باقر مادر ایشان فاطمہ بنت حسن و تولد ماہ رمضان عمر پنجاہ سال قاتل ایشان ابراہیم ابن ولید وفات ذی الحجہ قبر دربقیع مدت امامت ہیزدہ سال و فرزندان امام جعفر عبداللہ و جعفر ابراہیم و علی و زلیخا و زینب ۔

۳۱ جوہر جگر بند مصطفی صاحب الجود و السخا ابو محمد حسن مجتبی رضی اللہ تعالی عنہ بن علی بن ابی طالب کرم اللہ تعالی وجہہ امام دوم اند از ایمہ اہل بیت ولادت حضرت ایشان روز سہ شنبہ پانزدہم ماہ رمضان سال سوم از ہجرت در مدینہ واقع شدہ اکثر او قات حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم مرکوب می شدند و حضرت ایشان را و حضرت امام حسین علیہ السلام را راکب می ساختند و سیفرمودند کہ نزدیک پروردگار ما بہترین خلائق ایشانند و دوستی ایشان باعث نجات ست و دشمنی ایشان جز گمراہی و ضلالت بار نیارد و حدیث شریف مثل اہل بیتی کمثل سفینۃ نوح چون حضرت علی کرم اللہ تعالی وجہہ شربت شہادت چشید روز دیگر رمضان سال چہلم ہجری امیر المومنین حسن رضی اللہ تعالی عنہ بجای پدر بزرگوار بر مسند خلافت نشست چہار ہزار مرد با حضرت ایشان بیعت نمودند تا مدت شش ماہ چون حضرت سید عالم فرمودہ بودند کہ ایام خلافت بعد از من سی سال ست از انجملہ بست و نہ سال و شش ماہ خلفاء اربعہ بر سریر خلافت متمکن بودند و شش ماہ کہ از جملہ سی سال ماندہ بود حضرت امیر المومنین امام حسن علیہ السلام تمام کردہ چون دید کہ معاویہ در طلب حکومت بیقرارست و خون مسلمانان درین امر ریختہ خواہد شد امر حکومت را بمعاویہ تسلیم کردہ و خود در مدینہ طیبہ گوشہ گرفت صاحب خزانہ جلالی فرماید کہ با اینہمہ خاطر معاویہ نیارامید جعدہ بنت اشعث زن حضرت امیر المومنین حسن علیہ السلام را بوعدہ ہا فریفتہ ساخت آن ناقص العقل والدین موجب گفتہ معاویہ امام معصوم را مسموم ساخت چون حضرت المومنین دید کہ ایام حیات آخر رسید حضرت امیر المومنین امام حسین علیہ السلام را طلب فرمودہ خلافت و امامت را حوالہ نمودہ بتاریخ بست و ہشتم ماہ صفر سنہ چہل ہجری جان بجانان تسلیم کرد ایام حیات حضرت ایشان چہل و ہفت و مدت خلافت شش ماہ بود دہ پسر و شش دختر گذاشتند چنانچہ مفصل این ماجرا در روضۃ الصفا مسطور ست مراۃ الاسرار ۔ و چون قدریان غلبہ گرفتند و مذہب اعتزال در جہان پراگندہ شد حضرت خواجہ حسن بصری قدس سرہ بخدمت حضرت امام حسن رضی اللہ تعالی عنہ نامہ نوشت و آن اینست بسم اللہ الرحمن الرحیم السلام علیک یا ابن رسول اللہ و قرۃ عینیہ و رحمۃ وبرکاتہ کہ شما جملگی بنی ہاشم چون کشتیہا ئید

در دریای ژرف هر که متابع شما بود نجات یابد چون متابعان کشتی نوح که بدان نجات یافتند مومنان چه میفرمائید ای ابن رسول الله در جبریها و قدریها و اختلافها در استطاعت تا بدانیم که روشنی شما اندر این چیست و هرگز منقطع نخواهد شد علم شما بعلم خدای عز و جل و او نگاه دارنده و حافظ شماست چون این نامه رسید جواب نوشت - بسم الله الرحمن الرحیم آنچه گفته بود این از جبریت خود و آنانکه میگوئی از امت اندر قدر و آنچه راه من بر آن مستقیم است اینست که هر که بقدر خیر و شر از خدا تعالی ایمان نیارد کافر است و هر که معاصی بر خدا کند فاجر یعنی انکار تقدیر مذهب قدریه بود و حواله معاصی بخدا تعالی مذهب جبر پس بنده مختار است اندر کسب خود بمقدار استطاعت از خدای عز و جل و دین ما میان قدر و جبر است یعنی جمله خیر و شر بتقدیر خدای تعالے است اما باختیار تو موجود میشود - مراة الاسرار

۳۳

جوہر حضرت امام حسین رضی الله تعالی عنه بن علی ابی طالب کرم الله وجهه امام سوم از ائمه اہل بیت ولادت حضرت ایشان روز سه شنبه ماه شعبان سال چهارم از ہجرت در مدینه واقع شده و شش ماهه متولد گشتند حضرت ایشان فرمودند شفیق ترین برادران تو بر تو دین است از آنچه نجات مرد در دین بود و ہلاکش در مخالفت آن کسے سوال کرد که نهایت بندگی چیست فرمودند که نهایت کار بنده آنست که از اختیار خود برخیزد یعنی در ذات احدیت چنان غرق گردد که خود را درمیان نه بیند - روزی مردی آمده گفت یا ابن رسول الله من درویش درمانده ام و اطفال دارم مرا قوت معیشت می باید فرمودند که بنشین که ما را رزقی در راه است پس بنهاد که پنج صره دینار بیاورد آنحضرت هر پنج صره بدان درویش داده و از وی عذر خواست که ما را معذور دار ما از اہل بلائیم و از راحت دنیا باز مانده و مرادهای خود گم کرده صاحب تاریخ طبری می آرد که چون معاویه ابن ابی سفیان بمرد موافق وصیت وی یزید بن معاویه بر مسند حکومت بنشست با همه اہل شام بیعت بسته و نامه بر ولید بن عتبه که از نزد پدرش حاکم مدینه بود فرستاد که از چهار تن بیعت من بستان یکی عبد الرحمن بن ابوبکر صدیق دوم عبد الله بن عمر فاروق سوم عبد الله بن زبیر چهارم حضرت امام حسین علیه السلام اگر بیعت قبول کنند بهتر و الا کار آنها بساز ولید بموجب صلاح مروان بن حکم با هر چهار بزرگ مستحق خلافت را تکلیف بیعت یزید نمود هرگاه که ایشان بر حکومت معاویه راضی نبودند بر یزید چه طور بیعت کنند به جهت دفع شر متوجه مکه شدند و چون این خبر شائع شد که حضرت امام همام بیعت یزید قبول نکردند و بمکه رفتند مردم کوفه ازین خبر شاد گشته محضرها نوشتند و رسولان پیش امام علیه السلام فرستادند و دوازده هزار متفق شده پیغام فرستادند حضرت امام حسین با جمیع قبیله متوجه کوفه شدند

عبداللہ بن عباس منع کرد کہ کوفیان بیوفا اند اگر کوفیان دوستدار شما اند چرا خلیفہ یزید را از کوفہ بدر نکردند
الغرض عرض عبداللہ بن عباس سودمند نشد و ہمراہ امام چہل سوار و صد پیادہ بود از مکہ روانہ گشتند ہوا خواہان
یزید بوی خبر رسانید یزید چون مار پیچیدہ عبداللہ بن زیاد را نامہ نوشت کہ از انجا لشکر جمع کردہ سر راہ امام
بگیر اگر بیعت من قبول کند بہتر والا او را با جمیع ہوا خواہان او بکش عبداللہ بن زیاد ملعون عمر بن سعد را
با چہار ہزار کس برای کشتن امام تعین نمودہ روی ببادیہ نہاد اول ماہ محرم سال شصت یک بود شخصی امام را دیدہ
گفت ای امام مسلمانان کجا خواہی رفت فرمود بکوفہ گفت باز گردید اینک لشکر عمر بن سعد با چہار ہزار کس
رسید و مسلم بن عقیل اگر چہ شیر بکوفہ فرستادہ بود او را کشتہ است حضرت امام از انجا کوچ کردہ بدشت
کربلا فرود آمدند از عقب عمر بن سعد رسید و مردم کوفہ بیوفائی کردہ با او متفق شدند و آب فرات را
باتفاق یکدیگر بر روی اہل بیت رسول خدا بستند تا بے آب ہلاک نمودند یک ہفتہ از گفت و شنود
گذشت روز جمعہ بتاریخ دہم محرم سنہ شصت و یک ہجری از صبح جنگ آغاز شد امام معصوم با جمیع برادران
و فرزندان وغیرہ بے آب تشنہ در جنگ مشغول گشتند و آخر روز مذکور با پنج برادر و سہ فرزند و ہشتاد
تن از اصحاب شربت شہادت چشیدند و سر حضرت امام بریدہ پیش یزید لعین بردند مدت حیاتش
پنجاہ ہشت سال و بقولے پنجاہ و ہفت سال و سہ ماہ و دو روز بود چہار پسر و دو دختر داشتند و
صاحب تاریخ طبری گوید کہ جمیع کشتگان کربلا سہ روز افتادہ ماندند بعد از ان مردمان بنی اسد
آمدہ امام حسینؑ را بگور کردند و علی اکبر بن حسین را در پایان قبر پدر دفن کردند و دیگر شہدا را
بیک موضع در خاک مستور ساختند و حضرت عباس بن علی کہ علمدار و محبوب ترین برادران حضرت
امام بودند در حیات امام چند ساعت پیشتر تردداث نمایان کردہ شربت شہادت چشیدند ایشان را
بر سر راہ غاضریہ مدفون ساختند حضرت امام زین العابدین مریض بودند تا امانت خلافت و
امامت مع وصیت بوے ایشان حوالہ نمودہ جان بجانان سپردو از فرزندان علی مرتضی محمد حنیفہ
و عمر زندہ ماندند کہ ہمراہ امام نبودند سید محمد گیسو دراز در مصنفات خود می نویسند کہ من حیرانم بر مجتہدان
امت محمدی کہ مردم امت فرزندان پاک نہاد آنحضرت را بے گناہ کشتند و باز مسلمانی آنہا بحال
خود ماند و از ملفوظات خواجگان چشت ما اکثر جا حضرت گنج شکر و دیگر خواجگان فرمودہ اند کہ این
کافران چرا فرزندان رسول علیہ السلام را بے گناہ کشتند و بعد از شہادت امام حسین یزید بن معاویہ
بشرب دوام الفت گرفت و بروایتے آنکہ گفت کہ از دین محمد بیزار شدہ و ملت عیسی ہم و راندم مراد الٰہی

بن حضرت امام حسین امام چہارم اند مادر ایشان شہربانو بنت یزدجرد شہریار بن خسرو بن ہرمز بن نوشیروان بود
و در روضة الصفا و حبیب السیر مسطور ست که در زمان خلافت امیر المومنین عمر رضی الله تعالی عنه سه دختر یزدجرد
اسیر کرده آورده بودند هر سه را حضرت اسد الله کرم الله تعالی وجهه در حصه خود گرفتند که اینها دختران
سلاطین عجم اند فروختن ایشان مناسب ندارد پس یکی را بحضرت امام حسین علیه السلام بخشیدند از وی حضرت
امام زین العابدین متولد گشتند و یکی به محمد بن ابوبکر صدیق دادا ز وی قاسم بوجود آمد و یکے را
بعبد الله بن عمر فاروق عنایت کرد از وی سالم تولد نمود پس علی بن حسین و قاسم بن محمد و سالم بن
عبد الله خاله زاد یکدیگر بودند و تولد امام چہارم روز جمعه پانزدهم جمادی الآخر و بروایتی در ماه شعبان
سنه ثمان و ثلثین ہجری واقع شد اسم شریفش علی بود و کنیت وی ابو محمد و ابو القاسم نیز گفته اند و القاب وی
زین العابدین و ذکی و امین است در زمان شهادت حضرت امیر دو ساله بودند و در واقعه کربلا
بست و سه ساله عمر داشتند که بعد از شهادت حضرت امام بر مسند امامت نشستند محمد حنیفه بن علے
در باب امامت با وی منازعت نمود امام زین العابدین فرمودند که در خانه کعبه نزدیک حجر الاسود
رویم و از وی پرسیم که امام زمان کیست پس ہر دو باتفاق نزد حجر الاسود رفته سوال کردند حجر الاسود
بزبان فصیح گفت که امامت بعد از حسین بن علی بعلی بن حسین رسیده است و امام زمان اوست
روز سه شنبه ہژدہم ماه محرم در سنه خمس و تسعین ہجری در زمان سلطنت ولید بن عبد الملک بن
مروان به ریاض جنان شتافتند و در بقیع مدینه پہلوے عم خود حضرت امام حسن مدفون گشت مدت عمر
پنجاه و ہفت سال و ایام امامتش سی و چہار سال و بقول اکثر مورخین ولید بن عبد الملک بن مروان
آن امام معصوم را زہر داد حضرت ایشان یازده پسر و چہار دختر داشتند - مراة الاسرار

جوہر ۳۴ مفتاح حقائق و معارف حضرت امام محمد باقر بن زین العابدین رضی الله تعالے عنهم

امام پنجم اند مادر ایشان بنت امام حسن بود ولادتش روز جمعه سوم ماه صفر و بقولے غره ماه رجب سنه سبع
و خمسین ہجری در مدینه واقع شده اسم شریفش محمد ست و کنیت ابو جعفر و القابش باقر و شاکر و ہادی
گفته اند در زمان شهادت امام حسین سه ساله بودند و در وقت وفات پدر خود سی و ہشت سال عمر داشتند
که بر مسند امامت نشستند کمالات حضرت ایشان بسیار است درین مختصر گنجایش ندارد در روز دوشنبه
ہفتم ذیحجه سنه اربعه عشر و مائة در زمان سلطنت ہشام بن عبد الملک بفردوس اعلی شتافتند و بقول
اکثر ارباب تاریخ ہشام بن عبد الملک امام پنجم را زہر داد مدت عمر پنجاه و ہفت سال و ایام امامتش
نوزده سال مدفن در بقیع مدینه نزدیک مرقد بہشت آئین امام زین العابدین است پنج پسر و دو دختر داشت

وبقولی شش پسر و یک دختر و بقولی سہ پسر و یک دختر داشت ۔ مراۃ الاسرار

۳۵/۲ جوہر سر حلقہ اہل کمال امام ابو عبد اللہ جعفر بن محمد الصادق رضی اللہ تعالیٰ عنہ امام ششم اند در ششش جہات عالم از روی حقیقت متصرف بود مادر حضرت ایشان ام فروہ بنت قاسم بن محمد بن ابوبکر صدیق است وولادتش روز شنبہ و یا یکشنبہ ہفدہم ربیع الاول سنہ ثلث وثمانین واقع شدہ ہم ہمارکش امام جعفر و کنیت ابو عبد اللہ و ابو اسمٰعیل ولقبش صادق وصابر و فاضل وطاہر ست در وقت جد خود امام زین العابدین پانزدہ سالہ بود وبقولے دوازدہ سالہ و در زمان انتقال پدر خود امام محمد باقر سی وچہار سالہ بودند و بروایتے سی و یک سال عمر داشتند کہ بعد از پدر بر مسند امامت بہ نشستند و کمالات حضرت ایشان از شرق تا غرب فرا رسیدہ روز دوشنبہ پانزدہم ماہ رجب سنہ ثمان واربعین ومائۃ در زمان سلطنت ابو جعفر منصور دوانقی از خلفاء بنی عباس بہ ریاض رضوان شتافت وبقول اکثر مورخین آنجناب را منصور دوانقی زہر داد مدت حیاتش شصت وہشت سال وبقولے شصت و پنج سال و ایام امامت سی وچہار سال بود و شش پسر و یک دختر داشتند وبقول اصح ہفت پسر وچہار دختر بودند از آنجملہ پسر کلان اسمٰعیل بود ۔ مراۃ الاسرار

۳۶/۲ جوہر امام ششم امام جعفر ولقب صادق ومادر حضرت ایشان بی بی افزون بنت قاسم تولد در ربیع الاول وعمر شریف شصت سال وفات در شوال وقاتل حضرت ایشان ابو جعفر دوانقی وقبر شریف در بقیع ومدت امامت سی و پنج سال و فرزندان حضرت ایشان موسیٰ و اسمٰعیل و اسحاق وعباس ومحمد وعلی وعبد اللہ وام فاطمہ

۳۷/۲ جوہر امام ہفتم موسیٰ کاظم کنیت ابو الحسن ولقب کاظم مادر ایشان بی بی حمیدہ بانو تولد در صفر عمر پنجاہ وچہار سال وقاتل ایشان ہارون رشید قبر در بغداد و فرزندان ایشان امام علی و ابراہیم وعباس وقاسم و اسمٰعیل وجعفر وہارون وحسن واحمد وہارون وحمزہ ومحمد وعبد اللہ و اسحاق وحسین وفضیل وسلمان وفاطمۃ الکبریٰ وفاطمۃ الصغریٰ وام کلثوم وام جعفر ولبابہ وزینب وخدیجہ وعلیہ وحلیم ورانم وامیر وعائشہ وام سلمہ ومیمونہ ۔

۳۸/۲ جوہر ۔ امام ہشتم امام علی رضا کنیت ابو الحسن لقب رضا مادر ایشان ام ولد ولادت در مدینہ روز پنجشنبہ پانزدہم ربیع الاول سنہ ثلث وخمسین ومائۃ وشہادت در سناباد طوس روز جمعہ بست ویکم رمضان سنہ ثلث ومائتین ہجری عمر چہل ونہ سال قاتل ایشان مامون رشید قبر در طوس و آنرا مشہد گویند مدت امامت بست سال وحضرت ایشان را پنج پسر بودند و یک دختر موسیٰ اکبر وجعفر

وابوالحسن علی وابراہیم محمد تقی

۳۸/۲ جوہر امام نہم امام محمد کنیت ابوجعفر ولقب تقی ومادر ایشان ریحانہ تولد رمضان عمر بست و پنج سال وفات ذی القعدہ قبر بغداد قاتل شان عبداللہ زبیر مدت امامت ہفدہ سال ایشان را یک پسر بود اسم نقی۔

۳۹/۲ جوہر امام دہم علی وکنیت ابوالحسن ثالث چہ ابوالحسن اول علی بودند دوم علی موسی الرضا سوم علی ہادی وعسکری نیز ہست لقب نقی مادر ایشان بی بی افزون ولادت در مدینہ سوم رجب سنہ اربع عشرہ ومائتین عمر چہل سال قاتل ایشان ابوفضیل قبر در سامرہ نزدیک بغداد مدت امامت سی سال فرزندان ایشان حسن وحسین جعفر ومحمد وعائشہ وفات در زمان مستنصر خلیفہ در سر من راے روز دوشنبہ آخر جمادی الآخر سنہ اربع وخمسین ومائتین وقبر وی در سرای ویست در سامرہ وعقب او سہ پسر حسن وحسین وجعفر اما جعفر کنیتش ابوعبداللہ مشہورست۔

۴۱/۲ جوہر امام یازدہم امام حسن کنیت ابومحمد لقب زکی وعسکری مادر شان ام ولد ولادت حضرت ایشان در مدینہ نوزدہم ربیع الاول سنہ احدی وثلثین ومائتین ہجری قبر در پہلوی پدر در سر من راے عمر بست و نہ سال قاتل شان زبیر بن جعفر قبر در سامرہ نزدیک بغداد وحضرت ایشان یک پسر نامش محمد بن حسن

۴۲ جوہر امام دوازدہم امام محمد وکنیت ابوالقاسم ولقب مہدی آخر الزمان وایشان از اولاد امام حسن عسکری شوند ہر وقت کہ حقتعالی خواہد کہ خروج کند

۴۳/۲ جوہر بعد از شہادت امیر المومنین امام حسن رضی اللہ تعالی عنہ معاویہ بن ابی سفیان دہ سال حکومت نمود پانزدہم رجب در سال شصت ہجری بمرض طاعون در دمشق وفات یافت ولادتش پیش از بعث پنج سال بود ودر سال ہشتم از ہجرت ایمان آورد ودر زمان خلافت امیر المومنین عمر رضی اللہ تعالی عنہ حاکم شام شد وبست سال در ایام خلافت حضرت عمر وعثمان حکومت کردہ دہ سال دیگر بعد از معاودت حضرت اسد اللہ الغالب بجانب کوفہ حاکم بود عمرش بقولی ہشتاد وہشت وبقولی ہشتاد وپنج سال بود ووزیر او پسرش یزید وابومنصور رومی بود دہ پسر داشت از انجملہ حکومت ممالک بہ یزید حوالہ نمود۔ مراۃ الاسرار

۴۴/۲ جوہر در ملفوظ حضرت امیر سید محمد گیسو دراز قدس سرہ مذکور است کہ خلافت از حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم بر دو نوع است خلافت کبری وخلافت صغری خلافت کبرے خلافت باطنی ست وخلافت صغری خلافت ظاہری وخلافت کبری باجماع امت مخصوص است

بحضرت امیرالمومنین اسد الله الغالب کرم الله تعالی وجهه وخلافت صغری باجماع سنیان حضرت امیرالمومنین افضل الصدیقین راست رضی الله تعالی عنه وحضرت شیخ سعد الدین قدس سره در شرح رساله مکیه میفرمایند که حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم داعی وهادی امت بودند چون رونق افروز عالم بقا شدند صحابه را داعی وهادی گذاشتند وخلافت کبری مخصوص بحضرت امیرالمومنین اسد الله الغالب کرم الله تعالی وجهه وبعضے را خلافت صغری بود وبعضے را نه صغری ونه کبری واز حضرت امیرالمومنین اسد الله الغالب کرم الله تعالی وجهه از خلافت کبری خلفا شدند واز ان خلفا خلفاء دیگر می شوند وتا قیامت این سنت جناب الهی جاری خواهد بود اما اجازت نامه ومثال که سلف خلفا را داده اند واکنون دیگران رامی دهند مشروط بشروط می کنند چون آن شروط مفقود شود بحکم اذا انتفی الشرط انتفی المشروط بتحقیق خلیفه نماند وداعی ومرشد وهادی وشیخ باصطلاح صوفیه نخوانند ومیفرمایند که مشهور چهارده خانواده اند که همه تعلق بحضرت امیرالمومنین اسد الله الغالب کرم الله تعالی وجهه دارند ودر شرح عوارف دوازده امام میفرمایند پس در اصل دوازده خانواده اند یکی ادهمیان که تولی بحضرت ابو اسحاق سلطان ابراهیم بن ادهم قدس سره دارند دوم طیفوریان که تولی بحضرت شیخ بایزید طیفور بن عیسی بسطامی قدس سره دارند سوم محاسبیان بحضرت ابو عبد الله بن حارث محاسبی قدس سره چهارم قصاریان بحضرت ابو صالح حمدون قصار قدس سره پنجم جنیدیان بحضرت ابو القاسم شیخ جنید بغدادی قدس سره ششم نوریان بحضرت ابو الحسین محمد نوری قدس سره هفتم سهلیان بحضرت ابو محمد سهل بن عبد الله تستری قدس سره هشتم حکیمیان بحضرت ابو عبد الله بن علی حکیم ترمذی قدس سره نهم خرازیان بحضرت ابو سعید احمد بن عیسی الخرازی قدس سره دهم حلاجیان بحضرت ابو منصور حلاج قدس سره یازدهم سیاریان بحضرت ابو العباس قاسم مهدی السیاری قدس سره دوازدهم خفیفیان بحضرت ابو عبد الله محمد بن خفیف قدس سره اما خانواده چشتیان متفرع از ادهمیان ست وخانواده سهروردیان متفرع از جنیدیان

۲۴۴ جوهر حضرت شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که آمدن آدم علی نبینا وآله وعلیه السلام درین دار جهت جزا نبود بلکه از جهت ظهور خلافت وسیادت حضرت ایشان بود۔

۲۴۵ جوهر اول خلیفه در خلافت صغری ابو بکر بعده عمر بعده عثمان بعده علی خلافت ابو بکر باجماع صحابه است وخلافت عمر باستخلاف ابو بکر وخلافت عثمان بمشاورت صحابه است بفرمان عمر وخلافت علی هم برحق ست زیرا که وقت مشورت صحابه بر علی وعثمان هر دو کس افتاد اما چون عثمان را پیش کردند وے متعین گشت بر خلافت وچون عثمان وفات یافت بمشورت اول علی متعین گشت وخلافت ایشان تا سی سال بود

خلافت ابوبکر دو سال و سه ماه و نه شب و خلافت عمر ده سال و شش ماه و پنج شب و خلافت عثمان
دوازده سال و یازده شب و خلافت علی پنج سال و نه ماه و آن سرور بحضور خود خلافت بکسے تعیین نفرمود
اگر اہل بیت را بدادے دشمنان را تہمت میل افتادے و اگر بیگانہ را بدادے اہل بیت را غم آمدے
و بعد چہار خلیفہ بہترین مردمان عشرہ مبشرہ اند و آن دہ کس اند کہ در حق ایشان آن سرور گواہی دادہ اند
بدخول بہشت و آن دہ کس چہار خلفاے راشدین اند و شش دیگر طلحہ و زبیر و سعد بن ابی وقاص و سعید
و عبد الرحمن ابن عوف و ابو عبیدہ بن جراح و این گواہی امین گرداند از تغیر دین زیرا کہ با تغیر دین
بہشت نباشد و ہر کہ شک آرد در گواہی کفر ست ازینجاست کہ برخاستن بیم عاقبت از بندہ ممتنع نیست
بلکہ جائز ست کہ بندہ از خوف عاقبت ایمن گردد و آنکہ ایشان خوف میداشتند بجہت آنکہ نباید کہ
بر ما چیزے رود کہ خلاف رضاے حق باشد و این خوف خوف شرم داز بندگی حق باشد نہ از بیم سوء خاتمہ
و بعد عشرہ مبشرہ بہترین مردمان کسانے اند کہ گواہی داد مصطفی ایشان را بہ بہشت کہ داخل خواہند شد
از امت من ہفتاد ہزار بغیر حساب و بہترین مردمان بعد ایشان عامہ صحابہ اند بقولہ خیر القرون قرنی
پس بہترین مردمان علماء عامل اند کہ ایشان را علماء آخرت گویند

$\frac{۴۶}{۲}$ جوہر در ذکر اصحاب رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم صاحب مصباح الہدایۃ
قدس سرہ میفرمایند کہ ہیچ شک نیست کہ محبت ہر محبوبے اقتضاء محبت کند با ہر کہ نسبتے بقرب یا قرابت
بادی دارد و اہل بیت و صحابہ رسول مقبول صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و صحابہ وسلم بعضے ہم نسبت صورت
و معنی داشتند و بعضے مجرد نسبت معنی و آن نسبت ایمان ست کہ بواسطہ محبت و شرف صحبت رسول مقبول
صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و صحابہ وسلم مومنان را حاصل گشت کہ انا من اللہ والمومن منی و نسبت
معنوی از نسبت صوری کامل تر و بدین نسبت انبیا را جز میراث معنی کہ آن علم است نبودہ است پس محبت
رسول مقبول صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و صحابہ وسلم محبت اہل بیت و اصحاب ایشان کہ ورثہ علم ایشان
اول ایشان بودند و از ایشان بدیگر مومنان انتقال کرد اقتضا کند و کسے روا دارد مومن حقیقی کہ
در اصحاب رسول مقبول صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و صحابہ قدح کند و حال آنکہ ایشان از جہت محبت حضرت
سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و صحابہ وسلم مہاجرت معابد و اوطان و مفارقت اقارب و اقران
اختیار کردند و اموال خود را در قدم مبارک ایشان نثار کردند۔

$\frac{۴۷}{۲}$ جوہر ذکر حضرت خواجہ ویس قرنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ قبلہ تابعین بودند و قدوۂ اربعین گاہ گاہ
حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و صحابہ وسلم روے مبارک سوی یمن میکردند و میفرمودند کہ

نسیم رحمت از جانب یمن می شنوم

۴۷ جوہر- قال اللہ تعالی کنتم خیر امۃ ببین شرف این امت مرحومہ زادنا اللہ تعالی شرفا الحق کہ خیر الانبیا را خیر الامم باشد و متابع خیر الکتب کہ قرآن مجید ست خیر الناس بود حضرت خضر دعا کردند کہ خداوند تعالی مرا از امۃ مرحومہ و مغفورہ محمد گردان و چون ابراہیم علیہ السلام در صحف فضیلت این امت یافتند عرض کردند خداوند تعالی بگردان ایشان را از امت من فرمود کہ ایشان از امت محمد اند و حضرت موسی در توریت مدح این امت یافت عرض کردند کہ خداوندا بگردان ایشان را از امت من فرمود کہ این امت محمد اند پس عرض کردند کہ خداوندا بگردان مرا از جملہ ایشان فرمود کہ دور ست ظاہر شدن ایشان و عیسی علیہ السلام در انجیل فضائل این امت یافت عرض کردند خداوندا بگردان ایشان را از امت من فرمود کہ ایشان از امت محمد اند پس عرض کردند بگردان مرا از ایشان پس حضرت خداوند تعالی بر داشت حضرت عیسی را بسوی آسمان و در آخر زمان از این امت گردانید

۴۸ جوہر حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند کہ عمر دنیا ہفت ہزار سال بود و پیدا شدم من در آخر ہزار ششم محدث شیخ جلال الدین سیوطی قدس سرہ میفرمایند کہ از احادیث دلالت آثار قیامت آنست کہ مدت امت آنحضرت زیادہ از ہزار سال ست و این زیادت بہ پانصد سال نمیرسد چرا کہ از چند طریق از طرق احادیث وارد شدہ کہ مدت بقاے دنیا ہفت ہزار سال است آنحضرت در آخر ہزار ششم مبعوث شدہ و دجال بر سر صد سال برآید و عیسی فرود آید و او را بکشد و چہل سال بر زمین بماند و مردم بعد طلوع آفتاب از مغرب یکصد و بست سال زندگانی کنند و میان دو نفخ صور چہل سال است پس مجموع این دویست سال باشد و امام مہدی پیش از دجال ہفت سال ظاہر شود و دجال بر سر ہزار سال ہجری باشد اگر بعد دیگر نرسد خروج دجال و برآمدن آفتاب از مغرب ہر چند معلوم نیست فاما ممکن نیست کہ مدت ہزار و پانصد سال بکشد مردم بعد دجال چہل سال زندگانی کنند و عیسی فرود آید و چہل سال بر زمین بماند و میان دو گوش دجال چہل گز مسافت باشد- مردم بعد طلوع آفتاب از مغرب یکصد و بست سال بر روی زمین بمانند- میان دو نفخ صور چہل سال است نفخ اول اللہ تعالی ہر زندہ را بمیراند و بدیگری ہر مردہ را زندہ کند

۴۹ جوہر در خبر ست کہ خلائق در روز قیامت باتفاق نزد حضرت آدم علیہ السلام درآیند و عرض کنند کہ اے پدر فرزندان را دریاب و در حضرت حق برای ما سخنی گوی بفرمایند کہ امروز سخن گفتن وظیفہ من نیست بہ ابراہیم روید تا او چہ گوید حضرت ابراہیم علیہ السلام نیز ہمان فرمایند کہ آدم علیہ السلام

فرمودند علی ہذا تا آخر الامر جملہ انبیا با امم ایشان بحضور سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم آیند وعرض کنند کہ ای پیش از ہمہ وبیش از ہمہ امروز روز تست در شفاعت بکشائی وبحضرت درآئی وہمہ ازین حیرت برہانی حضرت باعظمت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم جناب حق سبحانہ وتعالی را ثنا گویند واز حضرت اجازت خواہند ندا آید اشفع تشفع وسل تعطہ ودر خبر معتبر است کہ در روز قیامت اول کسی کہ شفاعت کند وشفاعت او قبول کنند حضرت باعظمت محمد رسول اللہ باشد صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم وبعد حضرت ایشان دیگر انبیاء وبعد از انبیا اولیا وبعد از اولیا مومنان وآخر کسی کہ شفاعت کند جناب مستطاب ارحم الراحمین باشد سبحانہ وتعالے شانہ

جوہر ۵۲ در لغت جنت عبارت از زمینے ست کہ دروی درخت بسیار مغروس باشد چنانچہ سایہ بر زمین چنان انداختہ باشد کہ زمین را بظل خود پوشانیدہ باشد واشتقاق آن از الجن است وہو الستر پس لفظ جنہ صیغہ مرۃ باشد از الجن ودر اصطلاح علماء ظاہر عبارت ست از مقامات متنزہہ ومواطن طیبہ متوطنہ از دار آخرہ وآن جنت افعال حسنہ واعمال صالحہ است بحسب صدور افعال وظہور اعمال از قلت وکثرت وعرفا گویند کہ بغیر ازین جنت افعال واعمال جنات دیگر ست کہ آنرا جنات صفات گویند وآن متصف بودن بندہ است بصفات کمالیہ ولی الالطاف والافضال وتخلق گشتن باخلاق خلاق ذی الجلال والجمال وآن نیز متفاوت است بحسب مراتب اہل کمال وجنات دیگر ست کہ آنرا جنات ذات گویند وآن عبارت است از ظہور رب الارباب بعباد خاص ورب بر ہر یکے بتجلی ذات ومستتر گشتن عبد در آن جنات بمحو ذات در ذات وحق تعالی را سہ جنات ست از برائے خود واین مستفاد است از قول تعالے فادخلی جنتی کہ مضاف است بذات یکی جنت اعیان ثابتہ است کہ حق تعالی بآن مستتر می شود وذات خود را بذات خود از ورائے اعیان ثابتہ مشاہدہ میفرماید وجنت دیگر جنت ارواح ست کہ حق تعالے مستتر میگردد دران ارواح چنانچہ نہ ملک را اطلاع است ونہ بشر را وجنت دیگر عالم شہادت ست وکونیات کہ حق تعالے مستتر گشتہ دران استار چنانچہ مطلع نیست بران ہیچ اغیار از فصوص الخصوص فی شرح الفصوص

جوہر ۵۳ بدانکہ بہشت ودوزخ مخلوق اند وامروز موجود اند وفانی نشوند مومنان ہمیشہ در بہشت باشند وکافران ہمیشہ در دوزخ واہل کبائر وصغائر از مومنان در دوزخ روند وہمیشہ نباشند عذاب مومن عاصی از جائزات است وعذاب کافر از واجبات وبہشت ہشت اند دار الجلال ودار القرار ودار السلام وجنت عدن وجنۃ الماویٰ وجنۃ الخلد وجنۃ الفردوس وجنت نعیم ودوزخ ہفت اند جہیم ولظی وحطمہ وسعیر وسقر وجحیم وہاویہ ونام خازن بہشت رضوان است ونام خازن دوزخ مالک است

۵۴/۲ جوهر بدانکه جنت و جهنم دو مظهر کلی اند از مظاهر الهیه یکی محتوی بر جمیع مراتب سعدا و دیگر مشتمل بر جمیع مدارک اشقیا و حصول کمال اعیان اشقیا در دخول جهنم است چنانچه وصول اعیان سعدا بکمال خویش در دخول جنت است و آن کمالی که هر یکی را از ان دو طائفه بسبب دخول بداخل خویش حاصل گردد عین قرب ایشان ست برب خویش

۵۵/۲ جوهر حضرت شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که هیچ آیتی در کلام ربانی وارد نشده که از ان همیشگی عذاب مفهوم گردد اما خلود و قیام کفار در نار مسلم الثبوت ست و این مستلزم خلود عذاب نیست و میفرمایند که روز قیامت بمقتضای رحمتی وسعت کل شیء سحاب رحمتش آتش غضب را فرو نشاند و بمقتضای سبقت رحمتی علی غضبی (حدیث قدسی ۱۲) سلطان رافتش غنیم انتقام را شکست دهد و زحمت و کلفت عاصیان و کافران بعد چند ایام کشمکش براحت و آرام مبدل شود و میفرمایند که بعد مدتها جوهر کفار اهل نار و ناریکی خواهد شد و عذاب ایشان عذاب خواهد بود یعنی عذب یعنی حلو و شیرین مشتق از عذوبت و آرام کلی رو خواهد داد

۵۶/۲ جوهر صراط پلی ست بر پشت دوزخ باریکتر از موی و تیزتر از تیغ هر دو طرف او چنگلهاست همچو خارهای صعدان یعنی آهن که بانوک گوشه خار راست میکنند و بهر دو کناره او فرشتگان استاده بگویند رب سلم سلم همه خلائق بروی بگذرند بعضی همچو برق و بعضی همچو باد و بعضی همچو آب و بعضی همچو اسپ تیز رو و بعضی همچو پیاده و بعضی همچو چه هر که در پیروی انبیا و اولیا مستقیم تر او در گذشتن آن پل آسان تر یکی آنچنان گذرد که نداند پل در میان بود یا نه و کافر و فاسق گذشتن نتوانند و بعضی گویند پل میان دوزخ و بهشت نهاده اند دوزخی بلغزد و در دوزخ افتد و بهشتی در بهشت رود

۵۷/۲ جوهر نعیم اهل نیران سوای نعیم اهل جنان است و اما التلذذ و التنعم میان اهل جنت و نعیم و اهل جهنم و عذاب الیم یکی ست و یکسان ست دوزخیان از نعیم بهشت چنان گریزانند که گریز اهل جنت از نیران و حال آنکه میان نعیم بهشتیان و نعیم دوزخیان نزد تجلی رحیم و رحمان در صورت رحمت جدائی و تفاوت چندانست که بمثل گوئی این زمین و آن آسمان است۔ نعیم اهل دوزخ از رحمت ارحم الراحمین پیدا شد بعد از غضب و عذاب الیم و نعیم اهل بهشت از حضرت رحمن الرحیم پیدا شد بمحض امتنان جسیم اما چون مآل عذاب ایشان بعذوبت رسید ازین جهت گفته شد که امر لذت و تنعم بالنسبة الیهما واحد اما من حیث التنعم والتلذذ بینهما دون بعید و تفاوت مدید۔ چون وعید زائل شد جز وعد نماند از بهر آنکه بسبب مغفرت زائل گشت و بود در حق مومن عاصی و هم در حق کافر و منافق اما اول از بهر آنکه عفو او را دریافت و مغفرت منفرلو گشت و اما ثانی از بهر آنکه عذاب ایشان مبدل گشت به نعیم لکن باسب

ایشانرا

ایشانست - و اخلاق دار شقاوت که آن نیران ست در انجا لذتے دارند که آن سبائن نعیم ساکنان
دار السعادة است که آن جنان ست و نفوس خبیثه اشقیا را تنعم و تلذذ از خبیثات باشد و نفوس
طیبه سعدا را نعیم مقیم از طیبات باشد آخر از حیوانات مشاهده کرده باشی که جعل جز بقاذورات
انس نگیرد و منبع عسل که نحل است جز بر زهرات نه نشیند - تجلی الهی از آن روے که تجلی ست بر سعدا
و اشقیا یکسان است و یکی ست اما قوابل و استعدادات متعدد و متنوع و متباین اند لعدا از قبول تجلی
هر یکے انچه در ایشانست جز آن نتوانند که بظهور رسانند همچنانکه آب باران که از سوی آسمان فرو می آید
از جهت مائیت یک آب ست صافی و شیرین بے کدورت بزمینے میرسد و از وی نیشکر مے روید
و بزمینی میرسد و از وی حنظل متولد میگردد و باران که در لطافت الخ و انچه اهل شقاوت را است از عذاب تو
ظاهرش عذاب می بینی اما باطنش عذب است بنسبت ایشان و اشتقاق عذاب از عذوبت ست و لفظ
عذاب مر معنی عذب را همچون پوست است مر مغز را که پوست صیانت مغز میکند او نیز صیانت آن معنی میکند -

۵۸/۲ **جوهر** بدان ایدک الله تعالے حضرت شیخ اکبر نفی عذاب آخرت نمی کنند
مقامات اخرویه بعد از فراغ حیات دنیویه بطریق جامعیت و کلیت سه منزل و مقام است که اسما
جنت و جهنم و اعراف نام است و بر هر یکے ازین مقامات ثلثه اسمی از اسما الله تعالی حاکم است
که دائم بذاته اهل آن مقام را طالب است و اهل آن رعایا آن اسم اند و عمارت آن منزل و مقام بوجود
ایشان است و وعد حق عبارتے از رسانیدن آن کامل است بآن کمال معین که استعداد هر یکے
ازین سه طائفه آنرا طالب و بآن متواصل است مثلا موعود اهل صلاح جنت است و منازل و قصور
آن و اهل فساد را جهنم و انچه مناسب آن و طائفه دیگر در علی الاعراف رجال فی تعریف و تحقیق مناسب
آن همچنانکه همه وعد کامل است وعید نیز شامل ست بحسب مراتب ایشان - وعید که آن عذاب است
از مقتضیات اسم المنتقم است و احکام آن در پنج طائفه ظاهر گردد و با ایشان اجرا یابد و ایشان را
اهل نار گویند یکی مشرک و دوم کافر و سوم منافق و چهارم مومن عاصی پنجم عارف غیر عامل باشند یا
محجوب غیر عارف بود و برین پنج طائفه چون اسم المنتقم سلطنت خود براند به نیران جهنم همه معذب باشند
و عذاب هر یکے فراخور او باشد - بر هر یکے عذاب بوجهے عذب گردد تا از آن تلذذی و تنعمی یابند
و صورت آن عذاب اول بدیگر چیز مبدل گردد و چون بر ایشان سالها و حقبها بگذرد که هر حقبے
هزار سال آن عالم بود هر یکے را مناسب حال او از حضرت عزت راحتے و رحمتے برسد اما عارف
غیر عامل یعنی که موحد بوده حال را سید انست که حق ست که در مظهر خلقیت و کونیه ظهورات وارد وجود بحقیقت او ا

وباقی کسر اب وچون داد هر مقامی نداد وحق هر مرتبه نگذارد چون در جحیم بعد چند وقت مقیم گردد داند که مکان اعمال
و زمان فعال ایام دنیا بود و آن فرصت از وی فوت شد حق مطلق نظرے فرماید بحال ایشان - ومحجوب غیر عارف
عاصی که درین حجاب مانده بود که خداوندی هست خارج از عالم وحقیقت او دیگرست وحقیقت عالم دیگر ایشان را
نیز بعد از عذاب راحتے حاصل شود در مقابل آن جهل نه چنان راحتے که کسی داند که از چه راحت یافتند -
ومنافقان نیز بعد از بعد زمان عذاب وتطاول ایام عقاب چون در ایشان دو استعداد بود یکے استعداد
کمال ویکی استعداد نقصان چون استعداد نقص بر ایشان غلبه کرد واز ادراک کمال محروم ماندند ایشان نیز
در آتش بعد از تالم بسیار بنقص عارض خود راضی گردند وتالم از ایشان زائل گردد وتبدیل عذاب ایشان بعذوبت آن باشد
ودر مثال محسوس کرامی بینیم که کسانی هستند که در مبادی حال با مور خسیسه دنیویه راضی نمی باشند وبه بعضی مناصب سرفرود نمی آرند وبعد انقلاب
احوال چون مبتلا میگردند بامری خسیس مادتی مباشر می شوند وبآن چنان مالوف میگردند که بآن افتخار می نمایند والم عار آن
از ایشان مرتفع میشود اما تبدیل عذاب مشرکان که مقید بعینی از موجودات بالوهیت فراگرفته بودند وبعبودیت اله
مطلق شریک گرفتند بعد از آنکه منتقم از ایشان بعذاب انتقام بکشد رحمت حق مطلق از آن روی که آن معبود مقید نیز مظهر
از مظاهر حق مطلق بود ایشان را دریابد آلام آن عذاب از اجسام ایشان بردارد تا قطعا احساس عذاب نکنند با آنکه
در جهنم باشند - وتبدیل عذاب کفار که مستحق اند عذاب اند بعاقبت چون ایشان نیز باستعداد فطری خود دران
افتاده اند هر چند بسوزند در انواع عذاب آخر حق تعالی بحکم سبقت رحمتی علی غضبی ایشان را دریابد حاصل کلام عذاب موبد
نخواهد بود من حیث انه عذاب لیکن تابید وخلود بعضی در مقام عذاب که جهنم ست باشد تا جنت وجحیم هر دو
معمور مانند واین اخبار که گفته شد منافی آیات وارده در عذاب نیست -

جوهر ۵ در رویة - صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند رویة عیان درین جهان متعذر است چه
باقی در فانی نگنجد اما در آخرت مومنان را موعود ست وکافران را ممنوع مومنان در دنیا حق تعالی را بدیده
ایمان ونظر بصیرت بینند ودر آخرت بنظر عیان وبعض طائفه در دنیا بعلم الیقین بدانند ووعده عین الیقین ایشان با آخرت بود
وطائفه بعین الیقین بینند ووعده حق الیقین ایشان بآخرت بود وعین الیقین چون بکمال رسد درجه حس بصر یابد که
دران زیادت صورت نه بندد چنانکه حضرت امیر المومنین اسد الله الغالب کرم الله تعالی وجهه ازین مقام خبر داده اند
لو کشف الغطاء ما ازددت یقینا وطائفه که نفی رویت کردند در آخرت محل غلط ایشان دو چیز آمد یکی تمسک
بقول جناب خداوند تعالی لا تدرکه الابصار ودیگر قیاس آخرت بر دنیا جواب آن اول آنست که رویت دیگر است
وادراک دیگر رویت ممکن است وادراک متعذر جرم آفتاب را توان دید وادراک نتوان کرد وجواب از
دوم آنکه رویت دنیوی با رویت اخروی هیچ مناسبت ندارد باقی را با فانی چه نسبت پس محل اعتقاد نجات

که آن طائفه پنداشتند که در آخرت رویت راجہتے و وصفی و احاطه تو رہمبصر ببایدہمچنانکه در دنیا مبصرات دنیوی را مشاہدہ کردہ اند و این تصورات دنیا و این متصورات ہمه مخیلات باطل است و این غلطی بزرگ است که کسے قیاس مرتبه که فوق حال و مقام او بود بر حال و مقام خود کند امور اخروی را امروز کسی دریابد که او بکلی از دنیا و لذت او صرف رغبت کردہ باشد و روے دل تا آخرت آوردہ این طائفه معامله به نقد کنند و نسیه تن در نه دہند انچه دیگران را فردا از لقا وعده است ایشان را امروز عین نقد است و با اینہمه اگرچه وعده دیگران نقد ایشان ست ایشان را نیز وعده ایست که آن نقد طائفه دیگرست و آن طائفه راہمچنین تا به نقد مطلق رسد که وعده او نقد دیگرے نبود و آن حضرت سرور عالم اند صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم که وعده دیگر انبیا نقد ایشان اند ہمچنانکه وعده اولیا نقد انبیا ست و وعده مومنان نقد اولیا و حضرت سرور عالم را صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم بحسب حال خود ہم مقامے موعود است که عبارت از ان مقام محمود است ہیچکس را با ایشان دران شرکت نیست و بدینمعنی کلام مجید بدان ناطق ست که عسی ان یبعثک ربک مقاما محمودا

۶۰/۲ جواہر رویت حضرت خداوند تعالی در دنیا بدیده دل بود نه بچشم سر لیکن بغلبه حال چنان نماید که گویا بچشم سر می بیند. و بعضے میفرمایند که سالک این راه بجائے رسد که بصر و بصیرت یکی گردد و ظاہر و باطن یکرنگ شود و امتیاز صورت و معنی ازمیان برافتد آن زمان خواه بگو که بدیده دل می بینم یا بچشم سر حاصل ہر دو عبارت یکیست

[بینائی ۱۲ — یقین ۱۲]

۶۱/۲ جواہر در دیدن محمد مصطفی صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم مر خداوند تعالی را در شب معراج علما را اختلاف است بعضے گویند بدل دید چه رویت در دنیا که دار فنا ست در حق موسی بعبارت نص منفی باشد و بعضے گویند که رویت آنحضرت علیه السلام بچشم سر بود پیغامبر را در شب معراج رویت خداوند تعالی دو کرت بود

۶۲/۲ جواہر حدیث قدسی که مروی بخاری است اعددت لعبادی الصالحین ما لا عین رأت ولا اذن سمعت ولا خطر علی قلب بشر جناب مستطاب حق سبحانه و تعالی میفرمایند مقرر کردم و مہیا ساختم برائے بندہ ہاے صالحان من آنچیز را که نیست ہیچ چشم که دیدہ باشد. و نه ہیچ گوش که شنیده و نه خطره کرد بر قلب بشر اکثر بر انند که مراد رویت جناب مستطاب حق سبحانه و تعالی است

۶۳/۲ جواہر حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند که در آخرت حضرت خداوند تعالی بصور مختلفه تجلی فرماید با اہل آخرت تا ہر کس انچه تصور کردہ باشد که حق آنست وا و را بآن تصور پرستیده بود ازا ببیند

۶۴/۲ فائده در کشف الآثار است که روزی در مجلس جناب ارشاد مآب قبله کونین غوث الثقلین شیخ محی الدین ابو محمد سید عبد القادر جیلانی رضی الله تعالی عنه و ارضاه مذکور شد که فلان مرید آنجناب میگوید که من

جناب حق سبحانه و تعالی را بچشم سر دیدم آنحضرت او را بحضور خود خواندند و پرسیدند اعتراف نمود پس آنجناب
او را ازین قول منع فرمودند و عهد گرفتند که بار دیگر اینچنین نگوید حاضران سوال کردند که این مرد محق است
یا مبطل فرمودند محق است لیکن امر بروی ملتبس گشته و وجهش آنست که وی بچشم سر نور جمال را دید در همان
وقت از بصیرت که رویت قلبی ست سوراخی بطرف بصر او پیدا گشت و شعاع بصرش بنور شهود جناب
حق تعالی متصل شد پس آنچه بصیرتش مشاهده کرد مظنون او شد که بصر من دیده است و فرق نکرد که اینجا
دو رویت ست قال الله تعالی مرج البحرین یلتقیان بینهما برزخ لا یبغیان یعنی دریای
رویت بصر و دریای رویت بصیرت را در برابر روان ساخته چنانکه باهم نیامیزند و برزخی در میان نهاده
که هر دو در هم نشوند و جناب حق سبحانه و تعالی بمقتضای مشیت خویش نور جمال و جلال بدست الطاف
خود بطرف قلوب بندگان می فرستد پس در میگیرد و حاصل میکند قلب بنده از آن نور چیزی و
در میگیرد و حاصل میکند چشم از رویت صور و درین هیچ ضرر نیست زیرا که ردای کبریائی جناب
الهی فوق انوار جمال و جلال ست که بسوی انخراق آن ردا راهی نیست

۶۵/۱ جوهر بعضی میفرمایند که رویت حضرت خداوند تعالی در دنیا جائز نیست نه ببصر و نه ببصیرت نه بچشم و نه بدل
مگر از جهت یقین بدان معنی که یقین بداند که هست و چون یقین بنده درست گشت همچنان باشد
که دیدارست ولیکن نه دیدار بود و هر که روا دارد که بنده خداوند تعالی را درین جهان ببیند
یا معاینه بچشم و یا بدل ضال ست و مبتدع و کذاب و حضرت شیخ سعد الدین قدس سره در شرح
رساله مکیه میفرمایند که نفی دیدار در دنیا به معنی دیدار عین حق یا بمعنی ادراک هویت گفته است
و درین شکی نیست که دیدار بدین معنی نباشد اما که دیدار در دنیا بدل که آنرا مشاهده گویند ظهور ذات
و صفات بتجلی انوار است و یقین دانستن بدل که خداوند تعالی هست چنانکه باید نبود تا رفع
حجاب و تجلی انوار نشود نه بینی که شیخ ابو الحسین نوری قدس سره میفرمایند که الیقین هو المشاهده
چون یقین بنده را بدین درست گردد لاجرم همچنان باشد که دیدار است یعنی چنانست که دیدار ست عین حق
و ادراک هویت است ولیکن نه دیدار عین حق و ادراک هویت بود و اگر کسی ازین یقین علمی مراد دارد
معاذ الله که دیدار قلبی را آن معنی باشد که این نوع یقین عوام همه دارند خواص را از عوام هیچ فرقی نماند پس
یقینی که خواص را باشد نبود تا رفع حجاب و تجلی انوار نشود و همین را ما مشاهده و دیدار قلبی میگوئیم و حضرت
شیخ قوام الدین قدس سره میفرمایند که مکاشفه نه آنست که هویت حضرت حق تعالی ادراک کنند و یا در یابند
هر چه خواهی نام نه رویت قلبی را خواه رویت بصیرت گو خواه مکاشفه خواه مشاهده باصطلاح صوفیه رویت

رویت قلبی ست نہ رویت عیانی کہ بحاسہ بصر تعلق دارد

۶۶ جوہر۔ رویت تعلق دارد بقلب و رویت متعلق است بچشم سر رویت را صفای حجاب گویند و رویت را رفع حجاب و معنی صفا حجاب آنست کہ مثلاً یک چیز را چنانکہ ہست عینک زیر چشم نہادہ بنید و معنی رفع حجاب آنست کہ بی عینک بہ بنید آنکہ صفا حجاب ست آنرا مشاہدہ گویند و آنکہ رفع حجاب ست آنرا رویت گویند و رویت حق موقوف ست بموت صوری موعود ست بجنت بچشم سر و رویت موقوف ست بموت معنوی۔ از کثرت تزکیہ و تصفیہ قلب سالک جلا کہ در دل روی نماید جمال حقیقی می بنید از غلبہ حال بیقین تمام میداند کہ رویت است فاما اہل معرفت این را مشاہدہ گویند کمثل الشمس کہ در چہارم آسمان ست در صفا حجاب گویا کہ بذاتہ در آسمان دنیاست کہ می نماید۔ بعضی گویند کہ دیدن حق تعالیٰ بچشم سر جائز ست در عقل چرا کہ موسی سوال رویت کرد بقول رب ارنی انظر الیک و سوال محال از انبیا روا نیست بعضی گویند اشارت لن ترانی بر نفی اضافات غیریت است یعنی ہرگز تو نخواہی دید مرا ای موسیٰ تا کہ توئے۔ بعضے گفتہ رویۃ در آخرت ہمچو معرفت در دنیاست چنانکہ خداوند تعالیٰ را شناختہ شود در دنیا از غیر ادراک و دریافتن ہویت ہمچنان دیدہ شود در آخرت از غیر ادراک و دریافتن ہویت قال اللہ تعالیٰ لا تدرکہ الابصار وہو یدرک الابصار در دنیا بد خداوند تعالیٰ را چشمہا پس در دنیا معرفت بچشمہاے شہودی کہ مشاہدہ ذات است عارفان را بغیر ادراک بود چنانکہ در آخرت رویۃ و مشاہدہ بغیر ادراک شود

۶۷ جوہر وقتی جناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم بحضرت خداوند تعالے التماس نمودند کہ خداوندا فرداے قیامت حساب امت من بدست من دہی زیرا کہ امتے دارم کہ در غایت جور و جفا اند نباید کہ ایشان پیش انبیاے دیگر فضیحت شوند فرمان شد کہ حساب امت تو پیش خویش خواہم دید تا ایشان پیش تو ہم فضیحت نشوند۔ اگر ترا امت اند مرا بندگانند۔

۶۸ جوہر۔ رحمت او سبحانہ بر دو وجہ است یکی رحمۃ امتنانیہ و این رحمۃ عام و مطلق است و سابق بر غضب و غضب کہ واقع شود بر مغضوبان منسوب بہ رحمت است و غضب خالص نیست و این رحمت عام است ہمہ را و ازین رحمت عالم پیدا شدہ سعید و شقی و مومن و کافر و مطیع و عاصی و رسیدن رزق بعالم و ابقاء عالم ازین رحمت است و این رحمت شامل است مر ابلیس را نیز و باین رحمت عذاب از کفار منقطع نشود در جہنم و ابلیس نیز امید وار این رحمت است و وجہ دیگر رحمت وجوبیہ است و آنرا حضرت خداوند تعالیٰ بر خود لازم گرفتہ و وعدہ بآن فرمودہ رحمت وجوبیہ نامیدہ شد و این رحمت مقیدہ است و متعلق است بصالحان و تائبان در فتوحات مکیہ میفرماید کہ سہیل بن عبد اللہ تستری

قدس سرہ گفتند کہ میان من و ابلیس مناظرہ طویلہ واقع شد و در آخر مناظرہ ابلیس گفت کہ اللہ تعالیٰ میفرماید و رحمتی وسعت کل شیء رحمت من وسعت کردہ ہر شئے را و این کلام عام است و ابلیس گفت من ہم شئ ہستم و شئے انکر النکرات است شامل است ہر چیز را پس مرا ہم رحمت وسعت کردہ است سہیل میفرماید کہ من متحیر ماندم درین حجت و فہمید ابلیس ازین آیۃ کہ نہ فہمیدہ بودم من پس متفکر ماندم و این آیۃ را تکرار میکردم پس ہر گاہ کہ رسیدم بقول وی سبحانہ کہ بعد این آیۃ است فاکتبہا للذین یتقون و یوتون الزکوۃ پس گفتم من ابلیس را یا ملعون اللہ تعالیٰ مقید ساخت رحمت خود را و خارج گردانید از عموم پس فرمود کتابت کردم این رحمت را برائے متقیان پس تبسم کرد ابلیس و گفت ای سہیل من ترا ندانستہ بودم کہ تو باین مقام ہستی کہ تقیید رحمت کنی تقیید صفت تست نہ صفت او سبحانہ یعنی رحمت از صفات ذاتیہ حق است مقید نمی تواند شد چنانکہ ذات او سبحانہ مقید نیست و تو کہ عبد مقید ہستی پس رحمت تو نیز مقید باشد بعد ازان رفت و شیخ اکبر میفرماید کہ این عام رحمت مسئلہ اصل است نہ فرع و رحمت حق سبحانہ و تعالیٰ مطلق است مقید بکسے نیست و ابلیس نیز منتظر این رحمت است و شمول این رحمت و از پارہ این رحمۃ مقیدہ است و آن رحمت وجوبیہ است کہ لازم گردانید اللہ تعالیٰ کہ بآن حجت رحمت کند بر تائبان و مفلحان و اما رحمت مطلق چون وجود مطلق پس شامل ہمہ اشیا است و ابلیس را نیز دران نصیب است چنین فرمودہ ملک العلما مولوی عبد العلی قدس سرہ در شرح مثنوی معنوی

جوہر ایمان بر دو نوع است مجمل و مفصل نزد بعضی ایمان مجمل معتبر است و نزد بعضی ایمان مفصل پس ایمان مفصل باید آورد تا باتفاق درست باشد و ایمان مجمل اینست کہ بگوئی امنت باللہ کما ہو باسمائہ و صفاتہ و قبلت جمیع احکامہ و خلاصہ اش اینست کہ قبول کردم دین مسلمانی را و انچہ درست و بیزارم از کفر و کافری و انچہ درست و حضرت شیخ سعد بن ﷺ بن قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ میفرمایند کہ حضرت شاہ مینا قدس سرہ و زینہ وقت قیلولہ و در شب معتاد بود کہ با حضور تمام میخواندند و دیگران را نیز میفرمودند قبول کردم دین مسلمانی را و انچہ درست و بیزارم از کفر و کافری و انچہ درست و اتوب الیہ و اقول اشہد ان لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ و اشہد ان محمدا عبدہ و رسولہ بعدہ سہ کرت این دعا میخواندند اللہم انی اعوذ بک من ان اشرک بک شیئا و انا اعلم و استغفرک لما لا اعلم و اتوب الیہ و اقول لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ و ایمان مفصل اینست کہ بگوئی آمنت باللہ و ملائکتہ و کتبہ و رسلہ والیوم الآخر والقدر خیرہ و شرہ من اللہ تعالیٰ والبعث بعد الموت یعنی بگوید و اعتقاد کند کہ گرویدم بخداوند تعالیٰ و گرویدن آنست کہ بداند کہ خداوند تعالیٰ یکی است و بود

و باشد او بود عالم نبود او باشد عالم نباشد قدیم ست با همه صفات ذات و صفات افعال وجود او را بدایت نیست
و بقاء او را نهایت نه و او را انباز نیست و از زن و فرزند منزه است او بکس نماند و کس بدو نماند و از خوردن و
آشامیدن و خندیدن و از جای بجای رفتن و مکان گرفتن و از جمیع صفات نقائص منزه است حی ست
نه بجان سمیع ست نه بگوش بصیر ست نه بچشم عالم است نه بدل قادر ست نه بتن پنهان و آشکار اکلی و جزوی
میداند که هر عالمی بصد هزار و چند از این عالم برتر باشد آفریدن و ناچیز کردن تواند باراده قدیم هرچه خواست
کرد و هرچه خواهد کند حکیم ست مختار ست خالق ست جوهر و جسم و عرض و کل و بعض نیست صورت و جهت و جای
و نهایت ندارد و بگوید و اعتقاد کند که فرشتگان بندگان حضرت خداوند تعالی اند شب و روز بعبادت او بجان
مشغول اند سستی و کاهلی ندارند بعضی از نور اند و بعضی از نار معصوم اند از گناهان صغائر و کبائر و بعضی گویند
عصمت در بعضی فرشتگان ست و ایشان را صفت ذکورت و انوثت نکنند بعضی از گاه آفرینش در قیام
هستند و بعضی در سجود و بعضی در رکوع و دشمن داشتن ایشان را کفر است اگر کسی گوید که دیدار غلان بر
من چون دیدار عزرائیل است اگر در دل عداوت بوده باشد بنا بر آن تشبیه کافر گردد و بعضی گفته اند
که خواص بشر افضل است بر خواص ملک و عوام ملک یعنی همه پیغامبران افضل اند بر همه فرشتگان و عوام
بشر افضل اند بر عوام ملک یعنی اتقیا افضل اند بر عوام ملک و خواص ملک افضل اند بر عوام بشر و بعضی
ساکت اند از تفضیل رسل بر ملائکه و تفضیل ملائکه بر رسل و بگوید و اعتقاد کند که کتب خداوند تعالی که از آسمان
فرود آمده اند بر پیغامبران همه برحق است و بر طریق تعین کتب ایمان نیارد چنانکه بعضی گویند که صد و چهار
کتب است زیرا که شمار کتب بدلیل قطعی ثابت نیست چهار کتب مشهور است توریت بزبان سریانی بر موسی
علیه السلام و انجیل بزبان عبرانی بر عیسی علیه السلام و زبور بر داود علیه السلام و فرقان حمید بر محمد رسول الله
صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم و بگوید و اعتقاد کند که همه پیغامبران فرستاده خداوند تعالی برحق اند اول
ایشان آدم علیه السلام اند و آخر ایشان محمد بن عبد الله بن عبد المطلب بن ہاشم بن عبد المناف هرچه فرموده اند برحق
فرموده اند بعضی نبی اند و بعضی مرسل و بعضی اولو العزم هیچ پیغمبر زن دبنده نبود و در پیغمبری ذو القرنین و لقمان
و خضر اختلاف ست و صحیح آنست که خضر علیه السلام پیغامبر اند و پیغامبران همه معصوم اند از کفر قبل الوحی و بعد الوحی
و اما از گناهان معصوم اند بعد الوحی اما قبل الوحی نادر و بعضی درین اختلاف دارند و اجماع است که انبیا همه فاضلترا ند
از همه بشر هیچ صدیقی و ولی در فضل با انبیا مساوی نشوند اما انبیا میان خود فاضل و مفضول اند و حضرت
محمد رسول صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم از همه افضل اند و خاتم النبیین حضرت عیسی علیه السلام که
فرود آیند کار بر شریعت نبی ما کنند مانند یکی از علماء امت مرحومه و نبی ما رسول اند سوی همه عرب و عجم.

همه پیغامبران را معجزه بوده است و در زمان خود معجزه نموده اند و معجزه ظهور امریست خارق عادت که برای صدق
نبوت پیدا گردد و در هنگام دعوی دیگری از آوردن مثل آن عاجز شود چنانچه نبی ما دعوی نبوت کردند
و معجزات روشن چون شق القمر و سلام گفتن سنگ و آمدن درخت بخواندن ایشان و نالیدن چوب و بیرون
آمدن چشمها از سر انگشتان و معجزات که از کثرت در حد تواتر رسید خصوصاً قرآن مجید معجزه باقیه است و شریعت
مستقیم و بگوید و اعتقاد کند که روز قیامت آمدنی بر حق است و همه را بعد میرانیدن زنده کنند از آدمیان
و پریان و پرندگان و فرشتگان و جمله جانوران بچه که سقطی از شکم مادر افتد و صورت بسته باشد و جان
در وی نیامده باشد او را نیز زنده کنند برای شفاعت مادر و پدر و بگوید و اعتقاد کند که گرویدم من باندازه
کردن خیر و شر و گرویدن بتقدیر آن باشد که بداند نیکی و بدی که از بنده در وجود می آید همه از خداوند تعالی است
نیکی همه بارادت و حکم و مشیت و امر و محبت و رضا و قضا و قدر خداوند تعالی است و بدیها همه بارادت و
مشیت و قضا و قدر خداوند تعالی است لیکن در بدیها رضاء او و محبت او و امر او نیست و باید دانست که رضا
غیر ارادت است بسا چیزها که اراده بود و رضا نباشد چنانکه مریضی باشد که دارو خوردن ارادت دارد و رضا ندارد
و رضا لائق بخیرات بود نه در شر و نزدیک اشعری محبت و رضا چنانکه در خیرست در شر هم است و نزدیک
معتزله خیرات همه بارادت اوست و در شر ارادت او نیست و این باطل است و بگوید و اعتقاد کند که بعد
بمردن گوشت و پوست و استخوان پراگنده و خاکستر گردد بعده روز قیامت اجساد هر یک را بر هیئت
اولی با جمیع صفات وی بامر خداوند تعالی پیدا گردند و زنده گردانند تا این جسد را به ثواب و عقاب
رسانند بندگان و چارپایان همه حشر کرده شوند برای قصاص مظالمی که میان ایشانست حاضر شوند بعده
ناچیز شوند مگر چیزی که با آدمی انس دارد مانند کبوتر و جز آن و بگوید و اعتقاد کند که بهشت و دوزخ امروز موجود
مخلوق اند اهل بهشت همیشه با عیش و نعمت باشند و اهل دوزخ همیشه در دوزخ با عذاب و عقاب بوند و بگوید
و اعتقاد کند که علامات قیامت و عذاب قبر و سوال منکر و نکیر و میزان و صور و شفاعت شافعان و خواندن
نامها و دادن نامها بعضی را بدست راست و بعضی را بدست چپ و صراط و لوح و قلم و حوض کوثر همه بر حق است

جوهر ۴۴ آنکه آنچه آمده است که الایمان اقرار باللسان و تصدیق بالجنان و عمل بالارکان
مراد از آن نه آنست که عین ایمان اقرار است یا عمل بل عین ایمان مجرد تصدیق دل است و اقرار و عمل
هر دو علامت و دلیل آن و هرچند ممکن است که شهادت این دو شاهد زور باشد چنانچه در حق منافقان
که اقرار و عمل در ایشان موجود بود و ایمان مفقود و لیکن بسبب آنکه بنای احکام بر ظواهر است به شهادت
این دو شاهد حکم بر ایمان شود و درست بود و حجت از او ساقط گردد همچنانکه قاضی را بعد از ادای شهادت

شهود حکم بر مشهود علیه لازم گردد اگرچه احتمال کذب دارد وقتی حضرت بلال رضی الله تعالی عنه شخصی را از کفار
در معرکه بینداخت و آن شخص شهادت عرض کرد حضرت بلال با آن مبالات ننمود و سر او از تن جدا کرد
چون این حالت بحضرت سید المرسلین صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه اجمعین عرض داشت در معرض
عتاب آمدند عرض کردند یا رسول الله اقرار او از خوف بود نه از ایمان فرمودند چرا دل او نه شگافتی
یعنی تو چه دانی که در دل او ایمان نبود

جوهر ۱/۲ ایمان بر انواع ست سر نیکیهاست و اصل جمله عبادتها هیچ نیکی و عبادت بی درستی ایمان
کار نیاید و بغیر ایمان در قرب حق سبحانه و تعالی نگشاید و معنی ایمان اقرار کردن بزبان و استوار داشتن
بدل که الایمان اقرار باللسان و تصدیق بالقلب ایمان نزد حق تعالی جمعست یعنی بدایت
پس غیر مخلوق باشد و نزدیک خلق تفرقه است یعنی همه مومنان از آن نصیب می یابند فرمودند حضرت
سرور عالم که الله تعالی ایمان آفرید و خلعت سخاوت او را پوشانید که همه خلق نصیب میرساند ایمان
دو قسم است مجمل و مفصل مجمل امنت بالله کما هو باسمائه و صفاته و قبلت جمیع احکامه و مفصل
امنت بالله و ملائکته و کتبه و رسله و الیوم الآخر و القدر خیره و شره من الله تعالی و البعث
بعد الموت - ایمان پنج نوع است ایمان مطبوع و ایمان معصوم و ایمان مقبول و ایمان مردود
و ایمان موقوف و ایمان مطبوع ایمان فرشتگان است و ایمان معصوم ایمان پیغمبران است و ایمان
مقبول ایمان مومنان است و ایمان مردود ایمان منافقان است و ایمان موقوف ایمان مبتدعان است
ایمان غیر مخلوق ست و عطای حق است هر کرا خواهد بدهد ایمان نوریست که در دل بنده در آید حق تعالی
او بشناسد بدان نور آفریدگار خود را بیگانگی و بیچگونگی -

جوهر ۲/۲ بدانکه ایمان سر راس عبادت ست هیچ عبادت بغیر درستی ایمان درست نیست و
ایمان را دو رکن است یکی اقرار بزبان و دوم تصدیق بالقلب که الایمان اقرار باللسان و
تصدیق بالقلب لیکن تصدیق رکن اصلی ست و اقرار بزبان شرط اجرای احکام شرع است در دنیا

جوهر ۳/۲ ایمان دو نوع است یکی عطاء حضرت خداوند تعالی و آن نوریست مقذوف در قلب
مومن که از آن توفیق بر اقرار و تصدیق یافت و دوم آنکه کسب میکند بنده بقوت ایمان عطائی یعنی
چون حضرت خداوند تعالی نورے در دل بنده می نهد بقوت آن نور عطای اقرار و تصدیق حاصل
میکند و کسب میکند شهادت بر وحدانیت حضرت خداوند تعالی و بر رسالت حضرت محمد رسول الله صلی الله
تعالی علیه و آله و صحابه و سلم و بر حقیقت جمیع چیزے که بر حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم نازل شده

۷۴/۲ جوہر صاحب رسالہ مکیہ قدس سرہ میفرمایند کہ ایمان کامل آنست کہ جمع کند میان توحید و تعظیم و قول حضرت خداوند تعالی لیس کمثلہ شیٔ توحید است و قول تعالے وہو السمیع البصیر تعظیم است یعنی چون دانست کہ حضرت خداوند تعالی بے شبہہ و بے نمون ست توحید را حاصل کرد و بعد حصول توحید بہیچ مشغول گشت و دانست کہ حضرت خداوند تعالی شنوا است نہ بگوش و بینا ست نہ بچشم تعظیم حاصل کرد پس چون کسی را توحید و تعظیم جمع شد ایمان کامل شد

۷۵/۲ جوہر حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و صحابہ و سلم میفرمایند کہ مومن کسی ست کہ ایمن شوند ہمسائگان او از ضررہاے او و مانند آن مراد از ان ثمرہ ایمان است کہ ہمسایہ را از و مضرتے نہ رسد بجہت آنکہ ہمسایہ اہل حقوق است

۷۶/۲ جوہر سوال میکنند کہ در صفت ایمان مفصل تقدیر خیر و شر مذکور است و در کلمہ طیب و کلمہ شہادت مذکور نیست اگر ذکر آن فرض نیست در صفت ایمان چرا ذکر کردند و اگر فرض ست بکلمہ طیب و کلمہ شہادت ایمان چگونہ حاصل شود جواب بر قول بسیاری از علما ایمان مجمل بسند است پس بکلمہ طیب و کلمہ شہادت ایمان ثابت شود و نزدیک بعضی علما ذکر این امور در ایمان فرض ست از یقار تفصیل چارہ نیست در صفت ایمان ذکر این امور اختیار کردند تا باتفاق علما ایمان حاصل شود و سوال میکنند کہ در صفت ایمان ایمان بفرشتگان و کتب ایمان بہ پیغمبران چرا مقدم داشتند جواب از انکہ تحقیق ایمان برسل بذکر فرشتگان و کتب متعلق است زیرا کہ بیان شرائع بکتب است و کتب را بر پیغامبران فرشتگان آرند و سوال میکنند کہ چون بدیہا ہمہ بحکم و بارادت و مشیت حضرت خداوند تعالی است عذاب کردن ظلم بود و حضرت خداوند تعالی از ظلم منزہ است جواب ہیچکس را بر حضرت خداوند تعالی حقی واجب نیست تا بمنع حق او ظالم گردد و دیگر ظالم آن باشد کہ در ملک کسے بے اذن او تصرف کند و چون کسے را بر و حقی واجب نبود و تصرف وی در ملک خود بود جور و ظلم نباشد بلکہ عدل بود حضرت خداوند تعالے مالک مطلق است ہر چہ خواہد کند و کردن او یا فضل بود و یا عدل و اینجا عدل است بجہت آنکہ بندہ را فاعل مختار گردانیدہ است

۷۷/۲ جوہر طوائف مردم باعتبار ایمان و عمل چہار اند اول صالحان کہ ہم ایمان دارند و ہم عمل صالح دوم فاسقان کہ ایمان دارند و عمل صالح نہ سوم منافقان کہ عمل دارند و ایمان نہ چہارم کافران کہ نہ ایمان دارند نہ عمل

۷۸/۲ جوہر ہر کہ اقرار نکند بزبان و تصدیق کند بدل او کافر است عند الناس و مومن ست عند اللہ و ہر کہ اقرار کند بزبان و تصدیق نکند بدل او مومن است عند الناس و کافر است عند اللہ و ہر کہ اقرار

کند بزبان و تصدیق کند بدل او مومن است نزدیک اللہ و عند الناس پس ہر کہ خواہد تا از حکم کفر بحکم ایمان
آید اقرار کند بزبان و تصدیق کند بدل کہ الایمان اقرار باللسان و تصدیق بالقلب اینست
نجات و تخلیص از کفر و نفاق

جواہر بدانکہ اصول دین اسلام است و اعتقاد و ایمان و ایقان و معرفت و توحید اسلام
آنست کہ فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و صحابہ وسلم کہ بنا کردہ شد اسلام بر پنج
چیز یکے شہادت بر وحدانیت حضرت خداوند تعالی و برسالت رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و صحابہ
وسلم کہ بگوید لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ یعنی نیست الہی سزاوار پرستش بحق در وجود مگر اللہ تعالی
و محمد رسول اللہ است دوم برپا داشتن نماز پنج وقت سوم دادن زکوۃ از دویست درم شرعی پنج درم
شرعی چہارم روزہ ماہ رمضان المبارک پنجم حج کردن اگر استطاعت و قدرت باشد و حقیقت
اسلام نوریست در سینۂ مومنین کہ بدان نور در معرفت و ہدایت کشادہ میگردد و فرمودند حضرت
سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم مسلم کسی ست کہ سالم مانند مسلمانان از دست و
زبان او و مراد ازین ثمرہ و کمال اسلام است و اعتقاد صحیح گرفتن صورت علم راجح است بوجود
مغیبات و استدلالات و معانی معقولات و کشف ملکوت یعنی اعتقاد صحیح وقتی شود کہ مغیبات را
کشف کند پس بدان کشف در دل علم راجح پدید آید و کمال این بجز معرفت شہودی نشود و حقیقت
اعتقاد نوریست در دل بندہ کہ دور میکند بدان نور چیزے کہ پیش آید او را از شک و ریب و اعتقاد
صحیح آنست کہ خالی باشد مومن از تعطیل و الحاد و تشبیہ و تجسیم و تکییف و تنقیص و حلول و اتحاد
و اباحت معتزلہ تعطیل صفات مے کنند کہ خداوند تعالے عالم بذات و قادر بذات بغیر واسطہ
علم و قدرت میگویند و این باطل است و الحاد میل بسوے باطل یعنی میل از سنت و جماعت
بسوی باطل نکند چنانکہ بعضے دارند کہ حضرت خداوند تعالے را دو میگویند و بعضے چہار و تشبیہ
آنکہ خداوند تعالی را مانند چیزے نداند و دیگرے را مانند خداوند تعالی نداند لیس کمثلہ شے ہمیشہ
خواند و تکییف یعنی چگونگی در ذات خداوند تعالی کہ خداوند تعالی بیچون و بیچگون ست لون و ریح
و حرارۃ و برودت و رطوبت و یبوست و غیر ایشان کہ از صفات اجسام است بر خداوند تعالی
اعتقاد نکند و تنقیص آنکہ خداوند تعالی صفت بہ تنقیص و از دیاد نکند کہ تنقیص و از دیاد یا بہ عدد
بود یا باجزا بعدد چنان بود کہ نہ بود دہ شد دہ بود یازدہ شد و باجزا چنان بود کہ چیزے خرد باشد
بتربیت بیفزاید یا چیزی بزرگ باشد بعلتی یا بسببے بکاہد خداوند تعالی منزہ است از عدد و اجزا

۸۰/۲ جوهر صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که معنی اسلام انقیاد نفس است مر قبول احکام جناب
الهی را و سر انقیاد نفس انخلاع او از وصف دعوی الهیت ست و اتصاف بصفت عبودیت که اراده آماریت
صفت جبلی نفس است پیوسته خواهد که فرمان ده بود نه فرمان پذیر و این صفت در وے عین منازعت است
بحضرت حق سبحانه وتعالی در الهیت و معبودیت پس هرگاه که در نفس صفت انقیاد جناب الهی پدید آید
آماریت او بمأموریت مبدل شود و این نزاع از وی برخیزد و در سلک عباد الله منخرط شود و اسلام قالب و
صورت ایمان است و ایمان روح و معنی آن پس حیات اسلام بایمان است و کمال ایمان باسلام

۸۱/۲ جوهر در اعمال صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که مراد از عمل درین موضع احکام مبانی
اسلام است و مبانی اسلام پنج اند ادای کلمه شهادتین و صلوة و زکوة و صوم و حج و معنی اسلام انقیاد
نفس ست مر قبول احکام جناب الهی را و نیز انقیاد نفس انخلاع او از وصف دعوی الهیت و اتصاف
بصفت عبودیت ست که ارادت آماریت صفت جبلی نفس است پیوسته خواهد که فرمان ده بود نه فرمان پذیر
و این صفت در وی عین منازعت است با حق سبحانه وتعالی در الهیت و معبودیت که هیچ مخلوق را استحقاق
آن نیست پس هرگاه که در نفس انقیاد احکام جناب الهی پدید آید آماریت او بمأموریت مبدل شود و در
سلک عباد الله منخرط گردد و اسلام قالب و صورت ایمان است و ایمان روح و معنی آن پس حیات
اسلام بایمان است و کمال ایمان باسلام که ام وجود کمال او صاف ایمان در عین ایمان مجرد از صورت
اسلام چنان تعبیه است که وجود ثمره در تخم و مراد از آمدن آدمی بدنیا این زراعت است تا امروز بذر اعمال
ایمان تمام حقائق ایمان بر دارد و بانبار خانه آخرت فرستد و فردا در دار السلام از آن منافع انتفاع می یابد
و اشارت بدین معنی ست الدنیا مزرعة الآخرة و بوجه دیگر ایمان بمثابه نور مصباح است و عمل بمثابه
زیت پس همچنانکه نور مصباح باتصال امداد زیت متزائد و روشن باشد از دوام اتصال زیت عمل بمصباح
ایمان همواره زجاجه قلب سماوی و مشکاة نفس ارضی منور باشد و عمل که بمثابه زیت است از غایت صفا و
استعداد طهارت فی نفسه خود نورے دارد و نور عمل بر دو گونه است ذاتی و آن خاص مومنان راست و عارضی
و آن خاص منافقان راست ذاتی نتیجه ایمان ست و عارضی اثر اضاءت نار کفر و نفاق و منافقان روز
قیامت چون نور مومنان مشاهده کنند از ایشان نور خواهند و عمل نوریست و آن مومنان را ذاتی ست و
منافقان را عاریت و فی الجمله طوائف مردم باعتبار ایمان و عمل چهار اند اول صالحان که هم ایمان دارند
و هم عمل صالح دوم فاسقان که ایمان دارند و عمل صالح نه سوم منافقان که عمل دارند و ایمان نه چهارم
کافران که نه ایمان دارند و نه عمل

۸۲/۲ جوہر کفر ونوع پندا شتن است پیغامبر را وفرستادن حضرت خداوند تعالیٰ حضرت جبرئیل بر پیغامبر و حضرت خداوند تعالیٰ را در چیزی از چیزہا کہ آوردہ اند حضرت جبرئیل بر پیغامبر واین تکذیب اگر ظاہر و باطن باشد کافر بود واگر در باطن بود منافق باشد

۸۳/۱ جوہر در اقرار بوحدانیت حق سبحانہ وتعالیٰ ورسالت حضرت سید المرسلین صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ اجمعین صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ بندہ کلمہ شہادت بر زبان براند اشہد ان لاالہ الا اللہ واشہد ان محمدا عبدہ ورسولہ وبدین اقرار بر تصدیق دل خود گواہی دہد واقرار از شہادت خاص تر است چہ ہر اقرارے شہادت بود بر نفس خود نہ ہر شہادت اقرار باشد وانچہ آمدہ است کہ الایمان تصدیق بالجنان واقرار باللسان وعمل بالارکان مراد ازان نہ آنست کہ عین ایمان اقرار است یا عمل بل عین ایمان مجرد تصدیق دل است واقرار وعمل ہر دو علامت ودلیل آن وہر چند ممکن است کہ شہادت این دو شاہد زور بود چنانکہ در حق منافقان کہ اقرار وعمل در ایشان موجود بود وایمان مفقود ولیکن سبب آنکہ بناء احکام بر ظواہر است شہادت این دو شاہد حکم بر ایمان مشہود لہ لازم بود اگرچہ احتمال کذب وارد

۸۴/۲ جوہر حضرت شیخ عبد الحق محدث دہلوی قدس سرہ در مرج البحرین میفرمایند کہ حکم فقہ عام ست یعنی شامل است تمامہ خلق را وخواص وعوام محکوم اند بدان زیرا کہ مقصود وی اقامت مراسم شریعت است واعلاے اعلام دین وملت وبناے فقہ بر علم است ولہذا قواعد وضوابط آن کلیہ است کہ باختلاف افراد واشخاص مختلف ومتغیر نشود وحکم تصوف خاص ست یعنی مخصوص ست باہل قرب وخصوص زیرا کہ آن معاملہ است میان پروردگار وبندہ ومدار این بر ذوق وحال است واحکام آن جزئیات کہ باختلاف احوال ومواجید واذواق مختلف گردد وازینجاست کہ حکم فقیہ وانکار وی بر صوفی جاریست وانکار صوفی بر فقیہ صحیح نہ وصوفی را رجوع بفقیہ ضروریست باحکام تا بران عمل کند ودر احوال حقائق مخالف شریعت نیفتد وفقیہ را در احکام رجوع بصوفی نہ پس تصوف بفقہ محتاج است وفقہ از تصوف مستغنی اگرچہ تصوف اعلیٰ وارفع است از فقہ در مرتبہ لیکن فقہ اسلم واعم است در مصلحت وازینجا گفتہ اند کہ کن فقیہا صوفیا ولاتکن صوفیا فقیہا یعنی اول داد فقاہت وعمل شریعت وحفظ ظاہر بدہ بعد ازان بمقام تصوف واتصاف بحقیقت وتصفیہ باطن عروج کن زیرا کہ این اکمل واتم واسلم است عملا وحالا وذوقا ولاتکن صوفیا فقیہا یعنی ہم از اول تعلق بحقیقت وتوحید ومواجید باطن مکن کہ بعد ازوی رعایت ظاہر واتباع شریعت استحکام نخواہد پذیرفت مرید را باید کہ باطن حقیقت را بے ظاہر شریعت مقدم ندارد وتا بمذہب باطنیہ نرود وبالحاد نکشد وبظاہر از باطن اکتفا نکند تا از اہل قشر

و تقشف نشود و بر فقاهت صرف متوقف نماند و از انوار و اسرار محروم نگردد و نیز رجوع از فقه بتصوف باعث
طلب مزید و شوق ترقی و تعطش کمال آسان است ولیکن رجوع از تصوف بفقه بعد از استیلای ذوق باطن
و غلبهٔ حقیقت دشوار پس اول تمسک بعروهٔ وثقای شریعت و فقاهت کند بعد از ان بذروهٔ علیای
حقیقت و تصوف بر آید فقاهت مرتبه اسلام است و کلام درجه ایمان و تصوف مقام احسان چنانچه
در حدیث جبرئیل این هر سه مقام مبین و مفصل است نیکوئی آنکه پرستش کنی پروردگار خود را گویا می بینی
او را و حضرت امام مالک رضی الله عنه فرموده‌اند کسی که صوفی شد و فقیه نگشت از دین حق برگشت و آنکه فقیه
شد و صوفی نگشت از فرمان بیرون آمد و آنکه هر دو را یکجا کرد بتحقیق رسید بالجمله مرتبه کمال فقه صحیح و ذوق
صریح است و انفراد هر یکی از دیگری موجب انحطاط و نقصان چنانچه علم طب بی تجربه آن کفایت نکند
و تجربه طب بی علم آن صورت نه بندد

جوهر ۸۵ فرض بر دو نوع است فرض عین و فرض کفایه فرض عین آنست اگر بعضی از مخاطبان
بجای آرند از دیگران ساقط نشود چنانچه نماز و روزه و حج و زکوة و غسل جنابت و تعلم قرآن و تعلم فقه
آنمقدار که چاره نیست از دانستن آن و جهاد با کفار چون نفیر عام باشد - و فرض کفایه چنانکه جواب سلام
و جواب عاطس گفتن یرحمک الله مر آنکس را که عطسه زد و الحمد لله رب العالمین گوید و نماز
عیدین و نماز جنازه و غسل میت و تکفین و امر معروف یعنی به نیکی فرمودن و نهی منکر یعنی از بدی باز داشتن
و پرسیدن بیمار و خواندن علم قرآن و فقه زیاده از قدر حاجت و جهاد کردن بر دشمنان دین چون نفیر عام
نباشد و معنی فرض کفایه آنست که اگر بعضی از مسلمانان بجا آرند از گردن بعضی دیگر ساقط شود و اگر همه
ترک گیرند همه آثم باشند

جوهر ۸۶ معنی قبله توجه کردن است بچیزی هر که روی بچیزی آرد قبله آن بود ظاهرا و باطنا قبله انبیا
و امم ایشان بیت المقدس بود و قبله حضرت سرور عالم و امم مرحومه حضرت ایشان کعبه است - بعضی
گفته‌اند که قبله چهار اند قبله جوارح که بر جمیع مومنان فرض شده است تا بدان سمت نماز گذارند - دوم
قبله دل است که اصحاب طریقت را توجه بدانست و مشغولی ایشان در ان سوم قبله سر است که توجه
مریدان بشیخ باشد چهارم قبله وجه الله انبیا و اولیا را توجه بدانست و هر چه غیر اوست پشت بدوست
و بر چه اوست سوی بدوست قبله عشاق جمال لم یزل و معنی کعبه میانه چیز است سمی الکعبة کعبة لانها
سرة الارض و کعبه را بیت الله و بیت الحرام گویند - و معنی حج قصد کردن است هر که قصد چیزی کند
و قدم ظاهر و باطن در ان راه زند حج او همان باشد - قلب عارف حرم الله تعالی است و حرام است بر جرم

الله تعالی اینکه در آید دران غیر الله تعالی. کعبه عام است و کعبه خاص کعبه عام ظاهر است و کعبه خاص باطن است قبله و کعبه مقام خدمت است دل و روح محل معرفت و محبت. کعبه ظاهر از احجار است و کعبه باطن پر اسرار آن مقام خلیل است و اینجا رب جلیل ؎

بیا و کعبه چه میجویی خدا اینجاست	بطوف مروه کجا میروی صفا اینجاست

۸۴ جوهر صوم بر سه وجه است صوم الروح بقصر الامل و صوم العقل بخلاف الهوی و صوم النفس بالامساک عن الطعام و المحارم - روزه در شرع عبارت است از ترک خوردن و آشامیدن و جماع کردن از صبح صادق تا غروب آفتاب بر نیت روزه که عاقل و بالغ و مسلم باشد و پاک باشد از حیض و نفاس - دوم روزه خاص و آن روزه در چشم و بینی و گوش و دست و پاے که تا دیدنی نه بیند ناشنیدنی نشنود و نابوئیدنی نبوید و ناگرفتنی نگیرد و نارفتنی نرود - سوم روزه خاص الخاص است که روزه ظاهر و باطن باشد و غیر حق در دل نباشد -

۸۵ جوهر یاد کردن مرگ فضائل عظیم دارد حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم میفرمایند یاد مرگ بسیار کن که آن ترا در دنیا زاهد گرداند و حضرت عائشه رضی الله تعالی عنها عرض کردند که هیچکس بدرجه شهدا باشد فرمودند باشد کسی که در روز بست بار از مرگ یاد کند حضرت ابراهیم تیمی قدس سره میفرمایند دو چیز است که راحت دنیا از من ببرد یکے ذکر مرگ و دیگر خوف استادن پیش حضرت خداوند تعالی زنی بحضرت عائشه رضی الله تعالی عنها از سخت دلی خود شکوه کرد فرمودند یاد مرگ بسیار کن او چنان کرد قسوت از دل او برفت و حضرت امام حجة الاسلام قدس سره میفرمایند که هر که شناخت که آخر کار او و همه حال مرگ است و قرارگاه او گور و موکل او منکر و نکیر و موعد او قیامت و مورد او بهشت یا دوزخ است هیچ اندیشه او را مهم تر از اندیشه مرگ نبود و هیچ تدبیر بروی غالب تر از تدبیر زاد مرگ نبود و هر که یاد مرگ بسیار کند ناچار بساختن زاد آن مشغول شود و گور را روضه یابد از روضهاے بهشت و هر که مرگ را فراموش کند همت او همه دنیا باشد از زاد آخرت غافل ماند و یاد کردن مرگ بر سه وجه است یکی یاد کردن غافل که بدنیا مشغول بود که یاد کند و آنرا کاره باشد از بیم آنکه از شهوات دنیا باز ماند دوم یاد کردن تائب تا خوف بروی غالب تر باشد و در توبه تائب تر باشد و تائب مرگ را کاره نباشد لیکن تعجیل مرگ را کاره باشد از بیم آنکه نا ساخته بباید رفت و کراهت ازین وجه زیان ندارد سوم یاد کردن عارف و آن آن بود که وعده دیدار پس از مرگ است همیشه چشم بآن دارد و در آرزوی آن باشد و درجه دیگر است بزرگتر ازین که مرگ را نه کاره باشد و نه طالب تعجیل آن خواهد و نه تاخیر آن و این مقام رضا و تسلیم است و خلق چنان غافل که اگر یاد کنند نیز در دل ایشان

اثرے نکند که دل بمشغله دنیا چنان مستغرق ست که چیزے دیگر را جاے نمانده

۸۸
جوہر — در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدسنا الله تعالی بسره المبارک میفرمودند که شریعت ست و طریقت و حقیقت شریعت اجراے احکام ست بر ظاہر و طریقت تعمل و تکلف است در جمعیت باطنی و حقیقت رسوخ است درین جمعیت و میفرمودند که خدمت مولانا نظام الدین میفرمودند که شریعت و طریقت و حقیقت را در ہمه چیز بیان می توان کرد مثلاً دروغ گفتن که نهی به نسبت آن واقع است اگر کسی آنرا بسعی و مجاہده نگوید و بر طریق استقامت باشد و از زبان دور گرداند که باختیار و بی اختیار از زبان صادر نشود این شریعت است لیکن با وجود این می تواند بود که در باطن داعیه دروغ گفتن باقی باشد سعی و مجاہده در آن کند که از باطن داعیه دروغ گفتن دور شود این طریقت است و چنان شدن که بے اختیار و باختیار از دروغ گفتن نیاید نه از دل و نه از زبان این حقیقت است حضرت خواجه این سخن را از خدمت مولانا بسیار نقل میکردند و استحسان میفرمودند

۹۰/۲
جوہر — آنکه متابعت اقوال جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم شریعت است و متابعت افعال طریقت و متابعت احوال حقیقت پس ہر که متابعت اقوال جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم کرد شریعت درست کرد و ہر که متابعت افعال کرد طریقت درست کرد و ہر که متابعت احوال کرد حقیقت درست کرد —

۹۱/۱
جوہر آغاز طریقت نہایت شریعت است تا حق شریعت نگذارد راه طریقت بر و نکشاید اگر در ہوا پرد و یا بر آب رود فعل او کرامت نیست بل سحر یا استدراج است ؎

	رہبر راه طریقت آن بود اینچنین کامل بجو گر ره روے		کو باحکام شریعت مے رود تا ز وصل دوست بابہره شوے

۹۲/۱
جوہر فرمودند حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم الشریعة اقوالی و الطریقة افعالی و الحقیقة احوالی و المعرفة سری پس بمرتبه سر حق تعالی رسیدن ابتدا از شریعت است کسی کو در شریعت راسخ آید حقیقت راه بروے خود کشاید برزخ ناسوت و ملکوت شریعت است و برزخ ملکوت و جبروت طریقت و برزخ جبروت و لاہوت حقیقت که مرتبه وحدت برزخ ست بین احدیت و واحدیت شریعت چیزیست که بحث کرده می شود در آن از حلال و حرام و مراد از ملکوت در راه سلوک صفت در خود پیدا کردن که عبارت از کم خوردن و کم گفتن و نوعی ریاضت نمودن که صفت بشریت او رفع گردد و صفت ملکی بروے ظاہر آید — جبروت در اصطلاح صوفیه اعیان ثابته را گویند و در اصطلاح حکما حقائق کونیه را

گویند و عطاے متکلمین معلومات اللہ ازلی گویند

۹۳/۱ جوہر طریقت راہ و در اصطلاح سالکان تزکیہ باطن چنانکہ شریعت تزکیہ ظاہر است و مخفی نماند که طریقت عبارت از سیر خاص است که مخصوص سالکان راہ جناب خداوند تعالی است مانند ترک دنیا و دوام ذکر و توجہ بمبداء و تبتل وا نزوا و صدق و اخلاص و غیر آن و اسرار طریقت اشارت از احوال حقیقت ست زیرا که طریقت مقدمه حصول حقیقت ست و چنانچه طریقت سر شریعت است حقیقت سر طریقت است و طریقت بی شریعت وسوسہ است و حقیقت بی طریقت زندقہ

۹۴/۲ جوہر تقوی بفتح اول و فتح واو ترسیدن و پرہیزگاری و فارسیان گاہے بکسر واو نیز خوانند و تقوی را مراتب است اول پرہیز از شرک که سبب رہائی از عذاب جاودانی است دوم دور بودن از گناہ صغیرہ و کبیرہ و آن باعث حصول سعادت دو جہانی ست سوم ترک ماسوا اللہ و آن وسیلہ وصول قربت ربانی ست

۹۵/۲ جوہر چہار رکعت بدو سلام بگذارد در اولی قل اللہم تا بغیر حساب پانزدہ بار و در ثانیہ سورۃ الکوثر پانزدہ بار و در ثالثہ سورۃ الکافرون پانزدہ بار و در رابعہ سورۃ الاخلاص پانزدہ بار بعد ازان این دعا دہ بار بخواند حاجت روا گردد بسم اللہ الرحمن الرحیم لا الہ الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین حسبنا اللہ و نعم الوکیل انی مسنی الضر و انت ارحم الراحمین و افوض امری الی اللہ ان اللہ بصیر بالعباد یامن ذکرہ شرف الذاکرین یامن طاعتہ نجاۃ للمطیعین یامن رافتہ ملجاء للعالمین یامن لایخفی علیہ ثناء المحتاجین برحمتک یا ارحم الراحمین و اولی آنست که این نماز را بعد از نیم کند و بین الظہر و العصر ہم آمدہ است

۹۶/۱ جوہر صلوۃ قضاء الحوائج روز جمعہ چون آفتاب برآید دو رکعت بگذارد در اولی سورۃ الفلق و در ثانیہ سورۃ الناس و بعد از سلام آیۃ الکرسی ہفت بار و باز چہار رکعت بگذارد در ہر رکعتی سورۃ النصر یکبار و سورۃ الاخلاص بست و پنج بار بخواند و چون فارغ شود ہفتاد کرت لاحول و لاقوۃ الا باللہ العلی العظیم بخواند خواص این نماز نمی داند بجز حق سبحانہ و تعالے۔

۹۷/۲ جوہر دوازدہ رکعت بشش قعدہ و یک سلام در شب دو یا روز بخواند و بعد از التحیات للہ تکبیر گوید و سر بسجدہ نہد و سورۃ فاتحہ ہفت بار و آیۃ الکرسی ہفت بار و لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ الملک و لہ الحمد و ہو علی کل شے قدیر دہ بار پس گوید انی اسالک بمعاقد العز من عرشک و منتہی الرحمۃ من کتابک و اسمک الاعظم و جدک الاعلی و کلماتک التامۃ ان تقضی حاجتی ہذہ پس سر از سجدہ بردارد و سلام دہد این نماز برائے قضائے حوائج بمرات بہ تجربہ رسیدہ

۹۸/۲ جوہر دو رکعت ہر وقت کہ تواند بگذارد و شب جمعہ فاضلتر در اولی سورة الکافرون دہ بار و در ثانیہ سورة اخلاص دہ بار بعد از سلام ہر بسجدہ نہادہ دہ بار درود بخواند و دہ بار سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر ولا حول ولا قوة الا باللہ العلی العظیم و دہ بار اللہم ربنا اتنا فی الدنیا حسنة وفی الآخرة حسنة وقنا عذاب النار دہ بار یا غیاث المستغیثین اغثنا آنگاہ یک یک حاجت خواہد چندانکہ یاد آید بعدہ گوید یا رب ہزار حاجت دینے و دنیوے من روا گردان بفضل اللہ تعالے روا شود

۹۹/۲ جوہر صلوة الصلوة ہیچو صلوة التسبیح است بجاے تسبیح درود خواند ہر درودے کہ باشد و این دو رکعت ست خواہ در شب گذارد خواہ در روز اما بعد از اشراق درین نماز اثر ہاست ہر مہمے کہ بخواند بر آید

و برائے ہر مہمے در سہ روز جمعہ نیز خوانند

۱۰۰/۲ جوہر نماز قلاقل چہار رکعت ست بیک سلام ما بین مغرب و عشا در ہر رکعت با فاتحہ چہار قل ضم کند و بعد از سلام ہر بسجدہ نہادہ ہفتاد و یکبار بگوید یا حی یا قیوم برحمتک استغیث بعضی از مرشدان طالبان را برائے مواظبت این نماز ارشاد نمودہ اند و فرمودہ اند اگر کسے خواہد کہ کوہ را بناخن تراشد اگرچہ محال است بطفیل این نماز ممکن باشد و مخفی نماند کہ چون حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم در دعا سعی بلیغ فرمودے یا نازل شدے غم و ہمے فرمودند یا حی یا قیوم برحمتک استغیث

۱۰۱/۲ جوہر صلوة العاشقین چہار رکعت است بیک سلام در آخر شب بدین نیت نویت ان اصلی للہ تعالی اربع رکعات صلوة العاشقین برائے اہم مہمات در اولی بعد از سورہ فاتحہ یا اللہ صد بار و در ثانیہ یا رحمن صد بار و در ثالثہ یا رحیم صد بار و در رابعہ یا ودود صد بار

۱۰۲/۲ جوہر نماز کن فیکون چہار رکعت است در اول شب آدینہ غسل پاک کند و جامہ پاک بپوشد و در اول بعد از فاتحہ صد بار بخواند افوض امری الی اللہ ان اللہ بصیر بالعباد و در دوم صد بار الا الی اللہ تصیر الامور و در سوم صد بار نصر من اللہ وفتح قریب وبشر المومنین و در چہارم صد بار انا فتحنا لک فتحا مبینا و بعد از سلام صد بار گوید غفرانک ربنا والیک المصیر بعدہ سر بسجدہ نہد و ہر دو دست بردارد و صد بار گوید استغفر اللہ ربی من کل ذنب واتوب الیہ این نماز را برائے

قضاء حاجات از مجربات صحیحہ میفرمایند

۱۰۳/۲ جوہر در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہ المبارک فرمودند کہ نماز حضرت خواجہ اویس قرنی رضی اللہ تعالی عنہ در سوم و چہارم و پنجم رجب است بعد از ان فرمودند کہ در سیزدہم و چہاردہم و پانزدہم آوردہ اند بعد از ان فرمودند کہ بر وے تیکے در بست و سوم و بست و چہارم

و بست و پنجم بعد از آن فرمودند که در مدرسه دانشمندی بود مولانا زین الدین هر مسئله که از وسوال کردندے
او جواب شافی گفتی و در مباحثه بعبارت دانشمندانه در آمدے از حال تعلم او استکشاف کردند گفت که من
هیچ نخوانده ام چون بزرگ شدم وقتے نماز خواجه اویس قرنی گذاردم و دعا کردم که الهی من بکبر سن رسیدم
و هیچ تعلیم نکردم مرا علمی کرامت کن جناب مستطاب حق سبحانه وتعالی به برکت این نماز در علم بر من گشاد
تا در هر مسئله که سخن می افگند بخوبی شارح می شوم انتهی و طریقه نماز اینست که بوقت چاشت غسل کند و چهار رکعت
بگذارد و بعد سلام هفتاد بار بگوید لا اله الا الله الملک الحق المبین لیس کمثله شئ وهو السمیع البصیر
و چهار رکعت دیگر بگذارد در هر رکعتی بعد فاتحه سورة النصر یکبار و بعد از سلام هفتاد بار گوید انک قوی
معین وهادی ودلیل بحق ایاک نعبد وایاک نستعین و چهار رکعت دیگر بگذارد در هر رکعتی بعد
فاتحه سه بار سوره اخلاص و بعد از سلام هفتاد بار سوره الم نشرح بخواند و دست برداشته بر سینه فرود آرد و
حاجت خواهد و از اول غسل تا اتمام نماز تکلم نکند

جوهر صلوة التسبیح چهار رکعت است بهتر آنست که در چهار رکعت بعد فاتحه از مسبحات چهار سوره
بخواند و مسبحات هفت سوره است سوره بنی اسرائیل و سوره حدید و حشر و صف و جمعه و تغابن و اعلی
و از حضرت عبدالله بن عباس رضی الله تعالی عنه این چهار سوره مرویست سورة التکاثر و سوره
والعصر و سورة الکافرون و سوره اخلاص و در روایتے سورة الزلزال و سوره والعادیات و سوره النصر و سوره
و سوره اخلاص و بعضی درویشان عراق و یمن در رکعت اول سورة الکافرون خوانند و در دوم
سوره اخلاص و در سوم سورة الفلق و در چهارم سورة الناس و درین نماز در هر رکعت هفتاد و
پنج بار تسبیح خوانند یعنی سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر و مجموع در چهار رکعت
سیصد بار بدین طریق که بعد تکبیر افتتاح ثنا خواند بعده تسبیح پانزده بار بعده اعوذ خوانده سوره فاتحه
و سوره دیگر خواند بعده تسبیح ده بار گوید و در رکوع ده بار و در قومه بعد تحمید ده بار و در سجده اولی بعد
تسبیح معمول ده بار و بین السجدتین ده بار و در سجده ثانیه ده بار و این مختار مشائخ حنفیه است و بعضے
در هر رکعت بعد از قرائت پانزده بار خوانند و بعد سجده ثانیه نشسته ده بار و باقی چنانکه مذکور شد
اگر توفیق یابد هر روز یکبار بخواند والا در هفته یا در هر ماهے یا در هر سالے یا در تمام عمر یکبار و این نماز را
وقت معین نیست هر که هر روز بخواند بعد اشراق بخواند و اگر بعد هفته بخواند روز جمعه بهتر و اگر در ماهے
بخواند در پنجشنبه اولی و اگر در سال بخواند روز عاشورا اولی و بعضی میفرمایند که بعد زوال قبل نماز
ظهر بهتر است که در روایت حضرت عبدالله بن عمر رضی الله تعالی عنه آمده و بعد زوالی روز جمعه افضل

که حضرت عبدالله بن عباس رضی الله تعالی عنه همین وقت میخوانده‌اند و از حضرت ابن المبارک رضی الله تعالی عنه پرسیدند که اگر سهو درین نماز لاحق شود در سجده سهو تسبیح مذکور ده بار گوید یا نه فرمودند درین نماز سیصد بار تسبیح آمده است فقط و مخفی نماند که این نماز را حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم بعم اکرم خود حضرت عباس رضی الله تعالی عنه آموخته‌اند و فضل این نماز بسیارست و در حدیث شریف وارد است که هر که این نماز بخواند جمیع ذنوب صغیره و کبیره او آمرزیده شود و سوای این فائده فوائد این نماز بسیار آمده

۱۰۵ جواهر فرمودند حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم هر که بگذارد نماز بامداد و بنشیند در جای نماز تا طلوع آفتاب مقدار یک نیزه پس دو رکعت نماز بگذارد نوشته شود در دیوان او که آمرزیده شود و اگر چهار رکعت بگذارد نوشته شود در دیوان مقبلان و اگر شش رکعت بگذارد نوشته شود در دیوان مطیعان و مسلمان و مخلصان و اگر هشت بگذارد نوشته شود در دیوان رستگاران و اگر ده بگذارد نوشته شود در دیوان اولیا

۱۰۶ جواهر صاحب فوائد الفواد قدس سره میفرمایند که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک بنده را نماز اشراق فرمودند دو رکعت شکرالله در اول بعد از فاتحه آیة الکرسی تا خالدون و در دوم امن الرسول تا آخر و آیة الله نور السموات والارض تا والله بکل شیء علیم و بعد از ان دو رکعت استعاذه فرمودند در اول بعد از فاتحه سورة الفلق و در دوم سورة الناس بعد از ان دو رکعت استخاره فرمودند در اولی بعد از فاتحه سورة الکافرون و در ثانیه سوره اخلاص فرمودند که آن روز که حضرت شیخ الاسلام ما خواجه فرید الحق والدین قدسنا الله تعالی بسره المبارک مرا نماز اشراق فرمودند همین شش رکعت فرمودند انتهی و بعضی بعد از ان دو رکعت استجابت گذارند در اول بعد از فاتحه سوره واقعه و در دوم سورة الاعلی والا سورة القدر و سورة الکوثر و بعد از ان دو رکعت شکر روز در هر رکعت بعد از فاتحه پنجگان بار سوره اخلاص و حضرت مخدوم عالم خواجه نصیر الحق والدین قدس سره میفرمایند که دو رکعت شکرانه مادر و پدر بگذارد و در هر رکعتی بعد از فاتحه آیة الکرسی یکبار و سوره اخلاص سه بار و بعد از سلام درود گوید و این دعا بخواند یا لطیف الطف بی و بوالدی فی جمیع الاحوال کما تحب و ترضی یا علیم یا قدیر اغفر لی ولوالدی انک علی کل شیء قدیر و وقت اشراق از طلوع آفتاب تا بر آمدن آن مقدار دو نیزه است چون آفتاب مقدار یک نیزه طلوع کند نماز شروع نماید و بعد از نماز اشراق اگر بخواند قرآن مجید بخواند یا ذکر گوید و اگر صلوة تسبیح بگذارد بهتر و اقل اشراق دو رکعت است و متوسط چهار و اکثر ده—

۱۰۷/۲ جوہر چون ربع روز بگذرد چہار رکعت بگذارد در اول بعد از فاتحہ سورہ والشمس بخواند و در دوم سورہ واللیل و در سوم سورہ والضحیٰ و در چہارم سورہ الم نشرح و نماز چاشت دوازدہ رکعت است و اقل چہار پس در چہار رکعت اول بعد از فاتحہ سورہ فتح بخواند پس سورہ نوح پس سورۃ القدر پس سورۃ الکوثر و در چہار رکعت دوم سورہ والشمس پس سورہ واللیل پس سورہ والضحیٰ پس سورہ الم نشرح و در چہار رکعت سوم سورۃ الکافرون پس سورۃ النصر پس سورہ تبت پس سورہ اخلاص- و بعد از فراغ نماز چاشت خواندن اللھم اغفرلی وارحمنی وتب علیّ انک انت التواب الغفور صد بار ماثور است وہر کہ التزام گیرد نماز چاشت را اسباب معیشت وی را حضرت خداوند تعالیٰ مہیا دارد و فرمود نا حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کہ سہ چیز با سہ چیز جمع نشود گناہ با توبہ و تونگری با زنا و فقر و فاقہ با نماز صبحے-

۱۰۸ جوہر بعد نماز چاشت دو رکعت برائے صحت نفس گذارد در اول بعد از فاتحہ آیۃ الکرسی یکبار و سورہ والشمس یکان بار و سورۃ اخلاص پنج بار و در دوم امن الرسول و سورہ والضحیٰ یکان بار و سورہ اخلاص پنج بار و بعد از سلام بخواند اللھم انی اسالک العفو والعافیۃ والمعافاۃ فی الدنیا والآخرہ

۱۰۹ جوہر نماز تہجد بہترین نوافل ست و وقت آن ثلث آخر از شب است دوازدہ رکعت بہ شش سلام بگذارد در اول بعد از فاتحہ دوازدہ بار سورہ اخلاص و در دوم یازدہ بار ہمچنین در ہر رکعت یک یک عدد کم کند تا در رکعت دوازدہم یکبار خواندہ بعدہ وتر بخواند و اگر گذاردہ باشد اعادہ کند و در اول بعد از فاتحہ سورۃ الاعلیٰ بخواند و در روایتی سورۃ القدر و در دوم سورۃ الکافرون و در سوم سورۃ الاخلاص و اگر قضا شود بروز ادا کند و اکثر مشائخ بعد ہر دوگانہ این نماز مراقبہ طویلہ میفرمایند

۱۱۰/۲ جوہر در شب معراج دوازدہ رکعت بخواند و در ہر رکعت بعد فاتحہ سورہ از قرآن مجید و تشہد در ہر رکعتین و سلام در آخرین بعدہ صد بار گوید سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر بعدہ صد بار استغفار بعدہ دعا کند و شب معراج نزد اکثر شب بست و ہفتم ماہ رجب است و نزد بعضے شب ہفدہم ماہ رمضان المبارک-

۱۱۱ جوہر شب قدر شب معظم است بعضی گویند گاہے در ماہ رمضان مبارک باشد و گاہے غیر رمضان و بعضی در اول شب ماہ رمضان گویند و بعضے در شب ہفتدہم ماہ مذکور و بعضی نوزدہم و بعضے بست و یکم و بعضے بست و سوم و بست پنجم و بست و ہفتم و بست و نہم و نزد اکثر در شب بست و ہفتم ماہ رمضان

۱۱۲ جوہر صلوٰۃ القلب برائے صفائی دل چہار رکعت است در ہر واحد سورہ اخلاص یکبار اما بلسان قلب نہ بلسان دہان

۱۱۳ جوہر صلوٰۃ عشق یک رکعت است چون بہ اہدنا الصراط المستقیم برسد تکرار کند تا بیخود شود و بیفتد و چون بہوش آید از صراط الذین انعمت علیہم شروع کند و فاتحہ را تمام نماید و سورۃ القدر ضم کند و لفظ انا انزلناہ را سہ بار تکرار کند و تمام نماید و التحیات خواند و سلام دادہ از نماز برآید اگرچہ این نماز بر دستور فقہائے حنفیہ نیست اما فقرا کردہ اند۔

۱۱۴ جوہر صلوٰۃ الاسرار دو رکعت است بعد از نماز مغرب یا بعد از تہجد بدین نیت بگذارد نویت ان اصلی للہ تعالیٰ رکعتی صلوٰۃ الاسرار تقربًا الی اللہ تعالیٰ وانقطاعًا عن غیر اللہ تعالیٰ و بخواند در ہر رکعت بعد از فاتحہ سورہ اخلاص یازدہ بار و بعد از سلام بجانب عراق یازدہ گام رود و آنجا استادہ ہر دو دست بادب و تعظیم تمام سلام کند بعدہ یازدہ بار درود بنا بتا بخواند و یکبار فاتحہ و یازدہ بار سورہ اخلاص و ثواب آن بحضرت محبوب سبحانی شیخ محی الدین ابو محمد سید عبد القادر جیلانی قدس اللہ سرہ المبارک بگذارند و جناب ایشان را بحضرت حق سبحانہ و تعالیٰ وسیلہ گرفتہ حاجت خواہد و بعدہ یازدہ بار بگوید یا شیخ عبد القادر جیلانی شیئًا للہ و این نماز در خلوت بگذارد و در بہجۃ الاسرار مذکور ست کہ حضرت غوث الثقلین قدس اللہ تعالیٰ سرہ المبارک فرمودہ اند ہر کرا حاجتے بدرگاہ عزت باشد دو رکعت نماز بگذارد و بخواند در ہر رکعت بعد از فاتحہ یازدہ بار سورہ اخلاص و بعد از سلام درود بخواند و بیاید بجانب عراق یازدہ گام و بگیرد نام مرا و وسیلہ سازد مرا بدرگاہ عزت و حاجت خواہد قضا کردہ شود حاجت او۔

۱۱۵ جوہر دو رکعت قبل طلوع فجر بخواند در ہر رکعت آیۃ الکرسی سہ بار و سورۃ الکافرون و سورہ اخلاص یازدہ بار بعد از آن گوید سبحان اللہ و بحمدہ سبحان اللہ العظیم و بحمدہ استغفر اللہ صد بار جناب حق سبحانہ و تعالیٰ قضا کند دین او را و وسیع کند بروئے رزق و این مشہور و مجرب است

۱۱۶ جوہر صاحب دام مداومت نماید بر سورہ والعدیت یا امن الرسول یا سورۃ النبا سیزدہ بار بخواند یا سورہ واقعہ چہل و یکبار یا بعد ہر فرض پنج بار قل اللہم مالک الملک تا بغیر حساب

۱۱۷ جوہر صاحب فوائد الفواد قدس سرہ میفرمایند کہ بندہ را غلامی بود ملیح نام او را بشکرانہ ارادت در نظر حضرت سلطان المشائخ قدس اللہ تعالیٰ سرہ بتمام آزاد گردانیدہ شد ہمان زمان غلام مذکور سر در قدم مخدوم عالمیان آوردہ بشرف بیعت مشرف گشت بعد از آن نماز دوگانہ فرمودند بہ نطابکہ

رانند که این دوگانه رانیت چنین باید کرد وداعاً عما سوے اللہ۔

۱۱۸/۲ جوہر صلوٰۃ شکر النهار دو رکعت است در ہر رکعت بعد از فاتحه اخلاص پنجبار بخواند و دو
شکر اللیل در ہر رکعت بعد از فاتحه کافرون پنج بار

۱۱۹/۲ جوہر صلوٰۃ رضای ابوین دو رکعت است در ہر رکعت چہار قل بخواند۔

۱۲۰/۲ جوہر بعد از زوال چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد از فاتحه سوره اخلاص یازده بار یا پنج بار
یا سه بار بخواند این وقت ہمچو نصف لیل است و زمان نزول رحمت چه درہای بہشت بعد زوال کشاده میشود

۱۲۱/۲ جوہر صلوٰۃ الخضر ده رکعت است بعد از نماز ظہر بعد از فاتحه از سوره فیل در ہر رکعت یک سوره
تا آخر قرآن مجید بخواند و ہر که این نماز پیوسته بگذارد با خضر ملاقات کند

۱۲۲/۲ جوہر صلوٰۃ حفظ الایمان دو رکعت است بعد از نماز مغرب اول بعد از فاتحه سورۂ اخلاص ہفت بار و سورة الفلق یکبار و در دوم
بعد از فاتحه سورۂ اخلاص ہفت بار و سورة الناس یکبار و بعد از سلام سر بسجده نہد و سه بار بگوید یا حی یا قیوم ثبتنی علی الایمان

۱۲۳/۲ جوہر بعد از نماز مغرب صلوٰۃ اوابین بست رکعت آمده در ہر رکعت بعد فاتحه سه بار اخلاص
و اقل آن شش رکعت ست و از فوائد الفواد معلوم شده که حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی
به برکتهم حضرت شیخ حسن علاء سنجری را بین العشائین شش رکعت اوابین فرموده اند۔

۱۲۴/۲ جوہر صلوٰۃ السعادت چہار رکعت است در اولی سوره اخلاص چہل بار پس سی بار پس بست بار
پس ده بار و در بعضی اول ده بار پس بست بار پس سی بار پس چہل بار و ہر که شب دوشنبه این نماز
بگذارد ہرگز شقی نشود و بعضے گویند که صلوٰۃ السعادت دو رکعت است در ہر رکعتی بعد فاتحه آیة الکرسی
یکبار و اخلاص سه بار بخواند و بعد از سلام ده بار درود و ده بار استغفار

۱۲۵/۲ جوہر در فوائد الفواد مذکور است که حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی به برکتهم فرمودند که مرا
یاری بود ہمدرس او را مولانا تقی الدین گفتندے مرد صالح و دانشمند او پیوسته بعد از صلوٰۃ مغرب دو رکعت
بگذاردے در رکعت اول بعد از فاتحه والسماء ذات البروج و در دوم بعد از فاتحه والسماء والطارق
خواندے چون او نقل کرد من او را در خواب دیدم و گفتم جناب خداوند تعالے با تو چه کرد گفت چون
کار من تمام شد فرمان آمد که ما او را بدان دو رکعت بخشیدیم یکے از حاضران سوال کرد که این را صلوٰۃ النور
گویند فرمودند خیر این را صلوٰۃ البروج گویند آن دو رکعت که در ہر دو آیتہاے مبداے سوره انعام خوانند
در اول ختم بر یستهزؤن و در دوم ہم ختم بر یستهزؤن آنرا صلوٰۃ النور گویند و فرمودند که چون شب در آید فرشته
بر بام کعبه بر آید و ندا کند که اے بندگان جناب خداوند تعالی و اے امتان حضرت محمد مصطفی صلی اللہ تعالی

علیه وآله وصحابه وسلم شما راشبے بخشیده بود وشبی در پیش است وآن شب اول گور ست برائے ذخیرهٔ آن شب
درین شب کارے بکنید وآن کار آنست که دو رکعت نماز بگذارید در هر رکعت بعد فاتحه قل یا ایها الکافرون
پنج بار بخوانید وچون روز برآید همان فرشته بربام بیت المقدس برآید وندا کند که اے بندگان جناب خداوند تعالے
واے امتان حضرت محمد مصطفی صلی الله تعالی علیه وآله وصحابه وسلم حضرت خداوند تعالی شما را روزی بخشیده است
وروزی در پیش است وآن روز قیامت است برائے ذخیرهٔ آن روز درین روز کارے بکنید وآن کار
آنست که دو رکعت بگذارید ودر هر رکعت بعد از فاتحه پنجبار سورهٔ اخلاص بخوانید بعد ازان بر لفظ مبارک
رانند که شیخ جمال الدین هانسوی قدس سره این را حدیثے روایت کرده اند —

۱۲۶/۲ جوهر اگر معصیتے سر زند باید که زود وضو کند ودوگانه نماز گذارد واستغفار کند وازان معصیت
توبه کند وبر گذشته ندامت کشد

۱۲۷/۲ جوهر در فتاواے تیسیر میگوید السجدة اثنان سجدة العبادة وسجدة التحیة سجدة العبادة
الله تعالی خاصة وسجدة التحیة بدون الله تعالی لوجه التکریم فی خمسة حال جاز للقوم ان یسجد
للنبی والمرید للشیخ والرعیة للملک والولد للوالدین والعبد للمولی فی کل حال [illegible]
فتاواے سراجی اذا سجد الانسان سجدة تحیة لایکفر فتاوی خانی وان سجد الرجل للسلطان
وکان قصده للتعظیم والتحیة دون الصلوٰة لایکفر فتاوی کافی قال صدر الشهید من سجد
بغیر الله تعالی ویرید التحیة دون العبادة لایکفر

۱۲۸/۲ جوهر قول ابن عباس سجدة التحیة بمنزلة السلام - در مرصاد العباد است که ملائکه را سجدهٔ آدم
فرمودند سبب آن بود که حق تعالی آدم را بنور ذات متجلی کرد - سجده بحقیقت آدم را نبود نور ذات
صفات حق تعالی را بود چنانچه امروز سجده قبله وکعبه را نیست مر رب الکعبه وقبلهٔ راست وپیش مشائخ
که سر بر زمین می نهند سجده نیست آن تعظیم وتکریم نور ذات وصفات معبود حقیقی ست که مشائخ واولیا
بدان نور متجلے اند —

۱۲۹/۲ جوهر سجده پنج قسم است سجدهٔ عبودیت وسجدهٔ تحیت وجواز واباحت وفرضیت قوله تعالے
فاسجدوا لله واعبدوا این سجدهٔ عبودیت است وسجده که بغیر الله تعالے میکنند آن سجده لغویست
که سجده سر بر زمین نهادن التوجه تواضع وتکریم وتحیات واباحت - سجده دو قسم است سجدهٔ عبادت وسجدهٔ تحیت

۱۳۰/۲ مسئله تکبیر در راه روز عید ضحی بآواز بلند گفتن سنت ست چون بمصلی برسد تکبیر منقطع کند ودر وقت تکبیر
بهتر ست که استاده شود والفاظ در مذهب امام اعظم اینست الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله والله اکبر الله اکبر ولله الحمد

مسئلہ ۱۳ - تاخیر نماز عید اضحی بسبب عذر تا سہ روز جائز است -

جوہر ۱۳۱ صوم از اصول طریقت وقتے بود کہ صوم خواص داری و با آنکہ صوم داری تا آنکہ تقلیل طعام درست نکنی ہیچ فائدہ این راہ نشود زیرا کہ مقصود این طائفہ الجوع است و قہر نفس یکے از آداب روزہ آنست کہ چون روزہ دار باشی جائے نروی کہ مردمان آنجا طعام خورند یا خواہند خورد و اگر بی قصد بیفتی نشاید کہ روزہ بکشائی و این سخن بشنو کہ ترا گویند کہ دل مسلمانان نگاہداشتن فضل است در خبر است کہ اگر جائے روی کہ مردمان طعام خورند و تو روزہ دار باشی ایشان را دعا کن تا ایشان بخورند دل نگاہ داشتن جائے باشد کہ کسے را جائے دعوت کنند و مقصود او باشد و قومی بطفیل او خواندہ باشد چون صوم بدارد و یا طے کند در آن عجبی و کبرے نکند چہ آن صوم بازبان تر از افطار باشد بلکہ افطار نافع تر بود

جوہر ۱۳۲ سحر خوردن بہ نسبت اتباع سنت است کہ سنت سحر از برائے تقویت بدن و تصفیہ باطن و توجہ الی اللہ است نہ برائے سیری شکم

جوہر ۱۳۳ حضرت شیخ سعد الدین قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ میفرمایند کہ حضرت شاہ مینا قدس سرہ میفرمودند ایام بیض کہ سیزدہم و چہاردہم و پانزدہم است از بہر آن گویند کہ چون آدم علی نبینا و آلہ و علیہ السلام را سوے زمین آوردند بگریہ و زاری مشغول شدند تا آنکہ تمام اندام مبارک حضرت ایشان سیاہ گشت پس جناب حق سبحانہ و تعالیٰ توبہ حضرت ایشان قبول فرمود فرمان رسید کہ درین روزہا روزہ دار داشتند خواجگان ما وقت بیعت مریدان را تحریص میکردند و در افطار ایام بیض بر خواجگان ما اصلا رخصت نبود و رخصت در افطار از بندگی شیخ الاسلام حضرت شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی قدس سرہ شدہ است از بہر آنکہ اکثر مریدان بندگی حضرت مخدوم عالم ترکش بندان بودند رفعا للحرج بعد ام بصوم ایام بیض رخصت بر افطار ہم میفرمودند و منقول است از جناب مستطاب امیر المومنین علی کرم اللہ تعالیٰ وجہہ کہ فرمودند روزے بحضور حضرت با عظمت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و صحابہ و سلم حاضر شدم فرمودند ای علی جبرئیل ترا میگوید کہ ہر ماہے سہ روزہ بدار نوشتہ شود مرترا باول روزہ ہزار نیکی و در دوم سی ہزار و در سوم صد ہزار التماس کردم کہ این ثواب خاص مرا باشد یا عموم را فرمودند ہر کہ این روزہا بدار دپس پرسیدم کہ آن روزہا کدام اند فرمودند آن روزہا ایام بیض است و در یاحدیث کہ جبرئیل علی نبینا و آلہ و علیہ السلام بجناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ و سلم التماس نمود ہر کہ روزہ دارد یک روز در ایام بیض دور کردہ شود از انکس ثلث گناہان وے و ہر کہ

دوم روز روزه دارد دور کرده شود دو ثلث گناهان وے وهر که سوم روز روزه دارد از همه گناهان بیرون آید و باشد همچو کسے که شهید گشته است در راه جناب خداوند تعالے و بشارت دهید مریدان خود را و بفرمائید ایشان را بروزه داشتن ایام بیض که این روزه ها روشن گردانند دلهای شان را وسپید گرداند رویهاے شان را۔

جوهر ۱۳۴ امام شافعی همیشه رضی الله تعالی عنه پیوسته این روزه نا امید اشتند و در ذی الحجه تا نهم باید داشت و صوم سته شوال حکم صیام دهر دارد اما علما را درین اقوال است۔ صوم را سه مرتبه است صوم عوام و خواص و اخص الخواص صوم عوام آنست که از اکل و شرب و جماع باز مانند۔ و صوم خواص آنست که سمع و بصر و دست و پا و زبان و سائر اعضا از گناهان باز دارند و صوم اخص الخواص آنست که دل را از همه دنیه و از کار دنیویه باز دارند و از جمیع سوے الله بالکلیة تبرا آرند۔

جوهر ۱۳۵/۱ بدانکه جمله حسنات را ثوابے معین است الا آن ثواب صوم معین نیست حضرت حق تعالے آنرا بخود اضافت فرموده و ضامن جزاے آن شده پس اجر آن بغیر حساب است و در خبر است که الصبر نصف الایمان والصوم نصف الصبر و لفظ صوم در اصل لغت موضوع است براے امساک مطلقا و در عرف شرع عبارت است از امساک مقید به طعام و شراب و وقاع از طلوع فجر تا غروب آفتاب مقرون به نیتے معین و مطلق امساک از طعام فضیلتے بزرگ است خصوصاً مقید بحکم شرع چه بیخ جمله شهوات و منشاء جمیع مخالفات امتلا از طعام است۔ بتقلیل طعام دل صافی گردد و هوا بمیرد و نور علم افزایش گیرد۔ احوال مشائخ دران مختلف و متفاوت طائفه در سفر و حضر بدان مداومت دارند۔ بعضی صائم الدهر باشند و بعضے آن را مکروه دانند و بعضی صوم داؤدی اختیار کرده اند یعنی یک روز صائم باشند و یک روز افطار کنند و فضیلت آن در خبر است و وجه فضیلت این صوم آنست که مراد از صوم مخالفت نفس است و فطام او از عادت مالوف هرگاه نفس بر دوام صوم معتاد شود صوم عادت او گردد و تعاقب و تناوب صوم و افطار پیوسته در مخالفت بود و طائفه بر صوم ایام شریفه اقتصار نموده و آن روز عرفه و عاشوره و عشر اول از ذی الحجه و عشر اول از محرم و رجب و شعبان بحسب سنین اول و اول شهر و اوسط و آخر آن و ایام بیض یعنی سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم بحسب شهور و ادینه و پنجشنبه و دوشنبه بحسب اسابیع و طائفه بروز از طعام امساک نموده اند و پیش از غروب افطار کرده تا هم مقصود که تجویع نفس است حاصل شود و هم آفت اعجاب که برویت صوم است مندفع گردد و شیخ الاسلام بر اختیار این طریق

انکار کرده فی الجمله مشائخ در اختیار صوم سه فرقه اند فرقهٔ آنانند که علم شان بر حال غالب بود و بعوارض احوال مبالات ننمایند و بر نیتی که دارند در صوم ثابت قدم باشند و فرقهٔ آنکه حال شان بر علم غلبه دارد و هر روز که برخیزند موجب اشارت علم در دل ایشان اختیار صوم بود و در اثنای آن هرگاه که از غیب سانح شود چون احضار طعامی و حضور جماعتی که موافقت ایشان فضیلت بنید بر مقتضای سلطان حال از اختیار و ارادت خود باختیار و ارادت حق سبحانه و تعالی منسلخ شوند چنانکه جنید بغدادی که علی الدوام به نیت صوم برخاستی و هرگاه که بعضی از اخوان حاضر شدندی با ایشان افطار کردی و فرقه اند که حال و علم در ایشان معتدل بود ایشان متصرف در هر دو گاهی اختیار صوم کنند و بعوارض ننگرند و یا بجهت سیاست و تدبیر نفس خود یا بجهت دیگران گاهی افطار کنند یا بجهت رفق و لطف بنفس خود یا برای موافقت احباب و اختیار ایشان در هر دو جانب از اختیار حق بود پس هر یک را ازین سه گانه طریقت خاص ست مناسب حال و لکل وجهة هو مولیها - مصباح الهدایه

۱۳۶ جوهر بدانکه روزه قساوت قلبی را دور میکند و در حدیث شریف وارد است که الصبر نصف الایمان والصوم نصف الصبر و در خبرست که برای صائم دو فرحت است فرحت عند الافطار و فرحت عند لقاء الرحمن بعضی فرحت نزدیک افطار فرحت مغفرت را گویند چنانکه در خبرست ان الله لیغفر عند وقت الافطار و بعضی فرحت عند الافطار اجابت دعا را گویند حضرت حق سبحانه و تعالی صوم را بخود اضافت فرمود که الصوم لی و انا اجزی به از آنکه صائم بصوم موصوف بصمدیت می شود و صمد آنرا گویند که ویرا الطعام و شراب حاجت نباشد و بعضی گفته که صوم از افعال سر و نیت است مخلوق را در عبادت دیگرا اطلاع می شود و درین اطلاع نمی رود و دخل ریا در وی نمی شود و تخصیص جزاء صوم که بخود فرمود بنا بر آنست که چون یکی را در قیامت خصمان پیدا شوند حضرت حق تعالی جزای اعمال وی خصمان را دهد مگر ثواب صوم صائم را دهد

۱۳۷/۲ جوهر مشائخ طریقت میفرمایند که هیچ خصلتی بعد از ایمان بهتر از دو خصلت نیست یکی گرسنه را سیر کردن و دیگری سیر را گرسنه داشتن یعنی بصوم و روزه را چهار فائده است اول خاموشی دوم فکر سوم معرفت چهارم محبت مشائخ صوفیه اتفاق کرده اند که زیاده از چهار روز توالی افطار مکروه است و در تمام سال چهار روز متصل افطار آمده است مقصود از صوم تجویع نفس ست و درین راه گرسنگی اصلی عظیم است

۱۳۸/۱ جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی به سره بر لفظ مبارک راندند که در روایتی آمده است که جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم هر ماه

سه روزه داشتی اما معلوم نیست که آن سه روز کدام بوده است بعد از ان فرمودند که اداب درویشی آنست
که ثلث سال را روزه داشته شود یعنی در سال چهار ماه بعد ازان فرمودند که این را قسمتی کرده اند آنکه سه ماه
وا رنده وذی الحجه وده محرم نیز دانند وده روز دیگر روزهای متبرکه وموسم بدانند همان ثلث سال میشود بعد ازان فرمودند که این را
نوع دیگر هم تعین کرده اند اگر در هفته دو روز روزه دارند مثلا دوشنبه وپنجشنبه همان ثلث سال می شود و فرمودند
که هر که پیوسته روزه میدارد او را عادت میشود ورنج روزه بر و آسان میگردد پس ثواب دران بیشتر باشد که
یک روز روزه دارد که آن بر نفس دشوارتر آید و آن روزه داودی ست علی نبینا وآله وعلیه السلام
یک روز روزه دارد ویک روز افطار کند.

جوهر ۱۳۹ بدانکه روزه عاشوره وعرفه یعنی نهم عید الضحی حکم صیام دهر دارد وشش روزه بعد عید و
سه روزه در هر ماه همین حکم دارد

جوهر ۱۴۰ در حدیث شریف وارد است که هر که در شنبه وپنجشنبه وجمعه ماه رجب وذی القعده وذی الحج
ومحرم روزه دارد عبادت هفتصد ساله در دیوان عمل وی ثبت گردانند.

جوهر ۱۴۱ عبادت سه مرتبه است کسی عبادت میکند از جهت ثواب وعقاب واین مرتبه عامه مسلمانان ست
دکسی بنا بر آنکه او را بنده خوانند وبشرف بندگی رسانند زیرا که بنده بزرگترین نامهاست مر آدمی را که حضرت
سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله وصحابه وسلم در هیچ خطابی که یا ایها النبی ویا ایها الرسول
خوش نبودند چون خطاب شد سبحان الذی اسری بعبده بغایت منشرح گشتند واین را عبودیت
گویند وشرط عبودیت چهار چیز است وفا بالعهود ومحافظة الحدود ورضا بالموجود وصبر بر مفقود وکسی عبادت
میکند اجلالا وهیبةً وحیاءً ومحبةً واین را عبودیت خوانند پس عبودت اعلی از عبودیت وعبودیت اعلی
از عبادت پس محل عبادت تن است وآن بجا آوردن امر است ومحل عبودیت روح وآن راضی شدن
بحکم است ومحل عبودت سر است وآن عبادت در احوال است پس عبادت اصل است وعبودیت و
عبودت فرع ونیست فرع بدون اصل یعنی تا آنکه اتیان امر نبود رضا بحکم وعبادت در احوال نشود و
عبادت وعبودیت مجاهده است با نفس وعبودت هدایت است حضرت شیخ ابو علی دقاق قدس سره
فرمودند العبادة للعوام والعبودية للخواص والعبودة لاخص الخواص والعبادة لمن له
علم اليقين والعبودية لمن له عين اليقين والعبودة لمن له حق اليقين فالعبادة
لاصحاب المجاهدات والعبودية لارباب المكابدات والعبودة صفات اهل المكاشفات

جوهر ۱۴۲ بدانکه عبادت حضرت امیر المومنین افضل الصدیقین رضی الله تعالی عنه حضرت الله تعالی

را اجلالا و تعظیما بود و فرمودند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم که ابوبکر بر شما از کثرت صوم و صلوة فاضل نشده است الا بچیزے که قرار گرفته است در سینه او و آن عظمت و اجلال است و عبادت حضرت امیر المومنین عمر رضی الله تعالی عنه خوفا و هیبة بود ازنجهت حضرت ایشان مهیب بودند چه کسی که از حضرت خداوند تعالی بترسد از وی هر چیز بترسد و حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند که شیطان می گریزد از سایه عمر و عبادت حضرت امیر المومنین عثمان رضی الله تعالی عنه از روے شرم بود و فرمودند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم شرم بکنیم من از کسے که شرم میکنند از وے فرشتگان آسمان و عبادت حضرت امیر المومنین اسد الله الغالب کرم الله تعالی وجهه از روے محبت حضرت خداوند تعالی بود قال الله تعالی ویطعمون الطعام علی حبه مسکینا و یتیما و اسیرا

۱۴۳/۱ جوهر قال الله تعالی وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون ونیافریدیم جن و انس مگر آنکه عبادت کنند و عبادت خالصا لوجه الله تعالی وسیله قرب و معرفت ست و عبادت عادتے علامت بے سعادتی ست ونتیجه آن شقاوت ست ؎ نگردد جمع باعادت عبادت + عبادت میکنی بگذر ز عادت + و هر که جناب حق سبحانه و تعالی را لعلتی عبادت کند معبود او همان علت باشد ازینجاست

که گویند هر چه دلبند تست معبود تست۔

۱۴۴/۱ جوهر در رشحات مذکور است که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که عبادت عبارت از انست که باوامر عمل نمایند و از نواهی اجتناب کنند و عبودیت عبارت است از دوام توجه و اقبال بجناب حق سبحانه و تعالی و فرمودند که در بعضے کتابها فرق عبادت و عبودیت چنین کرده اند که عبادت ادائے وظائف بندگی ست بموجب شریعت و عبودیت حضور و آگاهی دل بر نعت تعظیم و میفرمودند که مقصود از خلقت انسان تعبد است و خلاصه و زبده تعبد آگاهی ست بجناب حق سبحانه

و تعالے در همه احوال بنعت تضرع و خضوع

۱۴۵/۱ جوهر کسیکه خود را مستغنی از بندگی داند مدعی خداوندیست و بندگی کردن اینست که آنچه فرمایند آن کنی و بنده بودن اینست که بد آنچه بدارند همچنان باشی و اصل بندگی ذل و افتقار ست هر چند اظهار آن از بنده بیشتر الطاف حضرت خداوندی در حق او زیاده تر و صاحب مثنوی معنوی قدس سره میفرمایند ؎

گر تو خواهی حرّے و دل زندگی	بندگی کن بندگی کن بندگی
زندگی مقصود بهر بندگی است	زندگی بے بندگی شرمندگی است
جز خضوع و بندگی و اضطرار	اندرین حضرت ندارد اعتبار

هر که اندر عشق یابد زندگی		کفر باشد پیش او جز بندگی
ذوق باید تا دهد طاعات بر		مغز باید تا دهد دانه شجر

۱۴۶/۲ جوهر هر طاعتی که بر تن دشوارتر باشد طاعت همان باشد و مخالفت نفس سر همه طاعتهاست و قال الله تعالی ونهی النفس عن الهوی فان الجنة هی المأوی ؎ یک نفس از نفس بفرمان تست کفش بپا کن که بهشت آن تست + این طائفه روا ندارند که همه عمر یک قدم بر مراد نفس زنند ابلیس اگر تعظیم نفس نبودی مخالف امر حضرت خداوند تعالی نشدی و در فرعون اگر تعظیم نفس نبودی دعوی خدائی نکردی پس موافقت حضرت خداوند تعالی بجز مخالفت نفس نبود

۱۴۷/۱ جوهر اخلاص پاک و خالص کردن دوستی و عبادت و طاعت بی ریا کردن و دین بی ریا داشتن۔

۱۴۸/۲ جوهر اخلاص آنست که عمل صالح کنی و از حضرت خداوند تعالی ثواب آن نه طلبی و نخواهی که ترا بآن یاد کنند و برای آن ترا بزرگ دانند

۱۴۹/۲ جوهر بعضی میفرمایند که اخلاص در عمل آنست که صاحب آن در دنیا و آخرت بران عوض نخواهد و این اخلاص صدیقان است و بعضی میفرمایند که اگر طلب ثواب کند از اخلاص بیرون نیاید و حضرت ذو النون مصری قدس سره میفرمایند که علامت اخلاص سه چیز است یکی برابر بودن مدح و ذم خلق دوم فراموش کردن رویت اعمال در اعمال سوم تقاضا نکردن ثواب در دین و دنیا و بعضی میفرمایند که اخلاص در فراموشی رویت خلق است بدوام نظر سوی حضرت خداوند تعالی تا از نظر بخلق بیرون نیائی هرگز بگنج اخلاص نرسی و ازینجاست که صوفی را بر ملامتی فضل دهند چه ملامتی خلق را در نظر دارد که عمل و حال خود را می پوشد و صوفی دوام نظر بحضرت خداوند تعالی دارد و بعضی میفرمایند که اخلاص نادیدن اخلاص است چه کسی که در اخلاص بجود اخلاص ببیند اخلاص باخلاص محتاج باشد چه التفات باخلاص و نظر دران عجب است

۱۵۰/۱ جوهر بدانکه عمل ظاهر بدون اخلاص باطن بکار نیاید ان الله لا ینظر الی صورکم والی اعمالکم ولکن ینظر الی قلوبکم و نیاتکم بدرستی که الله تعالی نظر نمی کند بسوی صورتهای شما و سوی اعمال شما لیکن نظر میکند سوی قلوب شما و نیات شما پس مقبول نزد الله تعالی قلوب اند و اخلاص باطن اگر صور با پاکی قلوب باشد و اعمال ظاهر با اخلاص باطن آن زمان صور و اعمال نیز مقبول گردد۔

۱۵۱/۱ جوهر هر کرا مهمی پیش آید هفت روز بخواند روز جمعه یا الله یا واحد صد بار و شنبه یا رحمن یا رحیم صد بار و یکشنبه یا واحد یا احد صد بار و دوشنبه یا صمد یا فرد صد بار و سه شنبه یا حی یا قیوم صد بار و چهارشنبه یا حنان یا منان صد بار و پنجشنبه یا ذو الجلال والاکرام صد بار مجربست

۱۵۲/۲ جواہر عند الحاجت بگوید یا رب بحق معروف کرخی حاجت من روا گردان۔

۱۵۳/۲ جواہر برائے ہر حاجت و استعانت پانصد بار بخواند الٰہی احدی صمدی من عندک مددی

۱۵۴/۲ جواہر عند الحاجت یا حی یا قیوم یا حلیم یا عزیز یا کریم سبحانک یا کریم تو کنی کار صعب اے علیم بحق ایاک نعبد و ایاک نستعین سی صد بار بخواند

۱۵۵/۲ جواہر ہر کرا حاجت دینی و دنیوی باشد غسل کند و دو رکعت نماز بگذارد و بگوید الٰہی بحرمت آن ساعت کہ با خواجہ ابو اسحاق احمد نہاوندی آشتی کردی حاجت مرا روا کن این عمل از مجربات صحیحہ فرمودہ اند

۱۵۶ جواہر شب پانزدہم مستقبل قبلہ نشیند و نوزدہ ہزار بار بگوید اللہ المستعان و ہر بار کہ ہزار تمام شود سر بسجدہ نہد و سہ بار آمین گوید بعدہ حاجت خواہد۔

۱۵۷ جواہر بسم اللہ الرحمن الرحیم لاحول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم یا حی یا قیوم یا صمد یا ودود یا وتر یا ذا الجلال والاکرام بعد از نماز صبح صد بار بخواند حاجتش برآید۔

۱۵۸ جواہر بہر حاجتے کہ باشد ہزار بار با تسمیہ بخواند امنت باللہ العلی العظیم و توکلت علی الحی القیوم

۱۵۹ جواہر بسم اللہ الرحمن الرحیم یا حافظ یا حفیظ یا وکیل یا رقیب یا اللہ وصلی اللہ تعالیٰ علی محمد و آلہ و صحابہ اجمعین بہر نیتے و حاجتی کہ بخواند حاجت روا شود عدد معین نیست

۱۶۰ جواہر عند الحاجت ہر روز ہزار بار سورہ اخلاص بخواند۔

۱۶۱ جواہر دہ اسم اند کہ آنرا خرج پنجر جان گویند برائے سیاحان متوکل در براری و منازل نافع اند چون از خواب بیدار شود اسم الباسط را دہ بار خواند بر دو کف دمیدہ بر روی فرود آرد و در میان سنت فجر و فرض آن یا اسرافیل یا طاطائیل یا دردائیل بحق یا لا الٰہ الا اللہ الرفیع جلالہ یا اللہ پانزدہ بار چون از نماز فارغ شود الباسط صدبار و العزیز چہل بار و سورہ نصر بست پنج بار پس این دہ اسم را ہفتاد بار بخواند و ہی ہذہ ہزائیو ارعیٰ خوسا منوعا عالما تیوتو نا سلینی ملینی ملقوما یا قیوما بحق کھیعص بحق حمعسق۔ ہمین دہ اسم برائے دفع شر جن و انس و بلیات و آفات نیز خوانند و برائے اخراج جنے کہ در خانہ و منزلے استکانہ گزیدہ باشد لیکن بتغیر ما طریقش اینست کہ دہ بار خوانند و در ہر جہت دم کنند ہزالولز عازو شا منو عا عالما طیوتو نا شگینی ملینی و ملخوما و یا قیوم بحق کھیعص بحق حمعسق بحق لا الٰہ الا اللہ محمد رسول اللہ۔ مراین اسما را در دفع جنت اثر عظیم ست بر آب دم کنند و بخوانند

۱۶۲ جواہر ہر کہ سورۃ الفلق بسیار خواند رزق بآسانی میسر شود۔

۱۶۳ جواہر سورۃ التکاثر در نماز نافلہ بسیار بخواند مال زیادہ شود و رزق وسیع و سورۃ الہمزہ ہمین حکم دارد۔

۱۶۴/۲ جوہر آیة الکرسی تا خالدون بعد ہر نماز از فرائض وسنن ونوافل ودر غیر اوقات نماز مداومت نماید غنی گردد۔

۱۶۵/۲ جوہر قل اللهم مالک الملک تا بغیر حساب مواظبت کند بعد ہر نماز از فرائض وسنن ونوافل ودر غیر اوقات نماز ووقت خواب رزق وسیع گردد ودین ادا شود ومحتاج نہ شود۔

۱۶۶/۲ جوہر سورہ واقعہ ہر روز بعد نماز فجر ومغرب وعشا یکبار بخواند سختی ودرویشی نہ بیند ودشمنان او مقہور شوند واگر معاندے نسبت بوے کیدے اندیشد ضرر واثر آن بوے لاحق شود وہمیشہ در حفظ حضرت خداوند تعالیٰ باشد وہر کہ این سورہ را در مجلس واحد چہل بار بخواند حاجت قضا شود

۱۶۷/۲ جوہر اگر تنگ دست سورة النصر ہر روز بعد نماز فجر بست وپنج بار بخواند توانگر گردد۔

۱۶۸/۲ جوہر براے دفع تنگی معیشت ہر شب سورہ جمعہ بخواند وبعد وضو شانہ کند ریش را۔

۱۶۹/۲ جوہر بسم الله الرحمن الرحیم لاحول ولاقوة الا بالله العلی العظیم بسم الله الملک الحق المبین من العبد الذلیل الی مولی الجلیل قد مسنی الضر وانت ارحم الراحمین بنویسد ودر آب جاری انداز د حضرت خداوند تعالیٰ غوثش در اسبوع واحد حاصل کند

۱۷۰/۲ جوہر بعد از نماز صبح پیش از تکلم صد بار گوید بسم الله الرحمن الرحیم لاحول ولاقوة الا بالله العلی العظیم یا حی یا قیوم یا قدیم یا قائم یا فرد یا قدیر یا احد یا صمد ہر حاجت کہ خواہد روا شود [هفته وسعت بود ۱۲]

۱۷۱/۲ جوہر ہر گرا کار صعب پیش آید بخواند توکلت علی الحی الذی لا یموت ابدا والحمد لله الذی لم یتخذ ولدا ولم یکن له شریک فی الملک ولم یکن له ولی من الذل وکبره تکبیرا وبعد از ان تکبیر گوید مجرب است

۱۷۲/۲ جوہر اگر چیزے گم شود بخواند کفی بالله نصیرا وکفی بالله شہیدا وکفی بالله علیما وکفی بالله حسیبا وکفی بالله وکیلا بعدہ سہ بار بخواند اصبحت فی جوار الله وامسیت فی امان الله

۱۷۳/۲ جوہر ہر کہ دفینہ نہادہ فراموش کند یا دفینہ پدر واقربا یا غیر ایشان [همسایگی ۱۲] نمیداند کہ در چہ موضع است سورۂ والضحی مواظبت نماید واگر سورة الزلزال در نماز وغیر نماز بسیار خواند بر دفینہ ہاے زمین اطلاع یابد در خواب یا در بیداری

۱۷۴/۲ جوہر صاحب فوائد الفواد قدس سرہ میفرمایند کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالیٰ بسرہم فرمودند کہ چون خوانندہ را در آیتے ذوقے وراحتے پیدا آید باید کہ آنرا تکرار کند وراحت گیرد وفرمودند کہ در حالت تلاوت وسماع سعادتی کہ حاصل میشود بر سہ قسم است انوار ست واحوال ست وآثار است

وآن از سه عالم نازل میشود و آن سه عالم ملک و ملکوت و تنبیها جبروت است و آن سعادت بر سه جای فرود می آید بر ارواح و قلوب و جوارح نخست انوار از ملکوت بر ارواح بعد از آن احوال از جبروت بر قلوب بعد از آن آثار از ملک بر جوارح یعنی اول در حال سماع انوار نازل میشود از عالم ملکوت بر ارواح بعد از آن در دل پیدا می آید آنرا احوال میگویند و آن از عالم جبروت ست بر قلوب بعد از آن بکائی و جنبشی که ظاهر میشود آنرا آثار میگویند و آن از عالم ملک ست بر جوارح و فرمودند که حضرت شیخ اکبر قدس سره هر کرا قرآن مجید یاد گرفتن فرمودی گفتی که اول سورهٔ یوسف یاد گیرد فرمودند که جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم فرمودند که هر کرا نیت یاد گرفتن قرآن مجید باشد و بدان نرسد و هم بدان نیت از جهان برود او را در گور نهند فرشته بیاید و ترنجے از بهشت بیارد و بدست او دهد آنکس او را ابتلاع کند تمام قرآن مجید محفوظ شود و روز حشر حافظ مبعوث شود و فرمودند که قرآن مجید بر ترتیل و با ترویه باید خواند [فرو بردن ۱۲] یکے از حاضران سوال کرد که ترددیا چه باشد فرمودند که از آیتے که خواننده را ذوقی و رقتے حاصل آید تکرار باید کرد و فرمودند که وقتی جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم میخواستند که چیزے بخوانند فرمودند بسم الله الرحمن الرحیم هم درین تسمیه دل مبارک را حالی پیدا شد بست بار مکرر فرمودند و فرمودند که مراتب قرآن مجید هشت نوع است پنج نوع از آن بیان فرمودند اول آنست که وقت قرآن مجید خواندن باید که دل خواننده را تعلیق بجناب حق سبحانه و تعالی باشد و اگر آن میسر نشود باید که آنچه میخواند معانی آن بر دل بگذراند و اگر این هم نتواند باید که در حال قرآن مجید خواندن جلال و عظمت جناب حق سبحانه و تعالی بر دل بگذراند یکے از حاضران سوال کرد که آن معنی همان تعلیق بجناب حق تعالی است که در مرتبه اولی فرمودند فرمودند خیر آن بذات جناب حق سبحانه و تعالی بود این بصفات ست مرتبه چهارم فرمودند که در وقت خواندن باید که حیا بر وے غالب باشد و تصور کند که این دولت چه لائق منست و مرا چه محل این سعادت است و اگر این هم نباشد باید که بداند میخواهی آن قرآن مجید خواندن حضرت خداوند تعالی است هر آینه مرا جزائے بدهد و درین میان بنده عرضه داشت کرد که هر بار که بنده قرآن مجید میخواند بیشتر واضح آن آنچه معلوم باشد بر دل بگذراند و اگر در اثنائے تلاوت دل بنده بسودائے یا باندیشه مشغول شود باز با خود گویم که این چه اندیشه و چه سوداست و دل خود بواضح مشغول کنم همان زمان بر سر آیتے رسم که آن آیت مانع آن سودا و آن اندیشه باشد آیتے در نظر آید که در حل آن مشکل باشد که در دل گذشته حضرت سلطان المشائخ فرمودند که آن نیکوست آنرا نیکو نگاه دارے۔

۱۷۵/۲ جوهر حضرت خواجه ابو یوسف چشتی را قدسنا الله تعالی بسره المبارک در ایام جوانی قرآن مجید

یاد نمی شد حضرت خواجہ محمد چشتی قدسنا اللہ تعالے بسرہ العزیز در خواب فرمودند کہ صد بار سورہ فاتحہ

وقت خواب خواندہ باشی از برکت آن تمام قرآن مجید یاد شد

۱۷۶/۱ جواہر ہر کہ قرآن مجید یاد گیرد اول سورہ یوسف یاد گیرد ببرکت او تمام قرآن مجید یاد شود۔

۱۷۷/۲ جواہر حضرت ملا علی قاری قدس سرہ در شرح عین العلم میفرمایند کہ قاری ہر روز بعد تلاوت قرآن مجید

این دعا بخواند اللھم ارحمنی بالقرآن واجعلہ لی اماما و نورا و ہدے و رحمۃ اللھم ذکرنی

ما نسیت وعلمنی منہ ما جھلت وارزقنی تلاوتہ اناء اللیل والنھار واجعلہ حجۃ لی یا رب العالمین

واز حضرت خواجہ یعقوب چرخی قدس سرہ منقول است کہ صحابہ کبار بعد تلاوت قرآن مجید ہر روز

مواظبت این درود داشتند اللھم صل علی محمد و آلہ وصحبہ بعدد ما فی جمیع القرآن حرفا حرفا

وبعدد کل حرف الفا الفا۔

۱۷۸/۳ جواہر در خبر است ہر کہ قرآن را پیش روے خود گرداند بقیامت پیش او برود و او را بسوے

بہشت رہنمونی کند و ہر کہ پشت انداز و بقیامت پس پشت او فرشتہ آید و بسوے دوزخ راند و فرمودند

حضرت سید عالم صلی اللہ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم کہ شب معراج گناہان امت من بر من عرض کردند

ندیدم از ہمیان بزرگتر از ان کسے کہ قرآن داند و نخواند۔ و امام احمد حنبل قدس سرہ فرمودند کہ بدیدم

در خواب حضرت خداوند تعالے را ہزار بار عرض کردم کہ یارب بکدام عبادت قربت تو شود بندگان را

سوے تو فرمود قرآن مجید بخوان عرض کردم بفہم یا بغیر فہم فرمود بفہم یا بغیر فہم یعنی قرآن فہم کند یا

نکند و فرمودند حضرت سید عالم صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم اگر خواہی حضرت خداوند با تو سخن گوید پس

قرآن بخوان و اگر خواہی تو با خداوند تعالے سخن گوے پس نماز بگذار

۱۷۹/۴ جواہر سجدہ فرض ست در سورہ رعد و نحل و بنی اسرائیل و حج و فرقان و الم تنزیل و حم السجدہ والواجب در سورہ اعراف

و مریم و ص و قرآن مجید و سنت در النجم و اذا السماء انشقت و اقرء و تطوع در نحل القریٰ فی کل سجدہ من الاربعۃ عشر قراۃ اخری و تسبیحات نفستی

جواہر قال اللہ تعالی افلا یتدبرون القرآن فرمان میشود پس چرا فکر نمیکنید در خواندن قرآن مجید

تا معانی بطنی و اسرار اصلی کلام اللہ بدانید حضرت امام جعفر الصادق میفرمایند کہ خداوند تعالی

تجلی می کند مر بندگان خود را در تلاوت کردن قرآن مجید لیکن ایشان را معلوم نمی شود۔

۴ جواہر در رسالہ ہمدانی گوید قاری وقت تلاوت خود را بکلام اللہ سپارد چنانچہ حق تعالی بیرون ست

یعنی دل را بر دانستن اسرار قرآن منتظر دارد و چون سری از ان روشن شود ہمانجا بایستد و آن را بہ

تماطر نقش کند و شاید وقت خود سازد پس یقین کلام خود را بدو نماید چنانچہ حق نمودن است ایش را

در عالم غیب و شهادت است روی نماید و تاثیر آن این بود که اگر تا شفی آیه قرآن و ننزل من القرآن
ما هو شفاء و رحمة للمومنین با تعوذ و تسمیه بر مومن و مومنه خواند و بر زحمتی صد ساله بدعا صحت یابد
و اگر آیه ثم امانه فاقبره بر شیر و مار و هر ظالمی که باشد سه بار بخواند و بدو هلاک گردد و اگر آیه ثم اذا شاء انشره بر هلاک شده
بخواند زنده گردد - در تمهیدات میگوید که خوانندهٔ قرآن از صفت بموصوف رفتن آنست که وقت تلاوت تفکر نماید که
چه فرمان میشود و بچه ترهیب میکند و بچه ترهیب نماید پس ازین صفات ذاتی بذات فکر کند که الله تعالی مرا چنین
میفرماید و ازین چیز منع میکند این طریقه در پردهٔ سخن محبوب شنیدن است اگر بتدریج برین عمل کند
و اطاعت اوامر واجب بیند و از نواهی اجتناب نماید آن قاری را تا لی گرداند و با صفات ذاتی
انس و معرفت ارزانی فرماید - رسول علیه السلام فرمودند که در خواندن قرآن مجید گریه باید کرد و اگر
گریه نیاید بستم آرد و اگر بچشم نگرید بدل گریه کند یعنی آنحضرت چون بآیهٔ عذاب میرسیدند استعاذه کردندی
یعنی اعوذ بالله میگفتند و بآیهٔ مغفرت رحمت جستی تو همچنان کن فکر در تلاوت آنست که در آیتی که رسد در عذاب
و رحمت و قصه که باشد تامل کند و در خلقت هر موجودی و مخلوقی فکر نماید و چون در صفات من رسند
تواضع کنند و عزت دارند و چون در خسارت و ابرام کفار رسند که با حق و رسول کرده اند آهسته و با شرم
خوانند و هر چه از تلاوت کردن بشنود آنرا از حق شنیدن داند در فوائد الفواد تلاوت با ترتیل و تردید
باید کرد و تردید آنست که هر آیتی که خواننده را رقتی و ذوقی حاصل شود تکرار کند یعنی باز خواند و
ترتیل آن که رعایت مخارج کند

۱۸۱ جوہر حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله وسلم ماه رجب را شهر الله فرمودند و شعبان را شهری
و رمضان را شهر امتی زیرا که شهر رجب مخصوص است بمغفرت و شعبان را شهری بدین معنی فرمودند
که نزول آیهٔ ان الله و ملائکته یصلون علی النبی یا ایها الذین آمنوا صلوا علیه و سلموا تسلیما
درین ماه بوده است و رمضان را شهر امتی بدان معنی که ماه رمضان گناهان امت را میسوزد و پاک میکند

۱۸۲ جوہر باید که در شب براءه غسل کند و نیت روزه بامداد کند و روزه پانزدهم بدارد و در یک چشم
یکبار سرمه کند و در دوم دو بار تا سال دیگر چشم او بدرد نیاید و درین شب آوندها بجنباند تا برکتی
تا سال دیگر پیدا آید و درین شب از دانه بپزد و از گوشت پرهیز کند هر دانه ده نیکی ست و از ده بدی
پاکی است و ده درجه از بهشت ست

۱۸۳ جوہر در طهارت صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که طهارت شرط صحت صلوٰة است و
شیطان در هیچ وقت بر حال بندهٔ مومن چندان غیرت نبرد که در حال صلوٰة و وقت قرب و مناجات او

با خداوند تعالی و طهارت که نوریست از انوار ایمان مومن را بمثابه سلاحی است در دفع شیطان کالوضوء سلاح المومن و فضیلت وضو بر ارباب معاملات پوشیده نیست و وجه فضیلت بیشتر از آنکه درجهٔ محبوبی حق سبحانه تعالی بدان یابند که ان الله یحب التوابین و یحب المتطهرین و اهل طهارت سه طائفه اند طائفهٔ عوام مومنان و طهارت ایشان بر ظاهر و تنظیف (پاک کردن ۱۲) بدن و لباس و مکان مقصور بود و طائفه عوام صوفیان و خواص مومنان و طهارت ایشان هم در ظاهر بود بر وفق طائفهٔ اول و هم در باطن بر وفق طائفهٔ سوم و آن تزکیهٔ نفس بود از اخلاق ذمیمه و تصفیهٔ قلب از لوث محبت دنیا و طائفه خواص صوفیان و اخص خواص مومنان و ایشان با طائفهٔ اول و دوم در طهارت ظاهر و باطن مشارک باشند و بطهارت سر از لوث ملاحظهٔ اغیار منفرد و بعضی از متزهدان و متشبهان متصوفه در تطهیر ظاهر مبالغه نمایند و در تطهیر باطن از انجاس غل و غش و حقد و حسد و غیر آن تسامح و تساهل روا دارند و این معنی منافی سیرت اصحاب حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم ست چه از صحابه بودند که پای برهنه براه رفته اند و بر زمین بی سجاده نماز کرده و گاه گاه در استنجا بر حجر و سنگ اقتصار نموده و لیکن همه در تطهیر باطن کوشیده۔

۱۸۴ جوهر هر که با وضو باشد هیچ بلا مبتلا نشود و هر کرا بلائی رسد و او بی وضو باشد ملامت نکند مگر نفس خود را و فرموده اند جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم که آمرزش خواهند فرشتگان آنکس را که با وضوست مادام که حدث نرسیده است و فرموده اند هر که با وضو بمیرد شهید مرده باشد و فرموده اند که وضو حصار و سلاح مومن است و فرموده اند که خوردن آب بقیه وضوی مومن شفاست از هفتاد درد و حضرت امیر المومنین اسد الله الغالب علی بن ابی طالب کرم الله تعالی وجهه و وجوه آله الکرام طهارت ساختند و فضالهٔ آن طهارت استاده خوردند و این حدیث روایت کردند که هر که فضالهٔ طهارت بخورد جناب خداوند تعالی او را علاج بیماریها گرداند که اطبا از معالجهٔ آن عاجز آمده باشند۔ و وضو بر وضو نور علی نورست و در خبرست که رسول علیه السلام از ابلیس پرسیدند که دشمن ترین مردمان نزدیک تو کدام ست گفت کسی که دائم با وضوست۔ چون آب نیابد تیمم کند۔ در شریعت نماز بی طهارت درست نگردد و در حقیقت نیز درست نشود چنانچه ظاهر را طهارت است باطن را نیز طهارت است طهارت ظاهر بآب ست و طهارت باطن بآب ندامت و خجالت و بآب حیا و خوف۔

۱۸۵ جوهر در خبرست فردای قیامت همه کس را فرمان رسد که سجده کنید کسانیکه با وضو و با طهارت مرده اند سجده کردن توانند و کسی که بی وضو مرده سجده را قادر نشود و در عقوبت گرفتار بود۔

کنز سوم

جوہر در تعریف علم و مراتب آن صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که مراد از علم نوریست مقتبس از مشکات نبوت در دل مومن که بدان راه یابد بخداوند تعالی یا بکار خداوند تعالی و این علم وصفت خاص انسان است و ادراکات حسی و عقلی او از ان خارج و فرق میان عقل و این علم آنست که عقل نوریست فطری که بدان اصلاح از فساد و خیر از شر متمیز گردد و آن مشترک است میان مومن و کافر و علم خاص مومنان راست و عقل که مشترک ست میان مومن و کافر آن عقل است که تمیز میکند میان صلاح و فساد امور دنیوی چه این عقل هم مومن را تواند بود و هم کافر را اما عقلی که تمیز کند میان صلاح و فساد امور اخروی آن خاصه مومنان است و میان او و علم تلازم واقع است و دیده این عقل بنور هدایت روشن است و بکحل شریعت مکتحل و عقل در ذات خود یک چیز ست ولیکن دو وجه دارد یکی در خالق و عبارت از وعقل هدایت که خاصه مومنان ست و یکی در خلق و این عقل مشترک است که آنرا عقل معاش خوانند و اهل ایمان و طالبان حق و آخرت را عقل معاش تابع عقل هدایت بود و در هر صورت که عقل معاش را با عقل هدایت موافقت و مطابقت و متابعت بود آنرا معتبر دارند و بر مقتضاء آن عمل کنند و هر کجا عقل معاش را با عقل هدایت مخالفت افتد آنرا از درجه اعتبار اسقاط کنند و بدان مبالات ننمایند و ازین سبب اهل دنیا ایشان را بضعف عقل نسبت کنند و ندانند که ایشان را او را عقل ایشان عقلی دیگر ست و علم سه گونه است یکی علم توحید دوم علم معرفت کار خدا تعالی از اعدام و ایجاد و اماتت و احیا و نشر و حشر و ثواب و عقاب و غیر آن سوم علم احکام شریعت از اوامر و نواهی و هر یکی را ازین مسالک سه گانه سالک ست جداگانه سالک مسلک اول را عالم ربانی خوانند و در علم او این دو علم دیگر داخل من غیر عکس و سالک مسلک دوم را عالم اخروی خوانند و در علم او علم شریعت مقدار فرضیت داخل من غیر عکس و سالک مسلک سوم را عالم دنیوی خوانند و او را از ان دو علم دیگر خبر نه چه اگر خبر داشتی آنچه دانستی بعمل آوردے از بهر آنکه فتور در اعمال نتیجه قصور ایمان است علماء ربانی باوجود ایقان بوحدانیت حق سبحانه و تعالی ایمان دارند باخرت ایشانند سابقان و اهل تصوف و علماء آخروی باوجود ایمان باحوال آخرت از علوم اسلام آنچه محتاج الیه است بهره دارند و آنرا در عمل می آرند ایشان را ابرار و اصحاب الیمین خوانند و علماء دنیوی جز ظاهر علوم اسلام هیچ نصیب نه دارند و آنچه دانسته اند بعمل نیارند بسبب ضعف ایمان

باک داشتن و اندیشه کردن ۱۲

وشر ایشان بدیگران متعدی بود ایشانند اصحاب الشمال واشرار الناس وعلماء السوء که در حق ایشان وعید
وتحذیر وارد شده است ودر حدیث معراج آمده است از حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه
وسلم که آن شب بر جماعتی گذشتم که لبهاے ایشان را بمقراض آتشین میبریدند پرسیدم که شما چه قومید
گفتند که ما آن گروهیم که بنیکی میفرمودیم وخود بجا نیاوردیم واز بدی نهی میکردیم ودر آن اقدام مینمودیم همچنانکه
هیچکس بهتر از علماء ربانی واخروی نیست هیچکس بدتر از علماء دنیوی نیست وسبب آنست که هیچ چیز از علم
سودمندتر نیست وقتی که از بهر حق تعالی طلبند وهیچ چیز از وی زیانکارتر نیست وقتیکه از براے دنیا جویند
وعلامت علم نافع آنست که در نفس تقوی وتواضع باشد وعلامت علم ضار آنکه در نفس کبر وتفاخر
وغرور وطلب دنیا بود۔

جوهر ۲ در بیان آنکه علم تابع است مر وجود را۔ شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره
در لوائح میفرمایند که شیخ صدر الدین قونوی قدس سره میفرمایند که علم تابع است مر وجود را یعنی
که هر حقیقت از حقائق را که وجود است علم است وتفاوت علم بحسب تفاوت حقائق است در قبول وجود
کمالا ونقصانا پس آنچه قابل است مر وجود را علی الوجه الاتم والاکمل قابل است مر علم را علی هذا الوجه
وآنچه قابل است مر وجود را علی الوجه الانقص متصف است بعلم علی هذا الوجه ومنشاء این تفاوت غالبیت
ومغلوبیت احکام وجوب وامکان است در هر حقیقت که احکام وجوب غالب است آنجا وجود وعلم غالب تر
ودر هر حقیقت که احکام امکان غالب تر وجود وعلم ناقص تر وغالبا خصوصیت حکم بتابعیت علم مر وجود را
که در کلام شیخ واقع شده است بر سبیل تمثیل است والا جمیع کمالات تابعه وجود را چون حیات وقدرت
وارادت وغیرها همین حال است وقال بعضهم قدس الله تعالی اسرارهم هیچ فردے از افراد موجودات از
صفت علم عاری نیست اما علم بر دو وجه است یکی آنکه بحسب عرف آنرا علم میگویند ودیگرے آنکه بحسب عرف
آنرا علم نمیگویند وهر دو قسم پیش ارباب حقیقت از مقوله علم است زیرا که ایشان مشاهده میکنند سرایت
علم ذاتی حق سبحانه وتعالی را در جمیع موجودات از قبیل قسم ثانی است مثلا آب که بحسب عرف او را عالم نمیدانند
اما می بینیم او را که تمیز میکند میان بلندی وپستی از بلندی عدول میکند وبجانب پستی جاری میگردد وپس از
خاصیت علم است جریان وی بر مقتضاء قابلیت قابل وعدم مخالفت با آن اما درین مرتبه علم در صورت
طبیعت ظاهر شده است وعلی هذا القیاس سرایة العلم فی سائر الموجودات

جوهر ۳ اقسام علوم چهار است یعنی علم احادیث وعلم اصول فقه وعلم نظر واستدلال که آنرا علم کلام
گویند وعلم سلوک وتصوف اول علم روایت واخبار وآثار واین جمله را علم احادیث گویند والروایة اعم تطلق علی

فعل النبی و الخبر یطلق علی قول النبی لا علی فعله والآثار افعال الصحابة دوم علم درایة وآن علم فقه واحکام متداول میان علماء اصول و علماء فقه یعنی علم اصول فقه متداول میان علماء اصول است و احکام مسائل متداوله میان علماء فقه است وسوم علم نظر و استدلال ست بر مخالفان مذہب اہل سنت وجماعت باثبات حجت بر اہل بدع وضلال نُصرَةً للدین مانند اثبات وحدانیت حضرت خداوند تعالی که حضرت خداوند تعالی واحد است و در اصطلاح این علم را علم کلام گویند چہارم علم حقائق وعلم مقامات وعلم احوال وعلم معامله واخلاص است در طاعات و در توجه سوی حضرت خداوند تعالی از جمیع جہات و این علم را علم سلوک وعلم تصوف گویند و این اعلی واشرف علوم است وعلم حقائق علم دل است وعلم معارف وعلم اسرار که این را علم اشارت گویند- حضرت خداوند تعالے مخصوص گردانیده ذات حضرت علیه السلام بعلوم ثلثه اول علمی است که بیان فرمود آنحضرت صلعم ہمه خلق را و آن علم شرائع واحکام است که آنرا علم ظاہر گویند دوم علمی است که خاص کردند آنحضرت صلعم بدان علم بعض صحابه را نه غیر ایشان را چنانچه فرمود علی علیه السلام که تعلیم فرمودند مرا آنحضرت صلعم ہفتاد نوع از علم که تعلیم نفرمودند آن ہفتاد علم ہیچکس را جز من سوم علمی ست که مخصوص آمد بدان علم آنحضرت صلعم که شریک نیست دران علم کسی از صحابه

جوہر در علم لدنی صاحب مصباح الہدایه قدس سره میفرمایند که علم لدنی علمی است که اہل قرب را بتعلیم جناب الہی وتفہیم ربانی معلوم ومفہوم شود نه بدلائل عقلی وشواہد نقلی و فرق میان علم الیقین وعلم لدنی آنست که علم الیقین ادراک نور ذات وصفات جناب الہی ست وعلم لدنی ادراک معانی وکلمات از جناب الہی است بے واسطۂ بشر وآن بر سه قسم است وحی والہام وفراست اما وحی خاصه انبیاست وآن دوگونه است کلام جناب الہی وحدیث نبوی چه اقوال حضرت ایشان ہمه وحی بوده است وما ینطق عن الہوی کلام جناب الہی بواسطۂ جبرئیل بر دل رسول مقبول صلی الله تعالی علیه وآله وصحابه وسلم منزل شده است وحدیث نبوی بعضے بے واسطۂ جبرئیل آمده در محل شہود فاوحی الی عبده ما اوحے اشارت بدوست وبعضے بواسطۂ نزول جبرئیل وبعضے بواسطۂ نفث او[در دمیدن ۱۲] در دل نبی ومراد از نزول جبرئیل تنزل اوست از صورت ملکی در ہیات بشری ومراد از نفث او القاء معنی وحی الہی ست در دل نبی بے واسطۂ تمثل بصورتے اما الہام مخصوص باولیاست وآن علمی ست درست وثابت که جناب حق سبحانه وتعالی آنرا از عالم غیب در دل خواص اولیا قذف کند متصوفه آنرا خاطر حقانی خوانند واما فراست علمی بود که بسبب

تفرس آثار صورت از غیب مکشوف شود و آن مشترک است میان خواص مومنان چنانچه در حدیث است اتقوا عن فراست المومن فانه ینظر بنور الله و فرق میان الہام و فراست آنست که در فراست کشف امور غیبی بواسطه تفرس آثار صورت بود و در الہام بے واسطه آن و فرق میان وحی و الہام آنکه الہام تابع وحی بود و وحی تابع الہام نباشد اعنی اولیا را مرتبہ الہام بواسطه متابعت رسول حاصل شود و انبیا را وحی بتبعیت دیگری

جوہر در علم الیقین۔ صاحب مصباح الہدایۃ قدس سرہ میفرمایند که یقین عبارت ست از نور حقیقت در حالت کشف استار بشریت بہ شہادت وجد و ذوق نه بعقل و نقل و ما دام آن نور از ورا حجاب نماید آنرا نور ایمان خوانند و چون از حجاب مکشوف گردد آنرا نور یقین خوانند بحقیقت ہر دو نور یکے اند پس ہمان نور ایمان وقتیکه مباشر دل بے حجاب بشریت گردد نور یقین بود و تا بقاء وجود است پیوسته از زمین بشریت غیم بشری متصاعد می شود و طلعت آفتاب حقیقت را می پوشاند و گاه از لمعان آن نور ذوقے یابد پس نور ایمان پیوسته ثابت باشد و نور یقین گاه گاه لامع و لائح چنانکه در حدیث آمده که الایمان ثابت والیقین خطرات و یقین را سه درجه است اول علم الیقین و مثالش آنست که کسی را باستدلال از مشاہده شعاع و ادراک حرارت در وجود آفتاب بے گمان بود دوم عین الیقین و مثالش آنست که کسے بمشاہده جرم آفتاب در وجود او بے گمان بود سوم حق الیقین و مثالش آنست که کسے بتلاشی و اضمحلال نور بصر در نور آفتاب در وجود او بے گمان بود پس در علم الیقین معلوم محقق شود و در عین الیقین مشاہد معاین و در حق الیقین رسم دوئی از مشاہده و مشاہد و معاین برخیزد بیننده دیده شود و دیده بیننده و ہمین معنی در حال بقا ترکیب کاملان و واصلان را جز بر سبیل ندرت و اتفاق و لمحه دست نده مانند برقے که ناگاه در لمعان آید و فی الحال منطفی گردد چه اگر ساعتے تنہائی و کلی باقی بود سلک ترکیب و ترتیب انحلال پذیرد و رسم وجود برخیزد لی مع الله عبارت ازین دم است ٥ بردر تو مقیم نتوان بود + حلقه نہایی میزنند و میگذرند + پس ایمان اصل یقین بود و علم الیقین و عین الیقین و حق الیقین فروع او و بعضی از بعضی غالب تر و ازین است که حق سبحانه و تعالی مومنان را بایمان مامور گردانیده است یا ایها الذین آمنوا آمنوا چه ایمان را مراتب بسیار است ہو الذی انزل السکینة فی قلوب المومنین لیزدادوا ایمانا مع ایمانهم سکینه درین موضع عبارت است از یقین که دل را از اضطراب شک آرام دہد و در حدیث آمده است الایمان الیقین کله و آنچه

بطریق استدلال عقلی معلوم شود ازین علم الیقین دورست چه آن علم استدلالی ست و این علم حامی
ظلمت شب شک بچراغ عقل یکباره مرتفع نشود مگر بطلوع آفتاب حقیقت

جوہر ۶ - علم یقینی را سه مراتب اند یکی علم که از استدلال پیدا شود بوجهے که مستقر باشد و اشتباه
دران راه نیابد و زوال نپذیرد بوجهے این را علم الیقین گویند و چون باز مشاہده آن شود بوجهیکه
مشہود گردد و حاجت استدلال نماند آنرا عین الیقین نامند و چون ذاتی گردد بوجهیکه عین آن مشہود
گردد آنرا حق الیقین خوانند - ولو کشف الغطاء ما ازددت یقینا اگر دور کرده شود پرده زیاده
نکنم یقین را یعنی پرده که میان من و میان احوال آخرت ست اگر آن پرده برداشته شود یقین که
مرا در دنیا حاصل ست ہیچ در آخرت زیادت نپذیرد دیگر آنکه زیادتی وضوح و شاہده بود

جوہر ۷ - علم الیقین عبارت ست از ادراک معانی و فہم کلمات از الله تعالی به تعلیم الہی و تفہیم ربانی
نزد بعضی یقین عافیت قلب است از مرض جہل و شک بدانچه وعده کرده اند و بعضے گفته که یقین
آنست که ترا غم فردا نماند - و بعضی گفته که فرق بین الایمان والیقین کالفرق بین الاعمی والبصیر است
چون خبر کرده شود بطلوع آفتاب بینا به بیند و نابینا نه بیند لیکن ثابت شده است نزدیک نابینا
وجود آفتاب بتواتر اخبار - کسی که صحیح شد علم یقین او صحیح شد ایمان او و معرفت او و توحید او
و کسے که صحیح شد توحید او در دنیا صحیح شد رویة او مر خداوند تعالی را در آخرت

جوہر ۸ - مشائخ طریقت را در باب یقین اقوال ست بعضی فرمودند که یقین تحقیق کردن
غیب ست بازاله کل ظن و ریب و شیخ سہل قدس سره فرمودند که یقین عبارت از مکاشفه است
و شیخ نوری قدس سره فرمودند که یقین اشارت از مشاہده است و ازینجاست که گفته اند که
عالم یقین مقام فناست زیرا که تا سالک را فنا دست نه دہد اہل مکاشفه و مشاہده نگردد پس یقین
مقام مکاشفه و مشاہده باشد و فرمود صاحب رساله مکیه شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره
که یقین عبارتست از ظہور نور حقیقت در موقن در حالت کشف استار بشریت بشاہد وجد
و ذوق نه بدلالت عقل و نقل و ہمین معنی موافق قول خواجه سہل است که الیقین ہو المکاشفه
والمشاہده و اما آنکه نوری گفته الیقین ہو المکاشفه والمشاہده راست نیاید - وقد
جاء فی الخبر الایمان یقین کله ایمان یقین ست ہمه آن یقین پس لاجرم ایمان اصل بود
و یقین فرع -

جوہر ۹ - در علم حال - بدانکه علوم اہل تصوف علم احوال ست و احوال کار دلست صاحب

مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که از جملهٔ علوم خاصه متصوفه یکی علم حال است یعنی دوام ملاحظه
دل و مطالعه سر صورت آن حال را که میان بنده و خداوند ست و وقوف بر کمیت و کیفیت آن
در جمیع اوقات بموازنه زیادت و نقصان و مساوات و قوت و ضعف آن بمعیار صدق
تا بحسب هر وقت بمراعات حقوق و محافظت آداب آن قیام نماید زیرا که هر حالی را در نفس
خود ادبی ست و بحسب هر وقت ادبی و باعتبار هر مقامی ادبی مثلاً حال رضا را در نفس
خود ادبی ست و آن طمانیت نفس است در تحت مصادمات احکام جناب الهی و بحسب وقتی
که زیادت گردد ادبی وارد و آن ادای شکر است تا طریق مزید حال مسدود نگردد و وقتی
نفس در مطاوی انکسار و افتقار تا بصفت استغنا و کبر و عجب ظاهر نشود و بحسب وقتیکه
نقصان پذیرد یا موقوف شود ادبی دیگر ست و آن استغاثه و استعانت ست بحضرت
فتاح تا در ترقی و مزید بگشاید و نفس را از حرکات نگاه دارد و در باطن بنده از جهت طلب
مزید غمی شوق انگیز و شوقی حزن آمیز پدید آید و همچنین زیادت حال رضا را در مقام
موافقت احکام جناب الهی حکمی و ادبی دیگر ست و آن رضا و بر رضا ست و در مقام
مخالفت حکمی و ادبی دیگر ست و آن انکار و حزن بر وجود رضا ست و نقصان آنرا در هر یک
ازین دو مقام بر عکس ادب زیادة ادبی ست پس هر که پیوسته ملاحظ صورت حال خود
بود میان او و خداوند و بر آداب آن بحسب هر وقتی و مقامی محافظت و مواظبت نماید بمبلغ
کمال و بمقام رجال رسد و هر که ازان غافل بود از انقطاع طریق مامون نباشد و این
شغلی شاغل است که اگر اوقات عمر درآن صرف کرده شود حق آن گذارده نیاید و سالکان
این طریق متفاوت اند بحسب قوت و استعداد و ضعف آن بعضی آنند که این تفاوت
احوال و تمیز میان زیادت و نقصان آن در انفاس بدانند و هر نفس تفاوت حال خود
به نسبت با نفس سابق دریابند و بعضی در اوقات بدانند و بعضی در ساعات و بعضی در ایام
حضرت شیخ سهل بن عبد الله قدس سره فرموده بنده سلامت نیابد الا وقتیکه بحال خود
عالم باشد و آنرا فراموش نکند و بدان حق را مطیع باشد و از وی پرسیدند که علم حال چیست
فرمود ترک التدبیر و من کان فی هذا المقام فهو من اوتاد الارض یعنی هر که حال
او با حق سبحانه ترک اختیار و سلب ارادت بود دوام ملاحظه این حال اقتضاء دوام ترک
تدبیر کند و هرگاه که در خود رغبت تدبیری یابد آنرا نفی می کند چه داند که منافی حال اوست

تفصیل

وتخصیص حال بہ ترک اختیار از ان کردہ است کہ ہیچ حال از ان شریف تر نیست -

۱۰ جوہر در علم قیام صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ علم قیام عبارت از انست کہ بندہ در جمیع حرکات وسکنات ظاہرہ وباطنہ حق تعالی را بر خود قائم ومطلع بیند ودر کل احوال واقوال وافعال او سبحانہ را رقیب خود داند. واین علم عزیز است واین علم را علم مراقبہ خوانند ہر کہ آنرا شعار باطن خود سازد از جملہ مقامات شریفہ واحوال عزیزہ محظوظ گردد وتعظیم وہیبت جناب الہی او را در جمیع عوارض وحوادث معلم وموجب شود وحضرت سہل بن عبد اللہ تستری قدس سرہ مریدان را بیشتر بدین علم وصیت فرمودہ اند کہ از چہار چیز خالی مباشید یکی علم قیام کہ حق تعالی را بر ہمہ حال خود شاہد ومطلع بیند دوم ملازمت عبودیت کہ پیوستہ خود را در مواقفت عبودیت او موقوف دارید سوم دوام استغاثہ از حضرت وہاب بر توفیق این دو معنی چہارم استمرار صبر برین سہ چیز تا وقت ممات چہ خیر دنیا وآخرت وسعادت سر وعلانیت درین چہار چیز درج است -

۱۱ جوہر در علم سعت صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ ہر گاہ کہ اخلاق نفس مبدل ودیو طبیعت مسلمان گشت وبجاے متابعت ہوا مطاوعت خدا ابتغاے پدید آمد این مرتبہ را مقام سعت خوانند آنچہ در بدایت حظ نفس بود اکنون حق او گشت وصحت این یا در بدایت مقام فناء ارادت وترک اختیار بود یا در مقام بقا بعد از فنا اما در مقام فناء ارادت از بہر آنکہ وقوف بر حد ضرورت نباشد الا بوجود اختیار آن در مقام فناء ارادت کہ سالک از حول وقوت خود منخلع شود واختیار خود منخلع گردد محکوم وقت باشد نہ مقید اختیار واما بمقام بقا بحق از بہر آنکہ نواصی احوال در تصرف او بود واو از تحت تصرف احوال بیرون رفتہ نہ مقید اخذ بود ونہ مقید ترک در قبضہ تصرف احکام الہی منقاد ومستسلم گشتہ

۱۲ جوہر در ماخذ علم صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ مصدر ومنشاء جملہ علوم حضرت الہی ست واول مورد سے کہ فیض علم ازلی بدو وارد وفائض شدہ قلب مصطفوی ونفس مزکی نبوی بود واز قلب منور واز نفس مطہر نبوی فیض علوم واحوال واخلاق واعمال در قلوب ونفوس امت روان شد بعضے قبول اعمال بیش نداشتند. ایشان عباد بودند. وبعضی قبول اخلاق واعمال بیش نداشتند. ایشان زہاد بودند وبعضی قبول اعمال واخلاق واحوال ہمہ داشتند ایشان صوفیان بودند پس معلوم شد کہ ماخذ جملہ علوم وجود با جود

سید عالم ست علیه افضل الصلوات واکمل التحیات واقتباس علوم ظاهره وباطنه همه از مشکوة
کلمات تامات ومصابیح اعمال واخلاق واحوال حضرت ایشان ست صلی الله علیه وآله وصحابه وسلم

جوهر ۱۳ در علم فرضیت وفضیلت - صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرماید
قال النبی علیه السلام طلب العلم فریضة علی کل مسلم ومسلمة علمی که طلب آن بر کافه
مسلمان فریضه است نزدیک علماء مختلف فیه است بعضی گفته اند علم اخلاص زیرا که همچنانکه
عبادت حق تعالی فرض است اخلاص در عبادت هم فرض است چنانکه علم عمل فرض بود
علم اخلاص عمل هم فرض بود وبعضی گویند علم آفات اخلاص ست یعنی صفات نفوس
که ظهور آن مخرب قاعده اخلاص ست پس علم اخلاص موقوف بود بر علم صفات نفوس
وهرچه واجب بر وموقوف بود آن هم واجب باشد وبعضی گویند علم وقت ست یعنی دانستن
آنکه هر وقت اشتغال بچه چیز اهم واولی ست از اقوال وافعال وبعضی گویند علم حال ست
یعنی دانستن حالی که میان بنده وخداوند بود ودانی که بدان حال مخصوص باشد ووقوف
یافتن بر زیادت ونقصان آن در هر وقت وبعضی گویند که علم خواطر است وتمیز میان آن
چه منشاء احوال خواطر اند وصلاح وفساد اعمال متعلق بدانست واین جمله که برشمرده شد
فضیلت اند نه فریضه زیرا که هرچه فریضه بود ترک آن روا نباشد

جوهر ۱۴ بدانکه فضائل علم در نص واحادیث وارد ست نه آنست که مجرد علمی داند وبران
عمل نباشد عالم باحکام مشروعات باشد وعامل بدان واگر کسی علم بخواند وبران عامل نباشد
از علماء سوء است وحضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم فرمودند که بدترین
خلائق علماء بد هستند که ایشان بر علم خود عامل نباشند وفرمودند که منشینید نزدیک
هر عالمی مگر عالمی که بخواند شما را از پنج چیز بسوی پنج چیز یعنی از پنج چیز باز دارد وپنج چیز را
امر کند از شک باز دارد وبسوی یقین بخواند واز ریا باز دارد وبسوی اخلاص بخواند و
از رغبت دنیا باز دارد وبسوی زهد بخواند واز کبر باز دارد وبسوی تواضع بخواند واز عداوت
باز دارد وبسوی نیکخواهی بخواند وفرمودند هر که طلب کند علم را تا فخر نماید بدان علم با علما
یا مجادله کند بدان علم با سفها یا بگرداند روی مردمان را بخود پس بگو او جای خود کند در
آتش دوزخ - بدانکه واجب است بر بنده بعد تعلم معرفت وتوحید علم فقه وشریعت
تا حاصل نماید علم مستقیم

۱۶/۳ جوهر علمای رسوم علم اشیا علی ما هی علیه فی نفس الامر را حکمت گویند و خود را حکیم
و عالم اشیا علی ما هی علیه پنداشته اند و حال آنکه بوی از علم صادق بمشام جان ایشان نرسیده و چه ایشان
ارباب نظر اند و علم صادق بے کشف و شهود دست نمیدهد هذا طور وراء طور العقل و البرهان لا یعرف
الا بالکشف و الوجدان

۱۶/۴ جوهر در علم ضرورت صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که علم ضرورت عبارتست
از ادراک حد ما لا بد نفس در حرکات و سکنات و افعال و اقوال و معرفت زمان و حبس نفس
درین مقام و حد ما لا بد آنست که نفس را از ان منع نشاید کرد چه حق او آن بود و منع حقوق
از نفس نا مرضی ست و حق نفس آنست که از منع آن خللے دینی یا دنیوی تولد کند پس حق نفس
در مأکل و مشارب و استراحت و منام آنقدر است که بدان امساک روح و حفظ عقل و منع
کلالت حواس کرده شود و این قدر ضرورت و لا بد است و منع آن سبب خلل مزاج و نقصان
عبادات و فقدان عقل و هر چه ازین حد بگذرد جمله حظ نفس است و وقوف بر حد ضرورت عزیمت است
و تجاوز از ان بشرط علم رخصت و ارباب عزائم خواص مومنان و صوفیان اند و ارباب رخص
عوام مومنان و استقامت نفس از اعوجاج طبیعت صورت نه بندد الا بوقوف بر حد ضرورت
و استقامت بر ان و دانستن حد ضرورت در همه چیزها علمی غامض است و نفس را بر ان حد
داشتن عملے مشکل اهل بدایت را اطلاع بر ان بے ارشاد منتهی متعذر بود و وقوف بر ان عملا
بے امداد مربی متعسر چه سالک مادام از صفات نفس بکلی منخلع نگشته باشد و نظر محبت او با نفس خود
چیزے باقی بود اکثر حظوظ را حقوق خود داند و هم وقوف و استقامت نتواند پس او را از تنبیه شیخ و مدد
همت او چاره نباشد و در بدایت حال تجاوز او از حد ضرورات و حقوق جائز نبود چه ارتکاب حظوظ
او را از بلوغ مقصد مانع آید و نفس را در همه چیز حقے و حظے هست تا غایتی که در ترک حظ او را حظی هست
حق او را شناختن واجب است و اعطای آن لازم و همچنین شناختن حظوظ و منع آن هر گاه که نفس را
در یک چیز بر حد ضرورت دارند اثر آن در دیگر چیزها سرایت کند خصوصاً در طعام که اصل همه شهوات است
هر گاه که نفس در ان بر حد ضرورت اقتصار نماید وقوف او در دیگر چیزها بر حد ضرورت آسان بود
نفس بر مثال شجره خضرست که از و فروع شهوات بسیار منشعب شده و بیخ همه شهوتها طعام است و
مدد و تازگی این شجره و فروع او از طعام است و اثر احوال طعام از حرام و حلال و کراهیت و شبهت در
زیادت در جمیع اقوال و احوال بنده ظاهر شود مثلاً اگر لقمه مکروه بخورد یا حرام اثر آن کراهیت

وحرمت در اقوال وافعال او پدید آید واگر لقمه طیب بر سبیل ضرورت تناول کند از وحرکات وکلمات
طیبه ضروریه صادر شود واین قاعده ہست کلی مقرر ومحافظت بران در تزکیه نفس اصلی معتبر واہمال
آن مایهٔ خسران وخذلان ونفس تا مدتے که بر حد ضرورت وقوف نماید تبدیل اخلاق ذمیمه و
اوصاف ناپسندیده او باخلاق حسنه واوصاف جمیله میسر نشود۔ آدمی را بحسب روح وقلب
ضرورت است وبحسب نفس وقالب ضرورت ست پس ضرورت روح وقلب شهود حضرت حق تعالی
ومطالعه صفات وافعال اوست سبحانه تعالی که بقاے حیات وقوام ہر دو بدان متعلق است
وضرورت نفس وقالب اکل وشرب ہست که سبب قوام ایشان است۔

۱۴۷ جوہر علم راجح عبارت ست از اعتقاد قطعی وموافق حق وحقیقت علم راجح نوریست
وماخذ این علم حضرت خداوند تعالی است که می ریزد بر قلب بنده پس می یابد بنده سبیلے بدان
علم راجح بسوے خداوند تعالی وآن علم را مراتب است اول علم الیقین وآن حاصل شود از
دیدن اشیا واستدلال بران واین مرتبه عوام است دوم عین الیقین وآن حاصل می شود
از مشاہده صفات وظهور صفات واین مرتبه خواص است سوم حق الیقین وآن حاصل میشود
از ظهور ذات وتجلی ذات باصفات باتصال ووصال واین مرتبه اخص الخواص علم الیقین ہمچو
کسی ست که میداند بطریق عادت که در دریا آب ست یعنی از دیگران می شنود یا بقرینه واستدلال میداند وعین الیقین
ہمچو کسی ست که بر کنار دریا ایستد وآب را ببیند وحق الیقین ہمچو کسی ست که آشنا گردد در دریا وآب آن آشامید

۱۴۸ جوہر در علم دراست ووراثت صاحب مصباح گوید که علم دراست علمی است که اول
تا آنرا نخوانند ونداند عمل کردن نتوانند وعلم وراثت علمی ست که تا اول بر مقتضاے علم
دراست عمل نکنند آنرا ندانند

۱۴۹ جوہر عقل بالفتح خرد ودانش وآن قوتے ست نفس انسان را که بدان تمیز دقائق اشیا کند
وآنرا نفس ناطقه نیز گویند وگفته اند که عقل در اصل مصدر است بمعنی بند در پابستن چون خرد و
دانش مانع رفتن طبیعت میشود بسوی افعال ذمیمه لهذا خرد ودانش را عقل گویند ودر اصطلاح
حکما بمعنی ملک یعنی یک فرشته از ده فرشتگان وعقول بفتح خردمند وبضمتین جمع عقل که بمعنے
دانش ست وجمع عقل که بمعنی ملک ست چه نزد حکما مقرر ست که حضرت خداوند تعالی اول یک فرشته پیدا کرد که آنرا عقل
اول وجوہر اول نیز گویند پس آن فرشته یک فرشته دیگر ویک آسمان پیدا کرد وبعده فرشته دوم یک فرشته ویک آسمان پیدا
کرد وہمچنین ده فرشته ونه آسمان پیدا شدند وعقل عاشر یعنی فرشته دہم پیدا افراد عالم را بحکم حضرت خداوند تعالی پیدا کرد و

و آنرا عقل فعال گویند بفتح و تشدید عین مہملہ بصیغۂ مبالغہ و حضرت جبرئیل علے نبینا و آلہ و علیہ السلام ہمین عقل فعّال ست و ہمین دہ فرشتگان را عقول عشرہ گویند و نزد اکثر حکما ہمگی دہ فرشتہ اند زیادہ از ینہا متحقق نیست

۲۰/۲ جوہر عقل اول و عقل کل عبارتست از نور محمدی صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ و سلم و ہم کنایہ از حضرت جبرئیل علی نبینا و آلہ و علیہ السلام و گاہے عقل کل کنایہ از عرش اعظم باشد و عقل کلی ہمان عقل کل و علت اولی ہم کنایہ از عقل اول عقل کل اول مرتبہ است از مراتب موجودات۔ عقل کل مظہر احدیت و حامل احکام اجمالی ست و نفس کل مظہر واحدیت و حامل احکام تفصیلی علم است

۲۱/۲ جوہر ذو العقل عبارت از کسی ست کہ خلق را ظاہر بیند۔ و حق را باطن پس حق نزد وی مرات خلق است و مرات بصورتے کہ دران مرات ظاہر گشتہ مخفی ست چون اختفاے مطلق در مقید ما رایت شیًا الا و رایت اللہ بعدہ اشارت ازین مرتبہ است چہ آن حقیقت بعوارض مشخصہ و پردہ تعینات مستتر گشتہ و اول نظر بر نقاب می افتد آنگاہ بر شاہد و صاحب این مرتبہ اذو العقل نامند بعضی باشند کہ در مشاہدہ مکونات اولا ملحوظ مری ایشان ذات مطلق گردد و بنور آن ذات ثانیا تعینات و اضافات بینند و بعضی باشند کہ مطالعۂ ذات مطلق در مشاہدہ اشیا نمایند و بعضی باشند کہ مشاہدہ ذات مطلق بعدہ مشاہدہ اشیا فرمایند یکے گوید ما رایت شیًا الا و رایت اللہ قبلہ و یکی گوید فیہ و یکی گوید بعدہ

۲۲/۲ جوہر بدانکہ امور کلیہ کہ از حقائق لازمہ طبائع موجودہ در خارج ست مثل حیوۃ و علم و قدرت و ارادت مثلا از امور عقلیہ است کہ در خارج عینی ندارد و لیعنی اشارہ حسیہ بوی نتوان کرد تا گویند کہ این حیوۃ ست و آن علم است و این قدرت و آن ارادت بلکہ وجود ایشان وجود عقلی است و صفت باطنیہ دارند و این معقول باطن از وجود عینی خارجی کہ طبائع موجودہ اند در خارج ہیچ انفکاک ندارد و چرا کہ از جملہ لوازم آن اعیان اند و میان لازم و ملزوم جدائی محال است ۔ امور کلیہ را در خارج عینی جداگانہ علی الانفراد نیست مثلا حیات تنہا کہ از امور کلیہ است در خارج عینی ندارد و لیعنی اشارہ حسیہ بوی نتوان کرد تا گوئی کہ این ست حیات ۔ امور کلیہ را با وجود صفت باطنیہ حکم و اثر ست در ہر چیزے کہ در خارج او را وجود عینی است از طبائع موجودہ اند ۔ حیات از امور کلیہ است و در خارج وجودے ندارد حکم از بہر آنکہ این عین موجودہ در خارج کہ انسان است تا در تعریف وے نگوئی کہ حیوان انسان خود معلوم نگردد کہ چیست و اثر از بہر آنکہ این موجودہ در خارج کہ انسان ست اگر او را حیات نباشد و صفتش بحیات نکنند و چون حیات نباشد دیگر کمالات علم و ارادت و قدرت کہ مشروط بحیات ست او را نباشد و حال آنکہ ہست پس معلوم شد

که امور کلیه هم حاکم ست و هم موثر بر اعیان خارجی آیین امور کلیه معقوله که در خارج عین اعیان
موجوده است همیشه در نفس خود از امور معقوله است که از معقولیت خود جدا نمیگردد و او را صفت بطون و عینیت
دائمی ست پس این امور کلیه بآن اعتبار که عین اعیان موجوده است و باعتبار آثار ظاهره وی
ظاهر ست و باعتبار آنکه امور معقوله است و در خارج عین ندارد باطن باشد. هو الظاهر و الباطن

۲۳/۱ جوهر همچنانکه آدم در عالم شهادت مظهر صورت روح آمد حوا در عالم شهادت مظهر صورت نفس آمد
تولد اولاد آدم خلق منهما و جهات تولد نفس از روح و تاثیر از دواج نفس و روح و نسبت ذکورت و
انوثت ایشان بصورت آدم و حوا منتقل گشت. هیچ نبی بر صورت اناث مبعوث نگشت چه نبوت
بسبب تصرف در نفوس بنی آدم و تاثیر در عالم خلق نسبت بذکورت دارد و نیز واسطه مظهور
انبیا روح است و روح مقید صورت ذکور است. تولد قلب از هر دو و تولد صورت ذکور بنی آدم
از صورت روح کلی مستفاد اند و تولد صورت اناث از صورت کلی نفس پدید آمد بامتزاج صفت روح

۲۴/۲ جوهر حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم فرمودند که امت من از آنها
که ایمان بمن آورده اند و بدین اسلام گرویده اند و روی بقبله دارند هفتاد و سه گروه شوند
هر گروه را اعتقادی دیگر و رای دیگر باشد هفتاد و دو فرقه از انجمله بدوزخ روند و بعلت
ضلالت و فساد اعتقاد و شومی بدعت بعذاب آتش گرفتار آیند تا وقتیکه قادر مطلق خواهد
ایشان را از ان آلایشها و کثافتها پاک سازد و به بهشت در آرد و یک گروه ازین هفتاد و
سه گروه گروهی باشد که به آتش در نرود و از جهت عقیدت مستحق عذاب نگردد پرسیدند یا رسول الله
این فرقه که بر هدایت باشند و بدوزخ در نروند چه کسانند فرمودند آنهائیکه در مذهب و اعتقاد
موافق طریقه من و اصحاب من باشند. و این فرقه ناجیه را که حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه
و آله و اصحابه و سلم بدان اشارت فرمودند. اهل سنت و جماعت خوانند. که در دین و اعتقاد در پی
سنت رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم و جماعت اصحاب آنحضرت رضی الله تعالی
عنهم روند یعنی اعتماد بر عقل خود نکنند و تابع نقل و سنت باشند و آن هفتاد و دو فرقه را اهل بدعت
و ضلالت و اهل هوا گویند و اهل قبله نیز گویند و اهل قبله را کافر نباید گفت و خارج از دائره اسلام
نباید شمرد و مخالفت ایشان با فرقه ناجیه در همه جا نیست الا در بعضی مسائل و عقائد که در آنجا
خطا کرده و بتاویل و تغییر ظواهر نصوص از جادهٔ مستقیم منحرف گشته اند

۲۵/۳ جوهر در بیان آنکه هر قدرت و فعل که ظاهر از مظاهر جمادی میشود فی الحقیقت از حق ظاهر

میان

دران مظاہرست نہ از مظاہر مولانا جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند ہر قدرت وفعل کہ ظاہر از مظاہر صادر میشود فی الحقیقت از حق ظاہر دران مظاہر ظاہرست نہ از مظاہر پس نسبت قدرت و فعل بہ بندہ از جہت ظہور حق ست بصورت او نہ از جہت نفس او واللہ خلقکم وما تعملون میخوان وجود وقدرت وفعل خود را از حضرت بیچون میدان۔

جوہر در آفریدن افعال بندگان صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ اعتقاد جماعت آنست کہ حق سبحانہ وتعالی ہمچنانکہ خالق اعیان ست خالق افعال بندگانست وہیچ مخلوق را قدرت بر ایجاد فعلی ممکن نہ الا بقدرت بخشیدن او وہیچ مرید را ارادت چیزے حاصل نہ الا بمشیت او چہ ہرگاہ کہ وجود فاعل کہ اصل ست نہ از و بود فعلش کہ فرع وجود ست بطریق اولے نہ از و باشد پس ہرچہ در وجود حادث میشود از خیر وشر وکفر وایمان وطاعت وعصیان ہمہ نتیجہ قضاء وقدر جناب الہی بود بے آنکہ ہیچ کس را بر وحجتی متوجہ گردد بلکہ حجت بالغہ او بر ہمہ لازم وثابت باشد واگر گوئی چون فعل آفریدہ اوست پس عقوبت بندہ لائق کرم او نبود گویم محل غلط ومنشاء شکوک بیشتر آنست کہ کسے کار خداوند تعالے بر کار بندہ قیاس کند وگوید اگر مثل این فعل بندہ کند او را ظالم گویند وہمچنین بر خداوند عالم روا نبود بدانکہ وجود بندہ ملک خداوند تعالی است وہر تصرف کہ مالک در ملک خود کند صحیح بود وحق تعالی ہمچنانکہ لطیف وذو الفضل ست قہار وعادل ست وبہ نسبت با ذات ازلی او لطف وقہر یکسان است وہمچنانکہ لطف اقتضاء ظہور میکند قہر نیز اقتضاء ظہور میکند ولابدست کہ ہر یکے را مظہرے بود وآن وجود مومنان ست وکفار وجنت ونارست پس حکمت بالغہ جناب الہی ہر صفتے را مظہرے برحسب مشیت خود از عدم بوجود آورد ویفعل اللہ ما یشاء ویحکم ما یرید وآنرا کہ مظہر لطف گردانید باو بصفت فضل ابتدا کرد وآنرا کہ مظہر قہر ساخت باو طریق عدل سپرد وفعلش منزا از علل وعدلش مبرا از خلل واز ینجا معلوم شود کہ افعال بندگان سبب سعادت وشقاوت نبود وثواب فضل حق تعالی است وعقاب عدل او ورضا وسخط دو صفت قدیم ست کہ بافعال بندگان متغیر ومتبدل نشود وہر کرا حق تعالی بنظر رضا ملحوظ گردانید اورا عمل اہل بہشت ارزانی داشت وہر کرا بحل نظر سخط گردانید او را بر عمل اہل دوزخ انگیخت ومراد ازین سخن نہ آنست کہ آدمی مطلقا مجبورست واو را ہیچ وجہ اختیار نیست بلکہ افعال او مشتہر تابع اختیار اوست ولیکن اختیار او نہ باختیار اوست ومعنی این آنست کہ فاعل مختار کسی بود کہ افعال او تابع علم وقدرت وارادت او بود

ہر چہ بدانست و ارادتش بدان تعلق گرفت و قدرت بآن جمع شد ناچار موجود گردد و مختار دران اختیار مجبور بود زیراکہ وجود علم و قدرت و ارادت در بندہ و توفیق اجتماع ایشان در یک حال نہ فعل بندہ است و نہ باختیار او پس بندہ ہم مختار بود و ہم مجبور چنانکہ منقول است از حضرت امیر المومنین حسن بن علی رضی اللہ تعالی عنہما کہ فرمودند اگر مطیع باکراہ و اختیار طاعت حق تعالی کند مطیع نباشد و اگر عاصی بغلبہ و اختیار معصیت کند عاصی نباشد و مع ہذا حق تعالے بندہ را در مملکت خود فرونگذارد تا بخود ہر چہ خواہد کند و موافق این سخن از حضرت امام جعفر الصادق رضی اللہ تعالی عنہ نقل ست کہ لا جبر و لا تفویض ولکن امر بین امرین از جہت مشکل این مسئلہ شریعت از خوض دران منع فرمودہ است چہ افہام عوام از ادراک آن قاصر بود و علماء راسخ را بتوفیق جناب الٰہی بطریق مکاشفہ صورت آن کماہی مشاہدہ شدہ ذلک فضل اللہ یوتیہ من یشاء و اللہ ذو الفضل العظیم

۲۷/۳

جوہر معتزلہ طائفہ اند کہ منسوب باسلام اند و از اصول مذہب این طائفہ یکے آنست کہ لقاء اللہ تعالی را منکر اند میگویند کہ در دنیا و آخرت دیدن حق تعالے ممکن نیست دیگر میگویند کہ بندہ خالق افعال خود است دیگر قایل بانثنیت مبداء افعال شدہ میگویند کہ نیکی از حق است و بدی از نفس دیگر اعتقاد ایشان اینست کہ مرتکب کبیرہ نہ مومن ست و نہ کافر و منزلت بین المنزلتین اثبات می کند و مشہور ست کہ واصل بن عطا کہ مقدم این جماعت است شاگرد حضرت خواجہ حسن بصری قدس سرہ بود یک روز در مسجد با شاگردان دیگر این حکایت میگفت کہ مرتکبان کبائر نہ کافراند و نہ مومن و اثبات منزلت بین المنزلتین میکرد حضرت خواجہ قدس سرہ این سخن بشنیدند و فرمودند اعتزل منا یعنے از ما جدا و دور شو زیراکہ قائل گشتہ برچیزے کہ نہ برطبق معتقد ماست ازین سخن این اسم معتزلہ بدین فرق بماند ہمچنین مذکور است در شرح گلشن راز

۲۸/۳

جوہر در مسئلہ جبر و اختیار علما سخنہا گفتہ اند و ہنوز تشویش خاطر باقی ست چراکہ عقل در ادراک بعض مقدمات دینی کافی نیست وگرنہ در اصلاح امور عباد حاجت نزول وحی نمی افتاد و بانکہ ادعاے اختیار مستقل و جبر محض ہر دو مستلزم انکار کتاب و سنت است زیراکہ اعمال عباد مثل اعیان اینہا بحکم نص جلی مخلوق اوست سبحانہ پس اختیار تام کجا و ہمچنین مواخذہ از مجبور صرف ظلم است و ظلم بحکم شرع و عقل مسلمہ بداہت از خدا

ادعاے

او تعالی اپس جبر محض جبر او بدیہی ست که افعال ما مثل حرکات مرتعش نیست بلکه مسبوق بعلم و اراده و قدرت ست
و ہمین است حصه اختیار و معنی فعل اختیاری لیکن ظهور این سه قوت با اختیار ما نیست ہر گاه میخواہند (رعشه دار)
از مبدا ر فائض میکنند و ہمین ست حصه جبر و معنی فعل اضطراری و چون اختیار تام و جبر محض ہر دو
متحقق نشد پس امر بیست متوسط چنانچه از جواب مشہور امام زین العابدین در مقابل سوال امام
حسن بصری مستفاد می شود لا جبر و لا تفویض و لکن امر بین امرین و ہمین امر متوسط بلسان
شرع معتبر است بلفظ کسب و این لفظ را جز بر افعال عباد اطلاق نمیکنند پس معلوم شد که افعال
ما مخلوط جبر و اختیار ست و ہمین قدر اختیار خفیف مناط تکلیف ست و بس برعایت ضعف اختیار بنا نہاده اند
که رحمت را بر غضب سبقت داده اند با آنکه ہیچ صفتے از صفات الہیه بر صفت دیگر سبقت ندارد و ہر گاه افعال او تعالی
مسبوق بعلم و ارادت و قدرت ست و بعلاقه مسبوقیه این ہر سه صفت افعال عباد مشابہتی من وجه با فعال او سبحانه
دارند و بحرکات مرتعش که مجبور محض ست اصلا مناسبت ندارند اگر محاسبه باین افعال متوجه
شود منافی عدالت نیست و بر طور صوفیه ثبوت حصه اختیار بدین وجه می توان کرد که نزد ایشان
ظهور حضرت وجود در ہر ذره از ذرات کائنات بتمامه است با کمالات مندمجه او نه ظهور جزوی است
از اجزاء چراکه حضرت وجود بسیط حقیقی ست متجزی نمیگردد و ازین راه میفرمایند کل شی فیه
کل شی و چون اختیار نیز صفتے و شانے ست از صفات و شیونات حضرت وجود پس باید که
در ہر مظہرے از مظاہر خصوصا در انسان که مشرف است بمنصب خلافت صفت اختیار ہم
متحقق باشد اگرچه ضعیف باشد و بار تکلیف امر و نہی بر آن بود۔ ٢٩

جوہر جباریت عبارتست از اصلاح امور دیگر کردن ہر شے را با آنکه صالح آن باشد پس
اعیان که مستعد بودند بذات خود افعال را حق سبحانه و تعالی بعلم ازلی خود دانست این استعداد ات
را پس این اعیان را پر کرد با فعالے که صالح آن بودند پس اصلاح نمود این اعیان را باین
افعال و مرجع جباریت اعطاء مقتضیات اشیا بوجه کمال است و این جباریت منافی اختیار
عبد نیست و تحقیقش آنست که ذات حق سبحانه با صفات خود متعین شده ظاہر در مظہر عبد شد پس
بقدر قابلیت این مظہر صفاتش نیز ظهور یافت پس قدرت ہم ظهور یافت لیکن نه چنانکه در حق که
وجود مطلق است زیراکه قدرت حق عام و شامل بود بلکه بقدر ظهور حق در متعین و تضییق شدن وے
قدرت ہم تضییق شده بقدر قابلیت این ظهور قدرت را پس عبد قادر است بقدرت حق و اختیار
عبارت ست از معنی که بر انگیخته شود از ادراک خیریت احد مقدورین از دیگر بخیال این مدرک اگرچه

در واقع خیر نباشد بلکه شر باشد و تعبیر آن معنی بخواهش کرده میشود و همین معنی در عبد موجود است و طریق صدور افعال که از عبد بقدرت صادر میشود اینست که عبد چون طرفین مقدور را ادراک کرد پس احد الطرفین خیر نمود نزد وی خواهش آن پیدا شد و ازین خواهش فعل در عبد پیدا شد و این خواهش را که از ادراک خیریت احد المقدورین پیدا شده و متوجه شده بسوی حصول آن اختیار نامند پس عبد قادر و مختار است بر فعل و فعل از خواهش اوست که قدرت و اختیار حاصل است عبد را لیکن این عبد جز از مظهر بیش نیست و این قدرت و اختیار قدرت و اختیار حق ظاهر درین مظهر و این مظهر قادر و مختار بقدرت و اختیار ظاهر ست خلاصه که عین عبد معدوم است در ذات خود و نیست موجودیة او مگر موجودیت ظاهر پس این وجه مسلوب بقدرت و اختیار و این گفته شد معنی قول حضرت امام جعفر صادق علیه و علی آله و آبائه الصلوة والسلام که نیست جبر و نیست اختیار بلکه امریست بین الجبر والاختیار پس ظاهر شد که حق ظاهر میکند مظهر را بافعالی که مستعد است مظهر آنرا بوجهی که گفته شد پس جباریت منافی اختیار نشد و ازینجا ظاهر شد که از مبادی فعل اختیاری درک ملائم هست و این ادراک در اختیار عبد نیست و ازین ادراک خواهش حاصل میشود پس مبادی فعل اختیاری امور اضطراریه اند و این منافی اختیار فعل نیست زیرا که فعل از خواهش واقع است اگرچه در مبادی خواهش مضطر باشد پس اگر جباریت بمعنی اکراه گفته شود و اکراه حق باین وجه است که مبادی خواهش را پیدا ساخت و این اکراه بحسب استعداد محل و صلوح اعیان ست و این اکراه منافی اختیار نیست که فعل از خواهش واقع است و اینست معنی اختیاریه فعل نیز میتواند شد. ملک العلما

۳۰/۴

جوهر - جبریه گویند خالق ما و افعال و اعمال ما حق ست و ما را جز اتصاف بآن افعال و اعمال بهره نیست چون حرکت سنگ که بتحریک غیرے متحرک میشود و فی الحقیقت آن سنگ را دران حرکت هیچ مدخلی نیست والله خلقکم وما تعملون و قدریه گویند خالق در ما وصف اراده و قدرت نهاده تا ایجاد افعال و اعمال اختیاریه خود کنیم خالق ما حق ست و خالق افعال و اعمال خود ماییم و اشاعره که گروهی ست معتبر از متکلمین میگویند که خالق ما و افعال ما چه اختیاریه و چه اضطراریه حق ست و فاعل و کاسب افعال اختیاریه خود ماییم ازینجهت انتساب افعال ما بسوی ما ست لها ما کسبت وعلیها ما اکتسبت و نزد این همه عالم غیر حق ست و حق غیر عالم عالم را موجود علحده از حق می شمارند و در موجودیت شریک حق می پندارند و فرق وجوب و امکان درمیان آنها

وصوفیہ گویند کہ غیر حق موجودے نیست ہمون حق کہ در مرتبہ بطون از جمیع شیون منزہ ومبرا و در مراتب ظہور بجمیع صفات متصف ومنعوت پس وجود ما وجود حق ست وہر ارادہ وقدرت وفعل کہ ظاہر از ماست فی الحقیقت از حق ست کہ در ما ظاہر ست نہ از ما وگویند کہ عالم را دو اعتبار ست یکے اعتبار عینیت دوم اعتبار غیریت از حیثیت اول فعل از و منتفی ست بلکہ خود فاعل ست زیراکہ ہستی موہوم و تواضع آن عین ہستی حقیقی ست واز حیثیت دوم از روی ظاہر فعل از و ظاہر میشود ازینجہت باو منسوب واللہ خلقکم وما تعملون میخوان وقدرت وفعل خود را از حضرت بیچون می دان۔ بدانکہ اختیار وجبر این جماعت عالیہ غیر اختیار قدریہ وجبر جبریہ است صاحب گلشن راز

؎ ہر آنکس را کہ مذہب غیر جبر ست + نبی فرمود کو مانند گبر است + شیخ اکبر قدس سرہ فرمودند کسے کہ مشاہدہ کرد جبر را در اختیار کہ مبادی اختیار امور اضطراریہ اند وعالم شد بآن بعلمی کہ از طریق کشف وشہود است ومخالفت میکند بجہت تقدیر نہ انتہاک حکم شرع شریف پس ہست او عمل کنندہ بچیزیکہ دانست آنرا پس ضرر نخواہد کرد آنرا آن عمل بلکہ آن شخص مغفور است کہ اللہ تعالی او را بخشیدہ است آنچہ کہ او کند وباین کلام علماء ظاہر نیز مشیر است در شرح عضدی مر مختصر الاصول را مذکور ست کہ اگر ابو جہل میدانست بعلم یقینی کہ ایمان نخواہد آورد البتہ از وے تکالیف ساقط می شد چنین فرمودہ اند ملک العلماء مولوی عبد العلی در شرح مثنوی معنوی

۳۲۰ جوہر جبریہ خود را غیر حقیقی خیال کردہ باوجود این جبر بر خود بستہ وملاحظہ ہستی حقیقی وفاعل حقیقی در میان نیاوردہ لاجرم گمراہ وبے ادب گشتہ وقدریہ نسبت صفات بخود کردہ وباوجود این خود را از نیکان شمردہ نعوذ باللہ من ہذہ العقائد وطائفہ صوفیہ عرفت ربی ہر بلی لا را النصب العین خود نمودہ وہستی موہوم خود را گم کردہ خود را مورد تصرفات حق گردانیدہ ودر افعال مثل مردہ در ید غاسل دارد وہر چہ کہ از حق باو رسد بر وصابر باشد وشکایت نکند وبحکم تقدیر جبر او را در عین اختیار مشہود باشد کہ خود را مجبور در عین اختیار بیند بمشاہدہ وشیخ اکبر قدس سرہ در فتوحات میفرمایند آن شخص کہ مشاہدہ کرد جبر را در عین اختیار از روے علم بطریق کشف وشہود ومخالفت امر شرعی کرد بحکم تقدیر نہ بحکم انتہاک شرع پس آن شخص عامل ست بر طبق علم خود واین شخص مغفور ست شرح مثنوی

۳۲۱ جوہر بدانکہ دلائل وعلامات عدم اختیار بندہ بسیار اند واز انجملہ عدم حصول ہر امید دلیل بے اختیاریست چہ اگر اختیار بودے تمام مقاصد بمراد حاصل شدے دیگر آنکہ اگر کسی را اختیار در صدور افعال بودے البتہ ہمہ امور بر نہج مرام واقع شدے واکثر آنست کہ ہرچہ این کس میخواہد

خلاف آن واقع میشود وانچه جناب ارشاد مآب امیر المومنین علی کرم الله تعالی وجهه ووجوه آله الکرام میفرمایند که
عرفت ربی بفسخ العزایم مقوی عدم اختیار نیست چه اگر او با اختیار بودے فسخ عزائم بظهور نه پیوستی
ودیگر آنکه هیچ کس در مرتبه کمال که حاصل کرده اند دائم نمی مانند مراتب کمال باقی می ماند واہل آن مراتب
متغیر ومتبدل می شوند واین دلیل تمام است بر عدم اختیار چه اگر اختیار داشتندی هیچ کس از کمال
تجاوز نه نمودندے وہمیشه بر ہمان حال بودندے اگرچه تحصیل مراتب کمال بجد وسعی موہم آنست که
آدمی را اختیار باشد اما انتقال ازان مراتب دلیل صریح ست بر عدم اختیار

۳۳ جوہر شیخ ابو الحسن نوری قدس سره فرمود التوبة ان تتوب من کل شیء سوی الحق
اہل توحید ہرگاه نظر بغیر کنند آنرا گناه دانند معتزله گویند که اہل کفر واہل کبائر دائم در عذاب باشند
حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی به سره فرمودند که این خطاست کافران دائم در عذاب
باشند بسبب آنکه اعتقاد ایشان آنست که آنچه ایشان آنرا می پرستند آن معبود ایشانست وآن عقیده
ایشان بر کفر دائم ست چون اعتقاد ایشان بر کفر دائم ست عذاب ایشان ہم دائم باشد اما اہل کبائر دائم در کبائر
نمانند وقتی که از ارتکاب معاصی خارج میشوند میدانند که آنچه کردیم خطا بود پس چون اعتقاد ایشان بر دوام کبائر راسخ
نباشد عذاب ایشان ہم دائم نباشد وفرمودند که عاصی در حال عصیان بسه صفت مطیع ست اول آنکه
میداند که آنچه میکنم حق نیست دوم آنکه میداند که جناب خداوند تعالی میداند ومی بیند سوم آنکه امید
آمرزش ہم دارد واین ہر سه عقیده کار مطیعان ست وفرمودند که در مذہب اشعری ہست کافرے
که خاتمه او بر ایمان بود او مومن است ومومنی که عیاذا بالله خاتمه او بر کفر بود کافر است.

۳۴ جوہر جبر عارفان دیدن قدرت واختیار خود محو در قدرت واختیار حضرت حق تعالی است
پس بقدرت واختیار خود قادر ومختار نیستند بلکه قادر ومختار اند بقدرت واختیار حضرت خداوند تعالی
ومجبور اند بجهت نبودن اختیار ایشان بالاستقلال وتو خود را مختار میدانی باینوجه که قدرت خود را
مستقل در ایجاد وصدور فعل میدانی وہمچنین مجبور میدانی که اصلا اختیار نیست نه در صورت ونه در حقیقت

۳۵ جوہر بدانکه ہمه موجودات سعید باشند چراکه ہرچه این موجود راست از افعال واقوال واخلاق
واحوال از ربوبیت رب متصرف فیه است واو جز آله ظهور نیست وہر رب بآنچه مقتضاء او فعل اوست
راضی باشد که اگر ازان راضی نبودے آن فعل از وے صادر وظاہر نگشتی واگر گوئی بنا بر این سخن
باید که شقی خود موجود نباشد گویم شقاوت وسعادت دو وصف اند اگر این موجود بدانست که او جز
آله ظهور نیست وہرچه ظاہر میگردد از وجود وے مقتضاء رب اوست او را سعید گویند واگر از حکمت

مجرد و عاری ماند و می پندارد که انچه ظاهر میگردد از افعال اوست و قابلیت اوست بنفسه بسبب این جهل
او را شقی گویند۔

۳۶/۳
جوهر علامت شقاوت سه چیز اند یکے آنکه حق تعالی او را علم دهد و از عمل محروم گرداند دوم آنکه
عمل دهد و از اخلاص محروم گرداند۔ سوم آنکه صحبت صالحان روزی کند و از حرمت ایشان محروم گرداند

۳۷/۳ جوهر بدانکه نفس لطیفه است که مودع است درین قالب و آن محل اخلاق مذمومه است و اخلاق
مذمومه مصدر افعال مذمومه است و روح لطیفه است که نهاده شده است درین قالب و آن
محل صفات محموده است و صفات محموده مصدر افعال محموده است تا صفات مذمومه
بصفات محموده بدل نگردد افعال و اقوال مذمومه بافعال و اقوال محموده بدل نشود و تبدیل
صفات مذمومه بصفات محموده نزد این طائفه علیه اصلے عظیم است و این را
گردش گویند

۳۸/۳
جوهر بدانکه نفس در اصل یکی است و باعتبار صفات متغائر ست یکی صفت مطمئنه است
و این نفس مومن را باشد دوم صفت لوامه است و نزد بعضے این نفس کافر را باشد که بر نفس خود
ملامت کند و بعضے میفرمایند که کافر و مومن هر دو را باشد زیرا که در حدیث شریف ست که روز قیامت
هر نفسے لوامه باشد فاسقان گویند چرا فسق ورزیدیم و صالحان گویند چرا اصلاح زیاده نکردیم سوم
اماره و این صفت اصلی خلقی و جبلی است هر یکے را باشد اگر توفیق رفیق گردد بصفت مطمئنه رساند

۳۹/۳ جوهر نفس آدمی طفلی ست که هرگز پند ادیب گوش نکند و انچه بیاموزند فراموش گرداند
اگر بزجر و توبیخ پیش آئی آثار تربیت بر وی مترتب گردد و چون مهر و شفقت کنی بی بهره شود
ضرب الصبیان کالماء فی البستان ضرب و تادیب کودکان مثل آبے ست که در باغ داده شود
یعنی چنانکه آب موجب نشو و نماے و رونق باغ می باشد همچنین ضرب و تادیب کودکان باعث
خوبی و نام آوری و نشو و نمای ایشان مے گردد

۴۰/۳
جوهر بدانکه دل محل تفصیل علم و کمالات روح است و تقلب ظهورات الهی بشیونات ذاتی ا
مسجد جاے سجود ست و دل جاے شهود از ینجهت مسمی بقلب شده و واسطه است میان روح و
نفس و کمالات هر دو بحسب برزخیت بدو ظهور یافته و از روح مستفیض است و بنفس مفیض چنانچه
در ظلمت ادراک اشیا بواسطه نور چراغ می توان کرد رویت جمال وحدت حقیقی در تاریکی کثرت جز
بصفاے دل حاصل نمی توان نمود جام جهان نما دل انسان کامل است مراة حق نما بحقیقت همین

ولت ؎ دل مخزن خزائن سر الہی ست مقصود ہر دو کون ز دل جو کہ حاصل ست + دل را بیت اللہ الاعظم گویند الناس کردند از جناب ستطاب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم این اللہ تعالے فرمودند فی قلوب عبادہ ؎ دل بیخ خانہ اسیت ربانی + خانۂ دیو را چہ دل خوانی

۴۱

جوہر بدانکہ روح کان خیر و محل صفات محمودہ است ونفس کان شرست ومحل صفات مذمومہ وعقل لشکر روح ست وہوا لشکر نفس اگر لشکر روح غالب بود دل بسوے وی مائل گردد واگر لشکر نفس غالب بود دل بسوی وے گرویدہ شود وبعضے میفرمایند کہ روح بادشاہ است ووزیرا وعقل ولشکر او ملکات حق ست وجانب دیگر نفس بادشاہ ست ووزیر او شیطان ولشکر او ہوا ہمہ وقت محاربہ دارند مادام کہ روح غالب شود ازان شخص خیرات وعبادات در وجود آید واگر نفس غالب شود فسق وفجور ازو در وجود آید ودل ہر طرفے کہ غالب بیند باو یار شود وبد ہمینے کہ متقلب ست اورا قلب گویند

۴۲

جوہر نفس یکے ست اما چہار صفت دارد اول صفت امارہ دوم لوامہ سوم ملہمہ چہارم مطمئنہ وہر یک خاصیت جدا دارد جناب خداوند تعالے قالب انسان را از آتش گرم وخشک وباد گرم وتر وآب سرد وتر وخاک سرد وخشک بیافرید وعارفان ہر عنصر را بہ نفسی تشبیہ کردہ اند آتش را بہ نفس امارہ نام کردند وباد را لوامہ وآب را ملہمہ وخاک را مطمئنہ وایشان را قرار گرفتہ

چہل مراتب دادہ اند مراتب کہ از امارہ حاصل شود اول را جہل گویند دوم را خشم وسوم را البغض چہارم را قہر پنجم کبر ششم کینہ ہفتم حسد ہشتم بخل نہم کفر دہم نفاق این خاصیت نفس امارہ است حق ازو لعیہ. ونفس لوامہ را بباد تشبیہ کردہ اند وآن ہم کنندہ خیرست وہم کنندۂ شر دہ مراتب دارد واز لوامہ حاصل شود زہد وتقوے وورع وبندگی ونماز وروزہ وحج وعمرہ وزکوۃ وجہاد وملہمہ را بآب تشبیہ کردہ اند وعقل وحکمت ودانش ووحی والہام وخیر وحال وفضل واحسان وخلق وسخاوت این مراتب از ملہمہ حاصل شود ومطمئنہ را بخاک تشبیہ کردہ اند بامر حق حرکت میکند وخلاف او نمیکند بہشت در تحت اوست وازو حاصل شود فقر وصبر وعدل وانصاف ورضا وعلم وتحقیق ویقین وعہد ووفا- نفس آدمی از چہار عناصر است چون خاک لطیف شود آب گردد وچون آب لطیف شود باد گردد وچون باد لطیف شود آتش گردد وچون آتش کثیف شود باد گردد وچون باد کثیف شود آب گردد وچون آب کثیف شود خاک گردد وآتش از نور جلال است ونور جلال از نور جمال کافران از نور جلال ومومنان از نور جمال-

۴۳

جوہر حق تعالی روح انسان پیش از جسم آفریدہ وبعدہ آتش وباد وآب وخاک را بیافرید

وعالم را از وے مرکب گردانیده بعد از ان تخمیر آدم گردانید۔ روح را بصفت آفرید که بهمه اوصاف موصوف تواند شد و بهر صفت که موصوف شود او را نامے بود چنانچه اماره ولوامه وملهمه ومطمئنه۔ چون که از معرفت نفس بمعرفت حق تعالے می توان رسید پس فرض آمد معرفت جمیع نفوس حاصل کردن عین القضات قدس سره فرمود هر که معرفت نفس خود حاصل کرد معرفت نفس محمدؐ او را حاصل شود قال الله تعالی لقد جاءکم رسول من انفسکم سر همین ست و هر که معرفت نفس محمدؐ حاصل کرد همت در معرفت ذات حق تعالی بست هر که خود شناس نیست محمدؐ شناس نیست اماره نفس شهوت ست ولوامه نفس معصیت وملهمه نفس الهام حق یابنده ومطمئنه نفس طاعت وعبادت ومعرفت است

۴۴/۲ جوهر بدانکه چون نفس از اغواے قوت شیطانیه براے تلذذات بدنیه در معاصی اندازد آن نفس را اماره گویند وچون بعد فعل واتیان اوامر قوت شیطانیه خود ملامت کند بر اتباع قوت شیطانیه آن نفس را لوامه گویند وچون بر قول قوت ملکیه عمل کند وباین اطمینان گیرد قول شیطانیه را راه ندهد آن نفس مطمئنه گویند وچون صفات ملکیه برو غالب آمد وامر بخیر کند آن نفس ملهمه گویند واین تسمیه ها باعتبار مراتب در اعتبارات است۔

۴۵/۳ جوهر غیبت بالکسر بد گفتن از پس مردم اگر راست باشد واگر دروغ باشد بهتان بود وفرمودند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم الغیبة اشد من الزنا التماس کردند که غیبت از زنا چگونه سخت تر باشد فرمودند توبه زانی قبول شود وصاحب غیبت آمرزیده نشود تا خصم را خوشنود نگرداند وفرمودند هر که خورد گوشت برادر در دنیا بسبب غیبت گفتن پیش آورده شود او را گوشت او در روز قیامت و فرمودند که تو ذکر مسلمان کنی بچیزیکه او را از ان کراهیت باشد باوجود آنکه آنچیز در وے بود تو غیبت کردی او را واگر آنچیز در وے نباشد تو بهتان کردۀ او را وفرمودند که در شب معراج گذشتم بر قومے که روهاے خویش بناخنهاے خویش میخراشیدند حضرت جبرئیل علی نبینا وآله وعلیه السلام عرض کردند که ایشان غیبت کنندگانند وفرمودند که در قیامت نامۀ اعمال بدست غیبت گوینده دهند او هیچ حسنه در ان نبیند گوید که نیست این نامه من زیرا که من طاعت میکردم و درینجا چیزی نیست گویند که عمل ترا غیبت گفتن تو برده است بعد از ان مردے را نامۀ اعمال دهند او بیند در ان طاعت بگوید این نامه من نیست زیرا که طاعت نکرده ام گویند که بنده ترا غیبت میگفت حسنات وی ترا داده شده است و مرویست که حضرت عایشه صدیقه رضی الله تعالی عنها عورتے را فرمودند که کوتاه بالاست وعورتے

فرمودند که دامن چه دور ازست حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم فرمودند که غیبت
کردے وجناب خداوند تعالی وحی کرد سوی موسی علی نبینا وآله وعلیه السلام هر که بمیرد وتوبه کند از غیبت او
آخر کسے باشد که در بهشت در آید وهر که بمیرد واصرار کند بر غیبت او اول کسے ست که در دوزخ در آید وصاحب
کیمیاء سعادت قدس سره میفرمایند که غیبت کردن بدل همچنان حرام است که بزبان وچنانکه نشاید
که نقصان کسی بدیگرے گوئی نشاید که بخود نیز گوئی وغیبت بدل آن بود که گمان بد بری بکسی بے آنکه
از وی بچشم چیزے بینی یا بگوش شنوی یا یقین دانی حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه
وسلم میفرمایند که حضرت خداوند تعالے خون مسلمان ومال او وآنکه با وگمان بد برند هر سه حرام کرده است
وهر چه در دل افتد که آن نه بیقین بود ونه از قول دو عدل باشد شیطان در دل افگنده باشد وحرام
(عدل: داد دهنده ومرد صالح که شایسته گواهی باشد ۱۲)
آن بود که دل خود را بآن قرار دهی اما خاطرے که بے اختیار در آید وآنرا کاره باشی بآن ماخوذ نباشے
حضرت سرور عالم صلی الله تعالے علیه وآله واصحابه وسلم میفرمایند که مومن از گمان بد خالی نبود ولیکن سلامت
او از آن باشد که در دل خود تحقیق نکند تا احتمال را در آن مجال بود وبر وجه نیک حمل کند ونشان آنکه تحقیق
کرده است بدل او آنکس گران تر شود ودر مراعات او تقصیر کند وچون بدل وزبان با وی بر آن باشد
که بود نشان آنست که تحقیق نکرده است اما اگر از یک عدل بشنود باید که توقف کند واو را دروغ زن
ندارد که گمان بد بردن برین عدل هم روا نبود وچون بیقین داند غیبت نکند ولیکن بخلوت نصیحت کند

۴۶ جوهر در تکلف تکلف بر خود رنج نهادن واز خود چیزے نمودن که آن درو نباشد وصاحب
مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که تکلف در جمیع احوال قولاً وفعلاً مذموم است ودر میان صدق
وتکلف منافات است از آنجهت که تکلف یا در قول بود بزیادت تملق وثنا واظهار محبت زاید بر آنچه
که در دل باشد یا در فعل بزیادت تواضع وتحیه وانفاق زاید بر قدر وسع وآن معنی مباین صدق است
وقتی بعضے از صحابه بزیارت حضرت سلمان فارسی رضی الله تعالی عنه رفتند حضرت سلمان نان جو ونمک
پیش آوردند یکی از ایشان گفت اگر با این نمک سعتر بودے بهتر بودے حضرت سلمان برخاستند ومطهره
خود گرو کرده سعتر آوردند چون فارغ شدند آنکه تمنائے سعتر کرده بود دست بدعا بر داشت وگفت الحمد لله
(سعتر: گیاهیست ۱۲)
الذی قنعنا بما رزقنا حضرت سلمان فرمودند اگر تو قناعت داشتی مطهره من بگرو نبودے حضرت
انس بن مالک رضی الله تعالی عنه روایت کنند که وقتے بولیمه از ولائم حضرت سید المرسلین صلی الله
تعالی علیه وآله واصحابه وسلم حاضر شدم در آنجا نه گوشت بود ونه نان پس معلوم شد که تکلف عین
تکلف ست از حقیقت صدق وگفته اند التصوف ترک التکلف

۴۷/۳ جوهر در غضب غضب بفتحتین خشم گرفتن و با لفظ کردن مستعمل و صاحب مصباح الهدایه قدس سره
میفرمایند که غضب و ممارات صفت شیطان است همچنانکه حلم و مدارات فعل رحمن و میفرمایند که نفس
همواره از کسی که بر عکس مراد او شود منزعج گردد و طیش و نفور در وی پدید آید و خواهد که بغیظ و غضب او را
از خود دور گرداند از انگیخت خون در دل در ثوران آن آید پس اگر مغضوب علیه را فوق خود داند و بر وی
امضاء غضب نتواند خون دل از ظاهر بشره روی بباطن نهد و در دل جمع گردد حزن و غم از ان
تولد کند و صفرت لون دلیل آن باشد و اگر او را تحت خود داند و تواند که بر وی غضب براند خون دل
بر جوشد و عروق و شرائین از ان منتفخ گردند و اثر حمرت بر روی پدید آید و بضرب و شتم و امثال آن ظاهر
شود و اگر او را مقابل خود بیند خون دل متردد گردد میان انقباض و انبساط و از ان غل و غش تولد کند
و امثال این عوارض از نفس صوفی دور بود چه صوفی صاحب یقین بنور توحید جمله حوادث را از حق سبحانه
و تعالی بیند و بدان راضی بود لاجرم باطن او از اثارت غضب ایمن باشد و حزن و غم و غل و غش
از وی منتفی بود بل غضب او وقتی پدید آید که از هتک حرمات جناب الهی چیزی مشاهده کند و اقوال و
افعال صوفی همه موزون بود بمیزان شرع هرگز بشتم و فحش از دهان وے بیرون نیاید۔

۴۸/۳ جوهر غضب صفتی ست مذموم و نسبت او با شیطان ست هر کرا خشم غالب است نسبت او با شیطان
ظاهر ست و سبب عظیم بر انگیختن خشم و اخلاق بد صحبت کسانے است که خشم بر ایشان غالب است
و زنان و کودکان و پیران ضعیف نفس و بیماران زود خشم گیرند۔

۴۹/۳ جوهر در بیان تکبر تکبر بزرگی نمودن و گردن کشی کردن و در رشحات مذکور است که خواجه عبید الله احرار
قدس سره میفرمودند که تکبر دو نوع ست مذموم و محمود تکبر مذموم تعظیم است بر خلق و بچشم حقارت
در ایشان نگریستن و خود را از ایشان زیاده و به دیدن و تکبر محمود عدم التفات است بما دون حق تعالے
و تعظیم بر غیر او سبحانه بایمعنی که هر چه غیر حق تعالی است در نظر وے حقیر و بیمقدار شود و علاقه التفات وی
از ان منقطع گردد و این تکبر اصل ست و موصل بمرتبه فنا و تکبر فقرا اگر بمعنے عدم التفات باغنیا
از تواضع بهتر پس اگر تکبر بحق کند عزت ست و عزت محمود است و اگر بغیر حق کند تکبر است
و تکبر مذموم است هم ازنیست که بعضے گفته اند التکبر ان تکبر بحق فهو محمود و هو تکبر الفقراء
علی الاغنیاء استغناء بالله عما فی ایدیهم و ان تکبر بغیر حق فهو مذموم و هو تکبر
الاغنیاء علی الفقراء از دراء لما طلے فیه من فقرهم در خبر است اذا رأیتم
المتواضعین فتواضعوا لهم فاذا رأیتم المتکبرین فتکبروا علیهم

که خود را از دیگر برتر داند و ضعت آنست که خود را کمینه گرداند- کبر آنست که خود را از دیگرے بزرگ داند و این دعوی کار فرعون و قارون بود و سم شداد و نمرود ملعون و بعضے گویند کبر آنست که خود را از دیگری بناحق بزرگ داند-

۵۰/۳ جوہر در بخل و شح۱۲ بخل بالضم زفت شدن و شح بهر سه حرکت و تشدید حا حطی حرص و بخل صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که در مقابله جود بخل ست و در مقابله سخا شح است جود و بخل بکسب و عادت بهم دست دہد و سخا و شح صفت طبعی است اگر نفس غالب شح غالب و اگر روح غالب سخا غالب و بعضے بخل و شح بیک معنی گویند و بعضے گویند بخیل آنست که مال خود ندہد و شحیح آنست که دل بر ستدن مال غیری بناحق گمارد و بعضی گویند بخیل آنست که خود بخورد و دیگرانرا ندہد و شحیح آنست که نه خود خورد و نه غیری را دہد و بعضے گویند بخیل آنست که بخیلی کند از چیزیکه در دست اوست و شحیح آنست که بخیلی کند از چیزیکه در دست اوست یا در دست غیر و صاحب مصباح الہدایه قدس سره میفرمایند که ہیچ خلق چندان کدورت و ظلمت ندارد که بخل اگر کسے ہمه خصال نیکو دارد و بخیل بود ظلمت بخل نور جمله صفات حمیده را بپوشاند حضرت شیخ شیراز قدس سره ۵ بخیل ار بود زاہد بحر و بر بہشتی نباشد بحکم خبر

۵۱/۳ جوہر حسد خواستن و آرزو بردن نعمت غیرست بزوال نعمت غیر و این مطلقاً ممنوع و مذموم است و در حدیث شریف وارد است که حسد میخورد حسنات را چنانکه میخورد نار حطب را و غبطه آرزو بردن نعمت غیر است بغیر ارادت زوال نعمت غیر و بغیر ارادت زوال خصوص نعمت غیر و این در امور دینی جائز و بہتر سنت و در حرص امور دنیوی ممنوع پس آرزو بردن انچه حضرت خداوند تعالیٰ بدان چیزی بعضی را بر بعضی فضل داده و میان ایشان در قسمت فرق نہاده یکے را مخصوص گردانیده بصفت عالیه و دیگرے را مخصوص کرده بصفت سافله اگر صاحب صفت سافله آرزو کند صفت عالیه را که دیگری بدان مخصوص ست اگرچه متضمن اراده زوال آن نعمت نبود لیکن متضمن اراده زوال خصوص آن نعمت و زوال فضل او که نعمتی دیگرست شود حسد باشد غبطه نبود در نہی در آید و لاتتمنوا ما فضل الله به بعضکم علی بعض محمول ہمبرین معنی ست و در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالےٰ بسره المبارک فرمودند که جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالیٰ علیه وآله وصحابه وسلم دعا فرموده اند اللهم اجعلنی محسودا ولا تجعلنی حاسدا و فرمودند حسد آنست که یکے مر دیگرے را در نعمت بیند بخواہد که آن نعمت او را باشد گوید که خدایا آن نعمت را از وے زوال گردان و این حرام است و غبطه آنست که یکے مر یکے را در نعمت بیند خود را مثل آن خواہد گوید خدایا آن نعمت را بروی پاینده دار لیکن مرا نیز مثل آن روزی گردان و این حرام نیست- و حقد عبارت ست از آنکه

عبارت

عداوت در قلب و حقد ثمرهٔ غضب ست حسد از نتائج حقد است و حقد از نتائج غضب - حقد آنست
که با برادر مومن بسبب عداوت یا مضرت کینه داری کند تا انتقام کشد

۵۲/۳ جوہر در حدیث صحیح وارد است که چہار خصلت اند اگر در شخصے باشند او منافق خالص است و اگر یکے از آنہا باشد در وی خصلتی از نفاق تا آنکه ترک کند وقتیکه امانت سپرده شود خیانت کند وقتیکه سخن گوید کذب گوید و وقتیکه وعده کند خلاف وعده کند و وقتیکه مخاصمه کند فجور کند و دشنام دہد

۵۳/۳ جوہر عُجب بضم اول و سکون ثانی تکبر و خود بینی و مرد متکبر -

۵۴/۳ جوہر عجب از جمله اخلاق مذموم است حضرت سرور عالم صلی الله تعالیٰ علیه و آله و صحابه و سلم فرمودند که سه چیز مہلک ست بخل و ہوا و عجب و فرمودند اگر معصیت نکنید ترسم از شما بچیزے که بدتر است از معصیت و آن عجب ست و فرمودند اگر خنده کنی و به تقصیر خود مقر باشی بہتر از آنکه گریه کنی و آنرا کارے دانی و از حضرت ام المومنین عائشه صدیقه رضی الله تعالیٰ عنها عرض کردند که
مردے کے بدکردار بود فرمودند چون پندارد که نیکوکار ست و این پندار عجب است

۵۵/۳ جوہر بدانکه از عجب آفتها تولد کند و یکے از آن کبر است که خود را از دیگران بہتر داند و گناہان خود را یاد نیارد و چون یاد آرد پندارد که آن مشغول نشود و پندارد که خود آمرزیده است و شکر نکند و از زوال نعمت نترسد و ہراس از دل او برود و از مکر حضرت خداوند تعالیٰ ایمن گردد و ہر خود ثنا گوید و اگر بخلاف رائے او چیزی گویند نشنود و نصیحت کس گوش نکند و سعادت در آنست که خود را و طاعت خود را ناچیز داند که گفته اند که خود را چیزے دانستن خود را ناچیز کردن است - ؎

ساقی بیار باده که نزدیک عارفان	میخواره به ز زاہد معجب ہزار بار

۵۶/۳ جوہر در حدیث شریف وارد ست که چون دروغ گوید بنده یکسو می شوند از وی فرشتگان
کاتب اعمال از بدبوی آنچه مے آید از دہن وے -

۵۷/۳ جوہر ریا در اعمال نظر بر خلق داشتن است و سمعه که طالب آوازه و ستایش خلق ست و ناموس
توقع حرمت و جاه از خلق داشتن است

۵۸/۳ جوہر نشان ناشناسی ناسپاسی ست + شناسائی حق در حق شناسی ست + نشان و علامت ناسپاسی و جہل شخص آنست که ناشناس و ناخوشنود باشد و در ہرچه بیند عیب جوئی نماید و گرفتار چون و چرا باشد و شناسائی حق در حق شناسی ست که حق ہر کسے را شناسد و حق ہیچکس را فروگذاشت نکند و ضائع نگرداند و ہر که حق کاملان نمی شناسد بحقیقت حق خدا نمی شناسد و کفران نعمت موجب خذلان

59 و لبعد حرمان است۔

جواہر ہوا و غضب نفس را دو صفت ذاتی ست و این خاصیت عناصر ست ہوا را خاصیت آب و خاک است میل سوے سفل دارد و غضب را خاصیت باد و آتش ست او تکبر و ترفع بود ہوا اسفلی و مادہ است و غضب علوی و نیز بہایم ہوا غالب و غضب مغلوب و بر سباع غضب غالب و ہوا مغلوب ہوا بصفت جہولی و غضب بصفت ظلومی موصوف است ہوا اگر از حد اعتدال تجاوز کند و غالب شود ثمرہ حرص و دنائت و بخل و خیانت و شہوت بار آرد و اگر غضب از حد اعتدال تجاوز کند و غلبہ نماید مردم را بد خوئی و تکبر و خود رائی و ترفع و صلابت مستولی گردد و اگر صفت غضب در خلقت یکی مغلوب و ناقص افتاد بے حرمتی و بیغیرتی و کاہلی و عجز و دیوثی و ذلت روی دہد و اگر ناگاہ غضب غالب شد و نتوانست راند حقد در باطن پیدا آید و اگر ہوا و غضب ہر دو غالب آید حسد تولد شود خاصیت غاضب آنست از حسد نخواہد کہ کسی را چیزے باشد و خاصیت ہوا آنکہ خواہد ہر چہ دیگری دارد مرا ہم باشد جمیع ذمائم ازین دو صفت متولد شود و این ہر دو صفت معتدل باید قول محققین الغضب مفتاح کل شر۔ نظامی ؎ سر ز ہوا تافتن از سروریست۔ ترک ہوا قوت پیغمبریست۔ ہوا دو نوع ست یکی ہوا بر لذت و شہوت دوم ہواے جاہ و ریاست۔ ہر کہ ترک ہوا کند بوصلت حق مکرم شود و ہر کہ غضب فرو خورد بصفت حلیمی حق سیراب گردد۔

60 جواہر حضرت رابعہ بصری وقت نماز می گفتند الہی دلم را در نماز حاضر کن و یا نماز بیدلی قبول کن

61 جواہر۔ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ و سلم میفرمایند کہ نمام در بہشت نرود۔

62 جواہر ریا عبارت است از طلب منزلت در قلوب ناس بعبادات و اعمال خیر۔

63 جواہر در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہ المبارک فرمودند کہ اُخوت بر دو نوع است یکی اخوت نسبی و یکی اخوت دینی و ازین ہر دو اخوت اخوت دینی قوی تر است زیرا کہ اگر دو برادر نسبی باشند یکی مومن و یکے کافر میراث برادر مومن برادر کافر را نرسد پس این اخوت ضعیف یافتم اما اخوت دینی قوی ست زیرا کہ پیوندے کہ میان دو برادر دینی باشد پیوند ایشان در دنیا و آخرت برقرار ماند۔

64 جواہر قال رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ و سلم المومن مراۃ المومن یعنی مومن آئینہ مومن است پس ببیند از مومن از انچہ بنید بر نفس خویش و نہ بیند ہر مومن از انچہ نہ بیند بر نفس خویش۔

ہ بفتح اول و ثانی و تشدید واو مفتوحہ یعنی برادری یعنی برادر شدن و بکسر اول پیوستگی و فتح واو بمعنی برادران ۱۲

۶۵/۳ جوہر در فوائد الفواد مذکورست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہم فرمودند کہ خواجہ بود بالنعمت و ثروت گاہ گاہ بخدمت عین القضات قدس سرہ خرچے فرستادے ہمانا کہ وقتی این القضات چیزے از صاحب خیر دیگر توقع کرد و غرض خود بوے رسانید آنخواجہ بشنید خاطر گوفتہ کرد و بخدمت عین القضات عتاب فرستاد کہ چرا از دیگرے چیزی گرفت و این دولت باین کس ارزانی نداشت عین القضات بروے نوشت کہ براے این مصلحت مرنج رہا کن تا دیگرے نیز دولتے یابد از انہا مباش کہ میگفت اللہم ارحمنی و محمدا و لا ترحم معنا احد۔

۶۶/۳ جوہر در ادب ادب بفتحتین اندازہ و حد چیزی نگاہ داشتن و بمعنی دانش و طور پسندیدہ و با لفظ کردن و دادن و خوردن مستعمل آداب بالمد جمع و علم عربی را علم ادب ازان گویند کہ بدان نگاہ داشتہ می شود خود را از خلل در کلام عرب و آن دوازدہ قسم است علم لغت و علم صرف و علم اشتقاق و علم نحو و علم معانی و علم بیان و علم عروض و علم قافیہ و این ہشت اصول اند و علم رسم الخط و علم قرض الشعر و آن علمی ست کہ امتیاز کردہ میشود بدان میان شعری کہ سالم از عیوب ست یا غیر سالم از عیوب و علم انشاء نثر از خطب و رسائل و علم محاضرات یعنی علم تواریخ و مانند آن و این چہار فروع اند و صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ ادب عبارت ست از تحسین اخلاق و تہذیب اقوال و افعال و افعال دو قسم اند افعال قلوب و آنرا نیات خوانند و افعال قوالب و آنرا اعمال خوانند و اخلاق و نیات نسبت بباطن دارند و اقوال و اعمال نسبت بظاہر پس ادیب کامل آنکہ ظاہر و باطنش بمحاسن اخلاق و اقوال و نیات و اعمال آراستہ بود و اخلاقش مطابق اقوال باشد و نیاتش موافق اعمال چنانکہ نماید باشد و اشارت بدینمعنی ست قول شیخ الاسلام قدس سرہ الادب تہذیب الظاہر والباطن و ہر کہ در تہذیب ظاہر و باطن پیوستہ متفقد احوال خود بود نخواہد کہ اخلاق و احوالش با اقوال مختلف باشد و اگر بیان حالے یا مقامے یا خلقی بر زبان آورد و خود را بدان متخلق و موصوف نیابد آن قول سوء ادب داند و از جملہ آداب آنست کہ ہموارہ جوارح و اعضا را بصوالح اعمال متحلی دارد و ہیچ حال و در ہیچ مقام محافظت آن از وی ساقط نشود و مادام تا آثار محاسن آداب در ظاہر شخص پدید نیاید علامت آنست کہ باطن او ہنوز متادب نشدہ است و ادیب لبیب[۱] آنست کہ ہیچ دقیقہ از دقائق آداب ظاہر او باطنا فرو نگذارد چہ اہمال آداب اگر در ظاہر بود سبب عقوبت شود در ظاہر و اگر در باطن بود موجب عقوبت گردد در باطن شخصی اعور[۲] در طواف بود و میگفت اللہم انی اعوذ بک منک از کیفیت حال او پرسیدند گفت وقتی بنظر شہوت در امردی صاحب جمال نگریستم در حال لطمہ[۳] بر روی من آمد و یک چشم[۴]

[۱] خداوند ادب و ادب اموزندہ ۱۲
[۲] یک چشم ۱۲
[۳] طبانچہ ۱۲
[۴] بے رایتی ۱۲

ریخته شد و حضرت انس بن مالک رضی الله تعالی عنه میفرمایند الادب فی العمل علامة قبول العمل
و حضرت ابو علی دقاق قدس سره میفرمایند که بنده بطاعت بجنت برسد و بادب در طاعت بحضرت خداوند تعالی
برسد و چون مرید بیرون آید از ادب باز گردد در انجا که آمده بود سبب ترقی آن ادب بود چون سبب نماند
ترقی هم نماند و حضرت ابو نصر سراج طوسی قدس سره میفرمایند که مردم در حفظ آداب سه گروه اند یکی
اهل دنیا و بیشتر آداب ایشان در فصاحت و بلاغت و حفظ علمها و شعرها بود و هر کرا این خصائل نبود
ویرا بے ادب گویند دوم اهل شریعت که ادب ایشان با تحصیل علوم بریاضت نفس و تادیب جوارح
و ترک شهوتها سوم اهل خصوص که آداب ایشان نگاهداشتن دل ست که همیشه پاسبانی دل کنند
و از اغیار نگاه دارند و منشار جمیع آداب شان طهارت قلب آداب و اخلاق و احوال نبوی و اقوال
و افعال مصطفویست هر متابعے بقید متابعت از آداب ایشان نصیبی یافته پس کمال آداب مستفاد
از کمال متابعت ایشان ست و این خاصه صوفیان است و صاحب مثنوی معنوی قدس سره میفرمایند

از خدا جوییم توفیق ادب	بے ادب محروم ماند از لطف رب
بے ادب خود را نه تنها داشت بد	بلکه آتش در همه آفاق زد
بد ز گستاخی کسوف آفتاب	شد عزازیلے ز جرات رد باب
هر چه بر تو آید از ظلمات و غم	آن ز بیباکی و گستاخی ست هم
هر که بیباکی کند در راه دوست	رهزن مردان شد و نامرد اوست
هر که گستاخی کند اندر طریق	گردد اندر وادی حسرت غریق

از برهان الطائفه شیخ شبلی قدس سره پرسیدند که ما التصوف قال کله آداب پس صوفی نباشد
تا ظاهر و باطن او مودب بآداب نگردد

جوهر بعضے میفرمایند که تصوف همه ادب ست زیرا که تصوف اقتدا است بحضرت سید عالم قولاً
و فعلاً و اخلاقاً و معلوم ست که سید عالم ادب از جناب خداوند تعالے گرفته بودند و هر وقت را ادب ست و هر حال را
ادب ست و آن محفوظ بودن بنده است از بے ادبی تا از اوصاف بے ادبی پاک نگردد شایسته قرب حضرت خداوند تعالے
نگردد پس هر که لازم گیرد ادب را برسد بدان بلاغتی که مردان رسیده اند و هر که محروم ماند از قرب و طاعت با
ترک حرمت شود ندارند و بعضے میفرمایند هر که محروم ماند از ادب محروم ماند از جمیع خیرات بزرگی میفرماید که توحید
موجب ست ایمان را هر کرا ایمان نیست توحید نیست و ایمان موجب ست علم شریعت را پس هر کرا علم شریعت
نیست او را ایمان و توحید نیست و شریعت موجب ست ادب را پس هر کرا ادب نیست او را شریعت و ایمان

و توحید نیست نعوذ باللہ منہا

68/3

جوہر در رشحات مذکور ست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ مولانا رکن الدین خوافی قدس سرہ کہ بسے فضائل و کمالات داشتند میفرمودند کہ من از ہیچ کار خود امیدوار نیستم الا از یک کار بغایت امیدوارم و آن آنست کہ روزے در صحرائی خدمت شیخ زین الدین کلال قدس سرہ کہ از مشائخ بزرگ شیراز بودند بطہارت مشغول بودند و من کلوخ استنجاء حضرت ایشان را بر رخسارہائے خود لبسودم تا بآن استنجا کردند و ہم از ایشان نقل کردند کہ میفرمودند اگر صورت درویشے را بر دیوار نقش کنند از پاے آن دیوار باادب می باید گذشت

69/3

جوہر در ادب معیشت صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ اصول متصوفہ در توکل بحسب اختلاف درجات مختلف است بعضے بجہت ضعف حال در طلب رزق توسل باسباب کنند و بعضے بجہت قوت حال و سلب اختیار بکفالت حق سبحانہ و تعالیٰ اکتفا نمایند و بر و توکل کنند و ہیچ سبب توسل و توصل برزق مقسوم نجویند و طائفہ اول بعضی بکسب تسبیب نمایند و بعضے بسوال و بعضے بحکم صلاح وقت گاہ بکسب و گاہ بسوال چنانکہ حضرت ابراہیم ادہم گاہے بجہت نفقہ اصحاب لقمہ حلال کسب کردے و گاہے کہ تنہا بودے در وقت حاجت بقدر ضرورت طریق سوال سپردے و ابو جعفر حداد کہ استاد جنید بود ہر دو شب یا سہ شب بین العشائین بیرون آمدے و قدرے یحتاج از در خانہا سوال کردے و ابو سعید خراز در مبداء حال وقتی کہ نیک محتاج شدے دست خرا داشتی و شیئاً للہ گفتی و این طائفہ را تا ضرورتی و فاقہ تمام نبودہ است و صلاح وقت مقرون بہ اشارت غیب در سوال ندیدہ در آن بر خود نکشودہ و مادام تا بتوانند سوال نکنند و از ان پرحذر باشند پس ادب سائل آنست کہ تا ضرورت باعث نشود در سوال شروع نماید و طائفہ دوم کہ متوکلان اند بجہت کمال شغل بحق تعالیٰ و مطالعہ نور یقین ہیچ سبب از اسباب برزق تسبیب نجویند و از ہیچ مخلوق استعانت نطلبند تا مسبب الاسباب بہر طریق کہ خواہد رزق بدیشان میرساند و ازین طائفہ بعضی آنہا اند کہ ہر چہ خواہش از حق تعالیٰ خواہند تا از سہ چیز یکی ایشان را ارزانی دارد یا اعطاء سوال یا صبر از ان یا ازالہ داعیہ آن از خاطر و بعضی آنہا اند کہ ہیچ نخواہند نہ از خلق و نہ از حق تعالیٰ بسبب آنکہ علم و ارادت خود را در علم و ارادت مطلق محو کردہ اند و ازینجاست قول آنکہ گفت الفقیر لایحتاج الی اللہ و متوکلان را اصحاب فتوح خوانند بجہت آنکہ تناول ایشان از فتوح غیب بود و وجود این طائفہ در عالم از کبریت احمر عزیز تر و کمیاب تر ست و حقیقت فتوح آنست کہ از حق تعالیٰ شناسند نہ از خلق خواہ واسطہ آن دست مردم بود خواہ نہ و خواہ سبب آن معلوم باشد و خواہ نہ بشرط آنکہ نفس را بمقدمہ آن تطلعے و تشوقے نبود

جوهر در آداب تجرد و تاهل صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که اخبار نبوی و احادیث مصطفوی در فضیلت تجرد و تاهل متماثل و متعارض اند بعضی از ان بذکر فضیلت تجرد ناطق و بعضی بر فضیلت نکاح شاهد صادق و منشاء این تعارض و تقابل اختلاف احوال نفوس است در حق بعض که مغلوب شهوت اند نکاح لازم بود و در حق طائفه که در اثناء سیر و سلوک باشند تجرد و تفرد فضیلت بود درویشی را گفتند چرا زن نکنی گفت زن مردان را شایسته بود و من هنوز بمقام مردی نرسیده ام و درویشی را گفتند که سنت نکاح ترک کرده گفت که من هنوز بفرض مشغولم و ادب متاهل آنست که در اختیار زن نظر بر دین او دارد نه بر دنیا و در رعایت حقوق او اهمال نکند و باید که خود را در تزوج از سه آفت محافظت کند یکی کثرت مخالطت با اهل و آن آفت نفس ست دوم اهتمام بوجود رزق و آن آفت قلب است سوم تعلق باطن بجمال زن و آن آفت روح است

جوهر در تعهدات نفس و آداب آن صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که تعهدات ضروری نفس سه چیز ست خورش و پوشش و خواب و آنرا حقوق نفس گویند و متصوفه در تعهدات نفس سه طائفه اند مخلصان و مخلصان و مخلصان مخلص مخلصان مبتدیان اند بارادت خود قائم هر چه کنند از بهر حق تعالی کنند مخلصان متوسطان اند بحق تعالی از ارادت و اختیار خود فانی هر چه کنند بحق کنند و مخلصان مخلص منتهیان اند بارادت و اختیار حق تعالی منصرف هر چه کنند هم بحق تعالی کنند و هم از بهر حق تعالی و ادب مخلصان آنست که از حقوق درنگذرند و ادب مخلصان آنکه هیچ یک از حقوق و حظوظ ارادت ندانند و ادب مخلصان مخلص آنکه بارادت حق تعالی از بهر حق نفس را گاهی بر حقوق بدارند و گاهی در حظوظ مجال اتساع دهند و خورش حق نفس ست از بهر آنکه قوام بدن و اعتدال مزاج بسبب طعام و شراب مربوط و مشروط ست و در تناول طعام ادب آنست که اول دست بشوید و همچنین بعد از طعام چه در خبر ست که الوضوء قبل الطعام ینفی الفقر و بعده ینفی اللمم و حق تعالی را به تحمید یاد کند و تناول طعام بذکر مقرون باشد و بر پای چپ نشیند و پای راست برآورد و بر دست تکیه نسازد و ابتدا و ختم طعام بنمک کند چه در خبر ست که فرمودند حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم که یا علی ابتداء طعام بنمک کن و ختم او بنمک که نمک شفاء هفتاد بیماریهاست مثل جنون و جذام و برص و وجع الاضراس وغیره و نان چون حاضر شود طلب نانخورش نکند و باید که تنها نخورد چه اجتماع بر طعام سنت ست و طعام بر سفره خورد و ابتدا نکند تا آنگاه که متقدم مجلس ابتدا کند و بدست راست خورد و از میان نخورد و چون لقمه از دست بیفتد بر گیرد و بخورد و نفس بر طعام نزند و عیب طعام نکند اگر اشتها دارد بخورد و الا بگذارد و بر

فراخ شدن ۱۲

نزدیکی گناه ۱۲

دارشه ۱۲

طعام

طعام خاموش نباشد که آن سیرت اهل عجم ست و لقمه بزرگ نگیرد و نیکو بخاید و به پیش خود نگرد و به لقمه
دیگران و وجوه حاضران ننگرد و از پیش خود خورد و چندان نخورد که ممتلی شود و تا سفره برنگیرند بخیزد
و تا جمع فارغ نشوند دست باز نکشد اگرچه سیر بود و نان و گوشت بکارد پاره نکند و تا نیک گرسنه
نشود طعام نخورد و چون طعام خورده باشد کاسه آلوده نگذارد و بعد از طعام حمد گوید و درود بخواند و از
طعام شبهه احتراز نماید الا جائیکه ضرورتے افتد و حلال آنست که ظاهرا وجه حرمت و کراهت آن پیدا
نبود و از دست کسی رسد که ظلم یا فسق او معلوم نباشد و شبهت آنکه وجه حرمت آن ظاهر نبود لیکن
از دست فسقه و ظلمه رسد و حرام آنکه وجه حرمتش ظاهر بود و حلال محمود است و شبهت مکروه و در
طعام خوردن در پیش جماعت نروند تا آنکه فارغ شوند و در ضیافت تکلف ننمایند الا وقتیکه
باعث بران نیتی صالح بود و آنچه حاضر بود پیش آرند و قلیل آنرا حقیر نشمارند و مستحب ست که با مهمان
تا در خانه بروند و اجابت دعوت خصوصاً دعوت ولیمه سنت ست باید که تصنع و تکبر از آن مانع نشود
و پوشش هم حق نفس ست بجهت دفع سرما و گرما پس ادب در لباس آنست که نظر برین دو مقصود مقصور
دارد و غیر آن را فضول و زائد شمارد و در لباس دو شرط واجب ست یکی در عموم احوال و دوم در
خصوص اوقات اما آنکه رعایتش پیوسته واجب ست شرط حل ست باید که از وجه حلال حاصل شده باشد
و شرط دوم کر رعایت آن بحسب وقتی مخصوص واجب بود طهارت ست که صحت صلوة بدان موقوف است
و احوال مردم در تقشف و تنعم لباس مختلف ست و در پوشیدن لباس سه طائفه اند متقشفان و متنعمان
(متقشف مرد تنگ عیش ۱۲)
و تارکان اختیار در آن و ارباب تقشف دو قوم اند محقان و مبطلان اما محقان هشت طائفه اند
اول طالبان ثواب آخرت دوم طالبان تواضع و انکسار که نظرشان بر دفع تکبر از نفس خود باشد
و ازین طائفه بعضی اصحاب مرقعات باشند که ترقیع جامهای بدان رقعها و خرقها کنند که از مزابل بردارند
و بشویند تا انکسار نفس زیادت بود سوم طالبان سلامت دین اند که همواره از وقوع در شبهات ترسند
و بر لباس دون اقتصار کنند چه نهایت حد حلال بر بدایت شبهت متصل ست همچنانکه نهایت شبهت به
بدایت حرام پیوسته چهارم طالبان مراغمه نفس اند که نظر ایشان در تقشف بر مخالفت هوای نفس بود
(قسم گرفتن ۱۲)
پس نفس را بر لباس دون اقتناع فرمایند پنجم طالبان علو همت در اختیار تقشف نظر بر نزاهت قلب
از تلوث بارجاس ششم طالبان فراغت وقت که پیوسته بر فراغت خاطر و صفاء وقت خود غیرت برند
پس ترک فضول و زوائد کنند و بر ضرورات قناعت نمایند هفتم طالبان خفت بجامه دون بسازند
تا بار ایشان بر مردم کمتر بود هشتم داعیان اند نظرشان در ترجیح تقلل و متقشفان مبطل دو طائفه اند

یکی عاجزان که اختیار تقشف بجهت آن کنند که بر تحصیل لباس ناعم قدرت ندارند دوم مدعیان که
نظر ایشان در تقشف بر اظهار دعوی زهد بطلب قبول مردم بود و این طائفه از تصوف بل از مسلمانی
بقوت اندک و جامه درشت و چرکین بسر بردن ۱۲
نصیبی ندارند چه وصف حال شان همه کذب و نفاق و ریا بود و اصحاب تنعم دو فرقه اند محقان و مبطلان
محقان سه طائفه اند اول منصفان که باندرون و بیرون بضعف و تمسوخ عارف و معترف باشند
دوم صادقان و مخلصان که نظر ایشان و اختیار لباس ناعم مبنی بر صدق و اخلاص بود مانند آنکه
نفس را در تقشف حظے بینند و خواهند که آنرا از نفس منع کنند پس لباس ناعم پوشند تا نفس از آن حظ
ممنوع شود و تا خلق ایشان را از جمله راغبان دنیا و طالبان خطوظ پندارند و صورت حال زهد و اعراض
ایشان از دنیا بدین لباس مستور شود سوم واصلان و کاملان اند که بعد از کمال تزکیه نفس و طهارت
قلب نظر شان در نعومت لباس بر رفق و مواساة با نفس بود چه درین مرتبه حظوظ نفس حقوق او
گردد اما متنعمان مبطل سه طائفه اند یکے مدعیان غالط که بر پندار وصول و کمال در غلط افتند دوم
مدعیان جاحد که دعوی کمال کنند و خلق را چنان نمایند که ما از جمله واصلانیم و لیکن باندرون دانند
منکر با وجود دانستن ۱۲
که دعوی ایشان هیچ معنی ندارد سوم مفتخران که بپوشیدن فاخر افتخار و مباہات نمایند بے آنکه دعوے
حالے یا کمالے کنند اما تارکان اختیار جمعی باشند که هیچ یک از تقشف و تنعم مقید نباشند به سبب آنکه
از ارادت و اختیار خود منسلخ شده باشند و تابع ارادت و اختیار غیب گشته هرچه بدیشان رسد از
لباس ناعم و غیر ناعم ایشان فضیلت خود دران دانند و این جماعت دو طائفه اند یکی آنکه ایشان را
هیچ وجه اختیار نباشد نه کلی و نه جزئی هرگاه ایشان را از غیب فتوحے رسد دران تصرف نمایند
تا وقتیکه اذن از غیب در واقعه یا منام بکیفیت تصرف در ایشان وارد شود و طائفه دوم در تحصیل
مجبور و در تصرف مختار چون جامه از غیب بدیشان رسید اگر خواهند بدوزند و بپوشند و اگر خواهند بخشند
بخلاف طائفه اولی که بی اذن دران تصرف ننمایند

جوہر حضرت شیخ عبد الحق محدث دہلوی قدس سره در مدارج النبوت میفرمایند که فرق میان
صدقه و ہدیه آنست که صدقه بفقرا دہند و بر سبیل مہربانی و ترحم دہند و ہدیه نزدیک کبرا آرند بطریق
پیشکش و بطریق تذلل و تادب نہند

جوہر در رشحات ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره فرمودند که اجر بر دو نوع ست
اجر ممنون و غیر ممنون اجر ممنون آنست که در مقابله ہیچ عملی نباشد بلکه محض موہبت باشد و اجر
غیر ممنون آنکه در مقابله عملی باشد

۴۴ جوہر در قلة المنام صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ خواب از جملہ حقوق نفس ست چہ اگر بکلی خواب از نفس منع کنند یبوست بر دماغ مستولی شود و مزاج از اعتدال منحرف گردد و حواس و قوی از کار باز مانند و مقدار زمان خواب گفتہ اند کہ ثلثی از شبانروز ست کہ ہشت ساعت بود و این ہشت گانہ در تابستان کہ غایت طول نہار باشد دو ساعت از روز بخواب مشغول باید بود و شش ساعت از شب و در زمستان کہ غایت قصر نہار باشد ہشتگان ساعت از شب در خواب صرف باید کرد و این مقدار حق نفس است از آن کمتر نشاید و بران زیادت نباید و اگر کسے خواہد کہ ازین مقدار کہ حق نفس ست چیزے کم کند چنانچہ مزاج را ضرری نرسد بیکے از دو طریق تواند بود یکی مکسوب و دیگر موہوب اما مکسوب عادت ست کہ کسی بتدریج تقلیل خواب عادت کند و بقلت نوم متضرر نشود چہ عادت نائب طبیعت ست و اما موہوب روح طاعت و انس صحبت است ہر کہ او را ذوق طاعت و انس صحبت ست قلت نوم اگرچہ بر خلاف عادت بود مزاج او را زیان ندہد و ہمین معنی پیش ارباب احوال بر سبیل تجربہ متحقق ست چہ بعضے از ارباب عزائم و اصحاب قلوب بودہ اند کہ سالہا قطعًا خواب نکردہ اند و بدو رکعت نماز یا وردے دیگر شب بروز آوردہ و بر طہارت عصر صلوٰۃ صبح گذاردے آنکہ در مزاج ایشان خللے پیدا شود۔

۴۵ جوہر در صحبت و آداب آن صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کیمیای سعادت ابدی صحبت ست و تخم شقاوت سرمدی ہم صحبت ہیچ چیز در نفوس بنی آدم از خیر و شر چندان تاثیر ندارد کہ صحبت ازینجہت طائفہ کہ بر صلاح آن نظر کردہ اند صحبت را علی الاطلاق بر وحدت تفضیل دادہ اند و طائفہ کہ نظر بر فساد و مضرت آن کردہ اند وحدت را مطلقا بر صحبت ترجیح دادہ اند صاحب مثنوی معنوی

علم آموزی طریقش قولی ست — حرفت آموزی طریقش فعلی ست
فقر خواہی آن بصحبت قائم ست — نی زبانت کار می آید نہ دست

وحق صریح و مذہب صحیح آنست کہ ہیچ یک از صحبت و وحدت نہ مطلقا محمود ست و نہ مذموم الا بشرطے و آن نظر مصاحبت و اعتبار حال اوست اگر از اہل خیر و صلاح ست صحبت او بہتر و اگر از اہل شر و فساد بود وحدت از صحبت او بہتر۔ ہر صحبت کہ بنا بر آن محبت الہی بود محمود و ہر صحبت کہ مبنی بر ہوا و مشارکت لذت فانی بود مذموم۔ و فائدہ صحبت وقتی دست دہد کہ بر شرائط و آداب آن عمل نماید۔ و آداب صحبت بسیارست از انجملہ چند آداب کہ بمثابہ اصول اند ذکر میرود امید ست کہ آداب دیگر ازان معلوم شود ادب اول تخلیص نیت و احکام قاعدۂ صحبت ست طالبان صحبت را

باید که در مبدا تخلیص و تصفیه نیت از شوائب علل فانیه و حظوظ عاجله مقدم دارند چه هر صحبت که
بنا کرد آن بر قاعده واهی و علتی متناهی بود بزوال این علت زائل گردد و عاقبت بوحشت و فرقت
انجامد و ثمره صحبت در خاتمه آن پدید آید- پس لازم بود که اول نیت از شوائب علل صافی گرداند
نماز استخاره کند و بتضرع از حضرت ذو الجلال توفیق برکت صحبت و حسن خاتمت وی درخواهد-
ادب دوم طلب جنسیت باید که اختیار صحبت نکند الا با طالبان حق و قاصدان آخرت تا
جنسیت واقع بود- ادب سوم ترک تکلف ست باید که بتکلف زندگانی نکند چه تکلف از طریق
تصوف دور ست- ادب چهارم تنفید تصرفات در هرچه موسوم بسمت مالکیت او الا ما حرم الله مفتوح و مسلوک
دارد- پنجم استواء سر و علانیه است باید که همچنانکه ظاهرا با صاحب خود بصفا و تودد بود
باطنا هم بصفا و محبت باشد- ششم تغافل ست از زلات اخوان باید که اگر بر زلتی اتفاقی از زلات
اخوان وقوف افتد خود را از آن غافل سازد داند که وقوع زلت لازم بشریت ست- هفتم اظهار
جمیل و ستر قبیح ست باید که پیش خلق معائب صاحب خود مستور دارد و محاسن مکشوف- هشتم تحمل
و مدارا ست باید که بار یار خود بکشد و بر مصادمت مکروه از وی صبر کند- نهم نصیحت ست باید که هر
عیبی که در آن نصیحت پسندیده بود و آنرا در صاحب مشاهده کند مبذول دارد و او را بران تنبیه و اطلاع
دهد و در ازاله آن کوشد و نصیحت در خلوت کند والا فضیحت بود- دهم قبول نصیحت ست باید که اگر
صاحب وی را نصیحت کند منت شمرد- یازدهم ایثار ست باید که اصحاب را در جمیع حظوظ بر خود
مقدم دارد و آنچه مقدور او بود از حظوظ و منافع بر ایشان ایثار کند اگرچه بدان محتاج بود
دوازدهم انصاف ست باید که انصاف برادران بدهد و از ایشان انصاف نطلبد و همیشه
بنقصان و تقصیر خود معترف بود و توقع از دیگران ندارد- ابو عثمان حیری گفته حق صحبت آنست
که مال خود را برادر خود متوزع داری و بمال وی طمع نکنی و انصاف از خود بدهی و از وی
طلب انصاف نکنی و متابع او باشی و از وی متابعت نجوئی و اندک نیکی از وی بسیار دانی
و بسیار نیکی از خود اندک- سیزدهم تصدیق وعده است باید که هر وعده که با یار کند در بند آن
باشد که بدان وفا نماید چه خلاف پیمان نوعی است از کذب- چهاردهم آنکه چون تفضیل صاحب
خود بشناسد تقدیم او واجب داند- پانزدهم ادای حقوق اصحاب- شانزدهم شفقت و تعطف بر اصاغر
و قطع طمع از خدمت ایشان- هفدهم رعایت اعتدال ست در صحبت باید که حال خود در صحبت میان
انبساط و انقباض معتدل دارد و از افراط و تفریط اجتناب کند- هژدهم حرص بر ملازمت ست باید که

بملازمت صحبت یار حریص بود و از مفارقت او محترز - نوزدہم مہاجرت مانوس ست - بستم ذکر مہجور ست بخیر که بعد از مفارقت یاد صاحب خود نکند الا بخیر از جہت مراعات حقوق صحبت —

۷۶ جوہر کسی که اراده کند رفیق پس الله تعالی کافی است و اگر مونسی خواهد پس قرآن مجید کافی است و اگر گنج خواهد قناعت کافی ست و اگر واعظ خواهد موت کافی ست و اگر اکتفا نکند باین چهار پس او را نار کافی است —

۷۷ جوہر اگر سخت گرسنه شود و عاجز باشد از طلب قوت پس فرض ست بر هر که بداند حال او را اینکه او را اطعام بدهد یا رہنمائی کند بر کسی که او را اطعام دهد پس اگر قادر باشد بر کسب برو لازم است که کسب کند و اگر قادر نباشد لازم است او را که سوال کند و اگر ترک سوال کرده بمیرد گناهگار شود سوال بقدر حاجت بس است و وقت سوال نظر بسوی حقتعالی دارد و این هم توکل برحق است

۷۸ جوہر صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که لفظ ادب عبارت ست از تحسین اخلاق و تهذیب اقوال و افعال

۷۹ جوہر سنت سلام آنست که کلان تر بر خرد گوید و شهری بر روستائی و سوار بر پیاده و خواجه بر غلام و بی بی بر کنیزک و استاد بر شاگرد و هر که بجاه و نعمت زیاده باشد سلام بر آنکس بود که حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم میفرمایند که من این ادب از پروردگار خود آموخته ام که حضرت خداوندی در شب معراج بر من اول سلام فرمودند که السلام علیک ایها النبی لفظ سلام در کل مواضع السلام علیکم یا سلام علیکم بالتنوین نزدیک شافعی سلام علیکم و بر قول علما السلام علیکم و افضل است سلام بالف و لام و در حدیث است کسی که گوید سلام علیکم او را ده حسنات است و اگر بگوید السلام علیکم او را سی حسنه است و اگر در کلام تقدیم و تاخیر باشد یعنی یکی گوید السلام علیکم و دیگر نیز بگوید السلام علیکم این جائز است زیرا که سلام ثانی جواب است و اگر هر دو معاً گویند السلام علیکم واجب است بر هر دو جواب

۸۰ جوہر در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرمودند که چون در صدقه پنج شرط موجود شود بیشک آن صدقه قبول باشد و از آن پنج شرط دو پیش از عطاست و دو در حالت عطاست و یکے بعد از عطاست اما آن دو که پیش از عطاست یکے آنست که آنچه خواهد داد از وجه حلال پیدا کند دوم شرط آنست که نیت کند که بمرد صالح دهد که در وجه فساد خرج نکند یعنی باهل صلاح دهد و آن دو شرط که در حالت عطاست یکی آنست که بتواضع و بشاشت دهد و بانشراح دل دوم شرط آنست که خفیه بدهد و آن یک شرط که بعد از عطاست آنست که پیش کسی آن را بزبان نیاورد و ذکر آن نکند

۸۱/۳ جوهر بدانکه آداب در سخن گفتن آنست که قصد و نیت در سخن گفتن نیکخواهی و راهنمونی خلق بود و طلب نجات ایشان و مقصود نفع خلق بود نه نفع خود و سخن نگوید با مردمان مگر بر اندازه عقل ایشان و ارشاد میفرمایند جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و سلم که ما گروه انبیائیم فرموده شده ایم که سخن گوئیم با مردمان بر اندازه عقلهای ایشان - و سخن نگوید در هیچ مسئله مگر آنکه سوال کرده شود و جواب گوید بر اندازه فهم و طاقت سائل نه بر اندازه علم خویش که عادت صحابه و سلف همچنین بوده است و صفت ابدالان اینست که سخن نگویند تا کسی از ایشان سوال نکنند و سوال نکند مگر از مقام خویش و تکلف نکند بدان مقام که نرسیده است و سخن نگوید در علم در آنچه کار او هنوز تا آنجا نرسیده است قال الله تعالی یا ایها الذین آمنوا لم تقولون ما لا تفعلون کبر مقتا عند الله ان تقولوا ما لا تفعلون ای مومنان چرا میگوئید آنچه نمی کنید بزرگ است از روی خشم عند الله گفتن آنچه نکنید و قال الله تعالی اتامرون الناس بالبر و تنسون انفسکم و انتم تتلون الکتاب ای مردمان را نیکوئی میفرمائید و نفسهای خویش را فراموش میکنید و حال اینست که شما کتاب میخوانید علما گفته اند این وعید بر آمر است که با وجود قدرت آن فعل نکند اما امر کننده که قادر بران فعل نباشد تحت وعید این آیت در نیاید چنانکه اگر فقیر امر بزکوة و حج میکند مستحق ثواب باشد اگرچه خود تارک ست لعدم القدرة علیهما و بعضے گفته تحت وعید این آیت کسی آید که وے قاصد بران فعل نباشد یا دیگری را امر بطاعت کند و خود بخلاف آن کار کند اما اگر یکے را امر بر طاعت و تحریص بر خیرات میکند و خود نیز قاصد ست و خلاف آن امر مشغول نمے شود اگرچه آن فعل بعمل مقرون نمیگرداند تحت این آیت در وعید در نیاید -

۸۲/۳ جوهر باید که بمردمان سخن بر اندازه عقل ایشان گوید یعنی ایشان طاقت سماع آن دارند و فهم ایشان دران رسد

۸۳/۳ جوهر یکے از بزرگے سوال کرد ما الزهد و بحب مال مبتلا بود جواب داد که الزهد ترک المال و دیگری هم سوال کرد ما الزهد و این بحب جاه مبتلا بود فرمود که الزهد ترک الجاه

۸۴/۳ جوهر آداب طعام خوردن آنست که بے گرسنگی طعام نخورد و در اثنای طعام خوردن از یاد حضرت حق تعالی غافل نشود و بر مائده پیش از بزرگان دست دراز نکند. و اگر میزبان باشد دیگران را بخوردن طعام امر نکند و بر جا که بنشانند نشیند و از جائیکه بنشانند بجای دیگر نرود و پیش از شریک دست از طعام نکشد و اگر صاحب مائده بخدمت برخیزد مانع نیاید و در آرزوی طعام خاص با نفس خود موافقت نکند و بهر چه پیش آید خرسند بود و بعد از فراغ طعام شکر منعم بجا آرد

۸۵/۳ جوہر چون در مستراح رود ہر چہ کہ نام حضرت خداوند تعالی بران نوشتہ باشد از خود جدا کند و پای چپ در پیش نہد و سر برہنہ نباشد و برابر قبلہ و آفتاب و ماہتاب نشیند و پشت بر آنہم نیز و بر پای چپ اعتماد زیادہ نماید و بے ضرورت بعورت ننگرد و سخن نگوید و وقت بر آمدن پای راست پیش نہد

۸۶/۳ جوہر در استبرا حد علم نگاہدارد و آنچنان بود کہ بعد از انقطاع بول سہ بار یا بیشتر برفق مراعات و تر ذکر را برفق و آہستگی بکشد و بیفشاند تا اگر بقیہ در مجرای بول باشد بیفتد و در تمدید و استیفا مبالغہ نماید تا از حد علم در نگذرد و بوسوسہ و استرخاء اعصاب نانجامد لازم نباشد کہ تا رطوبت باید استبرا کنند چہ تشبیہ ذکر بہ پستان کردہ اند چندانکہ او را کشند رطوبت از وے ظاہر شود

۸۷/۳ جوہر خواب عبارت از انست کہ حواس بکلی از کار بیفتد و در مغلوبی حواس چیزے در نظر خیال آید و آن بر دو نوعست یکی اضغاث احلام و آن خوابی ست کہ نفس بواسطہ خیال ادراک کند از وساوس شیطانی و ہواجس نفسانی کہ القاء شیطان و نفس باشد و خیال آنرا نقش بندی نماید و در نظر نفس آرد و آنرا تعبیر نباشد دوم خواب نیک کہ آنرا رویاے صالح گویند و در حدیث شریف وارد ست کہ خواب صالح یک جزوست از چہل و شش جزو نبوت و در ثمرات الحیات مذکور است کہ جناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ و سلم بعد از چہل سال بدعوت مبعوث شدند و تمامی عمر مبارک شصت و سہ سال بود پس بست و سہ سال از عمر خجستہ مآل در نبوت گذرانیدند از انجملہ در ابتدا شش ماہ وحی بخواب می آمد بعد ازان بست و دو و نیم سال دیگر حضرت جبرئیل علی نبینا و آلہ و علیہ السلام می آمدند و نصوص قرآنیہ نازل می شد بنا برین قاعدہ خواب صالح یک جزوست از چہل و شش جزو نبوت زیرا کہ شش ماہ یک جزو میشود از چہل و شش جزو بست و سہ سال و فرق کردہ اند میان رویاء صالح و صادق رویاء صالح آنست کہ مومن یا ولی یا نبی ببیند و از نمایش جناب حق سبحانہ و تعالی باشد و بتاویل و تعبیر حاجت بود و رویاء صادق آنست کہ بے تاویل راست باشد اما از نمایش روح بود و در رویاء صادق مومن و کافر شریک اند و واقعہ غیبی دو نوع ست یکی متخیل کہ برہمنان و فلاسفہ و بے دینان را از کثرت ریاضت نفس و تزکیہ نفس تصفیہ دل کشفت افتد و بر بعض احوال خلق وقوف باشد و از امور نا آمدہ خبر دہند اما ایشان را بدان قربے و قبول و سبب نجات نباشد دوم واقعہ غیبی آنست کہ در آئینہ آفاق و انفس جمال آیات بینات در نظر آرد

۸۸/۳ جوہر شیخ رکن الدین شیرازی قدس در نصوص الخصوص فی شرح الفصوص میفرمایند کہ عالم خیال انسانی دو روے دارد یکے بسوی عالم مثال مطلق کہ اصل و منشاے اوست و یکے دیگر

بجانب نفس وبدن ونقوشی که درخیال منطبع میگردد واگر از طرف سفلی وجانب نفس وجسم ست آن محاکات باشد از ہیئت نفسانیه ومزاجیه وآنرا حقیقتی واصلی نباشد از قبیل اضغاث احلام گیرند ومعتمد علیه نباشد واگر آنچه منطبع شده دروی از جهت علویت ست یعنی از عالم مثال مطلق یا از قلب نورانی انسانی منور بنور عاطفت رحمانی وآن صورت ہر آئینه دروی مرتسم ومتجسد گردد وآن البته حقانی باشد خواه درخواب باشد وخواه دربیداری یا بین النوم والیقظه وآنچه بینید از رویای صادقه یا از قبیل وحی باشد ومحتاج به تعبیر وتاویل نباشد چراکه از خزانه علم حق بوی نموده شده است وخطا وغلط دران نباشد واگر از انعکاس قلب منور بنور قدس باشد اگر قوت متصرفه انسانیه دران متصرف گردد وآنرا ازان صورت نقل کند بصورتے شبیه مناسب اگر رویا باشد به تعبیر محتاج بود واگر وحی بتاویل محتاج گردد وواقعه حضرت ابراہیم علی نبینا وآله وعلیه السلام ازان قبیل بود که به تعبیر محتاج بود ازین سبب حضرت ایشان را فدا بسبیل که وفدیناه بذبح عظیم

۸۹/۳

جوہر معنی علمی کلی که ہست اول نزول او از ام الکتاب ست یعنی علم الله تعالی بعالم لوح محفوظ که بمثابه دل عالم ست وازانجا متنزل میگردد بعالم مثال وازانجا متجسد ومتشخص میشود پس بعالم حس متنزل میشود ودرشاہد محقق میگردد خواه بعینه وخواه بصورتے مناسب آنکه دیده بود وتعبیر عبارت ازچنین صورت ست - حال حضرت ابراہیم علی نبینا وآله وعلیه السلام درمبدا این بود که ہرخوابی که بدیدے وصورتے که درعالم خیال بوی نموده شدی درعالم حس وعیان بعینه حقیت آن نیز مشاہده کردے وعرفا این حال را کشف صوری خوانند

۹۰/۳

جوہر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرمودند که جناب سرورعالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم میفرمودند که دوش یاران خود را دیده ام که ہریکے پیراہنی پوشیده اند ولیکن یکے را پیراہن تا سینه بیش نیست ویکے را تا ناف ویکی را تا زانو اما عمر را دیدم که پیراہن او درزمین کشان بود عرضه داشت کردند که این خواب را تعبیر فرموده آید فرمودند آرے پیراہن ہریکے را بردین ہریکے تعبیر کرده ام وفرمودند وقتی مردی بخدمت ابن سیرین آمد وگفت که من بیگاه سفرجل درخواب دیده ام گفت توسفر خواہی کرد گفتند ازکجا گفتی گفت اول سفرجل سفرست ومردے دیگر بیامد وگفت که من امشب سوسن درخواب دیده ام گفت ترا بدی برسد گفتند ازکجا گفتی گفت اول سوسن سوست وآن ہمه حکمہاے او درست بود وفرمودند که ابن سیرین مرد بزرگ دعالم در عهد حضرت خواجه حسن بصری قدس سره بود وفرمودند که امام محمد غزالی

قدس سره در احیاء العلوم آورده اند که آن دو خواب را که ابن سیرین تعبیر کرده است از عجائب زنگار است
و آن آنست که وقتی مردے در ماه رمضان بخدمت او آمد و گفت که من این شب در خواب دیده ام
که انگشترین در دست منست و افواه رجال و فروج نسا را مهر می کنم ابن سیرین گفت تو مگر موذنی
گفت آرے گفت بانگ نماز نیک پگاه چرا میگوئی و مردے دیگر بیامد و گفت که من در خواب دیده ام
که روغن از کنجد بیرون می آید و من باز آنرا در کنجد میکردم ابن سیرین گفت که آنکه در خانه تست
نیکو تفحص کن نباید که مادر تو باشد آن مرد در خانه آمد و از جفت خود پرسید چون نیک تفحص نمود دریافت

۹۱/۳ جوهر جناب مستطاب سرور عالم در مبادی وحی هر خواب که دیدے بعد از آن بعینه واقع شدے
و این خواب را رویاء صادقه خوانند و این رویاست که جزوی از نبوت ست

۹۲/۳ جوهر جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم میفرمایند که هر که دید مرا در
خواب پس تحقیق دید مرا زیرا که شیطان تمثل نکند بمن بعضی میفرمایند که رویت شریف جناب سرور عالم
صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بر صفتے و نعتے صحیح باشد که در دنیا بودند و بعضے میفرمایند که رویت
شریف بهر صفتی که باشد صحیح بوده و در ثمرات الحیات مذکورست که حضرت شیخ برهان الدین قدس سره
میفرمودند که اگرچه شیطان بصورت منور آنسرور صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم متمثل نمی تواند شد
خود را چنان نمی تواند نمود لیکن رویت شریف در حالت خواب بر سبیل توهم و تخیل رائی می تواند بود
چنانچه نقل ست که حضرت امام محمد غزالی قدس سره مر برادر خود حضرت امام احمد را قدس سره هرگاه فرمودے
که من جناب سرور عالم را صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم در خواب دیدم فرمودی که آنچه دیده
توهم و تصور تست تا روزی حضرت امام احمد قدس سره جناب سرور عالم را صلی الله تعالی علیه و آله وسلم
در واقعه دیدند و جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم خوشه خرما بایشان ارزانی
داشتند در آنوقت بعرض رسانیدند که برادرم شغف رویاے لقاے مبارک بغایت دارد میخواهم
که بدین سعادت مستعد گردد و ازین خوشه تبرکے بوے نیز عطا شود جناب سرور عالم صلی الله تعالی
علیه و آله و اصحابه وسلم دو خرما ازان خوشه جدا کردند و خود را در خواب امام نموده عطا فرمودند حضرت
امام بعد از انتباه صورت این معامله را به برادر باز نمودند حضرت امام احمد قدس سره تصدیق
کردند و خوشه مذکوره را که دو خرما ازان جدا شده بود ظاهر ساختند و صورت واقعه خویش تقریر فرمودند

۹۳/۳ جوهر بدانکه اگرچه شیطان بجای حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم خود را
بمردم در خواب نمی تواند نمود اما بجاے حضرت حق تعالے می تواند نمود یعنی ابلیس بر بن تلبیس قدرت دارد

که خود را بنوعی در رویا نماید که هر که وی را ببیند پندارد که حضرت حقتعالی را دیده

۹۴/۲
جوهر خواجه ابن سیرین قدس سره میفرمایند که اگر کسے خود را جامه سیاه پوشیده ببیند و ببیننده خواب اگر از طائفهٔ لشکریان ست تعبیر آنست که سلطان شود و اگر از دانشمند انست قاضی شود و اگر از عوام الناس است غمی و اندوهے بدو رسد و نقل ست که یکے نزد حضرت ایشان آمد و گفت که من خواب دیده ام که بانگ نماز میگویم فرمودند تو حج خواهی کرد همدران مجلس دیگرے گفت که من نیز خواب دیده ام که بانگ نماز میگویم فرمودند که ترا به تهمت دزدی گیرند۔

۹۵/۲
جوهر بدانکه حین تقریر خواب اگر تحریک دست سائل جانب راست ست یا جانب آسمان تعبیر بخیر باشد و اگر تحریک دست او جانب چپ بود یا بجانب زمین تعبیرش شر بود و این را تعبیر بفعل سائل گویند و نیز وقت سوال سائل گوش دارد اگر چیزے شنود که آن بفال مبارک ست چنانکه اذان یا تلاوت قرآن مجید یا ذکر اولیا و امثال آن تعبیر بخیر باشد و اگر چیزی شنود که آن بفال مبارک نیست چنانکه دشنامی و گریه و امثال آن تعبیرش بد بود و این را تعبیر بسمع گویند و هم وقت سوال سائل نظر کند اگر چیزے بیند که آن بفال مبارک باشد مانند روی خوب یا صورت اسپ و امثال آن تعبیر بخیر است و اگر روے زشت یا صورت چیزی بیند که بفال نیک نیست تعبیر بشر ست

۹۶/۲
جوهر در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که با یکے از اکابر سمرقند گفتم اگر کسے در خواب بیند که حضرت حق سبحانه و تعالی مرده است تعبیر این چیست فرمودند که اکابر میفرمایند که اگر کسی در خواب بیند که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم مرده اند تعبیرش آنست که در شریعت این صاحب واقعه قصورے و فتوری شده است و این مردن صورت شریعت ست این نیز مثل آن رنگے دارد حضرت خواجه فرمودند که میتواند بود که کسے را حضور مع الله تعالی بوده باشد و ناگاه آن حضور نماند تعبیر آن مردن این باشد یعنی نسبت حضور و شهود او نابود شد و حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره میفرمایند که می تواند بود که یکے از هواها که صاحب واقعه آنرا خداے خود گرفته بوده است از دل وے نابود شود آن مردن خداے عبارت از نابود شدن این هوا بود و پس این خواب دلیل باشد بر آنکه حضور او زیاده شود

۹۷/۲
جوهر بایزید خداوند تعالی را در خواب دید عرض کرد که راه بتو چولست فرمود از خود گذشتی و رسیدی

۹۸/۲
جوهر حضرت جنید بغدادی فرمودند که حق تعالی را بخواب دیدم فرمان شد چه میخواهی گفتم

انچه تو خواهی فرمان شد من ترا میخواهم چنانکه تو مرا میخواهی باز فرمان شد هرچه میخواهی بخواه گفتم ترا میخواهم

۹۹/۳ جوهر اگر یکے چیزے شیرینی درخواب خورد تعبیرش آنست که لذت ایمان نصیب وے گردد۔

۱۰۰/۳ جوهر بدانکه سالک را در واقعه سه فائده هاست اول آنکه فرق میکند میان حق و باطل دوم میان وقایع نفسانی و شیطانی و حیوانی و سبعی سوم میان ملکی و قلبی و روحے و رحمانی تا که غالب نشود بر نفس صفات ذمیمه مانند حرص و بخل و حسد و حقد و کبر و غضب و شره یعنے غایت حرص و شهوت اگر سبزهاے خوش و روضها و قصرها و آئینه هاے صافی و جواهر نفیس و گوهرهاے شریف و ماه و ستارگان و آسمان صافی و آب هاے روان و صاف اینجمله صورت صفات و مقامات دلی ست و اگر ایوان بے نهایت بیند و عالمهاے نا متناهی و طیران و معارج و طے زمین و آسمان و رفتن بر هوا و عالم بیرنگی و بیچونے و کشف معانی و علوم لدنی و ادراکات بے الوان و تجرد از جسمانیت و تجلی روحانیت اینجمله از صفات روحانیت و نمایشهاے روح و اگر مطالعه ملکوت و مشاهده ملائک و هواتف و عرصه بهشت و دوزخ و افلاک و عرش که راس ملکوت اشیاست در نظر آید در سلوک صفات ملکی ست و حصول صفات حمیده و اگر مشاهدات انوار عالم غیب افتد و مکاشفات الوهیت و الهامات و اشارات و مکالمات و تجلیهاے صفات ربوبیت در مقام فنا و بقا و وصول تخلق باخلاق حق است

از هر نوع احوال و وقائع شمه نموده اند باقی ازین قیاس میکنند

۱۰۱/۳ جوهر اگر کسی حضرت خداوندی را ببیند در خواب پس باشد رویا صحیح محتاج سوی تعبیر یعنے سالک را درخواب یا در حال چیزی نماید چنانچه که کسی گوید که آن چیز پروردگارست و آن دیدن صحیح بود لیکن محتاج بسوی تعبیر بود اما سالک درین محل بالقاء شیطان آن چیز را عین خدا پندارد در غلط افتد تعبیر آنست که آنشخص هنوز بنده نفس ست دوست میدارد نفس خود را پس واجب است بر آن سالک که بپرهیزد از طاعت نفس و هواے گاه باشد که درخواب چیزی ببیند و از القاء شیطان پندارد که این پروردگارست و باشد که درین محل پندارد که حضرت حقتعالی است از القاء شیطان

۱۰۲/۳ جوهر هر که حضرت خداوند تعالی را درخواب بیند کاری کند که او را بهشت واجب آید و از غمهاے دنیا و آخرت بے غم شود و اگر کافر بیند ایمان یابد و اگر عاصی بیند توبه یابد و اگر ظالم بیند عادل گردد و اگر مطیع بیند مزیدے در کار او پیدا آید و اگر بنده بیند آزاد گردد و اگر محبوس بیند خلاص شود و اگر بیمار بیند شفا یابد و اگر فقیر بیند غنی گردد و دیدن حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم نیز همین حکم دارد

۱۰۳/۳ جوهر اگر خواب نیک بیند آنرا در باطن سخت بگیرد و با دوستان بگوید و تعبیر آن از نادان نپرسد

واگر خواب مکروه بیند سه بار گوید اعوذ بالله من الشیطان الرجیم بسم الله الرحمن الرحیم سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم وهر بار آب دهن جانب چپ اندازد و دیگر رو از پهلوی که بدان بود و بعضی دو رکعت نماز نیز بگذارند و تصدق کنند بچیزے واین خواب با کسی نگوید و تعبیر آن از کسی نجوید و بداند که اینچنین خواب اثری ندارد تا خواب مذکور او را زبان نکند۔

۱۰۴/۳

جواهر وعده را وفا باید کرد و آن وعده ها که در روز میثاق واقع شده و در قرآن شریف در مواضع مذکور گشته و وعده ها که با عبد اند نیز واجب الایفا اند بامر الهی بشرط آنکه مخالف تشریع حق نباشد و شیخ اکبر فرموده از جمله اولیاء الله موفون بعهد اند و قتیکه عهد کنند وفاء آن عهد میکنند و غدر که ضد عهد است نمی کنند و فا بعهدے که با الله تعالے است بر وجه اتم می کنند و وفا از شیمها خاصه الله تعالے است پس شخصیکه امد بان امور که الله تعالی تکلیف داده است بآن بر وجه تمام و کثیر کرد و این ایتان بوجهی که عادت شود پس آن شخص وفی است و الله وفا کرد پس معلوم شد که اصل ایفاء وعده بالله است و آن ایفاء ایتان بشرائع است و ایفاء وعده با عباد از انجهت ست که الله تعالے فرض و واجب گردانید پس این ایفاء هم ایفاست بالله و نیز شیخ اکبر فرموده کسی که مکشوف شود بروے انچه عارض می شود مرمیت را وقت احتضار موجب میگردد این کشف را وفاء عهد که بالله است و نیز فرموده که گاهے این وفا بعهد این سبب کشف میشود و گاهے این کشف سبب وفاء عهد میگردد و باید دانست که وفاء وعید مطلق کرم نیست بلکه در بعض مواضع تخلف وعید در کرم است و الله تعالے حضرت اسمعیل را مدح کرد و حضرت حق سبحانه و تعالی فرمود که صادق الوعد بودند و نه مدح کرد بصدق وعید و الله تعالے جائیکه وصف کرده خود را وصف کرد بصدق وعد و فرمود ان الله لا یخلف المیعاد و نفرمود لا یخلف الوعید

۱۰۵/۳

جواهر عطا دو قسم ست عطای ذاتیه و عطای اسمائیه و اعطیات جمیع اعطیه و اعطیه جمع عطا و عطا و منحه که جمع وی منح ست هر دو بیک معنی آید۔ وعطا که از ذات بیچون به بنده رسد از تجلی اسم جامع الله باشد نه از دیگر اسما صفات و افعال و آنرا اسم جامع از انجهت گویند که باعتباری اسم ذات است فقط و باعتباری اسم ذات ست با جمیع صفات۔

۱۰۶/۳

جواهر عطایا و منح بر دو قسم اند ذاتیه یعنی بخششهای که منسوب اند بسوے ذات حق تعالی و نور ذات در انجا ظاهر ست و اسمائیه یعنی بخششهاے که منسوب باشند بسوی اسماء حق تعالی که از دست اسمی از اسماء حق تعالی بمیرسند و اگر قدم اسمی در میان نشود آن نعمت بدائره ظهور داخل نشود و بست

ہیچ کس نیاید و امتیاز درمیان عطایاے ذاتیہ و اسمائیہ کار ذوق ست و بگفتن راست نیاید۔

جوہر صاحب فوائد الفواد قدس سرہ بحضرت سلطان المشائخ رضی اللہ تعالیٰ عنہ عرضہ داشت کرد
کہ این کس ہرگز از کسے چیزی نخواستہ و ہمہ عمر در توقع نکشادہ اگر کسے ناخواستہ لطفے میکند و چیزے میدہد
چگونہ باید کرد فرمودند کہ بباید ستد بعد ازان فرمودند کہ وقتی حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ
وآلہ واصحابہ وسلم چیزی بحضرت امیر المومنین عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ میدادند حضرت ایشان التماس نمودند
کہ من چیزی دارم این بہ فقیر دیگر عنایت شود از اہل صفہ وغیر آن حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ
وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند کہ ہر کہ ترا چیزی دہد بغیر خواست آنرا بخور و صدقہ کن و در ثمرات الحیات مذکور ست
کہ حضرت شیخ برہان الدین قدس سرہ میفرمودند کہ چون بر درویش توکل کیش ابواب فتوح کشاید انچہ
بے خطرہ دل و احتمال شبہہ منت حاصل حاصل آید باید کہ اقبال نماید و میفرمودند چنانچہ تگاپوی و جستجوی
در تحصیل اسباب معیشت خلاف اخلاق حمیدہ است ہمچنان بجد و جہد رد کردن آن ناپسندیدہ است
زیرا کہ بندہ را بر مقام تسلیم مستقیم باید بود و ترک اختیار باید نمود نہ تجمیع تصدیع باید کشید نہ تفریق تفرقہ
باید دید و منقول ست از ابوہریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ فرمودہ من از کسی سوال نکنم و اگر کسے بدہد مرا
بے سوال پس قبول کنم و بزرگے فرمودہ کہ وقتے مرا بے سوال از غیب چیزی پدید آمدہ بود من آنرا قبول
نکردم حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ بسوال آنچیز مرا مبتلا کرد و در حدیث شریف نیز وارد ست کہ اگر کسی را چیزے
ناخواستہ برسد و آن رد کند بسوال آن چیز مبتلا گردد و شیخ محمود کاشی قدس سرہ در مصباح الہدایہ فرمودہ
احوال متصوفہ در تسبب و توکل بحسب اختلاف درجات مختلف ست بعضی بجہت ضعف حال یا صلاح وقت
در طلب رزق توسل باسباب کنند و بعضے بجہت قوت حال و سلب اختیار بکفالت حق سبحانہ تعالیٰ اکتفا
نمایند و بر وی توکل کنند و بہیچ سبب توسل و توصل برزق مقسوم نجویند طائفہ اول کہ متبدیان اند بعضی بکسب
توسل نمایند و بعضے بحکم صلاح وقت گاہ بکسب و گاہ بسوال چنانکہ ابراہیم ادہم گاہے بودے کہ برای نفقہ
اصحاب کسب کردی و گاہے کہ تنہا بودی در وقت حاجت بقدر ضرورت طریق سوال سپردی و ابوجعفر حداد
کہ استاد جنید بود بین العشائین قدر ما یحتاج از خانہا سوال کردے و ابوسعید خراز در سب اہمال وقتے
کہ نیک محتاج شدی دست فرا داشتی و شیئاً للہ گفتے این طائفہ را تا ضرورتے و فاقہ تمام نبودہ است و
صلاح وقت مقرون باشارت غیب در سوال ندیدہ اند در آن برخود نکشودہ اند ما دام تا توانند
سوال نکنند ازان بر حذر باشند و اما طائفہ دوم کہ متوکلان اند بجہت کمال تشغل بہ حق تعالیٰ و مشاہدہ
جمال توحید و مطالعہ نور یقین ہیچ سبب از اسباب رزق متسبب نجویند و از ہیچ مخلوق استعانت نمایند

مسبب الاسباب بہر طریق کہ خواہد رزق بدیشان رساند روزی یکے از بایزید پرسید کہ ما ترا بکسبی مشغول
نمی بینیم معاش تو از کجاست جواب داد کہ مولاے من خنزیر و کلب را رزق میدہد و تو می بینی بایزید را
رزق نخواہد داد و از ین طائفہ بعضے آنہا اند کہ ہرچہ خواہند از حق تعالےٰ خواہند تا از سہ چیز یکی ازانی دارد
یا اعطاء مسئول یا صبر ازان یا ازالہ داعیہ آن از خاطر بعضے آنہانند کہ ہیچ نخواہند نہ از حق و نہ از
خلق بسبب آنکہ علم و ارادت خود را در علم و ارادت مطلق محو کردہ اند دانند کہ علم ازلی را احاطہ بمصالح
آنہا از علم ایشان زیادت بود و ارادت کلی را تعلق بحوائج ایشان از ارادت جزوی ایشان بیشتر و
عام تر باشد لاجرم بعلم او از سوال مستغنی باشند چنانچہ ابراہیم علیہ السلام فرمود علمہ بحالی حسبی عن
سوالی ازانجاست قول آنکہ گفت الفقر لا یحتاج الے اللہ۔ متوکلان۔ اصحاب فتوح
خوانند بجہت آنکہ از فتوح غیب تناول ایشان بود ہرچہ بینند کہ از غیب بے تطلع و تشوق نفس
فتوح میشود آنرا قبول میکنند اگرچہ بدان محتاج نباشند و اہل فتوح بعضے آنہانند کہ در اخذ و عطا
بر سابقہ ازلی متوقف باشند بسبب آنکہ نفس خود را در ہر حال بہ تبعیت ہوا متہم دارند و بعضی آنہانند
کہ در اخذ متوقف باشند و در اعطا نہ چہ در اعطا حظ نفس کمتر بینید و بعضے آنہا کہ در اعطا متوقف
باشند و در اخذ نہ چہ در اخذ محض اختیار و مجرد فعل حق تعالےٰ بینند و در اعطا اختیار و فعل خود
و بعضی کہ نہ در اخذ متوقف باشند نہ در اعطا بسبب تلاشی وجود ایشان در نور توحید و تصرف در اشیا
بحق و امن از غائلہ ہوا و وجود این طائفہ در عالم از کبریت احمر عزیز تر و کمیاب ست پس ادب
تارکان اسباب و متوکلان کہ تناول ایشان از فتوح بود آنست کہ پیش از وصول بدرجہ اعلی
تجلی ذات یا صفات یا افعال کہ مبادی تجلیات ست در تناول فتوح و اعطاے سابقہ علمی جدید
و اذنی عتید مسارعت نمایند و پیش از احکام مقام حریت در قدمگاہ احرار قدم ننہند و حال خود را بر اصحاب
تمکین و ارباب یقین بے دلیل صحیح و یقین صریح قیاس نکنند و صحت اذن بطریق نوم معلوم شود یا بواقعہ یا بکشف مجرد
نقل ست کہ شیخ حماد ہیچ طعامی نخوردی الا آنکہ در واقعہ یا در خواب بدیدی کہ فلان طعام چندین مقدار از فلان بستان یا دیگری
در خواب بدیدی کہ فلان طعام چندین مقدار از حماد بپرس شیخ حماد آنرا بستدی و قبول کردی و آوردہ اند کہ جناب
مستطاب غوث الثقلین سیدی و شیخی سید عبد القادر جیلانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ و ارضاہ بہ شخصی از
مریدان خود گفتہ فرستاد کہ فلان کس را نزد تو ودیعتے ہست باید کہ از ان چندین زر و چندین طعام
بفرستی حالانکہ مودع غائب بود آن شخص نزد حضرت ایشان آمد و عرض کرد چگونہ روا باشد کہ من در
ودیعت تصرف کنم و از جناب شما بر سند فتوی دہید کہ نشاید حضرت ایشان او را بدان الزام نمود و

بموجب اشارت جناب مقدس ومعلی منقاد ومستسلم شد بعد از ان عنقریب مکتوبے از صاحب ودیعت
بدان شخص رسید که چندین زر و چندین طعام از ودیعت بردار و پیش حضرت معلا ومقدس ببر پس جناب والا
او را فرمودند اشتی که اشارت فقرا از صحت علم خالی بود وحقیقت فتوح آنست که از حقتعالی ستاند
نه از خلق خواه واسطه آن دست مردم بود یا نه وخواه سبب آن معلوم بود یا نه بشرط آنکه نفس را
بر مقدمه آن تطلع وتشوقی نبود شیخ الاسلام آورده است که وقتے مریدے از نزدیک شیخ ابوالمسعود
آمد وگفت میخواهم مقدارے معین از نان موظف گردانم که هر روز بخدمت تو آرند ولیکن میاندیشم
که صوفیان گویند المعلوم شوم شیخ گفت ما نگوییم چه هر معلوم که حق تعالے برای ما اختیار کرده
ما در ان مشاهده فعل او کنیم وآنرا مبارک دانیم

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره فرمودند که
وقتی حضرت امیر المومنین عمر خطاب رضی الله تعالی عنه بیکے اسپی بخشیده بودند آن اسپ بروے
لاغر شد آنحضرت خواستند که آن اسپ را از ان مرد بهای آن زر که بخشیده بودند بگیرند جناب سرور عالم
صلی الله تعالی علیه وآله وصحابه وسلم فرمودند که داده خود را نباید خرید اگر همه بدانگے یابی

جوهر مردے از کثرت عیال وقلت معاش بحضور شیخ شبلی قدس سره شکایت کرد فرمودند که در خانه
باز رو وهر کرا روزی بر خداوند تعالی نیست او را از خانه بیرون کن وجماعتے بحضور سید الطائفه حضرت
شیخ جنید بغدادی قدس سره در آمده عرض کردند که طلب رزق کنیم فرمودند اگر میدانید که حضرت
خداوند تعالے شمارا فراموش کرده است یاد دهانیم گفتند در خانه درآییم وبتوکل نشینیم فرمودند آزمودن
شرک بود گفتند پس حیله چیست فرمودند الحیلة ترک الحیلة

جوهر هیچگاه بر فقیر سوال حلال نگردد یا نه چون مشرف هلاک شود وچاره نیابد که بدان خلاص جوید
سوال مباح گردد چنانچه خواجه ابو حفص حداد که استاد جنید بود اندر نماز شام ونماز خفتن بیرون آمدے
وسوال کردی بر اندازه حاجت خویشتن ونیز خواجه ابراهیم که مدتے در جامع بصره معتکف شده بودند در سه شبانروز
یک شب افطار کردی وآن شب افطار از در ها دریوزه کردے واز مشائخ دیگر نیز همین منوال منقولست
ودر روایات فقه نیز مسطورست - اگر بے کسب حلال فقیر بر قرار ماند واعتماد بر حق ثابت ماند ترک کسب بروی
لازم گردد واگر صبر نشود ودر بدر دریوزه کند کسب بروی لازم شود از جهت ضرورت - اگر شخصے سوال نکند
وبی سوال دهند نگیرد از جمله روحانیان بود واگر سوال نکند واو را دهند قبول کند این را بر فردوس اعلی نشانند
واگر سوال کند وبیاید قدر کفاف قبول کند عزت دار است واگر بر سوال حرص کند وهمیشه کار وی همین است

سواد الوجه فی الدارین در ماده اوست بالجمله اهتمام بر رزق قبیح است - زاهد عیال دار وضعیف که
قوت مجاهده ندارد سوال کند زراعت بقدر کفاف مباح ست واگر زاهد مجرد ست وقوت مجاهده دارد
اگر متوکل شود مزید درجه است واگر چیزے نرسد فاقه کند که لیلة الفاقة معراج الفقیر هیچ نعمتی بهتر از
فاقه نیست وهیچ ملکی بهتر از قناعت نیست اگر طاقت بکسب ندارد لیکن بعد سه فاقه سوال مباح ست اما سوال
ودریوزه از امراے وملوک نکند از صالحی وشیخی ویا کاسبے که کسب او از وجه حلال بود بقدر حاجت خرج
کند باقی همه ایثار کند عاشق عیال دار وضعیف که تحمل مجاهده ندارد اگر سببے جوید عیب نخواهد از براے
سد جوع که بدان قوت شب وروز حاصل کند داخل دنیا نیست زیراچه داخل حساب نیست وزیادت طلب نکند
زیراچه بهترین رزق آنست که بس کند حدیث خیر الرزق ما یکفی ـ

هر که با همت درین ره آمدست	گر گدائی میکند شاه آمدست
نفس قانع گر گدائی میکند	در حقیقت بادشائی میکند

عاشق مجرد وصاحب قوت که تحمل مجاهده دارد هیچ چیز او را بهتر از توکل نیست -
آنقدر تعلق که بنده را با رزق ست اگر با رزاق باشد هرگز گرسنه نماند که رزق الخواص فی
یقینهم ورزق العوام فی عینهم عوام نظر بر سبب کنند وخواص نظر بر مسبب ـ تو دانی کسے را
کسی امید نه + خدا امید ماند خدا امید نه + چون توکل اختیار کند هر چه از غیب فتوح پدید آید قبول کند و
در چون وچرا نیفتد که دران خطر عظیم ست

۱۱۱

جوهر حضرت ابو عبد الله رویم قدس سره فرمودند یا بنی اجعل علمک ملحا وادبک دقیقا
واین اشارت ست که علم اندک را ادب بسیار بود واین دلیل ست بر شرف وعظمت ادب ابلیس اگرچه
طاعت داشت بواسطه ترک ادب که گفت انا خیر منه مردود گشت وآدم زلت داشت بواسطه ادب که
گفت ربنا ظلمنا انفسنا مقبول گشت

۱۱۲

جوهر در سفر واقامت در رشحات مذکور است که احوال مشایخ طریقت در اختیار سفر واقامت مختلف
افتاده است بعضی در بدایت سفر کنند ودر نهایت مقیم شوند وبعضی در بدایت مقیم شوند ودر نهایت سفر
کنند وبعضے در بدایت ونهایت مقیم باشند وسفر نکنند وبعضی در بدایت ونهایت سفر کنند ومقیم نشوند وهر طائفه را
ازین چهار فرقه در سفر واقامت نیتی صادق وغرض صحیح است وحضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره
فرمودند که حضرت شیخ بهاء الدین عمر قدس سره از من پرسیدند که مبتدی را سفر به یا اقامت من خود را
از جواب عاجز فرا نمودم بنابر رعایت ادب ایشان مبالغه کردند که بگوے گفتم در سفر مبتدی را جز پریشانی

دل هیچ حاصل نیست سفر وقتی مبارک ست که صفت تمکین حاصل شده باشد و مبتدی را در گوشه
می باید نشست و صفت تمکین حاصل باید کرد زیرا که تشنیع و ملامت خویشان و آشنایان و ناموس
از مردمان وی را مانع می آید از آنکه بخلاف شریعت کاری کند و مرتکب فعل نامرضی شود و بعضی از مشائخ
نا پسندیده ۱۲
بر خلاف این رفته اند و گفته که مبتدی را سفر می باید کرد تا بسبب مهاجرت اوطان و مفارقت اخوان
جمع وطن ۱۲
از بعضی عادات رسمی و مالوفات طبعی خلاص شود و بواسطه ریاضات و مجاهدات که از لوازم سفر است
وی را فی الجمله تصفیه و تزکیه حاصل گردد اما آنچه معتقد خانواده خواجگان است در باب سفر و اقامت
آنست که مبتدی را چندان سفر می باید کرد که خود را بصحبت عزیزی از این طائفه رساند بعد از آن
باید که ترک سفر کرده خدمت و ملازمت وی را لازم گیرد و بکار بیچد تا وقتیکه ملکه نسبت این عزیزان
حاصل کند و این نسبت ملک وی شود و اگر در شهر خود اینچنین کسی یابد البته از صحبت و خدمت وی
به هیچ طرف تردد و غیر این هر چه کند موجب تضییع اوقات ست و فرموده اند که شیخ بایزید قدس سره
در بدایت حال از بسطام سفر کردند و بصحبت یکی از مشائخ رفتند آن بزرگ فرمودند که باز گرد
از انجا که قدم برداشته آمده مقصود را گذاشته است وی بازگشت پیر مادری داشت بخدمت و طلب
رضای وی قیام نمود و مقصود وی حاصل شد و حضرت شیخ اکبر قدس سره این سخن را چنین تاویل
فرموده اند که اشارت آن بزرگ بدان بوده است که آنچه مقصود حقیقی ست بجمیع ازمنه و امکنه
محیط است و هیچ جا از احاطه وی خالی نیست پس شیخ بایزید را بران سر آگاه ساخت که در
طلب وی حاجت بقطع مسافت نیست و صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که سفر در
تمرین نفوس طاغیه و تلیین قلوب قاسیه اثری عظیم و فائده جسیم دارد چه مهاجرت اوطان
نرم گردن ۱۲ — از حد گذرنده ۱۲ — نرم گردن ۱۲ — سخت و سیاه دل ۱۲ — جمع وطن ۱۲
و خلان و مخالفت معهودات و مالوفات و مصابرت بر مصائب و نوائب نفوس و طباع
جمع خلیل ۱۲ — مصیبتها جمع نائبه ۱۲ — جمع طبع ۱۲
را از ترسم و تقید برسوم و عادات و قیود مرادات آسوده و آزاد گرداند و اثر قساوت و غفلت
سخت دلی و سیاهی دل ۱۲
از قلوب لاهیه و ساهیه بردارد و تاثیر سفر در تلیین نفوس کم از تاثیر نوافل صوم و صلوة نباشد
بازی کننده ۱۲ — غافل و فراموش کننده ۱۲ — نرم گردن ۱۲
و حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم بر سفر ترغیب فرموده اند و هر چند حصول
مقصود و وصول مقصد طالبان حقیقت بر سفر موقوف نیست چه بعضی از مشائخ هرگز سفر نکرده
نه در بدایت و نه در نهایت لیکن بیشتر سفر کرده اند بعضی در بدایت بجهت استفاده و بعضی در نهایت
بجهت آنکه صلاح وقت حال خود دران دیده اند چنانکه حضرت ابراهیم خواص قدس سره هرگز در
شهری بیشتر از چهل روز اقامت نکردند چه صلاح حال و صحت توکل خود دران میدیدند بعیر که قصد

سفر دارد باید که چند ادب رعایت کند. آدب اول نیت صالح کند و تعیین مقصود معتبر و از مقاصد معتبر طلب علم ست
ولقاء مشائخ و قطع مالوفات و معهودات و استکشاف احوال نفس و استخراج رعونات و دعاوی او و همچنین دیگر
مقاصد معتبره و آدب دوم با رفیق سفر کردن که الرفیق ثم الطریق سوم امیر ساختن یکے از جماعت که باہم سفر کند
تا جمله متابع رای او و حکم او باشند و استحقاق امارت کسی را بیشتر بود که در زہد و تقوی و سخاوت و شفقت کامل تر
باشد چهارم تودیع اخوان است باید که برادران را وداع کند و بر اخوان باشد که او را دعا کنند پنجم تودیع
(برادران جمع اخ ۱۲)
منزل است باید که چون از منزل برخواهد خاست دو رکعت نماز بگذارد و بدان منزل را وداع کند ششم
چون بر مرکب خواهد نشست بگوید بسم الله الرحمن الرحیم توکلت علی الله ولا حول ولا قوة الا بالله
العلی العظیم هفتم بگاه از منزل برآید و ابتدا بیوم الخمیس کند هشتم چون بمنزل فرود آید نخست تحیت آن
(سحر و صبح ۱۲)
منزل را دو رکعت نماز گذارد نهم عصا و رکوه و میان بند با خود دارد که مصاحبت آن سنت است دهم چون
(ابریق چرمین هندی چهاگل ۱۲)
بشهری رسد که آنجا اقامت کند از دور چون نظر بروے اندازد بر احیا و اموات آن شهر سلام کند و بعضی از
قرآن مجید بخواند و هدیه بدیشان فرستد یازدهم پیش از دخول در ان شهر اگر میسر شود غسل برارد۔

کنز چهارم

جوہر ۱/۴ قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله بگو ای محمد صلعم اگر هستید شما دوست دارنده خدا تعالی پس متابعت کنید
مرا خدا تعالی شما را دوست دارد پس بحکم آیه کریمه متابعت آن سرور ظاهر و باطن فرض شد و ظاهر متابعت مرتبه نبوت ست و
باطن متابعت مرتبه ولایت و در اصطلاح صوفیه باجیه مرتبه نبوت آنست که حضرت رسالت پناه بواسطه حضرت جبرئیل اسرار
توحید از حق تعالی اخذ می نمود پس جماعت کثیر در متابعت ظاهر آن سرور ماندند و فرقه قلیل باسرار ولایت
بهره مند در متابعت باطن آنحضرت پرداختند حضرت سید عالم مامور بودند که اسرار مرتبه ولایت بی طلب
صدق بکسی نفرمایند والآن این سنت درین فرقه معمولست روزی آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم مغموم نشسته بودند که هر کس
احوال احکام شرائع می پرسد و از اسرار باطن سوال نمی کند همان زمان بخاطر اسد الله گذشت که بموجب
فرمان جناب الهی احکام شرائع از آنحضرت صلعم اخذ نموده متابعت ظاهری آوردم اما از احوال راز باطن خود
خبر نداوند تا متابعت آن بجا آورده می شد پس از کمال صدق و اخلاص بخدمت حضرت رسالت صلعم پناه
رسیده سوال کرد آنحضرت صلعم فرمودند که مرا فرمان چنین بود که بے طلب این راز بکسی نگوے پس این اسرار
از علی بفرقه صوفیه رسید العلماء ورثة الانبیاء از ینجاست۔

جوہر ۲/۴ بعضی میفرمایند که ارکان تصوف در ظاهر پنج است اول خدمت پیران و پیران دینی و خدمت
درماندگان دوم خرقه ارادت پوشیدن از پیر سوم خلوت در ذکر و فکر و عبادت چهارم صحبت با پیر کردن اعراض

و بے اختیار کالمیت بین یدی الغسال پنجم فتوت در سخاوت و بذل و ایثار اقدام نمودن و ارکان تصوف در باطن نیز پنج است اول علم یعنی دانستن احکام شریعت و طریقت دوم عمل یعنی عمل کردن با صدق و اخلاص سوم حال پیدا آوردن در باطن خود چہارم در مقام دل رسیدن پنجم معرفت حضرت حق سبحانہ و تعالی تا ہمہ ارکان ظاہر و باطن در ذات سالک جمع نشود صوفی نگویند و بعضے میفرمایند کہ اول تصوف علم است و اوسط عمل و آخر موہبت یعنی اول علم را خالصا مخلصا حاصل کند بعدہ عمل کند آخر بخشش از حضرت خداوند تعالی بیاید علم راہ می نماید و عمل یاری میدہد بر طلب و موہبت بمقصود می رساند بعضی میفرمایند صوفی آنست کہ ملکی ندارد و اگر دارد نخواہد کہ بروی قرار گیرد و بعضی میفرمایند صوفی آنست کہ دل خود را صاف کردہ باشد براے حضرت خداوند تعالی کہ جز خداوند تعالی دیگر یرا نخواہد بہر مقامے کہ برسد بگذرد تا بخداوند برسد و بعضی گفتہ کہ صوفی آنست کہ ہمیشہ با خداوند تعالے باشد بغیر علاقہ و بعضے گفتہ صوفی آنست کہ خداوند تعالے ویرا از حظوظ انسانی بمیراند و بمشاہدہ خویش باقی گرداند و حضرت جنید فرمود الصوفی کالارض یعنی صوفی ہمچو زمین باشد در تحمل جفا خلق یاد رحق تواضع

۳ جوہر صوفیان بر سہ وجہ اند مرید طالب و متوسط سائر و منتہی و اصل مقام مرید مجاہدات و مکابدات (کارزار کردن ۱۲ سختیہا کشیدن ۱۲) است بے ریا و تجرع مرارات (فرو بردن ۱۲ تلخیہا ۱۲) و مجانبت (دور بودن ۱۲) حظوظ نفس و اقتصار (کوتاہ نمودن ۱۲) بر حقوق و مقام متوسط مراعات (نگاہداشت ۱۲) صدق در کل احوال و ادب در جمیع مقامات و مقام منتہی صحو و تمکین است ظاہرا و مع الخلق و باطنا و مع الحق

	تا خلق ندانند کہ ترا می نگرستم		دل پیش تو ام دیدہ بجای دگرستم	

۴ جوہر حضرت سید الطائفہ ابو القاسم شیخ جنید بغدادی قدس سرہ میفرمایند کہ اصول این طائفہ پنج است یکی صوم دوم قیام شب بعبادت جناب خداوند تعالی سوم اخلاص عمل یعنی ہر عملی کہ کند مقصود او تقرب الی اللہ تعالی باشد چہارم اشراف علی الاعمال بطول رعایت یعنی دیدہ ور شدن بر عملہاے خویش بطول رعایت در ہر رکنے یعنی از ہیچ رکنی غافل نشود روزی جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم مردی را دیدند کہ نماز میگذارد و با جوارح بازی میکرد فرمودند اگر دل او خاشع بودے در نماز اعضاے او ہم خاشع بودے پس رعایت اعمال و حسن ادب دلیل بر حسن باطن است - و در ہر دل کہ خوف جناب حق سبحانہ و تعالی غالب تر رعایت اعمال و حسن ادب نیکو تر پنجم توکل بر جناب حق سبحانہ و تعالی در ہر حال و حضرت شیخ سہل بن عبد اللہ تستری قدس سرہ میفرمایند کہ اصول ما ہفت ست یکی تمسک بکتاب اللہ تعالی تا ہیچ کار مخالف کتاب نکند دوم اقتدا بجناب مستطاب رسول مقبول صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم تا ہیچ کاری مخالف قول و فعل جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم نکند سوم اکل حلال

چهارم کف الأذی یعنی باز ماندن از آزار مسلمانان بدست و زبان و همه اعضا پنجم اجتناب از آثام ششم توبه
هفتم ادای حقوق یعنی حق جناب خداوند تعالی و حق العباد۔

۵/۴ جوهر بعضی گویند که صوفی قائم ست بمراد خداوند تعالی چنانکه بزرگی را پرسیدند که چگونه باشی گفت چنانکه میدارد گفتند چگونه میدارد گفت چنانکه میخواهد گفت چگونه میخواهد گفت مرا با خواست او چه کار و سلطان العارفین گفت سی سال میگفتم چنین کن و چنان کن چون اول بمرتبه معرفت رسیدم گفتم خدایا تو مرا باش و هرچه خواهی کن و بزرگی گفت که خداوند تعالی را بخواب دیدم فرمود چه میخواهی گفت آنچه تو میخواهی فرمود من ترا ام چنانکه تو مرائی و این علمی ست که نزدیک فقیر و زاهد یافته نشود زیرا که زاهد ترک را بزرگی میدارد و اخذ را قبیح می پندارد و همچنین فقیر فوقیت مقام صوفی از مقام فقر بدانست که فقیر باراده فقر و حظ نفس خود محجوب بود و صوفی را هیچ اراده مخصوص نبود و در صورت فقر و غنا اراده او در اراده حق محو بود بل اراده او عین اراده حق بود اگر صورت فقر و رسم آن اختیار کند باراده و اختیار خود محجوب نبود چه ارادهٔ او ارادهٔ حق است۔

۶/۴ جوهر حقیقت فقر و زهد وصف خاص و لازم حال صوفی ست صوفی را مرتبه بود در زهد و رای مرتبه زاهد که حظ نفس از ان دور است حدیث الدنیا حرام علی اهل الآخرة و الآخرة حرام علی اهل الدنیا و هما حرامان علی اهل الله

۷/۴ جوهر حضرت شیخ عبد الحق محدث دهلوی قدس سره در مرج البحرین میفرمایند راه راست آنست که عقل را تابع نقل گردانند و اعتماد بر عقل نکنند و بحث پیش نیارند و بنده باشند و انقیاد و تسلیم نمایند ؎ زبان تازه کردن باقرار تو * نینگیختن علت از کار تو * و این صفت در مذهب اهل سنت و جماعت پیداست و تمامه ائمه دین و مشائخ طریقت که مشهور اند و ذکر ایشان بر صفحات روزگار مسطور است برین مذهب بوده اند و برین اعتقاد رفته و در کتب مشائخ انجا که بیان اعتقاد خود می نمایند همین اعتقاد ست هیچ یکی از ارباب بدعت و اهل هوا بمقام قرب نرسیده و مشائخ میفرمایند که وجود ظلمت بدعت عملا و اعتقادا مانع ظهور نور هدایت و ولایت است و گمان نبرند که طریقه تصوف مخالف مذهب اهل سنت و جماعت است و صوفیه فرقه دیگر اند ورای این فرقه ناجیه و آنچه ایشان را از اعمال و اخلاق و احوال و مقامات و مواجید و اذواق و نکات و اشارات و مسائل کمالات داده هیچ فرقه دیگر را نداده و شیخ جلال الدین سیوطی که از اعاظم علماء متاخرین حدیث ست در عقائد خود مینویسد که اعتقاد میکنم این که طریق حضرت شیخ جنید بغدادی و اصحاب حضرت ایشان مقوم است

راست کرده شده است ۱۲

جوهر

۸/۴ جواہر جمیع ائمہ طریقت واساطین ملت تابع مذہب فقہا بودہ اند چنانچہ سید الطائفہ در مذہب

جمع استوانہ بمعنی ستونہا ۱۲

ابی ثور بودند وحضرت غوث الثقلین در مذہب امام احمد حنبل وشبلی مالکی وجریری حنفی ومحاسبی شافعی

۹/۴ جواہر صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ مراد از صوفیان واصلان وکاملان اند کہ کلام مجید عبارت از ایشان بمقربان وسابقان کنند نہ جماعتے کہ بمجرد رسمی ومطلق اسمی از دیگران متمیز ومخصوص باشند ہر کہ بدرجہ مقربان حضرت جلال وسابقان صفت کمال رسد اکابر طریقت وارباب حقیقت او را صوفی خوانند خواہ مترسم بود برسوم صوفیہ وخواہ نہ ومعروف درمیان عموم مردم آنست کہ اسم صوفی برکسے اطلاق کنند کہ مترسم بود برسم صوفیان اگر از اہل حقیقت بود واگر نبود واہل خصوص از صوفیہ مترسمان را صوفی نخوانند بلکہ متشبہ بصوفیان خوانند وسبب اختصاص اہل کمال بدین اسم آنست کہ اکثر ایشان از قدماء مشائخ بجہت تعلل وتزہد از دنیا واقتدا با نبیا لباس صوف پوشیدہ اند ویکدیگر را صوفی خواندہ واین اسم درمیان ایشان متعارف شدہ وشہرت یافتہ ودر زبانہا متداول گشتہ۔

۱۰/۴ جواہر صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند صوفی آنست کہ از خود فانی بود وبحق تعالی باقی ومتصوف آنکہ بمجاہدہ این درجہ طلب کند ومستصوف آنکہ برای جاہ وحظ دنیا خود را مانند ایشان کند واز کار ومعنی صوفی متصوف خالی بود۔ وروایت کردہ اند حضرت امام قشیری قدسنا اللہ تعالی بسرہ المبارک بسند متصل خود از سید الطائفہ شیخ ابو القاسم جنید بغدادی قدسنا اللہ تعالی بسرہ العزیز التصوف ان یمیتک الحق عنک ویحییک بہ یعنی تصوف آنست کہ بمیراند ترا اللہ تعالی از نفس تو واحیا کند بخود یعنی فانی از وجود کونی گرداند وباقی سازد ببقاء خود پس بدین تقدیر بحسب ظاہر صوفی مرادف ولی است چہ ولی آن کس است کہ فانی باشد در اللہ تعالی وباقی باشد ببقاء اللہ تعالی پس ولایت وتصوف امر واحد است واز کلام جمہور اہل اللہ مستفاد میشود کہ تصوف مرتبہ خاص است از ولایت ونزد بعضی نہایت فقر بدایت تصوف است ونزد بعضے تصوف صیانت قلب ست از غیر واز شیخ ابو سعید ابو الخیر قدس سرہ منقول ست کہ ہفصد تن از مشائخ طریقت در ماہیت تصوف سخن گفتہ اند تمام ترین وبہترین ہمہ اقوال اینست کہ التصوف صرف الوقت بما ہو اولی بہ ودر نفحات الانس مذکور ست کہ حضرت سفیان ثوری قدس سرہ فرمودند کہ من ندانستم کہ صوفی چہ بود تا ابو ہاشم صوفی را ندیدم وپیش از ایشان بزرگان بودند در زہد وورع ودر طریق توکل ومحبت لیکن اول کسے کہ وی را صوفی خواندند حضرت ایشان بودند وہمچنین اول خانقاہی کہ برائے صوفیان بنا کردند آنست کہ برملہ شام کردند وسبب آن بود کہ روزی امیر ترسا بشکار رفتہ بود در راہ دو تن را دید از ین طائفہ علیہ کہ فراہم رسیدند

ودست در آغوش یکدیگر کردند و جان جا نشستند و انچه داشتند از خوردنی پیش نهادند و بخوردند و برفتند امیر بسیار معامله ایشان با یکدیگر خوش آمد یکی از ایشان را بخواند و پرسید که آن که بود گفت ندانم گفت از کجا بود گفت ندانم گفت پس این الفت چه بود گفت ما را این طریق ست گفت شما را جایے هست که آنجا فراهم آئید گفت نے گفت من براے شما جایے بسازم تا با یکدیگر آنجا فراهم آئید پس آن خانقاه برمله شام بساخت

۱۱/۴ جوهر صوفی که تارک اشیاست نه از بهر عوض موعود است زیرا که ادا این وقت خوش ست وصوفئے قائم باشیا در اراده خداوند تعالی است نه باراده خویش پس او نمی بیند فضیلتے در صورت فقر و نه در صورت غنا فرق ست درمیان فقر و تصوف زیرا که فقیر قائم ست در اشیا بخود و واقف ست باراده خود بخلاف صوفی که او قائم ست بمراد خود خداوند تعالی چنانچه بزرگے را پرسیدند که چگونه می باشی گفت چنانکه میدارد گفتند چگونه میدارد گفت چنانکه میخواهد گفت چگونه میخواهد گفت مرا با خواست او چکار۔ حضرت سلطان العارفین قدس سره فرمودند سی سال میگفتم چنین کن و چنان کن۔ چون اول مرتبه معرفت رسیدم گفتم خدایا تو مرا باش و هرچه خواهی کن واین علمی ست که نزدیک فقیر و زاهد یافته نمی شود زیرا که زاهد ترک را بزرگ میدارد و فقیر خدا را فتیح می پندارد و همچنین فقیر حضرت شبلی قدس سره فرمودند اگر مرا مخیر کنند میان بهشت و دوزخ من دوزخ اختیار کنم که بهشت مراد نفس ست و دوزخ مراد دوست بخلاف فقیر و زاهد که ایشان تمیز نمی کنند میان صفت بلکه آن اختیار کنند که داعی تر ست بترک و بیرون آرنده تر است از شواغل دنیا اما اهل شام فرق نمی کنند میان تصوف و فقر و تمسک می کنند باین آیة که فرمود خداوند تعالی للفقراء الذين احصروا في سبيل الله و ایشان همه اهل تصوف بودند و همچنین زهد غیر فقر ست مجمع السلوک

۱۲/۴ جوهر دربیان متشبه محق بملامیته و متشبه مبطل در مصباح الهدایه مذکور ست که متشبه محق بملامیته طائفه باشند که اکثار نوافل و طاعات از ایشان نیاید جز براداے فرائض مواظبت نکنند و این طائفه از جهت عدم ریا با ملامیته مشابهت دارند و ایشان را قلندریه خوانند و فرق آنست که ملامتے بجمیع فضائل و نوافل تمسک جوید ولیکن او را از نظر خلق پنهان دارد و قلندری از حد فرائض درنگذرد و باظهار واخفاء اعمال از نظر خلق مقید نبود و متشبه مبطل بملامیته طائفه باشند که براظهار فسق و فجور مبالغه نمایند و گویند مراد ما ازین ملامت خلق و اسقاط نظر مردم ست و حق سبحانه و تعالی از طاعت خلق بی نیاز ست

۱۳/۴ جوهر دربیان متشبه محق بفقیر و متشبه مبطل در مصباح الهدایه مذکور ست که متشبه محق بفقیر آنست که ظاهرش برسم فقر مترسم بود و باطنش خواهان حقیقت فقر ولیکن هنوز میل بغنا دارد و بتکلف بر فقر صبر میکند و متشبه مبطل آنست که ظاهرش برسوم فقر مترسم بود و باطنش بحقیقت آن غیر مطلع

مرادیش

مراد ش ہجر د اظہار دعوی بود و طلب قبول خلق آنرا ہم مرائیہ خوانند.

۱۴/۴ جوہر در بیان متشبہ محق بزہاد و متشبہ مبطل در مصباح الہدایہ مذکورست کہ متشبہ محق بزہاد طائفہ باشند کہ ہنوز رغبت ایشان بکلی از دنیا مصروف نشدہ باشد و خواہند کہ یکبارگی از دنیا رغبت بگردانند ایشان را متزہد خوانند و متشبہ مبطل جماعتے باشند کہ از برائے قبول خلق ترک دنیا کنند ایشان را مرائیہ خوانند.

۱۵/۴ جوہر در بیان متشبہ محق بخادم و متشبہ مبطل در مصباح الہدایہ مذکورست کہ متشبہ محق بخادم آنست کہ ہموارہ بخدمت بندگان حق تعالی قیام نماید پس وقتی بحکم غلبہ نور ایمان و اختفاء نفس بعضی از تصاریف خدمات او در محل استحقاق افتد و وقتے بحکم غلبہ نفس خدمت او بہوا و ریا آمیختہ بود جمعی را کہ نہ در محل استحقاق باشند بتوقع محمدت و ثنا خدمتی بلیغ بتقدیم رساند و بعضی آنکہ مستحق خدمت باشند محروم گذارد اینچنین کس را متخادم خوانند و متشبہ مبطل کسی بود کہ او را در خدمت نیت آخرت نباشد بلکہ خدمت خلق را دام منافع دنیوی کردہ بود آنرا مستخدم گویند۔

۱۶/۴ جوہر در بیان متشبہ محق بعابد و متشبہ مبطل بعابد در مصباح الہدایہ مذکورست کہ متشبہ محق بعابد کسی بود کہ اوقات خود را مستغرق عبادت خواہد ولیکن بسبب بقایاے دواعی طبیعت و عدم کمال تزکیہ نفس ہر وقت در اعمال و اوراد و طاعات او فترات و تعوقات افتد یا کسی کہ ہنوز لذت عبادت نیافتہ باشد و بہ تکلف بدان قیام می نماید او را متعبد خوانند و متشبہ مبطل بعابد شخصی بود از جملہ مرائیہ کہ نظر او در عبادت بر قبول خلق بود و در دل او ایمان بثواب آخرت نباشد و تا اطلاع غیرے بر طاعت خود نہ بیند بدان قیام نماید

جمع فترۃ بمعنی سستی و ضعف ۱۲

۱۷/۴ جوہر در بیان اعتقادات صوفیان صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ معنے اعتقاد انعقاد صورتے علمیست باطنی و انعقاد آن در دل بوجود مغیبات و ماخذ آن در مبداء حال تکرار سماع اخبار و تواتر انطباع آثارست در نفوس سادہ اطفال کہ بمرور ایام و امتداد زمان سبب انعقاد ظنون داوہام و موجب تقلید عقیدہ عوام میگردد و صورت آن عقائد در ضمائر ایشان کالنقش فی الحجر راسخ و ثابت میشود تا غایتی کہ صحائف ضمائر و الواح خواطر ایشان بدان صور چنان منتقش و ممتلی میگردد کہ مجال و مساغ صورتے دیگر در ان محال نماید پس ہرکجا سابقہ عنایت ازلی تعلق گیرد و خواہد کہ بندہ را اعتقاد صحیح کرامت کند نخست او را از آثار و رسوم عادات و مسموعات برہاند و بیخ ہوا و غبار از دل او انتزاع کند در روزگار صحبت حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم ببرکت آثار نزول وحی

و چون پرتو انوار نبوت نفوس امت از ظلمت رسوم عادات منخلع گشته بود و قلوب از لوث طبیعت و شائبه هوا
طهارت یافته لاجرم عقائد ایشان از وصمت اختلاف مبرا بود و دلها از بیماری هوا سلیم و مبرا چون آفتاب
رسالت بحجاب غیبت متواری و محتجب گشت نفوس امت با احتجاب و غیبت آن باز سایه بر انداخت
و ظلمت هوا اندک اندک از کمین استتار بیرون آمده مزاج قلوب را از اعتدال استقامت روی بانحراف
نهاده و بقدر انحراف اختلاف پدید آمد و شیطان را طریق تصرف در عقائد گشوده شد و بر حسب بعد از عهد
رسالت و احتجاب نور عصمت ظلمات رغبات نفوس بدنیا زیادت شد و اختلاف بیشتر پدید امد الی یومنا
هذا پس هر که طالب عقیده درست بود باید که بطبقه اول از صحابه اقتدا کند و بآثار ایشان اقتصار نماید
و این معنی دست ندهد مگر بصدق اعتقاد و افتقار و حسن التجا بحضرت وهاب و اعتصام بفضل جناب الهی و
هر کرا حق تعالی النعمت صرف رغبت از دنیا بخشید و او را محل نظر رغبت خود گردانید

۱۸/۴

جوهر در معنی خُلق خلق بالضم خوی و عادت و مروت و اکثر اطلاق آن بدون قید بر نیک آید
و گاهی بالقید بمعنی خوی بد آید اخلاق بالفتح جمع و صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که خلق
عبارتست از هیاتی راسخ در نفس که مبدء صدور افعال خیر یا شر گردد بسهولت و مبادی افعال خیر را
اخلاق حسنه خوانند و مبادی افعال شر را اخلاق سیئه و منشاء اخلاق حسنه یا طهارت طینت بود یا حسن
عادت یا عقل یا ایمان یا توحید اما طهارت طینت سبب اخلاق حسنه چنان بود که نفس در اصل جبلت
طهارتی از خبث طبیعت یافته باشد و از وی در مبدء طفولیت بی زحمت تکلیف آثار حسن خلق از صدق
و امانت و غیر آن ظاهر و باهر بود و هر روز در تزاید و تضاعف باشد و تاثیر این سبب یا مستند بود بمجموع
طهارت نطفه پدر و مادر و غذاء شیر و حسن خلق مرضعه دایه یا به بعضی از آن و اما سبب حسن عادت بدان
طریق بود که نفس بواسطه حسن تربیت ابرار و ملازمت صحبت اخیار بنقوش آثار خیر منتقش گردد و هیات
اخلاق حسنه در وی مرتسم و راسخ شود و عروق صفات ذمیمه و اخلاق سیئه از وی مستاصل و منتزع و
اما سبب عقل چنان بود که کسی بنور عقل میان خیر و شر تمیز کند و بحسن اخلاق مهتدی گردد و اما سبب
ایمان چنان بود که کسی بجهت ایمان بآخرت اعتقاد ترتب ثواب کند بر اخلاق حسنه و بر خیر
حریص گردد و از شر منزجر و اما سبب توحید چنان بود که سالک بعد از انکه تجلی ذات او را از خود
فانی گرداند و بحق باقی دل او عرش ذات شود و نفس او مظهر صفات و ورای این هیچ خلق دیگر نیست
هر که بدین مقام رسید منزلی یافت که فوق آن منزلی نبود و کمال این منزلت رسول الله را بود
صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم که بخطاب انک لعلی خلق عظیم مخاطب گشتند و بعد از آنجا

صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم بحسب مناسبت واندازه قرب خواص امت حضرت ایشان را نصیبی
ازان کرامت شد. وفرق میان این متخلق ودیگر متخلقان آنست که نصیب ایشان از حقائق اخلاق خبر
آثار ورسوم نباشد ومتخلق نشوند الا ببعضی ومتخلق موحد بجمیع حقائق اخلاق متخلق ومتصف باشد و
هر یک از اخلاق حسنه بمثابه دریست که متخلقان بدان در بهشت روند ومجمع ومخزن جمیع اخلاق ذات
جناب الهی ست هر کرا خلقی ازان بخشیده اند رقم خیر وسعادت بر وکشیده اند ومنشاء اخلاق سیئه یا
خبث طینت وفساد جبلت بود یا سوء عادت وتعدی شر صحبت ومردم را ظاهریست که آنرا بشریت
خوانند وباطنی که آنرا آدمیت گویند. وبشریت را صورتے ست که آنرا خلق خوانند. وآدمیت را صورتی ست
که آنرا خُلق خوانند. فردا در صور اخلاق حشر کنند اگر در صفات بهیمی واخلاق سبعی مانده باشد در صور
بهائم وسباع بر انگیزانند. وفرمودند حضرت سرور صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم یحشر امتی یوم القیامة
علی عشرین صنفا وازان صنوف بعضی را فرمودند که در صور حیات وعقارب حشر کنند. وبعضی را
در صور قرده وخنازیر وبعضی را در صور کلاب وعلی هذا طائفه برانند. که همچنانکه تغیر خلق ممکن نیست
تغیر خُلق هم ممکن نیست چنانکه در خبر ست فرغ ربکم من الخلق والخُلق والرزق والاجل وطائفه
دیگر برانند که تبدیل اخلاق ممکن ست والا شرع به تحسین آن که حسنوا اخلاقکم نفرمودے ومذهب
صحیح اینست والا سعی ومجاهده را هیچ فائده نبودے واز حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله
واصحابه وسلم پرسیدند که چه چیز ست که مردم بیشتر بدان سبب در بهشت روند. فرمودند حسن خلق۔

۱۹/۴۳ جوهر در اخلاق صوفیان شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند ومن
اخلاقهم الحلم والتواضع والنصیحة والشفقة والاحتمال والموافقة والاحسان والمداراة
والایثار والخدمة والالفة والبشاشة والکرم والفتوة وبذل الجاه والمروة والمودة
والجود والعفو وکظم غیظ والصفح والسخاء والوفاء والحیاء والتلطف والبشر والطلاقة
والسکینة والوقار والدعاء والثناء وحسن الخلق وتصغیر النفس وتوقیر الاخوان وتبجیل المشائخ
والترحم علی الصغیر والکبیر واستعظام ما الیه واستصغار ما منه۔

۲۰/۴۴ جوهر در حلم حلم بالکسر آهستگی وبردباری ودیر غضب شدن وآهستگی نمودن در عقوبت کسی صاحب مجمع السلوک
قدس سره میفرمایند حلم آنست که بار غیری کشی وبار خود بر وی ننهی وبعضی گویند حلم آنست که انحصار نفس کنی در
امری که موجب غضب باشد با وجود قدرت صرف غضب وصاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که حلم
عبارت ست از کظم غیظ واحتمال اذیت خلق نه از سر عجز۔

۲۱/۴ جوهر در حلم حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله وسلم در مجمع السلوک ست که روزے اعرابی طرف رداء مبارک حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم گرفته وبجانب خود کشیده گفت که هر دو شتر مرا ازان مال حق تعالی که بر تست پر کن وبده حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم از وفور حلمی که در جبلت داشتند ازچنان جفا در غضب نشدند وفرمودند که مال خداوند تعالی است ومن بنده خداوند تعالی ام وفرمودند ای اعرابی مکافات کنم انچه تو بمن کردی گفت مکن فرمودند چرا گفت ازانکه تو مکافات بدی بدی نمیکنی بی ادبی عفو فرمودند واز سخاوت طبعی هر دو شتر او را بجو وجو پر کرده عنایت فرمودند

۲۲/۴ جوهر در تواضع تَوَاضُع بضم ضاد معجمه فروتنی نمودن وخود را فرو نهادن وبالفظ کردن ونمودن مستعمل وصاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که تواضع عبارت ست از وضع نفس خود بحضرت خداوند تعالی در مقام عبودیت وباخلق در مقام انصاف ووضع نفس بحضرت خداوند تعالی در مقام عبودیت یا بانقیاد اوامر ونواهی بود یا بقبول تجلیات صفات یا بفناء وجود در تجلی ذات پس انقیاد اوامر ونواهی در نفس تواضع مبتدیان ست وقبول تجلیات صفات در قلب بافناء مشیت خود در مشیت ذات تواضع متوسطان وقبول تجلی ذات در روح بافناء وجود خود در وجود مطلق تواضع منتهیان اما وضع نفس باخلق در مقام انصاف یا بقبول حق بود یا به رعایت حقوق یا به ترک ترفع وتوقع ومراد از قبول حق آنست که در میان مناظرات ومحاورات هرگاه که حق از طرف دیگرے مشاهده کند. باو طریق مکابرت نسپرد بلکه بوجه انصاف وتسلیم پیش آید وهرچند درین حال ظاهرا باخلق تواضع نماید باطنا بحقیقت بحضرت حق سبحانه وتعالی نموده باشد ومراد از رعایت حقوق آنکه حق ایشان فرو نگذارد بلکه بر حقوق خود مقدم دارد ومراد از ترک ترفع وتوقع آنکه خود را باخلق ومحل فوق مرتبه که مستحق آنست نیارد بلکه توقع رعایت حق مرتبه خود را از ایشان هم ندارد وحقیقت تواضع رعایت اعتدال ست میان کبر وضَعَت وکبر عبارت است از

نهادن چیزی وفروتر نایه شدن ۱۲

تصور فوقیت وترفع از درجه که مستحق باشد وضَعَت عبارت ست از تضییع حق او ووضعش در مرتبه که دون حق او باشد واین رعایت بوقوف برحد اعتدال مقامی بغایت عزیز الوجود ست وتصور آن مزلّت اقدام چه مادام در نفس از بقاے وجود وصفات آن اثرے مانده باشد بطرف کبر مائل بود وقدر خود را ورای مرتبه داند که مستحق آن باشد لاجرم چون مشائخ طریقت این علت را در نفس پوشیده یافتند از بهر معالجه واخراج آن از وی بیشتر اقوال ایشان در تواضع آنست که بر معنی ضعت دلالت دارد وتواضع اخلق چنان پسندیده است که خاص حق تعالی را بود بدان معنی که ایشان را مظاهر آثار قدرت وحکمت حضرت

خداوند تعالی ببیند نه ازان روی که بایشان طمع و احتیاج دارد و تواضع نعمتی ست که بران هیچکس حسد نبرد همچنانکه کبر بلائی ست که هیچکس بر صاحب آن رحمت نکند و صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که متواضع معتدل و میانه رو باشد میان کبر و ضعت و کبر آنست که خود را از دیگر برتر داند و ضعت آنست که خود را کمینه گرداند در محلی که تحقیر کرده شود و دران محل و اضاعت حق شود فالتواضع محمود والضعة مذمومة والکبر مذموم والعزة محمودة

۲۳/۴ جواهر در تواضع حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله وسلم صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که در خبر است که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم گوشت پخته بدست مبارک خود پاره میکردند و میخوردند نه بکارد و میفرمودند که بادشاهان عجم از تکبر گوشت پخته بکارد پاره کنند و خورند و می بینم که گوشت پخته را بدست پرکاله کردن و خوردن بتواضع نزدیک تر است و از تکبر دور تر و از فرط تواضع در عیادت مساکین تشریف می بردند و دعوت فقرا اجابت میفرمودند و هر طعام درویشانه که پیش می آوردند برغبت تناول میفرمودند و با فقرا مجالست میکردند و اگر در میان اصحاب تشریف می آوردند هر جا که خالی می یافتند رونق افروز می شدند و از نشستن در موضع معین که نوعی از تکبر ست منع میفرمودند و غلام و کنیزک را بخشونت و تخویف کار نمی فرمودند کالاے و غله که در خانه حاجت افتادی بارها خود در بازار می خریدند جریر بن عبد الله بجلی رضی الله تعالی عنه روایت میکنند که روزی حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم در حجره با یاران نشسته بودند و من آخر آمدم دیدم که درون حجره جای نشست نمانده است من در پیش حجره نشستم ردای خود از کتف مبارک فرود آورده و بسوی من انداخته فرمودند که بدین جامه من بنشین ازان کرمی که در حق من ارزانی داشتند من در آسمان و زمین نگنجیدم ردا مبارک را ببوسیدم و بر دیده نهادم و بر روی مالیدم و باز بخدمت حضرت سید المرسلین صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم رسانیدم و ائمه حدیث آورده اند ازان تواضع که در حق جریر عبد الله بجلی ارزانی داشتند تا او بر مسند حیات بود میان یاران معظم بودی و آن حرمت که در حق او ارزانی فرمودند در اولاد و احفاد او در میان خلق مرعی ماند۔

۲۴/۴ جواهر در نصیحت نصیحت اندرز و خیر خواهی و پند دادن و با لفظ گفتن و گزاردن و پذیرفتن و شنیدن مستعمل۔ صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند نصیحت آنست که نیک خواهی کنی همه را تا آنچه خود را خواهی دیگران را همان خواهی و آنچه بر خود روا نداری بر دیگران روا نداری۔ و مواعظه آنست که نفس خود را وعظ و نصیحت و نیکخواهی کند و بگوید که در یاد جناب حق سبحانه و تعالی باش نه در بند غیر سه جز یاد حق هر چه

کنی عمر ضائع است + جز حرف عشق ہرچہ بخوانی بطالت ست + و قدم در عصیان منہ کہ مستحق عقاب و زخ شوی و مستوجب ہجران و دوری گردی کہ طاقت آن نداری و بدانی کہ محبت حضرت حق سبحانہ و تعالی در پیروے حضرت با عظمت محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ و سلم ست کما قال اللہ تعالی قل ان کنتم تحبون اللہ فاتبعونی یحببکم اللہ و یغفر لکم ذنوبکم واللہ غفور رحیم

۲۵/۴ جوہر در شفقت شفقت بفتحات در اصل لغت بمعنی ترس ست چون مہربان از آفات و بلیات دوست خود را ترسانیدہ باشد مجازاً بمعنی مہربانی مستعمل شدہ - صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرماید شفقت آنست کہ بر ہمہ خلق مہربانی کنی خواہ عالم خواہ جاہل خواہ مطیع خواہ عاصی بر مطیع شفقت کنی جہت تعظیم طاعت را و بر عاصی شفقت کنی تا مگر بسبب برکت شفقت تو بصلاح باز آید نہ بینی کہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ و سلم در روز احد بمقابلہ جفاء ایشان فرمودند اللہم اہد قومی فانہم ضالون و بعضی گویند کہ شفقت داخل نصیحت است نصیحت عام است و شفقت خاص چنانکہ مردے سخنے بر مردم گوید آن نصیحت است و آنکہ بر یار خود و یا بر برادر خود و یا بر پسر خود نصیحتے کند آن شفقت است

۲۶/۴ جوہر در احتمال احتمال بر داشتن و گمان کردن - صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرماید احتمال آنست کہ رنج خلق بکشی از بہر حق تعالے و جفاء ایشان را تحمل کنی با آنکہ قوت مکافات باشد و در خبر ست ہر کہ فرو خورد خشمی را و حال او اینست کہ وے میتواند کہ آنرا براند بخواند وے را خداوند تعالی روز قیامت بر سر خلائق تا آنکہ مخیر گرداند وے را در ہر کدامی حور کہ بخواہد حضرت سلطان ابراہیم ادہم قدس سرہ فرمودند کہ مرا در دنیا دو بار خوشی بود وے اول آنکہ روزی نشستہ بودم یکی آمد و بر سر من بول کرد و دوم آنکہ یکی آمد و مرا سیلیہا زد -

۲۷/۴ جوہر در احتمال حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ و سلم در مجمع السلوک ست کہ بعضی عربان کہ خبر از حسن ادب نداشتند عطنی عطنی گویان بحضور جناب سید المرسلین صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ و سلم میرسیدند و از شدت حرص و غلبہ غضب و تنگی معیشت و قلت علم و عقل کلمات موحش العبارت درشت میگفتند و جناب رسالت مآب صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ و سلم از حلم مفطورات ہمہ بی ادبیہای ایشان احتمال میکردند و از عفو مجبول از بی طریقہہای ایشان درمیگذشتند و از سخاوت طبعی ملتمسات ہر یکے را اجابت میفرمودند -

۲۸/۴ جوہر در موافقت صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرماید موافقت آنست کہ در کارے یار شوی در حد مشروعات و مباحات اما جوہر مرد در موافق آنجا پیدا شود کہ در موافقت کردن ضررے و مشقتے پیدا شود -

۲۹/۴ جوہر در عفو و احسان عفو بالفتح از خطا در گذشتن و ترک کردن عقوبت گناہ در حالت قدرت

وبفتح اول وضم فا وتشدید واو بسیار در گذرنده از گناه کسی - احسان نیکوئی کردن ونیکو داشتن چیزے را
وبالفظ کردن مستعمل - صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند عفو آنست که از بدی درگذری و احسان
آنکه در مقابله بدی نیکی بکار داری واز جمله مکارم اخلاق عفو و احسان ست وصوفی را تخلق بدین خلق از
لوازم احوال ست چه حقیقت معنی توحید که راس المال معامله اوست بجناب حق تعالی تقاضا آن میکند
که خلق را در هیچ حال بذات خود فاعل و موثر ندانند بلکه ایشان را وسائط مشیت وقدرت خداوند تعالے
بینند ومنشاے عفو حقیقی این نظر ست چه کسے که بخود فعلے واثرے ندارد وحواله اساءت باو نکنند و بعضے
(بدی کردن ۱۲)
چون وجود وسائط را سبب تخلق بعفو بینند بر ایشان منت نهند بلکه منت پذیرند و در مقابله آن احسان
کنند وچون در مقابله ذنوب باعتذار قیام نمایند بطریق اولی معاذیر ایشان بپذیرند و بذکر آن تشویر و تخجیل
ایشان ننمایند واز انجهت که افعال ایشان معلل بغرضی نبود در ازا جفا وفا کنند و در مقابله بدی نیکے
چنانکه در خبر ست احسن الی من اساء الیک وصاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند عفو آنست
که از گناه بگذری و گناه و یرانگری و باو بحسن معامله پیش آئی چنانکه خوف از دل او برود و در خبر ست
که جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم فرمودند که در شب معراج قصرہاے بلند در بهشت
دیدم گفتم اے جبرئیل ع مر کراست این قصرها گفت آن کسان را که خشم را فرو برند و از گناهگاران عفو نمایند
ونیز در خبر ست که فرداے قیامت منادی ندا کند کجا اند آن کسان که اجر ایشان بر جناب خداوند تعالی است
پس نخیزد هیچ یکے مگر آن کسان که از گناهگاران عفو کرده اند و آورده اند که غلامی کاسه آش گرم بر
حضرت امیر المومنین امام حسن رضی الله تعالی عنه ریخت حضرت امام صورت خشم انگیخت غلام گفت
الکاظمین الغیظ آنحضرت کظم غیظ فرمودند باز غلام گفت والعافین عن الناس فرمودند عفو کردم
باز گفت والله یحب المحسنین فرمودند آزاد کردم ترا و بعضی این معامله از حضرت امیر المومنین عثمان
رضی الله تعالی عنه روایت کرده اند و صفح آنست که از گناهگار بگذری و باحسان پیش آئی پس عفو
عام باشد و صفح خاص بود و احسان آنست که نیکوئی کنی با خلق نیکوئی کردن در حد شرع بشرط آنکه از
مُحسن بر تو احسانے من قبل نرسیده باشد و در لغت صفح بالفتح عفو کردن گناه و در گذشتن از خطاء کسے

۳۴ جوهر مدارات مدارات ومدارا بضم میم رعایت کردن وصلح وآشتی نمودن ومدارا در اصل
مدارات بود در کلام فارسی گاهی تا از ین می افتد و در عربی تا مستعمل ست وهمچنین محابا و مواسا - صاحب
مجمع السلوک قدس سره میفرمایند مدارات آنست که با خلق نرمی کنی و آسانی گیری بدانچه در حد شرع است
فرمودند حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم شخصے که داده شود نصیب او از نرمے

پس تحقیق داده شود نصیب از خیر و شخصے که محروم کرده شود نصیب او از نرمی پس تحقیق محروم کرده شود
نصیب او از خیر ـ

۳۱/۴ جوہر در مدامات حضرت سید المرسلین صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم در مجمع السلوک
است که حضرت خیر البشر صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ہیچ وقتے مر ہیچ طعامی را نفرمودند که نیکو نیست
اگر خوش می آمد تناول میفرمودند واگر خوش نمی آمد نمی خوردند وحضرت انس بن مالک رضی اللہ تعالیٰ عنہ
میفرمایند که دوازده سال خادمی کردم ہرگز در ہیچ کارے مرا نفرمودند چرا کردی یا چرا نکردی اگر کارے
کردمے وخوش آمدے وعافرمودے واگر خوش نیامدے میفرمودند کان امر اللہ قدرا مقدورا

۳۲/۴ جوہر ایثار بالکسر برگزیدن یعنی منفعت غیر را بر مصلحت خود مقدم داشتن واین کمال درجه سخاوت است
و بالفظ کردن مستعمل ـ صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند ایثار آنست که چیزے بدیگرے دہی با آنکه محتاج
باشی واہل ایثار آن بود که در ایثار دہی میان بیگانه ویگانه وآشنا وغیر آشنا فرقے نبود ـ

۳۳/۴ جوہر در بذل ومواسات بذل بالفتح دادن ودر باختن وبالفظ کردن مستعمل ـ صاحب مصباح الہدایہ
قدس سره میفرمایند که از جمله مکارم اخلاق یکے بذل ست اعنی اعطاء خیر وآن چند نوع است اول آنکه
در مقابله بذلے دیگر افتد وآنرا مکافات خیر خوانند دوم آنکه بر سبیل ابتدا وافتتاح بود با توقع مکافات
وآنرا استاجره خوانند واین ہر دو قسم مرتبه عوام است سوم آنکه بر سبیل ابتدا بود بے توقع مکافات وآنرا
ایثار خوانند واین قسم مرتبه خواص ست چہارم آنکه در مقابله سیئه بود وآنرا احسان خوانند واین قسم مرتبه
اخص الخواص ست واہل ایثار چند طائفه اند طائفه بمال ایثار کنند چنانچه روز غنائم بنی نضیر حضرت
سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم انصار را فرمودند اگر خواہید که با مہاجران در غنیمت
مشارک باشید اموال ودیار خود برایشان مقاسمه نمائید والا غنیمت خاص مہاجران را باشد التماس
نمودند که ما اموال ودیار را با ایشان مقاسمه کنیم وغنیمت خاص ایشان را مسلم داریم وطائفه بجاه ایثار
کنند چنانکه یکی از مشایخ پیش والی زمان قبول تمام داشتند وبعضے ارباب حوائج بجهت قضاء حاجات توسل
بجاه شیخ می جستند عاقبت والی ملول شد وشیخ بر عادت معہود نزدیک او رفتند مسموع نداشت
باز گشتند در راه صاحب حاجت دیگر باز گردانید والی ہمچنان مقبول نداشت تا چند نوبت مثل
این صورت مکرر شد والی گفت چند نوبت آمدی مقبول نیفتاد ہمچنین طریق شفاعت مسلوک میداری
شیخ فرمودند بر ما گفتن است وبر تو شنیدن ما کار خود می کنیم اگر تو خواہی کار خود کن یا نه والی را این سخن
کارگر آمد واز آن حال پشیمان شد وجمله حاجات را که مسموع نداشته بود قضا کرد وطائفه بجهوه ایثار کنند

چنانچه وقتی جمعی از منکران نزد خلیفه تقبیح صورت حال متصوفه کردند وایشان را بکفر و زندقه مشهور گردانیدند
خلیفه بقتل ایشان اجازت داد همه را برای ضرب رقاب حاضر کردند شیخ ابو الحسن نوری قدس سره
در پیش رفتند سیاف گفت چرا درین امر مبادرت جوئی فرمودند طریق من مبنی بر ایثار است میخواهم که این
چند نفس در کام این برادران کنم این خبر بدار الخلافت رسانیدند خلیفه بخلاص ایشان فرمان داد و
طائفه بحظوظ آخروی ایثار کنند چنانچه دو یار بودند روزی بهم رسیدند یکی از ایشان بر عادت قدیم
اظهار بشر و طلاقت نکرد یار دیگر بر وی انکار نمود جواب داد که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله
و اصحابه وسلم فرموده اند که چون مسلمان بیکدیگر رسند صد جز رحمت بر ایشان نزول کند نود جزء به کسے
بود که تازه روی تر بود و ده جزء بدیگرے که تازه روے کمتر دارد بدین سبب خواستم که تازه روے تو
زیاده باشد تا بیشتر رحمت ترا بود

[۳۵/۴] جوهر در خدمت خدمت بالکسر چاکری کردن و در استعمال فارسی بمعنی تحفه و سلام و کورنش
نیز آمده و با لفظ کردن و گزیدن و رسانیدن مستعمل خدمات بکسر اول و فتح ثانی جمع و صاحب مجمع السلوک
قدس سره میفرمایند خدمت آنست که مسافر و مقیم را بر موافق طبع ایشان خدمت کنی تا ایشان باوراد
و ذکر بفراغ دل مشغول باشند و اگر در خانقاه چیزے موجود نباشد دریوزه کند و خدمت ایشان کند
و اگر خدمت فروتنے کنی آن خدمت نیست بلکه شفقت ست و در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت
سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی ببرکتهم فرمودند که جناب حق سبحانه وتعالی اصحاب خدمت را نظرها
کند و در اثناء آن فرمودند که خواجه بود با نعمت و ثروت گاه گاه بخدمت عین القضاة خرجے فرستادے
همانا که وقتی عین القضاة چیزے از صاحب خیر دیگر توقع کرد آنخواجه بشنید خاطر کوفته کرده بخدمت
عین القضاة عتاب فرستاد که چرا از دیگرے چیزے گرفت و این دولت باین کس ارزانی نداشت
عین القضاة بروی نوشت که براے این مصلحت مرنج رها کن تا دیگرے نیز دولتے یابد از انها
مباش که میگفت اللهم ارحمنی ومحمدا ولا ترحم معنا احدا کما مر۔

[۳۶/۴] جوهر در الفت الفت بالضم خوگر شدن و دوستی و بلفظ دادن و نهادن و گرفتن مستعمل
صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند الفت آنست که بایکدیگر سزاواری کنی یعنی معیشت او
بر صفتی نباشد که مردمان با او الفت نگیرند و آن با ایشان الفت نگیرد و سزاواری مخالف شرع نبود۔

[۳۷/۴] جوهر در بشاشت بشاشت بفتح گشاده روئی و خوشی طبع و تازه روی شدن۔ صاحب
مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که از جمله مکارم اخلاق تازه روئی و بشاشت است صوفی

همیشه بشاش وبشاش بود بسبب دوام اکتحال بصیرت او بمطالعه جمال ازلی وملاحظه کمال لم یزلی نضارت[تازگی ۱۲]
وجه او اثر یست از آثار نظر عرفان وبشاشت او نوریست از انوار وجدان صوفیان تخلق بدین خلق[خندان رو ۱۲] با خاص
وعام واهل وناهل بکار دارند وصاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند بشاشت آنست که با پیشانیه کشاده
باشی نه ترش رو هرچند ناخوشی بود در باطن از جهت خود وفرمودند حضرت سرور صلی الله تعالی علیه وآله
وسلم هر نیکوئی صدقه است وبعضے نیکوئی آنست که ملاقی شوی برادر مومن را بروی کشاده وآنکه بریزی تو
از دلو خویش آبی را در اوند برادر مومن وبشاشت[کشادگی ۱۲] آنست که تازگی نمائی در ظاهر بر روی خلق باوجود آنکه کراهت
وناخوشی بود در دل پس البشر فریب البشاشت

۳۸/۴ جوهر در کرم بفتحتین مروت وسخاوت وجوانمردی ومردمی وعزیزی وبزرگواری صاحب مجمع السلوک
قدس سره میفرمایند کرم آنست که نیکوئی کنی با کسی که از وی وقتی ترا امید نیکوئی نباشد وکرم اسمی ست عام هر
چیزے را که بدان منفعت بدیگری رسد آنرا کرم خوانند اگرچه هر یکے را نامی ست علیحده بر سبیل خصوص
چنانکه کرم اگر بدادن مال باشد آنرا سخا گویند واگر بسخن نیک باشد آنرا زبان لطف وغیرہن گویند
واگر بسر بردن عهد ووعده باشد آنرا وفا گویند واگر بدرد مند شدن بدرد دیگرے باشد آنرا شفقت گویند
پس هرگاه که از تو یا از دیگری بدیگری رسد تو بدان خوش دل شوی کار بر جاده کرم کرده باشی وهرچه
برعکس این باشد آنرا شوم گویند وآن کس را لئیم ومعنی لئیم ناکس باشد

۳۹/۴ جوهر در فتوت فتوت بضمتین وتشدید واو مفتوحه جوانمردی ومروت وصاحب مجمع السلوک قدس سره
میفرمایند که فتوت جوانمردی را گویند وصوفیان همچنین گویند که انصاف دهی وانصاف نطلبی وبعضے
گویند فتوت آنست که درگذری از لغزشهاے مردمان وبعضے گویند فتوت آنست که همیشه درکار دیگرے
باشی یعنی مدام آنچه منفعت غیر بود در آن باشی وبعضی گویند که فتوت صفتی ست که نباشد کسے را بکمال
مگر حضرت سید عالم را صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم که هر کسے فردا نفسی نفسی گوید جناب سرور عالم
صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم امتی امتی فرمایند وبعضی گویند که جوانمردی آنست که بار خود بر خلق ننهی و
آنچه داری بذل کنی حضرت معروف کرخی قدس سره فرمودند علامات جوانمردی سه چیزست یکی وفا بی خلاف
دوم ستایش بے جود سوم عطا بے سوال۔

۴۰/۴ جوهر بذل الجاه بعضی از اخلاق صوفیان بذل الجاه است یعنی دادن جاه است دادن جاه
آنست که اگر دو یار هم مرتبه باشند یا یکے از دیگرے فروتر باشد آن مرد معظم هم مرتبه خود را یا فروتر خود را در مجمع
مردمان بیگانه وبیگانه ریاست ووجاهت خود دید او بدو خود را فروتر گرداند یا کسی را که کارے در حاجتی افتد

واین کار بسعی یکی برآید و راین کار قدم زند و کار وی برابرار و چنانچه نقل ست که مهتر دانیال صلوات الله علیه کباب ملکی می گرفت از جهت براورون کارهای مردمان جاه خود را درمیان نمیدید دل آن ملک را از بهر آن دست می آورد آن ملک بخت نصر بود ملکی جبار ظلام که بیت المقدس را خراب کرده بود توریت را سوخته بود مصطفی صلی الله تعالی علیه وآله وصحابه وسلم گفت من اخذ بر کاب اخیه المسلم لا یرجوه ولا یخافه غفر له اما گفته اند در بذل جاه کار صوفی کامل حال عالم ربانی ست که وی عالم بآفات وعیوب نفس باشد تا در بذل جاهی اخذ جاهی مقصود نباشد درین محل محل هوشیاری ست هشیار باید بود که کار هر جاهلے مدعی نیست لا یصلح هذا الا لعبد اطلع الله تعالی علی باطنه وذکر فی حاشیة العوارف ان اجتماع صحة الاسلام مع الجاه عسیرة بل متعذر ولهم فی اسقاط الجاه من انفسهم حیلة لطیفة وهی انهم یرون انفسهم فی الظاهر للحق عاصین وفی الباطن هم اطوع الخلق فکل من وجدوه علی منکر ینظرون الیه بهذا التاویل وقد جاء فی قصص بنی اسرائیل ان نبیا سال الله تعالی آن یریه من محبیه فامره ان یذهب الی البلدة الفلانیة فیها قصاب اسمه فلان هو محبنا فذهب النبی علیه وعلی نبینا الصلوة والسلام الیها طالبه من ای شخص ساله عنه قال هو فاسق زان شارب الخمر فقد ذهب الی حانوته فوجده بلباس العیارین والسارقین وزیهم فقال اتقبل الضیف فقال اقبل بشرطان لو رائت شیئا لا تقول مع الخلق فقال لا اقول فلما جاء المساء اغلق باب الحانوت وذهب الی الخرابات واشتری جرة من الخمر واستاجر امراة فاجرة وجاء الی الحانوت فاکرم الضیف ونومه فتنادم الضیف فقام القصاب واعطی المراة اجرتها ونومها واراق الخمر وخلع لباسه ولبس پلاسا وقام تلک اللیلة الے الصبح بالخدمة لله تعالی فانتبه النبی علیه السلام وقام وبشره بما اوحی الله تعالی الیه فی حقه فبکی کثیرا وقال للنبی علیه السلام اذا هتک الله تعالے

سری هادوعه لیقبض روحے فدعا فاستجیب

۴۱ جوهر در معرفت مروت بضمتین وتشدید واو مفتوحه مردمی و مردی و صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرماید مروت آنست که با هر کسی مردمی کنی بدانچه توانی وبعضی گویند مروت آنست کسی که در باب تو احسان کرده باشد تو هم بروی باحسان پیش آئی۔

۴۲ جوهر در مودت صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرماید مودت آنست که دوست صفت باشی با خلق یعنی با خلق معاملتے بظاهر کنند که ایشان بدانند که ما را دوست میدارد و گرنه دل صوفی خبر خداوند تعالی کسے را
دوست داشتن ۱۲

دوست ندارد پس مودت در معنی لستم دوست داشتن بود برضاء حق تعالے۔

۴۳/۴ جوہر در جود جود بالضم بخشش و صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند جود جوانمردی کردن است بے آنکه از کسے ترا نیکی رسیده باشد و تو بروے بخششی کنی و از وے توقع مدح و ثنا کنی و بعضی گویند جود آنست که فرقی نکنی میان کسے در دادن بچیزے که این مومن ست یا کافر مستحق ست یا نامستحق و بعضے گویند جود آنست که بسیار دهد و اندک نگاه دارد

۴۴/۴ جوہر در تودد و تالف صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که از جمله اخلاق کریمه و اوصاف شریفه تودد و تالف است (الفت داشتن ۱۲) هر چند در نهاد مردم این خلق تمام تر خیر و سعادت در و بیشتر و حدت و عزلت که محمود است به نسبت با شرار ست و الا تالف و صحبت با خیار اشرف مطالب و اعز مارب ست چه هر صاحبے از مصحوب خود بطریق صحبت هر چه بروے غالب بود از خیر و شر اکتساب کند پس اهل خیر و صلاح بواسطه مخالطت و همازجت نفوس و ارواح اوصاف خیر از یکدیگر اکتساب کنند۔

۴۵/۴ جوہر در کظم غیظ صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که کظم غیظ یعنی فرو خوردن خشم کارے عظیم الشان ست از باب قهر نفس و جهاد با شیطان ست که نفس بر امضاء موجب خشم می آورد و شیطان بر اینداد و ایلام جانے می گمارد و مراد آنست که بر نفس و شیطان غالب آید و موافقت و متابعت ایشان ننماید (در دمند کردن ۱۲) التماس کردند بحضور حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم که چه چیز ست که مارا از خشم جناب خداوند تعالی دور کند فرمودند که خشمناک نشوی و فرمودند هر که خشم فرو خورد حق تعالی عذاب خود از وے بردارد و اتفاق کرده اند برین که هیچ کار نیست فاضل تر از حلم بوقت خشم و صبر بوقت طمع۔

۴۶/۴ جوہر در صفح صفح آنست که از گناهگار بگذری و باحسان پیش آئی پس عفو عام باشد و صفح خاص بود

۴۷/۴ جوہر در سخا سخا بفتح جوانمردی و صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند سخا آنست که بعضی مال بدهد و بعضی را نگاهدارد و جود آنست که اکثر بدهد و بعضے را نگاهدارد و آنکه چیزے را نگاه ندارد و کل بدهد وے صاحب ایثار ست و ازینکه گفته شد بباید دانست که جود اعلیٰ بود از سخا بلکه سخا اعلیٰ و اکمل از جود ست زیرا که سخا صفت طبعی ست و گفته اند که حق تعالی سالک را صوفی نگرداند مگر آنکه طبیعت وے را بر بنای سخا است گرداند و در مقابله سخا شح است و شح صفت نفس ست و در مقابله جود بخل ست وجود و بخل بکسب و عادت هم دست دهد اما سخا و شح صفت طبعی ست اگر نفس غالب شح غالب و اگر روح غالب سخا غالب پس سخا خاص تا وجود عام بود و کل سخی جواد و لیس کل جواد سخیا و حق سبحانه و تعالی را صفت به سخا نکنند زیرا که سخا از نتیجه طبیعت است و الله تعالی منزه عنها و در جود و بخل رها دارد و طلب عوض عاجل و آجل در نظر دارد و شح شمار

(حاشیه بین السطور: بهر سه حرکت و تشدید ... بخیلی حرص و بخل ۱۲ — بسیار جود کننده ۱۲ — ... ماهیت ...)

(حاشیه: نشان دعلامت که بر پشت دراین دقبالهٔ نویسند و بعضی بکذارند در دان گرد بدن فرمان ۱۲)

از خلق و ثواب از خالق و سخا ازین همه مبراست پس بذل عام ترا از همه و سخا اتم و اکمل از جود و ایثار افضل و
(مبرا از رسنده و دور شده و پاک کرده شده ۱۲)
اعلی از سخا و صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که هیچ خلق آن نورانیت ندارد که سخا و ایثار تا غایتی که اگر
شخصی بود مستجمع خصال ذمیمه و سخاوت در وی موجود باشد نور سخاوت ظلمات ذمائم دیگر را بپوشاند و سلوک طریق
تصوف کسی را آسان دست دهد که در غریزت او سخاوت مفطور بود و در لوح استعداد او آیة ایثار مسطور صوفی
(سرشت و طبیعت ۱۲)
محقق و عارف مدقق که قدم او در علم توحید راسخ بود و هر چند در عطاء که دست او واسطه بود خود را در میان
نه بیند لیکن در عطائیکه دست دیگر واسطهٔ آن بود بعد از مشاهده مسبب که منعم مطلق است واو را شکر او واسطه را
نیز که سبب آن باشد اثبات کند و از و منت پذیرد و اثبات واسطه در توحید او قادح نبود و در ینمعنی بعد ار
رسالت صلی الله تعالی علیه وآله و صحابه وسلم اقتدا نماید که از حضرت امیر المومنین صدیق اکبر در بذل مال منت
قبول فرمودند شیخ شیراز قدس سره

سخاوت مس عیب را کیمیاست		سخاوت همه دردها را دواست

۴۸/۴ جوهر در وفا وفا بالفتح وعده بجا آوردن و بسر بردن عهد و دوستی و سخن و با لفظ کردن و داشتن و جستن
مستعمل و صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند وفا آنست کسی که در باب تو احسان کرده باشد تو هم در باب وی
احسان کنی چنانکه ویرا باید نه چنانکه ترا باید پس وفا اخص باشد از مروت۔

۴۹/۴ جوهر در حیاء حیا بالفتح و در آخر همزه و بے همزه نیز بمعنی شرم و نفی آن بلفظ بی کنند و با لفظ بالیدن مستعمل
و بمعنی باران و فراخی سال و نزد بعضی با همزه بمعنی شرم و بے همزه بمعنی باران و صاحب مجمع السلوک قدس سره
میفرمایند که حیاء باز داشتن نفس ست حق باز داشتن از هر چیزیکه در شریعت و طریقت و عادت و مروت
مذموم بود و صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که حیا از جمله احوال مقربان ست چندانکه قرب
زیادت حیا بیش و هر که هنوز حال حیاء بدو فرو دنیامده باشد علامت آن بود که هیچ مرتبه از مراتب قرب نیافته است
و حیاء آنست که باطن بنده از هیبت اطلاع حضرت خداوند تعالی منطوی گردد و این دو گونه است حیاء عام
و حیاء خاص حیاء عام صفت اهل مراقبه است که قلب ایشان از هیبت اطلاع رقیب قریب جل شانه و بر
سیئات و تقصیرات خود منطوی گردد و حیاء خاص صفت اهل مشاهده است که روح ایشان از عظمت شهود حضرت
حق تعالی در حق خود منطوی گردد و این حیاء از جمله احوال ست و حیاء عام که مندرج ست در صحت مقام مراقبه
از جمله مقامات ست و این محافظت ظاهر و باطن ست از مخالفت احکام جناب الهی بسبب مراقبه نظر حق
سبحانه و تعالی و این حیا بر دو گونه است یکے حیا از معصیت و دوم حیاء تقصیر در طاعت۔

۵۰/۴ جوهر در تلطف تلطف نرمی نمودن و مهربانی کردن و صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند

تلطف آنست کہ با خلق نرمی کنی نہ درشتی حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالی وجہہ غلام خود را خواندند
جواب نداد پس دوم بار سوم بار پس خود رفتند و دیدند کہ غلطیدہ است فرمودند ترا می خوانم نمی شنوی عرض کرد کہ
می شنوم فرمودند ترا بدین چہ آورد کہ مرا جواب نمی دادی عرض کرد مرا از شما ایمنی ست بکلی جواب ندادم فرمودند ترا آزاد کردم

۵۱/۴ جوہر در بشر بشر آنست کہ تازگی نمائی در ظاہر بروی خلق با وجود آنکہ کراہت و ناخوشی بود در دل
پس بشر قریب بشاشت است

۵۲/۴ جوہر در طلاقة طلاقت بفتح کشادگی زبان و تیز زبانی صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند طلاقة
آنست کہ کشادگی نمائی در گفتار با خلق یعنی بروی کسی سختی نکنی و درشت و بر صفتی نگوئی کہ وی ناخوش گردد

۵۳/۴ جوہر در سکینہ سکینہ بفتح سین مہملہ و کسر کاف عربی آرام و آہستگی صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند
سکینہ آنست کہ ارامیدہ باشی در کارہا تا گفتہ اند ہر حالی و ہر حادثے کہ طبع آدمی ازان از دست برود و مضطرب
میگردد و صاحب سکینہ اوست کہ در چنین حالات از دست نرود۔

۵۴/۴ جوہر در وقار وقار بفتح آرامیدگی و آہستگی و گرانباری ماخوذ از وقر بالفتح بمعنی گرانبار شدن و بکسر او خواندن
نوعی از تفریس ست۔ صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند وقار آنست کہ آہستہ باشی در کارہا نہ آنکہ عجلت (شتابی ۱۲)
کنی کہ العجلة من الشیطان والتانی من الرحمن و وقار قریب سکینہ است

۵۵/۴ جوہر در دعاء دعا بضم حاجت خواستن از خداوند تعالی (درنگ و دیر ۱۲) ادعیہ بفتح اول و سکون دال و کسر عین و
فتح تحتانی جمع و با لفظ رسیدن و رساندن و رفتن مستعمل و با لفظ کردن و گفتن کنایہ از وداع شدن نیز باشد
و صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند دعا آنست کہ مسلمان را بدعاء خیریت یاد آری ستما کان
اولا جافیا کان اولا۔

۵۶/۴ جوہر در ثناء ثناء بفتح سخن نیک و ستایش و با لفظ کردن مستعمل و صاحب مجمع السلوک قدس سرہ
میفرمایند ثنا آنست کہ ہمہ را نیکو گوئی اگرچہ کسی جافی باشد۔

۵۷/۴ جوہر در حسن خلق شیخ قطب الدین دمشقی قدس سرہ در رسالہ مکیہ میفرمایند قال ابن المبارک
حسن الخلق بسط الوجہ وکف الاذی وبذل الندی فرمود ابن المبارک قدس سرہ حسن خلق آنست
کہ کشادہ رو بود و از رنجیدن و رنجانیدن دور بود و دادن عطا بود و سئل سہل التستری عن حسن الخلق
فقال ادناہ الاحتمال وترک المکافات والرحمة للظالم والدعاء لہ پرسیدہ شد سہل تستری
قدس سرہ از نیکخوئی پس گفت کمترین نیکخوئی قبول کردن جفاء خلق ست و ترک دادن مکافات است (پاداش و سزای ۱۲)
و بخشیدن مر ظالم را و دعاء خیر کردن مر آن ظالم را و شیخ سعد الدین قدس سرہ در مجمع السلوک میفرمایند

که حسن خلق یعنی نیکخوئی آنست که بار خلق بکشد و بار خود بر ایشان ننهد و عفو را لازم گیرد بزرگی را پرسیدند که
حسن خلق از که آموختی گفت از قیس بن عاصم که روزی در خانه او نشسته بودم کنیزکی و صحنک [طبق کوچک ۱۲] کرده بریان همی آورد
از دست وی بر سر پسر قیس بیفتاد و در حال بمرد کنیزک بترسید گفت هیچ مترس ترا از بهر حق تعالی آزاد کردم و
نقل ست که ترکی از خواجه ابراهیم ادهم قدس سره پرسید که راه آبادانی کدامست اشارت سوی گورستان کردند
آن ترک بر سر مبارک ایشان چنان زد که خون روان شد کسی گفت که ایشان سلطان ابراهیم ادهم اند آن ترک
پشیمان گشته معذرت کردن گرفت فرمودند معذرت حاجت نیست من برای تو از حق تعالی بهشت خواستم
چگونه روا باشد که نصیب من از تو نکوئی بود و نصیب تو از من بدی و خواجه معروف کرخی قدس سره بکنار
دجله وضو میکردند و مصحف و جامهٔ خویش آنجا نهاده عورتی آن مصحف و جامه برداشت و روان شد
خواجه فرمودند ای خواهر باکی نیست بر تو پسری یا شوهری هست که مصحف خواند گفت نه فرمودند مصحف بده
و جامه ببر و روزی امام احمد حنبل قدس سره وضو میکردند و دستار پیش نهاده مردی آمد و ستد و روان شد
امام فرمودند ای عزیز وهبت لک قل قبلت و حجة الاسلام امام محمد غزالی قدس سره در کیمیای سعادت
میفرمایند که خداوند تعالی بر حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم ثنا کرد بخلق نیکو و
فرمود انک لعلی خلق عظیم و حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم فرمودند که مرا
فرستاده اند تا محاسن اخلاق تمام کنم و فرمودند عظیم ترین چیزی که در ترازو نهند خلق نیکوست یکی عرض کرد
که دین چیست فرمودند خلق نیکو و عرض کردند که فاضل ترین اعمال چیست فرمودند خلق نیکو و فرمودند از
عقب هر بدی نیکوئی کن و مخالطت با خلق بخوی نیکو کن و عرض کردند که فلان زن بروز روزه دارد
و بشب نماز گذارد لیکن بدخوست همسایگان را بزبان می رنجاند فرمودند جای او دوزخ ست و فرمودند خوی بد
طاعت را همچنان تباه کند که سرکه انگبین را و خلق نیکو گناه را نیست کند چنانکه آفتاب یخ را و حضرت
فضیل عیاض قدس سره میفرمایند که صحبت با فاسق نیکوخوی دوست تر دارم که با قاری بدخوی و حضرت
یحیی معاذ قدس سره میفرمایند خوی بد معصیتی ست که با آن هیچ طاعت سود ندارد و خوی نیکو طاعتی ست
که با آن هیچ معصیت زیان ندارد

۵۸/۴ جوهر در تصغیر نفس صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که تصغیر نفس آنست که نفس را همه
بوقت در کارهای خداوند تعالی خوار دارد و بدانچه هوای وی باشد نکند

۵۹/۴ جوهر در توقیر اخوان در مجمع السلوک ست توقیر اخوان آنکه همه وقت برادران مومن را
تعظیم دارد و هر کس را فاضل و خود را مفضول پندارد

٦٠/٤ جوهر در تبجیل مشائخ در مجمع السلوک مذکورست که بزرگ داشتن مشائخ یعنی آنانکه بر سجاده مشیخت هستند یا هر که در عمر بزرگ باشد ایشان را بزرگ داری وحرمت ایشان بواجبی بجا آری و فرموده ایشان را عدول نکنی روزی حضرت خواجه شقیق بلخی وحضرت ابوتراب نخشبی بر سلطان العارفین مهمان بودند وطعام پیش آوردند جوانے استاده خدمت میکرد وهر دو بزرگواران فرمودند بیا با ما طعام بخور جوان گفت من صائمم باز خواجه ابوتراب فرمودند بخور وثواب یکماه بستان گفت روزه نتوان کشاد پس خواجه شقیق فرمودند بخور وثواب یکسال بستان همان جواب بداد شیخ بایزید بسطامی قدس سره فرمودند ازو دست بدارید که رانده حضرت است پس مدتے بر نیامد که اورا به دزدے گرفتند وهر دو دستش جدا کردند۔

٦١/٤ جوهر در ترحم بر صغیر وکبیر در مجمع السلوک مذکورست که ترحم بر صغیر وکبیر آنست که بخشائی بر خرد وبزرگ یعنے باید که لطف ورحمت او بر همه باشد

٦٢/٤ جوهر در استعظام ما الیه واستصغار ما منه صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که استعظام ما الیه واستصغار ما منه آنست که هرچه از تو در حق کسی باشد ویکسے رسد اگرچه آن شئے عظیم بود تو آنرا حقیر دانی وهرچه از دیگری در حق تو باشد وبر تو رسد تو آنرا عظیم دانے۔

٦٣/٤ جوهر در قناعت قناعت بفتح راضی شدن باندک چیز ونزد اهل الله قناعت آنست که قلب ساکن باشد در حال افلاس چنانکه در توانگری می باشد وچون در افلاس سکون نشد ورنج رسید آن قناعت نیست بلکه رنج قلب ست که شرارت پیدا میکند وچون افلاس باین وجه باشد ازان افلاس پناه باید جست ودر حدیث شریف وارد ست که قناعت مال وگنج عظیم است که کم نمی شود وصاحب مثنوی معنوی قدس سره میفرمایند ؎

گفت پیغمبر قناعت چیست گنج	گنج را تو وانمیدانی ز رنج	بمعنت
چون قناعت را پیمبر گنج گفت	هر کسی را کے رسد گنجے نهفت	
از قناعت هیچکس بیجان نشد	وز حریصے هیچکس سلطان نشد	

وقدوة المحققین صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که قناعت عبارتست از وقوف نفس بر حد قلت وکفایت وقطع طمع از طلب کثرت وزیادت هر نفسے که بدین صفت متصف شد وبدین خلق متخلق گشت خیر دنیا وآخرت وگنج غنا وفراغت بدو مسلم داشتند وراحت ابدے و عزت سرمدی نصیب او گردانیدند وغنا که عبارتست از عدم احتیاج گویا کسوتے ست که بر قامت قناعت دوخته چه احتیاج از صاحب قناعت بجهت قصر طمع از موجود وقطع نظر از معدوم صورت

نہ بندہ و قناعت مقدمہ رضاست ہر کہ قانع شد مستعد نزول حال رضا گشت و قناعت در امور دنیوی پسندیدہ است
نہ در امور اخروی و طمع از جناب حق سبحانہ و تعالی داشتن منافی صبر و قناعت نیست و در رشحات مذکورست کہ
حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ قناعت نزد ما آنست کہ چون کسی نان جو نابیختہ یابد
آز روی نان جو بیختہ نکند و آنرا نیز آنقدر خورد کہ دست و پا جنبد از برای نماز گذاردن و میفرمودند کہ بر وجہی
می باید بود کہ ہمیشہ میسر شود و در خوردن و پوشیدن قناعت باید کرد بچیزیکہ ازان فرومایہ تر نباشد. و میفرمودند
اگر کسے در بیابان افتد مثلا کہ دران نہ آب بود نہ آبادانی و از ہیچ ممر امید طعام نباشد و ویرا برای طعام ہیچ
دغدغہ نشود و در باطن وی نیز ہیچ تضرع نبود می توان گفت کہ این را[سبب] قناعت بتحقیق حاصل شدہ است

دلا گر قناعت بدست آورے	در اقلیم راحت کنی سرورے
اگر تنگدستی بسختی منال	کہ پیش خردمند ہیچ ست مال
مدار و خردمند از فقر عار	کہ باشد نبی را ز فقر افتخار
غنی را زر و سیم آرایش است	ولیکن فقیر اندر آسایش است
غنی گر نباشی مکن اضطراب	کہ سلطان نخواہد خراج از خراب
قناعت بہر حال اولے تراست	قناعت کند ہر کہ نیک اخترست
ز نور قناعت برافروز جان	اگر داری از نیک بختی نشان

جوہر در مزاح مزاح بکسر خوش طبعی کردن و بضم خوش طبعی - صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ
میفرمایند کہ مزاح خلقے شریف ست و گفتہ اند المزاح فی الکلام کالملح فی الطعام و اکثار آن
ہمگنا نرا و خصوصا اہل بدایات را کہ نفوس ایشان از بقایا رجوع و جنوع منسلخ نگشتہ باشد و قلوب
بر دقائق صفات نفس وقوف نیافتہ بغایت مکروہ است و صوفیان را[سرکشی] کہ نفوس ایشان در تحت[میل کردن]
سیاست علم مقہور شدہ باشد و بقایا و ہوا ازان برخاستہ روا بود کہ بجہت ترویح قلب خود یا تالیف قلوب
دیگران در وقت خود بقدر حاجت طریق مزاح و مداعبت باصحاب و با اہل ولا مسلوک دارند و آداب
صوفیان در مزاح آنست کہ از جادہ صدق انحراف نمایند و الفاظ موحش بکار ندارند و ہر چہ بسخافت[مزاح و بازی کردن]
عقل دلالت دارد اجتناب واجب دانند و صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند کہ در حالت مزاح از[سبکی]
کذب و غیبت و فحش و لغو دور باشند و اکثر اوقات نکنند کہ اکثر اوقات خود را ہزل دادن کار مردم
سبک طبع است و با مرد با ہیبت و وقار مزاح نکنند شاید کہ کینہ گیرد و با مرد فروتر نیز مزاح نکنند شاید
کہ وے دلیر و شوخ گردد۔

۶۵/۴ جوهر در مزاح حضرت سید المرسلین صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم در مجمع السلوک است که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم گاه گاه اگر کسے غمگین بودے ویرا بمزاح خوش کردے وقتی عجوزرا التماس نمود که فردا حال عجایز چگونه خواهد بود فرمودند عجوز در بهشت نزول نکنند عجوز دل تنگ شد فرمودند غم مخور که فردا عجایز را در بهشت جوان گردانند و حضرت انس بن مالک رضی الله تعالی عنه فرمودند که حضرت سید عالم صلے الله تعالے علیه و آله و صحابه وسلم با من مزاح کردند و فرمودند یا ذا الاذنین

(پیرزن ۱۲)

۶۶/۴ جوهر بعضی از محققین میفرمایند تجلی که ظهور حق ست بر دیده دل پاک سالک از روی کلیه بچهار نوع ست آثاری و افعالی و صفاتی و ذاتی آثاری آنست که بصورت جسمانیات که عالم شهادت ست از بسائط علوے و سفلی و مرکبات بهر صورت که حضرت حق تعالی را بیند و در حین رویت جزم داند که حضرت حق تعالی است آنرا تجلی آثاری خوانند و از جمیع تجلیات آثاری تجلی صوری یعنی در صورت انسانی مشاهده نمودن اتم و اعلی است و تجلی افعالی آنست که بصفتے از صفات فعلی که صفات ربوبیت اند متجلی شود و اکثر آنست که تجلیات افعالے بانوار متلونه نماید یعنی حضرت حق تعالی را بصورت نور سبز و نور سرخ و نور زرد و نور سفید بیند و تجلی صفاتی آنست که حضرت حق تعالی بصفات سبعه ذاتیه که حیوة و علم و قدرت و ارادت و سمع و بصر و کلام ست متجلی شود و گاه باشد که تجلی صفاتی متمثل بنور سیاه نماید یعنی حضرت حق تعالی را متمثل بصورت نور سیاه بیند و تجلی ذاتے آنست که سالک در آن تجلی فانی مطلق شود و علم و شعور و ادراک مطلق نماند و تجلیات مذکوره بحسب صفا و اوقات متجلی علیه متفاوت ست اگر حضرت حق تعالی را مظهر خود بیند تجلی ست کامل فاما اگر خود مظهر حضرت حق تعالی شود یعنی ببیند که خود مظهر حضرت حق تعالی است اتم و اکمل ست زیرا که تحقق در ضمن این زیاده است و در جمیع مراتب تجلیات مذکوره حضرت حق تعالی را دیدن یا خود مظهر حق تعالی شدن در طریق تصفیه واقع است و شهود تجلیات و بقا بالله که بحسب حال کاملان و اصل را دست سیدهد آنست که بعد از فناے سالک در تجلی ذاتی ببقاے حضرت حق تعالی باقی گردد و خود را مطلق بے تعین جسمانی و روحانی بیند و علم او که علم کلی حضرت حق تعالی شده محیط همه ذرات کائنات مشاهده نماید و متصف بجمیع صفات الهیت و قیوم و مدبر عالم باشد و هیچ چیز غیر خود نه بیند و مراد بکمال توحید عیانی اینست ؎

(عزمی که از آن برنگردد و بمعنی یقین نیز ۱۲)

آنکه سبحانی همیگفت آن زمان	این معانی گشته بود او را عیان
هم ازین رو گفت آن بحر صفا	نیست اند جبه ام غیر خدا
ان انا الحق کشف این معنی نمود	گر بصورت پیش تو دعوے نمود
لیس فی الدارین هر گو گفته است	در این معنی چه نیکو سفته است

	چون نماند از تو موئے با تو اثر		بے گمان یابے از همینے خبر	

٦٧/٤ جوهر تجلی از ذات حق تعالے بر صورت بنده بحسب استعداد بنده است از بهر آنکه ذات حق تعالے منزه است از آنکه او را صورتے معینه بود تا چون تجلی فرماید بآنصورت فرماید و بنده در حالت تجلی حق تعالے بروی بجز صورت خود در آئینه حق نه بیند و حضرت سید عالم ازینمعنی فرمودند المومن مرآة المومن مومن اول اسم حق تعالے است و مومن ثانی اسم بنده چون حق تعالے از ذات خود به بنده تجلی فرماید بمثابه آئینه برابر شخصی تا چنانچه صورت آن شخص بود از خوبی و زشتی در آئینه نموده شد یعنی چون انسان کامل شد آن حصه که وی راست از وجود مطلق بروے متجلی گردد و آن حصه همین ثابته ویست پس صورت عین ثابته خود دیده باشد نه حق را که حق از صورت معینه محدوده محصوره متعالی ست و بنده مقید بصورت معینه چگونه حق را تواند دید

٦٨/٤ جوهر بدانکه ذات حضرت حق تعالی باعتبار تجلی و ظهور او سبحانه در همه مظاهر همه اشیاست و تمامت اشیا بحق تعالی موجود اند و بدون او سبحانه معدوم و از آن که ذات حق تعالے تجلی و ظهور بصورت اشیا نموده است اضافت وجود بر ایشان کرده می شود و هرگاه اسقاط این اضافت نمایند هر آئینه اشیا فی حد ذاتها معدوم باشند و غیر حق تعالے هیچ نباشد اینست معنی التوحید اسقاط الاضافات - یعنی توحید اینست که اسقاط اضافت صفت وجود و هستی بغیر نماید -

٦٩/٤ جوهر مناسبت میان حق و بنده آنست که حق تعالی متجلی ست بآن اعتبار که وجودی مطلق است و مقید باسم و رسم نیست و بنده از رق قیود مشخصه مطلق و معرا گشته و از عبودیت اسماء جبروتیه متخلص و منزه شده چرا که بنده الله تعالی است بلکه همگی وے فانی شده افعال در افعال حق و صفات در صفات حق و ذات بنده جز آنکه بآن متمیز ست از حق که آن وجود شخصی ویست نمانده پس چون مناسبت میان عبد و رب حاصل شد تجلی ست واصل شد بدین صفت که بنده جز خود را در آئینه حق نه بیند

٧٠/٤ جوهر بدانکه ممکن نیست که حضرت حق تعالی را چنانچه حق ست ببیند بجهت آنکه تا مناسبت تمام میان بنده و حق حاصل نشود رویت محال ست و اگرچه بنده از قیود نفس بیافت خلاص یافته و متخلق باخلاق الله گشته مناسبت حاصل کرده اما آنچه بنده بآن متعین گشته از وجود شخصی هنوز باقی ست پس مناسبت تمام او را حاصل نشده پس رویت ممکن نباشد و در چنین حال بنده را محقق است که صورت خود چنانچه خود ست ندیده الا در حق بر مثال آئینه در عالم که چون در مقابل شخص آید شخص صورت خود در آن بیند و آئینه را در آن نه بیند و حال آنکه میداند که صورت خود ندیده الا در آئینه

۱/۴ جوہر بدانکہ آئینہ مثالے ست مر تجلی را درین عالم و در روے دیدہ نمیشود جز صورت خود و جرم آئینہ خود نمی تواند دید۔ اللہ تعالیٰ ظاہر کرد آئینہ را تا مثالے باشد اہل عالم را مر تجلی ذاتی حق برحق تا چون نظر کنند در آئینہ جز صورت خود نہ بینند پس بدانند کہ ذات الٰہی نتواند دید الا وقتے کہ تجلی اسمائی فرماید از وراے حجاب نوری۔ آدمی صورت خود در آئینہ می بیند و میداند بیقین کہ صورت ویست در آئینہ از انجہت کہ صورت خود را می شناسد و از انجہت کہ در آئینہ کوچک صورت خود را کوچک می یابد و در آئینہ بزرگ صورت خود را بزرگتر ازان می یابد کہ ہست و میگوید کہ این صورت من نیست و میداند کہ در اندرون آئینہ ہیچ صورتے نیست و میداند کہ میان وے و آئینہ نیز صورتے نیست پس بیقین نمی تواند گفت کہ خود در آئینہ دیدم چرا کہ اگر از وی چگونگی آن پرسند نتواند گفت و بیقین میداند کہ صورت خود را دیدہ پس بنا بر تردد ہم منفی بود و مثبت ہم موجود بود و ہم معدوم ہم معلوم و ہم مجہول۔ حق تعالےٰ این آئینہ را برای بندگان ضرب المثلے ساخت و پیدا کرد تا بندہ بداند بیقین کہ چون از ادراک حقیقت مثل این صورتے کہ ہم ازین عالم مخلوق ست عاجز و متحیر میگردد و او را یقینے کہ سبب اطمینان او بود حاصل نمیشود بطریق اولیٰ کہ از ادراک حقیقت رو بہ حق تعالیٰ کہ خالق ست و با ہیچ چیز تشابہ ندارد عاجز تر و نادان تر و متحیر تر باشد۔

۲/۴ جوہر در فیض اقدس و فیض مقدس شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ را دو تجلی ست یکی تجلی عینی علمی کہ صوفیہ تعبیر ازان بفیض اقدس کردہ اند و آن عبارت از ظہور حق ست سبحانہ ازلاً در حضرت علم بر خودش بصور اعیان و قابلیات و استعدادات ایشان و دوم تجلی شہودی وجودی کہ معبر می شود بفیض مقدس و آن عبارت ست از ظہور وجود حق سبحانہ و تعالیٰ منصبغ باحکام و آثار اعیان و این تجلی ثانی مترتب بر تجلی اول ست و مظہرست مر کمالاتے را کہ بتجلی اول در قابلیات و استعدادات اعیان اندراج یافتہ

۳/۴ جوہر قدوۃ المکاشفین شیخ محمد بن یحییٰ بن علی الجیلانی قدس سرہ در شرح گلشن راز میفرمایند کہ توحید شہودی عیانی وجدانی ذوقی را سہ مرتبہ است اول آنکہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ بہ تجلی افعال بر سالک متجلی شود و سالک صاحب تجلی جمیع افعال اشیا را در افعال حق تعالیٰ فانی یابد و در ہیچ مرتبہ و ہیچ شیے را غیر حق تعالیٰ فاعل نہ بیند و غیر حق تعالیٰ را موثر نشناسد و در اصطلاح این طائفہ این مقام را محو خوانند۔ دوم آنکہ حضرت حق تعالیٰ بہ تجلی صفاتی بر سالک متجلی شود و آن سالک جمیع صفات اشیا را در صفات حق تعالےٰ یابد و صفات اشیا را صفات حق تعالیٰ بیند و داند و غیر حق تعالیٰ مطلقاً ہیچ صفت نبیند

وندانند وخود را و اشیا را مظهر و مجلی صفات الهی شناسد و صفات او را در خود ظاهر بیند و در اصطلاح محققان این را مقام طمس گویند و مرتبه سوم آنست که حضرت حق سبحانه وتعالی به تجلی ذاتی بر و متجلی شود و سالک جمیع ذوات اشیا را در پرتو نور تجلی ذات احدیت فانی یابد و تعینات عدمی وجود نفس را در توحید ذاتی مرتفع شود هیچ شیے را غیر نه بیند و نداند و وجود اشیا را وجود حق تعالی شناسد و باصطلاح این طائفه محق عبارت ازین فناست و صاحب این مقام جمیع ذوات وصفات و افعال اشیا را مضمحل و متلاشی در اشعۀ انوار ذات وصفات وافعال حق تعالی می یابد

جوهر ذات حق تعالی را باعتبار تنزل وظهور در دو مرتبه علم وعین هفت اعتبار کلی لازم ست که صفات سبعه ذاتیه اند که حیوة وعلم وقدرت وارادت وسمع وبصر وکلام است و اشتمال هر تجلی هر جمیع تجلیات را در اصطلاح سر التجلیات میگویند - در تحت هر تجلی از تجلیات نامتناهی وجه الهی بنابر اشتمال او بر تمامت تجلیات هزاران بحر علم ومعرفت و اسرار از علم را از غیب نهفته ومخفی است - ذات حق سبحانه وتعالی را صفات نامتناهی اند و ذات را باعتبار هر صفت ونسبت ظهور و تجلی خاص ست پس هر آئینه تجلیات حضرت حق تعالی غیر متناهی باشد -

جوهر شطحیات بالفتح وحاء مهمله مکسور و یاء تحتانی مشدد و باصطلاح صوفیه کلماتیکه بوقت مستی و ذوق بے اختیار از بعض اهل الله صادر میشوند چنانکه از حضرت منصور قدس سره انا الحق و از حضرت سید الطایفه ابو القاسم شیخ جنید بغدادی قدس سره لیس فی جبتی سوا الله - و از حضرت سلطان العارفین شیخ بایزید بسطامی قدس سره سبحانی ما اعظم شانی مشایخان این کلمات را نه رد کنند و نه قبول -

جوهر تجلی ظهوری بر دو نوع است عام وخاص عام را التجلی رحمانی نامند که افاضه وجود مع ما یتبعه من الکمالات بر تمامت موجودات فرموده درین تجلی همه موجودات مساوی اند ما تری فی خلق الرحمن من تفاوت - و رحمتی وسعت کل شیے و این رحمت را رحمت امتناعی خوانند چه بمحض منت وعنایت بے سابقه عمل بر همه اشیا افاضه این رحمت فرموده و فضل عبارت ازین تجلی است بر دو عالم که عبارت از غیب وشهادت و دنیا وعقبی ست بدین تجلی بانوار وجود روشن ساخته ؎

این بود مر ذوات را شامل — ناقص از وے برابر کامل
کافر و کفر و مومن و ایمان — همه را اندرو مساوے دان

خاص را التجلی رحیمی گویند که فیضان کمالات معنویه بر مومنان وصدیقان و ارباب قلوب از دست مثل معرفت و توحید و رضا و تسلیم و توکل و متابعت اوامر و اجتناب از نواهی و ازین تجلی تعبیر بفیض نموده

ودرین تجلی کافر از مومن وعاصی از مطیع وناقص از کامل ممتاز گشته اند۔ شرح گلشن راز

جوہر عارف چون تجلی اسم القہار ببیند در پناہ تجلی اسم الحفیظ بگریزد ولیکن داند کہ جناب حق سبحانہ وتعالیٰ درین صورت متجلی ست باید کہ دلیری نکند نقل ست کہ مریدے بموجب فرمودہ شیخ خود در کوہستان عزلت داشت مارے پیش وے رسید خواست کہ ویرا بگیرد مار اورا بگزید این خبر بشیخ خود فرستاد جمعی آمدند واورا نزدیک شیخ بردند شیخ فرمود کہ مار را چرا گرفتی گفت شما فرمودہ بودید کہ غیر حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ نیست پس آن مار را غیر حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ ندیدم ازینجہت دلیری کردم ویرا بگرفتم شیخ فرمود ہرگاہ کہ خداوند تعالیٰ را بلباس قہر بہبینی بگریز ونزدیک اومرو والا چنین کند پس دعا کرد وباد بروے دمید او شفا یافت پس فرمود بعد ازین گستاخی مکن تا وقتیکہ اورا نیک نشناسے۔

جوہر تجلی وظہور حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ جمالے می باشد وجلالے می باشد تجلی جمالی آنست کہ مستلزم لطف ورحمت وقرب باشد وجلالے آنکہ موجب قہر وغضب وبعد باشد وبحقیقت ہر جمالے مستلزم جلالے است ودر پس پردہ ہر جلالے نیز جمالے ست زیرا کہ جلال احتجاب حق ست بحجاب عزت وکبریائی از عباد تا ہیچکس او را بحقیقت وہویت چنانچہ ہست نشناسد وجمال تجلی حق ست بوجہ وحقیقت خود از برای ذات خود پس جمال مطلق را جلالے باشد وآن قہاریت حق است مر جمیع اشیا را بافنا در تجلی وجہ مطلق واین مرتبہ علو جمال است واین جمال را دنوی ست کہ بآن اشیا نزدیک میگردد وآن دنو جمال مطلق است بصورت جمیع اشیا واین دنو جمال را نیز جلالے ست وآن احتجاب جمال مطلق است بہ تعینات اکوان ۔ شرح گلشن راز

جوہر روی مہرویان بمناسبت نور ولطف ورحمت با تجلی جمالی مشابہت داشتہ باشد وزلف بتان شوخ دلربا را بمناسبت ظلمات وپریشانی وحجاب با تجلی جلالی نسبت تمام بودہ باشد وروے وزلف محبوبان مثال ونمودار تجلی جمالی وجلالی باشد۔ شرح گلشن راز۔

جوہر اہل اللہ میفرمایند کہ تجلی ذاتی در دنیا حاصل نیست موطن آن دار آخرت است اگر کسے ہمگی ہمت خود را بہ حصول تجلی گمارد در تمام اوقات میسر نیاید الا در بعضے زمان بلکہ در آن وبعضے قائل اند کہ تا یکپاس ودو پاس وزیادہ ازان می تواند واین محال نشد نماید در دار دنیا۔

جوہر تجلی عبارت ست از ظہور ذات وصفات الوہیت ودرج را نیز تجلی باشد وبسیا سالکان درین مقام مغرور شدہ اند وپنداشتند کہ تجلی حق یافتند اگر شیخ کامل صاحب تصرف نباشد ازین ورطہ خلاص دشوار بود وچون آئینہ دل از صفات بشریہ وزنگار طبیعت صافی شود وبعضی صفات روحانی

بر دل تجلی کند و آن از غلبات انوار روحانیت بود که روح بجملگی از صفات بشری بیرون آمده باشد و گاه بود
که روح بجملگی صفات خویش در تجلی آید و این از محو آثار کل صفات بشریت بود و گاه بود که ذات روح که
خلیفه حق است در تجلی آید و بخلافت خود دعوی انا الحق کند و فرق در تجلی روحانی و ربانی آنست که تجلی
روحانی وسمت حدوث دارد آنرا قوت افنا نباشد اگرچه در وقت ظهور ازاله صفات بشریت کند اما فنا نتواند کرد
چون تجلی در حجاب شود در حال صفت بشریت پیدا گردد اما در تجلی حضرت حق سبحانه وتعالی ازین آفات ایمن
باشد و دیگر آنکه از تجلی روحانی آرام دل پدید آید و از شک و ریب خلاص نیابد ذوق معرفت تام ندهد و تجلی
حضرت حق سبحانه وتعالی بخلاف این باشد و دیگر آنکه از تجلی روحانی غرور و پندار پدید آید و عجب و هستی بیفزاید
و در طلب نقصان شود و خوف و نیاز کم شود و از تجلی حضرت حق سبحانه وتعالی این جمله برخیزد و هستی به نیستی
بدل شود و درد طلب بیفزاید و تشنگی زیاده گردد و خوف و نیاز بیفزاید- وانسان آئینه ذات و صفات
حق سبحانه وتعالی ست چون آئینه صافی گشته بهر صفت که حضرت خداوند تعالی خواهد تجلی کند اگر بصفت
حیات متجلی شود چنان بود که خضر و الیاس را حیات باقی بود و اگر بصفت کلام متجلی شود چنان بود که
موسیٰ را بود و اگر بصفت رزاقی تجلی بود چنان باشد که مریم را بود و چون بصفت خلاقی تجلی کند چنان
باشد که عیسیٰ را بود و اگر بصفت اماتة تجلی کند چنان بود که مرید خواجه ابوتراب نخشبی را بود در حالے که
نظر خواجه بایزید قدس سره بر وی افتاد نعره زد جان بداد چنین کس همت بر هر که گمارد هلاکش کند
و دیگر صفات همچنین میدان و فرق بغایت دقیق ست میان مشاهده و مکاشفه و تجلی و استتار میان
این طائفه متعارف است اینست خلاصه کلام شیخ شرف الدین احمد یحیی انچه در مکتوب خود نوشته-

۸۲/۴ جوهر وصول بحضرت خداوند نه از قبیل وصول جسم ست بجسم یا عرض ست بعرض یا جوهر ست بجوهر
یا علم است بمعلوم یا عقل است بمعقول یا شے است بشے تعالی الله عن ذلک علوا کبیرا-

۸۳/۴ جوهر هر که بطریق تصفیه کما ینبغی اشتغال نماید دل او که بحقیقت برزخ جامع وجوب و امکان ست
بسبب ذکر و توجه کلی بمبدا و رفع موانع بنور قدس منور گشته صفائی تام حاصل کند هر چه هست در و نماید
و صور جمیع اشیا از مادیات و مجردات دران دل مکشوف گردد و بواسطه صفائی و مناسبت که بعالم معانی
حاصل کرده مجردات که در عالم جسمانی صور حسیه ندارند متشکل باشکال محسوسات گشته بر وظاهر شوند بمناسبتی
که میان او و صورت ایشان بوده و گاه در عالم مثال ملتبس بلباس مظاهر حسنه بر وظاهر شود و این را
در اصطلاح تانیس خوانند که عبارت از تجلی حق ست بصور مظاهر حسنه و این ابتداء تجلیات القلوبست شرح گلشن راز

۸۴/۴ جوهر سالکان که بمراتب تجلیات افعالی میرسند بسبب آن احوال که دران دم بر ایشان غالب است

حق تعالی را در عالم برزخ مثالی ممثل بصور مظاہر محسوسہ از انسان وغیرہ مشاہدہ می نمایند و این را تجلیات
افعالی می نامند زیرا کہ حق بصور اشیا ظاہر شدہ و در اصطلاح صوفیہ تانس نامند۔

۸۵/۴ جوہر بدانکہ بذوق و وجدان باین مقام رسیدی کہ تجلی ذاتی ترا حاصل شد بجائے رسیدی
کہ غایت سیر سائران و نہایت سلوک سالکان است و اعلی ازین مقام مخلوق را ممکن نیست پس طلب
زیادہ مدار و نفس را در طلب رنجہ مکن و مپندار کہ بشر را مقامے عالی تر ازین دست دہد کہ بالاے
این عدم محض است سوال چون گفتی کہ درین وصول و رویت جز عین ثابتہ خود ندیدہ چگونہ در وے
عین وی حق نباشد جواب گوئیم کہ دیدن بندہ عین خود را و ظاہر شدن صورت عین وی بروے عین
دیدن حق و رسیدن بحق است از بہر آنکہ اعیان ثابتہ شیون و صفات و اسماء حق اند پس مطلقا مغائر
حق نباشند و اسماء و صفات من وجہ عین حق اند و من وجہ غیر حق پس چون سالک مشاہد عین خود
عین خود گردد مشاہد حق گشتہ۔

۸۶/۴ جوہر بدانکہ لابدست مرید مبتدی را از شیخ کامل کہ اقتدا کند بشیخ قولا و فعلا زیرا کہ شیخ ہمراہ است
مرید مبتدی را در راہ سلوک چہ معلوم ست راہی را کہ ندیدہ باشد بے راہبر رفتن دشوار ست و راہبر
کسے بود کہ راہ را دیدہ باشد و کار درویشی و شیخی را محک و معیار ست و آن قرآن مجید و احادیث و
اجماع امۃ مسلمہ است پس ہر چیزیکہ از شان شیخی موافق معیار باشد آن صحیح ست یعنی اگر قول و فعل
شیخ موافق کتاب و سنت و اجماع ست صحیح شیخ قوام الدین فرمودہ ای درویش محک و معیار این کار
کتاب و سنت و سیر سلف کہ اہل اقتدا بودند نہ اجازات مجرد و مقام متبرک کہ فلان فرزند درویش ست
در جای آبا و اجداد خود نشستہ و چیزے کہ از شان شیخی مخالف معیار ست آن فاسد و باطل یعنی اگر قول و فعل
شیخ مخالف کتاب و سنت و اجماع بود ہیچ نباشد آن شیخ لائق شیخی و مقتدائی نبود ہر کہ بدو اقتدا کند
بمقصود نرسد قال اللہ تعالی یا ایہا الذین امنوا اتقوا اللہ وابتغوا الیہ الوسیلۃ اے مومنان
از خدا بترسید و از عذاب او پرہیز کنید و بجوئید سوی خدا تعالی وسیلہ و وسیلہ بسوی او پناہ گرفتن ببندگان
خاص است و تقرب سوے مشائخ عظام و فقراء کرام است وقال علیہ السلام اصحابی کالنجوم بایہم
اقتدیتم اہتدیتم یاران من ہمچو ستارگان اند بہر کدام کہ اقتدا کنید شما راہ بیابید یعنی کلام خدا و رسول خدا
اشارت باین میکند کہ طالب را اقتدا بشیخ کامل باید و در صحبتش حالتی پیدا شود کہ دل از دنیا سرد شود
و محبت حق تعالی و رسول و دوستان او و اعمال صالحہ و توفیق حسنات و اجتناب و بیزاری از سیئات دست دہد
و از صحبتش دوام حضور حاصل گردد و از یاد الہی اطمینان و جمعیت میسر شود۔ صاحب مثنوی معنوی

قدس سرہ میفرماید۔

رو بجو یار خدای را تو زود	چون چنین کردی خدا یار تو بود
گفت پیغمبر که یزدان مجید	از پی ہر درد درمان آفرید
چون ترا آن چشم باطن بین نبود	گنج می پندار اندر ہر وجود
چونکه گنجی ہست در عالم مرنج	ہیچ ویران را مدان خالی ز گنج
گر سفر داری برین نیت برو	ور حضر باشد ازین غافل مشو
در بدر میگرد و می رو کو بکو	جستجو کن جستجو کن جستجو
قصد ہر درویش میکن بی گزاف	چون نشان یابی بجد میکن طواف

جوہر حضرت شیخ فانی فی اللہ و باقی باللہ شاہ کلیم اللہ قدسنا اللہ تعالی بسرہ العزیز در کشکول
میفرمایند که بحکم من لیس له شیخ فشیخه الشیطان بر ہر صاحب دل متحتم ست که طلب شیخ نماید و بحل
(واجب و لازم ۱۲)
این مشکل نماید که چون مبتدی ست امتیاز مصلح از مفسد نتواند کرد و ولی را از غیر وے جدا نتواند نمود پس
بقیاس مصلحان مفسدان را نیز مصلح داند یا عکس و درین ہر دو شق غلط کردہ باشد حضرت شیخ
(یمه از جزئے و پارہ از چیزے ۱۲)
شرف الدین یحیی منیری قدس سرہ در حل این مشکل میفرمایند۔ که عادت جناب الٰہی و سنت حضرت خداوندی
برین جاریست که ہیچ عصر را از مشائخ و زہاد و عباد و اوتاد و اخیار و نجبا و نقبا و ابدال و اقطاب و غوث و
سائر اہل اللہ از اہالی خدمات و غیرہم من العاشقین و المعشوقین خالی نداشته و ندارد و نخواہد داشت
پس لابدست مر طالب صادق را که بخدمت مشائخی که بر جادہ این طریقه میروند و باین سیرت معروف اند
مراودت نماید و مرات و کرات مجلس ایشان را دریابد و در ہر بار متفحص دل خود شود اگر بیند که از ہجوم
وساوس و ہواجس و انواع خطرات که حاوی دل او بودہ فی الجمله رہائی بدست می آید صحبت آنرا که این
(جمع ہاجسہ ہاجسہ چیزی که در دل گذرد ۱۲ — احاطه کنندہ و گرد اگرد گیرندہ ۱۲)
دولت از در او می آید لازم گیرد که قلت صحبت منتج این نعمت ست اگر مستمر گردد امید بیشترست و اگر ہیچ تفاوتی
در ہیچ حالتے نیابد بداند که نصیب من پیش این شیخ نیست و داے خود از در دیگر طلب نماید بی آنکه انکاری
در باطن پیدا آرد و میفرمایند که جناب فیضمآب مرشد الکونین غوث الثقلین محبوب سبحانی شیخ محی الدین
ابو محمد سید عبد القادر جیلانی رضی اللہ تعالی عنه و ارضاہ فرمودند که ہر که قیام نماید در نصف لیل و دو رکعت
بخواند و سجدہ کند و الحاح نماید و استغاثه کند بجناب خداوند تعالی و این دعا بخواند یا رب دلنی علی
(زاری کردن و درخواستن ۱۲)
عبد من عبادک المقربین یدلنی علیک و یعلمنی طریق الوصول الیک جناب خداوند تعالی
فتح کند بروی باب وصول را و دلالت فرماید بر ولی از اولیاء خود که دلالت کند و ارشاد نماید

بحضرت با عظمت حق سبحانہ و تعالے و این مجرب شدہ است مرات و کرات -

۸۸/۴ جوہر فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالے علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم الرفیق ثم الطریق

صاحب مثنوی معنوی قدس سرہ

یار باید راہ را تنہا مرو	از سر خود اندرین صحرا مرو
ہر کہ او بی مرشدی در راہ شد	او ز غولان گمرہ و در چاہ شد
گر نباشد سایۂ پیر ای فضول	پس ترا سرگشتہ دارد بانگ غول

حضرت امام اعظم نعمان بن ثابت کوفی با آنکہ وفور علم و عقل از ہمہ داشت و مجتہد و صاحب مذہب شریعت بود بجہت صحبت و شرط ادب طریقت کہ واجب است بیعت بحضرت امام جعفر صادق کرد و خرقہ اجازت از وی پوشید و تلقین ذکر و فکر از و گرفت و نیز خرقہ اجازت تبرکاً از حضرت فضیل عیاض پوشید و ذکر از و گرفت و حضرت امام شافعی کہ مجتہد و اوتاد وقت بود ارادت بحضرت ہبیرۃ البصری آورد و بیعت با وی کرد و خرقہ اجازت از وی پوشید و حضرت امام احمد حنبل بیعت بہ بشر حافی کردند و از و خرقہ پوشید و حضرت امام محمد ارادت بحضرت داؤد طائی آورد و بیعت و خرقۂ اجازت از و پوشید و حضرت امام ابو یوسف بحضرت حاتم اصم بیعت کرد و مرید شد و حاتم مرید شقیق بود و ابو علی کنیت او -

۸۹/۴ جوہر شیخ ابو النجیب رحمۃ اللہ فرمودہ کہ طالب را باید کہ ارادت و بیعت بشیخ زندہ کند کہ از وے پند و نصیحت پذیرد و خرقۂ اجازت بعد از یافت حق پوشاند و شیخی کہ نقل کردہ است با وے بیعت و ارادت باتفاق شیوخ سلف روا نیست کہ راہ منفعت ظاہر بر و بستہ شد - بعضے مشائخ کہ مرید میگیرند در وقت مرید کردن مرید را میگویند کہ تو مرید فلان مشائخ شدی از دست من این غلط است باید کہ اول نام پیر حاضر کہ بدو بیعت کردہ است بگوید بعد آن نام پیر غائب بزبان آرد -

۹۰/۴ جوہر بعضے از شرائط شیخ ست کہ کریم و رحیم باشد بر عامۂ مریدان و عامۂ خلق و صبور باشد از بلاہا و جفاہا و حلیم باشد بر مریدان و عامۂ مومنان و غیر فظ و کظ و قاس یعنی درشت و کم فہم و سخت دل نباشد و طواف اسواق و جامع دنیا و محب زینت و طالب جاہ و میت نبود و طالب اتباع یعنی مریدان و معتقدان و مغلوب الحال و شطاح نباشد

۹۱/۴ جوہر طریق بیعت از بعضے چنین منقولست کہ اول فاتحہ بارواح مقدسہ مشائخ کرام الطریقہ بخواند بعدہ استغفر اللہ ربی من کل ذنب و اتوب الیہ بخواند بعدہ لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ و اشہد ان محمدا عبدہ و رسولہ بعد ازان بگوید بیعت کردم از پیغامبر علیہ السلام

بواسطهٔ حضرات علیه طریقه فلان برانیکه انچه حق سبحانه فرموده است بجا خواهم آورد-

۹۲ جوهر بدانکه اتفاق ارباب طریقت است که غیر مجاذیب باقی اصناف اولیاء الله تعالی را بے ارشاد صاحب کمالیکه مرشد وے باشد وصول بمقصد حقیقی که مقام ولایت است میسر نیست-

۹۳ جوهر بدانکه نزد ارباب طریقت مجذوب مجرد صالح نیست براے تربیت و مشیخت اگرچه از واصلان است لیکن راه بسوی حضرت حق سبحانه وتعالے بریاضت نیافته و بر دقائق سیر و سلوک و حقائق مقامات و منازل وقوف نیافته و مذموم و محمود را نشناخته و مجذوب مجرد را مجذوب ابتر نیز گویند و همچنین سالک مجرد که هنوز از مضیق مجاهده بفضاے مشاهده نرسیده لائق شیخی و مقتدائی نبود و سالک مجرد را سالک ابتر هم خوانند اما مجذوب سالک و سالک مجذوب شایان شیخی و مقتدائی باشند لیکن مجذوب سالک از سالک مجذوب اعلی باشد و مجذوب سالک آنکه اول بقوت امداد جذبات بساط مقامات را طی کرده بعالم کشف رسید بعد ازان منازل و مراحل طریق را بقدم سلوک باز دید و سالک مجذوب آنکه اول جمله مهالک صفات نفسانی را بقدم سلوک در نوشته آنگاه بامداد جذبات جناب الهی بعالم کشف و یقین رسیده- اگر بعد فنا بالکل مسلوب العقل باشد و دران سکر و بیخودی بماند وآن طائفه را مجذوب مطلق نامند و ایشان معاف و ترجمان حق اند قلم تکلیف بر ایشان نیست ایشان مجانین اند و انکار این جماعت نمی توان کرد و اقتدا هم بدیشان نمی توان نمود محققان صوفیه این طائفه را کامل نمی نامند چه ایشان در مقام سکر و فنا و جمع اند و مرتبه کمال بقا بعد الفنا و صحو بعد المحو و جمع الجمع است و سالکان مقام جمع و استهلاک برده دران شرع اند لهذا سید الطائفه جنید فرماید که الجمع بلا تفرقه زندقه و جمع الجمع توحید مرتبه جمع نیست با هشیاران زندقه است و الا مستان جام فنا را جز از خود نیست نرخ گلشن راز

۹۴ جوهر در معرفت سالک مجذوب و مجذوب سالک و سالک ابتر و مجذوب ابتر صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که سالک مجذوب آنست که اول جمله مفاوز و مهالک صفات نفسانی را در قدم سلوک در نوشته بود آنگاه بامداد جذبات الهی از مدارج قلبی بر معارج روحی در گذشته و بعالم کشف و یقین رسیده و بمشاهده و معاینه پیوسته و مجذوب سالک آنست که اول بقوت امداد جذبات بساط مقامات را طی کرده بود و بعالم کشف و عیان رسیده بعد ازان منازل و مراحل طریق را بقدم سلوک باز دیده و حقیقت حال را در صورت علم باز یافته مرتبه شیخی و مقتدائے این دو کس را مسلم ست- و سالک ابتر آنکه هنوز از مضیق مجاهدات بفضاء مشاهدات نرسیده بود و مجذوب ابتر آنکه هنوز بر دقائق سیر و سلوک و حقائق مقامات و منازل وقوف نیافته باشند هیچ یک استحقاق منصب شیخوخت ندارند و ولایت تصرف در مرید و تربیت بر قانون طریقت بدیشان مفوض نگشته

جمع مفاوز جای بی آب و گیاه

و مرید یعنی محب سالک مجذوب ست و مراد یعنی محبوب مجذوب سالک است۔

۹۵/۴ جوهر صاحب فوائد الفواد قدس سره میفرمایند که بنده با چند یار بزرگ بیعتی تجدید کرد حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسرکتهم ملائم این حال حکایت فرمودند که چون جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم عزیمت مکه کردند پیش فتح حضرت امیر المومنین عثمان رضی الله تعالی عنه را برسالت بر مکیان فرستادند درین میان از جایی حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم را خبر رسانیدند که حضرت امیر المومنین عثمان را کشتند حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم چون آن بشنیدند صحابه را طلبیدند و فرمودند بیعتی بکنید تا بمکیان حرب کنیم یاران بیعت کردند آنزمان جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله وسلم در تنه درختے تکیه کرده بودند آن بیعت را بیعة الرضوان گویند درین میان صحابی که ایشان را

بیخ درخت از بالای زمین تا محل رسیدن شاخها ۱۲

ابن الاکوع گویند بیامدند و بیعت کردند جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم فرمودند که تو پیش ازین بیعت نکرده التماس نمودند که کرده ام این ساعت باز تجدید بیعت میکنم جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم ایشانرا دست بیعت دادند بعد ازان حضرت سلطان المشائخ فرمودند که این تجدید بیعت ازینجاست بعد ازان فرمودند اگر مریدے خواهد تا تجدید بیعت کند و شیخ حاضر نباشد جامه شیخ پیش نهد و بآن جامه بیعت کند درین میان فرمودند که عجب ندارم که حضرت شیخ الاسلام فرید الدین قدس سره بارها همچنین کرده باشند و من هم چنین می کنم

۹۶/۴ جوهر در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت شیخ الاسلام خواجه فرید الحق والدین را قدسنا الله تعالی بسرکتهم پسرے بود از همه پسران مهتر او برفت و در پایان گور حضرت خواجه قطب الحق والدین قدسنا الله تعالی بسرکتهم محلوق شد این خبر بحضرت شیخ فرید الحق والدین رسید فرمودند که خواجه قطب الدین خواجه ما و مخدوم ماست اما این بیعت درست نباشد بیعت و ارادت آنست که دست شیخے بگیرند۔

۹۷/۴ جوهر نفس پلید حرکات و تلونات انواع دارد گاه بگوید که آنوقت دیگر بوده است که مرشدان بودند اکنون مرشدان نماندند گاه بگوید آخر الزمان پدید آمده است فیض منقطع شده فتح باب نشود یا نشود اصلا ملتفت مشو

۹۸/۴ جوهر در فضیلت شیخ صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که بعد از درجه نبوت هیچ درجه فاضلتر از درجه نیابت نبوت نیست در دعوت خلق باحق تعالی بر طریق متابعت رسول الله تعالی صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم و مراد از شیخی این نیابت است۔

۹۹/۴ جوهر در آداب مرید با شیخ صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که مرید امراعات آداب

صحبت شیخ از لوازم واہم آداب ست پس ہرگاہ کہ مرید در صحبت شیخ مؤدب بود منظور نظر رحمت جناب الٰہی گردد وقبول شیخ او را علامتی صحیح ودلیلی صریح گردد بر قبول حق تعالیٰ وقبول رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم وقبول جملہ مشائخ کہ متوسط باشند میان شیخ ورسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم چہ شیخ در دعوت خلق با طریق متابعت رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بمثابہ نائب رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم است الشیخ فی قومہ کالنبی فی امتہ آداب اول اعتقاد تفرد شیخ ست بہ تربیت وارشاد وتادیب وتہذیب مریدان وواسطہ نفوذ اقوال ورابطہ سرایت احوال شیخ در مرید محبت ست ہرچند محبت کامل تر استعداد مرید صورت تربیت شیخ را قابل تر دوم ثبات عزیمت ست بر ملازمت صحبت شیخ باید کہ با خود تصور ومقرر چنان دارد کہ فتح الباب من از ملازمت صحبت وخدمت شیخ تواند بود سوم تسلیم تصرفات شیخ ست باید کہ طریق تنفیذ تصرفات او در نفس و مال خود کشودہ دارد وہرچہ فرماید بتسلیم وراضی بود چہارم ترک اعتراض ست باید کہ بہیچ وجہ ظاہرا وباطنا در خود مجال اعتراض بر تصرفات شیخ ندہد وہرگاہ کہ بروی چیزے از احوال شیخ مشکل آید قصہ موسیٰ وخضر یاد کند کہ موسیٰ باوجود نبوت ووفور علم بر بعضے از تصاریف او انکار نمود وبعد از کشف اسرار آن از انکار باقرار باز گشت پس ہرچہ علم او بدان رہ نبرد از تصرفات شیخ حوالہ با قصور فہم وقلت علم خود کند پنجم سلب اختیار است باید کہ در ہیچ امرے از امور دینی ودنیوی کلی وجزوی بی مراجعت بارادت شیخ واختیار او شروع نماید ششم مراعات خطرات شیخ ست باید کہ ہر حرکت کہ خاطر شیخ آنرا کارہ بود بدان اقدام نماید چہ خطرات ضمیر مشائخ بکراہت ورضا در نفوس مریدان اثرے تمام دارد ہفتم رجوع نمودن ست با علم شیخ در کشف ووقائع باید کہ در کشف واقعات اگر در خواب بود یا در بیداری با علم شیخ رجوع نماید ہشتم اصغا وسمع است با کلام شیخ باید کہ پیوستہ منتظر ومترصد بود کہ بر لفظ شیخ چہ می رود وزبان او را واسطہ کلام حق داند وبیقین شناسد کہ او بخدا گویاست نہ بہوا نہم غض صوت است باید کہ در صحبت شیخ آواز بلند نکند دہم باید کہ با شیخ طریق مباسطت نسپرد نہ بقول ونہ بفعل یازدہم معرفت اوقات کلام است بطریق استعجال وہجوم بر مکالمت با او اقدام نماید دوازدہم محافظت حد ومرتبہ خود ست سیزدہم کتمان اسرار شیخ ست باید کہ ہر حال کہ آنرا شیخ پنہان دارد از کرامات وواقعات وغیر آن ومریدان اطلاع یابد در اخفاء آن رخصت نجوید چہاردہم اظہار اسرار خود ست پیش شیخ پانزدہم آنست کہ ہرچہ از شیخ نقل کند بر قدر فہم مستمع کند۔

(فرو داشتن آواز ۱۲) (روان کردن فرمان ونامہ ۱۲) (نرو ناتر ۱۲)

جوہر در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ المبارک

۱۰۰/۴

فرمودند که چون بخدمت پیر درآیند دیدن آن نباشد که بالا و فرود ببینید هر جا که فرجه ببینید بنشینند که جای آینده همان
باشد بعد از آن فرمودند که وقتی جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم بمقامی نشسته بودند و حلقه
یاران گرد آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه نشسته سه کس بیامدند یکی در آن دائره فرجه یافت بر فور
بیامد و آنجا بنشست و دوم پس دائره نشست و سوم روی از آنجا بتافت و باز رفت ساعتی شد که جناب
سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله وسلم فرمودند که این ساعت جبرئیل علیه السلام بیامد و مرا خبر کرد که جناب
مستطاب خداوند عالم میفرماید که آنکس بیامد و در دائره جا یافت و بنشست ما او را در پناه خویش جا دادیم
و آنکس که در دائره جا نیافت و از شرم پس دائره بنشست ما از وی شرم داشتیم فردای قیامت او را فضیحت
نکنم و آنکس که روی بتافت و باز رفت رحمت ما نیز از وی بتافت بعد از آن حضرت سلطان المشائخ
فرمودند ادب اینست آنکه بیاید هر جا که در مجلس جا یابد بنشیند و اگر نیابد پس دائره بنشیند و باید که درمیان
نه نشیند و هر که درمیان نشیند او ملعون باشد

۱۰/۴

جوهر در آداب مرید با شیخ و آداب شیخ با مرید صاحب مصباح الهدایه میفرماید که چنانکه مرید را
با شیخ ادب ست که آن حق ارادت ست شیخ را با مرید هم ادب ست که حق تربیت ست سر مرید را ادب
اول ایثار ست باید که بر شیخ ایثار حظوظ و قطع تعلقات ظاهر غالب بود تا بمطالعه آثار آن صدق و
یقین مرید زیاده گردد و قطع تعلقات بروی آسان شود و در غبت تجریدش قوت گیرد و اگر فتوحی دست دهد
زائد از قدر ضرورت بر فقرا و مساکین تفرقه کند - دیگر موافقت فعل ست با قول در دعوت هرگاه که مرید را
بافعلی یا ترکی دعوت خواهد کرد اول باید که آن معنی در حال او ظاهر شود و باید که فقر بر غنا اختیار کند
تا مرید را اختیار فقر که شرط سلوک ست آسان بود هر چند که بنسبت با حال او فقر و غنا یکسان باشد
دیگر رفق با ضعفا ست هرگاه در مرید مشاهده ضعف عزیمت و ارادت کند باید که با وی
مدارات نماید و طریق رفق و مواسات سپرد و از حظوظش منع نکند دیگر تصفیه کلام است
باید که کلام خود را از شوائب هوا صافی دارد دیگر معرفت استعداد ست اگر در مرید استعداد سلوک طریق
مقربان بیند او را باحوال اهل قرب دعوت کند و الا تحریص و ترغیب نماید. و اگر صلاح حال مرید
در تجرد از اسباب بیند یا در کسب یا در ترک آن او را بدان فرماید که فرا خور استعداد و موافق حال او
بود دیگر باید که بهیچ وجه طمع بمال مرید یا خدمت او نکند و بدان تعلق نسازد و تربیت و ارشاد را که بهترین
صدقه است در مقابله قبول عوضی باطل نگرداند - دیگر رفع قلب ست بحضرت الهی در حال کلام باید که چون با مرید
سخن خواهد گفت اول دل بحضرت الهی بردارد و از وی طلب معنی کند تا زبان او بحق ناطق باشد

وکلامش در افادت صادق دیگر کلام بتعریض ست هرگاه که از مرید چیزی مکروه معلوم کند باید که سخن به تعیین وبتصریح باو نگوید بلکه بطریق تعریض وکنایه (بکنایه سخن گفتن ۱۲) با جماعتی که حاضر باشند سخنی در اندازد که مفهوم آن بر مراد دلالت کند دیگر حفظ اسرار مرید ست باید که اسرار مرید نگه دارد دیگر عفو ست از زلات (لغزشها یعنی خطایا ۱۲) مرید باید که اگر در مرید تقصیری بیند عفو کند دیگر باید که از مرید توقع تعظیم وتبجیل ندارد اگرچه حق او آنست مرید را از قیام نمودن برای او از اهم آداب ست ولیکن شیخ را توقع آن پسندیده نباشد دیگر قضاء حقوق مرید ست دیگر توزیع اوقات پس شیخ باید که او را خلوتی خاص بود در انجا بوظائف وطاعات مشغول باشد دیگر اکثار نوافل است باید که مرید را بصوالح اعمال مانع نگردد وباخود تصور نکند که مرا بدین احتیاج نیست۔

جوهر ۱۰۲ هدایت دو نوع است حقیقی ومجازی هدایت حقیقی من الله تعالی است که بی واسطه غیری هر کرا خواهد بسوی خود راه نماید کما قال الله تعالی یهدی به من یشاء الی صراط المستقیم وجای دیگر فرمود یهدی الله لنوره من یشاء۔

جوهر ۱۰۳ تحصیل کمالات را قابلیت فطری باید که هدایت عبارت از انست وبی هدایت سعی وکوشش فائده ندهد قال الله تعالی انک لا تهدی من احببت ولکن الله یهدی من یشاء وهو اعلم بالمهتدین سبب نزول این آیت آن بود که حضرت رسول علیه السلام جمعی از خویشان خود را میخواستند که قبول دین مبین نمایند وبراه هدایت آیند چون قابلیت فطری نداشتند واراده الله بآن متعلق نشده بود هدایت ایمان روزی ایشان نشد تنبیه آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم فرمودند که اصل این کار هدایت فطری ست نه سعی وکوشش تنها

جوهر ۱۰۴ اکابر طریقت میفرمایند که طالب را باید که روی دل خود را از جمیع جهات گردانیده متوجه به پیر خود سازد ووجود شریف او را مغتنم داند وخود را تمام باو سپارد وسعادت خود را در مرضیات او داند وشقاوت خود را در خلاف مرضیات او شناسد وباوجود پیر بی اذن او بنوافل واذکار نپردازد ودر حضور او بغیر او التفات نماید حتی که بذکر هم مشغول نشود مگر آنکه او امر کند وغیر نماز فرض وسنت در حضور او ادا نکند ودر جای نه ایستد که سایه او بر جامه او وبر سایه او افتد وبحضور شیخ بر مصلا ننشیند مگر وقت نماز فریضه وبر مصلای او پای ننهد ودر جای وضوی او طهارت نکند وبظروف خاص او استعمال نکند ودر حضور او آب نخورد وطعام تناول ننماید وبکسی سخن نکند وبیشتر نظر نکند ولعاب دهن بآنجانب نیندازد وهرچه از پیر صادر شود آنرا صواب داند اگرچه بظاهر صواب ننماید اما که هرچه میکند از الهام می کند اگرچه در بعضی صور با الهامش خطا راه یابد چه خطاء الهامی در رنگ خطاء اجتهادیست ودر امور کلی وجزئی اقتدا به پیر کند وهیچ اعتراض در حرکات وسکنات او

مجال ندهد زیراکه در اعتراض غیر از حرمان نتیجه نیست و بی سعادت ترین جمیع خلائق عیب بین این طائفه
علیه است نجانا الله سبحانه عن هذا البلاء العظیم و طلب خوارق کرامات از پیر خود نکند و واقعه که روی دهد
از پیر پنهان ندارد و تعبیر یکه بر طالب منکشف شود نیز عرض نماید و صواب و خطا از وجوید و بر مکشوفات خود
اعتماد ننهد و بی ضرورت و بی اذن او جدا نشود و آواز خود بر آواز پیر بلند نکند و با او سخن بلند نگوید و هر فیض و
فتوحی که برسد آنرا بتوسط پیر تصور نماید و اگر در واقعه بیند که فیضی از مشائخ دیگر رسیده است آنرا نیز از پیر خود
داند و مریدی که ببرکت توجه پیر بمرتبه فنا و بقا برسد و راه الهام و طریق فراست بروی ظاهر شود و پیر آن را
مسلم دارد و بکمال او گواهی دهد آن مرید را میرسد که در بعضی امور الهامی بمقتضای الهام خود عمل نماید اگرچه
نزد پیر خلاف آن متحقق بود چه آن مرید درین وقت از ربقه تقلید برآمده است تقلید در حق وی خطا است
و حرمت و تعظیم وی نگاهدارد ظاهرا و باطنا و احترام ظاهر آنست که جدل و بحث و حجت نکند در چیزی که
بشنود از شیخ مسائل دینی و احکام یقینی اگرچه باشد که بیند که شیخ خطا میگوید زیراکه نظر شیخ اتم ست از نظر
او و علم شیخ اکثر ست از علم او و هرچه فرماید بجا آرد بدانچه تواند و اختیار خود ترک کند همچنین در جمیع عبادات
بی اجازت شیخ و تلقین او شروع نکند و خود را از خنده نگاهدارد و بسیار نظر نکند در روی پیر و آواز بلند نکند
پیش شیخ و پیش شیخ سر فرو کرده بنشیند و اصغاء سمع بر کلام شیخ بکلی دهد و زبان او را واسطه کلام حق دارد و بداند که
او بحق گویا ست نه بهوا و راست و چپ ننگرد و احترام و تعظیم باطن مرید مر شیخ را آنست که انکار نکند مرید بر شیخ
اعتقاد کند بتفرد شیخ به تربیت و ارشاد و تادیب و تهذیب مریدان چه اگر دیگری را مقابل او یا کامل تر از و بیند
رابطه محبت ضعیف بود چه واسطه نفوذ اقوال و رابطه سرایت احوال شیخ در مرید محبت ست هرچند محبت
کامل تر استعداد مرید صورت تربیت شیخ را قابل تر و اسرار شیخ را پنهان دارد و اسرار خود پیش شیخ ظاهر کند
نگاهداشت خاطر شیخ کند و ترک آرد اعتراض بر و و حمل کند افعال و اقوال او را بر وجه جمیل بدانچه ممکن گردد
پس هر که در صحبت شیخ کامل باشد بعده اعتراض کند بر و عقد صحبت گسسته باشد توبه کردن بر و واجب است
و شرط ست ترک اعتراض بر جناب خداوند تعالی یعنی هرچه از جناب خداوند تعالی برسد رنج و راحت تسلیم کند
و راضی باشد و شرط ست ترک اعتراض بر شیخ خود از قول و فعل و حال و شرط ست که بداند که نیست هیچ
یکی از مشائخ وقت او که برساند وی را بسوی جناب خداوند تعالی جز شیخ او اگرچه باشد هر یکی از مشائخ
موصوف بدین خاصیت مذکوره و اگر خطور کند بدل مرید که در عالم است شیخی که برساند وی را بسوی جناب
خداوند تعالی جز پیر وی او تصرف کند در و شیطان و بلغزاند وی را و شرط ست که تسلیم تصرفات ظاهر و باطن او
باشد در معاملات و احوال شیخ بنظر ارادت نگرد و بنظر عقل کوته بین تصرف نکند که شرط اعظم تسلیم بودن است

پیر

۱۰۵/۴ جوهر مرید صادق وجود خود را در تحت تصرف شیخی کامل که بمرتبه تکمیل رسیده باشد و سیر و سلوک وجذبه در وبهم پیوسته منقاد و مستسلم گرداند و اگر در تحت تصرف سالک ابتر یا مجذوب ابتر آید استعداد کمال انسانیت در وی فاسد گردد و به مبلغ رجال و مقام کمال نرسد۔

۱۰۶/۴ جوهر مقتضای حکمت بالغه جناب الٰهی در عالم صورت آنست که وجود توالد و تناسل صورت نه بندد الا بعد از ازدواج متوالدین همچنان در عالم معنی۔ هرچند وجود فرزند بے پدر در قدرت جناب الٰهی ممکن است چنانکه وجود عیسی اما در حکمت ممتنع است همچنین وجود مولود معنوی بے ازدواج مرید و مراد اگرچه در قدرت ممکن ست چنانکه وجود بعضی از مجذوبان ولیکن در حکمت متعذر ست

۱۰۷/۴ جوهر مرشد کامل ارشاد هر کس لائق استعداد او می نماید نقل ست که حضرت شیخ ابوسعید ابوالخیر قدس سره چون مرید را تلقین کردی نزد خود می نشاندی و اسماء الله تعالے بر وی می خواندے و نگاه بمرید میکردے تا بکدام اسمی تغیر در وی پیدا میشود از هر اسم که تغیر در وی میدید می فرمود که باین اسم ذکر گوئی تا زمانیکه کار مرید با آن تمام می شد۔ باز او را می نشاندند و اسماء الله تعالے بر وی میخواندند از هر اسمیکه در وی تغیر میدیدند بار دیگر می فرمود تا کار او در فقر با تمام می رسید۔ ه

	ره روان را نظر چنین باید		مرشدی را چنین کسے شاید	

۱۰۸/۴ جوهر روایت کرده اند حضرت امام محمد غزالی در احیاء العلوم که فرمودند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم الشیخ فی قومه کالنبی فی امته و مشایخ طریقت میفرمایند مقتدا کسی بود که بعلم شریعت و طریقت و حقیقه ماهر و کامل شود چنین کسی بعلوم ثلثه مشرف بود مثل نبی در دعوت و ارشاد هادی شود الشیخ فی قومه کالنبی فی امته و صفت وی می باشد و نیز صاحب سجاده کسی را گویند که بر سجاده مستقیم بود یعنی شریعت و طریقت و حقیقت والا صاحب سجاده نگویند الا رسماً و مجازاً۔

۱۰۹/۴ جوهر شرط ست ربط قلب با شیخ از جهت ارادت تام زیرا که شیخ رفیق ست در راه پس تا آنکه با رفیق ربط قلب محکم نشود بمنزل و بمقصد رسیدن آسان نشود و ربط قلب با شیخ آنست که دوام دل خود را با شیخ بدارد و روحانیت شیخ را حاضر بداند۔ و از راه باطن از وی استمداد همت کند تا رابطهٔ ارادت بولایت شیخ محکم نشود از مجرد صحبت او فائده گرفتن متعذر است۔

۱۱۰/۴ جوهر در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت سلطان المشائخ فرمودند که سالک چون در بیعت پیر مستقیم شد آنچه که پیش از آن کرده باشد بدان ماخوذ نیست

۱۱۱/۴ جوهر مبتدی را باید که استحکام نیت کند و آن عبارتست از پاک کردن نفس از دواعی هوا و از هر چیزی که نفس را در آن حظی عاجل بود از تنعمات و لذات و نیز باید که از حرکات مذمومه

دور بود و صحبت یاران که پیش از توبه بود تا بکلی ترک کند و وحدت گزیند. و از فضول و لایعنی خود را نگاه دارد بعضی
گویند هر چه ورای فرض و واجب و سنت و مستحب و راحت اصحاب ست همان لایعنی ست و نزد بعضی هر کاری و
گفتاری که بی نیت خالص در وجود آید همان لایعنی ست و نزد بعضے هر چه از حضرت خداوند تعالی باز دارد
خیر اکان او شرا همان لایعنی است این سخن تمام ست و از ابناء دنیا محبت نکند.

۱۱۲ جوهر صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که مرید و مراد را بر دو معنی اطلاق کنند یکی بمعنی مقتدی و
مقتدا و دیگر بمعنی محب و محبوب مرید بمعنی مقتدی آنست که بصیرتش بنور هدایت بینا گردد و آتش طلب کمال در نهادش
برافروزد و مراد بمعنی مقتدا آنست که قوت ولایت او در تصرف بمرتبه تکمیل ناقصان رسیده باشد و اینچنین
شخص یا سالک مجذوب بود یا مجذوب سالک و مرید بمعنی محب سالک مجذوب ست و مراد بمعنی محبوب مجذوب سالک.

۱۱۳ جوهر حضرت شیخ سعد الدین حموی قدس سره در شرح رساله مکیه میفرمایند که اگر پیر بعید بود و بمیان
نتواند روا بود که پیر تربیت و صحبت دیگری بگیرد تا در هلاکت و ضلالت نیفتد اما باید که پیر تربیت و صحبت
مخالف پیر ارادت نباشد تا مرید از پیر ارادت خللی نیفتد و بعد ممات پیر نیز روا بود که از بهر
ارشاد و تربیت بدیگری توجه کند تا بی بهره نماند و چون پیر ارادت قریب بود و زنده باشد با وجود او
بدیگرے توجه نکند و روا نکند. و این در صورتے ست که پیر موصوف بود بصفات مشائخ و اگر چنین نباشد
روا بود که با وجود پیر ارادت پیر تربیت و صحبت دیگرے بگیرد و بعضے میفرمایند که اگر از نادانی خود بجاهل
یا اهل بدعت ارادت آورده یا از دست او خرقه باطل پوشیده باز بخدمت شیخ حق رود و تجدید ارادت کند
و از دست او خرقه پوشد تا گمراه نشود و بعضے میفرمایند که هر چند مشائخ بیشتر باشند در میان او و جناب مستطاب
سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم طریقه روشن تر باشد چنانچه در موضعی که شمع و چراغ بیشتر باشد
روشنی بیشتر پیدا آید و از بعضے کتب اصحاب حضرت ابو الجناب شیخ نجم الدین کبری قدس سره معلوم شده
که حضرت ایشان را سه شیخ بودند یکے حضرت اسمعیل قصری دوم شیخ عمار یاسر سوم حضرت شیخ ضیاء الدین
ابو النجیب ازین سبب حضرت ایشان را شیخ ولی تراش گویند زیرا که مدد و قوت حضرت ایشان از سه
شیخ بوده و در رشحات مذکور ست که حضرت ناصر الملة والدین خواجه عبید الله احرار قدس سره باین تقریب
میفرمودند که چون مرید صادق شیخ اکمل از شیخ خود بیابد و برا جائز ست که از کامل ببرد و به اکمل بپیوندد و فرمودند
که شیخ ابو عثمان حیری قدس سره فرموده اند که مرا از مبادی حال دائم در خاطر می بود که از مواجید و اذواق
این طائفه حلیه بهره مند شوم اتفاقا بمجلس وعظ شیخ یحیی بن معاذ رازی رسیدم دل من آنجا آرمید
ملازم وی شدم و بعد از آن بصحبت شاه شجاع کرمانی افتادم چون پیش وے در آمدم مرا از مجلس خود بیرون کرد

و فرمود که وی رجا پرورست از وی کار نمی آید باخود گفتم سر من ست و این آستانه بعد از مدتی مرا در صحبت خود راه داد و چندگاه در ملازمت
وی بودم و درین اثنا وی را عزیمت ملازمت شیخ ابوحفص حداد شد من نیز در ملازمت وی رفتم چون بصحبت شیخ ابوحفص حداد افتادم مرا
بتمام از من ربودند اما بشاه شجاع نمی توانستم گفت که اینجا می باشم چون وقت رفتن شاه شد شیخ ابوحفص شاه را فرمودند
که مارا این جوان چیزی خوش ست وی را اینجا گذار و او مرا گذاشت و رفت و کار من در خدمت و صحبت شیخ
ابوحفص حداد تمام شد. و شیخ مجدد الف ثانی قدس سره در مکتوبے میفرمایند که مقصود حضرت حق سبحانه
و تعالی ست و پیر وسیله است بوصول جناب قدس او سبحانه اگر طالب رشد خود را پیش شیخ دیگر به بیند
و دل خود را در صحبت او بحضرت خداوند تعالی اجمع یابد رواست که در حیات پیر و بے اذن او پیش آن شیخ
برود و طلب رشد از و نماید اما باید که از پیر اول انکار نکند و جز به نیکی یاد ننماید و میفرمایند که مشائخ پیر
تعلیم و پیر صحبت را نیز فرموده اند و تعدد پیر تجویز نموده و اگر از پیری خرقه ارادت گرفته باشد از دیگرے
خرقه ارادت نگیرد و اگر گیرد خرقه تبرک گیرد و درینجا لازم نمی آید که پیر دیگر اصلا نگیرد بلکه رواست که خرقه
ارادت از یکی گیرد و تعلیم طریقت از دیگرے و صحبت با ثالث دارد و اگر این هر سه دولت از یکی میسر گردد
چه نعمت ست و جائز ست که تعلیم و صحبت از مشائخ متعدد استفاده نماید انتهی و نزد اهل تحقیق هرگز شیخ
کامل دارد باید که بشیخ دیگر رجوع نماید مگر از پیر ناقص رجوع خود ضروریست که او قابل آن نیست که با او
صحبت داشته شود بلکه صحبت با او داشتن استعداد خود را ضائع ساختن است ۔

۱۴۴ جوهر اکابر طریقت میفرمایند هرچند که وجود فرزند بے پدر در قدرت جناب خداوند تعالی ممکن است
چنانکه وجود عیسیٰ علی نبینا و آله و علیه السلام اما در عالم حکمت ممتنع است همچنین مولود معنوی بے ازدواج
مرید و مراد اگرچه در قدرت ممکن ست چنانکه وجود بعضے مجاذیب لیکن در عالم حکمت متعذر و ولادت
معنوی وقتی پدید آید که مرید نفس خود را بسوی شیخ تسلیم کند و بیرون آید از تصرفات نفسانی و بگردد کالمیت
تحت یدی الغسال بکمام و چنانکه در ولادت صوری فرزند جزو مادر و پدر میگردد در ولادت معنوی نیز جزو
شیخ می شود و در ولادت صوری حیات چند روزه است و در ولادت معنوی حیات ابدیست آنرا ولادت
اولی اصغر گویند و این را ولادت ثانی اکبر خوانند مادر و پدر واسطه نزول از عالم معانی بعالم ظاهر ست
و شیخ واسطه عروج و ترقی مدارج است از عالم ظاهر بعالم باطن و استاد واسطه تعلیم علوم ظاهری و رسمی ست
و شیخ واسطه تعلیم علوم معنوے و حقیقے است مرید بواسطه پیر بحضرت خداوند تعالے میرسد که فوق
جمیع سعادت دنیویه و اخرویه است ازینجا ست که فرموده اند که حقوق پیر فوق حقوق سائر
ارباب حقوق است ۔

جوهر ۱۱۵/۴ در ثمرات الحیات مذکورست که حضرت شیخ برهان الدین قدس سره فرمودند بصفتی که پیر در دل مرید موصوف گردد بهمان صفت نقد وقت مرید شود هر یکی که پیر خود را بحری مملو از درر اسرار و معانی و جواهر [جمع دره بمعنی گوهر و مروارید بزرگ ۱۲] تجلیات انوار ربانی داند جناب خداوند تعالی لآلی حقیقت و معرفت خویش در درج سینهٔ او مندرج گرداند و مریدی که پیر را عابد و مرتاض گمان کند طی مراتب مجاهده بر وی آسان کند و مریدی که پیر را متشرع و متورع اعتقاد کند وی را بر احکام شرعیه منقاد [مطیع ۱۲] کند و مریدی که داند که پیر او دام تزویر گسترده است و همت را همگی بر تحصیل لوازم معیشت معروف کرده حاصل خود همان بیند و مدام بدام تلبیس ابلیس مبتلا بود۔

جوهر ۱۱۶/۴ به ثبوت پیوسته که آفت مرید در آزار پیر است که هیچ تدارک آن ممکن [مکر و فریب ۱۲] نیست آزار پیر اصل شقاوت ست اگر مرید را اثری از احوال با وجود آزار پیر باقی ماند از استدراج باید شمرد که آخر بخرابی خواهد کشید و غیر از ضرر نتیجه نخواهد داد و اختلاط با دنیاداران و سوء اعتقاد با پیران از امراض مهلکه است۔

جوهر ۱۱۷/۴ در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که از سید الطائفه جنید بغدادی قدس سره منقول است که فرمودند که مرید صادق آنست که مدت بیست سال کاتب شمال چیزی نیابد که بر وی نویسد معنی این سخن نه آنست که مرید معصوم بود که درین مدت هیچگونه جریمه از وی صادر نشود بلکه این معنی ست که پیش از آنکه کاتب شمال چیزی نویسد بتدارک آن مشغول شود و آنرا از خود دفع کند بر وجهی از وجوه۔

جوهر ۱۱۸/۴ در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشایخ نفعنا الله تعالی بمحبتهم و رزقنا الاقتدا بسیرتهم فرمودند که یوسف نام مردی بود از مریدان حضرت شیخ الاسلام خواجه فرید الدین قدسنا الله تعالی ببرکتهم وقتی بخدمت حضرت شیخ الاسلام عتاب میکرد که من چندین سال در بندگی می باشم هر کسی از خدمت شیخ بخشش یافت مرا بلیتی که بیش از همه بودی این و مانند این میگفت حضرت شیخ الاسلام فرمودند که از جانب من تقصیری نیست از جانب تو نیز استعدادی و قابلیتی می باید و من از آن خود میکنم اگر جناب مستطاب خداوند تعالی ندهد آنرا چه توانکرد مرید همچنان بر سر شکایت بود تا درین میان نظر حضرت شیخ الاسلام بر پسر خردسالی افتاد اورا فرمودند بیا و همانجا که حضرت شیخ الاسلام نشسته بودند مقابل حضرت ایشان خشتها انبار کرده بودند حضرت شیخ الاسلام آن کودک را فرمودند که از آن خشتها یک خشت برای این یار بیار کودک رفت و یک خشت درست آورده پیش آن نهاد باز فرمودند که برو یک خشت برای این یار بیار و این اشارت بدان یوسف کردند آن کودک رفت و نیم خشت بیاورد و پیش او نهاد حضرت شیخ الاسلام فرمودند من این را چه کنم من از آن خود کردم اما چون ترا روزی همین قدر بود

۱۱۹/۴ جوہر چون حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بیعت میکنانیدند عورت را قدح آب
می آوردند ودستہا عورات دران قدح آب می کرد وحضرت رسالت پناہ صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ و
اصحابہ وسلم نیز دست خود را درمیان قدح میداشت وبیعت می کنانید وبعضے مشائخ نیز بمتابعت حضرت
صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم عورت را بیعت برین طریق بہ آب می کنانند فاما در پردہ وخرقہ دامنی ودیگر گن
میابند وعہد میکنند چنانچہ یار جال صاحب محبوب السالکین می نویسد کہ طریق بیعت کردن شیخ ما اینست
اول بجہت استقامت توبہ خود وتوبہ مرید فاتحہ بخواند بعد بسم اللہ الرحمن الرحیم اللہم انی اعوذ بک
من ان اشرک بک الی آخرہ بعدہ سہ بار درود بعدہ سہ بار استغفر اللہ الذی لا الہ الا ہو الحی القیوم
غفار الذنوب واتوب الیہ بعدہ سہ بار لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ بعدہ دست راست خود بر دست
راست مرید نہد چنانچہ ہر دو نر انگشت مرید وپیر ملحق شود محکم بگیرد وآہستہ سورۃ القارعۃ بخواند وبر سینہ
مرید بدمد بعدہ دست بگرداند بعدہ دست مرید بالاے دست خود کند بعضے بعد این وبا مرید عہد کند
بدین طریق بگوید کہ ما را قبول کردی وشیخ ما را قبول کردی وشیخ شیخ ما را قبول کردی وپیران ما را قبول
کردی مرید ہمہ قبول کند واین در حق مردان ست کہ ما را قبول کردی ولجورت امر ونہی بسندہ است بعدہ بگوید
انچہ خدا ورسول فرمودہ ست بکن وانچہ منع کردہ است مکن ومرید قبول کند بعدہ شیخ گوید الحمد للہ ما نیز ترا قبول کردیم وپیران
شیخ ومشائخ ترا در سلک خواجگان خود در آوردیم بعدہ طاقیہ بر سر خود نہادہ بر سر مرید نہد وبگوید اللہ اکبر اللہ اکبر
لا الہ الا اللہ واللہ اکبر اللہ اکبر وللہ الحمد وسہ موی از پیشانی بگیرد فاما حضرت بندگی شیخ نظام الدین بخاری سر
نگرفتند ازین سبب شیخ ما نیز نگرفتندی بعدہ مرید تغیر دستار یا طاقیہ دوگانہ نماز شکر الارادت بگذارد وبخواند در ہر رکعت بعد
فاتحہ اخلاص سہ بار بعد سلام بسجدہ رود ودر سجدہ حاجت خواہد کہ وقت استجابت دعاست بعدہ سر در قدم شیخ آرد
وجمیع یاران را دست بوس کند وبیعت کنانیدن نسوان اینست اگر نسا غائب ست بوکالت محارم
نسبی ورضاعی بیعت کند وانچہ شرائط بیعت ست بہ موکلہ بفرماید وخرقہ دامنی دہد واگر نسوان حاضر ست
در پردہ مرید کند بیعت دست نکند چنانچہ عہد یار جال کند با عورت نکند —

۱۲۰/۴ جوہر حضرت شیخ سعد الدین قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ میفرمایند کہ پیر پیر پیر این فقیر حضرت
شیخ قوام الدین قدس سرہ در ارشاد المریدین آوردہ اند کہ در معرفۃ المریدین السالکین مسطور ست
بروایت حضرت خواجہ حسن بصری قدس سرہ کہ از حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالے وجہہ
مقراض راندن ست سہ تار موی شد واصل راندن مقراض از حضرت شیث ست وحضرت ایشان را
حضرت جبرئیل علی نبینا وآلہ وعلیہم السلام تعلیم فرمودہ اند واتفاق جملہ اہل سلوک وطبقات ست کہ چون

مسلمانے خواہد کہ در ارادت شیخے درآید می باید کہ حرکات و سکنات قلوب ثلثہ و نفس او نظر کند
کہ آن شخص مبتلاء نفس امارہ است یا نہ یا مرفوق بلوامہ است یا مشرف و مزین بنفس مطمئنہ و در
اوصاف قلوب ثلثہ نظر کند کہ وی قلب سلیم دارد یا قلب منیب یا قلب شہید و کار صحت ارادت بمقراض
راندن ست زیرا کہ احوال مقراض یکے سریست از اسرار جناب الٰہی ہیچکس بدین سر اطلاع نیافتہ اگرچہ
بعضے گفتہ اند کہ مقراض قطع علائق ست میان بندہ و مولی و طریق مقراض راندن آنست کہ مستقبل قبلہ
نشیند و مقراض بدست گیرد و سہ بار تکبیر گوید و در وقت راندن مقراض میان اہل سلوک اختلاف است
بعضے گفتہ اند کہ لاحول ولاقوۃ الا باللہ العلی العظیم گوید و اول یک موی از ناصیہ و ببتاند بعدہ
بگوید ملکا و بادشاہا بندہ گریختہ از حضرت تو بودہ است امان می طلبد تا در حد بندگی درآید و چون بیگانگان
بندگی نماید و میخواہد کہ ہرچہ از یاد غیر تو باشد. آن ہمہ عبرت او گردد بعد از ان یک موی دیگر از جانب
راست ناصیہ او ببتاند و یک موے دیگر از چپ ناصیہ او ببتاند کہ حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب
کرم اللہ تعالے وجہہ ہمچنین کردہ اند

۱۲۱
جوہر در محبوب السالکین منقول ست از رسالہ رد المنکرین بندگی حضرت شیخ الہداد لاہورے
السنوری کہ بیعت کردن ازین آیہ بظہور می آید قال اللہ تعالی ان الذین یبایعونک انما
یبایعون اللہ یعنے تحقیق آنانکہ بیعت کردند با تو جز این نیست کہ بیعت کردند با خدای عزوجل
ید اللہ قوت خدای تعالی کہ امر اوست فوق ایدیہم زیر قوتہاے ایشان ست کہ فرمانبرداری ست
با مر خدا و متابعت رسول فمن نکث پس ہر کہ بشکند عہد و بیعت را فانما ینکث علی نفسہ پس
شک نیست کہ می شکند بر نفس خود یعنی ضرر آن بر نفس او رسد و من اوفی و ہر کہ وفا کند بما عاہد علیہ
بانچہ عہد کردہ است آن با خداے یعنی بیعت صوری و معنوی را قبول کرد فسنوتیہ اجرا عظیما
پس زود دہد خدای تعالے او را مزدی بزرگ ای عزیز بیعت و ارادت پیوند کردن با مشائخ برحق
در مرصاد العباد منقول ست کہ معنی ارادت خواستن است چون یکے خواہد مرید و بیعت شیخی شود پس باید
کہ این خواست را بمشیت مقرون گرداند یعنی شیخ برحق وسیلہ نماید کما قال اللہ یا ایہا الذین
آمنوا اتقوا اللہ وابتغوا الیہ الوسیلۃ کہ التوسل الی اللہ التقرب الی الفقراء و کما قال النبی صلی اللہ تعالی علیہ
وآلہ وصحابہ وسلم من اراد ان یجلس مع الانبیاء فلیجلس مع العلماء ومن اراد ان یجلس مع اللہ
فلیجلس مع الفقراء مراد از فقراء مشائخ مرشد و ہادی است ہرگاہ وسیلہ سوے حق تعالے
طالبان را بواسطہ قرب مشائخ باشد پس ارادت و بیعت با شیخ واجب و لازم آید بعد از رسالت پناہ

صلی الله تعالی علیه وآله وصحابه وسلم بیعت با صحابه میکردند بعده مرتبه بمرتبه بمشائخ رسید و تجدید بیعت که مریدان
بامشائخ میکنند این را سندی تمام ست وقتی که حضرت رسالت صلی الله تعالی علیه وآله وسلم حضرت عثمان را
بر مکیان فرستاده بودند آواز برخاست که عثمان را مکیان کشتند آنحضرت آن زمان زیر درختے خان نام
نشسته بودند یاران را برائے محاربه مکیان نامزد میکردند و بیعت می کنانیدند و آن بیعت را بیعت رضوان
هم گویند و شجرة المبایعه هم خوانند در باب آن یاران این آیة نازل شد لقد رضی الله عن المؤمنین
اذ یبایعونک تحت الشجرة چون یاران شدند یارے اکوع نام بازگشت و گفت یا رسول الله صلی الله
تعالی علیه وآله وصحابه وسلم مرا در باطن خطره بود آن دفع شد بتجدید بیعت خواهم کرد رسول صلی الله تعالی
علیه وآله وصحابه وسلم او را تجدید بیعت کنانید برین قضیه اگر از مریدے صغیره و کبیره چیزے در وجود آید بالتمام
مرید شیخ هم بتجدید بیعت کنانند تا از محاربه نفس و شیطان روے نگرداند و از سر تائب شود و اگر شیخ حاضر نباشد
باخرقه و تسبیح تجدید بیعت کند - ارادت و بیعت و خرقه در عهد ولایت خواجه جنید اشتهار یافته و ارادت و بیعت
زنسا بامشائخ بمتابعت اذا جاءک المؤمنات یبایعنک علی ان لا یشرکن تا غفور رحیم یعنے ای محمد
چون بیایند بر تو زنان مومنات تا بیعت کنند با تو برین که شریک نیارند با خدا هیچ چیزے را و دزدی و زنا
نکنند و بر کسے بهتان و افترا نکنند بعضے عورتان بچگان را از کوچه بر میگرفتند و اضافت و افترا بشوهران
خود میکردند که از شما زاده ایم بین ایدیهن این مراد است و بعضے بچگان از زنا می آوردند و افترا بر
شوهران خود میکردند که از شما زاده ایم و ارجلهن این مراد ست ولا یعصینک فی معروف اینست که بی فرمان
نکنند و آن معروف ست چنانچه نوحه کردن و جیبها پاره کردن و در صحرا بے اذن شوهر رفتن و خود را بر
نامحرمان آراستن بعد آنکه این شروط قبول کردند فرمان شد فبایعهن پس ای محمد بیعت کنان ایشان را
و استغفر لهن الله ان الله غفور رحیم و آمرزش خواه از حق تعالی برائے ایشان حق تعالی آمرزگار ست
و بسیار بخشنده - و حالت ارادت غسل کند و از خانه خود به نیت پیوند مخصوص بحضرت شیخ احرام بندد و صحبت
یارے صاحب پیوند بر شیخ رود تا او آداب پیوند و ارادت آوردن بیاموزد و بعد پیوند شکرانه پیش شیخ آرد
بدانچه مقدور باشد بعده با اصحاب مجلس و خادم مصافحه کند و خدمت او با نوافل تصور فرماید شرط دیگر هر چه
شیخ فرماید آنرا بے ناغه خواند و نگذارد تا وقت مردن یعنی آنچه از پیش شیخ روز پیوند اوراد و نوافل گیرد
تا موت آنرا ترک ندهد - صاحب مثنوی معنوی ؎

چون گرفتی پیر هین تسلیم شو　　همچو موسے زیر حکم خضر رو
صبر کن در کار خضر ای بے نفاق　　تا نگوید خضر رو هذا فراق

گرچه کشتی بشکند تو دم مزن ‏ ‏ ور چه طفلے را کشد تو مو مکن

دست او را حق چو دست خویش خواند ‏ ‏ پس ید الله فوق ایدیهم براند

دست پیر از غائبان کوتاه نیست ‏ ‏ دست او جز قبضهٔ الله نیست

گر بگوید کفر دارد بوے دین ‏ ‏ ور بشک گوید شکش گردد یقین

صحبت صالح ترا صالح کند ‏ ‏ صحبت طالح ترا طالح کند

نار خندان باغ را خندان کند ‏ ‏ صحبت مردانت از مردان کند

یک زمانه صحبتت با اولیا ‏ ‏ بهتر از صد ساله طاعت بے ریا

گر تو سنگ صخره و مرمر شوے ‏ ‏ چون بصاحب دل رسی گوهر شوی

گوهرے چه بلکه دریائے شوے ‏ ‏ آفتاب چرخ پیمائے شوے

سایهٔ شاهان طلب هر دم شتاب ‏ ‏ تا شوے زان سایه بهتر ز آفتاب

هر که خواهد همنشینی با خدا ‏ ‏ گو نشیند در حضور اولیا

چون شوے دور از حضور اولیا ‏ ‏ در حقیقت گشتهٔ دور از خدا

تا توانے ز اولیا رو بر متاب ‏ ‏ جهد کن والله اعلم بالصواب

۱۲۲ جوهر طالب خود را بحضرت خداوند تعالے بسپارد و باشد پیش او کالمیت بین یدی الغسال تا هیچ تصرفی و تحرکی نماند و در همه تصرف حضرت حق تعالے را متصرف داند۔

۱۲۳ جوهر طریق بیعت شاه مینا صاحب از مجمع السلوک مرید را پیش می نشاند بعده میفرمود این برادر را به برادری قبول کردی او میگفت قبول کردم بعده میفرمود هر دو برادران توبه کنیم و این استغفار میخواندند استغفر الله الذی لا اله الا هو الحی القیوم و اتوب الیه سه کرة خود میخواندند و آن مرید نیز میخواند بعده بر سر آن مرید اگرچه محلوق بودی مقراض را می راندند اول بمقراض موی پیشانی او قصر میکردند بعده راست و چپ موی او قصر میکردند و بوقت راندن مقراض میخواندند اللهم قصر امله و احفظه عن المعاصی و بعد راندن مقراض میخواندند اللهم صل علی محمد و علی آل محمد و بارک و سلم اللهم ثبتنا علی التوبة و احفظنا عن المعصیة الحفظ منک بحق محمد و اهل بیته و بوقت پوشانیدن کلاه میخواندند الٰهی توجه بتاج الکرامة والسعادة و احفظه عن المعاصی و ثبته علی دین الاسلام و بعضے را شیرینی بدست مبارک خود در دهن او می نهادند و این دعا می خواندند اللهم ارزقه حلاوة الایمان برحمتک یا ارحم الراحمین

۱۲۴ جوهر بدانکه طالبان جناب حق سبحانه و تعالی عالی همتان اند از حضرت حق تعالی جز حق تعالی نبینند

حضرت رابعہ رضی اللہ تعالی عنہا میفرمایند خداوندا اگر رابعہ ترا بترس دوزخ پرستیدہ است رابعہ را ہم
در دوزخ بسوز واگر بامید بہشت پرستیدہ است بہشت را بر رابعہ حرام گردان واگر ترا برائے تو پرستیدہ است
دیدار خویش از رابعہ دریغ مدار ومیفرمایند الہی مراد دنیا ہرچہ قسمت کردہ بدشمنان خود دہ وہرچہ در آخرت
نصیب ما کردہ بدوستان خود دہ رابعہ را در دنیا اندوہ تو غمگسار بس در آخرت نام تو یادگار بس۔

۱۲۶/۴ جوہر مشائخ طریقت میفرمایند کہ طالب را باید کہ بگفتار خلق خود را در تشویش ندارد در مدح وذم
ایشان نپردازد کہ از دست خلق ہیچ نوع خلاص نیست وہیچ وجہ فراغ نہ۔

۱۲۷/۴ جوہر میفرمایند حضرت سید عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کہ حضرت خداوند تعالی میفرماید ہرکہ
طلب کند مرا بیابد مرا وہرکہ طلب کند غیر مرا نیابد مرا ودرین رجاء عظیم ست بوجدان حضرت خداوند تعالے
بشرط طلب بکمال ارادت واخلاص طلب از شائبہ طلب غیر۔

۱۲۸/۴ جوہر بدانکہ مبتدی طالب محتاج است از جہت تلقین ذکر از شیخ وصاحب رسالہ مکیہ شیخ
قطب الحق والدین دمشقی قدس سرہ میفرمایند کہ تلقین گرفتن صحابہ از رسول مقبول صلی اللہ تعالے
علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ثابت ست در حدیثے کہ روایت کردہ است شداد بن اوس وعبادہ بن صامت
حاضر بود کہ تصدیق می داشت پس گفت شداد کہ من نزدیک رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ
وسلم بودم ناگاہ فرمودند کہ ہست درمیان شما غریبے یعنے کافرے التماس نمودم کہ نیست پس فرمودند
ببستن در پس فرمودند کہ بردارید دستہائے خود را وبگوئید لا الہ الا اللہ پس برداشتیم دستہائے خود را
ساعتے واین کلمہ بگفتیم پس نہادند رسول مقبول صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم دستہائے خود او فرمودند
الحمد للہ اللہم انک بعثتنی بہذہ الکلمۃ امرتنی بہا ووعدتنی علیہ الجنۃ انک لا تخلف المیعاد
ثم قال ابشروا فان اللہ قد غفر لکم ہمہ سپاس وستایش مر خداوند تعالی راست خداوندا بدرستے
کہ تو بعث کردی مرا بدین کلمہ وامر فرمودی بدین کلمہ ووعدہ کردی مرا بدین کلمہ بہشت را بدرستی کہ تو خلاف
نکنی وعدہ را پس فرمودند کہ مژدہ باد مر شما را بدرستی کہ خداوند تعالی بیامرزید شما را وتلقین کردہ اند
صحابہ تابعین را ومشائخ شیخا بعد شیخ الی زماننا یعنے صحابہ چنانچہ از جناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ
تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم تلقین یافتند صحابہ تابعین را ہمچنین آموختند وتابعین نیز مشائخ تبع تابعین را
تلقین کردند وتبع تابعین مشائخ دیگر را تلقین فرمودند ہمچنین شیخا بعد شیخ تلقین جاری بودہ است
تا زمانہ ما وفرمودند صاحب رسالہ مکیہ قدس سرہ کہ ثابت شدہ است نزدیک ائمہ طریق از جماعت
صوفیہ وسادات سلوک طریقت وحقیقت کہ جناب ارشاد مآب امیر المومنین علی کرم اللہ تعالی وجہہ

و وجوہ آلہ الکرام بحضرت باعظمت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم التماس نمودند کہ مرا سامنہ نے
فرمائید با قرب طرق الی اللہ تعالی واسہل بر عباد او سبحانہ وتعالی وافضل عند اللہ تعالی فرمودند یا علی
لازم گیر مداومت ذکر اللہ تعالی در خلوت و فرمودند یا علی قیامت قائم نشود کہ بر روی زمین کسی باشد کہ بگوید
اللہ اللہ پس جناب امیر المومنین التماس نمودند کہ چگونہ ذکر گویم فرمودند کہ بہ بند چشمہای خود را و بشنو از من
پس فرمودند سہ بار لا الہ الا اللہ و جناب امیر المومنین می شنیدند پس جناب امیر المومنین سہ بار لا الہ الا اللہ
فرمودند و سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم می شنیدند پس تلقین فرمودند جناب امیر المومنین
این ذکر را بحضرت خواجہ حسن بصری رضی اللہ تعالی عنہ و حضرت ایشان حضرت خواجہ حبیب عجمی را رضی اللہ
تعالی عنہ الی آخرہ۔

۱۲۹/۴ جوہر حضرت شیخ فانی فی اللہ و باقی باللہ شاہ کلیم اللہ رضی اللہ تعالی عنہ در کشکول میفرمایند
کہ طالب صادق چون بملازمت شیخ کامل و مکمل برای کسب طریقت بیاید باید کہ شیخ فرماید کہ سہ روزہ
متواتر دارد و اگر تواند طے کند والا باندک طعام افطار نماید و در ہر روز کلمہ تہلیل و استغفار و صلوۃ
ہر یکے ہزار بار بگوید آخر شب سوم غسل کردہ پیش شیخ آید بفرماید کہ مرید فاتحہ و اخلاص و آمن الرسول و
استغفار و شہد اللہ تا حکیم بخواند بعدہ گوید کہ بیعت کردی بدین ضعیف و خواجہ این ضعیف و خواجگان
خواجہ ما و بر پیغمبر صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم و بر حضرت رب العزت عہد کردی کہ جوارح را بر نہج مستقیم
شرع داری و دل را بمحبت حق تعالی دہی و درین وقت دست راست خود بر دست راست او نہد بقولہ
تعالی ید اللہ فوق ایدیہم و طائفہ کہ گرد پیش نشستہ باشند دست بدامن طالب زنند و اگر در مجلس
ہجوم زیادہ بود دامن دامن گرفتہ بگیرند ہم ہمہ مرید گوید بیعت کردم و عہد بستم کہ بر نہج شرع باشم و دل
بمحبت او دارم بعد ازان خرقہ بپوشانند و گوید و لباس التقوی ذلک خیر العاقبۃ للمتقین و
در خلوت ملائم حال مرید ذکرے تلقین فرماید کہ غیرے مطلع نشود و میفرمایند کہ طریق تلقین اینست
کہ یکبار شیخ گوید مرید بشنود و باز یکبار مرید گوید شیخ بشنود تا سہ نوبت و حوالہ سازد یعنی چنانچہ مرا از
پیران رسیدہ است من بتو رسانیدم و مرید قبول کند و امر کند طالب را کہ بعد ہر نماز پنجگانہ درود دہ بار
و اخلاص دہ بار و شش رکعت بسہ سلام صلوۃ اوابین گذارد و دو رکعت بعد این بہ نیت حفظ الایمان
بخواند و نزد خواب صد بار تہلیل بخواند و فاتحہ اہل شجرہ خویش خواندہ باشد۔

۱۳۰/۴ جوہر در فوائد الفواد مذکور است کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہ العزیز فرمودند
کہ مردے بخدمت حضرت خواجہ اجل شیرازی قدس سرہ آمد و ارادت آورد و منتظر فرمان خواجہ بود

از نماز واورا چه فرماید خواجه ہمین گفت انچه برخود روا نداری بر غیرے روا مدار وخود را ہمان خواه که دیگر یرا
خواہی الغرض آن مرید باز گشت وبعد از مدتے باز آمد وبخدمت شیخ عرضه داشت کرد که من آن روز
بخدمت پیوستم ومنتظر بودم تا خواجه چه فرماید از نماز واورا ہیچ نفرمود امروز منتظران تربیتم خواجه جواب داد
که آنروز تخته سبق توچه بودم باید حیران ماند ہیچ جواب نگفت خواجه تبسم فرمود وگفت که آنروز ترا گفتم
که انچه برخود نه پسندی بر دیگرے مپسند وخود را ہمان خواه که غیر خود را خواہی تو خود آن سخن یاد نداشتی
چون تخته اول درست نکردی تخته دیگری چگونه دہم۔

۱۳۱/۴ جوہر سلوک بضمتین راه رفتن ونیک روی کردن در امورات ودر اصطلاح
حضرات صوفیه سلوک عبارت ست از تہذیب اخلاق تا ساخته شود برای رسیدن بحضرت الوہیت
یعنی از اخلاق ذمیمه بیرون آید ودر اخلاق حمیده در اید واخلاق ذمیمه مانند حب دنیا وحب نسا وحب جاه
وحقد وحسد وکبر وبخل وغضب وعجب وکذب وغیبت ونمیمه وحرص وظلم وریا وامل ونظر در عیب خلق
وقلة الرحم وترک نصیحت وتعلق بمخلوق وعداوت وطمع ورعونت وکثرت اکل وشہوت وغیرہا واخلاق
حمیده علم وحلم وحیا ورضا وعفو ورافت ونصیحت وتواضع ومروت ومدارات ومحبت وشجاعت وسخاوت
وعدل وتقوی وزہد وورع وتوکل واخلاص وصدق وغیرہا۔

۱۳۲/۴ جوہر معنی سلوک که سیر است دو نوع است سیر الی الله وسیر فی الله سیر الی الله نہایت دارد واہل
تصوف گویند سیر الی الله آنست که سالک چندان سیر کند که حضرت خداوند تعالی را بشناسد وچون بشناخت
سیر الی الله تمام شد ابتدا سیر فی الله شود وسیر فی الله آنست که بعد شناختن چندان سیر کند که تمام صفات
واسما وعلم وحکمت دریابد وتا زنده باشد ہمدرین کار باشد واہل وحدت گویند که سیر الی الله عبارت از آنست
که چندان سیر کند که بیقین بداند که وجود یکے بیش نیست وجز وجود حضرت خداوند تعالی وجودی دیگر
نیست واین بجز حصول فنا وفنا الفنا نشود وسیر فی الله آنست که بعد دانستن چندان سیر کند
که تمام حکمتہا کماہی بداند وببیند وبعضی گویند سیر فی الله امکان ندارد که عمر آدمی قلیل وعلم وحکمت حضرت
خداوند تعالے کثیر وبعضے میفرماید امکان دارد که استعداد آدمی متفاوت است

۱۳۳/۴ جوہر بدانکه سلوک وریاضت وتصفیه بواسطه آنست که مستعد جذبه الہی شوند والا ہیچکس را العمل
وصول بآنحضرت ممکن نیست۔

۱۳۴/۴ جوہر کسانیکه گفته اند که حق تعالی را نمی توان دیدار وجہی راست گفته اند یعنی من حیث الذات
وآنہا که گفته اند می توان دید ہم راست گفته اند یعنی من حیث الاسما والصفات

۱۳۵/۴ جوہر صاحب فوائد الفواد قدس سرہ میفرمایند کہ سخن در سلوک افتاد حضرت سلطان المشائخ نفعنا اللہ
تعالی بمحبتہم و رزقنا الاقتداء بسیرتہم فرمودند کہ روندہ رو بکمال دارد یعنی سالک تا در سلوک ست امیدوار
کمالیت است بعد ازان فرمودند کہ سالک ست و واقف ست و راجع اما سالک آنست کہ او راہ رود و
واقف آنست کہ او را وقفہ افتد بندہ عرضہ داشت کرد کہ سالک را ہم وقفہ افتد فرمودند آرے ہرگاہ کہ
سالک را در طاعت فتورے افتد چنانکہ از ذوق طاعت بماند او را وقفہ باشد اگر زود تدارک آن کند و بازآید
شود باز سالک تواند بود اگر عیاذا باللہ تعالے ہمبران بماند بیم آن باشد کہ راجع شود بعد ازان لغزش
این راہ را بر ہفت قسمت بیان فرمودند اعراض حجاب تفاصل سلب مزید سلب قدیم تسلی عداوت
و این قسمت را تمثیل فرمودند کہ دو دوست باشند عاشق و معشوق و مستغرق محبت یکدیگر درین میان
اگر از عاشق حرکتی یا سکنتی یا قولے یا فعلے در وجود آید کہ ناپسندیدہ دوست او بود آن دوست ازو
اعراض کند یعنی روی بگرداند پس عاشق را واجب ست کہ در حال باستغفار مشغول شود و بمعذرت
پیوندد و ہرآینہ دوست ازو راضی شود و آن اندک اعراضی کہ بودہ باشد ناچیز گردد و اگر آن محب ہم
بدان خطا اصرار کند و عذر آن نخواہد آن اعراض بحجاب کشد و معشوق حجابے درمیان آرد حضرت
سلطان المشائخ چون بدین سخن رسیدند دست مبارک بالا کردند و آستین پیش روی شریف نہادند
و فرمودند کہ مثل این حجاب شود میان محب و محبوب پس محب را واجب آید کہ در اعتذار کوشد و توبہ
گراید و اگر درین باب ہم آہستگی کند آن حجاب بتفاصل کشد و آن دوست ازوے جدائی گزیند پس
اول اعراضے بود چون عذر نخواست حجاب شد و چون ہم بدان ناپسندیدگی مصر بود تفاصل شد پس
اگر دوست ہم مستغفر نشود سلب مزید شود و مزیدے کہ او را بود در اوراد و ذوق طاعت و عبادت
و غیر آن مزید ازو باز ستانند پس اگر عذر آن ہم نخواہد و بدان بطالت بماند سلب قدیم شود یعنی
طاعتی و راحتے کہ پیش از مزید داشتہ آنرا ہم بستانند پس اگر اینجا ہم در توبہ تقصیری رود بعد ازان
تسلی شود و تسلی چہ باشد یعنی دوست او را بر جدائی او دل یار آمد پس اگر باز ہم در انابت اہمال رود عداوت
پیدا شود و آن محبت کہ بودہ باشد بعداوت مبدل شود نعوذ باللہ منہا

۱۳۶/۴ جوہر مسافر و سالک آنست کہ از منازل شہوات طبعی و مشتہیات نفسانیہ و لذات و مالوفات
جسمانی عبور نماید و از لباس صفات بشری منخلع گردد و از ظلمت یقین خودی کہ حجاب نور اصل و
حقیقت او بود صافی گردد و پردہ پندار خودی از روے حقیقت بر اندازد۔ شرح گلشن راز

۱۳۷/۴ جوہر قطع منازل و مراحل سالک کہ عبارت از سلوک ست از امکان و تعینات بجانب

واجب بسیر کشفی ست که بترک شین و افعال و اقوال قبیحه و نقصان صفات و افعال ردیه موقوف است زیرا که مادام که سالک طریقت ترک اعمال و افعال و اقوالیکه در طریقت یا در شریعت عیب ست نماید و از اخلاق و صفاتیکه موجب نقص و تقلید و عدم وصول بمبدء است اعراض نکند بمراتب مکاشفات و مشاهدات نرسد و سیر کشفی اعلی از سیر استدلالی ست چه آن بطریق شهود و معائنه است و این بطریق دلیل و لیس الخبر کالمعائنه و سیر کشفے عبارت از رفتن سالک است از مقام تقیید بجانب اطلاق۔

۱۳۸ جوهر شرطست برای سالک دوام صوم و تقلیل غذا عند الافطار بحیثیتی که زیان نرساند سالک را گرسنگی مشائخ طریقت میفرمایند هر که حیوة ابد طمع دارد باید که چهار مرگ پیش از مرگ بمیرد فقر دائم و صبر دائم و جوع دائم و از جامه رعونت دور بودن۔

۱۳۹ جوهر سالکان دو نوع اند محبوبان و محبان آنکه جذبهٔ ایشان مقدم ست محبوبان اند و آنکه سلوک ایشان مقدم ست محبان اند

۱۴۰ جوهر ارباب طریقت میفرمایند که سلوک و ریاضت و تصفیه بواسطه آنست که مستعد جذبه الهی شوند والا هیچکس را بالعمل وصول بانحضرت ممکن نیست ؎

بجست وجوی نیابد کسی مراد دلی	کسی مراد بیابد که جستجو دارد

۱۴۱ جواهر ارباب طریقت میفرمایند که شوق و عشق سالک طالب صادق بمرتبه باشد که در راه طلب هر چه از مراتب دنیا و عقبی پیش آید از همه گذر کند و چنان عالی همت باشد که اگر مراتب و مقامات کل برو عرض کنند بگوشهٔ چشم نگاه بران نماید و از مطلوب حقیقی باز نماند ؎

زانکه گر جائے نظر خواهی فگند	در کنار خویش سر خواهی فگند
کیست زو بهتر بگو اے هیچکس	تا بدان دل شاد باشی یک نفس
من نه شادی خواهم و نه خسروی	انچه میخواهم من از تو هم توئی

۱۴۲ جوهر شارح گلشن راز قدس سره میفرمایند که سالکان را معراج روحانی به بدن مثالی و گاه بے بدن حاصل می شود چنانچه سالک می بیند که عروج باسمانها گاه بترتیب و گاه بی ترتیب نماید و در هر آسمان بحسب مناسبت که درمیانه بود ارواح انبیا و اولیا و ملائکه را مشاهده می کند و از آسمانها تا بعرش و از بالای عرش سیران مے نماید۔

۱۴۳ جوهر بدانکه کیفیات و کمیات مکشوفات اولیا کما ینبغی خارج از تحریر و تقریر است و بیرون از احاطه ادراک و عقول۔

۱۴۴ جوهر گاه باشد که سالک از محسوسات غائب شود و بعضی از حقائق امور غیبی برو منکشف شود آنرا واقعه خوانند و اگر در حالت بیداری این معنی دست دهد آنرا مکاشفه نامند و شرط صحت واقعات استغراق است در ذکر و غیبت از محسوسات و وجود اخلاص و تجرید سر از ملاحظهٔ اغیار و واقعات و منامات بعضی کاذب باشند و بعضی صادق زیرا که بیشتر در واقعات و منامات نفس با روح مشارک بود و در بعضی مستقل و کذب صفت نفس است و صدق صفت روح پس کذب مدرک نفس بود و صدق مدرک روح و واقعات چنانکه مومن موحد را بود بعضی رهابین و فلاسفه و براهمه را از غایت ریاضت نیز می شود لیکن ایشان را بدان منزلتی نبود بلکه داعی سوی غلو ضلالت و غرور شود اما در حق مومن موحد کرامت بود چه سبب تقویت یقین و مزید عبودیت ایشان گردد و مکاشفات همه صادق باشند زیرا که مکاشفه از نمودن حضرت خداوند تعالی ست در حالت تجرد روح از غشاوهٔ بدن

۱۴۵ جوهر بدانکه هر یک از واقعه و منام منقسم ست به سه قسم کشف مجرد و کشف متخیل و خیال مجرد کشف مجرد آنست که کسی بدیدهٔ روح مجرد از خیال صورتی که هنوز در غیب بود در خواب یا در واقعه مطالعه کند و بعد از ان همچنانکه دیده باشد در عالم شهادت واقع شود یا از غیب بعالم شهادت آمده باشد لیکن به نسبت با بیننده حکم غیب دارد مثلاً کسی بیند که فلان جای دفینه است برین صفت پنهان چون باز جوید هم بران صفت بود که دیده باشد و این را کشف مجرد ازان خوانند که قوت متخیله دران هیچ تصرف نه نموده و آنرا لباس خیالی نه پوشانیده و اگر این معنی بطریق مشاهده ادراک شود مدرک آن بصیرت روح بود اگر باستماع هاتف والقای سمع معلوم شود واسطهٔ ادراک آن سمع روح بوده و فرق میان کشف مجرد و مکاشفه آنست که کشف مجرد در خواب یا در واقعه بود و خواب و واقعه در حال غیبت از محسوسات و مکاشفه در بیداری بود و کشف متخیل آنست که در خواب یا در واقعه در حال ادراک روح نفس مداخلت نماید و قوت متخیله آنرا از خزانهٔ خیال کسوت صورتی مناسب از محسوسات بپوشاند و بران کسوت مشاهده افتد معبر در تعبیر آن مناسب صورت خیالی عبور کند و حقیقت آنرا که مدرک روح بود دریابد چنانکه موذنی در ماه رمضان المبارک نزدیک حضرت شیخ ابن سیرین قدس سره رفت و گفت که بخواب دیده ام که فروج مردم ساختم میکردم و از مباشرت مباح باز می داشتم فرمودند که تو موذنی قبل از وقت اذان میگوئی بدان سبب مردم را از مباشرت مباح منع میکنی دریافت که قوت متخیله او معنی مدرک روح را که منع مباشرت مباح است در صورت خیال ختم فروج پوشانیده چه در عالم شهادت صورت ختم را از بهر منع تصرف دیده بود و در خزانهٔ خیال چنان باقی مانده و خیال مجرد آنست

که بسبب غلبهٔ خواطر نفسانی روح از مطالعهٔ عالم غیب محجوب باشد. و در حال نوم یا در واقعه آن خواطر قوی تر گردد
و قوت متخیله آن خواطر را کسوت خیالی پوشانیده بر نفس عرض کند. و نفس صورتهاے آن خواطر بعینها
مشاهده کند چنانکه کسے را پیوسته خاطر گنج یافتن غالب بود به بیند که گنجی یافته است معبر داند که این
مشاهده از روے نفس ست آنرا اعتبار نکند. و این را خیال مجرد و خیال باطل خوانند و همعنی اگر در خواب
افتد آنرا اضغاث احلام گویند یعنی خوابهاے پریشان از تحدیثات نفس و یا متخیلات شیطانی و خوابهاے
(دسته های گیاه خشک و تر با هم آمیخته جمع ضغث بالکسر ۱۲)
باطل که تعبیر نه پذیرد و اگر در واقعه افتد واقعه کاذبه گویند و درین قسم وقوع صدق اصلا صورت نه بندد
چه نفس باستقلال بے مشارکت روح منشی خواطر بود و صدق از صفات نفس دور و کشف متخیل آنرا گویند
(آغاز کننده و از خود چیزے گوینده ۱۲)
که هر حقیقت که کشف می شود آنرا در کسوت خیالی مناسب مشاهده میکند و در کشف متخیل مداخلت کذب باشد
لیکن کذب محض صورت نه بندد چه اگر بعضے از خواطر نفسانی با مدرکات روحانی پیوند و جمله را متخیله
کسوت خیالی بپوشاند بعضی از آن صادق بود و بعضے کاذب معبر بقوت علم حقائق مدرک روحانے را
از شوائب خاطر نفسانی خالص گرداند و اگر در حال ادراک روح خواطر نفسانی با مدرک روحانی منضم
نشود و متخیله جز حقائق روح را لباس نپوشاند واقعه یا خواب صادق بود۔

۱۴۶/۴ جوهر در کشف متخیل صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که کشف متخیل چنان بود که روح انسانی
در خواب یا در واقعه بعضے از مغیبات دریابد و نفس بجهت تعلق بدو با وے دران ادراک مشارکت نماید
و بقوت متخیله آنرا از خزانه خیال کسوت صورتے مناسب از محسوسات پوشاند و دران کسوتش مشاهده کند
پس معبر یا شیخ در تعبیر و تفسیر آن نوم یا واقعه بوجه مناسب از صورت خیالی عبور کند و حقیقت آنرا که
مدرک روح بود دریابد و بیان کند چنانکه وقتے موذنے در ماه رمضان پیش ابن سیرین رفت و گفت
بخواب چنان دیدم که فروج مردم را ختم میکردم و از مباح باز میداشتم ابن سیرین گفت تو موذنی و پیشتر از
وقت بانگ میگوئی و بدان سبب مردم را از مباشرت مباح منع می کنی دریافت که قوت متخیله او معنے
مدرک روح را که منع بود از مباشرت مباح در صورت خیال ختم فروج پوشانیده است چه در عالم
شهادت صورت ختم را از بهر منع تصرف دیده بود و این صورت در خزانه خیالی باقی مانده و همچنانکه مرید
مجاهد در واقعه بیند که با سبع و بهائم در محاربه است و یا با حیات و عقارب در قتال یا با کفار و ملاحده
(درنده ۱۲)
در جدال شیخ داند که او با نفس در مقام جهاد است و گاه معنی صفت غضب و شهوت او را در صورت
حیات و عقارب می بیند و گاه معنی تمرد و تجود او را در صورت کفار و ملاحده مطالعه می نماید علی هذا هر حقیقت
(دیده و دانسته انکار کردن ۱۲)
که برو کشف شود آنرا در کسوت خیالی مناسب مشاهده کند از تهمت نام این قسم کشف متخیل کرده شد و درین

قسم مداخلت کذب باشد ولیکن کذب محض دران صورت نه بندد بسبب آنکه از ادراک روح خالی نباشد پس اگر در حال ادراک روح خواطر نفسانی با مدرک روحانی منضم نشود و متخیله جز حقایق مدرکات روح را لباس خیالی نپوشاند آن واقعه یا خواب همه صادق بود و اگر بعضے از خواطر نفسانی با مدرکات روحانی پیوندد و جمله را متخیله کسوتهاے خیالی پوشاند بعضی ازان صادق بود و بعضی کاذب پس معبر بقوت علم تعبیر حقایق مدرکات روحانی از شوائب خاطر نفسانی خالص گرداند

[۱۴۷] جوهر در خیال مجرد صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که خیال مجرد آن بود که خواطر نفسانی بر دل غلبه کند و بغلبه آن روح از مطالعه عالم غیب محجوب ماند پس در حال نوم یا واقعه آن خاطر قوی تر گردد و متخیله هر یک را کسوت خیالی پوشاند و مشاهده افتد با صور آن خواطر بعینها چنانکه کسی را پیوسته خاطر گنج یافتن غالب بود و در خواب بیند که گنجے یافته است یا مرتاضی که داعیه قبول خلق او را بران باعث بود در واقعه بیند که مسجود خلائق است معبر و شیخ دانند که این مشاهده نتیجه آرزوی نفس است لاجرم آن را اعتباری نکنند و خیال باطل خوانند و اینمعنی اگر در خواب افتد آنرا اضغاث احلام گویند و اگر در واقعه افتد واقعه کاذبه خوانند

[۱۴۸] جوهر بدانکه سالک را بقدر رفع حجاب و صفای عقل اول دیده عقل او گشاده می شود و معانی معقولات روی می نماید و این را کشف نظری گویند بهمین اعتماد نشاید بیشتر حکما درین مقام مانده اند و همت بر تجرید عقل و ادراک معقولات گماشته و عمر دران صرف کرده و آنرا وصول بمقصود حقیقی شناخته و چون سالک ازین بگذرد بنور دل پیوندد و مکاشفات دلی پدید آید و این را کشف نوری خوانند چون ازین بگذرد مکاشفات سری پدید آید اسرار آفرینش و حکمت وجود هر چیز ظاهر گردد و این را کشف الهی گویند و چون ازین بگذرد مکاشفه روحانی پدید آید نعیم و جحیم و ملائکه و عوالم نامتناهی مکشوف شود و این را کشف روحانی گویند و چون ازین بگذرد مکاشفات خفی پدید آید بعالم صفات حضرت خداوندی راه یابد و این مکاشفات صفاتی گویند درین حال اگر بصفت علمی مکاشفه شود علم لدنی پدید آید و اگر بصفت سمعی مکاشفه شود استماع کلام الله تعالے و خطاب پدید آید و اگر بصفت بصیری مکاشفه شود رویت و مشاهده پدید آید و اگر بصفت جلال مکاشفه شود بقای حقیقی پدید آید و اگر بصفت وحدانیت مکاشفه شود وحدت پدید آید باقی صفات را همین قیاس کن اما کشف ذاتی مرتبه بلند است عبارت و اشارت از بیان آن قاصر

[۱۴۹] جوهر در شمائل مذکور است که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند نهایتی که اولیا بآن میرسند آنست که مشاهده از ایشان غائب نشود یا آنکه مشاهده از ایشان غائب شود از غایت

استغراق در مشاهدهٔ شاهد حقیقی و میفرمودند که تجلی کشف است و ظهور اینمعنی بر دو گونه تواند بود یکی کشف عیانی و آن مشاهدهٔ جمال مقصود است بچشم سر از دار الجزا دوم آنکه بتوسط کثرت احضار یا غلبهٔ محبت آنچه غایب است کالمحسوس شود زیرا که از خواص محبت است که غایب را کالمحسوس گرداند اینست نهایت اقدام ارباب کمال در دنیا و میفرمودند که آیا نهایت این کار حضور و مشاهده است یا فنا و نیستی و آنچه فهم میشود از کلام بعضے اکابر اینست که نهایت حضور و مشاهده باشد لیکن در واقع نهایت فنا و نیستی می نماید زیرا که گرفتار حضور و مشاهده نیز گرفتار غیر است

۱۵۰/۴

جوهر چون تجلیات متوالیات الهیه بر دل سالک متعاقب گردد او در تحت غلبات تجلیات از دائرهٔ تکلیف و طور عقل بیرون افتد و از جام مالامال وصال مست گشته و از کاسات مترادفات تجلیات از دست رفته در غلبات سکر و حال تلفظ بکلماتے کند که چون آنرا باحوال هشیار مدارس دانائی موازنه کنند نوعی از سوء ادب نماید بر ایشان مواخذه نباید کرد و بمناسبت آن محل و حال که گفته قبول باید کرد و اگر حوصلهٔ قبول آن نداری باری بان طعن مکشا

۱۵۱/۴

جوهر در رشحات مذکور است که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که مردم تصور کرده اند که مگر کمال در انا الحق گفتن است و کمال در آنست که انا را از پیش بردارند و هرگز یاد وے نکنند و میفرمودند که اصل کار بی پوندیست پس فرمودند که پیش من هیچ شعری بهتر ازین رباعی نیست که پهلوان محمود لوریا گفته است رباعی

جانا بقمارخانه رندے چند اند ۔ با مردم کم عیار کم پیوندند
رندی چند اند و کس نه اند چند اند ۔ بر نسیه و نقد هر دو عالم خندند

سنجیدن و چاشنی زر ... ۱۲

نسیه بالکسر آنچه نقد نباشد ... بعید ... کرده باشند ۱۲

بعد از ان فرمودند که اگر کسی حقیقت معنی لا اله الا الله را دانند ازین سخن دانند که حقیقت پهلوان محمود گرفتار هیچ قیدی نبوده است و بتجلی ذاتی مشرف بوده و روزے بعضے از خدام و اصحاب را مخاطب ساخته سخنان میفرمودند در ان اثنا فرمودند حاصل آنکه سعی می باید کرد تا دل را توجه دائمی بجناب مستطاب حق سبحانه و تعالی حاصل شود بعد از ان تواند بود که وی را آگاه سازند باینمعنی که این توجه از دست نداده و آن متوجه را در میان هیچ مدخلی نبوده است

۱۵۲/۴

جوهر در رشحات مذکور است که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند کسی را که داعیهٔ این طریق باشد و در ان اثنا خاطر تا اهل وی را تشویش دهد باید که استغفار بسیار کند اگر بآن دفع نشود جائی رود که از زنان دور تر بود اگر بآن نیز دفع نشود مدتے بر صوم و تقلیل طعام مداومت نماید

اگر قوت شهوی را تسکین حاصل شود و اگر بآن نیز دفع نشود گرد گورستان ها گردد و از مردگان عبرت گیرد و از ارواح
بزرگان استمداد همت کند اگر بآن نیز دفع نشود گرد زندگان گردد و از بواطن ارباب قلوب دریوزه نماید شاید
که بار آن خاطر از وی بردارند و او را در زیر آن بار ضائع نگزارند و میفرمودند که کدخدائی انبیا و اولیا را مناسبست
که باوجود آن از حق سبحانه محجوب نمی شوند و عوام الناس را نیز لائق است که بآن تکمیل مرتبه حیوانیت می کنند
اما طائفه که درین میانه اند و آرزوے طریقه دارند ایشان را بغایت نامناسب است یک نفس که با حق سبحانه
از درون بر آید بهتر از هزار فرزند ست زیرا که در آن هزار فائده و نفع است و درین هزار فتنه و ضرر و میفرمودند
که اگر بالفرض مرا پانصد سال عمر باشد همه را صرف استغفار کنم هنوز تدارک آن گناهی که از من صادر
شده است نتوانم کرد و آن گناه کدخدائی ست و صاحب رشحات قدس سره فرمود اگر درین سخنان که از
حضرت ایشان نقل افتاده کسی را دغدغه شود که کدخدائی سنتے ست پسندیده و در صفت آن آیات قرآنی
ظاهر ست و احادیث صحیحه ثابت پس نفی کردن آن روا نبود جواب ازین دغدغه آنست که نفی ایجاب بر سبیل
اطلاق ست بلکه به نسبت بعضی اشخاص ست که لائق بحال ایشان تجرید ظاهر و باطن ست مخفی نماند که در
هر زمانی بحسب حکمت الهی آنچه مناسب حال طالبان و مصلحت کار مریدان ست بر زبان اولیاء اهل ارشاد که
وارثان علم خاصه محمدیه اند علی مصدرها الصلوة والسلام جاری میشود پس چون درین زمان مناسب
حال مبتدیان طریق طریقت شیوه تجرد و فراغت بود لاجرم حضرت ایشان که حکیم الهی بودند و جامع حکم
نامتناهی اند به تجرد ایما نمودند و از تاهل اجتناب فرمودند۔

۱۵۳/۴

جوهر در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که سالک را
باید که راه مذلت و خواری سپرد برائے حصول نیستی تا جمال شاهد لاهوتی در آئینه نیستی به بیند و میفرمودند
هر طالبے که از خواری و دشنام مردم خوش بر نیاید هرگز بوے از معانی مردان بمشام جان او نخواهد رسید
زیرا که نزد اهل تحقیق لا فاعل فی الوجود الا الله امرے مقرر ست پس هر چه از محبوب رسد از دشنام
و خواری محب بینا را مایه سرور و موجب حضور خواهد بود و میفرمودند هر که به نسبت کسی چیزے گوید که از آن
نقصان لازم آید البته آن کس را ناخوش خواهد آمد و آدمی مجبول ست بآنکه از نسبت نقصان بوی متاثر
شود و ناخوش گردد و کار آنست که این ناخوشی را از خود دور کند و این معنی جز برجوع بحضرت حق سبحانه و تعالی
میسر نیست بذکر و مراقبه نمی شود و سلوک نزد ارباب طریقت معتبر باین ست و میفرمودند که اکابر طریقت
گفته اند هر مذمت و دشنام که از کسی نسبت بتو واقع شود باید که بحقیقت دانی که توانی اگر ترا خوک و سگ
و امثال آن گویند یقین کنی که در تو از آن صفات حصه است چرا که آدمی نسخه جامع است همچنانکه صفت

ملکی دارد و از صفات سبعی و بہیمی نیز خالی نیست یکی از اکابر پیش سید الطائفہ حضرت شیخ ابو القاسم جنید بغدادی قدس سرہ نشستہ بود حضرت شیخ شبلی قدس سرہ درآمدند آن بزرگ حضرت ایشان را پیش حضرت سید الطائفہ ستایش بسیار کرد بعد از انکہ سخن ایشان تمام شد حضرت سید الطائفہ فرمودند کہ این ہمہ تعریف این خوک را کردی آن بزرگ بغایت منفعل شدند کہ بواسطہ تعریف ایشان حضرت شیخ مر حضرت شبلی را خوک خواندند اما در باطن و ظاہر حضرت شبلی را از ان ہیچگونہ اثر کراہت پیدا نشد و ہیچ تغیرے در ایشان راہ نیافت ؎

	چیست تعظیم خدا افراشتن		خویشتن را خوار و خاکی داشتن	

۱۵۴/۴ جوہر سیر بفتح اول و سکون یا بمعنی رفتن و رفتار و سیر دو نوع است نزولی و عروجی سیر نزولی عبارت از سیر وجود مطلق ست برای ظہور وجود مقید و این تنزل احدیت است در مراتب کثرات امکانیہ از جہت اظہار احکام اسماء و صفات و سیر نزولی را سیر مطلق در مقید و سیر کلی در جزوی و سیر ظہوری و انبساطی نیز خوانند و آن از مرتبہ عقل کل است تا مرتبہ انسانی و در سیر نزولی ہر چند از مبدا دور تر میگردد ظاہر تر و جامع تر می شود مثل سیر دریا بسوے ساحل و سیر عروجی اشارت ست از سیر وجود مقید برای خفای مقید در مطلق و سیر عروجی را سیر رجوعی مقید بجانب مطلق و سیر جزوی بسوی کلی و سیر شعوری و انقباضی نیز خوانند و این سیر از مرتبہ انسانی تا مرتبہ ذات مطلق ست و در سیر عروجی ہر چند کہ از مبدا بیشتر رود مجرد تر و خفا تر می شود مثل سیر قطرہ بسوی دریا و در رشحات مذکور ست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ سیر بر دو نوع ست سیر مستطیل و سیر مستدیر سیر مستطیل بعد در بعد ست و سیر مستدیر قرب در قرب سیر مستطیل مقصود را خارج از دائرہ خود طلبیدن ست و سیر مستدیر گرد دل خود گشتن و مقصود را از خود جستن۔

۱۵۵/۴ جوہر چون سالک بسیر رجوعی بمقام احدیت کہ مبدا است وصول یافت وجود مجازی او در وجود حقیقی محو مطلق گشت امتیاز رب و مربوب مرتفع شد و غبار غیریت وہمی بہ تموج دریاے وحدت فرو نشست و غیر حق مطلق نماند و بعد فنا و اتصال بمقام اطلاق بسیر نزولی و ظہوری بجہت تکمیل ناقصان بمقتضائے حکمت جناب الہی باز بعالم تقید نزول نمود درین سیر بالقدر بر سالک ظاہر شد کہ یک حقیقت است کہ بصورت کثرات اشیا تجلی و ظہور نمودہ و در ہر تعینی از تعینات بصفت خاص ظاہر گشتہ و غیر از وجود واحد ہیچ موجود حقیقی دیگر نیست و نمود کثرات از مقتضیات کثرت صفات ست و از تکثر صفات تکثر در ذات واحد لازم نمی آید و کلیت و جزویت و اطلاق و تقید ہمہ اعتبارات آن حقیقت اند و غیریت اشیا

مجرد اعتباری بیش نیست

۱۵۶/۴ جوهر بدانکه این سفر که سیر و سلوک مقید است بجانب مطلق و معبر بسیر الی الله است جز از انسان کامل متصور نیست و حاصل نمی‌شود الا بجذبهٔ مطلق حق یا بجذبه بمقید حق و سیر و سفر بجذبه بمقید حق بحکم اکثریت وجذبه بمقید عبارت ست از ولایت ارشاد شیخ کامل و توبه و تبتل و نفی خواطر و ذکر و فکر تمام و توجه بمبدا مدام و توکل و تسلیم و تجرید و تفرید و مشاهده و معاینه و سکر و صحو و انفصال و اتصال و فنا و بقا—

۱۵۷/۴ جوهر صاحب شرح گلشن راز قدس سره میفرمایند که چون سالک مسافر سیر الی الله گردد ضرور او را بر جمیع مراتب تنزلات عبور باید نمود تا بمقام اطلاق رسد و چون سیر سالک بعالم مثال که عالم ملکوت است برسد قوی روحانیات را متمثل بصور مثالیه که مناسب صفای سالک باشد مشاهده نماید سالک را در مشاهده صور مثالی دو حالت ست یکی آنکه اگر آفتاب و ماه و ستاره بیند و در آن حین که می‌بیند میداند که همین آفتاب و ماه و ستاره است و این محتاج تعبیر ست و حالت دوم آنکه در حین رویت ایشان چنان میداند که آفتاب و ماه و ستاره حضرت حق تعالی است آنزمان داخل تجلیات آثاریست

۱۵۸/۴ جوهر صاحب ثمرات الحیات بخدمت پیر خود حضرت شیخ برهان الدین قدس سره التماس نمودند که هرگاه ذات متعالی صفات جناب حق سبحانه و تعالی را انتهایی متصور نیست و متحقق ست که سیر فی الله نیز لایتناهی ست فکیف تعریف منتهی بر سالک طریق تحقیق صادق افتد فرمودند که درویش را منتهی نه از آن رو گویند که سیر وی بمنتهای ذات بلا امکنه و جهات پیوست بلکه بدین وجه گویند که بمنتهای مطلب خویش رسید و سیر و سلوکش بر طبق مراتب و مقامات وی متناهی گردید ٥ شکر خدا که آنچه طلب کردم از خدا ✝ بر منتهای همت خود کامران شدم ✝ رمز آنست که وما منا الا له مقام معلوم یعنی نیست هیچکس از ما مگر آنکه مر او را مقامی ست معلوم که از آن مقام تجاوز نتواند کرد ٥

	هیچ کس را بکنه او ره نیست		عقل و جان از کمالش آگه نیست

۱۵۹/۴ جوهر تفکر که وسیلهٔ معرفت ست باصطلاح اهل ارباب کشف و شهود رفتن سالک است بسیر کشفی از کثرات و تعینات بجانب وحدت وجود مطلق و این رفتن عبارت از وصول سالک است بمقام فنا فی الله و محو و متلاشی گشتن در اشعه نور وحدت ذات یعنی سالک تعین خود و جمیع تعینات را در بحر وحدت مستغرق یابد و بعد از فنا و رجوع بعدم اصلی متحقق بقا بالله گشته اشیا را مظهر یک حقیقت بیند و شناسد و این مرتبه نهایت شهود کاملانست

۱۶۰/۴ جوهر تفکر باصطلاح این طائفه علیه رفتن سالک است بسیر کشفی از کثرات و تعینات و این رفتن

عبارت از وصول سالک ست بمقام فنافی الله. محقق آن کاملی که حقیقت اشیا کما ینبغی برو ظاهر شده
و منکشف گشته باشد تفکر عبارتست از سیر الی الله و سیر فی الله و سیر بالله موقوف ست بتجرید ظاهر و تفرید
باطن یعنی بحسب ظاهر ترک اشغال دنیوی و مال و ملک و جاه و منصب و هرچه سالک را از یاد دوست
باز دارد از همه اعراض نماید و از همه مجرد شود و بحسب باطن دل و سر خود را از غیر حق معرا و مبرا گرداند و بظاهر
و باطن متوجه حق گردد و یک نفس از یاد آنحضرت غافل نباشد ۵

	هرچه مانع آیدت از یاد دوست		از علی بشنو که آن طاغوت تست	

۱۶۱ جوهر تفکر سه نوع است ممنوع و مستحب و واجب ممنوع و آن تفکر در ذات پاک حضرت خداوند تعالی
و تفکر در انجام کار و در حکم و در مصالح او سبحانه و تعالی و تفکر در اسرار خلق که نهان خصومت ست و مستحب
و آن تفکر در صنایع حضرت خداوند تعالی که مورث حکمت ست و تفکر در عجائب و اقسام آن و تفکر در نعمای
تازه و آلاء بی اندازه حضرت خداوند تعالی که مورث محبت ست و واجب و آن تفکر در افعال خویش که
موجب تعظیم حضرت خداوند تعالی است و تفکر در عیوب خویش و آن مصدر عزم ست و تفکر عرض نامه
اعمال و ملاحظه صحیفه افعال خویش و آن منشاء بیم ست

۱۶۲ جوهر تفکر سه است تفکر در عیبهای نفس خود تا آنرا باصلاح باز آرد و این بمنزله عبادت
یک شبانه روز ست و تفکر در آلاء حضرت خداوند تعالی و این شکر و طاعت می آرد و بمنزله عبادت
یکساله است و تفکر در آفرینش آسمانها و زمینها و دلائل وحدانیت حضرت او سبحانه و این اثبات
ایمان ست و بمنزله شش سال ست و در حدیث ست که تفکر یک ساعت بهتر از عبادت هفتاد
سال است و نیز در حدیث ست که تفکر یک ساعت بهتر از عبادت آدمیان و پریان ست

۱۶۳ جوهر بدانکه اهل تصوف سه چیز را میخواهند جذبه و سلوک و عروج جذبه عبارت از کشش ست
و سلوک عبارت از کوشش و عروج عبارت از بخشش۔

۱۶۴ جوهر جذبه دو نوع ست خفی و جلی جذبه خفی عبارت ست از دوست داشتن بنده حضرت
خداوند تعالی را و جذبه جلی اشارت ست از دوست داشتن حضرت خداوند تعالی بنده را و سلوک
ممکن نیست مگر بجذبه خفی و وصول الی الله تعالی ممکن نیست مگر بجذبه جلی تا حضرت خداوند تعالی
بنده را دوست ندارد بنده بحضرت خداوند تعالی نرسد و مشرف نشود کسی از سالکان بجذبه جلی
مگر بمتابعت جناب مستطاب سید المرسلین صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه اجمعین قل ان کنتم
تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله و یغفر لکم ذنوبکم والله غفور رحیم ۝ بگو ای محمد

صلی اللہ تعالی علیه وآله واصحابه وسلم اگر دوست میدارید جناب خداوند تعالی را پس پیروی من کنید تا دوست دارد شما را جناب خداوند تعالی و بیامرزد گناهان شما و جناب خداوند تعالی آمرزنده و مهربان است ۵

محال ست سعدی که راه صفا	توان رفت جز در پی مصطفی

$\frac{165}{4}$ جوہر بدانکه نزد اہل طریقت سلوک و ریاضت و تصفیه بواسطه آنست که مستعد جذبه جناب الهی شوند و الا هیچ کس را بعمل وصول بآنحضرت ممکن نیست۔

$\frac{166}{4}$ جوہر مجاہده رنج و مشقت و کوشش و با کافران جنگ کردن در لغت ست و در اصطلاح حضرات صوفیه مجاہده عبارت ست از کارزار کردن با نفس و شیطان از حضرت شیخ بہاء الدین زکریا قدس سره پرسیدند که مجاہده چیست فرمودند مجاہده آنست که هرچه نفس آرزو کند تا بست سال آن آرزو بدو نه رسانند و فرمودند که مدت بست سال نفس خود را جز پنج درم سنگ آب و دو درم سنگ طعام نداده ام و ہنوز خود میدانم که ہنوز چیزی نمیکنم و نزد متقدمان این ہیچ در ہیچ ست که ایشان ہفتادگان سال نفس را آب ندادند و در عذاب داشته اند و حضرت خواجه محمد چشتی قدس سره مدت سی سال در عالم تحیر استاده می بودند پہلوی مبارک ایشان بر زمین نیامده یک سال دو سال نفس را آب و نان نه دادی و شبها نماز معکوس مشغول بودی چاهی درون خانه بود خود را درون آن سرنگون بیاویختند و نماز کردی پس ای عزیز سیرت مشائخ سلف و اہل طریقت در رنج داشتن نفس و ترک دادن آسانیها بود

$\frac{167}{4}$ جوہر حضرت جامی قدس سره در لوائح میفرمایند که در ورزش این نسبت شریفه بر وجهی باید کرد که در ہیچ وقتی از اوقات و ہیچ حالتی از حالات از آن نسبت خالی نباشی چه در آمدن و رفتن و چه در خوردن و نوشیدن و خفتن و چه در شنیدن و گفتن فی الجمله در جمیع حرکات و سکنات حاضر الوقت می باید بود تا ببطالت نگذرد بلکه واقف نفس باش تا بغفلت بر نیاید۔

$\frac{168}{4}$ جوہر در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که لطافت این نسبت بر وجهی ست که نفس توجه بوی مانع ظهور ویست چنانچه در مظاهر جمیله این معنی ظاہر ست که چون با ایشان نیک متوجه شوند محجوب گردند و ہم حضرت ایشان فرمودند که لطافت این نسبت بر وجهی ست که اگر سگی را بی جہت کلی ہم بنفی این نسبت غائب شود۔

$\frac{169}{4}$ جوہر صاحب مفتاح الانوار قدس سره میفرمایند که بعضی نفوس قدسیه اند که احتیاج ندارند بکسبی حضرت حق تعالی مرشد ایشان ست ذلک فضل الله فاما با این ہمه یکی از روح بزرگی تعلق می بخشد که تربیت روحی بکمال میرساند ایشان را عیفیه اویسیه گویند

۱۷۰/۴ جوهر بدانکه هفتاد هزار حجاب نورانی و ظلمانی در هفت لطیفه انسانی مندرج ست در هر لطیفه ده هزار تا اینهمه حجب مرتفع نشوند بنور حقیقی نرسد و ده هزار حجاب ظلمانی پوشیده است در لطیفه قالبیه و رنگ آن تیره است چون ذکر کند ظلمت بسوزد و ده هزار مکنون ست و لطیفه نفسیه و رنگ آن ازرق ست و ده هزار موضوع است و لطیفه قلبیه و لون آن احمر ست و ده هزار در لطیفه سر و رنگ آن ابیض ست و ده هزار در لطیفه روحانیه و لون آن اصفر ست و ده هزار در لطیفه روح خفی و رنگ آن سبز ست چون سالک بنور روح رسد انا الحق و سبحانی گوید و لطیفه انانیه عبارت ازین گفتن ست و ده هزار از ان باقیه یافته می شوند در لطیفه حقیقی —

۱۷۱/۴ جوهر بدانکه رفع حجاب ظلمانی اسهل ست بر سالک از رفع حجاب نورانی زیرا که نفس زاکیه از اخلاق ذمیمه می گریزد بالطبع و انس میگیرد بنور و چیزیکه مانوس کسی بود یکبارگی بگذاشتن آن دشوار بود

۱۷۲/۴ جوهر بدانکه مدرکات باطنه از نفس و دل و عقل و سر و روح و خفی هر یکی را حجابهاست پس حجاب نفس شهوت و لذتها و هواهاست هر که بشهوات و لذات و هواها مغرور ماند لاجرم از معرفت نفس دور و حجاب دل مناظره در غیر حق ست و هر کرا مناظره بر غیر حق است و غفلت از حق شد لاجرم از رسیدن بدل محروم و حجاب عقل وقوف بامعانی معقوله ست هر کرا وقوف با معانی معقوله باشد از کمال عقل دور ماند و کمال عقل آنست که دید در ذات و صفات خداوند تعالی باشد نه مطالعه معانی معقوله مانند فلاسفه و حجاب روح مکاشفه روحانی ست که این را کشف روحانی گویند در مبادی آن مقام کشف معارج و عرض جنان و جحیم و رویت ملائکه و مکالمات ایشان پدید می آید و چون بکلی صفا گیرد عوالم نامتناهی مکشوف شود و حجاب زمان و مکان برخیزد و بیشتر خارق عادات که آنرا کرامات گویند درین مقام پدید آید و اینهمه حجاب روح ست باید که همت بیشتر کند تا بمکاشفات خفی رسد و حجاب خفی عظمت و کبریاست چون حق تعالی بوصف عظمت و کبریا بر سالک متجلی شود سالک آنچه یافته بود همه گم کند و دهشت و حیرت قائم مقام آن شوند و علم و معرفت بجهل مبدل شود و این آن جهل ست که بالاء علم است سالک دریای صفت گردد پس باید که همت بیشتر کند تا بتجلی ذات و نور حقیقی رسد و اصل آنکه بتجلی ذات و نور حقیقی رسد —

۱۷۳/۴ جوهر صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که کیمیای سعادت ابدی صحبت است و تخم شقاوت سرمدی هم صحبت هیچ چیز در نفوس بنی آدم از خیر و شر چندان تاثیر ندارد که صحبت ازین جهت طائفه که بصلاح آن نظر کرده اند صحبت را علی الاطلاق بر وحدت تفضیل داده اند و طائفه که نظر بفساد و مضرت آن کرده اند وحدت را مطلقا بر صحبت ترجیح داده و حق صریح و مذهب صحیح آنست که هیچ یک را صحبت و وحدت نه مطلقا محمود ست و نه مذموم الا بشرطی و آن نظر بمصاحبت و اعتبار حال او ست

اگر از خیر و صلاح ست صحبت او بهتر و اگر از اهل شر و فساد بود وحدت از صحبت او بهتر هر صحبت که بنای آن محبت جناب الهی بود محمود و هر صحبت که مبنی بر هوا و مشارکت لذت فانی بود مذموم و فائدهٔ صحبت وقتی دست دهد که بر شرائط و آداب آن عمل نماید و آداب صحبت بسیارست از انجمله بست آداب بمثابهٔ اصول اند تا امید است که آداب دیگر از ان معلوم شود آداب اول تخلیص نیت و احکام قاعدهٔ صحبت ست طالبان صحبت را باید که ابتدا از تخلیص نیت از شوائب علل فانیه و حظوظ عاجله کنند۔

جوهر بدانکه صحبت اجنبی سبب فتور نسبت و موجب تفرقه و کدورت ست روزی فتوری بوقت حضرت شیخ بایزید بسطامی قدس سره راه یافت فرمودند که در مجلس ما بیگانه است بجست و جوی آن باید پرداخت چون جست و جوی بلیغ کردند عصای بیگانه یافتند آنرا بیرون انداختند فی الحال واجد وقت خود شدند و حضرت خواجه احمد اتسوی قدس سره نیز روزی در نسبت فتوری دید فرمود که بیگانه درین صحبت رسید که بواسطهٔ آن سررشتهٔ نسبت گم گردید چون تفحص کردند کفش بیگانه یافتند آنرا بیرون انداختند تفرقه بجمعیت مبدل گشت و صفای وقت فی الحال در پیوست و هم یکی از اصحاب حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره جامهٔ بیگانه پوشیده بمجلس حضرت خواجه حاضر گردید بعد از لحظه آنحضرت فرمودند که درین مجلس بوی بیگانه می یابم پس آن عزیز را فرمودند که این بو از تو می آید مگر لباس بیگانه پوشیده آن عزیز برخاست و آن جامه را از بر کشیده دور انداخت و در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که اهل این نسبت را صحبت در بدایت بغیر طائفه که این نسبت برایشان غالب ست سبب فتور عظیم درین نسبت می شود اگرچه آن صحبت اهل زهد و تقوی باشد و این نه آنکه زهد و تقوی است که آن در نهایت صفا و نورانیت ست لیکن چون بران طائفه زهد و تقوی غالب ست اهل این نسبت را در صحبت ایشان همان نسبت حاصل می شود و از نسبت شریفهٔ خود که فوق همه نسبتهاست باز می مانند چه حکم غالب است به بینید که صحبت بدان و بیگانگان را چه تاثیر باشد و از ایشان چه نسبتهای تیره حاصل شود و می فرمودند که با جمعی نشینید که بر شما غالب نباشند تا شما را نخورند غالب نباشند یعنی بحسب نفس و هوا قوی نباشند و شما را نخورند یعنی وقت شما را ضائع و نابود نکنند۔

جوهر در ثمرات الحیات مذکورست که حضرت شیخ برهان الدین قدس سره میفرمودند اگر مرشد طالب خویش را از اختلاط با مشائخ دیگر منع نماید شاید زیرا که طریقه سلوک این طائفه مختلف ست یکی خلوت می گزیند و یکی در جلوت می نشیند یکی ریاضت میفرماید و یکی رعایت قوت می نماید چون سالک مبتدی بر خلاف سلوک پیر خویش مسالک متنوعه مشاهده کند محتمل که مذبذب شود و در ورطهٔ تعطیل افتد و میفرمودند

هرکه مذهب او مخالف مذهب شما نماید صحبت او و اختلاط را نشاید زیرا که در ان مصاحبت مداهنت نموده آید
و آن بقاعده اهل نفاق گراید ۵ نخست موعظه پیر صحبت این حرف ست + که از مصاحب ناجنس احتراز کنـ
و میفرمودند که از صحبت مجاذیب نیز محترز باید بود و از هرگونه امداد و اعانت این جماعت باید نمود زیرا که در خدمت
مجذوب فائده است و در صحبتش نقصان عائده۔

۱۷۶/۴

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره روزی یکی را مخاطب ساخته
فرمودند که اگر در صحبت خواجه بهاء الدین قدس سره ترا نسبتے حاصل شده باشد بعد از ان بصحبت بزرگی
دیگر افتی و از وی نیز همان نسبت باز یابی چه می کنی خواجه بهاء الدین را می گذاری یا نمی گذاری پس
فرمودند که از هر جاے دیگر که آن نسبت را باز یابے باید که آنرا هم از حضرت خواجه بهاء الدین دانی
و فرمودند که یکی از مریدان قطب الدین حیدر بخانقاه شیخ شهاب الدین سهروردی قدس سره افتاد
بغایت گرسنه بود روی بجانب ده پیر خود کرده گفت شیئاً لله قطب الدین حیدر حضرت شیخ شهاب الدین
از حال وی آگاه شدند خادم را فرمودند تا طعام پیش وی آرد چون درویش از طعام فارغ شد باز روی
بجانب ده پیر خود کرد و گفت شکر لله قطب الدین حیدر که ما را هیچ جا فرو نگذاشتے چون خادم نزد شیخ
رفت از وی پرسیدند که چون یافتی آن درویش را گفت سهل کسی ست طعام شما میخورد و شکر قطب الدین حیدر را
میگوید شیخ فرمودند که مریدے۔ از وی می باید آموخت که هر جا فائده می یابد از برکت شیخ خود می داند
چه بظاهر و چه بباطن۔

۱۷۷/۴

جوهر در بیان خلوت صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که خلوت داشتن بدین طریق
که رسم متصوفه است امری محدث ست و از جمله مستحسنات ایشان و در روزگار حضرت سرور عالم صلی الله تعالی
علیه و آله و اصحابه وسلم جز صحبت سنت نبود و فضیلت آن بر دیگر فضائل راجح آمده و از ینجهت صحابه را
بصحبت نسبت کرده آمد نه بوضعی دیگر چه هیچ وصف ایشان را ورای صحبت سید عالم صلی الله تعالی علیه
و آله و اصحابه وسلم نبود بسبب آنکه نفوس ایشان از برکت مشکوة نبوت بصفت طمانیت موصوف بود و از
پرتو نور عصمت بنزاهت و طهارت محفوف لاجرم ملازمت صحبت ایشان را از همه چیز فاضل تر بود و از جمیع
عبادات کامل تر بعد از ان چون آفتاب رسالت بحجاب غیب متواری گشت نفوس اصحاب از قید طمانیت
اندک اندک در حرکت آمدند و خلاف و جدال و اختلاف پیدا شد و خلوت مرغوب و محبوب گشت طالبان
حق تعالی از بهر سلامت دین صوامع و خلوات اختیار کردند هر چند خلوت در عهد رسالت سنت نبود ولیکن با
پیش از ان حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بجهت غلبه محبت جناب الٰهی خلوت دوست

۱۷۸/۴

داشتی وگاه گاه بغار حرا رفتی وانجا بذکر و تعبد شبها گذرانیدی —

جوهر ورشرائط خلوت صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که مراد از خلوت پیش صوفیان مخصوص و مقید نیست باربعین چه انقطاع از خلق و اشتغال بحق تعالی امری مطلق ست بادوام عمر و دوام آن پیوسته و فائده تعیین اربعین آنست که مبادی (جمع مبدء یعنے جای آشکارا شدن ۱۲) کشف غالبا باستکمال این مدت چنانکه شرط ست ظاهر شود واگر کسی را آن دولت دست دهد که اوقات خود را تا آخر عمر بطاعات حق تعالی و فراغت از خلق مشغول دارد و ما را آن نعمتی نبود واگر نتواند چند مدت خلوت درمیانه بر آورد و اقلش آن بود که هر یک سال یکبار بخلوت نشیند و فائده خلوت صورت نبندد الا بمحافظت شرائط آن پس هر کرا عزیمت خلوت مصمم گردد شرط آنست که اول تخلیص نیت کند از شوائب طلب عواض دنیوی و اغراض اخروی چه ثواب اعمال بحسب نیات ست هر چند نیت که مقصود وست از عمل خالص تر ثواب آن فاضل تر و کامل تر و هیچ شک نیست که هیچ مقصود و مقصد از قرب حضرت حق سبحانه و تعالی افضل و اکمل نبود و هر چه غیر از وست بوصمت (داغ کردن و مجازا تهمت کردن ۱۲) حدوث موسوم ست و بوصمت فنا موسوم و طائفه که مراد ایشان از خلوت و ریاضت ظهور کرامات و خوارق عادات بود نه قرب حضرت عزت اگر چیزی از مطلوب (عیب ۱۲) بر ایشان منکشف شود مکر و استدراج بود و چون شرائط اخلاص مراعات کرده شود باید که اگر مطالبتی شرعا بر و متوجه بود از مظلمه و غیر آن از عهده آن بیرون آید پس غسلی کامل بر آورد و در تطیف (پاک کردن ۱۲) جامه و مصلی احتیاط کند و جای برای خلوت گزیند که از شواغل و موانع دور بود و چون بدر خلوت رسد گوید رب ادخلنی مدخل صدق و اخرجنی مخرج صدق و اجعل لی من لدنک سلطانا نصیرا و چون بر سر مصلی رود نخست پای راست درپیش نهد و بگوید بسم الله و بالله والحمد لله والصلوة والسلام علی رسول الله اللهم اغفرلی وافتح لی ابواب رحمتک پس دو رکعت نماز بخشوع و خضوع از سر حضور بگذارد و در رکعت اول بعد از فاتحه بخواند ومن یعمل سوءا او یظلم نفسه ثم یستغفر الله یجد الله غفورا رحیما و در دوم ربنا علیک توکلنا والیک انبنا والیک المصیر و از سر صدق از جمله ذنوب استغفار کند و باندرون از التفات بما سوی الله با حضرت عزت انابت نماید و ادب چنان ست که برابر قبله نشیند و تا تواند در حالت جلوس بر هیئت تشهد بود و با خود چنان تصور کند که حاضر حضرت عزت ست و رسول الله صلی الله تعالے علیه و آله و اصحابه وسلم حاضراند و بعد از تخلیص نیت و انابت و دوام اشتغال با حق تعالی هفت شرط دیگر رعایت کند اول دوام وضو هر گاه که در وضو خللی بیند بتجدید وضو کند تا نور طهارت ظاهر در باطن منعکس گردد دوم دوام صوم سوم قلت طعام باید که مقدار فطور از رطلی طعام زیادت نبود و اگر بر نان و نمک اقتصار کند بهتر و اصحاب خلوت سه طائفه اند اقویا و متوسطان و ضعفا ضعفا هر شب افطار کنند و متوسطان

سهر دو شب داقو یا سهر سه شب و قلت طعام را در تقلیل و تحلیل اجزای ترابی که مایه کدورت و ظلمت و کثافت
اند اثری تمام است و شرط چهارم قلت منام ست باید که تا تواند خواب نکند. و دوام سهر در تحلیل رطوبات
بیداری و بیدار بودن ۱۲
بدنی و تقلیل مواد نسیان و عصیان و جهل و غفلت بغایت موثر ست و در اماتت نفس و احیاء قلب
نیک مفید. و شرط پنجم قلت کلام است باید که همواره زبان را از مکالمت با خلق نگاه دارد چه آفات کلام
بسیار ست و سلامت ازین آفات جز سکوت نیست و شرط ششم نفی خواطر ست باید که پیوسته جمله
خواطر را بقوت ذکر دفع کند. و شرط هفتم دوام عمل ست باید که علی الدوام ظاهر و باطن خود را بکسوت عبادت
و عبودیت متحلی دارد اما متوسطان را مداومت بر تلاوت قرآن مجید بعد از ادای فرائض و سنن اولی
پوشنده و آراسته شونده ۱۲
و همان خاصیت که اهل بدایت را از ملازمت ذکر روی نماید ایشان را از تلاوت حاصل گردد و اما
منتهیان را که نور ذکر صفت ذاتی ایشان گشته باشد. فاضل تر ورد وی و کامل تر عملی صلوة ست چه هیئت
صلوة عبادتی ست تامه جامعه که جمیع اجزاء عبادات از ذکر و تلاوت و خشوع جوارح و خضوع قلب
در وی مندرج است۔

۱۷۹
۴

جوهر خلوت عبارت از حبس حواس ظاهر ست برای فتح حواس قلب تا مشاهده کند. در بدایت
چیزی را که می بیند غیر وی در حالت نوم و سد طرق حواس ظاهر شرط ست برای فتح حواس قلب
این طائفه بنا سلوک راه دین و وصول بمقامات یقین بر خلوت و عزلت و انقطاع از خلق نهاده اند
و همه اولیا و انبیا در بدایت حال خلوت اختیار کرده اند و حضرت سرور عالم تعبد میکردند در
غار کوه حرا یک هفته و دو هفته و گاهی اقامت میفرمودند در غار حرا یک ماه -- و چون بسبب قضای حاجت
بیرون آید درنگ نکند و اگر در خانه درنگ کرد بقول امام اعظم اعتکاف فاسد شود و نزدیک صاحبیه
فاسد نشود تا درنگی اکثر از نیم روز نبود و اگر ساعتی بغیر عذر از خلوتخانه بیرون رود اعتکاف بر قول
امام اعظم فاسد شود و بر قول صاحبیه تا آنکه اکثر از نیم روز نباشد. فاسد نشود و بعضی گویند اعتکاف
صحیح نیست مگر در مسجد جامع و بعضی گویند صحیح نیست مگر در مسجدی که اذان داده شود در پنج نماز
با جماعت و مشائخ خانقاهای خود را حکم وی دهند. از بهر آنکه مقصود از مسجد بانگ نماز و جماعت است
و در خانقاه تکلم نکند مگر بخیر و خاموشی هم بکلی مکروه ست و خلوتی و معتکفی اگر بدرس علم و تعلیم قرآن
مشغول شود نزدیک امام اعظم فاسد نشود و نزدیک احمد مکروه بود و اگر بامور دنیا مشغول شود بقول
امام اعظم فاسد شود خلاف صاحبیه. باید که خلوتخانه خرد بود بمقداری که در وی نماز گذارد و مربع نشیند
در وقت ذکر و خلوتخانه تاریک باشد و شعاع آفتاب و روشنی در وی نیاید و اگر خلوتخانه تاریک نبود

پرده فرو گیرد و چنان بکوشد که آواز هیچ بهم نیاید نزد بعضی در خلوت و عزلت فرق نیست و بعضی گویند که عزلت از خلق بود —

۱۸۰/۴ جوهر چون در خلوت نشیند و عزلت گزیند باید که غسل نماید و نیت کند در ان غسل که این غسل میت ست یعنی خود را مانند مرده سازد و همگی خود را بحضرت خداوند تعالی سپارد و باشد پیش حضرت خداوند تعالی همچو مرده پیش غسال و در همه تصرفها حضرت خداوند تعالے را متصرف داند و از خلوتخانه بیرون نیاید الا بضرورت چنانکه برای وضو و نماز جمعه و جماعت و از جهت جمعه بیرون آید بعد زوال آفتاب و بعضی گویند نزدیک بانگ نماز و اگر دور باشد بیرون آید در وقتیکه ممکن باشد و باید که چشم در پیش دارد و در استاد و چپا ننگرد و دل و زبان را مشغول بذکر گرداند و با غلبه شهوت نه نشیند تا او را نیتی از بهر حق خالص نشود و استغفار بسیار گوید و بتضرع و زاری بحضرت خداوند باز گردد و خلوت آن بود که بجز از حق تعالی از همه مجرد شود و دل از غیر حق تعالی خالی کند تا بجز حق تعالی اندر دل وی هیچ چیز از خشتها نماند و خلوت گیرنده دلاور و ثابت قدم در کار دین باشد و سالک خلوت گیرنده گوشت بسیار نخورد که خوردن گوشت دل را در قساوت آرد و در هفته یکبار یا دو بار بخورد و هر باری که بخورد بوزن پنجاه درهم سنگ باشد یا دو از ین ممنوع ست و نقصان خورد کند سالک لقمه او اگر طعام خورد باید که لقمهاے خرد بستاند یعنی بسیار بخاید تا طعام مضر نشود و در بسیار خائیدن طعام لطافت در طعام حاصل می شود یعنی خلوت نشست که بلکه و از نفس خود را بکلی برای جناب خداوند تعالی و غیر مقصود و منظور نباشد مولوی معنوی ؎

سوی در و دیوار کن تنها نشین	وز وجود خویش هم خلوت گزین

۱۸۱/۴ جوهر بدانکه بعضی خلوت را بر عزلت فضل نهند و بعضی عزلت را بر خلوت و هم از ین است که عزلت را قلیل الوجود دانند و خلوت را کثیر الوجود و می گویند که خلوت غیر عزلت ست که خلوت از اغیار و عزلت از نفس و بعضی میفرمایند که عزلت آنست که با خلق اختلاط نکنند و در جماعت مردم نه نشینند و رغبت نماید و خلوت حبس حواس ظاهر ست برای فتح حواس دل تا ببیند سالک در بیداری چیزے را که می بیند غیر وی در حالت خواب و بستن طریقهاے حواس شرط ست برای کشادن حواس دل کمال و شرط سالک ست دوام خلوة و دوام طهارت و دوام ذکر بدل و زبان و دوام صوم و دوام حفظ لسان و سائر حواس از لایعنی و دوام نماز اوقات خمس با جماعت در اول وقت و دوام نماز جمعه و حسن ادب بجناب خداوند تعالی و اخلاص عبودیت و صدق در طلب و صدق در خشوع و خضوع و صدق در ذلت و افتقار بسوی جناب خداوند تعالی و صدق در توکل علی الله تعالی و صدق در ترک ریا و سمعه و صدق در دو کون

شادیها و ہواہای نفس و طمعهای فاسد و خلق و استغنا از خلائق بخالق و نخوردن مگر وقت فاقہ و نخفتن
مگر وقت غلبۂ خواب و نگفتن مگر وقت ضرورت - و خلوتخانہ خرد بود و بمقداری کہ در و نماز بگذارد
و تاریک باشد کہ در و شعاع آفتاب و روشنی روز نیاید و چون تاریک باشد پردہ گیرد و آواز ہم در و نیاید
و مربع نشیند در وقت ذکر کما مر

جوہر ۱۶۲ مشائخ طریقت خلوت را تا یکماہ یا چہل روز میفرمایند و طائفہ از مشائخ اختیار کردہ اند
خلوت و اربعینات را تا آنکہ تمام شود کار ایشان و بفرماید جناب خداوند تعالی ایشان را بدعوت
و ارشاد خلق بسوی راہ مستقیم و بعضی اختیار فرمودہ اند اربعینات را و استراحت را در میان خلوت
یک ہفتہ و دو ہفتہ و این اولی ست زیرا کہ این مجاہدہ موافق ست بمجاہدہ جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی
علیہ و آلہ و اصحابہ و سلم کہ جناب ایشان در غار کوہ حرا گاہی یک ہفتہ و گاہی دو ہفتہ تعبد میکردند
و تعبد میکردند دران کوہ یکماہ

جوہر ۱۶۳ در ثمرات الحیات مذکور ست کہ حضرت شیخ برہان الدین قدس سرہ میفرمودند کہ یکی از روزہا
در اربعین بخواندن اسما مشغول بودم ناگاہ جمیع اعضاء من بنام من ذاکر شدند و بزبان فصیح اسم
برہان بیان میکردند چون صورت حال بخدمت حضرت شیخ باز نمودم فرمودند بسیار خوب ست عرض
کردم اگر باسم حق ذاکر شدندی اولی بودی فرمودند این اتم و افضل است -

جوہر ۱۶۴ در آنکہ ذکر اللہ تعالی فرض ست بر طالبانیکہ دوست میدارند خداوند تعالی را
حضرت شیخ قطب الدین دمشقی قدس سرہ در رسالہ مکیہ میفرمایند ذکر اللہ تعالی فرض علی الطالبین
المحبین قال اللہ تعالی فاذکروا اللہ قیاماً و قعوداً و علی جنوبکم ذکر خداوند تعالی در جمیع احوال فرض ست
بر طالبانی کہ دوست میدارند خداوند تعالی را زیرا کہ فرمود خداوند تعالی ذکر کنید خداوند تعالی را
ایستادہ و نشستہ و بر پہلو علیحدہ و لفظ اذکروا امر ست و امر برای وجوب و فرض ست پس ہر آئینہ ذکر
فرض باشد و ازین نص اشارہ است کہ ذکر در حال قیام و قعود و اضطجاع درست باشد و در تفسیر
در المعانی ست فی قولہ تعالی الذین یذکرون اللہ قیاماً و قعوداً ان المراد من الآیۃ المداومۃ
علی ذکر اللہ تعالی فی ای حال کان الانسان لانہ لا یخلو من احدی الحالات الثلث یعنی القیام
و القعود و الاضطجاع و در خلاصہ خانی آوردہ لا یأمر بالتسبیح و التہلیل مضطجعاً و کذا الصلوۃ
علی النبی صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ و سلم قال ابن عباس رضی اللہ تعالی عنہ ائتی بالذکر باللیل
و النہار فی البر و البحر و السفر و الحضر و الفقر و المرض و الصحۃ و السر و العلانیۃ گفت ابن عباس رضی اللہ

تعالی عنه معنی آیة مذکور ذکر کنید خداوند تعالی را ذکر کردن بشب و روز هر جائی که باشید خواه در خشکی خواه در تری خواه
در سفر خواه در حضر و بهر حال که باشید خواه در غنیمت خواه در فقر خواه در مرض خواه در صحت خواه در سر خواه در علانیه
یعنی بهمه حال بهر حال از ذکر خداوند تعالی غافل مباشید که الغفلة عن الله تعالی من اکبر الکبائر و شیخ سعد الدین
قدس سره در شرح این رساله مسمی بمجمع السلوک میفرمایند آن کسانیکه خداوند تعالی را دوست میدارند علامت
ایشان همین ست که همیشه در ذکر مستغرق باشند هیچ ساعتی بی ذکر فارغ نمانند بلکه صحبت ذاکران و دیدن شان را
مشتاق باشند در خبرست چون آدم علیه السلام را در زمین آوردند سیصد سال گریستند پس وحی کرد حق تعالی
بسوی آدم چه چیز می گریاند ترا گفت الهی گریهٔ من نه از جهت نعیم بهشت نه از خوف جحیم ست لیکن گریه من سبب
اشتیاق فرشتگانی ست که میان عرش و کرسی سعی می کنند و ایشان هفتاد هزار صف ذکر میگویند یکی دست
دیگری گرفته ذکر گویان رقص و تواجد می کنند و بآواز بلند میگویند من مثلنا وانت حبیبنا حق تعالی حجاب
از آدم برداشت درین خبر اشارات ست یکی آنکه این طائفه را ذکر دوام می باید و اشتیاق دیدن ذاکران
و شنیدن ذکر ذاکران می شاید چنان که فرشتگان را ذکر دوام بود و آدم علیه السلام را اشتیاق دیدن و شنیدن
روی نمود دوم آنکه در حالت ذکر رقص و تواجد کنند و استاده ذکر کنند مانند فعل فرشتگان بود نه ممنوع باشد
سوم آنکه معلوم شد که رقص و تواجد فعل فرشتگان ست پس فعل فرشتگان را انکار نباید و صوفیان را
از رقص و تواجد منع نشاید چهارم آنکه یکی از صوفیه دست یکی بگیرد و در رقص شود چنانکه امروز بعضی صوفیه را
رسم ست آن نیز مانند فعل فرشتگان بود پنجم آنکه اظهار نعمت و تحدیث نعمت بطریق من مثلنا انت
حبیبنا منافی و ممنوع نباشد قال بعضهم لم یفرض الله تعالی علی عباده فریضة الا جعل لها حدا
معلوما ینتهی الیه وعذر اهلها فی سائر الاحوال الا الذکر فانه تعالی لم یجعل له حدا معلوما ینتهی
الیه ولم یعذر احدا فی ترکه الا من کان مغلوبا فی عقله ولو عذر احدا فی ترک الذکر لعذر
زکریا علیه السلام قال الله تعالی آیتک ان لا تکلم الناس ثلثة ایام الا رمزا ثم قال الله
تعالی واذکر ربک کثیرا گفتند بعضی مشائخ فرض نکرد خداوند تعالی بر بندگان خویش فریضه مگر آنکه
گردانید مر آن فریضه را حدی معلوم که نهایت شود آن فرض سوی آن حد معلوم و معذور داشت
صاحب آن فریضه را در باقی احوال کالصلوة والصوم وغیرهما مگر ذکر را پس بدرستی که خداوند تعالی
نگردانید ذکر را حدی معلوم که نهایت شود سوی آن حد و معذور نداشت کسی را در ترک ذکر مگر هر که مغلوب بود
در عقل خویش و اگر معذور داشتی خداوند تعالی کسی را در ترک ذکر هر آئینه معذور داشتی زکریا علیه السلام
زکریا را با آنکه از وی سلب تکلم کرده بود از ذکر معذور نداشت بلکه از وی در ان حالت نیز ذکر طلبید خوا

روایت کرده اند که چون زکریا علیه السلام از خداوند تعالی ولد درخواست نمود و علامتی طلب فرمود قال آیتک ان لا تکلم الناس ثلثة ایام الا رمزا واذکر ربک کثیرا وسبح بالعشی والابکار فرمود خداوند تعالی علامتی که میجوئی آن بود که سه روز با مردمان سخن نگوئی مگر بروجه اشارت بدستی و روی وچشمی وابرو و یاد کن پروردگار خود را و شام وصبح تسبیح خوان وکذلک لو عدد

۱۸۵/۴ جوہر در فضیلت کلمه طیبه حضرت شیخ قطب الحق والدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه می فرمایند روی عن ابن عباس رضی الله تعالی عنه انه قال یفتح الله تعالی ابواب الجنة وینادی مناد من تحت العرش ایتها الجنة وکل ما فیک من النعم لمن انت فتنادی الجنة وکل ما فیها من النعم نحن لاهل لا اله الا الله ونشتاق الی اهل لا اله الا الله ولا نطلب الا اهل لا اله الا الله ولا یدخل علینا الا اهل لا اله الا الله ونحن محرمون علی من لم یقل لا اله الا الله ولا یومن بلا اله الا الله وعند هذا تقول النار وکل ما فیها من العذاب لا یدخلنی الا من انکر لا اله الا الله ولا اطلب الا من کذب بلا اله الا الله وانا حرام علی من قال لا اله الا الله ولا املی الا من جحد لا اله الا الله

۱۸۶/۴ جوہر ذکر لا اله الا الله مرکب ست از نفی واثبات ودر کلمه توحید نفی ماسوی حق واثبات حق ست وخلاص از شرک خفی جز بمداومت وملازمت بر معنی این کلمه حاصل نیاید پس ذاکر می باید که در وقت جریان این کلمه بر زبان موافقت میان دل وزبان نگاهدارد ودر طرف نفی وجود جمیع محدثات را بنظر فنا مطالعه نماید ودر طرف اثبات وجود قدیم را بعین بقا مشاهده فرماید تا بواسطه تکرار این کلمه صورت توحید در دل قرار گیرد وذکر صفت لازم دل گردد معمول مشائخ طریقت آنست که یاد می کنند حضرت حق سبحانه وتعالی را بکلماتیکه بشرع شریف بدان وارد ست لیکن بیشتر ذکر شریف لا اله الا الله محمد رسول الله اختیار فرموده اند وفضیلت آن بر سائر اذکار ثابت ست چنانچه در حدیث شریف وارد ست که افضل الذکر لا اله الا الله واین کلمه طیبه را سلطانی عظیم ست اگرچه بمجرد لسان باشد وتاثیر آن در طهارت باطن نهایت قویست واز خواص اوست که طالب را کشان کشان بمطلوب میرساند وانس بحضرت قدس می بخشد وفرمودند حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم که بسیار گوئید ذکر لا اله الا الله تا بگویند مردمان که او مجنون ست وفرمودند وقتیکه بگوید بنده لا اله الا الله این کلمه آسمانها را می شگافد وایستاده می شود در روبروی حضرت حق سبحانه وتعالی پس او سبحانه وتعالی میفرماید که بایست میگوید که چگونه بایستم وقرار گیرم حال آنکه نیامرزیده گوینده مرا پس حضرت حق سبحانه وتعالی میفرماید که نجاری کردم بر زبان گوینده مگر حال آنکه بالتحقیق آمرزیدم اورا وفرمودند هر گوید لا اله

الا الله. بیرون آید از دهان او مرغ سبز و بال سفید مکلل بزر و یاقوت و تا بعرش برسد. و آواز کند همچو زنبور انگبین فرمان آید که ساکت باش عرض کند که چگونه ساکت باشم تا گوینده من آمرزیده نشود فرمان رسد که ساکت باش گوینده ترا آفریدم و ای فرشتگان گواه باشید که بجلالت ذات گوینده این مرغ را با آب غفران محو کردم و حضرت خداوند تعالی آن مرغ را بنقاد زبان کرامت فرماید تا آمرزش خواهد صاحب خود را تا روز قیامت آمنا و صدقنا و آن روز آن مرغ بیاید و دست گوینده خود را بگیرد و در بهشت برد و فرمودند که می‌گشاید

ایمان آوردم باو و راست اعتقاد کردم

جناب خداوند تعالی ابواب جنت و ندا میکند منادی از تحت عرش که ای جنت بالنعمها که در تست مر کرائی پس ندا کند جنت و هر چیز که در وست از نعم ما هستیم برای اهل لا اله الا الله و مشتاقیم سوی اهل لا اله الا الله و طلب نمی کنیم مگر اهل لا اله الا الله را و در نیاید در ما مگر اهل لا اله الا الله و حرامیم بر کسی که نگوید لا اله الا الله و بر کسی که ایمان نیارد به لا اله الا الله و بگوید نار و هر چیزی که در وست از عذاب در نیاید درین مگر کسی که منکر باشد لا اله الا الله را و طلب نکنیم مگر کسی را که تکذیب میکند لا اله الا الله را و حرامیم بر کسی که بگوید لا اله الا الله و پر نشویم مگر از کسی که منکر باشد لا اله الا الله را و نیست جوشیدن و آواز کردن من مگر بر کسی که منکر باشد لا اله الا الله را پس فرمودند که بیاید رحمت و مغفرت حضرت حق سبحانه و تعالی و بگوید که منم مر اهل لا اله الا الله و ناصر و محب ام مر کسی را که بگوید لا اله الا الله و فضل کننده ام بر کسی که بگوید لا اله الا الله و جنت مباح است بر کسی که بگوید لا اله الا الله و نار حرامست بر کسی که بگوید لا اله الا الله. و مغفرت از هر گناه ثابت است مر اهل لا اله الا الله را و فرمودند که نیست بر اهل لا اله الا الله وحشتی در هنگام موت و در هنگام بعث و فرمودند که هر که هر روز هر بامداد بگوید بسم الله الرحمن الرحیم لا اله الا الله محمد رسول الله کرامت کند او را جناب حق سبحانه و تعالی هفت چیز اول قبض کند روح او را بر اسلام دوم آسان کند بروی سختی جان کندن سوم منور کند گور او را چهارم بنماید او را منکر و نکیر به بهترین صورتهای خویش پنجم بدهند نامه اعمال او بدست راست او ششم گران گردانند ترازوی او حساب هفتم بگذرانند از پل صراط چون برق جهنده و فرمودند که شفاعت من در روز قیامت مر آن کسی راست که بگوید لا اله الا الله محمد رسول الله پس هیچ عبادت در حضرت معبود حقیقی فضیلت ندارد که گفتن لا اله الا الله محمد رسول الله

جوهر هر که بعد از نماز فجر هزار بار گوید لا اله الا الله محمد رسول الله آسان شود بروی اسباب رزق و حضرت شیخ کلیم الله قدس سره میفرمایند که مراد از رزق عام تر است از آنکه روحانی باشد یا جسمانی و هر که نزد خواب غسل هزار بار گوید چیتو متت کند روح او تحت عرش و قوت خورد بحسب قوت خویش و اگر نزد بالان موں نبار بگوید حفظ کند او را جناب حق سبحانه و تعالی از جمیع اسقام و هر که بگوید هزار بار نزد داخل

شہر یا خروج از ان مصون و مامون دارد و از جناب خداوند تعالی و ہر کہ بحضور ہزار بار گوید کشف شود بروی
اسرار ملک و ملکوت و ہر کہ برای نجات مردہ یا زندہ ہفتاد ہزار بگوید داخل شود در جنت۔

۱۸۸/۴ جواہر بدانکہ مجموع کلمہ لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ را ذکر ناسوتی گویند و الا اللہ را ملکوتی
(و ناسوت عبارتست از عالم ملک و شہادت ۱۲)
و اللہ را جبروتی و ہو را لاہوتی
(جبروت عالم صفات را گویند ۱۲)

۱۸۹/۴ جواہر در رشحات مذکورست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ بعضی اکابر ذکر
لا الہ الا اللہ را ذکر عام گفتہ اند و ذکر اللہ را ذکر خاص و ذکر ہو را ذکر خاص الخاص و حال آنکہ ذکر لا الہ
الا اللہ ذکر خاص الخاص حتی توان گفت زیرا کہ تجلیات جناب حق سبحانہ و تعالی را نہایت نیست و در انصورت
ہرگز تکرار متصور نہ پس در ہر آنے نفی صفتی میکند و اثبات صفتی پس ہمیشہ از نفی و اثبات خلاص نباشد
و میفرمودند کہ معنی لا الہ الا اللہ پیش بعضی کہ اللہ اسم ذات ست من حیث ہی ہی آن تواند بود کہ لا الہ نیست
الہ کہ عبارت از مرتبہ الوہیت ست یعنی ذات مع الصفات الا اللہ مگر ذات بحت معری عن الکل
یعنی را از خود دور نمی باید داشت زیرا کہ در زمان خلو دل از اغیار مشہود سر جز ذات مقدس ہیچ نیست۔

۱۹۰/۴ جواہر بعضی میفرمایند کہ در گفتن لا الہ مدی تمام کشد و در الا اللہ نیز و مد کلمہ نفی را از مد کلمہ اثبات
دراز تر کشد۔ و بعضی میفرمایند کہ مدانیم کہ ہم درین حالت نفی موت برسد پس ترک مد اولی باشد

۱۹۱/۴ جواہر حضرت شیخ فانی فی اللہ شاہ کلیم اللہ قدس سرہ در کشکول میفرمایند۔ در خلوت تنگ و تاریک
مربع نشیند و رگ کیماس جانب چپ را بانگشت نرینہ پاے راست و بانگشت متصل آن محکم گیرد و رگ کیماس
رگی ست کہ مربوط ست بباطن قلب چون قوت در ان رسد حرارت پیدا آید کہ موجب تصفیہ قلب ست
و ازین حرارت چربی گرد اگرد دل کہ محل و مقر خناس ست بگدازد و وساوس و ہواجس کم گردد و ہر دو دست
بر ہر دو زانو نہد و انگشتان دست چنان کشادہ دارد کہ نقش اسم مبارک اللہ پیدا آید بعدہ سر را بزانوی
چپ برد و بجاے سر نگون شود کہ ریش بخنصر دست رسد و از انجا لا الہ گویان سر را بزانوے راست گذرانیدہ
دور تمام بکتف راست رساند تا سر و کمر و پشت برابر شود و اندکے سر را از کتف بجانب پشت کج کند و از انجا
نفس راست کردہ بقوت ضرب الا اللہ بر فضای دل بزند و آواز را فرو برد کہ این نیز ممد حرارت باشد
و باید از سر گیرد و در حالت نفی چشم کشادہ دارد و در حالت اثبات بہ بندد و اصابع دست و پا را موافق زبان
سازد و تابہ بست و یک زبان ذاکر باشد یعنی در وقت نفی انگشتان دست و پا ابر دارد و در وقت
اثبات ضرب کنان نہد و کلمہ محمد رسول اللہ بعد سوم بار یا پنجم یا ہفتم یا نہم یا دہ بر عشر یکبار بگوید تا
ذکر کلمہ طیبہ باشد و نظر دل بواسطہ محکم دارد و این ذکر را نفی و اثبات چہار ضربی گویند و بعضی

میفرمایند که در حین نفی بزانوی چپ اشاره بنفی خطره شیطانی کند و بزانوی راست به نفسانی و بکتف ملکے
و در اثبات ثبوت خطره رحمانی بر دل که تعلق بارشاد دارد و بملاحظه لا معبود یا لا مطلوب یا لا مقصود یا
لا موجود حاضر دارد و نظر دل بر واسطه محکم و ثابت دارد و بعضی میفرمایند که در حین لا اله الا الله در ابتدا
حضرت رسالت صلی الله تعالی علیه و آله وسلم را تصور کند و در چهارم ضرب او در دل الله را حاضر داند۔

۱۹۲/۴ جوهر در بیان آنکه مقصود از ذکر فنا در مذکور ست پس همت بر مجرد تلفظ کلمه جلیله من اللسان
و الجنان نبارد که اگر چه من وجه فائده دارد لیکن موصل بسوی مقصود بی حضور مذکور نمی شود چه مقصود
از ذکر فنا در مذکور ست نه فنا در اسم مذکور۔ کشکول۔

۱۹۳/۴ جوهر مراقبه وحدت الوجود عبارت ست از ملاحظه معنی کلمه طیبه در کل حال بی رعایت الفاظ
و بی شرط وضو و اگر با وضو باشی اولی ست و بی تخصیص وقت و ملاحظه دم و خول او خروج او پس اول
نفی خود و کل کنی که عین معنی لا اله است بعده ثابت کنی وجود مطلق را که عین معنی الا الله ست۔

۱۹۴/۴ جوهر بر آنکه ذکر دل سالک هم سالک تواند شنید. و آنکه میگویند که آواز ذکر سالک غیر او تواند شنید
اصلی ندارد چنانچه حضرت شیخ کلیم الله قدس سره در کشکول میفرمایند که بر ذکر دل سالک غیرے
من حیث الاستماع اطلاع یا بد غلط عوام ست و حضرت شیخ شرف الدین یحیی منیری قدس سره میفرمایند
که گروهی از اهل اکتساب چنین صورتی نقل میکنند سببش آنست که چون ذکر از سینه گذشته صدای ضعیف
بمعاونت حنجره پیدا آید سامع پندارد که آواز دل ست و این نه آن بود و ما این قسم دیده ام و شنیده ام
از عجائب حالات و غرائب واردات سالکان آنست که علم بذکر کائنات دست دهد و لو تدریجا
مرتبه مشتبه می شود امر بر سالک که بعضی بذکر الله مشغول اند بشنوند که دست هم ذکر الله گوید و دیوار هم
الله گوید و این از قبیل استیلای ذکر ذاکر ست بر ذاکر نه از قبیل استماع ذکر کائنات زیرا که هر مکونی را
ذکر خاص است حتی شخوص کائنات بذکر ها ے مختلف ممتاز اند و هر جنسی و نوعی بیک ذکرے
معین مشغول باشد اگر در حالت ذکر الله از دیواری ذکری خاص و از در ذکر خاص شنیده تواند که
از قبیل اطلاع بذکر کائنات باشد اگر چه درین مرتبه هنوز احتمال باقی ست

۱۹۵/۴ جوهر حضرت شیخ فانی فی الله و باقی بالله شاه کلیم الله جهان آبادی قدس سره در کشکول
میفرمایند که برخیزد و روی سوی عرش کند و گوید انت فوقی و بجانب طبقات ارض نگرد و بنشیند
و بگوید انت تحتی و بگرداند روی سوی پیش و بگوید انت امامی باز بگرداند سر بجانب پس و بگوید
انت خلفی و بدست راست بگوید انت یمینی و بدست چپ انت شمالی باز بر دل خود ضرب بزند

وبگوید انت فی وبرخیزد وگرد بگردد وبگوید انا مع الجهات فیک اینما تولوا فثم وجه الله واین ذکر محو الجهات ست
ذکر کلیه مربع نشیند و یک الکل گویان ضربے پیش زند باز منک الکل گویان ضربے یمین والیک الکل
گویان ضربے شمال یا کل الکل گویان ضربے سوی آسمان یا بر قلب از کشکول ومعنی اینست که بسبب تست

بقاء کل عالم وازتست وجود کل عالم وبسوی تست رجوع کل عالم وتوئی کل کل

۱۹۶/۴

جوہر بقعدہ صلوة نشیند مگر اینکه بیرون کند ہر دو قدم را از زیر ہر دو سرین خود ونهد سرین خود بر زمین ومحکم بگیرد بدست راست بازوی چپ وبدست چپ بازوی راست ودر پنج ضرب این کلمات بگوید یا معی یا معی یا معی یا ہو یا ہو وضرب اول میان قدم راست وزانوی راست وضرب دوم مابین ہر دو زانو و ضرب سوم میان قدم چپ وزانوی چپ وضرب چهارم بر جگر وضرب پنجم بر فضای دل بقوت با حضور آنکه ہو اشاره است باحدیت مطلقه لیس کمثله شی وگاه باشد که اقتصار کند ہمین سه کلمه ہو ہو یا معی وسه ضرب بجال ست مگر آنکه ہو ہو بآسمان ضرب کند ویا معی بجانب دل واولی آنست که در ایام این ذکر غذای ذاکر شیر باشد واکثر حال عطریات استعمال کند واین را ذکر معیت گویند در اندک مدت مشاهده ذاتیه وصفاتیه پیدا گردد ودر ذکر محو الجهات ومعیت تصور معانی وبرزخ شرط است . کشکول —

۱۹۷/۴

جوہر حضرت شیخ کلیم الله قدس سره در کشکول میفرمایند که عارف ربانی عبد الکریم جیلی نجم الزیدی میگوید علامت آن کسی که او را ذکر قلب ست آنست که بشنود از ہمه اشیا یا بعضی اشیا ونزد بعضی ذکرے که ذاکر ست با آن ذکر در ہمه اوقات یا اکثر اوقات بر قدر میسور آن ذاکر وتمکین او در ان مقام وعلامت آنکه مراو را ذکر روح ست آنست که بشنود از ہمه اشیا تسبیح مخصوص ونه بیند فاعلیت فاعلی غیر سبحانه وتعالے واحمد بن غیلان مکی گوید ذکر قلب استواء حضور حق وخلق ست وذکر روح غلبه حضور حق بنسبت حضور خلق وذکر سر اینست که نباشد او را حضوری غیر حضور حضرت حق وذکر خفی اینست که منفی شود وجود روح ہمچو

خفاے کون در سر انتهے —

۱۹۸/۴

جوہر ذکر معلا اینست که دو زانو نشسته لفظ یا اله دل صنوبری کشیده وبطرف راست برده اندکے

جانب پشت کج شده ہو گویان بشدت تمام بر دل ضرب کند

۱۹۹/۴

جوہر ذکر مقدس اینست که مربع نشیند وطرف راست سبحان الله وطرف چپ الحمد لله وطرف آسمان لا اله الا الله وبر دل الله اکبر ضرب کند مرویست از حضرت ابو ہریره رضی الله تعالی عنه که فرمودند جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم ہر آئینه گفتن من سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر محبوب ترست بمن از جمیع چیزی که طلوع کرده است بران آفتاب

۲۰۰/۴ جوهر ساکت ماند و فکر کند که من نیم اوست۔

۲۰۱/۴ جوهر چه مدرک نفس گردد از کلیات و جزئیات در مطالعهٔ وجود مطلق نماید۔

۲۰۲/۴ جوهر هر دو چشم بر بندد و نظر بر دل گمارد و تصور کند که جناب حق سبحانه و تعالی را می بینم۔

۲۰۳/۴ جوهر آئینه مقابل دارد و چشم بر هم نزند و بر عکس خود بتصور معنی خلق الله آدم علی صورته نگران باشد و صورت خود را صورت جناب حق سبحانه و تعالی داند

۲۰۵/۴ جوهر معنی بیچون و بیچگون بی شبه بی نمون که مفهوم می شود از اسم مبارک الله بی توسط عبارت عربی و فارسی و غیره جا ملاحظه نماید و ازین توجه دوام آگاهی دست دهد و بفنا رهنما گشته و این طریق اعلی است لیکن حصول آن بیش از تصرف جذبه در وجود سالک تعذری دارد

۲۰۶/۴ جوهر میگویند که در شب و روز هر آدمی را بست و چهار هزار دم می باشد و تحقیق آنست که بست و یک هزار و سه صد و شصت دم هر روز جاری می شود در خواب و بیداری۔

۲۰۷/۴ جوهر حق ست که بصورت عبد ظهور فرمود و صفت خالقیت خود در وی بظهور رساند۔

۲۰۸/۴ جوهر ذکر پاس انفاس برای نفی خواطر و زوال حدیث نفس اثری عظیم دارد و سند حق اینست که دهن بسته لا اله را با دم بیرون گذارد و الا الله با دم درون کشد و بدم ذاکر باشد و در بست و کشاد نظر بر ناف دارد و ملاحظه و واسطه را رعایت کند و گاه باشد که پاس انفاس بکلمهٔ الله کنند و سند او اینست که حرف ها اسم الله را باشباع بخوانند تا از و واو متولد شود و در وقت مد نفس الله بدم گویند یعنی دم لسان دل باشد و وقت صدور نفس هو بدم گویند و دستنی ست که معتاد دخول دم هشت انگشت ست چهار انگشت گرم و چهار انگشت سرد معتاد خروج آن ده انگشت پس در پاس انفاس مقدار چهار انگشت دم باهر آرد و مقدار دوازده انگشت اندرون کشد و دم را بر دل امساک کند که موجب حرارت قلب و زیادت عمر ست و چنان عادت سازد که در شبا روز سه صد و شصت دم گذارد۔

۲۰۹/۴ جوهر سند ذکر آورد بر دو اینست که مربع نشیند و بر کتف راست آورده ها گوید و بکتف چپ رو آورده هو و سر نگون کرده در خود هی گویان ضرب کند و این معمول اکثر مشائخ ست و معنی ها اوست موجود و معنی هو همه اوست و معنی هی با ماست و این ذکر را منسوب میکنند بجناب تجلی مآب سر حلقهٔ محبان و سر دفتر محبوبان غوث الثقلین شیخ محی الدین ابو محمد سید عبد القادر جیلانی قدسنا الله تعالی بسره العزیز و بعضی میگویند که حضرت با عظمت امیر المومنین اسد الله الغالب علی کرم الله تعالی وجهه و وجوه آله الکرام بالهام باطنه جناب مستطاب سید المرسلین صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه اجمعین از کلمه طیبه استخراج نموده اند

اختصار لا اله ست وهای مضمومه اختصار الا الله وهای مکسوره اختصار محمد رسول الله صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم واین ذکر را اگر جهر اکند در صحرا رود چه بلند کردنش در آبادی موجب ویمانی است

۲۱۰/۴ جوهر در ذکر پاس انفاس شیخ کلیم الله قدس سره در کشکول میفرمایند که لا اله را با دم بیرون گذارد الا الله با دم درون کشد و بدم ذاکر باشد ونظر پیوسته در بست وکشاد بر ناف داره وچنان ذکر کند که دم ذاکر گردد و در خواب وبیداری ذاکر بود عمر ه چندان گردد که گاه باشد که پاس انفاس بکلمه الله کنند وسند او اینست که ضم های الله سا باشباع خوانند تا از و واو متولد شود و در وقت مد نفس الله بدم گویند یعنی دم لسان دل باشد و در وقت صدور نفس هو بدم گویند کما مر و در ذکر پاس انفاس برابر ست که ذکر لا اله الا الله باشد یا ذکر الله واگر سوزش از خیشوم پیدا شود وبمبلغ حرارت وخشکی رساند خیشوم ودماغ را بر روغن بادام چرب کرده باشد

۲۱۱/۴ جوهر هر دو چشم بند ود در جوف دل نوری مثل نور چراغ تصور نماید وچنان تصور کند که این نور بوجهی تابان ست که از منفذ هر مویش بیرون آمده همه ذرات کائنات نور گشته ازین شغل تمامی حقائق عالم سالک را مکشوف شود وحالت سیر فی الاشیا بالله که سیر رابع است دست دهد تصور کند که شعاع او از راه دهنش مثل شعله های آتشین بیرون می آید

۲۱۲/۴ جوهر چشم پوشد ونظر بر دل گمارد وحضرت خداوند تعالی را حاضر وناظر وباخود داند این را مراقبه صفا گویند واگر درین حال ملاحظه فنا ومحویت بود مراقبه فنا گویند ومراقبه توحید نیز یاران حضرت شیخ عبد الحق رودولوی قدس سره مشغول بمراقبه فنا می بودند وازخود بیخود می شدند وبی شعور می گشتند وحضرت شیخ عبد القدوس گنگوهی قدس سره در ابتدای حال چندگاه درین مراقبه بودند۔

۲۱۳/۴ جوهر هر دو چشم کشاده دارد ونظر سوی بالا ویا در مقابله هوا اندازد ودران کوشد که پلک نزند ازین شغل بعضی انوار پدید آید وآتش از پلک خیزد وتمام اندام گیرد وعشق پیدا شود واین را مراقبه هوا گویند درین مراقبه بعضی اولیا چشم در هوا نهاده سالها در عالم تحیر مانده اند۔ محبوب السالکین

۲۱۵/۴ جوهر در حجره تنگ وتاریک چشم کشاده بر هوا یکجا دارد انوار از عالم قدس بیاید وبحق تعالی برسد۔

۲۱۶/۴ جوهر طریق ذکر انا انت انت انا اینست هر سو که بیند تصور معانی این الفاظ کند بمواظبت این ذکر در چند مدت مشاهده ذات خود در همه چیز حاصل شود۔

۲۱۷/۴ جوهر مواظبت الله عالم الغیب والشهاده نماید ونقش اسم مبارک الله در دل تصور کند ودل خود را بصورت آفتاب تصور نماید بحدی که از چشم خلق پنهان می باشند بر دی دما انوار حیم

آفتاب عیان گردند و چون این حالت قرار گیرد و هر وقتی که در آیتی از آیات قرآن مجید تامل کند و چشم فرو نهد جمله اسرار و کمالات آن آیه معائنه شوند همچنین بر هر قبر چشم بسته تصور عالم الغیب والشهاده نماید احوال صاحب قبر معلوم گردد و حقیقت حشر و نشر و احوال روح نیز ازین شغل مکشوف می گردد۔

۲۱۸/۴

جوهر بر نوک بینی صورت چراغ تصور کند بعد از ورزش تمام آن چراغ مثل ماهتاب درخشان شود بعده شکل آفتاب تابان گردد و بعده از میان آفتاب صورت آدمی ظاهر شود و با سالک در تکلم آید و علوم غیبیه و نوادر از جفر بروی القا کند و اخبار غیبیه بدو رساند و از سالک خوارق عادات ظاهر شود و این شکل حقیقت سالک ست و بعضی میفرمایند که در مقام فرق ابرو ستاره لمعان و تابان تصور کند پس آن ستاره ماهتاب شود پس آفتاب و از میان آفتاب صورت آدمی نمایان شود و بسالک در تکلم آید

۲۱۹/۴

جوهر حضرت شیخ فانی فی الله و باقی بالله شاه کلیم الله قدسنا الله تعالی بسره المبارک در کشکول میفرمایند که ذکر لسان بر دو وجه است جهر یا خفیه اگر بلند گویند جهر شود والا خفیه باشد و ذکر قلب مطالعه لفظی ست با حضور مدلول آن و ذکر روح فراموشی از ان اسم ست و حضور مسمی و این متفاوت است بحسب حالات ذاکرین بعضی را گاه باشد و اکثر نباشد و بعضی را عکس این و بعضی را دوام لیکن دانند که ما ذاکریم و ذکر درمیان داریم و مذکور مقصود ماست که حاضرست پیش بصیرت ما و این هنوز اختلاط دارد و نهایت آنست که ذکر و ذاکر از میان برداشته گردد و غیر مذکور معلوم و مفهوم نماند و لذت ذکر نیز بر خیزد و این علم باین لذت نیز نماند۔

۲۲۰/۴

جوهر دو زانو نشیند و هر دو سرین را برابر کف پای دارد و سوراخ هر دو گوش را از سبابتین محکم ببندد و متوجه شود بآوازی که در دماغ مثل آواز افتادن آب از بالا مسموع میگردد و یک لحظه از و غافل نشود و سعی کند تا این آواز بر جمله آوازها غالب آید و بی امداد انگشتان از شور عالم غائب نشود و می گویند که این آوازیست قدیم ازلی و ابدی و اصل جمیع آوازهاست و جمله آوازها از و بظهور آمده و مظاهر اوست و همه عالم پرست ازین صدای مطلق و اولیا را بواسطه آن الهام می شود و باعث جمعیت خاطر مشتت موجب فتح عالم لطافت و اطلاق ست و مورث می شود ربودگی و بیخودی و غیبت را که مقدمه فناست و رابطه می گردد میان این شخص و مطلوب او و این را صوت سرمدی و صوت لایزالی گویند و در جوگ انهد نامند۔

۲۲۱/۴

جوهر سند ذکر اره اینست ذکر منشاری نیز گویند که دو زانو نشیند و هر دو دست بر هر دو زانو نهد و ها گویان از دل بر سر ناف ضرب دهد و هی گویان دم را از تحت ناف بدو شد بجانب صدر برارد چنانچه

وکمر وپشت برابر شوند وباز از سر گیرد واین ذکر را بعضی بہ ہو ہی میکنند وبعضی بلفظ مبارک اللّٰہ و
این ذکر را برای صفای دل مجرب وسریع التاثیر گفتہ اند و ذکر ارہ یک نوع ذکر است درسلسلہ
مشائخ ترک۔

٢٢٤/٤ جوہر دو زانو نشیند وہر دو دست بر زانو نہد وسر بجانب کتف راست آورد وبی حرکت زبان اسم مبارک
اللّٰہ را خفی بر دل ضرب کند یا لفظ اللّٰہ جہرا بر دل ضرب کند وچندان ذکر کند وغلبہ این ذکر بر سالک بجای
رسد کہ از ہر در ودیوار آواز اللّٰہ بشنود وفی الحقیقت این ذکر ذکر دل سالک ست کہ از ہر طرف می شنود نہ ذکر
جمیع کائنات چہ اذکار کائنات باختلاف السنہ ولغات باہم مختلف اند و باز از سر گیرد۔

٢٢٥/٤ جوہر اسم مبارک اللّٰہ را بی حرکت زبان وبغیر حبس گفتن گیرد ونظر بسوے دل دارد۔

٢٢٦/٤ جوہر نقش اسم مبارک اللّٰہ را برنگ زر یا نقرہ یعنی برنگ آفتاب یا ماہتاب در دل صنوبری
بجدی تصور کند کہ بغیر تصور نقش مذکور در نظر در آید ہو را محققان ذکر ہا ہوتی گویند سند ذکر ہا ہوتی
اینست کہ سر را استادہ کردہ ضرب ہو یا ہے بر دل زند ومعنی ہمہ اوست در دل دارد ودرین صورت
ذکر ہو یک ضربی می شود۔

٢٢٧/٤ جوہر حضرت شیخ فانی فی اللّٰہ وباقی باللّٰہ شیخ کلیم اللّٰہ قدس سرہ در کشکول میفرمایند انوار کہ ظاہر
می شود گاہ سفید وگاہ سبز وگاہ عقیقی وآخر ہمہ سیاہی واین نور حیرت ست اگر نور از طرف راست متصل
کتف ظاہر شود آن نور کاتب یمین ست واگر غیر متصل باشد آن نور شیخ ست واگر از طرف پیش ظاہر
شود آن نور محمد ست صلی اللّٰہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم واگر از طرف چپ متصل کتف ظاہر شود
آن نور کاتب یسار ست واگر غیر متصل باشد داند کہ تلبیس ابلیس ست وکذلک اگر صورتی از چپ
ظاہر شود ہم تلبیس ابلیس ست واگر نوری از بالا ظاہر شود داند کہ از ملائکہ حفظہ است واگر بلا جہت ظاہر
شود ودر خاطر وحشت آید وبعد از رفتن حضور نماید داند کہ تلبیس ابلیس ست واگر در وقت ظہور حضور شود
وبعد رفتن فراق شود واشتیاق بود داند کہ آن نور مطلوب ست واگر از بالاے دل ظاہر شود داند
کہ از صفاے دل ست اما طالب صادق بہ ہیچ یکے از انوار سر فرو نیارد وانشراح نگیرد۔

٢٢٨/٤ جوہر بدانکہ سالک را در اوائل بذکر کلمۂ طیبہ ملاحظہ معنی لا معبود الا اللّٰہ میفرمایند تا در مقام
اطاعت مستقیم گردد ثم لا مقصود الا اللّٰہ تا قصد از ہر چیز برگشتہ باو سبحانہ باید ثم لا محبوب الا اللّٰہ
تا آتش عشق ومحبت در دلش افروختہ شود ثم لا موجود الا اللّٰہ تا بہر ذرہ جز ہستی مطلق نہ بیند وبعضی را اول
حال تلقین لا موجود الا اللّٰہ احسن دانند وصواب آنست کہ موافق حال سالک واستعداد او ہرچہ مناسب

دانند تلقین فرمایند

۲۲۹/۴ جوہر عالم کبیر عبارت از مجموعہ کائنات ست چہ خلق وچہ امر و عالم صغیر اشارت از انسان ـــ

۲۳۰/۴ جوہر عالم خلق عبارت ست از نفس و عناصر اربعہ و عالم امر اشارت ست از عالمی کہ از اوصاف ولوازم جسمانی منزہ و مبراست وآن قلب و روح و سر و خفی و اخفی ست

۲۳۱/۴ جوہر حضرت شیخ فانی فی اللہ و باقی باللہ شاہ کلیم اللہ رضی اللہ تعالی عنہ در کشکول می فرمایند کہ حاصل می شود در غنیت و بیخودی و محویت و فنا حالتی کہ تنگ می شود عبارت از ان و آنجا حاصل نمی باشد غیر احدیت حق تعالی و وجود مطلق سبحانہ اگر گوئی وجود مطلق ہرگز مدرک نمی شود وانچہ در حیطہ ادراک می آید نیست مگر حادث و صورت ذہنی از جملہ عوالم ست و ہر عالم حادث ست و حادث وجود مطلق نتواند بود کہ او قایم ست وانچہ او قدم دارد مدرک ما نگردد گوییم آرے چنین ست امر کہ گفتی مگر اینست کہ سالک در فنا ذاہل و غافل و عاطل می شود از نسبتے کہ مقتضاے آن نسبت اثبات دو طرفست منسوب و منسوب الیہ و این فناست پس اینجا عدم ادراک ست نہ ادراک عدم و ہمین متاول است قول سیدنا ابی بکر الصدیق رضی اللہ تعالی عنہ العجز عن درک الادراک ادراک اگر گوئی پس چہ معنی دارد قول ایشان شہود الذات و تجلی الذات و محبۃ الذات و معرفۃ الذات و چگونہ متحقق می شود این امور گوییم نتیجہ عرفان وضع ہر شی ست در مرتبہ او و اعطاء ہر شی حق آن شی پس ما نحن فیہ دو امر ست یکی ذات بحت خالص ساذج و یکی امورے کہ وراے این مرتبہ است پس حق اول اثبات است و حق ثانی نفی و حق معرفت در اول اینست کہ شناختہ نشود اصلا و حق معرفت در ثانی اینست کہ شناختہ شود کما ہو پس آنکہ قصد میکند معرفت در اول و نکرت در ثانی بغایت از کار دور ست پس اثبات ہم حق و حق اثبات حق و باطل معرفت ست و از عدم معرفت بشی لازم نمی آید عدم تحقق آن شے در نفس الامر پس ذات مقدس او تعالی مثبت و محقق غیر معروف است پس غیبت ازین امور در آئینہ ذات معنی شہود است و استتار این امور از بصائر معنی تجلی ذات ست و انقطاع محبت ازین امور معنی محبت ذات ست و نکرت این امور معنی معرفت ذات ست و بر ہمین قیاس لکن معنی مضافات ذات را پس معرفت متصور نمی شود در ان سبحانہ مگر باسما و صفات و افعال و این ہم نہ بکنہ بل بوجہ زیرا چہ کنہ ہر شی از اشیاے معرفت را در ان راہ نیست چہ کنہ ہر شی حقیقت الحق ست چہ سبحانہ تعالی حقیقت الحقائق است و حقیقت حق سبحانہ و تعالی مدرک ہیچ بشر و ملک و جن نبود پس حقیقت ہمہ مدرک نشود و این مرتبہ غایت عرفان است نعم ما قال من قال ادراک العدم

آخر الخواص وبدایة الجهال نهایة العلما - لیکن ع ببین تفاوت ره از کجاست تا بکجا

۲۳۲/۴ جوهر باید که ذاکر نسے از اقسام اذکار و افکار بجلسه مربع معهوده عند الذاکرین بالنفی والاثبات

و یا بجلسه صلوة مناسب حال آن ذکر دیده اختیار کند.

۲۳۳ جوهر در ذکر کلمه طیبه نفی و اثبات مرکب ست لا اله باطله را و انچه سوای الله است نفی می کند الا الله اثبات ذات باریتعالی است شعر تا بجاروب لا نروبی راه + نرسی در سراے الا الله +

۲۳۴ جوهر حضرت شیخ فانی فی الله و باقی بالله شاه کلیم الله قدس الله تعالی بسره العزیز در کشکول می فرمایند که در خلوت تنگ و تاریک مربع بنشیند اگرچه مربع نشستن بدعت ست و جلسه متکبران در جمله اوقات منهی ست الا در وقت ذکر گفتن که آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله و صحابه وسلم چون نماز بامداد بگذاردے در مقام خویش مربع بذکر بنشستی تا آفتاب نیک برآمدے و پشت راست دارد و چشم ها بر بندد و هر دو دست بر هر دو زانو نهد و از انگشت نرینه پای راست یا انگشت متصل آن رگ کیماس جانب چپ محکم گیرد تا در باطن قلب حرارتی پیدا آید که موجب تصفیه است و ازین حرارت چربی که گرداگرد دل که محل و مقر خناس گفته اند بگدازد و وساوس و هواجس کم گردد و بعده با بست و یک زبان بذکر مشغول گردد جهر یا خفیه انچه مقتضاے وقت و طبع باشد کمام مراعات کند شرائط این بیت را بیت برزخ و ذات و صفات و مد و شد و تحت و فوق + می نماید طالبان را کل نفس ذوق و شوق + و شرائط این بیت در ذکر سه پایه نیز مراعات نمایند اما انجا معنی دیگر و اینجا مقصود اینست که مراد از برزخ واسطه صورت شیخ ست و مراد از ذات وجود مطلق حق سبحانه و مراد از صفات ائمه سبعه که حیات و علم و سمع و بصر و قدرت و ارادت و کلام و مراد از مد کلمه لا و مراد از شد تشدید الا الله و مراد از تحت شروع از زانوی چپ و ایصال کلمه لا تا سر زانوی راست و از انجا ایصال کلمه الا تا کتف راست و آنجا نفس راست کرده بقوت زدن بر فضاے دل بکلمه الا الله و این مراد ست از فوق و این ذکر را نفی و اثبات چهار ضربے گویند ــ

۲۳۵ جوهر بر وقت تصور نقش الله را برنگ زر یا نقره یعنی برنگ آفتاب یا مهتاب بر دل وارد کمام

۲۳۶ جوهر مشغولی را پنج وقت ست بعد نماز فجر تا برآمدن آفتاب و بعد از نماز ظهر و بعد از نماز عصر تا نماز مغرب و تهجد و اهل الله شبانروز مشغول باشند و فرموده اند حضرت علیه السلام هر آئینه ذکر بامداد و شبانگاه فاضل ترست از شکستن تیغ در راه جناب حق تعالی و از دادن مال از روی ریختن مانند آب

و وقت سحر چه در شب حواس صوری را تفرقی نباشد در عالم محسوس

۲۳۷/۴ جوہر حضرت شیخ سعد بڈھن قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ میفرمایند کہ پیر دستگیر قطب العالم شاہ مینا قدس سرہ چون می خواستند کہ ذکر را شروع کنند سہ کرۃ درود میخواندند بعدہ فان تولوا فقل حسبی اللہ لا الہ الا ہو علیہ توکلت وہو رب العرش العظیم بعدہ کلمہ لا الہ الا اللہ بآواز بلند میگفتند و سوم کرۃ محمد رسول اللہ بعدہ بآواز بلند شروع میکردند و دہم بار محمد رسول اللہ می گفتند بعدہ چون باز شروع میکردند تا آنکہ ذوقی می بودی و دم بستہ می شدی لا الہ الا اللہ بآواز بلند می گفتند و چون بخود باز می آمدند محمد رسول اللہ می گفتند و میفرمودند بدین طریق عمل بہر دو می شود یعنی چون بشروع اول کرۃ و سوم کرۃ محمد رسول اللہ گفتہ می شود عمل ہنگام تلقین می شود کہ در ہنگام تلقین پیران را رسم ست کہ سہ کرۃ می گویند و سوم کرۃ محمد رسول اللہ می گویند و بعد دوم کرۃ چون شروع کردہ می شود دہم کرۃ محمد رسول اللہ گفتہ می شود عمل بدانچہ در بعضی کتب گفتہ اند کہ دہم کرۃ محمد رسول اللہ بگوید عمل بدان می شود و نیز فرمودند کہ عمل بندگی سلطان العارفین شیخ قوام الحق والدین ہمچنین بودہ است و در اساس الطریقہ کہ تصنیف حضرت ایشان ست نیز برین اشارہ میکنند. و از فتاوای صوفیہ معلوم می شود کہ بعد ہشتم کرۃ یا دہم کرۃ محمد رسول اللہ گوید

۲۳۸/۴ جوہر انوار کہ در حالت ذکر و مراقبہ ظاہر شود اگر از کتف راست نور سفید ظاہر شود آن نور کراماً کاتبین است کہ ایشان اعمال حسنہ می نویسند و اگر از طرف راست ظاہر شود بی اتصال کتف آن نور مرشد ست و اگر از پیش ظاہر شود یعنی از جانب قبلہ آن نور محمدی ست صلی اللہ تعالے علیہ و آلہ و صحابہ وسلم و اگر از کتف چپ پیدا شود آن نور ملائکہ کتبہ سیئات ست و اگر نوری بی اتصال کتف ظاہر شود آن نور ابلیس ست و اگر از چپ ببینی کہ پیر معمر عصا و تسبیح بدست گرفتہ ظاہر شود آن ابلیس ست و اگر نور از بالا و یا از پس ظاہر شود آن نور ملائکہ است کہ برای محافظت تو حاضر اند. و اگر نوری بلا جہت ظاہر شود و در ابتدای ظہور آن نور در خاطر دہشت در آید و بعد رفتن ہیچ حضور در باطن نماند آن نور نیز از آن ابلیس ست و اگر نورے بلا جہت ظاہر شود و بعد رفتن او حضور در خاطر ماند و اشتیاق در طلب غالب شدہ آن نور حضرت صمدیت ست و اگر نورے از بالای سینہ یا از ناف ظاہر گردد و رنگ آتشی و دود آرد آن نور خناس است و اگر نور از دل ظاہر شود و اگر سفید باشد کہ بزردی زند آن نور دل ست و اگر سفید خالص باشد آن نور روح اعظم ست کہ در دل طالب تجلی کردہ و نورے کہ بصورت آفتاب ظاہر شود نور روح ست و اگر بصورت قمر نماید آن نور دل ست۔ مجرب

۲۳۹/۴ جوہر سہ پایہ را اگر بطور تقرب نوافل اشتغال نماید معانی اللہ سمیع اللہ بصیر اللہ علیم بہ اسمع و بہ ابصر و بہ اعلم تصور فرماید تا صفات سالک مسلوب شوند و صفات حق تعالی در وی پیدا شود بتوسط

بطریق قرب فرائض اشتغال نماید پس معنی آن بالعبد اسمع بالعبد ابصر بالعبد اعلم ملاحظه دارد و حاصلش آنکه حق بلسان عبد میگوید که بالعبد اسمع درین صورت حق را فاعل داند و خود را آله فعل و ہستی خود را عین حق و در مرتبه اطلاق فهمیده و جمیع صفات و ذات حق را صفات و ذات خود دانسته سمع و بصر و علم خود بخود مر خود را ثابت کند پس بداند که من حقم که می شنویم بسمع خود۔

۲۴۰ ج

جواہر سند ذکر جبروتی سر را بکتف راست بلند کرده بر پستان چپ الله گویان چنان ضرب کند که پهلوی چپ خم شود و هر بار که ضرب کند اسم ذات را یکی از امهات صفات متصف سازد و بنظاره خلق آدم علی صورة الرحمن ناظر باشد و این تصور در همه اذکار جبروتے مرعے دارد۔

۲۴۱ ج

جواہر محاربه دو نوع ست محاربه صغیر آنست که دهن بسته و دم گرفته اسم الله را بدل با واسطه و ملاحظه بشدّ و مدّ و تحت و فوق گوید و صوت حسن یار کند و چنان کوشد که تا چهل ذکر در یکدم رسد و چون در یکدم از چهل ذکر زیاده شود آنرا محاربه کبیر خوانند و چون دویست ذکر در یکدم با اعانت ملاحظه دو واسطه شدّ و مدّ رسد آنرا مقام محویت گویند و استغراق رو نماید سلطان ذکر پیش آید

۲۴۲ ج

جواہر شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند که اولا صورت آن شخص که این نسبت ازو یافته باشند در خیال در آورند تا آنزمان که اثر حرارت و کیفیت معهوده ایشان پیدا شود پس ملازم آن کیفیت بوده با آن صورت و خیال که آئینه روح مطلق ست متوجه بقلب شوند که عبارت ست از حقیقت جامعه انسانی که مجموع کائنات از علوی و سفلی مفصل آنست اگرچه آن از حلول در اجسام منزه است اما چون نسبت میان او و میان این قطعه لحم صنوبری ست پس توجه با این لحم صنوبری باید نمود و چشم فکر و خیال و همه قوی را بدان باید گماشت و حاضر آن بودن و بر در دل نشستن و ما شک نداریم که درین حالت کیفیت غیبت و بیخودی رخ نماید آن کیفیت را راهی فرض می باید کردن و از پی آن رفتن و هر فکری که در آید متوجه بحقیقت قلب خود بودن و نفی آن کردن اگر خاطر تشویش دهد باحضار خیال مرشد امید ست که مندفع شود و الا باید که سه نوبت نفس را بقوت بزند چنانکه از دماغ چیزی میراند و خود را خالی می سازد و چون آن وسوسه و خیال که متوش او باشد موجودی خواهد بود از موجودات ذهنی آنرا بالحقیقت قائم بالحق بلکه عین حق داند زیراکه باطل نیز بعضی از ظهورات حق ست و مادام که این نسبت بیخودی در ترقی باشد فکر در حقایق اشیا و توجه بجزئیات عین کفرست ۵ باخودی کفر و بیخودی دین ست + بلکه فکر در اسماء و صفات حق هم بنابر گراو اگر برسد آنرا نیز نفی باید کرد چه مطلب۔ و غایت این طائفه توجه به نیستی ست که سر حد وادے

جمعیت ست و مقام تجلی انوار ذات ست و شک نیست که فکر در اسماء و صفات این مرتبه فرود تر ست ه تو مبتلای اصلا کمال اینست و بس + رو در رو گم شو وصال اینست و بس + و میفرمایند رباعی

سررشته دولت ای برادر بکف آر	وین عمر گرامی بخسارت مگذار
دائم همه جا با همه کس در همه کار	میدار نهفته چشم دل جانب یار

ورزش این نسبت شریفه می باید کرد بنوعی که هیچ وجه ازین نسبت خالی نباشد و دائما حاضر بوده گوشه چشم دل را در خانه و بازار و خرید و فروخت و خوردن و آشامیدن و همه حالات بر حقیقت جامعه خود دارد و او را نصب العین خود سازد و حاضر داند و بصور جزوی ازو غافل نشود بلکه همه اشیا را بوی قائم داند و سعی کند که آنرا در همه موجودات مستحسنه و غیر مستحسنه مشاهده کند تا بجائی برسد که خود را در همه بیند و همه اشیا را آئینه جمال و کمال خود داند بلکه همه را اجزا خود بیند ع جز و درویش ست جمله نیک و بد + و در حالت سخن گفتن نیز ازین مشاهده غافل نشود بلکه گوشه چشم دل را بدانسو دارد اگرچه بظاهر با هر دیگر مشغول باشد چنانکه گفته اند ه از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش ایچنین زیبا روش کم می بود اندر جهان + و هرچند همت بیشتر باشد این نسبت قوی تر گردد و باید که خود را از غضب راندن نگاه دارد که راندن غضب حرارت باطن را از نور معنی تهی سازد و بعضی از اهل طریق که منسوب اند بسلطان ابراهیم ادهم قدس سره در ابتدا توجه بیکی از محسوسات چون سنگی یا کلوخی و غیر آن می کنند بدان طریق که چشم ظاهر بران می دوزند و اصلا مژه برهم نمی زنند و بجمیع قوی ظاهری و باطنی متوجه آن می شوند تا آن غایت که خواطر بالکلیه مندفع می شود و کیفیت نسبت بیخودی دست میدهد۔

۲۴۳ جوهر محمد دارا شکوه قدس سره در رساله حق نما میفرمایند که چون درویشی را طلب حضرت حق تعالی هم رسد اول باید که در جای خالی تنها رفته صورت فقیری که باو حسن ظن داشته باشد یا صورتیکه باو تعلق عشق مجازی بود یا صورت آبا و اجداد را اگر دیده است تصور می نموده باشد و طریق تصور اینست که چشم برهم نهاده صورتی را که دیده است متوجه بدل صنوبری شده بچشم دل مشاهده نماید و آن مثال را که درین تصور بچشم دل مشاهده نماید عالم مثال نامند و این تصور مقدمه فتح عالم ملکوت ست از ملکوت جدا ساخته عالم مثال نامیده اند و الا عالم مثال داخل عالم ملکوت ست هرگاه بطریق مذکور تصور پیش گیری رفته رفته صورت مقصود دست گردد و باعث فتح عالم ملکوت شود و چون این تصور بنظر تو خوب در آید مبارک گشت بر تو فتح عالم مثال

۲۴۴ جوهر طریق خواجگان ماوراء النهر قدس الله تعالی اسرارهم آنست که توجه ادراک خود را از همه باز دارند و بمشاهده حق سبحانه و تعالی می پردازند و نهایت این جمعیت مرتبه فناست

۲۴۵ جوهر در حدیث قدسی وارد ست یا محمد انت انا و انا انت ۔ و در حدیث نیز واقع است کلکم تطلب

رضائی وانا اطلب رضائک یا محمد صلی اللہ علیہ وسلم

۲۴۶/۴
جوہر حضرت جنید فرمود کہ حقیقت ذکر فانی شدن ذاکرست در ذکر و ذکر در مشاہدہ مذکور۔

۲۴۷/۴
جوہر صاحب رسالہ مکیہ قدس سرہ فرمود کہ سالک مداومت کند بر ذکر قوی خفی بشرط نفی واثبات و شارح گوید کہ ذکر قوی آنست کہ دم را فرو برد و حصر دم کند کہ آن ممد حرارت ذکر باشد واثر آن زود بدل رسد و نفی کند بکلمہ لا الہ جمیع خواطر را خیرا کان اوشرا واثبات کند بالا اللہ یعنی خداوند تعالی را در دل اثبات کند و جاہی و بدو غیر را نفی کند

۲۴۸/۴
جوہر بعضی ذکر جہر را اختیار دارند و بعضی ذکر خفی و ہر دو فریق تمسک می کنند بآیات واخبارات و ذکر خفی ذکری را گویند کہ زبان بند و بدل گوید وگروہی کہ اختیار ذکر خفی دارند بعضی از ایشان ذکر را منع نکنند و بعضی در منع ذکر جہر می روند ایشان نیز تمسک بآیات واحادیث دارند

۲۴۹/۴
جوہر ذکر خفی وراء ذکر زبان ست بلکہ وراء ذکر دل ست و وراء ذکر سر و وراء ذکر جان ست معلوم شد کہ مقصود ہر یکے مبنی بر نیت ست و در ذکر جہر آواز میانہ کند یعنی فرود از جہر و بالا از خفی کہ آن ذکر متوسط باشد

۲۵۰/۴
جوہر آنحضرت صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ذکر میکردند حضرت خداوند تعالی را در جمیع احیان واوقات وہمیشہ ذکر حق تعالی کردی وہیچ چیز ایشان را از ذکر حق تعالی باز نداشتی وسخن ایشان مجموع در یاد حق تعالی وحمد وثنا وتمجید وتوحید وتسبیح وتقدیس وتہلیل وتکبیر بودے و در حالت خاموشی در دل ایشان ہمگی یاد حق تعالی بود و دل وزبان وانفاس ایشان در حالت قیام وقعود واضطجاع ونشستن وبرخاستن ورفتن وخوردن وآشامیدن و در آمدن وبرآمدن وسفر واقامت وسائر حالات از ذکر حق تعالی منفک نبودی و ذکر بمعنی یاد کردن ست مقابل نسیان کہ بمعنی فراموشی ست۔ الذکر ضد النسیان۔ قاموس۔ پس شامل باشد ذکر قلبی را بلاشبہہ۔

۲۵۱/۴
جوہر وقت شروع ذکر تجدید توبہ کند. وبگوید اللہم انی اعوذ بک من ان اشرک بک شیئا وانا اعلم تا آخر بعدہ پنجبار استغفر اللہ الذی لا الہ الا ہو الحی القیوم واتوب الیہ بعدہ الصلوۃ والسلام علیک یا رسول اللہ الصلوۃ والسلام علیک یا حبیب اللہ الصلوۃ والسلام علیک یا نبی اللہ بعدہ با تسمیہ سہ بار کلمہ طیبہ بگوید. بعد ازان بہر ذکر کہ خواہد مشغول شود وبعد ختم مجلس نیز سہ بار سبحان اللہ والحمد للہ تعالی العظیم بعد ازان درود بخواند بعدہ این دعا بخواند اللہم انک قلت فاذکرونی اذکرکم وقد ذکرتک علی قدر قلة علمی وعقلی وفہمی واذکرنی علی قدر سعة نفسک وعلمک ومغفرتک اللہم افتح قلوبنا بذکرک یا خیر الذاکرین۔

۲۵۲/۴ جوهر در سیر الاولیا مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدس سره میفرمودند که حضرت خواجه قطب الدین بختیار اوشی قدس سره هم هر شب هزار بار این درود میخواندند اللهم صل علی محمد عبدک ونبیک وحبیبک ورسولک النبی الامی وعلی آله ومی فرمودند که همین درود اختیار کردم۔

۲۵۳/۴ جوهر بدانکه مقصود از نفی نفی اغیارست واز اثبات اثبات یار ونفی بی ملاحظه غیر نباشد واثبات بی تصور غیر صورت نه بندد زیراکه در نفی واثبات علم غیر باقی ست وغرض از ذکر ذهول ونسیان از غیرست پس طریق باید برای نفی واثبات پس در نفی واثبات احتیاط بلیغ باید واین مشکل آمد برای همین ست ذکر نفی واثبات۔

۲۵۴/۴ جوهر مراقبه بضم میم وفتح قاف امید داشتن ونگاه داشتن چیزی را وگردن فرو انداختن ومراقبه براورده شده است از رقیب ورقیب بمعنی پاسبان ونگهبان چون طالب از ذکر جلی ملال گیرد بذکر خفی مشغول شود وچون از ذکر خفی ملول شود بفکر مشغول شود وچون ازین هم ملال گیرد بمراقبه مشغول بود وشکل نشستن در مراقبه انواع است یکی آنکه بر شکل قعدهٔ نماز نشیند ودو دست بر هر دو زانو نهد وسر فرود انداخته مستغرق گردد واین مختارست دوم آنکه بر دو سرین نشیند وهر دو زانو ایستاده کند مانند اقعاء الکلب یعنی نشستن کلب وسر بر هر دو زانو بدارد وبداند که حق تعالی حاضرست وناظر بامن ست ودرین علم چنان خوض کند ومستغرق شود که شعور از غیر کلی برود ومیگویند که اگر بطرفة العین این علم برود مراقبه نباشد۔

۲۵۵/۴ جوهر اول درجهٔ ذکر آنست که ذاکر ذکر را باعظمت وهیبت تمام کند وذکر الله الله بر دل وی مستولی شود ودل ذاکر مستغرق ذکر باشد ودرجهٔ دوم آنست که از الله الله گفتن باز ماند

۲۵۶/۴ جوهر قال الله تعالی واذکروا الله ذکرا کثیرا لعلکم تفلحون کثرت ذکر جناب خداوند تعالی موجب جمعیت ظاهر وباطن وسبب نجات دنیا وآخرت است۔

۲۵۷/۴ جوهر بدانکه در جمیع حرکات وسکنات ظاهر وخطرات ونیات باطن حضرت خداوند تعالی را بر خود رقیب ومطلع دیدن ودر ظاهر از افعال معاصی ودر باطن از خطرات مذمومه محترز بودن وشرم داشتن تا ظاهر وباطن در توبه مستقیم بود مراقبهٔ تائبان ست ودل را متوجه حضرت خداوند تعالی داشتن وپاسبانی دل خود کردن تا در وغیر حضرت خداوند تعالی راه نیابد مراقبهٔ سالکان ست وحضور دل بحضرت خداوند تعالی وغیبت از ماسوا مراقبهٔ عارفان است۔

۲۵۸/۴ جوهر بدانکه استیلاء ذاکر بر ذکر آنست که ذکر بتکلف زبان گوید واستیلاء ذکر بر ذاکر آنست که ذکر غالب شود وبی اختیار بر زبان جاری گردد ودل ذاکر بران انس گیرد۔

۲۵۹/۴ جوہر بعضی صورت مرشد را پیش خود نشستہ تصور نمایند و بعضی صورت او در آئینۂ دل صنوبری خود تصور نموده بروی ناظر باشند و بعضی خود را عین او پندارند و این نہایت مفید ست و موصل بفنا لیکن حصول آن بزود ے متعذر۔

۲۶۰/۴ جوہر بدانکہ ذکر حضرت خداوند تعالیٰ در جمیع احوال فرض ست بر طالب محب قال اللّٰہ تعالے فاذکروا اللّٰہ قیاما و قعودا و علی جنوبکم و مشائخ طریقت میفرمایند کہ بہر حال از ذکر خداوند تعالیٰ غافل نباشد کہ الذکر من علامۃ السعادہ والغفلۃ من علامہ الشقاوہ والغفلۃ من اللّٰہ تعالے من اکبر الکبائر و ان لکل شئ عقوبۃ و عقوبۃ العارف انقطاعہ عن الذکر ؎ گر زمانے غافل از رحمان شوی ✣ اندران دم ہمدم شیطان شوی ✣ پس شب و روز بہر جا کہ باشد خواہ در خشکی خواہ در تری خواہ در سفر خواہ در حضر در تنگی و فراخی و مریض باشد یا صحیح محدث باشد یا غیر محدث و خوشی و ناخوشی ظاہرا و باطنا و لیلا و نہارا و قیاما و قعودا و مضجعا مستغرق ذکر حضرت خداوند تعالیٰ باشد زیرا کہ طلب او در کل حال دلیل ست بر صدق محبت ہر طاعت موقوف بر وقت ست الا ذکر جناب خداوند تعالیٰ و جمیع طاعات زائل شود در روز قیامت چنانکہ نماز و روزہ وغیر آن زیرا کہ دار التکلیف دنیاست نہ آخرت لیکن طاعت تہلیل و تمجید زائل نشود

۲۶۱/۴ جوہر بزرگے فرمود کہ اہل لا الہ الا اللّٰہ بسیار اند و مخلصان اندک یعنی آن کسان کہ لا الہ الا اللّٰہ بزبان گویند بسیار اند و مخلصان کہ مقصود گفتار و کردار اخلاص دارند اندک ؎

ذکر را اخلاص می باید نخست	ذکر بے اخلاص کی باشد درست

۲۶۲/۴ جوہر مراقبہ برزخ انسان کامل ظاہرا و باطنا بخود قرار دہد۔ مراقبہ اسم ذات نقش اسم ذات بر دل صنوبری برنگ زر متصور باشد۔ مراقبہ معیت چون اللّٰہ حاضری گوید موجودات علوی و سفلی را در خیال آرد و ملاحظہ نماید کہ او حاضر ست مرا باین حضور و چون اللّٰہ ناظری گوید نظر بر خود دارد و از موجودات بردارد و متصور شود کہ او ناظر ست بنظر من و چون اللّٰہ شاہدی گوید ہمگی کائنات در نظر آوردہ ملاحظہ کند کہ او شاہد ست مرا بشہود و چون اللّٰہ معی گوید چشم را ببندد و ملاحظہ معی و ہو معکم اینما کنتم کند اللّٰہ حاضری راست و اللّٰہ ناظری چپ و اللّٰہ شاہدی پیش اللّٰہ معی در وجود بملاحظہ مذکور گوید۔

۲۶۳/۴ جوہر در کتب صوفیہ اقسام اذکار بالوف کشیدہ و انواع مراقبات بہمان من بر خلاصہ اذکار و مراقبات انتصار کردم و آن نیز موقوف بارشاد مرشد ست آنچہ مقتضاے وقت و طبع باشد و مناسب حال طالب ارشاد فرماید

۲۶۴ جوهر ذکر انهی کونی ست وانه وجهی ربانی زیرا که از روی لفظ و نطق کونی ست و از روی مدلول ربانی بلکه ربیست پس آن برزخ باشد میان حق و خلق - از شرح رباعیات قال الله تعالی فاذکرونی اذکرکم و ذکر ثمره محبت ست که من احب شیئا اکثر ذکره

۲۶۵ جوهر در فضیلت ذکر حق سبحانه و تعالی بدانکه افضل ترین عبادات و مقصود از جمیع طاعات ذکر جناب مستطاب حق سبحانه و تعالی است بهر روشی که میسر آید جهر باشد یا خفی و نعمتی ست عظمی و عطیه است کبری هرکرا توفیق ذکر ارزانی فرمودند بسعادت ابدی و دولت سرمدی مختص گردانیدند در حدیث قدسی آمده که من همنشین آن کسم که یاد میکند مرا و انیس آن کسم که طالب انس کرد بما و حدیث دیگر ست مروی بخاری الله تعالی میفرماید که با عبد خودم وقتیکه یاد کند مرا و در حرکت آید دو لب وی و فرمودند حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم لکل شیئ صقالة و صقالة القلب ذکر الله تعالی رواه البیهقی والتماس کردند بجناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم که کدام عمل فاضل ترست فرمودند که فاضل ترین اعمال آنست که بمیری و زبان تو تر باشد بذکر الله تعالی و عرض کردند که کدامین بندگان فاضل تراند از روی درجه عند الله تعالی در روز قیامت فرمودند آن کسان که ذکر جناب خداوند تعالی بسیار گویند. و حضرت شیخ سعد الدین بڈهن قدس سره در شرح رساله مکیه میفرمایند که حضرت شاه مینا قدس سره میفرمودند که در خبر ست که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند که جناب خداوند تعالی را فرشتگانند که طواف می کنند در کوچها و راه ها و می جویند اهل ذکر را چون می یابند قومی که ذکر جناب خداوند تعالی میگویند. ندا میکنند که بیائید بسوی حاجت خویش و گرد میگیرند اهل ذکر را به پرهای خویش تا آسمان دنیا و زیر یکدیگر می آیند و چون اهل ذکر متفرق می شوند می روند بسوی آسمان پس فرمان رسد ایشان را از حضرت خداوند تعالی که از کجا آمدید عرض کنند که از نزدیک بندگان که در زمین اند پس فرمان رسد که چه میگویند بندگان من عرض کنند که تسبیح و تهلیل و تحمید و تمجید میگویند پس فرمان رسد که ای فرشتگان گواه میگیرم شما را که بیامرزیدم ایشان را پس فرشته گوید یا رب در میان این ذاکران فلان است که نیست از جماعه ذاکران برای حاجت خود آمده بود ناگاه میان ایشان نشست فرمان شود که ایشان قومی اند که بی بهره نشود همنشین ایشان او را نیز آمرزیدم

فطوبی لهم ثم طوبی لهم	وبشری لهم ثم بشری لهم

۲۶۶ جوهر حضرت جبرئیل علی نبینا و آله و علیه السلام بحضور حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم التماس نمودند که جناب خداوند تعالی میفرماید که دادم امت ترا که ندادم هیچ است را

فرمودند چیست عرض کردند. فاذکرونی اذکرکم و فرمودند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم
که هر که مطیع باشد حضرت خداوند تعالی را پس او ذکر او سبحانه گوید اگرچه اندک باشد او را نماز و روزه و تلاوت
قرآن مجید. و هر که عاصی شود فراموش کند ذکر او سبحانه اگرچه بسیار بود او را نماز و روزه و تلاوت قرآن مجید
و فرمودند اگر کسی هی نشنید. با قوم که ذکر میکنند حضرت خداوند تعالی را از نماز فجر تا طلوع آفتاب دوست ترست
بسوی من از آنکه آزاد کند چهار فرزند از فرزندان اسمعیل و اگر می نشیند با قوم که ذکر میکنند حضرت خداوند تعالی را
از نماز عصر تا نماز مغرب دوست ترست نزد یک من از آنکه آزاد کند چهار فرزند از فرزندان اسمعیل و فرمودند
که ذکر مولی بر زبان داشتن نشان ایمان ست و بیزاری از نفاق و حصاریست از دیو و حرزیست از دوزخ

۲۶۷/۴ جوهر در خبرست که شیطان بر سینه بنی آدم نشسته است چون ذکر میگوید دور می شود و چون غافل
شود از ذکر لقمه میکند. در دهن خود دل ویرا پس و حکایت می آرد دل ویرا و به حدیث نفس می دارد
و در آرزوی فاسد مے اندازد

۲۶۸/۴ جوهر هر که ذاکر باشد از آفتها ایمن بود و از شر شیطان و نفس برهد و ذکر در گور مونس او باشد

۲۶۹/۴ جوهر اطمینان دل بجز ذکر حضرت خداوند تعالی محال ست زیرا که مطلوب و محبوب دل ذات حضرت
خداوند تعالی ست و ذکر صفتے ست از صفات حق تعالے لاجرم دل بذکر حضرت خداوند تعالی غذا
حاصل کند و قوی و پاک و روشن شود و قرب حضرت خداوند تعالی یابد ؎

یاد حق آمد غذاے روح را	مرهم آمد این دل مجروح را

۲۷۰/۴ جوهر مراد از ذکر محبت و معرفت مذکورست و فنا در مذکور و بقا بمذکورست و ذکر با فکر معتبرست که
ذکر بی فکر مثال علم بے عمل ست هر ذکر که بفکر باشد فتح باب کند و فکر در ذکر آنست که نفی اغیار کنی و اثبات
یار و حقیقت ذکر آنست که فراموش کند ماسوی الله تعالی را در ذکر و مقصود از ذکر استغراق ست بحدیکه
علامتش اینکه التفات نکند دل ذاکر بسوی ذکر زیرا که التفات بسوی ذکر حجابی ست و گاه در حالت
ذکر از بن دندان حلاوتے شیرین تر از شهد پیدا می شود و این وقتی بود که بحقیقت ذکر رسد و گاهے
هیبتی در دلش افتد و هستی او نیست شود و این را عالم فنا گویند و این وقتی بود که بذکر بسوح رسد

۲۷۱/۴ جوهر مرویست که حضرت علی کرم الله تعالی وجهه فرمودند یا رسول الله دلنی علی اقرب الطریق
الی الله تعالی و اسهلها علی عباده و افضلها عند الله فقال رسول الله تعالی صلی الله تعالی
علیه و آله و اصحابه وسلم علیک بمداومة الذکر لله تعالی فقال کیف اذکر یا رسول الله قال
رسول الله غمض عینیک و اسمع منی ثلث مراة والنبی یقول ثلث مراة و علی یسمع ثم قال

علی ثلث مرات والنبی علیہ السلام یسمع - از شرح اسماء حسنی حضرت حسینی

۲۷۲/۴ جوہر ذکر بر چہار وجہ است اول آنکہ لسان ذاکر باشد و دل غافل دوم آنکہ زبان ذاکر بود و دل با او یار لیکن گاہ گاہ غافل می شود بخلاف زبان سوم آنکہ زبان موافقت دارد با دل و دل با زبان لیکن گاہ گاہ ہر دو غافل می شوند چہارم آنکہ زبان غافل بود و دل ذاکر

۲۷۳/۴ جوہر استیلاء ذاکر بر ذکر آنست کہ ذاکر ذکر بتکلف گوید و ذکر از دست میرود و این را کشاکش گویند و استیلاء ذکر بر ذاکر آنکہ بے اختیار ذکر بر زبان جاری گردد و چون در نظر ذاکر جز مذکور نیاید این استغراق ذکر ست در شہود مذکور و چون ذاکر در وجود مذکور فانی شود و باوصاف مذکور متجلی گردد این استیلاء ذاکر ست در وجود مذکور۔ و استیلاء مذکور بر ذاکر و ذکر و این مقام تجلی و شہود حق است

۲۷۴/۴ جوہر حضرت رسالت صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم فرمودند ہر کہ خواہد حق تعالی ذنوب او بخشد بگوید لا الہ الا اللہ و اگر خواہد کہ محفوظ دارد از ذنوب بگوید اعوذ باللہ من الشیطان الرجیم

۲۷۵/۴ جوہر اللہ حاضری گوید باین معنی کہ من حاضرم بحضور او یعنی موجودم بوجود او و او حاضر ست بحضور من یعنی ظاہر ہست بوجود من و اللہ ناظری گوید و ملاحظہ کند کہ من ناظرم بنظر او و او ناظر ست بنظر من و اللہ معی گوید و بداند کہ من با وی ام بصورت او یعنی باطلاق او و او با من ہست بصورت من یعنی بتقیید من وجہ

۲۷۶/۴ جوہر بسوی خود متوجہ شود و اللہ حاضری گوید و تصور کند کہ او سبحانہ حاضر ست باین صورت پس بخود نظر کند و اللہ ناظری گوید و تصور نماید کہ او ناظر ست باین نظر پس اللہ معی گوید و معیت جناب حق سبحانہ و تعالی با خود مشاہدہ این را شغل معیت گویند

۲۷۷/۴ جوہر اللہ حاضری اللہ ناظری گوید و تصور کند کہ جناب حق سبحانہ و تعالی موجود ست۔

۲۷۸/۴ جوہر چشم بہ بندد و نظر بر دل بگمارد و جناب حق سبحانہ و تعالی را حاضر و ناظر و مع خود داند۔

۲۷۹/۴ جوہر ہو الاول و الآخر و الظاہر و الباطن اول ست کہ قبل او ہیچ شے نبود و آخر ست کہ بعد فنائے عالم باقی خواہد ماند و ظاہر ست باعتبار صفات و افعال خود و باطن ہست باعتبار ذات خود درین مفہوم چنان مستغرق گردد کہ سوائے او سبحانہ و تعالے ہیچ شے در خیال نیاید۔

۲۸۰/۴ جوہر بدانکہ ہو الاول ہو الآخر ہو الظاہر ہو الباطن را ذکر روح گویند بمواظبت این ورد اندک مدت در غیبت و شہادت از ازل تا ابد یک ہستی خالص معاینہ می کند و بمرتبہ بی کیفی برسد و شغلش اینست کہ جلسہ معہودہ نشستہ ہو الاول گویان بر زانوی چپ ضرب کند و ہو الآخر گویان بر زانوی راست

وهو الظاهر بر دوش راست وهو الباطن بر دل باز بهمین نوع از سر گیرد و فکر معنی از دست ندهد یعنی
همه اوست چه در مرتبه اولیت وچه در مرتبه آخریت وچه در مرتبه ظهور وچه در مرتبه بطون۔

۲۸۱/۴ جوهر سالک التفات نکند سوی بروق ولوامع ولوائح والوان منوره وبروق آنست که برق وار بجهد وزود منقطع شود وهرچه سالک را در اثنای ذکر در صورت بروق می آید گاه بود که نور ذکر باشد وگاه بود که از غلبات انوار روحانیت حجب صفات بشری متحرق شود و بر مثال ابر و پرتو انوار روحانیت در صورت برق مشاهده افتد ولوامع را المعان متعاقب بود واند کے توقف کند. وآن از نور ذکر باشد واز نور وضو ولوائح از نور نماز وقرآن مجید وایمان واسلام باشد وانچه در صورت چراغ وشمع ومانند آن بیند نورے بود مقتبس از ولایت شیخ یا از حضرت نبوت یا از ایمان واسلام یا از استفاده علوم یا از نور قرآن مجید وآن چراغ وشمع دل بود که بدان مقدار نور منور شده است واگر در صورت قندیل ومشکات بیند نور عرفان بود وانچه در صورت علویات بیند چون کواکب واقمار وشموس از انوار روحانیت بود که آسمان دل بقدر صقالت آن ظاهر می شود وگاه بود که کوکب خرد یا بزرگ را آسمان بیند بدانکه آئینه دل بقدر کوکب صاف شده وآسمان جرم دل بود وکوکب نور روح بقدر صفاے دل واگر بے آسمان بیند عکس نور دل بود یا نور عقل یا نور ایمان وگاه نفس چنان صاف شود که آسمان وار در نظر آید وچون آئینه دل تمام صفا یابد ماه تمام بیند. واگر نه ناقص بیند وچون بکمال صفا گیرد پرتو نور روح بود بمثال خورشید بیند وچندانکه صفا زیاده تر خورشید درخشان تر باشد۔ واگر ماه وخورشید یکبار بیند ماه دل بود که از عکس نور روح منور شده است وخورشید روح باشد۔ واگر آفتاب ومهتاب وستارگان در حوض یا دریا یا در جوی آب یا در چاه بیند از انوار روح بود۔

۲۸۲/۴ جوهر بجلسه مربع بقوت تمام دم از سوراخ چپ بینی لا اله گویان بکشد. واز همون راه یا از سوراخ راست الا الله گویان بگذارد یا الا الله گویان بکشد والا الله گویان بگذارد یا الله گویان بکشد والله گویان بگذارد یا الله گویان بکشد وهو گویان بگذارد یا هو گویان بکشد وهو گویان بگذارد این ها ذکر جاروب نامند در نفی ما سوا وسلب خواطر دخلی عظیم دارد واگر نفس دم از سوراخ راست کشی مضرت شدید بدماغ رسد که علاج آن دشوار ست۔

۲۸۳/۴ جوهر مراقبه برزخ عبارت از انست که انسان کامل را ظاهرا وباطنا بخود قرار دهد۔

۲۸۴/۴ جوهر هر که بر تلاوت سوره ماعون مداومت نماید مطاع ومستجاب الدعوات شود۔

۲۸۵/۴ جوهر بدانکه انسان که عالم صغیر عبارت از انست مرکب از اجزاے عشره است وآن لطائف عشره

می نامند پنج انشان از عالم خلق و آن نفس و عناصر اربعه است و پنج از عالم امر یعنی عالمی که از اوصاف و لوازم
جسمانی منزه و مبراست و آن قلب روح و سر و خفی و اخفی ست حق تعالی بعد تسویه هیکل جسمانی انسانی که از اجزاے
عالم خلق ترتیب و ترکیب یافته هر یکے را از خمسه عالم امر که فوق العرش بلامکانی موصوف اند بموضع از مواضع
جسمانی انسانی که مناسبتی بآن داشت تعلق بخشید تا انسان جامع خلق و امر شود و مستحق اسم صغیر گردد پس
اول مشغول بلطیفه قلب میکنند و آن تعلق دارد بمضغه که زیر پستان چپ معلق ست و آنرا قلب صنوبرے
میخوانند و طریق مشغولی چنانست که سالک متوجه بقلب صنوبری شود بدانند که این مضغه بمثابه حجره است
که آن لطیفه بآن تعلق دارد و اسم مبارک الله را بران مضغه جاری گرداند در انوقت دم زیر ناف
حبس کند و زبان بکام چسپاند جمیع حواس یکسو کرده توجه تمام بقلب صنوبری نموده مسمی اسم مذکور بصفت
بیچون و بیچگون ملاحظه نماید و تصور صورت قلب و تصور نقش الله و صفتی از صفات مثل سمیع و
بصیر و حاظر و ناظر هیچ نماید و دم تا آنوقت نگاه دارد که در حضور فتور و خللی نیفتد و بدین طریق مداومت
نماید و در اوقات چه نشستن و برخاستن و چه خوردن و آشامیدن و چه گفتن و چه خفتن شعور باقی باشد
در نگاهداشت جهد بلیغ نماید بفضل الهی حرارت و گرمی و شوق و ذوق خواهد یافت و آثار و انوار هر سبب
خواهد شد و نور قلب را زرد مقرر نموده اند فلو غیبتی هم دست خواهد داد و چیزی دران غیبت بقدر
استعداد بران خواهد کشاد و کمال کشایش این لطیفه آنست که در فعل حق تعالی فانی گردد و بهمان
فعل باقی شود پس سالک درین وقت خود را مسلوب الفعل و بیکار خواهد یافت و تمامی افعال خود را
افعال حق تعالی خواهد دانست و معلوم و مشهود او بغیر حق تعالی نخواهد ماند ماسوا مطلقا فراموش خواهد شد
و این فراموشی کسی را تا مدت دراز و کسی را تا تمام عمر می ماند بحدے که اگر به تکلیف او را یاد دهانند
یاد نمی آید سالک درین وقت داخل دائره ولایت می شود این مرتبه را تجلی فعلی و فنای قلب می نامند
و ولایت این لطیفه زیر قدم حضرت آدم علیه السلام است هر که آدمی المشرب باشد وصول او بجناب او تعالے
از همین لطیفه خواهد بود و سیر او بر سائر لطائف نخواهد افتاد مگر آنکه مرشد کامل بهمت کشش ببر دوش بعد
بلطیفه روح مشغول میکنند و آن بموضعی که زیر پستان راست ست تعلق دارد و این لطیفه بفنا و بقا
در صفات ثبوتیه سبحانه و تعالی مشرف می شود و سالک در سیر این لطیفه صفات خود را از خود مسلوب
می یابد و بحق منسوب میداند چه سمع و چه بصر و جمیع صفات را چنان می شناسد که حق تعالے می شنود و
می بیند و خود نه سمع دارد و نه بصر و حصول این حالت را از تجلی صفات میگویند نور این لطیفه
سرخ ست و ولایت این لطیفه زیر قدم حضرت ابراهیم است هر که ابراهیمی المشرب باشد

ف ۲ لطیفه روح را بجهت آن [illegible] لطیفه نسبت از قلب مناسبت [illegible] زیاده بود بنابر آن [illegible] زیر پستان [illegible] جا داده اند [illegible] این لطیفه صفات ثبوتیه [illegible] صفات [illegible] و غیره دیگر [illegible] ذات نزدیک [illegible] ۱۲

ابراہیمی

او تعالی بعد قطع لطیفهٔ قلب از همین لطیفه خواهد بود و من بعد بلطیفهٔ سر که مابین وسط سینه و قلب تعلق دارد مشغول
می کنند و این لطیفه را تجلی شیونات ذاتیه فنا و بقا حاصل می شود و این لطیفه را نور سفید نشان میدهند
و ولایت این لطیفه زیر قدم حضرت موسیٰ علیہ السلام ست و وصول موسوی المشرب بجناب او تعالی بعد مراتب
سابقه از همین لطیفه خواهد بود و من بعد بلطیفهٔ خفی که مابین روح و وسط سینه تعلق دارد مشغول می کنند
فنا این لطیفه در صفات سلبیه است و نور این لطیفه را نور سیاه معین کرده اند و ولایت این لطیفه
زیر قدم عیسیٰ علیہ السلام ست و وصول عیسوی المشرب بجناب او تعالے بعد قطع درجات سابقه از همین لطیفه
خواهد بود و من بعد بلطیفهٔ اخفی که بوسط سینه تعلق دارد مشغول می سازند فنا این لطیفه بتجلی مرتبه
برزخیت و مرتبه تنزیه و مرتبه احدیت مجرده است می شود و نور این لطیفه را نور سبز فرموده اند و ولایت
این لطیفه زیر قدم حضرت سید المرسلین صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم ست هر که محمدی المشرب باشد
وصول او بجناب او از همین لطیفه خواهد بود بعد طے مراتب سابقه قلب را از تجلی ظلال صفات نصیبه است
و سیر در دائره ظلال و ولایت صغری که ولایت اولیاست و لطیفهٔ نفس را از تجلی صفات بهره است و سیر
در دائره صفات و ولایت کبری که ولایت انبیاست و از عناصر اربعه سه عنصر را غیر از خاک از تجلی
صفات باعتبار اسم الباطن حصه است چنانچه نفس را از تجلی صفات باعتبار اسم الظاهر نصیبه بود
و سیر درین دائره ولایت علیا که ولایت ملائکه است و عنصر خاک را از تجلی ذات بهره است که
کمالات نبوت ست و بعد از حصول کمال لطائف عشره و فنائے آنها تجلی بر هیئت وحدانی افتد
چون که از لطائف خمسه عالم امر فراغ حاصل می نمایند معامله با لطائف عالم خلق می افتد
و آن نفس و عناصر اربعه اند

جوهر انسان که عالم صغیر عبارت از انست مرکب از اجزاے عشره که اصول آنها در عالم
کبیر ست و پنج ازان از عالم امر که قلب و روح و سر و خفی و اخفی باشد و پنج ازان از عالم خلق که
نفس و عناصر اربعه باشد چنانچه اصول عناصر در عالم خلق موجود اند همچنین اصول لطائف خمسه
مذکوره در عالم امر که عبارت از فوق عرش ست و بلامکانیت متحقق و فوق عرش مجید و تحت اصول
دیگر اصل قلب ست لهذا قلب را برزخ درمیان عالم خلق و امر فرموده اند چه منتهای عالم خلق
عرش ست و باین وجه که عرش منتهاے عالم خلق ست و رو با مر دارد و برا برزخ گفته اند و فوق قلب
اصل روح ست و فوق آن اصل سر و فوق آن اصل خفے و فوق آن اصل اخفی حق تعالی خواست
که انسان را بمقتضای حکمت بالغه باین نوع ترکیب دهد بعد از تسویه قالب هر یکی ازین لطائف خمسه

تعلقی و تعشقی باین عناصر جسمانی داده از فوق العرش فرود آورده و بمقام خاص که هر یک را با آن مقام
مناسبت بود متمکن ساخت لطیفه قلب را در مضغه که در ماتحت پستان چپ ست و قلب صنوبریش خوانند جا داده
صنوبریش برای آن گویند که مانند تخم صنوبر مقلوب ست و اصل الاصل این لطیفه صفت اضافیه
حق ست که عبارت از فعل و تکوین ست کمال این لطیفه آنست که در فعل حق فانی و مستهلک گردد
و بهمان فعل بقا یابد و این زمان سالک خود را مغلوب الفعل خواهد یافت و افعال خود منسوب
بحق خواهد ساخت فنای قلب و تجلی فعلی کنایت از همین مقام ست و نشان آن آنست که تعلق
علمی و حبی بغیر حق نماند۔

جوہر مرض دل سه چیز ست که بدان بغیر جناب حق سبحانه و تعالی مشغول ست یکی حدیث نفس
که همیشه بقصد و اختیار در دل حدیث میکند خواه در خلا و خواه در ملا دوم خطره و آن بغیر قصد آید
و می رود سوم نظر بغیر یعنی علم باشیاء متکثره و اصل در علاج این مرض شغل باطن ست۔

جوہر مرض دل کفار کفر و شرک جلی ست و مرض دل مومن معاصی و شرک خفی مرض القلب
اشد من جمیع البلایا۔ علاج ترک صحبت دنیا و مال و جاه و اختلاط خلائق از خویش و بیگانه
و تحرز از سخن لایعنی و تجنب از بسیاری خواب و خنده و خالی داشتن معده از طعام قلة الطعام و قلة الکلام و
قلة المنام صحت دل یکی تنهائی از خلق دوم خاموشی سوم غم مرگ پیش نظر داشتن و نفی کردن خطره و هواجس از دل

جوہر ملک العلما مولوی عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی میفرمایند که نزد صوفیه
کرام حقیقت روح تعینی ست مجرد از ماده و لطیفه الهیه است باز از نفس کل و عقل کل که عبارت
از لوح و قلم ست و روح مشتمل ست بر آن هر دو و این مظهر جامع است در عالم امکانی مر اشیاء
کونیه را و اسماء الهیه را و هر علمی که میخواهد از عقل کل و نفس کل میگیرد و در اخذ علوم حاجت بسوی
فکر ندارد و متعین و متصور می شود بصورت روح حیوانی و روح حیوانی جسمی ست لطیف برزخ میان
عالم مجرد و مادی و صاحب قواست و یک پرتو از عقل کل یک قوت وی است و این عقل
جزوی ست و روح متعین و متصور بامداد این قوت فرق میکند میان خیر و شر و نافع و ضار و
و یک پرتو از نفس کل قوت دیگر ست هر این روح را و آنرا نفس جزئی می نامند و چون نفس
کل برای تدبیر عالم ست و هر جزوی از اجزاء عالم را هر جزئی که ضروریست از نفس کل میرسد برای
ابقاء عالم همچنین نفس جزو در آنچه صلاح بدن می باشد بوی میرساند برای ابقاء بدن بوجه کمال
لهذا نفس جزو روح را مسخر میکند برای ارتکاب آنکه مقتضی بدن و حیوانیت ست و چونکه

نفس کل علومی و تدبیراتی میگیرد که در ابقاء عالم آنرا دخلی ست همچنین نفس جز از عقل جز تدبیراتی و فکرها میگیرد
تا عمارت بدن خراب و ضعیف نگردد لیکن این نفس نمی کوشد مگر در حظوظ بدنیه و از قوی دیگر مراین روح را
قوت شیطانیه است که آن اغوا میکند نفس را بر ارتکاب محرمات که با آنها حظ بدنی حاصل شود پس مقتضی نفس و
قوت شیطانیه آنست که بدن در دنیا صالح ماند لیکن نفس را نه اصلاح اخروی کاری نیست و نه از فساد
اخروی و اما قوت شیطانیه پس فساد آخرت میخواهد و روح را یک قوت ملکی ست که آن امور مصلحه آخرت
میخواهد و بدان امر می کند لیکن قوت ملکیه چون ساجد ست و مطیع روح ست پس مانع نمی آید از انچه که می کند
از شر و رجز نهی و چون نمی شنید ساکت می ماند برای اینکه مطیع و ساجد ست و قوت شیطانیه چون که ساجد
و مطیع نیست مانع می آید از خیرات و باعث می شود بر شرور و نفس و شیطان اگرچه مشارک اند در ابقاء
مصالح بدنیه دنیویه لیکن مادام که از اغوا قوت شیطانیه در معاصی می اندازد برای تلذذات بدنیه آن
نفس را اماره میگویند و چون مهذب شده اند کی از تهذیب تا باین رسید و چون که خود را ملامت میکند
بر اتباع قوت شیطانیه بعد فعل و اتیان اوامر قوت شیطانیه آن نفس را لوامه گویند چون زیادة تهذیب
یافت که بر قول قوت ملکیه عمل کند و اطمینان باین میگیرد و قول شیطانیه را راه ندهد آنرا نفس مطمئنه
گویند و چون صفات ملکیه برو غالب آمده بیچ کنند نه شر آنرا نفس ملهمه گویند و این تسمیه ها باعتبار مراتب
و اعتبارات ست نه بنظر اختلاف در ذات و قوت شیطانیه اصلا مهذب نمی گردد غایت این ست که
مقهور میگردد و دوام بشر نمی تواند کرد از مقهوریت اگرچه در پی آن می باشد و چون نفس مهذب شد و قوت
شیطانیه مقهور گشت روح متعین بکمال روحی رسد و علوم غیبیه از عقل کل و نفس کل میگیرد بلکه مستغرق
در حضرت حق تعالی می باشد و تا انکشاف اعیان ثابته رسد و تفصیل این امور عرض عریض دارد بالجمله
روح انسانی لطیفه مذکوره است متعین و متصور بروح حیوانی ست و نسبت روح حیوانی بوی نسبت متعین
بمطلق جزئی ست نه کلی و انچه که شیخ عبدالرحمن جامی قدس سره نقل کرده اند از شیخ صدرالدین قونوی
که ارواح کمل عالم اند بکلیه خود یعنی که در ضمن روح حیوانی ست مقهور ست در نظر ایشان و علم ایشان
و اما عامه جاهل اند از کلیت روح خود و همین متعین را حقیقت روح خود می دانند و این متعین خاص که و
عامه است حادث ست باحدوث بدن و در کمل قدیم ست و می توانند که روح انسانی که آن لطیفه است
باطلاق خود قدیم ست و روح حیوانی که متعین ست حادث ست در همه یکسان خواه کمل باشند خواه ناقص
لیکن چونکه کمل می دانند که این حقیقت ماست گفته شد که حقیقت روح ایشان قدیم ست و چون عامه
نمی دانند حقیقت روح مگر همین متعین را گفته شد که روح ایشان حادث ست باحدوث ابدان و کسی که

حقیقت امر ملحوظ ساخت چون شیخ محب الله قدس سره گفته که روح همه یکسان قدیم ست که حقیقت روح
همه اناسی یک ست و آن لطیفه الٰهیه مطلقه است و آن قدیم ست و این وجه وجیه است لیکن در کلام ایشان
لفظ جمع واقع است که ارواح کمل قدیم ست و در کلام شیخ محب الله ارواح قدیم موافق این عبارت قیصری
مگر آنکه گفته آید که جمع باعتبار تعدد وکه باضافت حاصل ست والله اعلم باسرار خواص عباده پس
روح حیوانی جسمی ست متحد ست با ارواح انسانی و هیچ فرقے نیست مگر بعروج و نزول چنانکه شیخ محب الله گفته
در تفسیر قول عارفان ارواحنا اجسادنا که روح و جسد یکی ست در مرتبه عروج روح ست و در مرتبه
نزول جسد ست و این روح حیوانی جسد روح انسانی ست و بعضی بمرکب تعبیر کنند و روح انسانی اگرچه
در مرتبه اطلاق خود عالم ست باشیا و از لذات و الم بری ست لیکن چون متصور شد روح حیوانی گردید
درین مرتبه از علوم ساده است و بعد تعلق ببدن علوم پیدا میکند و بلذت والم متصف میگردد و این روح
حیوانی ساری ست در بدن باین نمط که هر جزوی از اجزاء روح حیوانی منطبق بر هر جزوی از اجزاء بدن است
نه باین معنی که فلاسفه گویند در روح حیوانی مصطلح اوشان که بخار اغذیه است که ساریست در مسامات بدن
بلکه این سریان مجهول الکنه است اشبه باتحاد ست و این روح از بدن خارج می شود در وقت موت
چنانکه در احادیث تصریح بدان ست و ایمان بآن فرض ست و بدن برزخے میگیرد و ازین روح تا
آن بدن برزخی سوال کرده می شود در قبر و این نیست که این روح معدوم میگردد چنانکه فلاسفه حکم
میکنند بر مصطلح خود و این فقیر از شاه شاکر الله قدس سره که از ارباب کشف و شهود بود شنیده که میفرمودند
که گاهی این روح حیوانی از بدن اولیا در حال حیات خارج می شود و سیر میکند و بدن اینجا مثل بدن نائم بلکه
میت می ماند و چون باز در بدن می آید هر جزوی بر هر جزو از بدن منطبق شده داخل می شود و از کلام
ایشان مفهوم می شد که این حالت بر ایشان گذشته است و نیز میفرمودند که این روح حیوانی اگرچه جسم ست
لیکن چنین الطف که داخل در اعداد موجودات ست و الطف از صور مثالیه است و این ابدیست و غیر آن
روح حیوانی ست که فلاسفه آنرا روح حیوانی گویند که متولد از بخارات اغذیه است و این تابع این جسم عنصری
و قابل فناست حقیقت روح یکی ست و تعدد ایشان بر مثال موجهاست چنانکه موجها متعدد الذات اند
و آب یک ست همچنین حقیقت روح که لطیفه الٰهیه است یک ست و چون متعین و متعدد شده متعدد الذات گشته. ملک العلما

جوهر بدانکه ارواح قبل اجساد مخلوق اند چنانکه در حدیث شریف واقع است که ان الله
خلق الارواح قبل الاجساد بالفی عام پیدا کرد الله تعالی ارواح را قبل ابدان بدو هزار سال و
شیخ عبد الرحمن جامی از شیخ صدر الدین قونوی نقل کردند که ارواح کمل قدیم اند که ارواح ایشان

کلی اند و ارواح عامه حادث اند با حدوث ابدان و قیصری گفت که همه ارواح قدیم اند و حدیث شریف
دلالت بر وجود ارواح قبل از اجساد میکند نه بر قدم بلکه بر حدوث دلالت کند مگر آنکه گفته شود که مراد عدد
الفی عام نیست بلکه کنایت از طول زمان ست و آن طول بلا نهایت ست و مراد از کلیت جامعیت ست
و اگر چه کلیت را دخل در قدم و حدوث معلوم نمی شود مگر این گفته آید که چون جامع ست ارواح کمل
پس وجود این ارواح مثل باقی این ارواح باشد تا این ارواح از و برآیند

جوهر روح اعظم ما که عبارت از حقیقت محمدی ست صلی الله تعالی علیه و آله وسلم در عالم مظاهر
بسیار ست از انبیا و اولیا و مقام هدایت و مرتبه قطبیت کبری در جمیع ازمنه و ادوار آن حقیقت را ست
و این معنی را بروزات کمل خوانند و حمل این معنی بر تناسخ نمی توان کرد زیرا که تناسخ مخصوص بعضی دون
بعضی نیست و این بروز مخصوص کمل ست و ظهور حقیقت محمدی صلی الله تعالی علیه و آله وسلم در
صور مختلفه کمل باشند ظهور هویت حق ست در مظاهر اسما و صفات و ادراک این معنی جز بکشف خاص
میسر نیست و کمل را قوت ظهور در عالم شهادت بعد از انتقال بعالم غیب ست چه ایشان مطلق گشته اند
و در برازخ مقید نیستند - گلشن راز

جوهر دل انسانی مظهر حضرت الوهیت ست و بحسب قابلیت و استعدادی که دارد آئینه شیونات
غیر متناهیه الهیه گشته و محل ظهور عظمت و کبریائی حق ست و هیچ مرتبه از مراتب وجود وسعت گنجائی آنحضرت ندارد
مگر دل انسان کامل و دل مظهر اسم العدل ست و اعتدال بدن و نفس و جمیع قوی نفسانی و روحانی
همه منوط باوست و هیچ چیز در مراتب وجود قائم باحکام ظاهر و باطن نشد مگر دل که او صورت احدیت الجمع
میان ظاهر و باطن ست و بدین سبب مظهر جمیع شیونات الهیه واقع شده و جامعیت انسان و
کمالات او بواسطهٔ این دل ست ؎

در حقیقت دان که دل شد جام جم	می نماند اندر و هر بیش و کم
دل بود مرات وجه ذو الجلال	در دل صافی بنماید حق جمال
حق نگنجد در زمین و آسمان	در دل مومن بگنجد این بدان
مظهر شان الهی دل بود	مظهر شانش کماهی دل بود

و دل بحسب برزخیت ظاهر و باطن مجمع اضداد و متقابل ست - و حقائق مراتب ظاهره و باطنه که
هر دو عالم عبارت از وست در دل انسان جمع گشته تمامت اسما متقابل الهیه از جلال و جمال در و
بحسب قابلیت ظهور یافته و بلحظه بموجب تصاریف احکام آن اسما ظهور بشان دیگر می نماید

بحکم غلبهٔ اسماء جلالی ابلیس میگردد چه ابلیس مظهر مخصوص اسماء جلالیه است و دوستی دیگر مقتضای آثار احکام اسماء جمالی آدم می شود زیراکه در آدم صفات جمالی غالب و صفات جلالی مغلوب ست و دو ساعت دل بنابرین جامعیت بر یک حال نیست گه بطوف عالم علوی رود گه مطاف عالم سفلی شود۔

جوهر میگویند که دل در انسان در سه موضع است یکی اندرون سینه زیر پستان چپ و آنرا دل صنوبری گویند چه آن بر شکل برگ صنوبرست دیگر در ام الدماغ و آنرا دل مدور نامند و دل بیرنگ نیز چه خاصیت او آنست هرگاه که سالک باین دل متوجه شود خطره اصلا روی نماید و دیگر در محل ناف و آنرا دل نیلوفری خوانند و بعضی در نشستگاه میفرمایند و نزد بعضی دل در چهار موضع ست سه مذکور چهارم

در میان دو ابرو و آنرا دل عبرت گویند

جوهر قلب عبارتست از حقیقت جامعه انسانیه که مجموع کائنات از علوی و سفلی مفصل آنست و آن منزه است از حلول در اجسام و چونکه احضار آن دشوارست لهذا در بدایت حال متوجه شوند بقطعهٔ لحم ایسری صنوبری که میان قلب حقیقی و این مضغه که قلب مجازی اشارت بدوست ارتباطی ست که با هیچ عضوی نیست

جوهر دل انسانی مظهر حضرت الوهیت ست و آئینه شیونات غیر متناهی ست و محل ظهور عظمت و کبریائی و محل تفصیل علم و کمالات روح اوست و جامعیت انسان و کمالات او بواسطه اوست هیچ مرتبه از مراتب وجود وسعت گنجائی آنحضرت ندارد مگر دل و هیچ چیز در مراتب وجود قائم باحکام ظاهر و باطن نشد مگر دل

جوهر بدانکه چون قلب و روح از ارجاس بدنیه مطهر و از کدورات و انجاس جسمانیه مقدس گشت

هرچه بوی وارد شود مطابق ما هو الامر علیه من الله باشد

جوهر در حدیث صحیح واقع شده که خطره بدل رود اگرچه خطره چنین باشد که اعتقاد آن کفر بود ضرر ندارد تا آنکه بر زبان نیارد و چون بعد آمدن این خطره انکار بران خطره پیدا شود آن عین ایمان ست۔

جوهر آنچه در دل مردم حادث می شود بر پنج مرتبه است خطره و وسوسه و فکر و تردد و عزیمت خطره چیزیست که در دل بیاید زود بگذرد و وسوسه آنکه بیاید و زود نگذرد و وسوسه قریب ست بخطره و این هر دو را دل مالک نیست و فکر اندیشه کردن ست در تقبیح و تحسین و تردد در میان کردن و ناکردن و عزیمت قصد ست و کردن و فکر قریب ست بعزیمت و این هر دو را دل مالک ست و بمجرد فکر ماخوذ نباشد تا بعزم نانجامد و

حکم مواخذه بر عزیمت است

جوهر عوام هر چیز را که بی قصد در دل بگذرد خاطر خوانند و خواص آنچه از جناب حق سبحانه و تعالی باشد و یا از ملک آنرا خاطر نامند و هرچه از شیطان و نفس بود اگرچه خاطر نامند لیکن در حقیقت آنچه از شیطان پدید آید

وسواس خوانند و آنچه از نفس ظاهر شود هواجس نامند حرام خوار را همه وسواس بود نه خاطر و آنرا که لقمهٔ او شبهه باشد
خاطر با وسواس و هواجس آمیخته بود۔

جوهر صاحب فوائد الفواد قدس سره میفرمایند که سخن در خطره و عزیمت و فعل افتاد حضرت سلطان المشائخ
قدسنا الله تعالی بسره فرمودند که اول خطره است یعنی اول چیزی که در دل مردم بگذرد و بعد از ان عزیمت یعنی
بدان اندیشه دل نهد بعد از ان فعل ست یعنی آن عزیمت را بفعل رسانند بعد از ان فرمودند که عوام را
تا فعل نکنند نگیرند اما خواص را هم در خطره مواخذه باشد باید که مردم در هر حالی بجناب مستطاب خداوند تعالی بگریزند
زیرا که خطره و عزیمت و فعل همه آفریده جناب مستطاب خداوند تعالی است و در همه احوال پناه بجناب او سبحانه
جوید بعد از ان فرمودند که شیخ ابو سعید ابو الخیر قدس سره میفرمودی که هیچ خطره در دل من نگذشت که من
بفعل آن متهم نشدم اگرچه هرگز آن فعل نکرده بودم تا وقتیکه درویشی در خانقاه ایشان آمد شیخ ابو سعید
ابو الخیر کمال معرفت او بدیدند و دانستند که چه مرد ست وقت افطار دختر خود را فرمودند که کوزه آب پیش او
ببر دختر اگرچه خرد بود با ادب تمام و غایت حرمت آب پیش آن درویش برد شیخ ابو سعید را ادب دختر
بغایت پسندیده نمود در خاطر گذرانیدند که تا کدام بنده نیکبخت خواهد بود که این دختر در حبالهٔ او خواهد آمد چون
این اندیشه در خاطر شیخ گذشت حسن مؤذن را که خادم خانقاه بود در بازار فرستادند و فرمودند برو و خبر
از بازار بیار که در شهر چه آوازه است حسن ببازار رفت و باز آمده پیش شیخ رفت و التماس نمود که در بازار
سخنی شنیده ام که هیچ گوشی طاقت شنیدن آن ندارد شیخ فرمودند که بگو عرض کرد که آن سخن بر زبان
چگونه رود شیخ فرمان دادند که آنچه شنیده بباید گفت حسن التماس کرد که یک مرد دیگری را می گفت
که شیخ ابو سعید میخواهد که دختر خود را در حبالهٔ خود آرد شیخ بخندیدند و فرمودند همان خطره مرا بر من مواخذه کردند
چون حضرت سلطان المشائخ این حکایت تمام کردند بنده عرضه داشت کرد که ازین حکایت معلوم می شود
که شیخ ابو سعید در عهد خود نیکبخت ترین بندگان بوده اند فرمودند آری و بنده را درین سخن استحسان فرمودند

جوهر نیت خطره ایست که در دل می آید و غیر خدا تعالی کسی بر وی مطلع نیست۔ رسول علیه السلام
فرمودند نیة المؤمن خیر من عمله۔ رسول علیه السلام فرموده هر که در بامداد نیت کند که امروز حضرت حق تعالی
طاعت و عبادت کنم حضرت حق تعالی مر این بنده را بدهد ثواب طاعت آن روز اگرچه در ان روز عاصی شود

جوهر مطالعهٔ نفس دو نوع ست حقوق و حظوظ و حقوق ضروری اند که قوام بدن و بقاء حیوة
بدان مربوط و مشروط است پس سالک را لازم ست تمیز حقوق از حظوظ تا حقوق را امضا کند و حظوظ
نفی و مبتدی را سبب حقوق و ضرورت بلاکت بود و زیادت از حقوق و ضرورت به بلاکت شود لهو و شهوت

ورجاء ضرورت وحقوق لازمست وتجاوز ازان گناه ومنتهی اگر از مضیق ضرورت بیرون آید وخواطر خطوط اصغا کند زیادت شود

جوہر محققین میفرمایند کہ چون بر سالک در وقت اشتغال تذکر حق خطرات آید این ملاحظه دارد

کہ این خطرات از حق ست بلکہ این ملاحظه دارد کہ این خطرات عین حق ست

جوہر حضرت جامی قدس سره در لوائح میفرمایند کہ ہر چند خواطر منتفی تر وساوس مختفی تر آن نسبت

قوی تر پس کوشش می باید کرد تا خواطر متفرقه از ساحت سینه خیمه بیرون زند ونور ظہور ہستی حق سبحانہ وتعالے

بر باطن تو پرتو افگند وترا از تو بستاند واز مزاحمت اغیار برہاند نہ شعور بخودت ماند ونہ شعور بعدم شعور بخود

بل لم یبق الا اللہ الواحد الاحد۔ قولہ نہ شعور بخودت الخ این مرتبہ فنا از فناست قولہ بل لم یبق

یعنی در نظر شہود وادراک او غیر از حق مدرک نماند وآنچہ می ماند ظہور وتعین حق سبحانہ باشد کہ دران مرتبہ

آن تعین نظر باو تجلی ذاتست واین تجلی نظر باستعدادات ذوات متفاوتست

جوہر بدانکہ ابلیس روحی ست مخلوق از نار ودر عالم ارواح موجود ست وبہر صورتیکہ خواہد متمثل

می شود وتکلم میکند باہر کہ خواہد وہمون حقیقت کہ روح ناریست در انسان قوت شده موجود است کہ انسان

جامع جمیع حقائق ست واغواے ابلیس بدو وجہ است یکی آنکہ آن روح آتشی متجسد شده تکلم کند دیگر آنکہ

قوت شیطانیہ کہ دروست در قلب وسوسہ اندازد وہمون روح آتشی یکی ست در جمیع افراد انسان قوی شده

متحقق ست واز خصائص ذات آن سرور ست صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کہ شیطان حضرت

ایشان مسلم شده بود ودیگرے متحقق نمی تواند شد آیا نمی بینی کہ شیطان آدم مسلم نشده پس دیگرے را

از اولیا چہ رسد

جوہر جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم میفرمایند کہ قتل بے تیغ آنست کہ اگر شیطان مومن را

وسوسہ کند باید کہ بلعنت وی مشغول نشود کہ اگر بلعنت وی مشغول شود ہی شاد گردد ونگوید کہ از ذکر مانع شدم

مگر بگوید بسم اللہ الرحمن الرحیم لاحول ولاقوۃ الا باللہ العلی العظیم چنان بود کہ وی را بے تیغ کشتہ باشد

وآمرزش بے توبہ آنست کہ چون کسی برای قضای حاجت انسانی مستقبل قبلہ نشیند ویاد آید اورا روے

از قبلہ بگرداند جناب خداوند تعالی اورا بیامرزد بی توبہ در رضای جناب خداوند تعالے بغیر عبادت و

خدمت آنست کہ استنجی کند بآب بعد آنکہ بکلوخ خود را پاک کرده باشد وتونگری بے مال آنست کہ بگوید

سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر ولاحول ولاقوۃ الا باللہ العلی العظیم از عرش

تا تحت الثری از نیکیہا سہ آن بنده پر شود وطہارت بغیر آب آنست کہ بگوید در آغاز وضو بسم اللہ الرحمن

الرحیم پاک شود جملہ اعضا او وہر کہ بسم اللہ الرحمن الرحیم نگوید پاک نشود مگر اعضاے وضو

جوهر در کشف الآثار منقولست از جناب تجلی ماب سر حلقهٔ اقطاب سر دفتر افراد راس الاولیا و تاج الاصفیا سید العاشقین و سند المعشوقین متصرف فی الکونین غوث الثقلین محبوب سبحانی شیخ محی الدین ابو محمد سید عبد القادر جیلانی قدسنا الله تعالی باسرارهم ونفعنا الله تعالی بمحبتهم ورزقنا الاقتدار بسیرتهم که میفرمودند وقتی در زمان سیاحت در صحرا افتادم و چند روز آب میسر نشد و تشنگی بر من غلبه نمود پس پارهٔ ابر بر سرم سایه کرد و شبنم آسا بر سرم بریخت اند کی سیراب شدم بعد از ان نوری نمود ار گشت بحدی که تمام افق را روشن گردانید و دران نور صورتی پدید آمد و گفت که من پروردگار توام حلال گردانیدم بر تو جمیع محرمات را یا آن چیزها که حرام کرده ام بر غیر تو گفتم پناه میخواهم بجناب خداوند تعالی از شیطان رجیم دور شو ای لعین پس بمجرد گفتن این کلمه آن نور بتاریکی مبدل شد و آن صورت مانند دود برخود پیچید و گفت ای عبد القادر بحکم پروردگار از من خلاص شدی بسبب علم و فقاهتی که در منازل خویش داری تحقیق هفتاد کس اهل طریقت را بهمین واقعه گمراه ساختم پس گفتم این فضل و منت پروردگار من هست مردم از انحضرت پرسیدند که چگونه دانسته شد که شیطانست فرمودند بقول او که حلال گردانیدم بر تو محرمات را

جوهر حضرت شیخ سعد الدین قدس سره در شرح رسالهٔ مکیه میفرمایند که حضرت سید الطائفه شیخ ابو القاسم جنید بغدادی قدس سره در کتاب عمدهٔ خود می نویسند که روزی حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم ابلیس را غمگین دید پرسید که این اندوه از سبب چیست عرض کرد که اندرنج چهار گروه این امت اول موذنان که بانگ نماز میگویند هر که بشنود و بجواب مشغول شود گوینده و شنونده آمرزیده میشود دوم غازیان چون تکبیر میگویند برای جناب خداوند تعالی و در جنگ می آیند فرمان میشود که ایشان را با اهل بیت بیامرزیدم سوم درویشان که از کسب حلال خود بدرویشان و بهر کسی نصیب کنند حضرت خداوند عالم ایشان را و آن کسان را بیامرزد چهارم کسی که نماز بامداد بگذارد و بنشیند تا آفتاب براید پس نماز اشراق بگذارد

جوهر تمثل میکند شیطان بصورت پیر و می نماید مرید را چیزها که فاسد گردانید بدان اعتقاد مرید و چون محکم شود ارادت مرید در حق شیخ خود محالست که تمثل کند و این در صورتیست که شیخ متابع نبی بود و عامل بشریعت و طریقت و حقیقت زیرا که فرمودند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم که شیخ درمیان قوم خود همچو نبی است درمیان امت خود

جوهر از حضرت ام المومنین عائشه صدیقه رضی الله تعالی عنها آمده است که فرمودند سیر نشدند جگر سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم سه روز پیاپی از نان گندم تا گذشتند ازین عالم و بعضی آیات

دیگر آمده از نان جو دو روز پیاپی واگر سیر نخاستند. آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله وسلم عطا میفرمود حضرت
خداوند تعالی چیزیکه در خیال نیاید و در وهم نگنجد. وفرمودند آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم
که عرض کرده شد بر من که گردانیده شود برای تو بطحای مکه طلا پس گفتم لا یا رب مگر وان اینچنین گرسنه می شوم
روزی و سیر می شوم روزی دیگر پس روزی که گرسنه می باشم تضرع می کنم بسوی تو و دعا می کنم ترا و روزی که
سیر می شوم حمد می گویم و ثنا میگوییم بر تو و در حدیث دیگر آمده که حضرت جبرئیل علی نبینا وآله وعلیه السلام عرض کردند
با آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم که جناب خداوند عالم میفرماید آیا دوست داری که بگردانم
برای تو این کوهها را طلا و باشند با تو هر جا که باشی پس فرمودند ای جبرئیل دنیا خانه کسی ست که نیست
مر او را خانه و مال کسی ست که نیست او را مال و جمع میکند آنرا کسی که نیست آنرا عقل پس عرض کردند حضرت
جبرئیل ثابت دارد ترا یا محمد صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم حضرت خداوند تعالی بقول ثابت و فرمودند
حضرت عائشه رضی الله تعالی عنها که نگذاشتند رسول الله تعالی صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم درهمی و
نه دیناری و نه شاتی و نه بعیری و در حدیث عمرو بن الحارث آمده که نگذاشتند مگر سلاح را و بغله و زمینی را که
گردانیده بود آنرا صدقه و فرمودند حضرت عائشه رضی الله تعالی عنها که وفات یافت آنحضرت صلی الله تعالی
علیه وآله وسلم و نبود در خانه من چیزی که بخورد او را جگر داری مگر نصف کیل از جو در طاق خانه افتاده و فرمودند
که در رنگ میکردیم یک ماه که نمی افروختیم آتش را و نبود خوراک ما مگر خرما و آب و فرمودند حضرت ابن عباس
رضی الله تعالی عنهما که حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله وسلم و اهل حضرت ایشان شبهای پیاپی گرسنه می بود
و فرمودند حضرت عائشه رضی الله تعالی عنها که سیر نخورد آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم هرگز و
شکایت نکرد بسوی کسے و بود فاقه نزد آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله وسلم دوست و می گریستم از جهت شفقت
بر آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله وسلم از آنچه می دیدم حال حضرت ایشان را و می گفتم روحی فداک یا
رسول الله کاشکے پسند میکردی از دنیا بچیزی که قوت می شد و قوت می بخشید میفرمودند ای عائشه چه کار است
مرا با دنیا و چه کنم من دنیا را و فرمودند حضرت عائشه نبود زیر افکندنی آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه
وسلم که خواب میکردند بر آن مگر چیزی که آگندنی وی پوست درخت خرما بود و مرویست از حفصه که گفت
بود فرش رسول الله پلاسی که دو ته میکردیم پس خواب میکردند پس ته میکردم و بود که خواب میکردند آنحضرت
صلی الله تعالی علیه وآله وسلم احیانا بر حصیر بافته شده بر رسنی از برگ خرما۔

جوہر۔ فوائد الفواد مذکور ست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره العزیز فرمودند که
دانند که کمال مرد در چهار چیز پیدا می شود قلة الطعام و قلة الکلام و قلة المنام و قلة الصحبت مع الانام

جوهر بدانکه تا سالک گرسنگی اختیار نکند از حرص وهوای نفس خلاص نیابد اهل الله دوست دارند
گرسنگی را که گرسنگی طعام صدیقین ست وثمره گرسنگی همه رحمانی ست ونتیجه سیری همه شیطانی همه علم وحکمت در
گرسنگی نهاده اند وهمه معصیت وجهل در سیری تعبیه کرده پس اکل حلال اختیار کند بقدری که بدن محفوظ باشد
واین قدر قوت پیدا شود که در مجاهده با نفس وعبادت جناب خداوند تعالی فتور نیفتد وازین زیاده
خوردن راه زن طریقت ست ونیز در خوردن تلذذ نفس ملحوظ نباشد بلکه بقاء قوت که نزد این طائفه
علیه هر چیزی که بهوا خورد همان اسراف ست وبتدریج طعام کم کند وبر طریقی نخورد که گرسنگی مزاحمت دهد
وآنچنان هم نخورد که در معده گرانی پدید آید که از عبادت باز دارد وکاهلی آرد وهر چه خورد با حضور وذکر جناب
خداوند تعالی بخورد زیرا که طعام بذاته علت ست وذکر جناب حق سبحانه وتعالی داروی اوست پس اگر
بر خود گرانی از طعام یابد ذکر بسیار گوید یا نماز بسیار گذارد ودر رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله
احرار قدس سره میفرمودند که گرسنگی بر و بیداری بر دماغ اضائع میگرداند واز ادراک حقائق ودقائق
باز میدارد واز ینجهت ست که در کشف بعضی از اهل ریاضت غلطها واقع شده است وصاحب مثنوی
معنوی قدس سره میفرمایند

چون گرسنه می‌شوی سگ می‌شوی — تند و بد کردار و بدرگ می‌شوی
چون تو گشتی سیر مرداری شدی — بیخبر چون نقش دیواری شدی
پس دمی مردار و دیگر دم سگی — چون کنی در راه شیران همتگی
آلت اشکار خود را سگ بدان — کمترک انداز سگ را استخوان
زانکه سگ چون سیر شد سرکش شود — کی سوی صید و شکار خود دود

جوهر در قلة الکلام بدانکه زبان ترجمان قلب ست ومفتاح خیر وشر وشر زبان سخت ترست
ونگاهداشت از شر او از همه اعضا دشوار تر وشرط ست سالک را دوام سکوت از لایعنی قول باشد
یا فعل یا فکر وخاموشی مخصوص بزبان نیست بدل وجوارح هم باید که ازینها غیر رضاء حق سبحانه وتعالی
نیاید واین خاموشی اهم ترین خاموشی ست پس باید که اغلب احوال ساکت ماند وبدون حاجت
کلام خالی از ذکر خداوند تعالی نگوید که سلامتی در خاموشی نهاده اند وهر خاموشی که نباشد در فکر صنع و
یاد حق تعالی آن سهو ست وهر نطق که نباشد در ذکر حق تعالی آن لغو ست وحضرت سید عالم صلی الله
تعالی علیه وآله واصحابه وسلم فرمودند هر که ایمان آرد بحضرت خداوند تعالی سخنی نیک بگوید که در ان
فائده او وشنونده باشد یا ساکت ماند وفرمودند که نیافرید حق تعالی در آدمی فاضل تر از زبان

زبان در آید در بهشت و بدان زبان در آید در دوزخ پس بند کن زبان را که زبان سگ گزنده است و التماس
کردند که چیست که از آن خوف باشد اشارت بزبان مبارک کردند و فرمودند که از آن خوف باید کرد و
فرمودند که بامداد همه اعضاء آدمی بزبان میگویند که خود را نگهدار که در سلامتی تو سلامتی ماست و دیگر حضرت نبوی
حضرت ما در روزی اعرابی عرض کرد که مرا عملی هدایت شود که بدان در بهشت روم فرمودند که طعام ده
گرسنه را و آب ده تشنه را و امر معروف و نهی منکر بجا آر و اگر این همه نتوانی زبان نگاهدار و دیگر است
هر که نگاهدارد زبان خود را از نکوهیدن مردمان بیامرزد خداوند تعالی گناهان او را و هم دیگر است که
نگاهدار زبان را و سخن مگو مگر در خیر که تغلب شیطان بر آدمی بواسطهٔ زبان اوست و حضرت امیر المومنین
افضل الصدیقین رضی الله تعالی عنه در دهن مبارک خود سنگی میداشتند سوای وقت تناول طعام
و نماز و ذکر بیرون نمی آوردند و مشائخ طریقت میفرمایند که مومن کم سخن و بسیار عمل باشد و منافق بسیار
سخن و کم عمل بود و میفرمایند که چون صلاح دل خواهی زبان را نگهدار و خاموشی لازم گیر زیرا که خاموشی پردهٔ
مرد جاهل را و زینتی است عاقل را ؎ ترا خامشی ای خداوند هوش + وقار است و نااهل را پرده پوش +
و میفرمایند اگر جمعیت خواهی پیش زبان بریدگان برو و اگر حشمت خواهی سخن از دهان دریدگان بشنو و حضرت
شیخ ابو حفص حداد قدس سره فرمودند اگر بداند که آفت در سخن گفتن چیست خاموش ماند و اگر بداند
که در خاموشی چه آفت است همیشه سخن گوید پس خیر چنین است و شر چنین و حاصل آنست جایی که گفتن برای
رضای حق تعالی بود خاموشی بد بود و جاییکه خاموشی برای رضای حق تعالی بود گفتن بد بود و حضرت
شیخ شیراز قدس سره میفرمایند ؎

تأمل کنان در خطا و صواب		به از ژاژخایان حاضر جواب (بیهوده گویان ۱۲)
کمال است در نفس انسان سخن		تو خود را بگفتار ناقص مکن

نقل است که بزرگی در راه میگذشت پرسید که این خانه از آن کیست بعده پشیمان شد که لغو گفتم مرا درین گفتن
فائده نبود و در رشحات مذکور است که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که روزی بخدمت مولانا
نظام الدین قدس سره رفتم روی بفقیر کرده فرمودند سکوت و آرام به یا حدیث و کلام باز فرمودند بینیم
اگر این مرد از قید هستی خود رسته است هر چه کند مانع نیست و اگر بخود گرفتار است هر چه کند بروی تاوان است (گناه ۱۲)
حضرت خواجه فرمودند که ما از خدمت مولانا بهتر ازین سخن نشنیده ام و حضرت امیر المومنین اسد الله الغالب
کرم الله تعالی وجهه میفرمایند که همه نیکوئی جمع است در چهار چیز یکی خاموشی زبان و جوارح دوم دل از غیر محبوب
حضرت خداوند تعالی دوم نطق بغیر هوای نفس سوم نظر بچیزی بغیر هوای نفس چهارم حرکت به رضای حق

پس خاموشی خود را فکر گرداند و نطق خود را ذکر و نظر خود را عبرت و حرکت خود را تعبد —

جوهر طالب را باید که معده را از اکل خالی و صاف دارد و آب بسیار نخورد تا خواب بر و غلبه نکند و هم از بهر رعایت بیداری شب ترک قیلوله نکند و در روز خود را بمعصیت ملوث نگرداند. و بین العشائین زنده دارد بذکر یا تبلاوت قرآن مجید یا بنماز یا بمراقبه هر که احیا بین العشائین کند کدورتے که بسبب اختلاط با خلق در روز بوجود آمده باشد جناب حق سبحانه و تعالی آنرا محو گرداند و گذاردن نماز تهجد بروی آسان گردد و بعد عشاء اخیره تجدید وضو کند که دران اثری عظیم ست و اگر غسل کند اولی باشد و ترک تکلم کند بعد عشاء اخیره که تکلم درین وقت زائل گرداند نور حضور را که بواسطه احیا بین العشائین حاصل شده باشد و عمداً در خواب نرود و بعد عشاء اخیره بذکر یا بنماز یا تبلاوت قرآن مجید یا بمراقبه مشغول ماند و اگر خواب غلبه کند وضو کند یا چند گام روان شود —

جوهر بشکند نان را بهر دو دست و مقدم دارد خوردن نان شکسته را بر نان درست و اکرام کند نان را و نمالد بان دست را و ننهد بروی کاسه و انتظار نکند بعد حضور آن و لقمه خرد بگیرد و نیک بخاید. و طعام را سرد کرده بخورد که موجب برکت ست و همین مسنون ست و بخورد ریزه ها سے طعام را که بر سفره افتاده باشد که ماثور ست و التفات نکند هنگام خوردن بچپ و راست —

جوهر اجتناب کند از آشامیدن آب در اثنار اکل مگر بجهت گرفتن لقمه در گلو یا تشنگی صادق و بسیار نخورد که آن کم میکند هاضمه را و بگیرد در آشامیدن آب کوزه را بدست راست و بنوشد در سه دم و ابتدا کند بتسمیه و تمام کند بتحمید در هر نفس که سنت همین است

جوهر بدانکه نوم حضرت سید المرسلین صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بقدر اعتدال بود و نمی زدند نوم فوق قدر محتاج الیه و منع نمیکردند نفس را از قدر محتاج الیه و عادت شریف بود که در شب گاهی بخواب رفتی و بعد ازان برخاستے و نماز کردی و باز بخواب رفتی بکذا چند بار بخفتی و برخاستی و خواب بر پهلوی امین کردی در جانب قبله و رخسار شریف بر کف دست راست نهادی و در صورت تور گین ایستاده کردی ذراع را و نهادی سر بر کف دست تا آسان گردد بیداری (بآخر شب فرود آمدن مساو ۱۲) و وجه خواب بجانب یمین اینست که قلب معلق ست در جانب ایسر پس چون در جانب ایسر بخسپد دل در آسایش و راحت می باشد و چون در جانب ایمن بخسپد دل در قلق می باشد پس کسانے که طالب صحت بدن و آسایش قلب صنوبری اند چنانکه اطبا نوم بجانب ایسر کنند و آنهانکه طالب صحت قلب معنوی و حیات حقیقی اند چنانکه اتقیا خواب بجانب یمین اختیار کرده اند و قلب آن سرور صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم خواب نمیکرد دائما خواه نوم بر جانب ایمن باشد یا ایسر و نهی فرمودند سید عالم

صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم از نوم بروی افتاده کردن وردی ترین نوم نوم بر پشت ست ونوم بر روی
اندر دی، ردی تر وگفته اند ضرر نمی کند استلقا بر پشت از برای راحت بی نوم ودر احیاء العلوم ست که خفتن بر
چهار وجه است خفتن بر ظهر برای معتبرین که نظر کنند در آسمان وکواکب وفکر کنند در آیات آن وخفتن بر یمین
برای متعبدان وبرخیزندگان برای نماز شب وخفتن بر یسار برای راحت گیرندگان بهضم طعام وخفتن بر روی
برای نگون بختان وبیخردان وخواب میکرد آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله وسلم گاهی بر فرش وگاهی بر نطع و
گاهی بر پلاس وگاهی بر زمین وبود فراش وی از چرم که حشو او لیف بود۔

جوهر در بیداری شب اختلاف ست بعضی مشائخ اول شب بیدار بوده اند ونصف آخرین در خواب شده
برای دفع ملال تا خواب مزاحم اوقات ورد نشود وبعضی اول شب خواب کرده اند وچون نصف باقی مانده
بیدار شده مشغول شدند وحضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرمودند که شیخ سیف الدین
باخرزی قدس سره چون یک ثلث شب گذشتی بیدار شدی امام ومؤذن حاضر می بودند نماز خفتن بگذاردی
بعده تا صبح بیدار می بود وطریقه حضرت شیخ قطب الدین منور قدس سره در شب بیداری همین بود وبعضی از
سلف همه شب بیدار بوده اند تا چهل کس از تابعین نماز بامداد گذارده اند چنانکه حضرت امام اعظم وحضرت
سعید مسیب وحضرت فضیل عیاض رضی الله تعالی عنهم

جوهر مشائخ صوفیه میفرمایند آنچه خواهی وقت سحر ووقت صبح خواه که سحرخیزان وصبح خیزان را در آن وقت
در حضرت عزت توقعی تمام ست هرچه خواهند بی واسطه یابند ٥

چه خوش ملکی ست ملک صبحگاهی		دران کشور بیابی هرچه خواهی
هر آن خلعت کزان درگاه پوشند		چو آید صبحدم آنگاه پوشند

در خبر ست چون مومن را بعد ممات در لحد وضع کنند بعد جواب منکر ونکیر بسیار ندامت وحسرت خورد کاشکی
در دنیا برای روشنائی گور خود شبها نماز بسیار کردمی وبیدار بودمی۔ هر کرا که قیام شب مطلوب بود باید که
اسبابی را که اعانت کننده بر قیام شب باشد نگاهدارد واسباب معین بر قیام شب بسیار اند بعضی از آن قلت
اکل ست پس معده را از اکل خالی وصاف دارد تا آب بسیار نخورد که از بسیاری آب ضعیف وسست گردد
وخواب بسیار غلبه کند وبعضی از آنست که تن خود را در روز بکارهای مشغول دارد که بدان کارها در اعضا
سستی پدید نیاید وبعضی از آنست که ترک قیلوله نکند که قیلوله سنت ست وهم از بهر اعانت بیداری شب ست
وبعضی از آنست که در روز خود را بگناهان ملوث نگرداند زیرا که بسبب گناهان دل قساوت میگیرد و
از شامت از قیام شب محروم می ماند وبعضی از آنست که بین العشائین زنده دارد وباید که با طهارت

یا بنماز یا بمراقبه زیرا که هرگاه که صوفی احیا بین العشائین کند. کدورتی که بسبب اختلاط با خلق در روز موجود آمده باشد. خداوند تعالی آنرا محو گرداند. و بعضی از آنست که بعد عشا اخیره ترک تکلم کند. زیرا که چون درین وقت بحکایات مشغول شود تازگی نور حضور که بواسطه احیاء بین العشائین شده باشد زائل گردد و بعضی از آنست که بعد عشاء اخیره تجدید وضو کند. و اگر تواند غسل کند و اگر خواب غلبه کند وضو کند یا چند گام روان شود۔

جوهر بحضور سید عالم عرض کردند که از حضرت خداوند عالم بخواهند که هر دعائی که کنم آنرا اجابت فرماید فرمودند طعام خود حلال دار تا دعای تو مستجاب شود روزی حضرت افضل الصدیقین شیرے از کسب بندهٔ خویش بیاشامیدند پس از بنده پرسیدند که از کجا بوده است عرض کرد برای جماعتی کهانت کردم ایشان بمن دادند انگشت در دهن آوردند و آنرا بسختی از حلق بیرون آوردند و عرض کردند بجناب خداوندی که عذر میخواهم از انقدر که در رگها بماند و همچنین حضرت عمرؓ خطاب از شیر شتران صدقه بغلط مقداری بیاشامید انگشت بحلق فرو کردند و آنرا بیرون انداختند۔

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره فرمودند که جوانی بخدمت حضرت سلطان ابراهیم ادهم قدس سره مرید شد. و این جوان کثیر الطاعت بود چنانکه حضرت ایشان را از بسیاری طاعت و عبادت او عجب آمد با نفس خود عتاب کردند که این جوانی نو رسیده چندین طاعت میکند و ترا چندین نیست بعد از ان بنور ضمیر روشن خود معلوم کردند که آنهمه شیطانی است آنجوان لقمه تا چه وجه میخورد و شیطان او را بران طاعت میداشت آن جوان را فرمودند از طعامی که من میخورم قوت خود هم ازین سازد آن جوان همچنان کرد و طعام درویشانه که حضرت ایشان میخوردند از وجه هیزم فروشی بود آن جوان هم از ان طعام خوردن گرفت آن غلبه طاعت بی اصل از خود نشست باندک عبادت باز آمد چنانکه نماز فریضه بحیله گزاردن گرفت تا کار آن جوان ساخته شد. و با حال باز آمد بکمال

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره فرمودند که در باطن هر کس نسبت ارادت ظهوری کرد باید که آنرا از حق سبحانه و تعالی نعمتی عظیم دانسته بحق آن قیام نماید و قیام نمودن بحق آن جز این نیست که بکلی خود بجناب حق سبحانه و تعالی متوجه شده هستی خود را صرف آنجناب کنند و پیش محققین ثابت شده است که وجدان بر طلب مقدم است تا حق سبحانه و تعالی بر دل بوصف ارادت تجلی نکند آن دل را استعداد ارادت و طلب حق سبحانه و تعالی حاصل نشود و نتیجه آن تجلی میل و انجذاب است بجناب حق سبحانه و تعالی پس اول دل بنده واجد تجلی ارادی حق سبحانه تعالی

شده باشد بعد از آن طالب و مرید وی گشته و این را تمثیلی ست و آن آنست که شخصی در پای منظری
میرود ناگاه صاحب جمالی از بالای منظری بروی جلوه کرد و دل وی را بربود و در باطن وی میل و انجذابی
با آن صاحب جمال پیدا شد پس درینصورت وجدان بر طلب و ارادت مقدم ست بعضی سوال کرده اند
که چون وجدان مقدم ست طلب را چه فائده ست جواب گفته اند که طلب از برای استیفای حظ ست
دیگر آنکه وجدانی که بر طلب مقدم ست بروجه اجمال ست و فائده در طلب آنکه آن اجمال تفصیل یابد

جوهر وقت نزول روح مرکوب بود و حال راکب و چون روح غالب شود حال مرکوب گردد یکی
صاحب حال باشد و یکی را حال صاحب شود و انچه اسرار حق از ایشان بیرون افتد از غلبهٔ حال بود
چون حال بکمال رسد وقت شود و حال اولیا را بود و وقت انبیا را و بعضی حال را بر وقت فضل داده
و بعضی فضیلت وقت بر حال کرده میگویند که وقت مبتدی راست و حال متوسط را و نفس منتهی را
مهتر یعقوب صاحب وقت بود که گاه از فراق دیده سپید کرد و گاه از وصال بینا گشت و حضرت ابراهیم
صاحب حال بود که در فراق محزون شد نه در وصال مسرور در هرچه دیدی همه حق دیدی حال صفت
مراد ست و وقت صفت مرید

جوهر در سلسله قادریه ذکر اسم ذات یعنی کلمه مبارک الله هفت روز بدل گوید نه بزبان تا او را
حالتی پیدا آید که غیر حق نه بیند هرچه بیند او را بیند و اگر تا چهل روز مداومت نماید حق تعالے او را در
وجود تصرف بخشد —

جوهر مقام مشیخت بالاتر از مقام ولایت ست چه ولایت عبارتست از فنا فی الله و بقا بالله
و ظهور من الله و صفات او و مشیخت اشارت ست از تصرف در عالم ملک و ملکوت —

جوهر قال رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم لی مع الله وقت لا یسعنی
فیه ملک مقرب و لا نبی مرسل شان نزول این حدیث آنست که وقتی حضرت عایشه صدیقه
رضی الله تعالی عنها در رسیدند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند
من انت فرمودند انا عایشه باز فرمودند من عایشه فرمودند بنت ابی بکر باز فرمودند من ابو بکر فرمودند بن ابی قحافه
باز فرمودند من محمد حضرت صدیقه دانستند که حضرت علیه السلام در عالم دیگراند و چون حضرت علیه السلام بهوش
آمدند حضرت عایشه رض ماجرا اظهار نمودند آنحضرت علیه السلام فرمودند لی مع الله وقت الخ بدانی جائیکه
محمد از محمد خبر ندارد از عایشه چه خبر دارد - محبوب السالکین

جوهر حضرت شیخ فانی فی الله و باقی بالله شاه کلیم الله قدسنا الله تعالی بسره العزیز در قول

میفرمایند که وصل عبارت ست از انقطاع عما سوی الله و عدم التفات بهمه اکوان و انهماک و استهلاک در بیرنگی
کوشیدن در کاری بمبالغه کردن و در آن سعی
پیوند و پیوستن ضد هجر
محض و اطلاق صرف که مقدمه آن بیخودی و غیبت از جمیع حواس ست که مشابه بحالت موت ست الا آنکه در موت
حضور نیست و درین نیست مگر حضور و سالک چون باین سرحد رسد اسم ولایت مر او را مسلم بود اگرچه این حالت
یک ساعت هم باشد باز اگر بصحو برند از اصحاب تمکین شده این آفاقت گاه نه دهد بخشند و گاه دیر و اگر بهمان
بیخودی و سکر گذارند از ارباب تلوین ماند پس در سلوک چون مد نظر سالک محض اضمحلال در مشاهده
ذات بیرنگ باشد سلوکش تمام تر آید و اگر چپ و راست نظر افگند و در کشف تعینات دیگر آویزد از جاده
مستقیم دور افتاده بود و در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند وصل
پیش ما آنست که دل را بجناب حق سبحانه و تعالی آگاهی حاصل شود بر سبیل ذوق و از غیر وی ذهولی دست دهد
و چون این نسبت متصل گردد بدوام وصل مشرف گشته است و میفرمودند وصل بحقیقت آنست که دل
بحق سبحانه و تعالی احمع شود بر سبیل ذوق چون آنمعنی دائم شود آنرا دوام وصل گویند نهایت اینست و آنکه
حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرموده اند که ما نهایت را در بدایت درج میکنیم مراد همین ست و آنکه
فرموده اند ما واسطه وصول بیش نیستیم از ما منقطع می باید شد و بمقصود باید پیوست همین وصل است
و میفرمودند که اگر ذکر بر وجهی ملکه شود که دل همیشه حاضر بود و اگر درین حضور تمکن دو باشد اند ابرا ماست
وی را حاضر مع الله می توان گفت اما واصل مع الله نمی توان گفت و اصل آنست که اسناد حضور بآن و
منتفی شود حاضر جناب حق سبحانه تعالی را داند بذات خود و علماء ظاهر گویند هرکه بحضرت خداوند تعالی ایمان آورد
و یکی دانست و یکی گفت بدو رسید اگرچه در قال قیل همیشه مشغول بود ۵

خویش را بگذار و بیخود خوش درآ		اندرون بزم وصل جانفزا	
نیستی از خویش عین وصل اوست		بگذر از هستی دلت گر وصل جوست	

م جواهر در شرح رساله مکیه مذکور ست که ادنی وصال بنده بحضرت خداوند تعالی مشاهده بنده است پروردگار
خود را بعین قلب اگرچه باشد آن وصال و مشاهده از بعید و این مشاهده از بعید اگر پیش از رفع حجاب ست
محاضره گویند و اگر بعد رفع حجاب ست مکاشفه گویند. و مکاشفه بے رفع حجاب نبود یعنی بعد رفع حجاب بیقین
داند که حضرت خداوند تعالی با ما حاضر و ناظر و شاهد ست و این را نیز ادنی وصال گویند و چون تجلی ذات
شود در مقام مشاهده اعلی در آید و این را وصال اعلی گویند و سالک را اول مقام محاضره است بعده
مکاشفه بعده مشاهده پس محاضره ارباب تلوین و اہل علم الیقین را است و مکاشفه سالکان و اہل عین الیقین
را است و مشاهده ارباب تمکین و اہل حق الیقین را است- الوصال ہو الرویة والمشاهدة ببصر القلب

فی الدنیا و بعین الراس فی الآخرہ

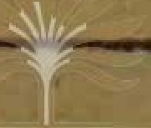
جوہر بدانکہ رویۃ در دنیا بچشم سر امکان ندارد اما بچشم دل ممکن ست بعضی میفرمایند کہ مشاہدہ رویۃ حضرت حق تعالیٰ است ببصیرت قلب بغیر شک و شبہہ کانہ رآہ بالعین و بعضی میفرمایند کہ ہمین چشمی کہ بروی ست منعکس می شود و چشم دل میگردد و ہم بدین چشم بینند و بعضی گفتہ رویۃ حق تعالیٰ در منام جائز ست و آنچہ مردم در خواب می بینند از چشم دل می بینند ہمین چشم منعکس می شود در دل و بعضی گویند کہ این خواب کہ در دنیا دیدہ اند ہمچنین نیست کہ اینجا چیز دیگر بینند و فردا چیز دیگر پس ثابت شد کہ طالب جناب خداوند تعالیٰ بلا کیف و کیفیت در دنیا ببیند

جوہر رویۃ خداوند تعالیٰ در دنیا بچشم دل بود در حالت بیداری چنانکہ در حالت خواب در دنیا باشد و کسی خواہد کہ بشرف رویۃ خداوند تعالیٰ در خواب مشرف شود باید کہ سورۂ آل عمران بخواند در حدیث شریف وارد ست کسی کہ بخواند سورۂ آل عمران از دنیا بیرون نرود تا رب خود را در منام ببیند و جبرئیل بر جنازۂ او نماز گذارد و فراخ شود قبر او مد بصر و در خبر ست ہر کہ سورۂ طٰہٰ در چہل شب جمعہ پیاپی بخواند حق تعالیٰ را در خواب ببیند

جوہر صاحب گلشن راز قدس سرہ وصال حق ز خلقیت جدائی ست + ز خود بیگانہ گشتن آشنائی ست + وصال بحقیقت عبارت از انست کہ سالک را از تعین و ہستی مجازی و پندار دوئی کہ موسوم بخلق و خلقیت ست جدائی حاصل شود و تعین وہمی سالک کہ سبب امتیاز خلق از حق می شد مرتفع گردد فلہذا فرمود کہ ز خود بیگانہ گشتن آشنائی ست یعنی وصال و آشنائی حق آنست کہ از خودی بالکل بیگانہ شود و ہستی و تعین سالک در تجلی احدی محو و فانی گردد

بگذر ز خود ار خداست باید	فانی شو اگر بقاست باید
در عالم زندگی بمردند	مردان کہ رہ خدا سپردند
حشر تو ہم اندرین مقام ست	گر مردن تو ز خود تمام ست
گر پیشتر از اجل بمیرے	حقا کہ بہر دو کون امیرے

جوہر صاحب شرح گلشن راز قدس سرہ میفرمایند کہ در مراتب تصفیہ سالکان را معراج روحانی ببدن مثالی گاہ گاہ بے بدن حاصل می شود چنانکہ سالک می بیند کہ عروج بآسمانہا گاہ بترتیب و گاہ بے ترتیب می نماید و در ہر آسمانی بحسب مناسبت ارواح انبیا و اولیا و ملائکہ مشاہدہ می نماید و از آسمانہا تا بعرش و بالای عرش سیر مے نماید

جوہر فرمودند حضرت سید المرسلین صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کسے کہ دوست دارد لقای حضرت خداوند تعالی را دوست دارد حضرت خداوند تعالی لقای او را وکسی کہ دشمن دارد لقای حضرت خداوند تعالی را دشمن دارد حضرت خداوند تعالی لقای او را امراد بلقا موت داشتہ اند وفرمودند حضرت عایشہ صدیقہ رضی اللہ تعالی عنہا ما مکروہ می داریم یعنے بحکم نفس و طبیعت موت را آنحضرت صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند اینچنین نیست کہ تو فہمیدہ حضرت خداوند تعالی امی بخشد محبت موت ہر کرا می خواہد از بندگان خود اگرچہ قریب ایام موت باشد۔

م جوہر مشاہدہ دیدن وبا کسی در جای حاضر بودن ومعائنہ روبرو چیزی را دیدن ودر اصطلاح صوفیہ مشاہدہ عبارتست از دیدن سالک ذات بی کیف را در پردہ تجلیات اسما وصفات ومعائنہ عبارتست از رویہ حضرت حق سبحانہ وتعالی بی پردہ تجلیات ومخفی نماند کہ معائنہ را بفنا مراد دارند کہ المعائنة رویة الحق بلا حجاب وہو الفناء برین تقدیر دیدن اینجا بمعنی نابودن ست چراکہ حق مطلق را بی قید تعین دیدن نتوان پس حضرت حق سبحانہ وتعالی را عیان دیدن بی تعین بطریق مجاز باشد نہ حقیقة

م جوہر نزد محققین عارف را مشاہدہ دوام باشد وبعضی بجانب عدم دوام میل دارند ونزد شیخ اکبر قدس سرہ مشاہدہ خلق در حق اکمل ست از مشاہدہ حق در خلق

م جوہر مشاہدہ ذات مطلقہ در تعینات وتجلیات بر دو وجہ است یکی آنکہ چون نزول کند در اسما ویا ارواح ویا غیر آن پس مشاہد او نشود اولا ومشاہد شود کیفیت ظہور او درین تعین وتقید او وبعد از ان متعین مشہود شود واین مشاہدہ اکمل کاملان ست ودر فتوحات مذکورست کہ این مشاہدہ فضل الصدیقین ست لہذا فرمود ما رایت شیئا الا رایت اللہ قبلہ ودیگر مشاہدہ ذات مطلقہ درین تعین وتجلی خواہ مشاہدہ ذات مع این تعین وتجلی مکشوف شود ودر فتوحات گفتہ کہ این شہود عیانی بود چنانکہ میفرمود ما رایت شیئا الا رایت اللہ معہ وخواہ مشاہدہ ذات بعد مشاہدہ تعین باشد

م جوہر بدانکہ چون ما مشاہدہ حق کنیم خود را مشاہدہ کردہ باشیم وچون حق تعالی ما را مشاہدہ فرماید خود را مشاہدہ کردہ باشد از بہر آنکہ ما آئینہ حقیم وحق آئینہ ماست کہ المومن مراة المومن پس اگر ما او را نگریم خود را بینیم واگر او ما را بیند خود را دیدہ باشد کہ نظر کنندہ در آئینہ ہر آئینہ خود را بیند نہ آئینہ را۔

جوہر محققین میفرمایند کہ خود را مغلوب مشاہدہ ذات نباید ساخت تا تعطیل حواس لازم آید و از تحصیل کمالات دیگر باز ماند این دار کسب ست جوارح بیکار نباید داشت واز مغلوبیت ہیچ حاصل نیست الا آرام واین در آخرت حاصل ست کہ بعد از موت ست وآنجا کسب نیست

جوہر بعضی از قائلان وحدت وجود بعلم یقینی میدانند که حضرت حق سبحانه وتعالی حقیقت وباطن جمیع موجودات ست لیکن مشاهده او سبحانه در خلق از جهت کم استعدادی خود نمی توانند وبعضی از ایشان مشاهده حضرت حق تعالی در خلق میکنند واین مرتبه اعلی ست از مرتبه اولی وبعضی از ایشان مشاهده حضرت حق تعالی در خلق ومشاهده خلق در حضرت حق تعالی میکنند بحیثیتی که یکی مر دیگری را مانع نمی آید واین مرتبه ارفع واعلی ست از ان هر دو مرتبه

جوہر در قبض (گرفتن و گرفتگی ۱۲) وبسط (فراخی و گستردن ۱۲) صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که سالک طریق حقیقت چون از مقام محبت عام بگذرد وبا وائل محبت خاص رسد داخل زمرهٔ اصحاب قلوب وارباب احوال شود وحال قبض وبسط در دل او فرود آمدن گیرد ومقلب القلوب تعالی شانه قلب او را همواره میان این دو حال متعاقب ومتناوب منقلب میدارد تا بکلی حظوظ او را از وی قبض کند واز نور خودش منبسط گرداند ومراد از قبض انتزاع حظ ست از قلب بجهت امساک وقبض حال سرور از و ومراد از بسط اشراق (روشن شدن ۱۲) قلب ست بلمعات (روشنی ها) نور حال سرور وسبب وجود ومنشاء قبض ظهور صفات نفس وحجاب شدن آنست وسبب بسط ارتفاع حجاب نفس ست از پیش دل وگاه بود که مبتدیان را همّی یا نشاطی در نفس پدید آید پندارند که قبض ست یا بسط وبدین اشتباه در غلط افتند ونهایت قبض بسط ست ونهایت بسط فنا ودر فنا قبض وبسط محال وقبض وبسط از جمله احوال اند مبتدیان را از ان نصیبی نباشد ومنتهیان بسبب خروج از تحت تصرف حال از ان گذشته لاجرم مخصوص بود بمتوسطان ومبتدیان را بجای قبض وبسط خوف ورجا بود همچنانکه منتهیان را بجای آن فنا وبقا بود وخوف ورجا بحکم ایمان مشترک بود میان متوسط ومبتدی وهمچنین همّ ونشاط بحکم طبع ومنتهیان را بجهت انسلاخ از وجود نه قبض ونه بسط ونه خوف ونه رجا ونه همّ ونه نشاط الا آنکه چون نفس ایشان بمقام قلب رسیده باشد وصفات قلب بر وظاهر گردد همّ ونشاط او بقبض وبسط مبدل شود وبیدل قبض وبسط دل در نفس باقی ماند وهرگز مرتفع نگردد ودر رساله قشیریه مذکورست که قبض وبسط هر دو حالت اند مر کسی را که از خوف ورجا ترقی کرده است پس قبض حال عارف ست بمنزلهٔ خوف مر مبتدی را وبسط حال عارف ست بمنزلهٔ رجا مر مبتدی را وفرق میان خوف وقبض آنست که خوف از وارد در مستقبل می شود وقبض از وارد فی الحال می شود وهمچنین فرق میان بسط ورجا آنکه رجا بامر حاصل در مستقبل ست وبسط بوارد حاصل فی الحال پس بنا برین مذکور قبض واردیست بر عارف که بازه وارد از مطلوب خود وازین در غم ماند وبسط واردیست بر عارف که مطلوب وی حاصل آید واز ان فرح ماند

جوہر بدانکه چهار اجزا که خاک وآب وباد وآتش اند وآنرا عناصر اربع گویند هر یکی را از ینها صفاتی است

لازم پس لازم جزو ترابی کثافت و کدورت و ظلمت و جهالت و ثقالت و قساوت ست و لازم جزو مائی رغبت
واختلاط و امتزاج بانفوس و قبول تاثر و تلون و نسیان و میل بسوی نوم و لازم جزو هوائی میل بشهوات
نفس و کثرت ملالت در طاعت و سرعت تغیر از حالے بحالے و لازم جزو ناری غضب و کبر و استعلا و طلب
جاه و ریاست پس سالک عند العبور بر جزو ترابی در خواب یا در واقعه می بیند که قطع میکند بیابانها و عند العبور
بر جزو مائی می بیند انهار و بحار و حیاض و ریاض و عند العبور بر جزو هوائی می بیند که می پرد در هوا و بر میرود
و عند العبور بر جزو ناری بیبیند چراغ و مشعله و بروق و اشیاء محرقه و عند العبور بر جزو ناری در عالم مشاهده
انوار می آید و در بدایت حال بیشتر بر مثال بروق و لوامع و لوائح پدید شود چون صقالت دل زیاده شود
بر مثال چراغ و شمع و مشعله و آتشهار افروخته مشاهده شود بعده انوار علوی پدید شود اول بصورت کوکب
خرد و بزرگ بعده بصورت ماهتاب بعده بصورت آفتاب۔

جوهر در حدیث شریف وارد ست که آخر چیزے که بیرون آید از سر صدیقان حب جاه و ریاست ست
ممکن ست که اشارت باشد بسوی خلاص صدیقین از لازمه جزو ناری که آخر عناصر ست و حب جاه بدترین
خصائل ذمیمه است که سالک اگرچه بمرتبه صدیقی برسد هم خوف جاه باقی ست اگر کرم کریم رفیق گردد آخر
از سر صدیق بیرون رود آنگاه صدیق خالص مخلص شود رزقنا الله تعالی و جمیع الطالبین
واعاذنا و جمیع المومنین حب الجاه والریاست

م جوهر چون غالب می شود بر نفس صفات ذمیمه خیال نقشبندی میکند هر یکی را ازین صفات
در صورت حیوانی که آن صفت بر آن حیوان غالب بود پس اگر بر سالک صفت حرص غالب بود
آنرا در صورت موش [فار ۱۲] و مورچه [نمل ۱۲] بنید. و شره [غایت حرص ۱۲] را در صورت خزپره و عجب را در صورت سوسمار و بخل [قنفذ ۱۲] را
در صورت سگ [کلب ۱۲] و قرد و حقد را در صورت مار [حیة ۱۲] و کبر را در صورت پلنگ [نمر ۱۲] و غضب را در صورت یوز [فهد ۱۲] و صفت
سبعی را در صورت شیر [اسد وغیره از سباع ۱۲] و شهوت را در صورت خر [حمار ۱۲] و صفت بهیمه را در صورت گوسفند [غنم ۱۲] و صفت شیطانی را
در صورت شیاطین و دیوها و غیلان [مرادة ۱۲] و مکر و حیله را در صورت روباه [ثعلب ۱۲] و خرگوش [ارنب ۱۲] و اگر اینهارا بر خود غالب
و مستولی بنید بداند که این صفات بر من غالب ست پس سعی کند در تطهیر آن صفات که آن صفات
دور گردد و اگر مسخر و مغلوب بنید بداند که عبور میکند از صفات و این صفات گذشتنی ست و اگر بنید
که می کشد و قهر میکند. این حیوانات را بداند که خلاص می یابد ازین صفات و اگر بنید که این صورتها
متغیر و متبدل می شود بصورتهای دیگر بداند که تبدیل صفات می شود و اگر باشد در منازعت و مکابره
با ایشان پس غافل و ایمن نباشد تا آنکه منتفی نشود اینست بیان وقائع نفسانی و شیطانی و حیوانی

وسبعی وبیان وقائع ملکی وقلبی وروحی ورحمانے آن ست کہ آبہای صاف وروان بنید وچشمہا وحوض ہا

ودریاہا وشہرہای خوش واگر بنید کہ از صفاتی چند کہ لازم جزو ترابی اند مانند امساک وکسالت وجہالت

وقساوت وظلمت وکدورت می گذرد وقوت متخیلہ آنرا در لباس خیال قطع مفاوز وفلوات بر دیدۂ صاحب واقعہ

جلوہ دہد وچون بیند از صفاتے چند کہ لازم جزو مائی اند مانند سرعت اختلاط وامتزاج با نفوس شریرہ

وقبول تلون وتاثر از صحبت ایشان ونسیان بخواب می گذرد وقوت متخیلہ آنرا در کسوت عبور از انہار

وبحار جلوہ دہد وچون بیند از صفاتی چند لازم جزو ہوائی ست مانند میل شہوت وکثرت ہلال و

سرعت تغیر از حال بحال بخواب می گذرد وقوت متخیلہ آنرا در صورت صعود بر ہوا وتجاوز از ان جلوہ

دہد وچون بیند کہ از صفاتی چند کہ لازم جزو ناری ست مانند غضب وکبر واستعلا وطلب جاہ ورفعت

می گذرد وآنرا کسوت خیال مجاورت از آتش مشاہدہ کند وآخر ش منزلے از منازل صفات کہ

از ان عبور کند اینست واگر حقیقت روح بر وی مکشوف شود آنرا در صورت شمس مطالعہ کند واگر حقیقت

قلب بر وی مکشوف شود آنرا در صورت قمر مشاہدہ کند واگر صفات قلب بر وی متجلی شود آنرا در صورت

کواکب بیند وعلی ہذا ہر حقیقت کہ بر وی کشف گردد آنرا کسوت خیالی مناسب مشاہدہ کند از ینجہت

نام این قسم کشف مخیل کردہ شد درین قسم امکان مداخلت کذب باشد ولیکن کذب محض صورت

نہ بندد بسبب آنکہ از ادراک روح خالی نباشد پس اگر در حال ادراک روح خواطر نفسانی با مدرک

روحانی منضم نشود وتخیلہ جز حقائق مدرکہ روح را لباس خیالی نہ پوشاند آن واقعہ با خواب ہم

صادق بود واگر بعض خواطر نفسانی با مدرکات روحانی نبود وجامہ متخیلہ کسوت خیالی بپوشاند

بعضی از ان صادق بود وبعضی کاذب پس معبر ومتاول بقوت علم تعبیر وتاویل حقائق مدرکہ

روحانی از شوائب خواطر نفسانی منقح وخالص گرداند وآنرا تعبیر وتاویل کند

م جوہر اگر بر شخصی محبت وعشق غالب بود بصورت جوہا وشراب ظاہر گردد وگاہی بصورت

اشتران مست ظاہر آید واذکار وتسبیح بصور انگور وسیب وخربزہ ظہور یابد ولذت طاعت و

عبادت بصورت گلہا ہویدا شود وصدق واخلاص وورع وتقوی ومعرفت وتوجہ تام بمبداء معبود بصور

حور وغلمان وقصرہا وجواہر نفیسہ جلوہ گری نماید وشہوت بصورت سگ ومار ظاہر گردد وبے غیرتی

ودیوثی بصورت خوگ می نماید وناموس دنیا بصورت اژدہا آید وتکبر بصورت شیر ہویدا گردد

ودرندگی بصورت گرگ نماید وبخل کژدم ومور ظاہر گردد وعلی ہذا القیاس

م جوہر اگر در واقعہ بیند کہ شخصی را چشم راست نابیناست وچشم چپ روشن تعبیرش آنست

که نظر او از عالم ملکوت پوشیده است و توجه او بعالم ملک ست و این حال اهل حجاب است و مرتبه عوام و اگر بیند که چشم چپ نابیناست و چشم راست روشن تعبیرش آنست که نظر او از عالم ملک پوشیده است و توجه او بعالم ملکوت ست و این حال اهل کشف ست و مرتبه خواص و اگر بیند که هر دو چشم شخصی ازین طائفه نابیناست تعبیرش آنست که نظر وی از ملک و ملکوت پوشیده است و ناظر ست بعالم لاهوت و این حال اخص الخواص ست

جوهر چون به بیند در واقعه که جنگ میکند با سباع و بهائم و با حیات و عقارب و با کفار بداند که در مجاهده نفس ست سعی کند بصدق و ثبات بر مجاهده و غافل نباشد از مکر نفس

جوهر حضرت سید الطائفه قدس سره میفرمایند که میان بنده و حضرت خداوند تعالی چهار دریاست تا آنها را قطع نکند بحضرت حق تعالی نرسد یکی دنیا و کشتی آن زهد بود و دوم آدمیان و کشتی آن دور بودن از خلق سوم ابلیس و کشتی آن بغض ست چهارم هوا و کشتی آن مخالفت نفس ست و میفرمایند هر چشمی که بغیر حضرت خداوند تعالی مشغول شود نابینا به و هر زبان که بذکر او سبحانه نیست گنگ به و هر گوشی که بحق شنیدن مترصد نیست کر به و هر تن که بکار حضرت خداوند تعالی نیست مرده به و میفرمایند که صوفی چون زمین بود که همه پلیدیها در وی افگنند و همه نیکوئی از وی بیرون آرند پرسیدند صحبت و دوستی با که داریم فرمودند با کسی که هر نیکوئی که با تو کرده باشد بر وی فراموش بود و آنچه بر وی بود میگذارد و پرسیدند هیچ چیز فاضل تر از زیستن بود فرمودند گریستن بر گریستن پرسیدند که بنده کیست فرمودند آنکه از بندگی کسان آزاد بود—

جوهر از جنید گفتند که پیران خراسان بران یافتم که حجاب سه است یک حجاب خلق و دوم دنیا سوم نفس جواب داد که این حجاب دل عام ست خاص محجوب بچیزے دیگر ست رویة الاعمال و مطالعة الثواب علیها و رویة النعمة شیخ الاسلام گفت آنکه کردار خود بیند دل او از الله محجوب ست و آنکه پاداش جوید بران و آنکه از منعم نعمت نگرد محجوب ست و اسطی گوید مطالعة الاعواض علی الطاعات من نسیان الفضل پاداش طاعت فراخیم آمدن و طلب کردن ثواب فضل و منت الله را فراموش کردن ست

جوهر حق الله تعالی و حق عباد بجا آرد و حق جناب خداوند تعالی آنست که آنچه فرموده است همه بر پا داری و از نواهی باز مانی و حقوق عباد بسیار است پیر و مادر و پدر و استاد حقوق دارند و قرابتیان و خویشاوندان همه حقوق دارند همسایه بهمسایه حقوق دارد و غلامان و کنیزگان نیز بر مولی حقوق دارند و مسلم بر مسلم نیز حقوق دارد و حقوق پیر و مادر و پدر و استاد آنست که ایشان را

تعظیم دارد و از خدمت و بندگی ایشان تقصیر نماید اگر مرخص شرعی یا امر مباح باشد باخلاص و رغبت دل بجا آرد و پیش ایشان آواز بلند نکند و حق مادر از حق پدر بزرگ ست اما اگر یکی بمراعات دیگری بر بجد ورین محل جائے که مقام تعظیم باشد حق پدر را ترجیح دهند و جائی که مقام انعام و خدمت باشد حق مادر را ترجیح دهد و اگر مادر و پدر هر دو بیایند بسبب پدر استاده شود و اگر هر دو چیزے طلبند اول مادر را بدهد و مادر و پدر را بنام گرفته نخواند و چون بیند که مادر و پدر خلاف شرع می کنند تا بتواند بادب تمام آهسته امر معروف کند اگر بشنوند فبها و اگر نه ساکت ماند و بدعا و استغفار ایشان مشغول گردد و حقوق قرابت آنست که مراعات و تعظیم ایشان نیکو کند و گاه گاهی بملاقات ایشان رود و اگر قرابتی قطع کند قرابت دوم را نشاید که تو اصل کند بقطع نورزد و حق مسلم بر مسلم آنست که چون وی را ببیند سلام گوید و قوی بر ضعیف سلام گوید و راکب بر راجل و قائم بر قاعد و صحیح بر مریض یا سلام گوید منحط بر عالی از جہت اعظام چون صغیر بکبیر و قلیل بر کثیر و رعیت بر بادشاه و شاگرد بر استاد و مرید بر پیر۔

جوهر من کان الله کان الله له کسی که باشد برای الله تعالیٰ باشد الله تعالی برائے او بدانکه الله تعالیٰ مالک ست و عبد مملوک او بجمیع وجوه است و بودن عبد برای الله تعالے آنست که حق عبدیت و مملوکیت ادا سازد و پس الله تعالیٰ حق مالکیت با وادا کند و مصلح امور او باشد و بر خزائن خود خازن سازد و باین معنی بودن حق ملک تو و شیخ ابویزید بسطامی قدس سره فرمودند ملکی اعظم من ملکک وانت ملکی وانا ملکک وانت اعظم منی ملک من اعظم ست از ملک تو و تو مالک من هستی و من ملک توام و تو اعظم هستی از من۔ چنین فرموده اند ملک العلما قدس سره

جوهر صاحب گلشن راز قدس سره ے نشان ناشناسی ناسپاسی ست + شناسائی حق در حق شناسی ست + یعنی نشان و علامت ناشناسی و جهل شخص آنست که ناسپاس و ناخوشنود باشد و در هر چه بیند عیب جوئی نماید و گرفتار چون و چرا باشد و شناسائی حق یعنی خدا شناسی در حق شناسی ست که حق هر کس را بشناسی و حق هیچ کس را فرو گذاشت نکنی و ضائع نگردانی

جوهر رسیدن آن نور که سبب کشف مستور می شود بدو طریق می تواند بود یکی بفیض جذبه و جذبه عبارت از نزدیک گردانیدن حق مر بنده را بمحض عنایة ازلیت و مهیا ساختن انچه در طی منازل بآن شد محتاج باشد بی آنکه زحمتے و کوششی از جانب بنده باشد اللهم ارزقنا و طریق جذبه راه انبیا و اولیاست دوم عکس برهان و برهان دلیل است و طریق دلیل عکس طریقه جذبه است چه جذبه عدم توسل و وسائل ست و دلیل اقتضا نماید دلیل و عکس برهان اضافت بیانی باشد یعنی عکس جذبه که برهان ست

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که مکر الهی دو ست یکی به نسبت عوام و دیگری به نسبت خواص مکری که به نسبت عوام ست ارداف نعمت ست با وجود تقصیر در خدمت و مکری که به نسبت خواص ست ابقای حال ست با وجود ترک ادب و میفرمودند که صاحب وجد و حال در راهی میرود و در میان آن راه سگی خفته باشد وی آنرا نجز اند تا خود بآسانی تواند گذشت چون بگذرد و در خود نگرد و آن وجد و حال را باقی یابد داند که آن مکری ست از مکرهاے الهی نسبت بوی که با وجود آن فعل وجد و حال را بوی باز گذاشته ست

جوهر مکر الهی آنست که بنده را چنین اسباب مساعد کند که بآن حیله برای فوز بمطلب خود کند و داند که درین صلاح امور دنیست و در وقایع دران فساد امور باشد و خلاف مطلوب بظهور آید و این مکر الهی عین حکمت ست که بآن مقتضی استعداد عین باو میرساند و آنچه که سزاوار ست او را و در واقع باو میرساند این مکر چونکه مشتمل بر حکمت ست حقیقت مفصل نیست۔ و مکرهای بنده شر محض ست۔ ملک العلما

جوهر بالفتح سگالیدن و در اصطلاح این طائفه علیه عبارتست از موافقت نعمت با مخالفت شرعی و ابقاء حال با سوء ادب اظهار آیات و کرامات بی حکم

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره فرمودند که هر کرا دیده شود به از خود تصور باید کرد چه این کس مطیع باشد و آن کس دیگر عاصی زیرا که شاید بود که طاعت این کس آخرین طاعتها باشد و معصیت او آخرین معصیتها بعد از ان فرمودند که حضرت خواجه حسن بصری قدس سره میگفتی که هر کرا دیدم به از خود تصور کردم مگر یکبار و از ان سزای خود دیدم و آنچنان بود که روزی حبشی را دیدم بر لب آبی نشسته و قرابه پهلوی خود نهاده و هر زمان از ان قرابه چیزی تجرع میکرد و عورتی نزدیک او نشسته بود در خاطر من گذشت که باری به از ویم همدرین بودم که کشتی در آب غرق شدن گرفت هفت تن دران کشتی بودند هر هفت غرق شدن گرفتند آن حبشی بر فور خود را در آب زد و شش تن را بیرون کشید در و سوی من کرد و گفت ای حسن آن یکے را تو بیرون کش حضرت خواجه گفت که من متحیر ماندم بعد از ان مرا گفت درین قرابه آبست و این عورت که پهلوی من نشسته است والده من ست من برای امتحان تو اینجا نشسته بودم سو که تو مرد ظاهر بینی۔

جوهر صاحب گلشن راز قدس سره ۵ دران موضع که نور حق دلیل ست ٭ چه جاے گفتگوے جبرئیل ست ٭ شارح قدس سره فرماید هر گاه که نور تجلی الهی رهبری نماید سالک راه الله را بمقام محو و فنیت و کمال میرساند و سالک واصل بے وسیله و آله حق را بنور حق مشاهده می نماید و جبرئیل که صورت تمثال عقل و مظهر

علم ست در مقام فنا راه ندارد زیرا که در مرتبه فنا فی الله علم و عقل و ادراک و شعور و سائر صفات محو می گردد و فنائے
صرف را با علم و شعور منع جمع است پس هر آئینه جبرئیل را در انمقام که نور الہی و لیل می شود راه نباشد و گفتگوی
و پیغام او در ان مرتبه راه نمائی نتواند کرد ـ

جوہر در اتصال (پیوستن) صاحب مصباح الہدایة قدس سره میفرمایند که نهایت جمله احوال شریفه اتصال
محب ست بمحبوب و آن جز بعد از فنای وجود محب و بقای او بمحبوب صورت نه بندد و چه قبل الفنا امکان
وصول نیست آنجا که سطوات انوار قدم تاختن آرد ظلمت حدثیان را چه مجال ماند و همچنین در حال فنا وصول
میسر نگردد پس اتصال بعد از بقای وجود محب بمحبوب تواند بود تا از سطوات نور تجلی مضمحل و ناچیز نگردد
و از ینجهت اهل اتصال را در مکاشفات و مشاهدات هیچ ضعف طاری نشود و قوای ایشان از تلاشی
و اضمحلال محفوظ بود و ذات ایشان از تاثیر و تغیر بسبب مخالطت با خلق و مشاهده شواهد ممنوع بود چه
اگر بعد از وصول بسببی از اسباب تغیری و وہنی بحال ایشان راه یابد از انمقام وصول رجوع کرده باشند
و آن ممکن نیست هیچ چیز از ممکنات سر و اصل و همم او را از مشاهده محبوب و اشتغال بدو مشغول و مصروف
نتواند کرد و چه رجوع و اصل در همه حال با محبوب بخود بود و اتصال بر دو قسم ست اتصال شهودی و اتصال
وجودی اتصال شهودی وصول سر محب ست بمحبوب در مقام مشاهده چنانکه شیخ ابو الحسن نوری قدس سره
فرموده اند الاتصال مکاشفات القلوب و مشاهدات الاسرار و اتصال وجودی عبارت ست
از وصول ذات محب بصفات محبوب و اتصاف بدان و مراتب آنرا نهایت نیست چه کمال اوصاف
محبوب را غایت نیست و این حال را سیر فی الله خوانند چندانکه منازل آنرا قطع کنند به نهایت آن
نرسند و هر چه در دنیا بدان رسند هنوز اول نزلے بود از منازل وصول و لعمر ابدی در آخرت
به نهایت آن نتواند رسید.

جوہر معنی الاتصال بالحق الانقطاع عما دون الحق و قال الاتصال بالحق علی
قدر الانفصال عن الخلق من لم ینفصل ای من لم ینفصل عن الکونین لم یتصل
بمکون الکونین و نیست مراد باتصال بنده بحضرت خداوند تعالی اتصال ذات بنده بذات حضرت
خداوند تعالی زیرا که اتصال ذات بذات نباشد مگر بین الجسمین و این توهم در حق حضرت خداوند تعالے
کفرست پس وصول بحضرت خداوند تعالی نه از قبیل وصول جسم ست بجسم یا علم بمعلوم یا عقل بمعقول یا شیئی
بشئی تعالی الله عن ذلک علوا کبیرا بلکه مقصود انقطاع سالکان از غیر حضرت خداوند تعالے
اتصال ایشانست بحضرت حق تعالی پس سالک بعد انقطاع از غیر حضرت خداوند تعالی اگر در مقام خوف

در جاست ہم وصال ست واگر در مقام انس و ہیبت ست ہم وصال ست واگر در مقام قبض و بسط است
ہم وصال ست اما در مقام جمال و جلال عین وصال ست و وصول حضرت خداوند تعالی نہ از طرف بندہ است
بلکہ از فضل وکرم و عنایت بی علت بتصرفات جذبات حضرت الوہیت ست

جوہر در انس و ہیبت صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ انس عبارت است از
التذاذ باطن بمطالعہ کمال جمال محبوب و ہیبت عبارتست از انطواء باطن بمطالعہ کمال جلال محبوب
ومنشاء این انس و ہیبت یا جمال و جلال صفات بود کہ مشرب قلب ست یا جمال و جلال ذات کہ مشرب
روح ست و انس و ہیبت قلب گاہ گاہ بسبب نازلہ حال فناء وجود تلوین در معرض زوال و فنا افتد
و انس و ہیبت روح بسبب بقاء وجود و استقرار در محل تمکین از تعرض فنا ایمن باشد و مادام تا حال مشاہدہ
مستقیم نگردد و مقام نشود انس و ہیبت در باطن سالک متناوب و متغالب باشند گاہ حال انس غلبہ گیرد
و از فرط انبساط تولد کند و گاہ حال ہیبت و از فرط انقباض پدید آید و چون در مقام مشاہدہ تمکین
یافت حال انس و ہیبت در مستقیم و معتدل گردد ہیبت مقوم انس باشد بدان معنی کہ صاحب آنرا
از فرط انبساط با محبوب رعایت کند و انس معدل ہیبت بود بدان معنی کہ صاحب آنرا از فرط انقباض
محافظت نماید و ہرگاہ حال انس مقام گشت پیوستہ سر محب بمطالعہ جمال محبوب مشغول بود لاجرم ہیچ حال
از مقام خود منزعج نشود و مادام تا بحوادث و عوارض خارجی منزعج گردد ہنوز حال انس مقام نگشتہ باشد و از ینجاست
قول حضرت ذو النون مصری قدس سرہ کہ ادنی مقام انس آنست کہ چون در آتش انداختہ شود انس وی
مکدر نگردد و باکسی کہ انس دارد ازو غائب نشود و از علامات اہل انس ست توحش از غیر محبوب تا غایتے
کہ از نفس خود نیز وحشت دارد و علامت آنکہ چنانکہ باذکر محبوب انس گیرد کہ در عموم اوقات مستغرق بفکر
و ذکر او باشد و از رویت اغیار غائب و علامت آنکہ ہر دم کہ برآید تعظیم محبوب در نظر او بیش بود و فرود
مرتبہ انس ذات و صفات مرتبہ دیگرست کہ آنرا انس با طاعت محبوب خوانند مانند انس با صلوٰۃ و
تلاوت و ذکر لسانی و این انس مرتبہ عبادست و انس با صفات مرتبہ سالکان و انس با ذات
مرتبہ واصلان۔

جوہر در قرب صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ لفظ قرب در عرف متصوفہ عبارتست
از استغراق وجود سالک در عین جمع بغیبت از جمیع صفات خود تا غایتی کہ از صفت قرب و استغراق
و غیبت خود ہم غائب بود و الا از جمیع صفات خود غائب نبودہ باشد و اہل قرب را چندانکہ در مراتب قرب
محبوب قرب بیشی افزاید خوف و ہیبت و انس و ہیبت زیادت می شود بزرگی فرمود بندہ ہرچند کہ قرب دار

وعلم قرب دارد قرب نبود تا آنکه از علم قرب غائب نشود و قرب نبود و قرب تام آنست که شهود وحدت مانع شهود کثرت نگردد و شهود کثرت مانع شهود وحدت نشود و پوشیده نماند که قرب جناب حق سبحانه وتعالی بدل بنده بر اندازهٔ قرب دل بنده بود بجناب او سبحانه هر چند دل او بجناب خداوند تعالی نزدیک تر حضرت خداوند باو نزدیک تر صاحب مثنوی فرماید ؎ قرب نی بالا و پستی رفتن ست * قرب حق از قید هستی رستن ست *

جوہر در قرب نوافل و قرب فرائض صاحب رسالہ تحفة المرسلہ الی النبی صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم میفرمایند ان القرب قربان قرب النوافل وقرب الفرائض اما قرب النوافل فهو زوال صفاته البشریة وظهور صفاته تعالی علیه بان یحیی ویمیت باذنه تعالی ویسمع ویبصر من جمیع جسده لا من الاذن والعین فقط وکذا یسمع المسموعات من بعید ویبصر المبصرات من بعید وعلی هذا القیاس وهذا المعنی فناء الصفات فی صفات الله تعالی وهو ثمرة النوافل قرب دو نوع ست یکی قرب نوافل و دوم قرب فرائض قرب نوافل عبارت است از دور شدن صفات بشریت سالک و ظاهر شدن صفات حق تعالی بنوعی انبساط بر و بدین وجه زنده کند مرده را و بمیراند زنده را باذن حق تعالی و ببیند و بشنود از همه بدن خویش نه از گوش و چشم فقط و همچنین مسموعاتی که دور اند آنها را بشنود و مرئیاتی که بعید اند آنها را ببیند و همبرین قیاس دیگر صفات او و اینست معنی فانی شدن صفتهاے سالک در صفات حقتعالی و این ثمرهٔ قرب نوافل است واما قرب الفرائض فهو فناء العبد بالکلیة عن شعور جمیع الموجودات حتی عن نفسه ایضا بحیث لم یبق فی نظره الا وجود الحق سبحانه وتعالی وهذا معنی فناء العبد فی الله تعالی وهو ثمرة الفرائض اما قرب فرائض پس آن عبارت ست از فانی شدن سالک بکلیة از شعور همه موجودات تا آنکه از نفس خود نیز بحیثیتی که نماند در دیدهٔ باطن او مگر هستی حق سبحانه وتعالی و اینست معنی فناء سالک در ذات حق تعالی و این نتیجهٔ قرب فرائض ست و بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی میفرمایند قال الله تعالی بلسان نبیه صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم لا یزال یتقرب الی العبد بالنوافل حتی احببته فاذا احببته کنت سمعه وبصره ویده ورجله ولسانه فبی یسمع وبی یبصر وبی یبطش وبی یمشی وبی ینطق همیشه متقرب می شود خب بسوی من باداء نوافل تا اینکه دوست دارم او را پس وقتیکه دوست دارم او را شوم من سمع او و بصر او و ید او و رجل او و لسان او پس بمن شنود و بمن بیند و بمن بطش کند و بمن مشی کند و بمن نطق کند و شاید از ید و رجل قوت محرکه که در ید و رجل ست که بآن بطش و مشی می شود مراد ست و از لسان قوت [illegible]

که بآن لسان حرکت کرده ناطق می شود و این مرتبه قرب از نوافل ست و حق تعالی درین مرتبه باطن عبد میگردد و عبد ظاهر و قوای او که باطن اند در حق تعالی فانی می شوند. و باقی به بقاء حق تعالی می شوند پس شنیدن و دیدن و بطش و مشی و نطق که از قوا می شود همه از حق تعالی است که او عین قوا است و این امر مکشوف و مشهود عبد ست که باطن خود را عین عبد می یابد بخلاف محجوب اگرچه قوا ے او عین حق ست در نفس الامر لیکن او نمیداند که باطن عین حق ست و در قرب فرائض حق ظاهر عبد می شود و عبد باطن و نزد بعضی قرب چهار قسم است یکی قرب نوافل که عبارت ست از انتفاء صفات بشریت سالک و اتصاف او بصفات الہیه چنانکه در حدیث قدسی ست دوم قرب فرائض که ذات سالک باستهلاک جهت خلقیت در جهت حقیقت محو گردد سوم قربی ست جامع درمیان این هر دو قرب بی آنکه لمحه یکی باشد و لمحه دیگری بلکه هر دو قرب معاً باشند. و در اصطلاح این قوم این مرتبه را جمع الجمع گویند. چهارم قربی ست که نه اینست و نه آن و نه جامع است بینهما یعنی هیچ یکے ازین سه احوال مقید نیست و این مقام را احدیة الجمع گویند. و اینجا خاصه نبی ماست صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم کسی را میسر نیاید مگر بکمال متابعت حضرت سید الانام علیه الصلوة والسلام و حضرت شیخ عیسیٰ قدس سره در شرح اسماء حسنی میفرمایند که تخلق یعنی ظهور حق بقوا و مشاعر سالک علی طریق قرب الفرائض یا شهود سالک بصفات حق سبحانه بر طریق قرب نوافل آنجا بنده سبب ادراک ست و اینجا حق سبحانه علت شهود و فرق میان قرب نوافل و قرب فرائض عند الشهود والتحقیق دقیق ست که هر کسی بران مطلع نگردد و اکثر اهل تحقیق قرب فرائض را بر قرب نوافل فضل دهند چنانکه نماز فرض را بر نماز نفل و نزد این ضعیف چنان می نماید که قرب نوافل اولی تر از قرب فرائض ست چه در قرب فرائض سبب ادراک بنده است و در قرب نوافل حق و شک نیست که چون سبب قوی و اسنح باشد مسبب هم بران وجه روی کشاید مثلاً اگر پهلوانی سوزنی زند معلوم ست که قوت پهلوان چنان کار خنجر نفرماید و اگر لاغری خنجر و یا شمشیر در کار برد زخم خنجر از زخم سوزن فاضل تر آید همچنین شهودے که بسبب حق واقع شود اولیٰ تر از شهودی که بسبب بنده در وجود آید. و پوشیده نماند که در قرب نوافل

عبد فاعل ست و حق آله فعل و در مرتبه قرب فرائض حق فاعل ست و عبد آله فعل

جواہر حدیث قدسی آنست که معنی او بے واسطه از حق به پیغمبر علیه السلام فرود آمده باشد. حدیث قدسی لایزال العبد یتقرب الیّ بالنوافل حتی احبه فاذا احببته کنت سمعه و بصره و لسانه و یده و رجله فبی یسمع و بی یبصر و بی ینطق و بی یبطش و بی یسعی و فی روایة و بی یمشی یعنی همیشه بنده نزدیک می شود بمن بنوافل یعنی بطاعات و عبادات نافله مثل نماز و روزه غیر فرض و زکوٰة است

قرآن و تسبیح و ذکر و فکر عباده و معاونه فقرا و مساکین تا وقتیکه من او را دوست دارم و چون من او را دوست داشته ام من گوش وی باشم و من چشم وی باشم پس بمن بشنود و بمن بیند و بمن گوید و بمن گیرد و بمن دود۔

جوہر جناب حق سبحانه و تعالی بنفس تو ظهور فرموده است و دائم بتو نزدیک ست و چنانچه غایت بعد موجب عدم ادراک ست غایت قرب نیز سبب عدم ادراک می شود۔

جوہر فنا نزد این طائفه بوجوه کثیره اطلاق می شود یکی فناء از معاصی و اخلاق ذمیمه است و از لوازم این فناء بقا بطاعت است و در رساله قشیریه مذکور ست که این فناء معدوم می سازد افعال ذمیمه را و احوال خسیسه را پس وقتیکه فنا شود از افعال ذمیمه و اخلاق خسیسه پس جائز نیست که چیزی از آن فانی شده موجود باشد و می شاید که مراد آن باشد که افعال ذمیمه و اخلاق سئیه با وصف مذمومیة و حسته باقی نمی ماند و الا اعیان افعال و اخلاق ذمیمه باطل نمی گردد چنانکه تائب وقتیکه توبه کرد عین آن معصیت از عالم واقع نرفته بلکه وصف بودن وی معصیت باطل گشته چنانکه الله تعالی میفرماید در حق تائبان اولئک یبدل الله سیاتهم حسنات و نفرمود که اعیان آن سیات باطل گشت و همچون حرص و شهوت چونکه متعلق بمال و حظوظ دنیاویه بود مذموم بود چون متعلق گشت بسوی شاهده حق که حرص شاهده حق شد و یا حرص علم گشت آن حرص محمود گشت پس عین حرص باطل نشد بلکه تعلق که موجب مذمومیت وی بود باطل گشت پس مذمومیت افعال و اخلاق باطل شدند اعیان افعال و اخلاق و شیخ اکبر قدس سره در فتوحات مکیه میفرمایند که صاحب این فنا بر دو قسم ست یکی آنهانند که فانی شوند از اعیان معاصی که اعیان معاصی برایشان مقدر نگشته و این عصمت ست که در انبیاء و رسل است و یا آنکه فانی شوند از مخالفات اگرچه اعیان آن متحقق باشند و مقدر نشده است از جانب حضرت حق سبحانه و تعالی برایشان معصیت اصلا مثل اصحاب بدر که جناب حق سبحانه و تعالی بلسان جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله وسلم فرمود در حق ایشان اعملوا ما شئتم لقد غفرت لکم پس همه اشیاء در حق ایشان مباح شدند پس فنا شد مخالفت در حق ایشان پس مخالفت از ایشان صادر نمی تواند شد مگر در مباح و می شاید که این قول اعملوا ما شئتم اصحاب بدر خود از حضرت حق سبحانه و تعالی شنیدند که ایشان از اصحاب مناجات بودند و تکلم با حضرت حق تعالی داشتند و ظاهر آنست که این حدیث حکایت ست که الله تعالی بآن خطاب فرمود و مثل اهل بیت رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم که حضرت الله تعالی اراده کرده اذهاب رجس از جناب ایشان پس ایشان مطهر اند بتطهیر

پس معصیت در حق ایشان معصیت نیست اگرچه از غیر ایشان از امت معصیت باشد دشل قومے از
اہل اللہ کہ صادر شد از ایشان ذنب پس استغفار کردند با مشاہدہ رب کہ می بخشد و میگیرد پس خطاب
اللہ تعالی با ایشان شد و ایشان شنیدند اعملوا ما شئتم لقد غفرت لکم وقسم دوم رجال اللہ اند کہ
سر قدر بر ایشان مکشوف ست و معائنہ کردند آنچہ کہ مقدر گشتہ است بر ایشان از افعال صادرہ
از ایشان بجہت اینکہ این افعال اند نہ بجہت آنکہ محکوم بمعصیت وطاعت اند ایشان در حضرت
نور خالص نمی بینند فاعل مگر اللہ را وہمہ افعال را حسن میدانند کہ این افعال اللہ اند پس چون
معائنہ کردند این افعال را اینچنین در حضرت نور مبادرت میکنند بسوی جمیع افعال و فانی می شوند
از احکام این افعال کہ معصیت ست یا طاعت ست پس طاعات را میکنند و در مخالفات نیز واقع
می شوند از غیر نیت قربت در طاعات و از غیر نیت انہتاک امر شرع در فعل مخالفات کہ ایشان فانی
اند از بودن طاعت و معصیت و شعور بدان ندارند اینچنین ذکر کردہ شیخ اکبر قدس سرہ و نیز فرمودند
کہ اللہ تعالی مرا اطلاع دادہ من عالم ہستم باینکہ اینچنین رجال اللہ اند ولیکن بایکی از ایشان ملاقی
نشدم و ندیدم احدی را از ایشان و وجہ دیگر فنا فناء افعال ست و این فنا ست از افعال عباد
بلکہ می بیند کہ اللہ تعالی از وراے حجاب این افعال می کند پس فنا ست از صدور این افعال
از عباد و باقی ست بمشاہدہ صنع رب و درین فنا اعیان افعال موجود اند و مشہود ہم ہستند و وجہ سوم
از فنا فنا ست از صفات مخلوقات این صفات را عین حق می بیند پس میگوید بحق و می شنود
بحق و می بیند بحق پس قوای خود را مستہلک در ذات حق داند و ہمہ قواے را حق می داند و از قواے
خود غافل ست و عین ثابت خود را مشاہدہ میکند کہ این مظہر حق ست و در عین ثابت حق ظاہر ست
و آثار آن قوای را می بیند کہ آثار حق اند درین عین ثابت و درین فنا قواے و صفات زائل نمیشود
بلکہ از تعینات آنہا این فانی غائب ست و نمی بیند مگر حقیقت وی کہ حقیقت حق ست و شیخ اکبر
قدس سرہ فرمودند کہ صاحب این فنا وقتیکہ فرق کند میان مسموع و مرئی و مطعوم و تمیز گرداند
یکے را از دیگری در حال این فنا پس او صاحب این فنا نیست وجہ چہارم از فنا فناء ذات ست
و صاحب این فنا غافل و غائب می شود از ذات خود و از جمیع ما عدا مشہود اگرچہ ذات وے و
ما عدا مشہود از وجود زائل نشدہ ولیکن این فانی غائب ست از ان پس ذات وی و جمیع ما عدا مشہود
فانی اند در مشہود وی و این فنا در ہر مشہود می باشد خواہ مشہود حق باشد خواہ غیر حق چنانکہ می گویند فنا
فی الشیخ و این فنا را بقا بالمشہود لازم ست و یک نوع ازین فنا فی اللہ ست و این فنا ست از

عالم و جمیع ماسوی الله پس این فانی مشاهد الیه است و فانی ست از ماسوی حق که از ذات خود نیز پس
درین فنا علم نیست با اینکه من مشاهد حق و سند ملاحظه ذات شد پس فانی نشد از ذات و شیخ اکبر قدس سره
در باب مذکور فرموده‌اند که صاحب این حال که بمشاهده حق فانی گشته از ماعدا فانی ست اما مشاهد حق است
در شیونات زیرا که او خالی نیست از شیونات پس اگر مشاهده حق درین شیونات کرد باین وجه که
این شیونات مظهر اوست پس او فانی نیست از جمیع ماسوی الله و اگر مشاهده کرده است حق را بغیر
شیونات بلکه در مرتبه غنا حق پس صحیح الدعوی ست و او را فنا فی الله بوجه اتم حاصل است و
شیخ اکبر فرموده‌اند که این مشهد بود مر ابوبکر صدیق را که فرمود صدیق اکبر رض ما رایت شیئا الا و قد
رایت الله قبله پس ثابت گردید که خود الله را دیدند و هیچ چیز نبود مع الله زیرا که این رویت
قبل رویت اشیا بود و بعد از ان قائم کرده شدند صدیق اکبر در مشهد اخر پس دیدند صدور اسما از حق
و بدرستیکه البته دیده بود صدیق اکبر الله را حال آنکه چیزی نبود با الله پس آن رویت قبل این
شهود گردانیدند و فرمودند ما رایت شیئا الا و قد رایت الله قبله پس ثابت کردند نزد این
مخاطبه آنچه در نفس الامر بود از تقدم حق سبحانه در مرتبه غنی و ثبوت عالم در مرتبه متاخر و ظهور حق در
عالم که شیونات حق اند در مرتبه متاخر نیز و از لوازم این فنا بقا بالله است که حقیقت آن فناست
از ماسوی و بقاست بالله و این فنا فی الله نوع دیگر ست و آن فناست از صفات و نسبت حق
که اراده و قدرت ست تا آخر صفات پس می بیند صاحب این فنا و مشاهده می کند حق را در اعیان
مظاهر بصورت استعداد آن مظاهر پس غائب و فانی ست از آثار حق و نسبت حق با عالم که صفات اند
و نیز باید دانست که درین فنا آت گاهی علم فنا می باشد و گاهی از فنا هم فانی می شود و بعضی این را
فنا الفنا می نامند و این فنا حقیقی و کامل ست و اما در اصطلاح این طائفه قدس اسرارهم پس
فنا الفنا نام بقا بعد الفنا ست و هر فنائیکه مذکور شد بازاء آن بقاست که لازم آن فناست پس
بازاء فنا از معاصی بقا بطاعت ست و بازاء فنا از افعال عباد بقا بفعل حق ست و بازاء فنا
فی الله تعالی بقا بالله است چنین فرموده‌اند مولوی عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی
مرتبه فرق بعد الجمع چون سیر سالک در عروج تمام می شود و وجود وی فانی میگردد و بالکلیه نزول می کند
به بشریت و اعیان خود را مشاهده میکند در مراة حق و الکمل مقام عارف ست و اعیان خود را می داند
که معدوم اند و نیست وجود مگر حق را و این اعیان موجود ند بحق پس همه افعال و صفات را حق می بیند
که حق سبحانه درین اعیان ظاهر شده افعال در اعیان میکند و اعیان را در ذلت و افتقار بجمیع وجوه

می بیند که از لوازم اعیان ممکنه ذلت و افتقار است - از شرح مولوی عبد العلی -

جوهر فنا بر دو قسم ست اول آنکه علم مرکب داشته باشد و قسم ثانی آنکه علم بسیط گردد اما علم مرکب عبارتست از کیفیتی ادراکیه که از باطن سالک منتشی گردد و متوجه حضرت مقصود شود و منقطع از جمیع ماسواے او گردد و غیر مقصود راه نداشته باشد یا بسبب آنکه هرچه مدرک او میگردد بصفت غیریت مدرک او نمی گردد بلکه بصفت عینیت ملحوظ می شود و نهایت آنکه ملتبس بشیون و تعینات که آنرا وجود خارجی نیست و این ادراک را بدانند که نفس الامر ست و مطابق واقع است چنانچه قائلین بوحدت وجود بمشرب صافی خود غبار ازین شسته اند یا بسبب آنکه هرچه مدرک او می شود از غایت توجه بمقصود و نهایت لحاظ مطلوب و فرط محبت و نیاز و قوت عشق بدوست همه مقصود و مطلوب و یار و دوست دیده می شود اگرچه در نفس الامر چنین نیست بلکه وجودات متکثره متغائره از وجود خاص حضرت واجب الوجود اند در واقع مگر آنکه بفرط شغف چنین وانموده اند و این حکم که همه اوست حکمیست کاذب غیر مطابق واقع چنانچه قائلین بوحدت شهود خیال خام رانجته اند بهر تقدیر رفع غیر من حیث الغیریت در تحصیل وحدت متفق علیه فریقین ست پس سالک از علوم متکثره گریخته در پناه علم واحد شد و باین توحید تقرب الهی یافت اما اینقدر باقی ست که علم این علم دارد و بسبب این علم علم او علمیست مرکب یعنی علم مضاف الی العلم هنوز دارد ؎

تا در تو ز پندار تو هستی باقی ست
میدان بیقین که بت پرستی باقی ست
گفتی بت پندار شکستم رستم
این بت که تو پندار شکستی باقی ست

اما علم بسیط عبارتست ازین که بکیفیتی ادراکیه متوجه مقصود گردد و سالک را منقطع از جمیع ماسوا سازد حتی که علم باین علم هم باقی نماند پس درین محل علم سالک بسیط گردد و فنا رحقیقی حاصل شود و بعضی علم اول او که مرکب بود آنرا فنا گویند و علم ثانی که بسیط گشته آنرا فنا ر الفنا گویند و این منتهای حد جذب و بیخودی و غیبت ست تا کدام سعادتمند را روزی بود و این را آثار ست که هر مدعی نتواند باین دعوی برخاست و تا سالک باین مرتبه جذب و بیخودی نرسید در وصف ولایت نه در آمده بے این جذب از اتاد و عباد و اخیار و ابرار تواند بود اما بقرب وصول که معنی ولایت ست هنوز نرسیده باشد و جذب بشرط مرتبه ولایت ست اما استدامت و دیمومت آن شرط نیست بلکه بعضی را باشد که سالها مجذوب و سکران دارند بعد ازان بصحو فرستند چنانچه گویند که سلطان العارفین سی سال درین مقام بوده و بعضی را باشد که یک ساعت بوده و مجاذیب درین مرتبه مقید مانده اند و عروج ازین ننموده اند

بعضی نیامدند بنا برآن بہ تربیت نشایند ومشائخ کہ شاہان تختگاہ ہوشیاری وخلفاء انبیا اند باین دولت فائز اند۔ کشکول

جوہر حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ فنا عبارت از انست کہ بواسطہ استیلاء ظہور ہستی حق بر باطن بما سوای او شعور نماند وفناء فنا آنکہ بآن بی شعوری ہم شعور نماند وپوشیدہ نماند کہ فناء فنا در فنا مندرج ست زیرا کہ صاحب فنا را اگر بفنای خود شعور باشد صاحب فنا نباشد بجہت آنکہ صفت فنا وموصوف آن از قبیل ما سوای حق اند سبحانہ وتعالی پس شعور بآن منافی فنا باشد انتہی شارح گوید کہ فنا را در اصطلاح صوفیہ مراتب ست کہ بر ہر مرتبہ از ان اطلاق فنا میکنند چنانچہ در مرتبہ تجلی افعال فنا گویند ودر تجلی صفات نیز ودر مرتبہ کہ شعور بغیر نماند اگرچہ شعور باشد بعدم شعور لفظ فنا نیز اطلاق میکنند وفناء فنا بر مرتبہ فناء کلی اطلاق میکند کہ شعور نماند بخود ونہ بغیر خود ونہ بی شعوری خود پس انچہ مصنف فرمود کہ پوشیدہ نماند کہ فناء فنا در فناء کلی مندرج نہایت فنا وحقیقت فناست چرا کہ مصنف فناء کلی را قبل ازین ذکر کردہ وتعریف نمودہ لا غیر پس غرض ازین سخن کہ فناء فنا در فنا مندرج ست اعتراض بلکہ تنبیہ است برآنکہ فناء فنا از لوازم وعلامت فناء کلی ست ومندرج ست دروی تا فناء فنا متحقق نگردد فناء کلی میسر نیست بخلاف فناہای دیگر کہ در ایشان فناء فنا شرط نیست

جوہر فنا بر دو وجہ است اگرچہ زیادہ گفتہ اند اما بازگشت این ہمہ باین دو وجہ است یکی فنا از از وجود ظلمانی طبیعی ودیگر فنا از وجود نورانی وحدیث نبوی باین دو وجہ ناطق ست کہ ان للہ سبعین الف حجاب من نور وظلمۃ وفناء فنا کہ در میان اہل اللہ متعارف ست اینست کہ چنانچہ از وجود جسمانی فانی گشت از وجود روحانی نیز فانی گردد۔

جوہر فنا عبارت از زائل شدن تفرقہ وتمیز ست میان قدم وحدوث زیرا کہ چون بصیرت روح منجذب بمشاہدہ جمال الہی شد نور عقل کہ فارق بود میان اشیا در غلبہ نور ذات مختفی ومستتر گشت کاختفاء انوار الکواکب عند ظہور الشمس ہستی مجازی سالک وجمیع کثرات در پرتو تجلی ذاتی بالکل محو ونابود گشت واین حالت را جمع نیز نامند زیرا کہ جمیع کثرات درین تجلی رنگ وحدت گرفتہ واحد شدہ اند وکثرات واغیار فانی شدہ ولم یبق الا الحی القیوم ودرین حالت ہرچہ از سالک استماع افتد بحقیقت گویندہ آن حق ست چہ ہستی سالک درمیان نیست ودرین مقام ست کہ بایزید قدس سرہ فرمود لا الہ الا انا فاعبدونی وسبحانی ما اعظم شانی۔ ہمچنین فرمودہ اند قدوۃ المحققین شیخ محمد بن یحیی بن علی الجیلانی نور اللہ سرہ در شرح گلشن راز

جوہر در فنا و بقا صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ فنا عبارت ست از نہایت سیر الی اللہ
و بقا عبارت ست از بدایت سیر فی اللہ چہ سیر الی اللہ وقتی منتہی شود کہ بادیہ وجود را بقدم صدق یکبارگی قطع
کند و سیر فی اللہ آنگاہ متحقق شود کہ بندہ را بعد از فناء مطلق وجودی و ذاتی مطہر از لوث حدثان ارزانی دارند
تا بدان در عالم اتصاف باوصاف جناب الہی و تخلق باخلاق ربانی ترقی کند. و اختلاف اقوال مشائخ
در تعریف فنا و بقا مستند ست باختلاف احوال سالکان ہر کسی را فراخور فہم و صلاح حال او جوابے
گفتہ اند و از فنا و بقاء مطلق بسبب عزت آن تعبیر کمتر کردہ بعضی گفتہ مراد از فنا فناء مخالفات ست
و از بقا بقاء موافقات و ہمعنی از لوازم مقام توبہ نصوح ست و بعضی گفتہ فنا زوال حظوظ دنیویست
و بقا بقاء رغبت در آخرت و ہمعنی لازم مقام زہد ست و بعضی گفتہ فنا زوال حظوظ دنیوی و اخرویست
مطلقا و بقا بقاء رغبت بحق تعالی و این لازم صدق محبت ذاتی ست و بعضی گفتہ فنا زوال اوصاف
ذمیمہ است و بقا بقاء اوصاف حمیدہ و ہمعنی از مقتضیات تزکیہ و تجلیہ نفس ست و بعضی گفتہ
فنا غیبت ست از اشیا و بقا حضور با حق تعالی و ہمعنی نتیجہ سکر و حال ست و شیخ الاسلام قدس سرہ
فرمودند الفناء المطلق ہو ما یستولی من امر الحق سبحانہ علی العبد فیغلب کون الحق سبحانہ علی کون العبد و حقیقت
فناء مطلق اینست و اقسام دیگر ہر یک فنائیست بوجہی و فنا دو نوعست فناء ظاہر و فناء باطن فناء ظاہر فناء افعالست
و این نتیجہ تجلی افعال جناب الہی ست و صاحب این فنا چنان مستغرق بحر افعال جناب الٰہی شود کہ نہ خود را
و نہ غیر را ہیچ فعل و ارادت و اختیار بیند و اثبات نکند الا فعل و ارادت و اختیار حق سبحانہ و تعالے
و چنان مسلوب الاختیار گردد کہ بخودش ہیچ فعل نماند. بعضی از سالکان درین مقام بماندہ و نخوردہ
و نہ آشامیدہ تا آنگاہ کہ حق تعالی کسی را بر ایشان گماشتہ تا بتعہدات ایشان از طعام و شراب و
غیر آن قیام نماید و فناء باطن فناء صفات ست و فناء ذات و صاحب این حال گاہ در مکاشفہ
صفات قدیمہ غرق فناء صفات خود بود و گاہ در مشاہدہ آثار عظمت ذات قدیم غرق فناء ذات خود
تا چنان وجود حق تعالی برو غالب شود کہ باطن او از جملہ وساوس و ہواجس فانی گردد و بقائے کہ
در ازاء فنا ظاہر بود آنست کہ حق تعالی بندہ را بعد از فناء ارادت و اختیار مالک ارادہ و اختیار کند
و در تعرف مطلق العنان گرداند تا ہر چہ خواہد باختیار و ارادت حق تعالی میکند و بقائیکہ در ازاء فناء
باطن بود آنست کہ ذات و صفات فانیہ در کسوت وجود باقی از قبر خفا در محشر ظہور انگیختہ شود و حجاب کلی
از پیش برخیزد چنانکہ نہ حق حجاب خلق گردد و نہ خلق حجاب حق و صاحب فنا را حق حجاب خلق بود ہمچنانکہ
نارسیدگان منزل فنا را خلق حجاب حق تعالی است و صاحب بقا بعد الفنا ہر یک را در مقام خود بی

حجاب دیگری گروہ مشاہدہ کنند وفنا وبقا در و باہم مجموع و در یکدیگر مندرج باشند در فنا باقی بود و در بقا فانی الا آنست کہ در حال ظہور بقا فنا بطریق علم مندمج وفناء ظاہر نصیب ارباب قلوب و اصحاب احوال است وفناء باطن خاصہ احرار کہ از رق تصرف احوال آزاد شدہ باشند و از تحت حجاب قلب بیرون رفتہ و بصحبت مقلب قلب پیوستہ

جوہر در بیان آنکہ فنا اسم ارتفاع تعین ست وبقا اسم وجود وفنا اسم ارتفاع تعین ست وبقا اسم وجود ست کہ این تعینات بر وجود طاری میگردد چنانچہ تعین اناء خزفی مثلاً بانکسار مرتفع میگردد باو اطلاق فنا وعدم میکنند با آنکہ سفال را باقی خوانند وچون تعین سفال منقطع شود خاک گردد اطلاق فنا بہ سفال میکنند وخاک را باقی گویند واطلاق فنا وعدم بر اشیا بملاحظہ تعین وتشخص ست چہ فنا لازم ذات تعین ست واطلاق بقا بر مظاہر بواسطہ ظہور تجلی وجود ست بصورت ایشان ؎

گشت روشن حادث از نور قدم بود عالم خود نمودے بیش نیست	در حقیقت غیر حق باشد عدم شو ز ارباب یقین بر ظن مایست	

جوہر صاحب عین المعانی قدس سرہ میفرمایند کہ فنا عبارت از انست کہ بواسطہ علم ظہور وجود حق سبحانہ وتعالی بصور جمیع اشیا باعتبار انصباغ ظاہر وجود احکام وآثار ایشان بر دل سالک حالتی بے کیف پیدا آید کہ عبارت از ان قاصر ست مگر آنکہ گفتہ شود ہیمان فی ہیمان وطمس فی طمس ومحو فی محو پس دران حالت نہ از حرکات وسکنات وعلم وجہل خود خبر دارد ونہ از ذوات واوصاف جمیع اشیا ونہ بنفس خود ش شعوری بود بلکہ اگر وسان حالت شعور این فنا وحالت بی کیفی حاصل شود منافی فنا بود وکل شی ہالک الا وجہہ نقد وقت او گردد ومعاذ اللہ اگر ازین حالت شعور خودی نیاید وبہ بقا مستعد نشود از جملہ جاہلان و در زمرہ مجذوبان شمردہ شود اعوذ باللہ ان اکون من الجاہلین وآثار این حالت نہ آنست کہ بعضی مردم پندارند کہ صاحب فنا نخورد ونخسپد ونہ جنبد بلکہ می خورد ومی خسپد ومی جنبد واز ینہا یکی فعل او نباشد ونہ ثمرہ این حالت آن باشد کہ مردے بواسطہ حرارت یا برودت مغشی علیہ شود ونہ آنست کہ از تکالیف شرعی برخیزد و برہنہ وبی ملاحظہ احکام ظاہری میگردد ونہ لیمہ است کہ در ہر چیزی لیمی او کشد وشعور خود واز پس کمالیت اہل فنا آنست کہ بواسطہ امداد ولایت شیخ قدم در بقا نہد اگر استعداد وفا کند صاحب صفا والعباد قدس سرہ فرمود کہ حاجت مرشد بعد از فنا بسیار افتد کہ تا فنا خود رسیدن ہم ممکن است۔

جوہر حضرت جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند رباعی

نی کشف ویقین نه معرفت نه دین ست	آنرا که فنا شیوه و فقر آئین ست
الفقر اذا تم هو الله اینست	رفت او زمیان همین خدا ماند خدا

دو احتمال می تواند بود یکی آنکه مراد حال فنا و مرتبه جمع باشد چون فقر و فاقه سالک بکمال رسید یعنی هیچ چیز غیر از حق سبحانه در نظر شهود او نماند پس آنچه بعد ازین در نظر شهود او ماند الله تعالی ست و بس و مصرعه ثالث نیز ناظر باینمعنی ست یعنی در نظر شهود او جز حق تعالی نیست و احتمال دوم آنکه مراد فنا مرتبه فرق بعد الجمع و بقا بعد الفنا ست که عارف دران مقام ذات خود را هم در مرتبه علم و هم در مرتبه عین از صور تجلیات حق می شناسد و حق مطلق را متصف باین اوصاف می بیند در مرتبه تنزلات پس او را نه علم و یقین و نه معرفت نه دین ست یعنی در مرتبه شهود و علم او هیچ صفت باو منسوب نیست همه ذات حق راست

و معنی بیت آخر نیز بدین منوال ست

جوهر صاحب شرح گلشن راز قدس سره میفرمایند که حالات و مقالاتی چند ست که بطریق کشف و وجدان بر اولیاء الله و عرفا و سالکان راه ظاهر می شوند که آنها را مواجید می نامند یعنی بوجدان یافته شده و ازین وجدان حالی مرادست نه علمی و یکی ازان حالات فناست و فنا عبارت از زائل شدن تفرقه و تمیز ست میان قدم و حدوث زیرا که چون بصیرت روح منجذب بمشاهده جمال ذات الهی شد نور عقل که فارق بود میان اشیا در غلبه نور ذات مختفی و مستتر گشت کاختفاء انوار الکواکب عند ظهور الشمس بحکم قل جاء الحق و زهق الباطل هستی مجازی سالک و جمیع کثرات در پرتو تجلی ذاتی بالکل محو و نابود گشت و این حالت را جمع نیز نامند زیرا که جمیع کثرات درین تجلی رنگ وحدت گرفته واحد شده اند و کثرات و اغیار فانی شده درین حالت هرچه از سالک استماع افتد بحقیقت گوینده آن حق ست چه هستی سالک در میان نیست و دیگر ازان سکر ست و سکر حیرت و دهشت و وله و هیمان ست که در مشاهده جمال محبوب بسر محب میرسد چون سر سالک بمشاهده جمال محبوب رسید بواسطه دوری از تفرقه و بعد در باطن وی نشاط و انبساط بنوعی در آمد که حواس او از محسوسات غافل شد و عقلش مغلوب عشق گشت و تمیز از مابین مرتفع شد از غایت بیخودی نمیداند که چه می گوید و این حالت را سکر بجهت آن گفته اند که در اوصاف مذکوره بسکر ظاهر می ماند و درین حال بودند حضرت حسین منصور حلاج قدس سره و دیگر ازان دلال ست و دلال اضطراب و قلق را میگویند که در جلوه محبوب از غایت عشق و ذوق بباطن سالک میرسد و هر چند درین حال بمرتبه آن سکر بیخودی نیست فاما اختیار خود نیز ندارد و از شدت اضطراب هرچه بدل باو ازان حال لائح می شود بی اختیار می گوید و ازین حالت

حکایت چوپان که حضرت مولانا جلال الدین محمد رومی قدس سره در مثنوی معنوی نظم فرموده اند مثنوی

دید موسی یک شبانی را براه — کو همین گفت ای کریم و ای اله
تو کجائی تا شوم من چاکرت — چارقت دوزم کنم شانه سرت
جامه‌ات دوزم شپشهایت کشم — شیر پیشت آورم اے محتشم
ای فداے تو همه بزهاے من — ای بیادت هی هی و هیهای من
گفت موسیٰ هاے خیره سر شدی — خود مسلمان ناشده کافر شدی
گفت ای موسیٰ دهانم دوختی — وز پشیمانی تو جانم سوختی
جامه را بدرید و آهی کرد تفت — سر نهاد اندر بیابان و برفت
وحی آمد سوے موسیٰ از خدا — بندهٔ ما را ز ما کردے جدا
تو براے وصل کردن آمدی — یا براے فصل کردن آمدی
ما زبان را ننگریم و قال را — ما درون را بنگریم و حال را
موسیا آداب دانان دیگراند — سوخته جان و روانان دیگراند
چونکه موسیٰ این عتاب از حق شنید — در بیابان جانب چوپان دوید
عاقبت دریافت او را و بدید — گفت مژده ده که دستوری رسید
هیچ آدابے و ترتیبے مجو — هرچه میخواهد دل تنگت بگو
کفر تو دین ست و دینت نور جان — ایمنی از تو جهانی در امان

جوهر اصل فنا آنست که سالک را نه علم بخود ماند و نه بغیر خود بلکه علم این بی علمی نیز نماند۔

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که فنای مطلق را معنی نه آنست که صاحب فنا را باوصاف وافعال خود شعور نباشد بلکه معنی وی آنست که نفی اسناد اوصاف وافعال از خود کند بطریق ذوق واثبات کند مر فاعل حقیقی را وآنکه صوفیه گفته اند نفی با اثبات جنگ ندارد باینمعنی ست و فرمودند مثلاً این جامه که من پوشیده ام عاریت ست و مرا علم نیست باآنکه این عاریت ست وازین سبب که من آنرا ملک خود میدانم بآن تعلق دارم ناگاه مرا علم شد باین که این جامه عاریت ست فی الحال تعلق من ازان منقطع شد وحال آنکه تلبس من بانجامه بالفعل واقع است جمله صفات را برین قیاس باید کرد که همه عاریت اند تا دل از ما دون جناب حق سبحانه وتعالی منقطع شود و پاک و مطهر گردد و میفرمودند که بقا بعد الفنا را دو معنی ست یکی آنکه

بعد از انکه سالک متحقق شد بشهود ذات و دران رسوخ تمام یافت و از استغراق و غیبت بشعور و حضور
باز گشت مظهر تجلیات اسماء فعلی میشود و آثار اسماء کونیه را در خود باز می یابد و میان هر یک از ان
اسما امتیاز میکند و از هر اسمی حظی خاص فرا میگیرد و معنی دیگر آنکه در هر آنے جزوی لایتجزی از اجزاء
زمان در خود اثرے از آثار اسماء ذاتیه که آنرا در خارج مظاهر نمی باشد باز می یابد و آثار فاناً این
آثار متنوعه متلونه را در باطن خود می یابد و باعتبار اختلاف آثار امتیاز میکند میان هر یکی از آن و قصر
در اکثر زمانے از ازمنه و این بغایت نادر و عالی ست و اکمل افراد انسانیه را از ارباب ولایت خاصه
انمعنی بر سبیل ندرت حاصل می شود و آیه کل یوم هو فی شان موید این معنی ست

جوهر :- انکه فانی را اگر اینقدر شعور باقی ماند که من فانی شدم پس او را علم خود و علم فناء خود باقی است
اگرچه بما سواے جناب حق سبحانه و تعالی شعور ندارد و لیکن علم این علم دارد و بسبب این علم علم او مرکب ست
و این فناء ناقص ست و اگر او را بما سواے جناب حق سبحانه و تعالی شعور نماند حتی که علم باین علم هم نماند
درین محل علم سالک بسیط است و این فناء حقیقی و کامل ست و درینجا سالک را اصلاً شعور نمی ماند و
بعضی علم اول را که مرکب ست فنا گویند و علم ثانی را که بسیط گشته فناء الفنا خوانند . و این منتهاے
حد جذبه و بیخودی و غیبت ست و تا سالک باین مرتبه جذب و بیخودی نرسد در وصف ولایت در نیاید
ولی این جذب از زهاد و عباد و اخیار و ابرار تواند بود اما بقرب و وصول که معنی ولایت ست هنوز
نرسیده باشد . و جذبه شرط ولایت ست اما استدامت و دیمومت آن شرط نیست بلکه بعضی را باشد که
سالها مجذوب و سکران دارند کما مرّ

جوهر شیخ ابو سعید خراز قدس سره فرموده اند الفناء هو التلاشی بالحق والبقاء هو الحضور
مع الحق و حضرت جنید بغدادی قدس سره فرموده اند الفناء استعجام الکل عن اوصافک
و اشتغال الکل منک بکله و این قول جامع است فناء ظاهر و باطن را ۔ مصباح الهدایه

جوهر :- انکه ظهور تاثیرات عجیبه و نمود تصرفات غریبه بدون حصول دولت فنا و بقا دست نمیدهد
و به نسبت متوسطان بیشتر صورت میگیرد و از منتهیان کمتر واقع می شود زیرا که منتهی باوجود قوت و
قدرت بسبب کمال قرب و آگاهی که با مبداء دارد و باین امور خسیسه سر فرو نمی آرد

جوهر در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرموده اند که استغراق و استهلاک
نیز موجب ترقی نیست زیرا که بتحقیق پیوسته است و معلوم شده که ترقی بازبسته بدوام عمل ست و زمان استغراق
و استهلاک کحقیقت باز ماند از عمل ست بلکه استغراق و استهلاک از احکام آن موطن ست که بطریق

استعمال درین موطن ظاهر شده است اگر در موطن دنیا ظاهر نشدی در موطن عقبی بطریق اکمل ظاهر می شد

پس بنا براین تحقیق ست که ارباب احوال تبرا کرده اند از احوال

جوهر بدانکه بیخودی اصل عبادات و سر همه طاعات ست و خودبینی اعظم حجب ست و جمیع حجابها متفرع بر انست هیچ حجابی بدتر و محکم تر از خودبینی نیست هر که از پندار خودی فانی گشته از جمیع حجب صوری و معنوی خلاص یافته ست

چون روی راه خدا انجو برو	دوست خواهی از خودی بیگانه شو
پردهٔ خود از میان بردار زود	تا عیان بینی تو روی یار زود
سد راه تو توئی آمد بدان	ورنه حق پیداست در کون و مکان
تا تو پیدا ای خدا باشد نهان	تو نهان شو تا که حق گردد عیان
چون نماند از توی با تو اثر	بی گمان یابی ازین معنی خبر

م جوهر کامل را در بقا بعد الفنا کثرت مرات مشاهده حضرت حق سبحانه و تعالی می شود پس وحدت در کثرت مشهود میگردد و دیگر آنکه حضرت حق تعالی آئینه مشاهده کثرت باشد پس کثرت مشهود می شود و منکشف می گردد که این کثرت از شیونات حضرت حق ست سبحانه و تعالی و فی حد ذاته وجود ندارد موجود ست بوجود جناب حق سبحانه و تعالی که مرات آنهاست و نزد شیخ اکبر قدس سره مشاهده ثانیه اکمل است از اولی صاحب بقا بعد الفنا هر یک را در مقام خود بی آنکه حجاب دیگری گردد مشاهده و فنا و بقا درو باهم مجموع و در یکدیگر مندرج باشند در فنا باقی بود و در بقا باقی الا آنست که در حال ظهور بقا فنا بطریق علم مندرج۔

م جوهر بدانکه نزد شیخ اکبر قدس سره مشاهده خلق در حق اکمل ست از مشاهده حق در خلق عارف کامل را در بقا بعد الفنا حق مرات او گردد و اعیان عالم که شیونات حق اند در ذات حق مشهود گردد و درین مشاهده او تفرقه میکند میان حق و خلق و میان افراد خلق فیمابین و این مشاهده اکمل است از انکه حق را در خلق مشاهده کند و کاملان که مکشوف ست سر قدر بر آنها اعیان ثابته را مشاهده می کنند با استعداد آنها پس عین هر شخص که با استعداد مشاهده کرده حال وی از سعادت و شقاوت ظاهر شود و اگر عین خود را مشاهده کرد حال او ظاهر و علم این عارف از ان معلوم ماخوذ ست که علم الله تعالی از ان معلوم ماخوذ ست هر دو از موطن واحد گرفته اند اما فرق بدو وجه است یکی آنکه این علم که عارف را حاصل شده حادث ست از فضل او سبحانه اول بالذات نیست بخلاف حق که این علم او را بالذات ست

و ازلی ست و دوم فرق آنست که عارف را علم جمیع اعیان علی التفصیل نیست و نه علم احوال اعیان معلومه علی التفصیل ست و مجاز را علم اعیان و احوال اعیان علی التفصیل ست اینچنین مستفاد است از کلام شیخ اکبر قدس سره

جوهر بدانکه بعد فنا بعضی از اهل سلوک بالکل مسلوب العقل باشد و در ان سکر و بیخودی بماند و آن طائفه را مجذوب مطلق می نامند و ایشان معاف و ترخان حق اند و قلم تکلیف بر ایشان نیست ایشان محجوبین اند انکار این جماعت نمی توان کرد و اقتدا هم به ایشان نمی توان نمود محققان صوفیه این طائفه را کامل نمی نامند چه ایشان در مقام سکر و فنا و جمع اند ترخان کسی که باشد او را از تکالیف آداب معاف کرده باشد و بگناهی مواخذه نکند

جوهر صاحب عین المعانی قدس سره فرمود که بقا عبارت از انست که در عین همان و بی شعوری شعوری بیخودی خود ظاهر شود و این علم که بدان عدم شعور خود مطلع است علم حق باشد و علم این علم ثانی هم علم حق باشد پس خود را عالم و حق مطلق و مرید و کلیم و سمیع و بصیر و قدیر داند پس حرکات خود اسمار افعالی را در کار دارد۔

جوهر در مرتبه بقا بالله تفاوت مراتب کمل بحسب تحقق و اتصاف بصفات حضرت الهی بسیار ست بعضی متحقق باکثر صفات الهی شده اند و بعضی باقل و باز درین اقل و اکثر تفاوت بسیار ست و فرد کامل که مظهر ذات و مجموع اسما و صفات باشد و خواص و احکام اسم کلی الله بجزئیات و کلیات در وی ظاهر شود او متحقق بهمه صفات الهی گردد که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم اند و باقی انبیا و تمامی اولیا اگرچه مظهر این اسم کلی اند لیکن مظهر این اسم به بعضی صفات و مظهر تام که مجموع صفات در وی بالفعل بظهور پیوسته باشد آنحضرت اند صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم

جوهر بقا بالله که بحسب حال کاملان را دست میدهد آنست که بعد از فناء سالک در تجلی ذاتی ببقاء حق باقی گردد و خود را مطلق بی تعین جسمانی و روحانی بیند و علم او که علم کلی شده محیط بهمه ذرات کائنات مشاهده نماید و متصف بجمیع صفات الهیه و قیوم و مدبر عالم باشد و هیچ چیز غیر خود نه بیند و مراد بکمال توحید عیانی اینست ؎

آنکه سبحانی همیگفت آن زمان ... این معانی گشته بود او را عیان
هم ازین رو گفت آن بحر صفا ... نیست اندر جبه ام غیر خدا
آن انا الحق کشف این معنی نمود ... گر بصورت پیش تو دعوی نمود

دُر این معنی چہ نیکو سفتہ است	لیس فی الدارین ہرگو گفتہ است

جوہر چون عبد فانی بحق شدہ باقی گردد باو و باین مرتبہ رسد کہ حق ناطق بلسان او باشد آن وقت انا الحق از لسان این عبد ظاہر میشود و گویندہ حق ست بلسان او کہ لسان حق ست و مشار الیہ بلفظ انا ذات حق ست پس این کلمہ از کمال معرفت بر لسان وی جاری شدہ و اگر عبد باین مرتبہ نرسیدہ است پس قائل این ہمون عبد ست و مشار الیہ بلفظ انا ذات عبد ست پس این کفر ست و موجب لعنت ست کہ باینوجہ تکبر علی اللہ اشد شرک ست و این منکر را حضرت شیخ اکبر قدس سرہ از ان فریق شمار کردہ اند کہ اہل نار اند و مؤبد در نار اند۔

جوہر بقاء باللہ عبارت ست از مرتبہ جمع الجمع کہ مستجلب حیرت کبری ست و این حیرت کبرے نزد اکثر محققین آخرین مقامات ست اگرچہ نزد بعضی مقام آخر رضا و تسلیم ست بدانکہ بقا باللہ رجوع الی البدایت ست یعنی در بدایت کہ مرتبہ تفرقہ و ادراک اشیا من حیث تعیناتہا ست نظر مبتدی در بند دید مظاہر من غیر نظر الی الظاہر ست درین مرتبہ غفلت تمام شامل حال او ست و بعد از ترقی باوج غیبت و بیخودی و انجذاب تمام و سلخ قیود و تعینات و طمس تشخصات و اضافات رجوع باز باعتبار تعینات و تشخصات و اضافات میکند اما بدید دیگر نہ بدید اول اگرچہ ہر دو مرتبہ شریک ست با یکدیگر درین مقدار کہ اعتبار تعینات در ہر دو معتبر ست اما فرق جلی ست چہ سالک در اول مقصود و مطلوب و متوجہ الیہ قلب او محض امور متعینہ و مشخصہ مقیدہ است و ملاحظہ و مطالعہ امر مطلق مفقود و ناموجود و سالک در ثانی مقصود و مطلوب و متوجہ الیہ قلب او محض ذات مطلق ست و تشخصات و اضافات و تعینات ملحوظ من حیث انہا مظاہر اسمائیہ و صفاتیہ است پس چنانچہ در اول فارق بود میان جلال و جمال ہمچنان در ثانی نیز فارق ست اما بنظر دیگر و بدید دیگر لیکن در مرتبہ ثانی بعضی باشند کہ در مشاہدہ مکونات اولا ملحوظ و مرئی ایشان را ذات مطلق گردد و بنور آن ذات ثانیا تعینات و اضافات بینند و بعضی باشند کہ مطالعہ ذات مطلق در مشاہدہ اشیا نمایند و بعضی باشند کہ مشاہدہ ذات مطلق بعد مشاہدہ اشیا فرمایند یکی گوید ما رائیت شیئا الا رائیت اللہ قبلہ و یکی گوید ما رائیت شیئا الا رائیت اللہ فیہ و یکی گوید ما رائیت شیئا الا رائیت اللہ بعدہ الغرض ما منا الا لہ مقام معلوم و عارف چون بمقام آخر نزول فرماید عوام را میان او و میان سائر الناس فرق کردن دشوار آید و اینجا را معنی اولیائی تحت قبائی لا یعرفہم غیری مفہوم گردد و چون دریافت اہل اللہ کہ بمرتبہ کمال رسیدہ اند مشکل ست زیرا کہ ظاہر ایشان ہمچو ظاہر سائر الناس ست عوام انکار ایشان

بسیار کنند بخلاف مجاذیب ومجانین که بسبب مخالفت اطوار ایشان باطوار سایر الناس امتیازی
نمایند و باعتقاد پیش آیند. اما از جملهٔ اهل صحو آنانکه در مقام فردیت حقیقت نزول کرده اند از ایشان
خوارق عادات کمتر بینند زیرا که متوجه الیه ایشان ذات بحت بیرنگ ست وتصرفات انفسی وآفاقی
از تاثیرات صفات ست وهرچند از ان مقام فروتر باشند تصرفات بیش از ایشان بظهور آید کشکول

جوهر عارف اگرچه فانی گشته باقی بالله شده است اما تعین که بآن تعین از حق واجب ممتاز ست
از واقع مرتفع نیست وشیخ اکبر قدس سره در فص آدمی از فصوص الحکم فرموده اند که این تعین حجابست
که مرفوع نمیگردد وشیخ عبدالرحمن جامی قدس سره در شرح آن فرموده اگرچه مرتفع می شود از شهود
عارف اگرچه متخلق ست باخلاق الله واسماء الهیه ظاهر شده است وران لیکن بوجوب ذاتی موصوف
نمی تواند شد اصلا وشیخ اکبر قدس سره وران فص گفته که انسان برصورت حق ست وران جز که
نسبت کرده می شود بسوی حق از اسماء وصفات ماعدای وجوب ذاتی که این وجوب ذاتی صحیح نیست در
حق حادث ونیز شیخ میفرمایند که وصف نمیکنیم حق را بوصفی مگر آنکه هستیم ما آن وصف یعنی موصوف
بآن وصف مگر وجوب ذاتی خاص وشیخ محب الله قدس سره در شرح آن فرموده اند ومثل وجوب ذاتی
اطلاق وعدم تعین که بآن موصوف نمی توانم شد. پس ازینجا ظاهر شد که تعین اصلا مرتفع نمی شود
از واقع وعبد گاهی مطلق نمی شود وممکن واجب نمی شود. پس در فنا تعین از شهود می رود نه غیر و بعد
نزول ببقا علم وامتیاز میان متعین پیدا آید اما وجوب واطلاق صفت ذاتیهٔ حق ست عبد بآن
موصوف نمی شود وتقید وافتقار صفت ذاتیهٔ عبد ست از وی مرتفع نمی شود واین فنا گاهی باین وجه
می شود که زائل گردد از شهود او تعینات خلقیت ووجه عبودیت ودر وجه الوهیت مستهلک می گردد
ودر شهود بجز ذات حق مطلق نمی ماند وبعد نزول ببقا متخلق باخلاق الهیه می یابد خود را ماعدای وجوب
ذاتی واطلاق ومثل آن وکمال دین بقا آنست که ذلت وافتقار او مشهود باشد واو صفات را
مسلم دارد بحق مطلق واین اعلی درجات فناست واسفل ازین آنست که تعین خود در شهود مختفی باشد
در حق چون اختفاء نور کوکب در نور شمس پس ظاهر رب باشد ومختفی عبد واسفل ازین فنا آنست که
صفات خود را عین حق نامد پس باو بیند وباو شنود. اگرچه صاحب فنا خود را عین حق می نامد وانا الحق
میگوید بنظر ارتفاع تعین از شهود او واو متصف بصفات حق گشته لیکن در نفس الامر او متعین ست
وعبد ذلیل ست نه مطلق گشته ونه واجب ملک العلا

جوهر هر چیزی وتعینی که محسوس ست بالضرورت آن چیز را دو عالم ست یکی عالم صورت که جسم

ودیگر عالم معنی وحقیقت که بعد از انتقال از عالم صورت دران عالم متحلہ خواہد بود زیراکه ہر تعینی از تعینات
وکثرات مظہر وصورت اسم خاص ست از اسمار الٰہیه ومعنی وحقیقت آن تعین ہمان اسم که آن عالم صورت
مظہر اوست وآن اسم در پردہ تعین مختفی وظاہر ست وفنا اسم ارتفاع آن تعین ست وچون تعین که
مستلزم فنا بود نماند البته اشیا بوجود حق باقی باشد چون رجوع از حق بخلق کنند اگرچه نزد ایشان باز
بطبیعت ست لیکن ظہور ایشان بطبیعت وآثار طبیعت نیست چنانچه پیش از سلوک بود بلکه بر ساحل طبیعت
بامر حق واقف اند۔ ہمه را او نتوان گفت وہر یک را او نتوان گفت۔ اگرچه ذات با ہر یکی ہست از انظار
اما نتوان گفت که ہر یکے اوست

جوہر از حصول مرتبه فی الله عبدیت از نفس الامر نمی رود بلکه او بلحاظ تعین خود صفات خود
می باشد پس در نفس الامر عین حق نیست وحجاب تعین گاہی مرفوع نمی شود از نفس الامر اگرچه مرفوع
می شود از شہود چنانکه شیخ اکبر قدس سره در فص آدمی از فصوص الحکم نص فرموده اند بدان وبعد
نزول از فنا سوی بقا بعد الفنا شہود عبدیت حاصل ست پس البته درین حال او عبد ست۔ مع شہود

جوہر ارکان وصول چہار اند اول غیرت یعنی غیور باشد که دل ونظر را از مشاہدہ جمال حضرت
خداوند تعالی بملاحظه غیر مشغول وملتفت ندارد دوم علو ہمت یعنی نزدیک مشاہدات ومکاشفات و
تجلیات حضرت خداوند تعالی عالی ہمت باشد اگر بر مشاہدات ومکاشفات وتجلیات جمال وجلال شود مضطرب نگردد
ہمت بیشتر کند سوم حفظ حرمت وعزت شیخ یعنی حرمت وعزت شیخ نگاہدارد واز ہمه مشائخ شیخ خود را عزیزتر داند
چہارم شفقت بر اصحاب یعنی توجه کند اصحاب کبار را ورحمت کند اصحاب صغار را واین ارکان وصول
نباشد مگر نزدیک کمال ایمان ہر کرا ایمان کامل ارکان وصول ویرا شامل۔

جوہر صاحب فوائد الفواد قدس سره بجناب فیض مآب سلطان المشائخ قدسنا الله تعالے
بسرہم عرضه داشت کردند که بیشتر از بزرگان احوال خود را مستور داشته اند حکمت چیست فرمودند اگر سر
فاش شود میمیت سر دیگر را نشاید چون یکے با یکے رازی گوید وآن شنونده آشکارا کند پیش آن
راز گوینده راز دیگر نگوید عرضه داشت کردند که چگونه ہست که خواجه ابوسعید ابوالخیر قدس سره بسیار
از غیب سخنها بر زبان آورده اند فرمودند آن زمان که اولیا در غلبات شوق می باشند از سر سکر
چیزی میگویند تا آنکه کامل ست ہیچ نوع اسرار بیرون ندہد بعد ازان دو بار این مصراع بر لفظ
مبارک راندند مصرع مردان ہزار دریا خوردند وتشنه رفتند۔ + بعد ازان فرمودند که حوصله
وسیع باید که اسرار را شاید واہل آن یعنی اصحاب صحو اند عرضه داشت کردند که مرتبه اصحاب صحو بیش فرمودند

مرتبه اصحاب صحو از مرتبه اصحاب سکر بلندست و فرمودند که شیخ عثمان لبس بزرگ کسی بود او تفسیر بیست
بعد ازان فرمودند که ساکن غزنین بود سبزی پختی و فروختی از شلغم و چقندر و مانند این و در بیابان نخفتی
و اگر کسی بیامدی و درم قلب بدو دادی و ازانچه او پخته بودی بخریدی او آن درم بستدی اگرچه بدانستی
که قلب ست و به بهای سره بدو دادی تا خلق را چنان معلوم شد که او درم سره و قلب افرق نمیکند
بیشتری می آمدند و درم قلب میدادند و او بجای سره میگرفت تا وقت نقل او شد روی سوی آسمان
کرده گفت خداوندا تو دانائی که خلق مرا درم قلب دادند و من بجای سره قبول کردم و بر روے
ایشان رد نکردم اگر از من طاعت قلب در وجود آمده است بکرم خود بر روی من رد مکن بعد ازان
فرمودند که وقتی درویشی صاحبدلی بر و آمد و طعام از دیگ او طلب نمود شیخ عثمان کفلیج در دیگ
کرد چون براورد همه درم مروارید بود آن درویش گفت من این را چه کنم باز کفلیج در دیگ کرد
همه زر سرخ براورد آن درویش گفت آن سنگریزه بود و این سنگ ست چیزی بکش که من بخورم
بار سوم کفلیج در دیگ کرد و براورد همان سبزی که پخته بود بیرون آمد آن درویش چون این حال
بدید شیخ را گفت اکنون ترا اینجا نمی باید بود بعد ازان چند روز شیخ عثمان از دنیا نقل کرد بعد ازان
فرمودند که چون درویش ازین بابت کشف کند او را روی بودن نباشد حکیم سنائی این معنی را
نظم کرده است ؎

پیش منما جمال جان افروز آن جمال تو چیست مستی تو		چون نمودی برو سپند بسوز وان سپند تو چیست هستی تو	

بعد ازان بر لفظ مبارک راندند که انچه اولیا بیرون میدهند از مستی ایشانست که اصحاب سکر اند
برخلاف انبیا که اصحاب صحو اند بعد ازان بر لفظ مبارک راندند که مرد را کشف و کرامت حجاب
راه است کار استقامت محبت دارد

جوهر قال الله تعالی وهو معکم اینما کنتم الله تعالی با شماست هر جائیکه باشید یعنی مکانیت شما
منافی معیت او سبحانه با شما نیست و مآل این معیت عینیت او تعالی است در وجود و عین شی از شی جدا
نمی تواند شد و این معیت حق تعالی معیت مطلق ست با مقید و معیت ظاهر ست با مظهر و این معیت
مختلف نمی گردد باختلاف مکان و معیت ذات مستجمعه باسماء و صفات با انسان ست و انسان در
هر جا که باشد ذات مستجمعه با او ست و علماء ظاهر میگویند که این معیت باعتبار شمول علم و قدرتست
مرتبه ممکن را و این منافی آن معیت نیست که گفته شد و قال الله تعالی ولله المشرق والمغرب

فاینما تولوا فثم وجه الله ط برای الله تعالی مشرق و مغرب ست پس ہر سو کہ متوجہ شوید در انجا وجہ یعنی ذات الله تعالی است پس در ہر جہت و با ہر متعین الله تعالی است اگرچہ در ذات خود منزہ از مکان است حضرت مولوی معنوی شیخ جلال الدین محمد رومی قدسنا الله تعالی بسرہم در مثنوی شریف میفرمایند ؎

چون محمد پاک شد زین نار و دود ‌‌ ہر کجا رو کرد وجہ الله بود
تو رفیقی وسوسہ بدخواہ را ‌‌ کی بدانی ثم وجہ الله را

جوہر علماء ظاہر گویند کہ حضرت خداوند تعالی ظاہر و باطن ما را محیط اند بدین معنی او با ماست و بعضے از صوفیہ گویند کہ بودن چیزی با چیزی معیت ست و بودن حق با خلق نہ ہمچون بودن جسم ست با جسم و نہ عرض با عرض و نہ جوہر با جسم و عرض کہ حق تعالی نہ جسم ست و نہ جوہر و عرض پس معیت او ازین برتر ست کیفیت آن بعقل ادراک کردہ نمیشود اما چون فرمودہ است اعتقاد باید کرد کہ او با ماست و بعضے از صوفیہ گویند کہ معیت او با ہمہ عالم با کمال تنزیہ و تقدیس ست و بی کیف و مثال معیت او با عالم چون مثال معیت روح ست با تن و روح نہ درون قالب ست و نہ بیرون قالب نہ متصل بقالب و نہ منفصل از قالب با اینہمہ ہیچ ذرہ از قالب نیست کہ روح با آن ذات موجود نیست و نزد محققین معیت او بذات و صفات ست نہ صفات فقط قال الله تعالی والله معکم و قولہ تعالی وہو معکم و قولہ تعالے نحن اقرب الیہ من حبل الورید دلالت میکند بر قرب حقیقی بعد ذات

جوہر در مقامات طریقت بدانکہ در طریقت منازل و مقاماتست و ہر منزلی و مقامی را بدایتے و نہایتی ست چنانچہ توبہ و انابت و ورع بدایتی و نہایتی دارد نہایت توبہ بدایت انابت ست و نہایت انابت بدایت ورع و ہمچنین باقی مقامات بدایتی و نہایتی دارند پس سالک باید کہ از مقامی بمقامی انتقال نکند مگر بعد درست کردن در مقامی کہ ہست فلا یشتغل بالانابۃ الا بعد الفراغ من التوبۃ والاستقامۃ فیہ ثم لا یشتغل بالورع الا بعد الفراغ من الانابۃ والاستقامۃ فیہ ثم لا یشتغل بالتقوی الا بعد الفراغ من الورع کذلک البواقی۔ و حضرت شاہ مینا قدس سرہ میفرمودند آنکہ سالکان گفتہ اند کہ انتقال از مقامے بمقامی نکند مگر در مقامی کہ ہست او را استوار گرداند سد این راہ است و این در حق کسی ہست کہ ویرا درد و محبت با کمال نبود اما چون یکی را بفضل الله تعالی درد عشق یکبارگی گیرد وی اگرچہ مبتدی بود پیران ما وے را پیش از استقامت توبہ و ورع و زہد و تقوی تلقین ذکر مراقبہ کنند و ربط قلب با شیخ آموزند۔

جوہر سالک در سلوک مقامات چون بمقامی رسد و آن مقام ویرا مسلم می شود و آنچہ حقوق

آن مقام ست بتمامی بگذارد و بعده حکم همچنین ست که مقامی که برتر از آن مقام ست بدان سلوک کند. بعده
در آن مقام سلوک نمی کند بهر این مقام که او را مسلم شده است می ماند این را وقوف گویند چنانکه یکی را مقام
توبه مسلم شود و حقوق آن مقام گذارد و بعد از مقام توبه مقام زهد است در زهد نمیرود و هم در مقام توبه می ماند
گویند که درین توقف کرد اما رجوع آن باشد بعد از آنکه یکی را مقام توبه مسلم شد خواست که ازینجا
ترقی کند در مقام زهد آمد و بعده شداید این مقام را معاینه کرد نتوانست بدان ترقی کند بماند
بازگشت هم در مقام توبه آمد این رجوع باشد. یا خود ملقی افتد او را در آن مقام که او را مسلم شده
رجوع کند بمعصیت و قعود رجوع در مقامات آید که مقامات از مکاسب است بخلاف احوال که
آن مواهب ست از ملفوظات شیخ شرف الدین احمد بن یحیی منیری

جوهر در حال و مقام صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که در اصطلاح صوفیان حال
واردیست غیبی که از عالم علوی گاه گاه بدل سالک فرود آید و در آمد و شد بود تا آنگاه که او را بکمند جذبه
الهی از مقام ادنی باعلی کشد و مراد از مقام مرتبه است از مراتب سلوک که در تحت قدم سالک آید و محل
استقامت او گردد و زوال نپذیرد پس حال که نسبت بفوق دارد در تحت تصرف سالک نیاید بلکه وجود
سالک محل تصرف او بود و مقام که نسبت به تحت دارد محل تصرف سالک بود ازینجهت صوفیان میفرمایند
الاحوال مواهب والمقامات مکاسب با آنکه هیچ مقام از مداخلت حال خالی نبود و هیچ حال از
مقارنت مقامی جدا نه و منشاء اختلاف اقوال مشائخ در احوال و مقامات ازینجاست که یک چیز را بعضی
حال خوانند و بعضی مقام چه جمله مقامات در بدایت احوال باشند و در نهایت مقام شوند چنانچه توبه و محاسبه
و مراقبه هر یک در مبدء حالی بود در معرض تغیر و زوال آنگاه بمقارنت کسب مقام شود پس جمله احوال
نزدیکی و مقابله و برابری چیزی و مجازاً بمعنی قصد کردن و در پی شدن ۱۲ ع
محفوف بود بمکاسب و جمله مقامات محفوف بود بمواهب و فرق آنست که در احوال مواهب ظاهر گردد
گرداگرد گرفته شده ۱۲
و مکاسب باطن و در مقامات مکاسب ظاهر بود و مواهب باطن و بعضی مشائخ خراسان میفرمایند
الاحوال مواریث الاعمال و ازینجاست قول حضرت امیر المومنین علی ابن ابی طالب کرم الله تعالی
وجهه سلونی عن طرق السموات فانی اعرف به من طرق الارض یعنی طرق حصول احوال
که بجهت فوقیت نسبت بسموات دارند از من بپرسید و آن مقامات ست از توبه و زهد و صبر و
غیر آن که وسائط استنزال احوال اند و بعضی مشائخ بر آنند که حال آنست که ثبات و استقرار نیابد
فرود آمدن ۱۲
بلکه چون برق پدید آید و زائل گردد و اگر باقی بود تا هست ماند حدیث نفس ست و بعضی بر آنند که تا
ثابت و باقی نشود آنرا حال نخوانند چه حلول اقتضاء ثبوت کند و چیزی که چون برق لامع گردد دفعی حال

منطفی شود اسم حال برو درست نیاید و این مذہب اختیار حضرت شیخ شہاب الدین سہروردیست قدسنا اللہ
تعالی بسرہم و فرمودہ اند کہ بقاء حال مایہ حدیث نفس نشود مگر حالی ضعیف کہ نفس قوی آنرا در وقت طروق
و لمعان سلب کند و اما احوال قویہ ہرگز با نفس ممتزج نشود ہمچنانکہ روغن با آب و ہر واردے کہ چون برق
لامع گردد و در حال منطفی شود آنرا باصطلاح متصوفہ لایح و لامع و طالع و طارق و بادہ خوانند ظہورش مستوجب
خفا بود و کشفش مستلزم استتار و این قول اشارتست بہ دوام رضا و شک نیست کہ رضا از جملہ احوال است
پس دوام حال مستلزم حدیث نفس نبود - و بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سرہ در شرح مثنوی معنوے
میفرمایند کہ حال عبارت ست نزد اہل اللہ از چیزے کہ وارد شود بر قلب از غیر تعمل و کسب پس تغیر بخشد
مر صاحب خود را کہ برو وارد شدہ است و مقام عبارت ست از آدابے کہ متصف شدہ است بآن عبد
و مقام امر کسبی ست و حال امر وہبی و محصول مقام استیفاء امور مرسومات شرعا بر وجہ کمال و عبد
(تمام را فرا گرفتن و تمام گرفتن حق ۱۲)
وقتیکہ قائم شود باوقات بانچہ کہ متعین ست بروی شرعًا از فرائض و اعمال و مجاہدات و ریاضات شرعیہ
بر وجہ کمال چنانکہ مامور شدہ است از شرع پس آن شخص صاحب مقام ست چنانکہ اقامت صلوت کند
بر وجہی کہ مامور گشتہ پس ملکہ مقدسہ پیدا شود کہ آنرا استقرار نباشد مگر نزد حق تعالی پس آن شخص صاحب
(آرام گرفتن و ثابت شدن ۱۲)
این مقام ست چنین ذکر کردہ اند شیخ اکبر قدس سرہ پس صاحب مقام آداب شرعیہ را نگاہ میدارد
بر وجہ اتم در جمیع احوال و اخلاق و اعمال و بر صاحب مقام ہم احوال وارد می شود لیکن او در ورود
احوال از آداب شرعیہ بیرون نمی افتد او مالک احوال و حافظ احوال خودست و حق احوال بر طبق
آداب شرعیہ وفا میکند و آنکہ صاحب مقام نیست او مغلوب حال خود می باشد و از عروض بعض احوال
از آداب شرعیہ بیرون می رود مگر بعض از مغلوب الحال کہ عنایت حق تعالی با آنہا رفتہ گاہے
بر آنہا ہمچنین طاری نمی شود کہ از آداب شرعیہ بیرون اندازد و مقام امر ثابت ست کہ زائل نمی شود
مگر بانتفاء شرطے از شروط این مقام چنانکہ مقام تکلیفات شرعیہ زائل می شود از انتفاء شرط تکلیف
پس ثبوت این مقام زائل می شود و بعض اہل اللہ فرمودہ اند کہ حال ثبات ندارد بلکہ امر آنی ست
و بعضی فرمودند کہ ثبات دارد و اگر حال ثابت نباشد آن حال نیست و حق آنست کہ این خلاف
در عبارت ست و مقصود واحد ست چنانکہ از فتوحات ظاہر می شود زیرا کہ در ہر زمانی عارض میشود
بدل وی حال دیگر قائم می شود مماثل اول و ہمچنین تا مدتے پس کسی کہ حقیقت امر ملاحظہ کرد و تجدد
امثال را مرعی داشت حکم کرد کہ احوال را بقا نیست بلکہ ہر آن حال دیگر پیدا می شود و کسی کہ تماثل را
نگاہ و لحاظ داشت و امثال در ظاہر امر واحد می نماید گویا کہ حال اول تا این مدت باقی ست حکم

ثبات و بقا فرمود چنانکه در رسالهٔ قشیریه از ابو عثمان حیری منقول ست که مدت چهل سال است که مرا الله تعالی
قائم نمود بحالی که آنرا مکروه دانم اما قشیری فرمودند که مقصود آنست که رضا باحوال از جملهٔ احوال است
و شیخ اکبر فرمودند که این قول در طریق اهل الله بعید ست چه حالیکه از آداب شرعیه بیرون سازد رضا
بآن حال از عارف نمی تواند شد که رضا باین حال کبیره است و مراد از قول ابو عثمان حیری قدس سره
آنست که مدت چهل سال نه قائم نمود در ظاهر و باطن وی امریکه مذموم باشد شرعا نزد من و ملاقات
کردم شیخ صدوق را که صاحب حال بود بر قدم ابو یزید بسطامی قدس سره پس گفت مرا که مدت پنجاه
سال ست که در دل من خاطری نگذشت که آنرا شرع مکروه داشته باشد پس این عصمت الهیه است
از حق تعالی و قومی را از اهل الله اطلاقی دیگر ست مر لفظ حال را که شیخ اکبر قدس سره فرمودند
که اهل زمان ما اطلاق حال برین معنی میکنند و آن ظهور عبد ست بصفت حق که تکوین ست و موجود میگردد
آثار بهمت وی چون احیاء موتی و جز آن و حاصل آنکه بودن عبد بوجهی که قادر باشد [بید الزردان ۱۲] بر تکوین بهمت خود
مر اشیا را و قادر باشد بر تحکم و قهر سلطنت بر تمام عالم و علی هذا بازاء این حال مقام ست بمعنی ظهور بصفت
عبدیت که افتقار و ذلت ست و او را بوجهی قدرت نباشد بتصرف بهمت خود و تصرف و تکوین که از صاحب
مقام بظهور می آید برای امتثال حق تعالی است پس درین تصرف هم بصفت عبدیت اند که امتثال
امر سید ضروری ست چنانکه رسل اصحاب مقام اند و معجزه که از ید ایشان ظاهر می شود از امر حقتعالی
بود نه بهمت ایشان و در اثبات رسالت خود بمعجزات مامور بودند پس بحکم سید بظهور بعبدیت
امتثال آن می فرمودند و حضرت عیسی علی نبینا و آله و علیه السلام در وقت انشاء طیر و احیاء موتی
باذن الله تعالی میفرمودند برای اشارت بآنکه افعال من بامر جناب الهی اند و من قدرت
برین افعال ندارم که عبد محض ام و بعض اولیا اصحاب مقام که تصرف در عالم میکردند از امر
جناب الهی بود برای امتثال امر میکردند و درین تصرف عبد محض بودند چنانکه حضرت شیخ محی الدین
عبد القادر جیلانی رضی الله تعالی عنه چونکه محی الدین بودند بر منصب رسل قائم شدند و بتصرف
در عالم مامور شدند پس تصرف میکردند برای امتثال و این صاحب حال که قدرت بحکم و تصرف
داده شد بعضی از انها چنین هستند که قادر بر تصرف نمیکردند برای ایثار عبدیت و ایشان صابر اند
بر بلا ر جود که از عالم میرسد چنانکه منقول ست از شیخ ابو مدین مغربی که قادر بود بر تصرف لیکن تصرف
نمیکردند و بعضی از انها تصرف بحکم میکنند و اظهار قدرت خود که معطی شدند از حقتعالی می نمودند
و صاحب مقام افضل ست بعد از ان قسم اول از صاحب حال

جوهر در تصحیح مقامات در مصباح الهدایه مذکورست که اختلاف کرده اند درانکه سالک را تصحیح مقامی که قدمگاه اوست پیش از ترقی بمقامی فوق آن ممکن بود یا نه حضرت جنید بغدادی قدس سره میفرمایند که ممکن ست که بنده از حالی بحالی رفیع تر از ان ترقی کند پیش از انکه حال او تمام شود بلکه هنوز بقیتی از ان باقی مانده بود چون بحالی فوق آن ترقی کند از انجا بر حال اول اطلاع یابد و آنرا تصحیح کند و شیخ عبد الله انصاری قدس سره میفرمایند که تصحیح هیچ مقام ممکن نشود الا بعد از ترقی بمقامی فوق آن تا سالک از مقام اعلی در مقام ادنی ننگرد و بران مطلع گردد و آنرا تصحیح کند و شیخ شهاب الدین سهروردی قدس سره میفرمایند که هیچ سالک را پیش از تصحیح مقامی که قدمگاه اوست ترقی بمقامی فوق ان میسر نشود و لیکن قبل ترقی از مقام اعلی حالی بدو نازل شود که بواسطه نزول آن مقام بروی مستقیم گردد یا ترقی او از مقامی بمقامی بتصرف حق تعالی و موهبت او سبحانه بود نه بکسب خود تا بی ترقی از ادنی باعلی نزدیک شود از اعلی بادنی حال نازل نگردد - و بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی میفرمایند که در رساله قشیریه مذکورست که شرط انتقال از مقامی بمقامی دیگر آنست که حق اول مقام بتمامه و کماله ادا نماید و هیچ فروگذاشت آن نکند بعد از ان بمقامی دیگر انتقال کند چون مقام قناعت که کسی که قائم بان شود و قناعت بجمیع وجوه طبیعت خود سازد بعد از ان بمقام توکل انتقال کند -

جوهر در مقام توبه صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که اساس جمله مقامات و مفتاح جمیع خیرات و اصل همه منازلات و معاملات قلبی و قالبی توبه است و حصول مقام توبه نصوح موقوفست بر تقدم سه حال و مقارنت چهار مقام و مداخلت پنج رکن احوال سه گانه تنبیه ست و زجر و هدایت تنبیه حالی ست که در بدایت توبه بدل فرود آید و او را از خواب غفلت بر انگیزاند و این حال را یقظه نیز خوانند و زجر حالی ست که او را از اقامت و سلوک بر ضلالت ردعی ازعاج کند و بر طلب طریق مستقیم دلالت نماید. و مقامات چهارگانه رویت عیوب افعال ست و رعایت و محاسبه و مراقبه رویت عیوب افعال آنست که در هیچ فعل خود بنظر استحسان ننگرد و رعایت آنکه پیوسته ظاهر و باطن خود را از قصد مخالفات محافظت و حراست نماید چه همچنانکه معصیت ذنب ظاهر ست تلذذ از تذکار آن بعد از ترک ذنب باطن ست پس باید که همیشه رعایت ظاهر و باطن نماید و در ازاله از تذکار ذنب متروک سعی نماید اگر بکلی زائل نشود باید که انکار آن در دل دارد چه انکار در هیچ وضع در کفارت ذنوب موثر بود از حضرت سهل بن عبد الله تستری قدس سره پرسیدند که اگر بنده چیزی

توبه کند و ترک دهد بعده آن چیز در خاطر گذرد یا ببیند یا شنود و حلاوت آن یاد چه کند فرمودند که
حلاوت طبع بشریست مادام که زنده است آنچه طبیعی ست بقای دارد مواخذه نبود از بهر این خیانه نیست
مگر آنکه در دل منکر بود و لازم گرداند بر خود انکار آنرا و بسوی خداوند تعالی بنالد و اگر از انکار آن
چشم زدنی غافل ماند خوف می کنم بر آن بنده که سالم نماند و محاسبه آنست که پیوسته متفقد و متفحص
احوال خود باشد موافقات و مخالفات را حصر و احصا کند و مراقبه آنست که در جمیع حرکات و
سکنات ظاهر و خطرات و نیات باطن جناب حق سبحانه و تعالی را بر خود رقیب و مطلع ببیند و
ارکان پنجگانه ادای فرائض ست و قضای مافات و طلب حلال و رد مظالم و مجاهده و مخالفت با نفس
و نتایج توبه چهار چیز ست محبت جناب الهی ان الله یحب التوابین و تمحیص ذنوب التائب من الذنب
کمن لا ذنب له و تبدیل سیات بحسنات اولئک یبدل الله سیاتهم حسنات[پاک گرداند ۱۲] و اختصاص بدعوت
حملۂ عرش فاغفر للذین تابوا و علامت توبه دو چیز ست ندم بر فائت و تعجیل تدارک چنانکه در خبر ست
اعظم الذنوب عند الله تعالی استخفاف الذنوب و تاخیر التوبة و معنی توبه شرعاً رجوع است
از معصیت حق تعالی با طاعت او سبحانه و این مجملی ست که تفصیل آن درجات دارد درجۂ اول توبۂ عمال ست
و آن رجوع ست از اعمال فاسده باعمال صالحه و درجه دوم توبۂ زهاد ست و آن رجوع ست از رغبت اندرون
بدنیا با بی رغبتی از ان سوم توبه اهل حضور و آن رجوع ست از غفلت با حضور چهارم توبۂ متخلقان و آن
رجوع ست از اخلاق سیئه باخلاق حسنه پنجم توبه عارفان و آن رجوع ست از رویت حسنات خود با تقوای
اهل معرفت هرگاه حسنه بخود اضافت کنند از ان توبه واجب دانند و از فعل خود بفعل حق تعالی باز گردند
ششم توبه موحدان و آن رجوع ست از ماسوی حق تعالی با حق تعالی اهل توحید هرگاه که نظر بغیر کنند
آنرا گناه دانند و از ان توبه لازم شمرند و در ضمن آن نظر فنای وجود خود لازم ببینند و حضرت شیخ قطب الدین
دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند علی السالک ملازمة انواع العبادات فی جمیع احواله
و یعلم ان الله تعالی محاسبه علی الاستقصاء قال الله تعالی و ان کان مثقال حبة
من خردل اتینا بها و کفی بنا حاسبین بر سالک ست لازم گرفتن انواع عبادات در جمیع حالات
خویش و بداند بدرستی که خداوند تعالی حساب کننده است بر نهایت فرمود خداوند تعالی و اگر فراست را
عمل مقدار حبه از خردل بود آنرا بیاریم او حاضر کنیم و بسنده ایم ما از ان رو یا درین حساب که حساب کننده ایم
و ذلک فی المقامات و هی قیام العبد بین یدی الله تعالی فی عباداته فاولها التوبة و
هی الرجوع الی الله تعالی مع دوام الندم و کثرة الاستغفار و آن لازم گرفتن انواع عبادات

در جمیع حالات ثابت ست در مقامات یعنی تا اینهمه مقامات را بر خویشتن ثابت نگرداند ملازمت انواع عبادت
در جمیع حالات میسر نشود و آن مقامات استادن بنده است پیش خداوند تعالی در عبادات وی و اول
آن مقامات توبه است بعد بیدار شدن از خواب غفلت و آن توبه بازگشتن ست سوی خداوند تعالی
از معصیت سوی طاعت با دوام پشیمانی از کردن نامرضیه خداوند تعالی و بسیار استغفار از کردن
نامحبوبۀ جل وعلا و در حدیث صحیح واقع است که توبه عبارت از ندم ست و اکثر بر آنند که ارکان توبه
سه اند یکی ندم بر اتیان ذنب دوم ترک آن ذنب سوم عزم بر عدم عود با آن ذنب و بعضی میفرمایند
که مجرد ندم کافی ست که ندم بی آن دو رکن نتواند بود و حضرت شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که عزم بر عدم
عود شرطی نیست که او را حکم قضا معلوم نیست چنین نشود که بنقض عهد متصف گردد بلکه توبه عبارت از ندم ست
باوجود استغفار و میفرمایند در حدیث شریف که ذکر ندم ست ذکر رکن اعظم ست مر توبه را پس ندامت
ضرورست و رکن اعظم ست و توبه فرض ست پس ندامت نیز فرض ست و بعضی گویند که پشیمانی بر مافات
فائده نمی دهد که هرچه واقع شد آن مرتفع نمی گردد و تحقیق آنست که پشیمانی موثرست در تبدیل سیئه بحسنه
که سیئه را حسنه میگرداند و نیز رافع ظلمت گناه ست و چون استغفار با پشیمانی بود تاثیر در رفع ظلمت بود کامل

جوهر بعضی میفرمایند که توبه دو نوع ست توبه انابت و توبه استجابت توبه انابت آنست که بترسی
که جناب خداوند تعالی قادرست اگر خواهد هنگام ارتکاب گناه بگیرد و ازین خوف گناه نکنی یا بترسی و
بدانی که هنگام گناه مرا می بیند اگر از من بیزار گردد در هر دو کون کسی را قدرت آن نیست که مرا بجناب
خداوند تعالی برساند و توبه استجابت آنست که شرم داری از جناب خداوند تعالی بسبب اقرب بودن
او سبحانه از حبل الورید و ازین جهت از گناه باز مانی و بعضی میفرمایند که توبه سه نوع ست اصح و صحیح و فاسد
اصح توبه نصوح ست و صحیح آنکه گناه کند و فی الحال توبه کند بصدق اگرچه در گناه بیفتد و فاسد آنکه بزبان
توبه کند و لذت معصیت در خاطر او باشد۔

جوهر اساس جمله مقامات و مفتاح جمیع خیرات و اصل همه منازلات و معاملات قلبی و قالبی
توبه است و اول چیزی که سالک بوسیله آن بمقام قرب حضرت حق تعالی وصول یابد توبه است
و اول مقامی که بران عبور نماید مقام توبه ست لهذا توبه را باب الابواب گویند

جوهر بدانکه احتمال رسیدن قضاء موت در هر وقت ست شاید همین نفس نفس آخرین بود چنین نشود
که موت با غفلت از حق تعالی آید پس لازم شد که بتوبه مشغول شود و همیشه در یاد حقتعالی باشد

جوهر مشایخ طریقت میفرمایند که توبه وقتی توبه شود که بصدق دل و انابت تمام توبه کنی و هیچ اعتماد ا

از خلاف رضای حضرت حق تعالی باز داری چشم را از نادیدنی و دست را از ناگرفتنی و پای را در جای نارفتنی و گوش را از ناشنیدنی و همیشه همبرین مستقیم بمانی آنگاه بهره ازین راه بیابی و اگر تو گاه گاه در عصیان باشی معصیت قبول فرماید لیکن مقصودی که داری بدست نیاید و ایمان کامل وی نماید

جوهر چون آفتاب از مغرب برآید و در توبه بسته شود اگر کافر از کفر توبه کند و ایمان بیارد و یا منافق از نفاق توبه کند و در اخلاص در آید قبول نشود اما در توبه مومن عاصی درین حالت علما را اختلاف است بعضے گویند در مشیت است اگر بخواهد قبول کند و اگر بخواهد رد کند. و بعضی گویند که قبول ست و بعضی گویند که قبول نیست و اما روح چون بحلقوم رسد و از تن هاق روح نزدیک شود و احوال و عذاب آخرت آنرا معاینه گرداند درین حالت اگر کافری توبه از کفر کند و ایمان بیارد ایمان یاس باشد و آن قبول نیست و اگر مومن عاصی درین حالت توبه کند اگرچه بعضی علما قبول دارند و بعضی در مشیت حضرت حق تعالی دانند اما ببین که زکجا تا بکجا در حالت اختیار و صحت توبه نکرد و اکنون عذاب آخرت را معاینه میکند بضرورت پارسائی میکند حیف ست هزار حیف و شرم ست هزار شرم حضرت خداوند تعالی این فقیر را و جمله مومنان را در حالت اختیار بی اضطرار توبه نصوح روزی گرداند و همیشه بتوبه نصوح مستقیم دارد آمین

جوهر بدانکه پاک بودن از گناه از اول آفرینش تا آخر کار فرشتگان است و مستغرق بودن در معصیت و مخالفت همه عمر پیشه شیطان و باز گشتن از راه معصیت براه طاعت بحکم توبه و ندامت کار آدم و آدمیان ست هر که بتوبه تقصیر گذشته را تدارک کرد نسبت خود با آدم درست کرد و هر که بر معصیت تا آخر عمر اصرار کرد نسبت خود با شیطان راست کرد اما همه عمر در طاعت بودن آدمی را خود ممکن نیست چه او را که آفریده اند در ابتدا ناقص و بی عقل آفریده اند و اول شهوت را بر وی مسلط کرده اند که آن آلہ شیطان ست قال الله تعالی توبوا الی الله جمیعا ایها المومنون لعلکم تفلحون حق تعالی همه خلق را توبه فرمود هر که امید فلاح دارد توبه کند. و حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند هر که توبه کند پیش از انکه آفتاب از مغرب برآید توبه او قبول ست و فرمودند پشیمانی توبه است و فرمودند من هر روز هفتاد بار توبه و استغفار کنم و فرمودند هر که از گناهان توبه کند حق تعالی گناه او را فراموش گرداند بر فرشتگان که آنرا نوشته باشند و فراموش گرداند بر دست و پای وی و بر انجائیکه در وی معصیت کرده باشد تا چون حق تعالی را بیند بروی هیچ گواه نباشد و فرمودند که حق تعالی توبه بنده پذیرد پیش از ان که جان بگلو رسد و بجد غرغره رسد و فرمودند که حق تعالے دست کرم کشاده است کسی را که بروز گناه کرده باشد. تا بشب توبه کند و بپذیرد و کسی را که بشب گناه کرده باشد تا بروز توبه کند و بپذیرد تا آنگاه که آفتاب از مغرب برآید و در بسته توبه

بستہ گردد و فرمودند کہ ہیچ آدمی نیست کہ گناہگار نیست ولیکن بہترین گناہگاران تائبان اند و فرمودند ہر کہ
از گناہ توبہ کند ہمچون کسی باشد کہ خود اصلاً گناہ نکردہ باشد۔ و فرمودند توبہ از گناہ آن بود ہرگز باز سر آن نرود
و فرمودند روز دوشنبہ و پنجشنبہ اعمال عرضہ کنند ہر کہ توبہ کردہ باشد بپذیرند و ہر کہ آمرزش خواستہ باشد بیامرزند
حقیقت توبہ نور معرفت و ایمان ست کہ پیدا آید و بآن نور بیند کہ گناہ زہر قاتل ست و او بسیار خوردہ
و بہلاک نزدیک ست بضرورت پشیمانی و ہراس در وی پدید آید و آتش خوف درمیان جان او افتد و
عزم کند کہ گذشتہ را تدارک کند و در مستقبل نیز بر سر آن نرود۔ نفس توبہ پشیمانی ست و اصل آن نور
معرفت و ایمان ست و فرع آن بدل کردن احوال و نقل کردن جملہ اندامہا از معصیت و مخالفت بطاعت
و موافقت۔ توبہ واجب ست بر ہمہ کس در ہمہ وقت۔ ہر کہ بالغ شد و کافر ست بر وی واجب ست کہ از کفر
توبہ کند۔ بدانکہ توبہ چون بشرط خود بود بضرورت مقبول شود چون توبہ کردی در قبول آن بشک مباش
و سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم فرمودند کہ حسنات سیئات را چنان محو کند کہ آب شوخ جامہ را
و فرمودند چون ابلیس ملعون شد گفت بعزت تو کہ از دل آدمی بیرون نیایم تا جان در تنش باشد
حضرت خداوند تعالے فرمود بعزت من کہ در توبہ بر وی نہ بندم تا جان در تنش بود۔

جوہر بدانکہ اسم تواب و عفو و غفور مستدعی بازگشتن از گناہ و درگذرانیدن از معاصی
اہل عصیان و آمرزیدن ایشان ست و تا جرائم و عصیان صادر نشود توبہ از چہ کند و مغفرت کرا
دریابد و عفو بہ نسبت با چہ باشد پس در حالتے کہ از انسان مخالفتی صادر میگردد مستدعی اسم رحیم و عفو
و غفور ست و اگرچہ ظاہر گناہ او مخالفت می نماید اما بمقتضای خواہش اسما مطاوعت می نماید کہ ہر اسمی
از اسما خواستی دارد مناسب ظہور او و این سر از حدیث قدسی فہم کن کہ لو لم تذنبوا لذہبت بکم
و خلقت خلقاً یذنبون و یستغفرون فاغفر لہم و بی گناہی غالباً مقتضی عجب ست و انانیت
و بحکم حدیث آن عصمت از گناہ سخت تر ست چنانچہ فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ
و اصحابہ وسلم کہ لو لم تذنبوا لخشیت علیکم ما ہو اشد من الذنب الا و ہو العجب الا و ہو العجب الا
و ہو العجب چون انسان را در گناہ کردن کہ ترک آن واجب و بفعل آن مواخذ است چندین
لطائف علمی و عملی و دانستن اسرار اسمائی حاصل می شود بنگر کہ در اتباع عبادت و تحصیل معارف
و تہذیب اخلاق و تکمیل نفس او را چہ معانی و اسرار اسمائی روی نماید۔

جوہر حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم میفرمایند کہ ہر درد را دوای ست
دوای گناہ نیست مگر استغفار و فرمودند ہر کرا نبود چیزی کہ صدقہ بدہد او استغفار گوید مؤمنین و

مومنات را پس آن صدقه است و حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم ساعت بساعت
استغفار میکردند و در روایتی هر روز هفتاد بار و در روایتی زیاده از هفتاد بار و در روایتی صد بار و ظاهر
آنست که مراد کثرت استغفار و مبالغه در آنست نه خصوص این عدد و در روایت حضرت ابن عمر آمده
رضی الله تعالی عنهما که ما می شمردیم آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم را در یک مجلس پیش از آن که برخیزند
میفرمودند استغفر الله الذی لا اله الا هو الحی القیوم و اتوب الیه و در روایتی استغفر الله العظیم
الذی الخ و در روایتی هم از حضرت ابن عمر آمده که می شمردیم آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله وسلم را
در مجلس شریف رب اغفر لی و تب علی انک انت التواب الغفور صد بار استغفار گفتن
آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم تعلیم و تشریع ست مر امت مرحومه را تا همیشه مستغفر و
تائب باشند و الا آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم معصوم و مغفور اند یا این استغفار
برای امت میکردند و بعضی میفرمایند که استغفار برای آن بود تا مستغرق عین شهود نگردند و لوازم
وجود بشریت مردم از جناب ایشان منتفع شوند و الله اعلم بالحق

جوہر بدانکه کفاره هر شادی و بطر که در دنیا کرده رنجی و اندوهی باشد که از دنیا بکشد که بسبب شادی
و راحت دنیا دل را بدنیا آویخته کرده و هر رنجی که کشد دل انسان گسسته شود و برای اینست که در خبر ست
که هر رنجی که بمومن رسد اگر همه خاری بود که در پای او رود کفاره گناهان او باشد و فرمودند حضرت
سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم که بعضی از گناه آنست که جز اندوه کفاره آن نکند
و در روایتی جز اندوه عیال و معیشت آنرا کفاره نکند و حضرت عائشه رضی الله تعالی عنها میفرمایند
که بنده که گناه بسیار دارد و طاعتی ندارد که کفاره کند حضرت خداوند تعالی اندوهی در دل او افگند
تا کفاره آن شود —

جوہر خوف حضرت خداوند تعالی مورث کشایش باطن ست و موجب بخشایش و اما من
خاف مقام ربه و نهی النفس عن الهوی فان الجنة هی الماوی و اما کسی که ترسیده باشد
از استادن بحضور پروردگار خویش و باز داشته باشد نفس را از شهوت پس هر آینه بهشت همانست
جای او و امیدواری سبب رستگاری و دوای بیماری لا تقنطوا من رحمة الله نا امید نشوید
از رحمت خداوند تعالی ے

ترسان و امیدوار می باش	پیوسته درین دو کار می باش
زاد ره معرفت همین ست	حاصل به بهشت و دوزخ اینست

جوہر حضرت محبوب سبحانی قدسنا الله تعالی بسره العزیز میفرمایند که خوف چند قسم ست خوف برای گناهگاران وترس بعبادت گذاران وخشیت بعاملان ووجل بمحبان وهیبت بعارفان پس گناهگاران را خوف از عقوبت ست وخوف عابدان از فوت ثواب عبادت ست وخوف عاملان از شرک خفی ست در طاعت وخوف محبان از فوت لقاء رحمن ست وخوف عارفان از هیبت وتعظیم جناب الهی ست واین اشد اقسام خوف ست زیراکه این خوف دائم ست زوال ندارد بخلاف اقسام دیگر که وقت ظهور رحمت ورافت جناب الهی از میان برمی خیزد وحق رجاء در باب اولیا آنست که حسن ظن بحضرت خداوند تعالی داشته باشد زیراکه رجائیکه بجهت طمع است البته تقاضاء حصول مطلوب مقاربات جناب الهی در وی جاریست واہل صفوت را اینچنین تقاضا جائز نیست ونه سزاوار بحال ولی نباشد که او بے رجا بود ورجاء او تقاضا بر حضرت خداوند تعالی باشد پس بهتر آنست که معنی رجاء در حق ولی حسن ظن باید گفت نه بجهت طمع در نفع ونه بجهت دفع سوء زیراکه اہل ولایت می دانند که حضرت حق تعالی جمیع ما یحتاج الیه ایشان را مهیا ساخته ومقرر نموده است پس بسبب علم خویش از هیچ تقاضا فارغ اند پس بهترست که رجاء در حق ایشان حسن ظن باید گفت نه تقاضا ورجاء بدون خوف صورت ندارد زیراکه شخصی که امید وصول چیزی دارد می ترسد از فوت آن چیز وحسن ظن بحضرت خداوند تعالی معرفت جمیع صفات باری ست وامید رافت ورحمت اوست از جهت او سبحانه وتعالی نه از جهت بنده زیراکه صفاتش محسن وکریم ورحیم ولطیف ورؤف ست وحسن ظن بحضرت حق تعالی حواله کردن مقاصد خویش بر سابقه امر عنایت جناب الهی ست ونظر قلب ست بسوی حق تعالی بی تطمیع فواد وبی تمنیه ارواح ونفوس ورجاء عامه آنست که هرگاه بزرگترین اسباب مقصود مهیا باشد اسم رجاء راست آید واگر اعظم اسباب آن فوت شود پس نامش طمع است در ضمن رجاء ورجاء بلا خوف امن ست وخوف بلا رجا ناامیدی ست از سفر الاسرار

جوہر حضرت شیخ سری سقطی قدس سره میفرمایند که گناه خود را فراموش نکند وحضرت سید الطائفه ابوالقاسم شیخ جنید بغدادی قدس سره میفرمایند که گناه خود را فراموش کند درمیان قولین بظاهر ضدی می نماید لیکن ضدی نیست زیراکه حضرت شیخ در حق مبتدی فرموده اند مبتدی را شاید که هیچ ساعتی گناه را فراموش نکند تا دخل عجب در طاعت نشود وحضرت سید الطائفه در حق منتهی فرموده اند چون یکی را حضرت خداوند تعالی بکرم خویش بمقام انتها رساند واو را شاید که

گناه فراموش کند زیرا که ذکر جفا در حال وفا جفا است۔

جوہر در کیمیای سعادت مذکورست که در بنی اسرائیل یکی گناه بسیار داشت خواست که توبه کند از یکی عابدترین اہل روزگار گفت که نود و نه کس را کشته ام مرا توبه بود گفت نه او را نیز کشت تا صد تمام شد پس او را بعالم ترین اہل روزگار نشان دادند از وی گفت که مرا توبه بود گفت بود ولیکن باید که از زمین خود بروی که آن جای فساد ست و بفلان جای رو که جای صلاح ست او رفت و میان آن دو جای فرمان رسید فرشتگان عذاب و رحمت در وی اختلاف کردند ہر یکی گفت در ولایت منست حضرت خداوند تعالی فرمود تا آن زمین را پیمودند و او را بزمین اہل صلاح نزدیک تر یافتند بیک وجب پس فرشتگان رحمت جان او ببردند۔

جوہر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که ازین امت مسخ صورت مرتفع است لیکن مسخ باطن واقع است و علامت مسخ باطن آنست که صاحب کبیره را از ارتکاب کبائر باطن متألم و متأثر نشود و از غایت اصرار بر فسوق و معاصی بمرتبه رسیده باشد که چون کبیره از وی صادر شود بر عقب آن در باطن وی ندامتی و ملامتی پیدا نشود و اگر و یرا تنبیه نمایند قساوت قلب بمثابه بود که متنبه و متأثر نگردد۔

جوہر گناه دل مومن را تاریک میکند و اثر گناه بمثابه دخان در دل می نشیند و حجاب معرفت حضرت حق تعالی میگرداند بدبختان را مهلت دهند تا گناه ایشان زیاده شود و قساوت در دل جاگیر و از معرفت و کمال محروم گردانند و برای عذاب آخرت ساخته و مهیا دارند ۵

	شرم نداری که گنه می کنی سگ نکند با سگ بیگانگان		نامهٔ خود را چه سیه می کنی انچه تو با حضرت شه می کنی	

جوہر قال رسول الله صلی الله تعالی علیه واله وصحابه وسلم اذا رایت الله نعم علی عبده و هو مقیم علی معصیته فاعلم انه لیستدرج هرگاه ببینی حضرت خداوند تعالے را که بر بنده خود انعام میفرماید و حال آنکه آن بنده بر معصیت مداومت کننده است پس آنکه حضرت خداوند تعالی او را اندک اندک بعذاب قریب میگرداند۔

جوہر اصل توبه پشیمانی ست و نتیجه آن ارادتی ست که پیدا آید و پشیمانی را علامت آنست که آتش اندوه در جان او افتد و کار او زاری و گریه و تفرع باشد و ہر چند این آتش سوزان تر اثر آن در تکفیر گناہان عظیم تر بود در خبرست که با تائبان نشینید که دل او رقیق تر باشد و حلاوت معصیت در دل

بتلخی بدل شود وارادتی که ازین پشیمانی خیزد بسه چیز تعلق دارد حال وماضی ومستقبل حال آنکه ترک همه معاصی بگوید وهرچه بروی فرض ست بآن مشغول شود ومستقبل آنکه عزم کند که تا آخر عمر بآن صبر کند و با خداوند بظاهر وباطن عهدے کند محکم که هرگز باز بسر معصیت نرود ودر فرائض تقصیر نکند وارادت بماضی بآن تعلق دارد که گذشته را تدارک کند که حقوق خداوند تعالی وحقوق بندگان که تقصیر کرده

جوهر حیرت دوگونه است مذموم ومحمود حیرت مذموم ناشی می شود از جهل وتصادم شکوک و تعارض ادله وجز آن وحیرت محمود گاهی از توالی تجلیات وتتالی بارقات ناشی می شود وگاهی از مشاهده وحدت در کثرت وآنکه مبتدی را پیش آید مذموم ست وآنکه منتهی را روی نماید محمود ست زیرا که حیرت مبتدی مستلزم انسداد راه است وحیرت منتهی مستوجب استغراق فی الله آن باعث زوال طریقت ست واین نتیجه کمال معرفت صاحب مثنوی معنوی قدس سره میفرماید ؎

کاملان کز سر تحقیق آگه اند	بیخود وحیران ومست ووالہ اند
نی چنان حیران که پشتش سوی اوست	بل چنان حیران که رو در روی اوست
آن یکی را روی او شد سوی دوست	وین یکی را روی او خود روی اوست

عرب گوید هیم اسے تحیر وهیمان حیرت در عشق است وهیمان مقامی ست از مقامات سالکان راه اله وصاحبدلان آگاه ودر اصطلاح خویش تعریف آن چنین کرده اند که هو دوام الحیرة وثباتها وملائکه مهیمه آن طائفه را گویند که از بدو خلقت در جمال لایزال حق تعالی مستغرق اند واز شدت اشتغال درین حال مشاهده جمال هیچ نمی دانند که حق تعالی وتقدس خلیفه آدم نام آفریده است یا نیافریده وایشانند که همانکه عالین معروف اند وحضرت حق تعالی ایشان را بسجده آدم امر نفرمود

جوهر بدانکه اول مقامات توبه است وآخر مقامات حیرت وبعضی رضا وتسلیم را گفته اند و مخفی نماند که جمال کمال ذات او تعالی مستدعی حیرت ست نه شک وحیرت مذمومه همین شک ست وحیرت پیدا می شود از معرفت وادراک ذات شی بخلاف شک که منشا آن جهل ونکرة است وحیرت می باشد در حضور وشک در غیبت ونتیجه آن فنا ناصعود میکند بسوی ذروه کنه شی بسبب نهایت شوق بدرک آن وشاک انا فنا می افتد بحضیض جهل از حقیقت شی بسبب عدم التفات باو

جوهر در بیان آنکه تائب با متقی برابر ست در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرموده اند که تائب با متقی برابر ست متقی آنست که مطلقا در همه عمر خویش شرب نکرده باشد یا معصیتی بوجود نیاورده باشد وتائب آنست که کرده باشد وانابت آورده بعد ازان

فرمودند که هر دو برابر باشند بحکم این حدیث که التائب من الذنب کمن لا ذنب له و فرمودند آنکه معصیت
کرده باشد و از آن معصیت ذوقها گرفته چون تائب شود و طاعت کند هر آئینه از آن طاعت نیز ذوقها
گیرد و ممکن ست که یک ذره از آن راحت که در طاعت یابد آن ذره خرمنهای معاصی را بسوزد و فرمودند
که اگر یکی از شرب توبه کند هر آئینه حریفان و قربانش او را مزاحمت نمایند و در شراب خوردن او را طلب
کنند و جهد کنند تا او باز شراب خورد و این معنی آنگاه باشد که او را اندک مایه هوسی در دل مانده باشد
و اگر تائب دل را از آن اندیشه بکلی صاف کند هیچ قریبی و حریفی مزاحمت نتواند بود و دلیل بر صدق توبه
او برگشتن قربیان و حریفان باشد از وی و فرمودند هر کرا بمعصیتی و فسقی مردمان بر زبان گیرند آنگاه
باشد که دل آن کس اندک بدان فسق و معصیت مائل باشد اما چون تائب دل خود تمام از آن ناشایسته
باز آرد هیچکس او را بدان جرم و خیانت یاد نکند آنهمه معانی دلیل بر استقامت توبه است یعنی
تا تائب بر سر توبه مستقیم ست او را کس بمعصیت نتواند خواند و هم بزبان ذکر نتواند که وی نه بفسق و فجور
نام او بر زبان تواند راند اما اگر میل باشد بدان گناه هر آئینه او را در طلب مزاحمت نمایند و هم بزبان
ذکر او بفسق و فجور برند و فرمودند که سالک چون در بیعت پیر مستقیم شد آنچه پیش از آن کرده باشد بدان ماخوذ نیست

جوهر در مقام انابت شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند ثم الانابة
وهی الرجوع من الغفلة الی الذکر وقیل التوبة فی الظاهر والانابة فی الباطن پس
از توبه مقام انابت ست و آن انابت بازگشتن ست از غفلت بسوی ذکر و گفته اند توبه در ظاهر ست
و انابت در باطن یعنی توبه در افعال ظاهر ست که از معصیت بطاعت آید و انابت در باطن و این
میان او و میان خداوند تعالی باشد و بعضی گویند که توبه خوف ست و انابت رغبت پس خوف از
عذاب دوزخ بود و رغبت از امید نعمت و راحت بهشت باشد و خواجه ابو دقاق قدس سره میفرمایند
که توبه بر سه قسم است اول توبه است و میانه انابت و آخر اوبه پس هر که توبه کند از عقوبت او صاحب
توبه است و هر که توبه کند بطمع ثواب او صواب انابت ست و هر که توبه کند مراعات فرمان خداوند را
او صاحب اوبه است و بعضی میگویند توبه صفت مومنان ست قال الله تعالی توبوا الی الله
جمیعا ایها المومنون و انابت صفت اولیا قال الله تعالی وجاء بقلب
منیب اوبه صفت انبیاء و مرسلان است قال الله تعالی نعم العبد انه اواب

جوهر در مقام عفت شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند ثم العفة
وهی ترک الشهوات پس از انابت مقام عفت ست و آن ترک شهوات اعتناء ماست

چہ ہر اعضا شہوتی دارد باید کہ تائب و منیب از شہوات ہر اعضا باز ماند تا توبہ و انابت استقامت گیرد و در مقام عفت در آید خداوند تعالی از وی ہمہ اعمال پذیرد

جوہر در مقام ورع و تقوی شیخ قطب الدین دمشقی قدس سرہ در رسالہ مکیہ میفرمایند **ثم الورع وہو ترک المحذورات ثم التقوی وہو ترک الشبہات** پس از عفت مقام مقام ورع است و آن ترک ممنوعات ست پس تقوی است و آن ترک شبہات است حضرت شیخ شبلی قدس سرہ میفرمایند ورع آنست کہ پرہیز کنی از آنکہ غافل و پراگندہ کند دل ترا از حق تعالی چشم زدنی و شیخ سعد الدین قدس سرہ در مجمع السلوک کہ شرح این رسالہ است میفرمایند کہ نزد بعضی ورع ترک چیزیست کہ پوشیدہ است بروکہ حلال ست یا حرام و این دو نوع ست اگر صاحب دل ست فتوی از دل طلبد و اگر صاحب دل نیست بہ فتوای مفتیان رود و ورع چہار قسم ست ورع عدول و ورع صالحان و ورع متقیان و ورع صدیقان ورع عدول آنست کہ در فتوی حرام و در ارتکاب آن فسق واجب آید دوم ورع صالحان آنست کہ باز بودن از انچہ احتمال تحریم بران راہ نیابد چنانکہ صیدی را یکی زخم کند و از پیش نظر غائب شود پس آنرا مردہ یابد آنرا نباید خورد زیرا کہ احتمال آن دارد کہ بافتادن یا بسببے دیگر مردہ باشد نہ بزخم و احتیاط آنست کہ آن حرام نیست ولیکن گذاشتن آن از ورع صالحانست اما در چیزی کہ احتمال تحریم بدان راہ نیابد گذاشتن آن از ورع موسوسان باشد چنانکہ کسی از شکار باز ماند از بیم آنکہ شکاری از آدمی کہ مالک آن باشد جستہ بود و ہمچنین ماہی کہ از دست و خریطہ صیاد خزیدہ بود و بر مثل این احتمالات احتراز کردن از وسوسہ باشد اما اگر در گوش ماہی حلقہ باشد احتراز نمودن ازان از ورع باشد سوم آنکہ در فتوی حرام نباشد و در حلیت آن شبہہ نبود ولیکن بیم آن باشد کہ بحرام ادا کند و آن ترک چیزیست کہ دران باک نباشد از ترس انچہ دران باک است و این ورع متقیان ست و بعضی گویند کہ تمام تقوی آنست کہ بندہ در مثقال ذرہ بترسد تا بدان حد کہ انچہ حلال داند از بیم آنکہ حرام باشد بگذارد چہارم آنکہ اصلا دران باک نباشد و ترس آن نبود کہ دران باک بود ولیکن تناول آن برای خداوند تعالی نبود و نہ بہ نیت آنکہ در عبادت خداوند تعالی قوت گیرد و باز بودن ازان ورع صدیقان ست آوردہ اند کہ حضرت ذو النون مصری قدس سرہ محبوس بودند و چند روز طعام نیافتند زنی طعامی از وجہ حلال برای ایشان بدست یکے از زندانیان فرستاد ایشان آنرا نخوردند آن زن با ایشان عتاب کرد فرمودند میدانم کہ از وجہ حلال بود اما بدست یکی از زندانیان فرستادہ بود نخوردم و صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند

که اصل دین وقاعده اسلام ورع ست وورع در اصل وقایه نفس ست از وقوع در مناهی وورع از جهت
دوم مقام توبه است که وقایه نفس از وقوع در منهی بعد از ترک آن بی تقدیم توبه متصور نگردد واگر
تورع از منهی قبل الوقوع فیه تقدیر کنم شک نیست که این مقام فوق توبه بود از ان منهی وبعضی اهل
احتیاط گفته اند که ورع ترک شبهات وفضول ست قولا وفعلا وظاهرا وباطنا اگرچه ظاهر شرع دران
رخصت داده است وتورع از منهی درست نیاید الا بترک شبهه وبعضی درین احتیاط کرده اند وگفته
که ورع ترک کل ست چه شاید که ظاهرا وجه شبهه در چیزی نماید ومع ذلک مختلط وممتزج بود پس حذر
واحتراز از ان یقینا بترک کل متحقق شود واز ینجاست قول حضرت جنید بغدادی قدس سره که ورع
ترک کل ست وبعضی از مشائخ بتعلیم وتعریف جناب الهی نه بعلم ظاهر وجه حل وحرمت اشیا دانسته اند
چنانکه بر طرف انگشت وسطی حضرت حارث بن اسد المحاسبی قدس سره رگی بود چون دست بطعام
شبهه دراز کردی آن رگ بر خاستی بدان تعریف حرمت طعام بدانستی ونخوردی وحضرت سهل
بن عبد الله تستری قدس سره میفرمایند الورع اول الزهد والزهد اول التوکل والتوکل اول القناعة
والقناعة اول الرضا وحضرت ابراهیم خواص قدس سره میفرمایند الورع دلیل الخوف والخوف
دلیل المعرفة والمعرفة دلیل القربة وهمچنانکه در مقام توبه بحسب تفاوت اقدام رجال اثبات
درجات بعضها فوق بعض کرده شد در مقام ورع ودیگر مقامات همچنین قیاس باید کرد چه در
هر مقام بحسب غلبه حال هر طائفه را قدمگاهی دیگرست

جوهر در مقام محاسبه شیخ سعد الدین قدس سره در مجمع السلوک میفرمایند که شیخ قطب الدین
دمشقی قدس سره بعد بیان مقام تقوی بیان مقام محاسبه نفس نیاورده شاید که محاسبه نفس را
در ورع وتقوی داخل گردانیده وقسمی علیحده نشمرده وشیخ ضیاء الدین ابو النجیب سهروردی قدس سره
در آداب المریدین بعد ورع تقوی را بیان نکرده اند شاید که تقوی را در ورع آورده اند بلکه بعد
ورع محاسبه نفس را بیان کرده اند وفرموده اند ثم محاسبة النفس وهی تفقد زیادتها من نقصها
وما لها وما علیها پس از مقام ورع مقام محاسبه نفس ست وآن باز جستن زیادت نفس ست از نقصان نفس
وآنچه مراو راست وآنچه بروست وگفته اند در توبه استقامت نیابد تا تائب را با نفس محاسبه نباشد
تا آن محاسبه آخر کار بدانجا رسد که همه ما لها وما علیها بکلی نماند ومخفی نماند که تا محاسبه نفس نبود
ورع وتقوی میسر نشود هر که او عنان نفس بدست او داد کار دین را بر باد داد ومحاسبه نفست که بر روی
با نفس خود از قول وفعل که در وجود آید حساب کند اگر خیر باشد شکر حضرت خداوند تعالی بجا آرد

واز توفیق حضرت او سبحانه وتعالی داند که وما توفیقی الا بالله واگر شر باشد نفس را ملامت کند و پشیمان شود وزود بتوبه و استغفار مشغول گردد و محاسبه شب بعد اشراق کند و محاسبه روز بعد از مغرب

جوهر در مقام زهد صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که زهد از جمله مقامات سنیه ومراتب علیه است چنانکه در خبرست کسی را که زهد دادند خیر کثیر دادند و مراد از زهد صرف رغبت ست از متاع دنیا واعراض قلب از اعراض آن و مقام زهد ثالث مقام توبه وورع است چه سالک طریق حق اول نفس را بمقمعه توبه نصوح از تورط وانهماک در مناهی وملاهی قمع ومنع کند ومجال حظوظ وشهوت برو تنگ گرداند آنگاه بمصقله ورع وتقوی آئینه دل را از زنگ هوا وطبع روشن وصافی گرداند تا صورت حقیقت دنیا و آخرت کماهی لسو نماید پس دنیا را بر صورت قبح وفنا مشاهده کند واز وی اعراض نماید وآخرت را بر صورت حسن وبقا مطالعه کند ودر وی راغب گردد وحقیقت زهد متحقق شود وهر چند بنسبت منتهیان صورت ترک وتجرید لازم حقیقت زهد نیست ولیکن نسبت بمبتدیان چون صورت ترک وتجرید از لوازم زهدست بیشتر اقوال مشائخ در تعریف زهد از جهت تمییز مدعیان از صادقان مشتمل ست بر وجود ترک املاک وحظوظ چون قول حضرت جنید بغدادی قدس سره الزهد خلو الایدی عن الاملاک والقلوب عن التتبع وقول حضرت سری سقطی قدس سره الزهد ترک حظوظ النفس من جمیع ما فی الدنیا واین زهد عوام ست در درجه اولی وزهد خواص در درجه ثانیه زهد در زهدست ومعنی آن صرف رغبت ست از حصول زهد که مستند ان رغبت واختیار بنده وتطلع نفس اوست بحظوظ اخروی وانمعنی بفنا ارادت واختیار خود در ارادت واختیار حق راست آید وزهد اخص خواص در درجه ثالثه زهد بالله است وآن زهدیست در دنیا وآخرت باختیار حق بعد از فناء اختیار خود واین زهد مخصوص ست بانبیاء وخواص اولیا وبعضی گفته اند که زهد در زهد عدم مبالات ست بزهد از جهت استحقار دنیا وزهد نتیجه حکمت ومنتج علم وهدایت ست ودر اثناء زهد رغبت در دنیا نتیجه جهالت ومنتج کوری دل ست وزهد نتیجه حکمت ازان جهت ست که حکیم کسی را گویند که بناء کارها بر اساس محکم نهد وشک نیست که زاهد بجهت اعراض از دنیای فانی ورغبت در آخرت باقی بناء کار خود بر قاعده استوار نهاده وشیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند ثم الزهد وهو ترک ما یشغله عن الله تعالی پس از تقوی مقام زهدست وآن ترک چیزی که مشغول کند سالک را از خداوند تعالی که ما شغلک عن الله تعالی فهو صنمک وقال ابراهیم بن ادهم قدس سره الزهد فرض وفضل ومکرمة فالفرض فی الحرام والفضل فی الحلال والمکرمة فی الشبهات فرمودند حضرت ابراهیم ابن ادهم قدس سره زهد فرض ست وفضل است

ومکرمت است یعنی سبب کرامت ست پس فرض در حرام ست که ترک آن فرض ست وفضل در حلال است
بزرگی و نوازش ۱۲
که حلال را ترک آرد اگر زیاده از لابد باشد ومکرمت ترک شبهات ست که شبهات ومحتملات را ترک آرد وصاحب
مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که روایت کرده اند از امام احمد حنبل رضی الله تعالی عنه که زهد سه نوع ست
زهد عوام وآن ترک حرام ست وزهد خواص وآن ترک فضول حلال ست وزهد عارفان وآن ترک چیزے
که از حق تعالی بنده را مشغول کند وبعضی گویند زهد ترک حلال ست از دنیا وروی گردانیدن از دنیا واز
شهوتهای دنیا وروی گردانیدن از دنیا نه آن باشد که از دنیا بیرون رود ولیکن آن باشد که با دنیا باشد
ومراد از دنیا نجوید وبعضی گویند زهد دو نوع ست زهدی که مقدور بنده است وزهدیست که مقدور
بنده نیست اما زهدی که مقدور بنده است سه چیز ست ترک طلب چیزی که ندارد از دنیا ودور کردن
چیزی که دارد از دنیا وترک خواست دنیا در باطن اما زهدی که مقدور بنده نیست اینست که دنیا بر دل
زاهد بکلی سرد گردد ولیکن بنده چون زهد مقدور بجا آرد زهد غیر مقدور نیز حاصل گردد وصعب ترین کارها
درین باب بیرون کردن خواست دنیاست از دل بسا تارک بینی در ظاهر ومحب باشد دنیا را در
باطن پس مهم آنست که خواست دنیا از دل بیرون رود وگفته اند چون بنده بدو چیز مواظبت کند یعنی
آنچه ندارد نطلبد وآنچه دارد دور کند خداوند تعالی او را توفیق دهد که خواست دنیا نیز از دل دور کند وکسی که
دست خویش از املاک همه کون خالی کند او را مقام زهد درست نیست تا دل از طلب دنیا خالی نکند
از بهر آنکه طالب راغب ست وزهد ضد رغبت ست والضدان لایجتمعان ملک دنیا حضرت سلیمان
علیه السلام را بود وزاهد بودند پس درست شد که خالی کردن دل از طلب با وجود ملک بهتر از خالی کردن
با وجود طلب در دل وحضرت ذوالنون مصری قدس سره فرمودند علامت زاهد سه چیز ست تفریق المجموع
وترک طلب المفقود والایثار عند القوت بزرگی از شیخ بایزید بسطامی پرسید که حد زهد نزد شما
چیست فرمودند چون بیابیم بخوریم وچون نیابیم صبر کنیم آن بزرگ فرمود نزد ما آنست که چون نیابیم صبر کنیم وچون بیابیم ایثار کنیم
جوهر در آنکه آنچه زاهد را بآن قناعت باید کرد در دنیا نگاه داشتن مستقبل را بزرگترین درجه
آنست که بیش از آنکه گرسنگی دفع کند هیچ چیز نگاه ندارد که اصل زهد کوتاهی امل ست واصل حرص درازی
امل ومیانه آن بود که قوت ماهی یا چهل روز نگاهدارد وکمترین درجه آن بود که یک ساله نگاه دارد
واگر زیادت از یکساله نگاه دارد از زهد محروم ماند ورسول صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم برای
عیال یکساله نهادی که ایشان طاقت صبر نداشتندی واما برای خود شبانگاه را هیچ نگذاشتی وکمترین
نان خورش سرکه وتره است ومیانه روغن وآنچه از آن کنند ومهین گوشت اگر بر دوام خورد زهد رفت

و اگر در هفته یکی دو بار بیش نخورد بکلی از درجه زهد بیرون نیفتد اما وقت خوردن باید که در روزی یکبار بیش نخورد
و اگر در دو روز یکبار خورد تمام تر بود و اما چون در روزی دو بار خورد آن زاهد نبود - کیمیاے سعادت

جوهر مهم دنیا شش چیزست خوردنی و پوشیدنی و مسکن و خلوت خانه و زن و مال و جاه مهم
اول طعامست حضرت ذوالنون مصری قدس سره فرموده‌اند که علامت زاهدی که سینه او گشاده باشد سه چیزست
تفریق المجموع و ترک طلب المفقود و الایثار عند القوت و بعضی فرمایند که حد زهد آنست که چون
بیابیم بخوریم و چون نیابیم صبر کنیم و بعضی فرمایند که چون نیابیم صبر کنیم و چون بیابیم ایثار کنیم

جوهر هر که خواهد که زهد بداند باید که از احوال سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم بداند
آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم را وقت بودی که چهل شب در خانه چراغ نبودی و غیر از خرما
و آب هیچ طعامی نبودی مهم دوم جامه است زاهد را باید که یک جامه بیش نبود تا چون بشوید برهنه باید بود
و اگر دو باشد زاهد نبود و کمترین آن پیراهنی و کلاهی و کفشی بود و بیشترین آن بود که با این دستاری
و ازاری بود اما جنس کمترین پلاس بود و میانه پشم درشت و اعلی پنبه درشت و چون نرم و باریک [illegible]
زاهد نبود - کیمیاے سعادت

جوهر در ترک دنیا دوستی دنیا از جمله مهلکات است و دشمنی آن از منجیات هر که چهل روز
در دنیا زاهد شود چشمهای حکمت بر دل او گشاده شود و فرمود سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه
و سلم اگر خواهی که خدای تعالی ترا دوست دارد در دنیا زاهد باش و فرمودند حضرت سید عالم صلی الله تعالی
علیه و آله و اصحابه و سلم هر که در دنیا زاهد شود حق تعالی در حکمت بر دل او بگشاید و زبان او را بآن گویا
گرداند و از دنیا او را بسلامت بدار السلام برد - کیمیای سعادت

جوهر صاحب کیمیاء سعادت گوید هر که به ترک دنیا گوید برای اظهار سخاوت یا بسببی دیگر جز
طلب آخرت او زاهد نبود و فروختن دنیا بآخرت هم زهدی ضعیف باشد نزد اهل معرفت بلکه عارف
آن بود که آخرت را نیز از پیش بردارد همچنانکه دنیا برداشت بلکه از دنیا و آخرت جز حق تعالی نخواهد
و هر چه جز ویست همه در چشم وی حقیر گردد و این زهد عارفانست و روا باشد که این عارف چنان بود
که از مال نگریزد بلکه می ستاند و بموضع خود می نهد و بمستحقان می دهد چنانکه عمر رضی الله تعالی عنه
که مالهاے روی زمین همه در دست او بود و او از ان فارغ بلکه چنانکه عائشه رضی الله عنها کرد که صد هزار
درم بیک روز خرج کرد و خود را بیک درم گوشت نخرید پس عارف باشد که با صد هزار درم که در دست
داشته باشد زاهد بود و دیگری یک درم ندارد و زاهد نبود بلکه کمال در آنست که دل از [illegible] بود

تا نہ بطلب آن مشغول باشد و نہ بگریختن از ان نہ آنرا دوست دارد و نہ دشمن چہ ہر کہ چیزی را دشمن دارد
ہم بآن مشغول بود چنانکہ آن کس کہ دوست دارد و کمال در انست کہ از ہر چہ جز حق تعالی ست فارغ بود
یکی عبداللہ مبارک را گفت رحمۃ اللہ علیہ یا زاہد گفت زاہد عمر عبدالعزیز ست کہ مال دنیا در دست اوست
و با آن کہ بران قادر ست دران زاہدست اما من کہ چیزی ندارم از من زاہدی چون درست آید۔

جوہر درجات زہد زاہد را سہ درجہ است یکی آنکہ از دنیا دست بدارد و دل او بآن می نگرد
لیکن مجاہدہ و صبر می کند و این امتزہد گویند نہ زاہد اما راہ زاہد این بود دوم آن بود کہ دل بآن
ننگرد اما بزہد ہا می نگرد و زہد خود را کاری میداند و این زاہدست اما از نقصانی خالی نبود سوم آن بود
کہ در زہد نیز زاہد بود یعنی کہ زہد خود را نہ بیند۔ و ان را کارے نداند۔ درجات زہد در حق انچہ کہ زہد
برای آنست سہ چیز ست یکی آنکہ زاہد شود تا از عذاب آخرت برہد و این زہد خائفان ست و دیگر آنکہ برائے
ثواب آخرت باشد۔ و این تمام تر بود کہ این زہد بر جا و محبت بود و این زہد راجیان ست سوم کہ در
دل او نہ بیم دوزخ بود و نہ امید بہشت بلکہ دوستی حق تعالی دنیا و آخرت ہر دو از دل بر داشتہ باشد کہ بسیار
جوہر دنیا بالضم این جہان و معنی اصلی زن بسیار نزدیک شوندہ است مشتق از دنو کہ بمعنی
نزدیک شدن باشد چراکہ دنیا اقرب ست بسوی آدمی بہ نسبت عقبی یا بمعنی زن سخت و خسیس
و ناکس درین صورت مونث ادنی ست مشتق از دنائت کہ بمعنی ناکسی و زبونی و الف لفظ دنیا را
بخلاف الف لفظ عقبی و ضربی و نصری وغیرہ برسم الخط عربی و فارسی بشکل الف نویسند چراکہ ہمچنین
الف کہ بعد یای تحتانی واقع شود بشکل الف نویسند چنانکہ در علیا وغیرہ مگر در لفظ یحیی علماً بیا نگارند
جوہر ترک دنیا عبارتست از ازالہ[دور کردن ۱۲] محبت غیر جناب حق سبحانہ و تعالی پس کسی کہ در دل او محبت
جناب خداوند تعالی جا گیرد و ہیچ چیز او را مانع یاد حضرت حق تعالی نیاید و غافل از جناب او سبحانہ نکند
اگر ہمچنین کس مال برای امور دینی جمع کند چنانکہ برای حج یا برای ایفاے حق واجب چون نفقہ
عیال و امثال آن این دنیا نیست بشرطیکہ محبت بآن ندارد و کسی کہ ہنوز بمقام محبت نرسیدہ
و غافل ست از حضرت حق تعالی اگرچہ مال ندارد طالب دنیاست

جوہر در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہ العزیز فرمودند
ترک دنیا آن نیست کہ خود را برہنہ کند مثلاً لنگوٹہ بندد و بنشیند ترک دنیا آنست کہ لباس بپوشد و
طعام بخورد اما انچہ میرسد روان می دارد جمع نکند و با و میل نکند و خاطر را متعلق چیزی ندارد و فرمودند
کہ اصل دانائی آنست کہ از دنیا پرہیز کند۔ و فرمودند اگر مردی وصیت کند کہ ثلث مال من بعد از من

بمردی بدهند که او اعقل الناس باشد و حکم ان اینست که آن مال بکسی دهند که او تارک دنیا باشد یکی از
حاضران التماس نمود که چون آن تارک دنیا باشد چگونه قبول کند فرمودند که سخن در مصرف میرود و حکم
موضع مصرف آنست و مناسب آن یعنی فرمودند که دنیا نه همین زر و سیم ست و اسباب و غیر آن و از بزرگی
روایت فرمودند که او گفته است بطنک دنیاک شکم تو دنیای تست هرچه کمتر خوری از تارکان دنیا باشی
و هرچه سیر خوری نباشی جواب سائل نیز باین وجه می شود و هیچ مانع ترک دنیا نمی شود که قبول بکند و بنفس
و بدست و بجوارح خود صرف نکند و بفقرا و محتاجان بدهد و اگر بنفس خود هم آنقدر صرف کند که سد جوع منوط
باشد هیچ مانع نیست و فرمودند که وقتی جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم با یاران خود فرمودند
که درویشی را مخیر کردند که تو دنیا و آنچه در دولت اختیار می کنی یا آنچه در عقبی برای تو مهیا کرده آن درویش
گفت آنچه در عقبی برای من مهیا کرده اند همان اختیار کردم چون حکایت تمام شد حضرت افضل الصدیقین
رضی الله تعالی عنه گریستن گرفت صحابه پرسیدند که حال چیست فرمودند آنچه جناب سرور عالم صلی الله تعالی
علیه و آله و صحابه و سلم فرمودند که درویش را در میان دنیا و عقبی مخیر کردند هم جناب سرور عالم اند صلی الله تعالی
علیه و آله و صحابه و سلم و فرمودند بزرگی بود وقتی مصلی بر روی آب انداخته بود و نماز میکرد و می گفت
خداوندا خضر ارتکاب کبیره می کند او را از آن توبه ده همدرین حال خضر حاضر شد و گفت ای بزرگ من
کدام کبیره ارتکاب می کنم گفت تو درختی در بیابان نهال کرده و در سایه آن می نشینی و آسایش میگیری
و نمیگوئی که برای خدا تعالی کرده ام خضر در حال مستغفر شد بعد از آن آن بزرگ در معنی ترک دنیا
خضر را گفت که همچنین باش که من می باشم خضر گفت که تو چگونه می باشی آن بزرگ گفت همچنین می باشم
که اگر جمله دنیا مرا دهند و بگویند که این را قبول کن و گویند که حساب این بر تو نخواهد بود و این هم گویند
که اگر تو قبول نکنی ترا در دوزخ خواهند برد من دوزخ را قبول کنم و دنیا را قبول نکنم خضر گفت چرا گفت
زیرا که دنیا مبغوض جناب خداوند تعالی است و چیزی که جناب خداوند تعالی او را دشمن دارد من بجای او
دوزخ قبول کنم و آنرا قبول نکنم۔

جوهر حضرت مولوی معنوی شیخ جلال الدین محمد رومی قدسنا الله تعالی بسره العزیز در مثنوی
شریف می فرمایند ؎

چیست دنیا از خدا غافل شدن — نی قماش و نی زر و فرزند و زن
چونکه مال و ملک را از دل براند — زان سلیمان خویش را مسکین بخواند
هرکه از دیدار برخوردار شد — اینجهان در پیش او مردار شد

اینجهان واهل او بی حاصل اند — هر دو اندر بیوفائی یک دل اند
می نماید نور نار و نار نور — ورنه دنیا کی بدی دار الغرور
بند بگسل باش آزاد ای پسر — چند باشی بند سیم و بند زر
یک دو روزے چه که دنیا ساعت ست — هر که ترکش کرد اندر راحت ست
معنی الترک راحت گوش کن — بعد ازان جام بقا را نوش کن

وصاحب گلشن راز قدس سره میفرمایند ؎

اگر خواهی که گردی مرغ پرواز — جهان جیفه پیش کرگس انداز
بدونان ده مراین دنیای غدّار — که جز سگ را نشاید داد مردار

جوهر در حدیث شریف وارد ست که حب دنیا سر همه خطا ست و ترک دنیا سر همه عبادت است و دنیا جیفه است و طالب آن سگانند و دنیا سجن مومنین ست و جنت کافرین و حضرت شیخ شبلی قدس سره میفرمایند که اگر مرا گویند که دنیا قبول کن و الا ترا در دوزخ بسوزم من دوزخ را قبول کنم نه دنیا را و حضرت شیخ سهل بن عبد الله تستری قدس سره میفرمایند که عقل را هزار نام ست و هر نامی را ازان هزار نام ست و اول هر نامے ترک دنیا ست ؎

ترک دنیا گیر تا سلطان شوی — ورنه همچون چرخ سرگردان شوی
جمله در باز و فرو کن پای راست — گر کفن را هیچ نگذاری رواست
هر که اشغول دنیا کرده اند — جان او محجوب مولا کرده اند
ترک دنیا در طریقت اصل دان — طاعت و سیر سلوکش فرع آن

و در ثمرات الحیات مذکور ست که حضرت شیخ برهان الدین قدس سره میفرمودند که درینولا طالبان ریاضت می کنند و نتیجه آن مترتب نمی شود بنا بر انیست که دل یکبارگی از دنیا منقطع نمی گردد و این بدان ماند که موشی در چاهے افتاده باشد و جیفه آنرا ناکشیده آب از چاه می کشیده باشند و بعد ازان هرچند آب برآید پاکی از چاه روی ننماید اگر اول این جیفه را که مصدر ناپاکی ست از چاه برآرند به کشیدن چند دلو معدوده آب پاک ظاهر شود ؎ خاطرت کی رقم فیض پذیرد هیهات + مگر از نقش پراگنده ورق ساده کنی + و میفرمودند که چون بر حضرت شیخ محمد غوث قدس سره بعد از ارتکاب ریاضات شاقه و تجرید و تفرید دنیا عرض کردند حضرت ایشان اقبال ننمودند سان اثنا ارواح بزرگان حاضر شدند و فرمودند ای فرزند آنچه بر تو عرض می کنند قبول کن که قبول دنیا مکمل را بعد از وصول ترقی

کمال نقصان ندارد حسب الارشاد ارواح مطہرہ اعزّہ اختیار فرمودند بعد ازان اظہار نمودند کہ قبل ازین تسبیحات جمادات ونباتات وحیوانات شنودمی از انگاہ کہ مرتکب امتعہ فانیہ دنیویہ شدم از استماع تسبیح جمادات باز ماندم مقصود ازین بیان این بود کہ ہرگاہ در شخصی کہ بتکلیف ربانی وترغیب رحانی التفات بدنیا نمودہ باشد اینقدر اثر کند آنان را کہ بطلب نفسانی وتکلیف جسمانی اشتغال بحطام فانی نمانند ثمر چہ بخشد ع آشنا را حال اینست وای بر بیگانہ ۔

جوہر طلب دنیا وطلب حضرت حق سبحانہ وتعالی ہر دو ضدان لایجتمعان اند چنانچہ از حضرت امیر المومنین عمر رضی اللہ تعالی عنہ منقول ست کہ فرمودی اگر دین ودنیا یکجا فراہم آمدی مرا رسیدی ؎

ہم خدا خواہی وہم دنیاے دون		این خیال ست ومحال ست وجنون	

جوہر می آرند کہ چون جناب خداوند تعالی دنیا را آفرید خطاب فرمود کہ ای دنیا خدمت کن مر کسی را کہ خدمت کرد مرا وطلب کن خدمت از کسی کہ خدمت کرد ترا وگفتہ اند کہ جملہ بدیہا در خانہ جمع کردند وکلید آن دوستی دنیا کردند وجملہ نیکیہا درخانہ جمع کردند وکلید آن دشمنی دنیا کردند ۔

جوہر اہل دنیا را بجز پریشانی وپشیمانی وحسرت وندامت حاصل نیست زندگانی را برای مال از دست میدہند ونمیدانند کہ مال بے عمر بکار نمے آید وعمر از مال ہمی افزاید تمام عمر در جمع ومحبت وطلب آن صرف می کنند وآخر می گذارند وبجای آن حسرت وندامت می برند عاقل رنج از برای چیزی برد کہ چون بدست آید باو بماند واز ان تمتع بردارد نہ آنکہ محنت بسیار کند تا بدست آرد وچون وقت تمتع شود بدیگری سپارد وحسرت آن با خود برد ۔

جوہر دنیا پایخانہ آدم ست چون آدم گندم خوردند حاجت انسانی پیش آمد فرمان رسید کہ بہشت جاے آن نیست در دنیا باید رفت ۔

جوہر حضرت رابعہ مناجات کردی وگفتی الہی مرا از دنیا ہرچہ قسمت کردۂ بدشمنان خود دہ وہرچہ در آخرت نصیب رابعہ کردۂ بدوستان خود دہ رابعہ را در دنیا اندوہ تو غمگسار بس واندر آخرت نام تو یادگار بس

جوہر شیخ سعد الدین قدس سرہ در مجمع السلوک میفرمایند کہ در خبر ست کہ علما امینان رسول اند مادام کہ در دنیا در نیایند وخود را بصحبت وجمع آن نیالایند وچون در دنیا درایند وبصحبت وجمع آن بیالایند حذر کنید از ایشان در دین خود یعنی دین از ایشان نگیرید ودر صحبت ایشان منشینید وحضرت سفیان الثوری رضی اللہ تعالی عنہ کہ در عصر خویش قدوہ اہل شریعت بودند فرمایند

که اگر کسی طاعت اہل آسمان و زمین بجا آرد و دنیا را دوست دارد در روز قیامت آواز نمایند که یا اہل قیامت این آن مردست چیزے که خداوند تعالی آن را رانده بود این مرد او را بدوستی گرفته بود۔

جوہر ارباب کمال که اشارت به ترک ناموس کرده اند برای آنست که اصل مذاہب فاسده و عقائد باطله ہمه از ناموس ناشی شده است و ظاہر گشته و حجابے ازین اقوی ارباب مناصب و اصحاب جاه را واقع نیست و ترک دنیا نزد ایشان آسان تر از ترک ناموس و ترک حب جاه ست

جوہر در مقام فقر صاحب مصباح الہدایه قدس سره میفرمایند که سالک طریق حقیقت بمقام فقر که عبارت ست از عدم تملک اسباب نرسد الا بعد از عبور بمقام زہد چه اول تا رغبت او از دنیا منصرف نگردد عدم تملک او درست نیاید و اسم فقر بر کسی که رغبت دارد بدنیا اگرچه ہیچ ملک ندارد عاریت و مجاز بود چه فقر را اسمی و رسمی و حقیقتی ست اسمش عدم تملک با وجود رغبت و رسمش عدم تملک با وجود زہد و حقیقتش عدم امکان تملک چه اہل حقیقت بواسطه آن که جمله اشیا را در تصرف و ملکیت مالک الملک بینند امکان حواله مالکیت با غیر روا نمی دارند فقر ایشان صفت ذاتی بود که بوجود اسباب و عدم آن متغیر نشوند اگر تقدیرا مملکت عالم جمله در حوزه تصرف ایشان آید ہمچنان خود را از تملک آن بری دانند و مترسمان بحدوث اسباب متغیر شوند و اہل تصوف در فضیلت فقر و غنا سخن رانده اند

ناحیه و میان مملکت ۱۲

و مذہب صحیح آنست که نسبت بمبتدیان و متوسطان فقر از غنا فاضلتر و نسبت با منتہیان ہر دو متساوی چه صورت غنا معنی فقر و حقیقت آن از ایشان سلب نتوانند کرد و فقرا محقق چند طائفه اند طائفه دنیا و اسباب آن را ہیچ ملک نه بینند اگرچه در تصرف ایشان بود و ہرچه بدست ایشان آید ایثار کنند و بران توقع عوضی در دنیا و آخرت ندارند و طائفه با این وصف اعمال و طاعات را اگرچه از ایشان صادر شود از خود نه بینند و چشم عوض بران نگذارند و طائفه با این دو وصف ہیچ حال و مقام از آن خود نه بینند و جمله را لطف و فضل او سبحانه شمارند و طائفه با این اوصاف ذات و ہستی خود را از آن خود نه بینند ایشان را نه ذات بود و نه صفت نه فعل نه اثر در ہر دو عالم ہیچ ندارند و این وصف که ہیچ ندارند ہم ندارند درین مقام ست آنچه گفته اند الفقیر لا یحتاج الی الله چه احتیاج صفت محتاج بود و قائم بذات او و اینجا نه ذات ست و نه صفت ہمانا الفقر فخری اشارت بدین معنی ست و این فقریست که بعض صوفیه ورای این ہیچ مقام اثبات نکرده اند و صاحب این فقر را در دو کون ہیچ کس نشناسد مگر جناب حق سبحانه و تعالی حضرت خداوند تعالی الغیور است خواص اولیاء خود را از نظر اغیار مستور دارد تا غایتی که از نظر خود نیز مستور باشند و شیخ قطب الدین

قدس سرہ در رسالۂ مکیہ میفرمایند ثم الفقر وہو عدم الاملاک وتخلیۃ القلب عما خلت عنہ الید
پس از ارادت مقام فقرست وآن نابودن املاک ست کہ الفقیر من لا شیٔ لہ وخالی شدن دل
از انکہ خالی شدہ است از وی دست وصاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند اگر دست از املاک
خالی شدہ است لیکن دل از طلب وی خالی نشدہ او را مقام فقر نبود زیرا کہ طالب ہر چیزی با مطلوب
خود ست بحکم طلب اگرچہ آنرا نیابد حضرت شبلی قدس سرہ فرمودند فقیر آنست کہ او را غنا نبود مگر بحق تعالے
وحضرت نوری قدس سرہ فرمودند فقر آنست کہ نزدیک عدم سکوت باید ونزدیک وجود بذل شاید
وحضرت عبد اللہ انصاری قدس سرہ میفرمایند کہ فقر سہ وجہ است اضطراری واختیاری وحقیقی
اضطراری نیز بر سہ وجہ است کفارتی وعقوبتی وقطیعتی نشان کفارتی صبرست ونشان عقوبتی
اضطرار ونشان قطیعتی شکایت وفقر اختیاری نیز بر سہ وجہ است درجتی وقربتی وکرامتی نشان
درجتی قناعت ست ونشان قربتی رضاست ونشان کرامتی ایثارست وفقر حقیقی نیز بر سہ وجہ است
روی حاجت از خلق گردانیدن ودست حاجت بحق تعالی برداشتن وہر چہ دون حق تعالی است
آنرا پشت دادن وحضرت ابن جلا قدس سرہ فرمودند فقر آنست کہ ترا نباشد وچون باشد ہم ترا
نباشد یعنی تا نباشد ترا میل وطلب نباشد وچون یافتی بر موجود اعتماد نباشد تا حال وجود وحال
عدم یکسان باشد پس فقر عبارت از نیستی ست کہ گفتہ اند اگر چند سر موی از دنیا در ملک فقیر باشد
فقر وی تمام نبود وانچہ گفتہ اند اذا تم الفقر یعنی لا حول ولا قوۃ وانچہ گفتہ اند فہو اللہ یعنے
الا اللہ ومقام نبوت جامع است مر جملہ مقامات را با اینہمہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ
وآلہ واصحابہ وسلم افتخار بفقر کردند وفرمودند الفقر فخری معلوم شد کہ فقر بہترست از زہد بخلاف
زہد کہ مجرد ترک حظوظ فانی ست بر امید یافت نعمت وحظوظ باقی واین را اہل معرفت بیع و
شرا او سلم گویند۔

جوہر در فقر روزی رؤسای قریش در مجلس تشریف معلی حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالے
علیہ وآلہ واصحابہ وسلم حاضر بودند ونزد ایشان فقرا نشستہ صورت مصاحبت واخلاص می نمودند
رؤسا قریش ناخوش شدہ عرض کردند کہ ما را از ایشان ننگ می آید ومخالطت با ایشان خواری
می نماید اگر ایشان از صحبت دور شوند ما وامثال ما بیایند وایمان آرند فرمان رسید دور مکن کسانی را
کہ پروردگار خود را بامداد وشبانگاہ میخوانند باز پیغام کردند کہ اگر ایشان دور نشوند با ما مجلس نباشد
فرمان رسید کہ حبس کن خود را با کسانیکہ پروردگار خود را بامداد وشبانگاہ میخوانند باز پیغام کردند

کہ در حضور ما بر ایشان توجہ نشود بلکہ توجہ بسوی ما رود فرمان رسید کہ تجاوز نکنند دو چشم تو از دیدن روی درویشان اگرچہ نزدیک خلق درویشانند لیکن نزد من توانگر ایشانند خود حضرت سید عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم عظمت فقرا ملاحظہ نمودند فرمودند خداوندا در حیات وممات مسکین باشم وحشر من نیز در زمرہ مساکین بود سے دولت فقر خدایا بمن ارزانی دار ـ کہ این کرامت سبب حشمت درویشانست

جوہر حضرت امیر المومنین ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالی عنہ فرمودند الامن عرف اللہ تعالی لم یکن لہ فاقۃ ولا وحشۃ بعضی میفرمایند کہ لم یکن لہ فاقۃ اشارہ است بر آنکہ اذا تم الفقر فھو اللہ ولم یکن لہ وحشۃ اشارہ است بر کمال انس وانبساط

جوہر فقر عبارت از فنا فی اللہ است واتحاد قطرہ با دریا واین نہایت سیر ومرتبہ کاملان است و آنچہ فرمودہ اند الفقر سواد الوجہ فی الدارین عبارت از انست کہ سالک بالکلیہ فانی فی اللہ شود بحیثیتی کہ اورا در ظاہر وباطن ودنیا وآخرت وجود نماند وبعدم اصلی ذاتی راجع گردد اینست فقر حقیقی وازینجہت فرمودہ اند کہ اذا تم الفقر فھو اللہ زیرا کہ این مقام اطلاق ذات حق ست واینجا غیر اعتباری گنجائی ندارد ومجمع اضداد وتعانق اطراف عبارت ازین مرتبہ است واین سواد اعظم ست زیرا کہ سواد اعظم آنست کہ ہرچہ خواہند در وباشد وہرچہ در تمامت موجودات مفصل ست درین مرتبہ بطریق اجمال ست کالشجر فی النواۃ ومجموع عالم تفصیل این مرتبہ اند وہیچ شے بیرون ازین مرتبہ نیست واین مرتبہ غیر از انسان کامل ہیچ موجود دیگر را میسر نیست وازین جہت ست کہ انسان کامل اکمل ہمہ موجودات ست وسبب ایجاد عالم ـ

جوہر حدیثی کہ روایت کردہ اند بعض اہل تصوف از رسول مقبول صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم الفقر فخری ومعنی آن ثابت ست چنانکہ در خبر صحیح ثابت ست کہ مختار گردانید مرا میان آنکہ باشم من نبی ملک یا نبی فقیر پس اختیار کردم کہ نبی فقیر باشم واکثران بودن فقر فخر موجہ باین وجہ نمودند کہ فقر با قناعت ورضا لازم ست وآن موجب وصول بمراتب رفیعہ است ومانع است در اکثر از حظوظ نفسانیہ بخلاف غنی در اکثر مانع رفعت مرتبہ وموقع است در حظوظ نفسانیہ وثواب فقرا بیشتر ست از ثواب اغنیا کہ فقرا داخل شوند جنت را قبل اغنیا اگرچہ در اعمال مساوی باشند اینکہ گفتہ اکثری ست نہ کلی زیرا کہ اگر شخصے را بخواہش حق تعالی بے طلب از وی دنیا یا طلب باو رود امر الہی بطلب ملک وغنا رسید اورا ابو جہ مانع نیست از رسیدن بمقامات علیہ واین فضل کہ باین غنی حاصل ست نیست مر آن فقرا را کہ باین مرتبہ رسیدند چنانکہ حضرت سلیمان علیہ السلام

ملک وغنی بودند وبمقام اعلی رسیدند وغنا هیچ ضرر بمقام ایشان نکرد واز حضرت سلیمان که دعا کرده بود
براهی یافت ملک چنین که غیر را سزاوار نباشد. بامر الهی بود چنانکه شیخ اکبر نص فرمودند بران در فصوص الحکم
پس وی این طلب بعبد ممتثل امر الهی بودند وما جور خواهند شد بدین طلب وهمچنین بعض عارفان که اغنیا
بودند وغنا با ایشان ضرر نرسانید در مقامات ایشان - مقام عبدیت فوق همه مقامات ولایت است
وآن استیفاء حقوق عبدیت ست وصاحب این مقام نمی بیند چیزی را در ملک خود زیرا که عبد مالک
نمی تواند شد وهمه اشیا را ملک جناب حق سبحانه وتعالی می بیند وخود تصرف نمی کند مگر بامر سید خود وبوجهی
ترک نمیکند حقی از حقوق عبدیت واین مقام محمدیست صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم آنسرور عالم
علیه السلام عبد محض بودند وجناب خداوند تعالی تعبیر فرموده است از انجناب سرور عالم علیه السلام بعبد الله
وعبدیت را فقر وذلت لازم ست پس صاحب این مقام خود را فقیر می بیند در کل حال وذلیل می بیند
خود را بین یدی الله واین فقر وذلت عین عزت ویست وموجب رفعت عظیمه ست لهذا فرمود که الفقر فخری
واین فخر او علیه السلام ظاهر شود بروز قیامت بر همه کسان واین فقر سید الاولین والآخرین است
صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم وهمه مامور باتباع او شدند - ملک العلماء در شنوی معنوی
جوهر صاحب فوائد الفواد قدس سره میفرمایند که سخن در معامله فقرا افتاد وبیع وشرای ایشان
حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره العزیز فرمودند که شیخ بدر الدین اسحاق یکی را شطرنجی
داده وفرمودند که این را ببازار ببر وبفروش بعد از ان فرمودند که درویشانه فروشی التماس کردند که
درویشانه فروختن چگونه باشد فرمودند که بخانه بازنیاری بهر بهائی که بدهند بفروشی
جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره در معنی آیه یا ایها الناس
انتم الفقراء الی الله میفرمودند که آدمیان محتاج حق سبحانه اند وچون حق تعالی بعلم قدیم خود میدانست
که آدمی بحسب مقتضای البشریت بنان وآب واسباب دنیوی محتاج خواهد بود لاجرم جمال قیومیت خود را
از مظاهر اشیا ظاهر گردانید تا آدمی بهر چه محتاج شود فی الحقیقت محتاج بحق سبحانه باشد از وجه
قیومیت وی تعالی شانه
جوهر فقرا چنانکه شیخ اکبر قدس سره فرموده اند آن کسانند که مفتقر ومحتاج شوند باعتبار آنکه هر چیز
اسمی است پس عامه انسان محجوب اند باشیا از حق واین فقرا سادات می بینند اشیا را مظاهر حق
که تجلی کرده است درین اشیا برای عباد خود پس این فقیر در احتیاج خود بسوی سمع وبصر هم محتاج نیست
مگر بحق چه سمع وبصر مظهر حق اند وهمچنین جمیع اشیا باین مرتبه است که مظهر حق ست واین حال فقر است و

فقیر آنست کہ محتاج بہر شی باشد۔ و بسوی خود کسی را محتاج نہ بیند کہ خود را عبد می بیند و کامل ست در عبودیت پس این فقر اسنی و اعظم حال ست از حالات بایزید سوال کرد تا از حق بماذا اتقرب الیک بچہ چیز قرب حاصل کنم بتو ای اللہ تعالے در جواب فرمود بالذلۃ والافتقار تقرب حاصل کن بذلت و افتقار یعنی خود پیش ہر خلقے ذلیل و خوار باش و خود را در ہمہ حال مفتقر بسوی حق دان بہر مظہر کہ حق ظاہر می شود۔ شرح مثنوی

جوہر ۵ جملہ ما و من بہ پیش او نہید + مالک ملک اوست ملک او را دہید + یعنی جملہ اشیا تسلیم او سبحانہ بکنید کہ او مالک ہمہ کائنات ست و شما فقیر ہستید اصلا شما را ملک نیست چنانکہ اللہ تعالے میفرماید وانتم الفقراء الی اللہ تعالی شیخ ابو یزید را قدس سرہ فرمود متقرب شو بسوی من بآن چیز کہ نزد من نیست ابو یزید قدس سرہ عرض کرد کہ چہ چیز ست کہ نزد تو نیست ای اللہ فرمود کہ ذلت و افتقار ست کہ نزد من نیست متقرب شو بذلت و افتقار پس کمال ولی آنست کہ خود را فقیر الی اللہ داند در ہمہ اوقات و این فقر را نصب العین دارد بحسب ظاہر او مفتقر است باشیاء خارجہ از ذات چنانکہ محتاج ست بسلطان و اموال و لباس و غیر آن و یا داخلہ در ذات چنانکہ مفتقر است بسوی قوی اخود پس آن ولی این فقر افقر بسوی حق داند و مشہود وی باشد کہ اینہمہ محتاج الیہ می نماید ہمہ مظاہر حق اند و این حاجت کہ ہست بسوی ظاہر ست نہ بسوی مظاہر و شیخ اکبر فرمودہ کہ از اولیا فقرا اند۔ و آنہا کسانند کہ محتاج می شوند بسوی ہر شے من حیث آنکہ آن شی عین مسمی اللہ است چہ حقیقت آیے است از آنکہ مفتقر شود احدی بسوی غیر اللہ۔ و اللہ تعالی خبر دادہ است کہ ہمہ افراد انسان فقیر و محتاج اند بسوی اللہ علی الاطلاق بلا تخصیص پس دانستم کہ حق ظاہر است در صورت ہر شے مفتقر الیہ ست و اکثر ناس محجوب اند باشیا مفتقر الیہا از اللہ تعالی و گمان می برند کہ ما محتاجیم بغیر اللہ تعالی و این سیمان کہ اولیا اللہ اند می بینند اشیا را مظاہر حق و حق متجلی شدہ است در ان مظاہر برای عباد خود پس نیست محتاج این فقیر مگر بسوی اللہ در احتیاج بسوی اشیا پس چہ لطیف ست سریان حق در موجودات و سریان بعض در بعض اللہ تعالی میفرماید وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون نہ پیدا کردم جن و انسان را مگر برای آنکہ عبادت کنند مرا یعنی ذلیل باشند پیش من و تذلل حاصل نمی شود مگر آنکہ دانند بمعرفت شہود مراد ہمہ اشیا پس متذلل شوند مرا کہ ظاہرم و نہ متذلل شوند مظاہر را و فقیر آنست کہ متذلل شود بسوی ہر شی تا این مشاہدہ پیدا شود و نہ مفتقر شود بسوی وی ہیچ چیز و ہیچ احد در شہود وی پس این اسنی حالات ست و شیخ اکبر تحقیق فقر

بوجه اتم فرموده گفته که فقر و حاجت و ذلت صفت ذاتیه است انسان را و انسان بهر وجه فقیرست بسوی الله در منظاهر که ظاهر شود و فرموده که غنی صفت حق ست و انسان موصوف نمی شود و اصلا چه الله تعالے مصالح ایشان در استعمال اعیان بعض اشیا گردانید پس ناچارست که آن اشیا را استعمال نماید پس سوی این اشیا فقیر و محتاج ست و او را غنا نیست بهمه حال پس او فقیرست بهمه وجوه بسوی الله - همه کائنات ملک الله است و انسان بهر وجه فقیر و ذلیل ست و این مشهود ست مر عارف را پس می باید انسان را که هر چیز مسلم دارد بوی و خود را خلیفه داند و تصرف کند بوجه خلافت نه بوجه آنکه ملک خود داند که منافی معرفت شهودی ست لیکن بوجهی که شرع شریف بآن اذن داده است - شرح مثنوی معنوی

جوهر درویش بالفتح بمعنی خواهنده از درها و این در اصل درویز بود زا را بشین معجمه بدل کردند و دریوزه در اصل در آویز بود بمعنی آویزنده از در چون گدا بوقت سوال از درها می آویزد یعنی در ها را میگیرد لهذا گدا را درویش گفتند و بعضی محققین نوشته اند که درویش در اصل دریوز بود و درمیان یا و واو قلب مکانی کردند درویز شد بعده زا را بشین بدل کردند و یوز صیغه امرست از یوزیدن که بمعنی جستجو کردن است این وجه آخرین مستفادست از سراج اللغات و وجه اول که سابق مذکور شد از مدار و موید و سروری و سراج و چون اطلاق این لفظ بر خدا رسیدگان گوشه نشین صادق نمی آید و زیبا نمی نماید لهذا فقیر صاحب معرفت را جهت تمیز دُرویش بضم دال باید گفت درینصورت مرکب باشد از دُر که بمعنی مروارید ست و ویش که در اصل واش بود مزید علیه وش که کلمه تشبیه است چنانکه سار مزید علیه سر بعده واو را کسره داده الف را بقاعده اماله یای مجهول کردند کسی از اهل لغت این وجه ننوشته فقیر مولف بدعای درویشان از قوانین فارسیه استخراج نموده - چنین مذکورست در غیاث اللغات -

جوهر درویش باصطلاح این طائفه علیه آنست که در پرتو نور تجلی نیست گشته و در فنا از خودی عین بقا بحق یافته

جوهر در بیان آنکه فقیر صابر فاضل ترست یا غنی شاکر صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که فقیر صابر نزدیک شیخ جنید بغدادی و خواص و ابو النجیب سهروردی و بیشتر علماء فاضل ترست از غنی شاکر و علامت آن فقیر آنست که از زوال فقر چنان بترسد که غنی از زوال غنا اما دلیل بر آنکه فقیر را بر غنی فضل ست قوله تعالی المحبه صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم و اصبر نفسک مع الذین یدعون ربهم بالغداة والعشی یریدون وجهه و این امر از جهت فقراء بود و جای دیگر فرمود و لا تطرد الذین یدعون ربهم بالغداة والعشی یریدون وجهه و این نیز از بهر همان فقراء بود و در خبر

مشهورست یدخل فقراء امتی الجنة قبل الاغنیاء بنصف یوم و ذلک خمسمائة عام و در حدیثی باربعین
خریفا واند اربعین خریفا چهل سال مرادست ومراد ازین تقدم تقدم درویش حریص ست بر توانگر حریص و
تقدم پانصد سال تقدم درویش زاهدست بر توانگر حریص ونیز در خبرست که جبرئیل علیه السلام بحضور حضرت
سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم عرض کردند که خداوند تعالی سلام میرساند ومیفرماید که این
کوهها را زر گردانم وباشما باشند فرمودند دنیا سرای کسی ست که اورا سرا نباشد ومال کسی ست که اورا مال نباشد
آنرا کسی جمع کند که عقل ندارد ودر خبرست که آخر پیغمبران که در بهشت رود حضرت سلیمان بن داؤد اند بسبب
ملک او وآخر یاران من که در بهشت برود عبدالرحمن بن عوف ست برای توانگری او ودر خبرست از اهل هیبت
که فرمودند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم چون خداوند تعالی بنده را دوست دارد
مبتلا گرداند وچون بدوستی کامل اورا دوست دارد اورا سرمایه گیرد یعنی اورا نه اهل گذارد ونه مال و
مردے بخدمت حضرت ابراهیم ادهم قدس سره ده هزار درم آورد قبول نکردند وفرمودند میخواهی که نامم
از دیوان درویشان پاک کنی اهل تصوف میفرمایند معراج الفقیر فی لیلة الفاقة فقر سری از اسرار است
در ملک وملکوت هرچه بود در نظر حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم در شب معراج
نهادند بگوشه چشم ننگریستند وفرمودند الفقر فخری اگر امروز آنچه نمرود وفرعون را دادند ترا دهند در زیر
این سری دان نه بینی که حضرت سید المرسلین صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم از شب معراج باز آمدند
در خانه قوت یک روزه نبود ابن عطا قدس سره گفت توانگر شاکر فاضل تر از درویش صابر حضرت جنید
بغدادی قدس سره ابن عطا را برای این دعاء بد کردند پس او مبتلا شد بکشتن فرزندان وتلف مال و
زوال عقل چهار ده سال ورجوع کرد بتفضیل درویش صابر بر توانگر شاکر ودر خبرست که درویشان پیش حضرت
سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم بنالیدند از سبقت توانگران بخیرات وصدقات وحج وغیره پس
حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم ایشان را کلمات آموختند در تسبیح وفرمودند که
ایشان بدان بیش از ان یابند که توانگران یافته اند پس توانگران نیز کلمات آموختند پس درویشان
بحضور حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم باز گشتند حضرت سرور عالم صلی الله تعالے
علیه وآله واصحابه وسلم فرمودند ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء روایت ست از انس بن مالک
که درویشان رسولی فرستادند بخدمت حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم وآن رسول
التماس کرد که درویشان عرض میکنند که توانگران در بهشت روند که حج میکنند وما نمی توانیم وعمره می کنند
وما نمی توانیم وچون بیمار شوند مال الهی خود خرج می کنند فرمودند که درویشان را از من برسان که هر که از شما صبر کند

و ثواب امید دارد و او را سه خصلت باشد که توانگران را نبود اما یک خصلت آنکه در بهشت غرفهاست که اهل بهشت در آن همچنان نگرند که اهل زمین در ستارگان آسمان و در آن در نرود مگر پیغمبر درویش یا شهید درویش یا مومن درویش دوم آنکه درویشان پیش از توانگران به نیم روز و آن پانصد سال باشد در بهشت روند سوم آنکه چون توانگران سبحان الله گویند و درویش هم گوید توانگر بدرویش نرسد اگرچه ده هزار درم در آن نفقه کند همچنین همه کارهای نیک و این دلیل ست بر آنکه آنچه فرمودند ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء بدان زیادت ثواب درویشان خواست بر ذکر کذا فی ترجمة الاحیاء در این جواب محل نظر ست زیرا که جوابی ظاهر با تکلف ست اولی آنست که بگوییم ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء عائد بسوی گفتن تسبیحات مراد باشد یعنی گفتن تسبیحاتی که شما میگفتید ایشان هم میگویند فضل خداوند تعالی ست و ازین فضل غنی بر فقیر نیاید زیرا که در گفتن تسبیحات فریقین برابرند و آنچه در حدیث ست الید العلیا خیر من الید السفلی یعنی دست برتر که دست دهنده است بهتر ست از دست فروتر که آن دست ستاننده است علی ما ورد فی تتمة هذا الحدیث و الید العلیا هی المنفقة و الید السفلی هی السائلة پس محققان میفرمایند که بهتری دست معطی نه بدین وجه است که وی غنی ست مال میدهد بلکه بدین وجه است که از مال بیرون می آید و بصفت فقر خود را می آراید پس همین حدیث که در فضیلت سخا و عطاست دلیل ست بر فضل فقیر بر غنی نه فضل غنی بر فقیر که غنا ایشان بوجود اسباب و غنا او با اسباب نیست ذاتی ست بزرگی فرماید که اگر اغنیا صاحب صدقه باشند فقرا صاحب صدق باشند و صدقه هرگز مانند صدق نباشد پس هر که فضل نهد غنا و انفاق و عطا را بر فقر بسبب سخا و عطا چنان بود که کسی فضل آرد معصیت را بر طاعت باعتبار فضل توبه و توبه را افضل ست از بهر ترک معصیتی که مذمومه است نه باعتبار نفس معصیت همچنین فضل انفاق و عطا که هست از بیرون آوردن مالیست که شاغل ست مر بنده را از خدا او ند تعالی و در خزانه جلالی مذکور ست که صاحب کشف المحجوب قدس سره میفرمایند که ید علیا ید فقیر ست زیرا که ید فقیر ید نیابت من الله تعالی است و زکوة حق فقیر ست و فقیر حق خود می ستاند و فرمودند که ید فقیر معطیه است زیرا که معطی ثواب ست و آن باقی ست پس علیا ید اخذ ست و ید معطی ید سفلی باشد زیرا که فانی میدهد و درویش قانع فاضلتر از توانگر حریص ممسک باشد و توانگری که مال خود در خیرات نفقه کند فاضلتر از درویش حریص بود اما توانگری که بجمال تمتع گیرد اگرچه در مباح باشد فاضلتر از درویش قانع نباشد —

جوهر در صدق صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که صدق از جمله مکارم اخلاق است و حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم بر آن تحریص فرمودند علیکم بالصدق فانه یهدی الی الجنة و مراد از صدق فضیلتی ست راسخ در نفس آدمی که اقتضاء توافق ظاهر و باطن و تطابق سر و علانیه

او کند اقوالش موافق نیات باشد و افعالش مطابق احوال آنچنانکه نماید باشد و لازم نبود آنچنانکه باشد نماید
چه ممکن ست حقیقت اخلاص بر کتمان بعضی از احوال باعث شود و در صدق ریا ممکن ست چه ریا اظهار
خیرست در نظر غیر نماید که دران اظهار صادق بود ولیکن مخلص نباشد و حقیقت صدق اصلی ست که فروع جمله
احوال و اخلاق پسندیده ازان متفرع و منشعب اند و صدق درجه ثانی نبوت ست جمله سعادت دینی و دنیوی
نتایج ازدواج صدق و نبوت اند اگر صدق نبودی که حامل نقطه نبوت گشتی و نتیجه ابنا عیب بحصول نه پیوستی
پس بنا همه خیرات بر قاعده صدق بود از حضرت سید الطائفه شیخ جنید بغدادی قدس سره پرسیدند که میان
صدق و اخلاص هیچ فرق ست فرمودند بلی الصدق اصل وهو الاول والاخلاص فرع وهو تابع
و هرگاه که نفسی بکمال صدق متحقق گردد چنانکه ظاهر و باطن او با یکدیگر متساوی شوند اسم صدیقی بر وافتد
و فروع اخلاق حسنه از وی منشعب گردد و اصول صفات ذمیمه از و منتزع شود صدق حدیث پدید آید
و کذب و افترا و بهتان برخیزد و انصاف روی نماید و دعوی متواری شود و وفا بجای اخلاف وعد بایستد
و وفاق بجای نفاق بنشیند و غش بصفا و خیانت بامانت مبدل گردد و حریت ثابت شود و تکلف برخیزد
و علامت صادق آنست که اگر نقد یا سر او علانیه گردد و خلق عالم بیکبار بر حال او مطلع شوند متغیر و شرمسار
نگردد و علامت صدق محبتش آنکه دعوی محبت برو دشوار آید و خلاف مراد آسان و علامت کذب آنکه
برعکس این بود و صادق کسی را گویند که او راست بود در اقوال خویش و صدیق کسی را گویند که او راست بود
در جمیع اقوال و افعال و احوال —

(متواری: پنهان شونده ۱۲ — غش: کدورت ۱۲)

جوهر در مقام صدق شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند ثم الصدق
وهو استواء السر والعلانیة وذلک بالاستقامة مع الله تعالی ظاهرا و باطنا سرا و علانیا
پس از مقام فقر صدق ست و آن برابر کردن ست نهان و آشکارا و این برابری کردن بسبب استقامت
یافتن با خداوند تعالی ظاهر و باطن نهان و آشکارا یعنی هر کرا در ظاهر و باطن با حق تعالی استقامت بود
که جز حق تعالی در خطره نگذرد برابر کردن نهان و آشکارا وے را مسلم شود —

جوهر در مقام صبر شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند ثم الصبر وهو ترک الشکوی
الی غیر الله تعالی پس از فقر مقام صبر ست و آن ترک گله کردن ست بسوی غیر الله تعالی و صاحب
مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که درین اشارت ست که اگر این گله بنده را با خداوند تعالی افتد آنرا
شکایت نگویند بلکه اظهار عجز و بیچارگی خود ست و این معنی در شرع محمود ست حضرت سهل عبد الله تستری
قدس سره میفرمایند الصبر انتظار الفرج من الله تعالی صبر منتظر بودن کشادگی از حق تعالے

بدانمعنی که ننالد و قال الله تعالی والصابرین فی البأساء والضراء وحین البأس اولئک الذین صدقوا و اولئک هم المتقون بأساء مصیبت ست و ضراء درویشی ست و حین البأس هنگام کارزار یعنی صبر کنندگان درین حالتها ایشان صادقانند و ایشان متقیان در خبر ست که الایمان نصفان نصفه شکر و نصفه صبر یعنی موجب ایمان دو نیمه است نیمی شکر در نعمت و نیمی صبر در بلا اگر بنده شکر در نعمت کرد و صبر در بلا بدانکه آنجا ایمان و توحید ست و اگر دعوی ایمان و توحید بنهی و این هر دو نه بینی بدانکه آنجا دعوی مجرد ست و دعوی مجرد بی گواه معلوم ست و از امیر المومنین اسد الله الغالب کرم الله تعالی وجهه منقول ست الصبر من الایمان بمنزلة الراس من الجسد صبر از ایمان بمنزله سر ست از تن و تن بے سر چه بود همچنین ایمان بے صبر —

صبر سه قسم ست یکی صبر از اتیان عصیان دوم صبر بر طاعت و عبادت که نفس را دشوار است سوم بر مصائب و این از آن هر دو عظیم القدر ست مرویست که روز رستخیز حضرت خداوند تعالی بفرماید کسانی را که ببلا ابتلا کرده بودم و ایشان صبر کرده اند من شرم میدارم که بر ایشان دیوان عمل نشر کنم یا میزان حساب برپا کنم —

جواهر در بحر الاسرار مذکور ست که سوال کرده از حضرت غوث الثقلین از صبر فرمودند صبر عبارت ست از استادن و ساکن شدن به آزمایش و بلا بحسن ادب و ثبات نمودن با حق تعالی با چشیدن تلخی قضا او سبحانه بعمل کردن بر کتاب و سنت و صبر چهار قسم ست صبر لله و آن ثبات ست بر اوامر الهی و باز ماندن از نواهی او تعالی و صبر مع الله و آن عبارت از سکون و اطمینان در مقابل جریان قضا و فعل در حق بنده و ظاهر کردن غنا با وجود فقر بے ترشروئی و صبر علی الله و آن عبارت ست از میلان بنده بسوی وعده حق تعالی در هر باب و میر از دار دنیا بسوی عقبی سهل ست بر مومن و جدائی خلق بواسطه حق سخت تر ست و سیر کردن از نفس بسوی حق سخت تر ست و هم صبر مع الله سخت تر ست و فقیر صابر بهتر ست از غنی شاکر و فقیر شاکر بهتر ست از هر دو و فقیر صابر و شاکر بهتر ست از همه و امتحان نمی کند و بلا نمی فرستد مگر کسی را که می شناسد او را —

جواهر صاحب مصباح الهدایة میفرمایند که معنی صبر در عرف حبس مرید ست از مراد منهی عنه یا ربط کاره بر مکروه و مامور به و اثبات این مقام بعد از مقام فقر از آن اتفاق افتاد که از جمله انواع صبر یک صبر بر فقر ست هر چه پیش مومن آید از نعمت و بلا داند که نتیجه قضا و قدر الهی و حاصل ارادت و اختیار حق ست پس اگر از جمله مکاره بود بر آن صبر کند و اگر از جمله ملاذ و محاب بود بر آن شکر گوید و صبر سه نوع ست صبر نفس

وصبر قلب وصبر روح اما صبر نفس دوگونه است یکی صبر از مراد ودوم صبر بر مکروه وصبر از مراد دوگونه است فرض ونفل فرض صبر است از محرمات شرعیه که نفس بدان مشتوق بود ونفل صبر بر مکاره چون شبهات وزیادت قولی وفعلی چه ترک آن از قبیل مستحسنات ست وصبر بر مکروه هم دوگونه ست فرض ونفل فرض صبر ست بر اداء فرائض عبادات از صلوة وصوم وزکوة وحج ونفل را انواع بسیار ست مانند صبر بر نوافل عبادات وصبر بر اعات اقتضاء وصبر بر کتم کرامات واحوال وصبر بر خمول وصبر بر خدمت وصبر بر فقر وصبر بر اخفای آن وصبر بر بلا ومصیبت وصبر بر نعمت وعافیت چه صبر در نعمت تا در مناهی صرف نشود ودشوار تر صبر بر بلا باشد وصبر بر عافیت تا در فتنه نیفتد دشوار تر از صبر بر مصیبت باشد سهیل بن عبد الله قدس سره گوید الصبر علی العافیه اشد من الصبر علی البلاء وصبر نفس را صبر فی الله خوانند اما صبر قلب هم بر دوگونه است صبر بر مکروه وصبر از مراد اما صبر بر مکروه یا بر دوام مراقبه وذکر الله تعالی وآنرا صبر علی الله گویند یا بر التفات بعالم نفس واشتغال به تدبیر وسیاست او وآنرا هم صبر لله خوانند وازین صبر لله تا صبر لله اول بعد المشرقین فرق ست چه صبر لله اول همچون صبر علی الله نیست یا دلی بود که هنوز از شائبه میل بعالم نفس ومتابعت هوا صافی نشده باشد وصبر لله دوم نسبت با دلی که بکلی متوجه بعالم قدس گشته باشد وخواهد که غطاء بشریت که حجاب دوام مشاهده ست از پیش بردارد واشارت علم با بقاء رابطه حیات کالبد که مرکب تکالیف ست بر تدبیر مصالح نفس صبر فرماید اما صبر از مراد به نسبت بصابر اول ودوم از مخالفت نفس وهوا بود آنرا هم صبر لله گویند ونسبت با صابر سوم صبر از دوام محاضره ومکاشفه بود وانرا صبر عن الله خوانند

جوهر بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سره میفرمایند که صبر عبارتست از ترک شکوی بوصول رنج بسوی غیر الله تعالی اما شکوی بسوی الله تعالی مانع صبر نیست بلکه ترک شکوی بسوی او سبحانه مقاومت با جناب الهی ست واین صبر موجب رفعت مرتبه است پس رنج مقتضی به نعمت شد پس غضب منسوب برحمت شده وشیخ اکبر قدس سره میفرمایند که کسی که در رنج این نعمت داند که آن رنج منسوب بآن نعمت ست او شاکر ست نه صابر که او رنج را رنج نمیداند چنانکه امیر المومنین عمر رضی الله تعالی عنه در هر رنج که میرسید شکر میکردند وفرمودند شیخ اکبر که شکوی بسوی الله تعالی منافی صبر وعبدیت نیست زیرا که الله تعالی در حق حضرت ایوب علیه السلام فرمود انا وجدناه صابرا بدرستیکه یافتیم ایوب را صابر باوجود آنکه شکوی مرض خود بسوی الله تعالی کرده بود

جوهر شخصی از حضرت شبلی قدس سره پرسید که کدام صبر اشد ست بر صابرین فرمودند صبر فی الله سائل گفت لا فرمودند صبر لله گفت لا فرمودند صبر مع الله گفت لا فرمودند پس کدام صبر سخت تر ست

سائل گفت صبر عن الله شیخ شبلی نعره زدند و فوق همه صبرها صبر بالله است چه حصول آن بقا بعد الفنا تعلق دارد و هرگاه که بنده از خود فانی و بحق باقی گشت صبر او بل همه اوصافش بحق تعالی بود و اشارت مشائخ در صبر بیشتر آنست که بصبر نفس تعلق دارد چنانکه قول بعضی ست الصبر حبس النفس علی المکروه وحقیقت صبر آنست که در صبر هم صابر بود نه بنظر فرج چه انتظار فرج منافی صبر است — مصباح

جوهر صبر روح بر دو گونه است یکی صبر بر مکروه و آن صبریست بر احراق بصیرت از تحریف نظر در مشاهده جمال ازلی و انطوار روح در مطاوی حیا رعایت ادب شهود را و این صبر را صبر مع الله خوانند دوم صبر از مراد و آن صبریست از اکتحال بصیرت بنور مشاهده جمال ازلی در حضرت جلال لم یزلی و این صبر را صبر عن الله خوانند و دشوارتر صبرها اینست چه درین صبر منازعت با روح ست و منازعت با روح دشوارتر از نفس است و قلب۔

کشادگی ۱۲

جوهر در صبر جمیل صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که صبر جمیل آن باشد که دانسته نشود که صاحب مصیبت کیست باید که اظهار اندوه و تغیر عادات بر خوردنی و پوشیدنی و آن کارها که در تحت اختیار او داخل ست از آن دور باشد و رضا بقضای حق تعالی ظاهر گرداند و بر عادت خود مستمر ماند و دردمند شدن دل و رفتن آب چشم از حد صابران بیرون نیارد چه این مقتضای بشریت ست

جوهر در آنکه درجه صبر در مصیبتها چه باید سوال درجه صبر در مصیبتها چه باید که کار با ختیار او نیست داو مضطر است اگر مراد آنست که در نفس او کراهت مصیبت نباشد این در اختیار در نیاید جواب بیرون آمدن او از درجه صابران بجزع باشد و دریدن گریبان و زدن رخساره و مبالغه در شکایت

ناشکیبائی ۱۲

جوهر در بیان اهل صبر در مجمع السلوک مذکورست که اهل صبر بر سه مقام اند اول آن ترک شکایت ست و این درجه تائبان ست دوم رضا بمقدور و این درجه زاهدان ست سوم محبت آنست که مولی با وی کند و این درجه صدیقان ست پس مقام محبت عالی ترست از مقام رضا چنانکه مقام رضا عالی تر از مقام صبرست و این انقسام در صبری مخصوص ست و آن صبرست بر مصیبت و بلا۔

جوهر در آنکه بر بلاهای حق تعالی صابر بلکه شاکر باید بود در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که بر بلاهای حق تعالی صابر بلکه شاکر باید بود زیرا که حق تعالی را بلاهای صعب تر از یکدیگر بسیارست پس فرمودند که خدمت مولانا نظام الدین قدس سره گفتند که دو برادران توامان بودند که از یک شکم آمده بودند و پشت ایشان بر یکدیگر چسپیده چون فزرگ شدند دائم زبان بشکر جناب الهی جاری داشتند کسی از ایشان پرسید که با وجود

چنین بلای صعب که شما را واقع است چه جای شکر گذاریست گفتند ما می دانیم که حق سبحانه وتعالی را
ازین بلا بلاهای صعب تر بسیارست برین بلا شکر می گوئیم که مبادا ابتلای ازین عظیم تر مبتلا شویم ناگاه
یکی از ایشان بمرد و آن دیگری گفت اینک بلای صعب تر پیدا شد اکنون اگر این مرده را از من
قطع کنند من نیز بمیرم واگر قطع نمی کنند مرا مرده کشی می باید کرد تا وقتیکه بدن وی فرسوده شود و بریزد

جوهر در مقام تصبر شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرماید. ثم التصبر وهو
حمل النفس علی المکاره وتجرع المرارات پس از صدق مقام صبر کردن ست بتکلف و آن
داشتن نفس ست بر مکروهات و شدائد و خورانیدن و چشانیدن تلخیهاست یعنی اگر وی مالک صبر
نباشد بستم خود را در صبر آرد

جوهر در مقام ارادت شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرماید ثم الارادة
وهی استدامة الکد وترک الراحة پس از زهد مقام ارادة است و آن دوام رنج کشیدن و
ترک راحت کردن ست شیخ سعد الدین قدس سره در شرح این رساله مسمی بمجمع السلوک میفرماید
ازینجاست که گویند مرید را اگر در رخصت گشتن زهر قاتل ست هر مریدی که گرد رخصت گشت از وے
هیچ کاری نیاید و منع کسب در حق کسی بود که اوقات او مستغرق بحق تعالی باشد اگر در کسب مشغول شود
در کار او خلل افتد و قوت آن دارد که بے کسب ماندن تواند. واگر چنین نبود کسب کردن شاید و مصنف
مقام ارادت رابعد مقام زهد آورد و شیخ نجیب سهروردی قدس سره در آداب مقام ارادت را
از زهد مقدم آورده والاولی ما قال المصنف اذ مقام الارادة علی ما ذکر لا یصح لا بعد
تصحیح التوبة والورع والتقوی والزهد

جوهر در مقام اخلاص شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه می فرمایند
ثم الاخلاص وهو اخراج الخلق عن معاملة الله تعالی پس از رضا مقام اخلاص است و
آن بیرون آوردن خلق ست از معامله که برائے حق تعالی است یعنی هر کاری که کند خلق را در نظر نیارد
و غرضی و مقصودی در معامله خود نباشد الا التقرب به الی الله تعالی

جوهر در اهل شکر صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرماید که اهل شکر دو فرقه اند مبطلان و محقان
مبطلان اهل نفاق اند که جز بر نعم ظاهره دنیوی شکر نگویند و بر نعم باطنه اخروی مانند بلا و فقر روے از
حق تعالی بگردانند و آنرا نعمت بلکه نقمت شمرند و نص تنزیل در حق ایشان اینست ومن الناس من
یعبد الله علی حرف فان اصابه خیر اطمان به و ان اصابته فتنة انقلب علی وجهه واما محقان

مومنان اندکه بثواب فقر وتحمل بلا در آخرت بی گمان اند و آنرا از اجل نعم شمارند وایشان سه طائفه اند ضعفا
واقویا واصفیا ضعفا آنهند که اگرچه بنعم اخروی ایمان دارند وبران شکر گویند ولیکن بسبب ضعف حال
وتشبث صفات نفوس میل به نعم دنیوی زیادت دارند وبران شکر بیش گویند واما اقویا آنها اند که بقوت
جنگ در زدن ۱۲
حال میل بنعم اخروی بیش کنند وبران شکر زیادت گویند وتزکیه نفس خود دران شناسند واما اصفیا بکلی از
تشبثات وتعلقات بقایاء نفوس پاک وصاف شده باشند وایشان راجز وهیچ اختیار نمانده و
باختیار حق تعالی مختار شده وانچه پیش آمد از بلا وعافیت بهیچ طرف میل نکرده —

جوهر در مقام شکر صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند از انجهت که ثمره صبر جمیل ثواب جزیل ست
اجر بسیار بزرگ ۱۲
واداء شکر بر حصول این نعمت لازم وواجب ومقام شکر تالی مقام صبر آمد ومعنی شکر از روی لغت
در پی رونده ۱۲
کشف واظهار ست مطلقا ودر عرف علما اظهار نعمت منعم بواسطه اعتراف دل وزبان واعتراف قلبی
موجب اظهار نعمت نسبت بانفس شاکرست واعتراف لسانی نسبت بدیگران پس کمال شکر باجتماع هردو
صورت بندد وازمعظمات نعم جناب الهی یکی نعمت شکرست که توفیق اداء آن به بنده ارزانی داشته اند
پس شکر آن هم واجب بود واداء این شکر هم میسر نشود الا بعزل وغیبت نفس خود واستغراق در لجج
بیکاری وبیکار کردن ۱۲
نعم جناب الهی چنانکه گفته اند الشکر هو الغیبة عن الشکر

جوهر در شکر علمی وعملی صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که شکر را بدایتی ست ونهایتی
بدایت او علم ست بوجود نعمت ووجوب شکر بران وکیفیت اداء شکر هر نعمتی ونهایتش عمل بر مقتضای
دلالت علم چنانکه بداند که اموال دنیوی نعم جناب الهی اند واو باداء شکر از منعم مطالب وکیفیت آن
صرف ست در مصارف شرعی مانند زکوة وصدقات وعطایا وهدایا وکفران آن امساک یا صرف در وجوه
معاصی وهمچنین بداند که هریک از قوی ظاهره وباطنه وجوارح واعضاء نعمتی ست واو باستخراج شکرے
خالص خداوند تعالی را از ان مامور ومطالب وبداند که شکر هریک علی الیقین چیست مثلا داند که زبان
نعمتی ست ونطق در و نعمتی وشکر آن تلاوت کلام جناب الهی وذکر او سبحانه واظهار نعمت او وصدق
وکفران آن کذب وبهتان وغیبت وشتم وچشم نعمتی ست وبینائی در و نعمتی شکر آن مطالعه آیات قدرت و
حکمت جناب الهی ومشاهده وکفران آن نظر بمحرمات ومکاره وفضول وگوش نعمتی ست وشنوائے در و
نعمتی شکر آن استماع کلام جناب الهی وحدیث نبوی ومواعظه وکفرانش استماع غیبت ولغو وعقل نعمتی ست
شکر آن قبول علوم شرعی وهدایت طرق خیرات واصلاح امور معاش ومعاد وکفرانش رد علوم ایمانے
ومکر وحیله وعلم نعمتی ست وشکر آن دلالت بر اعمال صالحه وافشاء آن با اهل وکفرانش تعلیم نااهل کردن

پس ہرگاہ کہ بندہ این نعمتہا را بداند و چگونگی شکر ہر یک معلوم کند بشکر علمی کہ بدایت شکرست رسیدہ باشد و ہرگاہ کہ بر مقتضای آن عمل کند بشکر عملی کہ نہایت شکرست پیوستہ و شکر علمی از جہت سہولت کثیر الوجودست و شکر عملی از غایت عزت قلیل الوجود و نص کلام مجید باین معنی ناطق ست کہ اعملوا آل داود شکرا و قلیل من عبادی الشکور و بدانند کہ جملہ نعمتہا در دو قسم منحصر اند دنیوی و اخروی نعم دنیوی ظاہر اند و نعم اخروی باطن نعم دنیوی مانند صحت و عافیت و رزق و غنا و نعم اخروی مانند ایمان و عمل صالحہ و صبر بر فقر و بلا

جوہر در مقام خوف صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ از جملہ منازل و مقامات طریق آخرت یکی خوف ست اعنی انزعاج قلب و انسلاخ او از طمانینت امن بتوقع مکروہی ممکن الحصول و این مقام تالی مقام شکر از انست کہ نظر شاکر در مقام شکر مقصور بود بر ملاحظہ نعمت جناب الہی کہ طمانینت امن لازم آنست تا آنگاہ کہ از مقام خوف بملاحظہ امکان نزول نقمت و سخط نازلہ بدل شکر فرود آید و او را از طمانینت و امن انزعاج کند و بتوقع سخط ممکن الحصول بمنزلہ خوف کشد و نظر جلال ہمیش با نظر جمال بہم قرین گردد و بر ظاہر صلاح حال اعتماد نکند و پیوستہ از نوازل قہر و غضب خائف بود و خوف از ایمان بغیب تولد کند و بر دو گونہ باشد خوف عقوبت و خوف مکر خوف عقوبت عوام مومنان را بود و سبب آن دو چیز اند تصدیق وعید و مطالعہ جنایت و علامتش ہم دو چیز احتراز از وقوع در جنایت فیما بعد و تعجیل تدارک جنایہ ماضیہ و تسکین حرارت این خوف بملاحظہ مواعید مرجیہ صورت بندد و صاحب این خوف اگرچہ ایمان بغیب دارد از اہل محبت نبود چہ خوف او از عقوبت نفس دلیل محبت نفس ست و در دلی کہ محبت نفس بود محبت جناب الہی نبود چہ سلطان محبت جناب الہی ہرجا کہ قصد نزول کند غیر را مجال اقامت نماند اما خوف مکر محبان صفات را بود کہ تعلق بصفات جمالی دارند مانند رافت و رحمت و لطف و رضا و امثال آن و از صفات جلالی مانند عقوبت و قہر و سخط خائف باشند و در صورت لطف جلی از قہر خفی ایمن نباشند و پیوستہ از سوء عاقبت و بلاء قطیعت ترسند و سبب این خوف دو چیز اند محبت جناب الہی و ملاحظہ مکر و علامتش ہم دو چیز اند یکے آنکہ ہمہ کس از و ترسد چہ با خوف او اثری از آثار جلال و ہیبت جناب الہی ہمراہ بود دوم آنکہ از ہیچ چیز جز مسد اللہ از خدا و ند تعالی

جوہر در مقام رجاء صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ معنی رجاء ارتیاح قلب ست بملاحظہ کرم مرجو و اثبات این مقام بعد از مقام خوف از انجہت افتاد کہ ترویح رجا بعد از تبرید خوف صورت بندد و تبرید او با مقدمہ تسخین خوف مفید بود و از انجہت کہ فائدہ رجاء تبرید و ترویح ست نسبت بجمال دارد و از انجہت کہ فائدہ خوف تسخین و تبریح ست نسبت بجلال دارد و در فضیلت رجاء اخبار

دار دست ولیکن فائده آن مشروط است بممازجت ومعادلت با خوف واهل رجاء دو طائفه اند طالبان
حظ وطالبان حق هر که رجاء او بر نیل حظ دنیوی یا اخروی مقصور بود وخلاف آنرا کاره باشد رجاء او مظنه
اعتراض بود اما رجاء طالبان حق بلقاء او عین موافقت مراد او باشد نه مظنه اعتراض چه اعتراض طلب
مخالفت مراد اوست وطلب لقاء او مخالف مراد او نه وعلامت صدق رجا تهیه اسباب وصول ست بمر جود
آن دو چیز اند توجه کلی بدو وقطع تعلقات موانع که نفی شرک ست وعمل صالح وهر که بچیزی امیدوار بود
وهر عملی که بدان متوسل باشد مسارعت نماید او را مدعی ومتمنی خوانند نه صاحب رجاء وموافق اینمعنی
قول حضرت شاه کرمانی قدس سره است علامة الرجاء حسن الطاعة وخوف ورجا بمثابه دو قدم اند
سالکان طریق را که بدان قطع منازل ومراحل کنند گاهی بقدم خوف از مهالک وقوف وسکون
وفترت می گذرند وگاهی بقدم رجاء از ورطات یاس وقنوط ره بدر می برند

چهارم در مقام توکل صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که مراد از توکل تفویض امر ست
با تدبیر وکیل علی الاطلاق واعتماد بر کفالت کفیل ارزاق واین مقام بعد از رجاست چه معامله
تفویض واعتماد با کسی رود که اول کرم او ملاحظه رفته باشد وتوکل نتیجه ایمان ست بحسن تدبیر وتقدیر
عزیز علیم وعلی الله فتوکلوا ان کنتم مومنین واین ایمانی بود در درجه یقین که صاحب آن بداند که
جمله امور مقدره مقسوم اند بتقدیر مشیت کامله وقسمت عادله ودر آن بزیادت ونقصان تغیری وتبدیلی نه
وچون اینمعنی محقق شد علامتش آن بود که زمام تدبیر بقبضه تقدیر سپارد واز حول وقوت خود منخلع
گردد حضرت شیخ سری سقطی قدس سره میفرمایند التوکل الانخلاع من الحول والقوة
وحضرت حمدون قصار قدس سره میفرمایند التوکل هو الاعتصام بالله تعالی وتوکل عنایت
عبارتست از اعتماد بر حسن مشیت قدیمه وتوکل کفالت اشارت ست از اعتماد بر صدق کفالت
وتوکل کفالت داخل بود در توکل عنایت من غیر عکس ومتوکل حقیقی آنست که در نظر شهود او جز وجود
مسبب الاسباب وجودی دیگر نگنجد وتوکل او بوجود وعدم اسباب متغیر نگردد واین توکل کسی را بود
که بذروه مقام توحید رسیده باشد وتا رسیدن بدین مقام متوکل در تصحیح مقام خود بترک اسباب
محتاج بود چه اعتبار وجود آن در توکل او قادح باشد لاجرم پیوسته در رفع ودفع اسباب کوشد و
حال حضرت ابراهیم خواص قدس سره در تصحیح این مقام بترک اسباب نیک مشهور ست که هرگز
در مقامی زیاده از چهل روز اقامت نکردی ودر اخفاء حال خود از نظر خلق احتیاط بلیغ نمودی
تا علم خلق بتوکل او سببی از اسباب رزقش نگردد وطائفه که وجود اسباب پرده حال ایشان بود

تا نظر اغیار بدان نیاید وایشان در تحت قباب اسباب از نظر غیر مستور باشند وخلق پندارند که ایشان با اسباب اند
جمع قبۃ بمعنی گلیں ۱۲
وایشان با مسبب الاسباب اند هر که در توکل صاحب یقین وتمکین شود مراو را هیچ عارضی وحادثی منزعج ومختلج
نگردد وقتی جماعتی از حضرت جنید بغدادی قدس سره پرسیدند که اگر ما در طلب رزق سعی نمایم چگونه باشد
فرمودند که اگر میدانید که رزاق شما را فراموش کرده است در طلب رزق سعی کنید گفتند پس در خانه
نشینیم وتوکل کنیم فرمودند جناب خداوند تعالی را بتوکل خود امتحان نکنید که جز حرمان نصیبی نباشد
گفتند چه حیله کنیم فرمودند ترک حیله- وشیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند ثم التوکل
علی الله تعالی وهو الاعتماد علی الله تعالی فی الوعد والوعید بازالة الطمع عمن سواه
پس از اخلاص مقام توکل ست بر خداوند تعالی وآن اعتماد کردن ست بر خداوند تعالی در وعد
ووعید بدور کردن طمع از کسی که جز اوست وعد در خیر گویند ووعید در شر ودر مجمع السلوک مذکورست که
علامت متوکل سه چیزست یکی آنکه سوال نکند وبدل طمع کسی نکند که الطمع ام الخبائث دوم آنکه اگر
کسی وی را بی سوال بدهد رد نکند سوم آنکه اگر برسد حبس نکند ونگاه ندارد
جوهر در آنکه فقیری که مال ندارد پنج حال دارد صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند
فقیری که مال ندارد پنج حال دارد حال اول آنکه عالی ترست چنان باشد که اگر مال بدو رسد از کراهت
دارد وبدان متاذی شود آن زهدست ونام صاحب آن زاهد حال دوم آنکه در ان رغبت ندارد
وکراهت ندارد صاحب این حال را راضی خوانند سوم آنکه وجود مال نزدیک آن دوست تر از
عدم آن باشد آنرا قانع خوانند چهارم آنکه ناطلبیدن بعجز باشد والا راغب بود اگر بطلبیدن آن راهی
یابد بطلب مشغول بود آنرا حریص خوانند پنجم آنکه مالی ندارد وبران مضطر باشد چون گرسنه که نان ندارد
آنرا مضطر خوانند وسوای این پنج حال حالی ست که آن عالی تر از زهدست وآن اینست که وجود مال
وفقد آن نزدیک او برابر باشد پس اگر بیابد نه بدان شاد شود ونه از ان برنجد پس حال او چون حال
ام المومنین عایشه رضی الله تعالی عنها ست که صد هزار درم بایشان رسیدند در روز تفرقه کردند خادمه
گفت اگر بیک درم برای ما گوشت خریدی به بودی فرمودند مرا یاد ندادی پس کسی که حال او این باشد
اگر همه دنیا در دست او بود او را زیان ندارد که او مالها را خزانه خداوند تعالی داند نه در دست خود
وصاحب این حال را مستغنی گویند زیرا که او بی نیازست هم از وجود مال وهم از فقد آن لیکن غنی
نخوانند تا نام غنی باقی ماند کسی را که غنا مطلق از همه چیزها او راست وآن اگرچه از مال مستغنی ست هم
بوجود وهم بعدم از چیزهای دیگر وجز آن مستغنی نیست پس زهد درجه است که آن کمال ابرارست وصاحب

این حال از مقربان ست لاجرم زہد در حق او نقصان ست چه حسنات الابرار سیات المقربین. واین برای آنست که کراہت دارنده دنیا مشغول ست بدنیا چنانکه رغبت کننده است دران مشغول ست بدان و مشغولی بجز خداوند تعالی حجاب ست از خداوند تعالی

جوہر زاہدی در مسجد معتکف بود امام مسجد او را گفت اگر کسب کنی فاضل تر باشد زاہد گفت جهودی ست که ہر روز دو نان میرساند امام گفت بودن تو در مسجد بہتر زاہد گفت اگر امامت نکنی ترا بہتر بود که تو وعده جهودی را بر وعده جناب خداوند تعالی که بداون روزی فرموده است ترجیح کردی

جوہر حضرت شیخ ابوسعید خراز قدس سره فرمودند که در بادیه رفتم بی توشه و مرا فاقه رسید از دور مرحله دیدیم شاد شدم پس در نفس خود اندیشیدم که بر غیر جناب خداوند تعالی اعتماد کردم پس سوگند خوردم که در مرحله نروم تا نبرند خود را در ریگ تا سینه پنهان کردم اہل مرحله در نیم شب آوازی بلند شنیدند که ای اہل مرحله جناب خداوند تعالی را ولی ست که خود را در ریگ حبس کرده است او را دریابید پس جماعتی بیامدند و مرا بیرون آوردند

جوہر جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم بعد دفن درویشی فرمودند که روز قیامت روی این چون ماه شب چہاردہم باشد واگر در وی یک خصلت نبودی روی او چون خورشید بودی التماس کردند که آن خصلت چیست فرمودند که وی بسیار نماز و روزه و ذکر داشت لیکن چون زمستان آمدی حل تابستان برای تابستان نگاہداشتی وچون تابستان آمدی حل زمستان برای زمستان نگاه داشتی و فرمودند اگر توکل کنید برای جناب خداوند تعالی چنانچه حق توکل ست شما را روزی دہد چنانچه پرندگان را که بامداد گرسنه پروند و شبانگاه سیر باز آیند و بجای شما کوہها از جای بلغزند

جوہر حضرت شیخ سعد الدین قدس سره در شرح رساله مکیه میفرمایند که اگر یکی را کسب مشوش وقت او بود و ترک کسب موجب ترقی در ذکر و فکر و استغراق باشد و مع ذلک بر آمدن مردمان و آوردن چیزی چشم ندارد و به نشستن در خانه توکل و ترک کسب کردن اولی واگر یکی ترک کسب کند و دل او مضطرب شود و بر آمدن مردمان و آوردن ایشان چشم دارد و آنرا کسب کردن اولی زیرا که التفات دل بسوی خلق ست و ترک آن مہم اندر کسب بود

جوہر بعضی بجہت ضعف وصلاح وقت در طلب رزق توسل باسباب کنند وبعضی بجہت قوت حال وسلب اختیار بکفالت جناب حق سبحانه وتعالی اکتفا نمایند و بر وی توکل کنند و بہیچ سبب توسل و توصل برزق مقسوم نجویند طائفه اول که مبتدیان اند بعضی بکسب توسل نمایند وبعضی بحکم صلاح وقت گدا و بکسب و گاه بسوال چنانکه حضرت ابراہیم ادہم قدس سره گاہی بناطوری یا حصاد لقمه حلال برای نفقه اصحاب

کسب کردی وگاهی که تنها بودی در وقت حاجت بقدر ضرورت طریق سوال سپردی وابو جعفر حداد که استاد
جنید بود بین العشائین قدر ما یحتاج از خانها سوال کردی وابو سعید خراز در مبداء حال وقتی که نیک محتاج
شدی دست فرا داشتی وشیاً لله گفتی این طائفه را تا ضرورتی وفاقه تمام نبوده است وصلاح وقت مقرون
باشارت غیب در سوال ندیده اند در آن بر خود نگشوده اند ما دام تا بتوانند سوال نکنند از ان پر حذر باشند
چه شریعت از ان تحذیر فرموده پس آداب سائل آنست که تا ضرورت باعث نشود در سوال شروع نکند
ما دام که امکان وطاقت دارد ونفس را بصبر از مشتهی خود مطالبه نماید تا آنگاه که دری از غیب کشاید چه
هرگاه که نفس در موافقت حاجات با عطاء صبر مسامحت نماید غناء حقیقی از ما سواء الله حاصل آید
طائفه دوم که متوکلان اند یعنی بجهت کمال شغل بحق سبحانه وتعالی ومشاهده جمال توحید ومطالعه نور یقین
هیچ سبب از اسباب رزق بتسبب نجویند واز هیچ مخلوق استعانت نمایند تا مسبب الاسباب بهر طریق که خواهد
رزق بدیشان رساند واز ین طائفه بعضی آنها اند که هرچه خواهند از حق تعالی خواهند تا از سه چیز
یکی ارزانی دارد یا عطاء مسئول یا صبر یا ازاله داعیه آن از خاطر وبعضی آنها اند که هیچ نخواهند نه از حق
ونه از خلق بسبب آنکه علم واراده خود را در علم واراده مطلق محو کرده اند دانند که علم ازلی را احاطه
بمصالح آنها از علم ایشان زیاده بود واراده کلی را تعلق بحوائج ایشان از اراده جزوی بیشتر وتمامتر باشد
لاجرم بعلم او از سوال مستغنی باشند چنانچه ابراهیم علیه السلام فرموده علمه بحالی حسبی عن سوالی ازینجاست
قول آنکه گفت الفقیر لا یحتاج الی الله ومتوکلان را اصحاب فتوح خوانند بجهت آنکه از فتوح غیب
تناول ایشان بود هرچه بینند که از غیب بی تطلع وتشوق نفس فتوح می شود آنرا قبول فرمایند اگرچه بدان
محتاج نباشند واهل فتوح بعضی آنها اند که در اخذ وعطا بر سابقه ازلی متوقف باشند بسبب آنکه خود را در
هر حال بتبعیت هوا متهم دارند وبعضی آنها اند که در اخذ متوقف باشند ودر اعطا نه چه در اعطا حظ نفس
کمترست وبعضی که در اعطا متوقف باشند ودر اخذ نه در محض اختیار وجود فعل حق بینند ودر اعطا اختیار
وفعل خود وبعضی که نه در اخذ متوقف باشند نه در اعطا بسبب تلاشی وجود ایشان در نور توحید وتصرف
در اشیا بحق وامن از غائله هوا ووجود این طائفه در عالم از کبریت احمر عزیز تر ونایاب ست پس ادب
تارکان اسباب ومتوکلان که تناول ایشان از فتوح بود آنست که پیش از وصول بدرجه اعلی تجلی ذات
یا صفات یا افعال که مبداء تجلیات ست در تناول فتوح واعطا بی سابقه علمی جدید وادب عتید
مسارعت ننمایند وبیش از احکام مقام حریت در قدمگاه احرار قدم ننهند وحقیقت فتوح آنست که
از حق ستانند نه از خلق خواه واسطه آن دست مردم بود یا نه خواه سبب معلوم بود خواه نه بشرط آنکه اورا

بر مقدمه آن تطلع و تشوقی نبود و وظیفه وقت صوفی آنست که در هر حالی که باشد از سوال و فتوح ادب آن
نگاهدارد - مصباح الهدایة -

جوهر در مقام رضا، صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که رضا عبارتست از دفع
کراهیت و استحلاء مرارت (تلخی ۱۲) احکام قضاء و قدر و ازین تفسیر محقق شود که مقام رضا بعد از عبور بر منزل توکل
تواند بود چه لازم نیست که با یقین سابقه قسمت و توکیل قسام کراهیت موجود نباشد و مرارت احکام در مذاق
حلاوت نماید حضرت ذو النون مصری قدس سره فرمودند الرضاء استقبال الاحکام بالروح و حضرت
حارث محاسبی قدس سره فرمودند الرضاء سکون القلب تحت جریان الحکم و حضرت جنید بغدادی
قدس سره فرمودند الرضاء رفع الاختیار این اشارتست باصل رضا چه رفع کراهیت که اصل مقام
رضاست نتیجه رفع اختیارست و همچنانکه رضاء نفس اثر رضاء قلبست رضاء قلب اثر رضاء رب است
هرگاه نظر رضوان (خوشنودی ۱۲) جناب الهی بدل تعلق گیرد صفت رضا در وی پدید آید پس علامت اتصال رضوان جناب الهی
بدل بنده اتصال رضاء بنده بود بدو و حال محبت لازم مقام رضاست و رضا و محبت هرگز از بنده مفارقت
نکنند نه در دنیا و نه در آخرت بخلاف خوف و رجا که در آخرت مفارقت کنند و مقام رضاء مقام واصلان است
نه مقام سالکان و شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند ثم الرضاء و هو التلذذ بالبلوی
پس از صبر مقام رضاست و آن لذت گرفتنست ببلاها و شیخ سعد الدین قدس سره در مجمع السلوک میفرمایند
چون بنده بقضاء رضا نیارد و بنا آوردن مقدور باز نگردد و در اضطراب جز عصیان چیزی حاصل نیاید پس
بنده را بحکم بندگی در حکم خداوند تعالی رضا باید داد و گردن بتقدیر او سبحانه باید نهاد بزرگان در باب رضا
سخن بسیار گفته اند اما مقداری که دانستن آن چاره نیست آنست که راضی بخداوند تعالی کسی ست که وی را
اعتراضی بر تقدیر خداوند تعالی نباشد بزرگی فرماید سلامتی یا در عدم یا در قدم اما وجودی که میان دو عدم ست
از بهر ابتلا همه بلاهاست و همه علت چه توان کرد راست گفت ع ای کاش نبوده عراقی + کز تست
همه فساد باقی + از رابعه رضی الله تعالی عنها پرسیدند که بنده کی در مقام رضا برسد فرمودند وقتی که در
مصیبت و بلا چنان خوش دل باشد که در هنگام نعمت و از حضرت شیخ بایزید بسطامی قدس سره پرسیدند
که چه میخواهی فرمودند که مرا هیچ خواست نباشد و ارادت من در ارادت جناب حق سبحانه و تعالی محو باشد
تا مراد من مراد او سبحانه باشد و حضرت شیخ ابو تراب نخشبی قدس سره فرمودند که بمرتبه رضا نرسد کسی که دنیا را
در دل وی وقعی و مقداری بوده باشد و امام محمد غزالی قدس سره در کیمیای سعادت میفرمایند که رضا بقضای
خداوند تعالی بلندترین مقامهاست و رضا بهر چه خداوند تعالی کند ثمره محبت ست و ازین فرمودند حضرت

سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم الرضاء بالقضاء باب الله الاعظم و از قومی پرسیدند که نشان ایمان شما چیست گفتند در بلا صبر کنیم و بر نعمت شکر کنیم و بقضاء رضا دهیم فرمودند این قوم حکمااند و علماء و فرمودند که خداوند تعالی میفرماید که هر که بر بلاء من صبر نکند و بر نعمت من شکر نکند و بقضاء من راضی نباشد گو که خدای دیگر طلب کند و فرمودند که خداوند تعالی میفرماید که تقدیر کردم و هر چه خواهد بود حکم کردم هر که راضی ست رضای من او راست و هر که راضی نیست خشم من او راست و گروهی گفته اند که رضا به بلا و هر چه بخلاف هوا باشد ممکن نیست و این خطاست بلکه چون دوستی غالب شد رضا بخلاف هوا ممکن ست بدو وجه یکی آنکه چنان مستغرق و مدهوش شود بعشق که از درد خود آگاهی نیابد چنانکه کس بود که در حرب چنان مشغول شود که درد جراحت بروی آید نداند تا آنگاه که خون بچشم نه بیند دوم آنکه الم دریابد ولیکن چون داند که رضاء دوست او در آنست او بآن راضی باشد و حضرت سهل تستری قدس سره دردی داشتند و دوا نکردند گفتند چرا دوا نکنی فرمودند زخم دوست درد نکند و حضرت جنید بغدادی قدس سره فرمودند که حضرت سری سقطی قدس سره را گفتم محب الم بلا بیابد فرمودند نه و زنان که در یوسف علیه السلام می نگریستند از عظمت جمال او دست بریدند و خبر نداشتند و در مصر قحط بود چون گرسنه شدندی بدیدار ایشان رفتندی گرسنگی فراموش کردندی این اثر از جمال مخلوق بود و اگر جمال خالق کسی را مکشوف شود چه عجب اگر از بلا بیخبر بود و گروهی گفته که شرط رضا آنست که دعا نکنی و هر چه نیست از خداوند تعالی نخواهی و بآنچه هست راضی باشی و بر معصیت و فسق انکار نکنی که آن نیز از قضاء خداوند تعالی است و از شهری که در آن معصیت یا وبا غالب باشد نگریزی که این از قضا گریختن بود و این همه خطاست که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم دعا کرده بودند و فرمودند الدعاء مخ العبادة است و خوردن آب تا تشنگی رود و خوردن نان تا گرسنگی رود و پوشیدن جامه تا سرما دفع کند خلاف رضا نبود پس دعا کردن تا بلا برود هم این بود اما رضا دادن بمعصیت چگونه روا بود که از آن نهی آمده است و گفته که هر که بآن رضا داد در آن شریک ست و از جایی که معصیت غالب باشد مهم ست گریختن که معصیت سرایت کند و اگر نکند بلا و عقوبت آن سرایت کند و همچنین اگر در شهری تنگی و قحط باشد روا بود که از آنجا برود مگر که طاعون بود که از آن نهی ست چه اگر تندرستان بروند بیماران ضایع مانند۔

جواهر رضا آنست که حق تعالی ترا العبودیت پسندد و تو حق را بربوبیت پسندی صاحب اسرار الطریقت قدس سره میفرمایند اگر صد سال آن کنی که او پسندد برابر آن یک ساعت نباشد که آنچه او کند تو پسندی و رضا نزدیک مشائخ خراسان از جمله مقامات ست و آن از نهایت توکل ست و مشائخ عراق گفته

که رضا از جملهٔ احوال ست که بکسب بنده حاصل نشود —

جوهر بخدمت حضرت شیخ برهان الدین قدس سره بسبیل استرشاد پیام فرستاد که مراد رینو لا تفرقه روی داده و جمعیتی که داشتم رو بعدم نهاده در جواب وی فرمودند که خلاف عادت و انصراف وضع معیشت کرده باید اگر کسوت درویشی در برست لباس خوب باید پوشید و اگر کنج عزلت مقررست در سیر و سیاحت باید کوشید و اگر نوافل کثیره معتادست بفریضه و سنن موکده اختصار اختیار باید نمود و امیدوار وصول فیض نامتناهی جناب الٰهی باید بود شاید که بجوی آب رفته باز آید۔

جوهر در جمع و تفرقه در شرح گلشن راز مذکورست که جمع در اصطلاح این طائفه مقابل فرق ست و فرق احتجاب ست از حق بخلق یعنی همه خلق بیند و حق را من کل الوجوه غیر داند و جمع مشاهده حق است بی خلق و این مرتبه فناء سالک ست چه تا زمانیکه هستی سالک برجاے باشد شهود حق بی خلق نیست و جمع الجمع شهود خلق ست قائم بحق یعنی حق را در جمیع موجودات مشاهده نماید که هر جا بصفتی دیگر ظاهر گشته و این مقام بقا باللہ است و این مقام را فرق بعد الجمع و فرق ثانی و صحو بعد المحو خوانند چه بعد از وحدت صرف که جمع و محوست بمقام فرق و صحو تنزل نموده و ازین اعلیٰ تر مقام کامل نیست چه هر شی چنانچه هست می بیند و میداند و صاحب این مقام وحدت در کثرت و کثرت در وحدت مشاهده می نماید و نزد این کامل وحدت آئینهٔ کثرت ست و کثرت آئینهٔ وحدت ست و صاحب این مقام چنانچه برویت کثرت محتجب از وحدت حقیقی نمی شود برویت وحدت نیز محتجب از کثرت نمی گردد ۵

فرق چه بود عین غیر انگاشتن	جمع غیرش را عدم پنداشتن
صاحب تعطیل اهل فرق دان	کو ندید از حق درین عالم نشان
هر که گویا نیست کلے هیچ غیر	در یقین او ست مسجد عین دیر
صاحب جمع ست پیشش نیست فرق	جان او در بحر وحدت گشته غرق
جمع جمعت آنکه حق بیند عیان	در مرایا ره همه فاش و نهان
صاحب این مرتبه کامل بود	زانکه این آن هر دو را شامل بود

و صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که لفظ جمع در اصطلاح صوفیان عبارت است از رفع مباینت و اسقاط اضافات و افراد شهود حق سبحانه و تعالیٰ و لفظ تفرقه اشارت ست بوجود مباینت و اثبات عبودیت و ربوبیت و فرق حق از خلق پس جمع بی تفرقه زندقه بود و تفرقه بے جمع

محض تعطیل وجمع با تفرقه حق صریح واعتقاد صحیح چه حکم جمع تعلق بروح دارد وحکم تفرقه تعلق بقالب وما دام تا
رابطهٔ ترکیب میان روح وقالب باقی بود اجتماع جمع وتفرقه از لوازم وجود بود پس عارف محقق پیوسته بروح
که محل مشاهده است درعین جمع بود وبقالب که آلهٔ مجاهده است درمقام تفرقه وخلاصهٔ اشارت آنست که
استتار غیبت خلق درغلبهٔ ظهور واستیلاء شهود حق جمع بود واستتار وغیبت حق درشهود وجود خلق تفرقه
وعارف سامی شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره درلوائح میفرمایند که تفرقه عبارت ازانست که
دل را بواسطهٔ تعلق بامور متعدده پراگنده سازی وجمعیت آنکه ازهمه بمشاهده واحد پردازی جمعی گمان
بردند که جمعیت درجمع اسباب ست درتفرقه ابد ماندند وفرقه بیقین دانستند که جمع اسباب از اسباب
تفرقه ست دست ازهمه افشاندند۔

جواهر بدانکه درمقام جمع عدم امتیاز عابد ومعبود وتابع ومتبوع ست چه جمع مشاهده حق ست
بی خلق واین مرتبهٔ فناء سالک ست وچون ساکنان مقام جمع پرده دران شرع اند لهذا حضرت
سید الطائفه شیخ ابوالقاسم جنید بغدادی قدس الله تعالی سرهم فرمودند که جمع بلا تفرقه زندقه است
وجمع الجمع توحید یعنی مرتبهٔ جمع نسبت باهوشیاران زندقه است والا مستان جام فنا را ازخود خبر نیست

جواهر بدانکه بعضی درشهود وحدت چنان مستهلک اند که همه را یک بینند واین حال فناء ومرتبه
جمع ست وبعضی حقائق موجودات را که عبارت ازاعیان ثابته است صور تجلیات وجود مطلق دانند
درمرتبهٔ علم وموجودات را که ظاهر وجود اند منصبغ باحکام آن تجلیات بینند وشناسند درمرتبه
عین واین مقام فرق بعد الجمع ست

جواهر محجوب گوید که همه خلق ست وموحد گوید که همه حق ست ومحقق گوید که من کل الوجوه حق
نیست ومن کل الوجوه خلق نیست بنظر مراتب الوهیت وعبودیت یعنی باعتبار حقیقت حق است
وباعتبار تعین وظهور بکثرت خلق ست ومتحیر درین مقام دم زدن ندارد والعجز عن درک
الادراک بکار دارد۔

جواهر درتمکین وتلوین تمکین جا دادن وپا برجای کردن وبمعنی قدر ووقع وتلوین
گوناگون کردن۔

جواهر صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که تمکین عبارت ست ازدوام کشف
حقیقت بسبب استقرار قلب درمحل قرب وتلوین اشارت ست بتقلب قلب میان کشف واحتجاب
بسبب تناوب وتعاقب غیبت صفات نفس وظهور آن وما دام تا تخلص نیابد ازصفات نفس

عبور نکرده و بعالم صفات قلب نرسیده او را صاحب تلوین نگویند چه تلوین بجهت تعاقب احوال مختلفه بود
و مقید صفات نفس را صاحب حال نخوانند پس تلوین ارباب قلوب را تواند بود که هنوز از عالم صفات
تجاوز نکرده و بذات نرسیده چه صفات متعدد ست و تلوین جایی تواند بود که تعدد باشد و ارباب کشف
ذات از حد تلوین گذشته و بمقام تمکین رسیده چه در ذات بحت وحدت تغیر صورت نه بندد و خلاص از تلوین
کسی را بود که دل او از مقام قلبی بمقام روحی عروج کند و از تحت تصرفات تعدد صفات بیرون آید و در
فضای قرب ذات متمکن گردد و اینجا لطیفه است که چون قلب از مقام قلبی بمقام روحی رسد نفس نیز از
مقام نفسی بمقام قلبی انتقال کند و تلوین که پیش از ان قلب را بود از قبض و بسط و حزن و سرور و خوف
و رجا درین مقام عارض نفس شود و نفس به نیابت قلب صاحب تلوین گردد و این تلوین در حقیقت
تمکین را قادح نباشد بسبب عدم احتجاب نور کشف یقین بوجود این تلوین و ممکن نیست که تا رسم بشریت
باقی بود تغیر اد طبیعت بکلی مرتفع شود ولیکن این تغیر صاحب تمکین را از مقام تمکین خارج نگرداند و
صاحب رشحات قدس سره فرمودند که تلوین عبارت ست از گردیدن دل سالک در احوالی که بروی
می گذرد و بعضی گفته که گردیدن دل ست میان کشف و احتجاب بسبب غیبت صفات نفس و ظهور آن
و هر آینه سالک را درین مقام توان شناخت از جهت تلوین احوال وی میان صفات متقابله مثل
قبض و بسط و سکر و صحو و امثال آن و تمکین عبارتست از دوام کشف حقیقت بواسطه اطمینان دل در
موطن قرب و هر آئینه سالک را درین مقام نتوان شناخت زیرا که صاحب تمکین بمرتبه حلم سعت رسیده است
و در اکل و شرب و بیع و شرا و نوم و یقظه و سائر صفات بشری مشابه و مماثل اهل ظاهر شده و تقلید اهل تمکین در امور
طبعی و ترک ریاضات و مجاهدات موجب خطر زندیقی ست و حضرت شیخ اکبر قدس سره در اصطلاحات خود
آورده اند که نزد اکثر مشائخ تلوین مقام ناقص ست لیکن نزد ما افضل و اکمل همه مقامات ست و حال بنده در وی
همان حال ست که جناب خداوند تعالی در شان خود می فرماید که کل یوم هو فی شان و تمکین نزد ما تمکین ست
در تلوین و مولانا رضی الدین عبدالغفور قدس سره میفرمودند که معنی کلام حضرت شیخ اکبر که نزد ما اکمل مقامات ست
نه آنست که هر زمان سالک بتجلی از تجلیات مشرف شود و یا هر زمان وی را مدرکی از مدرکات معلوم گردد بلکه
مراد آنست که حقیقت آدمی بی رنگ شود و مطابق اصل گردد که عبارت از ذات بحت بی کم و کیف است
پس چنانچه آنجا کل یوم هو فی شان متحقق ست اینجا نیز هر زمان از حقیقت وی رنگی بنماید و او را تابع خود گرداند
و نسبت حقیقت او بهمه رنگها برابر شود بلکه هر لحظه بمقتضای رنگی از شیونات جناب الهی عمل کند و در حقیقت
خود بی رنگ باشد و شکی نیست که شناختن چنین شخصی که بهمه رنگها برآید و نسبت او با همه رنگها برابر بود حقیقت

خود بی رنگ باشد مشکل تر و دشوار تر خواهد بود از شناختن صاحب تمکین که همیشه در یک مرتبه مقیم است و بر یک رنگ ثابت و مستقیم۔

جوهر در تجلّی و استتار صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که مراد از تجلّی انکشاف شمس حقیقت ست از غیوم (جمع غیم بمعنی میغ یعنی ابر که آسمان را بپوشد ۱۲) صفات بشری بغیبت آن و مراد از استتار احتجاب نور حقیقت ست بظهور صفات بشری و تراکم (هجوم ۱۲) ظلمات آن و تجلّی سه قسم ست یکی تجلّی ذات و علامتش اگر از بقایاء وجود سالک چیزی باقی مانده باشد فناء ذات و تلاشی (نیست شدن ۱۲) صفات ست در سطوت (قهر و سخت گرفتن و حمله بردن ۱۲) انوار آن و آنرا صعقه (بیهوشی ۱۲) خوانند چنانکه حال موسی علیه السلام که ایشان را بدین تجلّی از خود فانی کردند قوله تعالی **فلما تجلّی ربه للجبل جعله دکاً وخرّ موسی صعقاً** پس هرگاه متجلّی شد رب موسی بذات جبل را پاره پاره ساخت و افتاد موسی مصعوق چون از حق سبحانه وتعالی طلب رویة کردند و هنوز ببقا بعد الفنا نرسیده بودند و بقایاء صفات وجود شان برقرار بدلالت **ارنی** بوقت تجلّی نور ذات بر طور نفس وجود شان متلاشی (خراب و معدوم ۱۲) گشت و بقیه که طالب رویة بود برخاست و اگر از بقایاء وجود فانی بکلی منخلع شده باشد و حقیقتش بعد از فناء وجود ببقاء مطلق واصل گشته بنور ازلی ذات ازلی را مشاهده کند و این خلعتی ست که خاص حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم را بخشیدند دوم تجلّی صفات ست و علامت او اگر ذات قدیم بصفات جلال تجلّی کند از عظمت و قدرت و کبریا و جبروت خشوع و خضوع بود و اگر بصفات جمال تجلّی کند از رافت و رحمت و لطف و کرامت سرور و انس بود و معنی این نه آنست که ذات ازلی تعالی بتحول (برگشتن از جای بجای ۱۲) و تبدل موصوف بود تا وقتی بصفت جلال متجلّی شود و وقتی بصفت جمال ولیکن بر مقتضاء مشیت و اختلاف استعدادات گاهی صفت جلال ظاهر بود و صفت جمال باطن و گاهی بر عکس آن سوم تجلّی افعال ست و علامت آن قطع نظر از افعال خلق و اسقاط اضافت خیر و شر و نفع و ضر (گزند و سختی و نقصان ۱۲) بدیشان و استواء مدح و ذم و قبول و رد خلق چه مشاهده مجرد افعال جناب الٰهی خلق را از اضافت افعال بخود معزول گرداند و اول تجلّی که بر سالک آید در مقامات سلوک تجلّی افعال بود آنگاه تجلّی صفات بعد از آن تجلّی ذات پس افعال بخلق نزدیک تر از صفات بود و صفات نزدیک تر از ذات و شهود تجلّی افعال را محاضره خوانند و شهود تجلّی صفات را مکاشفه و شهود تجلّی ذات را مشاهده و مشاهده حال ارواح ست و مکاشفه حال اسرار و محاضره حال قلوب و مشاهده از کسی درست آید که بوجود مشهود قائم بود نه بخود و چه حدثان (واقع که پیدا شود ۱۲) را طاقت تجلّی نور قدیم نیست تا مشاهد در مشهود فانی نشود و بدو باقی نگردد مشاهده او نتواند کرد آورده اند که قومی از قبیله مجنون از مشاهده آثار حرقت (سوزش ۱۲) فراق و شدت اشتیاق بر چهره حال مجنون روزی بشفاعت بسوی قبیله لیلی رفته گفتند چه شود اگر لحظه دیده مجنون بمشاهده جمال

لیلی منور شود قوم لیلی گفتند انقدر فتنتی نیست ولیکن مجنون خود طاقت دیدار لیلی ندارد عاقبت او را حاضر گردند و گوشه خرگاه (خیمه کلان ۱۲) لیلی برداشتند نظرش بر عطف (جانب و طرف ۱۲) دامن لیلی آمدن همان بود و افتادن همان فی الجمله تجلی حق سبحانه وتعالی سبب استتار خلق ست و استتارش موجب ظهور حق تعالی پس هرگاه حق سبحانه وتعالی بافعال خود متجلی شود افعال خلق دران مستتر گردد و هرگاه بصفات متجلی شود صفات و افعال خلق دران مستتر گردد و هرگاه بذات متجلی گردد ذات وصفات وافعال خلق دران مستتر گردد و حکیم مطلق از جهت مصلحت عالم حکمت و توسیع (فراخ کردن ۱۲) آثار رحمت بر خواص حضرت خود از بقایای صفات نفوس که منشا استتار اند باقی گذارد تا رحمتی بود هم درحق ایشان و هم درحق دیگران اما درحق ایشان تا بمصابیح نفوس قیام نمایند و بقاء آن درجات قرب حاصل کنند و اما درحق دیگران تا در عین فنا و بحر جمع متلاشی (خرابه و معدوم ۱۲) و مستغرق نشوند و وجود ایشان سبب انتفاع دیگران گردد و بعضی علماء صاحب دل فرموده اند که استغفار حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم طلب این ستر (طلب پوشیدن ۱۲) بود تا مستغرق عین شهود نگردند و بواسطه وجود بشریت محروم از جناب ایشان منتفع شوند و بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی میفرمایند که حضرت موسی علیه السلام طلب رویت کردند از حق تعالی و رویت میخواهد رائی را و مرئی را پس بدون تفرقه میسر نمی شود و درین دار با این جسم عنصری بدون افنا میسر نمی تواند شد پس الله تعالی فرمود طاقت رویت با بودن تو نمی تواند شد و نیست در طاقت انسان مگر مشاهده در تجلی و الله تعالی فرمود که اگر در تجلی من بر جبل طور جبل را قرار شود تو هم طاقت رویت خواهی داشت و درین تجلی نه جبل ماند و نه موسی علیه السلام ماند پس الله تعالی تعلیم نمود موسی علیه السلام را که در تجلی چونکه تو باقی نماندی و بفنا رسیدی پس رائی نماند پس رویت چگونه حاصل شود پس درین تجلی حضرت موسی علیه السلام مشاهده حق سبحانه وتعالی نمودند و بسبب این مشاهده فانی شدند و رویت حاصل نشد پس عدم حصول رویت برای اینست که رویت رائی را میخواهد و در تجلی حق تعالی رائی نماند پس منع از رویت از نقصان حضرت موسی علیه السلام نیست

جوهر در وقت و نفس صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که صوفیان لفظ وقت را بر سه معنی اطلاق کنند گاهی وقت گویند و مراد وصفی بود که بر بنده غالب باشد مانند قبض و بسط و حزن (اندوه ۱۲) و سرور و صاحب آن وقت از غایت غلبه حال ادراک حال دیگر نمی تواند کرد چنانکه صاحب قبض که از غلبه حال قبض چنان متاثر و ممتلی بود که نه از بسط گذشته اثری یابد و نه از بسط آینده بلکه جمله اوقات برنگ وقت حال بیند و نیز تصرف او در احوال دیگران بر وصف حال خود باشد و منشا غلط او همین

ما

حال دیگران ازینجا بود کہ ہر حال کہ آنرا موافق حال خود بنید بر صحت آن حکم کنند واگر بر خلاف آن یابد آنرا مختل
داند ومعنی وقت بدین تفسیر عام بود ہم سالک را وہم غیر سالک را متناول باشد وگاہی مراد از وقت حالی بود کہ
بر سبیل ہجوم ومفاجات از غیب روی نماید وبغلبہ تصرف سالک را از حال خود بستاند ومنقاد حکم خود گرداند
واین وقت خاصہ سالکان ست واشارت بدوست آنچہ گفتہ اند الصوفی ابن الوقت وفلان بحکم وقت
فرمانبردار ۱۲
یعنی بمراد حق از مراد خود مسلوب ست وباختیارش از اختیار خود محجوب وگاہی مراد از وقت زمان حال باشد
کہ متوسط بود میان ماضی ومستقبل ونفس عبارت ست از دوام حال مشاہدہ وتواتر وتعاقب امداد آن کہ حیات
قلوب اہل محبت بدان مربوط ست بر مثال تواتر وتعاقب امداد انفاس کہ بقاء حیات قوالب بدان
مشروط ست وفرق میان وقت بمعنی دوم ونفس آنست کہ وقت حالی ست در معرض فترات ووقفات و
جمع فترت بمعنی سستی وضعف ۱۲
دوار ولیست در تجدد وتعاقب وتناوب وظہور وخفا ونفس حالی ست دائم مجرد از فتور ووقوف ازینجا گفتہ اند
مقابلہ ۱۲

الوقت للمبتدی والنفس للمنتہی

جوہر در رشحات مذکورست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ بعضی از کبراء طریقت
در معنی حدیث لی مع اللہ وقت فرمودہ اند ای وقت مستمر شامل لجمیع اوقاتہ یعنی مر حضرت نبی را صلی اللہ
تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم بحضرت حق تعالی اتصالی وارتباطی حاصل بود بر سبیل دوام کہ دران ہیچ چیز
گنجائی نداشت اما در قوت مدرکہ کہ مسمی بالقلب ست ہمہ چیز را گنجائی بود از مصالح دنیا ومحاربہ اعدا ومعاشرت
ازواج طاہرات وغیر آن وبعضی فرمودہ اند لی مع اللہ وقت ای وقت عزیز نادر ومیفرمودند کہ خدمت
خواجہ علاء الدین غجدوانی قدس سرہ میل بقول ثانی میکردند ومیفرمودند کہ کاملان را بر سبیل ندرت
این حال واقع می شود

جوہر وقت در استعمال این طائفہ عبارت ست از حالی کہ اندر سر بندہ پدید آید واو را بآن حال
آرام بود ووقتی باشد کہ عارف را سکون واجب کند ووقتی باشد کہ شکر واجب کند ووقتی باشد کہ شکایت
واجب کند ووقتی باشد کہ صبر واجب کند ووقتی باشد کہ جزع واجب کند ووقتی باشد کہ گفتار واجب کند
ووقتی باشد کہ خاموشی واجب کند گاہ صحبت خلق واجب کند گاہ عزلت واجب کند ازین گفتہ اند کہ
عارف ابن وقت خودست وابن فرزند را گویند یعنی چنانکہ فرزند تبع مادر وپدر باشد عارف نیز ظاہر و
باطن تبع حق باشد واو در میان نہ ہر چہ ازو پرسند جوابی خوبتر ازان نبود کہ بگوید اللہ مجمع السلوک

جوہر صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ مراد از شہود حضورست ہر چہ دل حاضر آنست شاہد آنست
آن چیز مشہود اوست اگر حاضر حضرت حق تعالی ست شاہد اوست واگر حاضر خلق ست شاہد آن وصوفیان

مشهود را شاهد خوانند بسبب آنکه هر چیز که دل حاضر آن بود آن چیز هم حاضر دل باشد. و هرگاه که لفظ شاهد مطلقا بر صیغه واحد استعمال کنند مراد ایشان حضرت حق تعالی بود و چون شواهد گویند بر صیغه جمع مراد شان خلق بود بجهت وحدت حضرت حق تعالی و کثرت خلق و چون لفظ شهود مجرد گویند مراد شان حضور حق تعالی بود چه بدل ایشان پیوسته حاضر و شاهد بود و اهل شهود طائفه اند اصحاب مراقبه و ارباب مشاهده اما غیبت وصفی ست در مقابله شهود و آن بر دو گونه است غیبت مذموم در مقابله شهود خلق و غیبت محمود در مقابله شهود حضرت حق تعالی و این بر دو قسم ست غیبت مبتدیان و آن غیبتی ست از محسوسات بسبب غلبه شهود حق تعالی و غیبت متوسطان و آن غیبتی ست از وجود در غلبه شهود حق تعالی و این نهایت غیبت ست و بدایت فنا اما مقام منتهیان ورای حال غیبت ست چه غیبت حال کسی بود که هنوز از مضیق (جای تنگ ۱۲) وجود خود خلاص کلی نیافته باشد و بمقام سعت وجود مطلق نرسیده و بر غیب و شهادت احاطه نیافته و اهل غیبت مذموم بشاهد خلق از شهود حق تعالی غائب اند و اهل غیبت محمود بشاهد حق تعالی از شهود خلق غائب و اهل کمال را نه شهود حق تعالی از خلق غائب گرداند و نه شهود خلق از حق تعالی و تناوب (بنوبت کار کردن ۱۲) و تعاقب (از پس یکدیگر در آمدن ۱۲) شهود و غیبت محمود سالکان اهل تلوین را بود اما واصلان و متمکنان را جز دوام شهود حق تعالی حالی دیگر نبود ایشان را غیبت نبود نه محمود و نه مذموم حضرت شیخ شبلی قدس سره روزی در بدایت غلبه حال و هنگام ظهور تباشیر صبح کشف در پیش حضرت شیخ جنید بغدادی قدس سره رفتند منکوحه حضرت شیخ حاضر بودند خواستند که پرده کنند حضرت شیخ فرمودند که شبلی غائب ست تو بحال خود باش همچنان با اوشان در سخن بودند ناگاه شیخ شبلی بگریه در آمدند حضرت شیخ منکوحه خود را فرمودند اکنون وقت آنست که پنهان شوی که شبلی بهوش آمد دلیل بر آنکه غیبت از خلق در شهود محبوب حال مبتدیان ست منتهیان از آن گذشته و قصه حضرت زلیخاست که در محبت حضرت یوسف علی نبینا و آله و علیه السلام درجه تمکین داشت بشهود حضرت ایشان از احساس غائب نشده چنانکه صاحبات و لائمات اوشان که هنوز در محبت حضرت یوسف و شهود جمال حضرت ایشان مبتدی بودند بغلبه حال شهود حضرت ایشان از احساس غائب گشتند و از بریدن دست خود خبر نداشتند۔

جوهر آنکه غیبت از خود و حضور بحضرت حق سبحانه و تعالی بقدر مرتبه محبت ست هر کرا محبت بیشتر غیبت از خود و حضور بحضرت خداوند تعالی بیشتر۔

جوهر در هر شی که نظر کند وجود را با مظهر یابد و مظهر را با خصوصیت مظهر و با یکدیگر مخلوط نگرداند این شهود کامل و مکمل ست و صاحب این شهود را ذو العین و ذو العقل گویند. و این مرتبه انسان کامل ست و بعضی مظهر را بی مظهر این شهود کامل ست و صاحب این شهود را ذو العین گویند و بعضی مظهر را یابند بی مظهر

یابند

واین شهود ناقص ست وصاحب این شهود را ذوالعقل گویند

جوهر در محو واثبات صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که محو در اصطلاح صوفیان
عبارت ست از ازاله وجود بنده واثبات اشارت ست بتحقق آن بعد از محو ومحو واثبات مضاف اند
بامشیت ازلی ومتعلق باراده لم یزلی یمحوا الله ما یشاء ویثبت ما یرید ومحو را سه درجه است درجه اولی
وآن محو صفات ذمیمه واعمال سیئه است ودرجه وسطی وآن محو مطلق صفات ست حمیده وذمیمه و
درجه علیا وآن محو ذات ست ودر مقابله هر محوی اثبات ست ومعنی فنا وبقا ومحو واثبات بیکدیگر
نزدیک ست وفرق میان محو وفنا واثبات وبقا ادراک نتوان کرد الا باشارتی دقیق وآن آنست
که بقا حاصل نمی شود الا بعد از فناء ذات واثبات لازم نیست که بعد از فناء ذات بود چنانکه اثبات اخلاق مرضیه
واعمال حسنه بعد از محو ذمائم اخلاق وسیات اعمال اصحاب تزکیه وارباب تجلیه را وهمچنین فنای افعال و
صفات بکلی حاصل نشود الا بعد فنای ذات ومحو آن موقوف نیست بر محو ذات پس محو واثبات از فنا
وبقا عامتر باشند چه فنا وبقا را استعمال نکنند الا در محو بشریت واثبات الوهیت ودر معنی محو چند الفاظ
دیگر استعمال کنند چنانکه محق وسحق وطمس ودور نباشد که اگر در میان این الفاظ فرقی نهند وگویند مراد
از محق محو اعیان صفات ست ومراد از سحق محو عین ذات ومراد از طمس محو آثار صفات وذات ودر رساله
قشیریه مذکور ست که محو عبارت ست از رفع اوصاف عادت واثبات عبارت ست از اثبات احکام عبادت
ومحو سه قسم ست یکی محو زلت (لغزش) دوم محو غفلت از ضمیر وباطن سوم محو علت از سرائر پس در محو زلت اثبات
معاملات بالله تعالی است ودر محو غفلت اثبات منازلات ست ودر محو علت اثبات مواصلات است و
این محو واثبات باضافت بسوی عبد ست واما حقیقت محو واثبات از جانب حضرت حق سبحانه وتعالی آنست
پس محو چیزیست که ستر کرد جناب خداوند تعالی ونفی کرد از عبد واثبات چیزیست که ظاهر کرد یمحوا الله ما یشاء
ویثبت وحضرت شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که محو نزد این طائفه رفع اوصاف عادت ست وازاله
علت وچیزی که ستر کرد الله تعالی ونفی کرد پس عادتیکه در عوام ست محو میکند در خصوص عباد خود واز
خصوص عباد کسانند که اوصاف عادت را محو میکنند از باطن وباقی می ماند در ظاهر واز جمله عادات
توجه باسباب وعلل ست واز صاحب محو زائل می شود این توجه وزائل نمی شود از وی نفس اسباب
چه حضرت خداوند تعالی معطل نمی سازد حکمت وضع اسباب که اسباب حجب الهیه اند موضوع اند مرفوع
نمی توانند شد واعظم حجاب عین عبد ست وعین عبد سبب معرفت ست چه بدون عین عارف نمی تواند
پس ازاله علت در محو در حکم ست نه در عین واز جمله حکمت الهیه است که اسباب را باقی داره وبا محو از رکون

بسوی آن اسباب ومحو شدن حکم آن۔

جوهر در تجرید و تفرید صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که مراد از تجرید ترک اغراض دنیوی بصورت ظاهر او نفی اعواض اخروی و دنیویست باطناً و مجرد حقیقی کسی بود که در تجرد از دنیا طالب عوضی نباشد بلکه باعث بران تقرب بحضرت الهی بود و هر که بظاهر غرض دنیا را بگذارد و بباطن بدان عوضی در عاجل یا آجل طمع دارد بحقیقت از ان مجرد نگشته باشد معاوضه و متاجره در خاطر دارد و همچنین در جمیع طاعات نظر او بر ادای حق ربوبیت بود بصرف عبودیت نه بر عوضی و غرضی دیگر و اما تفرید نفی اضافت اعمال ست بنفس خود و غیبت از رویت آن بمطالعه نعمت و منت جناب حق سبحانه و تعالی بر خود پس حقیقت تجرید که ترک توقع اعواض ست لازم حال تفرید بود چه هرگاه توفیق تجرید و طاعت نعمت جناب الهی داند نه فعل و کسب خویش بدان عوضی توقع ندارد بلکه وجود خود را غرق منت بیند و صورت تجرید لازم حقیقت تجرید ست از بهر آنکه داخل ست در وی اما لازم تفرید نیست چه شاید که با وجود اسباب تفرید حاصل بود و حقیقت تجرید لازم صورت تجرید نیست چه شاید که با ترک عوضی متوقع بود و همچنین تفرید لازم تجرید نیست چه شاید که با ترک توقع اعواض خود را در کسب مدخلی بیند

جوهر در سکر و صحو صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که لفظ سکر در عرف صوفیان عبارت ست از رفع تمیز میان احکام ظاهر و باطن بسبب اختطاف نور عقل در اشعه نور ذات و بیان این سخن آنست که اهل وجد دو طائفه اند صاحبان ذات و منشاء وجد ایشان ذات بود و صاحبان صفات و منشاء وجد آنها عالم صفات و وجدی که از عالم صفات بود آن قوت ندارد که وجد که از آثار انوار ذات بود پس واجد ذات در بدایت وجد بجهت قوت و غلبه دارد مغلوب سلطنت حال گردد و عقلش که واسطه تمیز و بصر قلب ست در تواتر اشعه انوار ذات مختطف شود و سررشته تمیز از دست تصرف و اختیارش مسلوب گردد و چنانکه محل حکم ظاهر که تفرقه است از محل حکم باطن که جمع است نشناسد و بافشاء اسرار ربوبیت که مکنون خزانه غیب اند مبالات ننماید و مثل سبحانی و انا الحق زبان انبساط کشاید صوفیان این وجد را باعتبار تواتر و قوت غلبه حال خوانند و باعتبار رفع تمیز سکر اما صحو عبارت ست از معاودت قوت تمیز در رجوع احکام جمع و تفرقه با محل خود و بیانش آنست که چون وجود سالک بغلبه انوار ذات فانی و مستهلک شود جناب خداوند تعالی او را وجودی باقی بخشد که از لمعان انوار ذات متلاشی و مضمحل نگردد و هر وصفی که از وی فانی شده باشد اعاده کند پس عقل نیز که رابطه تمیز ست معاودت نماید و برزخی گردد میان روح و نفس تا هیچ یک از حد خود

تجاوز نماید و حکم جمع ۔ المستقر خود که عالم ارواح ست راجع گرداند و حکم تفرقه را محل خود که عالم نفس ست رد کند و ترتیب افعال و تهذیب اقوال و حفظ آداب و کتم اسرار هر یک دیگر باره بازآید بوجهی که از آفت زوال مصئون بود و همچنانکه تواجد مقدمه وجد ست تساکر مقدمه سکر ست و متساکر صادق واجدی بود که هنوز بمقام سکر نرسیده باشد و مشتاق آن بود که تصرف غلبه حال او را از دست تفرقه در رباید و غرق جمع گرداند پس متساکر اهل وجد بود و سکران اهل غلبه وجد و صاحی اهل وجود و بعبارتی دیگر متساکر را اهل ذوق گویند و سکران را اهل شرب و صاحی را اهل ری و ذائق واجدی بود که نائره وجدش در دمنطفی گردد و شارب واجدی بود که امداد وجدش متواتر بود و قوت عقلش از غلبات آن مغلوب بر مثال کسی که ادوار کاسات شرابش متعاقب بود و سر رشته تمیز از دست تصرفش مسلوب و ریان واجدی بود که از غایت تمکن و قوت حال از تواتر امداد وجد متغیر و متاثر نگردد بر مثال شارب مدمن که طبیعت شراب جزو وجود او گشته بود چندانکه خورد مست نگردد و از حد تمیز بیرون نرود —

جوهر مولانا عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی میفرمایند که سکر عبارتست نزد این طائفه از غیبتی که حاصل می شود از وارد قوی و وارد عبارتست از خواطر محموده که وارد می شود مغلوب و نباشد از تعمل عبد و کسب وی و در رساله قشیریه فرق کرده در میان غیبت و سکر بدین وجه که صاحب سکر گاهے مبسوط می باشد وقتیکه مستوفی نباشد در سکر پس بقیه ادراک می ماند این را تساکر گویند و درین حال احساس مساغ باشد و نیز صاحب سکر اشد غیبت باشد و شیخ اکبر قدس سره فرمودند در باب چهل و پنجم و دو صد از فتوحات که در سکر طرب و التذاذ می باشد و مراد قوم از غیبت توارد قوی غلبیات است از جمیع آن اشیا که مناقض بود و طرب اند و هر حالیکه پیدا کند طرب و بسط و افشار اسرار آن سکر نیست بلکه غیبت یا فنا یا محو خواهد بود و نیز فرمودند درین باب که سکر مفارق ست مر سائر غیبات را که سکر مقام ست پرصحو مثل صعقه و افاقه و حضور را با غیبت این نسبت نیست و فنا را با بقا این نسبت نیست و سکر سه قسم ست طبعی و عقلی و الهی اول سکر طبعی و آن اینست که صاحب سکر طبعی در متخیله صورت مطلوب بخود قائم نموده از ما عدا او غائب شده مشاهده این صورت نماید و اصغا بسوی وی کند و این نداند که این صورت در متخیله است بلکه یقین کند که این صورت در خارج خیال ست و چون در صحو آید داند که این صورت در خیال بود و قول رسول الله صلی الله تعالی علیه وآله و اصحابه وسلم اعبدالله کانک تراه و الله فی قبلة المصلی برین تخیل بدین وجه شیخ اکبر قدس سره حمل کردند و قسم دوم سکر عقلی ست و آن اینست که دلیل عقلی بر نعوت الله تعالی قائم کرده آنچه مودای دلیل ست مشهود خود ساخته غائب باشد از ما عدا آن مثل صفات تشبیه که

مخبر صادق صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بآن خبر دادہ است پس ملتذ ومسرور باشد بآن مدلول وغائب باشد از ماعدا او وچون ازین سکر بصحو آید واختیار صفات ملاحظہ نماید البتہ بدان ایمان آرد وبر مدلول دلیل خود مقتصر نشود وشیخ اکبر فرمودند کہ این سکران در حال سکر خود در مخبرات بخبر صادق نمودہ واین نعوت تشبیہ را ثابت کردہ بدان ماخوذ نخواہد شد البتہ بجہت آنکہ سکران معذور ست وقسم ثالث سکر الہی کہ از تجلیات الہیہ پیدا می شود واین سکران از ماعدا این تجلیات غائب وغافل محض ست وملتذ از مشاہدہ این تجلی باشد وشیخ اکبر میفرمایند کہ کسی کہ سکران گشتہ از مشاہدہ حق وبآن ملتذ شدہ وغافل گشتہ بآن مشاہدہ از ماعدا پس صحو نمی باشد اورا

جوہر سکر حیرت ودہشت وولہ وہیمان است کہ در مشاہدہ جمال محبوب فجاۃً بسر محبوب میرسد چون سالک بمشاہدہ جمال محبوب رسید بواسطہ دوری از تفرقہ وبعد در باطن وی فرح ونشاط وانبساط بنوعی در آمد کہ حواس او از محسوسات غافل شد وعقلش مغلوب عشق گشت وتمیز از مابین مرتفع شد واز غایت بیخودی نمیداند کہ چہ میگوید واین حالت را سکر بجہت آن گفتہ اند کہ درو اوصاف مذکورہ سکر ظاہر می مانند ودرین حال بو حسین منصور حلاج قدس سرہ کہ انا الحق فرمود شرح گلشن راز

جوہر صاحب گلشن راز قدس سرہ ؎ انا الحق کشف اسرار ست مطلق + بجز حق کیست تا گوید انا الحق + یعنی انا الحق کشف اظہار اسرار ست مطلق یعنی بے شائبہ شک وشبہہ وحاشا کہ ہرزہ وبے معنی باشد وغیر حق کیست وموجود دیگر کجاست تا انا الحق گوید ؎

چو کردی خویشتن را پنبہ کاری	تو ہم منصور وار این دم برآری

جوہر صاحب گلشن راز قدس سرہ میفرمایند کہ درین سہ حالت کہ فنا وسکر ودلال ست اہل دل مرخص اند بآنکہ بہر عبارت کہ خواہند ازان حالات وجدانی تعبیر نمایند اما در حالت فنا کہ غایت انتفاء آئینہ سالک واصل ست باتفاق ہمہ علما او مکلف نیست ودر حالت سکر کہ از ان پست تر ست چون نمیداند کہ چہ می گوید چنانچہ مست صوری را معذور میدارند او نیز معذور ست ودر مرتبہ دلال کہ از سکر انزل ست بواسطہ شدۃ اضطراب کہ دارد ہرچہ میگوید نیز معفو داشتہ اند واین رخصت نسبت بارباب مواجید وصاحب حال است کہ بسبیل شہود ووجدان بدان حالات ومقامات رسیدہ اند نہ آن جماعتی کہ بتقلید عبارات آن کاملان یاد گرفتہ اند وبمجرد ہمین تقلید خود را اصحاب آن حال می شمارند زیرا کہ باتفاق ارباب طریقت نسبت بآن جماعت ہرچہ مخالف شرع شریف از اقوال و افعال باشد واجب المنع است صاحب گلشن راز قدس سرہ ؎ ترا گر نیست احوال مواجید مشو

کافر بادا تی تبقلید + شارح قدس سره فرماید که اگر ترا آن حالات وجدانی که ذکر رفت نباشد بسبب حال
ومکاشفه بآن مراتب نه رسیده باشی زنهار بمجرد تقلیدان اهل کمال که صاحب آن حال بوده اند کافر
نشوی ومتکلم بآن کلمات نگردی که انفاق اهل طریقت وشریعت ست که هر که بے آن حالات آن
سخنان گوید محکوم بکفرست ومنع او واجب

جوهر صاحب گلشن راز قدس سره میفرمایند ه مجازی نیست احوال حقیقت + نه هر کس
یابد اسرار طریقت + شارح قدس سره میفرمایند یعنی احوال حقیقت که انبیا و اولیا علیهم السلام از ان اخبار
فرموده اند مانند لی مع الله وقت ومثل قول حضرت امیر المومنین اسد الله الغالب انا القلم وانا اللوح
المحفوظ وانا العرش وانا الکرسی وانا السموات السبع والارض وحکایت در بعضی از اولیا بسیار
منقول ست مانند انا الحق وسبحانی ما اعظم شانی ولیس فی جبتی سوی الله وانا الفاعل فی
هذا العالم وغیرها پس کسی فکر باطل نکند که سخنان چند مجازی غیر واقعی ست وحقیقتے نداشته است چه
چه این همه احوال کاملان ست که در مراتب کشف وشهود برایشان ظاهر شده وایشان بآن متحقق گشته اند
وبیان حالات واقعی فرموده اند ونه چنان ست که هر کسی اسرار طریقت می توان یافت چه این معنی شروط
بشرائط بسیار ست از قابلیت فطری وتائید جناب الهی وارشاد شیخ وسلوک وریاضات وقطع منازل
که ارباب طریقت فرموده اند وطریقت سیر خاص مراد ست که مخصوص سالکان راه حضرت حق تعالی است
مانند ترک دنیا ودوام ذکر وتوجه بمبدا وتبتل وانزوا ودوام طهارت ووضو وصدق واخلاص وغیر آن
واسرار طریقت عبارت از همان احوال حقیقت ست زیرا که طریقت مقدمه حصول حقیقت ست و
چنانچه طریقت سر شریعت ست حقیقت سر طریقت ست وطریقت بی شریعت وسوسه است وحقیقت
بے طریقت زندقه والحاد۔

جوهر مستی عبارت از حیرت وولوله است که در مشاهده جمال دوست سالک صاحب شهود را
دست میدهد وخمار عبارت از احتجاب محبوب است تحت عزت وظاهر شدن پردهاے کثرت بر روی
وحدت واین مقام تلوین ست یعنی احتجاب سالک ست از مقام حال بلند بطو آثار احوال

جوهر بعضی ازین طائفه بسبب غلبه حال وسکر محبت کلمات واشارات صادر شده که بفهم اهل
ظاهر در نیاید وبعضی اعمال وحرکات بوجود آمده که مخالف ظاهر فتواے شریعت باشد آنرا شطحیات
مشائخ وهفوات ایشان خوانند وسهمات وموهمات نیز گویند کلمات مثل انا الحق وسبحانی ولیس
هفوه بالفتح خطا کردن جمعش هفوات ۱۲
فی جبتی سواه وانا هو وهو انا وافعال مثل تمزیر تحیه وخرق ثیاب والقاء دراهم در آب والقاے
نوره زدن ۱۲

نفس در مهالک و امثال آن و منشاء صدور این کلمات و افعال طفح سکر و غلبہ حال و فقدان ضبط و اختیار است - مرج البحرین

بالتفح لجالب دیر شدن از حرف ۱۲

جوہر باید دانست کہ انا الحق از منصور و سبحانی از بایزید و لیس فی جبتی یکی از مشائخ دفم باذنی از شیخ شمس الدین تبریزی در وقت زندہ کردن مردہ بمعنی برخیز بحکم من و نورہ زدن در ریش از شبلی در وقت فوت پسر و خرق ثیاب و القا می در ہم از شبلی و القا نفس در مہالک از حضرت بودہ است ذوالنون مصری در قریہ وقت شب کہ سکان آن قریہ بخوف شیر درہائے خود را وقت شب بند مے نمودند —

جوہر بدانکہ افشا سر حقیقت بجز در حالت مستی و بیخودی مطلق یا در مرتبہ مخموری کہ تمام بیخودیست و از مقام فنا و سکر تنزل نمودہ فاما از غایت خمار آن مستی خود را نگاہ نمی تواند داشت جائز نیست و در شریعت و طریقت ممنوع ست ارباب طریقت می فرمایند ہر حقیقتی کہ شریعت او را رد کند آن زندقہ ست و تا زمانیکہ سالک با خود باشد و عقلش برقرار بود الفاظی کہ مخالف شرع شریف باشد نگوید و اگر بمجرد تقلید ارباب حال گوید باتفاق اہل اللہ محکوم بکفرست و واجب المنع۔

جوہر نزد بعضی معنی صحو باز آمدن ست بہوشیاری از پس غیبت و سکر غائب شدن بواردی با قوت کہ دل صاحب دل را سلب کند۔ حضرت جنید گوید کہ سکر را بر صحو فضل نتواند بود چہ صاحب صحو ہمیشہ مرابط بود و آن مقام تمکین ست و مقام حضرت رسالت و در ترجمہ قشیری سکر بر صحو فضل دارد چہ صاحب سکر اہل انبساط بود و از لطائف جمال در سکر کشف یابد۔ مشائخ را در فضل صحو و سکر اختلاف ست قول بایزید کہ سکر مرد را با انبساط راہ دہد۔ صاحب ترجمہ عوارف گوید سکر ارباب قلوب را باشد و آن استیلای حال ست از مشائخ کبار بعض وقت کلماتی متضمن عجائب اسرار غیبی در وجود آید آن بواسطہ بقای سکر بود و صاحبان صحو را اینجا راہ نیست۔

جوہر شیخ عبد الحق محدث دہلوی قدس سرہ در مرج البحرین میفرمایند کہ آنچہ ازین طائفہ در حالت سکر و غلبہ حال صادر گردد تو گا و فعلًا طریق اسلم در اینجا تسلیم ست و ترک مبادرت بانکار و اعتراض با عدم جواز تقلید

جوہر حضرت شیخ سعد الدین قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ میفرمایند کہ حضرت شاہ مینا قدس سرہ میفرمودند کہ بدین طائفہ چون کسی ظلم کند یا دزد مال بر د دعای بد نگویند و اگر گویند توکل باطل شود بلکہ چون دزدی مال ببرد یا گم شود خوشحال شوند و فرمایند کہ دران خیریت بودہ است۔

جوہر مریدی بہ بندگی شاہ مینا قدس سرہ اسپی آورد شب دزدان بردند و پیغام فرستادند کہ

چیزی بدهید و ببرید حضرت ایشان فرمودند که اراده جناب خداوند تعالی برین رفته بود و خیریت درانست
مال داده آوردن خلاف این راه است شمارا بخشیدم ونقل ست که اسپ حضرت امام ربیع قدس سره را
دزدان بردند وحضرت ایشان نماز می گذاردند ومیدیدند ونماز قطع نکردند ازین حال التماس کردند فرمودند
در چیزی بودم که نزدیک من دوست تر ازان بود ودینارهاے حضرت علی فضیل قدس سره را دزدان
بردند حضرت ایشان میگریست ازین التماس نمودند فرمودند بران بیچاره می گریم که روز قیامت ازو
بپرسند واو راحجتی نباشد وروزی درجک نرینه حضرت شیخ بهاء الدین زکریا قدس سره گم شد
خبر رسانیدند فرمودند الحمد لله بعده یافتند باز خبر رسانیدند فرمودند الحمد لله وفرمودند که گفتن الحمد لله
در هر دو بار سبب رفتن وآمدن دنیا نبود بلکه بسبب قرار دل بوده است

جوهر توکل اعتماد برکسی کردن وبحضرت خداوند تعالی سپردن ودل برداشتن از اسباب دنیاو
بحضرت مسبب الاسباب توجه نمودن

جوهر بدانکه این طائفه علیه دربیان حد توکل بسیار فرموده اند هرکسی از مقام خویش سخنی فرموده
وعبارات ایشان هم ازان مختلف گشته بعضی میفرمایند توکل آنست که جناب خداوند تعالی را استوار
داری درعهدهائی که کرده است یعنی اعتقاد داری که هرچه قسمت کرده است بتو رسد اگرچه جهان بدفع
آن مشغول شود وهرچه قسمت نکرده است بجهد وکوشش تو اگرچه درجهان ست بتو نرسد وبعضی میفرمایند
که توکل آنست که برابر گردد نزدیک تو بسیار واندک وموجود ومعدوم وبعضی میفرمایند توکل آنست
که ساقط شود خوف ورجا از غیر جناب حق سبحانه وتعالی وبعضی میفرمایند التوکل الاسترسال بین یدی
الله تعالی استرسال آن باشد که هرکجا که بکشند برود واین ظاهرست که شتری بان بزرگی بپاره ریسمان
ترا استرسل میکرد وتوازوی ضعیف تر وحکم خداوند تعالے ازان ریسمان قوی تر مسترسل را این معنی
باشد که هرکجا که بکشند ابا نیارد وبعضی میفرمایند توکل آنست که بغیر جناب حق تعالی امید ندارد واز
غیر او سبحانه نترسد متوکل آن بود که واثق بود بحضرت حق تعالی که حضرت حق تعالی را درهرچه کند
متهم ندارد وشکایت نکند یعنی درظاهر وباطن تسلیم باشد. بعضی میفرمایند که اگر دوگان وماران
چپ وراست تو باشند سرتو برای آن نجنبد وحضرت شیخ بایزید بسطامی قدس سره می فرمایند
که اگر اهل بهشت دربهشت به تنعم رسند واهل آتش را درآتش عذاب کنند پس تو میان ایشان
تمیز کنی ازجمله متوکلان بیرون آئی وحضرت ذوالنون مصری را قدس سره از توکل پرسیدند فرمودند
خلع ارباب وقطع اسباب وحضرت شیخ سری سقطی قدس سره فرمودند التوکل الانخلاع من الحول والقوة وحضرت

خواجہ حمدون قصار قدس سرہ فرمودند. التوکل ہو الاعتصام باللہ تعالی و حضرت شیخ ابوتراب نخشبی قدس سرہ صوفی را دیدند که سه روز گرسنه بود بعد ازان دست بر پوست خربزه انداخت فرمودند تصوف ترا نشاید که تصوف نباشد مگر با توکل و توکل درست نباشد کسی را که پیش از سه روز طعام صبر نکند. و نیز درویشی چون بعد از پنج روز گفت که من گرسنه ام حضرت ابوعلی رودباری قدس سره فرمودند که این را در بازار ببرید و کار کسب فرمائید توکل کار این نباشد۔

جوہر حضرت شیخ سعد الدین قدس سره در شرح رساله مکیه میفرمایند سببها که زائل کننده ضرر ست سه قسم است قطعی و وہمی و ظنی قطعی چون آب که زائل کننده ضرر تشنگی و نان که زائل کننده ضرر گرسنگی ست و ترک آن بکلی از توکل نیست بلکه ترک آن در هنگام بیم مرگ حرام ست و وہمی چون داغ و افسون و ترک آن شرط توکل است و ظنی چون فصد و مسہل و جز آن ناقض توکل نیست لیکن متوکل را ترک دارو عزیمت ست و کردن آن رخصت و حضرت امام احمد حنبل رضی اللہ تعالی عنه فرمودند کسی که اعتقاد بر توکل دارد دوست دارم که معالجه دارو خوردن و غیر آن بگذارد و حضرت امام علتها داشتند و طبیب را خبر نمی کردند پس کمال توکل آنست که گرد دارو نگردد و این ترک تداوی و علاج کسی را میسر آید که بروی کشف افتد که اجل او به نهایت رسیده ست و دارو سود نخواهد کرد یا آنکه بیمار مشغول باشد بحال خود و بیم عاقبت و گناه و اطلاع جناب خداوند تعالی بروی غالب شود و در بیماری از وی فراموش گرداند و دل او بمعالجه نپردازد یا آنکه مقصود بنده از ترک معالجه آن باشد که بیماری زائل نشود تا ثواب بیماری و بلا بیابد بدانچه بر بلای جناب خداوند تعالی نیکو صبر کند چه در ثواب بیماری اخبار بسیار آمده است و گروہی که ثواب بیماری بسیار دیدند بیماری را دوست داشتند و غنیمت شمردند و از علاج باز ماندند تا در زمره متوکلان کامل باشند و جزای صبر بیابند

جوہر بعضی میفرمایند که توکل کسی را درست ست که هیچ روز چیزی نخورده باشد و با یکی از خلق پیدا نکند و او را نظر بغیر حضرت حق تعالی نباشد و بتوکل در مسجد نشستن کسی روا است که زمان زمان نظر بر در نکند که کسی در آید و چیزی بیارد و هر که بدین نیت در مسجد نشیند ضائع ماند وقتی مسافری بحضور حضرت سلطان المشائخ آمد و بعد چند روز اجازت طلبید و در دهلی بملاقات اقارب رفت و نزد یک خانه اقارب مسجدی دیده در آن مسجد بتوکل نشست برین امید که از خانه اقارب نان و آب خواهد رسید چند روز در انجا بود کس از حال او باز پرس نکرد و بیحال شد باز بخدمت حضرت سلطان المشائخ آمده سوال کرد که اگر یکی متوکل شود و اول روز چیزی نرسد چه کند فرمودند صبر کند تا روز دوم عرض کرد و اگر دوم روز هم نرسد فرمودند صبر کند تا روز سوم عرض کرد و اگر روز سوم هم چیزی نرسد. فرمودند او را بحضرت خداوند تعالی توکل نبوده باشد آنرا نظر بر حضرت خداوند تعالی باشد او را سوم روز ضائع نگذارد و قناعت توانگر کند مرد را خبر کن حرص گدا [illegible]

جوهر حضرت شاه شجاع کرمانی را دختری بود او را در عقد نکاح درویشی داد چون دختر در خانهٔ درویش آمد نان خشک دید گفت این چیست درویش گفت دوش باز مانده بود بجهت امشب گذاشتم دختر قصد کرد که بیرون آید درویش گفت دانستم که دختر شاه با من نتواند بود دختر گفت از بی نوائی تو نمیروم از ضعف ایمان و یقین تو میروم که از دوش باز نان نهادی و اعتماد بر رزاق نداری ولیکن عجب از پدر خود دارم که بست سال مرا در خانه داشت و گفت ترا به پرهیزگاری خواهم داد آخر بکسی داد که اعتماد بر جناب حق سبحانه و تعالی ندارد درویش گفت این گناه را عذری بود گفت عذر آنست که درین خانه،

من باشم یا نان خشک۔

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ نفعنا الله تعالی بمحبتهم و رزقنا الاقتداء بسیرتهم فرمودند که توکل سه مرتبه دارد مرتبه اول آنست که مردے یکی را بجهت دعوی خود وکیل کرده آن وکیل هم عالم باشد و هم دوست پس این موکل امین باشد که وکیلی دارم که در همه کار دعاوی دانا است و هم دوست من ست درین صورت هم توکل باشد و هم سوال چنانکه گاه گاه آن وکیل را گوید که آن دعوی را چنان جواب گوئی و آن کار را چنان بآخر رسان و مرتبه دوم آنست که طفلی باشد شیرخواره که مادر او او را شیر میدهد او را همین توکل باشد سوال نباشد و این طفل نگوید که مرا فلان وقت شیر بده همین گریه کند اما او را تقاضا نکند و نگوید که مرا شیر بده او را اتفقه در دل باشد بر شفقت مادر اما مرتبه ثالث توکل آنست که مرده باشد پیش غسال این مرده را هیچ سوالی و تعرضی و حرکتی و سکنتی نباشد هرگونه که غسال را می باید او را می گرداند و می شوید و این مرتبه اعلی ست و مقام بلند

جوهر حضرت شیخ سعد الدین قدس سره در شرح رساله مکیه می فرمایند که حضرت شاه مینا قدس سره میفرمودند که حقیقت توکل در بیابان نشستن ست و ترک و تجرید گوشه گرفتن و از اختلاط خلق صورة و معنی دست و اشتن و ترک حیله و چاره و تودد و تحبب کردن اگرچه گوشه گرفتن و بعبادت مشغول شدن در شهر سکونت کردن نیز از توکل گفته اند لیکن بشرط آنکه شهرت و کثرت اختلاط و منزلت در دل نباشد بقد و فی اللہ از خلق خلوت گزیند و از اختلاط ایشان دل را منقطع دارد

جوهر ای عزیز کار توکل قناعت و صبر ست هر کرا صبر و قناعت دادند گنجی و ملکی دادند و هر کرا و ربدر دوانیدند خواه بجوارح خواه بدل خوار و ذلیل گردانیدند اگر یکی بجوارح نرود و در دل پویان و جویان باشد از جمله متوکلان نباشد متوکل آن بود که بدل و جوارح قانع باشد و بدل و جوارح بغیر جناب خداوند تعالی التفات نماید حضرت شاه مینا قدس سره بارها این بیت میفرمودند ع

شیر نر بوسد بلبها مر قانع را قدم	ماده سگ خاید بدندان پای مرد هر دری

جوهر بدانکه مشائخ در بیان حد توکل بسیار فرموده اند و هر کسی از مقام خویش سخنی فرموده و عبارات ایشان هم از ان مختلف گشته بعضی میفرمایند که توکل آنست که اعتقاد داری که هرچه قسمت کرده اند بتو رسد اگرچه جهان به دفع آن مشغول شود و هرچه قسمت نکرده اند بجهد و کوشش تو نرسد و بعضی میفرمایند که توکل آنست که برابر گردد نزدیک تو بسیار و کم و موجود و معدوم و بعضی میفرمایند که توکل آنست که ساقط شود خوف و رجا از غیر جناب حق سبحانه و تعالی و بعضی میفرمایند که توکل آنست که اگر ددگان و ماران چپ و راست تو باشند سر تو برای آنها نجنبد و حضرت شیخ بایزید بسطامی قدس سره میفرمایند که اگر اهل بهشت در بهشت به تنعم رسند و اهل آتش را در آتش عذاب کنند و تو میان ایشان تمیز کنی از جمله متوکلان بیرون آئی بتمام و حضرت شیخ ابوتراب نخشبی قدس سره صوفی را دیدند که سه روز گرسنه بوده دست بر خربزه انداخت فرمودند تصوف ترا نشاید که تصوف نباشد مگر با توکل و توکل درست نباشد کسی را که پیش از سه روز طعام صبر نکند و نیز درویشی بعد از پنج روز گفت که من گرسنه ام حضرت شیخ ابو علی رودباری قدس سره فرمودند که این را در بازار برید و کار کسب فرمائید توکل کار این نباشد بکمال و حضرت شقیق بلخی قدس سره فرمودند که توکل اینست که دل تو آرام گیرد با آنچه جناب خداوند تعالی وعده فرموده و علامت توکل سه چیز است یکی آنکه سوال نکند و بدل طمع کسی نکند که الطمع ام الخبائث دوم آنکه اگر کسی وی را بی سوال دهد رد نکند سوم آنکه اگر برسد حبس نکند و نگاه ندارد

جوهر کسب کردن هیچ در توکل زیانی نیست مگر مبالغت در کسب نماید آن زیان توکل است و دو چیز دیگر یکی داغ کردن و دوم افسون بدین همه توکل را نقصان لازم آید پیغمبران در مرض خود استعمال دوا کرده اند و بدان نقصان در توکل ایشان نیامده است و در احیاء العلوم است که رسول علیه السلام هر شبی سرمه کردندی و هر ماهی حجامت کنانیدی و هر سالے دوا خوردندے و هر یکی کسب کرده اند داود زره بافتی و سلیمان زنبیل بافته اند و همچنین دیگر اگر درین کار نقصان توکل بودے هرگز ایشان نکردندے در کیمیای سعادت آورده است که وقتی موسی را علت بیرون آمد بنی اسرائیلیان بخدمت موسی گفتند که براے دفع این علت فلان فلان گیاه است اگر آنرا بیارند و استعمال کنند در حال بهتر شود ایشان فرمودند الله تعالی شافی ست چند روز گذشت و آن علت زیاده شد باز بنی اسرائیلیان همان گیاه را ذکر کردند موسی فرمودند الله تعالی شافی است تا چند کرت بنی اسرائیلیان آن گیاه را ذکر کردند موسی علیه السلام همین جواب فرمود که الله تعالی

شافی ست بعد ازان وحی نازل شد که ای موسی تو میخواهی که بتوکل خود حکمت ما را باطل گردانی تا
همان دوائی که بنی اسرائیل گفته اند استعمال نکنی ما صحت نخشیدنی نه ایم

جواهر بعضی میفرمایند که توکل آنست که بنده پیش امر حضرت خداوند تعالی چون میت پیش غاسل باشد و بعضی میفرمایند
که توکل چنگ زدن ست بحضرت خداوند تعالی و بعضی میفرمایند که حقیقت توکل قطع امید و بیم از غیر حضرت
خداوند کریم ست و بعضی میفرمایند که متوکل را سه مقام ست یکی آنکه چون بیابد شکر کند و چون نیابد صبر ورزد دوم آنکه یافت
و نایافت نزد او یکسان باشد سوم آنکه نایافت را بر یافت برتری نهد که در یافت خواهش خود و در نایافت خواهش حضرت حق تعالی میبیند

جواهر حقیقت توکل بیرون آمدن ست از رویت وسائط و اسباب بکلی بلکه حقیقت آنست که بداند
که حضرت حق را در فعل و صفت شریکی نیست و شرکت خود و غیر را در فعل و قدرت و جمیع صفات از میان
محو گردانده امانت صفات و افعال را بصاحب امانت که حق ست واگذارد و خود را درمیان نه بیند گلشن راز

جواهر جناب حق سبحانه و تعالی اسباب نهاده است بمیان و مسببات را بآن اسباب ربط
داده است پس عارف کامل را باید که مسببات را از اسباب طلب نماید و این اسباب حجب الله اند
که حق تعالی از پرده این حجب مسببات را عطا میفرماید و توکل اگرچه فرض ست لیکن صفت قلبیه است
منافی طلب مسببات از اسباب نیست و هر چند که نظر عارف از اسباب برخاسته باشد چنانکه مشایخ
عرفاست که موثر حق را می بیند و اسباب را بمیان نمی بیند لیکن اسباب از میان نرفته و حق سبحانه
و تعالی از پرده اسباب میکند اگرچه در مشاهده ایشان نباشد پس طلب مسببات از اسباب با
توکل بر حق سبحانه از کمال معرفت ست و ترجیح جهد یا توکل بر توکل صرف واقعی ست و این حکم
عام ست خواه مسببات امور دنیوی باشند یا امور اخروی لیکن طلب اسباب امور دنیوی فوق
حاجت نمی کنند که دنیا زائل ست و فا ندارد و اشتغال بآن بیفائده است مگر آنکه دانند که جمع اسباب
دنیاویه عنایت حق باین عارف ست پس قبول می کند و در اسباب دنیاویه جهد میکند و اگر مرضی حق در آن
دانند و یا آنکه خلیفه و یا قاضی باشند پس البته آن اسباب را طلب کنند که بآن خلافت و قضا منتظم گردد
پس جهد با توکل البته راجح و افضل ست در نفس الامر و طریقت - ملک العلما

جواهر در فتوحات مذکور ست و منقول ست از سهیل بن عبدالله تستری در رساله قشیریه توکل عبارت ست
از اعتماد بر الله تعالے و انقطاع از اسباب و تکیه بر اسباب و از قلب بداند که هرچه میرسد از الله میرسد سبب میان باشد
یا نباشد و خود را پیش او سبحانه مثل میت داند در ید غاسل که تقلیب میکند بوجهی که خواهد و سعی را دخل آن
نداند و این توصیف قلبیه است و حرکت جوارح برای تلاش اسباب منافی توکل نیست بعد متحقق شدن

بود کہ تقدیر ہر شے از جانب اللہ است اگر متعسر ست تقدیر وی سبحانہ متعسر ست واگر آسانست تقدیر وی آسان ست
نہ از جہت عدم تہیاء اسباب و تہیاء اسباب و ہرچہ مقدر ست بہ بندہ خواہد رسید اسباب درمیان باشد یا نہ
واین تقدیر برطبق استعداد اعیان ثابتہ است پس ہرچہ کہ بر بندہ می آید از وی می آید۔ واین توکل درست
و راست نمی آید مگر بآنکہ اللہ تعالیٰ را وکیل در جمیع امور گرداند و خود را بوجہی تصرف نکند و ہمہ تصرفات
با اللہ تعالیٰ سپرد کند واگر جمع اسباب کند این ہم از اللہ تعالیٰ داند و تحقیق این توکیل چنانکہ در فتوحات مذکور ست
آنست کہ اللہ تعالیٰ ہمہ اشیاء را سواے ایشان برای ایشان پیدا نمود چنانکہ اللہ تعالیٰ میفرماید خلق
لکم ما فی الارض جمیعا پیدا کردہ شدہ است برای شما نہ برای دیگری ہرچہ کہ در زمین است تمام آن
پس مامور شد انسان را کہ صرف کند آن اشیاء را در آن کہ مصلحت وی ست و انسان از مصالح جاہل است
بسا اشیاست کہ او در آن مصلحت گمان می کند در واقع در آن مصلحت نیست واللہ تعالیٰ علیم و خبیر است
واعلم ست بمصالح عباد پس می باید کہ اللہ تعالیٰ را وکیل گرداند تا عطا فرماید مصالح عباد را و شاید مراد
از مصالح اموریست کہ اعیان مستعد امور بودند در ازل و سزاوار وکالت نیست مگر الہ کہ مرتبۂ الوہیت
جامع است مر اسماء فعالہ را پس علیم ست قادر ست خالق ست و چون خالق اوست و قادر اوست
بر رسانیدن مصالح عباد را پس خلاصۂ این مقال اینست کہ کسب منافی توکل نیست اما کسب مفید ہم
نیست زیرا کہ بسیار مردمان حیلہ می کنند و حیلہ ایشان سودمند نمی شود و واقع نمی شود مگر مقدر پس باید
کہ خود را تسلیم حق سازد و بر قضا متوکل شود و کسب را بگذارد ؎

جوہر کسب و طلب اسباب منافی توکل نیست و این ظاہر ست کہ توکل عبارتست از اعتماد بر حق
بانقطاع از غیر حق و کسی کہ معتمد بر سبب نباشد و سبب مطلوب مرتب شود از حق کہ مسبب الاسباب ست واگر
مرتب نشود اضطراب بطلب نرسد براے اینکہ معطی و تابع حق ست و بتقدیر وی اصلی باید بود۔

جوہر در وجد و وجود و تواجد صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ در اصطلاح صوفیان
وجد واردیست کہ از حضرت حق تعالیٰ بر دل آید و باطن از ہیئات خود بگرداند چون حزن و سرور و حضرت جنید
بغدادی قدس سرہ میفرمایند وجد آنست کہ جملہ اوصاف واجد منقطع گردد در حالتی کہ ذات او بسرور موسوم
شود و حضرت ابو العباس عطا قدس سرہ میفرمایند وجد آنست کہ جملہ اوصاف واجد منقطع گردد در حالتی کہ
ذات او بحزن موسوم شود و صاحب وجد کسی بود کہ ہنوز از حجب صفات نفسانی بیرون نیامدہ باشد
و بوجود خود از وجود حق تعالیٰ محجوب شود گاہ گاہ فرجہ در حجاب وجود او پدید آید و از آنجا پرتوی از انوار وجود
حق تعالیٰ بر وی تابد و آنرا وجد باید و بعد از آن دیگر بارہ حجاب منطبق شود و موجود مفقود گردد پس وجد

وجد بالکسر توانا شدن و توانگر شدن و یافتن و یافتن گمشدہ و بالفتح اندوہگین شدن و شیفتہ شدن و در عرف حالت ذوق و شوق کہ صوفیان را شود ۱۲ منہ وجود ہستی و یافتن مطلوب و ہستی ۱۲

بود میان فقدی سابق وفقدی لاحق ومراد از وجود آنست که وجود واجد در غلبه نور شهود غائب وناچیز گردد
کم گردن وگم شدن ۱۲
پس وجد صفت محدث بود ووجود صفت قدیم واشارت بدین معنی ست قول حضرت ذوالنون مصری
قدس سره که الوجود بالموجود قائم والوجد بالواجد قائم وبیان این سخن آنست که صاحب وجد هنوز از
وجود خود بکلی فانی نشده باشد پس واجد او بود ووجد باو قائم وصاحب وجود از وجود خود بکلی فانی شده باشد
وبوجود موجود یعنی بحضرت حق تعالیٰ قائم وباقی شده پس صاحب وجود نه ذات واجد بود اعنی ذات بنده بل ذات
موجود بود اعنی ذات حق تعالیٰ ووجود بوی قائم ووجد مقدمه وجودست چه هر وجد در فتح قلعه وجود بشری
بمثابه منجنیق ست از عالم جذبه جناب الٰہی نصب کرده تا چون قلعه وجود منثلم شود وجد وجود گردد پس نهایت
وجد بدایت وجود بود اعنی وجود وجد بسبب فقد وجود واجدست وفقد وجود واجد بشرط وجود موجود واشارت
بدین معنی ست انچه حضرت ابوالحسن نوری قدس سره فرمودند که الوجد فقد الوجود بالموجود وهمچنانکه وجد
مقدمه وجودست تواجد مقدمه وجدست ومعنی تواجد استدعاء وجدست بطریق تذکر وتفکر یا تشبه باهل
وجد در حرکات وسکنات بدلالت صدق وهر چند تواجد صورت تکلف است وتکلف مخالف صدق لیکن
چون نیت متواجد در صورت تواجد توجه کلی بود از برای قبول امداد فیض رحمانی منافی صدق نبود وتواجد

وصف اهل بدایت بود ووجد حال اهل سلوک ووجود حال خاص ارباب وصول

جوہر استقامت بمعنی راست شدن ودر رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبیدالله احرار قدس سره
میفرمودند که استقامت امریست بغایت صعب زیرا که استقامت استقرارست در حد وسط در مجموع افعال
واقوال واخلاق واحوال بروجهی که تجاوز از انچه ضروریست در مجموع افعال صادر نشود وانطرفین افراط
وتفریط مصون ومحفوظ باشد ازینجاست که گفته اند کار باستقامت دارد وکرامات وخوارق عادات را

اعتباری نیست —

جوہر استقامت درجه کمال ست هر که مستقیم نبود در صفت خود قدم اول بصحت ننهاده است
وهر کرا در کارها استقامت نباشد جهد او بیفائده شود واز مقامی دیگر نرسد نشان استقامت اهل بدایت
آنست که در معاملات ایشان فتور نبود ونشان مقتصدان آنست که در منازل ایشان را توقف
نیفتد ونشان استقامت اهل نهایت آنست که در احوال مشاهده مر ایشان را حجابی نباشد نزد یک
اصحاب تحقیق استقامت بیرون آمدن از معهودات نفس وجدا شدن از رسوم وعادات خلق و
حاضر بودن بحضرت حق تعالیٰ بحقیقت صدق در طاعت وعبادت ومحبت ومعرفت حق است
قال الله تعالیٰ فاستقم کما امرت راست باش چنانچه فرموده شدی استقامة العوام فی اداوم الملک

واستقامة الخواص فی اوامر الملکوت واستقامة خاص الخاص فی امور السر والجبروت

جوهر بدانکه طریق سلامت وراه استقامت آنست که ظهور عبد دائما بظهور عبدیت باشد که
مقام عبودیت اشرف مقامات ودور از آفات است

جوهر در القاب ارباب مراتب ثلثه یعنی ذو العقل وذو العین وذو العقل وذو العین

شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرماید رباعی

ذو العینی اگر نور حقت مشهودست	ذو العقلی اگر شهود حق مفقودست
ذو العینی وذو العقل شهود حق وخلق	با یکدیگر اگر ترا موجود است

این رباعی اشارت ست بالقاب ارباب مراتب ثلثه پس ذو العین در اصطلاح این طائفه عبارت ازان کس ست که شهود حق بروی غالب ست حق سبحانه وتعالی را ظاهر بیند وخلق را باطن پس خلق در نظر او بمثابه آئینه باشد مرحق را بسبب ظهور حق در خلق همچو ظهور صورت در آئینه واختفاء خلق در حق چون اختفاء آئینه بالصورت وذو العقل عبارت از کسی ست که شهود خلق بروی غالب باشد خلق را ظاهر بیند وحق را باطن پس حق در نظر او بمنزله آئینه باشد مرخلق را وخلق بمنزله صورت منطبع در آئینه لاجرم حق باطن باشد کما هو شان المراة وخلق ظاهر کما هو شان الصورة المرتسمة فی المراة وذو العین والعقل عبارت ازان کس ست که حق را در خلق مشاهده کند وخلق را در حق وبشهود هیچ کدام محجوب نگردد از شهود دیگری بلکه وجود واحد را بعینه از وجهی حق بیند واز وجهی خلق نه بشهود کثرت مانع نیاید شهود وحدت را وبشهود وحدت مزاحم نگردد بشهود کثرت را وهم در شرح رباعیات میفرماید رباعی

اعیان همه آئینه وحق جلوه گراست	یا نور حق آئینه واعیان صورست
در چشم محقق که حدید البصر است	هر یک ز دو این آئینه آن دگرست

اعیان را که حقائق موجودات اند دو اعتبارست اول آنکه اعیان مرایا وجود حق واسماء وصفات اوست سبحانه واعتبار دوم آنکه وجود حق مرآت آن اعیان ست پس باعتبار اول ظاهر نمی شود در خارج مگر وجودی که متعین ست در مرایای اعیان ومتعدد است بتعدد احکام وآثار ایشان پس بمقتضا این اعتبار غیر از وجود حق در خارج هیچ مشهود نیست واین بیان حال موحدیست که شهود حق بروی غالب ست وباعتبار دوم در وجود غیر از اعیان هیچ مشهود نیست ووجود حق که مرات اعیان ست در غیب است و متجلی وظاهر نیست مگر از وراء تتق غیب واین بیان حال کسی ست که شهود خلق بروی غالب ست اما محقق همیشه مشاهده هر دو مرات میکند یعنی مرات حق ومرات اعیان ومشاهده صوری که در هر دو مرات

بے انفکاک و امتیاز۔

جوہر در آداب حضرت ربوبیت صاحب مصباح قدس سرہ میفرمایند کہ حفظ آداب ہم ثمرۂ محبت ست وہم تخم محبت ہرچند محبت بکمال تر محب را اہتمام برعایت آداب حضرت محبوب بیشتر وچندانکہ صورت ادب بر محب ظاہر تر نظر محبت محبوب باو زیادہ تر پس ہر بندہ کہ محبت جناب الٰہی در دل او راسخ تر اہتمام او بمراعات آداب حضرت عزت بیشتر وہرچند قرب او بحضرت عزت بیشتر مطالبہ دقائق آداب در نہاد او قوی تر ویکے از جملہ آداب حضرت الوہیت آنست کہ نظر از مشاہدہ جمال ربوبیت بملاحظہ غیرے مشغول ملتفت ندارد۔

جوہر در حیاء صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ حیاء از جملہ احوال مقربان است چندانکہ قرب زیادت حیا بیش وہر کہ ہنوز حال حیا بدو فرود نیامدہ باشد علامت آن بود کہ ہیچ مرتبہ از مراتب قرب نیافتہ است وحیا آنست کہ باطن بندہ از ہیبت اطلاع حضرت خداوند تعالیٰ منطوی گردد واین دوگونہ بود حیاء عام وحیاء خاص حیاء عام صفت اہل مراقبہ ست کہ قلب ایشان از ہیبت اطلاع رقیب قریب جل شانہ بر سیات وتقصیرات خود منطوی گردد وحیاء خاص صفت اہل مشاہدہ است کہ روح ایشان از عظمت شہود حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ در خود منطوی گردد واین حیا از جملہ احوال است وحیاء عام کہ مندرج ست وصحت مقام مراقبہ از جملہ مقامات ست واین محافظت ظاہر و باطن ست از مخالفت احکام جناب الٰہی بسبب مراقبہ نظر حضرت حق تعالیٰ واین حیا بر دوگونہ است یکی حیاء از معصیت و دوم حیاء تقصیر در طاعت

جوہر صاحب فوائد الفواد قدس سرہ میفرمایند کہ لختی سخن در ترک اختیار افتاد یعنی باختیار خود کاری نمی باید کرد حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ المبارک بر لفظ مبارک راندند کہ مرد محکوم دیگری بہ کہ حاکم خود باشد بعد ازان فرمودند کہ شیخ ابوسعید ابوالخیر قدس سرہ روز جمعہ از خانقاہ بجہت نماز بیرون آمدہ مریدان را پرسیدند کہ راہ مسجد جمعہ کدام ست وچگونہ باید رفت یکی از حاضران گفت راہ اینست از ایشان پرسیدند کہ چندین بار بنماز جمعہ رفتید راہ نمیدانید فرمودند میدانم اما بدان پرسیدم تا صاحب اختیار نباشم

جوہر حریت انقطاع خاطر ست از تعلق ماسوی اللہ تعالیٰ بالکلیۃ و در مقام حریت وقتی رسد کہ غرضی از اغراض دنیوی واخروی نماند وحریت نہایت عبودیت ست کمال مرد بی بندگی نبود و آزادگی بے بندگی نشود ؎ من ازان روز کہ در بند توام آزادم + پادشاہم کہ بدست تو اسیر افتادم

وحریت نه آنست که احکام بندگی ازوی زائل شود بلکه حریت آنست که از بندگی نفس خود آزاد گردد یعنی انچه نفس فرماید بران نرود بلکه مالک نفس گردد ونفس مطیع ومنقاد او شود سالک چون بمقام حریت رسد کلفت تکالیف ازوی ساقط می شود انچه دیگران بمشقت بجا آرند وی بآسانی آرد نه آنکه نفس تکالیف ساقط شود۔

جوهر حر در اصطلاح این طائفه علیه آن کس ست که احتیاج بخلق نبرد واز خلق آزاد باشد ودر عبادت حضرت حق تعالی باشد علی الکمال وصاحب فتوحات قدس سره میفرمایند که حریت عبارتست از ازالهٔ صفت عبد بصفت حق باین نمط که حق سمع وبصر عبد گردد وجمیع قوای عبد شود وعبد نبود عبارت مگر ازین قوا وچون این قوای حق شدند وحق عبد نیست بوجهی پس عبدیت این عبد درین حال زائل شد وحر شد اگرچه عین او باقی ست واطلاق حریت اگرچه برحق صحیح ومتعارف نیست بجهت آنکه او سبحانه قابل عبدیت نیست لیکن بروی سبحانه صادق واطلاق شده است سلب عبدیت برو وچون عبد متصف شد درین مرتبه بسلب عبدیت وعبد قبل وصول باین مرتبه عبد بود بجمیع وجوه پس این سلب عبدیت در عبد حریت شد چنین فرموده اند ملک العلما مولوی عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی

جوهر حریت وهو انقطاع الخاطر عن تعلق ما سوی الله تعالی بالکلیة در مقام حریت وقتی رسد که غرضی از اغراض دنیاوی واخروی نماند وبعضی گفته که انسان کامل آزاد آنست که وی را هشت چیز بکمال بود اقوال و افعال ومعارف واخلاق نیک وترک وعزلت وقناعت وفراغت هرکه این هشت چیز دارد کامل وآزاد ست وهرکه چهار اول دارد وچهار آخر ندارد بالغ ست اما آزاد نیست وکامل آزاد دو طائفه شدند بعضی بعد از ترک عزلت وقناعت وخمول اختیار کردند وبعضی بعد از ترک رضا وتسلیم۔ سالک چون استیفای مقام عبودیت بکلی میکند در مقام حریت میرسد نه آنست که احکام بندگی ازوی زائل می شود احکام بندگی مر بنده را مادام که عاقل ست ودر حیات ست لازم ست بلکه حریت اینست که از بندگی نفس خویش آزاد می گردد یعنی انچه نفس فرماید او بران نرود بلکه او مالک نفس گردد ونفس مطیع ومنقاد او شود وچون در مقام حریت رسد کلفت تکالیف ازوی ساقط شود نه آنکه نفس تکالیف ساقط شود یعنی انچه دیگران بمشقت بجا آرند وی بآسانی آرد وانچه دیگران برنج بجا آرند وی بنشاط وخوشی بیارد هم ازین ست که بعضی گویند کاشکی در بهشت نماز بودی نه بینی که مصطفی علیه السلام که موصوف بجمله معانی وکمالات بود ازوی احکام بندگی زائل نشد بلکه فرمان شد واعبد ربک حتی یاتیک الیقین ای الموت از دیگری کی ساقط شود هرچند که قرب زیاده تر بندگی زیاده تر در حریت بنده نهایت عبودیت است

هر چند که مردم در عبودیت نهایت در حریت نهایت کمال مرد بی بندگی نبود و آزادگی بی بندگی نشود مولوی معنوی ؎ گر تو خواهی حری و دل زندگی * بندگی کن بندگی کن بندگی + حریت بدایت بنده است نزدیک آغاز خلقت پس بنده تا نهایت بندگی نکند بحریت نرسد ؎

خواجگی را خواجگی از بندگیست ‌ ‌ ‌ بندگی کردن کمال خواجگی ست

من از آن روز که در بند توام آزادم ‌ ‌ ‌ بادشاهم که بدست تو اسیر افتادم

جوہر در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی ببرکتهم فرمودند که در خطهٔ ناگور بزرگی بودند که ایشان را حمید الدین سوالی گفتندی از ایشان سوال کردند که بعضی مشائخ نقل می کنند و بعد از فوت ایشان هیچکس نام ایشان نمیگیرد و بعضی چون نقل می کنند صیت ایشان باقصای عالم میرسد این تفاوت احوال از کجاست فرمودند آنکه در حال حیات در شهرها خود کوشیده است بعد از وفات نام او مندرس می شود و آنکه در حال حیات خود را پوشیده داشته است بعد از وفات نام او و صیت او بهمه جهان میرسد

جوہر در کمال حقیقی نزد محققین کمال حقیقی آنست که در آئینه کثرت وحدت بیند و در مرات وحدت کثرت و کثرت حجاب وحدت او نباشد و وحدت پرده کثرت وی نگردد حق را در خلق و خلق را در حق مشاهده نماید بلکه وجود واحد را از وجهی حق بیند و از وجهی دیگر خلق و ذات واحد را در هر شیء بصفت خاص ملاحظه نماید و بتجلی خاص متجلی بیند و تکثر صفات را موجب تکثر ذات نداند و از مرتبه تعین و تقید که مبدء سیر عروجی و رجوعی ست در طریق سیر الی الله و فی الله بمقام اطلاق رسیده بود و جهت تکمیل ناقصان از مرتبه اطلاق بسیر بالله و عن الله و الی الله باز بمرتبه تعین و تقید بیاید

جوہر حضرت شیخ فانی فی الله شاه کلیم الله قدس سره در کشکول میفرمایند که آن وجود مطلق قبل ازین که متعینی بوجود ظلی کونی پیدا نماید مخفی بود و از ان بی نشان نشان نبود و بمقتضای محبت خود بخود از ان صرافت تنزل بمراتب الهی و کیانی فرمود و در هر متعینی باعتبار تقید بذلک التعین باسم عاشق بر آمد و باعتبار رفع ذلک التعین باسم معشوق جلوه گر آمد پس کمال هر تعین آنست که رجوع بآن اطلاق کند و از بیرنگی که بر آمده باز بآن رسد و گفتگوی ما در تعین خاص حضرت انسان ست که مظهر جامع ذات و صفات آمده و از سائر تعینات بصفت حمل امانت ممتاز گردیده پس کمال آنست که بسر حد فنا فی الله رسیده باقی ببقا بالله باشد سیر اول سیر الی الله است و سیر ثانی سیر فی الله نهایت در اول ست نه در دوم —

جوهر صاحب گلشن راز قدس سره میفرمایند ع کسی مرد تمام ست کز تمامی ﴿ کند با خواجگی کار غلامی ﴾
وقدوة المحققین شیخ محمد بن یحیی بن علی الجیلانی قدس الله تعالی اسرارهم در شرح این بیت میفرمایند
که در اصطلاح محققان که سلاطین ممالک طریقت اند کمال آنست که سالک سائر بارشاد مرشد کامل بطریق
تصفیه و تجلیه و شهود نه بطریق علم بر مراتب عبور نماید و از سر حد محسوس و معقول در گذشته با نوار تجلیات
اسمائی وصول یابد و در پرتو نور تجلی ذات احدی محو و فانی مطلق شود و ببقای احدیت باقی گشته متحقق بجمیع اسماء و
صفات الهی گردد و چون حق را در هر شانی بروزی و اقتضای خاص ست کامل آنست که مظهر جمیع ظهورات
گشته بلواحق و لوازم و صفات همه شیونات متصف و متحقق گردد فلهذا میفرمایند ع کسی مرد تمام است
کز تمامی یعنی مرد تمام کامل آنست که از تعین و تقید که مستلزم عبودیت و متابعت بود عبور نموده است
غنی مطلق و خواجه جهان گشته و با وجود اینچنین خواجگی کار غلامی که عبارت از متابعت و عبودیت است میکند

جوهر بعضی میفرمایند که مریض را هر روز پیش رو بنشانند و بقدر پانصد نفس سلب مرض نماید و قاعده
سلب آنست که تصور نماید که با نفسی که اندرون میرود عوارض جسمانی شخص مقابل از قالب او بر می آید و
کشیده می شود و با نفسی که بیرون می آید تصور نماید که آن عوارض بر روی زمین می افتد و از اندرون
سلب کننده بیرون می آید تا صاحب سلب متاثر و متاذی نگردد و طریق سلب امراض روحانی و سلب
نسبت و قبض و بسط نیز نزد ایشان همچنین است -

جوهر معرفت در لغت دانستن و شناختن ست و معرفت در وضع اصل لغت اسم ست مر علمی را که
باشد بعد آنکه نبود لهذا علم حضرت حق سبحانه و تعالی را معرفت نخوانند که علم او سبحانه و تعالی قدیم است
و حضرت حق سبحانه تعالی را عارف نگویند

جوهر در تعریف معرفت صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که معرفت عبارت است
از باز شناختن معلوم مجمل در صور تفاصیل معرفت ربوبیت که مشروط و مربوط است بمعرفت نفس چنانکه
در حدیث شریف آمده است من عرف نفسه فقد عرف ربه عبارت بود از باز شناختن ذات و صفات
جناب الهی در صور تفاصیل احوال و حوادث و نوازل بعد از انکه بر سبیل اجمال معلوم شده باشد که موجود
حقیقی و فاعل مطلق اوست سبحانه و تعالی و تا صورت توحید مجمل علمی مفصل عینی نشود چنانکه صاحب علم
توحید در صور تفاصیل وقائع و احوال متجدده متضاده از ضر و نفع و منع و عطا و قبض و بسط و ضار و
نافع و مانع و معطی و قابض و باسط حق تعالی را نه بیند و نشناسد بی توقفی و رویتی او را عارف نخوانند
و اگر با ول وهله از ان غافل بود و عقیب حاضر گردد و فاعل مطلق را در صور تصرفات مختلفه باز شناسد

اورا متعرف خوانند نه عارف. واگر باوجود علم حق مطلق را از صور وسائط وروابط بازنه شناسد وتاثیرات افعال را حواله باوسائط کند اورا ساهی ولاهی ومشرک خفی خوانند مثلاً اگر در معنی توحید تقریری کند وخود را مستغرق بحر توحید نماید ودیگری آنرا بر سبیل انکار بد وباز گرداند وگوید این سخن نه از سر حال ست بل نتیجه فکر ورویت ست درحال بر نجد. وبر وخشم گیرد وندانند که این رنجش او عین مصداق قول منکرست والا فاعل مطلق را در صورت این انکار بازشناختی وبروخشم نگرفتی وهمچنین در معرفت نفس هر صفت ناپسندیده که به علم اجمال معلوم شود وقتیکه بادل وهله که پدید آید در نفس تعیین وتفصیل بازشناسد وازان حذر کند اورا عارف خوانند والا متعرف بود یا غافل مثلاً اگر بعلم داند که کبر وعجب در نفس صفتی مذموم است هرگاه این صفت در نفس ظاهر شود فی الحال آنرا بازشناسد ودر پردهٔ انکسار وتواضع گریزد وتا نفس دیگر باره ببازشناختن این صفت در خود بعجب ظاهر نشود وامثال این صورت را معرفت نفس خوانند واگر بادل وهله حاضر نبود بل ثانی الحال حاضر گردد واین صفت را بازشناسد. اورا متعرف مستغرق خوانند واگر علم مجمل را در صورت تفصیل اصلاً بازنشناسد. اورا غافل خوانند واین علم اورا نافع نباشد بل زیانکار بود ووظیفه عارف رضا بقضاست ووظیفه متعرف صبر بران ووظیفه غافل کراهیت واضطراب ومعرفت الهی را مراتب ست اول آنکه هر اثری که یابد از فاعل مطلق داند دوم هر اثری که از فاعل مطلق یابد بیقین داند که نتیجه کدام صفت ست از صفات او سوم آنکه مراد حق را در تجلی هر صفتی بشناسد چهارم آنکه صفت علم الهی را در صورت معرفت خود بازشناسد. وخود را از دائره علم ومعرفت بلکه از وجود خود اخراج نماید چنانکه از حضرت شیخ ابوالقاسم جنید بغدادی قدس سره پرسیدند که معرفت چیست فرمودند. المعرفة وجود جهلک عند قیام علمه گفتند. زدنا ایضاحا فرمودند هو العارف والمعروف وحضرت سهل بن عبدالله تستری قدس سره فرمودند المعرفة هی المعرفة بالجهل چندانکه مراتب قرب زیادت شود وآثار عظمت الهی ظاهر تر گردد علم بجهل بیشتر حاصل گردد ومعرفت فکرت زیادت شود وحیرت بر حیرت بیفزاید وفریاد رب زدنی فیک تحیرا از نهاد عارف برخیزد وانچه که تقریر کرده می شود همه علم معرفت ست نه معرفت چه معرفت امری وجدانی ست وتقریر ازان قاصر اما علم مقدمه آنست پس معرفت بی علم محال بود وعلم بی معرفت وبال وعلم ومعرفت را چند صورت تواند بود علم معرفت ومعرفت علم وعلم علم ومعرفت معرفت واین صورت اکمل صور اوست۔

جوهر در معرفت حق تعالی شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند که معرفت وادراک حق تعالی دو قسم ست قسم اول ادراک اوست باعتبار کنه ذات وتجرد او از تعینات

اسماء و صفات و تلبس بمظاهر کائنات و این ممتنع است زیرا که ازین حیثیت بحجاب عزت محجب ست پس
شروع در طریق معرفت او ازین وجه اضاعت بضاعت وقت ست و طلب آنچه ممکن نیست ظفر بتحصیل
او محال مگر بوجه اجمالی بداند که ورای آنچه متعین شده است امریست که ظهور هر متعین بدوست و او فی حد ذاته
از تعین مبراست و لذلک قال سبحانه و تعالی یحذرکم الله نفسه والله رؤف بالعباد پس حق سبحانه
و تعالی برحمت کامله و رافت شامله راحت بندگان خود خواسته که ایشان را از سعی در آنچه ممتنع الحصول است
حذر فرموده و در حدیث نیز وارد ست تفکروا فی آلاء الله و لا تفکروا فی ذات الله و شیخ محی الدین قدس سره
میفرماید التفکر فی ذات الله محال فلم یبق الا التفکر فی الکون اگر گوئی چون تفکر در ذات محال است
پس نهی متوجه چیست گوییم نهی متوجه پندار ذات ست و فکر در آن چنانکه در مثنوی معنوی مذکور ست ؎

آنچه در ذاتش تفکر کردنیست	در حقیقت آن نظر در ذات نیست
هست آن پندار او زیرا براه	صد هزاران پرده آمد تا اله

و قسم دوم ادراک اوست سبحانه و تعالی باعتبار تعینات نور و تنوعات ظهور او در مراتب تنزلات
و مرایا مکونات و این ادراک نیز بر دو گونه است اول ادراک بسیط و هو عبارة عن ادراک
وجود الحق سبحانه مع الذهول عن هذا الادراک و عن ان المدرک هو وجود الحق سبحانه و ثانی
ادراک مرکب و هو عبارة عن ادراک وجود الحق سبحانه مع الشعور بهذا الادراک و بان المدرک
هو وجود الحق سبحانه و در ظهور وجود حق سبحانه و تعالی بحسب ادراک بسیط اختفای نیست زیرا که هر چه
ادراک میکنی اول هستی مدرک شود اگرچه از ادراک این غافل باشی چنانکه اول ادراک الوان و اشکال
بواسطه ادراک ضیاست که محیط است بآنها و شرط رویت ست با وجود این بیننده در ادراک آنها از ادراک
ضیا غافل می شود و بغیبت ضیا معلوم می شود که ورای آنها امری دیگر مدرک بوده است که ضیاست
همچنین نور هستی حقیقی که محیط ست بضیا و الوان و اشکال و بیننده و بجمیع موجودات ذهنی و خارجی
و قیوم همه اوست و ادراک شی بی ادراک او محال ست اگرچه از ادراک او غافل باشی و این غفلت
بواسطه دوام ظهور و ادراک اوست که اگر چون این ضیا نیز غائب شدی ظاهر گشتی که در وقت ادراک
موجودات امری دیگر که نور وجود حق سبحانه و تعالی است نیز مدرک بوده است زیرا که ؎

ظهور جمله اشیا بضد است	ولی حق را نه ضدست و نه ندست
چه ذات حق ندارد نقل و تحویل	نیاید در وی تغییر و تبدیل
اگر خورشید بر یک حال بودی	شعاع او بیک منوال بودی

نبودی هیچ فرق از مغز تا پوست	ندانستی کسی کاین پرتو اوست

ونظر باین ادراک بسیطست آنکه گفته اند ع بود در ذات حق اندیشه باطل + محال محض دان تحصیل حاصل
واما ادراک ثانی که ادراک مرکبست محل فکر وخفا وصواب وخطاست وحکم ایمان وکفر راجع بدوست و
تفاضل میان ارباب معرفت بتفاوت مراتب اوست واشارت بآنست قول حضرت امیر المومنین صدیق اکبر
رضی الله تعالی عنه العجز عن درک الادراک ادراک۔

جوهر معرفت ذات آنست که بداند که خداوند تعالی موجودست صنع بی صانع نشود و واحدست
وبداند که خداوند تعالی یکیست گروهی واحد گویند وگروهی احد وگروهی واحد احد را بیک معنی دانند
وگروهی فرق کنند احد فی ذاته واحد فی صفاته گویند اما در لغت فرقست چون گوئی ما فی الدار
احد چنان باشد که دران خانه هیچ یکی نیست وچون گوئی ما فی الدار واحد چنان بود شاید در آن
دو کس باشند و فردست وبداند که خداوند تعالی فردست ومعنی فرد آنست که ویرا مثل وشبهه وجنس
نیست فردست در ذات وفردست در صفات وافعال که ذات وصفات وافعال وی بهیچ ذات و
صفات وافعال نماند وذاتست وذات ما یعلم ویبین به پس اگر ذات نبود دانستگی نشود و شی
نداند که خداوند تعالی چیزیست اذ الشی اسم لکل موجود عندنا خلافا للمعتزلة اذ الشی عندهم
اسم للموجود والمعدوم وشکی نیست که خداوند تعالی موجودست وهرچه موجود باشد اطلاق شی بروی
جائز بود وقائم بنفسه است در قیام خویش محتاج بغیر نیست چه اگر قائم بنفسه نباشد محتاج بغیر باشد سزاوار
الوهیت نبود ولایشبه شیئا وخداوند تعالی مانند نیست چیزی را از بهر آنکه همه چیزها در زمان یا در مکان
اند یا فوق چیزی یا تحت چیزی اند وهمه چیزها متصل اند یا منفصل اند بچیزی دیگر وهمه چیزها مجتمع اند یا متفرق
متحرک اند یا ساکن وخداوند تعالی ازین منزه ومبراست ولا یشبهه شیء ومانند نیست خداوند تعالی را
چیزی چه اگر او را مانند بودی بکل وجود موجود بودی یا ببعض وجود اگر بکل وجود مانند بودی بکل وجود
اله نیز بودی پس وجود الهین یا زیاده لازم شدی وآن محال واگر مانند ببعض وجود بودی ببعض وجود
اله بودی واین نیز محال ومعرفت صفات آنست که شناسد خداوند تعالی را که حی ست نه بجان
از بهر آنکه وی عالم وقادرست وعلم وقدرت نبود مگر حی را ودیگر آنکه از وجود همه موجودات ست تا خود
حی نبود وجود موجودات دیگر چگونه بود عالم ست نه بدل که وی قادرست قادر را تا علم نبود قادر نشود

جوهر بدانکه معرفت بدایت ست از حضرت خداوند تعالی تا اگر بدایت نباشد بمعرفت او سبحانه
نرسد از حضرت شیخ ابو الحسن نوری قدس سره پرسیدند که دلیل برحق چیست فرمود دلیل برحق حق ست

گفتند پس کار عقل چیست فرمود عقل عاجز ست و عاجز راه نماید مگر بر عاجزی و اتفاق ست درین که جاهل را صفت جهل ست او را بعلم عالم راه نیست و هر چیزی را که صفت عجز ست ویرا بر قدرت قادر راه نیست عقل عاقلان مقدور و مقهور و مغلوب و خداوند تعالی قادر و قاهر و غالب وظیفه عقل استدلال است و استدلال در محلی بود که ویرا بدایت و نهایت باشد. و خداوند تعالی بی بدایت و بی نهایت ست هر کجا که عقل نهایت داند بدایت بود معرفت حضرت خداوند تعالی را هیچ علت نیست حضرت خداوند تعالی را بر مؤمنین لطف ست که با کافران نیست اگر همچنین فضل با کافران بودی همه ایمان می آوردند. معرفت دو قسم ست استدلالی و شهودی کمال معرفت استدلالی علما را همچنین راست و عوام را نیز بود و لیکن معرفت ناقص و الا لازم آید که موحد و مسلم نشوند. و الامر لیس کذلک و معرفت شهودی اولیا راست مرتبه اصحاب مشاهده است ایشان حق را بحق شناخته اند نه از غیر حیرت مشاهده او را از وصف غائب کند ببینند و ندانند که چه می بینند اگر خواهد که از دیدن خبر دهد نتواند چون نداند که چه می بیند چگونه خبر دهد که چه می بینم. غرض از ایجاد موجودات معرفت ست و کمال آن مخصوص نوع انسانی است

جوهر معرفت متصور نمی شود در ان سبحانه مگر باسما و صفات و افعال و اینهم نه بکنه بل بوجه زیرا که کنه هر شی از اشیا معرفت را در ان راه نیست چه کنه هر شی حقیقت الحق ست چه سبحانه حقیقت الحقائق ست و حقیقت حق مدرک هیچ بشر و ملک و جن نبود پس حقیقت همه مدرک نشود و این مرتبه غایت عرفانست کشکول

جوهر عارف کامل را حاجت بسوی ریاضت نمی ماند پس اگر ریاضت میکند برای ابقاء عبودیت و ادای شکر ست چنانکه جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم فرمودند افلا اکون عبدا شکورا در جواب کسی که التماس نمود که خدمت شما چرا تعب در عبادت می کشید و این مقامی ست اعلی و ارفع و ریاضت بعضی برای آنست که ور ترک ریاضت کنی بدظن نشود و از نشود می این ظن بورطه ضلالت نیفتد. و این بظاهر ریا می نماید لیکن چون قصد وی بدایت ست از اخلاص غیر عارف بهتر ست اینست معنی قول مشهور ریاء العارفین خیر من اخلاص المریدین و الا عارف از ریا پاک است۔

جوهر شیخ اکبر قدس سره میفرمایند. که چون عارف بکمال رسد و اسطه میان او و حضرت حق تعالی بر خیزد و علوم از حضرت حق تعالی گیرد بی واسطه اگرچه وصول بآن مرتبه بواسطه پیران شده است

جوهر حضرت شیخ فانی فی الله و باقی بالله شاه کلیم الله قدسنا الله تعالی بسره المبارک در کشکول میفرمایند که عارف چون بمقام آخر نزول فرماید عوام را میان او و میان سائر الناس فرق کردن دشوار آید

زیرا کہ ظاہر ایشان ہمچو ظاہر سائر الناس ست عوام انکار ایشان بسیار کنند بخلاف مجاذیب و محابین کہ بسبب مخالفت اطوار ایشان باطوار سائر الناس امتیازی نمایند و باعتقاد پیش آیند و از جملہ اہل صحو آنانکہ در مقام فرویت حقیقت نزول فرمودہ اند از ایشان خوارق عادات کمتر بینند زیرا کہ متوجہ الیہ ایشان ذات بحت بیرنگ ست و تصرفات انفسی و آفاقی از تاثیرات صفاتست

جوہر بدانکہ عارف چون خلق شئی کرد محافظت آن مخلوق خود ہم بہمت تواند کرد یعنی مادام کہ ہمت وی مصروف باشد بمحافظت آن چیز وجود آن موجود و محفوظ باشد و عارف را در محافظت آن ہیچ گرانی برہمت نہ نشیند و ہرگاہ کہ غفلتی بر عارف طاری شود یعنی ہمت او مصروف امری دیگر گردد آن مخلوق وی منعدم شود چراکہ علت حفظ آن ہمت او بود چون علت بانصراف منعدم شد معلول نیز منعدم شود مثلاً عارف کامل خلق دہ مثل صورت خود در دہ مکان مختلف در آنی واحد کرد مادام کہ ہمتش مصروف ببقاء آن باشد باقی باشد چون ہمت از ان بگرداند در حال آن دہ صورت منعدم گردند و صورت او تنہا ماند۔ حق را غفلت نیست و عبد را غفلت ست و حفظ عبد مانند حفظ حق نیست ہمیشہ عبد از حق متمیز ست در حفظ حق را قطعاً غفلت نیست و اسماء حق با جمیع حضرات در حضور ست و لا یشغلہ شان عن شان حق را وصف مشہور ست و در حفظ عبد غفلت را مجال ست و دوام حضور عبد محال۔ بدانکہ چون نفس متوجہ ایجاد صورتی از صور می شود بقوت وہمیہ آنرا حاصل و حاضر میکند در خیال و درین عارف و غیر عارف از عوام داخل و مشارک اند و استحضار این جملہ در متخیلہ توانند و بوہم نتوانند کہ آنچہ در خیال موجود از قوت متخیلہ و قدرت خالقہ بوجود خارجی رسانند چراکہ آن چیز را جز در خیال وجود ممکن نباشد و ہمچنین قدرت عام ست ہم عارف بالحقائق و ہم غیر ایشان کہ خلق و اظہار آن نتوانند۔ و عارف متصرف فی الوجود نہ ہر عارف کہ او حقائق اشیاء و صور آن شناختہ و دانستہ باشد چون بقوت روحانیہ خویش قاصد و متوجہ ایجاد خلق شئی از اشیاء گردد کہ خارج از عالم خیال او باشد و در عالم اعیان خارج موجود باشد آنرا پیدا تواند کرد و حاجت محتاجان بآن روا تواند کرد۔

جوہر بدانکہ عارف جز وجود حق ہیچ چیز مشاہدہ نکند۔ و عالم را وجود حقیقی نباشد۔ محقق عارف آن باشد کہ عقیدہ او ہیولای اعتقادات باشد تا ہرچہ در وی صورت بندد آن صورت نماید و باز چون تجلی مجدد شود در تحت حکم آن تجلی در آید گاہ ظہورش بمقام ربوبیت بود و گاہ در پایگاہ عبودیت باشد و فرق میان اہل شطح و محقق آنست کہ محقق احیاناً باین مقام ظہور کند از برای آنکہ حق مقام ربوبیت گذاردہ باشد و خود را از قید تقیید بیرون آوردہ باشد و اہل شطح بحکم غلبہ مقام بر ایشان مغلوب میگردند و باز گردیدن نمی توانند

عند غلبة الربوبیة از هر دو اظهار مقام الوهیت صادر می گردد —

جواهر میان عارف و معروف مناسبتی باید که باشد و چون معروف که حق ست واحد الذات کثیر الصفات مقتضای حکمت الهی آن بود که بموجب خلق الله تعالی آدم علی صورته انسان نیز که عارف حقیقی ست واحد بشخص و کثیر بصفات و افعال و قوی باشند تا بحکم جامعیت معرفت کامله که علت غائی ایجاد ممکنات است درین نشاءة بحصول موصول گردد و آنکه در عبارت عرفا آمده است که الکثرة بین الوحدتین اشاره بوحدت حقیقی حق است و وحدت شخصی انسان است —

جواهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که عجز از معرفت آنست که معلوم گردد که لا یعرف الله الا الله یعنی معرفت مقتضای ترکیب انسانی نیست آنچه در ترکیب انسانی ظاهرست از معرفت از آن انسان نیست بلکه انسان آئینه شده است که در وی بصورت معرفت جناب حق سبحانه و تعالی عکس انداخته است این چنین عجزی منافی معرفت انسان نیست چنانچه بعضی گمان برده اند که عجز از معرفت جهل است و این باطل ست —

جواهر مقصود از ایجاد موجودات و کائنات معرفت حضرت موجد ست تعالی و تقدس و نزد اهل تحقیق مقررست که اول چیزی که بر بنده مکلف واجب ست معرفت حضرت خداوند تعالی است که اصل جمیع معارف یقینی و عقائد دینی ست و وجوب واجبات شرعیه متفرع برین اصل میگردد و طرق معرفت اگرچه از روی جزئیت لا ینحصرست که الطرق الی الله تعالی بعدد انفاس الخلائق لیکن از روی کلیت منحصر بدو قسم ست استدلالی و کشفی استدلالی طلب دلیل ست از مصنوع بصانع و کشفی رفع حجاب مصنوع ست از جمال صانع و معرفت استدلالی نسبت با معرفت کشفی کالجهل ست که ولیس الخبر کالمعاینة و معرفت کشفی که عبارت از انفصال و اتصال ست حاصل می شود بطریق تصفیه باطن و تخلیه سر از غیر و تجلیه روح و معرفت حقیقی اتصال بمبداء اصلی ست بسیر عروجی که سیر الی الله ست و این هر دو طریق معبر بفکرست چه فکر سیر است از ظاهر بباطن و از صورت بمعنی —

جواهر نزدیک عارفان از معرفت حق تعالی معرفت ذات و صفات مرادست و معرفت ذات آنست که ذات حق تعالی من حیث هو هو موجود مطلق و هستی بحت ست یعنی حقیقت حق جز هستی نیست که اعلی مرتبه در موجودیة هستی محض راست که بخود موجود ست و در هستی خود محتاج بامرے دیگر نیست و علماء ظاهر گویند که حقیقت حق تعالی و را هستی ست و هستی را یکی از صفات ذاتی گویند و ذات را مقتضی گویند و وجود را مقتضی گویند و ذات را من حیث هو هو بیان نکنند و عارفان گویند

که ذات حق من حیث ہو ہو عین ہستی مطلق ست یعنی وجود که آن ہستی مطلق ست پوشیده تماست
از روے ثبوت ۔

جواہر یکی گفت من عرف اللہ کلّ لسانہ و دیگری گفت من عرف اللہ طال لسانہ حضرت
شاہ مینا فرماید یکی محمول بر ذات ست و دیگر محمول بر صفات فالمعنی من عرف اللہ بالذات کل لسانہ
و من عرف اللہ بالصفات طال لسانہ چه کسی که در معرفت صفات ست و یرا مقام تلوین است
و کسی که در معرفت ذات ست و یرا مقام تمکین است و یا از یکی معرفت استدلالی مراد ست و از
دیگری معرفت شہودی من عرف اللہ بمعرفۃ الاستدلال طال لسانہ و من عرف اللہ
بمعرفۃ الشہودی کل لسانہ و حضرت افضل الصدیقین فرمودند من عرف اللہ لم یکن لہ فاقۃ
و لا وحشۃ ہر که شناخت حق تعالی را نباشد او را حاجتی و نه وحشتی لم یکن لہ فاقۃ اشاره می کند
بر انکه اذا تم الفقر فہو اللہ و لم یکن لہ وحشۃ اشاره ست بر کمال انس و انبساط

جواہر در معرفت نفس صاحب مصباح الہدایہ قدس سره میفرماید که لفظ نفس را بر دو معنی اطلاق
کنند گاہی نفس الشی گویند و بدان ذات و حقیقت آن چیز مراد بود چنانکه گویند فلان چیز بنفس خود قائم ست
و گاہی اطلاق لفظ نفس کنند و مراد از ان نفس ناطقه انسانی بود که عبارت ست از مجموع خلاصہ لطائف
اجزاے ترکیب بدن که آنرا روح حیوانی و طبعی خوانند و نوری بر و فائض شود از روح علوی انسانی و بدان
نور مورد الہام فجور و تقوی گردد و ہر چند معرفت او بجمیع اوصاف متعذر ست چه او صفت بوقلمون دارد
دمبدم برنگی دیگر نماید و ساعت بساعت بشکلی دیگر بر آید و در ارتباط و اشتراط معرفت جناب الہی
بمعرفت او اشارت ست بدان که شناختن او بجمیع اوصاف و رسیدن بکنه معرفتش مقدور ہیچ آفریده نیست
ہمچنانکه رسیدن بکنه جناب الہی و معرفت او کماہی متعذر ست و ضبط احوال کماینبغی متعسر نفس اماره و لوامه
و مطمئنه جمله اسامی اوست بحسب مراتب مختلفه و اوصاف متقابله در ہر مرتبه بسبب وصفی دیگر اسمی دیگر
یافته در اوائل که ہنوز ولایت وجود در تحت تصرف او بود او را نفس اماره خوانند و در اواسط چون ولایت
وجود بتصرف دل مفوض گردد و نفس بر بقه طاعت و انقیاد او متقلد شود و ہنوز از توابع صفات نفس
و تمرد و استعصا او بقایا چند مانده بود و بدان جہت پیوسته خود را ملامت کند آنرا نفس لوامه خوانند
و در اواخر چون عروق نزاع بکلی از وی منتزع و مستاصل گردد و از حرکت منازعت با دل طمانینت یابد
و در تحت جریان احکام رام گردد و کراہتش برضا مبدل شود آنرا نفس مطمئنه خوانند و در بدایت که نفس
ہنوز در مستقر طبیعت راسخ بود و ہمواره خواہد که روح و قلب را از عالم علوی بمستقر خود که مرکز سفلی ست

وخود را به ترتیبی دیگر بر نظر ایشان جلوه دهد و شیطان بدلالگی درمیان ایستاده جمال مزخرف او را تزئین میکند

جوهر در کیفیت ارتباط معرفت جناب الهی بمعرفت نفس صاحب مصباح الهدایه قدس سره

میفرمایند که هیچ معرفت بعد از معرفت جناب الهی شریف تر و نافع تر از معرفت نفس انسانی نیست علی الخصوص

که معرفت جناب الهی مربوطه و مشروطست بدان چنانکه در حدیث صحیح ست من عرف نفسه فقد عرف

ربه و لفظ نفس درین خبر اگر بمعنی ذات و حقیقت حمل افتد مراد آن بود که هر که ذات و حقیقت خود را به صفت

فوقیت و احاطت بر جمیع اجزاء وجود خود بشناسد و همه جنود ملکی و شیطانی و حقانی و جسمانی و روحانی در تحت

احاطت ذات خود در عالم صغیر مشاهده کند ذات مطلق را با جمیع اجزاء وجود موجودات روحانی و جسمانی

و ملکی و شیطانی و جنی و انسی همان نسبت تصور کند در عالم کبیر پس معرفت او دلیل معرفت جناب الهی باشد

و اگر بر نفس ناطقه حمل افتد فحوای حدیث این بود که هر که نفس خود را بصفت عبودیت بشناسد پروردگار

خود را بصفت ربوبیت بشناسد اگر در نفس خود رضا بحکم خداوند تعالی یابد داند که این صفت نتیجه صفت

رضاء حق تعالی است از و چنانکه رضی الله عنهم و رضوا عنه بران مشعرست و اگر در خود صفت محبت جناب

الهی غالب یابد داند که محبت جناب الهی بران سابق و مقدم ست و اگر در خود شوق حضرت ربوبیت مطالعه

کند داند که نتیجه شوق حق تعالی ست و اگر در خود ذکر حق سبحانه و تعالی یابد داند که بمقدار آن نزدیک

حق تعالی مذکورست فاذکرونی اذکرکم عبارت ازانست۔

جوهر در معرفت بعضی از صفات نفس صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که معدن

صفات ذمیمه و منشاء اخلاق سیئه در وجود آدمی نفس ست همچنانکه منبع صفات حمیده و منشاء اخلاق حسنه

روح ست و از صفات ذمیمه و اخلاق سیئه نفس یکی عبودیت هواست نفس همواره خواهان بود که بر شهوات

و لذات حسی اقدام نماید و مرادات طبیعت در کنار او نهد و خداوند تعالی را در عبودیت شریک گیرد

و این صفت از نفس برنخیزد الا بزهد و محبت جناب الهی و دیگر صفات نفاق ست در اکثر احوال ظاهر

نفس با باطنش موافق نبود در حضور مردم را مدح گوید و در غیبت برخلاف آن بود و این صفت از

نفس برنخیزد الا بوجود صدق و دیگر صفت ریاست پیوسته نفس دربند آن بود که خود را در نظر مردم بموجبات

محامد ایشان آراسته دارد و اگرچه نزدیک حق تعالی مذموم بود و این صفت از نفس برنخیزد الا بمعرفت

حقارت مقدار خلق و صفت دیگر دعوی الهیت ست و ضدیت و ندیت حق تعالی نفس پیوسته خواهد که

خلایق او را ثنا گویند و مدح کنند و در اوامر و نواهی طاعت دارند و محبت او را اختیار کنند و این معنی عین دعوی

الهیت ست و این صفت از نفس برنخیزد الا بتجلی صفات الهی و صفت دیگر عجب و خودبینی ست نفس همواره

بمحاسن خود نگران بود و این صفت از جملہ مہلکات ست و این وصف اعجاب برنخیزد الا بمعرفت حقارت او
وصفت دیگر بخل و امساک ست ہرچہ از اموال و مرغوبات بچنگ آرد در آن آویزد و از دست بیرون ندہد
وچون این صفت در نفس قوی گردد حسد از و تولد کند زیرا کہ حسد بخیلی کردن ست بمال دیگران نخواہد
کہ از کس چیزی بدیگری رسد و اگر کسی را بہ نعمتی مخصوص بیند زوال آن طلبد وچون قوت زیادہ گردد
حقد پدید آید ہر کرا با خود در نعمتی یا مساوی یابد یا بفضلی متمیز بیند زوال و ہلاک او را پیوستہ خواہان بود
وصفت بخل از نفس برنخیزد الا بغلبہ نوریقین وصفت دیگر شرہ است نفس پیوستہ در شہوات و لذات
مستعدے و متمادی بود و مثل او در شرہ بہ پروانہ زدہ اند کہ بنور شمع اکتفا نماید و بادراک ضرر حرارت ممتنع
ومنزجر نشود و خود را بر جرم آتش میزند تا سوختہ گردد نفس نیز بر تحصیل لذات زیادت می شود تا بہلاکت
انجامد و این صفت از نفس برنخیزد الا بتقویٰ و ورع وصفت دیگر طیش و سبکباری ست نفس بر ہیچ چیز
قرار نگیرد و این صفت از وی برنخیزد الا بصبر وصفت دیگر سرعت ملال ست نفس را از چیزہا زود ملال
پدید آید و ازین بلا خلاص نتوان یافت الا باقامت وظائف تشکر وصفت دیگر کسالت ست و این علت
از نفس برنخیزد الا بریاضات بلیغہ و ہریک ازین صفات مرضی ست مخصوص در نفس و اطبای نفوس
بعض انبیا و اولیا کہ متابعان ایشانند ہریک را علاجی مخصوص کردہ وصفات ذمیمہ نفس بیشتر
ازانست کہ بتحریر و تقریر درست آید۔

جوہر در معرفت بعضی صفات نفس صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ معدن
صفات ذمیمہ و منشاء اخلاق سیئہ در وجود آدمی نفس ست ہمچنانکہ منبع صفات حمیدہ و منشاء
اخلاق حسنہ روح ست و از صفات ذمیمہ و اخلاق سئیہ نفس یکی عبودیت ہواست نفس ہموارہ
خواہان آن بود کہ مرادات طبیعت در کنار او نہد کمر مطاوعت و انقیاد ہوا بر میان بندد
وحق تعالیٰ را در معبودیت شریک گیرد و این صفت از نفس برنخیزد الا بزہد و محبت جناب الٰہی
دوم دیگر صفت نفاق ست و اکثر احوال ظاہر نفس با باطنش موافق نبود و غیبت و حضور مردم پیش او
یکسان نباشد در حضور مردم مادح گوید و در مواجہہ اظہار صداقت کند و در غیبت برخلاف آن بود
و این صفت از نفس برنخیزد الا بوجود صدق و دیگر صفت ریاست ہوستہ نفس دربند آن بود کہ
خود را در نظر مردم آراستہ دارد اگرچہ نزدیک حق تعالیٰ مذموم بود چون تکاثر اموال و تفاخر بدان
و کبر و جباری و استغنا و ازہرچہ پیش خلق مذموم بود احتراز نماید اگرچہ نزدیک حق تعالیٰ پسندیدہ باشد
چون فقر و عجز و این صفت از نفس برنخیزد الا بمعرفت حقارت مقدار خلق وصفت دیگر دعوی الوہیت ست

نفس پیوسته خواهد که خلق او را ثنا گویند و مدح کنند و در اوامر و نواهی طاعت وا نهند و سبب او را اختیار کنند دانه وی مخالفت و ترسان باشند و این صفت از نفس برنخیزد الا بتجلی صفات جناب الهی و صفت دیگر عجب و خودبینی ست همواره نفس بمحاسن صفت خود نگران بود و صورت احوال خود بچشم رضا و تعظیم مطالعه نماید و اندک چیزی که از دیگری رسد آنرا در محل اعتبار نیاورد و عنقریب فراموش کند و این صفت از مهلکات است و این صفت برنخیزد الا بمعرفت حقارت او و صفت دیگر بخل و امساک ست هرچه از اموال و از اسباب و مرغوبات و مشتهیات بچنگ آرد و دران آویزد و از دست بیرون ندهد یا از بهر تکاثر و تفاخر یا از بهر خوف فقر و احتیاج و چون این صفت در نفس قوی گردد حسد ازو تولد کند زیرا که حسد بخیلی کردن ست بمال دیگران نخواهد که از کس چیزی بدیگری رسد و اگر کسی را به نعمتی مخصوص بیند زوال آن طلبد و چون قوت زیادت گیرد حقد پدید آید هر کرا با خود در نعمتی مساوی یابد یا بفضلی متمیز بیند یا سبب انتزاع نعمتی از خود پندارد زوال و هلاکت او را پیوسته خواهان بود و صفت بخل از نفس برنخیزد الا بغلبه نور یقین بکرم

جوهر در معرفت روح قال الله تعالی ویسألونک عن الروح قل الروح من امر ربی

و صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که پایه معرفت روح و ذروه ادراک آن بغایت رفیع و منیع ست بلند عقول وصول بدان میسر نگردد و سیمرغیست که نشیمن بر قاف (بلندی کوه ۱۲۵) عزت دارد بجلواح عبارت صید هیچ فهمی و وهمی نشود و گوهریست از قعر بحر عظمت برخاسته بمیزان قیاس تقدیر اوصاف او ممکن نبود ارباب مکاشفات و اصحاب قلوب بر کشف آن غیرت نموده اند و جز بزبان اشارت ازان عبارت نکرده شریف تر موجودی و نزدیک تر مشهودی بحضرت عزت روح اعظم ست که حق سبحانه و تعالی آنرا بخود اضافت کرده است بلفظ من روحی و من روحنا آدم و خلیفه اول و ترجمان الهی و مفتاح وجود و قلم ایجاد و جمله ارواح همه عبارت از اوصاف اوست و اول صیدی که در شبکه وجود افتاد ذات او بود و مشیت قدیمه او را بخلافت خود در عالم خلق نصب کرده و مقالید خزائن اسرار وجود بدو تفویض نموده و او را بتصرف دران ماذون گردانیده و از بحر حیات نهری عظیم بروی گشوده تا پیوسته از و استمداد فیض حیوة میکند و باجزاء کون افاضه می نماید و صورت کلمات الهی را اعنی مقر جمیع اعنی ذات مقدس بمحل تفرقه که عالم خلق ست میرساند و از عین اجمال در اعیان تفاصیل جلوه میدهد و کرامت الهی او را دو نظر بخشید یکی از برای مشاهده جلال قدرت ازلی و دوم از برای ملاحظه جمال حکمت لم یزلی عبارت از نظر اول عقل نظری و مقبل آمد و نتیجه او محبت الهی و عبارت از نظر دوم عقل خلقی و مدبر و نتیجه او نفس کلی هر فیضی که روح اضافی از عین جمع استمداد کند نفس کلی

آنرا قابل گردد محل تفصیل آن شود و میان روح اضافی و نفس کلی بسبب فعل و انفعال و قوت و ضعف
نسبت ذکورت و انوثت پدید آمد و برابطه امتزاج و واسطه ازدواج ایشان متولدات اکوان موجود گشتند
پس جمیع مخلوقات نتیجه نفس و روح آمد و نفس نتیجه روح و روح نتیجه امر حق سبحانه و تعالی روح را بخود
خود آفرید بی هیچ شی که اشارت امر بدانست و جمله بواسطه روح که خلق عبارت از انست و چون لابد است
که هر خلیفه مستجمع اوصاف مستخلف بود و بفضل الهی و کرم نامتناهی روح را در خلافت ایجاد خلعت جمیع
اسما و صفات جمالی و جلالی خود پوشانید و در مسند آفرینش مکرم و موقر گردانید و صورت روح در آئینه
وجود آدم خاکی منعکس شد و جمله اسما و صفات الهی در وی متجلی گشت پس خطاب انی جاعل فی الارض خلیفه
در رسید و بر منشور خلافت او این توقیع آمد که ان الله خلق آدم علی صورته و ملائکه را سجده او فرمودند
چه ملائکه را کمال و جمعیت نبود چنانکه او را از انجهت که بعضی از ایشان مظهر صفت جمال اند و بس و ایشان ملائکه لطف و
رحمت اند و بعضی مظهر صفت جلال اند و بس ایشان ملائکه قهر و عذاب اند و آدم را جامع صفات جمال و جلال و محل
لطف و قهر و رحمت و غضب گردانید و عبارت از ان این آمد خلقته بیدی لاجرم حق تعالی را بجمیع اسما شناخت
و ملائکه حقتعالی را نشناختند الا بدان اسم که مظهر آن بودند لا علم لنا الا ما علمتنا اشارت بدانست و همچنانکه وجود
آدم در عالم شهادت مظهر صورت روح آمد وجود حوا در عالم شهادت مظهر صورت نفس و تولد او از آدم که در
خلق شما از و جعل منها زوجها اشارتست تولد نفس از روح و تاثیر ازدواج نفس و روح و نسبت ذکورت و انوثت ایشان
بصورت آدم و حوا منتقل گشت

جوهر در معرفت سر و عقل صاحب مصباح الهدایه میفرمایند طائفه برانند که سر لطیفه ایست روحانی محل
مشاهده چنانکه روح لطیفه ایست محل محبت و دل لطیفه ایست محل معرفت و فوق قلب و روح ست و نزد بعضی
فوق قلب ست و تحت روح و بعضی میفرمایند که سر نه عینی دیگرست جز قلب و روح و سبب اشتباه جماعتی
که سر را فوق روح دانند آنست که روح را بعد خلاص کلی از تعلقات قلبی و نفسی متصف بوصفی غریب
یافتند گمان بردند که عینی دیگرست ورای روح و گروهی که سر را فوق قلب و تحت روح گویند سبب آنست که
دل را از تعلقات هواجس نفسانی و وساوس شیطانی خلاص یافتند بصفتی غریب تصور کردند که عینی دیگرست
ورای دل و بعضی میفرمایند که سر نه از اعیان ست بلکه از جمله معانی ست و مراد از و حالی ست مستور
میان بنده و حضرت خداوند تعالی که غیر را بدان اطلاع نیفتد و گفته اند که بنده را بحضرت خداوند تعالی
سریست و سر السریست که آنرا اخفی گویند سر آنست که جز حضرت خداوند تعالی و بنده بران اطلاع ندارد
و سر السر آنکه بنده نیز بران اطلاع ندارد مگر عالم السر و الخفیات و بعضی میفرمایند که سر معنی لطیفه ایست

مکنون در صمیم روح وقلب وعقل را تفسیر آن متعذر وزبان را تعبیر آن متعسر چنانکه زبان ترجمان دلست
عقل ترجمان روح ست هر معنی که روح آنرا از غیب مشاهده میکند عقل واسطه میشود وتقریر آن با دل میکند
ولیکن بیشتر معانی مدرکه روح آن بود که عقل از تقریر آن با دل قاصر آید همچنانکه اکثر معانی دل آن بود
که زبان از تفسیر آن عاجز شود پس آن معانی که در روح باقی ماند اسرار روح بود که دل را بران اطلاع
نیفتد وآن معانی که در دل باقی ماند اسرار دل بود که مخاطب بران اطلاع نیابد از ینجاست که طائفه
از متابعان مجرد عقل چون فلاسفه وغیرهم از بیشتر مدرکات ارواح انبیا محروم ماندند وآنرا انکار کردند
چه جمیع مدرکات روح در تحت احاطه عقل نگنجد وعقل اگرچه اشرف واکرم مخلوقات ستا ودر صدر آفرینش
منصب تصدر وتفوق دارد چنانکه در خبرست که اول ما خلق الله العقل لیکن مرتبه روح فوق مرتبه
اوست چه اولیت وتصدر او در عالم خلق ست وروح از عالم امرست نه از عالم خلق ونیز قیام او بروح ست
نه قیام روح بدو اگر کسی گوید میان این حدیث که اول ما خلق الله العقل واین حدیث که اول
ما خلق الله نوری واین حدیث که اول ما خلق الله القلم توفیق وتطبیق بر چه وجه صورت بندد
گوییم که این هر سه چیز عبارت از یک معنی بیش نیست چه وجود سید عالم در عالم شهادت مظهر صورت روح
اضافی بود در عالم غیب وعقل اول نوریست فائض از روح اضافی وقلم عبارت هم از عقل اول ست
که واسطه اظهار صور کلمات الهی ست ورابطه اخراج آن از محل جمع بمقام تفصیل پس هیچ منافات نبود
میان این سه حدیث - از مصباح الهدایه

جوهر در معرفت قلب صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که معرفت اوصاف قلب کماهی
متعذرست وعبارت ازان متعسر بسبب دوام تقلب او در اطوار احوال وترقی در مدارج کمال وازین جهت
او را قلب خوانند وچون احوال مواهب الهی اند ومواهب او نامتناهی تقلب وترقی قلب در مدارج
کمال ومعارج جلال وجمال ازلی بی نهایت بود لاجرم اوصاف واحوال او در حد عد وعد حد نگنجد هر که
در تحدید وتعدید آن سخن راند اگر بحقیقت درنگرد بیقین داند که جز تعیین حد ادراک خود ازان نکرد
چندین هزار غواص بحار معارف در بحر معرفت دل غواصی کردند هیچ یک بقعر او نرسیدند ومراد از
دل بزبان اشارت آن نقطه است که دائره وجود ازو در حرکت آمد وسر ازل واید درو بهم پیوسته
وجمال وجلال وجه باقی برو متجلی شد عرش رحمان ومنزل قرآن وبرزخ میان غیب وشهادت محب
ومحبوب الهی اوست صورت دل از عشق پدید آمد هر کجا جمالی بیند باو درآمیزد وهر جا حسنی یابد بدو آویزد
هرگز منظور ومحبوب نماند وجود او بعشق قائم ست ووجود عشق بدو ودل وانسان بر مثال عرش رحمان بیست

عرش قلب اکبرست در عالم کبیر و قلب عرش اصغرست در عالم صغیر و جملہ قلوب در تحت احاطہ عرش مندرج اند ہمچنانکہ جزئیات ارواح در تحت روح اعظم و جزئیات نفوس در تحت نفس کلی و دل را صورتیست و حقیقتی صورت او آن مضغہ صنوبریست کہ در جانب ایسر از بدن و دیعت ست و حقیقت او آن لطیفہ ربانی کہ ذکرش تقدیم یافت و میان این حقیقت و صورت او نفس ناطقہ و روح حیوانی متوسط اند زیرا کہ حقیقت دل محض لطافت ست و صورتش عین کثافت و میان کثیف مطلق و لطیف مطلق بہیچ وجہ مناسبت نہ پس نفس ناطقہ و روح حیوانی کہ ہر یک روی در عالم لطافت دارند و روی در عالم کثافت میان صورت دل و حقیقت او واسطہ گشتند تا ہر اثر کہ از حقیقت دل صادر شود اول بنفس رسد و بہ نسبت وجہ لطیف او را قبول کند و بہ نسبت وجہ کثیف بروح حیوانی رساند ہمچنین روح حیوانی بہ نسبت وجہ لطیف آنرا بستاند و بہ نسبت وجہ کثیف بصورت دل سپارد و از وی در اقطار بدن منتشر گردد۔

جوہر بدانکہ مسجد مقام نماز ست و دل محل نیاز آن جای سجود ست و این جای شہود۔

جوہر صاحب مصباح الہدایۃ قدس سرہ میفرمایند ہمچنانکہ اول فیض رحمت حضرت الہیت بر حقیقت عرش فائز شود و از وی بجملہ عرش رسد و بواسطہ ایشان بصورت عرش پیوندد و از انجا با قطار عالم شہادت رسد و نسبت صورت عرش با حقیقت او بسبب آنست کہ ہر فیضی کہ از ان حقیقت بعالم شہادت رسد حسب صورت او رسد و انگاہ از وی بدیگر اجسام سرایت کند ہمچنین نسبت صورت قلب با حقیقتش و جملہ قلوب فیض از عرش یابند و حقیقت آن از حقیقت عرش و صورت آن از صورت عرش و قتی کہ میان دل و عرش بواسطہ اقبال بر حق سبحانہ و تعالی تقابل و محاذات پدید آید و ہیچ چیز از مخلوقات عظیم تر از عرش نیست و کلام جناب الہی از عظمت او این عبارت کرد وہو رب العرش العظیم۔

جوہر دل را ہفت طورست اول را صدر نامند و آن جای اسلام ست قال اللہ تعالی افمن شرح صدرہ للاسلام فہو علی نور من ربہ و محل وسواس شیطان و تسویل نفس یوسوس فی صدور الناس من الجنۃ والناس کنایت از وست طور دوم قلب ست و این معدن ایمان ست اولئک کتب فی قلوبہم الایمان مخبر ازین سرست و نیز خانہ نور عقل و بینائی دل ست کہ آنرا بصیرت گویند ازینجاست قولہ تعالی لہم قلوب لا یعقلون بہا طور سوم شغاف و این عشق و محبت ست کما قال اللہ تعالی قد شغفہا حبا عشق مجازی ازین طور درنگذرد چہارم فواد

و این محل مشاہدہ و رویت جمال و جلال قولہ تعالی ما کذب الفواد ما رای اشارت باوست پنجم
راحۃ القلوب و این مقام شوق و ذوق ست بجز عشق حضرت خداوند تعالی دوستی غیر را دران مجال نیست
ششم سویدا و این مقام مکاشفات غیبی و علم لدنی و معارف حروف مقطعات و گنجینہ اسرار الہی ست
ہفتم بہجۃ القلوب ظہور صفات ذاتی و تجلیات الہی اینجاست سالک این ہفت اطوار دل را طی کند
و ہرگاہ بطور بہجۃ القلوب رسد ہمہ تعینات اسمائی و صفاتی از بصر بصیرت او برطرف گردد و در ذات بحت
مضمحل شود و جز وجود مطلق و غیر ہستی حق در بصر بصیرتش چیزے نماند۔

جوہر در معرفت قلب در مصباح الہدایۃ مذکورست کہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ
و آلہ و اصحابہ وسلم میفرمایند کہ دل چہارست اول دل پاک و روشن کہ دروی چراغ افروختہ بود و آن
دل مومن ست دوم دل سیاہ و سرنگون و آن دل کافرست سوم دل متردد میان کفر و ایمان
و آن دل منافق ست چہارم دل مصفح ذو وجہین کہ وجہی ازو محل ایمان بود و دیگر محل نفاق مدد
ایمان در وازہ عالم قدس و طہارت بر مثال سبزہ کہ مدد از آب پاک یابد و مدد نفاق دروازہ عالم
خبث و آلایش بر مثال قرحہ کہ مدد از قیح و صدید یابد پس ہر چہ غالب شود بر و ازین دو حکم آن
گیرد و بنای اختلاف این چہار قسم بر انست کہ دل نتیجہ روح و نفس ست و روح و نفس ہمیشہ در تنازع
و تجاذب باشند گاہ روح غالب می شود و نفس را از مرکز سفلی بمقام علوی می کشد و گاہ نفس غالب
میگردد و روح را از اوج کمال بحضیض نقصان می آرد و دل پیوستہ تابع آنطرف بود کہ غالب
گردد تا آنکہ ولایت وجود کلی بر یکی مقرر شود و دل در متابعت او قرار گیرد سعادت و شقاوت
مرتب ست برین دو انجذاب اگر سعادت ابدی و عنایت سرمدی در رسد روح را مدد و توفیق
ارزانی دارد تا قوت گیرد و نفس را بالشکرش مغلوب گرداند و بکلی از نفس و قلب اعراض کردہ
بر مشاہدہ حضرت جلال اقبال نماید دل نیز بر متابعت او از مقام قلبی کہ تقلب لازم اوست بمقام
روحی متصاعد شود و در مقر روح قرار گیرد بر مثال فرزندی کہ در متابعت پدر میرود آنگاہ نفس نیز
در پی دل از محل و مقر خود کہ عالم طبیعت ست بیرون آید و در پی دل کہ فرزند اوست بر دو بمقام
دل رسد ایچنین دل دل مومن ست و اگر حال بر عکس آن بود و آثار شقاوت ازلی در رسد و روح را
بعالم خود کشد روح از مقام خود بمحل قلب نزول کند و قلب از مقام خود بمحل نفس آید و نفس در زمین
طبیعت راسخ گردد ایچنین دل دل کافر بود و اگر ہنوز نفرت کلی از ہیچ طرف واقع نشود و تجاذب
و تنازع باقی باشد ولیکن جانب نفس قوت دارد و دل درمیان متردد بود و میل او بیشتر بنفس بود

و آن منافق ست و اگر جانب روح قوت بیش دارد یا جانبین مقابل باشند میل دل بیشتر بروح بود یا بجانبین علی السویه باشد در و ایمان هم موجود بود و هم کفر و آن مذبذب است که دو روی دارد در یکی ایمان و در یکی کفر و نفاق۔

جوهر در معرفت خواطر صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که معرفت خواطر و تمییز و تفصیل آن از جمیع غوامض علوم ست و ادراک فوائد و عوائد آن از دقائق فهوم طالب صادق مشتاق و متعطش معرفت خواطر بود که صلاح و فساد اعمال بدان متعلق ست و سعادت و شقاوت بدان منوط و مربوط و مراد از خاطر واردیست که بر دل گذر کند در صورت خطابی یا تعریفی یا طلبی و وارد از خاطر عام ست چه هر خاطری وارد بود و نه هر واردی خاطر باشد مانند وارد و حزن و سرور و قبض و بسط و اکثر بر آنند که خواطر چهار ست حقانی و ملکی و نفسی و شیطانی خاطر حقانی علمی ست که حق تعالی از بطنان غیب بی واسطه در دل اهل قرب و حضور قذف کند. و خاطر ملکی آنست که بر خیرات و طاعات ترغیب کند. و از معاصی تحذیر نماید. و خاطر نفسانی آنست که بر تقاضای حظوظ عاجله و اظهار دعاوی باطله مقصور باشد و خاطر شیطانی آنست که داعی بود بمناهی و مکاره و فرق میان خاطر حقانی و ملکی آنست که خاطر حق را هیچ خاطر دیگر معارض نشود چه با ظهور سلطنت او جمله اجزاء وجود منقاد و مستسلم شوند و همه خواطر دیگر مضمحل و متلاشی گردد جائیکه سلطان خیمه زد غوغا نماند عام را + و با وجود خاطر ملکی معارضه خاطر نفسانی ممکن ست و فرق میان خاطر نفسانی و شیطانی آنست که خاطر نفسانی بنور ذکر منقطع نشود و بر تقاضاء مطلوب خود الحاح نماید تا بمراد رسد اگرچه سالها بران بگذرد الا وقتی که توفیق جناب الهی رفیق گردد و خاطر شیطانی بنور ذکر منقطع بود اگرچه ممکن ست که بنوع دیگر در آید و هیچ یک از خاطر شیطانی و ملکی و نفسانی منقطع نشود الا در حال فنا و اینمعنی بیش از لمحه دست ندهد و چون از سر حد فنا در عین شهود بار سم وجود رجوع افتد خواطر سگانه معاودت نمایند و شیخ مجد الدین بغدادی قدس سره زیاده کرده اند بر خواطر اربع خاطر روح و خاطر قلب و خاطر شیخ را و بعضی افزوده اند خاطر عقل و خاطر یقین را و در حقیقت این خواطر پنجگانه مندرج اند در تحت آن خواطر چهارگانه چه خاطر روح و قلب در تحت خاطر ملک اند و خاطر عقل اگر مدد روح و قلب بود از قبیل خاطر ملک باشد. و اگر مدد نفس و شیطان بود از قبیل خاطر نفس و شیطان باشد و خاطر شیخ و آن معنی بود که از مدد همت شیخ بدل مرید طالب رسد و مشتمل بر کشف معضل و حل مشکل که مرید در استکشاف آن از ضمیر شیخ استمداد کند و فی الحال

[Marginal glosses: بطنان: جمع بطن ۱۲ — قذف: می اندازد ۱۲ — مکاره: مکروهات یعنی رنج و سختیها ۱۲]

بر و مکشوف گردد و در تحت خاطر حقانی داخل بود چه وجود شیخ بمثابه بابی ست مفتوح بر عالم غیب که از وی هر لحظه امداد فیض حق تعالی بدل مرید میرسد. و خاطر یقین که وارد یست مجرد از معارضات شکوک هم داخل ست در تحت خاطر حقانی۔

جوهر مطالبات نفس دوگونه است بعضی حقوق و بعضی خطوظ حقوق آنکه قوام بدن و بقاء حیات بدان مربوط و مشروط است و خطوظ هرچه بران زیادت بود پس حقوق را امضا کنند و خطوظ را نفی و ارباب بدایت را وقوف بر حد ضرورت و حقوق لازم ست و تجاوز از آن گناه بود که طریق سعت بکشاید

جوهر در معرفت مرید و مراد صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که مرید و مراد را بر دو معنی اطلاق کنند یکی بر معنی مقتدی و مقتدا و دیگری بر معنی محب و محبوب اما مرید بمعنی مقتدی آنست که بصیرتش بنور هدایت بینا گردد و بنقصان خود نگرد و آتش طلب بکمال در نهادش برافروزد و آرام نگیرد الا بحصول مراد و مراد بمعنی مقتدا آنست که قوت ولایت او در تصرف بمرتبه تکمیل ناقصان رسیده باشد۔

جوهر در معرفت اختلاف احوال مردم صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که مراتب طبقات مردم علی اختلاف درجاتهم بر سه قسم ست قسم اول مرتبه واصلان و کاملان و آن طبقه علیا ست و قسم دوم مرتبه سالکان طریق کمال و آن طبقه وسطی ست و قسم سوم مرتبه مقیمان و آن مرتبه سفلی ست و اصلان مقربان و سابقان اند و سالکان ابرار و اصحاب یمین و مقیمان اشرار و اصحاب شمال و اهل وصول سه طائفه اند. اول انبیا که حق سبحانه و تعالی ایشان را بعد از وصول کمال بجهت تکمیل ناقصان بخلق رجوع فرموده است و وجود ایشان را رابطه غیب و شهادت گردانید تا خلق را بحق دعوت میکنند. و طائفه دوم مشائخ متصوفه اند که بواسطه کمال متابعت حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم مرتبه وصول یافته و بعد از ان رجوع برای دعوت خلق بطریق متابعت ماذون و مامور شده و این دو طائفه کاملان اند که فضل عنایت ازلی ایشان را بعد از استغراق در عین جمع و لجه توحید از شکم ماهی فنا بساحل تفرقه و میدان بقا خلاص و نجات ارزانی فرموده تا خلق را بدرجات دلالت کنند و طائفه سوم آن جماعت اند که بعد از وصول بدرجه کمال حواله تکمیل و رجوع بدعوت خلق بدیشان نرفته غرق بحر جمع گشته و در شکم ماهی فنا چنان ناچیز و مستهلک شدند که از ایشان هرگز خبری و اثری بساحل تفرقه و ناحیه بقا نرسیده و در سلک زمره سکان قباب عزت و قطان دیار

حیرت انخراط یافتند و بعد از کمال وصول ولایت تکمیل بدیشان مفوض نگشت و اهل سلوک بر دو قسم اند طالبان
در میان جماعتی در رفتن ۱۲
مقصد اعلی و مریدان وجه الله و طالبان بهشت و مریدان آخرت اما طالبان حق دو طائفه اند متصوفه و
ملامیته متصوفه آن جماعت اند که از بعضی صفات نفوس خلاص یافته اند و به بعضی از احوال و اوصاف
صوفیان موصوف گشته و مطلع نهایات احوال ایشان شده لیکن هنوز ببقایار صفات نفوس از
وصول غایات و نهایات اهل قرب و صوفیه متخلف گشته و ملامیته جماعتی اند که در رعایت معنی اخلاص و
محافظت قاعده صدق غایت جهد مبذول دارند و در اخفاء طاعات از نظر خلق مبالغه واجب دانند
با آنکه هیچ دقیقه از صوالح اعمال مهمل نگذارند همچنانکه عاصی از ظهور معصیت پرحذر بود ایشان از ظهور طاعت
که مظنه ریا باشد حذر کنند تا قاعده اخلاص خلل نپذیرد و این طائفه هرچند عزیز الوجود و شریف الحال باشند
ولیکن حجاب وجود خلقت هنوز از نظر شان بکلی منکشف نشده بدان سبب از مشاهده جمال توحید
محجوب مانده اند و فرق میان ایشان و صوفیه آنست که جذبه عنایت قدیمه هستی صوفیه را بکلی از ایشان
انتزاع کرده و حجاب خلق از نظر شهود ایشان برداشته لاجرم در اتیان طاعات و صدور خیرات
خود را و خلق را در میان نه بینند و باخفاء اعمال و ستر احوال مقید نه اگر مصلحت وقت در اظهار طاعات
بینند اظهار کنند و اگر در اخفاء بینند اخفا کنند و طالبان آخرت چهار طائفه اند زهاد و فقراء و خدام و
عباد زهاد طائفه اند که بنور ایمان و ایقان جمال آخرت مشاهده کنند و دنیا را در صورت قبح بینند و تخلف
این طائفه از صوفیه بدانست که زاهد بحظ نفس خود از حق محجوب بود چه بهشت مقام حظ نفس است
و صوفی بمشاهده جمال ازلی و محبت ذات لم یزلی از هر دو کون محجوب چنانکه در حدیث آمده است الدنیا
حرام علی اهل الآخرة والآخرة حرام علی اهل الدنیا وهما حرامان علی اهل الله پس صوفی
را در زهد مرتبه بود و را مرتبه زاهد که حظ نفس از آن دور بود و فقرا طائفه اند که مالک هیچ چیز از اسباب
و اموال دنیوی نباشند و در طلب فضل و رضوان الهی مهاجرت اوطان نموده و ترک مالوفات
کرده و باعث این طائفه بر ترک یکی از سه چیز بود اول رجاء تخفیف حساب یا خوف عقاب چه حلال
را حساب لازم ست و حرام را عقاب دوم توقع فضل ثواب و مسابقت در دخول جنت چنانکه حضرت
جبرئیل علیه السلام روزی بحضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم بشارت آوردند
که یدخل فقراء امتک الجنة قبل الاغنیاء بنصف یوم وهو خمس مائة عام سوم طلب جمعیت خاطر
و فراغت اندرون از برای اکثار طاعات و حضور دل و ران و تخلف فقیر از ملامیته و متصوفه بدانست
که او طالب بهشت و خواهان حظ نفس خود ست و ایشان طالبان حق و خواهان قرب او و در اهین

مرتبه در فقر مقامی ست فوق مقام ملامیته و متصوفه و آن وصف خاص صوفی ست چه صوفی اگرچه مرتبه او ورای مرتبه فقیر ست لیکن خلاصه مقام فقر در مقام او درج ست و سبب آنست که صوفی را عبور بر مقام فقر از جمله شرائط و لوازم ست پس فقیر را در مقام صوفی صفتی دیگر زائد بود و آن سلب نسبت جمیع اعمال و احوال و مقامات ست از خود و عدم تملک آن چنانکه هیچ عمل و هیچ حال و هیچ مقام از خود نه بیند و بخود مخصوص نداند بلکه خود را از خود نه بیند پس او را نه وجود بود و نه ذات و نه صفات محو در محو و فنا در فنا و این حقیقت فقر است که مشائخ در فضیلت آن سخن گفته اند و آنچه پیش ازین در معنی فقر یاد کرده شد رسم فقر است و صورت این شیخ ابو عبدالله خفیف قدس سره فرمودند الفقر عدم الاملاک والخروج عن احکام الصفات و این حد جامع ست مشتمل بر رسم فقر و حقیقت آن و فوقیت مقام صوفی از مقام فقیر بدان ست که فقیر با ارادت فقر و علت حظ نفس محجوب بود و صوفی را هیچ ارادت مخصوص نباشد و در صورت فقر و غنا ارادت او در ارادت حق محو بود بل ارادت او عین ارادت حق باشد و بعضی گفته که فقیر صادق آن بود که از غنا چنان محترز بود که غنی از فقر وقتی توانگری ده هزار درم پیش حضرت سلطان ابراهیم ادهم آورد حضرت ایشان آنرا رد کرده فرمود که میخواهی که به ده هزار درم نام ما از دیوان فقرا محو کنی و فرق میان فقر و زهد آنست که فقر بی وجود زهد ممکن بود چنانکه کسی ترک دنیا کند و هنوز رغبت اندرون بدان باقی بود و همچنین زهد بی فقر ممکن ست چنانکه کسی با وجود اسباب و عیش از آن مصروف بود و فقر را رسمی ست و حقیقتی رسم او عدم املاک ست و حقیقت او خروج از احکام صفات و سلب اختصاص چیزی بخود و بعضی گویند الصوفی هو الخارج عن النعوت والرسوم والفقیر هو الفاقد الاشیاء و حضرت ابو العباس نهاوندی قدس سره فرمایند نهایة الفقر بدایة التصوف ـ و رسم فقر صورت زهد ست و معنی زهد صرف رغبت از دنیا و حق سبحانه تعالی چون خواهد که بعضی از اولیاء خود را در تحت قباب غیرت از نظر اغیار محجوب گرداند ظاهر ایشان بلباس غنا که صورت رغبت ست بپوشاند تا اهل ظاهر ایشان را از جمله راغبان دنیا پندارند و جمال حال ایشان را از جمله نامحرمان پوشیده ماند و این حقیقت فقر و زهد وصف خاص و لازم حال صوفی ست و اما رسم فقر اختیار بعضی از مشائخ صوفیان ست و مراد ایشان در آن اقتدا بانبیا و تعلل از دنیا و ترغیب و دعوت طالبان بصورت فقر بزبان حال و اختیار ایشان درین معنی مستند باختیار حق بود نه بطلب حظی اخروی و اما خدام جماعتی باشند که خدمت فقرا و طالبان حق اختیار کنند چنانکه باد داود علیه السلام خطاب کرد ند یا داود اذا رایت لی طالبا فکن له خادما و اوقات خود را بعد از ادای فرائض در تفریغ خاطر ایشان از اهتمام بامور معاش و اعانت بر استعداد امر معاد و

معروف دارند و آنرا بر نوافل عبادات تقدیم کنند و در طلب ما یحتاج ایشان در هر طریق که شرعاً مذموم نباشد مداخلت نمایند بعضی بکسب و بعضی بدریوزه و بعضی بفتوح و نظر ایشان در اخذ و اعطاء بر حق بود و خلق را در اخذ واسطه اعطاء حق دانند و در اعطاء واسطه قبول و عبادان طائفه اند که پیوسته بر وظائف عبادات نوافل مواظبت و ملازمت نمایند برای نیل ثواب اخروی و این وصف در صوفی موجود بود و لیکن معرا و مبرا از شوائب علل و اغراض چه ایشان حق را برای حق پرستند نه از برای ثواب اخروی و فرق میان عباد و فقرا آنکه با وجود غنا شاید که شخص عابد بود و شاید که زاهد متشبه بانبیا علیه السلام مشائخ طریقت و علماء صوفیه اند که بمتابعت رسول علیه السلام از بهر تصحیح خلق را باحق دعوت میکنند و متشبه مبطل آنکه دعوی نبوت کند و بکذب و افترا وحی را بخود نسبت دهد اما متشبه محق بصوفیان متصوفه اند که بنهایات احوال صوفیان مشتاق باشند و متشبه مبطل بدیشان جماعتی که خود را در صوفیان اظهار کنند و از خلعت عقائد و اعمال و احوال ایشان عاطل و خالی و اما متشبه محق بمجذوبان و اصل طائفه باشند از اهل سلوک سیر ایشان هنوز در قطع منازل صفات نفوس بود و از تابش حرارت طلب وجود شان در قلق و اضطراب و پیش از ظهور تباشیر صبح کشف ذات در مقام فنا گاه گاه برقی از بوارق کشف ذات بر نظر شهود ایشان لامع و لائح گردد و اما متشبه مبطل بمجذوبان و اصل طائفه باشند که دعوی استغراق در بحر فنا و استهلاک در عین توحید کنند لیکن نه حال آن جماعت بود

جوهر عارف آنست که حضرت حق تعالی را در جمیع صور مشاهده کند و بهیچ صفت و تعین و نسبت او را مقید نسازد و بشناسد که بغیر از یک وجود وجودی دیگر نیست و وجودات مخصوصه همه نمایش و عکوس وجود حضرت حق تعالی اند که در مرایا و تعینات منعکس گشته اند و پیوسته وجود مطلق مشهود او باشد و یک لحظه از شهود او غافل نشود و بعضی اطلاق عارف بر کسی می نمایند که داند که بغیر از حضرت حق تعالی وجود حقیقی نیست اعم از انکه دانش وی بدلیل بود یا بشهود۔

جوهر اصحاب سیمیا و ارباب شعبده صورتی که خارج از خیال ایشانست هم اظهار می توانند کرد و فرق میان سیمیائی و مشعبد و عارف کامل متصرف آنست که ایشان ایجاد و اظهار آن در خیالات حاضران می کنند بقوت تصرف خویش در عالم خیال ایشان نه آنکه آنرا وجودی باشد قائم بنفسه کسائر الموجودات این عارف متعین کامل مظهریست از مظاهر حق تعالی پس خالق حقیقی حق تعالی باشد که درین مظهر تفصیلی که این عارف متعین ست بخالقیت ظهور فرموده همچنانکه در مقام جمع بخالقیت کل ظهور کرده

جوہر چون عارف غافل گردد صورت مخلوق او عاطل و باطل شود و حال آنست که غفلت عارف
مطلقا نباشد بر وجهی که از جمیع حضرات عوالم خمسه غافل گردد چراکه او ضبط حضرات کرده او را بر عوالم خمسه احاطه
حاصل شده تا آن چیز بآن صورت پیدا کرد و بعد از انکه آن چیز در هر حضرت از عین ثابته و روحانیه و مثالیه
وغیره بصورت مناسب آن حضرت پیدا شد و بعضی از ان ضابط بعضی گشتند که هر چه او در خارج موجود
میگرداند چاره نیست از انکه او را اولاً در حضرت علمیت صورتی مناسب باشد و ثانیاً او را در حضرت عقلیه -

جوہر بدانکه عارف بهمت خود صورت در مثال مطلق و یا در خارج می سازد و در عالم غیب هیچ صورت
روحانیت پیدا میکند و داخل می شود بآن صورت در ارواح و تاثیر همت فرع عرفان ست تا انسان عارف
بالله نگردد همت او موثر نشود و قوت تصرف او را حاصل نگردد و هرگاه معرفت کامل شد و در بقا بعد الفنا
و الفرق بعد الجمع رسید قوت تصرف اصلا باقی نماند و این را دو وجه است اول آنکه کامل المعرفت متحقق ست
بعبودیت پس نظر وی بسوی اصل ویست و اصل وی ذلت و افتقار ست و تحقق بعبودیت میخواهد که ممتثل
امر سید خود باشد و این مقام اعلی و ارفع و مقام محمدی ست صلی الله تعالی علیه و آله وسلم و از عنایات
حضرت ایشان انبیا و رسل و اولیا را این امت را نیز حاصل ست وجه دوم آنکه صاحب معرفت کامله میداند
که متصرف و متصرف فیه واحد اند حقیقةً اگر چه صور مختلفه دارند پس این شهود مانع تصرف می افتد و وقتیکه
کامل المعرفت مامور بتصرف باشد او را تصرف ضروریست برای امتثال امر سید خود و ایفای حق عبودیت
چنانکه انبیا و رسل که در مقام عبدیت بودند بهمت خود اصلا تصرف نمی کردند که همت ایشان را اصلا تاثیر
نبود و در اظهار معجزات مامور بودند برای اتمام حجت و کمال معرفت در انها بود و معجزاتی که از ایشان
صادر می شد از دعای ایشان یا بامر ایشان بود و درین دعا و امر مامور بودند همچنین اولیا که در مقام
عبدیت بودند همت خود را صرف نمی کردند بجهت آنکه قوت تصرف باقی نمانده بود همچنانکه انبیا و
رسل را یا بجهت آنکه قوت تصرف داده شدند لیکن عبودیت اختیار کردند و از تصرف باز ماندند و
کاملان که بر ید ایشان خرق عادات ظاهر می شد از جهت عبدیت بود که ایشان مامور بآن بودند
چنانکه جناب تجلی مآب سر حلقه محبان و سر دفتر محبوبان غوث الصمدانی محبوب سبحانی شیخ محی الدین ابو محمد
سید عبد القادر جیلانی قدسنا الله تعالی ببرکتهم که کامل المعرفت بودند و خرق عادت بر ید شریف
حضرت ایشان بسیار واقع شده بجهت آنکه مامور بودند برای اقامت حجت بر مخالفان دین برای
آنکه حضرت ایشان محی دین محمدی بودند صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم

جوہر در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که همت عبارت از جمع

خاطرست برامر واحد بروجهی که خلاف آن بخاطر نگذرد از چنین همت مراد متخلف نیست اصحاب تجرید باید
که گاه گاه امتحان همت کنند و معلوم فرمایند که ایشان را مناسبت بحضرت اسمائیه بچه مرتبه رسیده است
وهمت ایشان را چگونه تاثیرست و میفرمودند که دراوائل جوانی که بخدمت مولانا سعد الدین کاشغری
در هری بودیم و بایکدیگر سیر می کردیم گاهی بکنار معرکه کشتی گیران میرسیدیم و قوت توجهات خود را امتحان
می کردیم و همت بریکی از ان دو کس می گماشتیم تا او غالب می شد باز خاطر بران دیگری گماشته می شد
آن دیگری غالب می شد همچنین چند بار اتفاق می افتاد مقصود آن بود که معلوم شود که تاثیر همت بچه مرتبه رسیده است
و فرمودند که اکابر گفته اند همچنانکه معارضه با قرآن ممکن نیست معارضه با همت نیز ممکن نیست همت عارف
خلاق ست مرادات ازوی متخلف نیست هرکه با چنین همتی معارضه کند البته مغلوب شود تا که گفته اند
اگر کافری همیشه خاطر خود برامری دارد و همت بر چیزی گمارد البته میسر گردد ایمان و عمل صالح دران
شرط نیست همچنانکه قلوب صافیه را تاثیرست نفوس شریره را نیز تاثیرست و میفرمودند که آنچه حضرت
شیخ اکبر قدس سره در فتوحات فرموده اند که عارف را همت نیست معنی وی آنست که ممکن نظر بحقیقت
و ذات خود هیچ ندارد آنچه از اوصاف کمال اورا حاصل ست مثل علم و قدرت و قوت و ارادت همه
عاریت ست از حضرت حق سبحانه وتعالی پس عارف حد خود دانسته در مقام فقر حقیقی که نیستی محض ست
می باشد چنانچه مقتضای ذات اوست و باوصاف عاریتی ظاهر نمی شود لیکن جمعی که از هواجس و
وساوس نفسانی و شیطانی بسبب کمال عنایت و محض موهبت الهی باز رسته اند باید که باطن خود را
تابع ارادت و مشیت حضرت حق سبحانه وتعالی گردانند یعنی درصورتیکه این طائفه ملهم شوند به تسلیط
همت بر اندفاع و هلاک ظالمین و تخلیص مسلمین از اشرار باید که همت مصروف دارند و خاطر بتمام
بر دفع و رفع اعدا گمارند

جوهر در کرامت حسیه و معنویه حضرت شیخ اکبر قدس سره در فتوحات میفرمایند که کرامت از
جناب حق سبحانه وتعالی از اسم برّست و کرامت نمی شود مگر ابرار را و آن دوگونه است حسیه و معنویه
کرامت حسیه عبارت ست از خرق عادت که ظاهر می شود بر دست ابرار اگرچه از طلاب و نشان ماست
و عامه نمی شناسند کرامت را مگر همین خرق عادت را مثل کلام موافق خاطر و اخبار بمغیبات و مشی بر آب
و طی ارض و امثال آن و درین کرامت احتمال مکر جناب الهی ست و این کرامت مکر را میخواهد و کرامت
معنویه محفوظ شدن آداب شرعیه و توفیق یافتن بمکارم اخلاق و محافظت بر ادای واجبات و توجه
بسوی خیرات و اجتناب از اخلاق ردیه مثل حسد و مانند آن و یافتن طهارت قلب و مراعات انفاس

اینست کرامت مر اولیا را و درین دخل نیست مکر و استدراج را و نمی شناسند. این را مگر خواص و این کرامت دلیل وفاء عقود و عهود ست و دلیل رضا بقضاست

جوهر در کرامات اولیاء در فوائد الفؤاد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرمودند که شیخ بهاء الدین زکریا قدس سره شبی روی سوی حاضران آوردند. و فرمودند کسی باشد از شمایان که امشب دو رکعت نماز کند و در یک رکعت ختم قرآن مجید کند. از حاضران کسی اینمعنی را قبول نکرد خدمت شیخ بهاء الدین پیش رفتند و در یک رکعت ختم قرآن مجید کردند و چهار سیپاره دیگر خواندند و در رکعت دوم سوره اخلاص خواندند و نماز تمام کردند. و ملائم اینمعنی حکایت دیگر فرمودند که شیخ بهاء الدین قدس سره میفرمودند که هرچه بمن رسید از نماز و اوراد مشائخ و زهاد همه بکردم مگر یک چیز نتوانستم کرد و آنچنان بود که بمن رسانیدند که فلان بزرگ از آغاز صبح تا طلوع آفتاب قرآن مجید ختم می کند هر چند خواستم نتوانستم و هم درین محل حکایت دیگر فرمودند که حضرت قاضی حمید الدین ناگوری قدس سره وقتی طواف کعبه مبارک می کردند بزرگی را دران طواف بدیدند در عقب ایشان رفتن گرفتند از هر جا که ایشان قدم بر می داشتند حضرت قاضی قدم آنجا می نهادند آن پیر بران حال اطلاع یافت و فرمود متابعت ظاهر چه میکنی متابعت آن کن که من میکنم حضرت قاضی پرسیدند که شما چه می کنید. فرمودند من روزی هفتصد بار ختم قرآن مجید می کنم حضرت قاضی بغایت متعجب شدند و با خود اندیشیدند که مگر معانی قرآن مجید بر خاطر بوهم میگذرانند و موهوم می خوانند پیر بسر آن برد و فرمود ملفوظا لا موهوما چون حضرت سلطان المشائخ این حکایت تمام کردند اعز الدین علی شاه که یکی از مریدان خاص ست سوال کرد که این مگر کرامت باشد حضرت سلطان المشائخ فرمودند آری آنچه عقل را دران گنجایش نباشد از کرامت باشد

جوهر در فوائد الفؤاد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرمودند که شیخی بود بس بزرگ بر کرانه آبی مقام داشت قدری طعام موجود کرد و عیال خود را گفت که این طعام را بر سر گیر و از آب بگذر بکناره آب درویشی نشسته است این را پیش او نه تا بخورد عورت گفت آب بزرگ ست و گذشتن از و دشوار شیخ گفت برو بر کناره آب و روی جانب آب کن و بگوی ای آب بحرمت آنکه شوهر من هیچ وقت صحبت نکرده است مرا راهی ده زن در تعجب شد با خود گفت که چندین فرزندان ازین آورده ام این سخن چگونه گویم هم فرمان شوهر بجای آورد و بر رود آب این کلمه بگفت در زمان آب بشگافت و دو شق شد و راهی خشک در میان پدید آمد و زن بسلامت

بگذشت چون بدان درویش رسید طعام پیش او نهاد درویش طعام بخورد و زن را گفت که
تو باز گرد زن گفت من که بخدمت تو آمدم شوهر من سخنی گفته بود که با ب گفتم اب مرا راه داد و این زبان
بجهه استظهار باز روم درویش گفت شوهر تو چه سخن گفته بود زن آن معنی باز راند درویش گفت برو
با آب گوئی که بحرمت آنکه این درویش درین سی سال طعام نخورده است مرا راهی ده حیرت زن زیادت شد
با خود گفت که یک محال آن بود که شوهر من گفت و یک محال دیگر اینست که این مرد میگوید
او همین ساعت پیش من طعام خورده است این سخن چگونه بگویم بحکم اشارت این درویش
بر کناره آب آمد و گفت ای آب بحرمت آنکه این درویش درین سی سال طعام نخورده است
مرا راهی ده در زمان آب بشگافت و شق شد و راه خشک درمیان پدید آمد و زن ابلامت
بگذشت و پیش شوهر آمد و در پای او افتاد و گفت باید که مرا سر این دو معنی بگوئی که چه بود هم تو
چندین گاه با من صحبت کرده و هم آن درویش پیش من طعام خورد آن هر دو دروغ با آب گفتم آب مرا راه
داد چه حکمت بود شیخ گفت بدان و آگاه باش که من هیچ وقت با تو بهوای نفس خود صحبت نکرده ام صحبتی که
کرده ام با تو برای ادای حق تو کرده ام پس باین معنی گوئی هیچ وقت با تو صحبت نکرده ام و آن مرد
درین سی سال هیچ طعام برای ذوق نفس خود نخورده است برای قوت طاعت خورده است
اینست معنی هر دو سخن یعنی مردان جناب خداوند تعالی هرچه کنند برای جناب او سبحانه کنند۔

جوهر الاحسان ان تعبد الله کانک تراه احسان آنست که عبادت کنی الله تعالی را
باین طور که گویا که می بینی او را یعنی در خیال صورت او را نصب العین سازی فان لم تکن
تراه فانه یراک و کان تامه است نه ناقصه پس اگر تو موجود شوی درمیان نخواهی دید او را
برای آنکه او می بیند ترا پس از طرف او حجاب نیست و نیست حجاب مگر بسوی تو پس اگر این تو ئی تو
برخیزد او سبحانه دیده شود شرح مثنوی عبد العلی

جوهر قوله علیه السلام فی الاحسان ان تعبد ربک کانک تراه شخصی پرسید از
رسالت پناهی علیه السلام ما الاحسان یعنی چیست احسان و نیکوکاری فرمود در جواب ان
تعبد ربک کانک تراه فان لم تکن تراه فانه یراک یعنی احسان اینست که عبادت کنی
رب خود را بجائی که گویا که بینی آنرا و اگر نیستی باین حالت و قوت که او را بینی پس بدرستی
که او می بیند ترا پس قول نبی علیه السلام کانک تراه اشارت باستعمال خیال باشد شرح فصوص محب الله

جوهر عارفان۔ اگرچه در حالت غیر بلا تجلی و مشاهده است اما در بلا تجلی و مشاهده منه هم ست

بهیچ چیز حقیقت انسانی را چنان پاک و صاف نمی سازد که بلا و محنت که بالخاصیت رافع حجاب غلیظه اند و
بلا از جناب حق سبحانه و تعالی مر طالبان را نشان محبت ست و در حدیث شریف ست که چون دوست دارد
خداوند تعالی بنده را مبتلا گرداند او را به بلا و مروی بحضور سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم
التماس نمود یا رسول الله انی احب الله فرمودند استعد بالبلاء و در حدیث صحیح واقع ست هر رنج
که بمومن میرسد در ان کفاره [پوشنده گناهان ۱۲] و بعض ذنوب ست تا اینکه رنج خلیدن خار نیز کفاره است و روایت [نقل کردن سخن ۱۲] کردند
امام احمد قدس سره که آن سرور صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند وقتیکه کثیر شوند گناهان عبد
مومن و نباشد او را عمل که کفاره آن ذنوب [گناه ها جمع ذنب ۱۲] باشد مبتلا سازد الله تعالی آن عبد را بحزن تا که کفاره
واقع شود مر آن عبد را ازین ذنوب و دیگر روایت ست که مذکور شد نزد آنحضرت صلی الله تعالی علیه
و آله و اصحابه وسلم حمی [تپ] پس دشنام داد حمی را شخصی پس فرمودند که دشنام مده حمی را پس بدرستیکه آن حمی
پاک میکند ذنوب را چنانکه پاک میکند آتش خبث آهن را و در حدیث شریف ست که تپ یک روزه
کفاره گناهان یک ساله است و حضرت ابن مسعود رضی الله تعالی عنه فرمودند که مومن را صحیح دل
و بیمار تن تر یابی و منافق را صحیح تن و بیمار دل تر یابی و حضرت شیخ ابو القاسم جنید بغدادی قدس سره
فرمود که بلا سراج عارفین ست و بیدار کننده است طالبان را از خواب غفلت و غافلان را سبب
هلاکت ست و حضرت شیخ شبلی قدس سره در مناجات خود فرمود خداوندا دوستان خود را تا چند
کشتی فرمود تا دیت [خونبها ۱۲] یابند التماس نمود که دیت ایشان چیست فرمود جمال و لقاء من و حضرت شیخ
ابو سعید خراز [چرم دوز ۱۲] قدس سره فرمود که بلا از خداوند تعالی سوی محبین تحفه و هدیه است و حضرت شیخ سهل
بن عبدالله تستری قدس سره فرمود اگر نبودی بلا از جناب حق تعالی نبودی مر بنده را طریق وصال
بسوی جناب او سبحانه و حضرت ذو النون مصری قدس سره فرمود طالب را بلا آزمایند پس باید که
چندان بلا کشد و تحمل نماید که عین بلا شود و بلا عین او شود و بعضی میفرمایند که تا بر تن حضرت ایوب
علی نبینا و آله و علیه السلام گوشت بود ننالیدند چون گوشت نماند دیدند که بلا به نهایت رسید ترسیدند
که چون بلا بر خیزد عطا بر خیزد بزوال بلا از بیم زوال عطا نالیدند و فرمودند انی مسنی الضر وانت
ارحم الراحمین و حضرت یعقوب نهرجوری قدس سره فرمود که جهان فریاد کنند از بلا و طلب کنند
دور شدن آن از جناب حق سبحانه و تعالی و عارفان خوش کنند بلا را و نخواهند دور شدن آن ؎

	عارف کجا که راحت او در بلای اوست		کوتاه دیدگان همه راحت طلب کنند	

جواهر در حدیث قدسی واقع است اگر یاد کنند بنده مرا در بلا یاد کنم من آن بنده را در بلائی که بهتر

ازان

ازان بلا که یاد کرده است بنده دران بلا۔

ف

جوهر در غیرت صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که از جمله لوازم محبت حال غیرت است و هیچ محب نبود الا که غیور باشد و مراد از غیرت حمیت محبست بر طلب قطع تعلق محبوب از غیر یا تعلق غیر از محبوب بسبب مشارکتش با او یا بسبب اطلاعش بدو و غیرت بر سه گونه است غیرت محب و غیرت محبوب و غیرت محبت و این تقسیم مناقض آن نبود که غیرت خاص محب را بود چه غیرت محبوب هم بسبب تواند بود و همچنین غیرت محبت اما غیرت محب بر دو نوع است غیرت محب غیر محبوب و غیرت محب محبوب غیرت محب غیر محبوب در قطع تعلق محبوب از غیر مفید نباشد ولیکن در قطع تعلق غیر از محبوب مفید بود چنانکه غیرت ابلیس در قطع تعلق نظر محبوب او با آدم هیچ اثر نکرد بلکه تیغی بر تعلق وی آمد و از محبوبش بکلی قطع کرد لاجرم مهجور و ملعون ابد ماند اما در قطع تعلق محب غیر محبوب از محبوب اثر ها نمود و می نماید و غیرت محب محبوب یا بر تعلق محبوب بود و یا غیر بمحبی یا بر تعلق غیر با محبوب بمحبوبی یا بر نسبت مشارکت غیر با محبوب یا بر اطلاع غیر بر محبوب اما غیرتش بر تعلق محبوب با غیر بمحبی چنان بود که بعضی از آثار محبت محبوب بر شخصی مشاهده کند بدان محل غیرت نماید تعلق آن نظر از ان محل قطع کند انگاه معلوم گردد که تعلق آن نظر بدان محل عاریت بود از جهت علما محقق بحفظ حرمات مشائخ و تبجیل ایشان وصیت فرموده اند و غیرتش بر تعلق غیر با محبوب بمحبوبی داخل این غیرت بود اما غیرتش بر نسبت مشارکت غیر با محبوب چنان بود که غیر را در نسبت محبت یا تعظیم یا ذکر با محبوب مشارکت بیند خواهد که نسبت آن مشارکت با محبوب باخلاص در محبت و تعظیم و ذکر بر دارد و اسباب آنرا باقی نگذارد اما غیرتش بر اطلاع غیر بر محبوب چنان بود که او را با محبوب خود در هر معامله باشد و از محاضره و مشاهده و ملاطفه او تمتعی یابد و نخواهد که دیگری برین حال بل بر محبت او اطلاع یابد آنرا بانکار یا بسببی دیگر باز می پوشد و در قطع سبب اطلاع می کوشد اما غیرت محبوب یا بر تعلق محب بود با غیر یا بر اطلاع غیر بر حال محب و جود این غیرت از محبوب وقتی صورت بندد که محب محب بود چه غیرت لازم محبت ست و محبت صفت ذاتی محب و محبوب را بمحبوبی از وی هیچ نصیبی نه الا بمحبی اما غیرت محبوب بر تعلق محب با غیر بشیک قطع تعلق او کند از غیر و این غیر عبارتست از هر چه موجب سکون و قرار دل محب گردد از دنیا و آخرت و ما فیهما پس اگر تعلق با دنیا بود دنیا را از و قبض کند و اگر تعلق او با مردم بود جهت جاه و قبول آن جاه را بتقبیح صورت حال او در نظر مردم بشکند و به تیغ ملامت از ایشان تعلق او را قطع کند و اگر تعلق او با نفس خود بود صورت معائب و قبائح نفس او بر نظر او جلوه دهد تا آن تعلق بریده شود و اگر تعلق او به بهشت و حور و قصور و انواع نعیم اخروی بود آنرا بسببی از اسباب قطع کند

چنانکه دل حضرت آدم علیه السلام بانعیم جنت وصحبت حوا تعلق گرفت به تیغ غیرت آن تعلق را قطع کرد و ایشان را از وطن مالوف وصحبت حوا بسبب صدور جریمه دور گردانید اما غیرت محبوب بر اطلاع غیر بر حال محب چنان بود که حال او را از نظر اغیار بحجاب عزت وقباب غیرت خود مستور دارد تا جز نظر او بروی نیاید اولیائی تحت قبابی لا یعرفهم غیری واین غیرت مانند غیرت رجال ست بر نساء روبهانا مضمون این حدیث الاولیاء عرائس الله تعالی فی الارض اشارت بدین معنی ست وغیرت از خواص محبان است وفهم معنی غیرت از غوامض علوم بود نه هر کسی بدان راه برد واگرچه غیرت وصف ذاتی محب است وجود آن صفت در وی بواسطه محبت ست اگر نه محبت بودی محب را هرگز غیرت نبودی پس قیام غیرت هم بمحب بود وهم بمحبت وقیام یک صفت بدو ذات محال ست پس یا محب ذات بود ومحبت بدو قائم یا برعکس ومحبت باصالت وتقدم از محب اولی ست چه قیام او بذات خود ست وقیام محب بود از انجهت که محبی ومحبوبی دو اعتبار اند عارض ذات محبت شده وروی بقبله وے آورده و محبت رابطه اتحاد ست میان محب ومحبوب تا محب را بمحبوب رساند وچون محب روی بکلی در محبت آورد ومحبوب او یکی شد واین حال نتیجه غیرت محبت بود که روی او را از همه جهات بگرداند و در قبله خود آورد و در خود ش محو گرداند وذات محبت ومحب ومحبوب درین مقام هر سه یکی شود پس نه وصل ماند و نه فراق ونه قرب ونه بعد ونه رد ونه قبول چه تصور این عبارات در ذات واحد صورت نه بندد و درین مقام است انچه گفته اند

معشوق وعشق وعاشق هر سه یکیست اینجا	چون وصل در نگنجد هجران چه کار دارد

جوهر در شوق صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرماید که مراد از شوق هیجان داعیه تمتع از لقای محبوب ست در باطن محب در وجود آن لازم صدق محبت ست وشوق بحسب انقسام محبت منقسم شود بدو قسم شوق محبان صفات بادراک لطف ورحمت واحسان محبوب وشوق محبان ذات به لقا ووصال وقرب محبوب واین شوق از غایت عزت چون کبریت احمر قلیل الوجود چه بیشتر طالبان رحمة الله اند نه طالبان الله صاحب دلی فرموده چندین هزار عبدالرحمن وعبدالرحیم وعبدالکریم بینی که یک عبدالله نه بینی یعنی طالبان رحمت بسیار اند وطالبان جناب حق سبحانه وتعالی کم وصال شوق مطیه است که قاصدان کعبه مراد را بمقصد ومقصود رساند ودوام او بادوام محبت پیوسته است مادام تا محبت باقی بود شوق لازم باشد وبعضی بر بقای شوق در مقام حضور وشهود انکار کرده اند واین انکار وقتی متوجه شدی که شوق مخصوص بودی بطلب مشاهده ولازم نیست

آرزو دستگو یعنی ... (حاشیه دست‌نویس کنار صفحه، ناخوانا)

چه اهل خصوص را ورای مشاهده محبوب مطالب ومآرب دیگرست که با وجود شهود مشتاق آن باشند
جاهای حاجت خاستن ۱۲
چنانکه وصول وقرب وترقی واستدامت آن نه هرکه مشاهده محبوب یافته بدولت وصل او رسیده ونه هرکه واصل
شد مقام قرب یافت ونه هرکه قریب شد به منتهای درجات قرب فائز گردیده ونه هرکه آن درجه یافت برو
مستدام وباقی ماند پس محب به نسبت بآنچه یافته باشد از مشاهده محبوب وقرب او مشتاق نبود و
به نسبت بآنچه نیافته مشتاق بود ونیز شوق مشاهده بوجود عین الیقین ست وصول او درین عالم
ممکن وشوق الوصول بحق الیقین وصول او کما ینبغی درین عالم متعذر

جوهر بدانکه یکی از احوال سینه در محبت شوق ست که نزدیک محبة حادث می شود وحدوث شوق
بعد از محبت نیز مواهب جناب خداوند تعالی است کسب را دخلی نیست وشوق از محبت همچو زبد از دوغ ست
چون دوغ به قرار گیرد زبد ظاهر شود وچون محبت قرار گیرد شوق ظاهر شود وشوق را ثمره از ثمرهای محبت گفته اند
ومیگویند که اشتیاق اعلی از شوق ست که شوق بلقا ساکن گردد واشتیاق بلقا سکون نمی گیرد
بلکه بیقراری می پذیرد

جوهر در گریه صاحب مثنوی معنوی قدس الله تعالی سره المبارک میفرمایند ~

کرده بر دیگران نوحه گری مدتی بنشین بحال خود گری
روشنی خانه باشی همچو شمع گر فرو باری تو همچون شمع دمع
مهر گریه آدم آمد بر زمین تا بود گریان ونالان وحزین
ای خنک چشمی که آن گریان اوست وی همایون دل که آن بریان اوست
اشک کان از بهر حق بارند خلق گوهرست واشک پندارند خلق
چون بگرید آسمان گریان شود چون بنالد چرخ یارب خوان شود
چون خدا خواهد که مان یاری کند میل او را جانب زاری کند
ای دریغا اشک من دریا بدی تا نثار دلبر زیبا بدی
تو چه دانی ذوق آب دیدگان عاشق نانی تو چون نادیدگان
نور را بگذار وزاری را بگیر رحم سوی زاری آید ای فقیر
آفتاب عقل را در شو نه دار چشم را چون ابر اشک افروز دار
مایه در بازار این دنیا زرست مایه آنجا اشک دو چشم تراست
این نجاست ظاهر از آبی رود آن نجاست باطن افزون می شود

جز بآب چشم نتوان شستن آن　　چون نجا ساقی بباطن شد عیان
گر تو یوسف نیستی یعقوب باش　　روز و شب در گریہ و آشوب باش
کام خود موقوف زاری دل ست　　بی تضرع کامیابی مشکل است
ز ابر گریان شاخ سبز و تر شود　　زانکہ شمع از گریہ روشن تر شود
تا نگرید ابر کے خندد چمن　　تا نگرید طفل کے جوشد لبن
با تضرع باش تا شادان شوی　　گریہ کن تا بی دہان خندان شوے
از پے ہر گریہ آمد خندۂ　　مرد آخر بین مبارک بندۂ
اشک خواہی رحم کن بر اشکبار　　رحم خواہی بر ضعیفان رحم آر

جوہر در بیان فرق گریہ از غم و گریہ از شادی در ثمرات الحیات مذکور ست کہ روزی درویشی از حضرت شیخ برہان الدین قدس سرہ سوال نمود کہ در ساعت زوال فراق و وصال معشوق باعشاق آب چشم را سبب چیست فرمودند چنانچہ گریہ از غم وجود میگیرد از شادی نیز صورت می پذیرد و غایتا تفاوت بین الدمعین اینست کہ اگر گریہ از غم ناشی ست آبش نمکین ست و گریہ کہ منشاء آن شادیست آبش شیرین ست۔

جوہر مشائخ میفرمایند کہ مردم در محبت دنیا و آخرت چہار قسم اند قسمی آنکہ ابتدا ایذا کنند بی آنکہ کسی ایشان را آزار رساند و ایشان فروترین آدمیانند و خارجند از دائرہ اعتبار دوم آنکہ اگر کسے ایشان را ایذا و آزار کند مکافات و جزای آن بدہند بحسب فرمودہ شرع شریف و ایشان عوام مومنان اند و قسم ثالث آنکہ عفو کنند و انتقام نکنند و اینہا خواص اند و قسم رابع آنند کہ در برابر اسارت احسان ورزند و جفا و فا نمایند و ایشان خص خواص و صدیقانند۔

جوہر در محبت صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ بنا جملہ احوال علیہ بر محبت ست ہمچنانکہ بنا جمیع مقامات شریفہ بر توبہ وازانجمت کہ محبت محض موہبت ست جملہ احوال بلند[12] را کہ مبنی اند بران مواہب خوانند و محبت میل باطن ست بعالم جمال و آن بر دوگونہ است محبت عام اعنی میل قلب بمطالعہ جمال صفات و محبت خاص اعنی میل روح بمشاہدہ جمال ذات و قول سید الطائفہ شیخ ابو القاسم جنید بغدادی قدس سرہ المحبۃ دخول صفات المحبوب علی البدل من المحب درینمعنی سخن تمام ست چہ حقیقت محبت رابطہ است از روابط اتحاد کہ محب را بر محبوب باشد و جذبہ است از جذبات محبوب کہ محب را بخود کشد و بقدر آنکہ او را بخود کشد از وجود او چیزی محو کند

تا همه صفات او را از وی اول قبض کند آنگاه ذات او را بقبضه قدرت از وی برباید و به بدل آن ذاتی که
شایستگی اتصاف بصفات خود دارد دیده و بخشد بعد از ان صفات او داخل آن ذات بدل یافته شود
و آنچه فرمودند علی البدل اشارت بدین معنی ست نگفت علی المحب چه مادام تا محب موجود بود ذات او را
شایستگی دخول صفات محبوب نباشد لا تحمل عطایاه الا مطایاه و علامات آن بسیارست چه
هر موی بر اندام محب شاهد عدل ست بر صدق محبت او و هر حرکتی علامتی و هر سکونی اماراتی اما جهت تمیز
صادقان از مدعیان بعضی از ان بر شمارم علامتی از انست که در دل او محبت دنیا و آخرت نبود و
شاید که محبت جناب خداوند تعالی با شفقت بر خلق در یک دل جمع شود و بعضی را آن شفقت
محبت نماید نشان آنکه شفقت ست آن بود که اگر صاحب این دو وصف را مخیر کنند میان ترک طرفی
و ایثار دیگری طرف خلق ترک گیرد چنانکه رسیده است که وقتی حضرت امیر المومنین سید الشهدا امام
حسین علیه السلام بحضور امیر المومنین اسد الله الغالب عرض کردند که با من محبت میدارید فرمودند
نعم باز عرض کردند که حقتعالی را دوست دارید فرمودند نعم حضرت امام فرمودند که دو محبت در قلب احد جمع نشوند
فرمودند چه میفرمائید در آنکه مخیر کنند میان قتل من و ترک ایمان فرمودند اختیار کنم قتل بر ترک ایمان حضرت امام
فرمودند این محبت ست و آن شفقت و علامتی دیگر آنکه هر حسن که بر وی عرض کنند بدان التفات نماید و نظر از حسن
محبوب نگرداند و علامتی دیگر آنکه وسائل وصول محبوب را دوست دارد و مطیع باشد چه آن محبت و طاعت عین محبت
و طاعت محبوب بود قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی و من یطع الرسول فقد اطاع الله ازینجاست و علامتی
دیگر آنکه از موانع وصول محبوب اگر خود فرزند بود دور چند باشد و علامتی دیگر آنکه نزد ذکر محبوب مولع و مشغوف بود چنانکه
در خبرست من احب شیئا اکثر ذکره و از ان هرگز ملول نشود بلکه هر کرت که بشنود لذتی و طربی زائد
در وی پدید آید تا غایتی ذکر محبوب دوست دارد که اگر در اثنا ملامت خود بشنود از ان ملامت
لذت یابد و علامت دیگر آنکه محبوب را در جمیع اوامر و نواهی طاعت دارد و هرگز قصد مخالفت
حکم او نکند حضرت سهل بن عبد الله تستری قدس سره فرمودند المحبة معانقة الطاعة و
مباینة الفاقة و از حضرت رویم قدس سره پرسیدند که محبت چیست فرمودند الموافقة
فی جمیع الاحوال و علامتی دیگر آنکه هر چه اختیار کند نظر او در ان بر طلب رضاء محبوب مقصور
بود نه بر غرضی دیگر و علامتی دیگر آنکه اندک مراعات محبوب بسیار داند و بسیار طاعت خود اندک
چنانکه حضرت شیخ بایزید بسطامی قدس سره فرمودند المحبة استقلال الکثیر منک و استکثار القلیل
من حبیبک و علامتی دیگر حیرت و هیمان ست در مشاهده جمال محبوب چه نظر بصیرت محبان

در پرتو اشعهٔ نور مشاهدهٔ محبوب کلیل و حسیر گردد و از آن حیرت و هیمان و دهش و عرق تولد کند و صاحب

(جمع شعاع ۱۲) (مانده و بیجور شدن ۱۲) (بالفتح حیران کردن و بفتحتین متحیر شدن ۱۲)

این حال اگر در مقام تمکین بود و قوت استلاع احوال دارد حیرت و هیمان از حیز روح تجاوز ننماید و قلب را

(بگلو فرو بردن ۱۲) (کرانه هر چیز و سکان ۱۲)

از حضور و محافظت ترتیب اقوال و افعال مانع نگردد بلکه چندانکه روح او در مشاهده حیران تر قلب او در

محاضره هشیار تر لاجرم طلب او این بود که رب زدنی فیک تحیرا و اگر قوت و تمکین چندان ندارد در

غلبات این حال سررشتهٔ تمیز از دست اختیارش ربوده گردد و علامتی دیگر آنکه مشاهدهٔ محبوب و جمال او

در شوقش نقصان نیارد بلکه بهر لحظه در مشاهده و بهر نفس در مواصلت شوقی جدید و تعطشی داعی

هل من مزید در نهاد او انگیخته گردد و چندانکه مراتب قربش زیاده گردد و نظرش بر مرتبه فوق آن افتد

(افزون شدن ۱۲)

و شوق و قلقش در طلب وصول تزاید و تضاعف پذیرد و همچنانکه جمال محبوب را نهایت نیست شوق

محب را غایت نیست و این علامات اندکی ست از بسیار و حصر آن بمجلدات ممکن نگردد و بنابر کثرت

علامات در تعریف محبت اقوال مختلف ست هر کس بحسب وصفی و علامتی دیگر تعریفی فراخور حال خود

فرموده و همچنین در تعریفات دیگر که اختلاف کرده اند همین سبب ست

جوهر ذات مطلق خود را دو آئینه ساخت یعنی آئینهٔ علمی و صوری و حسن خود را بر خود جلوه داد

یکی ناظر شد و دیگر منظور نام عاشق و معشوق پیدا آمد ۵

توحید حلول نیست نابودن تست		ورنه بگزاف آدمی حق نشود	
هر که شد محرم دل در حرم یار بماند		وانکه این کار ندانست در انکار بماند	
زمین زاده بر آسمان تاخته		زمین و زمان را پس انداخته	

ظهور ربوبیت از بهر وجود اوست و مقصود از ظهور عالم وجود اوست در راه حق تعالی یک قدم ست

که دع نفسک و تعال و قال ابو یزید قدس سره رایت ربی فی المنام فقلت یا رب

کیف الطریق الیک فقال اترک نفسک و تعال

جوهر اتفاق اصحاب طریقت و ارباب حقیقت آنست که اهم ترین مطلوب عشق حضرت

رب العالمین ست و عشق حضرت رب العالمین مقدم ست از عشق بنده زیرا که آن عشق از

مواهب ازلی ست و عشق بنده از مکاسب ست و عشق بر سه نوع ست یکی از آن عشق اکبر ست و آن

عشق الله است که آنرا موهبی گویند و بدان عشق حضرت رسالت مخصوص ست

جوهر حضرت مولوی معنوی شیخ جلال الدین محمد رومی قدسنا الله تعالی بسرکتهم در مثنوی نغز دری سفته اند ۵

شاد باش ای عشق خوش سودای ما		ای طبیب جمله علتهای ما	

کند و سست مانده و فرو ماندن ۱۲

هر کرا جامه ز عشقی چاک شد / او ز حرص و عیب کلی پاک شد

آتش عشقست کاندر نے فتاد / جوشش عشقست کاندر می فتاد

عشق جوشد باده تحقیق را / او بود ساقی نهان صدیق را

عشق را صد ناز و استکبار هست / عشق با صد ناز می آید بدست

تو بیک خواری گریزانی ز عشق / تو بجز نامی چه میدانی ز عشق

با دو عالم عشق را بیگانگی / اندرو هفتاد و دو دیوانگی

هر که جز عشق ست شد ماکول عشق / دو جهان یکدانه پیش نول عشق

عشق را با پنج و با شش کار نیست / مقصد او جز که جذب یار نیست

هر چه گویم عشق را شرح و بیان / چون بعشق آیم خجل باشم ازان

در نگنجد عشق در گفت و شنید / عشق دریایست قعرش ناپدید

هر چه جز عشق خدای احسن ست / گر شکر خواریست آن جان کندنست

چیست جان کندن سوی مرگ آمدن / دست در آب حیاتی نازدن

عشق آن زنده گزین کو باقیست / از شراب جانفزایت ساقی ست

عشق زنده در روان و در بصر / هر دمی باشد چو غنچه تازه تر

عشق بر مرده نباشد پایدار / عشق را بر حی و بر قیوم دار

عشق مولی کی کم از لیلی بود / گوی گشتن بهر او اولی بود

خانه را من روفتم از نیک و بد / خانه ام پر گشت از عشق احد

جز بیاد او نجنبد میل من / نیست جز عشق احد سرخیل من

غرق عشقی ام که غرقست اندرین / عشقهای اولین و آخرین

قصه عشقش ندارد مطلعی / هم ندارد همچو مطلع مقطعی

حد ندارد این سخن کوتاه کن / در حدیث عاشقان بر گو سخن

هر کجا شمع بلا افروختند / صد هزاران جان عاشق سوختند

هر کجا یارست وفا آنجا رود / هر کجا عاشق جفا آنجا رود

عاشقان را باده خون دل بود / چشم شان بر راه و بر منزل بود

مال خود ایثار راه او کنند / جاه خود ایثار جاه او کنند

نیست از عاشق کسی دیوانه تر ‌ ‌ ‌ ‌ عقل از سودای او کورست و کر
زانکه این دیوانگی عام نیست ‌ ‌ ‌ ‌ طب را ارشاد این احکام نیست
عاشقی پیداست از زاری دل ‌ ‌ ‌ ‌ نیست بیماری چو بیماری دل
دل هم او دلسوزی عاشق هم اوست ‌ ‌ ‌ ‌ روز او هم روزی عاشق هم اوست
نیست شان از جستجو یک لحظه ایست ‌ ‌ ‌ ‌ از پی هم یکزمان شان ایست نیست
در دل عاشق بجز معشوق نیست ‌ ‌ ‌ ‌ در میان شان فارق و مفروق نیست
جمله معشوقست و عاشق پردهٔ ‌ ‌ ‌ ‌ زنده معشوقست و عاشق مردهٔ
در ده ای ساقی یکی رطل گران ‌ ‌ ‌ ‌ خواجه را از ریش و سبلت وارهان
هین روش بگزین و ترک ریش کن ‌ ‌ ‌ ‌ ترک این ما و من و تشویش کن
من اگر قلاشم و گر دیوانه ام ‌ ‌ ‌ ‌ مست آن ساقی و آن پیمانه ام
بر کف من نه شراب آتشین ‌ ‌ ‌ ‌ وانگهی کر و فر مستانه بین
من مراد خویش را دیدم یقین ‌ ‌ ‌ ‌ هر چه خواهی گو مرا تو بعد ازین
خواه احمق دان و خواهی عاقلم ‌ ‌ ‌ ‌ یافتم من هر چه می خواهد دلم
عاشقم من بر فن دیوانگی ‌ ‌ ‌ ‌ سیرم از فرهنگی و فرزانگی
من نخواهم عشوهٔ دانش شنود ‌ ‌ ‌ ‌ آزمودم چند خواهم آزمود
آزمودم عقل دور اندیش را ‌ ‌ ‌ ‌ بعد ازین دیوانه خواهم خویش را
زین خرد جاهل همی باید شدن ‌ ‌ ‌ ‌ دست در دیوانگی باید زدن
هر چه غیر شورش و دیوانگیست ‌ ‌ ‌ ‌ اندرین ره دوری و بیگانگیست
کار مردان روشنی و گرمی است ‌ ‌ ‌ ‌ کار دونان حیله و بی شرمی است
اوست دیوانه که دیوانه نشد ‌ ‌ ‌ ‌ این عسس را دید و در خانه نشد
ظاهرا شوریده و شیدا شدم ‌ ‌ ‌ ‌ لیک در باطن همانم که بدم
عقل من گنجست و من ویرانه ام ‌ ‌ ‌ ‌ گنج اگر پیدا کنم دیوانه ام
هین مرا بگذار ای بگزیده یار ‌ ‌ ‌ ‌ تا رسن بازی کنم منصور وار
هست بر پای دلم از عشق بند ‌ ‌ ‌ ‌ سود کی دارد مرا این وعظ و پند
عشق و ناموس ای برادر راست نیست ‌ ‌ ‌ ‌ بر در ناموس ای عاشق مایست

ای عدو شرم و اندیشه بیا	که دریدم پردهٔ شرم و حیا
وقت آن آمد که من عریان شوم	جسم بگذارم سراسر جان شوم
خود همون آبست و هم ساقی و مست	هر سه یک شد چون طلسم تو شکست
رخت خود را من ز ره برداشتم	غیر حق را من عدم پنداشتم

جوهر در عشق عشق بالکسر بسیار دوست داشتن چیزی و نزد اطباء مرضی ست از قسم جنون که از
دیدن صورت حسین پیدا میشود و در مصطلحات بمعنی سلام و وداع نیز نوشته چه در اصطلاح آزادان ست
که بجای سلام علیک عشق الله گویند و عشق ماخوذ ست از عشقه که آنرا لبلاب گویند چون بر درختی
[عشق پیچان ۱۲]
پیچد آنرا خشک کند عشق هم بر هر که طاری شود غیر محبوب محو گرداند و بعضی میفرمایند که عشق غیر مشتق است
که خود ماده واقع شده و بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی میفرمایند که مراد از
عشق فرط محبت ست و این عشق صفت حق تعالی هم هست و صفت ملک هم ست و صفت انسان
[زیادت و غلبه ۱۲]
هم ست حقیقت عشق یک ست لیکن نحو تحقق در عشاق مختلف و نحو عشق انسانی اکمل ست از نحو ملکی
[نوع ۱۲]
و حضرت شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که از عشق در قرآن مجید تعبیر شده بفرط محبت وقتیکه حب شامل شود
انسان را بتمامه اعمی گرداند از هر شی سوای محبوب و ساری شود این حب در تمام اجزای بدن و متصل
[نابینا ۱۲]
شود بوجود پس میگردد نظر وی در هر شی بسوی محبوب و بیند محبوب را در هر صورت و نه بیند هر چیز را مگر
آنکه بگوید اینست محبوب پس نام نهاده میشود این بعشق و روایت کرده شده از حضرت حسین بن
منصور حلاج قدس سره وقتیکه قطع کرده شد دست و پا نوشته شد بر زمین از خون حضرت ایشان
الله الله در هر جا که واقع شد آن خون و این صفت ست از محبت که بآن انسان متصف ست و هیچ
نوع را سوای انسان از آن نصیبی نیست اگرچه ملک باشد ورنه در هر نوع پاره از محبت الهیست
بحسب صلوح آن نوع و انسان کامل که عاشق ست بر حضرت حق تعالی بهمین معنی عشق ویست و بهمین
[پیدا شدن ۱۲]
معنی عشق حضرت خداوند تعالی ست بر انسان کامل که او سبحانه باجمعیت اسماء و صفات محب و مشتاق
انسان کامل ست که این حب ساریست در همه اسماء و صفات چنانکه ساری ست در همه اعضاء

وقوای انسان کامل۔

جوهر عشق صورت بسه وجه است اول آنکه عاشق را مشاهده جناب حق سبحانه و تعالی
بدون تقید بصورت حاصل ست و صورت او را باز نمیدارد و از مشاهده و مقصود وی مشاهده ظاهر
باشد نه مشاهده مظهر پس این عشق صورت نیست بلکه عشق حضرت حق تعالی ست که در صورت مشاهده

او سبحانه میکند و این حال اکمل کاملان ست وایشان را که جمال حضرت حق تعالے در صور جمیله مشاهده میکنند اصحاب تجلی صوری میگویند دوم آنکه عاشق در صورت مشاهده حضرت حق تعالی میکند و همین مظهر مقتصر ست و ازین حال تجاوز نمیکند پس این اقتصار نقصان ست نه مشاهده در مظاهر صور و این عشق صورت اگرچه عشق حضرت خداوند تعالی ست که ظاهر ست دران صورت لیکن این مرتبه را اهل کمال از دون دانند سوم آنکه عاشق بر رنگ و صورت ست و قصد وی مجرد صورت بینی نه مشاهده معنی که ظاهر ست دران صورت آن عشق نیست بلکه صورت پرستی ست که عاقبت وے بعد زوال رنگ و صورت حسرت و ندامت و ننگ ست بیتی چند از ابیات گذشته بمناسبت مقام مکرر ایراد می یابد

عشق هائے کز پئے رنگے بود	عشق نبود عاقبت ننگے بود
هرچه جز عشق خدای احسن ست	گر شکر خواریست آن جان کندن ست
چیست جان کندن سوی مرگ آمدن	دست در آب حیاتے نا زدن
عشق بر مرده نباشد پایدار	عشق را بر حی و بر قیوم دار
عشق آن زنده گزین کو باقیست	از شراب جانفزایت ساقی است
عشق زنده در روان و در بصر	هر دمی باشد چو غنچه تازه تر
عشق مولی کی کم از لیلے بود	گوی گشتن بهر او اولے بود
خانه را من روفتم از نیک و بد	خانه ام پر گشت از عشق احد
جز بیاد او نجنبد میل من	نیست جز عشق احد سر خیل من
غرق عشقی ام که غرق ست اندرین	عشقهاے اولین و آخرین
قصهٔ عشقش ندارد مطلعے	هم ندارد همچو مطلع مقطعے

ف جو هر بحضرت داؤد علی نبینا و آله و علیه السلام فرمان رسید حرام گردانیده ام بر دلها که درآید در و محبت من و محبت غیری ع یا خانه جاے رخت بود یا خیال دوست

ف جوهر در شرح رساله مکیه مذکور ست که سالکان میان عشق و محبت فرقی گفته اند عشق نهایت محبت را گویند و بدایت محبت موافقت ست بعده میل بعده موانست بعده مودت بعده هوا بعده خلت بعده محبت بعده شغف بعده تیم بعده وله بعده عشق موافقت آنست که دشمنان حضرت حقتعالی یعنی دنیا و شیطان و نفس را دشمن داری و دوستان او سبحانه را دوست داری و میل و موانست آنست که از همه گریزان باشی و حضرت حقتعالی را همه وقت جویان و مودت آنست که در خلوت دل مشغول باشی بعجز و زاری و اشتیاق و بیقراری و

هو آنست که دل را همیشه در مجاهده داری و خلوت آنست که بی کنی جمله اعضا خود را بدوست و خالی از غیر و محبت آنست که از اوصاف ذمیمه پاک گردی و باوصاف حمیده موصوف و شغف آنست که از غایت (شدت محبت ۱۲) حرارت شوق حجاب دل را پاره گردانی و آب دیده را پنهان داری تا محبت را کسی نداند که محبت سر ربوبیت ست و افشاء سر ربوبیت کفرست مگر بغلبه حال و تیم آنست که خود را بنده محبت و اسیر او گردانی و بتجرید ظاهر و تفرید باطن موصوف گردی و وله آنست که آئینه دل را با جمال دوست داری و مست شراب جمال گردی و عشق آنست که خود را گم کنی و بیقرار شوی ۔

جوهر حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره العزیز میفرمایند که درین راه خواجگی و غلامی درمیان نیست هر که در عالم محبت راست آمد کار او ساخته شد و حضرت مخدوم عالم خواجه نصیر الحق والدین چراغ دهلی قدسنا الله تعالی بسرهم میفرمایند که چون محبت شد همه شد ٥

تشنهٔ او میر گر تو زندهٔ	خاک آن در باش گر تو بندهٔ
ذرهٔ درد خدا در دل ترا	بهتر از هر دو جهان حاصل ترا

جوهر سیر و سلوک بی عشق میسر نشود و کسانیکه بنقد نماز و روزه خرسند گشتند از شرف مقامات و علو درجات بی خبر رفتند ٥

هزاران عاقل و فرزانه رفتند	ولی از عاشقی بیگانه رفتند
اسیر عشق شو کازاد باشے	غمش بر سینه نه تا شاد باشے
ز بادهٔ عشق عاشق تازگی یافت	ز ذکر او بلند آوازگی یافت
اگر مجنون نمے زین جام خوردے	که او را در دو عالم نام بردے
می عشقت دهد گرمی و مستی	دگر افسردگی و خود پرستی
متاب از عشق رو گرچه مجازیست	که آن بهر حقیقت کارسازیست
ولی فارغ ز درد عشق دل نیست	تنی بے درد دل جز آب و گل نیست
غم عشق از دل کس کم مبادا	دل بے عشق در عالم مبادا

آورده اند که در سالی شصت کرور هشتاد و یک لکھ و شصت هزار آدمی در وجود می آیند ازین میان حضرت خداوند تعالی نود هزار عاشقان در وجود می آرد که دنیا بدیشان قائم ست و نود هزار انرا از دار فنا بدار بقا بر می دارد ۔

جوهر حضرت سهل بن عبدالله تستری قدس سره فرمودند من احب الله فهو العیش

ومن احب الله فلا عیش له وحضرت شاہ مینا قدس سرہ فرمودند کہ معنی فھو العیش آنست کہ خوش شود عیش او زیرا کہ محب لذت میگیرد بہر چیزی کہ فرود می آید بر محب از محبوب از مکروہ ومحبوب مطبوع ومامرغوب ومعنی لا عیش له آنست کہ محب طالب وصال می باشد وخوف انقطاع ہمیشہ دارد لاجرم بدین صفت بی عیش ماند ؎ زندگانی نتوان گفت حیاتی کہ مراست + زندہ آنست کہ با دوست وصالی دارد + وبعضی میفرمایند کہ محبت ایثار کردن محبوب مر محبوب راست وبعضی میفرمایند محبت اطاعت کردن ست در اوامر محبوب وباز ماندن از نواہی محبوب وراضی بودن بچیزی کہ برماند از مکروہ ومحبوب محبت دو نوع ست یکی محبت عام دوم محبت خاص محبت عام محبت صفات ست ومحبت خاص محبت ذات ومحبت ذات از مواہب ست ومحبت صفات از مکاسب وہرچہ مواہب ست کسب وعمل بندہ را بدو تعلق نیست وہرچہ از مکاسب ست طریق اکتساب محبت دوام ذکر ست مع تخلیۃ القلب عما سوی الله تعالی

جوہر حضرت مولوی معنوی قدس سرہ میفرمایند ؎

جہد کن تا ترک غیر حق کنی — دل ازین دنیای فانی بر کنی
دردمندان را نباشد فکر غیر — خواہ در مسجد برو خواہی بدیر
ہر کہ او بی درد باشد رہزن ست — زانکہ بی دردی انا الحق گفتن ست
نی دران دم دولتی ونعمتی — نی دران سر راحتی ولذتی
گفت فرعونی انا الله گشت پست — گفت منصوری انا الله برد رست
این انا ہو بود در سر ای فضول — ز اتحاد نور نہ از راہ حلول
زانکہ او سنگ سیہ بود این عقیق — آن عدو نور بود واین عشیق
جہد کن تا سنگیت کمتر شود — تا بلعلی سنگ تو انور شود
وصف ہستی میرود از پیکرت — وصف مستی میفزاید در سرت
چیست مستی حسہا مبدل شدن — چوب گز اندر نظر صندل شدن (گز: جہاد ۱۲)
صبر کن اندر جہاد ودر عنا — دمبدم می بین بقا اندر فنا
ہر کہ رنجی دید گنجی شد پدید — ہر کہ جدی کرد در جدی رسید (جد: گوشہ نشین ۱۲ / بزرگی وتوانگری ۱۲)
میزند جوش ز دل راز دگر لیک زبان — بعبارات دگر می کشد این مضمون را
گر ز لفش نرود دل چہ کشد پیچیدہ — بکمند دگرش میکشد این مفتون را

کس ندانست که آن قبلهٔ عشاق کجاست	گرچه هر گوشه ابروی بتی قبله نماست

المجاز قنطرة الحقيقة ۵

عشق از صومعه بنجواند بویرانی مرا عقل دانائی فروش و عشق نادانی پسند دل پریشان بود با زلف پریشان جمع شد	عاشق ویرانه کرد این گنج تنهائی مرا حکم دانائی مسلم داشت نادانی مرا وجه جمعیت شد این جمع پریشانی مرا

شراب محبت حق بنوشش و از آتش شوق او بجوش و اندر عشق او بخروش و بشکرانه آن هزار جان بفروش غذای نفس اکل و شرب ست و غذای قلب محبت و معرفت غذای روح انس و قرب و غذای سر مشاهده دوست و غذای محبت درد و بلا و غذای همت گدایان و شکستگان حق آمده همت بدن طاعت حق است و همت زبان ذکر دوست و همت دل محاضره و همت روح مشاهده و همت سر ابروی دوست که کعبه عاشقانست و محراب شیفتگان رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرموده وقتیکه دوست دارد خدا بنده را بگرداند در دل او نوحه و فرمود هر که بگرید از ترس خدا بخشد او را خدا گناهان او را اگرچه بشمار قطره باران باشد

عشق همین سوختن و ساختن ست و درد فراق چشیدن و خون جگر خوردن

جوهر عاشق تا سر نفس را بتیغ مجاهده نیندازد و تاج سروری و رعنائی را دور نکند هرگز همای سعادت عشق بروی سایه نیفگند ۵

تا مرد به تیغ عشق بی سر نشود هم عشق طلب کنی و هم سر خواهی	در مذهب عاشقان مطهر نشود آری خواهی و لیک میسر نشود

جوهر در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره فرموده اند که باصطلاح صوفیه محبت ذاتیه عبارت از ارتباط و تعشقی ست بجناب حق سبحانه و تعالی بی آنکه آنرا سببی دانند یا موجبی شناسند بلکه میل و انجذابی ست که بر دفع آن قدرت نباشد ۵

بیدلان را دلبران جسته بجان تشنگان گر آب جویند از جهان دست اشکسته برآورد دعا باده از ما مست شد نی ما ازو سوی کو یار خدا پیدا تو زود	جمله معشوقان شکار عاشقان آب هم جوید بعالم تشنگان سوی اشکسته بود فضل خدا قالب از ما هست شد نه ما ازو چون چنین کردی خدا یار تو بود

نادان که سیر عشق... (حاشیه خطی)

گفت پیغمبر که یزدان مجید — از پی هر درد درمان آفرید

جوهر مآل محبت دنیا حسرتست و ندامت و ثمره محبت دین جنت و نتیجه محبت حضرت خداوند تعالے حضرت خداوند تعالی است وهی سعادت ے تو و طوبی و ما و قامت یار ہ فکر هر کس بقدر همت اوست -

جوهر از خواص عشق ست که کافر را مومن کند و مومن را محقق و ملحد را موحد کند و منکر را مصدق و منافق را موافق کند و متکبر را متواضع و عاصی را مطیع کند و مطیع را مطاع و اشرار را ابرار کند و ابرار را محرم اسرار و سوقی را صوفی کند و بنده را خواجه و باکار را بیکار کند و بیکار را ماجور و بی درد را دردمند کند و دردمند را مسرور و غافل را آگاه کند و خفته را بیدار و نامرد را مرد کند و مرد را فرد و مجبور را مختار کند و مختار را بے اختیار اول می سوزد و آخر می سازد آزادی در بند اوست و رستگاری در کمند او

جوهر بدانکه بیان عشق جز بزبان عشق راست نیاید کسی سر عشق را جز عشق ندانسته ے

عشق را هر دم نوای دیگرست — در سر عاشق هوای دیگرست
حسن مطلق راست هر جا جلوهٔ — زان دلم هر لحظه جای دیگرست
عشق مضراب دگر میزند این قانون را — هر بصحرای دگر میدهد این مجنون را
میزند جوش زدل راز دگر لیک زبان — بعبارات دگر میکشد این مضمون را
گرهٔ بر نفس نزدود دل چکند هر نفسی — بکمند دگری میکشد این مفتون را
کس ندانست که آن قبلهٔ عشاق کجاست — گرچه هر گوشه ابروی بتے قبلهٔ نماست
از مقید سوی مطلق سفری دارد عشق — مستقر دیگر و راه دگری دارد عشق

جوهر ولایت نبی افضل از نبوت اوست چه ولایت جهت حقیقت اوست و نبوت جهت ملکیه و رسالت جهت بشریت و فقها گویند هر که گوید که ولی افضل از نبی ست کافرست نهایت عقل بدایت ولایت ست و نهایت ولایت بدایت نبوت ست ما بمثابه جنینم و ولی بمثابه طفل و نبی بمثابه بالغ شیخ سعدالدین حموی گفته نهایة الانبیا بدایة الاولیا ست یعنی بدایت ولایت ولی متابعت و مطاوعت شرائع است که نهایت کار نبی ست ولایت چهار قسم ست اول ولایتی که باطن نبوت مطلقه است ثانی ولایت مقیده هر نبی ثالث ولایت مطلقه هر نبی و آن در محمد ص مشکوة اقتباس ولایت انبیاست و در دیگر انبیا مشکوة ولایت اولیاست رابع ولایت مطلقه عام که مخصوص بمرتبت نیست و هر یک را خاتمی ست و خاتم قسم اول حضرت امیرالمومنین علی ست و لهذا فرموده است اگر اهل کتب اربعه جمع شوند حکم کنم هر یک از ایشان بکتاب او و خاتم ولایت مقیده

محمدیه بزعم شیخ محی الدین محمد بن العربی الحاتم الطائی الاندلسی واتباع نفس نفیس شیخ است
موید الدین جندی در شرح فصوص گوید شیخ در اول محرم در اشبیلیه از بلاد اندلس بخلوت نشسته و نه
ماه طعام نخورد و در اول عید مامور شد به بیرون آمدن و مبشر شد بآنکه خاتم ولایت محمدیه است و خاتم
ولایت مطلقه محمدیه مهدیست که از نسل آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم است و حضرت
سید علی همدانی قدس سره در حل فصوص میفرماید خاتم ولایت مقیده محمدیه بمرتبه قلب محمد است
و خاتم ولایت مطلقه بمرتبه روح و خاتم ولایت عامه عیسی علیه السلام ست و بعضی برآنند که روح عیسی
در مهدی بروز کند و نزول عیسی عبارت ازین بروز ست و مطابق اینست لا مهدی الا عیسی بن مریم

جوهر ولایت بکسر ملک پک پادشاه و زمین آبادان و متکفل کار کسی شدن و دوستی و تصرف
و حکومت و تقرب بنده نیک با خداوند تعالی و بفتح یاری دادن و صداقت و ولی دوست و صدیق
و یاری دهنده و متصرف و صاحب و خداوند و بنده نیک مقرب جناب حق تعالی و این لفظ مقطوع الاضافه
می آید چنانکه ولی عهد و ولی نعمت

جوهر ولایت عبارت ست از قیام بنده بحق تعالی و این دولت عظمی و سعادت کبری تا آن
می تواند بود که حق تعالی متولی بنده شود و حافظ و ناصر او گردد تا او را بدین مرتبه که نهایت مقام
قرب و تمکین ست برساند و ولی کسی را گویند که حق سبحانه و تعالی بحفظ خود او را از عصیان و مخالفت
محفوظ نگاه دارد تا بنهایت ولایت که وصول بحق ست برساند باین معنی ولی فعیل بمعنی مفعولست
و می تواند بود که ولی فعیل بمعنی فاعل باشد

جوهر در ولایت مطلقه و مقیده بدانکه شیخ رکن الدین شیرازی قدس سره در نصوص الخصوص
فی شرح الفصوص میفرمایند که آنچه شیخ اکبر قدس سره در فتوحات در فصل ثالث عشر در جواب
سوالات حکیم ترمذی و در فصل رابع عشر و در فصل خامس عشر فرموده مضمون آن بطریق اجمال
اینست که ولایت منقسم میگردد بر دو قسم مطلقه و مقیده و ولایت مطلقه صفتی ست که من حیث هی هی
جناب خداوند تعالی راست ان الله هو الولی الحمید و مظهر آن در عالم ملک عیسی ست علی نبینا
و آله و علیه السلام که ختم ولایت بوی شود که بعد از وی ولی نباشد و ولایت مقیده هم صفتی است
الهیه از آن روی که مستند ست بانبیا و اولیا و قوام این مقیده بآن مطلقه است یعنی فیضی ست
که از مطلق ولایة احدیة باشخاص انبیا و اولیا فائض میگردد و آن مطلقه کلیه و مقیده جزئیه
بوجهی جزوی ظهور میکند و ظهور این فیض در مقید بحسب مرتبه صاحب آنست پس ولایت مقیده

ولایت بفتح
یاری کردن و دوستی کردن
و بالکسر حاکم شدن
و متولی کسی شدن
و یاری دادن و دوست شدن
یاری کردن و یاری دادن

محمدی اتم واکمل ولایت سائر انبیا و اولیا باشد چراکه او بهتر و مهتر همه آمد و نبوت همه انبیا با ولایت ایشان
در تحت نبوت و ولایت محمدی ست چون نور کواکب در تحت نور آفتاب و ولایت دیگر اولیا مندرج
در تحت ولایت انبیا چراکه ایشان افضل واکمل اند از اولیا پس ولایت محمدی به نسبت با ولایت انبیا
بمثابه مطلقه بود و باز ولایت دیگر انبیا به نسبت با ولایت اولیا بمثابه مطلقه بود و هر یکی ازین ولایت
مطلقه و مقیده محمدی و دیگر انبیا مقتضی مظهریست که ختم آن مطلق و آن مقید دران مظهر بود
در عالم ملک و شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که من خاتم ولایت مقیده محمدی ام و مهدی
آخر الزمان که از نسل رسول صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم ست خاتم ولایت مطلقه محمدی
باشد پس مفهوم سخن این باشد که شیخ اکبر قدس سره در ولایت بمرتبه قلب محمد صلی الله تعالی علیه
و آله و اصحابه و سلم رسیده بود و بعد از وی هیچ ولی بمرتبه دل محمد صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم
نرسید و این معنی ختم شد بر وی ولیکن ولایت دیگر انبیا ختم نشد و ایشان را وارثان هستند کسی باشد
که در ولایت بمرتبه دل ابراهیم یا موسی یا عیسی علیهم السلام رسد و تا زمان ظهور و نزول عیسی علی نبینا و آله
و علیه السلام این طائفه باشند لیکن عیسی نزول کند و بولایت ظهور کند و هر ولی که در زمان وی بود
درگذرد و ختم ولایت شود تا قیامت بر خیزد و شیخ اکبر قدس سره در اول فتوحات میفرمایند که در مکاشفه
که مرا بود با روح محمدی صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم رسول مرا خاتم ولایت مطلقه بنمود
یعنی عیسی علی نبینا و آله و علیه السلام و مرا از پس قفاء ختم ولایت بداشت و محمد صلی الله تعالی علیه
و آله و اصحابه و سلم بحضرت ایشان فرمودند که این پسر تو و خلیل تو و عدیل تست پس من بدانستم
که من خاتم ولایت مقیده محمدی صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم ام و او خاتم ولایت علی الاطلاق
چراکه عدیل مساوی بود و چون ازان مکاشفه باز آمدم تعبیر آن بهمت کردم که من ختم ولایت
محمدی ام پس بجهت تحقیق این تعبیر با مشائخ آن عصر این واقعه بگفتم و نگفتم که بیننده آن واقعه
کیست مشائخ جمله تعبیر باین کردند که این بیننده ختم ولایت محمدی صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم خواهد بود
جوهر بدانکه ظهور ولایت مطلقه و نبوت مطلقه از جوهر اول ست و جوهر اول روح محمدی ست
صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم که اول ما خلق الله روحی پس محمد صلی الله تعالی علیه
و آله و اصحابه و سلم پیش از آدم علی نبینا و آله و علیه السلام نبی بوده باشند باعتبار روح که فرمودند
کنت نبیا و آدم بین الماء و الطین و اکنون ازین عالم سفر فرمودند و در عالم تحقیق پیوستند
هم نبی باشند بحکم لا نبی بعدی چراکه نبوت حضرت ایشان جوهریست و نبوت دیگر انبیا عرضی بود قائم

و در هر دوری از دور نبوت حقیقت وی دائر و سائر بود تا بخاتمه رسید و در خود را تمام کرد چه نقطه
اول بنقطهٔ آخر پیوست دور نبوت ختم گشت او مرکز بود ایشان دائره در هر دوری یک فرد کامل
متشخص معین گشت اول فرد کامل آدم علیه السلام است و آخر فرد کامل او خاتمه علیه الصلوة والسلام ست و در وسط فرد اول
و خاتم جمله افراد انبیا ظاهر گشتند و بست و هشت انبیا از ایشان نبوت کلی دارند از بست و هشت
اسم کلی الهی ظهور یافته اند و فیض یک اسم یک نبی را مفیض گشته بخواص آن اسم افعال و اطوار
و اقوال ایشان از ایشان ظاهر شد از باطن هر نبی یک ولی در عصر آن نبی مخصوص ظهور یافته
چنانچه در عصر موسی هارون و در عصر سلیمان آصف و در عصر نبی ما حضرت علی کرم الله تعالی وجهه
جو اهر شیخ اکبر فرموده که ولایت عامه باقیست و تشریع مجتهدان باقیست و نه بینی که نبوت و تشریع بآن
سرور مختوم ست و بعد او تشریع نیست و مقصود شیخ اکبر از بقاء نبوة عامه آنست که یک مرتبه در ولایت
که دران مرتبه انباء از غیب میرسد آنرا شیخ اکبر نبوة عامه نام نهاده برای اینکه انباء از غیب میرسد
این انباء را اکثر تفسیر احکام شریعت باشد و گاهی بعضی را انباء احکام شرعیه نیز میشود لیکن نه مطلقاً بلکه
باحکام مقرره در شرع محمدیه بدون زیاده و نقصان و انبا با نوجه میشود که شریعت مقرره محمدیه اینست و درین
هیچ شائبه تشریع نیست بلکه معرفت تشریع مقرر از رسول خاتم الرسل ست و صاحب این مقام خلیفة الله
نامیده می شود و عیسی علیه السلام بعد نزول صاحب این مقام ست که احکام مقرره در شریعت محمدیه
به انباء غیبی معلوم کرده عمل بآن خواهد کرد بما انه که شریعت محمدی صلعم ست و همچنین امام محمد مهدی
موجود احکام شرعیه از غیب باو معلوم شود و یک ملک باو موکل خواهد بود که انباء آن که حکم شریعت
محمدیه اینست که درین شائبه تشریع اصلا نیست و قول مجتهدان که واجب العمل ست بانجهت ست
که آنسرور صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم تشریع اجتهاد فرمودند و حکم متخرج باجتهاد بر مجتهد
و متبع او واجب گردانید پس این تشریع رسول ست همچو تشریع صلوة و زکوة و غیر آن از احکام
تشریع جدید اصلا باقی نیست مختوم و منقطع شد. نبوت تشریع و رسالت اگرچه منقطع است بعد
آن سرور صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم لیکن اولیا امت را که علما صلحا اند مر نبوت
الله تعالی عطا فرموده است بایمعنی که در زمره انبیا محشور شوند. و نبوت ایشان در دار دنیا
ظاهر نیست چنانکه عیسی علیه السلام بعد نزول اگرچه مشرع نخواهند بود و تابع شرع محمدی خواهند بود
و مراتب نبوت ایشان عند الله باقی ست اگرچه تشریع از ایشان نخواهد شد و الله تعالی
مخصوص گردانید این امت را بآنکه گردانید ور ایشان علما مخصوص گردانید علما را به اجتهاد در احکام شرع مشروع

جوہر بعضی میفرمایند کہ ولی سہ نوع ست یکی بمجرد ایمان بغیر عمل صالح و اجتناب از محرمات و معاصی قال اللہ تعالی اللہ ولی الذین امنوا و این ولایت مخرج ست از عداوت کفر و متوصل بمحبت حضرت حق تعالی دوم ولی کسی ست کہ متوالی بود طاعت او بغیر تخلل عصیان سوم درجہ ولایت کہ آن بعد درجہ نبوت ست وہو ولایۃ الاجتباء والاختصاص والاصطفاء قال اللہ تعالی یجتبی اللہ من یشاء ویہدی الیہ من ینیب وہو تنزیہ السر عن ملاحظۃ الاکوان مع ملازمۃ الطاعۃ وترک العصیان

جوہر حضرت امام قشیری قدس سرہ میفرمایند کہ ولی را دو معنی ست یکی فعیل بمعنی مفعول و آن شخصی ست کہ حضرت خداوند تعالی برخود گرفتہ است کار او چنانکہ فرمود وہو یتولی الصالحین پس او را بسپارد بسوی او لحظہ بل ہمیشہ بعنایت خود گرفتہ است رعایت او و دوم فعیل بمعنی فاعل و آن شخصی ست کہ برخود گرفتہ است عبادت و طاعت حضرت خداوند تعالی بغیر تخلل عصیان

جوہر حضرت شیخ سعد الدین قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ میفرمایند کہ حضرت شاہ مینا قدس سرہ میفرمودند کہ روا باشد کہ ولی بداند کہ ولی ست بجہت آنکہ این ولایت از کرامت و نعمت حضرت خداوند تعالی است پس دانستن وی موجب زیادت شکر باشد و بعضی گویند روا نباشد بجہت آنکہ این دانستن موجب امن باشد از خوف عاقبت و درین خطر عظیم ست

جوہر ولایت حقیقت عامہ است کہ شامل نبی و ولی ست و ولایت اولیا تابع نبوت انبیاست فاما اظہار اسرار و حقائق کہ از مقام ولایت ست در انبیا مختفی ست باین معنی کہ انبیا مبعوث بجہت تشریع شرائع و تبلیغ احکام اند چہ شرع تکلیف امر باعمال مخصوصہ است یا نہی از اعمال مخصوصہ واگر از انبیا اظہار اسرار حقیقت واقع می شود آن از مقام ولایت نبی ست نہ از مقام نبوت او چہ نبوت تشریعی پیام احکام ست نہ اظہار اسرار و بعد از ختم نبوت ظہور ولایت ست زیرا کہ از ظاہر بباطن می توان رسید چون نبوت مختتم گشت ولایت بی انضمام نبوت یعنی ولایت محض باقی ماند و از لباس نبوت عاری شد

جوہر حضرت خواجہ معروف کرخی قدس سرہ میفرمایند کہ علامت اولیاء حضرت خداوند تعالی سہ است اندیشہ ایشان حضرت خداوند تعالی بود و قرار ایشان بحضرت خداوند تعالی و شغل ایشان ہم بحضرت خداوند تعالی

جوہر حضرت شیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند کہ خاتم الاولیا ولی بود جمیل نشاۃ عنصریۃ و

ولایت باقی اولیا بعد تسویہ نشات عنصری وبدن عنصریت وخاتم الولایت کہ عیسی ست بعد نزول از آسمان بامداد فیض محمدی ولی بود قبل از نشارت عنصری۔

جوہر بدانکہ بایذای اولیا غضب حضرت خداوند تعالی متوجہ می شود وایذاء اولیا آنزمان غضب می آرد کہ ولایت ایشان معلوم باشد والاماخوذ نشود مگر بقدر آنکہ ماخوذ شود از ایذای عامہ مومنین وحضرت شیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند کہ از رحمت حضرت خداوند تعالی ست کہ اولیا را مستور گردانید از عامہ ناس زیرا کہ عوام مجبول بعدم تعظیم وتکریم بنی نوع خود اند پس عامہ بجبلت خود انکار فضل اولیا کنند پس اگر ولایت دانستہ انکار آرند مورد غضب گردند لہذا اولیا را مستور گردانید تا از انکار غضب نرسد کہ این جہل عذر می تواند بود واین حکم خلاف حکم انبیاست کہ ایشان را با معجزات فرستادہ ومستور نساختہ پس انکار ایشان موجب عروض غضب خواہد شد۔

جوہر بدانکہ تا شرائط ولایت کہ تخلق باخلاق اللہ است پیدا نشود ولی نگردد وشرائط ولایت آنست کہ سالک از خیالات وہمی منزہ گردد وجودات فعلی وصفاتی وذاتی خود را در افعال وصفات وذات جناب حق سبحانہ وتعالی فانی کند آنگاہ او متخلق باخلاق جناب الہی بود آنزمان ولی باشد واسمی از اسماء جناب حق سبحانہ وتعالی ولی ست کہ وہو الولی الحمید پس این ولی مظہر اسم ولی گردد۔

جوہر قدوۃ المحققین حضرت شیخ ابراہیم شطاری قدس سرہ در شرح جام جہان نما مسمی بآئینہ حقائق نما میفرمایند کہ ولایت باطن نبوت ست ونبوت ظاہر ولایت پس ولایت لازم نبوت ست یعنی بے ولایت نبوت ظاہر نمی شود چراکہ ولایت قرب حق تعالی ست تا نبی را قرب نباشد معجزہ کہ اثر قدرت مطلق ست از وی ظاہر نگردد وفیض مطلق را بخلق رسانیدن نتواند وخلق مقید بحق مطلق نرسد چراکہ میان حق وخلق واسطہ نبی ست ودر ہر عصری ودر ہر دوری اگر آن واسطہ درمیان نباشد مقید بمطلق ہرگز نرسد

جوہر در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالے بسرہ العزیز فرمودند کہ شیخ را ہم ولایت باشد وہم ولایت ولایت آن باشد کہ مریدان را بحضرت خداوند جل علا میرساند وآداب طریقت تعلیم میفرماید وآنچہ میان او ومیان خلق ست آنرا ولایت گویند و آنچہ میان او ومیان حضرت خداوند تعالی ست آن ولایت ست وآن خاصہ محبت ست چون شیخ از دنیا رحلت کند ولایت را با خود ببرد اما ولایت باکسی تسلیم کند واگر او ندہد روا باشد کہ

حضرت خداوند تعالی آن ولایت او بدیگری دہد

جوہر بدانکہ ولایت قطعاً منقطع نگردد کہ صفت جناب الہی ست قال اللہ تعالی وہو
الولی الحمید صفات جناب الہی ازلی وابدی اند پس ولایت دایما باشد و وصول بحضرت الہی
ممکن نیست ہیچ کس را از نبی و غیر نبی الا بولایت —

جوہر شیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند کہ ابدال قسمی از اولیا اللہ تعالی اند ہر وقت کہ خواہند
بدل خود قائم کنند مشابہ در صورت و جائی کہ روند مثل خود صورتی روحانی بنشانند بوجہی کہ رائی را
شک نباشد در بودن عین او و در نفس الامر عین او نیست و اگر جناب خداوند تعالی بدل کسی
صورت قائم کند و او ندانند کہ بدل من صورت قائم ست آن شخص از ابدال نیست و آن ہفت اند
و ایشان اقطاب اقالیم سبع اند تدبیر ہر اقلیم بدست ہر یکی از انہاست و صاحب اقلیم اول بر
قدم حضرت خلیل اللہ است و ثانی بر قدم حضرت کلیم اللہ و ثالث بر قدم حضرت ہارون و رابع
بر قدم حضرت ادریس و خامس بر قدم حضرت یوسف و سادس بر قدم حضرت عیسی و سابع بر قدم
حضرت آدم علی نبینا و آلہ و علیہ السلام و انچہ در افواہ عوام افتادہ کہ خاصہ ابدال آنست کہ چون
یکی از انہا بمیرد دیگری بر جایش نشیند لاطائل محض کہ این حکم اکثر اولیاست بلکہ شان
قطب الاقطاب ہم ہمین ست و در مصطلحات حضرت شیخ کمال الدین عبد الرزاق کاشی قدس سرہ
مذکور ست کہ بدلا آنہا اند کہ ہر وقت کہ خواہند بدل خود صورتی قائم کنند و آن ہفت اند بر قدم
حضرت خلیل اللہ اگر از بدلا ہمین ابدال قصد فرمودہ اند پس مخالف شیخ اکبر اند و اگر از بدلا
قوم دیگر از اولیا قصد فرمودہ کہ مشارک اند ابدال را درین وصف مخالف شیخ اکبر نیستند
و حضرت شیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند کہ گاہی نامیدہ می شوند نقبا بابدال و ایشان دوازدہ اند
و بر عدد بروج افلاک ہر نقیب عالم ست بخاصیت ہر برج و انچہ مودع است در ان برج از اسرار
و تاثیرات کواکب را و خواص کواکب را وقتیکہ نازل شوند در برجی از بروج و این نقبا معطے
شدند علم شرائع را و استخراج میکنند خبایای نفوس و مکر نفوس و امثال آن و ابلیس مکشوف
می باشد نزد ایشان و میدانند از ابلیس کہ نمیدانند ابلیس در نفس خود و ایشان میدانند
نفس سعید و شقی و گاہی نامیدہ می شوند رجبیون بابدال و عدد ایشان چہل ست و سبب تسمیہ
برجبیون آنست کہ در رجب قائم می شوند بمقام خود و در باقی سال کتب می کنند چون رجب
داخل می شود مستولی می شود در اول روز ثقل عظیم بر ایشان کہ طاقت حرکت انگشت نباشند

و در روز دوم اند کی ثقل رفع می شود و در سوم تمام ثقل زائل می شود و بر ایشان کشف مے شود
در رجب و بعض آنها را تمام سال باقی می ماند و من ملاقی شدم بیکی از ایشان که کشفش تمام
سال باقی مانده بود و بر وی منکشف شده بود حال روافض میدید آنها را تمام سال خنازیر اگر
توبه بصدق دل می نمود انسان می دید و اگر از زبان توبه کاذب میکرد او همون خنزیر می دید
و میگفت تو در دعوی توبه کاذبی

جوہر در ثمرات الحیات مذکور ست که حضرت شیخ برہان الدین قدس سره روزے
بین النوم و الیقظه جناب مستطاب سید العرب و العجم صلی الله تعالیٰ علیه و آله و صحابه وسلم را دیدند که
آنسرور سینه مبارک خود را بر سینه ایشان مالیدند و فرمودند که ترا حضرت حق سبحانه و تعالیٰ مقام
خاتم الولایت عطا فرموده بعد از انتباه تعبیر این معامله چنین کردند که چون خاتم الولایت
یکی بیش نیست و قبل ازین نیز بعضی اہل اشارت بشارت بخصوصیت این مقام یافته اند
پس می تواند بود که در ہر عصری خاتم الولایتی باشد و وی بسبب اعانت و ہدایت اہل آن عصر را
از حضرت حق تعالیٰ رحمتی و عنایتی باشد و فرمودند که جناب حق تعالیٰ یکی را از اولیا بمرتبه
مخصوص می کند که جمیع انبیا و اولیا از وی فیض اخذ میکنند و مستفیض می شوند او را خاتم الولایت
میگویند و این مقام حضرت امام محمد مهدیست رضی الله تعالیٰ عنه و فرمودند که اگر کسے از طریق
استبعاد در آید و سوال نماید که ہرگاه کمالیت اولیا از متابعت انبیاست فکیف ممکن باشد
که یکی از اولیا بمرتبه مخصوص آید که خاتم الانبیا نیز از وے استفاضه نماید جواب او اینست که علماے
طریقت فرموده اند که اخذ فیض خاتم النبوت از خاتم الولایت بمشابه اتخاذ مال صاحب مال است
از خزینه دار خویش

جوہر بعضی از اقطاب صاحب تحکم عظیم اند و قدم ایشان بر رقاب ولی الله است
و این مرتبه ایست که صاحب آنرا صولت و غلبه است بر ہمه اولیا و گاہی این مرتبه با قطبیت جمع
می شود چنانکه حضرت غوث الثقلین سید عبد القادر جیلانی قدسنا الله تعالےٰ بسره المبارک
قطب الاقطاب بودند و صاحب این مرتبه چنانکه فرمودند قدمی علی رقاب کل ولی الله
و ہمه اولیا امر حضرت ایشان قبول فرمودند و مولانا عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی میفرمایند کسی که
این قول را از شطحیات شمار کرد او خاطی ست و حضرت شیخ اکبر قدس سره در فتوحات میفرمایند که
من ملاقات کرده ام شخصی را در زمان خود که باین مرتبه رسیده بود لیکن حضرت سید عبد القادر جیلانی

رضی اللہ تعالی عنہ اتم بودند از ین تخصص در امور و مراتب

جوہر چنانچہ جمیع انبیا اقتباس نور نبوت تشریعی از مشکوۃ خاتم الانبیا می نمایند جمیع اولیا نور ولایت از آفتاب ولایت خاتم الاولیا می برند لہذا ولایت خاتم الاولیا مسمی بولایت شمسیہ است و ولایت سائر اولیا مسمی بولایت قمریہ چہ ماخذ نور ولایت جمیع اولیا ولایت مطلقہ خاتم الاولیاست ہمچنانکہ نور قمر مستفاد از شمس ست

جوہر بدانکہ مرجع و ماخذ نبوت نبی ولایت خود ست کہ عبارت از جہت قرب اوست بحضرت خداوند تعالی و قوت نبوت بحسب قوت ولایت خود اوست آنمقدار کہ اورا قرب باحقتعالے باشد ہمان مقدار تصرف او بر خلق باشد چہ اگر آن قرب معنوی کہ ماخذ علوم و احکام است نباشد نبوت و رسالت نتواند بود و تا ولایت بکمال نرسد نبوت ظاہر نمی شود از ینجہت فرمودہ اند کہ نہایۃ الولایۃ بدایۃ النبوۃ چہ تا از مبدء فیاض استفاضہ علوم و احکام ننماید بدیگران نتواند رسانید

جوہر بدانکہ ماخذ ولایت غیر نبی نبوت ست پس نبی ہمچو آفتاب بود و ولی مثل ماہ زیرا کہ نور ماہ مستفاد از آفتاب ست ہمچنان نور ولایت غیر نبی مستفاد از نبوت نبی ست و نور نبوت نبی از آفتاب ولایت خود می تابد

جوہر قال اللہ تعالی اللہ ولی الذین آمنوا فرمود اللہ تعالی اللہ تعالی یاری کنندہ و نعمت دہندہ و بندہ نوازندہ و یار مومنان ست و فرمود بعض کبار دو ولایت است الولایۃ بالفتح المحبۃ و بالکسر التصرف یکی ولایت ست کہ بیرون آوردہ می شود از عداوت کفر و این ولایت مر عام مومنان راست پس گفتہ می شود مومن ولی خدا است و تعریف ولی خاص از رسول صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و صحابہ وسلم پرسیدند از اولیا فرمودند آنانکہ چون دیدہ شوند یاد کردہ شود خدا ولی آنست کہ بدیدن وی خدا یاد آید و از غیر وی دل سرد گردد و آمدہ است در خبر الہی فرمود خداوند تعالی اولیاء خاص کسانی اند کہ ایشان در یاد من باشند و من در یاد ایشان باشم بعضی گفتہ ولی سہ نوع ست یکی بمجرد ایمان بغیر عمل صالح و اجتناب از محرمات و معاصی بقولہ تعالے اللہ ولی الذین آمنوا و این ولایت مخرج ست از عداوت کفر و متوصل ست بمحبت حق دوم ولی کسی ست کہ متوالی بود طاعت او بغیر تخلل عصیان و این نیز علامت ولی عامست کہ بزبان اہل شریعت و بقانون اصطلاح علما باللہ گویند و بغیر این معنی اطلاق این لفظ نکنند بلکہ فاسق و ظالم گویند سوم درجہ ولایت کہ آن ابعد درجہ نبوت ست و ہو ولایۃ الاجتبا و الاختصاص و الاصطفا

وامام قشیری گفت مر ولی را دو معنی ست یکی فعیل بمعنی مفعول و آن شخصی ست که حق سبحانه برخود
گرفته است کار او را چنانکه فرموده و هو یتولی الصالحین پس او را نسپارد بسوی نفس او وحفظ بل ہمیشه
بعنایت خود گرفته است رعایت او و دوم فعیل بمعنی مبالغه است از فاعل و آن شخصی ست که برخود
گرفته است عبادت وطاعت حق تعالے

جوہر نبوت بمعنی انباء واخبار یا تبلیغ ست و نبی آنست که از ذات و صفات و اسماء الٰہی و احکام
خبر دہد و اخبار حقیقی پیش اہل تحقیق اولا بالذات از ان عقل کل ست که مبعوث ست بجہت انباء بی واسطه
بجانب نفس کل و بواسطه بسوے نفوس جزویه و ہر نبی از انبیا از زمان آدم تا زمان
خاتم مظہریست از مظاہر نبوت روح اعظم که عقل کل ست پس نبوت عقل اول دائمی باشد
و نبوت مظاہر زائل عرضی

جوہر در قول بدایة الاولیا نہایة الانبیاء در لطائف اشرفی مذکورست که حضرت
قدوة الکبرے سید اشرف جہانگیر سمنانی قدس الله تعالی سرہ العزیز میفرمودند که در ملازمت حضرت
شیخ علاء الدولہ سمنانی قدس الله سرہ المبارک جماعتی نشسته بودند و بحث بدایة الاولیا نہایة الانبیا
می گذشت فرمودند جماعتی که گفته اند بدایة الاولیا نہایة الانبیا آنرا عذری ہست که ایشان ازین سخن
این خواسته اند که بدایة الاولیا نہایة الانبیاء فی الشریعة و نہایة الاولیا بدایة الانبیا فی الطریقة

جوہر خاتم الاولیا عبارتست از حضرت امام محمد مہدی رضی الله تعالی عنه که موعود جناب
سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم اند چنانچه در دور نبوت کمال احکام شرعیه در زمان
شریف حضرت خاتم الانبیا بظہور پیوسته مختتم گشت در دور ولایت نیز حقائق و معارف و اسرار الٰہی
در دور خاتم الاولیا بکمال رسیده بآنحضرت مختتم شود و بحقیقت خاتم الاولیا ہمان حقیقت و باطن
خاتم الانبیاست که نشاءه وی بطریق بروز نه بطریق تناسخ ظاہر گشته چنانچه جمیع انبیا اقتباس نور
نبوت تشریعی از مشکوة خاتم الانبیا می نمایند جمیع اولیا نور ولایت از آفتاب ولایت
خاتم الاولیا اقتباس می کنند لہذا ولایت خاتم الاولیا مسمی بولایت شمسیه است و ولایت
سائر اولیا مسمی بولایت قمریه چه ماخذ نور ولایت جمیع اولیا ولایت مطلقه خاتم الاولیاست ہمچنانکه
نور قمر مستفاد از شمس ست کما لا یخفی و خاتم الرسالت و خاتم الولایت قبل از وجود عنصری ولی بودند و
ولایت اولیاء دیگر بعد آمدن در نشاء عنصری ست

جوہر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسرہ المبارک

فرمودند که انبیا را علم کامل و عمل کامل باشد ایشان ساحی اند انچه ایشان اظهار کنند آن معجزه باشد و اولیا را نیز علم کامل و عمل کامل باشد فرق همین ست که ایشان مغلوب باشند انچه از ایشان در ظهور آید آن کرامت باشد و بعضی مجانین باشند که ایشان را نه علمی باشد و نه عملی انگاه از ایشان خرق عادت معائنه افتد آنرا معونت گویند و طائفه باشند که ایشان را اصلا ایمان نباشد چون اهل سحر و غیر آن چیزی که از ایشان دیده شود آنرا استدراج گویند

جوهر لی مع الله وقت لا یسعنی فیه ملک مقرب ولا نبی مرسل مرا با الله تعالی وقتی ست که نه وسعت کند مارا در انوقت هیچ فرشته مقرب و نه نبی مرسل یعنی آنسرور علیه السلام را از جهت ولایت جامع او قربے ست که دران غیر شریک نمی تواند شد بلکه او هم بجا انه که مرسل ست در انوقت نمی تواند شد درین اشاره است بانکه ولایت آنسرور علیه السلام افضل ست از نبوت او دانیست معنی ان ولایة افضل من النبوة که ولایت نبی از نبوت او افضل ست نه آنکه ولایت ولی افضل باشد از نبوت ـ شرح مثنوی

جوهر بدانکه علما را درین اختلاف ست که خضر بشر ست یا ملک بعضی ملک گویند و بعضی بشر و کسانیکه بشر گویند نیز اختلاف دارند بعضی نبی گویند و بعضی رسول و بعضی ولی و نام ایشان بلیا بن ملکان بود و خضر لقب و ابو العباس کنیت و در خضر سه لغت ست فتح خا با کسر ضاد و کسر خا با سکون ضاد و فتح خا با سکون ضاد و خضر پیری بلند بالا امرد وشی اندک سبزی گرائیده کشیده موی تنک عارض کشاده ابرو دست و پا اندک سختی نرم خوے غمزده لبها می کم التفاتے سبک گامی کوتاه جامے خرد دستارے کهنه درشت جامه بی تکلف بے رعونت ناگاه در آید چنانکه نتوان دانست که از کجا در آمد و ناگهان غائب شود چنانکه نتوان دانست که کجا رفت و خضر پسر ملکے از ملوک بوده است پدر وی خواست که وی را بجای خود بنشاند خضر قبول نکرد از پدر بگریخت بجزائر دریا پیوست و بعضی گفته اند که از نسل بنی اسرائیل ست و خضر را اشتباه موت باشد و علما را اختلافست درین که خضر را تا این وقت بقاهست یا نه بعضی گویند باقی نیست و بعضے گویند باقی است از چشمه حیات آب نوشیده است

جوهر قال رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم رب پراگنده مو مدفوع بالابواب اگر سوگند خورند بر الله تعالی بر آینه راست گرداند حضرت خداوند تعالی آنرا بعضے میفرمایند که این حدیث اشاره میکند بیافتن اولیا خواص که بساط نبوت بچیده شده است و بچیده نشده است بساط ولایت

جوهر بدانکه هر یکی را قابلیت استماع اسرار معارف طریقت و حقیقت نیست ازینجهت انبیا بیان
شرائع فرموده و تبیین اسرار حقیقت پیش هر کسی نفرموده و احوال معنوی که بر اولیاء الله ظاهر گشته مخفی
داشتند چه این طائفه امینان حضرت حق تعالی اند و اماناتی که من عند الله تعالی مخصوص بآن گشته
بی اشارت حضرت خداوند تعالی پیش کسی اظهار نمی فرمایند زیرا که ستر احوال پیش این طائفه طریق
اسلم ست که از رعونت و ریا و دعوی دور است۔

جوهر بدانکه انبیا مخلوق اند از اسماء ذاتیه حضرت حق تعالی و اولیا از اسماء صفاتیه و بقیه
کائنات از صفات فعلیه و حضرت سید المرسلین صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم مخلوق اند
از ذات حق تعالے و ظهور حضرت حق تعالی در وی بالذات ست پس انبیا و اولیا مظهر اسما و صفات گشتند
وآنحضرت مظهر ذات و سر او راست علو مکانة که تعبیر کرده می شود از ان بحقائق اسما و صفات و علو
مکان که تعبیر کرده شود بوسیله و مقام محمود پس وی اعلی و افضل موجودات ست مکاناً و مکانةً

جوهر نبوت تشریع و رسالت که امر بابلاغ اوامر و نواهی حق تعالی باشد و ابطال
احکام و شرائع ناموسی بسوے امت که در وے صلاح دنیا و آخرت ایشان باشد
که نبی از و موضوع بود و ولایت ماخوذ ست از ولا که قرب ست و آن منقسم می شود بدو قسم
عامه و خاصه ولایت عامه شامل ست جمیع مومنان را بحسب مراتب ایشان و ولایت خاصه
شامل نباشد الا واصلان را از سالکان پس آن عبارت باشد از فانی شدن بنده در حق بآن
معنی که افعال خود را در افعال حق و صفات خود را در صفات حق و ذات خود را در ذات حق فانی یابد
قال الولی هو الفانی فی الله سبحانه والباقی به والظاهر باسمائه وصفاته و ولایت باطن نبوت ست
نبی از راه ولایت که باطن وی ست از حق عطا و فیض می ستاند و از راه نبوت که ظاهر وی ست
تجلی افاضه می کند و می رساند و آنچه منقول است از بعضی اولیاء الله که ولایت از نبوت
فاضل ترست مراد آنست که جهت ولایت نبی از جهت نبوت او فاضل ترست نه آنکه ولایت
تابع فاضل ترست از نبوت نبی متبوع - نقد الفصوص

جوهر نسبت خاتم الرسل با خاتم اولیا همان نسبت ست که دیگر انبیا را با وی از بهر آنکه
خاتم رسل رسول و نبی و ولی ست رسالت و نبوت ظاهر او و ولایت باطن او بود و خاتم اولیا
مظهر ولایت مقیده او و نظاهر در زمان تبعیت او - خاتم الولایت صورت حسنه است از حسنات
خاتم الرسل صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم و آن درجه عالیه او ست که مقام محمود است

و وسیلہ تام پس خاتم الولایت مظہر این درجہ محمدی ست و محمد صلی اللہ تعالے علیہ و آلہ و اصحابہ
وسلم مقدم انبیا و سید ولد آدم ست در فتح باب شفاعت و تقدم محمد صلی اللہ تعالی علیہ و اصحابہ
وسلم بر جمیع انبیا و سیادہ او بر طوائف اصفیا از روی تعین شخصی وی در حالتی خاص ست کہ آن
حالت شفاعت است۔

جوہر بدانکہ نبی ما مظہر اسم اعظم جامع حق ست تعالی شانہ ظاہر او رسالت و باطن او ولایت
و جمیع انبیا مظاہر امہات اسمار حق اند کہ آن اسما در تحت اسم جامع داخل اند پس نبوت ہمہ انبیا
ماخوذ بود از مقام نبوت محمد علیہ السلام و مرتبہ نبوت منتہی گشت و ختم شد بوجود محمد علیہ السلام
کہ بعد از وی نبی نباشد چراکہ در مراتب نبوت تمام او سیر کرد و در وی نبوت بکمال رسید و ورای
کمال حال او در نبوت ہیچ دیگر ممکن نیست بماند مرتبہ ولایت کہ آن باطن نبوت ست و آن منقطع
نشدہ بحسب استعداد ہر ولی چیزی از ولایت بظہور میرسد تا آنگاہ کہ تمام آن در شخصی کامل
بظہور رسد چنانچہ ورای آن مرتبہ در ولایت ممکن نبود و ولایت نیز بوی ختم گردد او را خاتم ولایت
گویند و شیخ اکبر و بیشترین محققان برانند کہ آن عیسی روح اللہ است۔ صاحب مقام نبوت و
ولایت باصالت بحکم مظہریت اسم اعظم جامع رسول عربی ست و او در عالم غیب بود و فیض
رسالت از وی بجمیع انبیا میرسید و ولایت کہ باطن نبوت بود ہم از وی استفادہ میکردند و چون
بعالم غیب رفت و سر و نقاب حجاب کشید حقیقت وی فیض ولایت با ولیا می رساند
تا آنگاہ کہ از عالم غیب در صورت خاتم اولیا تجلی کند و مہر خاتمیت ولایت بر ولایت زند پس
انبیا و اولیا جملہ خازن نبوت و ولایت او باشند و ترا معلوم ست کہ سلطان مال خود بخزینہ دار
بسپارد و او را بفرماید کہ این مال من بعضی بخدم و حشم و حواشی من صرف کن و بعضی بمصالح
خاصہ من صرف کن و بعضی را نگاہ دار چون من از تو طلب دارم بمن دہ پس خازن بامر سلطان
ہر یک را چنانچہ فرمود از خزانہ چیزی میرساند و چون از وی طلبد بسلطان رساند درین عطا کہ
خازن از خزانہ بسلطان کند ہیچ عاقل خزینہ دار را بر سلطان تفضیل نکند و در مرتبہ سلطان
ہیچ نقصی پیدا نشود ہمچنین بدان کہ خاتم الاولیا خزانہ دار ولایت محمدیست و جمیع اولیا انبیا تبع و حواشی
او آدم و من دونہ تحت لوائی مخبر از نفی ست

جوہر انبیا ازان روی کہ صاحب ولایت اند جناب حق تعالی را نہ بینند جز از مشکوۃ
خاتم الاولیا چون حال انبیا درین روئیت چنین ست دلی کہ نہ نبی بود بطریق اولی کہ او نیز از مشکوۃ

خاتم الاولیا بینه. و در خبرست که خاتم الولایت که عیسی ست علی نبینا وآله وعلیه السلام چون بنجاتمیت ولایت ظهور کند. در حکم شریعت تابع خاتم رسالت بود- خاتم ولایت تابع شریعت بود ظاهر اهمچنانکه آن احکام سا بباطن از حق فرا میگیرد از بهر آنکه خاتم ولایت بحکم ولایت مطلع ست بر انچه در علم الله تعالی است از احکام الهی و از احکام الهی یکی شریعت محمدیست پس ولی بباطن آن احکام از ان معدن ستاند که جبرئیل ستده باشد و بمحمد صلی الله تعالی علیه وآله وصحابه وسلم آورده وبظاهر از رسول ستاند و بآن عمل کند-

جوهر خاتم الاولیا بعینه خاتم رسل ست که ظاهر می گردد نه بر سبیل تناسخ بل بر سبیل بروز آتی که کمل راست از جهت لطافت اشباح ایشان که اشباحهم ارواحهم از بهر آن ظاهر میگردد تا خلق را باسرار و حقائق الهی آگاه کند در آخر همچنانچه در اول ایشان را آگاه گردانید باحکام الهی قال الله تعالی ولا تعجل بالقران من قبل ان یقضی الیک وحیه و حال آن بود که چون جبرئیل علیه السلام نازل می شد پیش از انکه ادای رسالت و احکام کند سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله وصحابه وسلم سبق می گرفتند و آن احکام می خواندند چرا که حضرت ایشان بباطن مطلع بودند بر علم الله تعالی از راه ولایت خطاب رسید که وقت اظهار معنی ولایت نیست حالیا به نبوت بساز و پیش از آنکه

جبرئیل بر تو خواند مخوان

جوهر ولایت بر سبیل اتمیت و اکملیت در نشاه مقابله خاتم الاولیا ظهور فرماید زیرا که مظهر ولایت مطلقه اوست و باقی اولیا علی تفاوت مراتبهم اقتباس نور ولایت از مشکوة خاتم الاولیا می نمایند و ولایة مطلقه با ایشان مقیدست در افراد او و این ولایت مطلقه باطن نبوت حضرت رسالت پناه صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم است- خاتم الاولیا همان خاتم الانبیا و باطن آنحضرت است

جوهر نبوت واسطه و برزخ ست میان ولایت و رسالت چه نبوت مشتق از انبا ست و انبا اخبارست از حقائق الله یعنی معرفت ذات و صفات و اسما و افعال و احکام الهی و این اخبار دو قسم ست یکی اخبارست از معرفت ذات و صفات و اسما و این مخصوص ولایت مطلق ست خواه از نبی بظهور آید و خواه از ولی غیر نبی و دوم جمع آن اخبارات ست با تبلیغ احکام شرعیه و تادیب اخلاق و تعلیم حکمت و قیام بسیاست و این مخصوص برسالت ست و این را نبوت تشریعی می نامند و اول نبوت تعریفی و نبوت تشریعی مختتم برسالت پناه صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم گشت فاما تعریفی که لازم ولایت مطلق ست باقی ست تا دور خاتمه ولایت که آن

امام مہدی ست و ولایت اعم از نبوت و رسالت ست و نبوت اعم از رسالت و اخص از ولایت ست
زیراکه ہر رسولے که ہست البته نبی ست و ہر نبی ولی ست و لازم نیست که ہر ولی نبی باشد و ہر نبی نیز
رسول بود - اسم ولی جاری ہر بندگان خاص حق تعالے می شود بسبب تخلق ایشان باخلاق الٰہی
و تحقق بفنا ذات و صفات و تعلق بیقا بعد الفنا و صحو بعد المحو و نبوت اخبار ست و نبی خبر دہندہ
از ذات و صفات و اسماء و احکام الٰہی و ولایت عبارت از قیام بندہ بحق بعد از فنا از نفس خود
و حصول این دولت عظمی و سعادت کبری بآن می تواند بود که حق متولی و متعہد بندہ شود
و حافظ و ناصر وی گردد تا او را بدین مرتبه که نہایت مقام تمکین و قرب است برساند و در اصطلاح
صوفیه ولی کسے را می نامند که بموجب و ہو یتولی الصالحین حضرت حق متولی و متعہد و حافظ
وی گشت تا از عصیان و مخالفت او را محفوظ دارد تا به نہایت کمال که مرتبه فنا جہت عبدانی
و بقا جہت ربانی مراد ست وصول یابد باین معنی ولی فعیل بمعنی مفعول ست و می تواند بود که ولی
فعیل بمعنی فاعل باشد بجہت مبالغه و ماخوذ از تولی و تعہد بندہ بودن عبادت و طاعت حق را
بر توالی و تتابع بنوعی که ہیچ مخالفت و عصیان در مابین آن عبادت متخلل نگردد و وے
غیر مجذوب مطلق می باید که باین ہر دو صفت متصف و متحقق شود یعنی علی الدوام قیام
باداء حقوق الله نماید و در حفظ حضرت حق باشد تا نفس او اصلا اقدام بمخالفت و عصیان
نتواند نمود و بحکم احاطه و اشتمال که ولایت راست مظاہر وی بدو گونه اند یکی ولی غیر نبی
مثل اولیاء امت مرحومه محمدیه صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم دوم نبی غیر رسول
ہمچون انبیاء بنی اسرائیل

جوہر بدانکه انچه در کلام اکابر آمده که الولایة افضل من النبوة و الولایة اعلی من النبوة
آن معنی دارد که ولایت نبی که جہت قربت اوست بحضرت خداوند تعالی افضل و اعلی ست از جہت
نبوت او که انباء و اخبار خلق ست زیرا که ولایت جہت حقانی ابدیست و ہرگز منقطع نشود و نبوت
جہتی ست نسبت با خلق و منقطع است و انچه منقول ست که الولی فوق النبی و الرسول نیز
ہمین معنی دارد که جہت ولایت شخص واحد که نبی و رسول ست بلند تر از جہت نبوت و رسالت
خود ست نه آنکه ولی که تابع نبی و رسول ست اعلی از نبی و رسول ست زیرا که تابع در ان چیز
که تابع است بمتبوع نمی رسد چه اگر برسد تابع نباشد -

جوہر در لطائف اشرفی مذکور ست که حضرت سید اشرف جہانگیر سمنانی قدس سرہ [illegible]

که در شرح دیوان امیر المومنین علی کرم الله وجهه و وجوه آله الکرام آورده است که ولایت چهار قسم ست
اول ولایتی که باطن نبوت مطلق ست دوم ولایت مقیده هر نبی سوم ولایت مطلقه هر نبی
و آن در محمد ست صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم که مشکوة اقتباس ولایت انبیا ست
و دیگر انبیا مشکوة اقتباس ولایت اولیا ست چهارم ولایت مطلقه عامه که مخصوص
به نبوت نیست و هر یک ولایت را خاتمی ست خاتم قسم اول حضرت امیر المومنین علی رض است
کرم الله وجهه و وجوه آله الکرام و خاتم ولایت مقیده محمدیه شیخ محی الدین ابن عربی ست و
اتباع او که نفس او نفس شیخ ست و خاتم ولایت مطلقه محمدیه مهدی ع ست که از نسل
آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم ست و حضرت سید علی همدانی میفرمودند که خاتم
ولایت مقیده محمدیه بمرتبه قلب محمد صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه برسد و خاتم ولایت
مطلقه محمدیه بمرتبه روح محمد صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم برسد و خاتم ولایت مطلقه
عامه عیسی ست علی نبینا و آله و علیه السلام۔

جوهر بدانکه ولایات اولیا ولایات انبیا ست زیرا که هر ولی بر قدم یک نبی می باشد و ولایت
آن ولی ولایت آن نبی ست که آن ولی بر قدم اوست و حضرت شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که بر قلب
هر نبی یک ولی ست که ولایت نبی در وی ظاهر ست و او نائب ست از آن نبی و برای ادب تعبیر کنند
که بر قدم آن نبی ست و این ولی روحًا و جسدًا مغائر ست آن نبی را لیکن متحد ست در ولایت
که ولایت نبی که اصالتًا بود درین ولی که بر قدم وی ست ظاهر شد به تبعیت او پس مساوات ولی
مر نبی را لازم نمی آید۔

جوهر صاحب فوائد الفواد قدسنا الله تعالی بسره العزیز میفرمایند که سخن در مردان غیب افتاد
که ایشان کسی را که قابل می بینند و عالی همت در طاعت و مجاهده در می یابند میر یابند و درین اثنا
حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسرهم فرمودند که فقیر لقب جوانی بود در بداون از و
شنیدم که می گفت پدر من مردی بود واصل تائبی او را از پیش در آوازی دادند او بیرون آمد
ما از درون از ایشان همین سلام علیک شنیدم و اینقدر هم شنیدم که پدر را گفت فرزندان و اهل بیت را
وداع کنم گفتند فرصت نمیگیر و بعد از آن هیچ ندانستم که ایشان و پدر را کجا شدند و فرمودند که مردی
بود خواجه علی نام هر بار مردان غیب بر در حجرهٔ او بیامدندی و گفتندی السلام علیک خواجه علی همین آواز
شنیدی و لیکن چند بار همچنین بود تا روزی بیامدند و گفتند السلام علیکم ای خواجه علی خواجه علی گفت

ای مردان همین سلام خواهید گفت و آواز خواهید داد و خود را نخواهید نمود چون این سخن بگفت پیش آن آواز هم نشنید درین میان بنده عرضه داشت کرد مگر خواجه علی گستاخی کرد فرمودند آری بدان انبساطی که کرد از ان دولت هم بماند بعد ازان فرمودند که مردان غیب اول آواز میدهند و سخن می شنوانند بعد ازان ملاقات می کنند بعد ازان می ربایند و در آخر این حکایت بر لفظ مبارک راندند که تا جای مقام با راحت ست آنجا که این کس را می برند۔

جوهر بدانکه قطب الاقطاب حاکم ست بر همه عوالم و از بقای او عالم باقی ست و این غوث است هر عالم را و نام او عبد الله ست یعنی مظهر این اسم جامع ست پس باطن وی باطن حضرت سید المرسلین ست صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم و اوست عبد الجامع و متخلق همه اسما و جامع جمیع اسمای الٰهیه و مظاهر کونیه و مرآت حضرت حق تعالی ست که حضرت حق تعالی خود را با جمیع اسما در وی بیند و هرچه مقدر ست در عالم او را معلوم می گردد و اتم مظهر حقیقت حضرت سید المرسلین ست صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم و قطب حقیقی و غوث ازلی روح حضرت سید المرسلین ست صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم و این قطب خلیفه روح آنحضرت ست صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم و قائم مقام در ایصال فیض حضرت خداوند تعالی و این قطب نمی شود مگر واحد در زمان خود و چون وفات یابد دیگرے بجایش قائم شود تا قیامت و همه اولیا تابع او هستند لیکن ملائکه مهیمه و افراد خارج اند از حکم او۔

جوهر قطب را دو وزیر باشند که ایشان را امامین نامند یکی در یمین که نظر او در ملکوت ست و عبد الرب نام دارد و دیگری در یسار که نظر او در ملک بود و عبد الملک نام دارد و این اعلی ست از عبد الرب و حضرت شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که چون این قطب وفات یابد امام ایسر قطب گردد و امام ایمن ایسر شود و قائم مقام ایمن دیگری شود همچنین تا یوم قیامت خواهد شد

جوهر حضرت شیخ عبد الحق محدث دهلوی قدس سره در مدارج النبوت میفرمایند که سحر حرام است و از کبائر ست باجماع و گاهی کفر می باشد اگر در وی قولے یا فعلے باشد که موجب کفر بود و تعلیم و تعلم وی حرامست و بعضی گفته که تعلم وی اگر به نیت دفع سحر از خود بود حرام نیست و ساحر اگر در سحر وے کفر نباشد تعزیر کرده شود و اگر کفر باشد قتل کرده شود و در قبول توبه وی اختلاف ست چنانکه زندیق و زندیق آنرا گویند که منکر دین و نبوت و حشر و نشر و قیامت باشد و در حقیقتِ سحر اختلاف ست بعضی گویند که مجرد تخییل و ایهام ست و حقیقتی ندارد و بعضی آنچه حاصل می شود در مسحور از احوال و افعال مجرد

وہم وخیال ست واختیار ابوجعفر استرآبادی از شافعیه وابوبکر رازی از حنفیه وطائفه دیگر اینست و
نووی گفته که صحیح آنست که آنرا حقیقت ست وجمهور علما برین اند وکتاب وسنت مشهوره دلالت دارد
برین کذا فی المواهب وشیخ ابن حجر عسقلانی گفته که محل نزاع آنست که آیا واقع می شود بسحر انقلاب
عین وقلب ماهیت یا نه کسی که میگوید که وی تخیل محض ست منع میکند آنرا و آنهاکه قائلند بآنکه مر او را
حقیقت ست اختلاف کرده اند در آنکه مر او را تاثیر ست فقط چنانکه تغیر میدهد مزاج را پس نوعی از
از امراض ست یا منتهی میشود باحالت چنانکه جماد حیوان میگردد یا حیوان جماد جمهور بر اول اند و بعضی
میگویند که سحر ثبوت ووقوع ندارد واین سخن مکابره وباطل ست وکتاب وسنت بخلاف آن ناطق ست

جواهر در فرق سحر ومعجزه فرق درمیان سحر ومعجزه آنست که از سحر در خیال صورت پیدا می شود و
در معجزه در خارج وآن مثل واقعیات دیگر ست وفرق ست درمیان معجزه وکرامت بعضی میفرمایند
که انبیا را اظهار معجزات باید واولیا را اظهار کرامات نشاید مگر از جهت ارشاد مریدی وترغیب طالبی
یا از جهت یاری دادن درمانده یا آنکه مضرتی در شرع شریف ودین واسلام می بینند یا آنکه ایشان
مغلوب وقت باشند وجناب خداوند تعالی بر ایشان ظاهر فرماید یا امر فرماید یا اختیار دهد ایشان را
ونزد بعضی فرق نیست زیرا که هر دو فضل جناب خداوند تعالی ست اگر در مظهر متبوع ظاهر شود معجزه نامند
واگر در مظهر تابع ظاهر شود کرامت گویند

جواهر صاحب فوائد الفواد قدس سره میفرمایند که یکی از حاضران بجناب فیض مآب سلطان المشائخ
نفعنا الله تعالی ببجتهم التماس نمود که آن حدیث چگونه بوده است که صاحب الورد ملعون
وتارک الورد ملعون فرمودند که این حدیث درباب یکی ست از اهل کتاب وآنچنان بود که بجناب
نبوت مآب صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم رسانیدند که فلان جهود یا ترسا وردی پیامیخواند
آنسرور صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم فرمودند صاحب الورد ملعون آن خبر بدان کتابی
رسید او از اوراد تارک شد سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم چون بشنیدند فرمودند
که تارک الورد ملعون وبعضی گویند که این حدیث عام ست وتاویل او چنان باشد که
اگر کسی عمدا وبی عذر ترک ورد کند اینچنین کسی را گویند تارک الورد ملعون واگر یکی باشد مثلا
رئیس قومی وآمد وشد خلق ومصالح مسلمانان بسخن او بازبسته بوده واو بورد مشغول شود ومهم مسلمانان
بانجام نرسد اینچنین کسی را گویند صاحب الورد ملعون درین محل بنده عرضه داشت کرد که اگر یکی را
اشتغال کلی پیش آید یا عذری که بورد معهود نرسد در شب آن ورد بخواند چگونه باشد فرمودند که نیکو باشد

اگر ورد روز فوت شود در شب باید خواند. و اگر ورد شب فوت شود در روز باید خواند. شب خلیفهٔ روز ست و روز خلیفهٔ شب. بعد از ان فرمودند که هر که ورد سورهٔ را تارک شود بی عذر از سه حال بیرون نباشد. یا در امیل شهوتی شود به حرام یا خشمی نه بر محل یا بلایی بدو رسد و ملائم یعنی حکایت فرمودند که مولانا عزیز را قدس سره یک روز از اسپ خطا شد و بازوی او بر امد ازو پرسیدند که چه حال است گفت هر روز سورهٔ یس میخواندم امروز نخوانده بودم۔

جواهر حضرت شیخ فانی فی الله و باقی بالله شاه کلیم الله قدسنا الله تعالی بسره العزیز در کشکول میفرمایند که در کتب سلوک هر مقامی را بوصفی و نعتی موشح بینی که دل همان خواهد که غیر آن نخواهد و همت بورزش آن استوار گردد که بجز او نیاساید. و طلب کل مفوت کل ست پس مذبذب گردی که کدام مقام را در پیش گیری و ورزش آن مقام داری و هر احدی را در اختیار و ایثار شانی ست اما نزد این بی هیچ مختار آنست که سالک همت تمامی نهمت خود معطوف آن دارد که بعد ادای فرائض و سنن موکده و رواتب پیوسته بتوحد عزیمت در مقام ذکر و فکر و انس باشد. و چند گاه انهماک در کثرت نوافل و تلاوت قرآن مجید و تسابیح و اوراد و دعوات و اذخار مواد ثواب و تزیین عبادات و اشارات و جمیع مواطن خیرات یکسو نهد و شب و روز در افنای هستی موهوم خویش کوشد تا جذبه عنایت ازلی او را از خود برباید و بسر حد فنا و منه الی البقا رساند تا ذات او نبگرد و صفت صفت او نبیند و فعل فعل او داند و اثر اثر او یابد و با نجه مدار این کار بود به پردازد و از انچه مخل این امر باشد نپردازد که بازگشت هر صاحب شغلی بدین ست و متفق علیه جمیع سلاسل این پس طالب را واجب ست ازتکاب آن مشغولی که او را از خود برباید و هیچ امر درین باب چون ذکر و فکر نیست اما مقدم دارد بعضی اقسام ذکر را بر بعضی که ترتیب مشائخ چنین بوده است و میفرمایند که اذکار را بر مراقبات مقدم باید داشت و بعضی در اول و هله مراقبه فرمایند. و این نیز رواست اگر استعداد مرید مقتضی آن باشد. بلکه طرح مواهب هر چند بیشتر بهتر اما حق آنست که اول بذکر رنگین کنند و بجوشانند و بخروشانند. بعد ازان بمراقبه نیز رنگ کنند و خموشانند و میفرمایند که بعضی فرموده اند که اصلح بحال مبتدی ذکر ست و بحال متوسط تلاوت قرآن مجید و بحال منتهی نماز نفل اما مختار این بی هیچ آنست که اقتصار بر ملازمت ذکر خفی و تصفیهٔ دل از نقوش اغیار و عدم التفات بما سوی الله تعالی و توجه و عظمت بسوی حضور و انس و فنا در حضرت قدس و محویت و محق و طمس درین کار ادب

اقارب و اوصل او اصل ست اگرچہ دانم کہ اکثر انواع عبادات ازو فوت شود لیکن چہ باک کہ شان ایطور جابر از نقصان ست و میفرمایند کہ کلام مشائخ در حد و د و اقسام ذکر و فکر بغایت مختلف ست لیکن عمدہ قول ابو عبد الرحمن سلمی ست کہ فرمودند ذکر بر چند قسم ست ذکر لسان و آن ظاہر ست و ذکر قلب و آن تصفیہ کردن دل ست از ہواجس و وساوس جہت انہماک در ذکر جناب حق سبحانہ و تعالے و ذکر سر و آن پر کردن باطن ست بذکر تا ہر گز راہ نیابد خواطر ہنگامی کہ ارادہ کند ورود را ازین معلوم شد کہ ذکر سر اثر ذکر قلب ست و سر لطیفہ است فوق قلب و دوام حضور از مقتضیات سر ست و قلب بسبب تقلبانی کہ دارد ازو نمی آید دوام حضور و ذکر روح و آن فانی شدن ذاکر ست از صفت خویش و ہمچنین فکر را اقسام ست یکی تفکر سالک ست درانچہ جاری می شود بروی از منہیات و معاصی و عجز این از ادای حقوق جناب حق سبحانہ و تعالی و یکی تفکر سالک درانچہ جناب خداوند تعالی با او احسان و الطاف فرمودہ و این در مقابل ان ترک شکر کردہ و درین کہ اگر شکر کند ہم ناقص و قاصر خواہد بود و یکی تفکر اوست در سابق ازل و جف القلم بما ہو کائن اما السعادۃ و اما الشقاوۃ و در لاحق ان سابق جلوہ نماید و یکی تفکر اوست در بدائع و صنائع ملکی و ملکوتی و ازین مطالعہ استیلا عظمت و کبریاء جناب حق سبحانہ و تعالی بر دلش تازہ گردد پس یاد کند وعدہ و وعید او بدانکہ جلیس متفکر نفس است و جلیس ذاکر جناب حق سبحانہ و تعالی لہذا ائمہ ذکر را بر فکر ترجیح دادہ اند و میفرمایند کہ ذکر صفت جناب حق سبحانہ و تعالی ست بخلاف فکر پس انچہ صفت اوست اتم ست از انچہ صفت او نیست و ذاکر در حقیقت راجع بسوی ذات حق ست چہ ذکر نتیجہ معرفت و محبت ست و متفکر در مطالعہ نفس و وقت و حال و قلت و کثرت و زیادت و نقصان و محاسبہ انفاس خویش ست و بالجملہ ذکر مستتبع فکر ست و فکر مستتبع ذکر ست لیکن ذکر اتم و اعلی و اصفی از فکر ست چہ فکر مقدمہ توبہ است و ذکر مقدمہ وصول ست و فرمود حضرت علیہ السلام بحضرت علی کہ چون تقرب جویند مردمان بسوی خالق خود بانواع نکوئی پس تو نزدیکی بجوی بسوی پروردگار خود بانواع عقل و سر یعنی صرف نمای عقل و رای خود را بتفکر در صفات و شیونات ذات و محافظت کن سر خود را از غیر حق تعالے و بصرف عقل و حفظ سر سبقت نمای مردم را بدرجات و قرب حق نزد مردم در دنیا و عند اللہ تعالی در آخرت —

جوہر در آنکہ ذکر فاضل ترین عملہاست شیخ قطب الدین دمشقی قدس سرہ در رسالہ مکیہ میفرمایند اعلم انہ قد انکشف لارباب البصائر ان الذکر افضل الاعمال

امر الذکر قال اللہ تعالیٰ ولذکر اللہ اکبر قال ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہ لہ وجہان
احدہما ان ذکر اللہ تعالیٰ لکم اکبر من ذکرکم ایاہ والآخر ان ذکر اللہ تعالیٰ اکبر من کل
عبادۃ سواہ بدان بدرستے کہ شان اینست کہ بتحقیق کشف شدہ است مر صاحبان بینائی یعنے
عارفان را بدرستی کہ ذکر فاضل ترین عملہاست ولہذا بزرگ شد کار ذکر مقرون بافکر زیرا کہ گفت
خداوند تعالیٰ ہر آئینہ ذکر خداوند تعالیٰ بزرگ ترست گفت ابن عباس مر این آیت را دو وجہ است یکی اینست
کہ ذکر خداوند تعالیٰ بزرگ ترست از یاد کردن شما مر خداوند تعالیٰ را و وجہ دوم آنکہ بدرستی کہ ذکر خداوند تعالیٰ
بزرگ ترست از ہر عبادتی کہ جز ذکرست وقال علیہ السلام یقول اللہ تعالیٰ انا مع عبدی ما ذکرنی و تحرک
بی شفتاہ وسئل رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ای الاعمال افضل فقال ان تموت
ولسانک رطب بذکر اللہ تعالیٰ و فرمود رسول علیہ السلام کہ میفرماید خداوند تعالیٰ من با بندۂ خویشم مادام کہ ذکر
میکند مرا ومی جنباند بسبب نام من دو لب خود را و پرسیدہ شد رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ
واصحابہ وسلم کدام عمل فاضل ترست پس فرمودند فاضل ترین عمل آنست کہ بمیری تو و زبان تو تر باشد
بذکر خداوند تعالیٰ نہی حیات و نہی ممات و نہی دولت و نہی عزت کہ مردان بدین گونہ باشد
و جز ذکر خداوند تعالیٰ ہر زبان نراند والذکر یوصل الذاکر الی المذکور بل یجعل الذاکر مذکورا
لقولہ تعالیٰ فاذکرونی اذکرکم و ذکر میرساند ذاکر را سوی مذکور بلکہ بگرداند ذاکر را مذکور لقولہ تعالیٰ
فاذکرونی اذکرکم یعنی چون بندہ خداوند تعالیٰ را ذکر کند پس لاجرم ذاکر مذکور خداوند تعالیٰ
میگردد و این در ابتدا حال ست تا چون بہ نہایت کار رسد ذکر زبان بذکر دل می شود بلکہ بذکر
خفی میرود آن ہنگام ذکر را از ذاکر بستانند نہ ذکر باشد نہ ذاکر ماند ذاکر عین مذکور شود اعلم ان
جمیع العبادات المراد منہ الذکر وقال اللہ تعالیٰ اقم الصلوٰۃ لذکری بدان بدرستے
کہ جمیع عبادات کہ ہست مراد و مقصود از ان عبادات ذکرست فرمود خداوند تعالیٰ برپا دار
نماز را از جہت یاد کردن من یاد وقت یاد کردن من یا برای یاد کردن من

جوہر در آنکہ ذکر ضد نسیان ست حضرت شیخ کلیم اللہ قدس سرہ در کشکول می فرمایند
کہ ذکر ضد نسیان ست پس انچہ ترا از ان یاد مقصود حاصل شود توسل والتفات بآن عبادات
سواء کان اسماء او رسما او فعلا او جسما او جسمانیا او مجردا او غیر ذلک وانچہ ترا از ان نسیان
مقصود حاصل شود توسل والتفات باین ضلالت و بطالت بود سواء کان اسماء او غیر ذلک
پس ہمہ افعال واقوال واحوال صوفی بشرط تذکر و تیقظ و انتباہ ذکرست و بشرط عدم

جوهر در ذکر کلمه طیبه حضرت شیخ فانی فی الله شاه کلیم الله دهلوی قدس سره در کشکول
میفرمایند که در خلوت تنگ و تاریک مربع نشیند اگرچه مربع نشستن بدعت ست و جلسه متکبران
در جمله اوقات منهی ست الا وقت ذکر گفتن که حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله وصحبه
وسلم چون نماز بامداد گذاردی در مقام خویش مربع بذکر بنشستی تا آفتاب نیک برآمدی و
پشت راست دارد و چشم ها بربندد و هر دو دست بر هر دو زانو نهد و از انگشت نرینه پای راست
و بانگشت متصل آن رگ کیماس جانب چپ را محکم گیرد تا در باطن قلب حرارتی پیدا آید
که موجب تصفیه است و ازین حرارت چربی گرداگرد دل که محل و مقر خناس گفته اند بگدازد
و وساوس و هواجس کم گردد بعده بالبت و یک زبان بذکر مشغول گردد جهر یا خفیه انچه
مقتضای وقت و طبع باشد و مراعات کند شرائط این بیت را ۵ برزخ و ذات و صفات
و مد و شد و تحت و فوق + می نماید جا البته کل نفس ذوق و شوق + و شرائط این بیت را
در ذکر سه پایه نیز مراعات نمایند اما آنجا بمعنی دیگر ست و اینجا مقصود اینست که مراد از برزخ و واسطه
صورت شیخ ست و مراد از ذات وجود مطلق حق تعالی و مراد از صفات ائمه سبعه که حیات و علم
و سمع و بصر و قدرت و ارادت و کلام ست و مراد از مد مد کلمه لا و از شد تشدید الا الله و مراد از تحت
شروع از زانوی چپ و ایصال کلمه لا تا سر زانوی راست و از انجا ایصال کلمه اله تا کتف راست
و آنجا نفس است کرده بقوت زدن بر فضا دل بکلمه الا الله و این مراد ست از فوق و

این ذکر را نفی و اثبات چهار ضربی گویند کما مر

جوهر در رشحات مذکور ست که حضرت مولانا سعد الدین فرموده اند که طریق تعلیم ذکر آنست
که اول شیخ بدل گوید لا اله الا الله محمد رسول الله مرید دل خود را حاضر کند و در مقابله دل
شیخ بدارد و چشم فراز کند و دهان را استوار دارد و زبان را بر کام چسپاند و دندان را برهم نهد
و نفس را بگیرد و با تعظیم و قوت تمام در ذکر شروع کند بر موافقت شیخ و بدل گوید نه بزبان و در
حبس نفس صبر کند و در یک نفس سه بار گوید چنانکه اثر حلاوت ذکر بدل رسد و حضرت ایشان
در بعضی از کلمات قدسیه خود نوشته اند که مقصود از ذکر آنست که دل همیشه آگاه بحق سبحانه و تعالی
باشد بوصف محبت و تعظیم و اگر در صحبت ارباب جمعیت این آگاهی حاصل شود خلاصه ذکر حاصل
شود و اگر در صحبت این آگاهی حاصل نشود طریق آنست که ذکر گفته شود و طریقی که نگاهداشت
این آسان تر بود آنست که دم را در زیر ناف حبس کرده و لب را بلب چسپاند و زبان را بکام

بروجهی که نفس در درون بسیار تنگ نشود و حقیقت دل را که عبارت از آن معنی مدرکه دراک ست که هر طرف
می‌رود و اندیشه دنیا و مصالح دنیا وی همه او می‌اندیشد. و در طرفة العین او را بآسمان رفتن و تمام عالم را
سیر کردن میسر ست از همه اندیشه با بیزار سازد و وی را متوجه گوشت پاره که بر صورت صنوبر ست گرداند
و او را مشغول بذکر گفتن کند. باین طریق که کلمه لا را بطرف بالا کشد و کلمه اله را بطرف دست راست حرکت کرده
و کلمه الا الله را سخت بر دل صنوبری زند چنانکه حرارت او بتمام اعضا برسد و در طرف نفی وجود جمیع محدثات را بنظر
فنا مطالعه باید کرد و در طرف اثبات وجود حق سبحانه و تعالی را بنظر بقا و مقصود مطالعه باید نمود و جمیع
اوقات را مستغرق این ذکر باید گردانید و هیچ شغل از آن باز نباید ماند تا بواسطه تکرار کلمه صورت
توحید. در دل قرار گیرد و ذکر صفت لازم دل گردد

جوهر شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند. که مشائخ طریقت
از جمله اذکار ذکر لا اله الا الله را اختیار کرده اند و حدیث نبوی چنین وارد ست که افضل الذکر لا اله
الا الله و صورت این ذکر مرکب ست از نفی و اثبات و در کلمه توحید نفی ما سوی حق و اثبات حق سبحانه
و تعالی است و خلاص از شرک خفی جز بمداومت و ملازمت بر معنی این کلمه حاصل نیاید پس ذاکر می‌باید
که در وقت جریان این کلمه بر زبان موافقت میان دل و زبان نگاهدارد و در طرف نفی وجود جمیع
محدثات را بنظر فنا مطالعه نماید و در طرف اثبات وجود قدیم بعین بقا مشاهده فرماید تا بواسطه
تکرار این کلمه صورت توحید در دل قرار گیرد و ذکر صفت لازم دل گردد و در اوقات فترات ذکر
لسانی فتور و قصور بدوام ذکر راه نیابد. و صورت توحید که معنی ذکر ست از وجه ظاهر دل محو شود و حقیقت
آن در وجه باطن دل ثبت گردد و حقیقت ذکر با جوهر دل متحد شود و ذاکر در ذکر و ذکر در
مذکور فانی گردد.

جوهر بجلسه معهود لا اله از جانب چپ تا کتف راست رسانیده سر و کمر بلند کرده الا الله بر سبا
ضرب کند یعنی بر دل و بهمین روش مدام مشغول شود و این ذکر را نفی و اثبات دو ضربی گویند
یک ضربش لا اله است بر کتف یمین و ضرب دوم الا الله ست بر فضای دل و باید که محمد رسول الله
سوم بار یا پنجم بار یا هفتم بار یا نهم بار بگوید

جوهر در ذکر سه پایه حضرت شیخ کلیم الله قدس سره در کشکول میفرمایند. که ذکر سه پایه بمثابه بیتی ست
که او را سه پایه باشد که بی وجود یکی قائم نتواند شد و این ذکر را سه رکن ست یکی اسم ذات دوم ملاحظه
صفات امهات یعنی علیم و سمیع و بصیر سوم واسطه که آنرا برزخ و رابطه گویند و شرائط شده این ذکر

هفت ست که برزخ وذات وصفات وشد ومد وتحت وفوق + می نماید طالبان را کل نفس وفوق وشوق
برزخ عبارت از واسطه است وذات عبارت از اسم ذات وصفات عبارت از صفات امهات یعنی علیم
وسمیع وبصیر وشد عبارت از تغلیظ تشدید الله ومد عبارت از تمدید الف الله وتحت عبارت از انست که همزه
الله را از زیر ناف کشد باقوت وفوق عبارت از انست که در دماغ تمام کند وطریقش آنست که همزه الله را
از تحت ناف بقوت برکشد وتمام دم را بسوی سینه بگیرد وقبض دم کند وبدل الله گوید باز باوے
سمیع بگوید باتصور معنیش باز الله گوید وباوی بصیر گوید باتصور معنیش باز الله گوید وباوے
علیم گوید باتصور معنیش واین را عروج گویند ثم العلیم ثم البصیر ثم السمیع واین را نزول گویند
ثم السمیع ثم البصیر ثم العلیم واین را عروج ثانی گویند وسر درین آنست که احاطه سمیع کمتر از
احاطه بصیر ست واحاطه بصیر کمتر از احاطه علیم ست پس سالک دراول حال در مرتبه عقل وشهادت ست
که مرتبه است کمتر از همه مراتب پس تقدیم سمیع نماید وچون ازین ترقی نماید وبمرتبه غیب رسد تصور بصیر
نماید وچون ازین ترقی کند وبمرتبه غیب الغیب رسد علیم تصور نماید وباز رجوع نماید وباید دانست که الله سمیع
الله بصیر الله علیم الله علیم الله بصیر الله سمیع الله سمیع بصیر الله علیم یک ذکر ست که مشتمل بر
دو عروج متوسط النزول ست وحبس دم آنقدر نماید که در دو وسه ذکر یا زیادت تا دویست وپنجاه ذکر
تواند کرد تا حرارت در باطن پیدا آید۔

جوهر در ذکر ناسوتی وملکوتی وجبروتی ولاهوتی حضرت شیخ کلیم الله قدس سره در کشکول
میفرمایند که مجموع کلمه لا اله الا الله محمد رسول الله ذکر ناسوتی ست والا الله ملکوتی والله
جبروتی وهو لاهوتی

جوهر در سند ذکر حدادی دو زانو نشیند چنانچه هر دو سرین بر زمین باشد وهر دو دست بهیئة
جانب آسمان دراز کرده لا اله گویان بر هر دو زانو ایستاده شود وچون به نشستگاه آید هر دو دست
میان هر دو زانو نهد والا الله بر سینه ضرب کند وبعضی لا اله از دل بکتف رسانند وضرب الا الله
بر دل زنند وبعضی اسم مبارک الله گویند وهو بر سینه ضرب کنند واین ذکر منقول است از امام
ابوحفص حداد قدس سره۔

جوهر در آنکه سالک حقیقت خود را مشهود چشم دل خود دارد حضرت شیخ کلیم الله قدس سره
در کشکول میفرمایند که سالک بچشم دل بسوی حقیقت خود که عبارت از حقیقت جامعه اوست نگرد و
حقیقت خود را مشهود چشم دل خود دارد در همه احوال وافعال پس نظر کند که حقیقت جامعه وی بوجه جمیع

موجودات حسنه وقبیحه ولطیفه وکثیفه محسوسه وغیر محسوسه ساریست تا آنکه مشاهده کند که جمیع موجودات عوالم قائم بانیست واین سرایت در همه موجودات کرده پس هرچه محسوس ومعقول افتد آئینه باشد که در وبیند حقیقت جامعه خود را گویا تمام عالم بمنزله جسم آمده وسالک بمنزله روح آن جسم واین مرتبه را جمع الجمع گویند وچون این مراقبه قوت گیرد وانچه در عوالم بگذرد مر سالک را ازان اطلاع افتد اگر شادی است شادی واگر غمی ست غم زیرا که ادراک روح بغم ونعم بدن از جمله ضروریات است —

جوهر در ذکر مشی اقدام حضرت شیخ کلیم الله قدس سره در کشکول میفرمایند اگر شتاب رود در هر گامی الا الله گوید واگر آهسته رود در وضع پای راست لا گوید ودر وضع پای چپ اله گوید باز در وضع پای راست الا گوید ودر وضع پای چپ الله گوید واگر میانه رود در هر قدمی الا الله گوید

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت ناصر الحق والدین خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که خواجه محمد علی حکیم ترمذی قدس سره فرموده اند که زندگی دل را درجات ست وزندگی دل حاصل نمی شود جز باقتضا واقتضا دوام ذکرست در نوم ویقظه وذکر در نوم آنست که در خواب بیند که ذکر می گوید واین ذکر را که در خواب گویند حضرت شیخ اکبر قدس سره وبعضی دیگر از مشائخ طریقت موجب ترقی نمی فرمایند زیرا که ترقی منوط بعمل ست که ناشی از علم باشد وانچه در خواب دیده می شود که بذکر مشغول ست نه ازین قبیل است

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که حضرت خواجه محمد پارسا قدس سره فرموده اند که مداومت بر ذکر بجای میرسد که حقیقت ذکر با جوهر دل یکی می شود ومعنی این سخن تواند بود که این باشد که چون حقیقت ذکر امریست منزه از حرف وصوت وجوهر دل که عبارت ست از لطیفه مدرکه که وی نیز منزه است از شائبه کم وکیف پس بواسطه کمال شغل این طائفه بآن امر منزه از حرف وصوت میان ایشان اتحادی شود ووصف یکی ویگانگی روی نماید دران حال ذاکر بواسطه استیلاء مذکور هیچ تفرقه وتمیز نتواند کرد میان دل وحقیقت ذکر چه دل ادراک مذکور ارتباط بر وجهی شده که غیر مذکور در اندیشه وی گنجائی ندارد

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که چون در صحبت ارباب جمعیت نشسته شود ودل بجناب حق سبحانه وتعالی جمع گردد وآرام گیرد آنجا احتیاج بذکر گفتن نیست زیرا که غرض از ذکر حصول این نسبت ست وذکر از برای آنست که مجتبی که در دل مضمرست ظاهر گردد

جوهر بدانکه ذکر با جماعت بهتر بود وحلقه نشستن در حالت ذکر امری جائز وپسندیده است ...

ابراهیم علی نبینا وآله وعلیه السلام از جناب حق سبحانه وتعالی جماعتی درخواستند وجناب خداوند تعالی
جمعی از غیب فرستاد پس حضرت ایشان با آنجماعت ذکر جناب خداوند تعالے میگفتند و بروایت
حضرت امام احمد حنبل قدس سره حضرت داؤد علی نبینا وآله وعلیه السلام نیز با جماعت ذکر جناب
خداوند تعالی میگفتند

جواهر در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره در معنی آیة فاعرض
عمن تولی عن ذکرنا میفرمودند که این آیت متناول دو معنی ست یکی آنکه از ظاهر آیت مفهوم
می شود که اعراض کن از طائفه که از ذکر ما اعراض کرده اند که اهل جحود وغفلت اند ودیگری
آنکه طائفه هستند که از کمال استغراق واستهلاک در شهود مذکور وصف ذکر از ایشان مرتفع شدست
اگر فرضا ایشان را بذکر تکلیف کنند ذکر ایشان را مانع از شهود مذکور خواهد شد پس حضرت رسول
مقبول صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم مامور شدند بآنکه اعراض کنند از چنین طائفه که اعراض
کرده اند از ذکر ودر شهود مذکور مستغرق شده باینمعنی که ایشان را بذکر گفتن تکلیف نفرمایند

جواهر حضرت شیخ فانی فی الله شاه کلیم الله قدس سره در کشکول میفرمایند که خطرات چهار اند
خطره شیطانی وآن موجب تکبر وغضب وعداوت وحسد وامثال آنست خطره نفسانی وآن موجب
شهوت طعام وفرج وادخار وزینت وامثال آنست خطره ملکی وآن موجب طاعات وعبادات برای
مثوبات وامثال آنست خطره رحمانی وآن موجب اخلاص ومحبت وشوق وامثال آنست پس سر زانوی
چپ موضع دفع خطره شیطانی ست که مقر او چپ ست وسر زانوی راست موضع دفع خطره نفسانی ست
که همواره میان نفس وشیطان مقابله شرکت ست در اغوا (گمراه کردن ۱۲) وکتف راست موضع دفع خطره ملکی است
که کاتب یمین ست وفضای دل مقر وموضع نصیب خطره رحمانی ست وچون ملاحظه در تفصیل
این خطرات موجب تشتت بال وتوزع حال ست پس امر کلی که جامع این مراتب باشد تلقین فرمایند
پس در اوائل لا اله الا الله ای لا معبود الا الله ثم لا مقصود الا الله ثم لا مطلوب الا الله
ثم لا موجود الا الله همه خطرات در حیطه این منطمس گردد واین بی هیچ در اول حال تلقین همین اخیر احسن میداند
که رفع سوئت وکوتاه کردن سفر اقرب الصواب است

جواهر در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک
فرمودند که خناس دیویست که دائم در دل فرزند آدم باشد هرگاه مردم بذکر جناب حق سبحانه وتعالے
مشغول شوند او دفع شود بعد از آن فرمودند که مولانا علاء الدین ترمذی در نوادر الاصول همی آرند

که چون حضرت آدم علی نبینا و آله و علیه السلام از بهشت بدنیا آمدند روزی حضرت حوا نشسته بودند ابلیس
بیامد و خناس را بیاورد و حضرت حوا را گفت که این فرزند من ست این را پیش خود داری این بگفت
و برفت حضرت آدم علیه السلام رسیدند خناس را دیدند از حضرت حوا پرسیدند که این کیست فرمودند که این را ابلیس
بیاورد و گفت که فرزند من ست این را پیش خود بداری حضرت آدم علیه السلام فرمودند که چرا قبول کردی او
مارا دشمن ست پس حضرت آدم علیه السلام خناس را چهار پرکاله کرده بر سر چهار کوه نهاد چون حضرت آدم علیه السلام غائب
شدند ابلیس بیامد و حضرت حوا را پرسید که خناس کجاست حضرت حوا فرمودند که حضرت آدم او را
چهار پرکاله کرده بر سر چهار کوه نهاد ابلیس چون بشنید آواز داد که یا خناس خناس در زمان حاضر شد
هم بر هیئت اولی چون ابلیس بازگشت حضرت آدم بیامدند باز خناس را استاده دیدند پرسیدند
که چه حال ست حضرت حوا صورت حال باز گفتند حضرت آدم علیه السلام باز آن خناس را بکشت و ذره ذره بکرد
و بسوخت و آن ذرات را در آب روان انداخت چون حضرت آدم علیه السلام غائب شدند باز ابلیس بیامد
و از حال خناس پرسید حضرت حوا صورت حال باز گفتند ابلیس آواز داد که یا خناس خناس در زمان
حاضر شد چون ابلیس بازگشت حضرت آدم علیه السلام بیامدند و خناس را حاضر دیدند و ماجرای حال معلوم کردند
این بار خناس را بکشتند و بپختند و بخوردند درین میان ابلیس بیامد و آواز داد که یا خناس
خناس از دل آدم آواز داد و گفت لبیک ابلیس گفت همانجا باش که مقصود من همین بود

جوهر در موضوع و مبادی و مسائل علم تصوف علم الٰهی که عبارت از علم تصوف است
اشرف و اعلی جمیع علوم دینیه است زیرا که موضوع آن ذات حق و وجود مطلق ست و مبادی این
علم امهات حقیقی ست و مسائل آن عبارت ست از انچه بدو تعین می شود حقائق و متعلقات این
اسمائ ثلثه نیز درین علم مبین می شود و وصول العبد الی ربه و القرب منه الذی هو المقصد الاعلی
من تحصیل العلوم و الاعمال و الطاعات و العبادات و هیچ یک از علوم دیگر مستجمع این امور
نیستند پس علم تصوف اشرف و اعلی جمیع علوم باشد —

جوهر صاحب حقائق نما قدس سره میفرمایند که علم حقائق را احاطه است بجمیع علوم متعارفه
متداول ست در میان علما و حکما چرا که بیان این علم متعلق بذات و صفات حق تعالی است و ذات
و صفات او سبحانه بر جمله اشیا محیط ست پس علم حقائق بر جمله علوم متداوله محیط باشد و چنانکه سائر
علوم را موضوع و مبادی و مسائل ست این علم را نیز هست و موضوع و مبادی و مسائل جمیع علوم
فرع موضوع و مبادی و مسائل این علم ست و موضوع این علم وجود حق تعالی است چرا که وضع این

علم معرفت وجود حق ست چنانچه موضوع علم طب بدن انسان که شناخته می‌شود از واحوال بدن انسان ومبادی او امهات صفات حقائق که لازم وجود حق اند که عبارت از اسماء ذات وصفات وافعال اند ومسائل او عبارت ست از انچه بدو مبین می‌شود حقائق ومتعلقات اسماء ثلثه و مرجع این همه بدو چیزست معرفت ارتباط عالم بحق وحق بعالم وانچه ممکن ست از معرفت وانچه دشوارست پس چاره نیست مرکسانی راکه طالب معرفت این مبادی ومسائل باشند مسلم داشتن طائفه اهل الله راکه عارفان الهی اند علم حقائق اشرف واعز جمیع علوم ست بشرف موضوعه وعز مبادیه ومسائله واگرچه موضوع کلام وحکمت موضوع علم الهی ست لیکن دران علم از کیفیت وصول عبد بحضرت پروردگار خود بحث نمی‌کنند پس این علم انفع باشد وارفع از جمیع علوم۔

جوهر مخفی نماند که بمجرد ضبط مقالات ارباب توحید وتخیل معانی آن اکتفا کردن وآنرا مرتبه از مراتب کمال شمردن غایت خسران ونهایت حرمان ست نه هرکه از مشاهدات صوفیه تعبیر کند صوفی مشاهده باشد ونه هرکه از معارف ارباب توحید دم زند عارف موحد گردد چنانچه بلبل شیراز قدس سره میفرمایند۔

نه هرکه چهره برافروخت دلبری داند	نه هرکه آئینه سازد سکندری داند
نه هرکه طرف کله کج نهاد وتند نشست	کلاه داری وآئین سروری داند
هزار نکته باریک‌تر زمو اینجاست	نه هرکه سر بتراشد قلندری داند

وحضرت شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند رباعی

تا کرده طلسم هستی خویش خراب	از گنج حقیقت نتوان کشف حجاب
دریاست حقیقت وسراب ست سخن	سیراب نشد کسی ز دریا بسراب

رباعی

از ساحت دل غبار کثرت رفتن	خوشتر که بهرزه دُرّ وحدت سفتن
مغرور سخن مشو که توحید خدا	واحد دیدن بود نه واحد گفتن

تامل در کلمات قدسیه ارباب توحید وتفکر در انفاس متبرکه اصحاب مواجید تنبیه وتشویق راست نه تحصیل کمال معرفت وتحقیق را زیراکه علوم ومعارف ایشان ذوقی ووجدانی ست نه تقلیدی ونقلی یا عقلی وبرهانی پس بالکلیت بساط جستجو در نوشتن وبگفت وگوی بی حاصل خرسند گشتن کمال جهالت وغایت ضلالت ست از گفتن بزبان تا یافتن بوجدان تفاوت بسیارست

وا زشنیدن بگوش تا کشیدن در آغوش درجات بیشمار هر چند نام شکر بری تا شکر نخوری کام تو شیرین
نشود و هر چند وصف نافه گوئی تا نافه بوئی مشام تو مشکین نگردد پس چون طالب صادق را بواسطه
مطالعه این سخنان سلسله شوق در حرکت آید و داعیه طلب قوت گیرد می باید که بمجرد گفت و شنید
بسند نکند بلکه کمر اهتمام در بندد و حسب المقدور در تحصیل این مطلوب بکوشد شاید که توفیق موافق کافی و کافی شدن ۱۲
آید و سعادت مساعدت نماید و حضرت شیخ اوحد الدین کرمانی قدس سره میفرمایند ؎

اسرار حقیقت نشود حل بسؤال ... نه نیز بدر باختن حشمت و مال
تا دیده و دل خون نکنی پنجه سال ... هرگز ندهند راحت از قال بحال
اوحدی شصت سال سختی دید ... تا شبی روی نیکبختی دید
این همه گفت و گوی توحید ست ... راه وحدت بترک و تجرید ست
سخن وحدت ست همچو سراب ... از سراب ای پسر که شد سیراب

آورده اند که شخصے را در اثناے تفکر و تعمق در مسئله توحید خواب در ربود کتابی در نظرش
داشتند بر حاشیه آن نوشته بود که دریافت سر توحید جز بزوال تعینات و فنا رسوم و عادات
دست ندهد و تصرف کردن در آن بنظر عقلی محل خوف سوء خاتمت ست والله ولی الهدایة والآیة

جوهر تناسخ تعلق روح ست ببدن بعد از خراب شدن بدن اول و مستلزم تکرار ست
زیرا که همان روح ست که بعد از مفارقت از بدنی متعلق ببدنی دیگر میگردد و هم جماعتے
که روح را قدیم میگویند و قائم بنفس خود نمی دانند بلکه جهت بقا محتاج ببدن دیگر میدارند
و تجلی ظهور حقیقت ست در هر مظهرے بخصوصیتے وصفتی و نوعی نه بر سبیل تکرار شرح گلشن راز

جوهر در اساس خانقاه و فائده آن صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند
که هر چند بنار خانقاه و اختصاص آن بمحل مساکنت و اجتماع متصوفه رسمی محدث ست
از جمله مستحسنات صوفیان و لیکن خانقاه را با صفه که مسکن فقراء صحابه بود در روزگار
حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم مشابهتی و نسبتی ست چه صفه دالان ۱۲
مقامی بود در مدینه محل سکون و اجتماع فقراء اصحاب حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه
و سلم هر کرا او را مسکنی نبودے در انجا اقامت نمودی و اگر کسی بمدینه رسیدی و آشنائی نداشتی که بر و
فرود آید بصفه نزول کردی و در تاسیس بنار خانقاه چند فائده است یکی آنکه محل نزول و سکون
دل نفقه بود از فقراء که ایشان را مسکنی و ماوائے دیگر نباشد دوم آنکه بسبب مساکنت در وی متصوفه را

بایکدیگر اجتماع وصحبت بیشتر دست دهد سوم آنکه بسبب اتحاد مسکن واطلاع بر احوال یکدیگر رقیب یکدیگر باشند

جوهر دربیان رسوم اهل خانقاه وخصائص ایشان صاحب مصباح الهدایة قدس سره

میفرمایند که اهل خانقاه دو طائفه اند مسافران ومقیمان اما رسم صوفیان در سفر آنست که چون بخانقاه قصد نزول دارند جهد کنند تا پیش از عصر بمنزل رسند واگر در راه بعذری متخلف شوند ووقت عصر در اید آن شب بمسجد یا گوشه دیگر نزول کنند وروز دیگر بوقت ارتفاع آفتاب قصد خانقاه کنند وچون در خانقاه روند اول تحیت مقام را دو رکعت بگذارند پس سلام کنند وبمعانقه ومصافحه با حاضران مبادرت نمایند وسنت آنست که از جهت مقیمان بحق القدوم عوافقه از طعام یا غیر آن درمیان آرند وبکلام مسابقت نمایند وسه روز از خانقاه بقصد مهمی که دارند از زیارت احیا واموات نروند تا هیات باطن از تغیرات عوارض سفر بقرار خود باز آید و بی اجازت از اهل خانقاه بر خروج اقدام نمایند واما مقیمان خانقاه باید که مسافران را به تودد وطلاقت وجه تقرب کنند واگر مسافری بخانقاه رسد بنظر حقارت وعدم مبالات در وننگرند ومقیمان خانقاه سه طائفه اند اهل خدمت واهل صحبت واهل خلوت اهل خدمت طائفه باشند از مبتدیان ایشان را خدمت فرمایند تا بدان واسطه مقبول ومنظور دلها شوند آنگاه اهلیت صحبت واستعداد قبول فوائد یابند وببرکت صحبت شایسته خلوت شوند۔

جوهر حضرت سلطان المشائخ در راحت القلوب وصاحب سیر الاولیا از خواجگان چشت روایت کرده اند که حضرت سرور عالم صلی الله تعالیٰ علیه وآله واصحابه وسلم در شب معراج خرقه از حضرت عزت یافته بودند حضرت ابو بکر صدیق را فرمودند که اگر این خرقه بتو دهم چه کنی گفت که من صدق ورزم بعده بحضرت عمر فرمودند که اگر بتو دهم چه کنی عرض کردند که عدل کنم بعده بحضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه فرمودند که اگر بتو دهم چه کنی عرض کردند که سخاوت ورزم بعده بحضرت امیر المومنین علی ابن ابیطالب کرم الله تعالیٰ وجهه فرمودند که اگر این خرقه بتو دهم چه کنی عرض کردند که من پرده پوشی کنم وعیب بندگان حق تعالیٰ بپوشم حضرت سید عالم صلی الله تعالیٰ علیه وآله واصحابه وسلم آن خرقه بحضرت امیر المومنین علی ابن ابی طالب کرم الله تعالیٰ وجهه عطا فرمودند وفرمودند که مرا فرمان حضرت خداوند تعالیٰ چنین بود که هر که این جواب دهد خرقه باو دهی کما مر وصاحب لطائف اشرفی قدس سره میفرمایند که باتفاق مشائخ حضرت جبرئیل جامه از حضرت صمدیت آورده وحضرت رسالت صلی الله تعالیٰ علیه وآله واصحابه آنرا چهار قسمت کرده قطعه بابو بکر صدیق

وقطعه بعمر رضی خطاب وقطعه بعثمان رضی بن عفان وقطعه بعلی ابن ابیطالب داده ومیت کردند که اکفنی ساخته
کنید در وقت حاجت بیارید چون حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله وصحابه وسلم آن جامه را
طلب کردند از اصحاب مذکور سه کس رفتند ونیافتند حضرت علی هر چهار قطعه بخدمت حضرت سید عالم
صلی الله تعالی علیه وآله وصحابه وسلم آوردند فرمودند که ترا مبارک باد بپوش وبپوشان

جواهر در ذکر چهار پیر از حضرت امیر المومنین اسد الله الغالب علی ابن ابیطالب کرم الله
تعالی وجهه خرقه خلافت فقر بچهار کس رسید. که ایشان را چهار پیر گویند. اول حضرت امام حسن
علیه السلام دوم حضرت امام حسین علیه السلام سوم خواجه کمیل بن زیاد چهارم خواجه حسن بصری
واین نزدیک اکثر مشائخ کبار ست وبعضی گویند. که خرقه خلافت حضرت امیر المومنین علیه السلام
تنها بحضرت خواجه حسن البصری رسید واین ضعیف ست از انکه امامت وخلافت حضرت امام حسن
علیه السلام از اکثر کتب معتبره ثابت ست وصاحب نفحات از امام مجد الدین بغدادی نقل میکند
که خرقه حضرت امیر علیه السلام بدو کس رسیده یکی خواجه حسن بصری ودوم خواجه کمیل بن زیاد ودر
لطائف اشرفی مذکورست که در ارادت خواجه حسن بصری اختلاف ست بعضی گویند. که ایشان را
ارادت بحضرت امام حسین علیه السلام ست وبعضی گویند که ایشان را ارادت بخواجه کمیل بن زیاد ست
فاما اصح آنست که ایشان را ارادت بحضرت امام حسین علیه السلام ست وبعضی گویند که ایشان را
ارادت بحضرت علی مرتضی است - مراة الاسرار -

جواهر در الباس خرقه صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند. که از جمله رسوم موضوعه
صوفیان یکی الباس خرقه است واز جمله فوائد آن یکی تغیر عادتست وفطام از مالوفات طبعی و
حظوظ نفسانی چه نفس را همچنانکه در مطعومات ومشروبات ومنکوحات شربی ولذتی است در (مفارقت از هر چیز)
ملبوسات نیز حظی ست وهر لباسی که پوشیدن آن نفس را عادت گشت بیشک از وی حلاوتے
یابد پس تغیر لباس صورت تغیر عادت بود وتغیر عادت عین عبادت ست وخرقه دو نوع است
خرقه ارادت وخرقه تبرک خرقه ارادت آنست که چون شیخ صدق ارادت مرید در طلب حقتعالی
مشاهده کند ویرا خرقه پوشاند وخرقه تبرک آنست که کسی بر سبیل حسن ظن ونیت تبرک بخرقه مشائخ
آنرا طلب کند وبعضی برین دو خرقه خرقه ولایت زیاده کرده اند وآن آنست که چون شیخ در مرید آثار
ولایت وعلامت وصول بدرجه تکمیل وتربیت مشاهده کند وخواهد که اورا به نیابت وخلافت خود
نصب کرده بطرفی فرستد واورا در تصرف وتربیت خلق ماذون گرداند ویرا خلعت ولایت و

تشریف عنایت خود پوشاند

جوهر در اختیار خرقه ملون صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که اختیار خرقه ملون بجهت صلاحیت قبول اوساخ وتفریغ خاطر اهل معاملات ومراقبات از اهتمام بحافظت جامه سفید واشتغال بغسل آن از جملهٔ مستحسنات متاخرست اگرچه از صدر نبوت فضل بسیار در شان جامه سفید وارد ست ولون ازرق اختیار متصوفه است با آنکه لون سیاه در قبول اوساخ از ازرق تمامتر و اهل این طریق سه فریق اند فریق اول مبتدیان وحال ایشان ترک اختیار بود با شیخ ایشان را بخود هیچ چیز جائز نه الا بارادت شیخ وفریق دوم متوسطان وحال ایشان ترک اختیار بود با حق تعالی وایشان را در لباسی مخصوص اختیار نه هرچه مقتضی وقت باشد ایشان بحکم آن باشند. وفریق سوم منتهیان وایشان باختیار حق تعالی مختار باشند ایشان هرچه اختیار کنند مختار بود ومرید حقیقی چون زمام اختیار بدست تصرف شیخی کامل صاحب بصیرت سپارد ومنقاد ومستسلم او گردد شیخ او را از عادات طبعی ومالوفات نفسانی فطام فرماید ودر امور دینی ودنیوی او تصرف کند پس اگر ببیند که او را در لباس مخصوص لذتی ست او را از آن بیرون آرد ولباس دیگر پوشاند وبعضی از مشائخ مریدان را به تغیر لباس نفرموده اند وهم بران لباس که داشته بملازمت ترغیب نموده نظر ایشان بر اخفاء حال وترک اظهار بود ومشائخ بر مثال طبیبان اند امراض مریدان مختلف هر یک بنوعی که دانسته اند صلاح دران دیده معالجه کرده پس جمله تصرفات ایشان مبنی بر صلاح وصواب بود

(حاشیه: جمع وسخ بمعنی چرک وریم ۱۲)

جوهر در معنی استحسان قدوة المحققین صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که مراد از استحسان استحباب امری واختیار رسمی ست که متصوفه آنرا باختیار خود وضع کرده اند از جهت صلاح حال طالبان بے آنکه دلیلے واضح وبرهانے لائح از سنت بران شاهد بود مانند الباس خرقه وبناء خانقاه واجتماع از بهر سماع ونشستن در چله وغیر آن وطائفه بر ایشان انکار دارند وگویند این طریقه بدعت ست وبدعت عین ضلالت ست جواب آنست که مراد از بدعت مذموم آنست که مزاحم سنت بود اما بدعتی که مزاحم ومنافی سنت نه بود ومتضمن مصلحتی باشد مذموم نیست بلکه محمود باشد مانند قیام کردن بجهت داخل چه این عادت در روزگار حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم سنت نبود وبعد از آن عادتی مستمر گشته میان اهل اسلام واین معنی عین مصلحت ست ومصلحت در شرع معتبر ونیز تصنیف کتب ودرس علوم مستنبطه در

(حاشیه: آینده ۱۲)

عہد رسالت نبود بعد از امتداد زمان علماء اسلام چند کتب در علوم اسلامی تالیف کرده اند
و بعضی علوم از خود استخراج کرده و استنباط نموده مانند فقه و اصول کلام و مسائل اجتهادی در فقه
و هیچ شک نیست در آنکه احداث و ابداع این علوم پسندیده است چه حفظ سنت و علم احکام و استحکام
قواعد دین اسلام بدان منوط و مربوط است پس اگر هر بدعتی ضلالت بودی بایستی که احداث
این امور همه ضلالت بودی و چون حال چنین بود چرا نشاید که طائفه نیز رسوم چند احداث کنند
و مرادشان ازین تزکیه نفوس طالبان و تصفیه قلوب راغبان طریق حقیقت و استجلاب
انوار یقین و حفظ قواعد دین بود

جوهر در شرح رساله مکیه مذکور است که حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه
وسلم شب معراج در بهشت حجره دیدند و دران صندوقی و دران خرقه عرض کردند میخواهم که این
خرقه مرا باشد فرمان رسید که بپوش پوشیدند و عرض کردند که بمن مخصوص باشد یا بکسی از
امتان من برسد فرمان رسید که برسد و سخنی تلقین شد که هر که از چهار یار تو این را جواب بگوید
او را بدهد پس بحضرت امیر المومنین ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه فرمودند که اگر ترا بدهم چه کنی
عرض کردند که صدق ورزم فرمودند اجلس مکانک و بحضرت امیر المومنین عمر خطاب رضی الله تعالی عنه فرمودند
عرض کردند که عدل ورزم فرمودند اجلس مکانک و بحضرت امیر المومنین عثمان رضی الله تعالی عنه فرمودند
عرض کردند که حیا ورزم فرمودند اجلس مکانک و بحضرت امیر المومنین اسد الله الغالب علی بن ابیطالب
کرم الله تعالی وجهه فرمودند عرض نمودند که عیب پوشی بندگان حضرت خداوند تعالی کنم فرمودند
انت له و هو لک خرقه مشائخ همین است کما مر اَرا

جوهر خرقه ارادت و تصوف آنست که بعد از تربیت تمام بپوشانند و خرقه تبرک و تشبه آنکه
در اول قدم بپوشانند تا آن خرقه مرید را قیدی و بازدارنده از معاصی باشد تا اگر آنرا قصد معاصی
شود سوی لباس مردان نظر کند شرم پدید آید و از جناب خداوند تعالی بترسد و مرید تا آنکه در خرقه
تشبه و تبرک است مرید رسمی است و چون خرقه تصوف و ارادت بپوشد مرید حقیقی گردد

جوهر در شرح رساله مکیه است که چون درست شد مرید را مقام توبه و ورع و تقوی و در آمد در مقام
زهد و ادب کرد نفس خود را بمجاهده پس بپوشد مرقع اگر رغبت دارد دران پوشیدن مرقع پوشیدن
دو گروه را رواست یکی منقطعان دنیا و دیگر مشتاقان مولی را مرقع جامه اولیاست و شرط پوشیدن
آن بود که این راکفن بداند که امید از لذات و حیات منقطع گرداند و عمر خود را بر خدمت خداوند تعالی

وقف گرداند و در رساله شیخ علاء الدین سمنانی آورده است اگر نعوذ بالله منها خذلان در رسد و مرید بقهقری
رجوع کند و باز بر بطالت خود رود بر شیخ واجب ست که آن خرقه باز ستاند و اگر شیخ حاضر نباشد بر
خلیفه شیخ یا اصحاب پیش قدم واجب بود که آن خرقه از وی بستانند بعضی مشائخ لباس را بی تکلف
اختیار کنند. و مریدان را بفرمایند تا هر چه بیابند بپوشند اگر عبائی یابند همان و اگر قبائی یابند همان
و این روش بهتر ست ه مراد اهل طریقت لباس ظاهر نیست که بخدمت سلطان برند و صوفی باشند
و بعضی زیاده از یک جامه مکروه پنداشته اند و بعضی زیادت از یک جامه از بهر احتیاط روا داشته اند و بعضی
مرید را جامه و خرقه زرد بپوشانند هر که دنیا را پس پشت انداخته باشد ارسال دنبال عمامه پس پشت کند
و هر که بصفت موتی شده باشد تشبیها للموتی پیش انداز و هر که این دو صفت نباشد در دستار پیچد
و دنباله را پیش سینه جانب چپ اختیار کرده اند بدانکه بعضی مشائخ لباس را بر صفات مخصوص اختیار
کرده اند و لباس بر صفات مخصوص پنج نوع ست مثنی و مرقع و ملمع و خشن و طلق مثنی آنست
که وی را ظهارت و بطانت شود و در میان آن چیزی نباشد و این اول لباس مرید ست و اشاره برانست
که مرید در اول بدو چیز مشغول ست ادای اوامر و اجتناب نواهی پس چون در باطن دو چیز باشد
در ظاهر لباس او مثنی باشد که الظاهر عنوان الباطن پس چون مرید بدین هر دو ثابت قدم شد
و قرار گرفت پس بپوشد مرقع و آن لباسی را گویند که مر او را ظهارت و بطانه بود و میانه ایشان چیزی
از پنبه یا غیر آن بالگنند تا باشد و این اشاره برانست که مرد وی را سه صفت ست نفس الکلمه و عین الکلمه
و محض الکلمه نفس کلمه ثبات ست در ادای اوامر و اجتناب نواهی و عین کلمه انس و آرام ست بذکر
خداوند تعالی و محض کلمه ترقی کردن و قطع مقامات کردن ست و المراد بالکلمه خطاب الله
جل جلاله مع ظاهرا و باطنا و چون مرید درین مقام رسد روا بود که ملمع بپوشد و ملمع لباسی است
که در و رنگهای مختلف باشد و این لباس اشاره است بر آن که بنده شناخته است اختلاف صنائع
و بدائع خداوند تعالی که در عالم ست و فهم کرده است از هر چیزی حقیقت آن و آرام گرفته است دل او
بانواع بلاها و سختیها. آن روا بود که خشن بپوشد و خشن خرقه را گویند که مر او را نگنند تا بسیار بود
و این لباس اشاره است بر قبول کردن جراحتها و معیبتها یعنی بهر سوزنی که میخلانند در خشن میرسانند
جراحتی را در دل خویش و رام میگرداند دل خود را بدان جراحت بعد آن روا بود که طلق بپوشد
و طلق خرقه را گویند که با بسیاری نگندها پکالها وی از خرقهای مختلف از جدید و کهنه بسیار باشد
و این لباس اشارت ست بسوی ترک تکلف و فرو میرانیدن بشریت و ترک التفات بملامتها در دل

وبعضی در اول قدم بپوشانند تا آن پوشش ولباس مرید را قیدی از معاصی وهوا باشد. یا بشرم خلق
یا بشرم خالق واین را خرقهٔ تبرک گویند بعضی فرموده درویش هر لباسی که بپوشد. باید که بنیت ومعنی
بپوشد اگر سپید بپوشد باید که چنانچه او ظاهر سپید پوشیده است باطن را نیز از حقد وحسد وکبر وبخل واز
کدورت مصفی کرده باشد. ولباس کبود لباس اهل مصیبت ست کسی که آنرا بپوشد باید که او برای
گناهان خود همه حال مصیبت دارد ومشائخ فرموده اند هر که با جامهٔ کبود بخسپد در طریقت جنابت بود بروی
غسل لازم شود اما خرقهٔ کبود کسی بپوشد که هواجس شیطانی از الهام رحمانی بداند ولباس سرخ کسی بپوشد
که خود را چون شهید بخون آلوده مرده داند وجامهٔ هزار خلقی کسی بپوشد. که جمیع طرق مشائخ را سلوک کند. وباهمه
اولیا بافعال واقوال متابعت نماید وگلیم کسی پوشد. که از تحمل بار فقر ومجاهده ننالد. واین گلیم از پشم شتر است
ومثل شتر وتنگ بار دنیا وعقبی برو نهند که هیچ از ان ننالد. درویشی در نظر شیخ شهاب الدین سهروردی خرقهٔ
هزار میخی پوشیده وکلام بسیار میکرد شیخ فرمود این خرقه را چه میگویند. گفت هزار میخی فرمود اگر

یک میخ بر دهن میزدی به بودی کلام

جوهر در سماع صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که از جملهٔ مستحسنات متصوفه که محل
انکار بعضی از علماء ظاهرست یکی اجتماع ایشان ست از برای سماع غنا (نغمه ۱۲) والحان واستحضار قوال
ووجه انکار ایشان آنکه این رسم بدعت ست چه در عهد رسالت وزمان صحابه وتابعین وعلماء و
مشائخ سلف معهود نبوده است بعضی از مشائخ متاخران وضع کرده اند ومستحسن داشته جواب آنست
که هر چند بدعت ست ولیکن مزاحم سنت نیست پس مذموم نبود خصوصاً که مشتمل باشد بر فوائد واز جمله
فوائد یکی آنست که اصحاب ریاضات وارباب مجاهدات را از کثرت معاملات گاه گاه اتفاق افتد
که ملالتی وکلالتی در قلوب ونفوس حادث شود وقبضی ویابسی که موجب فتور اعمال وقصور احوال بود
طاری گردد پس مشائخ متاخر از بهر رفع این عارضه ودفع این حادثه ترکیبی روحانی از سماع اصوات
طیبه والحان مناسبه واشعار مشوقه بروجهی که مشروع بود نموده اند. وایشان را بر تناول آن بوقت
حاجت تحریص فرموده تا بدان واسطه کلالت وملالت از ایشان مرتفع شود (فراگرفتن ۱۲) وفائده دوم آنکه سالکان
را در اثنای سیر وسلوک بسبب خطور واستیلاء صفات نفوس وقفات وحجبات بسیار افتد. که بدان سبب
مدتی طریق مزید احوال بر ایشان مسدود گردد وبطول فراق صورت اشتیاق نقصان پذیرد پس
ممکن بود که مستمع را در سماع الحان لذیذه یا غزلی که وصف الحال او بود حالی غریب که تحریک دواعی
شوق کند روی نماید وآن وقفه از پیش برخیزد وباب مزید مفتوح شود وفائده سوم آنکه اهل سلوک را که

حال ایشان از سیر بطیر و سلوک بجذبه و صحبت محبوبی نانجامیده باشد و در اثنای سماع ممکن بود
که سمع روح مفتوح گردد و لذت خطاب ازل و عهد اول یاد آید و طائر روح بیک
نهضت غبار هستی و لوث حدوث از خود بیفشاند و از غواشی قلب و نفس و جمله اکوان
مجرد گردد و در فضای قرب ذات در طیران آید و سیر و سلوک بطیر مبدل شود و بیک لحظه چندان راه
قطع کند که سالها بسیر و سلوک در غیر سماع نتواند کرد و اگر منکر سماع این فوائد را بآفات که در سماع متوقع
بود مقابله کند گوییم رفع آن آفات واجب آید و بامکان وقوع آن ترک سماع لازم نگردد و خیر الاعمال
که صلوة ست در حق بعضی موجب فلاح ست چنانکه قد افلح المومنون الذین هم فی صلوتهم خاشعون
و در حق بعضی سبب ویل چنانکه ویل للمصلین الذین هم عن صلوتهم ساهون باوجود احتمال
سهو و غفلت که موجب ویل ست ترک صلوة جائز نبود و درین زمان سماع بر وجهی که عادت اهل روزگار
و متصوفه رسمی ست عین وبال و محل انکارست چه بیشتر درین وقت مشاهده میرود بنای آن بر دواعی
نفسانی و حظوظ طبعی ست نه بر قاعده صدق و اخلاص و طلب مزید حال که وضع این طریق در اصل
بران اساس بوده است جماعتی را باعث بر حضور مجلس سماع داعیه تناول طعامی که در ان مجمع متوقع
بود و طائفه را میل برقص و لهو و طرب و عشرت و قومی را رغبت بمشاهده منکرات و مکروهات و جمعی را
استجلاب اقسام نعم دنیوی و بعضی را اظهار وجد و حال و گروهی را گرم داشتن بازار و این جمله محض گناه
و عین وبال ست و محل انکار و بساط شکایت نه درین عهد بلکه در زمان رئیس القوم حضرت جنید بغدادی
قدس سره که وقت ظهور مشائخ و اجتماع صوفیان بود و مبسوط بوده است و حضرت ایشان در آخر حال
سماع غنا نمی کردند گفتند اکنون چرا سماع نکنی فرمودند مع من یعنی با که سماع کنم گفتند از برای خود بشنو
گفت عمن از که بشنوم و این قول اشارت بدانست که سماع با یاران همدرد باید کرد و از کسی باید شنید
که صاحب درد بود و از سر صدق و ارادت گوید نه بجهت محض اجرت و شک نیست که آواز خوش از جمله نعمهای
جناب الهی ست و روح انسانی را بسماع اصوات طیبه و نغمات متناسبه التذاذ ادمی بود و روح بعضی از حیوانات
ازان لذت یابد چنانکه شتر بنغمه حدی بار گران بآسانی بکشد و بیک منزل چندین منازل از [illegible]
طی کند حضرت ابو علی دقاق قدس سره میفرمایند السماع حرام علی العوام لانهم یسمعون بحیوة
نفوسهم و مباح علی الزهاد لانهم من ارباب المجاهدات و مستحب لاصحابنا لانهم یسمعون
بحیوة قلوبهم

جوهر در آداب سماع در مصباح الهدایه مذکورست که از جمله آداب سماع اول آنست که اخلاص

نیت بر حضور جمع سماع مقدم دارند. و بازجویند که باعث بران چیست اگر مطلوب نفسانی بود از ان احتراز
واجب دانند. و اگر داعیه صدق و ارادت و طلب مزید حال و شمول برکت جمع بود و مجرد از شوائب هوا
و دواعی طبیعت و حال آنکه در ان مجمع شیخی یا مقدمے که حضور او مغتنم بود حاضر باشد. یا اهل سماع اخوان
متوافق و طالبان صادق باشند توفیق چنین صحبتی غنیمت باید شمرد و اگر معلوم بود که مجمع سماع مشتمل ست
بر بعضی از محرمات و منکرات چون حضور زنان و امردان یا مکروهات چون حضور کسی که نسبت با این طائفه
ندارد و مانند متنزهی که او را ذوق سماع نبود و بنظر انکار نگرد یا صاحب جاهی از ارباب دنیا که با و بتکلف
و مدارات باید بود یا بحضور کسی که بتکلف و دروغ اظهار وجد کند. و بتواجد کاذب وقت بر حاضران
مشوش گرداند طالبان صادق را اجتناب از حضور چنین مجمعی لازم بود و شرط آنست که چون
شخصی حاضر مجلس شود بادب بنشیند و سکون و وقار شعار و دثار ظاهر و باطن خود گرداند و اطراف
بدن را از زوائد حرکات و فضول افعال و اقوال مجموع و مضبوط دارد خصوص بحضور مشائخ
و باندک لمعه از لمعات وجد مضطرب نشود و اگر نعوذ بالله بے اثری از آثار نوازل وجد و حال
اظهار وجد و دعوی حال کند خود عین نفاق و محض گناه بود بل قبیح تر زلتی و شنیع تر حالتی باشد

جوهر در خاصیت سماع صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که خاصیت سماع آنست
که هرچه بولایت بشریت سلطنت دارد آنرا تقویت کند و غالب تر گرداند پس در حق طائفه که سر
ایشان بمحبت و ارادت حق تعالی مشغول و متعلق بود سماع ممد و معاون باشد بر طلب کمال
و در حق بعضی که ضمیر ایشان بهوا ممتلی بود موجب هلاک و وبال و ازینجاست منشاء اختلاف
احوال ائمه در تحلیل و تحریم سماع و وجد در سماع اگرچه کمال حال مبتدیان ست ولیکن نقصان
حال منتهیان ست چه وجد عبارت ست از باز یافتن حال شهود و باز یافتن بعد از گم کردن بود
پس واجد در سماع بحقیقت فاقد بود و سبب فقدان حال شهود ظهور صفات ظلمانی بود و آن
صفات نفسانی ست که حجب مبطلان ست یا نورانی و آن صفات قلبی ست که حجب محققانست
و منشاء وجد در سماع یا مجرد نغمات طیبه و اصوات متناسبه باشد. و تلذذ از ان نصیب روح بود
یا مجموع اصوات با معانی ابیات و التذاذ از ان مشترک بود میان روح و قلوب در حق
محققان و میان ارواح و نفوس در حق مبطلان و در مجرد نغمات که روح با تلذذ از ان
منفرد بود قلب استراق سمع کند در حق محق و نفس در حق مبطل و منتهیان را بجهت خلاص
از حجاب حال شهود دائم بود. حضرت سهل بن عبدالله تستری قدس سره فرمودند حالی [illegible]

دزدیده گوش بسخن کسی داشتن ۱۲

کمالی فی الصلوٰة و این اشارت ست بدوام حال شهود و هر که او را این مقام بود حال او در سماع همچنین بود که پیش از سماع و هر وے که پیوسته حاضر بود هر آوازی که بدو رسد خطاب جناب الهی فهم کند پس سماع او موقوف نبود بر نغمات و الحان آدمی بلکه جای شود که سماع او از اندرون خود بود و این چنین کس که سماع او متصل باشد پیوسته بدل حاضر غیب بود و گوش باطنش از حدیث نفس خالے پس گاه خطاب جناب الٰهی شنود و گاہے تسبیح ذرات و گاهی از داخل بشنود و گاهی از خارج روایت ست از امیر المومنین علی کرم الله تعالیٰ وجهه وقتی که بانگ ناقوس می شد با صحاب فرمودند که شما میدانید که او چه میگوید عرض کردند که نے فرمودند که می گوید سبحان الله۔

جوهر در القاء و اعطاء خرقه بقوال وغیره در مصباح الهدایه مذکور ست خرقه که از صاحب سماع بقوال رود دو نوع ست صحیحه و ممزقه اما حکم خرقه صحیحه اگر مراد واجد در القاء و اعطاء آن تخصیص قوال بود و دیگرے را با و دران مشارکت و مساهمت نباشد و اگر مراد تخصیص او نبود شخصی که حاضر باشد برحسب اجتهاد خود اگر مصلحت بیند بقوال دهد و اگر خواهد بدیگرے بخشد و اگر حاضران مجلس سماع همه اخوان باشند و شخص دیگر حاضر نه خرقه بقوال دهند چه محرک و باعث وجد که سبب القاء خرقه باشد قول او بود و بعضی گویند خرقه از ان جمع بود چه سبب باعث وجد نه مجرد قول قوال بود بل سبب آن مجموع قول او و برکت جمع باشد و مستند قول این طائفه قیاس بر قضیه واقعه بدر که جوانان لشکر اسلام در قتال با اعدا مسارعت نمودند بامید آنکه غنیمت همه ایشان را بود چون ظفر یافتند خواستند که جملگی غنیمت بردارند با پیران نزاع پدید آمد و رجوع بحضرت سرور عالم صلی الله تعالیٰ علیه و آله و صحابه وسلم کردند وحی منزل شد یسئلونک عن الانفال قل الانفال لله والرسول پس حضرت سرور عالم صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم غنیمت را میان ایشان بالسویت قسمت فرمودند و بعضی گویند اگر باجرت گرفته اند بی نصیب بود و الا مشارک جمع باشد و اگر کسی را در القاء خرقه نیتی باشد و نخواهد که دیگر باسر خرقه رود خرقه او را بقوالان دهند اما حکم خرقه ممزقه که صاحب وجد آنرا از سر غلبه حال و سلب اختیار بر خود خرق کند آنست که بر حاضران مجلس سماع جنسا او غیر جنس قسمت کنند و شرط در مساهمت غیر جنس آنست که در حق این طائفه حسن ظن دارد و به تبرک خرقه ایشان معتقد بود و اگر کسی در حال قسمت حاضر شود و در وقت سماع حاضر نبوده باشد او را نیز دهند و اگر خرقه ها که انداخته باشند بعضی صحیحه بود و بعضی ممزقه اگر شیخ حاضر باشد و مصلحت بیند روا بود که خرقه صحیحه را بتبعیت ممزقه تمزیق کند و بر حاضران منقسم گرداند.

جوهر سماع چهار قسم ست حلال وحرام ومباح ومکروه. حضرت شیخ ابو علی دقاق قدس سره فرمودند
السماع حرام للعوام لبقاء نفوسهم ومباح للزهاد لحصول مجاهدتهم ومستحب لاصحابنا لحیوة
قلوبهم وحلال ست بر محبان حق تعالی وحضرت شیخ سهل بن عبد الله تستری قدس سره فرمودند
سماع مستحب ست برای اهل حقائق ومباح ست برای اهل علم ومکروه ست برای اهل فسق وفجور
وحضرت ابو سعید ابو الخیر قدس سره فرمودند که درویش چون در سماع دست برهم زند شهوتی که در دست باشد
بریزد وهمچنین در سائر اعضاء وچون نعره زند هر شهوتی که درون باشد بیرون رود. خوشیها حرام نیست و
آنچه از خوشیها حرامست نه از آن حرامست که خوش ست بلکه از آن حرام ست که در وی ضرری ست و
فسادی چه آواز مرغان خوش وحرام نیست وسبزه وآب روان ونظاره شکوفه وگل خوش ست وحرام
نیست پس آواز خوش در حق گوش همچو سبزه وآب روان ست در حق چشم وهمچو مشک در حق بینی وهمچو طعام
خوش در حق حلق وهمچنین حکمتهای نیکو در حق عقل ودلیل بر آنکه طیب بازی ونظاره در آن حرام نیست
آنست که عایشه رضی الله تعالی عنها روایت میکند که روز عید زنگیان در مسجد بازی میکردند
رسول علیه السلام مرا گفت که بینی گفتم که خواهم بر در ایستاد ودست خود پیش داشت تا زنخدان
بر دست وی نهادم وچندان نظاره کردم که چند بار گفت که بس نباشد گفتم نی واین در اخبار
صحیح ست واین دو بار بود که وی با بدین رضا دادند. واز این خبر پنج رخصت ست رخصت اول آنکه
بازی ولهو ونظاره در وی چون گاه گاه باشد حرام نیست که عایشه رض روایت میکند که بازی زنگیان
رقص وسرود بود رخصت دوم آنکه در مسجد میکردند رخصت سوم آنکه در خبر ست که رسول علیه السلام گفت
عائشه رض را که ببازی مشغول شوی واین فرمان باشد رخصت چهارم آنکه ابتدا کرد عایشه رض را که خواهی که بینی
واین تقاضا باشد نه چنان باشد که اگر وی نظاره کردی وخاموش بودی رخصت پنجم آنکه خود با عایشه رض
بایستاد ساعتی دراز بدین معلوم شود که برای موافقت زنان وکودکان تا دل ایشان خوش شود چنین
کارها کردن از خلق نیکو بود ودر صحاح ست که عایشه رضی الله تعالی روایت میکند که من کودک بودم
لعبت را ببازی آشتمی چنین که عادت دختران ست وچند دختر از من کودک تر نزدیک بیامدندی و
چون رسول صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم در آمدی آن کودکان باز پس گریختندی رسول
علیه السلام ایشان را به نزدیک من فرستادندی. اینجا که سماع مباح ست به پنج سبب حرام شود باید که
حذر کند سبب اول آنکه از زنی یا کودکی در محل شهوت شنود واین حرام ست وسماع از کودکی که در
محل فتنه نباشد مباح ست واز زنی که زشت بود مباح نیست نظر بر زنان بهر صفت که باشد حرام است

اما اگر آواز شنود از پس پرده اگر بیم فتنه بود حرام بود وگرنه مباح دلیل آنکه دو کنیزک در خانه حضرت عائشه رضی الله عنها
سرود میگفتند و رسول علیه السلام آواز شان می شنیدند پس آواز عورت نیست و سرود و رباب
و چنگ و بربط و اصوات مزامیر و چیزے که با نامے عراقی باشد نهی آمده است نه بسبب آنکه خوش باشد
اگر کسی با ناخوش و ناموزون زند هم حرام بود اما طبل شاهین و دف اگرچه در وی جلاجل بود حرام
نیست بلکه سلف دف خود زدند و اگر جلاجل در افزایند حرام شود و طبل حاجیان و غازیان را خود
رسم ست - رقص مباح ست که زنگیان در مسجد رقص میکردند و عائشه رضی الله تعالی عنها بنظاره
شده و رسول علیه السلام بحضرت مرتضی علی رضی الله عنه فرمود که یا علی تو از منی و من از تو از شادی این رقص
کرد چند بار پای بر زمین زد چنانکه عادت عرب بود که در نشاط شادی کنند - غایت آنست که بازی
باشد بازی نیز حرام نیست

جوهر در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرمودند
که چند چیز موجود شود سماع آنگاه شنود و آن چیست مسمع ست و مسموع و مستمع و آله سماع ست و فرمودند
مسمع گوینده است می باید که مرد تمام باشد و کودک و عورت نباشد اما مسموع آنچه میگویند باید
که هزل و فحش نباشد اما مستمع آنکه می شنود باید که بحق شنود و مملو باشد از یاد حق اما آله سماع و آن
مزامیر ست چون چنگ و رباب و مثل آن باید که در میان نباشد اینچنین سماع حلال باشد آنگاه فرمود
که سماع صوتی ست موزون چرا حرام باشد و آنچه میگویند کلامی ست مفهوم المعنی و آن چرا
حرام باشد و دیگر تحریک القلب ست اگر آن تحریک بیاد حق باشد مستحب ست و اگر میل بفساد باشد حرام است

جوهر حضرت شیخ فانی فی الله شاه کلیم الله قدس سره در کشکول میفرمایند که نغمه آتشے که
در نهاد سالک می باشد از فرط محبت می افروزد نه از خارج چیزی می آرد و در ابتدا اے حال گریه و
زاری و بیقراری و حرکات عنیفه و رطوبات چشم و بینی و دهن پیدا می شود و این عالم درست که از
کثرت ذکر پیدا می شود و آنانکه بمرتبه تحیر رسیده اند گریه نکنند بفراق و اگر بگریند در وصال گریه ایشان
بر مافات باشد اما امور دیگر که طور عشق مقتضی آنست نباشد و فرق کرده اند که آب چشم این مردم شیرین
می باشد و آب چشم آنانکه بدرو گریند شور و تلخ بود و حرکت رقص آنها بغایت سبک و ملائم و نهایت
موزون و اکثر بر طبق وزن الحان رقص کنند که آنها تواطق روحانی گویند بغایت دلالت بر
انشراح صدر و بسط قلب کنند اگرچه عوام این قسم رقص را آنقدر اعتبار نه نهند و از ان سماع ما حیز انشراح
باشند اما خواص منع اند که این حرکت از وجود قلب ست نه آنکه اول برخیزد و رقص کند آنچه در مجلس بگذرد

برذمه او بود ان خیر الخیر دان شر افشر وحضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسرہم فرمودند که اگر پشت صوفی بر زمین رسانخود را فدا افگند یا جامه خود را وصاحب رسالۂ قشیریه قدس سره میفرمایند که حرکت از هر که باشد خواه مبتدی خواه منتهی خواه متوسط درحال او چیزی میکاهد بنا برین که بی هجوم واستیلا از جا رود تا ممکن بود ثابت و راسخ باشد

جوہر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرمودند که مشائخ فرموده اند که سه وقت نزول رحمت باشد یکی درحالت سماع دوم در وقت طعامی که بنیت قوت طاعت بخورند سوم در وقت ماجرای وصفا کردن درویشان۔

جوہر حرامست آن سماع که خطرات نفسانی وشیطانی آرد واز وشهوت زیاده شود ورغبت بر چهره وزلف وخال ومیل بر دیدن زنان وکودکان گردد وسماعیکه درو بیم فتنه باشد وفحش وهجو وطعن بر اہل دین بود وجای سماع محفوظ باشد از رہگذر مردم ودر انجا متکبران وبیهوده گویان نباشند وزاہدان خشک نهاد وپیران بد اعتقاد ومتکلف الوجد نباشند واہل سماع خاموش باشند ودوزانو نشینند ودل را بجناب حق سبحانه وتعالی حاضر دارند ومنتظر عطاء وفیض جناب حق سبحانه وتعالی باشند وچون غالب شود سماع بر کسی از اہل مجلس وبرخیزد همه موافقت وی کنند۔ نزد شیخ اکبر سماع مفید رفع درجه نمی تواند شد اگرچه مباح ست وشوق می انگیزد

جوہر صاحب کیمیای سعادت قدس سره میفرمایند که سماع مباح به پنج سبب حرام شود باید که ازان حذر کند سبب اول آنکه از زنی شنود یا از کودکی که در محل شهوت باشد اگرچه کسی را دل بکار حضرت خداوند تعالی مستغرق بود وسماع از کودکی که در محل فتنه نباشد مباح ست واز زنی که زشت بود مباح ست اگر آواز از پس پرده شنود وبیم فتنه باشد حرام والا مباح بدلیل آنکه دو کنیزک درخانه حضرت عائشه رضی الله تعالی عنها سرود میگفتند وآواز ایشان حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه می شنیدند سبب دوم آنکه با سرود رباب وچنگ وبربط وچیزی از رودها یا نای عراقی بود وطبل وشاهین ودف اگرچه دران جلاجل بود حرام نیست دف در پیش حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم زده اند ودر عروسی دف زدن فرموده اند وطبل حاجیان وغازیان خود رسم است اما طبل مخنثان حرام بود که شعار ایشان است وآن طبلی دراز بود میان باریک وهر دو سر پهن وحضرت امام شافعی قدس سره میفرمایند دلیل بر آنکه شاهین حلال ست که آواز آن در گوش مبارک حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم آمد انگشت مبارک در گوش مبارک کردند وحضرت ابن عمر را رضی الله تعالی عنهما

فرمودند گوش دار چون دست بدارد مرا خبر ده پس رخصت دادن حضرت ابن عمر را تا گوش دارد دلیل
آن باشد که مباح ست اما انگشت در گوش مبارک کردن دلیل آنست که دران وقت حال بوده باشد
شریف وسبب سوم آنکه در سرود فحش باشد یا هجا یا طعن در اہل دین یا صفت زنی معروف باشد
که صفت زنان پیش مردان گفتن نشاید اما شعری که دران صفت زلف وخال وجمال وصورت بود
وحدیث وصال وفراق وانچه عادت عشاق ست گفتن وشنیدن آن حرام نیست واگر کسی در اندیشه خود
بر زنے که او را دوست دارد یا بر کودکے فرود آرد واندیشه وی حرام بود واگر بر زن وکنیزک خود سماع کند
حرام نبود اما صوفیان وکسانیکه ایشان بدوستی حضرت خداوند تعالی مشغول ومستغرق باشند
وسماع بران کنند زیان ندارد که ایشان از هر یکی معنی فهم کنند که درخور احوال ایشان باشد سبب چہارم
آنکه شنود جوان باشد وشهوت بروی غالب ودوستی حضرت حق تعالی نشناسد چون حدیث زلف و
خال وصورت نیکو شنود شیطان شهوت او را بجنباند سبب پنجم آنکه عوام که سماع بعادت کنند بطریق
عشرت وبازی این مباح باشد اما بشرط آنکه پیشه نگیرند ومواظبت بران نکنند که چنانکه بعضی از گناهان
صغیره است چون بسیار شود بدرجه کبیره رسد بعضی از چیزها مباح ست بشرط آنکه گاه گاه بود واندک
چون بسیار شود حرام بود چه زنگیان یک بار در مسجد بازی کردند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه
وآله واصحابه منع نفرمودند اگر مسجد را بازیگاه ساختندی منع فرمودی ومزاح کردن گاه گاه مباح ست
لیکن اگر کسی بعادت گیرد مسخره باشد

جوہر صاحب فوائد الفواد قدس سره میفرمایند که ذکر حضرت شیخ شهاب الدین سهروردے
قدس سره افتاد که ایشان سماع نشنیدی حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره بر لفظ مبارک
راندند که حضرت شیخ نجم الدین کبری قدس سره فرمودی هر نعمتی که در بشر ممکن ست شیخ شهاب الدین را
داده اند الا ذوق سماع وفرمودند که وقتی حضرت شیخ اوحد الدین کرمانی قدس سره بر شیخ شهاب الدین
آمد شیخ مصلاے خود پیچیده در زیر زانو نهاد یعنی نزد مشائخ بغایت تعظیم ست الغرض
چون شب در آمد شیخ اوحد الدین سماع طلبید شیخ شهاب الدین قوالان را طلب فرمود ومقام سماع
مرتب کرد وخود بگوشه رفت وبطاعت وذکر مشغول گشت شیخ اوحد الدین وآنها که اہل سماع بودند
بسماع مشغول شدند چون بامداد شد خادم خانقاه بخدمت شیخ شهاب الدین آمد وگفت شب را
سماع بود هر آینه این جماعت را نهاری باید شیخ فرمود که شب را سماع بود خادم گفت آری شیخ گفت
من خبر ندارم بعد از ان حضرت سلطان المشائخ فرمودند که غایت استغراق شیخ نگرید که چنان

در ذکر مشغول بوده است که از غلبهٔ سماع خبر نداشته و هر بار که سماع فرو داشت میکردند اهل سماع
قرآن میخواندند شیخ می شنید و سماع ایشان با چندین غلبه نمی شنید باید دانست که تا چه مشغولی [illegible]

جوهر در ثمرات الحیات مذکورست که حضرت شیخ برهان الدین قدس سره میفرمودند که بندگی حضرت شاه لشکر
محمد عارف قدس سره مریدان خویش را آنگاه رخصت مجلس سماع میدادند که روزه طی میداشتند و میفرمودند که چون مشائخ
طریقت را در حین سماع وجد وارد می شود و رقص صورت می بندد دران حالت لگد فنا بر زمین و زمان
میزنند و آستین همت از دو جهان می افشانند اما بعد از فراغ آن تجدید وضو لازم نمی دانند و بهمان طهارت
نماز می خوانند اگر منکری برین حرف انگشت اعتراض نهد و بگوید که اگر سماع ایشان از نتائج بیخودی ست
پس مستلزم نقض طهارت ست و اگر دران حالت با خود حاضر اند پس مستدعی بدعت ست جواب او اینست
که اسقاط شعور ایشان از ظهور جذبات بمثابهٔ سقوط نور چراغ ست در حضور آفتاب نه بینی که چون چراغ را در
آفتاب گذارند کیفیت ضیا از لمعه اش خارج نشود بلکه در مقابلهٔ تجلیات آفتاب جهان تاب مضمحل و
متلاشی نماید و باز چون در خانهٔ تاریکش در آرند احتیاج باقتباس نیفتد همچنان بر صرافت اصلی تابان
باشد. و میفرمودند که سماع حقیقتی را که در ضمیر انسان مضمرست بظهور می آرد و نقاب از جمال شاهد مثال
در حال برمیدارد لهذا قال ابوطالب المکی فی قوت القلوب من انکر السماع فقد انکر
سبعین صدیقا من الصحابة والتابعین ؎

هر که شد محرم دل در حرم یار بماند	وانکه این کار ندانست در انکار بماند

جوهر آداب سماع سه چیزست زمان مکان اخوان - دیگر ادب آنست که همه سر در پیش افکنند
و در میان سخن نگویند و آب نخورند و از جوانب ننگرند و دست و سر نجنبانند و بتکلف هیچ حرکت نکنند
و چنانکه در تشهد نماز نشینند بادب بنشینند و هم دل با حق تعالی دارند و باختیار نخیزند و چون کسی
بسبب غلبات وجد بخیزد با وی موافقت کنند شافعی گوید که جماعت در تراویح وضع عمرست و این
بدعت نیکوست و بسیار خیرهاست بدعت مذموم آن بود که مخالف سنتی بود باتفاق فقهاست که
در سماعی که فسق نباشد شنیدن آن مباح ست چنانکه در وقت عروسی و ولیمه و هنگام آمدن
از سفر و ختان و وقت تمام شدن قرآن مجید پس مطلقا حرام گفتن سماع را نشاید تا بکفر نکشد
حرام چند قسم ست یکی بعینه حرامست چنانکه زنا و قتل و غیر آنها دوم بغیره است چنانکه نغمه از جهت
بعضی امور قبیحه حرامست وگرنه بعینه حلال ست پس بعضی امور بعینه حلال باشد و بغیره حرام بود
آنرا مطلق حرام گفتن نمی باید هر جا که اختلاف علما باشد بحث و مباحثه کردن در ان [illegible]

جوهر مثال صورت که بعد از چشم پوشیدن دیده می شود مراد روح آن صورت ست نه بدن و ارواح مردم همان صورت که در عالم شهادت داشتند بی بدن موجود اند وهمه وقت در نظر میتوان حاضر شد هر کس که در خواب رود خواه آگاه خواه غافل روح او بچشم و گوش و زبان و جمیع حواس و قوی باطن بی وسیله قوی ظاهری بدن لطیف گرفته در عالم ملکوت سیر میکند. و دل هر کسی که آگاهی و لطافت حاصل کرده در ملکوت صورتهای نیک و لطیف بیند و محظوظ شود و دل هر که زیر بار کثافت و غفلت تن ست صورتهای کریه و مهیب می دیده باشد و بانچه در ناسوت باو گرفتارست همان را مشاهده نماید و بے حظ و بهره گردد پس عالم مثال کلیه عالم ملکوت ست صور ناسوتیه فنا پذیر ست و صور ملکوتیه اصل صور ناسوتیه است هیچگاه فانی نشوند و همیشه باقی مانند و عالم ملکوت را عالم خواب و لطافت گویند و عالم ناسوت را عالم بیداری کثافت نامند

جوهر حضرت شیخ فانی فی الله و باقی بالله شاه کلیم الله. قدسنا الله تعالی بسره العزیز در کشکول میفرمایند که مشائخ وضع برزخ قرار داده اند مقصود ازین اجماع متفرقاتست چه آدمی به تفرقه حواس و هجوم خطرات از توحید علمی باز می ماند برزخ جمعیت حواس بهم ساند خصوص وقتیکه برزخ ادب خواه باشد که بملاحظه صورت وهمی یا حقیقی آن برزخ که از شان او طلب ادب باشد خشوع و خضوع در حضور پیدا می شود د آن نافع است و کثرت ممارست معنی که در ان برزخ سود کج در سالک پیدا می آرد که اندیشه بهر چه پرورده شود رنگ آن گیرد که آن هیولانی صفت است و مر هر صورت را قابل ست و هر مکون برزخ می تواند شد. چه برزخ بمعنی واسطه است میان دل و مقصود که آن از نهایت لطافت و تنزه مدرک نمی شود پس جمال آنرا در انچه حاضر سازند آن برزخ باشد و از ذره تا خورشید. و از فرش تا عرش همه جلوه گاه اوست در انچه نظر کنی اگر دیده بینا داشته باشی آنرا بینی آری تفاوت در برازخ هست مثلا برزخ شیخ صورت معنی دیگر باشد و برزخ حجر و کلوخ صورت چیزی دیگر بود و هر چند برزخ لطیف بود و از معانی معقوله بود کار نیکو بود و هر چند کثیف بود و از صور مرئیه بود کار زبون تر بود و مشائخ بحسب استعداد برزخی مقرر سازند اهل که قوت عاقله بود و از عالم معانی معقوله کلیه فرمایند. و آنرا که نه آن بود از عالم صور محسوس جزئیه فرمایند اما مختار این بی هیچ آنست که حالت سالک تجسس باید نمود که کدام چیز در نفس او وقع عظیم دارد و که ام شی در دیده او جمال دارد مثلا شخصی ست که عاشق پسری بود بعشق او واله و شیدا این حال آن پسر در دیده او از جمال شیخ بیشتر باشد شیخ برزخ خود نفرماید بلکه برزخ همان پسر فرماید در اشغال و مراقبهای

که کثرت شغل آن از ان واسطه آهسته آهسته خواهد کشید و از تعلقات صوری به تعلقات معنوی خواهد رسانید و نیز مثلاً شخصی ست که جمال گل و چمن در دیده او از همه بغایت زیباست برزخ این همین گل باید داشت که شیخ اگر جمال خود فرماید آن کار که دران صورت می کرد درین صورت نتواند کرد اما شغل او را ازین ورطه خواهد کشید. وقس علے ذلک۔

جواهر در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که کشف قبور آنست که روح صاحب قبر متمثل می شود بصورت مناسب از صور مثالی و صاحب کشف وی را در آن صورت بدیده بصیرت مشاهده می کند اما چون شیاطین را قوت تمثل و تشکل بصور و اشکال مختلفه می باشد ازانجهت خواجگان ما این کشف را اعتباری نگرفته اند و طریقه ایشان در زیارت اصحاب قبور آنست که چون بسر قبر عزیزی رسند خود را از همه نسبتها و کیفیتها خالی سازند و منتظر نشینند تا چه نسبت ظاهر می شود از ان نسبت که ظاهر می شود حال صاحب قبر معلوم کنند و طریق ایشان در صحبت مردم بیگانه همین وجه است که هر که پیش ایشان نشیند بباطن خود نظر کنند هر چه بعد از آمدن آن کس ظاهر شود دانند که آن نسبت ازوست و ایشان را در ان دخل نیست بحسب آن نسبت با وی زندگانی کنند از لطف و قهر و حضرت شیخ اکبر قدس سره این را تجلی مقابله فرموده اند و ظهور این معنی بواسطه کمال جلا و صفاست که باطن منور ایشان را حاصل ست و آئینه حقیقت ایشان از نقوش کونیه پاک و صاف شده است و بسبب کمال محاذات که با آن ذات بی کم و کیف دارد جز تجلی ذاتی در وی هیچ نمانده و هر گاه که وی را بالطبع وی باز گذارند غیر آن امر بے کیف هیچ چیز دیگر در وی ظاهر نخواهد شد پس هر چه دران آئینه پیدا خواهد آمد از ان او نخواهد بود بلکه بواسطه تقابل شخصی خواهد بود که در وی منعکس گشته

جواهر مبادا نکه شرط در اشراف خاطر نفی خواطر خود ست پس خود را از جمیع نسب و خطرات خالی کرده بصفت علمی او سبحانه طرف باطن شخص مقابل متوجه شود پس هر چه از خیر و شر و نور و ظلمت و غیر آن در باطن منعکس گردد بداند که عکس شخص مقابل ست۔

جواهر بعضی میفرمایند که پشت بقبله مقابل سینه میت نزدیک قبر نشیند. و در صورت عذر هر جا که خواهد نشسته فاتحه بروح او بخواند بعد از ان بصفت علمی او سبحانه و تعالی متوجه شود پس هر چه از آثار سعادت و شقاوت ظاهر گردد بداند که عکس صاحب قبرست اگر حرارت و اثری از عقوبت از قبر یابد فاتحه بخواند و ختم تهلیل بروح او بخشد و متوجه شود تا آنکه آن حرارت به برودت مبدل گردد و اثر عقوبت نماند

جواهر در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که نزد ارباب تحقیق

مقرر شده است که ترقی بعد الموت واقع است و سخن حضرت شیخ محی الدین عربی قدس سره ناظر باین است
ایشان فرموده اند که در تجلی از تجلیات با ابو الحسین نوری قدس سره جمع شدم مرا تقبیل کرد و از من سیراب گشتی
گفتم نه تو گفته که تشنه توحید از غیر سیراب نشود خجل شد گفتم چون دون از عالی فرا گیرد از غیر فرا نگرفته است
و غیر ازین سخنان از ارباب تحقیق بسیار است که دلالت میکند بر ترقی بعد الموت و صاحب رشحات
قدس سره فرموده که حضرت شیخ اکبر قدس سره در بعضی از مواضع فتوحات فرموده اند که از آن مردم
که نفی ترقی بعد الموت کرده اند یکی شیخ ابو الحسین نوری است پس حال او بعد الموت از دو امر بیرون
نیست یا بعلم یقین دانسته که ترقی واقع است یا دانسته که واقع نیست اگر دانسته که واقع است
ثبت المدعی و اگر دانسته که واقع نیست این علم دیگر ست که بعد از موت او را حاصل شد پس بهر حال
ترقی بعد الموت حاصل ست۔

جوهر در الفاظ مصطلحه حضرت خواجه عبد الخالق غجدوانی قدس سره صاحب رشحات
قدس سره میفرمایند که از کلمات قدسیه حضرت خواجه عبد الخالق غجدوانی قدس سره هشت کلمه است که
بنا و طریقه خواجگان قدس الله تعالی ارواحهم بر آنست هوش در دم و نظر بر قدم و سفر در وطن و
خلوت در انجمن و یاد کرد و باز گشت و نگاهداشت و یاد داشت و سه کلمه دیگر ست از جمله مصطلحات
این طائفه علیه و آن وقوف زمانی و وقوف عددی و وقوف قلبی ست هوش در دم آنست که
هر نفسی که از درون بر آید باید که از سر حضور و آگاهی باشد و غفلت بآن راه نیابد و شیخ سعد الدین کاشغری
قدس سره فرموده اند که هوش در دم یعنی انتقال از نفسی بنفسی می باید که از سر غفلت نباشد و از سر
حضور باشد. هر نفسی که میزند از حق سبحانه و تعالی خالی و غافل نباشد. درین طریقه رعایت و حفظ نفس را
اهم داشته اند یعنی باید که جمیع انفاس بر نعت حضور و آگاهی مصروف شود اگر کسی محافظت نفس نمیکند میگویند
فلان کس نفس گم کرده است یعنی طریق روش گم کرده است و حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره
فرموده اند که بنا و کار درین راه بر نفس باید کرد و نفس را نگذارد که ضائع گردد و در خروج و دخول
نفس و حفظ ما بین النفسین سعی نماید که بغفلت فرو نرود و بر نیاید و شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی
قدس سره در شرح رباعیات آورده اند که شیخ ابو الجناب نجم الدین الکبری قدس سره در رساله فواتح الجمال
میفرمایند که ذکری که جاریست بر نفوس حیوانات انفاس ضروریه ایشان ست زیرا که در بر آمدن و فرو رفتن نفس
حرف ها که اشارت بغیب هویت حق سبحانه و تعالی ست گفته می شود اگر خواهند و اگر نخواهند و همین حرف هاست
که در اسم مبارک الله ست و الف و لام از برای تعریف ست و تشدید لام از برای مبالغه در آن تعریف

پس می باید که طالب هوشمند در نسبت آگاهی بحق سبحانه وتعالی برین وجه باشد که در وقت تلفظ باین
حرف شریف هویت ذات حق سبحانه وتعالی ملحوظ وی باشد. و در خروج و دخول نفس واقف بود که
در نسبت حضور مع الله فتوری واقع نشود تا برسد بدانجا که بی تکلف نگاهداشت این نسبت همیشه
حاضر دل او بود و بتکلف نتواند که این نسبت را از دل دور کند و نظر بر قدم آنست که سالک را در رفتن
و آمدن و همه جا نظر او بر پشت پای او باشد تا نظر او پراگنده نشود و بجایی که نمی باید نیفتد و می شاید که
نظر بر قدم اشارت بسرعت سیر سالک بود در قطع مسافات هستی و طی عقبات خود پرستی یعنی نظرش
(راههای دشوار جمع عقبه ۱۲)
بهر جا که منتهی شود فی الحال قدم بران نهد و سفر در وطن آنست که سالک در طبیعت بشری سفر کند یعنی از
صفات بشری بصفات ملکی و از صفات ذمیمه بصفات حمیده انتقال فرماید و از خواجه بهاء الدین
قدس سره پرسیدند که بنای طریقه شما بر چیست فرمودند خلوت در انجمن بظاهر با خلق و بباطن با حق
سبحانه وتعالی ؎ از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش + اینچنین زیبا روش کم می بود اندر جهان
و خواجه اولیاء کبیر قدس سره فرموده اند که خلوت در انجمن آنست که اشتغال و استغراق در ذکر بمرتبه
رسد که اگر ببازار در آید هیچ سخن و آواز نشنود بسبب استیلاء ذکر بر حقیقت دل و یاد کرد عبارت از
ذکر لسانی و یا قلبی ست و باز گشت آنست که هر بار که ذاکر بزبان دل کلمه طیبه را بگوید. در عقب آن
بهمان زبان گوید که خداوندا مقصود من توئی و رضاء تو زیرا که این کلمه بازگشت نفی کننده است هر خاطری
که بیاید از نیک و بد تا ذکر او خالص ماند و سر او از ماسوا فارغ گردد و اگر مبتدی در بدایت ذکر بکلمه
باز گشت از خود صدق نیابد باید که ترک آن نکند زیرا که بتدریج آثار صدق بظهور می آید و نگاهداشت
عبارت از مراقبه خواطر ست چنانکه در یکدم چند بار کلمه طیبه را بگوید که خاطر او بغیر نرود و حضرت مولانا
سعد الدین قدس سره در معنی این کلمه فرمودند باید که یک ساعت و دو ساعت و زیادت از دو ساعت
آنمقدار که میسر شود خاطر را نگاهدارد که غیری بخاطر وی نگذرد و خدمت مولانا قاسم علیه الرحمة که از
کبار اصحاب و مخصوصان حضرت ایشان بوده اند روزی بتقریبی میفرمودند که ملکه در نگاهداشت
بآن درجه رسیده است که از وقت طلوع فجر تا چاشت دل را از خطور اغیار نگاه می توان داشت
بروجهی که درین مقدار که زمان قوت متخیله از عمل خود معزول گردد و عزل قوت متخیله تمام از عمل اگرچه
نیم ساعت باشد نزد اهل تحقیق امری بغایت عظیم ست و آن از نوادر ست و بعضی کمل اولیا را احیانا
آن معنی دست میدهد چنانچه حضرت شیخ محی الدین ابن عربی قدس سره در فتوحات مکی آنجا که بیان وجود
قلب کرده اند و را سوال داجه بخواجه محمد علی حکیم ترمذی تحقیق این هجشنوده اند و یاد داشت که مقصود ازین اهم

آنست عبارت از دوام آگاهی ست بحق سبحانه وتعالی بر سبیل ذوق وبعضی باین عبارت گفته اند
که حضور بی غیبت ست ونزد اهل تحقیق مشاهده استیلاء شهود حق سبحانه وتعالی ست بر دل بتوسط
حب ذاتی که کنایت از حصول یادداشت ست وحضرت ایشان در شرح این چهار کلمه که مذکور شد
این عبارت فرمودند که یادکرد عبارت از تکلف ست در ذکر وبازگشت عبارت از رجوع است بحق سبحانه
وتعالی بران وجه که هر بار که کلمه طیب را گوید از عقب آن بدل اندیشد که خداوندا مقصود من توئی
ونگاهداشت عبارت از محافظت این رجوع ست بی گفت زبان ویادداشت عبارت از رسوخ است
در نگاهداشت ووقوف زمانی حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرمودند که وقوف زمانی که کارگذارنده
رونده راه است آنست که بنده واقف احوال خود باشد که در هر زمان صفت وحال او چیست موجب
شکر ست یا موجب عذر وحضرت مولانا یعقوب چرخی قدس سره فرمودند که حضرت خواجه بهاء الدین
قدس سره مرا در حال قبض باستغفار امر فرمودند ودر حال بسط بشکر فرمودند که رعایت این دو حال
وقوف زمانی ست وهم خواجه بهاء الدین قدس سره فرمودند که بنای کار سالک را در وقوف زمانی بر ساعت
نهاده اند تا در یابنده نفس شود که بحضور می گذرد یا بغفلت که اگر بر نفس بنا کنند در یابنده این دو صفت
نشود ووقوف زمانی نزد صوفیه عبارت از محاسبه است وحضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرمودند که محاسبه آنست که
هر ساعتی آنچه بر ما گذشته است محاسبه میکنیم که غفلت چیست وحضور چیست می بینیم که همه نقصانست بازگشت میکنیم وعمل از سر
می گیریم ووقوف عددی عبارت از رعایت عدد ست در ذکر وحضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرمودند که
رعایت عدد در ذکر قلبی برای جمع خواطر متفرقه است وآنچه در کلام خواجگان قدس الله تعالی
اسرارهم واقع است که فلانی مر فلانی را بوقوف عددی امر فرموده مقصود ذکر قلبی ست بارعایت
عدد نه مجرد رعایت عدد در ذکر قلبی وذاکر باید که در یک نفس سه کرت یا پنج کرت یا هفت کرت
و یا بست و یک کرت گوید وعدد طاق را لازم شمرد وحضرت خواجه علاء الدین عطار فرمودند که بسیار
گفتن شرط نیست باید که هر چه گوید از سر وقوف گوید وحضور باشد تا فائده بران مترتب شود وچون
در ذکر قلبی عدد از بست ویک بگذرد واثر ظاهر نشود دلیل باشد به بیحاصلی آن عمل واثر ذکر آن بود که
در زمان نفی وجود بشریت منتفی شود ودر زمان اثبات اثری از آثار تصرفات جذبات الوهیت
مطالعه افتد وآنکه حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرمودند که وقوف عددی اول مرتبه علم
لدنی ست می تواند بود که نسبت باهل بدایت اول مرتبه علم لدنی مطالعه این آثار تصرفات
جذبات الوهیت بود که حضرت خواجه علاء الدین قدس سره فرموده اند چه آن کیفیتی وحالتی است

که موصل ست بمرتبه قرب علم لدنی ہر آن مرتبه مکشوف می شود و نسبت باہل نہایت وقوف عددے که اول مرتبه علم لدنی ست آن باشد که ذاکر واقف شود بر سریان واحد حقیقی در مراتب اعداد کونے ہمچنانکه واقف ست بر سریان واحد عددی در مراتب اعداد جسمانی حضرت مولوی جامی قدس سره در شرح رباعیات فرموده اند رباعی

در مذہب اہل کشف و ارباب خرد زیراکه عدد گرچه برون ست ز حد	ساریست احد در ہمه افراد عدد ہم صورت وہم ماده اش ہست احد

وتحقیقت این وقوف ست که اول مرتبه علم لدنی ست وقوف قلبی بر دو معنی محمول ست یکی آنکه دل ذاکر واقف و آگاه باشد بحق سبحانه وتعالی و آن از مقوله یادداشت ست وحضرت ایشان در بعضی از کلمات قدسیه خود نوشته اند که وقوف قلبی عبارت از آگاہی وحاضر بودن دل ست بجناب حق سبحانه وتعالی بر آن وجه که دل را ہیچ بایستی غیر از حق سبحانه وتعالی نباشد وجای دیگر فرموده اند که در حین ذکر ارتباط و آگاہی بمذکور شرط ست واین آگاہی را شهود ووصول ووجود و وقوف قلبی گویند ومعنی دوم آنست که ذاکر از دل واقف بود یعنی در اثنای ذکر متوجه باین قطعه لحم صنوبری الشکل که او را مجاز دل میگویند دور جانب ایسر محاذی پستان چپ واقع است واو را مشغول وگویا بذکر گرداند و نگذارد که از ذکر و مفهوم ذکر غافل و ذاہل گردد وحضرت خواجه بهاء الدین قدس سره در ذکر حبس نفس ورعایت عدد لازم نمی شمرده اند اما وقوف قلبی را بهر دو معنی که گفته اند لازم شمرده زیراکه خلاصه آنچه مقصود ست از ذکر وی وقوف قلبی است۔

جوہر ہوش در دم یعنی انتقال نفس بنفس می باید که از سر غفلت نباشد و نظر بر قدم یعنی سالک را در رفتن وآمدن نظر بر پشت پای می باید تا نظر او پراگنده نشود و بجای که نمی باید نیفتد و خلوت در انجمن یعنی خلوت می باید که در میان خلق باشد بظاہر بخلق وبباطن بحق تعالی تا خلق از احوال او واقف نباشند واحوال او بغارت نبرند و سفر در وطن یعنی سفر او می باید که از طبیعت بشری به صفات ملکی واز صفات مذمومه بصفات مرضیه حمیده انتقال کند یاد کرد عبارت از انست که تکرار کند ذکری را که از درویشے بوی رسیده وبازگشت عبارتست از انکه گوید در عقب ہر ذکری خداوندا مقصود من از ذکر رضاے خداوند تعالی ست ونگہداشت عبارت از انکه درویش دل خود را نگہدارد از انکه غیر در خاطر نگذرد و یادداشت آنکه دل خود را بآنجناب دارد ومجرد از لباس حروف وصوت عربی وفارسی ومجرد از جمیع جہات بعضے اینمعنی را مشاہده می گویند۔

جوہر خرابات اشارت بوحدت ست اعم از وحدت افعالی و صفاتی و ذاتی و ابتدای آن عبارت از مقام فنای افعال و صفات ست و خراباتی سالک عاشق لاابالی ست که از قید رویت تمامتر افعال و صفات واجب و ممکن خلاص یافته افعال و صفات جمیع اشیا محو در افعال و صفات الهی دارد و هیچ صفتی بخود و به دیگران منسوب ندارد و نهایت این خرابات مقام فنای ذات ست که ذوات همه را محو و منطمس در ذات حضرت حقتعالی یابد۔

جوہر صاحب گلشن راز قدس سره ؎ خراباتی شدن از خود رهائی ست + خودی کفرست اگرچه پارسائی ست + شارح قدس سره سالک تا سلک ترک رسوم و عادات و قیود از خود رهائی و خلاص یابد و خودی خود را مطلق باز نگذارد چه اضافت فعل و صفت و هستی بخود نمودن نسبت بحقیقت کفرست زیراکه کفر پوشیدن حق بتعین و هستی خود و غیر ست بامعنی که وجود یا صفت یا فعل را بغیر حق منسوب دارد پس حق را پوشانیده باشد و اظهار غیر نموده و پارسائی عبارت ست از اعراض از مقتضیات طبیعی و شهوی یعنی اگرچه این پارسائی صفات مستحسنه است موجب خود بینی باشد سالک هنوز از مقام کفر نگذشته همچنان حق را در خود پوشانیده ست

جوہر صاحب گلشن راز قدس سره ؎ خرابات آشیان مرغ جانست + خرابات آستان لامکانست + شارح قدس سره چون نهایت سیر عروجی مقام وحدت ست و بازگشت روح انسانی آنجا خواهد بود پس هر آینه خرابات که مقام وحدت ست آشیان مرغ جان انسانی و منزلگاه حقیقی او باشد و خرابات آستان لامکان ست زیراکه خرابات مقام وحدت ست اعم از انکه وحدت افعالی و صفاتی باشد یا ذاتی و مقام توحید صفات آستان لامکان توحید ذاتی ست چه اول بتوحید صفاتی میرسند و از انجا بتوحید ذاتی و تا از آستان نگذری قدم در خانه نتوان نهاد

جوہر خرابات وحدت مقام رندان لاابالی ست و ایشان شراب بیخودی در سر گرفته اند و در مستی آن از هستی خود رسته رند کسی را گویند که از احکام کثرات و تعینات معرا گشته۔

جوہر مستی عبارت از حیرت و ولوله است که در مشاهده جمال دوست سالک صاحب شهود را دست میدهد و خمار عبارت از احتجاب محبوب است بحجب عزت و ظاهر شدن پردهای کثرت بر روی وحدت و این مقام تلوین است

جوہر صاحب گلشن راز قدس سره ؎ بت اینجا مظهر عشق ست و وحدت + بود زنار بستن عقد خدمت + شارح قدس سره از عشق درین محل حقیقت مطلقه مراد ست چنانچه شیخ فخرالدین عراقی قدس سره در لمعات

فرموده‌اند زیرا که نزد اهل کشف و شهود جمیع موجودات مظاهر آن حقیقت اند و بصورت همه اوست که تجلی و ظهور
فرموده یعنی اینجا که مقرب پاک ارباب کمال ست بت مظهر عشق ست که ذات مطلقه هم اوست و چون
در صورت بت حق ظاهر باشد هر آینه بت باین اعتبار متوجه الیه همه ارباب کمال باشد و هر مظهر را نیز
باین اعتبار متوجه الیه بت می توان گفت چه محبوب حقیقت ست که در صورت او پیدا آمده و ازین بهمه
ذرات مقصود و متوجه الیه اند و زنار درین محل که ارباب حال فرموده اند اشارت به بستن عقد و بند
خدمت و طاعت محبوب حقیقت است در هر مرتبه که باشد۔

جوهر بدانکه چشم اشارت ست بشهود حق در اعیان و استعدادات ایشان و آن شهود معبر
بصفت بصیری ست و صفات از نور که حاجب ذات ست معبر بابروست و لب اشارت است
بنفس رحمانی که افاضه وجود بر اعیان می نماید و زلف اشارت بتجلی جمالی ست در صورت مجالی جسمانی
و خط اشارت بحقیقت من حیث هی هی که شامل خفا و ظهور و کمون و بروزست و خال اشارت بنقطه
وحدت ست من حیث الخفا که مبدا و منتهای کثرت ست ۔ شرح گلشن راز

جوهر صاحب گلشن راز قدس سره ؎ چو کفر و دین بود قائم به هستی + شود توحید عین بت پرستی
شارح چون کفر و دین بحسب صورت از امور متضاده اند قائم به هستی و وجود اند و هستی مطلق حق ست
پس هر آینه که توحید و یگانه گردانیدن حق عین بت پرستی باشد چه اگر کفر و بت را من حیث الحقیقت
غیر دانسته شرک باشد و قابل توحید حقیقی نباشد الی قوله ؎ چو اشیا هست هستی را مظاهر + از انجمله یکی
بت باشد آخر یعنی چون تمام موجودات مظاهر و مجالی هستی حق اند که حق عبارت ازوست و بصورت
نقش همه ظاهر و متجلی ست هر آینه از انجمله مظاهر یکی بت که کافران او را عبادت میکنند بت بواسطه
مظهریت که دارد باطل نیست چه از حکیم مطلق عبث نمی آید و در ضمن خلق و ایجاد هر موجودی حکمت
و فائده است ؎

	هر چه بینی محض خیر و حکمت ست	گر ترا از وی رحمت و گر زحمت ست	
	زانکه نامد فعل باطل از حکیم	فعل حق باطل نباشد ای سلیم	

جوهر در اصطلاحات۔
بتکده و بتخانه و شراب خانه و دیر و خرابات و عالم معنی باطن عارف کامل را گویند۔
پیر مغان و پیر خرابات و خمار و باده فروش مرشد را گویند۔
ترسا مرد روحانی را گویند که از صفات ذمیمه و نفس اماره خلاص یافته باشد و متصف بصفات

حمیدہ شدہ باشد۔

ترسابچہ واردات غیبی را گویند کہ از عالم غیب در دل سالک فرود آید۔

گبر و کافر کسی کہ یکرنگ در وحدت شدہ و روی از ماسوی اللہ تعالے برتافتہ۔

می ذوق را گویند کہ از دل سالک سر زند و او را خوش وقت گرداند۔

ساغر و پیمانہ کسی کہ مشاہدہ انوار غیبی و ادراک مقامات کند۔

زنّار علامت یکرنگی و یک جہت شدن را گویند۔

یار و دلبر و محبوب و صنم و دوست تجلی صفات را گویند۔

غمزہ و بوسہ و فیض جذبہ باطن را گویند۔

لب و دہان صفت حیات را گویند۔

چشم و ابرو و جمال کلام و الہام غیبی را گویند۔

قلاش و قلندر اہل ترک را گویند۔

شیدا اہل جذبہ و اہل شوق را گویند۔

ساقی و مطرب فیض رسانندگان معنی را گویند۔

شراب و بادہ بمعنی محبت ست۔

می لعل خون عاشقان کہ از راہ دیدہ در جام کنارش ریزند۔

مستی فرو گرفتن عشق با جمیع صفات و مست و خراب استغراق را گویند و مست و شیدا

اہل حزن و ذوق را گویند۔

اقامت غلبہ عشق را گویند۔

رجعت رجعت از مقام وصول بقہر بطریق انقطاع را گویند۔

قلاشی معاشرت و مباشرت اعمال را گویند۔

اوباش آن کہ غم ثواب و عقاب نکند۔

قلندر و قلاش اہل صفا و اہل ترک و اہل فنا را گویند۔

شمع نور اللہ را گویند۔

کباب پرورش دل در تجلیات حق۔

صبوحی محادثہ را گویند۔

صبح طلوع احوال و اوقات و اعمال را گویند۔
بامداد مقام بازگشت احوال و اوقات۔
کفر تاریکی را گویند۔
بت و شاہد معانی مقصود را گویند۔
کشف و شہود مرتبہ عین اللہ را گویند۔
چلیپا عالم طبائع را گویند۔
دیر عالم انسانی را گویند۔
کلیسا عالم حیوانی را گویند۔
طامات معارف را گویند۔
جفا پوشانیدن دل سالک از مشاہدہ۔
جور بازداشتن سالک از سلوک عروج و ختم ظہور صفات قہر را گویند۔
دلدار صفت باسطی را گویند۔
دلبر صفت قابضی را گویند۔
زلف غیب ہویت را گویند۔
گیسوی ظاہر طالب را گویند۔
میخانہ عالم لاہوت را گویند۔
بادہ عشق را گویند۔
وصل عبارتست از نسیان خود بشہود نور وجود حق تعالیٰ۔
وفا عنایت ازلی را گویند۔
غمگساری صفت رحمانی را گویند۔
خال سیاہ عالم غیب را گویند۔
تفرد عبارتست از تنہا کردن دل از جمیع ماسوی اللہ تعالےٰ۔
اتحاد عبارت ست از استغراق در ہستی حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ۔
سعادت عبارت ست از خلاص شدن بدیدن حق تعالےٰ
شقاوت عبارتست از حق تعالیٰ باز ماندن۔

جوهر انتخاب غزلیات از دیوان حضرت خواجه شمس الدین محمد حافظ شیرازی قدس سره

الا یا ایها الساقی ادر کاسا و ناولها ... که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکلها

بمی سجاده رنگین کن گرت پیر مغان گوید ... که سالک بیخبر نبود ز راه و رسم منزلها

شب تاریک و بیم موج و گردابی چنین هائل ... کجا دانند حال ما سبکباران ساحلها

همه کارم ز خود کامی به بدنامی کشید آخر ... نهان کی ماند آن رازی کزو سازند محفلها

حضوری گر همی خواهی از و غائب مشو حافظ ... متی ما تلق من تهوی دع الدنیا و اهملها

ای فروغ ماه حسن از روی رخشان شما ... آبروی خوبی از چاه زنخدان شما

عزم دیدار تو دارد جان برلب آمده ... باز گردد یا بر آید چیست فرمان شما

با صبا همراه بفرست از رخت گلدسته ... بو که بوئی بشنوم از خاک بستان شما

دل خرابی میکند دلدار را آگه کنید ... زینهار ای دوستان جان من و جان شما

ای شهنشاه بلند اختر خدا را همتی ... تا بوسم همچو گردون خاک ایوان شما

میکند حافظ دعائی بشنو و آمین بگو ... روزی ما باد لعل شکر افشان شما

دل میرود ز دستم صاحبدلان خدا را ... دردا که راز پنهان خواهد شد آشکارا

ده روزه مهر گردون افسانه است و افسون ... نیکی بجای یاران فرصت شمار یارا

کشتی شکستگانیم ای باد شرطه برخیز ... باشد که باز بینیم دیدار آشنا را

در حلقه گل و مل خوش خواند دوش بلبل ... هات الصبوح هبوا یا ایها السکارا

آسایش دو گیتی تفسیر این دو حرفست ... با دوستان تلطف با دشمنان مدارا

در کوی نیکنامی ما را گذر ندادند ... گر تو نمی پسندی تغییر کن قضا را

آن تلخوش که صوفی ام الخبائثش خواند ... اشهی لنا و احلی من قبلة العذارا

هنگام تنگدستی در عیش کوش و مستی ... کین کیمیای هستی قارون کند گدا را

حافظ بخود نپوشید این خرقه می آلود ... ای شیخ پاکدامن معذور دار ما را

ساقی بنور باده برافروز جام ما / مطرب بگو که کار جهان شد بکام ما
ما در پیاله عکس رخ یار دیده ایم / ای بیخبر ز لذت شرب مدام ما
هرگز نمیرد آنکه دلش زنده شد بعشق / ثبت ست بر جریدهٔ عالم دوام ما
حافظ ز دیده دانهٔ اشکی همی فشان / باشد که مرغ وصل کند قصد دام ما

صلاح کار کجا و من خراب کجا / ببین تفاوت ره از کجاست تا بکجا
چه نسبت ست برندی صلاح و تقوی را / سماع وعظ کجا نغمهٔ رباب کجا
دلم ز صومعه بگرفت و خرقهٔ سالوس / کجاست دیر مغان و شراب ناب کجا
چو کحل دیدهٔ ما خاک آستان شماست / کجا رویم بفرما ازین جناب کجا
قرار و صبر ز حافظ طمع مدار ای دوست / قرار چیست صبوری کدام و خواب کجا

اگر آن ترک شیرازی بدست آرد دل ما را / بخال هندوش بخشم سمرقند و بخارا را
بده ساقی می باقی که در جنت نخواهی یافت / کنار آب رکنا باد و گلگشت مصلی را
ز عشق نا تمام ما جمال یار مستغنی ست / بآب و رنگ و خال و خط چه حاجت روی زیبا را
نصیحت گوش کن جانا که از جان دوست تر دارند / جوانان سعادتمند پند پیر دانا را
بدم گفتی و خرسندم عفاک الله نکو گفتی / جواب تلخ می زیبد لب لعل شکرخا را
غزل گفتی و در سفتی بیا و خوش بخوان حافظ / که بر نظم تو افشاند فلک عقد ثریا را

دوش از مسجد سوی میخانه آمد پیر ما / چیست یاران طریقت بعد ازین تدبیر ما
در خرابات مغان ما نیز هم منزل شویم / کین چنین رفت ست در روز ازل تقدیر ما
ما مریدان روی سوی کعبه چون آریم چون / روی سوی خانهٔ خمار دارد پیر ما
بر در میخانه خواهم گشت چون حافظ مقیم / چون خراباتی شد ای یار طریقت پیر ما

شب از مطرب که دل خوش باد وی را / شنیدم نالهٔ جان سوز نی را
چو شوقم دید در ساغر می افزود / بگفتم ساقی فرخنده پی را

رہانیدی مرا از شر ہستی — چو بودی بیا پے جام مے را
حماک اللہ عن شر النوائب — جزاک اللہ فی الدارین خیرا

چو بیخود گشت حافظ کے شمارد
بیکجو مملکت کاؤس وکے را

صوفی بیا کہ آئینہ صافست جام را — تا بنگری صفائے مے لعل فام را
راز درون پردہ زرندان مست پرس — کین حال نیست صوفی عالی مقام را
عنقا شکار کس نشود دام باز چین — کاینجا ہمیشہ باد بدست ست دام را
در بزم دور یکد و قدح درکش وبرو — یعنی طمع مدار وصال دوام را

حافظ مرید جام می ست ای صبا برو
از بندہ بندگی برسان شیخ جام را

رونق عہد شبابست دگر بستان را — میرسد مژدہ گل بلبل خوش الحان را
ملک آزادگی وکنج قناعت گنجی ست — کہ بشمشیر میسر نشود سلطان را
بر واز خانہ گردون بدر و نان مطلب — کین سیہ کاسہ در آخر بکشد مہمان را
گر چنین جلوہ کند مغبچہ بادہ فروش — خاک روب در میخانہ کنم مژگان را
نشوی واقف یک نکتہ ز اسرار وجود — گر تو سرگشتہ شوی دائرہ امکان را

حافظا می خور و رندی کن و خوش باش ولے
دام تزویر مکن چون دگران قرآن را

بملازمان سلطان کہ رساند این دعا را — کہ بشکر پادشاہی زنظر مران گدا را
چہ قیامت ست جانان کہ بعاشقان نمودی — رخ ہمچو ماہ تابان دل ہمچو سنگ خارا
زرقیب دیو سیرت بخدا ہمی پناہم — مگر آن شہاب ثاقب مددی کند خدا را
نفس امارہ ۱۲۵

بخدا کہ جرعہ دہ تو بحافظ سحر خیز +
کہ دعاء صبح گاہے اثرے کند شما را

صبا بلطف بگو آن غزال رعنا را — کہ سر بکوہ و بیابان تو دادہ ما را
غرور حسن اجازت مگر نداد ای گل — کہ پرسشی نکنی عندلیب شیدا را
چو با حبیب نشینی و بادہ پیمائی — بیاد آر محبان بادہ پیما را

ندانم از چه سبب رنگ آشنائی نیست — سهی قدان سیه چشم ماه سیما را
جز اینقدر نتوان گفت در جمال تو عیب — که خال مهر و وفا نیست روی زیبا را

بر آسمان چه عجب گر ز گفتهٔ حافظ
سماع زهره برقص آورد مسیحا را

ساقیا برخیز درده جام را — خاک بر سر کن غم ایام را
ساغر می در کفم نه تا ز بر — برکشم این دلق ازرق فام را
گرچه بدنامیست نزد عاقلان — ما نمی خواهیم ننگ و نام را
باده درده چند ازین باد غرور — خاک بر سر نفس نافرجام را
محرم راز دل شیدای خویش — کس نمی بینم ز خاص و عام را

صبر کن حافظ بسختی روز و شب
عاقبت روزی بیابی کام را

میدمد صبح و کله بست سحاب — الصبوح الصبوح یا اصحاب (شراب صبح ۱۲)
میچکد ژاله بر رخ لاله — المدام المدام یا احباب
در میخانه بسته اند مگر — افتتح یا مفتح الابواب (بکشای ای کشاینده ۱۲ درها)
زاهدا می بنوش رندانه — فاتقوا الله یا اولی الالباب (پس بترسید از خدا تعالی ای دانایان ۱۲)

حافظا غم مخور که شاهد بخت
عاقبت بر کشد ز چهره نقاب (و دور کند ۱۲)

بیا که قصر امل سخت سست بنیاد است — بیار باده که بنیاد عمر بر باد است
غلام همت آنم که زیر چرخ کبود — ز هرچه رنگ تعلق پذیرد آزاد است
نصیحتی کنمت یاد گیر و در عمل آر — که این حدیث ز پیر طریقتم یاد است
مجو درستی عهد از جهان سست نهاد — که این عجوزه عروس هزار داماد است (پیرزن ۱۲)
چه گویمت که بمیخانه دوش مست و خراب — سروش عالم غیبم چه مژده‌ها داد است (خوشخبرها ۱۲)
که ای بلند نظر شاهباز سدره نشین — نشیمن تو نه این کنج محنت آباد است
ترا ز کنگرهٔ عرش میزنند صفیر (فریاد میکنند ۱۲) — ندانمت که درین دامگه چه افتاد است
غم جهان مخور و پند من مبر از یاد — که این لطیفهٔ نغزم ز رهروی یاد است

رضا بداده بده وز جبین گره بگشای — که بر من و تو در اختیار نگشادست
(ای رضا بخود بداده حق تعالی ۱۲)
نشان عهد و وفا نیست در تبسم گل — بنال بلبل بیدل که جای فریادست

حسد چه می بری ای سست نظم بر حافظ
قبول خاطر و لطف سخن خدا دادست

برو بکار خود ای واعظ این چه فریادست — مرا فتاد دل از کف ترا چه افتادست
بکام تا نرساند مرا لبش چون نے — نصیحت همه عالم بگوش من بادست
(مقصود ۱۲)
میان او که خدا آفریده است از هیچ — دقیقه ایست که هیچ آفریده نگشادست
گدای کوی تو از هشت خلد مستغنیست — اسیر بند تو از هر دو عالم آزادست
(زلف ۱۲)
اگرچه مستی عشقم خراب کرد ولے — اساس هستی من زین خراب آبادست
دلا منال ز بیداد و جور یار که یار — ترا نصیب همین کرده است و این دادست

برو فسانه مخوان و فسون مدم حافظ
کزین فسانه و افسون مرا بسے یادست

(قسم ۱۲)
روزه یکسو شد و عید آمد و دلها برخاست — می بمیخانه بجوش آمد و می باید خواست
نوبت زهد فروشان گران جان بگذشت — وقت شادی و طرب کردن رندان برجاست
باده نوشی که درو هیچ ریائے نبود — بهتر از زهد فروشی که درو روی و ریاست

حافظ از عشق خط و خال تو سرگردانست
همچو پرکار ولے نقطه دل پا برجاست

چو بشنوی سخن اهل دل مگو که خطاست — سخن شناس نهٔ دلبرا خطا اینجاست
سرم بدنیا و عقبی فرو نمی آید — تبارک الله ازین فتنها که در سر ماست
(برای تعجب و تعظیم ۱۲)
در اندرون من خسته دل ندانم کیست — که من خموشم و او در فغان و در غوغاست
از آن بدیر مغانم عزیز میدارند — که آتشی که نمیرد همیشه در دل ماست

نوای عشق تو دوشم در اندرون بود
فضای سینه حافظ هنوز پر ز صداست

روضه خلد برین خلوت درویشانست — مایه محتشمی خدمت درویشانست
گنج عزلت که طلسمات عجائب دارد — فتح آن در نظر همت درویشانست

قصر فردوس که رضوانش بدربانی رفت — منظری از چمن نزهت درویشانست

آنچه زر می‌شود از پرتو آن قلب سیاه — کیمیائیست که در صحبت درویشانست

دولتی را که نباشد غم آسیب زوال — بی تکلف بشنو دولت درویشانست

خسروان قبلهٔ حاجات جهانند ولی — از ازل تا به ابد صحبت درویشانست

روی مقصود که شاهان جهان می‌طلبند — مظهرش آئینهٔ طلعت درویشانست

گنج قارون که فرو میرود از قهر هنوز — خوانده باشی تو که از غیرت درویشانست

حافظ اینجا بادب باش که سلطان و ملک — همه در بندگی حضرت درویشان ست

مطلب طاعت و پیمان درست از من مست — که به پیمانه کشی شهره شدم روز الست

من همان دم که وضو ساختم از چشمهٔ عشق — چار تکبیر زدم یکسره بر هر چه که هست

می بده تا دهمت آگهی از سر قضا — که بروی که شدم عاشق و ببوی که مست

کمر کوه کم است از کمر مور اینجا — ناامید از در رحمت مشو ای باده پرست

معنی اگر کوه [illegible] بخشش حق تعالی

حافظ از دولت عشق تو سلیمانی یافت — یعنی از وصل توأش نیست بجز باد بدست

رخ تو در نظر آمد مراد خواهم یافت — چرا که حال نکو در قفای فال نکوست

نه این زمان دل حافظ در آتش طلب ست — که داغدار ازل همچو لالهٔ خود روست

وله

دل سراپردهٔ محبت اوست — دیده آئینه دار طلعت اوست

من که سر بر نیاورم بدو کون — گردنم زیر بار منت اوست

تو و طوبی و ما و قامت یار — فکر هر کس بقدر همت اوست

دور مجنون گذشت و نوبت ماست — هر کسی پنج روزه نوبت اوست

ملکت عاشقی و گنج طرب — هر چه دارم ز یمن همت اوست

هر گل نو که شد چمن آرا — اثر رنگ و بوی صحبت اوست

فقر ظاهر مبین که حافظ را — سینه گنجینهٔ محبت اوست

آن سیه چرده که شیرینی عالم با اوست　　چشم میگون لب خندان دل خرم با اوست

با که این نکته توان گفت که آن سنگین دل　　کشت ما را و دم عیسی مریم با اوست

حافظ از معتقدانست گرامی دارش
زانکه بخشایش بس روح مکرم با اوست

دارم امید عاطفتی از جناب دوست　　کردم خیانتی و امیدم بعفو اوست

حافظ بدست حال پریشان تو ولے
بر یاد زلف یار پریشانیت نکوست

زاهد ظاهر پرست از حال ما آگاه نیست　　در حق ما هر چه گوید جای هیچ اکراه نیست

در طریقت هر چه پیش سالک آید خیر اوست　　بر صراط مستقیم ای دل کسی گمراه نیست

هر که خواهد گو بیا و هر که خواهد گو برو　　گیر و دار و حاجب و دربان درین درگاه نیست

هر چه هست از قامت ناساز بی اندام ماست　　ورنه تشریف تو بر بالای کس کوتاه نیست

بر در میخانه رفتن کار یکرنگان بود　　خودفروشان را بکوی میفروشان راه نیست

بندهٔ پیر خراباتم که لطفش دائم است　　ورنه لطف شیخ و زاهد گاه هست وگاه نیست

حافظ ار بر صدر ننشیند ز عالی همتیست
عاشق دردی کش اندر بند مال و جاه نیست

ای نسیم سحر آرامگه یار کجاست　　منزل آن مه عاشق کش عیار کجاست

شب تارست و ره وادی ایمن در پیش　　آتش طور کجا وعدهٔ دیدار کجاست

آن کس است اهل بشارت که اشارت داند　　نکتها هست بسی محرم اسرار کجاست

حافظ از باد خزان در چمن دهر مرنج
فکر معقول بفرما گل بیخار کجاست

منم که گوشه میخانه خانقاه منست　　دعای پیر مغان ورد صبحگاه منست

نه پادشاه و گدا فارغم بحمدالله　　گدای خاک در دوست پادشاه منست

غرض ز مسجد و میخانه ام وصال شماست　　جز این خیال ندارم خدا گواه منست

مرا گدای تو بودن ز سلطنت خوشتر　　که ذل جور و جفای تو عز و جاه منست

مگر به تیغ اجل خیمه بر کنم ورنه　　رمیدن از در دولت نه رسم و راه منست

ازان زمان که بران آستان نهادم روی — فراز مسند خورشید تکیه گاه منست

گناه گرچه نبود اختیار ما حافظ
تو در طریق ادب کوش گو گناه منست

روزگاریست که سودای بتان دین منست — غم این کار نشاط دل غمگین منست
تا مرا عشق تو تعلیم سخن گفتن کرد — خلق را ورد زبان مدحت و تحسین منست
دولت فقر خدایا بمن ارزانی دار — کین کرامت سبب حشمت و تمکین منست

حافظ از حشمت پرویز دگر قصه مخوان
که لبش جرعه کش خسرو شیرین منست

خلوت گزیده را بتماشا چه حاجتست — چون کوی دوست هست بصحرا چه حاجتست
ارباب حاجتیم و زبان سوال نیست — در حضرت کریم تمنا چه حاجتست
جام جهان نماست ضمیر منیر دوست — اظهار احتیاج خود آنجا چه حاجتست

حافظ تو ختم کن که هنر خود عیان شود
با مدعی نزاع و محابا چه حاجت است

خوشتر ز عیش و صحبت باغ و بهار چیست — ساقی کجاست گو سبب انتظار چیست
هر وقت خوش که دست دهد مغتنم شمار — کس را وقوف نیست که انجام کار چیست
پیوند عمر بسته بموییست هوش دار — غمخوار خویش باش غم روزگار چیست
سهو و خطای بنده چو گیرند اعتبار — معنی عفو و رحمت پروردگار چیست

زاهد شراب کوثر و حافظ پیاله خواست
تا در میانه خواستهٔ کردگار چیست

اگر بلطف بخوانی مزید الطافست — وگر بقهر برانی درون ما صافست
بیان وصف تو گفتن نه حد امکانست — چرا که وصف تو بیرون ز حد اوصافست

عدو که منطق **حافظ** طمع کند در شعر
همان حدیث همای و طریق خطافست

بنال بلبل اگر با منت سر یاریست — که ما دو عاشق زاریم و کار ما زاریست
در آن چمن که نسیمی وزد ز طرهٔ دوست — چه جای دم زدن نافه‌های تاتاریست

آورده‌اند که روزی
خطاف از کلمات
یا و بزرگان آغاز
کردن ارکان بایزید
[illegible]
بجز شمار ۱۲۰۰

بنی

ولش بناله میازار و ختم کن حافظ
که رستگاری جاوید در کم آزاریست

عیب رندان مکن ای زاهد پاکیزه سرشت
که گناه دگری بر تو نخواهند نوشت

همه کس طالب یارند چه هشیار و چه مست
همه جا خانهٔ عشق ست چه مسجد چه کنشت

نا امیدم مکن از سابقهٔ روز ازل
تو چه دانی که پس پرده که خوبست و که زشت

بر عمل تکیه مکن خواجه که در روز ازل
تو چه دانی قلم صنع بنامت چه نوشت

حافظا روز اجل گر بکف آری جامے
یکسر از کوی خرابات برندت به بهشت

جز آستان توام در جهان پناهی نیست
سر مرا بجز این در حواله گاهی نیست

مباش در پی آزار و هر چه خواهی کن
که در شریعت ما غیر ازین گناهی نیست

خزینهٔ دل حافظ بزلف و خال مده
که کارهاے چنین حد هر سیاهی نیست

حال دل با تو گفتنم هوس ست
خبر دل شنفتنم هوس ست

ای صبا اشبم مد و فرمای
که سحرگه شنفتنم هوس است

همچو حافظ برغم مدعیان
شعر رندانه گفتنم هوس ست

ساقی بیار باده که ماه صیام رفت
در ده قدح که موسم ناموس و نام رفت

وقتی عزیز رفت بیا تا قضا کنیم
عمرے که بے حضور صراحی و جام رفت

مستم کن آنچنان که ندانم ز بیخودے
در عرصهٔ خیال که آمد کدام رفت

بر بوی آنکه جرعهٔ جامے بما رسد
در مصطبه دعای تو بر صبح و شام رفت

زاهد غرور داشت سلامت نبرد راه
امید و طمع ۱۲
رند از ره نیاز بدار السلام رفت

دیگر مکن نصیحت حافظ که ره نیافت
گم گشته که بادهٔ عشقش بکام رفت

روی تو کس ندید و هزارت رقیب هست
در غنچه هنوز و صدت عندلیب هست

در عشق خانقاه و خرابات شرط نیست
هر جا که هست پرتو روی حبیب هست

عاشق که شد که یار بحالش نظر نکرد	ای خواجه درد نیست وگرنه طبیب هست

فریاد حافظ اینهمه آخر بهرزه نیست
هم قصهٔ غریب و حدیثی عجیب هست

رواق منظر چشم من آشیانهٔ تست	کرم نما و فرود آکه خانه خانهٔ تست

سرود مجلست اکنون فلک برقص آورد
که شعر حافظ شیرین سخن ترانهٔ تست

درد ما را نیست درمان الغیاث	هجر ما را نیست پایان الغیاث

همچو حافظ روز و شب بیخویشتن
گشته ام سوزان و گریان الغیاث

بسر جام جم آنگه نظر توانی کرد	که خاک میکده کحل بصر توانی کرد
دلا ز نور ریاضت گر آگهی یابی	چو شمع خنده زنان ترک سر توانی کرد
گدائی در میخانه طرفه اکسیریست	گر این عمل بکنی خاک زر توانی کرد
تو کز سرای طبیعت نمیروی بیرون	کجا بکوی حقیقت گذر توانی کرد
جمال یار ندارد نقاب پرده ولی	غبار ره بنشان تا نظر توانی کرد

گر این نصیحت شاهانه بشنوی حافظ
بشاهراه طریقت گذر توانی کرد

بیا که ترک فلک خوان روزه غارت کرد	هلال عید بدور قدح اشارت کرد
ثواب روزه و حج قبول آنکس برد	که خاک میکدهٔ عشق را زیارت کرد
مقام اصلی ما گوشهٔ خرابات است	خداش خیر دهاد آنکه این عمارت کرد

حدیث عشق ز حافظ شنو نه از واعظ
اگر چه صنعت بسیار در عبارت کرد

برید باد صبا دوشم آگهی آورد	که روز محنت و غم رو بکوتهی آورد

رساند رایت منصور بر فلک حافظ
چو التجا بجناب شهنشهی آورد

بوی خوش تو هر که ز باد صبا شنید	از یار آشنا سخن آشنا شنید

سر خدا که عارف سالک بکس نگفت
در حیرتم که باده فروش از کجا شنید

ما باده زیر خرقه نه امروز می کشیم
صد بار پیر میکده این ماجرا شنید

یارب کجاست محرم رازی که یکزمان
دل شرح آن دهد که چه دید و چها شنید

حافظ وظیفهٔ تو دعا گفتن است و بس
در بند آن مباش که نشنید یا شنید

تا ز میخانه و می نام و نشان خواهد بود
سر ما خاک ره پیر مغان خواهد بود

حلقهٔ پیر مغانم ز ازل در گوش است
ما همانیم که بودیم و همان خواهد بود

بر سر تربت ما چون گذری همت خواه
که زیارتگه رندان جهان خواهد بود

بر زمینے که نشان کف پای تو بود
سالها سجدهٔ صاحب‌نظران خواهد بود

برو ای زاهد خودبین که ز چشم من و تو
راز این پرده نهانست و نهان خواهد بود

عیب مستان مکن ای خواجه کزین کهنه رباط
کس ندانست که رحلت بچسان خواهد بود

بخت حافظ گر ازین گونه مدد خواهد کرد
زلف معشوق بدست دگران خواهد بود

تنت بناز طبیبان نیازمند مباد
وجود نازکت آزردهٔ گزند مباد

سلامت همه آفاق در سلامت تست
بهیچ عارضه شخص تو دردمند مباد

شفا ز گفتهٔ شکرفشان حافظ جوے
که حاجتت بعلاج گلاب و قند مباد

جان بے جمال جانان میل جهان ندارد
هر کس که این ندارد حقا که آن ندارد

با هیچکس نشانے زان دلستان ندیدم
یا من خبر ندارم یا او نشان ندارد

ذوق چنان ندارد بی دوست زندگانی
بی دوست زندگانی ذوق چنان ندارد

ای دل طریق رندی از محتسب بیاموز
مست است و در حق او کس این گمان ندارد

کس در جهان ندارد یک بندهٔ چو حافظ
زیرا که چون تو شاهی کس در جهان ندارد

چه مستی است ندانم که رو بما آورد
که بود ساقی و این باده از کجا آورد

فلک غلامی حافظ کنون بطوع کند
که التجا بدر دولت شما آورد

حسب حالی نه نوشتی شده ایامی چند — قاصدی کو که فرستم بتو پیغامی چند
ما بدان مقصد عالی نتوانیم رسید — هان مگر پیش نهد لطف شما گامی چند
قند آمیخته با گل نه علاج دل ماست — بوسهٔ چند بیامیز بدشنامی چند
عیب می جمله بگفتی هنرش نیز بگو — نفی حکمت مکن از بهر دل عامی چند
پیر میخانه چه خوش گفت بدردی‌کش خویش — که مگو حال دل سوخته با خامی چند

حافظ از تاب رخ مهر فروغ تو بسوخت
کامگارا نظرے کن سوی ناکامی چند

حسن تو همیشه در فزون باد — رویت همه سال لاله گون باد
اندر سر من هوای عشقت — هر روز که هست در فزون باد
قد همه دلبران عالم — در خدمت قامتت نگون باد
هر سرو که در چمن بر آید — پیش الف قدت چو نون باد
هر کس که به هجر تو نسازد — از حلقهٔ وصل تو برون باد

لعل تو که هست جان حافظ + +
دور از لب هر خسیس دون باد

سالها دل طلب جام جم از ما میکرد — آنچه خود داشت ز بیگانه تمنا میکرد
مشکل خویش بر پیر مغان بردم دوش — کو بتائید نظر حل معما میکرد
بیدلے در همه احوال خدا با او بود — او نمی دیدش واز دور خدارا میکرد
گفتم این جام جهان بین بتو کی داد حکیم — گفت آن روز که این گنبد مینا میکرد

گفتمش سلسلهٔ زلف بتان از پی چیست
گفت حافظ گلهٔ از شب یلدا میکرد

ساقی حدیث سرو گل و لاله میرود — وین بحث با ثلاثهٔ غساله میرود
ایمن مشو ز عشوه دنیا که این عجوز — مکاره می نشیند و محتاله میرود
شکر شکن شوند همه طوطیان هند — زین قند پارسی که به بنگاله میرود

حافظ ز شوق مجلس سلطان غیاث دین
خامش مشو که کار تو از ناله میرود

سحرم دولت بیدار ببالین آمد
گفت برخیز که آن خسرو شیرین آمد

قدحی درکش و سرخوش بتماشا بخرام
تا ببینی که نگارت بچه آیین آمد

چون صبا گفتهٔ حافظ بشنید از بلبل
عنبرافشان بتماشای ریاحین آمد

سحر بلبل حکایت با صبا کرد
که عشق گل بما دیدی چها کرد

غلام همت آن نازنینم
که کار خیر بی روی و ریا کرد

من از بیگانگان هرگز ننالم
که با من هرچه کرد آن آشنا کرد

بشارت بر بکوی میفروشان
که حافظ توبه از زهد و ریا کرد

شاهد آن نیست که موئی و میانی دارد
بندهٔ طلعت آن باش که آنی دارد

با خرابات نشینان ز کرامات ملاف
هر سخن جایی و هر نکته مکانی دارد

مدعی گو برو و نکته بحافظ مفروش
کلک ما نیز زبانی و بیانی دارد

صوفی ار باده باندازه خورد نوشش باد
ورنه اندیشهٔ این کار فراموشش باد

پیر ما گفت خطا بر قلم صنع نرفت
آفرین بر نظر پاک خطاپوشش باد

بغلامی تو مشهور جهان شد حافظ
حلقهٔ بندگی زلف تو در گوشش باد

صبا بتهنیت پیر میفروش آمد
که موسم طرب و عیش و ناز و نوش آمد

ز خانقاه بمیخانه میرود حافظ
مگر ز مستی زهد و ریا بهوش آمد

غلام نرگس مست تو تاجدارانند
خراب بادهٔ لعل تو هوشیارانند

ترا صبا و مرا آب دیده شد غماز
وگرنه عاشق و معشوق رازدارانند

نصیب ماست بهشت ای خداشناس برو
که مستحق کرامت گناهکارانند

تو دستگیر شو ای خضر پی خجسته که من
پیاده میروم و همرهان سوارانند

بیا بمیکده و چهره ارغوانی کن
مرو بصومعه کانجا سیاهکارانند

خلاص حافظ از آن زلف تابدار مباد
که بستگان کمند تو رستگارانند

گداخت جان که شود کار دل تمام و نشد / بسوختیم درین آرزوی خام و نشد

هزار حیله برانگیخت حافظ از سر مهر / بدان هوس که شود آن حریف رام و نشد

گوهر مخزن اسرار همانست که بود / حقهٔ مهر بدان مهر و نشانست که بود

حافظا باز نما قصهٔ خونابهٔ چشم / که درین چشمه همان آب روانست که بود

گرچه بر واعظ شهر این سخن آسان نشود / تا ریا ورزد و سالوس مسلمان نشود

گوهر پاک بباید که شود قابل فیض / ورنه هر سنگ و گلی لولو و مرجان نشود

ذره را تا نبود همت عالی حافظ / طالب چشمهٔ خورشید درخشان نشود

مژده ای دل که مسیحا نفسی می آید / که ز انفاس خوشش بوی کسی می آید

کس ندانست که منزلگه مقصود کجاست / اینقدر هست که بانگ جرسی می آید

جرعه ده که بمیخانهٔ ارباب کرم / هر حریفی ز پی ملتمسی می آید

یار دارد سر صید دل حافظ یاران / شاهبازی بشکار مگسی می آید

مرا برندی عشق آن فضول عیب کند / که اعتراض بر اسرار علم غیب کند

کمال صدق و محبت ببین نه نقص گناه / که هر که بی هنر افتد نظر بعیب کند

کلید گنج سعادت قبول اهل دلست / مباد کس که درین نکته شک و ریب کند

شبان وادی ایمن گهی رسد بمراد / که چند سال بجان خدمت شعیب کند

وله

من و انکار شراب این چه حکایت باشد / غالبا این قدرم عقل کفایت باشد

منکه شبها ره تقوی زده ام با دف و چنگ / این زمان سر بره آرم چه حکایت باشد

(خلاف تقوی کرده. م ۱۲) (توبه کنم ۱۲)

زاهد ار راه برندی نبرد معذورست / عشق کاریست که موقوف هدایت باشد

دوش ازین غصه نخفتم که حکیمی می گفت / حافظ ار باده خورد جای شکایت باشد

میان عاشق و معشوق فرق بسیارست / چو یار ناز نماید شما نیاز کنید

نخست موعظهٔ پیر میفروش اینست ... که از معاشر ناجنس احتراز کنید

معاشران گره از زلف یار باز کنید ... شبی خوش است باین قصه‌اش دراز کنید (گروهها ۱۲)

حضور مجلس انس است و دوستان جمعند ... وان یکاد بخوانید و در فراز کنید

اشاره به سنند باز وان یکاد الاین آیه که برای دفع چشم زخم میخوانند ۱۲

اگر طلب کند انعامی از شما حافظ
حوالتش بلب یار دلنواز کنید

مرا مهر سیه چشمان ز سر بیرون نخواهد شد ... قضای آسمانست این و دیگرگون نخواهد شد

مرا روز ازل کاری بجز رندی نفرمودند (دل ۱۲) ... هر آن قسمت که آنجا شد کم و افزون نخواهد شد

وله

نه هر که چهره برافروخت دلبری داند ... نه هر که آینه دارد سکندری داند

نه هر که طرف کله کج نهاد و تند نشست ... کلاه داری و آئین سروری داند

هزار نکتهٔ باریکتر ز مو اینجاست ... نه هر که سر بتراشد قلندری داند

تو بندگی چو گدایان بشرط مزد مکن ... که خواجه خود روش بنده پروری داند

وله

خسروا گوی فلک در خم چوگان تو باد ... ساحت کون و مکان عرصهٔ میدان تو باد

زلف خاتون ظفر شیفتهٔ پرچم تست ... دیدهٔ فتح ابد عاشق جولان تو باد

ای که انشای عطارد صفت شوکت تست ... عقل کل چاکر طغراکش دیوان تو باد

حافظ خسته باخلاص ثناخوان تو شد
لطف عام تو شفابخش ثناخوان تو باد

دلا بسوز که سوز تو کارها بکند ... دعای نیم شبی دفع صد بلا بکند

عتاب یار پریچهره عاشقانه بکش ... که یک کرشمه تلافی صد جفا بکند

ز ملک تا ملکوتش حجاب برگیرند ... هر آنکه خدمت جام جهان نما بکند

طبیب عشق مسیحادم است و مشفق لیک ... چو درد در تو نبیند که را دوا بکند

تو با خدای خود انداز کار و دل خوش دار ... که رحم اگر نکند مدعی خدا بکند

بسوخت حافظ و بوی ز زلف یار نبرد
مگر دلالت این دولتش صبا بکند

دانی که چنگ و عود چه تقریر میکنند ... پنهان خورید باده که تکفیر میکنند

قومی بجد و جهد گرفتند وصل دوست ... قومی دگر حواله بتقدیر میکنند

فی الجمله اعتماد مکن بر ثبات دهر   کین کارخانه ایست که تغییر می کنند

می خور که شیخ و حافظ و مفتی و محتسب
چون نیک بنگری همه تزویر می کنند

دوش وقت سحر از غصه نجاتم دادند   واندر آن ظلمت شب آب حیاتم دادند
من اگر کامروا گشتم و خوشدل چه عجب   مستحق بودم و اینها بزکاتم دادند
بعد از این روی من و آئینهٔ حسن نگار   که در آنجا خبر از جلوهٔ ذاتم دادند
هاتف آن روز بمن مژدهٔ این دولت داد   که بیان از غمت صبر و ثباتم دادند
کیمیائیست عجب بندگی پیر مغان   خاک او گشتم و چندین درجاتم دادند
بحیات ابد آن روز رسانید مرا   خط آزادگی از حسن مماتم دادند

همت حافظ و انفاس سحرخیزان بود
که ز بند غم ایام نجاتم دادند

دوش دیدم که ملائک در میخانه زدند   گل آدم بسرشتند و به پیمانه زدند
جنگ هفتاد و دو ملت همه را عذر بنه   چون ندیدند حقیقت ره افسانه زدند
آسمان بار امانت نتوانست کشید   قرعهٔ فال بنام من دیوانه زدند
آتش آن نیست که بر شعلهٔ او خندد شمع   آتش آنست که در خرمن پروانه زدند

کس چو حافظ نکشید از رخ اندیشه نقاب
تا سر زلف عروسان سخن شانه زدند

در ازل پرتو حسنت ز تجلی دم زد   عشق پیدا شد و آتش بهمه عالم زد
جلوهٔ کرد رخش دید ملک عشق نداشت   عین آتش شد ازین غیرت و بر آدم زد
مدعی خواست که آید بتماشاگه راز   دست غیب آمد و بر سینهٔ نامحرم زد
عقل می خواست کزان شعله چراغ افروزد   برق غیرت بدرخشید و جهان برهم زد
دیگران قرعهٔ قسمت همه بر عیش زدند   دل غمدیدهٔ ما بود که هم بر غم زد
نظری کرد که بیند بجهان صورت خویش   خیمه در آب و گل مزرعهٔ آدم زد

حافظ آن روز طرب نامهٔ عشق تو نوشت
که قلم بر سر اسباب و دل خرم زد

دیدم بخواب خوش کہ بدستم پیالہ بود
تعبیر رفت کار بدولت حوالہ بود
چل سال رنج وغصہ کشیدیم وعاقبت
تدبیر ما بدست شراب دوسالہ بود

دیدم کہ شعر دلکش حافظ بمدح شاہ
ہر بیت ازان سفینہ بہ از صد رسالہ بود

در نمازم خم ابروے تو در یاد آمد
حالتے رفت کہ محراب بفریاد آمد
از من اکنون طمع صبر ودل وہوش مدار
کان تحمل کہ تو دیدی ہمہ بر باد آمد
دلفریبان نباتی ہمہ زیور بستند
دلبر ماست کہ با حسن خداداد آمد

مطرب از گفتۂ حافظ غزلی نغز بخوان
تا بگویم کہ ز عہد طربم یاد آمد

دست از طلب ندارم تا کام من برآید
یا جان رسد بجانان یا جان ز تن برآید

گویند ذکر خیرش در خیل عشقبازان
ہر جا کہ نام حافظ در انجمن برآید

رسید مژدہ کہ ایام غم نخواہد ماند
چنان نماند وچنین نیز ہم نخواہد ماند
توانگرا دل درویش خود بدست آور
کہ مخزن زر وگنج درم نخواہد ماند
غنیمتی شمر ای شمع وصل پروانہ
کہ این معاملہ تا صبحدم نخواہد ماند
سروش عالم غیبم بشارتی خوش داد
کہ بر در کرمش کس دژم نخواہد ماند
برین رواق زبرجد نوشتہ اند بزر
کہ جز نکوئی اہل کرم نخواہد ماند
چہ جای شکر وشکایت ز نقش نیک وبدست
کہ کس ہمیشہ گرفتار غم نخواہد ماند
سرود مجلس جمشید گفتہ اند این بود
کہ جام بادہ بیاور کہ جم نخواہد ماند

ز مہربانی جانان طمع مبر حافظ
کہ نقش مہر ونشان ستم نخواہد ماند

زاہد خلوت نشین دوش بمیخانہ شد
از سر پیمان گذشت بر سر پیمانہ شد

منزل حافظ کنون بارگہ کبریاست
دلبر ودلدار رفت جان بر جانانہ شد

نفس برآمد وکار از تو برنمی آید
فغان کہ بخت من از خواب برنمی آید

چنان بحسرت خاک در تو می میرم / که آب زندگیم در نظر نمی آید

زبسکه شد دل حافظ رمیده از همه کس
کنون ز حلقهٔ زلفت بدر نمی آید

نقد صوفی نه همه صافی و بی‌غش باشد / ای بسا خرقه که شایستهٔ آتش باشد
خوش بود گر محک تجربه آید بمیان / تا سیه روی شود هر که در و غش باشد

ولہ

ناز پرورده تنعم نبرد راه بدوست / عاشقی شیوهٔ رندان بلاکش باشد
نسبت رویت اگر با ماه و پروین کرده اند / صورت نادیده تشبیهی بتخمین کرده اند
شمهٔ از داستان عشق شور انگیز ماست / آن حکایتها که از فرهاد و شیرین کرده اند
ساقیا می ده که با حکم ازل تدبیر نیست / قابل تغییر نبود آنچه تعیین کرده اند

ولہ

واعظان کین جلوه در محراب و منبر میکنند / چون بخلوت میروند آن کار دیگر میکنند
مشکلی دارم ز دانشمند مجلس بازپرس / توبه فرمایان چرا خود توبه کمتر میکنند

ولہ

ساقیا مایهٔ شباب بیار / یکدو ساغر شراب ناب بیار
غلغل قمری ار نماند رواست / قلقل شیشهٔ شراب بیار
یک دو رطل گران بحافظ ده / گر گناه است و گر ثواب بیار

ولہ

شب قدرست طی شد نامهٔ هجر / سلام فیه حتی مطلع الفجر
امانست در آن شب تا طلوع فجر ۱۲

وفا خواهی جفاکش باش حافظ
فان الربح والخسران فی التجر
پس تحقیق نفع و نقصان در تجارت باشد ۱۲

عاشق نه‌ام مرا با کفر و با ایمان چه کار / تشنهٔ دردم مرا با وصل و با هجران چه کار
از لب جانان نمی یابم نشان زندگی / پس مرا ای جان من با جان و با جانان چه کار
کشتهٔ عشقم مرا از شحنهٔ دوران چه غم / مفلس عورم مرا با مرد دیوان چه کار
قبله و محراب من ابروی دلدارست و بس / این دل شوریده را با این چه و با آن چه کار
چونکه اندر هر دو عالم یار می باید مرا / با بهشت و دوزخ و با حور و با غلمان چه کار
هر که از خود شد مجرد در طریق عاشقی / از غم و دردش چه آگاهی و با درمان چه کار
صورت مردان چه خواهی سیرت مردان گزین / مرد عاشق پیشه را با صورت ایوان چه کار
حافظا گر عاشق و مستی دگر ره بازگو / عاشق یارم مرا با کفر و با ایمان چه کار

مستم از باده شبانه هنوز ساقی ما رفت خانه هنوز
می کشی و بغمزه مے گوئے توبه کردی زعشق یانه هنوز
نرگس مست و غمزهٔ جادو میزند تیر بر نشانه هنوز
نازنینا زعشق تو بالله عالمے توبه کرد و ما نه هنوز
دُر دریاے عشق می طلبے جان نیاورده درمیانه هنوز

حافظ خسته درمیان نامد
میکند پاره کرانه هنوز

مژه ات خنجر بلاست هنوز فتنه با نازت آشناست هنوز
روے بنما که آفتاب رخت روز بازار شوق ماست هنوز
حافظا از شکیب رفته مجو چون ترا عشق در قفاست هنوز

ولہ

دردعشقی کشیده ام که مپرس زهر هجری چشیده ام که مپرس
گشته ام در جهان و آخر کار دلبری بر گزیده ام که مپرس
آنچنان در هوای خاک درش میرود آب دیده ام که مپرس
ے تو در کلبهٔ گدائی خویش رنجهاے کشیده ام که مپرس
من بگوش خود از دهانش دوش سخنانے شنیده ام که مپرس
سوی من لب چه می گزی که مگوے لب لعلی گزیده ام که مپرس

همچو حافظ غریب در ره عشق
بمقامی رسیده ام که مپرس

بدور لاله قدح گیر و بی ریا می باش ببوے گل نفسے همدم صبا می باش
نه گویمت که همه سال می پرستی کن سه ماه می خور و نه ماه پارسا می باش
گرت هواست که چون جم بسر غیب رسی بیا و همدم جام جهان نما می باش
چو پیر سالک عشقت بمی حواله کند بنوش و منتظر رحمت خدا می باش
چو غنچه گرچه فروبستگی ست کار جهان تو همچو باد بهاری گره گشا می باش

مرید طاعت بیگانگان مشو حافظ
ولے معاشر رندان آشنا می باش

چرا نه در پی عزم دیار خود باشم — چرا نه خاک کف پای یار خود باشم
همیشه پیشه من عاشقی و رندی بود — دگر بکوشم و مشغول کار خود باشم

بود که لطف ازل رهنمون شود حافظ
وگرنه تا با بد شرمسار خود باشم

حاشا که من بموسم گل ترک می کنم — من لاف عقل میزنم این کار کی کنم
از نامه سیاه نترسم که روز حشر — با فیض لطف او صد ازین نامه طی کنم
خاک مرا چو در ازل از می سرشته اند — با مدعی بگو که چرا ترک وی کنم

این جان عاریت که بحافظ سپرد دوست
روزی رخش ببینم و تسلیم وی کنم

خیز تا از در میخانه گشادی طلبیم — بر در دوست نشینیم و مرادی طلبیم
زاد راه حرم دوست نداریم مگر — بگدائی ز در میکده زادی طلبیم
لذت داغ غمت بر دل ما باد حرام — اگر از جور غم عشق تو دادی طلبیم

بر در مدرسه تا چند نشینی حافظ
خیز تا از در میخانه گشادی طلبیم

در خرابات مغان نور خدا می بینم — وین عجب بین که چه نوری کجا می بینم
کیست دردی کش این میکده یارب که درش — قبله حاجت و محراب دعا می بینم
سوز دل اشک روان آه سحر ناله شب — این همه از اثر لطف شما می بینم

دوستان عیب نظربازی حافظ مکنید
که من او را ز محبان خدا می بینم

زلف بر باد مده تا ندهی بر بادم — ناز بنیاد مکن تا نکنی بنیادم
رخ برافروز که فارغ کنی از برگ گلم — قد برافراز که از سرو کنی آزادم
زلف را حلقه مکن تا نکنی در بندم — چهره را آب مده تا ندهی بر بادم
شهره شهر مشو تا ننهم سر در کوه — شور شیرین منما تا نکنی فرهادم

حافظ از جور تو حاشا که بنالد روزی
من از آن روز که در بند توام آزادم

فاش میگویم و از گفتهٔ خود دلشادم — بندهٔ عشقم و از هر دو جهان آزادم

من ملک بودم و فردوس برین جایم بود — آدم آورد درین دیر خراب آبادم

نیست بر لوح دلم جز الف قامت یار — چکنم حرف دگر یاد نداد استادم

کوکب بخت مرا هیچ منجم نشناخت — یارب از مادر گیتی بچه طالع زادم

پاک کن چهرهٔ حافظ بسر زلف ز اشک
ورنه این سیل دمادم بکند بنیادم

ما سرخوشان مست دل از دست داده ایم — همراز عشق و همنفس جام و باده ایم

ای گل تو دوش جام صبوحی کشیده ای — ما آن شقایقیم که با داغ زاده ایم

پیر مغان ز توبهٔ من گر ملول شد — گو باده صاف کن که بعذر ایستاده ایم

گفتی که حافظ این همه رنگ و خیال چیست
نقش غلط مبین که همان لوح ساده ایم

ما برین در نی پی حشمت و جاه آمده ایم — از بد حادثه اینجا به پناه آمده ایم

لنگر حلم تو ای کشتی توفیق کجاست — که درین بحر کرم غرق گناه آمده ایم

آبرو میرود ای ابر خطا پوش ببار — که بدیوان عمل نامه سیاه آمده ایم

حافظ این خرقهٔ پشمینه بینداز که ما
از پی قافله با آتش و آه آمده ایم

ما ز یاران چشم یاری داشتیم — خود غلط بود آنچه ما پنداشتیم

گفت خود دادی بما دل حافظا
ما محصل بر کسی نگماشتیم

من ترک عشقبازی و ساغر نمی کنم — صد بار توبه کردم و دیگر نمی کنم

باغ بهشت و سایهٔ طوبی و قصر حور — با خاک کوی دوست برابر نمی کنم

تلقین درس اهل نظر یک اشارتست — کردم اشارتی و مکرر نمی کنم

هرگز نمی شود ز سر خود خبر مرا — تا در میان میکده سر بر نمی کنم

شیخم بطنز گفت حرامست می مخور — گفتم بگو که گوش بهر خر نمی کنم

این تقویم بس ست که چون ابدان شهر — ناز و کرشمه بر سر منبر نمی کنم

حافظ جناب پیرمغان مامن دعاست
من ترک خاکبوسی این در نمی کنم

هر چند پیر و خسته دل و ناتوان شدم
هر گه که یاد روی تو کردم جوان شدم

شکر خدا که هر چه طلب کردم از خدا
بر منتهای مطلب خود کامران شدم

آنروز بر دلم در معنی گشاده شد
کز ساکنان درگه پیر مغان شدم

دوشم نوید داد و بشارت که حافظا
باز آ که من بعفو گناهت ضمان شدم

دیدار شد میسر و بوس و کنار هم
از بخت شکر دارم و از روزگار هم

زاهد برو که طالع اگر طالع منست
جامم بدست باشد و زلف نگار هم

ماعیب کس برندی و مستی نمی کنم
لعل بتان خوشست و می خوشگوار هم

حافظ که در ثنای تو چندین گهر فشاند
پیش کف تو شد خجل و شرمسار هم

بارها گفته ام و بار دگر می گویم
که من دل شده این ره نه بخود می پویم

در پس آئینه طوطی صفتم داشته اند
آنچه استاد ازل گفت بگو می گویم

دوستان عیب من بیدل حیران مکنید
گوهری دارم و صاحب نظری می جویم

خنده و گریه عشاق ز جای دگرست
می سرایم بشب و وقت سحر می مویم

واعظم گفت که حافظ در میخانه مپوی
گو مکن عیب که من مشک ختن می بویم

باز آی ساقیا که هواخواه خدمتم
مشتاق بندگی و دعاگوی دولتم

هر چند غرق بحر گناهم ز شش جهت
تا آشنای عشق شدم ز اهل رحمتم

عیبم مکن برندی و بدنامی ای حکیم
کاین بود سرنوشت زایوان فطرتم

می خور که عاشقی نه بکسبست و اختیار
این موهبت رسید ز دیوان قسمتم

دریا و کوه در ره و من خسته و ضعیف
ای خضر پی خجسته مدد کن بهمتم

دورم بصورت از در دولت سرای دوست
لیکن بجان و دل ز مقیمان حضرتم

حافظا به پیش چشم تو خواهد سپرد جان
در این خیال ار بدهد عمر مهلتم

آنکه پامال جفا کرد چو خاک راهم — خاک می بوسم و عذر قدمش میخواهم

من نه آنم که بجور از تو بنالم حاشا — چاکر معتقد و بنده دولت خواهم

بسته ام در خم گیسوی تو امید دراز — آن مبادا که کند دست طلب کوتاهم

پیر میخانه سحر جام جهان بینم داد — و اندران آینه از حسن تو کرد آگاهم

با من راه نشین خیز سوی میکده آی — تا ببینی که دران حلقه چه صاحب جاهم

مست بگذشتی و از حافظت اندیشه نبود
آه اگر دامن حسن تو بگیرد آهم

بعزم توبه سحر گفتم استخاره کنم — بهار توبه شکن میرسد چه چاره کنم

سخن درست بگویم نمی توانم دید — که می خورند حریفان و من نظاره کنم

اگر کسی بزبانم حدیث توبه رود — ز بی طهارتی آنرا همی غراره کنم

مرا که نیست ره و رسم لقمه پرهیزی — همان به است که میخانه را اجاره کنم

گدای میکده ام لیک وقت مستی بین — که ناز بر فلک و حکم بر ستاره کنم

نه قاضیم نه مدرس نه محتسب نه فقیه — مرا چه سود که منع شرابخواره کنم

ز باده خوردن پنهان ملول شد حافظ
ببانگ بربط و نی رازش آشکارا کنم

بیا تا گل برافشانیم و می در ساغر اندازیم — فلک را سقف بشکافیم و طرح دیگر اندازیم

اگر غم لشکر انگیزد که خون عاشقان ریزد — من و ساقی بهم سازیم بنیادش براندازیم

سخندانی و خوشخوانی نمی ورزند در شیراز
بیا حافظ که ما خود را بملک دیگر اندازیم

تا سایه مبارکت افتاد بر سرم — دولت غلام من شد و اقبال چاکرم

شد سالها که از سر من بخت رفته بود — از دولت وصال تو باز آمد از درم

بیدار در زمانه ندید کسی مرا — در خواب اگر خیال تو گشتی مصورم

درد مرا طبیب ندانند دوا که من — بی دوست خسته خاطر و با دوست خوشترم

هر کس غلام شاهی و مملوک صاحبیست
حافظ کمینه بنده سلطان کشورم

این چه شوریست که در دور قمر می بینم — همه آفاق پر از فتنه و شر می بینم

هر کسی روز بهی می طلبد از ایام — مشکل آنست که هر روز بتر می بینم

ابلهان را همه شربت ز گلاب و قند ست — قوت دانا همه از خون جگر می بینم

اسپ تازی شده مجروح بزیر پالان — طوق زرین همه در گردن خر می بینم

دختران را همه جنگ ست و جدل با مادر — پسران را همه بدخواه پدر می بینم

هیچ رحمی نه برادر به برادر دارد — هیچ شفقت نه پدر را به پسر می بینم

پند حافظ بشنو خواجه برو نیکی کن
زانکه این پند به از دُرّ و گهر می بینم

شراب لعل کش و روی مه جبینان بین — خلاف مذهب آنان جمال ایشان بین

بزیر دلق ملمع کمندها دارند — دراز دستی این کوته آستینان بین

بخرمن دو جهان سر فرو نمی آرند — دماغ کبر گدایان خوشه چینان بین

اسیر عشق شدن چارهٔ خلاص منست — ضمیر عاقبت اندیش پیش بینان بین

غبار خاطر حافظ ببرد صیقل عشق
صفای نیت پاکان و پاک دینان بین

صبح ست ساقیا قدحی پر شراب کن — دور فلک درنگ ندارد شتاب کن

زان پیشتر که عالم فانی شود خراب — ما را ز جام بادهٔ گلگون خراب کن

ما مرد زهد و توبه و طامات نیستیم — با ما بجام بادهٔ صافی خطاب کن

کار ثواب باده پرستی ست حافظا
برخیز و روی عزم بکار ثواب کن

کرشمه کن و بازار ساحری بشکن — بغمزه رونق بازار سامری بشکن

بباد ده سر و دستار عالمی یعنی — کلاه گوشه بآئین دلبری بشکن

چو عندلیب فصاحت فروش شد حافظ
تو رونق سخن گفتن دری بشکن

ای آفتاب آینه دار جمال تو — مشک سیاه مجمره گردان خال تو

صحن سرای دیده بشستم ولی چه سود — کاین گوشه نیست درخور خیل خیال تو

لائق و سزاوار آیه ۱۲

مطبوع تر ز روی نو صورتی نہ بست ہیچ — طغرا نویس ابروی مشکین مثال تو

بر خاست بوی گل ز در آشتی در آی — ای نو بہار ما لب فرخندہ فال تو

در صدر خواجہ عرض کدامین جفا کنم — شرح نیاز مندی دل پا ملال تو

(نقش ۱۲) (مبارک و میمون ۱۲)

حافظ درین کمند سر سرکشان بسی ست

سودای کج مپز کہ نباشد مجال تو

(قدرشناس و طاقت ۱۲)

بجان پیر خرابات و حق صحبت او — کہ نیست در سر من جز ہوای خدمت او

بہشت اگرچہ نہ جای گناہگاران است — بیار بادہ کہ مستظہرم بہ ہمت او

چراغ صاعقہ آن سحاب روشن باد — کہ زد بخرمن من آتش محبت او

بیار بادہ کہ دوشم سروش عالم غیب — نوید داد کہ عام ست فیض رحمت او

مکن بچشم حقارت نگاہ بر من مست — کہ نیست معصیت و زہد بی مشیت او

مدام خرقہ حافظ بہ بادہ در گرو ست

مگر ز خاک خرابات بود فطرت او

ای پیک راستان خبر یار ما بگو — احوال گل بہ بلبل دستان سرا بگو

پر چین چو می شد آن سر زلفین مشکبار — با ما سر چہ داشت ز بہر خدا بگو

گر دیگرت بر آن در دولت گذر فتد — بعد از ادای خدمت و عرض دعا بگو

بر این فقیر نامہ آن محتشم بخوان — با این گدا حکایت آن پادشا بگو

(صاحب قدر و حشم ۱۲)

حافظ گرت بمجلس او راہ میدہند

می نوش و ترک زرق برای خدا بگو

(ریا و نفاق ۱۲)

از من جدا مشو کہ توام نور دیدہ — آرام جان و مونس قلب رمیدہ

منعم کنی ز عشق وی ای مفتی زمان — معذور دارمت کہ تو او را ندیدہ

چشم بد از تو دور کہ در طرز دلبری — خط بر جمال یوسف کنعان کشیدہ

زین سرزنش کہ کرد ترا دوست حافظا

پیش از گلیم خویش مگر پا کشیدہ

ای کہ با سلسلہ زلف دراز آمدہ — فرصتت باد کہ دیوانہ نواز آمدہ

آب و آتش بہم آمیختہ از لب لعل — چشم بد دور کہ خود شعبدہ باز آمدہ

ساعتی ناز مفرما و بگردان عادت | چون بپرسیدن ارباب نیاز آمده

گفت حافظ دگرت خرقه شراب آلودست
مگر از مذهب این طایفه باز آمده

نصیب من چو خرابات کرده است اله | درین میانه بگو زاهدا مرا چه گناه
مراد من ز خرابات چون که حاصل شد | دلم ز مدرسه و خانقاه گشت سیاه

برو گدای در هر گدای شو حافظ
تو این مراد نیابی مگر شیٔ لله

وصال او ز عمر جاودان به | خداوندا مرا آن ده که آن به
بشمشیرم زد و با کس نگفتم | که راز دوست از دشمن نهان به

سخن اندر دهان دوست گوهر
ولیکن گفتهٔ حافظ از آن به

از خون دل نوشتم نزدیک دوست نامه | انی رایت دهرا من هجرک القیامه
هر چند کآزمودم از وی نبود سودم | من جرب المجرب حلت به الندامه
دارم من از فراقت در دیده صد علامت | لیست دموع عینی هذا لنا العلامه
پرسیدم از طبیبی احوال دوست گفتا | فی بعدها عذاب فی قربها غرامه
گفتم ملامت آرد گر گرد دوست گردم | والله ما راینا حبا بلا ملامه
باد صبا ز حالم ناگه نقاب برداشت | کالشمس فی ضحاها تطلع من الغمامه

حافظ چو طالب آمد جامی بجان شیرین
حتی یذوق منه کاسا من الکرامه

وله

دوش رفتم بدر میکده خواب آلوده | خرقه تر دامن و سجاده شراب آلوده
آمد افسوس کنان مغبچه باده فروش | گفت بیدار شو ای رهرو خواب آلوده
شست و شویی کن و آنگه بخرابات خرام | تا نگردد ز تو این دیر خراب آلوده
ماه من پرده برانداخته یعنی چه | مست از خانه برون تاخته یعنی چه
شاه خوبانی و منظور گدایان شده | قدر این مرتبه نشناخته یعنی چه
حافظا در دل تنگت چو فرود آید یار | خانه از غیر نپرداخته یعنی چه

بپرسیدن کسی مجانیم زمانه را از فراق او کرمیان بسته ۱۲ — هرکسی از دیده را آمیدم حاصل شد و آن شغل با آن از زاهد فاسق بدو ۱۲ — از کسی مگرید نیست شد آنکه این چشم من داده را علامت دیده از فراق اوست ۱۲ — نامه معشوق بعدا و دوری او بد است ولیکن شیانی ۱۲ — قسم بخدا که ندیدیم دوستی را بی ملامت ۱۲ — آفتاب در وقت چاشت که طلوع بکند از ابر ۱۲ — تا بچشد از آن کاسه از بزرگی ۱۲

ای بیخبر بکوش که صاحب خبر شوی / تا راهرو نباشی کی راهبر شوی

دست از مس وجود چو مردان ره بشوی / تا کیمیای عشق بیابی و زر شوی

گر نور عشق حق بدل و جانت اوفتد / بالله کز آفتاب فلک خوبتر شوی

از پای تا سرت همه نور خدا شود / در راه ذو الجلال چو بی پا و سر شوی

بنیاد هستی تو چو زیر و زبر شود / در دل مدار هیچ که زیر و زبر شوی

گر در سرت هوای وصال ست حافظا / باید که خاک درگه اهل بصر شوی

ای پادشاه خوبان داد از غم تنهائی / دل بی تو بجان آمد وقتست که باز آئی

ای درد توام درمان در بستر ناکامی / وی یاد توام مونس در گوشه تنهائی

مشتاقی و مهجوری دور از تو چنانم کرد / کز دست بخواهد شد پایان شکیبائی

خودبینی و خودرائی در عالم رندی نیست / کفرست درین مذهب خودبینی و خودرائی

حافظ شب هجران شد بوی خوش یار آمد / شادیت مبارک باد ای عاشق شیدائی

ای در رخ تو پیدا انوار پادشاهی / در فکرت تو پنهان صد حکمت الهی

کلک تو بارک الله در ملک و دین گشاده / صد چشمه آب حیوان از قطره سیاهی

بر اهرمن نتابد انوار اسم اعظم / ملک آن تست و خاتم فرما هر آنچه خواهی

در حشمت سلیمان هر کس که شک نماید / بر عقل و دانش او خندند مرغ و ماهی

عمریست پادشاها کز می تهی ست جامم / اینک ز بنده دعوی وز محتسب گواهی

ای عنصر تو مخلوق از کیمیای عزت / وی دولت تو ایمن از صدمت تباهی

جائی که برق عصیان بر آدم صفی زد / ما را چگونه زیبد (یجوز ۱۲) دعوی بیگناهی

حافظ چو دوست از تو گه گاه می برد نام / رنجش ز بخت منما باز آ بعذر خواهی

ای دل آن به که خراب از می گلگون باشی / بی زر و گنج بصد حشمت قارون باشی

در ره منزل لیلی که خطرهاست بجان / شرط اول قدم آنست که مجنون باشی

ساغری نوش کن و جرعه بر افلاک فشان / تا بچند از غم ایام جگرخون باشی

حافظ از فقر مکن ناله که گر شعر اینست
هیچ خوشدل نه پسندت که تو محزون باشی

ای دل بکوی عشق گذاری نمیکنی
چوگان کام در کف و گوئی نمیزنی

اسباب جمع داری و کاری نمیکنی
بازی چنین بدست و شکاری نمیکنی

حافظ برو که بندگی بارگاه دوست
گر جمله می کنند تو باری نمی کنی

ای قصه بهشت ز کویت حکایتی
انفاس عیسی از لب لعلت لطیفهٔ
هر پاره از دل من و از غصه قصهٔ

آب خضر ز نوش لبانت کنایتی
شرح جمال حور ز رویت روایتی
هر سطری از خیال تو از رحمت آیتی

دانی مراد حافظ ازین آه و ناله چیست
از تو کرشمهٔ و ز خسرو عنایتی

ای که دائم بخویش مغروری
نیستی عشق نیست در سر تو

گر ترا عشق نیست معذوری
رو که تو مست آب انگوری

بگذر از ننگ و نام خود حافظ
ساغر می طلب که مخموری

این خرقه که من دارم در رهن شراب اولی
چون عمر تبه کردم چندان که نگه کردم
من حال دل زاهد با خلق نخواهم گفت

وین دفتر بیمعنی غرق می ناب اولی
در کنج خراباتی افتاده خراب اولی
کاین قصه اگر گویم با چنگ و رباب اولی

چون پیر شدی حافظ از میکده بیرون رو
رندی و هوسناکی در عهد شباب اولی

سحرم هاتف میخانه بدولتخواهی
با گدایان در میکده ای سالک راه
اگرت سلطنت فقر ببخشند ای دل
قطع این مرحله بی همرهی خضر مکن

گفت باز آی که دیرینهٔ این درگاهی
با ادب باش گر از سر خدا آگاهی
کمترین ملک تو از ماه بود تا ماهی
ظلمات ست بترس از خطر گمراهی

حافظ خام طمع شرمی ازین قصه مدار

عملت چیست که مزدش دو جہان ہیچو اہے

جوہر انتخاب غزلیات از دیوان مغربی۔

خورشید رخت چو گشت پیدا　　ذرات دو کون شد ہویدا
مہر رخ تو چو سایہ انداخت　　زان سایہ پدید گشت اشیا
دریای وجود موج زن شد　　موجی بفگند سوی صحرا
این جملہ چہ بود عین آن موج　　وان موج چہ بود عین دریا
ہر چیز کہ ہست عین کل ست　　پس کل چہ بود سراسر اجزا
اجزا چہ بود مظاہر کل　　اشیا چہ بود ظلال اسما
اسما چہ بود ظہور خورشید　　خورشید جمال ذات والا
صحرا چہ بود زمین و امکان　　کانست کتاب حق تعالی

ای مغربی این حدیث بگذار
سر دو جہان مکن ہویدا

سوای طالب ہر مطلب ست مطلب ما　　ورای مشرب ہر شارب ست مشرب ما
ہنوز روز و شب از کائنات ہیچ نبود　　کہ روز ما رخ او بود و زلف او شب ما

نخست لوح دل از نقش کائنات بشوی
چو مغربیت اگر ہست عزم مکتب ما

ہیچ دانی کہ ما کئیم و شما　　سایۂ آفتاب نور خدا
بگذر از سایہ زانکہ خورشید ست　　انچہ تو سایہ خوانیش ہر جا
سایہ و آفتاب یک چیز اند　　ہست او واحد و کثیر نما
ہست یک عین این ہمہ اعیان　　یک مسمی ست این ہمہ اسما
جملہ نقش تعینات و بند　　ہر چہ ہستند در زمین و سما
بہزاران ہزار شکل غریب　　می نماید بخویشتن خود را
کثرت نقش موج گونا گون　　نیست الا بجنبش دریا
انچہ امواج خوانیش بحر ست　　گشتہ ظاہر بکسوت من و ما

بیا در بحر با ما شور یا کن این من و ما را   که تا دریا نمیگردی ندانی سر دریا را

اگر امواج دریا را بجز دریا نمی بینی   یقین دانم که بتوانی مسمی دیدن اسما را

زکثرت سوی وحدت شو زوحدت آی در کثرت   ز راه وحدت و کثرت توان دانستن اشیا را

الا ای مغربی جوئے اگر عنقای مغرب را
برون از مشرق و مغرب نباید جست عنقا را

زروی ذات برافکن نقاب اسما را   نهان باسم مکن چهره مسمی را

اگر چه سایهٔ عنقای مغربست جهان   ولیک سایه حجاب آمدست عنقا را

نقوش کثرت امواج ظاهر دریا   حجاب وحدت باطن شدست دریا را

ز مغربے چو توئے ناظر رخ زیبات
نهان از و مکن ای دوست روے زیبا را

ای صفات بیکران تو طلسم گنج ذات   گنج ذاتت گشت مخفی در طلسمات صفات

هست عالم سربسر نقش طلسم گنج تو   از طلسم نقش هرگز حل نگردد مشکلات

ای صفاتت نقشبند کارگاه هر دو کون   سایهٔ نور صفات تست نقش کائنات

ظل نقش کائنات از نور تو دارد ظهور   گرچه باشد انبساط نور عین ممکنات

سایه گر هستی نماید لیک اندر اصل نیست   نیست را از هست اگر بشناختی یابی نجات

ای دلت سرگشته و حیران لبان مغربے
بی جهت را اگر همی خواهی گذر کن از جهات

ای نور تو مهر کون ذرات   ذات تو برون ز نفی و اثبات

اسما و صفات و کون هر یک   در ذات تو بود محو بالذات

نه اسم و نه نعت بود آنجا   نه رسم و نه شکل و وضع هیات

چون داشت ظهور از مظاهر   اسما و صفات را کمالات

موجود شدند بهر این کار   ارضین و عناصر و سموات

مصباح رخ ترا نگارا   کونین زجاجه است و مشکات

مهر تو بمغربے عیان شد
با آنکه جهان از وست ذرات

ای صفاتت حجاب چهرهٔ ذات — ذات پاکت ظهور بخش صفات

مغربی آنچه عالمش خوانند
عکس رخسار تست در مرآت

ای کائنات ذات ترا مظهر صفات — ای پیش اهل دیده صفات تو عین ذات
تا روی دلفروز تو آهنگ جلوه کرد — شد جلوه گاه روی تو مجموع کائنات
تا آفتاب حسن و جمالت ظهور کرد — ظاهر شدند جملهٔ ذرات کائنات
هم گنج و هم طلسمی و هم جسم و هم روان — هم اسم و هم مسمی و هم ذات و هم صفات

هم مغربی و مشرق و هم مغربی و مهر
هم عرش و فرش و عنصر و افلاک هم جهات

ای از دو جهان نهان عیان کیست — وی عین عیان پس این نهان کیست
آن کس که بصد هزار صورت — هر لحظه همی شود عیان کیست
گوئی که نهانم از دو عالم — پیدا شده در یگان یگان کیست
گفتی که همیشه من خموشم — گویا شده پس بهر زبان کیست
گفتی که ز جسم و جان برونم — پوشیده لباس جسم و جان کیست

در دیدهٔ مغربی نهان شو
از دیدهٔ او ببین عیان کیست

در هزاران جام گوناگون شرابی بیش نیست — گرچه بسیارند انجم آفتابی بیش نیست
گرچه بر خیزد ز آب بحر موج بیشمار — کثرت اندر موج باشد لیکن آبی بیش نیست
ای که هستی تو آمد روی دلبر را نقاب — بر فکن از روی دلبر چون حجابی بیش نیست
چیست عالم ای که می پرسی نشان و نام او — بر محیط هستی مطلق حبابی بیش نیست

مغربی آمد حجاب روی جانان مغربی
درگذر از خود چه شد آخر حجابی بیش نیست

چون یکی اصل جملهٔ عدد است — جنبش جمله سوی اصل خود است
چون ز یک جز یکی نشد ظاهر — پس یکی بیش نیست آنچه صد است
باطن بحر جملگی آب است — ظاهر بحر سر بسر زبد است

ظاهرش را هیست از باطن
جنبش و حول وقوت ومدوست

مغربی هر که غرق این دریاست
وارهیده ز دانش و خرد است

دو عالم چیست نقش صورت دوست
چه جای نقش و صورت بلکه خود اوست

دو صد آئینه یک روی مقابل
اگر چه صد نماید لیک یک اوست

تو این چشمی و ابروے که بینے
یقین میدان که این آن چشم و ابروست

چو خوبان مظهر روے نگارند
در ایشان مغربی حیران از ان روست

مهر سرگشته کآفتاب کجاست
آب هر سو روان که آب کجاست

یار خود بے نقاب می گوید
که مرا یار بے نقاب کجاست

همه در پرده خویش را جویان
عارفی رسته از حجاب کجاست

چند پرسی که خود کلید خودے
کیست مفتاح فتح باب کجاست

مغربے چون تو مهرهٔ سحرے
چند پرسی که آفتاب کجاست

چنان مستم چنان مستم چنان مست
که نه پا دانم از سر نه سر از دست

جز آنکس را که مست جام اویم
ندانم در جهان دیگر کسی هست

بکلی خواهم از خود گشت بیخود
اگر باده دهد ساقی از این دست

دلم عهدی که بسته بود باکون
چو شد سرمست آن مجموع شکست

دگر در مشرق و مغرب نگنجد
چو ذات مغربے از مغربی رست

آنچه مطلوب دل و جانست و دو جان دوست
لیکن از مطلوب خود جان بیخبر دل غافلست

مشرب جانان بجان و دل همی جوید دلم
غافل از جانان که او در دل و جان منزلست

ما همه دریا و دریا عین ما بوده ولے
مائی ما در میان ما و دریا حائلست

چشم دریا بین کسی دارد که غرق بحر شد
ور نه نقش موج بیند هر که او در ساحلست

کیست کامل در دو عالم هر که دریا عین اوست
عین دریا هر که شد میدان که مرد کاملست

چون بدانستی که حق هستی ست باطل نیستی — روی حق را گیر و بگذر ز آنچه باطلست
نقطهٔ توحید عین و جمع دریای وجود — حاصل آنرا که بر خط عدالت واصلست

چیست دانی درمیان جان و جانان مغربی
برزخ جامع خط موهوم و حد فاصلست

دلی که آئینهٔ روی شاهد ذاتست — برون ز عالم نفی و جهان اثباتست
مجو که بر ورق کائنات توان یافت — علامت اثر آن کو بی علاماتست
کسی نجست و نه جوید ز لوح هر دو جهان — نشان و نام کسی را که محو بالذاتست
کسی که در دو جهانش نه ذات هست و نه اسم — وجود یافتنش نوع از محالاتست
مرا که عادت و رسم و رسوم نیست پدید — چه داند آنکه ورا راه و رسم و عاداتست
مقام آنکه نباشد مقیم هیچ مقام — ورای منزلت و رتبت و مقاماتست

وجود مغربی اندر فضای هستی او
چو پیش پرتو انوار مهر ذراتست

هیچکس را اینچنین یاری که ما را هست نیست — کس ازین باده که ما مستیم از و سرمست نیست
از پی پیوند او از خویشتن باید برید — بی بریدن آنکه کس هرگز بدو پیوست نیست

هستی گر مغربی را هست آن هستی اوست
مغربی را آنکه از خود هیچ هستی هست نیست

حسن روی هر پری از حسن روی اوست — آب حسن دلربا هر سو روان از جوی اوست
کعبهٔ اهل نظر رخسار جان بخش ویست — قبلهٔ ارباب دل طاق خم ابروی اوست
تا نبود از وی طلب ور اکسی طالب نشد — جست و جوئی گر بود ما را ز جست و جوی اوست

مغربی زان میکند میلی بگلشن کاندرو
هر کرا رنگی و بوئی هست رنگ و بوی اوست

چون رخت را هر زمان حسن و جمالی دیگرست — لاجرم هر دم مرا با تو وصالی دیگرست
اینکه هر ساعت جمالی می نماید روی او — پیش ارباب کمالات این کمالی دیگرست
گرچه عالم سر بسر نقش مثال روی اوست — لیکن او را هر زمان در دل مثالی دیگرست
هیچکس گرچه ز حالی نیست خالی در جهان — لیکن این حالی که ما راست حالی دیگرست

گوش دل بگشوده تا توانی شنیدن این مقال / زانکه هر معنی سزاوار مقال دیگرست

مغربی را در نظر پیوسته زان ابرو و روی / هر طرف بدری و هر جانب هلالی دیگرست

صفا و روشنی کاندرون خانهٔ ماست / ز عکس چهرهٔ آن دلبر یگانهٔ ماست

جهان و هر چه درو هست سربسر موجست / ز جوش جنبش دریای بیکرانهٔ ماست

اگر زمان نبوت گذشت و دور رسل / ولی ظهور ولایت درین زمانهٔ ماست

کلید مخزن اسرار مغربی دارد / چو مدتیست که او خازن خزانهٔ ماست

هر آنکه حضرت آنحضرت ست مطلوبست / محب دوست به تحقیق عین محبوبست

دوای درد درون ای هم از درون بطلب / اگرچه درد تو افزون ز درد ایوبست

نمونه است ز دیوان دفتر حسنت / هر آنچه بر ورق کائنات مکتوبست

ز حسن اوست که در کائنات پیوسته / خروش و ولوله و جوش و شور و آشوبست

نه مغربیست که در دلش مغربست نهان / که مغربی بخود از روی دوست محجوبست

آنچه کفرست بر خلق بر ما دین ست / تلخ و ترش همه عالم بر ما شیرین ست

چشم حق بین بجز از حق نتواند دیدن / باطل اندر نظر مردم باطل بین ست

گل توحید نروید ز زمینی که درو / خار شرک و حسد و کبر و ریا و کین ست

نیست در جنت ارباب حقیقت جز حق / جنت اهل حقیقت بحقیقت این ست

مغربی از تو بت چین تو در جمله صور / نیست محجوب که او را صفت تمکین ست

آنکه او دیدهٔ جان و دل و نور بصرست / هر کجا می نگرم صورت او در نظرست

پی بدو برد کسی کز پی خود دور افتاد / اثر از دوست کسی یافت که او بی اثرست

تو بدین چشم کجا چهرهٔ معنی بینی / چشم صورت دگر و چشم معانی دگرست

مغربی علم تر و خشک ز دل بر می خوان / دل کتابیست که آن جامع هر خشک و ترست

چو بحر نامتناهی ست دایما امواج / حجاب وحدت دریاست کثرت امواج
دلم که ساحل دریای بی نهایت اوست / بود مدام بامواج بحر او محتاج
علاج درد دلم غیر موج دریا نیست / چه طرفه درد که موجش بود دوا و علاج

هر آنچه مغربی از کائنات حاصل کرد
بگرد بحر محیطش بیکزمان تاراج

چون عکس رخ دوست در آئینه عیان شد / بر عکس رخ خویش نگارم نگران شد
چون عزم تماشای جهان کرد ز خلوت / آمد بتماشای جهان عین جهان شد
هر نقش که او خواست بران نقش برآمد / پوشیده همان نقش در آن نقش عیان شد
هر کثرت خود گشت و از و وحدت خود دید / هم عین همین آمد و هم عین همان شد
جای همه اسم آمد و جای همگی رسم / جائی همه جسم آمد و جائی همه جان شد

ای مغربی آن یار که بی نام و نشان بود
از پرده برون آمد و با نام و نشان شد

پا از حد خویشتن برون نمی باید نهاد / اگر نهادی پیش ازین اکنون نمی باید نهاد
هر که مادون حق آمد پیش ما آن دون بود / نام حق را هیچ بر مادون نمی باید نهاد
عشق و حسن دوست را مجنون و لیلی مظهرند / تهمتی بر لیلی و مجنون نمی باید نهاد

مغربی اسرار بحر بیکران خویش ازین
از زبان موج با مادون نمی باید نهاد

دل همه دیده شد و دیده همه دل گردید / تا مراد دل و دیده ز تو حاصل گردید
قطع پیوند خود و هر دو جهان کردم / سالها تا که زمانی ز تو واصل گردید
بامیدی که رسد موج از آن بحر بدل / سالها ساکن آن بحر و ساحل گردید
منزلی به ز دل و دیده من هیچ نیافت / ماه من گرچه بسی گرد منازل گردید

وله

ز قدت سرو بستان آفریدند / ز رویت ماه تابان آفریدند
ز حسن روی تو تابی عیان شد / از آن خورشید تابان آفریدند
لب و دندان او را چون بدیدند / در و یاقوت و مرجان آفریدند
چو عکس زلف و رخسارش نمودند / بگیتی کفر و ایمان آفریدند

برای سجده بردن پیش رویش
یکی را بہر طاعت خلق کردند
جہانی را مسلمان آفریدند
یکی را بہر عصیان آفریدند
چو حسن خویشتن را جلوه دادند
برای جلوه انسان آفریدند
برای عاشقان از ہجر و وصلش
ہزاران درد و درمان آفریدند

چو خود خوردند باده مغربی را
چرا سرمست و حیران آفریدند

بی نقاب آن جمال نتوان دید
وز رخش جز مثال نتوان دید
روی او را بزلف و خال توان
دید بی زلف و خال نتوان دید
بخیالی از و شدم قانع
که از و جز خیال نتوان دید
آفتاب ست و ظلال نہان
رو بغیر از ظلال نتوان دید

مغربی ہیچ چیز از آن عنقا
بجز از پرّ و بال نتوان دید

دلی دارم که در وی غم نگنجد
چه جای غم که شادی ہم نگنجد
درین خلوت بجز دمساز ناید
درین مجلس بجز ہمدم نگنجد
حدیث بیش و کم اینجا رہا کن
که اینجا وصف بیش و کم نگنجد
چنان پر گشت گوشم از نغمهٔ دوست
که در وی بانگ زیر و بم نگنجد

زبان ای مغربی درکش ز گفتار
مگو چیزی که در عالم نگنجد

ز دریا موج گوناگون برامد
ز بیچونی برنگ چون برامد
چون این دریای بیچون موج زن شد
حباب آسا بر و گردون برامد
ازین دریا بدین امواج ہر دم
ہزاران گوہر مکنون برامد
گہی در خلوت لیلی فرو شد
گہی در صورت مجنون برامد
بمعنی ہیچ دیگر گون نگردید
بصورت گرچه دیگر گون برامد

چو شعر مغربی در ہر لباسی
بغایت دلبر و موزون برامد

رخت هر دم جمالے می نماید — ز حسن خود مثالے می نماید
جمالت را کمالاتست بسیار — ازان هر دم کمالے می نماید
تجلی میکند هر لحظه بر دل — دلم را طرفه حالے می نماید
مرا هر ذره از ذرات عالم — بنور او وصالے می نماید

بچشم مغربے غیرے محالست
کسے گوید محالے مے نماید

از سواد الوجه فی الدارین اگر داری خبر — چشم بگشا و جمال کفر و فقر ما نگر
از سواد اینچنین کفر مجازی مرد و آ — سوی دار الملک آن کفر حقیقی کن نظر
کفر باطن حق مطلق را بخود پوشیدنست — با چنین کفری ز کفر ما کجا یابی خبر
حق بحق پوشیده کردی و انگهی کافر شدی — چون شوی کافر ز ایمان آنگهی یابی خبر

کفر و ایمان چون حجاب راه حق اند ای پسر
رو بسان مغربی از کفر و ایمان درگذر

یار ما هر ساعتے آید ببازار دگر — تا بود حسن و جمالش را خریداری دگر
کسوت دیگر بپوشد جلوهٔ دیگر دهد — مظهر دیگر نماید بهر اظهاری دگر
کار او عشقست با خود عشقبازی میکند — نیستش جز عشق با خود باختن کاری دگر

از زبان جملهٔ ذرات عالم مغربی
میکند بر مهر رویش تازه اقرارے دگر

اندر آمد در خلوت دل یار سحر — گفت کس را مکن از آمدنم هیچ خبر
گفتمش کے ز تو یابم خبری گفت آندم — که نماند ز تو در هر دو جهان هیچ اثر
گفتمش هیچ توان در تو نظر کردے — گفت آری چو شود جملهٔ ذات تو نظر
گفتمش هیچ توان در تو رسیدن گفتا — در من آنکس برسد کو کند از خویش گذر
گفتمش هیچ ترا در دو جهان هست مثال — گفت در صورت و معنی است زمانی بنگر
گفتمش من چه ام و تو چه و عالم چیست — گفت من دانه ام و تو ثمر و کون شجر
گفتمش دیدهٔ من تاب جمالت دارد — گفت دارد چو شوم چشم ترا نور بصر
روی من بهر تجلی طلبد مظهر پاک — نیست بهتر بجهان پاک تر از تو مظهر

گفتمش مغربیت درخور اگر هست بگو
گفت او روی مراهست بوجه درخور

ای آخر هر اول وی اول هر آخر — وی ظاهر هر باطن وی باطن هر ظاهر
انوار جمال تو در دیدهٔ هر مؤمن — استار جلال تو در دیدهٔ هر کافر

بر مغربی آن ساقی چون ریخت می باقی
شد فانی و شد باقی شد غائب و شد حاضر

نخست دیده طلب کن پس آنگهی دیدار — از آنکه یار کند جلوه در اولوا الابصار
ترا که دیده بود پر غبار نتوانی — صفای چهرهٔ او دید با وجود غبار

جمال حسن ترا صد هزار زیب افزود
از آنکه حسن ترا مغربی ست آئینه دار

فرد

نیست پنهان حق ز چشم مرد جان حق‌شناس — گرچه هر ساعت نماید خویش را در هر لباس

وله

اگرچه پادشه عالم گدای تو ام — تو از برای منی و من از برای تو ام
جهان بذات و صفت دمبدم غذای [منست] — که من بذات و صفت دمبدم غذای تو ام
نظر بجانب من کن که روی خود بینی — از آنکه آئینه روی جانفزای تو ام
لقای خویش گرت آرزو کند دیدن — مرا ببین بتحقیق که من لقای تو ام
مرا نگر که ز من ظاهرست جمله جهان — چرا که مظهر جام جهان نمای تو ام
تو بی وساطت من ره بحق کجا یابی — مدار دست ز من زانکه رهنمای تو ام

بگوش هوش جهان دوش مغربی میگفت
مرا شناس که من مظهر خدای تو ام

وله

ما جام جهان نمای ذاتیم — ما مظهر جملهٔ صفاتیم
هم صورت واجب الوجودیم — هم معنی جملهٔ ممکناتیم
برتر ز مکان و در مکانیم — بیرون ز جهات و در جهاتیم
بیمار و ضعیف را شفائیم — محبوس و نحیف را نجاتیم
چون قطب ز جای خود نجنبیم — چون چرخ اگرچه بی ثباتیم
تا مهر تو دیدیم ز ذرات گذشتیم — از جمله صفات از پی آن ذات گذشتیم

چون جمله جهان مظهر آیات وجوداند
اندر طلب از مظهر آیات گذشتیم

با ما سخن کشف و کرامات مگوئید
چون ما ز سر کشف و کرامات گذشتیم

ای شیخ اگر جمله کمالات تو اینست
خوش باش کزین جمله کمالات گذشتیم

از کعبه و بتخانه و زنار و چلیپا
وز میکده و کوی خرابات گذشتیم

اینها بحقیقت همه آفات طریق اند
المنة لله که ز آفات گذشتیم

ما از پی آنکه بود مشرق انوار
از مغربی و کوکب و مشکات گذشتیم

ما از میان خلق کناری گرفته ایم
اندر کنار خویش نگاری گرفته ایم

دامن نخست از همه عالم فشانده ایم
وانگه بصدق دامن یاری گرفته ایم

سرگشته گشته ایم چو پرگار سالها
تا بر مثال نقطه قراری گرفته ایم

با آنکه هیچ کار نیاید ز مغربی
او را بیاری از پی کاری گرفته ایم

معنی حسن تو در صورت جان می بینیم
عکس رخسار تو در جام جهان می بینیم

دفتر حسن بتان را بنظر می آریم
از تو در هر ورقی نام و نشان می بینیم

مغربی از من و تو درگذر و در خود بین
چند گوئی که ترا در دگران می بینیم

ما از ازل بخانهٔ خمار آمدیم
در دی کشان میکده را یار آمدیم

در خلوت عدم می هستی ز جام دوست
کردیم نوش مست ببازار آمدیم

ناگاه حلقه ز سر زلفش بگردن ما
ما در میان حلقه گرفتار آمدیم

کاری بغیر عشق نداریم در جهان
عشقست کار ما و درین کار آمدیم

بودیم یک وجود ولیکن درین جهان
بسیار در مظاهر بسیار آمدیم

از یار مغربی سخنی در ازل شنود
ما جمله زان حدیث بگفتار آمدیم

منکه در صورت خوبان همه او می بینم
تو نگوئی که من آن روی نکو می بینم

نیست در دیده من هیچ مقابل همه رو
تو قفا می نگری من همه رو می بینم

هر کجا می نگرد دیده در روی نگرد / هر چه بینیم از و جمله باو می بینیم

تو زیکسوی نظری کن و من از همه سو / تو زیکسو بینش از همه سوے بینیم

گاه با جمله و گه جمله از و میدانم / گاه او جمله و گه جمله از و می بینیم

مغربی آنکه تواش می طلبی در خلوت / من عیان بر سر هر کوچه و کوے بینیم

هر سو که دویدیم همه سوی تو دیدیم / هر جا که رسیدیم سر کوی تو دیدیم

هر قبله که بگزید دل از بهر عبادت / آن قبله دل را خم ابروی تو دیدیم

روی همه خوبان جهان را بتماشا / دیدیم و لے آئینهٔ روی تو دیدیم

در ظاهر و باطن بمجاز و بحقیقت / خلق دو جهان را همه رو سوی تو دیدیم

از مغربی احوال مپرسید که اورا / سودا زدهٔ طرهٔ هندوے تو دیدیم

منم که روی ترا بی حجاب می بینم / منم که بی شب و روز آفتاب می بینم

ندانم از چه سبب تشنه ام چو من خود را / بذات و نعت و صفت عین آب می بینم

منم که بر لب دریای بے نهایت او / مثال هر دو جهان چون حباب می بینم

مرا بهیچ کتابے مکن حواله دگر / که من حقیقت خود را کتاب می بینم

چه باده خورد دل مغربی که من اورا / بسان نرگس مستت خراب می بینم

ولہ

ای تو مخفی در ظهور خویشتن / وی رخت پنهان بنور خویشتن

با دو عالم بے دو عالم دائما / عشقبازی در حضور خویشتن

چون شعوری یافت از آیات ذات / گشت عاشق بر شعور خویشتن

گفتمش خواهم که بینم مر ترا ای نازنین / گفت خواهی گر مرا بینی برو خود را ببین

گفتمش با تو نشستن آرزو دارد دلم / گفت اگر این آرزو باشد ترا با خود نشین

گفتمش بے پرده با تو گر سخن گویم رواست / گفت در پرده نشاید گفت با ما بیش ازین

ولہ

گاه مائے و گه شمائے تو / می ندانم چنین چرائے تو

هر زمان کسوت دگر پوشے / بلباس دگر برائے تو

هیچکس مر ترا نیا در دست
خود بخود آمدی خدائی تو

دانمت کز جهان نه لیکن
می ندانم که از کجائی تو

وله

تو از مائی و مارا اندانی
نه دریائی و دریا را اندانی

اگر دریا اندانی این عجب نیست
عجب آنست صحرا را اندانی

تو اشیائی و اشیا جملگی تو
اگرچه هیچ اشیا را اندانی

همه اسمای تو هستند ظاهر
ظهور جمله اسما را اندانی

الاای مغربی عنقای مغرب
توئی با آنکه عنقا را اندانی

تو میخواهی که تا تنها تو باشی
کسی دیگر نباشد تا تو باشی

از ان پنهان کنی هر لحظه ما را
ز چشم خلق تا پیدا تو باشی

چو بی ما نیستی یک لحظه موجود
نمی شاید که خود بی ما تو باشی

ز جزوی گر بکلی باز گردی
چو کل در جمله اجزا تو باشی

دوئی آنجا نمی گنجد روان شو
که یا من باشم آنجا یا تو باشی

لسان مغربی خود را رها کن
بما بگذار خود را تا تو باشی

جواہر انتخاب دیوان جناب شاہ نیاز احمد صاحب قدس سرہ

ای غنی ذات تو از اقرار و از انکار ما
بی نیاز از ما و از پیدائی و اظهار ما

نی بهارت هستی ما نی خزانت نیستی
ای بهارت بی تعلق از گل و از خار ما

کنز مخفی بود اندر غیب مطلق ذات تو
نام ما آنجا کجا بود و کجا آثار ما

هستیت خود بحر مواجست ناپیدا کنار
قطره باشد یا نمی زان بحر این انهار ما

کی رسد شاهین فکر اندر هوای اوج تو
بی پر و بال ست آنجا طائر طیار ما

نی بگنجد در انجا نی دوئی گفتن روا
بسکه بهت عالی ز اطلاق کم بسیار ما

نسبت تنزیه و تشبیهش نمودن ناسزاست
کی سزد این قیدها در ذات بحت یار ما

اعتبارات و اضافاتی که آید بر زبان
نیست در هستی ساذج کو بود و ولد ار ما

عین ادراک ست عاجز ماندن از ادراک
کار ما عجز ست آخر کار در هر کار ما

حیرت اندر حیرت آمد حیرت اندر حیرت است — هست با حیرت ز سر تا پای کار و بار ما
گنگ میگردد زبان اهل عرفان زین مقام — ما عرفنا گفت اینجا سید ابرار ما

داده ام از ذات احدیت نشانت ای نیاز
چشم دل بگشا و بنگر معنی اشعار ما

ای نهان در کنج غیب از دیدهٔ اغیارها — نیست جز تو کس عیان در کوچه و بازارها
خود نقاب روی او ماییم دیگر هیچ نیست — گر بر اندازد ز روی خویش گم شود آثارها
گر هفتاد و دو ملت جام وحدت درکشد — دور گردد اختلاف و اینهمه تکرارها
در مقامی کو نماید روی خود بی پرده‌ها — کی بماند دین و کفر و سبحه و زنارها
در شناسائی چسان آید رخ زیبای او — تاب دیگر میدهد هر لحظه بر انظارها
رائی و مرآت و مرئی جملگی یک ذات اوست — عقل حیرانست در صنعت گری یارها

هستیت ماریست بر گنج جمالش ای نیاز
گنج می آید بدست ار کشته گردد مار ما

خود تجلی کرده بر خود آن بت عیارها — شاهد روی خود آمد یا گل رخسارها
بی تعین بود کنز مخفی اندر کنج غیب — در تعین آمد آن گنجینهٔ اسرارها
جلوه نوری نمود و نور احمد نام یافت — پس بود احمد احد از روی این گفتارها

از تعین اول و وحدت بیانی کرده ام
ای نیاز آور بگوش این گوهر شهوارها

به بستان تجمل گلعذاری کرده ام پیدا — سراپا دلکشی رنگین نگاری کرده ام پیدا
قیامت قامتی بالابلائی آفت جانی — بتی غارتگر دین سحرکاری کرده ام پیدا
نگاری دلفریبی دلربائی عشوه پردازی — عجائب دلربائی طرفه یاری کرده ام پیدا
جوانی نکته دانی طبع موزونی سخن سنجی — سر دیوان حسنی خوش شعاری کرده ام پیدا
جگر آتش دل آتش سینه آتش دیده تا آتش — با این هر چار آتش کار و باری کرده ام پیدا

سر و سامانم از عجز و نیاز و بیخور و خوابیست
بزور ناتوانی حال زاری کرده ام پیدا

بملک هستی خود شهریاری کرده ام پیدا — درون گرد تن من شهسواری کرده ام پیدا

برافگندم نقاب از رخ رها کردم تعین را
بهر زور بیخودی یک اختیاری کرده ام پیدا
بصید ماسوی شاهین همت کی فرود آرم
باوج قدس بهر او شکاری کرده ام پیدا
مکان در لامکان دارم نشانم بی نشانیها
برون از چرخ دائرمن دیاری کرده ام پیدا
شنا و ماندم اندر بحر حیرت وجوی کم آب عمر
ز سیلاب سرم بخود باری کنیاری کرده ام پیدا

تشنا کردن درون بحر بیخود سخت مشکل بود
ببازوی نیاز عجز کاری کرده ام پیدا

ولہ

امشب آنست که ز حلقه جهان برده ها
نیر نور خدا کرد طلوع از بر ما
در شبستان جهان بسیط شمع سحر
بی فروغست مه چارده با اختر ما
هوای سیر گل دیدن ندارم
چو بلبل ذوق نالیدن ندارم
منم پروانه و هم شمع و هم سوز
بگرد غیر گردیدن ندارم
نگه آسا ردم بر اوج افلاک
زجای خویش جنبیدن ندارم
زخورشیدم درخشان جمله ذرات
بخود حرف درخشیدن ندارم
بگرد خود همین گردم چو گردون
برون از خود خرامیدن ندارم
محیط عالم و مرکز شدستم
خطر از دست لغزیدن ندارم

نیاز از من مپرس این دم دگر هیچ
دماغ هیچ پرسیدن ندارم

ای طالبان ای طالبان من با شما هر جا استم
هم جلوه گر در دیده ها هم مضمر دلها ستم
این دوری و مهجوری ام از وهم و پندار شماست
در نسبت خود باشما دریا و موج آسا ستم
ثابت ترم من از همه بی آنکه اثباتم کنند
بی آنکه استثنا کنند از جمله مستثنا ستم
بر عکس رسم این جهان در پرده می باشم عیان
چندان که بی پرده شوم در پرده ها اخفا ستم
هم صورت ناسوتیم هم معنی لاهوتیم
پنهان تر از پنهان و هم پیدا تر از پیدا ستم
گه شیخم اندر خانقه گه رندم اندر میکده
گه سبحه و سجاده ام گاهی می و مینا ستم
هم اول و آخر منم هم ظاهر و باطن منم
هم عالم دنیا منم هم نشئه عقبا ستم

گاهی نیاز ایمان من گه بی نیازی شان من
این هردو می زیبد بمن هم بنده هم مولا ستم

جوہر انتخاب کلام جناب سید امجد علی شاہ صاحب متخلص بہ اصغر جد امجد حضرت اللہی قدس سرہ

بزم گرم میخواران عسس نشست و نشیند
که در آتشکده زنہار خس نشست و نشیند

ز عالی ہمتان کی پست فطرت فیض می یابد
که بر خوان فلک ہرگز مگس نشست و نشیند

سزای عاشقان باشد سر خود را فدا کردن
به زیر تیغ قاتل بوالہوس نشست و نشیند

عروج اہل حق باشد بہر نوعے ولی اصغر
بہ بام دار چون منصور کس نشست و نشیند

شہید تیغ نگاه تو دلفگاران اند
قتیل خنجر عشق تو بیقراران اند

ز اشک چشم عیان گشت سر عشق نگار
وگرنه جان و دلم ہر دو رازداران اند

ببین که بلبل و پروانه و دل عاشق
براه عشق رفیق ہم اند و یاران اند

بفرقت تو نباشیم نا امید از وصل
که عاشقان تو ہر دم امیدواران اند

بخندہای گل و شمع ہیچ نقصان نیست
اگرچه بلبل و پروانه سوگواران اند

بچشم کم منگر سوی ما که در عالم
شہان مملکت عشق خاکساران اند

امید مہر از ایشان مدار ای دل من
که جمله ماه جبینان ستم شعاران اند

چه دور رحمت حق گر گذر کند اینجا
که اہل میکده یکسر گناہگاران اند

نشاط عید ز دیدار او بدل یابند
که طالبان رخ دوست روزه داران اند

منم که بندہ اصغر مرا چه میدانی
که عاشقان گل روی تو ہزاران اند

تا که از ہستی جاوید نشان خواہد بود
نور آن مہر بہر ذره عیان خواہد بود

روی بنما که با قرار در آید منکر
تا بکے حسن عیان تو نہان خواہد بود

بسکه آن چشم سیه مست مرا کرد شہید
خاک من کعبہ رندان جہان خواہد بود

من اگر خاک شوم چشم دلم در صفت
سوی مہر رخ جانان نگران خواہد بود

چشم مستش نظری گر بخرابات کند
ساغر بیخودی پیر مغان خواہد بود

آن دل آئینه طلعت که بود محو رخت
منظر دیدۂ صاحب نظران خواہد بود

بشنو از پردۂ دل نغمۂ وحدت اصغر

راز این ساز عیانست و عیان خواہد بود

بجہان نیست غیر حق موجود
ذات او ہست عابد و معبود
مشت خاکے چہ داشت مرتبۂ
خود بآدم شدست او مسجود
عاشقان را ز دین و ہم دنیا
نیست جز ذات یار خود مقصود
عاشق خویش گشتہ و شیدا
تا جمالش بہ ہر جلوہ نمود

بزمین و زمان و کعبہ و دیر
ہست امجد علی خدا موجود

شور زنجیر چون بگوشش آمد
دل دیوانہ ام بہوشش آمد
شکر للہ کہ در زمان بہار
در بزم یار بادہ نوشش آمد

چون مریدان بصدق دل اصغر
بر در پیر می فروشش آمد

دلم پر سوز و شیدا آفریدند
برائے درد او را آفریدند
لب لعل تو دل را زندگی داد
برائے مردہ عیسے آفریدند
بناداں زحمت و نیا رسد کم
مرا افسوس دانا آفریدند
دل عاشق بود با مہر و الفت
بتان را بے محابا آفریدند

دل امجد علی را حیف اللہ
برائے بید لیہا آفریدند

شدنی ہر چہ ہست خواہد شد
فکر دنیا و دین نباید کرد

عاشقان راست عاقبت بالخیر
ہیچ شک اندرین نباید کرد

شکوہ از بخت کنم یا ز ستمگاری دوست
طعنہ بر عشق زنم یا بوفاداری دل

خواب غفلت بجہان مایۂ رنج ست اصغر
ہست آسایش و این بہ بیداری دل

گر خزان و بہار مے بینم
جلوۂ رنگ یار مے بینم
در رخ زشت و نیک اہل جہان
نور حق آشکارے بینم

کعبه و دیر را بوحدت حق — خوب دار القرار می بینم
دل بحق چشم سر بسوی بتان — طرفه تر این بهار می بینم

کعبه و دیر را بدان اصغر
خانهٔ آن نگار می بینم

عاشقی چیست بیقرار یها — زیستن در امیدوار یها

راستی در جهان بود اصغر
مایهٔ عیش رستگار یها

ببین بچشم دل خود که در جهان همه اوست — بنور خویش هویدا بجسم و جان همه اوست
شراب و ساقی و هم مست و شادمان همه اوست — جلیس بتکده و شیخ ورد خوان همه اوست
گهی بطلعت وصل و گهی بصورت هجر — زمان جوش گل و موسم خزان همه اوست
ببین بدیدهٔ دل مظهر جمال و جلال — سموم دوزخ و هم روضهٔ جنان همه اوست
ثنای اوست هو الظاهر و هو الباطن — عیان بخلق و نهان در جهان جان همه اوست
ز حسن و قبح مزن دم که اندرین عالم — شرار گلخن و هم رنگ گلستان همه اوست

ز فیض پیر عیان شد چنین بمن اصغر
که در لباس تن پیر و نوجوان همه اوست

حرف از دهان او چه تمنا کند کسی — از تنگدل عطا چه تقاضا کند کسی
دل داده ایم یکسر مویش گرفته ایم — بهتر ازین بزلف چه سودا کند کسی
رنگش نشان خون شهیدان همی دهد — گلزار دهر را چه تماشا کند کسی
مجنون صفت بسیر بیابان رسیده ایم — خود را ازین زیاده چه رسوا کند کسی
دل داده ام بیار و دگر جان همی دهم — خود را ازین زیاده چه شیدا کند کسی

از در گسی که ز دل با خبر بود
امجد علی بگو چه تقاضا کند کسی

جواهر غزلهای متفرقات

چهره را صیقلی ز آتش می ساخته — خبر از خویش ندارم که چه پرداخته
ای لباخانهٔ تقوی که رسیدت بآب — تا ز منزل عرق آلوده برون تاخته

بر سر کوے تو چندانکہ نظر کار کند — دل و دین ست کہ بر یکدگر انداختۂ
دولت حسن تو وقت ست کند پایۂ کام — کار ما را چہ بوقت دگر انداختۂ

شعلۂ را کہ از طور بزنہار آید
در دل صائب خونین جگر انداختۂ

آمدم تا مست و حیرانت کنم — ہمچو زلف خود پریشانت کنم
عزم آن دارم کہ مہمانت کنم — جان و دل اے دوست قربانت کنم
در تو افلاطون و لقمانے بعلم — من بہایت تعلیم ناد انت کنم
علم بخشم تا کہ معلومت شود — از پیر معلوم ناد انت کنم
گر تو ترک سر کنے مردانہ وار — ہمچو اسمعیل علیہ السلام قربانت کنم
بر توکل ہمچو ابراہیم باش — آتش نمرود ریحانت کنم
گر یقین دانم کہ بر من عاشقی — از جمال خویش حیرانت کنم
ساقی مجلس شوم تا صبحدم — از شراب شوق مستانت کنم
شمس تبریزی بمولانا بگو — واقف اسرار یزدانت کنم
نہ مرد نام و ننگم نہ باکس صلح و نہ جنگم — نہ دل تنگ و نہ دل تنگم نہ ز نسیانم نہ ز انسانم
نہ از قوم خراباتم نہ از اہل مناجاتم — نہ مرد زہد و طاعاتم برون از کفر و ایمانم
چہ شخصم من نمیدانم کہ ہم دانا و نادانم — چو زاین و آن بگذشتم نہ اینم نہ آنم
نہ مستم من نہ ہشیارم نہ در خوابم نہ بیدارم — نہ با یارم نہ بی یارم نہ غمگینم نہ شادانم
زمین و آسمانم من ورای جسم و جانم من — نہ اینم من نہ آنم من نکو دانم نکو دانم
ما تاج سرافراز ہمہ خلق خدائیم — ما بادشہ مملکت ہر دو سرائیم
گاہی چو ہلالیم و گہے بدر منیریم — گہ شرق نمائیم و گہ از غرب برائیم
مائیم کہ از ما و منی ہیچ نماندہ ست — در عین بقائیم و منور ز صفائیم
مائیم کہ از سایہ ہستی بگذشتیم — ما سایہ نخواہیم ہمائیم ہمائیم +
سفلی ز ہر سفلی منم علوی ز ہر علیا منم — بندہ ز ہر بندہ منم مولا ز ہر مولا ستم
دربار من لاہوت شد اسرار من ہاہوت شد — کرسی من تحت الثری از نہ فلک بالاستم
محکوم ہر حاکم منم مظلوم ہر ظالم منم — حاکم منم ظالم منم بر ہر صفت پیداستم

آنجا کہ احمدم باحد ہم از می شد بی مدد — ہم از احمد من بدم ہم ذات کل اشیاستم
من بندہ سلطانم سلطان جہان باہم — زانم کہ رخش دیدم شوریدہ و حیرانم
شوریدہ و شیدا ایم پوشیدہ و پیدا ایم — اینجایم و آنجایم گہ اینم و گہ آنم
ہم علوی و ہم سفلی ہم عرشی و ہم فرشی — ہم جاعل افلاکم ہم فاعل ارکانم
ہم نورم و نورانی ہم ظلمت و ظلمانی — ہم ظاہر و ہم باطن ہم اینم و ہم آنم
ہم نور شہنشاہم ہم عاشق اللہم — ہم طالب درگاہم ہم صاحب عرفانم
مولا بخدا و انی منصور شدی آرے — ہم مرد خدا اینم ہم مرد خدا دانم

ولہ

قبلۂ حاجات ما کوی خرابات آمدہ — شاہد و می رند را عین مناجات آمدہ
بت پرستی گر گرفتار خودی نی حق پرست — در طریقت بیخودی اصل عبادات آمدہ
از فنا چون می توان بزم وصلش راہ یافت — پس بمعنی نیستی عین کمالات آمدہ
چون ز ہستی می توان رستن ز ہستی لاجرم — عاشقان را می پرستی بہ طاعات آمدہ
بشنو دانی انا اللہ چون کلیم از ہر درخت — ہر کہ او بر طور دل از بہر میقات آمدہ
آیت حسن تو خود خواند جان ما در ہر ورق — حال عارف برتر از کشف و کرامات آمدہ

تا اسیری از خودی فانی و باقی شد بدوست
ساقی میخانہ و پیر خرابات آمدہ

ولہ

نو بہار است جنون چاک گریبان مددے — آتش افتاد بجان جنبش دامان مددے
آمد فصل بہار است جنونم گل کرد — جوش زد خون بدلم نشتر مژگان مددے
گرمی عشق ز بس در جگر آتش افروخت — تشنگی سوخت مرا ای لب جانان مددے
جام میناست بدست تو تغافل تا چند — کشت مخموریم ای ساقی مستان مددے

مضطرب ساختہ بیدار ترا رنجوری
فخر دین فخر جہان مرشد پاکان مددے

جوہر در مثنویات - از مثنوی مولانا روم

بشنو از نے چون حکایت میکند — وز جدائیہا شکایت می کند

کز نیستان تا مرا ببریده اند از نفیرم مرد و زن نالیده اند
سینه خواهم شرحه شرحه از فراق تا بگویم شرح درد اشتیاق
هر کسی کو دور ماند از اصل خویش باز جوید روزگار وصل خویش
من بهر جمعیتی نالان شدم جفت خوش حالان و بدحالان شدم
هر کسی از ظن خود شد یار من از درون من نجست اسرار من
سر من از نالهٔ من دور نیست لیک چشم و گوش را آن نور نیست
تن ز جان و جان ز تن مستور نیست لیک کس را دید جان دستور نیست
آتش ست این بانگ نای و نیست باد هر که این آتش ندارد نیست باد
آتش عشق ست کاندر نی فتاد جوشش عشق ست کاندر می فتاد
بند بگسل باش آزاد ای پسر چند باشی بند سیم و بند زر
هر کرا جامه ز عشقی چاک شد او ز حرص و عیب کلی پاک شد
شاد باش ای عشق خوش سودای ما ای طبیب جمله علتهای ما
ای دوای نخوت و ناموس ما ای تو افلاطون و جالینوس ما
جسم خاک از عشق بر افلاک شد کوه در رقص آمد و چالاک شد
جمله معشوق ست و عاشق پرده زنده معشوق ست و عاشق مردهٔ
ای کمینه بخششت ملک جهان من چه گویم چون تو میدانی نهان
ای همیشه حاجت ما را پناه بار دیگر خود غلط کردیم راه
از خدا جوییم توفیق ادب بی ادب محروم ماند از لطف رب
از ادب پرنور گشت ست این فلک وز ادب معصوم و پاک آمد ملک
بی ادب تنها نه خود را کرد بد بلکه آتش در همه آفاق زد
بدگمانی کردن و حرص آوری کفر باشد پیش خوان مهتری
هر چه بر تو آید از ظلمات و غم آن ز بیباکی و گستاخیست هم
هر که گستاخی کند در راه دوست رهزن مردان شد و نامرد اوست
بدز گستاخی کسوف آفتاب شد عزازیلی ز جرات رد باب
ای لقای تو جواب هر سوال مشکل از تو حل شود بی قیل و قال

بردن پادشاه آن طبیب را

عاشقی پیداست از زاری دل	نیست بیماری چو بیماری دل
علت عاشق ز علتها جداست	عشق اصطرلاب اسرار خداست
عاشقی گر زین سر و گر زان سرست	عاقبت ما را بآن شه رهبر است
هر چه گویم عشق را شرح و بیان	چون بعشق آیم خجل باشم از ان
آفتاب آمد دلیل آفتاب	گر دلیلت باید از وی رو متاب
خوشتر آن باشد که سر دلبران	گفته آید در حدیث دیگران

خلوت طلبیدن

هان و هان این راز را با کس مگو	گرچه از تو شه کند بس جست و جو
چونکه اسرارت نهان در دل بود	آن مرادت زودتر حاصل شود
گفت پیغمبر که هر که سر نهفت	زود گردد با مراد خویش جفت
دانه چون اندر زمین پنهان شود	سر او سرسبزی بستان شود
وعده اهل کرم گنجی روان	وعده نا اهل شد رنج روان
وعده کردن را وفا باشد بجان	تا ببینی در قیامت فیض آن

دریافتن آن ولی

عشقهایی کز پی رنگی بود	عشق نبود عاقبت ننگی بود
وانکه عشق مردگان پاینده نیست	زانکه مرده سوی ما آینده نیست
عشق زنده در روان و در بصر	هر دمی باشد ز غنچه تازه تر
عشق آن زنده گزین کو باقی ست	از شراب جانفزایت ساقی ست

حکایت مرد بقال

کار پاکان را قیاس از خود مگیر	گرچه ماند در نوشتن شیر و شیر
جمله عالم زین سبب گمراه شد	کم کسی ز ابدال حق آگاه شد
همسری با انبیا برداشتند	اولیا را همچو خود پنداشتند
کاملان کز سر تحقیق آگه اند	بیخود و حیران و مست و واله اند
نی چنان حیران که پشتش سوی او	بل چنین حیران که رو در روی اوست

آن یکی را روی او شد سوی دوست / وین یکی را روی او خود روی اوست
روی هر یک می نگر میدار پاس / بو که گردی تو ز خدمت روشناس
چون بسی ابلیس آدم روی هست / پس بهر دستی نشاید داد دست
کار مردان روشنی و گرمی ست / کار دونان حیلهٔ و بی شرمی ست

داستان آن پادشاه

خشم و شهوت مرد را احول کند / ز استقامت روح را مبدل کند
چون غرض آمد هنر پوشیده شد / صد حجاب از دل بسوی دیده شد
سایهٔ یزدان بود بندهٔ خدا / مردهٔ این عالم و زندهٔ خدا
خاک شو مردان حق را زیر پا / خاک بر سر کن حسد را همچو ما

در بیان خسارت

فهم و خاطر تیز کردن نیست راه / جز شکسته می نگیرد فضل شاه
جان و دل را طاقت آن جوش نیست / با که گویم در جهان یک گوش نیست
روح می بردت سوی چرخ برین / سوی خاک و گل شدی در اسفلین
اسپ همت سوی اختر تاختی / آدم مسجود را نشناختی
آخر آدم زادهٔ ای ناخلف / چند پنداری تو پستی را شرف
پرورد در آتش ابراهیم را / ایمنی روح سازد بیم را
گوش ما هوش ست چون گویا توی / خشک ما بحرست چون دریا توی
با تو ما را خاک بهتر از فلک / ای سماک از تو منور تا سمک
صورت رفعت بود افلاک را / معنی رفعت روان پاک را

اعتراض کردن

ما چو نائیم و نوا در ما ز تست / ما چو کوهیم و صدا در ما ز تست
ما که باشیم ای تو ما را جان جان / تا که ما باشیم با تو در میان
ما عدمهائیم و هستی های ما / تو وجود مطلقی فانی نما
باد ما و بود ما از داد تست / هستی ما جمله از ایجاد تست
لذت هستی نمودی نیست را / عاشق خود کرده بودی نیست را

لذت انعام خود را وامگیر — نقل و باده جام خود را وامگیر

منگر اندر ما مکن در ما نظر — اندر اکرام و سخای خود نگر

ما نبودیم و تقاضا ما نبود — لطف تو ناگفتهٔ ما می‌شنود

هر که او بیدارتر پر دردتر — هر که او آگاه‌تر رخ زردتر

انبیا را کار عقبی اختیار — جاهلان را کار دنیا اختیار

کافران چون بهر سجین آمدند — سجن دنیا را خوش آئین آمدند

انبیا چون بهر علیین بدند — سوی علیین بجان و دل شدند

ده چراغ ار حاضر آید در مکان — هر یکی باشد بصورت غیر آن

فرق نتوان کرد نور هر یکی — چون بنورش روی آری بی‌شکی

در معانی قسمت و اعداد نیست — در معانی تجزیه و افراد نیست

نکتها چون تیغ فولادست تیز — گر نداری اسپری واپس گریز

رو بمعنی کوش ای صورت‌پرست — زانکه معنی برین صورت پرست

همنشین اهل معنی باش تا — هم عطا یابی و هم باشی فتا

جان بی معنی درین تن بی‌خلاف — هست همچون تیغ چوبین در غلاف

چون غلاف اندر بود باقیمتست — چون برون شد سوختن را آلتست

نار خندان باغ را خندان کند — صحبت مردانت از مردان کند

گر تو سنگ صخره و مرمر شوی — چون بصاحبدل رسی گوهر شوی

حق همی گوید نظر ما بر دلست — نیست بر صورت که آن آب و گل است

دل تو این آلوده را پنداشتی — لاجرم دل زاهل دل برداشتی

دل نباشد غیر آن دریای نور — دل نظرگاه خدا وانگاه کور

نی دل اندر صد هزاران خاص و عام — در یکی باشد کدامست و کدام

آن دلی کز آسمانها برترست — آن دلی ابدال یا پیغمبرست

دل ترا در کوی اهل دل کشد — تن ترا در حبس آب و گل کشد

عقل اینجا ساکت آمد یا مضل — زانکه دل یا اوست یا خود اوست دل

گفت پیغمبر که حق فرموده است — من نگنجم هیچ در بالا و پست

در زمین و آسمان و عرش نیز — می نگنجم این یقین دان ای عزیز
در دل مومن بگنجم اے عجب — گر مرا جوئے دران دلها طلب

مثنوی دیگر

خود پرستی راه شیطان آمده — بت شکستن راه مردان آمده
مصطفیٰ شیخ منست در راه دین — او مرا نموده است راه یقین
من نه عطارم تو عطارم ببین — در ره حق رانه و اسرارم ببین
من براے جمله عالم آمدم — لاجرم در نقش آدم آمدم
اولین و آخرین من بوده ام — ظاهرین و باطنی من بوده ام
بعد پنجه سال او اسرار یافت — از فرید الدین لقب عطار یافت
چون که اندر راه حق چابک شوی — از وجود خویشتن فانی بوی
ای برادر در کمال خویش باش — در ره توحید حق بی کیش باش
هر که اندر بند نقش خویش ماند — در ره حق همچو کافر کیش ماند
نقش را اینجا حجاب راه دان — این سخن را از دل آگاه دان
این نه تقلید ست و نه این راه هوا ست — راه تحقیق ست و راه مصطفیٰ ست
راه احمد بود توحید ای پسر — از ره توحید حق شو با خبر
در خودے خود گرفتار آمدی — لاجرم در عین پندار آمدی
ای ز وصلت غرق توحید آمدم — لاجرم در عین تفرید آمدم
من ندانم تو منی و ما توئے — محو گشتم در تو گم گشته دوئی
من بوصلت عارف مطلق شدم — عارفے رفته تمامی حق شدم
چون نماند نقشها اندر میان — آنزمان نقاش را بینی عیان
چون ترا باشد کمال دین حق — خویش را هرگز نه بینی غیر حق

مثنوی دیگر

الا ای همای همایون نظر — خجسته سروشی مبارک خبر
سر فتنه دارد دگر روزگار — من و مستی و فتنهٔ چشم یار
شنیدم که چون غم رساند گزند — خرد شنیدن دف بود سودمند

همان به که خونم بجوش آوری　　دمی چنگ را در خروش آوری

بیا ساقی از باده پر کن بطی　　مغنی کجائی بزن بربطی

که تا وجد را کارسازی کنم　　برقص آیم و خرقه بازی کنم

بیا ساقی آن کیمیای فتوح　　که با گنج قارون دهد عمر نوح

بدستم ده و روی دولت ببین　　خرابم کن و گنج حکمت ببین

من آنم که چون جام گیرم بدست　　ببینم در آن آئینه هرچه هست

بمستی توان درّ اسرار سفت　　که در بیخودی راز نتوان نهفت

چه خواهد شدن عالم از ما تهی　　گدائی به به ز شاهنشهی

دم از شیر مردان دیرینه زن　　صلائی به شاهان پیشینه زن

ز نظم نظامی که چرخ کهن　　ندارد چو او هیچ زیبا سخن

ازان پیشتر کاوری در ضمیر　　ولایت ستان باش و آفاق گیر

زمان تا زمان از سپهر بلند　　بفتح دگر باش فیروزمند

ازان می که جان داروی هوش باد　　مرا شربت و شاه را نوش باد

دل بی نوایان مسکین بجو　　پس آنگاه جام جهان بین بجو

بیا ساقی این نکته بشنو زنی　　که یک جرعه می به ز دیهیم کی

بده تا بگویم باواز نی　　که جمشید کی بود و کاوس کی

بمستی در پارسائی زنم　　دم خسروی در گدائی زنم

بیا ساقی آن جام چون مهر و ماه　　بده تا زنم بر فلک بارگاه

بده کز جهان خیمه بیرون زنم　　سراپرده بالای گردون زنم

بیا ساقی آن می که شاهی دهد　　بپاکی او دل گواهی دهد

بده تا بنوشم بیاد کسی　　که هست از غمش در دلم خون بسی

بیا ساقی آن آب آتش خواص　　بمن ده که تا یابم از غم خلاص

بمن ده که از غم خلاصم دهد　　نشان ره بزم خاصم دهد

برون آرم از فکر خود یک دمم　　بهم بر زنی خانمان غمم

بمن ده که بدنام خواهم شدن　　خراب می و جام خواهم شدن

بیا ساقی آن جام صافی صفت	که بر دل کشاید در معرفت
بده تا صفای درون آردم	دمی از کدورت برون آردم
بیا ساقی آن می که حال آورد	کرامت فزاید کمال آورد
بمن ده که بس بیدل افتاده ام	درین دیر بی حاصل افتاده ام
بیا ساقی از می طلب کام دل	که بی می ندارم من آرام دل
ز تسبیح و خرقه ملولم مدام	بمی رهن کن هر دو را والسلام
اگر عاقلی خیز و دیوانه شو	مریز آب خود خاک میخانه شو
در خاکروبان میخانه کوب	ره میفروشان میخانه روب
نگر آب آتش خواصت دهند	بمستی ز هستی خلاصت دهند
بجای برون آورندت ز خویش	بوحدت رسی پرده افتد ز پیش

که حافظ چو در عالم جان رسید
چو از خود برون شد بجانان رسید

جوهر در قصائد

گفتا بصورت ارچه ز اولاد آدمم	لیکن بمرتبه بهمه حال برترم
چون بنگرم در آئینه عکس جمال خویش	گردد همه جهان بحقیقت مصورم
نورم که در ظهور من آیا ظهور ذات	ظاهر ترست هر نفس انوار اظهرم
هر ذره کاشکار شد از مشرق وجود	یک لمعه بود از لمعات منورم
خورشید آسمان ظهورم عجب مدار	ذرات کائنات اگر گشت مظهرم
ارواح قدس چیست نمودار معنیم	اشباح انس چیست نگهدار پیکرم
بحر محیط رشحهٔ از فیض فایضم	نور بسیط لمعهٔ از نور انورم
از عرش تا بفرش همه ذرهٔ بود	در نور آفتاب ضمیر منورم
روشن شود ز روشنی ذات من جهان	گر پرده صفات خود از هم فرو درم
آبی که زنده گشت از آن خضر جاودان	آن آب چیست قطرهٔ از حوض کوثرم
آندم که زو مسیح همی مرده زنده کرد	یک نفخه بود از نفس روح پرورم
بحر ظهور و بحر بطون قدم بهم	در من نگر که مجمع بحرین اکبرم

فی الجمله مظهر همه اسماست ذات من	بل اسم اعظم بحقیقت چو بنگرم
اوصاف لایزال زمن گشت آشکار	بنگر بمن که آئینهٔ ذات انورم

قصیده از شیخ عبدالحق محدث دهلوی قدس سره

بیا ای دل دمی از هستی خود ترک دعوی کن	مپنگر چشم بر صورت نظر بر عین معنی کن
پس آنگه بر سر کوی فنا نه پای استغنا	وجود خویش را گم در شهود نور مولی کن
اگر خواهی تماشای جمال شاهد معنی	نخستین چشم صورت بین بمیل عشق اعمی کن
چه حاجت کز پی خلوت روی در کنج تنهائی	بیاد دوست خود را از خیال غیر تنها کن
بیا در انجمن خلوت گزین و از ره دیگر	بچشم دل جمال دوست را هر دم تماشا کن
بسیر شش غیر را محرم مگردان بلکه در خلوت	نهان پوشیده کن ذکرش که از دل نیز اخفا کن
مسمی واحد و اسمای او از حد و عد بیرون	بهر اسمی شهود نور ذات آن مسمی کن
در اسمای حقیقی شد مسمی عین هر اسمی	عجب مشکل حدیث است این بگوش هوش اصغا کن
حقیقت از شریعت نیست پیش عارفان بیرون	مثال این بکشتی ساز و شبه آن بدریا کن
اگر خواهی زبان بگشائی و راه سخن پوئی	ثنای پادشاه یثرب و سلطان بطحا کن
سریر آرای ملک آفرینش احمد مرسل	که پیش از وی نشد در ملک هستی کار فرما کن
نشد تا بر سر منشور عالم خاتم حکمش	ز دیوان ازل نام مدبر آن منشور طغرا کن
بیان قربت او قاب قوسین است و او ادنی	بمقدار علو قدر او این نیز ادنی کن
قیاس رتبه و مقدار فضل از انبیا تا وی	ز قطره تا بدریا یا ز ذره تا به بیضا کن
حبیب الله بود او انبیا را وان محب الله	قیاس کار از اسری بعیده جای موسی کن
اگر خیریت دنیا و عقبی آرزو داری	بدرگاهش بیا و هر چه میخواهی تمنا کن
ثنایش گو ولی چون نیست ایفایش ز تو ممکن	بدین یک بیت مدحش را علی الاجمال ایفا کن
مخوان او را خدا از بهر امر شرع و حفظ دین	دگر هر وصف کش میخواهی اندر مدحش املا کن
چو از انشای تفصیل صفاتش عاجزی ای دل	بیا و عرض حال خویش بر خدامش انشا کن
خرابم در غم هجر جمالت یا رسول الله	جمال خود نما جسمی بجان زار و شیدا کن
اسیران تو جان دادند در هجر لب لعلت	دهان بگشا از راه کرم احیاء موتی کن
بهر صورت که باشد یا رسول الله کرم فرما	بلطف خود سر و سامان جمع بی سر و پا کن

محب آل و صحاب توام کار من حیران
بلطف خویش ہم امروز ہم در روز فردا کن
بیاھی مدہ تصدیع خدام جنابش را
کہ احوال تو معلوم ست اظہارش مکن یا کن

دیگر

خذ بلطفک یا الہی من لہ زاد قلیل
مفلس بالصدق یاتی عند بابک یا جلیل
منہ عصیان و نسیان و سہو بعد سہو
منک احسان و فضل بعد عطاء الجزیل
ذنبہ ذنب عظیم فاغفر الذنب العظیم
انہ شخص غریب مذنب عبد ذلیل
یا الہی لی ذنوب مثل رمل لا تعد
فاعف عنی کل ذنب واصفح الصفح الجمیل
قل لنار ابردی یا رب فی حقی کما
قلت قلنا نار کونی بردا فی حق الخلیل
انت شاف انت کاف فی مہمات الامور
انت ربی انت حسبی انت لی نعم الوکیل
کیف حالی یا الہی لیس لی خیر العمل
سوء اعمالی کثیر زاد طاعاتی قلیل
واشف عنی کل داء واقض عنی حاجتی
ان لی قلب سقیم انت من یشفی العلیل
ہب لنا ملکا کبیرا انجنا مما نخاف
ربنا اذ انت قاض والمنادی جبرئیل
رب ہب لی کنز فضل انت وہاب کریم
اعطنی ما فی ضمیری دلنی خیر الدلیل

این موسی این عیسی این یحیی این نوح
انت یا صدیق عاصی تب الی المولی الجلیل

جوہر دربا عیات

از یار وفا کہ دید تا من بینم
راحت ز جفا کہ دید تا من بینم
تو عمر منی و بی وفائی چکنم
از عمر وفا کہ دید تا من بینم

رباعی

با مردم نیک و بد ہمی باید بود
در بادیہ دیو و دد ہمی باید بود
مفتون معاش خود ہمی باید بود
مغرور بفعل خود ہمی باید بود

رباعی

ہمہ شادی و عشرت باشد ای دوست
دران خانہ کہ مہمانش تو باشی
عراقی طالب درد ست دائم
بہوی آنکہ درمانش تو باشی

رباعی

بیدار بچشم دل چو نورے داری
وز خویش بصد رنگ ظهوری داری
ای غافل کارگاه سر هستی
خود را بشناس اگر شعوری داری

رباعی

سرمد غم عشق بوالهوس را ندهند
سوز دل پروانه مگس را ندهند
عمرے باید که یار آید بکنار
این دولت سرمد همه کس را ندهند

رباعی

دانی که جهان چیست نمودے بود
صورت موجود و معنیش نفی وجود
معنی دو حرف لاست هستی دو کون
حق ست ولے منکر حق نتوان بود

رباعی

چشمی که جمال مصطفی را بیند
شک نیست که عالم بقا را بیند
اینست کمال مرد حق بین بیقین
وز هر چه نظر کند خدا را بیند

رباعی

دلے دارم که دروی غم نگنجد
چه جاے غم که شادی هم نگنجد
حدیث بیش و کم اینجا رها کن
که اینجا وصف بیش و کم نگنجد

رباعی

سرمد که ز جام عشق مستش کردند
بالا بردند و باز پستش کردند
میخواست خدا پرستی و هشیارے
مستش کردند و بت پرستش کردند

رباعی

من از تو جدا نبوده ام تا بودم
اینست دلیل طالع مسعودم
در ذات تو ناپدیدم ار معدومم
وز نور تو ظاهرم اگر موجودم

رباعی

ای آنکه توئی حیات جان جانم
در وصف تو گرچه عاجز و حیرانم
بینائی چشم من توئی مے بینم
دانائی عقل من توئی میدانم

رباعی

ای دوست ترا بهر مکان می جستم
هر دم خبرت ز این و آن می جستم

دیدم

دیدم بتو خویش را تو خود من بودی — خجلت زده ام کز تو نشان می جستم

رباعی

هر سو که دویدیم همه سوی تو دیدیم — هر جا که رسیدیم سر کوی تو دیدیم
هر قبله که بگزید دل از بهر عبادت — آن قبلهٔ دل را خم ابروی تو دیدیم

رباعی

آیت حسن تو در مصحف جان می بینم — صورت اندر رخ هر ذره عیان می بینم
هر چه در کون و مکان در نظرم می آید — از تو در وی اثر نام و نشان می بینم

رباعی

مست توام از باده و جام آزادم — صید توام از دانه و دام آزادم
مقصود من از کعبه و بتخانه توئی — ورنه من ازین هر دو مقام آزادم

رباعی

خواهم که همیشه در هوای تو زیم — خاکی شوم و بزیر پای تو زیم
مقصود من خسته زکونین توئے — از بهر تو میرم و برای تو زیم

رباعی

او هست نهان و آشکار است جهان — بر عکس بود شهود اهل عرفان
پیداست همون چه آشکارا چه نهان — گر اہل حقی غیر یکے هیچ مدان

رباعی

جانان می نابم ده و جانم بستان — مستم کن و از هر دو جهانم بستان
با کفر و باسلام بدن ناچاریست — خود را بنما و این و آنم بستان

رباعی

اسرار ازل را نه تو دانے و نه من — وین حرف معمّا نه تو خوانی و نه من
هست از پس پرده گفتگوی من و تو — چون پرده بر افتد نه تو مانی و نه من

رباعی

الهی زاهدست و حور میخواهد قصورش بین — بجنت میگریزد از سر کویت شعورش بین
با این زهد و با این تقوی با این سیاه روی خود ملا — ز رحمت دور می سازد خداوند اغرورش بین

رباعی

بازآ بازآ ہر آنچہ ہستی بازآ ‌ گر کافر و گبر و بت پرستی بازآ
این درگہ ما درگہ نومیدی نیست ‌ صد بار اگر توبہ شکستی بازآ

رباعی

عیب ست بزرگ برکشیدن خود را ‌ در جملۂ خلق برگزیدن خود را
از مردمک دیدہ بباید آموخت ‌ دیدن ہمہ کس را و ندیدن خود را

رباعی

چون بعض ظہورات حق آمد باطل ‌ پس منکر باطل نشود جز جاہل
در کل وجود ہر کہ جز حق بیند ‌ باشد ز حقیقۃ الحقائق غافل

رباعی

خواہی کہ شود دل تو چون آئینہ ‌ دہ چیز برون کن از درون سینہ
حرص و غضب و بغض و دروغ و غیبت ‌ بخل و حسد و کبر و ریا و کینہ

رباعی

با خلق آشنا نشود مبتلای تو ‌ بیگانہ باشد از ہمہ کس آشنای تو
میخواہم از خدا بدعا صد ہزار جان ‌ تا صد ہزار بار بمیرم برای تو

جوہر در اشعار مفردات

نہ بری گمان کہ یعنی بخدا رسیدہ باشی ‌ تو ز خود برون نرفتی بکجا رسیدہ باشی

فرد

کہ کشید دامن فطرتت کہ بطیر دمن آمدی ‌ تو بہار عالم دیگری ز کجا باین چمن آمدی

ہلالی

مشتاق درد را بمداوا چہ احتیاج ‌ بیمار دوست را بمسیحا چہ احتیاج

ایضاً

ای نور خدا در نظر از روی تو ما را ‌ بگذار کہ در روی تو بینیم خدا را

فرد

سعدی

درین گرداب کاسنا خدا نیست ‌ امید ما بجز فضل خدا نیست

سعدی

بپایان آمد این دفتر حکایت همچنان باقی	بصد دفتر نشاید گفت حسب الحال مشتاقی

کنز پنجم

جوهر یا الله. هر که سه روز بخواند و روزه دارد و گرسنه ماند او را کرامت اولیا دست دهد واگر در ظرف سفالین مکرر بنویسد چندانکه تواند و بآب بشوید و بر روی مصروع زند صرع زائل گردد و هر که در شبانروزی هزار بار بگوید و مداومت نماید از اهل تحقیق گردد و آنچه خواهد بروی کشف گردد

جوهر نود و نه نام الهی مشهور باسماء حسنی در حدیث ست که من احصیها دخل الجنة
هو الله الذی لا اله الا هو الرحمن الرحیم الملک القدوس السلام المؤمن المهیمن العزیز الجبار المتکبر الخالق الباری المصور الغفار القهار الوهاب الرزاق الفتاح العلیم القابض الباسط الخافض الرافع المعز المذل السمیع البصیر الحکم العدل اللطیف الخبیر الحلیم العظیم الغفور الشکور العلی الکبیر الحفیظ المقیت الحسیب الجلیل الکریم الرقیب المجیب الواسع الحکیم الودود المجید الباعث الشهید الحق الوکیل القوی المتین الولی الحمید المحصی المبدی المعید المحیی الممیت الحی القیوم الواجد الماجد الواحد الاحد الصمد القادر المقتدر المقدم المؤخر الاول الآخر الظاهر الباطن الوالی المتعالی البر التواب المنتقم العفو الرؤف مالک الملک ذو الجلال والاکرام المقسط الجامع الغنی المغنی المعطی المانع الضار النافع النور الهادی البدیع الباقی الوارث الرشید الصبور. تمت

جوهر نود و نه نام الهی غیر آن نود و نه نام که در حدیث نبوی صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم وارد شده و در قرآن مجید آمده اگر کسی بآن دعا کند البته اجابت شود روز خمیس روزه دارد و در شب آدینه قریب سحر دعا کند یا الله یا رب یا رحمن یا رحیم یا مالک سوره فاتحه یا محیط یا قدیر یا علیم یا حکیم یا تواب یا بصیر یا واسع یا سمیع یا بدیع یا کافی یا رؤف یا شکور یا واحد یا غفور یا حلیم یا قابض یا باسط یا حی یا قیوم یا علی یا عظیم یا ولی یا غنی در سوره بقر یا قائم یا وهاب یا سریع

یا خبیر در سورهٔ آل عمران یا رقیب - یا حسیب - یا شهید - یا غفور - یا مقیت - یا وکیل در سورهٔ نسا
یا فاطر - یا قاهر - یا قادر - یا لطیف - سورهٔ انعام یا محیی - یا ممیت - سورهٔ اعراف - یا نعم المولی
یا نعم النصیر - سوره انفال یا حفیظ - یا قریب - یا مجیب - یا حمید - یا مجید - یا ذا العرش -
یا فعال لما یرید - یا ودود - سورهٔ هود یا کبیر - یا متعال - سورهٔ رعد یا منان سورهٔ ابراهیم
یا خلاق - سورهٔ حجرات یا صادق - یا وارث - سورهٔ مریم یا باعث سورهٔ حج یا کبیر سورهٔ مومنون
یا حق - یا مبین - یا نور - سورهٔ نور یا هادی سورهٔ دخان یا فتاح سورهٔ سبا یا غفار -
یا قابل التوب - یا شدید العقاب - یا ذا الطول - سورهٔ مومن یا رزاق - یا ذا القوة -
یا متین - سورهٔ ذاریات یا بر سورهٔ طور یا ملیک - یا مقتدر - سورهٔ قمر - یا رب المشرقین
یا رب المغربین - یا ذا الجلال والاکرام سوره رحمن یا اول - یا آخر - یا ظاهر - یا باطن -
سوره حدید یا ملک - یا قدوس - یا سلام - یا مومن - یا مهیمن - یا عزیز - یا جبار - یا متکبر
یا خالق - یا باری - یا مصور - سورهٔ حشر یا مبدی - یا معید - سوره بروج یا احد -
یا صمد - سورهٔ اخلاص -

جوهر - انکه نزدیک ارباب تحقیق اسم مبارک الله - اسم اعظم ست زیراکه اسم ذات است باعتبار جمیع اسماء صفات و دیگر اسما اسماء صفات اند و مجموع اسماء صفات در تحت اسم مبارک الله مندرج ست چه هر اسمی از اسما عبارت از ذات مسمی ست باعتبار صفتی کالعلیم باعتبار علم و قدیر باعتبار قدرت و علی هذا القیاس بخلاف اسم مبارک الله که ذات مسمی ست باعتبار جمیع صفات و این اسم جامع است در جمیع اسماء متضاده و غیر متضاده و این اسم کل ست و باقی اسما اجزاء او و جمیع اسماء الهی بوی مضاف ست و وی بهیچ اسمی مضاف نیست و اعظم اسماء و اذکار است مثلا میگویند عزیز اسمی ست از اسماء الله تعالی و نمی گویند الله اسمی ست از اسماء عزیز اگر کافر گوید لا اله الا هو ایمان او درست صحیح نبود زیراکه هو هر اسمی اشارت ست پس شاید که باین کلمه اشارت بمعبود خود میکند و جمله صفات همین حکم دارد اما چون لا اله الا الله گوید حکم باسلام وی کنند و مشتق نیست اگرچه بعضی مشتق گویند که لفظ مبارک الله در اصل الا لاه بود و حرکت همزه که بابین هر دو لام واقع است نقل کرده بماقبل دادند و همزه را برای تخفیف حذف کردند اللاه شد بعده لام اول را ساکن کرده در دوم ادغام کردند الله شد - و این اسم مبارک را خاصیتی ست که در هیچ اسم نیست و در ضمن این اسم شریف سریست که اعظم همه اسرار خاصه است سالک از مواظبت و مداومت مشغولی

نسخه ۶۲
یا کریم رحیم یا مجید
یا کبیر [illegible]
احمد محمد اکرام
ن
خیر الرازقین
[illegible] در جمعه است
حکم الحاکمین در [illegible]

این اسم اعظم عارف بحقائق اشیا آگاهی و متخلق باخلاق جناب الهی می شود و احکام و آثار حضرت خداوندی
هویدا میگردد و مرده را زنده کند. و زنده را مرده و بدرجه میرساند که فوق آن متصور نیست و مشاهده نماید چیزی را
که هیچ گوش نشنیده و هیچ دیده ندیده و بر دل هیچ بشر خطور نکرده و ارواح اولیا و ملائکه و صور جمیله
ظاهر شوند و عجائب عالم مثال در بیداری بیند حضرت قدوة الاولیا شیخ جنید بغدادی همه شب بشغل
الله الله مشغول می بود آخر باین مرتبه رسیدند که خود میفرمایند که سی سال ست که خدایتعالی بزبان
جنید با جنید سخن میگوید و جنید درمیان نه و خلق را خبر نه باید که اسم مبارک الله باظهار همزه و سکون ها
بعد و مجمل در هر نفس سه بار بدل گوید یا چهل بار یا دوصد بار یا زیاده ازان از سر حضور و آگاهی
و شب کمتر خواب کند. الا حین غلبه و شب و روز از تکرار این اسم مبارک باز نماند خصوصا آخر شب
تا طلوع آفتاب پس برین نهج آثار و خواص کلی مترتب شود و مداومت این اسم مبارک بوجهی کند
که در هیچ نفس ازوی ذاهل و غافل نباشد

جوهر بدانکه در تفسیر اسم اعظم حضرت حق سبحانه و تعالی اختلاف است نزد بعضی اسم اعظم
معین نیست هر اسمی که معرفت حضرت خداوند تعالی حاصل شود اسم اعظم ست و نزد بعضی اسم اعظم
بنسبت هر فردی از افراد انسانی اسمی ست که در حضرت الوهیت مربی و واسطه استفاضه اوست
و مرجع او بعد از انقطاع روح از بدن و نزد بعضی معین ست هر کرا حضرت خداوند تعالی خواهد تعلیم
فرماید و نزد بعضی حضرت جبرئیل علی نبینا و آله و علیه السلام برای حضرت سرور عالم صلی الله تعالی
علیه و آله و اصحابه وسلم آورده اند در ورق بهشت پیچیده و مهر از مشک اذفر بران نهاده و بران
ورق نوشته اللهم انی اسئلک باسمک المکنون الطاهر المطهر القدوس (نیز بوده و خالص ۱۲) اسحے القیوم
الرحمن الرحیم ذی الجلال والاکرام و نزد بعضی اسم اعظم الرحمن ست و نزد بعضی السریع و نزد
بعضی الطاهر و نزد بعضی الغفار و نزد بعضی القریب و نزد بعضی القیوم و نزد بعضی الوهاب
و نزد بعضی اللهم و نزد بعضی رب و نزد بعضی خیر الوارثین و نزد بعضی سمیع الدعا و نزد بعضی
الحی القیوم و نزد بعضی در آیهٔ سلام قولا من رب الرحیم ست و آن رب الرحیم ست و نزد بعضی الله الصمد و نزد بعضی
لا اله الا هو و نزد بعضی حسبنا الله و نعم الوکیل و نزد بعضی لا اله الا انت سبحانک انی کنت
من الظالمین و نزد بعضی ذو الجلال والاکرام و نزد بعضی ارحم الراحمین و نزد بعضی اسم اعظم
در حروف مقطعه قرآنی که در اوائل سور واقع شده است و آن حروف اینست الم الم المص
الر الر الر المر الر کهیعص طه طسم طس طسم الم الم الم الم یس ص حم حم

حمعسق حم حم حم حم ق ن و منقول ست کہ چون حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب کرم اللہ
تعالی وجہہ امری عظیم روی نمودے در دعوات حروف فرمودی یا کہیعص یا حمعسق و نزد بعضے
اسم اعظم در ضمن اشکال سبعہ است و آن اینست ✡ اا ام ☰ اااا ا ح ی
و حضرت مقدسہ امیر المومنین اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالی وجہہ در خواص اشکال سبعہ
یازدہ بیت نظم فرمودہ اند و آن ابیات بتمامہا در شمس المعارف مسطور ست پس شکل اول
دو مثلث متساوی الاضلاع ست درہم آمیختہ و شکل دوم سہ الف است و مدی بران کشیدہ
و شکل سوم میم ست چشم پوشیدہ و ابتر یعنی دنبالہ ندارد و شکل چہارم دو الف ست کہ سہ جا آنرا
بہم پیوند کردہ بہ الف و آن نردبان ست سبب ترقی بجمیع مطالب و شکل پنجم چہار الف ست
مثل انگشتان و شکل ششم ہا ست کہ ہر دو چشم وی شگفتہ بود نہ پوشیدہ و شکل ہفتم واو ست
کہ دنبالہ وی باز گردیدہ و بر سر او در گشتہ و حضرت مقدسہ امام ہمام محمد جعفر الصادق رضی اللہ
تعالی عنہ از حضرت مقدسہ امیر المومنین اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالی وجہہ نقل کرد کہ آنحضرت
صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و صحابہ وسلم فرمودہ اند ہر کہ این اشکال سبعہ را در سفر بحر و بر با خود دارد
و در میان امتعہ و رخوت نہد از غرق و حرق و سرق ایمن و سالم ماند و حضرت امام ہمام علیہ السلام
(جمع متاع ۱۲ جمع رخت ۱۲)
بعضی ارقام ہندسی در مثلثات و در وسط این خاتم کہ شکل اول ست زیادہ کردہ اند و آنرا در حصول
نتیجہ و ظہور اثر اتم و اکمل دانستہ و صورتش اینست ✡ و حضرت ذوالنون مصرے قدس سرہ
فرمودند کہ این اشکال سبعہ متضمن اسم اعظم است و بغایت سریع الاجابت چون و یرا
در دعا شفیع سازند و بعضی از اکابر این اشکال سبعہ را امتحان کردہ میفرمایند کہ در ہیچ کشتی نباشد
الا آنکہ سلامت بکنار آید و در ہیچ خانہ نباشد الا آنکہ از سوختن و دزدان خانگی ایمن بود سوم
آنکہ در میان ہیچ متاعے از تجارت نباشد الا آنکہ از سوختن و آفات سفر و تصرف قطاع الطریق
بسلامت ماند۔

جوہر ہو بعضی از اہل تحقیق برانند کہ اسم اعظم اللہ تعالے اسم ہو ست پس اگر خواہد کہ بقوت
باطن در اشیاء تاثیر کند بر این اسم مداومت بوجہی کند کہ در ہیچ نفس از وی ذاہل و غافل نباشد
تا وقتیکہ باطن وی از انوار ہویت ذاتیہ مطلقہ روشن گردد و چون این اثر شود و این صفت راسخ
گردد بقوت آن در ہمہ اشیا تصرف عظیم تواند نمود و در ضمن این اسم سریست کہ اعظم ہمہ اسرار غامضہ است
جوہر الرحمن بعضے ذاتی گویند بجہت آنکہ اطلاق این اسم مبارک بر غیر حق سبحانہ و تعالے
(بسیار مہربان ۱۲)

جائز نیست قل ادعوا اللہ او ادعوا الرحمٰن ایا ما تدعوا فلہ الاسماء الحسنیٰ و بعضی برآنند کہ صفاتی است
کہ صفت اشتقاق دارد و بعضی ساکت اند و گفتہ اند کہ خاص اللفظ و عام المعنی ست و معنی او خداوند
رحمت کہ رقت قلب ست و اینجا مراد غایت او کہ مہربانی ست و قیل بخشایندہ و قیل ظہور دہندہ حقائق
و ماہیات علمیہ را در وجود خارجی - اگر بعد از نماز صبح بخواند صد بار غفلت و فراموشی از دل وی
برود ہر کہ بعد از ہر نماز الرحمٰن گوید غفلت و فراموشی و سختی دل برود ہر کہ بعد از ہر نماز دویست و
نود و ہشت بار بخواند جملہ مردمان او را دوست دارند و از اہل تحقیق گردد ہر کہ نون رحمٰن را
در نوشتن بسم اللہ الرحمٰن الرحیم و جاہای دیگر مد دہد روزی او فراخ گردد -

جوہر اسم الرحمٰن کہ بخشندہ و بخشایندہ است برای اہل محبت و بالا نزد اسم منتقم کہ
داد دہندہ و انصاف ستانندہ است ہیچ شفاعت نفرماید الا بہ از آنکہ شفاعت کنندگان از
سید المرسلین صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ اجمعین و دیگر انبیا و اولیا و مومنان شفاعت
کنند و اسم الرحمٰن جامع دیگر اسماست و بعد از اسم مبارک اللہ ہیچ اسم دیگر بروی مقدم نیست
در روز قیامت اسم منتقم خواہد کہ در مرتبہ خود اظہار کند و دمار از روزگار ہر گناہگار برآورد
اسم الرحمٰن نزد وی شفاعت کند کہ گناہگاران را بمن بخش -

جوہر الرحیم ثبوتی ست و معنی او خداوند رحمت کہ رقت قلب ست و اینجا مراد غایت او
کہ مہربانی ست و قیل بخشندہ مومنان نہ کافران را و قیل رحمت کنندہ ببقا و وجود جمیع اشیا و قیل
(بسیار بخشندہ)
رحمت کنندہ بر ہر دو طائفہ استشہاد بآیۂ کریمہ فمن تبعنی فانہ منی و من عصانی فانک
غفور رحیم میکنند و قیل رحیم مقتضی شہود ست چنانکہ از اقتضای رحمٰن وجود ست چہ از فیض
رحمانی موجودات و حقائق ظہور یابند از رحمت رحیمی اہل شہود وجود مطلق را در موجودات متعددہ
مشاہدہ کنند و از روی مجاز بر ہر مہربان اطلاق می توانکرد خاصہ بر پیغمبر ما علیہ الصلوٰۃ والسلام
لقد جاءکم رسول من انفسکم تا رحیم اگر بعد نماز صبح صد بار بخواند جملہ خلق بر و مشفق و مہربان
گردد و دشمنان بر و مہربان گردند و او بر خلق و ہر کہ ہر روز بعد د حروف مکتوبہ یا مبسوطہ وی
بخواند قوی تر -

جوہر رحمٰن و رحیم ہر دو صفات حضرت خداوند تعالیٰ اند مشتق از رحمت و رحمت در لغت
رقت قلب باشد و آن از صفات حضرت خداوند تعالیٰ نبود لہذا رحمت در صفت حضرت
خداوند تعالےٰ بمعنی ارادہ فیض و ارادہ انعام نہادند و نزد بعضی رحیم مرادف رحمٰن است

وبعضی رحمن را در دلالت برحمت ابلغ از رحیم دانند ونزد بعضی معنی رحمن آنست که بندگان را
بروزی دادن وعده فرموده وبرطاعت نموده امری فرود آورد واگر از بنده خلاف امر شود از حضرت
خداوند تعالی در وعده تجاوز نرود ومعنی رحیم آنست که بندگان را کار فرمود کم از طاقت ونعمت
داد فزون از حاجت ونزد بعضی معنی رحمن آنست که رحمت کننده است برهمه خلق بدنیا بروزی دادن
ومعنی رحیم آنست که رحمت کننده است برهمه خلق خاصه بر مومنان بعقبی بآمرزیدن وعطا کردن
ومیگویند که هرچه در قرآن مجید بیان رحمت وروزی دادن ست همه تحت معنی کلمه رحمن است
وهرچه بیان مغفرت وتخفیف عذاب ست همه تحت معنی رحیم ست وآورده اند که حضرت خداوند تعالی
راسه هزار نام ست هزار نام فرشتگان دانند وهزار انبیا وهزار در کتب حضرت خداوند تعالی است
سی صد در توریت وسی صد در انجیل وسی صد در زبور ونود ونه در قرآن مجید که بعلم مومنان
متصل شده ویکی مخزون ومکنون ست بعلم حضرت خداوند تعالی ومعنی آن سه هزار درین
سه اسم مذکورست ودعوت حضرت خداوند تعالی بدین سه اسم بمنزله دعوت بسه هزار اسم
مسطورست وبعضی مشائخ بعد از نماز دیگر این سه اسم تا غروب آفتاب بخوانند

جوهر الرحمن الرحیم این دو اسم پناه مضطرین وامان خائفین ست هرکه در امری مضطر
شود بعد مجمل یا مفصل برین دو اسم مواظبت نماید مقصود میسر شود وکسی که از ظالمی بترسد
مداومت نماید ایمن گردد وهرکه این دو اسم را بر نگین نقره در ساعت آخر از نهار روز جمعه
نقش کرده بآن تختم نماید هیچ مکروهی بوی نرسد وهرکه این اسما را ورد سازد حضرت خداوند تعالی
در جمیع امور لطف خود را شامل حال وی گرداند

جوهر الملک ثبوتیه ومعنی او پادشاه وقیل آنکه تصرف ملک وملکوت در دست اوست
(پادشاه ملک ظاهر و باطن ۱۲)
وقیل آنکه پادشاه روز رستخیز ست اگر هر روز نود بار گوید روشن ضمیر وتونگر گردد وملوک مسخر و
منقاد او شوند واگر برای حرمت وعزت بخواند مجرب ست واگر هر روز دویست وشصت ودو بار
بعد ومفصل وی بخواند دل او روشن شود واگر بعد از هر فریضه بعد مذکور مواظبت نماید
(حروف ملفوظ)
نور وصفا مضاعف شود وهرکه دائم نظر افگند برین حروف این اسم بعد از انکه آنرا کتابت کند
برین صورت ا ل م ل ک وباید که ازین جمله حرف وسط را که میم ست منظور دارد ودر هر روزی
چهل بار نظر بر حرف میم گمارد ودران حال بر طهارت باشد وهر بار قل اللهم مالک الملک تا
بغیر حساب بخواند حضرت خداوند تعالی اسباب دنیا وآخرت را بروی آسان گرداند وهرکه

ہر روز الملک بخواند نوزدہ بار از خلق بے نیاز گردد- از خواص این اسم ست کہ سلاطین مسخر شوند و روشن ضمیر و توانگر گردد

جوہر القدوس یعنی پاک از جملہ نقایص این اسم تقدیسی ست و اکثر معنے او ببطون اجع است و فرق میان تقدیس و تنزیہ و تسبیح آنست کہ تنزیہ ہر دو را شامل ست و تسبیح عام و تقدیس ہم از جہت در ورود متاخرست سبوح قدوس و معنی تسبیح تنزیہ الحق عما لا یلیق بجناب عظمتہ من النقایص و معنی تقدیس آنست کہ حق سبحانہ و تعالی منزہ است از چیزہا ئے کہ لائق عظمت او نیست خواہ آن کمالات باشد بہ نسبت غیر خواہ نقائص- و بعضی برانند کہ تقدیس عبارت از پاکی ذات و صفاتست و مظاہر و تعینات- و تسبیح عبارت از پاکی حق تعالی ست در مرتبہ ذات وی شاید کہ باعتبار تسبیح عقل مدرک حق تعالی شود چنانکہ اہل حکمت و اہل کلام گویند اما باعتبار تقدیس نہ عقل را بسراپردہ عزت او گذرہ نہ نقل را از صفحہ وجہش طاقت خبر اگر بعد از نماز جمعہ بر سر زبان خود بنویسد و بخورد فرشتہ خوی [موصوف بصفات ملکی ۱۲] گردد- و قیل ہر کہ ہر روز بعد زوال صد بار بخواند دل وی پاک شود و بجہت پناہ یافتن از خصمان وقت فرار ہر چند کہ تواند بخواند و اگر در راہ مسافر مداومت نماید ہیچگاہ ماندہ و عاجز نشود و اگر سیزدہ و نوزدہ بار بر شیرینی خواندہ بدشمن دہد مہربان شود- القدوس ہر کہ بعد از زوال صد و ہفتاد بار بعدد مجمل یا سی صد و چہل و نہ بار بعدد مفصل [حروف مکتوب ۱۲] وی بخواند دل وی پاک شود و اگر ہر روز برین ذکر مداومت کند صفائی تمام حاصل شود-

جوہر السلام جمالی و تقدیسی ست اگرچہ بہ ثبوتی قریب ست و معنی او سلامت دارندہ و قیل سلامت دارندہ ذات خود را از عیب حدوث و صفات خود را از وصمت زوال و افعال خود را از شر محض و قیل سلامت دارندہ کسانے را کہ بسلامت ایمان رفتہ اند از دوزخ و قیل سلام کنندہ مومنان را در بہشت سلام قولا من رب الرحیم و اگر مداومت نماید از ترس ایمن بود و اگر سی صد و نوزدہ بار بر شیرینی خواندہ بدشمن دہد مشفق گردد- و اگر السلام را یکصد و سی و یکبار بر سر بیماری بخواند شفا یابد و اگر بہ نیت سلامتی از آفات و امراض بود بعدد حروف مکتوبہ وی کہ صد و شصت و دو است یا مبسوطہ کہ پانصد و ہفتاد و چہار است ہر روز بخواند زود اثر عافیت و صحت پیدا شود السلام برای محبت ہر روز یکصد و شصت و دو بار بعدد مکتوبہ وے یا پانصد و ہفتاد و چہار بار بعدد مبسوط وے بخواند-

جوہر المومن جمالی و ثبوتی ست و معنی او امن دہندہ بندگان را در روز قیامت و قیل
ایمن کنندہ از خوف اگر این اسم را نوشتہ با خود دارد ہر چیزے کہ داشتہ باشد در امان باشد
وہر کہ بسیار خواند خلق مطیع و منقاد او گردد۔ ہر کہ این اسم را بعدد مکتوبہ یا مبسوطہ وی مداومت
نماید از ہر چہ ترسد امان یابد وہر کہ صد و سی و شش بار بخواند و یا ہمین عدد بنویسد و با خود
نگاہدارد شک و شبہہ در امور مبہمہ از دل وی زائل شود و از ہر چہ ترسان بود ایمن گردد
و اگر بشرایطہ کتابت کند و با خود نگاہدارد و بخواند از غارت و تاراج صوری و معنوی ایمن بود
وہر کہ در وقت دیدن انچہ موجب خوف اوست چہار بار گوید یا مومن از شر آن چیز ایمن گردد

جوہر المہیمن جمالی و ثبوتی ست و معنی او نگاہبان بطریق خوب و صوب مرغوب
و قیل آگاہ از نہان و آشکارا قال بعض من اہل التحقیق الہیمان شدۃ التعشق
و این صفت مقتضی ست کہ صاحب ہیمان را سکون و قرار نباشد در جہتی از جہات غیر محبوب
خویش و این حالت در ملاء اعلی کہ ملائکہ مہیمنہ اند با موافی جلال اللہ تعالی و جمالہ
طاریست و مع ہذا امیدانند کہ در زمین مخلوق ہست یا نہ یا آدم لواء قبولیت بر سر دارد یا ابلیس
گلیم شقاوت در بر و این حالت در عالم شہادت از انبیا بحضرت ابراہیم خلیل اللہ علی نبینا و
آلہ و علیہ السلام لاحق بود کہ کوکب و قمر و آفتاب را بخدا یتعالی نسبت کردہ و ہذا ربی ہذا
اکبر میگفت اگر بعد غسل صد بار بخواند بر دلہا مشرف و بر مغیبات مطلع گردد و اگر مواظبت
نماید از جمیع آفات پناہ یابد و از جملہ بہشتیان گردد۔ المہیمن را بر نگین خاتم نقش کند
پنج بار در شرف قمر و وقت نقش کردن بخواند این اسم اشتغال نماید و آنرا با خود دارد
از شر پادشاہ و ہم ظلمہ و ہم از شر جن محفوظ ماند

جوہر العزیز جلالی و تنزیہی و معنی او غالب ست و قیل آنکہ مثل او در وجود نیست
و قیل لا یمکن احاطۃ اوصافہ و لا حد لذاتہ و صفاتہ اگر بعد نماز فجر چہل و یکبار
تا چہل روز بخواند در دنیا و آخرت عزیز و مکرم شود و محتاج خلق نگردد و اگر مداومت نماید
بعد از خواری عزیز گردد و درین اسم خاصیات عجیبہ و غریبہ است۔ از خواص این اسم آنست
کہ خواندہ بسوال محتاج نگردد

جوہر الجبار جلالی و تنزیہی و معنی او صاحب غلبہ است و قیل قہر و قیل ترفہ کنندہ
شکستہ چنانکہ یا جابر المنکسرین اگر بعد از تسبیعات عشر بست و یکبار بخواند بدست

ظالمی گرفتار نگردد واگر مداومت نماید از غیبت و بدگوئی خلق در امان باشد و اہل دولت و سلطنت را
مداومت این اسم باید کرد واگر بر انگشترین نقش کرده بپوشد مهابت و شوکت ایشان در دل
خلق متمکن گردد- این اسم را در دفع شر جباران و ظالمان اثری تمام ست و برای مقهوری
اعدا بعد از نماز جمعه سی صد بار بخواند واگر از پادشاه بترسد الجبار برابر روی او دوازده بار بخواند
از شروی امین گردد

جوہر المتکبر جلالی و تنزیهی ست و معنی او غالب و قیل آنکه غیر خود را حقیر داند و در حقیقت
نیز همچنین باشد. و قیل بزرگ اسمی عزیز ر دا تکبر و از عظمت منحصر ست بر حق سبحانه و تعالی
که متکبر حقیقی اوست الکبریاء ردائی والعظمة ازاری فمن نازعنی فیه ألحقه اگر در بستر
حلال خویش پیش از دخول ده بار بگوید فرزند خدا ترس آید واگر در ابتدای هر کاری بسیار گوید مراد
او با تمام رسد-

جوہر الخالق ثبوتی ست و معنی او پیدا کننده و قیل تقدیر کننده و معنی تقدیر خلقت
اشیاست هر یک علی حسب الترتیب اگر در شب بسیار گوید دل و روی او منور گردد و در تمامی
کارها قوی باشد و ثواب تا قیامت در دیوان وی نویسند- الخالق هر که این اسم را
در مربع ۴ در ۴ بهیات رحمی وضع کند بر وزن سفیده و بر ظهر وی همین مربع را بصورت حرفی
بنویسد چنانچه اضلاع و بیوت هر یک یکدیگر منطبق باشند بی تفاوتی وارقام حرفی و عددی را
وقتی نهد که قمر قوی حال بود و زائد النور و ناظر بسعود و ساقط از نحوس حضرت حق تعالی وی را
بزودی اطلاع دهد بر علم اکسیر و اگر در آن فن صاحب وقوف بود مدد عظیم یابد در اعمال اکسیر

جوہر الباری ثبوتی ست و معنی او پیدا کننده و قیل پیدا کننده خطرات و معنی ثانی اقرب
می نماید و مناسب ست چه خالق تعلق بصور ظاهریه دارد و باری بمعنی باطنیه و تقدیم در کلام
کریم هو الله الخالق الباری خالق بر باری ممکن ست که باین تقدیر بوده باشد اگر در هفته
صد بار گوید او را در گور تنگ نماند با آنکه در گور نماند واگر طبیب برین اسم مواظبت نماید بر علاج
که کند بر صواب آید واگر بر گل خوشبو هفتاد و پنج بار بخواند و در خواندن نام او را متصل گفته
بد مد و بدهد که ببوید مطیع شود- هر که بر جمعه الباری صد بار بگوید خداوند تعالی او را تنها نگذارد
و مونسی فرستد-

جوہر المصور ثبوتی ست و معنی او نگارنده صور ظاهری و نگاشت آن صورت خواه در رحم

خواه در ہوا چنانچہ امر متنوعہ مختلفہ اگر عقیمہ ہفت روزہ دارد وہر روز وقت افطار بست ویکبار خواندہ
ودمیدہ بخورد فرزند نرینہ روزی شود وقیل ہر کہ بسیار بخواند کارہای دشوار بروی آسان شود و
اگر وقت وضو بانگشت شہادت در پیشانی نوشتہ ہر جا کہ رود وہر کہ ملاقات کند دوست او گردد

جوہر الغفار ثبوتی ست ودر لغت معنی او بسیار پوشندہ ودر عرف آمرزندہ گناہ اگر بعد از
نماز جمعہ صدبار یا غفار اغفرلی ذنوبی بخواند مغفور گردد۔

جوہر القہار ثبوتی ست ومعنی او غلبہ کنندہ وقیل ضائع کنندہ اگر برای ہر مہمی صدبار
گوید وقیل اگر مداومت نماید محبت دنیا از دل او برود وخاتمہ او بخیر انجامد ومحبت وشوق حضرت
حق تعالی در دل او بیفزاید واگر درمیان سنت وفرض صدبار بگوید بہ نیت مقہوری دشمن مقہور گردد
واگر مسحور این اسم مبارک نوشتہ در آب گرم اندازد وسر بدان شوید صحت یابد۔ بہ نیت قلع وقمع
اعدا ہر روز سی صد وشش بار بعدد حروف مکتوبہ وی بعد از نماز بامداد بخواند واگر بعدد حروف
مبسوطہ وی کہ چہار صد ونود ونہ است قرائت کند دشمن عنقریب مغلوب ومقہور گردد وہر کہ این اسم را
بسیار گوید دوستی دنیا واہل دنیا از دل وی زائل گردد۔

جوہر الوہاب ثبوتی ست ومعنی او بخشندہ بغیر غرض وعوض ومنت ایجاد دہندہ بر جمیع وجودات
عینیہ خارجیہ۔ اگر بعد از نماز چاشت آیہ سجدہ خواندہ وسر بسجدہ نہادہ ہفت بار بگوید از خلق مستغنی
گردد واگر حاجتی دارد درمیان شب در صحن خانہ یا در مسجد سہ بار سجدہ کند ودست برآوردہ صدبار
گوید حاجتش روا گردد واگر روز چہارشنبہ غسل کردہ دو رکعت نماز گذارد وبعدہ ہزار بار بخواند دنیا
بروی بسیار شود واسباب جمعیت فراوان۔ ہر کہ بعد از نماز دست بردارد وہفت بار گوید یا وہاب
وحاجت خواہد برآید۔ وبعضی گویند کہ در فضای وسیع کہ خالی بود دست بردارد وصدبار یا وہاب
گوید مہمات وی کفایت شود۔ واگر صد وسی وسہ بار بعدد حروف مبسوطہ وی گوید اقوی واولی بود۔
برای وسعت رزق چاشت چہار رکعت بگذارد وبعد از سلام سجدہ کند ودران یکصد وچہار مرتبہ
یا وہاب بخواند بعد نماز بامداد ہفتاد بار یا وہاب برای معموری کار دینی ودنیوی بخواند واین دعا نیز
اللہم زد نورنا وزد سرورنا وزد حضورنا وزد معرفتنا وزد طاعتنا وزد نعمتنا وزد محبتنا
وزد عشقنا وزد شوقنا وزد ذوقنا وزد علمنا یا مولانا برحمتک یا ارحم الراحمین۔

جوہر الرزاق ثبوتی ست ومعنی او رزق دہندہ وقیل پیدا کنندہ ارزاق خواہ رزق
قوت جسم وقوت شہوانی باشد خواہ قوت قلب وقوت روحانی باشد واگر پانصد وچہل وپنج بار

بخواند دشواری و درماندگی نه بیند و اگر ہزار بار در محل خالی بخواند با خضر علی نبینا و آله و علیه السلام
ملاقات شود- و بعضی گفته اند که ہر کس که در چہار طرف خانه خود در ہر کنجی صد بار گوید یا رزاق فقر
و درویشی نیاید الرزاق ہر که بامداد و پیش از نماز صبح در چہار زاویه خود ده بار گوید و آغاز از دست
راست کند و روی از قبله بگرداند و بجانب قبله رود از فقر و فاقه و بے نوائی خلاص شود-

جواہر الفتاح ثبوتی ست و معنی او گشاینده و قیل حکم کننده و قیل گشاینده خزائن رحمت
بر انواع بریه بعد نماز بامداد دو دست خود برداشته بر سینه نهد و ہفتاد بار گوید زنگ از دل
او بزداید- و بعضی گویند که ہفتاد و ہفت بار بگوید نسیان دفع شود- ہر که ہر روز بعد از نماز
صبح ہفتاد و ہفت بار گوید یا فتاح و دست بر سینه فرود آرد زنگ غفلت از دل او بیرون
رود و اگر مداومت بر عدد مجمل وے کند که چہار صد و ہشتاد و نه است یا عدد مفصل که شش صد
و دو است اثر آن قوے تر بود-

جواہر العلیم ذاتی ست و امام ائمه صفات و معنی او داننده اوہام و بر داننده شکوک
تمام و قیل بالغ در مرتبه علم اگر بدل بسیار گوید از معرفت حق تعالی نصیبی وافر یابد- و اگر شب جمعه
بعد نماز صد بار در سجده گفته بخواب رود کارہائے پنہان بر وی آشکارا گردد و اگر دو صد و
رکعت بگذارد و مستقبل قبله نشسته ہزار بار گوید حاجت بر آید العلیم ہر که مداومت کند بذکر
این اسم ظاہر شود بر وے مخفیات علوم صناعت الٰہی که عبارت از علم اکسیر ست و غیر آن
از علوم غریبه و فنون عجیبه- و ہر که در دل این را بسیار گوید صاحب معرفت شود و ہر که بعد
از فریضه صد و پنجاه بار که عدد مجمل اوست یا سی صد و دو بار که عدد مفصل اوست تکرار کند
اثر قوی گردد- و نزد بسیاری از اکابر محققین این اسم امام ائمه سبعه است- العلیم ہر که در دل
خود بسیار گوید از علم لدنی بہره ور گردد-

جواہر القابض ثبوتی ست و معنی او گیرنده و قیل اسباب رزق تنگ کننده و قیل
ارواح از اجساد بیرون آرنده و قبض تعلق با این اسم دارد و بسط بباسط اگر چہار روز بر چہار
لقمه نان بنویسد و بخورد از عذاب گور و گرسنگی ایمن گردد و در بعضی چہل روز بر لقمه نان بنویسد
القابض سه شب به نیت ہلاک دشمن ہر شب ہزار بار بخواند آن دشمن ہلاک شود یا از ان رنج
آورده شود و بعضی گویند که ہر که چہل روز بر چہل لقمه نان بنویسد و به ناشتا بخورد از جوع و عذاب
قبر ایمن بود-

جوہر الباسط ثبوتی ست ومعنی او فراخ کننده وقیل دہنده وقیل گسترنده - ہر کہ سحرگاه دہان
طہارت دست برداشته ده بار بگوید یا باسط وبروی خود فرود آرد ہرگز محتاج نگردد واز غم خلاص
یابد واز جائی کہ گمانش نبود نعمت یابد وروزی بروی فراخ گردد - واگر بعدد حروف مکتوبہ یا مبسوط
وی مداومت نماید اثر قوی تر بود - وبعضی میفرمایند کہ این اسم را چون بخواند وبا خود نگاہدارد در
توسیع رزق وتفریج کرب وتفریح نفس تاثیر عظیم کند پس باید کہ چہار روز متصل ہر روز چہار ساعت
بنحوے لاینقطع بخواند بر مقصود فائز شود واگر ہفتاد ودو روز ہر روز ہفتاد ودو بار بخواند حق تعالے
دل ویرا بطاعت وعبادت خود ثابت وراسخ دارد وروزی ویرا از جائے برساند کہ گمان نداشته باشد

جوہر الخافض ثبوتی ست واکثر معنی او بجلال راجع است ومعنی او فرو نہنده وقیل آنکہ عدل
وقسط درمیان نہد وقیل گسترنده وقیل فرود آرنده اعدا را از نظر رحمت خود واز نظر دوستان
خود - وبعضی گویند اگر سه روز روزه دارد وطی بلا انفصال کند وچہارم روز درمجلس واحد ہفتاد ہزار
بار بگوید بر دشمن ظفر یابد - وہر کہ بہ نیت دفع ظالم ہفتاد ہزار بخواند کار کفایت شود ـــــ

جوہر الرافع ثبوتی ست ومعنی او بردارنده وقیل دورکننده واگر در نیم شب یا در نیم روز
صد بار گوید از جملہ خلق برگزیده وبے نیاز گردد ـــ

جوہر المعز جلالی وثبوتی ست ومعنی او عزت دہنده وقیل اعزاز حقیقی آن باشد کہ از
ذل حاجت بیرون آید وقیل اعزاز حقیقی آن باشد کہ از ذل موجود کن بیرون خرامد وقیل
از ذل حدوث دشہود محبت دست افشاند وقیل از ذل فنا خود را باز دارد واگر در ہر شب دوشنبہ
وجمعہ بعد نماز شام چہل ویکبار بگوید میان خلق با ہیبت ووقار باشد وجز از حق تعالی از ہیچکس
نترسد - المعز ہر کہ شبہاے جمعہ ودوشنبہ میان شام وخفتن اسم معز را صد وچہل ویکبار بخواند
خوف خلق از دل او بیرون رود ونزد حکام واکابر معزز باشد - وہر کرا خصم قوی باشد دو رکعت
نماز بگذارد وسر بسجده نہاده ہفتاد وپنج بار المعز را بتضرع بخواند واز خداوند تعالی نکبت آن
خصم خواہد آن خصم خوار وذلیل شود - المعز ہر کہ این اسم را چہل روز متصل ہر روز بعد از نماز
بامداد چہل ویکبار بخواند در دنیا وآخرت عزیز ومکرم شود وہرگز محتاج خلق نگردد -

جوہر المذل جلالی وثبوتی ست ومعنی او خوار کننده ودور اندازنده از راه رحمت
رحیمی وقیل ذل حقیقی آن باشد کہ راه راست گم کند وقیل ذل آن باشد کہ بتقلید آبا یا استاد
غیر عارف محجوب ماند وقیل ذل آن باشد کہ اعمال وافعال خود بیند وقیل تا آنکہ سالک را رافت

کماهی ازرانے نشده است هنوز ازرق ذلت کماهی نرسته اگرازظالمی یا حاسدی بیم دارد هفتاد و پنج بار بخواند بعده سر بسجده نهد و بگوید الهی مرا از شر فلان در امان دار امان یابد

جوهر السمیع ذاتی ست و مشترک و در لغت معنی او شنونده و در عرف معنی او صفتی ست در حق سبحانه و تعالی که بدان منکشف شود مسموعات۔ اگر در روز پنجشنبه پانصد بار و بروایتے هر روز صد بار بخواند و دران حین سخن نگوید هر دعائے که کند مستجاب شود۔ و بعضی گفته که بعد نماز چاشت بعد از نماز حاجت در روز پنجشنبه پانصد بار سمیع گوید بعد ازان حاجتی خواهد روا گردد

جوهر البصیر ذاتی ست و مشترک و معنی او بیننده و قیل صفتی ست بحق سبحانه و تعالے که بدان منکشف میگردد مبصرات اگر میان سنت و فرض صد و یکبار بخواند مخصوص بنظر عنایت حضرت حق تعالی و محرم اسرار الهی گردد۔ و بعضی در روز جمعه گفته اند و نیز و بعضی درمیان سنت و فرض جمعه صد بار گوید۔ روز جمعه میان سنت و فرض فجر صد و یکبار البصیر بخواند از اهل مکاشفه گردد

جوهر الحکم ثبوتی ست و مشترک و معنی او حاکم محکمه قصاص و قیل استوار و راسخ و معنی عدل نیز درین اسم ملحوظ اگر نیم شب چندان گوید که از خود بشود باطن او معدن اسرار شود و محرم اسرار الهی گردد۔

جوهر العدل ثبوتی ست و مشترک و معنی او برابر ست و قیل بسیار عدل کننده۔ هر که در شب جمعه بر بست لقمه نان بنویسد و بخورد جمله خلائق مسخر او شوند۔ و بعضی گویند بر بست لقمه نان بر هر لقمه بدمد و بخورد۔

جوهر اللطیف ثبوتی ست و جمالی معنی او داننده خفیات امور و قیل لطف کننده بر بندگان الله لطیف بعباده یرزق من یشاء و هو القوی العزیز و قیل باریک و دقیق تر از جزء لایتجزی که اصل موجودات ست و هو الطف من کل شئ لا تدرکه الابصار و هو یدرک الابصار و هو اللطیف الخبیر۔ اگر برای کشادن بخت دختر و صحت امراض و کفایت مهمات بعد تحیة وضو صد بار مواظبت نماید بهتر۔ اللطیف در دفع ابر و آلام و ازاله هموم و اوهام اثر تمام دارد و بر ذکر آن مداومت نماید۔ و بعضی گفته که غسل کند و دو رکعت نماز بگذارد و بعده صد بار بگوید یا لطیف به نیت خاص که دارد روا گردد۔ اللطیف هر که بمشک و زعفران و گلاب بر ظرف چینی یا زجاجی صد و هفتاد و سه بار بنویسد و بآب باران محو سازد و با تاب غذا طاهر و بیاشامد جمیع امراض واو جاع سند فع شود و اگر اسماء حروف مبسوطه و یا علیحده بالف و لام

تعویذ بعدد حروف بر آهنی کتابت کند بدین وجه الالف و آنرا صد و چهل و دو بار بنویسد اللام و آنرا صد و دو بار بنویسد الطاء و آنرا چهل و یکبار الیاء و آنرا چهل و دو بار الفاء و آنرا صد و دوازده بار بنویسد پس یک شب در آب نقیع کند بعده بیاشامد از المهای درونی و بیرونی شفا یابد و از همه دردها خلاص شود اللطیف این اسم شریف از سائر اسما ممتاز است بدین جهت که قریب النتیجه و سریع الاجابت و اثر است و در جمیع اوهام و آلام و اسقام و نوائب و مصائب تاثیر عظیم دارد و در اوقات محن و شدائد نتائج و فوائد عجیب و غریب از وی بظهور می آید هر تعب و کرب و فزعی که عارض شود بفرح و سرور و امن و امان و اطمینان مبدل شود بشرطیکه بعدد حروف مبسوطی که صد و هفتاد و سه است هر روز بخواند

جوهر الخبیر هر که بسیار گوید از شر نفس و شیطان و جور سلطان امین گردد - این اسم برای ادراک حقائق و معانی و اخبار غیبی و اخراج کنوز و دفائن مناسب است هر که بر ذکر وی مداومت نماید اگر غایبی داشته باشد در خواب یا در بیداری از حال وی آگاهی یابد و خبر صحیح شنود و هر که هفت روز در ساعت بعدد مفصل وی که هشت صد و شانزده است روحانیت این اسم وی را خبر دهد از اموری که در آن سال حادث شود از احوال ملوک و انقلابات زمان و امور کلیه عالم و هر که بدست نفس گرفتار باشد بسیار گوید خلاص یابد

جوهر الحلیم هر که این اسم را بسیار گوید صفت حلم در وی حاصل شود و اگر هر روز بعدد مفصل وی که صد و هشتاد و یک است بخواند اثر وی قوی شود - و الحلیم هر که وقت نشاندن درخت هشتاد و هشت بار که عدد مجمل اوست بخواند بیخ درخت در زمین محکم شود و نشو و نما تمام یابد و صاحب درخت از وی برخوردار گردد - یا حلیم بر کاغذ نوشته و بآب شسته آن آب را به کشت و نهال پراگنده کند بکمال رسد و حلیم برای کسی که از بلا خلاص طلبد -

جوهر العظیم تنزیهی است و مشترک و معنی او آنکه بزرگ است و در اصطلاح آنکه او در عظمت خود باقصی مراتب رسیده است و بران مستمر می باشد و قیل آنکه او در تصور عقل ممتنع الحصول است و علم از ادراک کنه او عاجز و مجازاً بر عرش هم اطلاق کرده شود اسماء الله العظیم و رب العرش العظیم و بر اجر هم اطلاق کرده اند من لدنا اجرا عظیما و بر گناه هم اطلاق شده فانه لا یغفر الذنب العظیم الا الرب العظیم و چون بنظر تحقیق نگری بر همه رانکی یابی اگر بدل بسیار بگوید بر همه خلق عزیز و مکرم بود - هر که این اسم را بسیار گوید

عزیز و مکرم گردد۔ ہر کہ مداومت نماید عالی قدر گردد و در میان مردم عزیز و مکرم۔

جو ہر الغفور ثبوتی ست وجمالی و معنی او پوشندہ گناہ در دنیا و آخرت وقیل غفور در حق عاصیان و غیور در حق مطیعان۔ اگر درد سر یا زحمتی پیش آید یا اندوہی سہ بار بنویسد و بخورد شفا یابد و اگر بسیار گوید سیاہی از دل او برود و در حدیث صحیح وارد ست ہر کہ سجدہ کند و در سجدہ یا رب اغفرلی سہ بار گوید حضرت حق تعالیٰ جرائم ما تقدم و ما تاخر او را بیامرزد۔ الغفور ہر کہ ہر روز ہزار و دویست و ہشتاد و شش بار بعد سنت یا ہزار و سی صد و پنجاہ و پنج بار بعد مفصل این اسم بخواند ظلمت از دل وی زائل شود و روشنی و صفا در باطن وے پیدا گردد۔

جو ہر الشکور ثبوتی ست وجمالی و معنی او بسیار شکر کنندہ و در اصطلاح آنکہ جزای جزیل بر عمل قلیل میدہد و مجازاً بر آدمی ہم اطلاق کردہ میشود انہ کان عبداً شکوراً بمعنی آنکہ کسی بزبان گوید یعنی ثنا و بدل راضی باشد و بجوارح عامل اور اشاکر گویند و گاہے شکر بمعنی حمد ہم اطلاق می توان کرد و گاہے مقابلہ حمد اطلاق کردہ می شود زیرا کہ باعتبار مورد خاص است و باعتبار متعلق عام و شکر باعتبار مورد عام ست و باعتبار متعلق خاص۔ و گاہی بمقابلہ کفر ہم گفتہ شود ہر کرا تنگی معیشت یا تاریکی چشم و دل پیدا آید چہل و یکبار بر آب خواندہ بدمد و بخورد و بر چشم مالد شفا یابد۔

جو ہر العلی سلبی ست و معنی او اکثر بجلال راجع است و در لغت معنی او بلند مرتبہ اگر پیوستہ بخواند یا بخود دارد اگر خرد ست بزرگ شود و اگر بی نواست بنوا رسد و اگر غریب باشد بشہر خود بسلامت بمقصود رسد۔ ہر کہ ہر روز صد و دہ بار بخواند خواہ بیاء ندا و خواہ بالف و لام تعریف درجہ بلند یابد و اگر فقیر بود غنی گردد و اگر بغربت افتد زود بسلامت بوطن آید۔

جو ہر الکبیر تنزیہی ست وجلالی و معنی او بزرگ وقیل بزرگی او از دو حال خالی نیست یا باعتبار آنکہ واجب بذات ست و اشرف و اکمل از جمیع موجودات یا باعتبار آنکہ بعید ست از مشاہدہ حواس و ادراک عقول و نفوس و مجازاً بر گناہ ہم اطلاق کردہ می شود انہ کان حوباً کبیراً و بر اجر ہم گفتہ می شود فلھم اجر کبیر و بر کبیر کہ مقابلہ صغیر ست ہم اطلاق کردہ شود خواہ از جہت شرف خواہ از جہت عمر و بالجملہ بہمہ حال از نکتہ لطیف خالی نیست و آن آنست کہ حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ میفرمایند کہ اشیاء کونی

اسماء الهی اند و اسم عین مسمی باشد هر که بسیار گوید بمرتبه کبریائی رسد و اگر حکام و والیان مداومت نمایند همه کس از ایشان بترسند و مهمات نیکو پیش رود الکبیر هر روز هزار بار بخواند جاه و مرتبه و شان بلند شود —

جواهر الحفیظ ثبوتی ست و مشترک و معنی او نگاهبان و لفظ حافظ که در کتاب مجید وارد ست هم محتمل اینمعنی ست و در حدیث صحیح حافظ کم وقوع یافته و در بعضی ادعیه مثل حافظ یا حفیظ ورود یافته برای کسی که از دشمن ترسد و ایمنی طلبد - اگر در سفر در موضعی که خوف بسیار باشد الحفیظ گوید از مکروهات محفوظ ماند - الحفیظ هر که در روز جمعه بعد از نماز صد و نود و هشت بار بخط باریک نویسد و آنرا تعویذ ساخته بر بازو بندد از وسوسه شیطان و شر سلطان و خیالات فاسده و شر سباع و مار و کژدم محفوظ ماند الحفیظ بعدد حروف مکتوبه یا مبسوطه وی بنویسد و بر بازوی راست بندد و مسافر همیشه بر تکرار آن مداومت نماید از خوف آب و آتش و دیو و پری و گفتار و نظر بد و از جمیع آفات محفوظ ماند و این از مجربات صحیحه است - کسی که گم شود از و چیزی بخواند یا حفیظ صد و نوزده بار کم و زیاده نکند بعد از ان بخواند یا بنی انها ان تک مثقال حبة من خردل فتکن فی صخرة او فی السموات او فی الارض یات بها الله صد و نوزده بار رد کند حضرت حق سبحانه و تعالی گم شده او را و این صحیح و مجرب است

جواهر المقیت ثبوتی ست و جمالی و معنی او قوت دهنده و آن قوت حلال باشد یا حرام بخلاف معتزله که ایشان حرام را رزق نمیگویند - و نزد بعضی معنی او پیدا کننده قوتهای جسمانیه و قوتهای روحانیه اگر کسی را غریب بیند یا خود او را غربت پیش آید یا نقل از جائی بجائی کند و صبر نتواند و یا طفلی بدخوئی کند و بسیار گرید هفت بار بر کوزه خالی بخواند و بدمد بعده آب در کوزه کند و بخورد و دیگران را خوردن دهد و اگر روزه دار را بیم هلاکت بود بر گل خوانده ببوید قوت یابد و روزه داشتن تواند - المقیت هفت نوبت بر آب باران بخواند و بطفل دهد آن خوشخو گردد و بهوشمند یاد گیرد - المقیت هر که بر مصائب صبر نتواند کرد یا طفلی داشته باشد که بسیار گرید این اسم شریف را هفت بار بر کوزه آب نارسیده خواند پس پر آب کند و بیاشامد یا بخورد آن طفل و بدار سکسری خلاص شود و اگر بعدد مجمل که پانصد و پنجاه ست یا عدد مفصل که ششصد و چهار است عمل کند اولی و اقوی بود

جواهر الحسیب ثبوتی ست و جمالی و معنی او بسنده است در امور و قیل حساب کننده

روز جزا و مجاز ابر اہل شرف ہم اطلاق کردہ میشود کہ فلان کس حسیب و نسیب ست اگر خوف
وزدی باشد یا ہمسایہ بد یا چشم زخم یا عدوے یا حاسدے باشد و ہر مشکلی کہ پیش آید و تدبیر آن
نداند ہر صبح و شام ہفت روز ہفتاد و ہفت کرت و بعضی ہشتاد بار گویند حسبی اللہ الحسیب
بخواند ہنوز ہفت روز تمام نشدہ باشد کہ مصالحش باتمام رسد و از پنجشنبہ آغاز کند۔ و برائے
خلاص شدن از بند و بعضی فرمایند کہ اگر عمل قوی تر خواہا بعدد مبسوط وی کہ یکصد و چہل
و سہ است مداومت نماید۔

جواہر الجلیل تنزیہی ست و جلالی بلکہ جمیع اسماء جلالی ازین اسم ناشی شدہ اند و معنی
او بلند قدر و موصوف بجمیع کمالات و مجاز ابر اہل عزت و حشم و خدم ہم اطلاق کردہ میشود
اگر بمشک و زعفران بنویسد و باخود دارد یا بخورد میان خلق بزرگ و موقر گردد الجلیل ہر کہ
این اسم را در ساعت سعید بعدد مجمل وی کہ ہفتاد و سہ است بمشک و زعفران و گلاب بر قدح
چینی بنویسد و بآب باران یا بآب عذب طاہر بشوید و بیاشامد در میان خلق عزیز گردد۔

جواہر الجمیل ثبوتی ست و جمالی بلکہ اسماء جمالی مظہر این اسم اند و در اکثر شروح این اسم
مذکور نیست۔ اگر ہشتاد و سہ بار بخواند بجمالیت حق برسد۔

جواہر الکریم ثبوتی ست و جمالی و معنی او بزرگ و قیل مفضل دہندہ و قیل دہندہ
بغیر سوال و قیل المقدس عن النقائص و العیوب و مجاز ابر اجر ہم واقع است اجرا
کریما و بر سخی ہم وقوع یابد اگر در بستر خواب خود بسیار گوید تا بخواب برود فرشتگان را دوام
کہ دعا را اکرمک اللہ گویند تا آنزمان گویند کہ او مکرم و مشرف گردد۔ و گویند حضرت امیر المومنین
اسد اللہ الغالب کرم اللہ وجہہ بسیار میخواندند از انجہت حضرت ایشان را اکرم اللہ تعالی وجہہ
می گویند۔ ہر کہ الکریم بسیار گوید و ورد خود سازد نزد ہمہ کس معزز و مکرم شود۔ و برای کسی کہ
از بخیلی ایمنی طلبد۔

جواہر الرقیب ثبوتی ست و مشترک و معنی او نگاہبان و قیل مراعی اشیا و حافظ
موجودات و بحیثیتی کہ فلا یعوب عن علمہ مثقال ذرۃ فی السموات و لا فی الارض
و مجاز ادربان و بر رفیق معشوق ہم اطلاق کردہ میشود و بر کرام الکاتبین ہم گفتہ شود
اگر در گرد عورتے یا پسرے یا مالے ہفت بار بخواند از خصمان سلامت بماند و بر نگہبانے
اوراد و وظائف مواظبت نماید و وقتی از اوقات فوت شدن ندہد تا شامت و ملامت نہ انجامد

واگر فوت شود مہما امکن قضا کند تا بعطالت نکشد - الرقیب را بر در سر انقش کند اہل ہمراز
معصیت محفوظ ماند و اگر بر زبان نویسد و بہ بندہ گریز پا دہند تا نگریز. و آن صفت از و زائل شود

جوہر المجیب ثبوتی ست و مشترک و معنی او جواب دہندہ و در عرف مجیب دعوات یعنے
ہر کہ او را بخواند بحکم ادعونی استجب لکم او را مجیب گردد - واگر بسیار بخواند ہر دعائی کہ کند
مستجاب شود واگر نوشتہ با خود دارد یا ہمیشہ بخواند در امان حضرت حق تعالی باشد و علماء
اہل حدیث مثل ترمذی و مصنف صحیح مستدرک و قزوینی می آرند کلماتی کہ بدان کلمات دعا
در حیطہ قبول حضرت حق تعالی در آید یا ذا الجلال والاکرام و یا ارحم الراحمین ست و ترمذی میگوید
کہ کلمہ اخیر سہ بار وقوع یافتہ - ہر کرا مہمی و دشوار پیش آید المجیب الواسع الحکیم بسیار گوید
کفایت شود - در آخر ہر دعا بخواند مستجاب گردد -

جوہر الواسع تنزیہی ست و جمالی و معنی او فراخ بجمیع جہات و قیل فراخ کنندہ
ابواب علوم و انواع ارزاق و در ہائے مکنت و غنا و قیل وسیع از جہت علم و رحمت ہر شے
ہر کرا بآنچہ حضرت خداوند تعالی دادہ قناعت نباشد این اسم شریف را بسیار بخواند ہم صفت
قناعت و ہم وجہ کفاف پیدا شود و مہمات وی کفایت شود بوجہ احسن و اگر بعدد مجمل بلکہ
مفصل بذکر آن مداومت کند اولی بود

جوہر الحکیم ثبوتی ست و جمالی و معنی او خداوند حکمت و مجازا بر طبیب ہم اطلاق کردہ میشود
و مرد دانا و فہیم را ہم میتوان گفت و بر اہل علم ہم حمل توان نمود و در عرف اہل اللہ عبارتست از کمال
علم او بحیثیتے کہ اساس قواعد علم او در زمین فہم و علم ہیچکس نگنجد بلکہ در میزان دل و عقل ہیچ کس نسنجد
ہر کرا مہمی پیش آید بسیار خواند بکفایت رسد و درین عمل بقول بعضی عدد اطلاقی بود نہ حصرے
و اگر عمل بطریق حصرے کند ہر روز بعدد حروف مکتوبہ وے کہ ہفتاد و ہشت است بخواند
و اگر ازین قوی تر خواہد بعدد حروف مبسوطہ وے کہ دویست و یازدہ است قرات کند
الحکیم بہمت آسانی ہر دشواری بسیار گوید - در وقت آب دادن درخت و کشت الحکیم بر کاغذ
نویسد و بشوید و آن آب بہر زمین کہ رسد محصول آن زیادہ شود و از آفت سالم ماند -

جوہر الکافی ہر کہ برین مداومت نماید بہر مرادے کہ خواہد قادر شود و درین عمل
عدد اطلاقی بود و اگر عمل بطریق حصری کند ہر روز بعدد حروف مکتوبہ وی کہ صد و یازدہ است
بخواند و اگر عمل قوی تر خواہد بعدد مبسوطہ وے کہ سی صد و چہار است قرات کند -

جوہر الودود ثبوتی ست وجمالی ومعنی او دوست دارنده وقیل مبالغ الوداد وقیل آنکہ جمیع خلائق را نیک خواہد وبرنیکی آرد وقیل المحب لاولیائہ و بالجملہ از ہر دو صفت خالی نیست کہ فعول بمعنی فاعل ہم آمدہ است وبمعنی مفعول ہم یعنی محب ومحبوب چنانکہ کریمہ یحبہم ویحبونہ بدین شاہد ست اگر برائے محبت دو کس بر خوردنی خواندہ بدہد در طرفین محبت پیدا آید ونزد بعضے یا ودود بتصور صورت محبوب بعد عشا سہ صد بار خواندہ وبر شیرینی دمیدہ بخوراند رام گردد الودود این در محبت اثر تمام دارد وقتیکہ قمر در اسد باشد متصل بمشتری بنویسد بر قطع حریر سفید بست وپنج بار و باخود دارد در دل ہمہ کس مقبول ومحبوب گردد واگر بمحبت الفت ازدواج الودود ہزار ویکبار بر مویز یا بر طعام خواند ومرد وزن از ان بخورند میان شان الفت پیدا شود۔

جوہر المجید ثبوتی ست وجمالی وجلالی ومعنی او بزرگ از جہت کرم وانعام وقیل مبالغۃ الماجد۔ المجید ہر کہ ہر روز نود ونہ بار بخواند وبر خود بدمد رفعت وجاہ او باعلی مرتبہ رسد۔ المجید ہر کہ بعد از نماز بامداد نود ونہ بار بخواند وبر خود نفث کند بصحت وعافیت ماند ودر میان اقران مکرم شود۔ ہر کرا در ابنای جنس عزتی وحرمتی نباشد ہر صبح نود ونہ بار بخواند وبر خود بدمد۔ المجید ہر کرا آبلہ فرنگ باشد یا جذام یا برص در ایام بیض روزہ دارد وبوقت افطار پنجاہ وہفت بار کہ عدد مجمل اوست یا صد وہشتاد ونہ بار کہ عدد مفصل اوست بخواند ونزد بعضی وقت افطار بسیار خواندہ بر آب دمد وبخورد شفا یابد المجید ہزار ویکبار بخواند حاجت برآید۔

جوہر الباعث ثبوتی ست ومشترک ودر لغت معنی او برانندہ ودر عرف اہل شرع برانندہ اموات را از زوایائے قبور در یوم نشور وقت خواب دست بر سینہ نہادہ صد ویکبار بخواند دل مردہ زندہ گردد۔ ہر کہ بر فراش دست بر سینہ نہادہ این اسم را صد بار بگوید دل مردہ او زندہ شود وبعدد مجمل کہ پانصد وہفتاد وسہ است یا عدد مفصل کہ ہفصد وچہل وپنج است

اقوے واولے۔

جوہر الشہید ثبوتی ست ومشترک ومعنی او حاضر ست وقیل من الشہود شہد اللہ انہ لا الہ الا ہو وقیل آنکہ دانا ست بظواہر اشیا وانچہ ممکن ست کہ مشاہدہ او حاصل شود ومعنی الخبیر آنکہ بواطن اشیا دانا ست وانچہ احساس او ممکن ست۔ وقیل آنکہ شاہد است بروز رستخیز۔ اگر پسر یا دختر بے فرمان باشد یا ہر کسے را کہ باشد وگستاخ وبدخلق بود ہر صبح دست بر پیشانی او نہد وروی سوی آسمان کردہ بست ویکبار بگوید جناب حق تعالی نیکبخت وفرمانبردار کند

بندہ یا فرزند کہ اطاعت نکند ہر صباح و مساء دست بر پیشانی او نہد و بست و یکبار بگوید یا شہید مطیع گردد۔ الشہید ہر کہ وقت صبح روی باسمان کند و بست و یکبار یا شہید بگوید نافرمان فرمانبردار وی شود از اولاد و حدام و خواص و عوام و تکمیل این عدد بایست کہ ہر عدد حروف مکتوبہ وے کہ ش ھ ی د ست و آن سی صد و نوزدہ است مداومت نماید و در اول طلوع ہر فجر بیاء خطاب تکرار کند بشرطیکہ در طریق کلامے مقرر شدہ واگر تاثیر قوے خواہد بر عدد حروف مبسوطی وی کہ ش ی ن ھ ا ی ا د ال ست و آن چہار صد و دوازدہ است بطریق مذکور مواظبت نماید۔

جوہر الحق ثبوتی ست و مشترک و معنی او ثابت ست و قیل معنی او محق ست یعنے مظہر حق ست و موجد اشیاست علی ما تقتضیہ الحکمۃ الایجادیۃ و شارح مصابیح می آرد کہ مقابل باطل اطلاق میکنند چنانچہ معنی ست الا کل شئی ما خلا اللہ باطل ای معدوم ست ہر کرا کالا گم شدہ باشد بر چہار گوشہ کاغذ این نام بنویسد و درمیان نام کالا بنویسد و در نیم شب بر کف دست خود نہد و نظر بسوی آسمان کردہ این نام را شفیع آرد یافتہ شود و قیل اگر محبوسی در نیم شب سر برہنہ کردہ یکصد و ہشت بار بگوید خلاص یابد۔ ہر کرا چیزی گم شود این اسم شریف را بر چہار گوشہ کاغذ مربع بنویسد۔ و در نیم شب بدست گرفتہ روی باسمان کند و ساعتی نگاہدارد و در اثناء آن صد و نود بار بگوید آن گم شدہ پیدا شود بزودی الحق ہر کہ بعد از ہر فریضہ صد و ہشت بار بعدد مجمل وے یا صد و نود بار بعدد مفصل وی بخواند حضرت خداوند تعالی وی را علم فرقان روزے گرداند۔

جوہر الوکیل ثبوتی ست و مشترک و معنی او آنکہ باو سپردہ شود امرے از امور۔ اگر از صاعقہ یا باد یا آب یا آتش بیم باشد ورد خود سازد امان یابد و اگر در محل خوف بسیار گوید امین گردد۔ ہر کہ این اسم را ورد سازد از ہمہ آفات امین ماند و این عمل اطلاقی است واگر بر وجہ حصری عمل کند عدد مکتوبہ وی شصت و شش ست و مبسوط وی صد و نود و شش قدری آرد خمیر کند و ہزار و یک غلولہ سازد و بر ہر یکے آن بنویسد یا وکیل بہ نیت دشمن آنرا بر زمین پاک نہد تا مرغان بخورند دشمن مقہور و مغلوب گردد و اگر بعد ازین عمل بخواند و مداومت نماید دشمن ہلاک شود۔ و چنین گویند کہ خواجہ نصیر الدین طوسی در آوردن ہلاکو بجہت خلفاء عباسیان این عمل کردہ تا آن زمان این آفتہا بظہور آمدند

جوہر القوی سلبی ست وجلالی ومعنی او باقصی مرتبہ قدرت تامہ باشد ومجاز اً قوت بر ملکہ ذہن وفہم اطلاق کردہ میشود وبمقابلہ فعل ہم می توان گفت کہ زید کاتب بالفعل ست یا بقوۃ وہر مردے کہ در ہیچ یک باب ہمہ مہارتی داشتہ باشد نیز میگویند کہ فلان صاحب قوۃ ست وبر ملائکہ ہم اطلاق میکنند خصوصاً بجبرئیل امین علمہ شدید القوی ذو مرۃ فاستوی ہر کرا دشمنان قوی باشند وتدبیر آن نداند ہزار ویک غلولہ از آرد بند دو بر ہر غلولہ یکبار بخواند وآنرا پیش مرغان نہد تا بخورند وبدل نیت دفع دشمنان کند ہمہ مقہور گردند واگر در ساعت دوم روز جمعہ بسیار گوید نسیان از دل برود

جوہر المتین سلبی ست وجلالی ومعنی او آنکہ استوار ومحکم ست طفلی کہ از شیر باز کنند وصبر نکند یا ئیر دہندہ را شیر نقصان شدہ باشد نوشتہ بطفل خورانند تا صبر تواند کرد وشیر دہندہ را نیز شیر زیادہ شود وقیل اگر کسی از اعمال ملکی واشغال منصبی خواہد روز یکشنبہ در اول ساعت بدان نیت سی صد وشصت بار بخواند آن منصب یابد۔ ہر کہ نخواہد کہ بر کسی ظفر یابد وکارہا ے او را استحکام ومتانتی نباشد بسیار خواند مقصودش برآید۔

جوہر الولی ثبوتی ست وجمالی ومعنی او قریب ست وقیل دوست ہر کہ بسیار گوید از ضمائر خلق آگاہ باشد وقیل اگر زنے یا کنیزکے بدکارہ باشد وقت دخول بدل بسیار گوید از کار بد باز ایستد۔ در طلب نصرت وحصول درجہ ولایت این اسم را اثری تمام ست ہر کہ برائے حصول دوستی بسیار گوید مقصودش حاصل شود

جوہر الحمید ثبوتی ست وجمالی ومعنی او ستودہ اوصاف وہم می شاید کہ ستائندہ باشد کہ فعیل محتمل ہر دو معنی ست پس آن ستایش خواہ بلسان قال باشد چنانکہ ہمہ اہل نطق میگویند خواہ بلسان عمیم باشد چنانکہ ہمہ حیوانات خواہ بلسان حال چنانکہ از جمیع اشیاء نباتات وجمادات ہر کہ زبان را از فحش گفتن نگاہ نتواند داشت بر قدح بنویسد ودائم ہم دران قدح آب بخورد امان یابد وقیل ہر کہ بسیار گوید پسندیدہ افعال واقوال گردد۔ وہر کہ زبان دراز باشد صد بار نوشتہ بخورد وانچہ گوید پسندیدہ گردد۔ ہر کہ بذمیمہ گرفتار بود بسیار گوید از مذمومات خلاص شود

جوہر المحصی ثبوتی ست ومشترک ومعنی او شمارندہ وقیل شمارندہ کلیات وجزئیات کائنات ہر کہ شب جمعہ ہزار ویکبار بگوید از عذاب گور وحساب قیامت امین گردد وقیل ہر

بسیار گوید در حساب غلط نکند

جوہر المبدئ ثبوتی ست وجلالی ومعنی او در وجود آرندہ اشیا ہر کہ زن او حمل باشد وازسقوط آن می ترسد باآنکہ حمل دیرماند شوہر او ہر سحرگاہ نود بار گوید و انگشت شہادت گرد بر گرد شکم او گرداند حق سبحانہ وتعالے از سقوط نگاہدارد وقیل ہر کہ مداومت نماید ہرچہ بزبانش جاری شود بصدق وثواب پیوندد۔ چون زنی بر المبدئ مداومت نماید در دل چنان گذرانیدہ باشد کہ حقتعالی فرزند صالح کرامت فرماید

جوہر المعید ثبوتی ست وجلالے ومعنی او باز گردانندہ ہر کرا غائبی باشد ہنگامی کہ خلق خفتہ باشد در چہار گوشہ خانہ بگوید در ہر گوشہ ہفتاد بار بعدہ بنام غائب چنین گوید یا معید فلان را ایمن رسان بمدت ہفت روز خبر سلامتی او رسد یا خود برسد وقیل اگر کسی را چیزے گم شدہ باشد بسیار گوید بیاید ہر کہ بر معید مداومت نماید ہیچ چیز ازو غائب نشود واگر ہر روز ہر چہار طرف خانہ خود یا معید بخواند حق تعالی آن خانہ را سالم دارد۔

جوہر المحیے ثبوتی ست وجمالی ومعنی او حیات بخش ست اگر براے دفع درد ہفت اندام تا ہفت روز ہر روز خواندہ بر اعضا بدمد شفا یابد وقیل اگر مواظبت نماید دلش زندہ گردد و در بدنش قوتے پدید گردد۔ ہر کہ حیات دل خواہد بسیار گوید۔ ہر کہ خواہد قبر او ہم ریزد المحیی ہزار و دویست وچہار بار بخواند سالم ماند

جوہر الممیت ثبوتے ست وجلالی ومعنی او قبض کنندہ روح وقیل میرانندہ مطلقا پس آن موت خواہ بجہ تعلق دارد خواہ بعدم بصیرت قلب چنانکہ انک لا تسمع الموتے خواہ بعدم حرکت وحس موجود چنانکہ وکنتم امواتاً فاحیاکم یعنے بودید شما مردگان یعنی نطفہ بودید پس حق سبحانہ در وجود آورد شمارا ثم یمیتکم ثم یحییکم پس بمیراند شمارا بموت صوری ومعنوی پس باز زندہ سازد شمارا صورتاً ومعنی ثم الیہ ترجعون پس شمارا بالکلیہ باو باز گردانیدہ شود۔ ہر کہ نفس امارہ خود مبتلا باشد در ہنگام خواب دست بر سینہ نہادہ این اسم گویان در خواب رود نفس بفرمان مطیع گردد وقیل بجہت ہلاکے دشمن اول شب شنبہ یا صباح روز سہ شنبہ چہار صد و نود بار بخواند ــــ

جوہر الحیے ذاتی ست کہ در امہات صفات می شمارند و در سلبی ہم معتبر دارند وجمالی ست ومعنی او خداوند حیات واز روی مجاز بر قبیلہ اطلاق می کنند و بہ حیوان

زنده ہم رنجور بسیار گوید صحت یابد یا بر بیمار بخواند صحت یابد و اگر یا حی حین لا حی دیمومۃ ملکہ و بقائہ با آب نبات و مشک و زعفران در کاسہ نوشتہ بخوراند صحت یابد یا حے اگر بر رنجوری چشم پیش کرده بسیار گوید صحت یابد و اگر ہر روز ہفتاد بار گوید عمرش دراز شود وقوت روحانیت زیاده گردد

جوہر القیوم ازلی و ابدیست وجمالی و در اسم اعظمیت او حدیث ناطق ست و معنی او پاینده بخود و ہمہ موجودات باو پاینده بلکہ ماہیات ممکنات نیز باو چہ او را وجود زائد بر ذات نیست بلکہ ذات او عین وجود نفس خود ست ہر کہ سحرگاه بلند گوید متصرف و لہا شود و اگر بسیار گوید ہمانستش بموجب دلخواه او ساختہ گردد و این را و اسم سابق را با یکدیگر منضم گفتن خواص بسیار دارد و شیخ عبد الرزاق کاشی در شرح منازل السائرین میگوید کہ سالک را فہم اسرار حقائق و اطلاع بر غیوب و دقائق از حیات عقل حاصل میشود و حیات عقل بگفتن کلمہ یا حی یا قیوم و اگر کسے را حاجتے و مہمے پیش آمده باشد بین العشائین چہار رکعت نماز بگذارد و در ہر رکعتی چہار قل بخواند بعده ہفتاد و یکبار یا حی یا قیوم برحمتک استغیث بخواند حاجت روا گردد - در طلب استقامت طریق این اسم را اثرے تمام ست ہر کہ استقامت حال خواہد این اسم بسیار گوید -

جوہر الواجد ثبوتی ست و مشترک و معنی او یابنده یعنی حق سبحانہ و تعالی آنچہ میخواہد می یابد و قیل مشتق از وجد ست بقولہ تعالے اسکنوہن من حیث سکنتم من وجدکم و اینجا معنی وجد سعت قدرت ست اگر در ہنگام طعام خوردن ہر لقمہ گوید آن طعام در شکم او نور گردد و قیل ہر کہ بسیار گوید تونگر گردد و در موطار امام مالک رضی اللہ تعالی عنہ حدیثے وارد ست کہ اگر کسے را چیزے گم شده است باید کہ تجدید وضو سازد و دو رکعت نماز کند و تشہد خواند و بگوید بسم اللہ یا ہادے الضلال و را د الضالہ ارد و علی ضالتی بعزتک و سلطانک فانہا من عطائک و فضلک -

جوہر الماجد ثبوتی ست وجمالی و معنی او بزرگ ست اگر این نام گویان در خلوت رود چنانچہ زود بیہوش شود انوار در دل او پیدا آید و اگر بسیار گوید در چشم خلق بزرگ شود -

جوہر الواحد ازلی و ابدی ست و اکثر او راجع با بدست و مشترک و معنی او یگانہ

یعنی متعالی ست از انقسام و تجزی و ترکیب و مقاد بر و چنانکه از ینہا منزہ و متعالی ست بالفعل
ہمچنین قابل آنہا ہم نیست اگر کسے را دل از خلوت ہراسان بود ہزار و یکبار بگوید خوف از دل او
دور گردد و مقرب حق تعالی گردد- و اگر طلب فرزند دارد و تنہا یا بایکدیگر نوشتہ با خود دارد
فرزند نرزاید- و برائے دفع خوف از دل ہزار بار گوید ملائکہ را مشاہدہ کند- و در حصول درجہ توحید
شہود این اسم را اثرے تمام ست ہر کہ خواہد کہ توحید غیبی او را حاصل شود بسیار گوید- ہر کرا مرضے
صعب باشد و رو سازد ہر روز ہزار و یک بار یا واحد از مرض خلاص شود-

جوہر الاحد ازلے و ابدیست و اکثر او بیطون و ازل راجعست و مشترک و معنی او
یگانہ و تنہاست کہ اصلا شریک ندارد قل ہو اللہ احد اگر در حالت تنہائی ہزار بار گوید ملائکہ را
باعین معائنہ کند و اگر ہر سحر سر سجدہ دہ بار گوید محتاج نگردد- این اسم را در اثبات وجود
حق تعالی اثری تمام ست ہر کہ این ہر دو اسم را بسیار بخواند او در توحید افعال و صفات و
ذات یکتا گردد-

جوہر الصمد گاہی در اسماء ثبوتی شمردہ میشود باعتبار معنی سید یعنی بزرگ و مشار الیہ
و گاہی در سلبی کہ معنی صمد عدم احتیاج و عدم خوف ست و اینجا بزرگے فرمودہ است ہر کہ
خوف ندارد او فوق ندارد و نہ تحت پس ناچارست کہ ہمہ او باشد و در اسماء جمالی ہم شمردہ اند
اگر ہر سحرگاہ یا نیم شب سر بسجدہ نہد و صد و یازدہ بار گوید صادق الحال و القول گردد و بدست
ہیچ ظالمی گرفتار نگردد و اگر بسیار گوید گرسنہ نشود و اگر در حالت وضو گوید از خلق بے نیاز گردد
ہر کہ مداومت نماید برین ذکر آثار تجلی صمدانی ظاہر شود و او را از مرض جوع خلاص گرداند و اگر
بعدد مجمل یا مفصل ہر روز تکرار کند اتم و اکمل بود و بعضی میفرمایند کہ مداومت این اسم بطریق
اطلاقی یا حصری خلاص میکند از الم جوع- ہر کہ الصمد بسیار گوید گرسنگی و تشنگی نیاید و از
احتلام محفوظ ماند- و برای دفع مشکل چہل و یکبار-

جوہر القادر ظاہر این اسم ثبوتی می نماید و سلبی ہم قریب است لیکن بتحقیق نرسیدہ
و اسم قدیر را از امہات صفات و اسماء ذاتی شمردہ اند و جلالی ہم شمردہ و معنی او خداوند
قدرت تامہ کہ ہیچ شے از حکم او ابا نکند و قدرت کاملہ آن باشد کہ ہر ممکن کہ رسد او را در مرتبہ
وجوب کشد از امکانیت او و شریک حق سبحانہ و تعالی کہ بعدم صرف متواری ست معدوم مطلق ست
و ہم ازینجہت کہ در تحت قدرت ان اللہ علی کل شی قدیر نیامدہ است اگر بوقت کشتن

براعضا بخواند بدست ہیچ ظالمی گرفتار نشود و ہیچ دشمن بر وظفر نیابد و اگر کاری شکل پیش آید چہل
ویکبار گوید۔ ہر کہ در حالت فروماندگی و عجز از حصول مطلب بسیار گوید مقصودش برآید۔ و ہر کہ در وقت
وضو ساختن و شستن ہر عضوی سہ بار گوید یا قادر بر خصمان مظفر و غالب گردد و در حصول قدرت
وظفر این اسم را اثرے تمام است۔

جوہر المقتدر ثبوتی ست و جلالی و معنی او خداوند قدرت و فرق میان قادر و مقتدر
آنست کہ قادر بالذات باشد و مقتدر باعتبار ممکنات و اسم قادر مقتضی علو و غرمی باشد
قل ہو القادر علی ان یبعث علیکم عذابا من فوقکم او من تحت ارجلکم الی آخرہ
و اسم مقتدر مقتضی موانست و الفت و عندیۃ فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر۔ ہر کہ از
خواب بیدار شود و بکثرت بخواند غفلات از دل او دور گردد و ہمہ کار بحق باز گردد و قیل ہر کہ بسیار
گوید بجہت ہلاک دشمن دشمن او ہلاک شود

جوہر المقدم ثبوتی ست و معنی او تقدیم کنندہ ہر چیزے بر چیزے و آن تقدیم را پنج
وجہ است یا تقدیم بالذات ہمچو تقدیم بسائط بر مرکبات یا تقدیم بوجود چنانچہ تقدیم اسباب
بر مسببات یا تقدیم بشرف و قربت چنانچہ تقدم انبیا و صالحان بر ماعدا از ایشان یا تقدیم
بمکان چنانچہ تقدم اجسام علویہ بر اجسام سفلیہ یا تقدم بزمان چنانچہ اطوار و قرون بعضی بر بعضے
ہر کہ در معرکہ یا در جاے خوف یا جاے خود بر جاے نتوانست داشت بخواند یا بر خود دارد دل او
قوت گیرد و ہیچ نکبتے بدو نرسد و اگر بسیار گوید نفس در طاعت جناب الٰہی فرمانبردار شود۔

جوہر المؤخر ثبوتی ست و مشترک و معنی او تاخیر کنندہ است شی را از شی و آن تاخیر
نیز بر پنج وجہ مذکور را محتمل ست کہ در اسم مذکور شدہ ہر کہ صد بار بخواند در درون وی جز محبت حق
سبحانہ و تعالی چیزے دیگر قرار نگیرد و اگر چہل و یکبار گوید نفس مطیع وی گردد

جوہر الاول ازلے ست و مشترک و معنی او مبداء ہر شئے کہ آن مبدء را مبدا نباشد
اگر کسی را فرزند نباشد چہل روز چہل بار بخواند مرادش برآید و بعضی گویند چہل جمعہ ہر شب
ہزار بار گوید اگر آرزوی فرزند یا غائبی یا حاجتے باشد ہمہ بکفایت رسد و اگر بسیار گوید دلش
آرمیدہ گردد و اگر چہل شب ہر شب ہزار بار گوید۔ یا اول مقصود او حاصل گردد۔

جوہر الآخر ابدیست و مشترک و معنی او در بعضی شروح چنین یافتہ شدہ کہ الاول
والآخر مبدء الوجود و منتہی السلوک و منہ بدء و الیہ یعود و قیل پایان ہر شئے

یا واحد الباقی اول کل شے وآخرہ پس باین اعتبار در ہمہ احوال و در ہمہ اشیا و در ہمہ جا
جز حق تعالے موجود و مشہود نباشد - ہر کسے را کہ اجل رسیدہ باشد و اعمال نیک ندارد و ورد خود
سازد عاقبت او بخیر گردد و اگر بسیار گوید بر دشمن ظفر یابد و وقت مجاہدہ بر خصم غالب آید -
الآخر چون کسی مداومت برین اسم کند او را صفاے باطن حاصل شود و دائم دل او خرم باشد
از ذوق ایمان -

جوہر الظاہر ازلی و ابدیست و اکثر او باید راجع است و مشترک و معنی او ظاہرست
بنفس خود اگر بعد از اشراق پانصد بار گوید چشمش منور گردد و اگر خوف باد و باران وغیرہ
باشد بسیار گوید امان یابد و اگر بر دیوار خانہ بنویسد سلامت ماند و اگر ہر روز وقت استوا
چہل بار گوید ہیچکس چیزے از وے پوشیدہ ندارد و یا ظاہر بعد از طلوع آفتاب ہزار بار بگوید
حق تعالے او را از نابینائے نگاہدارد

جوہر الباطن ازلی و ابدیست و اکثر او بازل راجع است و مشترک و معنی او
آنکہ باطن ست از نظر خلق و محتجب ست بجمیع حجب نورانیہ ظلمانیہ خود ہر کہ ہر روز بعد از
نماز بامداد سی و سہ بار گوید صاحب سر الہی گردد و اگر مداومت نماید ہر کہ او را بیند دوست
دارد و مطیع گردد -

جوہر الوالی ثبوتے ست و مشترک و معنی او آنکہ والی ست در جمیع امور بادشاہے
باتفاق جمہور ہر کہ خواہد کہ خانہ او یا غیر او آباد و معمور باشد و ہیچ آفت بدان نرسد در
کوزہ آب نارسیدہ بنویسد و آب دران گردہ در دیوار خانہ زند و بنیت تسخیر کسی یازدہ بار بخواند

جوہر المتعالی تقدیسی ست و سہ جملہ اسما مشترک و معنی او آنکہ رسیدہ است باعلی مرتبہ
علو و متعد او ہو الکبیر المتعال ہر کہ بسیار گوید ہر دشواری کہ پیش آید آسان گردد و ہر زنی
کہ در مدت حیض بخواند دوشیزہ گردد - وقت حیض و نفاس المتعالی بسیار گوید از ہمہ آفتہا
امین گردد خصوص از استحاضہ

جوہر البر ثبوتی ست و جمالی و معنی او نیکوکار و نیکی آموز پس غیر او نیکو نیست ان اللہ
جمیل و یحب الجمال ہر کرا طفلے بود ہفت بار بر وے بخواند و او را بحضرت حق سبحانہ و تعالی
سپارد بکرم او سبحانہ و تعالے بکمال برسد و قیل اگر کسے بشرب خمر و زنا مبتلا باشد ہر روز
ہفت بار گوید دل وے سرد شود -

جوہر التواب ثبوتی ست وجمالی ومعنی او آنکه رجوع دہنده است ودر عرف رجوع دہنده مذہب را بسوی خود وتوفیق دہنده وآسان کننده اسباب توبه مر تائب را ہر که بعد از چاشت سی صد وشصت بار گوید توبه او قبول گردد وہر که بسیار گوید کارہائے وی بصلاح باز آید ونفس او در طاعت رام گردد۔ التواب به نیت خود یا به نیت دیگرے بعد از نماز صبح سی صد وشصت بار بگوید حق تعالیٰ او را توبه کرامت فرماید

جوہر المنعم ثبوتے ست وجمالی ومعنی او نعمت دہنده واسباب نعمت موجود کننده ہر که مداومت کند صاحب نعمت گردد وہیچ گاہ محتاج نشود

جوہر المنتقم ثبوتے ست وجلالی ومعنی او آنکه براے عصاة اسباب قہر ومعاقبت آماده وساخته است۔ یا منتقم در شب جمعه سی صد وشصت وشش بار بگوید تا ساجمعه خصم با وصلح کند یا مقہور گردد

جوہر العفو ثبوتی ست وجمالی ومعنی او ماحی یعنی محو کننده ہر که از بسیاری گناہان نومید شده باشد چندانکه تواند بخواند حضرت خداوند تعالیٰ گناہان او عفو فرماید۔ ہر که سپاره کاغذ بنویسد یا عفو سه بار وبه بیمارے دہد تا فرو برد شفا یابد وہر دل تنگ وغمزده که فرو برد از ان غم ودل تنگی خلاص یابد وہر غمزده که بر مداومت نماید آن غم بشادی مبدل گردد وہر گنہگار که مداومت نماید در بہشت در آید۔ وہر که مداومت برین نماید اخلاق دنیه وامراض ردیه از ظاہر وباطن وے زائل گردد

جوہر الرؤف ثبوتی ست وجمالی ومعنی او بسیار مہربان واز الفاظ شارحان چنان معلوم می شود که باین اسم شدت رحمت منسوب داشته اند اگر خواہد که مظلومی را از ظالمی وا رہاند ده بار خواند آن ظالم بشفاعت او راضی شود وقیل اگر مداومت نماید دل او مہربان گردد وہمه کس او را دوست دارند۔ یا رؤف ہر که خواہد که مظلومے را از دست ظالمی برہاند در برابر او بایستد ده بار بگوید یا رؤف آن ظالم شفاعت او را در حق مظلوم قبول کند

جوہر مالک الملک ذوالجلال والاکرام ثبوتی ست ومشترک ومعنی او آنکه نافذ ست مشیت او وجاریست حکم او وخداوند وبزرگے ست وہر عز وشرف وکمال که موجود ست یا متصور ست از پرتو کمال عز وشرف اوست ہر که مداومت نماید توانگر گردد وذوجاه

مہمات دارین او ساختہ شود - ہر کہ در سجدہ بست و یکبار یا ذا الجلال والاکرام گوید ہر حاجتی کہ دارد روا گردد - عند الحاجت ہزار بار گوید بسم اللہ الرحمن الرحیم یا ذا الجلال والاکرام -

جوہر الرب ثبوتی است مشترک و معنی او پرورش کنندہ اگر کسے از خویشان خود و بیگانگان دارد ہر گرد خانہ خود خط بکشد و این نام بر زبان راند با حسن طریق پرورش یابد

جوہر المقسط ثبوتی ست و جمالی و معنی او استوار و راست کار و انتقام مظلومان از ظالمان ستانندہ ہر کہ از وسواس شیطان ایمن نتواند بود ہر روز صد بار بگوید ایمن گردد و ہر کہ ہفصد بار بگوید ہر مقصودے کہ داشتہ باشد محصل گردد -

جوہر الجامع ثبوتی ست نہ سلبی نہ تنزیہی و نہ تقدیسی نہ ذاتی و نہ صفاتی و ہمہ را جامع از ینجہت نہ جمالی ست و نہ جلالی بلکہ مشترک ست و تفصیل جامعیت این اسم از جملہ ممتنعات و متعذر الحصول ست سبحان اللہ زہی لطیف ذاتے کہ با ہمہ و ہیچ یکے از و آگہ نہ علی ہا ہی نہ نبی و نہ ولی ہر یک را فرمان میشود و قل رب زدنی علما ہر کہ خواہد کہ اہل و اتباع او جمع باشند روز یکشنبہ وقت چاشت غسل کند و روے سوی آسمان کند و انگشتان ہر دو دست را یگان یگان بار بہر نامے بہ بندد تا دہ شود و بعدہ بر روی فرود آرد پریشانی آن جمع گردد و اگر بجہت ہر مرادے روز جمعہ بعد ادائے نماز جمعہ چہل و دہ بار گوید ساختہ گردد

جوہر الغنی سلبی ست و مشترک و معنی او آنکہ بے نیاز ست از جمیع جہت چہ جہت ذات و صفات و چہ جہت اتصاف باعتبارات جا و منزل ہر کہ ببلاے طمع مبتلا باشد بہر عضوے از اعضای خود دست فرود آرد و این اسم بخواند مقصود حاصل شود و اگر ہر روز ہفتاد بار بگوید در مالش برکت شود و ہیچ گاہ محتاج نشود -

جوہر المغنی ثبوتی ست و جمالی و معنی او رسانندہ بر کسی انچہ در بایست او باشد اما در بایستگی باعتبار سابقہ قدر باشد نہ لاحقہ قدر - برای وسعت رزق بعد از نماز پنج صد بار یا مغنے بخواند و اگر تواند یک ہزار و یک صد بار بخواند -

جوہر المعطی ثبوتی ست و جمالی و معنی او دہندہ عطای جمیل بہ بندہ ذلیل ہر کہ مستجاب الدعا باشد یا معطے السائلین بسیار بگوید بہیچ سوالی محتاج نگردد

جوہر المانع ثبوتی ست و جلالی و معنی او باز دارندہ و در اصطلاح دفع کنندہ اسباب ہلاکت و نقصان در معادن ابدان و جواہر ادیان ہر کرا با جفت محبتی نباشد

وقت خفتن در یکجا صد بار بخواند محبتی پدید گردد و قیل برای پریشانی اعدا چندانکه تواند بخواند

جوہر الضار ثبوتی ست و جلالے و معنی او آنکه از وضرر صادر شود و اسباب ضرر مہیا گرداند ہر کہ در ولایتی یا در مقامے افتادہ باشد کہ صاحب وی ہنا شد ہر شب ادینہ در ایام بیض صد بار بخواند بمرتبہ اعلیٰ رسد و بعضی میفرمایند کہ یا ضار تنہا نخواند یا ضار نافع یا نافع بخواند۔

جوہر النافع ثبوتی ست و جمالی و معنی او نفع رسانندہ و اسباب نفع پیدا آرندہ ہر کہ در سفر جہاز چہل و یکبار یا صد و یکبار بخواند یا صد کس ہر کسی ہزار بار یا دہ کس یا کمتر یا بیشتر از غرق شدن امان یابد و اگر بہ ہدایت کاری بخواند ہمہ کارہا بموجب دلخواہ او باشد

جوہر النور ثبوتے ست و جمالی و معنی او آنکہ ظاہر ست بنفس خود و مظہر است مر غیر خود را ہر کہ در شب جمعہ ہفت بار سورۂ نور و ہزار و یکبار این اسم بخواند در دل او نورے پیدا آید و اگر در وقت صبح مداومت نماید دلش روشن شود۔ ہر کہ مبتلا بود بدرد معدہ و یا خفقان حروف اسم نور را برین صورت ن و ر پنج بار کتابت کند و حامل آن شود و اگر این نوشتہ را بر عضوی از اعضاے دردناک نہد شفا یابد النور ہر کہ در موضع مظلمہ ورد کند این اسم شریف را بعدد مفصل وی کہ سی صد و لبت ست مشاہدہ انوار عظیمہ ویرا دست دہد۔ در عالم حس و شہادت بواسطہ غلبہ آن انوار بر باطن وی و ہرگاہ بر کسی امرے مبہم شود کہ خطا و صواب را دران امر از ہم جدا نتواند کرد یا در سفرے راہ گم کند این اسم شریف را دو بست و پنجاہ و شش بار بعدد مجمل وے از روی صحت عزم و یقین تمام بخواند طریق صواب و راہ راست بر وے روشن شود و این اسم شریف را در ظہور نور عرفان و توحید اثری تمام ست پس برائے نور باطن بسیار خواند- و این اسم نور را کہ اسمی ست از اسماء ذات الہیہ کہ ہم بر ضیاء و ہم بر علم و ہم بر وجود اضافی اطلاق کنند از انجہت کہ ہر یکی ازین اشیاء ثلثہ مظہر شے اند از اشیا اما اطلاق آن بوجود اضافی بنا بر آنست کہ اگر وجود اضافی نبودے اشیاء در ظلمت آباد عدم ماندے و اطلاق آن بعلم از انست کہ اگر علم نبودے ہیچ کس ادراک ہیچ چیز نکردی و اطلاق آن بر ضیا از انست کہ اگر روشنائی نبودے اعیان موجودہ در خارج در ظلمت ساترہ بماندے ہیچکس ادراک ایشان نکردی پس ضیا آلہ حس شد بمحسوسات و علم آلہ ادراک عقل شد در عالم معانی

ومعقولات ووجود اضافی نور گشت موجب مشاهده در عالم اعیان وارواح

جوهر الهادی ثبوتی ست وجمالی ومعنی او آنکه عطا کرد هر چیز را استعداد تام تا موجود شدند وراه راست یافتند هر که روی سوی آسمان کرده ودست برداشته بسیار گوید ودست بر روی وچشم بمالد بمرتبه اهل معرفت رسد واگر بسیار گوید بر همه جمع حاکم شود الهادی هر که داعیهٔ حکومت وسلطنت داشته باشد هر روز بعدد حروف ملفوظی وی که بیست ست یا بعدد حروف مبسوطه وی که صد وشصت وسه است واین ادنی مواظبت نماید وهر که خواهد که بحضرت خداوند تعالی راه یابد این اسم شریف بسیار گوید

جوهر البدیع ثبوتی ست ومشترک ومعنی او نو پیدا کننده ونادیده پیدا آرنده - یا بدیع السموات والارض هر کرا مهمی پیش آید هزار بار گوید وبروایتی هفتاد هزار مهم او کفایت شود وهر که در وقت دعا هفتاد بار گوید یا بدیع دعای او مستجاب شود

جوهر الباقی این اسم ازلی وابدیست وغایت او بابد راجع است ودر زمرهٔ اسمای جمالی شمرده اند ودر لغت معنی او آنکه وجود او را فنا نباشد وعلما را در معنی این صفت اختلاف باقی ست - بعضی میگویند که بقا صفت حقیقی ذات اوست وبعضی میگویند که صفت عارضی بر ذات را است نیاید هر که هر شب صد بار گوید اعمال او مقبول گردد وهیچ نکبتی بدو نرسد وبرای دفع دشمن وآلام وانتقام بسیار گوید۔

جوهر الوارث ظاهر این اسم ثبوتی می نماید اما به مرتبهٔ تحقیق نرسیده ودر زمرهٔ اسمای جلالی شمرده اند ودر لغت معنی او آن که باقی ست بعد فنای عباد پس همه چیز باو راجع گردند هر که هر روز وقت بر آمدن آفتاب صد بار گوید هیچ نکبتی بدو نرسد وچون بمیرد حضرت حق سبحانه وتعالی شانه او را بیامرزد - وقیل هر که بسیار گوید بر اقران خود فوقیت یابد۔

جوهر الرشید ثبوتی ست وجمالی وجلالی ومعنی او آنکه جمیع افعال واحکام او در مرتبهٔ غایت رشد ونهایت سداد باشد وقیل آنکه مرشد ست المظاهر انبیا واولیا کاملین خصوصاً مرشد حضرت جبرئیل ومظهر اتم مرشد مکمل هر که تدبیر کار خود نداند میان خفتن هزار بار گوید تدبیر کار خود بداند واگر مداومت نماید مهماتش بی سعی وی ساخته شود۔

جوهر الصبور ثبوتی ست وجمالی ومعنی او شکیبا وقیل آنکه عاصیان را بزودی نگیرد وقیل آنکه افعال خود را قبل اوان صدور از عجلت باز دارد وفرق میان حلیم وصبور آنست که صبور مشعر ست که عقاب بروز حساب باقی ست واین اسم که آخرین اسماست باسم اول که

اسم مبارک الله ست می ماند چنانکه اسم رشید برحمن مشابهت دارد و چنانکه اسم مبارک الله نزد
اکثر جامد و غیر مشتق ست همچنین اسم صبور بمعنی جمود قریب ست المظاهر همه چیز باعتبار تعین که آنها
باعتبار تعین بی حس و حرکت اند و خصوصاً ذوی که تحت تصرف قطب نیست و موحد و مجذوب مطلق
و زاهد خشک وغیره و مظهر اتم آنکه از اسم مبارک الله یا بجمیع اسماء متصف شده و باسم صبور پیوسته تا
هر کرا رنجی رسد یا در وی و مشقتی پیش آید سی و سه هزار بار گوید اطمینان باطن یابد و اگر نیم شب
یا روز مداومت نماید زبان حاسدان و دشمنان لبسته گردد و غضب سلطان مندفع شود از شرح اسماء الحسنی

جواهر الوهاب الباسط الحی القیوم الفتاح العلیم البصیر العزیز الودود

السمیع مداومت برین ذکر موجب کشف عظیم ست خصوصاً در نصف شب

جواهر العلیم العلام علام الغیوب المتکلم الخبیر الحافظ الرقیب المبین

الهادی این اسماء از جمله اذکار حضرت جبرئیل ست علی نبینا و آله و علیه السلام هر که مداومت
کند برین اسماء مطلع شود بر اسرار غیبیه و علوم لدنیه پس سعی کند و متخلق شود باین اسماء۔

جواهر الحفیظ العالم الرب الشهید الحسیب الفعال الخلاق المصور مداومت

برین اسماء موجب کشف مقاصد کلیه است هر که در دل شبها ذکر این اسماء قیام نماید
عجائب علویات و سفلیات مشاهده کند و درین ذکر ست حفظ نفس و رفع آلام و قهر اعدا

جواهر یا علام الغیوب هر که مداومت نماید برین اسم تا وقتیکه تاثیر کند این اسم در وی
و بر باطن وی استیلا یابد در انخال امور مغیبه بر لسان وی جاری شود و آنچه در ضمائر ست بر وی
منکشف شود و روح وی ترقی کرده بر عالم علوی دوران نماید۔

جواهر العزیز ذوالطول هر که هفت هفته متصل ملاحظه لقمه حلال کند و چون نیم شب شود
بر طهارت کامل بفراش رود و این اسماء بعدد مجمل خواند پس خواب کند بر دست راست
روی بقبله عجائب عالم روحانی بر وی منکشف شود

جواهر الحکیم العلیم مداومت برین اسماء بعدد مجمل یا مفصل موجب فتح باب حکمت
و صنعت جناب حق تعالی ست بر هر که امر دینی یا دنیوی مبهم شده باشد که بقوت فکریه
ادراک و کشف آن متعذر بود بر تکرار این اسماء مداومت نماید آن مشکل بر وی حل شود

جواهر مداومت السمیع العلیم بعدد مجمل یا مفصل موجب ظهور اسرار مکنونه و فتح باب
کنوز مخزونه است و نزد بعضی این هر دو اسم اعظم است۔

جوہر النور الہادے چون طریق صواب بر کسی پوشیدہ شود و نداند کہ حق است یا باطل باید کہ بتکرار این دو اسم بعدد مجمل یا مفصل مواظبت نماید طریق صواب از خطا متمایز شود و حق از باطل جدا گردد۔

جوہر ہر خائفی و متوحشے و محبوسی کہ بر تکرار این اسماء مداومت نماید ایمن و خلاص شود الرحمٰن الرحیم العفو المنان الکریم ذوالطول ذوالجلال والاکرام ـــ

جوہر یا علیم یا حلیم یا علی یا عظیم ہر کہ این اسمار ابعدد مجمل یا مفصل بخواند و بدریا نشیند بسلامت و عافیت بکنار آید

جوہر القائم القدوس بر موم نقش کند و بر سر مریض نہد سائر امراض را نافع بود خصوصاً صداع را و اگر این اسمار انقش کردہ با خود دارد و بذکر آن مداومت نماید قوت و شوکت وی بسیار شود ہر چند کہ راہ دور رود ماندہ نشود و حامل این اسما ہمیشہ صحیح ماند۔

جوہر النافع النور این اسماء شفاست از ہر مرضے خاصہ امراض باردہ و دافع سموم عقارب و سائر سموم باردہ چون این دو اسم را در مربع حادّہ وضع کند و در آب غمس کند و این آب را مریض بیاشامد نفع بین مشاہدہ کند و تکرار و تذکار این اسماء بعدد مجمل یا مفصل ہمین خاصیت دہد۔

جوہر القادر المقتدر القوی القائم مداومت نماید ہر ثقلے و تعبے کہ در نفس بود مرتفع شود و اگر حروف اوائل اسمار اکہ ق م ق ق ست روز یکشنبہ اول ساعت صد بار بنویسد و آنرا در زیر خاتم خود نہد و بر تختم آن مداومت نماید از ہر المی کہ داشتہ باشد خلاص یابد و اگر آن خاتم را زمانے در آب نہد و بیاشامد تپ مطبقہ زائل گردد و اگر بر نیت ظالمی صد بار بنویسد ہلاک شود

جوہر ہر کہ مداومت کند بر ذکر المہیمن المقیت بعدد مجمل یا مفصل مراد وی حاصل شود

جوہر الاول الآخر در لوح مثلث وضع کند وقتیکہ قمر در شرطین بود و با خود نگاہدارد مقاصد دنیا و آخرت بروجہ احسن میسر گردد و باوجود حمل آن لوح باید کہ بعدد مجمل یا مفصل این اسمار اتکرار نماید تا وقتیکہ آثار آن در امور ظاہری پیدا شود۔

جوہر ہر کہ القادر المقتدر بر نگین نقرہ نقش کند و بآن تختم نماید و اکثر اوقات برین ذکر مداومت نماید غالب شود بر ابنائے جنس و اگر از ان خاتم مہری بر موم نہد

ودر موضع که ویرانی آن مطلوبست از منازل فسقه وظلمه بر آتش نهد آن منازل خراب شود
واین صحیح ومجربست - واگر در تکرار این عمل اهتمام فرماید همه خلق مسخر وے شود -

جوهر العلیم الحکیم بنویسد وبشوید کسے که اورا سگ دیوانه گزیده باشد بدهد شفا یابد
واگر بر دیوار خانه بنویسد کیک در انجا نباشد -

جوهر یا مصور یا مبدی یا معید یا محیی یا ممیت اگر طالب علم مداومت نماید
عالم گردد وهیچ بر و مشکل نشود واگر چیزے مشکل افتد رجوع باین اسماء نماید حل شود -

جوهر القریب مداومت وی بعدد مجمل که سی صد ودوازده است یا بعدد مفصل
که سی صد نود و شش ست موجب فتح باب مکاشفه واسرارست وبعضی گویند اسم اعظم است

جوهر العزیز الجبار المتکبر مداومت برین اسما موجب حصول عزت وعظمت ست
وباعث فتح ونصرت اگر ذلیل وحقیر براین اسما مداومت نماید عزیز وبلند مرتبه گردد ومشغولی
این اسما کم از یک ساعت نباشد

جوهر المهیمن المقیت هرکه مداومت کند برین ذکر بعدد مجمل یا مفصل مراد وے
حاصل شود وعلم بسیار وصفت اشیاء بر ابناے جنس در امور جزئیه وکلیه حاصل شود و
عزیز وبلند مرتبه گردد

جوهر العلی العظیم هرکه تکسیر کند این دو اسم را وبر نگین ذهب نقش نماید وبآن
متختم شود هرکرا چشم بروے افتد خاشع گردد -

جوهر چون متوجه شود بامرے بگوید یا قوی یا عزیز یا علیم یا قادر یا سمیع
یا بصیر آن امر هرچند که مشکل بود آسان گردد

جوهر هرکه هر روز میان سنت وفریضه بامداد چهل بار بخواند یا حی یا قیوم باین لا اله الا
انت برحمتک استغیث دل وے را حیاتے حاصل شود -

جوهر حضرت امام ربانی قدس سره میفرمایند که به تجربه اکابر محقق شده است که مداومت
بر یا حی یا قیوم موجب حیات قوت عقلیه است وحضرت شیخ شمس الدین محمد بن ابراهیم التیمی
قدس سره میفرمایند که این هردو اسم شریف را در حیات قلب وصفائی باطن اثر عظیم است
ونزد اکثر از علما وعرفا اسم اعظم حضرت خداوند تعالے این هردو اسم شریف است و
بعضے میفرمایند که دعاء حضرت عیسی علی نبینا وآله وعلیه السلام در احیاء اموات یا حی یا قیوم بود

جواہر مداومت بر تذکار الاحد الصمد بعدد مجمل یا مفصل بعد از فرائض پنج وقتے موجب انکشاف تجلی صمدانی ست و بعضی از آثار این تجلی آنکه صاحب وی از اکل و شرب خلاص شود

جواہر الوہاب الرزاق مداومت برین موجب حصول ارزاق صوری و معنوی ست

جواہر الکریم الوہاب ذوالطول مداومت نماید باب رزق بر و مفتوح گردد و حاجت برآید و این از مجربات صحیحہ است و ہر کہ نقش کند این اسما را و با خود دارد دشواریہا بر وی بغایت آسان گردد- و ہر کہ تکرار کند این اسما را بعدد مجمل ایشان در موضع خالی بر طہارت کامل و حضور تمام و نیت صادق و صحیح و برین عدد نیفزاید و از وی نہ کاہد و بعد از اتمام عمل دعا کند مستجاب شود-

جواہر العزیز الجبار المتکبر مداومت نماید عزیز و بلند مرتبہ گردد-

جواہر ہر کہ در شب جمعہ سی صد و شصت و شش بار یا منتقم بخواند و این عمل تا سہ جمعہ کند خصم با او صلح کند یا مقہور گردد-

جواہر السریع بعضے گفتہ اند کہ این اسم اعظم ست بوی ہر دعا کہ کنند بغراجابت مقرون شود و این اسم را در سرعت اجابت دعوات مدخل تمام ست ہر کہ این اسم را دائم گوید ہر چہ از امور خفیہ و اسرار بر وی ظاہر شود و ہر کہ خواہد کہ بجالی بزرگ مشرف شود این اسم را بر ہر دو کف دست خود نویسد و یک ہفتہ ہر روز شش صد و چہل و چہار بار بخواند- و اگر السریع گوید با الف و لام تعریف کہ عدد مفصل او ست یا پانصد و ہشتاد و چہار بار بگوید کہ عدد مفصل یا سریع است با حرف ندا و ہر کہ خواہد مشاہدہ ارواح کند و با ایشان سخن گوید و از ایشان شنود بہ ہمین عمل قیام نماید-

جواہر برای ستر عیوب یا ستار شصت بار بخواند و اگر سی صد و شصت بار بخواند تمام ست

جواہر الفعال ہر کہ مغلوب خاطر ردیہ و وساوس رذیلہ باشد باید کہ مداومت کند برین اسم صد و ہشتاد و یکبار بعدد مجمل وے یا سی صد و نود و سہ کرت بعدد مفصل وی و بر طہارت کامل بخواند و در انمیان قولے و فعلے اجنبی از وی صادر نشود جمعیت باطن حاصل گردد-

جواہر العزیز القادر القوی ذوالقوۃ المتین المقتدر الجبار المتکبر الشدید القاہر مداومت برین اسما موجب ازالہ ہر مرض و فتح و نصرت بر اعدا است و کسے کہ نزد جبار رود

ورد این اسما سازد از شرورے ایمن باشد۔

جواہر بدانکه نزد بعضی دعا اولی ترست از سکوت ونزد بعضے سکوت فاضل تر از دعاست
وتحقیق آنست که در بعضی احوال دعا فاضل تر از خاموشی ست وآن ادب ست ودر بعضی احوال
خاموشی فاضل تر از دعاست وهو الادب پس اگر در وقت دعا در دل بسطی زیاده یابد دعا اولی تر
واگر قبضی یابد سکوت اولی تر واگر نه بسطی زیاده یابد ونه قبضی ایجاد دعا وسکوت هر دو برابر ماست
پس درین وقت اگر بروی علم غالب بود دعا اولی تر زیرا که دعا در نفس خویش عبادت ست واگر
معرفت وحال غالب بود سکوت اولے تر ومعمول اکابر چنین بوده است که دعا وسوال سہ بار
کنند ودر افتتاح واختتام آنها درود خوانند

جواہر بدانکه دعا گاہی بزبان قال بود چنانکه بزبان بطلبد حاجت خود را وگاہی بزبان
حال چنانکه عرض نماید حال خود را وگاہے بزبان تعرض چنانکه مدح وثنا کند پروردگار خود را بصفات
کرم واحسان وجود وعطا این نیز در معنی دعاست زیرا که مدح وثنا در حضرت کریم تعرض بدعا وسوالست
[illegible] ۱۲
ومراد بسکوت از دعا فوق آنست که در وی مجرد رضا وتسلیم ست وبعضی از عرفا دعا بزبان استعداد
نیز گفته اند واین فوق دعا بزبان حال ست ودر سکوت نیز حاصل ست۔ وشرائط وادب دعا اکل حلال
وصدق مقال وجد وجهد وعدم استعجال وابتدا بحمد وثنا حضرت ذو الجلال وصلوة وسلام ویکے
از آداب دعا رفع یدین ست وبسط آنها مقابل وجه ودر بعضی روایات حذاء منکبین واین
روایت اولیت وارد بر تفریق یدین وبسط آنها نه بر ہیئت اغتراف کذا فی المواہب واز
ابن عباس آمده که چون می نگریدیم ضم میکرد هر دو کف خود را ومیگردانید بطون آنها را مقابل
وجه وگفته اند که هر چند واقعه صعب تر رفع یدین بیشتر تا آنکه بر داشت در استسقا محاذی
سر تا بالاے سر ومسح وجه بیدین نیز از آداب ست در غیر حالت نماز۔ مدارج

جواہر حضرت محبوب سبحانی قدسنا الله تعالی بسره العزیز میفرمایند دعا سه درجه دارد تصریح
وتعریض واشارت تصریح چیزیست که بآن تلفظ واقع شود وتعریض دعائی ست مضمر در دعا
وقولے ست مضمر در قول واشارت معنی ست مخفی در قول مثال تصریح قول حضرت موسی علی نبینا
وآله وعلیه السلام رب ارنی انظر الیک یعنی خداوندا تو خود را بمن بنما تا ترا ببینم ومثال التعریض
قول نبی ما صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم لا تکلنا الی انفسنا طرفة عین ومثال اشارت
قول حضرت ابراہیم علی نبینا وآله وعلیه السلام رب ارنی کیف تحی الموتی بنما مرا چه طور زنده میکنی

مرده را اشارت باین ست که خود را بمن بنما۔

جوهر التماس کردند بجناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالیٰ علیه وآله واصحابه وسلم
که کدام دعا افضل ست فرمودند اللهم انی اسألک العفو والعافیة والمعافاة فی الدنیا والآخرة

جوهر ملک العلما مولوی عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی میفرمایند که دعا بر چند
وجه است گاهی باشتغال طبیعی می باشد چنانکه دعاء عوام وگاهی برای آن می باشد که داعی
میداند که اگر مصادف بقضاء افتد مستجاب میگردد وشاید این وقت قضا باشد وگاهی بانکشاف
آنکه وقت قضا رسیده است آنزمان دعا می کنند مجاب میگردد وگاهی بانکشاف آنکه وجود
این کار معلق بدعاء داعی ست پس دعا میکنند برای شفقت بر خلق واگر دعا نمیکرد مضرت مقدره
میرسید وگاهی محض برای قیام بعبدیت که شان عبد تذلل ست واین داعی را از اجابت وعدم اجابت
کاری نیست واین را اقسام ست یکی واجب ومامور به عموما چنانکه در صلوة فاتحه است کردن آن
ضروری ست ودیگر آنکه مسنون باشد عموما چنانکه دعاء استسقا ست ودر صلوة کسوف وادعیه
مسنونه صلوتیه وامثال آن این ادعیه نیز ضروریست برای اقامه سنت که عارف را از انهم گزیر
نیست ودیگر ادعیه مندوبه با آن گاهی مشتغل می شوند وگاهی ترک میکنند ودیگر آنکه مامور شود
بدعا بخصوصه در امر خاص پس بروی دعا کردن واجب ولازم ست چنانکه ایوب چون مبتلی
شدند بوقت رسیدن وقت دعا کردند ودعاء نوح عم ودعاء موسی عم وسائر انبیا ودعاء آن
سرور صلعم در روز بدر بنصرت پس قسم اول از دعا آنکه باشتغال طبیعی ست از عارف نمیتواند شد
وهمچنین دعا باحتمال آنکه شاید که وقت رسیده باشد وقسم اخیر از دعا که برای قیام بعبدیت است
عارف را اشتغال باین ضروریست باقی ماندند دو قسم یکے بمعرفت رسیدن وقت کار ودیگر دعا
برای شفقت بر عباد الله بعد علم بآنکه بلا مقتضی بر عباد الله از دعا زائل خواهد شد پس بعضے
اولیا نظر بشفقت همچنین دعا میکنند زیرا که در شهود این بزرگان آنست که اباء از دعا مقاومت
باقهر الهی ست وشفقت بر عباد الله ضروریست وچون علم بایشان پیدا شد بآنکه از دعا زوال این
مقتضے نخواهد شد پس اباء از دعا مقاومت باقهر الهی ست پس البته دعا باید کرد برای اظهار عبدیت
وتذلل واین قوم نیز اعلی اند واما آن بزرگان که بمقام عبدیت رسیدند وظاهر بالوهیة وبعبودیة اند
پس بمعرفت همت خود مقتضی را رفع می سازند وایشان مشتغل بدعا گاهی بیدون دعا صرف میکنند
واین قوم انزل اند در مقام از قوم اول وبعضی اصلا دعا نمی کنند بآنکه الله مالک است هرچه

خواہد در ملک خود بکند و گردانیدن قضا مارا نمیرسد و اینها میدانند که ہرچہ مقتضی ست بطبق استعداد
عبادست و بعضے را علم حاصل مے شود ببودن استعداد آن باحوال که بروی جاری می شوند
بعد تحقق آن احوال و بعض آنها نند که اعیان با استعدادات مکشوف و معلوم وی ست
وظاہرست که علم تمام اعیان علی التفصیل محال ست والا مساوی باحق گردد بلکه او را علم بعین
معین ست چنانکه علم عین خودش اگر این جامع است مر جمیع اعیان را چنانکه عین آنسرور است
صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم پس علم این عین متضمن ست مر علم جمیع اعیان را و آنچہ که
اقرب بجامعیت ست علم او موافق آنست و این از عنایت الہیہ ست بآن عارف خواہ علم اعیان
بکشف و عیان باشد و یا بوحی باشد پس این عارف که مکشوف الاعیان ست میداند که علم
اللہ بآن احوال که وارد میشود بران آن احوال اند که اعیان بران بودند در حال ثبوت وے
قبل وجود وی و این نیز میداند که حق عطا نخواہد فرمود مگر آنرا که عطا کرد عین او و آن احوال اند
که بودند این اعیان بران در حال ثبوت علمی او و این قسم اعلی ست از عارفان و عالم بسر
قدرست و فرمود که آن دعا را ترک می کنند که بآن رفع مقتضی خواہد شد و ظاہرست که مقتضی
مرتفع نمی تواند شد بدعا مگر آنکه در قضا باشد که عدم وقوع این مقتضی معلق بدعا است اگر
دعا نکنند این مقتضی واقع گردد پس این دعا سابق قضاء او شد پس بعض عارفان دعا را ترک
می کنند و مقتضی حق را اختیار می کنند و بدان متلذذ می شوند و ارتفاع الم مقتضی نمی خواہند
مگر آنکه حق بارادۂ خود آنرا مرتفع کند و اما اگر مامور شوند بدعا برائے رفع این مقتضی پس دعا
میکنند برائے امتثال امر چنانکه از ایوب واقع شد که او صبر کرد و ہرگز دعا نکرد تا اینکه وقت
ارتفاع آن بلا رسید و معلق بود بدعا ایوب و مامور گشت بدعا آنزمان دعا کرد و رسول علیہ السلام
فرمودند که دعا کننده و آمین گوینده ہر دو در اجر و ثواب شریک اند۔ رسول علیہ السلام فرمودند
که چون دعا کنند کفہائے ہر دو دست را کشاده دارید و از دعا فارغ شوید ہر دو دست را بروئے
فرود آرید چون دست بدعا بر داشته باشی چپ و راست ننگری و با غیر حق تعالی در دل نگذاری
و بآواز پست زاری بسیار کنی و کار بیہوده نکنی و بدست بازی نکنی و بجائے نظر نکنی و چشم در پیش
داری و ہر دو دست را برہنه کنی و آواز بلند نکنی که بوقت دعا آواز بلند داشتن معصیت ست
و در دعا الحاح کنے۔

جوہر بدانکه وقت اجابت دعا وقت سحر و صبح ست و شب قدر و شب آدینه و اول شب

از ماه رجب و درین ماه دعاها بسیار مستجاب شوند و چهار شب درین ماه بس بزرگ است
یکی اول شب دوم شب آدینه اول سوم شب پانزدهم چهارم شب بست و هفتم که شب معراج ست و
شب برات و شب عرفه و هر دو شب عیدین و در حدیث شریف وارد ست که چون نیم شب یا دو ثلث
شب می گذرد فرود می آید فرشته بحکم جناب خداوند تعالے و میگوید که هست خواهنده تا که داده شود
مر ویرا و هست خواهنده تا اجابت کرده شود مر ویرا و هست آمرزش خواهنده تا آمرزیده شود مر
ویرا همچنین نوع ندا میرود تا صبح و روز جمعه و روز عرفه و روز عاشوره و بعد بانگ نماز و بعد از شنیدن
آن و بوقت اقامت گفتن و وقت خطبه خواندن و دعای نزدیک ماه نو دیدن و دعاے
نزدیک آنکه دو سپاه روی بر وی آرند و بوقت باران باریدن و در آخر فریضهاے نماز و در عقب
صدقه که به نیت صادق بود و وقتیکه آب در چشم آید که آن نشان اجابت ست و بیشتر اقوال بنیست
که بعد از نماز دیگر تا غروب وقت اجابت دعاست و مرویست که حضرت سیدة النساء رضی الله تعالے
عنها در روز جمعه بعد از نماز دیگر وقتیکه آفتاب نیمی غروب کردی دعا فرمودے و حضرت
ام المومنین عائشه رضی الله تعالے عنها کسی را تعین کردی روز جمعه وقت غروب تا مرا خبر کند
همین که وقت غروب شدے خبر میکردند مشغول می شدند و دعای برادر مر برادر را در غیبت رد
نشود و دعای بیمار و دعاء مادر و پدر و دعاے فرزند مر مادر و پدر را و دعای مسافر و دعاے
امام عادل و دعای کسی که در سجده باشد و دعاے اندوهگین و دعاء غائب مر غائب را و دعای
بیچاره و دعای ستم رسیده و حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم میفرمایند
بپرهیزید از دعای کسی که او را فریاد رسے نباشد جز حضرت حق سبحانه و تعالی- و مستجاب نشود
دعاے قومی که راضی باشند از زنان خود بدست کردن خلخال با آواز یا کسی را زن بدخلق
و بدکار باشد و توبه نکند و باوجود این او را طلاق ندهد یا در ذمه وی حق مسلمان باشد. باوجود
قدرت یا بدهد مال بنادانان که اسراف کنند یا در خانه وی خمر باشد. یا در عقب جنازه خنده کند
یا بروے زکوة یا صدقه واجب بوده ندهد یا لقمه از حرام خورد یا مادر و پدر را آزار دهد.
و در حدیث وارد ست که دعا مستجاب ست تا آنزمانیکه بقطیعه رحم نگفته باشد یا چنین گفته باشد
که دعا کردم و مستجاب نشد بلکه می باید که یکبار دعوت کند اگر مستجاب نشد بار دیگر دعوت کند
البته شود و اگر در کرت سوم هم مستجاب نگردد باید که سه روز روزه دارد و منتظر مقصود دعوت خود
باشد و اگر هم نشد همان اسم را باسم دیگر که مربی آن حاجت بود او را دعوت کند- شرح اسماء حسنی

طریقه دعا

جوہر در حصن حصین بیان احوال اجابت دعاست عند النداء بالصلوٰۃ وبین الاذان والاقامۃ وبعد الحیعلتین لمن نزل بہ کرب او شدۃ وعند الصف فی سبیل اللہ وعند التحام الحرب بعضھا بعضا ودبر الصلوات المکتوبات وفی السجود وعقیب تلاوۃ القرآن ولاسیما الختم خصوصا من القاری وعند شرب ماء زمزم والحضور عند المیت وصیاح الدیکۃ واجتماع المسلمین وفی مجالس الذکر وعند قول الامام ولا الضالین وعند تغمیض المیت وعند اقامۃ الصلوٰۃ بعضی مشائخ طریقت میفرمایند کہ روز چہارشنبہ میان ظہر وعصر وقت اشرف ومحل استجابت ست درینوقت مشغول باشد آنحضرت صلی اللہ تعالےٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم روز جنگ خندق این دعا فرمود یا صریخ المکروبین ویا مجیب المضطرین اکشف ہمی وغمی وکربتی ترمی ما نزل بی واصل الے ومستجاب شد۔

جوہر بدانکہ در اجابت دعا کہ ان لبیک من اللہ ست تاخیر نیست و اجابت دیگر است وحاصل شدن مطلوب دیگر حضرت سید المرسلین صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم میفرمایند کہ چون بندہ زبان بطلب بکشاید ودر دعا گوید یارب حضرت خداوند تعالےٰ بی تاخیر فرماید کہ لبیک یا عبدی ومعنی لبیک از حق تعالےٰ اجابت کردن ست ودادن عطا لیکن ظاہر شدن آن موقوف وقت ست تا حق تعالیٰ را خواست آن نبودہ باشد کہ چیزے بہ بندہ دہد در دل وے داعیہ آن طلب پیدا نکند۔ اجابت دو نوع ست یکی لبیک من اللہ وآن در مقابل گفتن یارب بود ویکے برآمدن حاجت کہ در عرف اجابت آنرا گویند اول واجب الوقوع است بمقتضاے حدیث مذکور وفائدہ آن دہد کہ برآمد مراد عاجلا واجلا مصدق او شود وثانی ممکن الوقوع ست اگر مجیب بلبیک مصلحت بندہ دران داند وبیند والا ممتنع الوقوع است وعین اجابت ست کہ در رسانیدن آن بوی عین مضرت ست مر بندہ را وبندہ نمیداند قائل را از خواست چارہ نیست یا بزبان قال یا بزبان حال یا بزبان استعداد کہ آن نزد عارف افصح ست از زبان قال وحال۔ ہم زبان حال چون استادن فقیر بر در غنی از برائے آنچیزے کہ او راست از متاع دنیوی یا مانند حاضر شدن گربہ خموش بر سر سفرہ بلکہ آنچہ لسان حال خواہد لسان قال نتواند خواست ودر حالت جوع وعطش وزبان استعداد چنانچہ در سوالات بہ اسماء الٰہی تامل کن کہ الخالق والرازق واللطیف والقہار وغیرہ ہر یکی بزبان استعداد خود مر آن چیزے را کہ مقتضیات ایشان ست از حق تعالیٰ درخواست میکنند کہ کمالاتے کہ مارا دادہ از بطون بظہور رسان خالق میطلبد کہ مخلوق پیدا کن ورازق میگوید

که مر ذوق همین رسانند تا کمال حسن که آن خالقیت و رازقیت ست در وی بظهور رسد و همچنان
سوالات اعیان ثابته از حق تعالی که ما را بوجود ذات خارجیه پیدا کن تا کمالاتی که بی واسطه
ما را عطا فرموده ظاهر گردد واگر سوالات حال و استعداد ذات نباشد هیچ موجودی بوجود خارجی
ظهور نکند چه حضرت ذات حق تعالی بذاته غنی ست از عالم و عالمیان

جوهر حضرت امام مسلم قدس سره روایت کرده اند از حضرت انس رضی الله تعالی عنه
که جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم عیادت کرد مردی را از
مسلمین در حالیکه ضعیف گشته بود و شده مثل بچه طائر پس فرمودند جناب نبوت مآب صلی الله
تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم آیا تو بودی که خواستی جناب مستطاب حق سبحانه و تعالی را چیزی
و سوال میکردی جناب حق تعالی را بآن چیز التماس نموده آری بودم که می گفتم ای الله تعالی
هر چیزی که عقاب خواهی کرد مرا بآن در آخرت تعجیل کن برای من آنرا در دنیا پس فرمودند
حضرت باعظمت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم سبحان الله تو آنرا طاقت نداری
آیا چرا نگفتی ربنا آتنا فی الدنیا حسنة وفی الآخرة حسنة وقنا عذاب النار ای رب ما را بده در دنیا حسنه
و در آخرت حسنه و نگاهدار ما را از عذاب آتش راوی گوید که او دعا کرد جناب مستطاب حق سبحانه
و تعالی را باین دعا پس شفا داد جناب خداوند تعالی آنرا باین دعا پس در باب
ازین حدیث شریف که دعا بوقوع عذاب جائز نیست و ظاهر ست که این مقاومت با
قهر الهی و غضب الهی ست بلکه مقاومت با اوست پس باید که دعا بارتفاع عذاب کند

جوهر در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی
بسره المبارک فرمودند که بنده وقت دعا هیچ معصیتی که کرده باشد پیش حاضر ندارد و نه هیچ طاعتی
زیرا که اگر طاعت پیش دل آرد آن عجب باشد و دعا مستجاب نشود و اگر معصیتی پیش دل
آرد در اتفاق دعا سستی آرد پس وقت دعا نظر خاص برحمت جناب حق سبحانه و تعالی
می باید داشت و موقن می باید بود که البته این دعا مستجاب ست انشاء الله تعالی و
فرمودند که وقت دعا هر دو دست گشاده باشد و برابر سینه و همچنین هم آمده است که هر دو
دست متصل یکدیگر باشد و نیاید بلند باید داشت همچنین که گوئی همین زمان در دست او
چیزی خواهد انداخت و فرمودند که دعا قبل از نزول بلا باید کرد و فرمودند که چون بلا نازل
می شود دعا از فرود بالا می رود و هر دو در هوا یکجا می شوند تعارض اگر دعا را قوتی باشد

آداب دعا

بلا را باز گرداند و گرنه بلا فرود آید و ملائم این حکایت فرمودند که در انچه خروج کفار تاتار شد چون بلاد ابن خان و نیشاپور رسیدند بادشاہی که آنجا بود کسی نزد شیخ فرید الدین عطار قدس سرہ فرستاد که دعا کنی جواب دادند که وقت دعا گذشت وقت رضاست یعنی بلاے جناب حق سبحانہ و تعالیٰ نازل شدہ است رضا باید داد بعد ازان فرمودند که بعد از نزول بلا ہم دعا باید کرد اگرچه بلا دفع نشود صعوبت بلا کم شود

جواہر صاحب یقینی فرمود که جناب مستطاب خداوند عالم دعاء ابلیس اجابت فرمود قال رب فانظرنی الیٰ یوم یبعثون ۝ قال فانک من المنظرین ۝ الیٰ یوم الوقت المعلوم ۝ ازینجا امید ہاست خداوندے که دعاء ابلیس اجابت فرماید چون مومن عاصی حضرت او سبحانہ را بخواند کے نا امید کند

جواہر عطای حضرت خداوند تعالےٰ دو قسم ست ذاتیہ و اسمائیہ اگر مبداء آن ذات است بے واسطہ عطاء ذاتی و فیض اقدس گویند چنانچه حضرت خداوند تعالےٰ از مقام احدیت از ذات خود بذات خود فیضی فرستاد که اعیان و استعدادات بآن حاصل شدند و اگر منشاء آن عطا اسمی یا صفتے از اسماء و صفات حضرت حق تعالیٰ باشد عطاء اسمائیہ گویند چنانچه اسم منعم یا منتقم از حضرت خویش نعمتی یا نقمتی بکسی که مستوجب آن باشد برساند و تمیز میان این ہر دو عطا اہل اذواق میکنند و از عطایا بعضی آن باشد که بندہ آنرا بزبان خواہد در کار معین مثلاً گوید اللّٰہم ارزقنی علما نافعا یا بزبان بخواہد غیر معین چنانکه گوید اللّٰہم ارزقنی خیر الدنیا والآخرۃ یا طلب بزبان حال یا زبان استعداد باشد خواہ که عطایا ذاتیہ باشد یا منح اسمائیہ۔ سوال معین یا رب مرا فلان چیز بدہ و غیر معین یا رب انچه مصلحت من درانست بمن دہ واز بہر ہر جزوے از ذات خود خواہ لطیف روحانی و خواہ کثیف جسمانی چون قلب و روح و عقل یا چشم و گوش و زبان سائلان بزبان قال از مالک ذو الجلال دو گروہ اند گروہے از حق تعالےٰ چیزے بطلبند و ملتمس خود بخواہند و حال آنکه ہنوز وقت رسیدن آن مطلوب بایشان نرسیدہ است و خواہندہ از سر امور مرہونہ باوقات غافل ست پس سوال او پیش از وقت بی حصل و گروہے میدانند که در دفائن خزائن حضرت حق تعالےٰ ایشان را ذخیرہ و روزی ست که رسیدن آن بایشان متوقف ست بخواست ایشان یا آنکه میدانند که در خزائن حضرت حق تعالےٰ برای طائفہ چیزے مدخرست که بی خواست بظہور نخواہد رسید این علم باعث ایشان میگردد بسوال و طلب چنین سائل را سائل احتیاطی خوانند و چنان سوال را سوال احتیاطی گویند۔ اگر در علم حضرت خداوند تعالیٰ مسئول او ازان قبیل باشد که وصول آن

بسائل موقوف سوال ست واو را استعداد قبول آن داده باشد موجود گردد والا فلا۔ پیر طریقت حضرت
عبداللہ انصاری قدس سرہ فرمودند اگر نخواستے دادندادے خواست انتہی یعنے اگر سائل را استعداد
آن مطلوب ست کہ اگر نہ استعداد باعث سائل گشتے بسوال ہرگز سوال ازوی بعدور ظہور نرسیدے
طائفہ اند از اہل حضور کہ نمی دانند کہ در ہر وقتی استعداد ایشان مقتضی چیست تا سوال بر منوال
استعداد کنند و طائفہ اند از اہل حضور در ہر وقتی مراقبہ بجہت دانستن استعداد خود کردند و بر ایشان
مکشوف گردد کہ حضرت حق تعالیٰ دران زمان ایشان را چہ عطا فرمودہ است واین را استعداد
جزوی گویند در زمانے معین از بہر امرے معین ودانند کہ قابل آن چیز نگشتند الا بآن استعداد جزوی
دران زمان واہل حضور دو گروہ اند طائفہ از قبول خود وانچہ قابل آن گشتہ اند بدانند کہ استعداد
ایشان در ازل چہ بودہ واین ازان طائفہ کہ از اثر بموثر سفر کنند و طائفہ دیگر از استعداد خود
بدانند انچہ قابل آن خواہد بود وبایشان خواہد رسید واین طائفہ ازان قبیل اند کہ از موثر بسوے
اثر آیند واین گروہ از استعداد خود بدانند کہ چہ چیز را قابل اند اتم واکمل واجل وافضل اند از
گروہ اول چرا کہ چنین کس را تا دو معرفت حاصل نگردد باین مقام واصل نشود یکی آنکہ معرفت
عین ثابتہ خود حاصل کند دوم آنکہ احوال خود در ہر زمانی بداند وچنین کامل تکمیل غیر مشغول تواند بود
کہ اعیان غیر واحوال غیر نیز ہم مطالعہ تواند کرد۔

جوہر بدانکہ احادیث در مذمت سوال کردن وگدائی کردن بسیار آمدہ وحضرت شیخ عبدالحق
محدث دہلوی قدس سرہ در مدارج النبوت میفرمایند کہ حرام ست سوال کردن مر کسی را کہ نزد وے
قوت یوم ست اگر قوت یوم نداشتہ باشد یا چیزے ندارد کہ بدان ستر عورت کند حلالست سوال کند
وفقیرے کہ اورا قوت یوم حاصل باشد یا قادر ست بر کسب حرام ست مر اورا سوال باتفاق دانند
علما بر نہی از سوال واختلاف درانست کہ حرامست یا مکروہ بسہ شرط اول آنکہ خوار نکند نفس خود را
والحاح نکند در سوال وایذا نکند بر مسئول عنہ واگر یکے ازین سہ شرط مفقود گردد حرامست باتفاق
ومنقول ست از حضرت ابن المبارک رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ فرمودند خوش نمی آید مرا کہ سائل لوجہ اللہ
سوال کند ودادہ شود بوے چیزے زیرا کہ دنیا خبیث ست وچون لوجہ اللہ طلبید تعظیم کرد چیزیرا
کہ تحقیر کردہ است اورا حضرت خداوند تعالیٰ پس دادہ نشود بجہت زجر ومنع واگر گوید بحق خدا وبحق محمد
صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم واجب نمی گردد بر مسئول عنہ دادن وکسی کہ گرفت چیزے را
باظہار حاجت بدروغ مالک نمی گردد آنرا وہمچنین کسی کہ گوید بدروغ کہ من علوی ام واگر یکے را

جهت صلاح باید و وی در باطن ارتکاب معصیت کند و اگر بداند او را عطی نمید باید نیز مالک نمیگردد و حرامست بر وی و واجب ست رد وی بر مالک و همچنین چیزے که داده شود کسی را بجهت بدزبانی وی یا نمامی وی حرامست بر وی و اگر فقیرے بیاید برای سوال و خواهد که دست مسئول عنه را ببوسد تا چیزے بوی بدهد مکروه ست و افضل آنست که مسئول عنه دست بوی ندهد بقصد منع و زجر و نباید داد سائلے را که طبل زده بر درها مے گردد و مطرب از همه افحش ست

[حاشیه: نمامی سخن چینی و بدگوئی ۱۲]

جوهر اعمال دو قسم اند ظاهره چون صلوة و تلاوت و ذکر و باطنه چون محاضره و مراقبه و محاسبه ترتیب اعمال چنانست که تا ممکن بود میان اعمال ظاهره و باطنه جمع کند اول صلوة را مقدم دارد پس تلاوت پس ذکر بشرط حضور دل و مراقبه باطن و اگر جمع ممکن نبود بسبب کلالت و ملالت از عمل ظاهر بر عمل باطن اکتفا کند

جوهر در مزرع الحسنات مذکورست که دلائل الخیرات بغایت مقبول ست بجناب رسالت مآب صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم و علامت قبول آن کثرت قراءت ویست اکثر اوقات در اماکن بابرکات خصوصاً در حرمین شریفین و بجوار روضهٔ منوره سید الکونین و مولف این کتاب قطب فلک فضل و کمال مرکز دائره شرف و اجلال سلاله خاندان نبوی سید حسنی مولانا سید محمد بن عبدالله بن سلیمان جزولی در شهر فاس که از بلاد مغرب ست تحصیل علوم کمالات نموده و در آن شهر مقتداے اکابر و علماء کرام بوده و در انجا دلائل الخیرات تالیف نموده و کسی از اهل عداوت ایشان را زهر داد پس رحلت فرمودند شانزدهم ربیع الاول سنه هشت صد و هفتاد از هجرت و در شهر سوس دفن کردند و بعد از هفتاد و هفت سال نقل نمودند بجانب مراکش و در ریاض العروس دفن کردند و چون برای نقل از قبر بیرون نمودند یافتند همچنانکه دفن کرده بودند و مردم در مراکش برای زیارت قبر شریف ایشان ازدحام می نمایند و فیض ظاهر و باطن می یابند و ثابت شده است که از قبر مبارک ایشان بوی مشک می آید و بمشام مصلی میرسد

[حاشیه: بلد عظیم بالمغرب ۱۲]

جوهر منقول ست از حضرت شیخ ابراهیم تیمی قدس سره که روزے در پس خانه کعبه ادبها الله تعالی شرفا نشسته بودم که حضرت خضر علی نبینا و آله و علیه السلام تشریف آوردند و فرمودند مسبعات عشر که از جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بمن رسیده است هر روز قبل از طلوع و غروب آفتاب بخوانی و الا همه عمر خود یکبار تا بسند ست من از ثواب آن سوال کردم فرمودند که جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم ترا در خواب خواهند فرمود عرض کردم

که چیزے عنایت شود تا از شرف رویة مشرف شوم فرمودند که بعد از نماز مغرب با ہیچکس سخن نگوئی
و بعد از نماز خفتن دو رکعت بگذار و در ہر رکعت بعد فاتحه ہفت بار سورهٔ اخلاص بخوان و بعد از
سلام سجده کن و در ان ہفت بار بگوئی سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر
و لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم بعده سر بردار و بگو یا حی یا قیوم یا ذا الجلال
و الاکرام یا ارحم الراحمین یا رحمن الدنیا و الآخرة و یا رحیمهما و یا اله الاولین و
الآخرین و الاول قبل کل شیٔ و الآخر بعد کل شیٔ یا رب یا رب یا رب
یا الله یا الله یا الله یا رحمن یا رحیم بعده برخیز و ہر دو دست برآر و آنرا که نشسته خوانده
استاده بخوان و بر پہلوے راست روی بقبله بخسپ و تا آنگاه که در خواب شوی درود بخوان
من اینہمه بجا آوردم در خواب دیدم که فرشتگان مرا بآسمان بردند و بہشت را نمودند در ان کوشکے
دیدم از یاقوت سرخ و کوشکے از زمرد و کوشکے از مروارید و در ہر کوشکے کنیزکان حور العین بقیاس
نشسته اند و رویہاے ایشان از آفتاب تابنده تر است پرسیدم که این کوشکها و حوران کراہستند
گفتند آنکس را که این عمل کند بعده مشرف شدم بشرف رویة حضرت سرور عالم صلی الله تعالے
علیه و آله و اصحابه وسلم و التماس نمودم که حضرت خضر میفرمودند که مسبعات عشر از جناب سرور عالم
صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم شنیده ام فرمودند که ہمه حق است و صدق پس عرض کردم
که عامل این را چه ثواب باشد فرمودند که جناب مستطاب حق سبحانه و تعالے جمله گناه او را بیامرزد
و ببیند بہشت را و بردارد جناب خداوند تعالے از وی غضب خویش و بفرماید فرشته شمال را که
تا یکسال ہیچ گناه او ننویسد و عمل نکند این را مگر کسے که جناب خداوند تعالی او را نیکبخت آفرید
و ترک نیارد این را مگر کسے که بدبخت آفرید پس حضرت ابراہیم تیمی بعد از دیدن خواب چہار ماه
بزیستند حضرت ایشان از طعام و شراب دنیا حاجت نشد از انکه طعام و شراب بہشت خورده بودند
و بعضی میفرمایند که قادر نشود بر خواندن مسبعات عشر مگر کسے که او از اہل بہشت باشد و ہر که مدام
خواند در حفظ و امان حضرت خداوند تعالے باشد و از دنیا نرود تا مقام خود در بہشت بخواب نه بیند
و نمیرد تا طعام بہشت نخورد و مسبعات عشر براے برآمدن حاجات و مہمات دینی و دنیوی نیز آمده است
سوای آنکه دوام خوانند و مسبعات عشر ده چیز است که ہر یکے را مع تسمیه ہفت بار خوانند بدین ترتیب
اول سورهٔ فاتحه دوم سورة الناس سوم سورة الفلق چہارم سورهٔ اخلاص پنجم سورة الکافرون
ششم آیة الکرسی ہفتم سبحان الله و الحمد لله تا العلی العظیم بعده یکبار عدد ما علم الله

کنز پنجم ۲۷

کُرّۃً مَاعَلِمَ اللہُ وَمِلَاءً مَاعَلِمَ اللہُ ہشتم اللّٰھم صل علی محمد عبدک وحبیبک ونبیک
ورسولک النبی الامی وعلی آلہ واصحابہ وبارک وسلم نہم اللّٰھم اغفرلی ولوالدی
ولمن توالد وارحمھما کما ربیانی صغیرا وکبیرا اللّٰھم اغفر لجمیع المومنین والمومنات
والمسلمین والمسلمات الاحیاء منھم والاموات برحمتک یا ارحم الراحمین دہم اللّٰھم
یارب افعل بی وبھم عاجلا واجلا فی الدین والدنیا والآخرۃ ما انت لہ اہل و
لا تفعل بنا یا مولنا ما نحن لہ اہل انک غفور حلیم جواد کریم ملک بر رؤف رحیم
ودر شرح رسالہ مکیہ مذکور ست کہ حضرت شاہ مینا قدس سرہ میفرمودند کہ از عوارف و اوراد حضرت
شیخ بہاء الدین قدس سرہ معلوم شد کہ بعد فاتحہ معوذتین خوانند وبعدہ اخلاص وبعدہ
کافرون وبعد ازان آیۃ الکرسی وانا رشاد حضرت شیخ عبد اللہ یافعی قدس سرہ معلوم شد
کہ بعد فاتحہ آیۃ الکرسی خوانند بعدہ کافرون بعدہ اخلاص بعدہ سورۃ الفلق بعدہ سورۃ الناس
وباقی علی حالہ پس حضرت ایشان بجہت رعایت قولین بعد بامداد چنانچہ در ارشاد مذکور ست
میخواندند وبعد عصر چنانکہ در عوارف واوراد ست وطالبان را نیز ہمین طریق می فرمودند و
میفرمودند ہر کہ بعد مسبعات عشر لبت ویکبار یا جبار گوید بدست ظالمی گرفتار نشود وحضرت
سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہم بحکم حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ
وسلم در آخر مسبعات عشر شش شش بار این ہر دو دعا زیادہ میخواندند اللّٰھم اہدنی برفعتک
یا رافع وتوفنی مسلما والحقنی بالصالحین وبعضے بعد مسبعات عشر سہ بار خوانند سبحان اللہ
الحنان المنان سبحان اللہ العلی الدیان سبحان اللہ الشدید الارکان سبحان اللہ
فی کل مکان سبحان من لا یشغلہ شان عن شان سبحان من یذہب باللیل
ویاتی بالنہار وبوقت غروب گوید سبحان من یذہب بالنہار ویاتی باللیل ویکبار
گوید سبحان اللہ وبحمدک علی حلمک بعد علمک سبحان اللہ وبحمدک علی عفوک
بعد قدرتک سبحان من لہ لطف خفی فسبحان اللہ حین تمسون وحین تصبحون
ولہ الحمد فی السموات والارض وعشیا وحین تظہرون یخرج الحی من المیت ویخرج المیت من الحی
ویحیی الارض بعد موتہا وکذلک تخرجون سبحان ربک رب العزۃ عما یصفون وسلام
علی المرسلین والحمد للہ رب العالمین فللہ الحمد رب السموات ورب الارض ولہ الکبریاء
فی السموات والارض وہو العزیز الحکیم والحمد للہ نحمدہ ونستعینہ ونستغفرہ ونومن بہ

ودر بعضی بعد والاموات انک مجیب الدعوات ورافع الدرجات یا قاضی الحاجات برحمتک یا ارحم الراحمین ۱۲

ونتوکل علیہ ونشہد ان لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ ونشہد ان محمد اعبدہ المصطفٰے
ورسولہ المجتبیٰ ارسلہ بالہدیٰ ودین الحق لیظہرہ علی الدین کلہ ولو کرہ المشرکون من
یہدی اللہ فلا مضل لہ ومن یضللہ فلا ہادی لہ نعوذ باللہ من شرور انفسنا و
من سیات اعمالنا- ہر کہ بعد مسبعات عشر ہفت بار این دعا بخواند اللہم احینی محبا لک
واحشرنی تحت اقدام کلاب احبائک وبعد دوگانہ تحیت وضو این دعا بخواند اللہم
احینی محبا لک وامتنی محبا لک واحشرنی تحت تراب اقدام کلاب احبائک
حضرت خداوند تعالےٰ وی را محبت خود اسیر گرداند

جواہر در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالےٰ بسرہ المبارک
فرمودند کہ شبی حضرت شیخ الاسلام فرید الحق والدین قدس سرہ را در خواب دیدم مرا فرمودند
کہ بعد از نماز عصر سورۃ النبا پنج بار بخوان چون بیدار شدم آن فرمان بجا آوردم در تفسیر
دیدم ہر کہ بعد از نماز عصر ہر روز پنج بار سورۃ نبا بخواند اسیر حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ شود یعنی اسیر
اللہ تعالےٰ یعنی ہر کہ بمحبت کسی گرفتار شود گویند فلانی اسیر فلانے شدہ است اینجا ہم این معنی
مرادست یعنی اسیر محبت حضرت حق سبحانہ وتعالےٰ شود وبعد از اتمام این فائدہ حاضران را فرمودند
کہ شما ہم برین باشید

جواہر ہر کہ برائے محبت حضرت خداوند تعالےٰ وقت صبح این سہ آیات سہ بار بخواند بمراد رسد
فسبحٰن اللہ حین تمسون وحین تصبحون ○ ولہ الحمد فی السمٰوات والارض وعشیا
وحین تظہرون ○ یخرج الحی من المیت ویخرج المیت من الحی ویحیی الارض بعد موتہا
وکذلک تخرجون

جواہر ہر کہ برائے محبت حضرت خداوند تعالےٰ سورۃ النصر بست و پنج بار مداومت نماید
بمقصود رسد-

جواہر بعد ہر فرض یکبار آیۃ الکرسی تا خالدون متصل سلام بخواند ویکبار ومن یتق اللہ
یجعل لہ مخرجا تا قدرا ویکبار سورۂ فاتحہ وسہ بار سورہ اخلاص وسہ بار درود بجانب آسمان
دم کند جناب مستطاب حق سبحانہ وتعالیٰ جان او را بے واسطہ ملک الموت قبض نماید وبمجرد مردن
داخل بہشت شود ودر دنیا روزی او فراخ باشد واز سکرات موت آسانی یابد ودر قبر راحت بیند

جواہر حضرت امام ابو القاسم قشیری قدس سرہ در رسالہ خود این دعا آوردہ اند اللہم

یا ودود یا ودود یا ودود یا ذا العرش المجید یا مبدئ یا معید یا فعال لما یرید اسالک
بنور وجهک الذی ملأ ارکان عرشک وبقدرتک التی قدرت بها علی
جمیع خلقک وبرحمتک التی وسعت کل شیٔ لا اله الا انت یا مغیث اغثنی یا مغیث
اغثنی یا مغیث اغثنی و شاه کلیم الله دہلوی قدس سره این فوائد بران زیاده کرده اند
اغثنی اغثنی اغثنی بفضلک اغثنی بجودک اغثنی برحمتک اغثنی برافتک اغثنی
بلطفک اغثنی بجمیع اسمائک وصفاتک وجمالک وجلالک یا غیاث المستغیثین
پنجاه ویک بار در مجلس واحد برای کشف کروب و دفع هموم نافع است و بتجربه آمده

۴ جوهر سورة النصر برای سلامت ایمان هر روز سه بار بخواند یا سورة التکاثر سه بار
و سورة البقر هم همین حکم دارد و قرائت سورهٔ ق هم همین حکم دارد - سورهٔ مائده بجهت
عاقبت بخیر و دویست و پنجاه بار بخواند یا سورهٔ هود چهل و پنجاه بار یا سورهٔ والضحی
هزار بار یا سورة الزمر صد بار و اگر سورة الزمر در شب جمعه بخواند از هول قیامت ایمن بود

۴ جوهر سورة الحدید برای حفظ ایمان چهل ویکبار بخواند -

۴ جوهر سورهٔ والنازعات بجهت آسانی موت بست ویکبار یا هفتاد بار بخواند -

۴ جوهر سورة الجاثیه برای آسانی سکرات موت سه بار بخواند یا سورة الدخان سه بار

۴ جوهر سورة الزمر بجهت عاقبت بخیر صد بار بخواند -

۴ جوهر هر که سورة الجاثیه بخواند حضرت خداوند تعالی در روز قیامت وقت حساب
همه عیبهای او را بپوشد

۴ جوهر سورة الملک برای روشنائی قبر چهل ویکبار بخواند یا سورهٔ عبس
بست ویک بار

۴ جوهر چون میت را در گور نهد وبپوشد سورة الملک بخواند حضرت خداوند تعالی
جواب وسوال بر او آسان فرماید

۴ جوهر سورة الحاقه بجهت آسانی سوال قبر هفتاد ویکبار بخواند -

۴ جوهر تلاوت سورهٔ واقعه بر سر قبر موجب خلاص از عذاب قبر است -

۴ جوهر هر که سورة النبأ بعد از نماز عصر مداومت نماید از عذاب قبر خلاص یابد -

۴ جوهر سورة البلد بجهت آنکه روز قیامت در امان جناب حق سبحانه وتعالی باشد

ما استطعت اعوذ بک من شر ما صنعت ابوء لک بنعمتک علی وابوء بذنبی فاغفر لی
فانہ لا یغفر الذنوب الا انت و در روایتے قول اعوذ بک من شر ما صنعت در آخر آمدہ۔

جوہر استغفر اللہ ذو الجلال والاکرام من جمیع الذنوب والآثام ہر کہ در ماہ رجب
این استغفار ہزار بار بخواند آمرزیدہ شود۔

جوہر حضرت شیخ عبد الحق محدث دہلوی قدس سرہ در مدارج النبوت میفرمایند کہ یکی از
وردہای مشہور کہ بعد از نماز صبح و نماز مغرب آمدہ آنست کہ پیش از انکہ تکلم کند و در روایت
پیش از انکہ بگرداند از نماز و دوتا کند پایہا را دہ بار بگوید لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ
لہ الملک ولہ الحمد وہو علی کل شیء قدیر در اثبات حسنات و محو سیات و رفع درجات اثر
عظیم دارد و حضرت شیخ سعد الدین قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ میفرمایند کہ در حدیث شریف ست
کہ ہر کہ بعد از نماز فجر کہ ہنوز حکایت نکردہ باشد و زانو بالا نکردہ دہ بار بخواند لا الہ الا اللہ وحدہ
لا شریک لہ لہ الملک ولہ الحمد یحیی ویمیت وہو حی لا یموت بیدہ الخیر وہو علی کل شیء
قدیر ثبت گرداند حضرت خداوند تعالے در نامہ اعمال او ہر بار کہ بگوید دہ نیکی و بردارد در بہشت
بہر یکی از ان برای او درجہ و باشد ہر او را بہر یکے از ان ثواب آزاد کردن بندہ و آن روز در
حرز و حفظ و عصمت حضرت خداوند تعالے باشد از مکر دیو و ہیچ گناہی بدو نرسد و در فوائد الفواد
مذکورست کہ حضرت سلطان المشائخ رضی اللہ تعالی عنہ فرمودند کہ من شبی حضرت شیخ الاسلام
فرید الحق والدین رضی اللہ تعالی عنہ را در خواب دیدم ہر او فرمودند باید کہ ہر روز صد بار این
دعا بخوانی لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ لہ الملک ولہ الحمد وہو علی کل شیء قدیر
چون بیدار شدم این دعا را ملازمت کردم و در کتب مشائخ دیدم آنجا نوشتہ اند ہر کہ ہر روز این دعا
بخواند بے اسباب خوش باشد و خوش زید و دانستم کہ مقصود حضرت شیخ این بودہ است و فرمودند کہ
در حدیث شریف آمدہ است کہ ہر کہ بعد از ہر نماز دہ بار این دعا بخواند چنان باشد کہ چہار بندہ
آزاد کردہ باشد و بعد از اتمام این فائدہ حاضران را فرمودند کہ شما ہم برین باشید۔

جوہر وردیست کہ آنرا کیمیاے مشائخ نامند و مجرب ست بعد از سلام نماز جمعہ پیش از انکہ
بگرداند پایہا را از وضعی کہ در تشہد نہادہ است بخواند سورۂ فاتحہ ہفت بار و سورۂ اخلاص ہفت بار
و سورۃ الفلق ہفت بار و سورۃ الناس ہفت بار اینقدار در حدیث شریف واقع ست برای غفران ما تقدم
من الذنوب وما تأخر و مشائخ بعد از ان این دعا را کہ در آثار آمدہ است ہفت بار میخوانند

ورد کیمیای مشائخ

اللهم یا غنی یا حمید یا مبدئ یا معید یا رحیم یا ودود اغننی بحلالک عن حرامک و بطاعتک
عن معصیتک و بفضلک عمن سواک

جوہر ہر کہ بعد از نماز فجر دست بدعا بر داشتہ بست و ہفت بار بگوید اللهم اغفر للمومنین
والمومنات اجر عظیم یابد۔

جوہر ہر کہ در روز عاشورہ ہفتاد بار بگوید حسبی الله نعم الوکیل نعم المولی و نعم النصیر
ثواب بحساب یابد۔

جوہر فرمودند حضرت سید عالم صلی اللہ تعالے علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم صحابہ را کہ بگیرید
سپر خود را التماس نمودند کہ از برای دشمنان فرمودند نے بلکہ از برائے آتش عرض کردند کہ چیست
سپر ما از آتش فرمودند سبحان الله والحمد لله تا آخر بگوئید

جوہر حضرت سید المرسلین صلی اللہ تعالے علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم فرمودند کسی کہ بگوید
ہر روز و شب لا الہ الا اللہ الملک الحق المبین باشد او را امان از فقر و انس از وحشت قبر
و گشادہ شود بروے باب غنا و در بہشت و بعضے میفرمایند کہ ہر کہ صد بار بگوید حضرت خداوند تعالے
آنرا نگاہدارد از درویشی کہ در وی مضرت دین باشد۔

جوہر سورۃ التحریم برائے قبول توبہ دہ بار بخواند۔

جوہر ہر کہ وقت صبح و وقت خفتن بسیار گوید ما شاء الله لا قوۃ الا بالله ہر سعادتے
کہ خواہد بیابد۔

جوہر اگر لفظ طہ بر قبر بنویسد میت مغفور گردد۔

جوہر اگر سورۃ النصر بعد نماز فجر پنجاہ بار مداومت نماید ابواب فتوحات اخروی
بروے مفتوح گردد و بمرتبہ اولیا رسد و ہر کہ برائے محبت حضرت خداوند تعالے بست و پنجاہ
مداومت نماید بمقصود برسد

جوہر فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم ہر کارے کہ خداوند
عظمت و شان ست آغاز کردہ نشود بہ بسم اللہ ناقص و قلیل البرکت بود و حضرت امیر المومنین
اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالے وجہہ میفرمایند کہ بسم اللہ کشایندۂ مشکلہاست و آسان کنندۂ
دشواریہا و دور کنندۂ شرہا و شفا و راحت دلہا و امان روز قیامت

جوہر ہر کہ یکبار بصدق دل بسم اللہ الرحمن الرحیم گوید حضرت خداوند تعالے بہر حرفی چہار ہزار

نیکے در دفتر اعمال او ثبت فرماید و چہار ہزار بدی از دفتر وے محو کند و بعضی اہل معرفت میفرمایند که تسمیه نوزده حروف ست و زبانیه دوزخ نیز نوزده اند پس چون مومن تلفظ به تسمیه کند حضرت خداوند تعالےٰ دفع کند بہر حرفی یک زبانیه را و بعضی گفته که گناه بر چہار نوع ست در روز یا در شب و ہر یک پنہان یا آشکارا و کلمات تسمیه نیز چہار ست پس ہر مومن که تلفظ به تسمیه کند از روے اخلاص حضرت خداوند تعالےٰ بیامرزد ہر چہار نوع گناه او را۔

جو ہر در ہر موضع و کارے که تسمیه گوید شیطان را دران حظے و نصیبے نباشد و در خبر ست که چون یکی از شما در خانه در آید شیطان ہم در آید چون بگوید بسم اللہ الرحمٰن الرحیم شیطان گوید مرا مدخل نیست درین خانه و چون طعام پیش آرند بگوید بسم اللہ الرحمٰن الرحیم شیطان گوید مرا درین طعام نصیب نیست و ہمچنین در آب خوردن و اگر بوقت خفتن بگوید بسم اللہ الرحمٰن الرحیم شیطان گوید مرا خوابگاه اینجا نیست و اگر تسمیه ترک آرد شیطان ہمراه او در خانه در آید و طعام و آب ہمراه او بخورد و اگر در وقت جماع حلال خود تسمیه نگوید شیطان ہمراه او جماع کند۔ و ہر که بنویسد بسم اللہ الرحمٰن الرحیم و ہر سه میم و ہا که در اسم مبارک اللہ است با چشم بنویسد حضرت خداوند تعالیٰ بدان ہزار نیکی و محو کند از وے ہزار بدی و بردارد برائے او ہزار درجه در بہشت۔

جو ہر بسم اللہ الرحمٰن الرحیم شش صد بار و بقولے شش صد و چہل بار بنویسد و با خود نگاہدارد ہیبت وی در دلہا مستولی شود و این آیت اول چیزی ست که قلم اعلیٰ بر لوح کتابت نمود و چون این آیت نازل شد جبال بلرزید و ملائکه مقربین زبانیه دوزخ گفتند ہر که این آیت بخواند با آتش در نیاید و آن نوزده حروف ست بعدد زبانیه دوزخ که موکل اند بر دوزخ و ہر که مداومت نماید بر قرات آن ہیبت آن در باطن اہل عالم علوے و سفلی پیدا شود۔

جو ہر سبحان ربک رب العزة عما یصفون ج وسلام علی المرسلین ه والحمد للہ رب العٰلمین ہ ہر که خواہد که مزد کار خود بر وجه صواب بگیرد باید که آخر کلام در ہر مجلس این آیات بخواند۔

جو ہر ہر که این استغفار دو ماه پے در پے ہر روز چہار صد بار بخواند حضرت خداوند تعالےٰ او را علم نافع عطا فرماید و مال کثیر استغفر اللہ الذی لا الٰه الا ہو الحی القیوم الرحمٰن الرحیم بدیع السمٰوات والارض من جمیع جرمی و ظلمی و اسرافی علی نفسی واتوب الیہ

جوہر از حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالی عنہما آمدہ کہ فرمودند حضرت سید المرسلین صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم ہر کہ لازم گیرد استغفار را بگرداند حضرت خداوند تعالی او را از ہر ہم فرج واز ہر ضیق مخرج ورزق دہد او را از انجا کہ گمان ندارد۔

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم ربنا انزل علینا مائدۃ من السماء تکون لنا عیدا لاولنا وآخرنا وآیۃ منک ج وارزقنا وانت خیر الرازقین بسیار خواندن این آیہ باعث نزول رحمت وبرکت وسبب فراخی رزق است۔

جوہر این ہفت آیات را خواص بسیار است خصوصا ایمنی از بلاہا وحضرت ابن عباس رضی اللہ تعالی عنہ میفرمایند کہ بہتر ازین آیات سبع ہیچ دعاے برای کفایت مہمات دینی ودنیوی نیست ہر روز ہفت بار بخواند بسم اللہ الرحمن الرحیم ان تجتنبوا کبائر ما تنہون عنہ نکفر عنکم سیاتکم وندخلکم مدخلا کریما ۵ ولا تتمنوا ما فضل اللہ بہ بعضکم علی بعض ط للرجال نصیب مما اکتسبوا ط وللنساء نصیب مما اکتسبن ط وسئلوا اللہ من فضلہ ط ان اللہ کان بکل شیء علیما ۵ ان اللہ لا یظلم مثقال ذرۃ ج وان تک حسنۃ یضعفہا ویؤت من لدنہ اجرا عظیما ۵ ان اللہ لا یغفر ان یشرک بہ ویغفر ما دون ذلک لمن یشاء ج ومن یشرک باللہ فقد افتری اثما عظیما ۵ ولو انہم اذ ظلموا انفسہم جاؤک فاستغفروا اللہ واستغفر لہم الرسول لوجدوا اللہ توابا رحیما ۵ ومن یعمل سوء او یظلم نفسہ ثم یستغفر اللہ یجد اللہ غفورا رحیما ۵ ما یفعل اللہ بعذابکم ان شکرتم وآمنتم ط وکان اللہ شاکرا علیما ۵ واین بیت را برای کفایت مہمات سہ بار گوید ؎ فسہل یا الہی کل صعب + بحرمت سید الابرار سہل +

جوہر سورۂ واقعہ ہزار بار بخواند او را چندان مال شود کہ در حساب نیاید۔

جوہر یا الہنا والہ کل شیء الہا واحدا لا الہ الا انت ہر کہ باین دعا توسل جوید حضرت خداوند تعالی بعز اجابت مقرون گرداند۔

جوہر ہر کرا خوفے یا مشکلی پیش آید وتدبیر آن نداند یک ہفتہ متصل ہر صبح وشام ہفتاد وہفت بار بگوید حسبی اللہ الحسیب وروز پنجشنبہ شروع نماید وبعضی میفرمایند کہ اگر عمل قوی تر خواہد بعد دبسوطہ وی کہ یک صد وچہل وسہ است مداومت نماید

جوہر از حضرت امیر المومنین امام زین العابدین رضی اللہ تعالی عنہ منقول است کہ

فرمودند که از حضرت خداوند تعالی درخواستم که تعلیم فرماید مرا آن اسم اعظم که چون بوی دعا کنم
مستجاب شود پس در واقعه دیدم که کسی مرا گفت که بگوی اللهم انی اسئلک لک الله الله الذی
لا اله الا هو رب العرش العظیم پس هرگز دعا نکردم باین عبارت الا آنکه یافتم آنچه خواستم۔

جوهر قل لن یصیبنا الا ما کتب الله لنا ج هو مولانا ج وعلی الله فلیتوکل المومنون ۝
از سوره توبه و ان یمسسک الله بضر فلا کاشف له الا هو ج وان یردک بخیر فلا راد لفضله ط
یصیب به من یشاء من عباده ط وهو الغفور الرحیم ۝ از سوره یونس وما من دابة
فی الارض الا علی الله رزقها ویعلم مستقرها ومستودعها ط کل فی کتب مبین از سوره هود انی
توکلت علی الله ربی وربکم ط ما من دابة الا هو آخذ بناصیتها ط ان ربی علی صراط مستقیم ۝
از سوره هود وکاین من دابة لا تحمل رزقها صلے الله یرزقها وایاکم صلے وهو السمیع العلیم ۝
از سوره عنکبوت ما یفتح الله للناس من رحمة فلا ممسک لها ج وما یمسک لا فلا
مرسل له من بعده ط وهو العزیز الحکیم ج از سوره فاطر ولئن سالتهم من خلق السموات
والارض لیقولن الله قل افرایتم ما تدعون من دون الله ان ارادنی الله
بضر هل هن کشفت ضره او ارادنی برحمة هل هن ممسکت رحمته ط قل حسبی الله ط
علیه یتوکل المتوکلون ۝ از سوره زمر این هفت آیت ست اگر آسمان بر زمین منطبق شود قاری
این محفوظ باشد و در حدیث شریف ست که کسی این آیات بخواند یا نوشته با خود دارد اگر بروی
عذاب مثل کوه احد نازل شود نجات یابد۔

جوهر در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسرهم
فرمودند که اگر کسی برنجی و بلائی گرفتار شده باشد که بهیچ علاج دفع نگردد روز آدینه بعد از نماز
دیگر تا وقت غروب بهیچ چیز مشغول نشود مگر بذکر این سه اسم و این را یکبار گوید و سه اسم
اینست یا الله یا رحمن یا رحیم بالقطع از آن رنج خلاص یابد ——

جوهر حضرت محبوب سبحانی شیخ محی الدین ابو محمد سید عبد القادر جیلانی قدسنا الله تعالی
بسره العزیز فرموده اند هر که در وقت رنج بمن فریاد کند اجابت نمایم و محنت و صعوبت از وی
بردارم و هر که در شدت نام من بخواند از بلا نجات یابد

جوهر هر که بخواند آیة الکرسی و خواتیم سوره بقر نزد کرب فریاد رسی کند او را حضرت خداوند تعالی
و فرمودند حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم میدانم کلمه را که نگوید آنرا مکروب

مگر آنکه کشاده شد او را حضرت خداوند تعالے ازان و آن کلمه برادرم یونس ست که ندا کرد در ظلمات لا اله الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین ونزد ترمذی آمده است که فرمود حضرت سرور عالم صلی الله تعالے علیه و آله و اصحابه وسلم دعا نکند باین مرد مسلمان در هیچ چیز هرگز مگر آنکه استجابت کرده شود مر او را۔

جواہر هر کرا غمے والمی پیش آید بعد از وتر پنجاه و یکبار سورهٔ والضحیٰ بخواند و این از مجربات صحیحه است

جواہر حضرت سرور عالم صلی الله تعالے علیه و آله و اصحابه وسلم نزد کرب میفرمودند لا اله الا الله العظیم الحلیم لا اله الا الله رب العرش العظیم لا اله الا الله رب السموات والارض ورب العرش الکریم

جواہر الودود اللطیف الواسع الشهید مداومت برین اسما باعث ازالهٔ آلام است

جواہر هر کرا غمی والمے روی نماید در امر دین یا دنیا شب جمعه طهارت کامل سازد و در خلوتے نشیند و با هیچ احدے سخن نگوید تا وقتیکه نماز خفتن بگذارد و در سجدهٔ آخر از نماز وتر بگوید یا الله یا رحمٰن یا حے یا قیوم بک استغیث یا الله پس از حضرت خداوند تعالے حاجت خواهد و اجتناب کند از آنکه در هلاک مسلمی و یا مضرت مومنے سعی نماید که تاثیر این دعا در خیر و شر عظیم است و از اسرار اولیاء الله است۔

جواہر حضرت شیخ کلیم الله قدس سره در مرقع میفرمایند که هر کسی صد و سیزده بار آیة الکرسی بخواند حاصل شود او را از خیر آنچه قیاس نتوان کرد و این عدد را عظیم اثر ست و عدد مرسلین از انبیا و صحاب طالوت و اهل بدر همین ست

جواہر از حضرت ابن عباس رضی الله تعالے عنهما آمده که فرمودند کسی که بسیار شود هموم وی باید که بسیار گوید لاحول ولا قوة الا بالله و در صحیحین آمده که وی کنزیست از کنوز بهشت و ترمذی آورده که وی بابی ست از ابواب جنت و در بعضی آثار آمده که فرود نمی آید هیچ فرشته از آسمان و بر نمیرود مگر به لاحول ولا قوة الا بالله و روایت است از انس بن مالک که فرمودند حضرت سید عالم صلی الله تعالے علیه و آله و اصحابه وسلم کسے که بگوید بسم الله الرحمٰن الرحیم ولاحول ولا قوة الا بالله العلی العظیم ده بار پاک گردانیده می شود از گناهان همچو روزی که زائیده است او را مادر و عافیت داده می شود از هفتاد بلا از بلاهای

دنیا که جذام و برص و جنون و ریح از انهاست و ترمذی از ابو ہریرہ آوردہ که فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بسیار گوئید لاحول ولاقوة الا باللہ العلی العظیم زیراکه کنز جنت است۔

جوہر ہر روز بعد از نماز بامداد یا وقت دیگر ہر قدر که خواہد از قرآن مجید بخواند بعدہ درود با تسمیه نیا بتا صد بار یا پنج بار بعدہ سورۂ فاتحه با تسمیه یکبار بعدہ آیة الکرسی تا خالدون با تسمیه یکبار بعدہ سورۂ اخلاص با تسمیه سه بار خواندہ بگوید که ثواب این بجناب مستطاب سید الانبیا والمرسلین محمد مصطفی صلی اللہ تعالی علیه و آله و اصحابه اجمعین و جمیع انبیا و مرسلین و حضرت امیر المومنین ابو بکر صدیق و حضرت امیر المومنین عمر خطاب و حضرت امیر المومنین عثمان رضی اللہ تعالی عنهم و حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب علی بن ابی طالب کرم اللہ تعالی وجهه و حضرت سید الشهدا امیر المومنین امام حسن و حضرت سید الشهدا امیر المومنین امام حسین رضی اللہ تعالی عنهما و جمیع شهدای کربلا و معلا و حضرت خدیجة الکبری رضی اللہ تعالی عنها و حضرت عائشه صدیقه رضی اللہ تعالی عنها و حضرت سیدة النساء فاطمة الزہرا رضی اللہ تعالی عنها و جمیع ازواج مطہرات و اولاد کرام و اصحاب عظام حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم و حضرت خواجه اویس قرنی رضی اللہ تعالی عنه و حضرت خواجه حسن بصری و حضرت سلطان ابراہیم ادہم بلخی و حضرت شیخ عبداللہ شبلی و حضرت خواجه معروف کرخی و حضرت خواجه بایزید بسطامی و حضرت خواجه ابو الحسن خرقانی و حضرت شیخ ابو القاسم جنید بغدادی و حضرت غوث الصمدانی محبوب سبحانی شیخ محی الدین ابو محمد سید عبدالقادر جیلانی و والدین ایشان و حضرت شیخ شہاب الدین سہروردی و حضرت شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی و شیخ نجم الدین کبری و حضرت سید جلال الدین بخاری و حضرت مخدوم جہانیان و حضرت شیخ علاء الدوله سمنانی و حضرت سید علی ہمدانی و حضرت خواجه خواجگان خواجه معین الدین حسن سنجری و حضرت خواجه قطب الدین بختیار اوشی و حضرت فرید الدین مسعود گنج شکر و حضرت سلطان المشائخ سید نظام الدین محمد دہلوی و والدین ایشان و حضرت امیر خسرو دہلوی و حضرت مخدوم نصیر الدین چراغ دہلوی و حضرت سید اشرف جہانگیر سمنانی و حضرت مخدوم علاء الدین احمد صابر و حضرت شیخ عبدالحق ردولوی و حضرت خواجه بہاء الدین نقشبند و حضرت خواجه عبید اللہ احرار رضی اللہ تعالی عنهم و جمیع اولیا و صلحا و شہدا و صدیقین و جمیع مومنین و مومنات و مسلمین و مسلمات گذرانیدم

وہر کرا کہ خواہد از اولیاء کرام و مرشدان عظام یا آباو اجداد و احباء خود نام ایشان گیرد و بعدہ بحضرت خداوندی ہرچہ خواہد دعا کند و مداومت این برای کفایت مہمات دینی و دنیوی

اکسیر اعظم و تریاق مجرب است

جوہر الذین ینفقون فی السراء والضراء والکظمین الغیظ والعافین عن الناس ط واللہ یحب المحسنین ۵ والذین اذا فعلوا فاحشۃ او ظلموا انفسہم ذکروا اللہ فاستغفروا لذنوبہم صلے ومن یغفر الذنوب الا اللہ قف ولم یصروا علی ما فعلوا وہم یعلمون ۵ اولئک جزاؤہم مغفرۃ من ربہم وجنت تجری من تحتہا الانہار خلدین فیہا ط ونعم اجر العاملین ط

از سورۂ آل عمران در شب جمعہ بعد از نماز خفتن بر کاغذ بنویسد و با خود دارد و صبح نزدیک پادشاہ یا حاکم رود چون نظر پادشاہ یا حاکم بروی افتد آتش غضبش ی فرونشیند و مہربان گردد

جوہر لا یحب اللہ الجہر بالسوء من القول الا من ظلم ط وکان اللہ سمیعا علیما ان تبدوا خیرا او تخفوہ او تعفوا عن سوء فان اللہ کان عفوا قدیرا ۵ از سورۃ النساء بر طہارت کامل بنویسد و جامہ پاک خوشبو بپوشد و این مکتوب را با خود نگاہدارد و نزدیک حاکم جابر رود از وی ہیچ ضرر نیابد۔

جوہر سبحن اللہ وتعالے عما یشرکون ۵ وربک یعلم ما تکن صدورہم وما یعلنون ۵ وہو اللہ لا الہ الا ہو ط لہ الحمد فی الاولی والآخرۃ ز ولہ الحکم والیہ ترجعون ۵ از سورۃ القصص ہفت بار بشرائط وی تلاوت کند و بہ پادشاہ و حاکم در آید در حالی کہ از غضب وی ترسان بود پس سہ بار گوید واللہ غالب علی امرہ از شر وی محفوظ ماند و برای دفع شر ظالمان نیز مفید است۔

جوہر ہر کہ وقت در آمدن بر پادشاہ قہار چند بار معوذتین بخواند یا سورۂ تبت از قہر و شر وی محفوظ ماند۔

جوہر کسی کہ وقت در آمدن بر پادشاہ ظالم از قہر او ترسان باشد سورۃ الزلزال ہفت بار بخواند خوف و رعب از دل وی زائل شود و آسیبی بوی لاحق نگردد۔

جوہر ہر کہ بر پادشاہ قہار یا حاکم ظالم رود و از قہر وی خائف بود یازدہ بار بگوید یا مالک یوم الدین ایاک نعبد وایاک نستعین ہیچ آسیبی بوی نرسد۔ واگر در سفر قاطع طریقی و یا سبعی سر راہ گیرد چون بعدد مذکور بخواند مانع از راہ برخیزد و ہمینی بکرات و مرات

بحد تجربہ رسیدہ و بصحت پیوستہ

جوہر ہر کہ در وقت در آمدن بر سلطان سورۂ والنازعات بخواند مراد وی برآید و در نظر سلطان بہیبت نماید۔ و اگر کسی این سورہ را بر وی دشمن تلاوت کند ہیچ از وی ضرر نیابد۔

جوہر حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم چون ماہ نو می دیدند این دعا میخواندند اللہم اہلہ علینا بالیمن والایمان والسلامۃ والاسلام والتوفیق لما تحب و ترضی ربی وربک اللہ

جوہر شب ماہ نو دو رکعت برائے استعاذہ از شرور این ماہ جدید بخواند در رکعت اولے سورۃ الفلق سہ بار و در ثانیہ سورۃ الناس سہ بار و دو رکعت برائے استخارہ در رکعت اولے سورۃ الکافرون سہ بار و در ثانیہ سورۂ اخلاص سہ بار و صاحب مرقعہ قدس سرہ میفرمایند کہ مولف این رقعات در شب ماہ صفر ہفت ہفت بار میخواند و در باقی ستہ ستہ بار۔

جوہر شب اول محرم شش رکعت بسہ سلام گذارد و در ہر رکعت سورۂ اخلاص پانزدہ بار و بقولے ہفت بار و بعد ہر شفعہ بگوید سبوح قدوس ربنا و رب الملائکۃ والروح و از حضرت عبداللہ بن عباس رضی اللہ تعالے عنہ مرویست کہ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند کہ آخر ماہ ذی الحجہ و اول محرم ہر کہ روزہ دارد ختم کردہ باشد سال گذشتہ و شروع کردہ باشد سال آیندہ بروزہ و این روزہ مکفر گناہ پنجاہ سال شود و درین ماہ سہ روز بزرگ است روزہ باید داشت غرہ و دہم و آخر۔

جوہر ہر کہ غرہ محرم دو رکعت بگذارد و بعد از سلام ہفت بار این دعا بخواند اللہم انت اللہ الابد القدیم وہذہ سنۃ جدیدۃ اسئلک فیہا العصمۃ من الشیطان الرجیم والامان من السلطان الجابر ومن شر کل ذی شر ومن البلایا والآفات واسئلک العون والعدل علی ہذہ النفس الامارۃ بالسوء والاشتغال بما یقربنی الیک یا بر یا رؤف یا رحیم یا ذاالجلال والاکرام دو فرشتہ او را تا سال دیگر حافظ باشند

جوہر ہر کہ زندہ دارد شب عاشورا مثل عبادت اہل ہفت آسمان کردہ باشد۔ و صد رکعت بگذارد و در ہر رکعت سہ بار سورۂ اخلاص بخواند و بعد از فراغ کلمہ تمجید ہفتاد بار یعنی سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم و ہفتاد بار استغفر اللہ ربی من کل ذنب واتوب الیہ

جوہر شب عاشورا چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت سورۂ اخلاص پنجاہ بار پنجاہ سالہ گناہ گذشتہ و پنجاہ سالہ آیندہ مغفور شود ایضاً ہر کہ دو رکعت گذارد و در ہر رکعت سورۂ اخلاص سہ بار بخواند حضرت حق تعالےٰ تا روز قیامت قبر او روشن دارد ایضاً ہر کہ چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد از فاتحہ آیۃ الکرسی و سورۂ اخلاص و سورۃ الفلق و سورۃ الناس دہ دہ بار بخواند درجہ عظیم یابد ایضاً دوازدہ رکعت بگذارد و بعد سلام صد بار بخواند سبحان اللہ تا آخر ثواب عظیم یابد ایضاً چہار رکعت بگذارد نزدیک صبح و در ہر رکعت آیۃ الکرسی و سورۂ اخلاص سہ بار بخواند و بعد از سلام سورۂ اخلاص صد بار ایضاً ہشت رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد فاتحہ سورۂ اخلاص پانزدہ بار بخواند و بعد سلام سبحان اللہ تا آخر ہفتاد بار و درود ہفتاد بار

جوہر شب عاشورا سورۂ فاتحہ و آیۃ الکرسی بخواند بعدہ سورۂ اخلاص صد بار بعدہ

یا کریم من کل کریم و ارحم من کل رحیم و اجود من کل جواد اعطنی الامان و اغفر منی العصیان

جوہر در حدیث شریف ست ہر کہ روز عاشورا وقت طلوع آفتاب دو رکعت بگذارد و در رکعت اولےٰ بعد فاتحہ آیۃ الکرسی و در ثانیہ آخر سورۂ حشر یعنے لا یستوی اصحاب النار تا آخر و بعد فراغ درود بخواند و بعدہ این دعا یا اول الاولین و یا آخر الآخرین لا الٰہ الا انت خلقت اول ما خلقت فی ہذا الیوم و آخر ما تخلق فی ہذا الیوم اعطنی فیہ خیر ما اعطیت انبیائک و اصفیائک من ثواب البلایا و اسہم لی مثل ما اعطیتہم فیہ من الکرامت بحق محمد علیہ السلام جناب خداوند تعالےٰ جمیع گناہان او بہ بخشد ایضاً شش رکعت بگذارد و در اول بعد فاتحہ سورۂ والشمس و در دوم سورۃ القدر و در سوم سورۃ الزلزال و در چہارم سورۂ اخلاص و در پنجم سورۃ الفلق و در ششم سورۃ الناس و بعد سلام سر بسجدہ نہد و ہفت بار سورۃ الکافرون در سجدہ بخواند و حاجت خواہد روا گردد ایضاً چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد فاتحہ سورۂ اخلاص پنجاہ بار بخواند جناب خداوند تعالےٰ گناہ پنجاہ سالہ او بخشد ایضاً چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد فاتحہ سورۃ الزلزال یکبار و سورۃ الکافرون سہ بار بخواند جناب خداوند تعالےٰ بعدد ہر رکعت گناہ پنجاہ سالہ او بخشد و از آتش دوزخ خلاص یابد ایضاً چہار رکعت بگذارد در اول بعد فاتحہ سورۂ اخلاص یکبار و در دوم سورۃ الکافرون سہ بار و سورۂ اخلاص

یازده بار و در سوم سورة التکاثر یکبار و سورهٔ اخلاص پانزده بار و در چهارم آیة الکرسی سه بار
و سورهٔ اخلاص بست و پنج بار این نماز را صلوة رضاء الخصمان گویند هرکه این نماز بخواند جناب
خداوند تعالے دشمنان او را از و راضی کند. ایضاً چهار رکعت بگذارد و در هر رکعت آیة الکرسی
یکبار و سورهٔ اخلاص ده بار بخواند و بعد سلام مراد خواهد بیشک قبول شود ایضاً چهار رکعت
بگذارد و در هر رکعت سورهٔ اخلاص پانزده بار بخواند و ثواب این نماز بحضرت امام حسن و حضرت
امام حسین علیهما السلام هدیه کند این هر دو شاهزادهٔ کونین در روز قیامت شفاعت او کنند
و این نماز منقول است از حضرت شیخ شبلی قدس سره۔

جوہر اہل مکاشفات میفرمایند هرکه ده روز اول محرم هر روز دو رکعت بگذارد و بعد
سلام هزار بار درود بخواند و نیاز حضرت امام حسین علیه السلام کند اجر عظیم یابد۔

جوہر بدانکه روز عاشورا نزدیک جناب خداوند تعالے نهایت بزرگ ست و فرمود
حضرت سرور عالم صلی الله تعالے علیه و آله و اصحابه وسلم هرکه بروز عاشورا ده سنت بجا آرد گویا
ده هزار سال عبادت حضرت خداوند تعالے کرد و این ده سنت را حضرت اسد الله الغالب
کرم الله تعالے وجهه در نظم آورده اند و ترجمه اش اینست روزه داشتن و نماز خواندن و دست
شفقت بر سر یتیم فرود آوردن و غسل کردن و با یکدیگر صلح نمودن و برای عیادت بیمار رفتن
و وسعت طعام یعنی عیال و مسکین و محتاج و گرسنه را طعام دادن و زیارت علماء دین کردن
و اکتحال و دعا خواندن و لازم ست که درین نیت صالح محض اتباع سنت باشد و خیال تزئین
نیاید زیرا که این روز حزن عظیم ست برای مومنین چنانچه در بعضے ملفوظات حضرت مخدوم
شیخ شرف الحق والدین بهاری قدس سره است که بروز عاشورا سیدی تشریف آوردند آنحضرت
فرمودند که امروز یوم الحزن ست و برای شما مخصوص و ما طفیلی هستیم۔

جوہر صاحب مرقعه در آداب یوم عاشورا میفرمایند. فراخ کردن طعام بر عیال و
صوم و صدقه و سکوت از لغو و فحش و پیوستن رحم و زیارت قبور رفتن و سلام بر برادر مسلمان
گفتن و مصافحه کردن و تعطیر و لقمه حلوا خوراندن و آشتی کردن و اکساء عور و متابعت جنازه
و ار و اظهار حلق راس و افطار کنانیدن و هدایت ضال و قرآن مجید خواندن و تسبیح گفتن
هفتاد بار و دست بر سر یتیم فرود آوردن و اصلاح ذات البین و فراش مادر و پدر درست کردن
و زیارت علماء دین کردن و گریستن از خوف جناب خداوند تعالے و ارضاء الخصماء و اکتحال

ودعای روز عاشورا خواندن انتہی ودعاے روز عاشورا اینست اللھم اجعلنی ممن دعاک فاجبتیہ وآمن بک فہدیتہ ورغب الیک فاعطیتہ وتوکل علیک فکفیتہ واقرب منک فادنیتہ اللھم امدد لعیشی مدا واجعل لی فی قلوب المومنین ودا اللھم انی اسئلک الایمان بک واسئلک الفضل من الرزق واسئلک العافیۃ فی الدنیا والآخرۃ یاذا الجلال والاکرام

جواہر ہرکہ روز عاشورا ہفتاد بار این تسبیح بخواند جناب خداوند تعالی او را ببخشد حسبی اللہ ونعم الوکیل۔

جواہر فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کہ ہرکہ روز عاشورا بگوید لا الہ الا اللہ العلی الاعلی لا الہ الا اللہ رب السموات والارض وما بینہما وماتحت الثری جناب خداوند تعالے آن بندہ را بنظر رحمت بیند واین دعا بخواند اللھم ارزقنی کمال الحسنی وسعادۃ العقبی وخیر الآخرۃ والاولے۔

جواہر ہرکہ یوم عاشورہ ہفت بار این دعا بخواند دران سال نمیرد سبحان اللہ ملاء المیزان ومنتہی العلم ومبلغ الرضاء وزنۃ العرش لا ملجاء ولا منجاء من اللہ الا الیہ سبحان اللہ عدد الشفع والوتر وعدد کلمات اللہ التامات کلہا واسئلہ السلامۃ برحمتک یا ارحم الراحمین لاحول ولاقوۃ الا باللہ العلی العظیم وہو حسبی ونعم الوکیل ونعم المولے ونعم النصیر وصلے اللہ تعالے علی خیر خلقہ محمد وآلہ اجمعین۔

جواہر ہرکہ در روز عاشورا سہ بار این دعا بخواند دران سال از ہر آفت محفوظ ماند ومراداو برآید بسم اللہ الرحمن الرحیم الہی بحرمت الحسین واخیہ وامہ وابیہ وجدہ وبنیہ فرج عما انا فیہ وصلی اللہ تعالی علی خیر خلقہ محمد وآلہ اجمعین۔

جواہر ہرکہ در روز عاشورا این دعا بخواند ہر مرادے کہ از جناب خداوند تعالے خواہد بیابد ودرآن سال از ہر آفت محفوظ ماند بسم اللہ الرحمن الرحیم اللھم یا قابل توبۃ آدم یوم عاشوراء یا مسکن سفینۃ نوح علی الجودی یوم عاشوراء یا جامع شمل یعقوب یوم عاشوراء یا کاشف ضر ایوب یوم عاشوراء یا فارج کربۃ ذی النون یوم عاشوراء یا غافر ذنب داؤد یوم عاشوراء یا سامع دعوۃ موسی وہارون یوم عاشوراء یا رافع عیسی ابن مریم یوم عاشوراء یا ناصر محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وسلم

یوم عاشوراء یا ولی الحسنات یا دافع السیأت یا حی یا قیوم یا ذا الجلال والاکرام یا مالک یوم الدین ایاک نعبد و ایاک نستعین وصلی اللہ تعالےٰ علی خیر خلقہ محمد و آلہ واصحابہ اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین

جوہر ہر کہ روز عاشورا روزہ دارد ثواب ہزار حج وعمرہ وہزار شہید یابد و مفرد صوم گرفتن مکروہ است بمشابہت یہود بلکہ تا عاشورا ختم نماید واگر نہم ودہم و یازدہم روزہ دارد نہایت خوب است و ہر کہ افطار کناند صائم را گویا کہ تمام امت محمد علیہ الصلوٰۃ والسلام را افطار کنانیدہ باشد

جوہر چون روز عاشورا غسل کند ہنوز خود را نپوشیدہ باشد آمرزیدہ شود و ہفت بار آب نوگیرد و ہر بار این دعا بخواند حسبی اللہ وکفی سمع اللہ لمن دعا لیس وراء اللہ منتہی من اعتصم بحبل اللہ نجا

جوہر ہر کہ در شب اول ماہ صفر چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد فاتحہ سورۂ اخلاص پنج بار بخواند جناب خداوند تعالےٰ از ہر بلا محفوظ دارد و بعد و ہر بلا کہ در ماہ صفر نازل می شود بروی رحمت نازل فرماید

جوہر ہر کہ در شب اول و روز اول ماہ صفر چہار رکعت بگذارد و در اول سورۃ الکافرون و در دوم سورۃ اخلاص و در سوم سورۃ الفلق و در چہارم سورۃ الناس پانزدہ بار بخواند و بعد سلام ہفتاد بار بگوید سبحان اللہ والحمد للہ ولا الٰہ الا اللہ واللہ اکبر از ہر بلا و آفت محفوظ ماند و ثواب عظیم یابد

جوہر ہر کہ بست و نہم ماہ صفر چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت سورۂ اخلاص پانزدہ بار بخواند عمرش دراز گردد

جوہر در آخرین چہار شنبہ ماہ صفر قبل طلوع آفتاب غسل کند و بعد طلوع دو رکعت بگذارد و در اول قل اللّٰہم تا بغیر حساب و در دوم قل ادعوا اللہ او ادعوا الرحمٰن تا آخر سورت و بعد سلام درود بخواند و بعد این دعا اللّٰہم اصرف عنی شر ہذا الیوم واعصمنی من شومہ واجنبنی عما اخاف فیہ من نحوساتہ وکرباتہ بفضلک یا دافع الشرور و یا مالک النشور یا ارحم الراحمین

جوہر روز آخرین چہار شنبہ وقت چاشت چہار رکعت بگذارد و ہم دران روز سورۂ الم نشرح و سورۂ والتین و سورۂ النصر و سورۂ اخلاص ہفتاد ہفتاد بار بخواند جناب خدا تعالےٰ

اورا صاحب دولت کند۔

جوہر روز آخرین چہار شنبہ چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعتے ہفدہ بار سورۃ الکوثر و پنج بار سورۂ اخلاص بخواند و بعد از سلام این دعا بخواند اللّٰھم یا شدید القوی و یا شدید المحال و یا عزیز ذللت بعزتک جمیع خلقک یا محسن یا مجمل یا مفضل یا منعم یا مکرم یا لا الٰہ الا انت یا ارحم الراحمین جناب خداوند تعالےٰ اورا از بلاہا تا سال دیگر نگاہدارد

جوہر در سیر الاولیا مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالےٰ بسرہ العزیز میفرمودند کہ روز چہار شنبہ آخرین ماہ صفر قوی با برکت ست ہر کہ ہست درین روز انچہ می تواند الطعام می کند طعام داد ان ۱۲ و چیزی از خود جدا می کند و بفقرا میدہد

جوہر ہر کہ در اول شب ماہ صفر و شب پانزدہم و شب بست و نہم این دعا بخواند از بلاہا محفوظ ماند اللّٰھم احرس بنفسک عینی و اہلی و مالی و دینی و دنیائی التی ابتلیتنی بصحبتہا بحق الابرار و الاخیار اللّٰھم یا شدید القوی و یا شدید المحال و یا عزیز ذللت بعزتک جمیع خلقک یا محسن یا مجمل یا مفضل یا منعم یا مکرم یا لا الٰہ الا انت یا ارحم الراحمین۔

جوہر بدانکہ در ماہ صفر بسیار بلاہا نازل میشود پس باید کہ صدقہ ہا دہد۔

جوہر روز چہار شنبہ آخرین ماہ صفر این ہفت سلام بنویسد و بآب بشوید و بنوشد از بلاہا محفوظ ماند سلام قولًا من رب الرحیم سلام علی نوح فی العالمین سلام علی ابراھیم سلام علی موسٰی و ہارون سلام علی آل یٰسین سلام علیکم طبتم فادخلوہا خالدین سلام ہی حتی مطلع الفجر

جوہر ہر کہ اول شب و اول روز ربیع الاول چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد فاتحہ سورۂ اخلاص ہفت بار بخواند فائدہ بسیار است

جوہر ہر کہ پنجم و شانزدہم و بست و ششم ربیع الاول روزہ دارد ثواب بسیار ست و ہر کہ دوازدہم این ماہ روزہ دارد ثواب ہزار سالہ عبادت یابد و در ماہ ربیع الاول صحابہ بست رکعت بہ ہدیہ جناب سرور عالم صلی اللہ تعالےٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم خواندہ اند در ہر رکعتے بعد فاتحہ سورۂ اخلاص بست و یکبار بعد از ان صد بار درود و دو بار سورۂ یٰسین بخواند و ثواب آن بحضرت سرور عالم صلی اللہ تعالےٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم بفرستد ــــ

جو ہر ہر کہ روز اول ربیع الآخر و شب پانزدہم و بست و نہم این ماہ چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد فاتحہ سورۂ اخلاص پنج بار بخواند نوشتہ شود برائے او ہزار نیکی و محو شود ہزار بدی و پیدا شود بعد د ہر رکعت حور

جو ہر ہر کہ در اول شب و اول روز ربیع الآخر چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعتی بعد فاتحہ سورۂ اخلاص نہ گان بار بخواند ثواب بسیارست و اگر پنج بار سورۂ اخلاص بخواند ہشتاد نیکی زیادہ کنند و ہشتاد بدی محو نمایند و ہر کہ روزہ دارد دہم و بستم و بست و ششم این ماہ ثواب بسیارست۔

جو ہر ہر کہ در شب اول و روز اول جمادی الاولے چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد فاتحہ یازدہ بار سورۂ اخلاص بخواند جناب خداوند تعالے گناہ نود ہزار سال بہ بخشد و برای او عبادت نود سال نوشتہ شود

جو ہر ہر کہ در دوم و دوازدہم و بست و یکم جمادی الاولیٰ روزہ دارد ثواب بسیارست۔

جو ہر ہر کہ در شب اول و اول روز جمادی الاخری چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت سیزدہ بار سورہ اخلاص بخواند برائے او نیکی صد ہزار سال نوشتہ شود و محو کردہ شود بدی صد ہزار سال

جو ہر در شب اول ماہ رجب دہ رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد فاتحہ آیۃ الکرسے سہ بار و سورۂ اخلاص ہفت بار و بعد سلام سورۂ فاتحہ و آیۃ الکرسی و سورۂ اخلاص و سبحان اللہ تا عظیم و استغفار و درود دہ دہ بار جناب خداوند تعالے او را بہ بخشد و بعدد ہر موے بدن او ہزار ہزار نیکی بنویسد و ہزار ہزار بدی از و محو کند و برائے او ہزار خانہ در بہشت بنا فرماید۔

جو ہر ہر کہ غسل کند در اول ماہ رجب و درمیان و آخر آن بیرون آید گویا کہ دران روز پیدا شدہ پس در اول بعد بلند شدن آفتاب غسل کند و درمیان بعد دوپہر و در آخر بعد ظہر و بعد غسل اول دہ رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد فاتحہ سورۃ الکافرون یکبار و سورۂ اخلاص سہ بار بخواند و بعد سلام این دعا بخواند اللھم لا مانع لما اعطیت ولا معطی لما منعت و لاراد لما قضیت ولا ینفع ذالجد منک الجد ثواب عظیم یابد۔

جو ہر در ماہ رجب و شعبان و رمضان تا روز عید الفطر بخواند سورۂ فاتحہ و آیۃ الکرسی

سورۃ الکافرون

وسورۃ الکافرون وسورۂ اخلاص وسورۃ الفلق وسورۃ الناس وسبحان اللہ
وبحمدہ تاعظیم ودرود و اللھم اغفرلے ولوالدے تاامواتـ
جو ہر ہر شب رجب سورۂ اخلاص وسورۂ فاتحہ وسورۃ الفلق وسورۃ الناس
یکبار بخواند جناب خداوند تعالی بروسکرات موت آسان کند ونجات دہد از عذاب قبرو
ہر کہ ہر جمعہ از ماہ رجب سورۂ اخلاص صدبار بخواند نوری باشد اورا در روز قیامت کہ در روشنی
آن در بہشت آید۔

جو ہر در ماہ رجب استغفار بسیار گوید و فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ
واصحابہ وسلم ہر کہ در ماہ رجب استغفار گوید صدبار حضرت خداوند تعالے محو فرماید از وی بدی
وبنویسد برای او ہزار نیکی و در سہ روز آخر این ماہ نیز استغفار بگوید

جو ہر در کلام قدسی ست کہ ہر کہ در ماہ رجب ہزار بار بگوید استغفر اللہ ذا الجلال والاکرام
من جمیع الذنوب والآثام جناب خداوند تعالی اورا بخشد

جو ہر ہر روز بخواند در ماہ رجب صدبار استغفر اللہ من کل ذنب کلھا سرھا وجرھا صغیرھا
وکبیرھا وظاہرھا وباطنھا قدیمھا وجدیدھا اولھا وآخرھا واتوب الیہ اللھم
اغفرلے برحمتک

جو ہر صلوۃ لیلۃ الرغائب دوازدہ رکعت ست بشش سلام در ہر رکعت بعد فاتحہ
سورۃ القدر سہ بار وسورۂ اخلاص دوازدہ بار بخواند و بعد از فراغ ہفتاد بار بگوید اللھم
صل علی محمدن النبی الامی وعلی آلہ واصحابہ وسلم بعدہ سر بسجدہ نہد و دران ہفتاد بار
بگوید سبوح قدوس ربنا ورب الملائکۃ والروح بعدہ بنشیند وہفتاد بار بگوید رب
اغفر وارحم وتجاوز عما تعلم فانک انت العلی العظیم وباز بعدہ سجدہ کند وہفتاد بار
بگوید سبوح قدوس تا آخر وہم در سجدہ حاجت خواہد جناب خداوند تعالی ہمہ گناہان او
بہ بخشد وحاجتش برآرد واین نماز را در اول شب جمعہ ماہ رجب بعد از نماز شام می گذارند
وبجماعت نیز آمدہ وبعضے میفرمایند کہ اول پنجشنبہ کہ درین ماہ آید روزہ دارد وبعد از سنت
نماز مغرب شش رکعت بسہ سلام اوابین گذارد ودر ہر رکعت بعد از فاتحہ سورۂ اخلاص
سہ بار بخواند بعد از ان نماز لیلۃ الرغائب بگذارد ورغائب عطا ہاے کثیر وچیز ہاے مرغوب
جمع رغیبہ است واہل اللہ را درین شب از حق تعالے عطا ہاست ودر فوائد الفواد مذکور ست

کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالے بسرہ المبارک بر لفظ مبارک راندند نمازے کہ در
لیلۃ الرغائب آمدہ ہر کہ آنرا بگذارد او دران سال نمیرد۔

جوہر در لیلۃ الاستفتاح یعنی شب پانزدہم رجب دہ رکعت بگذارد و در ہر رکعت
سہ بار آیۃ الکرسی و پانزدہ بار سورۂ اخلاص بخواند ثواب عظیم یابد۔

جوہر در یوم الاستفتاح یعنی پانزدہم رجب پنجاہ رکعت بگذارد نزدیک بلند شدن
آفتاب و در ہر رکعت سورۂ اخلاص و سورۃ الفلق و سورۃ الناس یکبار بخواند
ثواب عظیم یابد۔

جوہر در شب معراج دوازدہ رکعت بیک سلام و شش قعدہ بگذارد و بعد سلام
سبحان اللہ و الحمد للہ تا آخر و استغفار و درود یک صد بار بخواند دعا کند حاجتش برآید
و شب معراج نزد اکثر شب بست و ہفتم رجب ست و نزد بعضے شب ہزدہم رمضان المبارک
و ہم دران شب سورۂ معراج بخواند ثواب عظیم یابد۔

جوہر شب بست و ہفتم رجب شش رکعت بگذارد و در ہر رکعتے بعد فاتحہ سورۂ اخلاص
ہفت بار بخواند و بعد از سلام حاجت خواہد یابد و از روی ثواب چنین باشد کہ بست حج گزاردہ
باشد و سی بردہ آزاد کردہ و کوہ زر صدقہ دادہ و روز قیامت از جملہ رستگاران باشد و این
شب رحمت ست ہر کہ این شب را زندہ دارد از رحمت و نعمت جناب خداوند تعالی الا نصیب باشد
ہفتاد ہزار فرشتہ مقرب از آسمان با طبق ہاے نور درین شب فرود آیند و در خانہا روند
کسانے کہ امشب زندہ دارند و از معاصی دور طبق ہاے نور را بر سر ایشان ایثار کنند۔

جوہر شب اول شعبان دوازدہ رکعت بگذارد و در ہر رکعت سورۂ اخلاص
پانزدہ بار بخواند ثواب بسیارست

جوہر چہاردہم شعبان بست رکعت بگذارد و در ہر رکعت آیۃ الکرسی و سورۃ الکافرون
یکبار و سورۂ اخلاص نہ بار و بعد از سلام کلمہ تمجید و درود صد بار بخواند ثواب بسیارست

جوہر در شب برات صد رکعت بگذارد و در ہر رکعت سورۂ اخلاص دہ بار ایضاً
سی رکعت بگذارد و در ہر رکعت سورۃ القدر یکبار و سورۂ اخلاص سہ بار و
از سلام کلمہ تمجید و درود صد بار بخواند بعدہ سہ بار آیۃ الکرسی خواندہ دعا کند
حاجتش برآید۔

جواہر در سنت نماز بامداد سورۂ الم نشرح و سورۃ الفیل بخواند و این برای دفع بواسیر و دمامیل نیز آمدہ و در چہار سنت نماز پیشین از کافرون تا اخلاص و در دو دو آیۃ الکرسی تا خالدون و آمن الرسول و در سنت نماز دیگر از سورۃ الزلزال تا سورۃ تکاثر یا در اولے سورۂ والعصر چہار بار پس سہ بار پس دو بار پس یکبار و در سنت نماز شام سورۃ الکافرون و سورۂ اخلاص و در سنت بعد از فرض نماز خفتن آیۃ الکرسی تا خالدون و آمن الرسول و اگر چہار رکعت بخواند آیۃ الکرسی و آمن الرسول و شہد اللہ و قل اللہم تا بغیر حساب و در چہار سنت چہارگانی اول نیز ہمین قراءت ست و در نماز وتر سورۃ الاعلی یا سورۃ القدر و کافرون و اخلاص۔

جواہر چہار آیۃ ست و در ہر آیتے دہ قاف ست و آنرا آیات حرب گویند و خاصیت آن ظفر و نصرت ست بر اعدا و القاے رعب در قلوب ایشان چون خواندہ شود بروے دشمن او مغلوب و مقہور گردد و کفایت کند شر ہر ظالم را اول در سورۂ بقر الم تر الی الملاء من بنی اسرائیل الخ دوم در سورۂ آل عمران لقد سمع اللہ قول الذین قالوا ان اللہ الخ سوم در سورۃ النساء الم تر الے الذین قیل لہم کفوا ایدیکم و اقیموا الصلوۃ و آتوا الزکوۃ الخ چہارم در سورہ مائدہ واتل علیہم نباء ابنی آدم بالحق اذ قربا قربانا الخ ہر کہ این آیات را بنویسد و در سر دستار نہد و نزد پادشاہ غیور و حاکم مغرور رود و یا با خصم قوی ملاقات کند ہیبت وی در دل ایشان استیلا یابد و دشمن زبون شود و چون بر علم لشکر نویسد در ہر سپاہ کہ آن علم را نصب کنند فتح و ظفر در انجانب بود و بعضی میفرمایند کہ یک آیۃ دیگر باید افزود از سورۂ رعد قل من رب السموات والارض تا القہار و چون این آیات را بر علم نویسد باید کہ در تحت ہر قافے کہ در ضمن کلمات ست علیحدہ یک قاف نویسد و در تحت آن بر قم ہندسی عدد صد نیز رقم زند زیرا کہ این حرف و ارقام در حصول مقصود و مرام دخل تمام دارد

جواہر سورۂ طٰہٰ برای نصرت بر اعدا بست و یکبار بخواند۔

جواہر ہر کہ سورۂ محمد یا سورۂ فتح در وقت مصاف چہل و یکبار بخواند منصور و مظفر گردد

جواہر اگر برائے فتح و نصرت یازدہ بار سورۂ یٰسین بخواند مراد حاصل شود و بعضے بست و یکبار میفرمایند

جوہر چون کسی سورۂ فیل درمیان ہر دو صف لشکر چند بار بخواند خوف بر لشکر مخالف غلبہ کند پشت دہند و روی بہزیمت آرند و اگر وقت تقابل و تعارض دشمن بخواند دشمن مغلوب و مقہور وے شود ـ

جوہر قبضہ خاک از میان میدان محاربہ بگیرد و بخواند بروے سیہزم الجمع و یولون الدبر ۵ بل الساعۃ موعدہم والساعۃ ادھی وامر ۵ از سورۂ قمر و آن مشت خاک را بر طرف دشمنان بریزد و اگر دران محل باد بطرف دشمن رود بغایت مناسب و در حین خاک پاشیدن بجانب دشمن بگوید شاہت الوجوہ آن لشکر بشکند و رعبے بر ایشان گماشتہ شود ہمہ فرار نمایند

جوہر سورۃ النصر براے نصرت بر اعدا شب دوازدہم ماہ رجب ہفتاد و یکبار بخواند بعدہ سجدہ کند و دران بست وپنج بار یا فتاح گوید

جوہر اگر در معرکہ جنگ حاضر شود بخواند سورۃ الزلزال را و دو دست خود بر زمین زند و خاکے بجانب خصم بیندازد و سر خود را از دست خود مسح کند پس بخواند فاضرب لہم طریقا فی البحر یبسا لا تخف درکا ولا تخشی ۵ وجعلنا من بین ایدیہم سدا ومن خلفہم سدا فاغشینٰہم فہم لا یبصرون ۵ غالب آید بر دشمن و فیروزی نصیب او شود و این از اسرار است ـ

جوہر سورۃ الفتح براے نصرت بر اعدا و کفایت مہمات تا شش روز بخواند روز اول شش بار و باقی ایام ہفت بار و شروع از شنبہ کند و ہر روز روزہ دارد و ہر روز بعد اتمام ورد ہفتاد بار درود بخواند و سورۃ النصر و سورۃ الاخلاص و معوذتین ہر یک سہ بار و سورۂ قریش ہفت بار و آیۃ الکرسی یکبار و وان یکاد الذین کفروا لیزلقونک بابصارہم لما سمعوا الذکر ویقولون انہ لمجنون ۵ وما ہو الا ذکر للعلمین ۵ از سورۂ ن یکبار ـ

جوہر لن یضروکم الا اذی ط تا یعتدون از سورۂ آل عمران بر تیر شمشیر نقش کند یا بر سنان نیزہ یا بر مغفر در روز دوشنبہ و نزد بعضی در ساعت ہفتم از روز یکشنبہ و نقاش بوقت نقش کردن صائم باشد وطاہر البدن و نظیف اللباس پس ہر کہ با آن آلہ روی بحرب دشمن آرد غالب گردد و شکست و ہزیمت بر خصم افتد

جوہر ہر کہ بہ نیت ہلاک دشمن سہ شب ہر شب ہزار بار القابض بخواند آن دشمن
ہلاک شود یا ازان موضع آوارہ گردد

جوہر معوذتین برای دفع حاسدان وظالمان بعد نماز دیگر سہ بار مواظبت نماید۔

جوہر ہر کہ بر دی دشمن بخواند یا سبوح یا قدوس یا غفور یا ودود دشمن مقہور شود

جوہر سورۃ الہمزہ بجہت دفع بدگویان وحاسدان ہفتاد بار بخواند۔

جوہر سورۂ والطور بجہت پناہ یافتن از دشمن در شبہای جمعہ سہ بار بخواند۔

جوہر ا ب ت ث ط ظ ف ک ل لا ی این صور یازدہ گانہ را خواص عجیبہ است
وبعضے ازان اینست کہ اگر کسے را در عضوے از اعضا دردے پیدا شود مثل رمد وصداع
ووجع صدر وبطن وظہر وید ورجل وغیر آن از اوجاع ظاہری وباطنی باید کہ حرف اول را
از اسم عربی آن بگیرد ودرمیان این حروف یازدہ گانہ درج کند مثلا رمدے در عین وے
ظاہر شد باید کہ حرف اول وے را کہ ع ست با حروف مذکورہ بیامیزد بر ینوجہ اع بع
تع ثع طع ظع فع کع لع لاع یع وبعد ازان امتزاج مجموع
حروف را ترکیب کند بر ینوجہ اعبع تعثع طعظع فعکع لعلاعیع انگاہ این نوشتہ را
صاحب رمد بیاویزد اگر فائدہ ظاہر شود فبہا والا حرف دوم عین را کہ ی ست بدہمین اسلوب
کہ مذکور شد با حروف یازدہ گانہ در ذیل معمول بیامیزد وصاحب رمد بجل آن قیام نماید واگر بآن بہتر
نشود حرف سوم عین را کہ ن ست بہمان نوع امتزاج دہد وترکیب کردہ در ذیل این دو نوشتہ
رقم زند وباخود نگاہ دارد رمد زائل شود ودر سائر امراض واعراض کہ بر بدن وارد شود عمل برین
موجب ست ودر تحصیل بسیاری از مطالب ومقاصد این اعمال را می توان کرد مثلا در اعمال
محبت اسم طالب ومطلوب را بہمان کیفیت امتزاج دادہ ترکیب نماید بساعت سعد وباخود
نگاہدارد یا در موضعے پاکیزہ محفوظ کند ودر اعمال عداوت ملاحظہ ساعات نحس کردہ ترکیب کند
بنام دشمن ودر موضع تاریک یا در قبر قدیم دفن کند تا مقصود حاصل شود۔

جوہر ہر کرا در عضوے از اعضا مرضی عارض شود مثل رمد یا صداع یا غیر آن
باید کہ حروف اسم عربی آن عضو بگیرد ومابین الف وہا کہ حروف اول وآخر اسم مبارک
اللہ است رقم زند مثلا برای دفع رمد بگیرد حروف عین را ودرمیان الف وہا بطریق
اتصال یا انفصال رقم زند اول بر ینوجہ اعہ ایہ انہ دوم بر ینوجہ اع ھ ای ھ ان

پس نوشته را بیاویزد چنانکه نزدیک بآن عضو بود مرض وی زود زائل شود و طریق دیگر در استخراج آنحروف اینست که حرفے را از حروف آن عضو بعد از الف و ہا رقم زند بطریق اتصال یا انفصال اول بر بنوجه اهع اهی اهن دوم بر بنوجه اهع اهے اهن –

جوہر بر لوح طاہر ریگ طاہر اندازد و چوبے در دست گیرد و بنویسد ابجد ہوز حطی و چوب بر حرف اول نہد و سخت گیرد و یکبار فاتحہ خواند صاحب درد انگشت بر جای درد دارد پس بپرسد که شفا یافتی در درد خود اگر یافت فہو المراد و الا نقل کند چوب را بجانب حرف ثانی و بخواند فاتحہ دوبار و سوال کند که شفا حاصل شد اگر حاصل شد فہو المراد و الا نقل کند بحرف ثالث و فاتحہ سه بار خواند و سوال کند ہمین طور و این مجربست برای درد دندان و ریاح و غیر ذلک –

جوہر ہر که بمشک و زعفران و گلاب کتابت کند این حروف را در روز شنبه که معروفست لبت النور و آن شنبه بود که یکے از ایام بیض افتد که سیزدہم و چہاردہم و پانزدہم ماہ است بر ظرف چینی یا زجاجی پس محو کند و بیاشامد و قدرے ازان در چشم کشد در آن سال از رمد ایمن بود و آن حروف اینست الم المص المر کہیعص طہ طسم طس یس ص حم عسق ق ن

جوہر چہل و یکبار سوره فاتحہ بر درد چشم بخواند شفا یابد –

جوہر المشکور ہر کرا تاریکی چشم بود چہل و یکبار بر آب خوانده بدمد بخورد و بر چشم مالد شفا یابد و نزد بعضے بر کف دست خود بدمد و دست در آب نہد و بر چشم مالد –

جوہر برای روشنی چشم و دفع درد الله لا اله الا ہو الحی القیوم بگوید بر انگشت بدمد و بر چشمہا مالد باز گوید الم الله لا اله الا ہو الحی القیوم و ہمچنان کند و باز گوید و عنت الوجوہ للحی القیوم و ہمچنان کند

جوہر بعد از نماز عشا دو رکعت برای روشنائی چشم بگذارد و در ہر رکعتی سوره الکوثر پنج بار بخواند و بعد سلام سه بار گوید اللہم متعنی بسمعی و بصری و اجعلہما الوارث منی و بعضے بعد از نماز شام این نماز کنند و در ہر بار که دعا خوانند بر انگشت نر بدمند و بر چشم فرود آرند

جوہر کہیعص حم عسق سه بار گوید ده حروف ست ہر حرفے گوید و عقده بندد و بعده بر چشم فرود آرد صحت یابد

جوہر سوره والعصر بجہت دفع درد چشم ہفتاد بار بخواند –

جوہر چون چشم بپرد این آیہ قرآن مجید بخواند۔

جوہر ہر کہ سورۂ اخلاص بخواند و بر چشم بدمد شفا یابد۔

جوہر اللہ نور السموات والارض ط مثل نورہ کمشکوٰۃ فیہا مصباح ط المصباح فی زجاجۃ ط الزجاجۃ کانہا کوکب دری یوقد من شجرۃ مبارکۃ زیتونۃ لا شرقیۃ ولا غربیۃ یکاد زیتہا یضیئ ولو لم تمسسہ نار ط نور علیٰ نور ط یہدی اللہ لنورہ من یشاء ط ویضرب اللہ الامثال للناس ط واللہ بکل شئ علیم ہر روز بامداد پنجبار بخواند و بر چشم بدمد ہر زحمتی کہ در چشم باشد دفع گردد

جوہر فکشفنا عنک غطاءک فبصرک الیوم حدید ہر روز بر ہر دو ظفر ابہام ہفت بار بخواند و ہر بار درود بعدہ تفل کند بر ہر دو ابہام و مسح کند با ہر دو ابہام ہر دو چشم را ہر دو چشم او از آفات محفوظ ماند

جوہر ان اللہ یمسک السموات والارض ان تزولا ولئن زالتا ان امسکہما من احد من بعدہ ط انہ کان حلیما غفورا از سورۂ فاطر اگر در چشم سرخ باد یا ناخنہ یا روشنائی کم باشد این آیہ را بخواند و بر دست بدمد و بر روی فرود آرد و بر آب تازہ بدمد و بخورد و بدان چشم بشوید کہ قطرہ بر زمین نیفتد۔

جوہر از اکثر مشائخ منقول ست کہ در دعوت سورہ و آیات قرآن مجید رجعت نیست و اداء نصاب در زکوٰۃ وغیرہ نیز نیست

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم یا دلیل المتحیرین و یا غیاث المستغیثین و یا مجیب الدعوات المضطرین و یا الہ العلمین و یا خیر الناصرین بحق ایاک نعبد و ایاک نستعین وصلی اللہ تعالیٰ علیٰ خیر خلقہ محمد و آلہ و اصحابہ اجمعین وسلم تسلیما کثیرا کثیرا برحمتک یا ارحم الراحمین ہر کہ این دعا بخواند دیو و پری او را ایذا نرسانند۔

جوہر چون سفر کنی سہ بار سورۂ فاتحہ بخوانی و آیۃ الکرسی و سورۂ اخلاص باد ضم کنے محفوظ باشے۔

جوہر سورۃ النباء را مداومت نماید از راہزنان و دزدان در امان ماند ان شاء اللہ تعالیٰ

جوہر سورۃ الغاشیہ بجہت سلامتی در سفر سہ بار بخواند۔

جوہر اگر مسافر سورۂ والطور بخواند از ہمہ بدیہای راہ ایمن گردد۔

جوہر طبرانی و ابن عساکر روایت کردہ اند کہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند چون بہ بینید شما آتش را کہ درگرفتہ است تکبیر برارید زیراکہ تکبیر می میراند آنرا و این عمل از مجربات صحیحہ است

جوہر ہر کہ سورۃ المعارج یا سورۂ نوح یا سورۃ الطارق وقت خواب بخواند یا کلمہ تمجید سہ بار بر سینہ بدمد از احتلام ایمن بود

جوہر برای جدائی درمیان دو کس نان ماش را بر روغن چرب نمودہ و بالایش ہیل و یکبار سورۂ مزمل خواندہ پیش سگ سیاہ بدارد

جوہر بر یکطرف پارچہ کاغذ بنویسد بسم اللہ الرحمن الرحیم خیر امن اللہ العزیز الحکیم و نام خود و نام مادر خود بنویسد طرف دوم ہمون پارچہ افعل بنویسد و در پارچہ کاغذ دوم نیز آیۃ مذکور و نام خود و نام مادر خود بنویسد و طرف دوم ان لاتفعل بنویسد آنگاہ دو رکعت نماز گذارد و زیر مصلا ہر دو پارچہ مذکور نہد و بعد سلام ہفتاد بار در سجدہ بخواند اللہم اجعلنی خیرا فی جمیع اموری کلہا خیرا فی عاقبتی برحمتک یا ارحم الراحمین بعدہ سر از سجدہ بردارد و از گل پاک دو غلولہ سازد و ہر دو پارچہ مذکور را درمیان آن ہر دو غلولہ نہادہ در کاسہ آب اندازد و کلمہ طیبہ می خواندہ باشد یک پارچہ کاغذ از غلولہ جدا شدہ بر روی آب آید اگر دران افعل نوشتہ باشد کار کند و اگر لاتفعل نوشتہ باشد نکند و درین میان با کسی سخن نگوید این استخارہ از مجربات صحیحہ است۔

جوہر سورۂ تبت برای دفع رہزنان و دزدان و چشم بندی عکاسان ہفت بار بی تسمیہ خواندہ جانب ایشان بدمد مقہور گردند

جوہر چون شیر را بیند تکبیر گوید محفوظ ماند۔

جوہر یا دائم بلا فناء و یا قائم بلا زوال و یا مشیر بلا وزیر نوشتہ با خود دارد شیر او را زیان نرساند و برای دفع دشمنان ہمیشہ بخواند۔

جوہر سورۂ فیل چند بار بخواند از بادہای عنیف [درشت ۱۲] و ریاح عاصفہ [باد سخت ۱۲] تسکین گردد۔

جوہر وقالوا الحمد للہ الذی اذہب عنا الحزن ط ان ربنا لغفور شکور ۵ ہر کہ این آیۃ بسیار بخواند ہر غم کہ داشتہ باشد زائل گردد و ہر کس کہ او را بیند دوست دارد

جوهر اجماع طائفه از مشائخ است که هر که بسم الله الرحمن الرحیم شش صد و بست
و پنج بار بنویسد و با خود دارد در چشم عالمیان به هیبت نماید و احدی بر وی دست تصرف نیابد
جوهر سراثیو لزرعی حوشا منوعا عالما طیو شونا سلیخا مایخا ملقو ما یا قیو ما حی
کهیعص و بحق حم عسق و بحق لا اله الا الله محمد رسول الله این ده اسم را برای دفع شر جن
و انس و بلیات و آفات خوانند و نیز برای اخراج جنے که در خانه و منزلے استکانت گزیده باشد
ده بار بخوانند و در هر جهت دم کنند و مر این اسمارا در دفع رجعت اثر عظیم است بر آب
دم کنند و بخورانند

جوهر هر که چهارده حروف نورانی را کتابت کرده در میان رخت نهد محفوظ ماند از
هر آفت و حروف اینست ال م ص ر ک ه ی ع ط س ح ق ن

جوهر هر که خواهد که خزینه نهد و آن از آفتے محفوظ بود از ابتدای تدفین تا وقت فراغت
سوره والعصر لاینقطع بخواند۔

جوهر هر که سورة الجن را بر مخزون خواند از هر حادثے محفوظ ماند۔

جوهر چون بکشتی نشیند اول سورة الفتح بخواند از غرق شدن کشتی ایمن باشد
و خواندن سوره یٰس نیز همین خاصیت دارد

جوهر بسم الله الرحمن الرحیم فالله خیر حافظا و هو ارحم الراحمین فتبارک الله
احسن الخالقین استودع الله دینک و مالک و زوجک بر ریگ دریا بخواند و آنرا
گرد خود اندازد همه پشه و غشق از ان موضع بروند۔

جوهر هر که آیة الکرسی در سفال آب نارسیده نویسد و در انبار غله نهد کرم در ان
غله نیفتد و برکت پیدا شود۔

جوهر آیات حفظ برای حفظ هر چیز نافع است و لا یؤده حفظهما و هو العلی العظیم
الله خیر حافظا و هو ارحم الراحمین و حفظا من کل شیطان مارد و حفظا ذلک
تقدیر العزیز العلیم و حفظناها من کل شیطان رجیم ان کل نفس لما علیها حافظ
بل هو قرآن مجید فی لوح محفوظ و یرسل علیکم حفظة ان ربی علی کل شیء حفیظ
له معقبات من بین یدیه و من خلفه یحفظونه من امر الله انا نحن نزلنا الذکر
و انا له لحافظون و کنا لهم حافظین و ربک علی کل شیء حفیظ الله حفیظ علیهم

وما انت علیہم بوکیل وعندنا کتاب حفیظ الکل اتواب حفیظ وان علیکم الحافظین مرقع

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم ہوالاول والآخر والظاہر والباطن وہو بکل شئی علیم
ہواللہ الذی لاالہ الاہوالحی القیوم لاحول ولاقوۃ الا باللہ العلی العظیم اللہم انی
اسئالک بان لک الحمد لاالہ الاانت یاحنان یامنان یا بدیع السموات والارض
یاذاالطول یاذاالجلال والاکرام اللہم انی اشہد انک اللہ الواحد الاحد الصمد الفرد
الوتر الذی لم یلد ولم یولد ولم یکن لہ کفوا احد یا قدیم الاحسان یا دائم المعروف
یا نورالسموات والارض ونورالانوار کلہا یارب الارباب یا الہنا والہ کل شئی الہاً
واحداً لاالہ الاانت سبحانک انی کنت من الظالمین ربنا ربنا ربنا ربنا آتنا فی الدنیا
حسنۃ وفی الآخرۃ حسنۃ وہب لنا من لدنک رحمۃ انک انت الوہاب واغفرلنا
مغفرۃ من عندک وارحمنا انک انت الغفار واغوثاہ برحمتک استغیث یامغیث
اغثنی بحق الم المص الر المر کہیعص طہ طسم طس یٰس ص حم حمعسق
ق ن یارفیع الدرجات یامجیب الدعوات یاسمیع الدعاء یاسریع الحساب یاخیرالوارثین
یاارحم الراحمین یاقریب یالطیف انت حسبی ونعم الوکیل ہرکہ این دعا را بعدد کلمات
وی کہ فصد وہشتاد ست بخواند مقصود بروجہ احسن میسر شود علماء دین میفرمایند کہ این مستجمع
جمیع اسماست وفوائد ومنافع این دعا زیادہ از انست کہ در حیز تحریر وحیطہ تقریر گنجد لاجرم
بتفصیل آن اقدام نمیرود وہرکہ این دعا را باوجود قرائت بعمل آن قیام نماید باطہارت
در حصول نتیجہ ابلغ وادخل باشد واین دعا در انجاح مرامات واجابت دعوات مدخل تمام است

جوہر ہرکہ ترسان بود از مہمی ودران حال بگوید کہیعص حمعسق لاحول ولاقوۃ
الا باللہ العلی العظیم از انچہ می ترسد ایمن شود وایمنی[12: راہ وجای گذشتن ومجازاً ایمنی سبب] بکرات ومرات آزمودہ شدہ
ومجرب وصحیح است۔

جوہر انی توکلت علی اللہ ربی وربکم ط مامن دابۃ الاہو آخذ بناصیتہا ط
ان ربی علیٰ صراط مستقیم ج فان تولوا فقد ابلغتکم ما ارسلت بہ الیکم ط ویستخلف
ربی قوما غیرکم ج ولاتضرونہ شیئا ط ان ربی علیٰ کل شئی حفیظ ۵ از سورۂ ہود ہرکہ
ترسان باشد از چیزے کہ آدمی از ان می ترسد باید کہ ہر صبح وشام ووقت خواب کردن
وبیدار شدن مداومت نماید برین حضرت خداوند تعالیٰ از ہمہ آفات ویرا نگاہدارد وچون

کسی بر زمینی رسد کہ دیوان و درندگان آنجا بسیار باشند بسیار خواند و ہر کہ سفر دریا کند برین

مداومت نماید از ہمہ اہوال ایمن گردد و بسلامت و عافیت باز آید۔

جوہر سورۃ الفیل بجہت ہلاک دشمن ہزار بار بخواند۔ (خوشحال ۱۲)

جوہر برای ہلاکی دشمن بر ہفت خشت خام بر ہر خشتی ہفت بار سورۂ کوثر بخواند و آن خشتہا را

در چاہے اندازد کہ آنجا مدخل مردمان نباشد و این را مجرب بلا غایت گفتہ اند و اگر این سورہ را

پانزدہ بار بر خاک خواندہ در خانۂ دشمن اندازد خراب گردد۔

جوہر سورۂ انفطرت برای ہلاکی دشمن ہزار بار بخواند۔

جوہر ان اللہ لعن الکافرین و اعد لہم سعیرا۔ خالدین فیہا ابدا ج لا یجدون

ولیا و لا نصیرا ج یوم تقلب وجوہہم فی النار یقولون یلیتنا اطعنا اللہ و اطعنا الرسولا

قدرے آب از چاہ معطل بگیرد و این آیات را بر کاغذ نوشتہ از آن آب بشوید و در منزل دشمن

پاشد و شرط است درین کہ اول کسی را پیش او روانہ نماید و بگوید کہ باز گردد از ین شر و فساد و الا

بلای عظیم متوجہ تو خواہد شد و سہ بار باین عمل کند اگر باز ایستد و توبہ کند فبہا و الا این عمل کند

جوہر برای مقہوری اعدا روز یکشنبہ و دوشنبہ و سہ شنبہ روزہ دارد و بہر دم اختلاط کم کند

و ہر شب سی صد و سی بار سورۃ التکاثر بخواند۔

جوہر سورۂ قریش بجہت ہلاکی دشمن تا نود و نہ روز ہر روز نود و نہ بار بخواند و نیز بہ نیت

دفع شر اعدا ہر روز بعد نماز فجر یازدہ بار و یا یکصد و یکبار مع تسمیہ بخواند و اول و آخر پنجبار درود

جوہر سورۂ رعد برای دفع خصم ہفت بار بخواند۔

جوہر ہر کہ سورۂ مجادلہ را بر مشت خاک خواندہ طرف دشمن اندازد مقہور گردد و از خواص

این سورہ است کہ اگر کسے حق کسی را منکر شود ما بین مدعی و مدعا علیہ مصحف نہد و سوگند

بخورد کہ بحق آن کسے کہ این سورہ و این کتاب را فرو فرستادہ حق فلان در ذمہ من نیست

اگر بدروغ سوگند خورد کور شود یا در ہمان روز ببلاد عقوبت گرفتار گردد مگر آنکہ اقرار نماید

و توبہ کند و این سورہ را بجہت دفع اعدا سہ بار بخواند

جوہر سورۂ بروج برای دفع دشمنان بست و یکبار بخواند۔

جوہر سورۃ الزلزال بجہت دفع دشمن چہل و یکبار بخواند یا ہزار بار یا چہل و یکہزار بار۔

جوہر سورۂ تغابن برای دفع حاسدان در روز جمعہ چہل و یکبار بخواند۔

جوہر ہر کہ سورۃ النحل صد و ہشت بار بخواند دشمنان سرکش دوست و مطیع وی شوند دولت و سعادت وی روز افزون شود۔

جوہر اگر بر خاک گور کہنہ ہفت بار سورۃ مزمل خوانده در خانہ ظالم اندازد خانہ اش ویران گردد۔

جوہر سورۃ الطلاق برائے متفرق شدن دشمنان سہ بار خواند۔

جوہر سورۃ تحریم برائے قادر شدن بر اعدا بست و یکبار بخواند۔

جوہر سورۃ فاتحہ شفای ہمہ دردہاست غیر موت ہر کہ بر ہر بیمار باخلاص بخواند اگر در اجل وی تاخیر بود شفا یابد۔

جوہر مریض بر معوذتین مداومت نماید زود صحت یابد۔

جوہر حضرت ام المومنین عائشہ رضی اللہ تعالےٰ عنہا میفرمایند کہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالےٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم چون در تن مبارک خود رنجی میدیدند معوذتین میخواندند و بر کف دست خود میدمیدند و بر اندام مبارک خود می مالیدند

جوہر ہر کہ سورۃ والذاریات نزدیک بیمار بخواند صحت یابد و تلاوت سورۃ واقعہ نزدیک بیمار نیز موجب راحت بیمار ست و قرات سورۃ مجادلہ بر سر بیمار ہم سبب تسکین اوست

جوہر سورۃ المنافقون بجہت شفائے مریض ہفت بار بخواند و سورۃ الغاشیہ بعدد مذکور نیز ہمین خاصیت دارد۔

جوہر مریض سورۃ الکافرون ہزار و یکبار بخواند صحت یابد۔

جوہر اگر درد سر بود یا درد دندان یا درد اعضا دست بران موضع نہد و پنجاہ یا ہفت بار بگوید بسم اللہ الشافی ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم محمد رسول اللہ اسکن باذن اللہ تعالیٰ ربی وربک اللہ العزیز الحکیم

جوہر بنویسد بر رخساری کہ جانب درد ست بسم اللہ الرحمن الرحیم قل ھو الذی انشاکم وجعل لکم السمع والابصار والافئدۃ قلیلا ما تشکرون ۵ یا اگر خواہد بنویسد ولہ ما سکن فی اللیل والنہار وھو السمیع العلیم و این مجرب ست۔

جوہر صاحب درد شدید روبروے عامل نشیند و از ہر دو دست جائے درد بگیرد و عامل روبرو استادہ سہ بار خواند بسم اللہ الرحمن الرحیم لا الہ الا اللہ کا کوٹ الا اللہ کی کھائی حضرت علی کی چوکی حضرت محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم کی دہائی

و از منتهای بیخ نر انگشت دست چپ تا سر خنصر سه بار دم کند بعده دست راست را تا سر جو و بعده آنگشت
همه انگشتان بر کف دست چپ بزور سه بار زند بعده مریض را گوید که سر را بگذارد و بپرسد
که شفا یافتی اگر شفا یافت فهو المراد و الا جائے که درد باشد باز از هر دو دست بگیرد و عامل
باز همچنان کند

جوهر [illegible] در حلقهٔ اول میخ آهنی زند اگر درد دندان ساکن شود بهتر و الا در
حلقهٔ دوم و الا سوم و چهارم و این حلقه در کاغذ باشد

جوهر لو انزلنا هذا القرآن علی جبل تا آخر سورة الحشر مسکن همه اوجاع و ضربات است
هر که با وضو و طهارت لباس بر عضو دردناک بخواند شفا یابد۔

جوهر و ما لنا الا نتوکل علی الله و قد هدانا سبلنا و لنصبرن علی ما آذیتمونا
و علی الله فلیتوکل المتوکلون ٥ از سورهٔ ابراهیم بنویسد و بهر دو بازو در آویزد درد دستها
زائل گردد۔

جوهر و ان یمسسک الله بضر فلا کاشف له الا هو ط و ان یمسسک بخیر فهو علی
کل شیء قدیر ٥ و هو القاهر فوق عباده ط و هو الحکیم الخبیر ٥ از سورهٔ انعام وقت سحر بر کاغذ
بنویسد و کسی که درد پهلو و درد دست دارد به بندد شفا یابد و اگر بر بالین غمزده که خفته باشد
هفت بار بخواند چون بیدار شود آن غم زائل شده باشد۔

جوهر سورة الحجرات بجهت دفع علتهای شکم هفت بار بخواند۔

جوهر در گوش مصروع بخواند بسم الله الرحمن الرحیم المص طسم کهیعص یس
و القرآن الحکیم حم عسق ن و القلم و ما یسطرون از آن صرع اثری هرگز پیدا نشود

جوهر سورهٔ لقمان بجهت دفع درد دندان هفت بار بخواند۔

جوهر سورة التکاثر بجهت دفع درد شکم نوشته سه روز نهار بخورد و سورهٔ و العصر
نیز همین حکم دارد۔

جوهر سورهٔ الم نشرح بر سینه و دل بخواند درد دفع شود۔

جوهر شب آدینه سه بار سورهٔ و الطور بخواند از علت جذام ایمن گردد۔

جوهر صاحب درد اندام ده بار سورهٔ مزمل بر روغن تلخ دم کند و بر اندام بمالد شفا یابد۔

جوهر برای دفع نار و الله الشافی الله الکافی الله المعافی نافع است۔

جوہر بر سر بالین صاحب غشی وبیہوشی یا سمیع یا بصیر بعدد مجمل یا مفصل بخواند زود بہوش آید ونزد بعضے ہفصد بار بخواند۔

جوہر ہر کہ سورۃ الطارق بر کاغذ نوشتہ بندد یا بر غذا یا دوا خوانده بخوراند قے بند شود و این مجرب است۔

جوہر وقیل یا ارض ابلعی ماءک ویا سماء اقلعی وغیض الماء وقضی الامر واستوت علی الجودی وقیل بعدا للقوم الظلمین کسی کہ خون از بینی او بسیار رود بخواند

جوہر یک کاسہ مسور ہفت دانہ بگیرد و بر ہر دانہ سہ بار سورۃ الکافرون خوانده بدمد و در پارچہ بستہ بگلوے طفل بیندازد آبلہ یعنی چیچک [قسمی است از جدری ۱۲] بر وے زور نکند واگر دستیاب نشود بر ہفت دانہ نخود سیاه بدمد و در دانہا سوراخ کرده و رشتہ دران انداختہ بگلوی طفل اندازد۔

جوہر سورۃ الاعلی بجہت دفع سرخ باد او باد ہاے مخالف بست ویکبار بخواند۔

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم یا فتاح یا فتاح یا فتاح یا وہاب یا وہاب یا وہاب یا کریم یا کریم یا کریم یا رحیم یا رحیم یا رحیم نوشتہ بر پیشانی صاحب دردنیم سر بندد صحت یابد۔

جوہر واذ استسقی موسی لقومہ فقلنا اضرب بعصاک الحجر فانفجرت منہ اثنتا عشرة عینا ط بنویسد ومحو کند وبنوشاند کمیز بستہ بکشاید۔

جوہر چون عطسہ آید فاتحہ بخواند وزبان را گرد بگردد [دندانہا بگرداند ۱۲] دندانہا بگرداند واگر ہمچنین کند تمام عمر درد دندانہا نباشد۔

جوہر در گوشے کہ آواز آید سورۂ اعلی بخواند نیکو شود۔

جوہر فلما جاء السحرة قال لہم موسی القوا ما انتم ملقون ۵ فلما القوا قال موسی ما جئتم بہ السحر ط ان اللہ سیبطلہ ط ان اللہ لا یصلح عمل المفسدین ۵ یک سبوے آب از چاہے کہ معطل باشد بروز جمعہ بگیرد وہفت برگ از ہفت درخت کہ میوه آن خوردنی نباشد گرفتہ درین سبو انداختہ باہم مخلوط کند واین آیات را در طاس نوشتہ باین آب بشوید ومسحور را بشب بکنار دریا آرد تا پاہای در آب دریا نہد واین اب را بر سراو ریزد واین عمل بجہت ابطال سحر مجرب ست

جوہر ہر کرا خوفی از دشمنان بود حسبنا اللہ ونعم الوکیل گوید از شر ایشان نجات یابد ودر ادعیہ ماثوره این کلمہ زیاده آمده نعم المولے ونعم النصیر۔

جوہر ہر کہ بوساوس وخواطر ردیہ مبتلا شود دست خود را بر دل خود نہد وہفت بار این اسما بگوید سبحان الملک القدوس الخلاق الفعال واز عقب آن ہر بار این آیہ بخواند ان یشاء یذہبکم ویات بخلق جدید وما ذالک علی اللہ بعزیز حضرت حق تعالیٰ دل ویرا از ہر وسوسہ پاک گرداند

جوہر ہر کہ سورہ الم نشرح را چند بار بر سینہ خود یا غیر خود بخواند از تنگی سینہ خلاص شود وباطن وے منشرح گردد

جوہر واذا قرأت القرآن تا یتوکلون از سورہ نحل واذا قرأت القرآن تا حجابا مستورا از سورہ بنی اسرائیل بر خرقہ صوف کبود بنویسد یا بر کاغذی کہ بآن رنگ باشد وبر بازوے راست طفل یا غیر وے بندد آن طفل از مرض ام الصبیان وتردد آن در امان باشد۔

جوہر ہر کہ در شب بخواند سلام قولا من رب رحیم حضرت خداوند تعالیٰ اورا از رحمتہا وغمہا خلاص گرداند وہر چہ خواہد از حضرت خداوندی کرامت فرماید واین آیہ را قلب القرآن گویند۔

جوہر سورہ الکافرون بجہت دفع بلا تا سہ ہزار بار بخواند یا ہر روز سہ بار۔

جوہر کسی را کہ پاے از جا رفت علی الفور کسے را کہ دوست دارد یاد کند از آفت در امان باشد۔ عبد اللہ بن عمر رضی اللہ تعالے عنہ پای بلغزید گفت یا محمد صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم محفوظ از آفت ماند۔

جوہر ہر صباح ومسا ہفت بار بخواند الحمد للہ الذی خلق السموات والارض تا یعدلون از اول سورہ انعام وبر کف دست خود نفث کردہ بر ہمہ اعضاے خود مسح کند از جمیع آفات واوجاع مامون ومحفوظ گردد۔

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم بسم اللہ خیر الاسماء بسم اللہ رب الارض والسماء بسم اللہ الذی لا یضر مع اسمہ شیئ فی الارض ولا فی السماء وہو السمیع العلیم ہر کہ پیش از طعام خوردن این دعا بخواند آن طعام ہیچ زیان ندارد اگرچہ زہر باشد۔

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم بسم اللہ علی نفسی ودینی بسم اللہ علی اہلی

ومالی وولدی بسم اللہ علی ما اعطانی اللہ اللہ ربی لا اشرک بہ شیئا اللہ اکبر اللہ اکبر اللہ اکبر
واعز واجل واعظم مما اخاف واحذر عز جارک وجل ثناءک ولا الہ غیرک اللہم انی
اعوذ بک من شر نفسی ومن شر کل جبار شیطان مرید ومن شر کل جبار عنید فان
تولوا فقل حسبی اللہ لا الہ الا ہو علیہ توکلت وہو رب العرش العظیم ان ولی اللہ
الذی نزل الکتاب وہو یتولے الصالحین ہر روز بعد نماز صبح ہفت بار بخواند ویکبار
ہم آمدہ قاری این دعا در حفظ وامان حضرت حق سبحانہ وتعالی باشد نہایت کثیر البرکت است
واین دعای ست کہ اموختہ است آنحضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم

بحضرت انس رضی اللہ تعالی عنہ

جوہر ہر کہ آیۃ الکرسی وقت خواب بخواند شیطان نزدیک او نیاید ومداومت بر تلاوت
آیۃ الکرسی تا خالدون موجب دفع وساوس شیطانی وہواجس دیوانی ومانع تصرف
ایشانست واین از مجربات صحیحہ است

جوہر مردی بحضور سید عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بیامد والتماس نمود
کہ کدام دعا افضل ست فرمودند کہ از حضرت حق سبحانہ وتعالے بخواہ عفو وعافیت در دنیا و
آخرت روز دوم آنمرد بیامد وبازہمین سوال کرد ہمین جواب فرمودند پس مے ام بخواند بسم اللہ
الرحمن الرحیم اللہم انی اسالک العفو والعافیۃ والمعافات فی الدنیا والآخرۃ

جوہر ہر کہ بامید حاجتے نزد بادشاہ رود اول طہارت کامل کند وجامہ پاک بپوشد
ودو رکعت نماز گذارد وبعد از سلام وقل رب ادخلنی مدخل صدق واخرجنی مخرج
صدق واجعل لی من لدنک سلطانا نصیرا ۵ وقل جاء الحق وزہق الباطل ط
ان الباطل کان زہوقا ۵ تا وقتیکہ بنظر بادشاہ در اید لاینقطع بخواند۔

جوہر ہر کہ ہر شب سورہ واللیل پانزدہ بار وقت رفتن بفراش خواند از خوابہای پریشان ایمن بود
جوہر ہر کہ بعد از فریضہ بامداد سورہ یٰس بخواند تا شام در فرح وسرور بود وہر کہ شام
بخواند تا صباح در فرح وسرور بود۔

جوہر ہر گاہ سورہ نوح بسیار بخواند ہر غمی والمے کہ داشتہ باشد زائل شود۔
جوہر ان لدینا انکالا وجحیما وطعاما تا فعصے فرعون الرسول فاخذناہ اخذا
وبیلا بر چند قرص نان بنویسد وجمعی را کہ بر ایشان تہمت دزدی باشد بخورانند آنکس کہ دزد باشد

نان در گلوی او بند شود

جوہر اخذ رشمصظ عکل ہوھلا ہر کہ این اسما کتابت کند بست ونہم ماہ یا وقت خسوف یا کسوف بر صحیفہ سرب سیاہ و آنرا در زیر نگینے وضع کند و با خود دارد آن عقد اللسان باشد کہ زبان ہمہ غمازان و حاسدان و مفسدان و بدگویان از غیبت و بہتان و نمیمہ نسبت بحامل آن کوتاہ کند و ہیچکس راقوت آن نباشد کہ در حضور و غیبت نکوہش وی کند

جوہر بدانکہ مداومت بر تلاوت معوذتین دافع وساوس شیطانی و مانع ہواجس نفسانی ست ہر کہ وقت خواب بخواند از جن و از وسوسہ ایشان ایمن ماند و ہر کہ ہر صباح بسیار بخواند از شر ہر ذی شر سالم ماند و چشم زخم و سحر بر وی کار نکند

جوہر ہر کہ بر تلاوت سورۃ الناس مداومت نماید از ہمہ آفات سالم ماند و این سورہ افسون جمیع دردہاست

جوہر ہر کہ ہر روز بست و پنجبار بخواند استغفر اللہ العظیم الذی لا الہ الا ہو الحی القیوم الذی لا یموت و اتوب الیہ و مال و ولد او مکروہی نرسد

جوہر سورہ تغابن برای حفظ ملک و مال ہفت بار بخواند۔

جوہر سورہ واللیل بجہت محافظت خود و مال خود ہشت بار بخواند و سورۃ الزخرف برای حفظ مال یکبار

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم ذلک فضل اللہ یوتیہ من یشاء و اللہ ذو الفضل العظیم بروز آدینہ نوشتہ در صندوق نہد در میان مال یا در خزینہ جناب خداوند تعالی اوران برکت دہد و از آفتہا نگاہ دارد۔

جوہر ہر کہ از کسی خائف باشد این آیۃ خواندہ پیش او رود از دست و زبان او ایمن گردد

اعوذ باللہ من الشیطان الرجیم بسم اللہ الرحمن الرحیم عسی اللہ ان یجعل بینکم و بین الذین عادیتم منہم مودۃ ط واللہ غفور رحیم نصر من اللہ و فتح قریب و بشر المومنین و اگر کسے از دشمن بترسد بخواند بسم اللہ الرحمن الرحیم لا تخاف درکا و لا تخشی و بر خود بدمد از شر دشمنان ایمن شود و اگر ہمین آیہ را در میان دو گوش اسپ بسر تازیانہ بنویسد و در مصاف رود ہیچ دشمن بگرد او نرسد۔ ہر کہ وقت سوار شدن کشتی بگوید بسم اللہ مجریہا و مرسہا ان ربی لغفور رحیم و چون از کشتی بیرون آید بگوید رب انزلنی منزلا مبارکا و انت خیر المنزلین و در بعضی اللہم انزلنا از غرق شدن در امان باشد۔

جوہر روایت کردہ اند بخاری در تاریخ خود از عبداللہ بن مسعود رضی اللہ تعالے عنہما
کسی کہ بگوید ہنگامیکہ نہادہ شود طعام بسم اللہ خیر الاسماء فی الارض والسماء لایضر مع
اسمہ داء اللہم اجعل فیہ رحمۃ وشفاء ضرر نکند او را ہیچ چیز

جوہر ہر کہ سورہ قریش بخواند بر طعامیکہ بترسد از ان شفا یابد در ان از جملہ دردہا۔

جوہر برائے دفع زہر کژدم عقرب گزیدہ را آیہ کریمہ بلا تسمیہ انہم یکیدون کیدا واکید
کیدا ہفت مرتبہ بخواند واز چاقو یا شاخ درخت نیب بمقام گزیدہ از بالا فرود آرد و آیہ ملحقہ
آیندہ ہرگز نخواند یعنی فمہل الکافرین امہلہم رویدا زیرا کہ زہر از خواندن آیہ آیندہ دفع
نخواہد شد وتا وقتیکہ زہر دفع نشود آیۂ مذکورہ خواندہ عمل بالا کردہ باشند۔

جوہر ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم ۝ در روز
جمعہ بر قطعہ صدف نقش کند و در میان مال ومتاع خود نہد برکت پیدا شود و از ہمہ آفات
در سفر وحضر محفوظ ماند۔

جوہر ان ولیی اللہ الذی نزل الکتاب ج وہو یتولی الصلحین ج والذین
تدعون من دونہ لا یستطیعون نصرکم ولا انفسہم ینصرون ۝ وان تدعوہم الی الہدی
لا یسمعوا ط وتراہم ینظرون الیک وہم لا یبصرون ۝ خذ العفو وأمر بالعرف واعرض
عن الجاہلین ۝ واما ینزغنک من الشیطن نزغ فاستعذ باللہ ط انہ سمیع علیم ۝
از سورہ اعراف ہر کرا خوف قطاع الطریق باشد برین مداومت نماید۔

جوہر ہر کہ سورہ مجادلہ مداومت نماید از ہمہ طوارق وحوادث لیل ونہار در سفر
محفوظ ومصئون باشد وچون کسی داعیہ سفر کند وسورہ والطور تلاوت نماید در آن سفر
محروس ومحفوظ بود وہر کہ در ابتداے سفر ہفت بار سورہ تغابن بخواند مال ومتاع وے
از تصرف دزدان سالم ماند۔

جوہر چون صحابہ اغنیا رضی اللہ تعالی عنہم برسم تجارت بسفر می رفتند اگر در راہ
دشمنی از قطاع الطریق یا سباع ضارہ پیش می آمد میخواندند اللہم احفظ امۃ محمد صلی اللہ
تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بالنصر والتائید بالمص وبکہیعص وبحمعسق وبق
والقرآن المجید وبنون والقلم وما یسطرون ضرر آن دشمن بایشان نمی رسید۔

جوہر فرمودند حضرت سید عالم صلے اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کہ امان است

امت مرا از غرق شدن چون برکشتی سوار شوند بگویند بسم اللہ مجریہا ومرسٰہا ان ربی
لغفور الرحیم ٥ از سورۂ ہود وماقدروا اللہ حق قدرہٖ والارض جمیعا قبضتہ یوم القیٰمۃ
والسمٰوات مطویٰت بیمینہٖ سبحانہ وتعالےٰ عما یشرکون ٥ —

جوہر انا جعلنا فی اعناقہم اغلالا فہی الی الاذقان فہم مقمحون وجعلنا من
بین ایدیہم سدا ومن خلفہم سدا فاغشینٰہم فہم لا یبصرون ٥ ہرکہ این آیات را
نزدیک دو کس کہ با یکدیگر خصومت کنند بخواند آنکہ ظالم بود مخذول گردد —

جوہر ان کانت الا صیحۃ واحدۃ فاذا ہم خٰمدون ٥ یٰحسرۃ علی العباد چون
دشمن را در راہ ملاقات کند در پیش روی وی بخواند بعد ازان بگوید اللہ الغالب
اللہ القادر مذل کل جبار عنید ناصر الحق حیث کان بہ الحول والقوۃ آن
دشمن مبہوت وخوار گردد —

جوہر سورۃ الطارق بجہت دفع دیو وپری مقابل آسیب زدہ سہ بار بخواند ودم کند —

جوہر در خانہ کہ آسیب باشد سورۂ مزمل در انجا یازدہ بار بر آب دم نمودہ در ہر چہار گوشہ
خانہ بیندازد —

جوہر معوذتین بجہت دفع سحر ووسواس خناس بعد نماز دیگر سہ بار مواظبت نماید —

جوہر ہرکہ سورۃ الناس بنویسد وباخود دارد ویا ہر شبی بخواند در خانہ ایمن بود از پریان
ووسوسہ شیطان —

جوہر براے دیو وپری سورۃ الجن ہفت بار بخواند —

جوہر ہرکہ بر تلاوت سورۂ مجادلہ مداومت نماید از شر آدمی ودیو وپری ایمن گردد —

جوہر سورۃ الحجرات بنویسد کسے کہ او را آسیب دیو باشد بہ بندد ایمن بود از شر شیطان
ودیو نزدیک او نیاید واگر بدیوار خانہ دیو نیاید وایمن بود از جملہ خوفہا —

جوہر ہرکہ سورۂ جمعہ بسیار خواند از وسوسہ دیوان ومزاحمت ایشان ایمن گردد
ومداومت برین نیز مانع وساوس شیطانی است —

جوہر سہ بار آیۃ الکرسی بخواند وسہ بار چہار قل وچہل ویکبار یا حفیظ تحفظت بالحفظ
والحفظ فی حفظ حفظک یا حفیظ وبر ہر دو کتف وبر کف دست فف زدہ بر تمام اعضا
بمالد واین بہترین حصار ہاست

جوہر اعتصمت باللہ ففروا الی اللہ وتوکلت علی اللہ وما النصر الا من عند اللہ وما توفیقی الا باللہ حسبی اللہ ماشاء اللہ لا قوۃ الا باللہ تحصنت بذی الملک والملکوت واعتصمت بذی العزۃ والجبروت وتوکلت علی الحی الذی لا یموت ودخلت فی حرز اللہ وفی امان اللہ وفی حفظ اللہ من شر البریۃ اجمعین بحق کھیعص وبحق حمعسق ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم خوانده بر ہر دو کتف و بر کف دست خفت زده بر تمام اعضا بمالد و این حصار منقول ست از حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالی وجہہ و مجرب ست

جوہر بدانکہ مراد بمعوذات کہ در حدیث شریف واقع ست کہ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم میدمیدند نفس کریم خود را بمعوذات سورۃ الفلق و سورۃ الناس ست و بعضی سورۃ الکافرون و سورۂ اخلاص نیز مراد دارند۔ یا ہر جا کہ در قرآن مجید آیات متضمن استعاذه واقع شده مثل اعوذ بک من ہمزات الشیاطین و اعوذ بک رب ان یحضرون

جوہر حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم وقت خواب سورۃ الاخلاص و سورۃ الفلق و سورۃ الناس میخواندند و در ہر دو دست مبارک خود می دمیدند و مسح میکردند بہر دو دست مبارک تا آنجا کہ می توانستند و دست مبارک می رسید۔ و ابتدا میکردند از سر و روی و سینہ مبارک خود۔

جوہر حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم میفرمایند کسی کہ بگوید بسم اللہ الذی لا یضر مع اسمہ شئی فی الارض ولا فی السماء وہو السمیع العلیم سہ بار وقت شام نرسد او را ہیچ بلای ناگہانی تا آنکہ صبح کند و کسی کہ بگوید آنرا وقت صبح نرسد او را بلای ناگہانی تا شام کند و این رقیہ برای ہر درد و بلا از مجربات صحیحہ است۔

جوہر ال م ص ر ک ہ ی ع ط س ح ق ن ہر کہ این چہارده حروف نورانی را بخواند حضرت خداوند تعالے او را در پناه خود دارد و ایمن بود از حرق و غرق و سرق و از ہر بدے۔

جوہر ہر کہ وقت طلوع فجر سورۃ الفجر را پانزده بار بخواند تا طلوع فجر ثانی از آفتہا ایمن باشد

جوہر ہر کہ بر سورۃ القارعہ مداومت نماید در امان حضرت خداوند تعالے باشد۔

جوہر ہر کہ مداومت کند بر تلاوت سورۃ القیمہ در شب محفوظ باشد از تعرض شیاطین و ہر کہ مواظبت نماید در روز محفوظ باشد از قہر سلاطین۔

جواہر ہر کہ سورۂ بروج را تلاوت کند وقتیکہ بفراش آید آن شب تا صباح در امان حضرت خداوند تعالے باشد و ہر کہ این سورہ را خصوصًا و اللہ من وراءہم محیط را تا آخر ہر روز سہ بار تلاوت کند و ہر شب سہ بار و بر اہل و عیال و خانمان و مال بدمد ہمہ از آفات و تاراج محفوظ مانند

جواہر بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بر آب دم کند و صاحب حمی بخورد شفا یابد۔

جواہر بنویسد بر سہ ورقہ لطیف بسم اللہ فرت بسم اللہ حرت بسم اللہ قلت و ہر روز یک ورقہ در دہن بنہد از دو با آب فرو برد مجرب است برائے دفع حمی۔

جواہر سورۂ جمعہ برائے دفع تپ میان عصر و مغرب سہ بار بخواند و بدمد۔

جواہر ربنا اکشف عنا العذاب انا مؤمنون ۵ بر سہ پارہ کاغذ بنویسد و تا سہ روز بناشتا فرو برد تپ زائل شود۔

جواہر بسم اللہ الرحمٰن الرحیم فلما تجلی ربہ للجبل جعلہ دکا و خر موسیٰ صعقا صاحب تپ لرزہ بر نان بنویسد و بخورد یا بر دست راست جبرئیل بنویسد و بر دست چپ میکائیل و بر پیشانے عزرائیل و بر گردن اسرافیل

جواہر حضرت شیخ ابو المعالی احمد بن مظفر بن یونس بغدادی حنبلی رضی اللہ تعالی عنہم بخدمت شریف حضرت محبوب سبحانی قدسنا اللہ تعالی بسرہ المبارک عرض کردند یا سیدی پسر من از پانزدہ ماہ بعارضہ تپ گرفتارست ہر چند علاج میکنم دفع نمی شود فرمودند در گوش پسر خود بگوای ام ملدم عبد القادر بتو میفرماید کوچ کن ازینجا و بسوی حلہ رو و این پسر را
کیفیت تپ دائمی کہ مادر مرگ ست
مزاحم مشو حضرت ایشان ہمان ساعت پیغام آنحضرت بگوش پسر خود گفتند از انوقت تپ زائل شد و بلدہ حلہ خبر رسید کہ اکثر مردم بہ آزار تپ گرفتار اند و آنجا آزار حمی محیط گردیدہ

جواہر سورۃ القارعہ بجہت سازواری میان زن و شوی صد و ہفت بار بخواند۔

جواہر سورۂ جمعہ بجہت اصلاح شدن میان زن و شوی ہفتاد و پنج بار بخواند و نزد بعضے پنج بار بخواند۔

جواہر ہر کہ سورۃ القارعہ بخواند نامہ اعمال او را بدست راست دہند و اگر مداومت نماید در امان حق تعالے باشد۔ و اگر بنویسد و با خود دارد اسباب وصول معیشت بر و آسان باشد۔ و اگر بر طشتے بنویسد و بآب چاہ بشوید و در خانہ بپاشد ہوام بگریزد۔

جواہر بسم اللہ الرحمٰن الرحیم واتبعوا ما تتلوا الشیاطین علی ملک سلیمان

تا حجتہ لیقولا بیار وابریشم وہفت گرہ دہد وبر ہر گرہ ہفت بار بخواند ودر گلو بند دمی بندگردد۔

جواہر ہر کہ در شب وقت خواب این آیات بخواند ہر وقت کہ خواہد بیدار شود ان الذین

آمنوا وعملوا الصٰلحٰت تا آخر سورۂ کہف

جواہر ہر کرا امرے عظیم ومہلکہ خطیر پیش آید صد وچہل بار سورۂ مومن بر سبیل
اتصال تلاوت کند وجز بضرورت اکل وشرب وطہارت برنخیزد از ان مہلکہ بسلامت بیرون آید
وہر کہ بہ نیت خلاص از مہالک سہ بار سورۂ احقاف بخواند بسلامت وعافیت ازان ورطہ بیرون آید

جواہر سورۂ والعصر بر مال یا بر چیزے کہ دفن کند بخواند حضرت خداوند تعالی آنرا از آفتہا
نگاہدارد سورۂ والعصر بر مال خواندہ پنہان کند محفوظ ماند واگر بر صاحب حمی بخواند شفا یابد
وبجہت خرسندی ودفع علتہاے شکم دہ بار بخواند اگر سورۂ والعصر گناہان او آمرزیدہ شود
ختم کار او بخیر بود ودر روز قیامت با اہل خود باشد۔

جواہر الحمد للہ الذی خلق السموات والارض وجعل الظلمت والنور ط
ثم الذین کفروا بربہم یعدلون ہ از اول سورۂ انعام ہر صباح ومسا ہفت بار بخواند
وبر کف دست خود نفث کردہ بر ہمہ اعضاے خود مسح کند از جمیع آفات واوجاع مامون ومحفوظ ماند

دردمیدن وفضلہ وچیزی از دہان انداختن ۱۲

جواہر سورۂ النور بجہت دفع تہمت بست ویکبار بخواند۔

جواہر محبوس بر تلاوت سورۂ یٰس یا سورۂ والطور یا سورۂ انفطار مداومت نماید یا سورۂ اخلاص
صد ہزار بار بخواند یا چہار ہزار بار بگوید یا غیاث المستغیثین اغثنی ویا ناصر المظلومین انصرنی

جواہر سورۂ والذاریات بجہت دفع قحط ہفتاد وپنج بار بخواند بجہت دفع قحط وفراخی عیش
ہشتاد وپنج بار بخواند واگر نزد بیمارے بخواند شفا یابد وبنویسد وزن حاملہ با خود دارد فرزندش بآسانی بیرون آید

جواہر سورۂ مائدہ براے طلب باران ہفت بار بخواند۔

جواہر اگر خواہد کہ در کشتی باران ببارد یرسل السماء علیکم مدرارا ہ ویمددکم باموال
وبنین ویجعل لکم جنت ویجعل لکم انہرا ہ بر سفال آب نارسیدہ نوشتہ بیندازد۔

جواہر سورۂ والضحی براے دفع باران بزبان کار باشارہ انگشت بجانب باران بنویسد
وبراے باز آمدن غائب دو ہزار بار بخواند واگر بعد نماز خفتن بر پہلوے راست تکیہ کند وہفت بار
والضحی والم نشرح بخواند وبخواب رود در شب اول یا دوم کسی را بخواب بیند کہ با او بگوید کہ
عاقبت کار تو چون است

جوهر بدانکه حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم بیمار را عیادت میکردند
ومی نشستند نزد سروی ودست مبارک می نهادند بر جبهه وی وگاهی بر جای درد وی ومی پرسیدند
حال او را که چگونه است ومیفرمودند بسم الله وعیادت بعد از سه روز ست واز فعل آنحضرت ست
صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم واحادیث در فضل عیادت بسیار ست وترک عیادت
در روز شنبه خلاف سنت ست وبعضی گفته اند که عیادت مستحب ست در شتا در شب ودر صیف در روز

جوهر وله ماسکن فی الیل والنهار ط وهو السمیع العلیم ۵ از سورهٔ انعام بجهت تسکین
غضب وخشم واضطراب نافع است وقت ظهور این صفات بسیار خواندن آن صفت از دلی زائل شود

جوهر چون عامل معزول شود باید که بر تلاوت سورة القارعه مداومت نماید زود بمقصود
رسد ومداومت سوره یوسف نیز همین خاصیت دارد وسورهٔ اخلاص نیز برای همین
صد هزار بار یا چهل ویک هزار بار خوانند

جوهر ناد علیا مظهر العجائب تجده عونا لک فی النوائب کل هم وغم سینجلی بنبوتک
یا محمد بولایتک یا علی یا علی یا علی سبب نزول این کلمات آنست که در غزاء تبوک چون
لشکر اسلام شکسته شد حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم درمیان کشتگان پنهان
گشتند جبرئیل علیه السلام این کلمات آوردند وحضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه
وسلم فرمودند کل هم وغم سینجلی بنبوتک یا محمد وبولایتک یا علی یا علی علی هنوز سه نوبت
نفرموده بودند که جناب اسد الله الغالب حاضر شدند وبا لشکر کفار محاربه نمودند وبعضی را بقتل
آوردند وبعضی هزیمت کردند ولشکر اسلام از کفار غنیمت بسیار گرفتند ودرین کلمات دو روایت ست
یکی مظهر العجائب بفتح میم وها وبرین تقدیر معنی چنین باشد که ای محمد بخوان علی که اظهار کننده
عجائب وغرائب ست وخواص این کلمات بسیار ست از انجمله است که اگر کسی درمیان جمعی
گرفتار شده باشد هفت بار بر خاک خواند وبجانب ایشان بباد دهد هیچ ضرری بوی نتواند رسانید
واگر کسی را از دشمن خوف باشد هر روز هفتاد بار بخواند دشمن مقهور گردد واگر مسحور هفت بار برآب
چاه بخواند واز آن غسل کند وقدری از آن خورد سحر باطل شود ومریض هفتاد بار بر آب باران
بخواند وبخورد شفا یابد اگر کسی مغموم شود هزار بار بخواند اگر بادشاه بر کسی قهر کند آنکس هفت بار
بخواند وچون درآید سه بار آهسته برابر او بخواند اگر در گوش رسول سه بار خواند بهای مهمی که بسود
زود ساخته گردد واگر در اول ساعت جمعه چهل وهشت بار بخواند بآنکه سخن کند محب او گردد

کسے متہم شود ہر صباح چہل بار بخواند وبراے دفع بیخوابے قبل از نماز جمعہ بست وپنج بار
بخواند بیخوابے از وے دفع شود واگر ہر بامداد وپیش از تکلم نود ویک بار بخواند غنے گردد
وبراے دولت ہر بامداد صد بار بخواند وبجہت انقیاد اعدا ہفت بار ہفتاد روز ہر روز
صد بار براے عقد اللسان اعدا دہ روز ہر روز دہ بار وبراے تحصیل مرادات ہر روز
بست وچہار بار وبجہت شفای امراض مزمنہ دہ روز ہر روز ہفتاد بار وبرای چشم زخم وعقد اللسان
سہ روز ہر روز بست بار وبرای کشف کنوز ہر روز ہفتاد بار وبجہت رویت حضرت سید عالم
صلے اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم در مقام خود ہر شب سہ ہزار بار بجہت افتتاح ابواب قبال
ہر روز پانصد بار در اسرار بروی بکشایند. برای خلاص محبوس ہر روز شصت بار بجہت برامدن
مہمات ہر روز پانزدہ بار بجہت کشف کنوز واسرار غیب چہل روز ہر روز شصت وہفت بار و
برای قتل اعدا ودفع ایشان ہفت روز ہر روز ہفتاد بار بجہت دفع دشمن وشہر او ہفت روز ہر روز
ہفتاد بار براے تحصیل علوم ہر روز بنماز پیشین ہفتاد بار برای مزید دولت ورفعت ہر روز
شانزدہ بار براے رفعت درجات وقبول سلاطین شش روز ہر روز صد بار برای شوکت و
وقار نزد خلق ہر روز دہ بار برای بغض وعداوت میان دو شخص بست بار براے اختلاف
وعداوت جمعی سی روز ہر روز بست وپنج بار وبرای مقہوری اعدا پنج روز صد بار برای نجات
ودفع خوف بست روز ہر روز پنجاہ بار برای ذل اعدا شش روز ہر روز صد بار براے دفع
مکر دشمنان دہ روز ہر روز ہزار بار بخواند —

جواہر ہر کہ سورۃ الاعلی را بنویسد وباخود دارد ذہن وی صاف شود وقوت
حافظہ بیفزاید —

جواہر ہر کہ سورۂ فاتحہ بمشک خالص بر جام زجاجے بنویسد وبگلاب محو کردہ
ہفت روز متصل بامداد ناشتا بیاشامد ذہن وذکا وحافظہ وی بیفزاید

جواہر سورۂ الم نشرح بنویسد ودر آب محو کند وبنوشد در حفظ مدد بیند —

جواہر ہر کہ بر کف دست راست خود ہفت بار آیۃ الکرسی بنویسد بزعفران وہر بار
آنرا بزبان بلیسد حضرت خداوند تعالے اورا حفظ عطا فرماید کہ ہرچہ بشنود ہرگز فراموش نکند

جواہر ولا تمدن عینیک تا والعاقبۃ للتقوی را از سورۂ طٰہٰ بنویسد وباخود دارد
فراموشی ازو زائل شود —

جوہر برای زیادت حافظہ ہر روز سورۂ مزمل بخواند۔

جوہر سہ چیز حفظ را زیادہ میکند و بلغم را کم میکند و غم را از دل می برد اول تلاوت قرآن مجید دوم روزہ داشتن سوم مسواک کردن و شستن سر نیز زیادت میکند حفظ را و ناشستن آن وریم گذاشتن نقصان میکند و پنج چیز فراموشی آرد یکی سور موش دوم بول کردن مستقبل قبلہ سوم استادہ در آب بول کردن چہارم بول کردن بر خاکستر پنجم حرام خوردن

جوہر مداوست بر تلاوت لاتدرکہ الابصار وہو یدرک الابصار ج وہو اللطیف الخبیر از سورۂ انعام تسکین باد ہاے مخالف دہد چہ در بر و چہ در بحر۔

جوہر در سنت نماز دیگر سورۂ بروج بخواند از دنبل و نار و محفوظ ماند
مرضی ست کہ بفارسی برشتہ گویند ۱۲

جوہر در اول رکعت سنت بامداد سورۂ الم نشرح و در دوم سورۂ الفیل بخواند بواسیر دفع شود۔

جوہر حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بر مردی گذشتند کہ نماز میکرد ومیگفت اللہم لک الحمد لا الہ الا انت یا حنان یا منان یا بدیع السموات والارض یا ذا الجلال والاکرام فرمودند کہ پروردگار خود را بآن اسم اعظم یاد کردی کہ چون بوی دعا کنند اجابت کند و چون سوال کنند عطا دہد

جوہر یا قدیم یا دائم یا فرد یا وتر یا واحد یا احد یا صمد در ہر دعا کہ این ہفت اسما باشند بشرف اجابت مقرون شود و بعضے میفرمایند کہ حضرت عیسی علی نبینا وآلہ وعلیہ السلام باین اسما مردہ زندہ میکردند و نزد بعضی آن اسما اینست یا حی یا قیوم یا دائم یا فرد یا وتر یا احد یا صمد

جوہر ہر کہ وقت دعا ہفتاد بار بگوید یا بدیع دعای او مستجاب شود۔

جوہر السمیع البصیر چون باین توسل جوید و دعا کند اجابت شود۔

جوہر یا حنان یا منان یا بدیع السموات والارض یا ذا الجلال والاکرام برای اجابت دعوت مقرر است و در ہر دعا کہ اللہ الہ احد صمد باشد ان شاء اللہ العزیز اجابت مقرون گردد

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم یا قدیم یا دائم یا فرد یا وتر یا واحد یا احد یا صمد یا حی یا قیوم یا ذا الجلال والاکرام ہر کرا حاجتے بود بعد از فریضہ بامداد پیش از انکہ از مصلا برخیزد و با کسی سخن گوید صد بار بخواند و دعا کند مستجاب شود واین از مجربات صحیح است۔

جوهر هر که هر روز سورهٔ اخلاص با خلاص صد بار بخواند و بر خود بدمد غنی گردد۔

جوهر هر که وقت خفتن هفت بار سورهٔ اخلاص خوانده بمردگان بخشد حضرت خداوند تعالی او را غنی گرداند۔

جوهر سورة القدر و سورة الکافرون و سورة الاخلاص هر واحد ده بار بخواند و بر ماء طاهر بدمد و بپاشد بدان آب پارچه جدید را مادام که لابس او باشد در عیش بسیار بود و اگر تنها سورهٔ قدر را سی و شش بار بر آب بخواند و از ان بر ثوب جدید ریزد وسعت رزق گردد مادام که آن ثوب برو باشد

جوهر بسم الله الرحمن الرحیم حتی اذا اتوا علی واد النمل لا قالت نملة یا ایها النمل ادخلوا مساکنکم ج لا یحطمنکم سلیمن و جنوده لا و هم لا یشعرون بر آب بخواند و در خانه مورچه بریزد همه از انجا بروند

جوهر صاحب فوائد الفواد قدس سره میفرمایند که یکی بیامد و برای انتظام احوال خویش استمدادی کرد حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره فرمودند که برای دفع تنگی معیشت هر شبی سورهٔ جمعه باید خواند بعد از ان فرمودند که وقتی مرا حضرت شیخ الاسلام فریدالدین فرمودند بایدکه تو و جمله یاران صد هزار بار سورهٔ فاتحه بخوانید و این معنی بیاران برسان و موزع کن من بیاران رسانیدم و بر هر کسی توزیع کردم (پراگنده کردن و تقسیم کردن ۱۲) هر یکی بمقداری قبول کرد یکی پنجهزار بار یکی کمتر یکی بیشتر من ده هزار بار خواندم در چند روز شمرده بقیاس یک هفته یا کم و بیش آن ختم تمام شد بنده عرضداشت کرد که اینهمه در حال مرض بود فرمودند که خیر پیش از ان بود تا حضرت ایشان را بجناب خداوند تعالی چه درخواست بود۔

جوهر اللهم اکفنی بحلالک عن حرامک و اغننی بفضلک عمن سواک برای ادای دین نهایت مفید۔ اگر بعد نماز جمعه بخواند اللهم یا غنی یا حمید یا مبدی یا معید یا رحیم یا ودود اغننی بحلالک عن حرامک و بطاعتک عن معصیتک و اکفنی بفضلک عمن سواک خواننده غنی گردد و دین اداء شود

جوهر درخانه که سورهٔ ق را هر روز تلاوت کند صاحب آن خانه دائم بدولت سعادت و عزت و کرامت بود و از نکبت و ذلت محفوظ ماند و جهت افزونی دولت در هر شب جمعه سه بار خوانند۔

جوهر هر که آیة الکرسی (خوارزمی ۱۲) بعد از هر فرض نماز بخواند غنی گردد و هر که آنرا نوشته در خانه نهد فق

بروی فراخ گردد و چون از خانه بیرون آید آیة الکرسی بخواند و چون باز گردد در خانه آیة الکرسی بخواند در حفظ جناب حق سبحانه و تعالی باشد و دور گردد فقر او

جوهر در حدیث ست کسی که گوید لا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم هر روز صد بار نرسد او را فقر هرگز و نیز آمده است کسی که در تنگ کند بروی رزق باید که بسیار گوید لا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم

جوهر روایت ست از ابن عمر رضی الله تعالی عنهم که آمد مردی نزد حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم و التماس نمود که پشت داد و روی گردانید دنیا از من فرمودند که بگو نزد طلوع فجر سبحان الله و بحمده سبحان الله العظیم و بحمده استغفر الله صد بار و این را در سلسله کبرویه میان نماز سنت و فرض فجر می خوانند

جوهر روز سه شنبه و چهار شنبه و پنجشنبه روزه دارد چون صبح جمعه شود در اول وقت نماز گذارد و بعد از سلام پیش از آنکه بشغلی از اشغال پردازد چه قولی و چه فعلی بذکر یا حی یا قیوم قیام نماید و متصل بخواند تا وقتیکه آفتاب طلوع کند بی آنکه در میان ساکت شود یا تکلمی کند در عقب آن ذکر در اول طلوع آفتاب بر کاغذ بنویسد یا حی یا قیوم و بر بخور لائق داشته در هم پیچد و با خود دارد عجائب مشاهده کند از برکت جمعیت و وسعت رزق و این دو اسم را لوحی ست ۶ در ۶ اگر حامل آن شود عمل وی اتم و اکمل بود و در حمل این لوح خواص بسیارست چنانکه در تذکار آن مثل دفع قساوت قلب و رفع احتیاج با بنای جنس و خلاص از فقر و فاقه و غیر آن و لوح اینست

لوح

ح ۸	ی ۱۰	ق ۱۰۰	ی ۱۰	و ۶	م ۴۰
و ۶	ی ۱۰	ح ۸	م ۴۰	ق ۱۰۰	ی ۱۰
ق ۱۰۰	م ۴۰	ی ۱۰	و ۶	ح	ی
م ۴۰	و ۶	ی ۱۰	ق ۱۰۰	ی ۱۰	ح ۸
ی ۱۰	ح ۸	و ۶	ی ۱۰	م ۴۰	ق ۱۰۰
ی ۱۰	ق ۱۰۰	م ۴۰	ح ۸	ی ۱۰	و ۶

جوهر المغنی هر که هر روز یکهزار و صد بار بخواند یا یکهزار و دوصد و شصت و هفت بار توانگر

وبی نیاز گردد و این اسم را لوحی ست مربع هر که حامل آن شود و مداومت کند برین اسم بعدد مجمل یا مفصل زود تر غنی گردد و لوح اینست

وهر کرا از خلق نومیدی باشد تا ده جمعه هر روز ده هزار بار بخواند از خلق بے نیاز گردد —

لوح

ی ۱۰	ن ۵۰	ع ۱۰۰۰	م ۴۰
۱۰۰۱	۳۹	۴۹	۱۱
۵۲	۱۲	۳۸	۹۹۰
۱۳۷	۹۹۹	۱۳	۵۱

جوهر شروط دعوت اکل حلال وصدق مقال وحضور قلب وعجز وخشوع وبکا واخلاص و کسوت حلال ورعایت اوقات صالحه چون وقت افطار وسحر ورقت قلب وبعد ادای فرائض ودرمیان سنت فجر وفرض آن وبعد صلوة جمعه تا غروب وروز عرفه ونصف شعبان وعیدین ورمضان وبعد تلاوت قرآن مجید ونزد نزول مطر ونزد فرض ومجالس علما دین وجماعة مسلمین وغیبت معول ونزد دعاء مظلوم ونزد دعاء والدین ومناسک الحج وما یتبعها وبسط هر دو دست وانفراج انگشتان ورفع هر دو دست تا ابط ظاهر شود وبازو از دست کشاده گردد وگاهی گاه از بازو وخفض سر وسجده وغیر آن وترک معانی دعا وابتداء وختم بر درود وعدم ملال از عدم سرعت اجابت وتکرار دعا بالغا یا بلغ وتجدید توبه واستغفار نزد دعاء واولے طهارت کامله یعنے بتثلیث ومسواک واستیعاب وصوم وصلوة نفل وتقدیم فعل خیر چون صدقه ومانند آن واستقبال قبله واحتیاط درین که ایذا رسانی بے وجه وترک حیوانات جمالی وجلالی وترک اشیاء منتنه چون بصل وثوم وکراث وخلوت مظلمه بعیده از اصوات ناس وخلو معده از امتلاء ومحافظت اوقات که تعلق بنجوم دارند وساعات معینه وبخورات وعدم تجاوز بافراط وتفریط از عدد معین که امده وکشف راس وقت دعا واستعمال عطریات وستر عورات و عدم حضور منکر وعدم شعور شغل بغیر وتهذیب اخلاق ظاهره واشعار ظالم بتصریح یا بکنایه قبل از دعاء بد بر و به نیت آنکه شاید ترک کند وبعد دعا کلمه یا مجیب سه بار یا یکبار سریع

جوهر ارباب تحقیق میفرمایند که طالب پیش از شغل باعمال ملازمت استاد کامل اختیار کند وتلقین واجازت وی در اعمال شروع نماید وحسب المقدور به ملاحظه شرائط ورعایت آداب سعی جمیل بتقدیم رساند تا نتیجه تامه وفائده کامله مترتب بی اجازت وتلقین استاد کامل

امجیب

سریع یا مجیب

احمد

شروع نکند تا آنکه جمیع شرائط و ضوابط را کما ینبغی رعایت کرده باشد هیچ خاصیت و منفعت متفرع نگردد
از ینجهت گفته اند سه نخست استاد و باید آنگهی کار

جوهر صاحب دعوت را شریعت و شرائط نگاهداشتن واجب ست و اعراض از سفیهان و غمازان و دروغ گویان و حاسدان و فاسقان و منکران و اسرار دعوت پیش نامحرمان خاصکه کودکان و زنان و غلامان و کنیزکان نگوید اگر بیگانه بر احوال صاحب دعوت مطلع گردد دعوت او مقرون باجابت نشود و آنچه از سراپردهٔ غیب جلوه گر شود مخفی دارد والا بیم رجعت و هلاکت باشد و هرچند که عجائب بیند ملتفت نشود و از ظاهر شدن اشکال ارواح نترسد اگر آثار عجیب و غریب از صاحب دعوت ظاهر شوند مغرور نشود والا بیم رجعت و هلاکت است و اعتقاد درست دارد و در دعوت بهوای نفس مشغول نگردد و از اختلاط و تکلم دنیوی محترز و مجتنب باشد

جوهر عامل در وقت مشغولی باعمال خلوت و عزلت اختیار کند و ترک اختلاط اهل رسم و عادت نماید خصوصاً عوام و نسا و اطفال و اصحاب عقول ناقصه و در خلوت همیشه متوجه قبله نشیند چه حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم در حین دعا روی بقبله می آوردند و متوجه کعبه می نشستند و دستهاے مبارک بدعا می برداشتند و چون دعا تمام میکردند هر دو کف دست مبارک بروی مقدس فرو می آوردند و در حین توجه بقبله وقتی که بطریق کلامی عمل کنند مربع نشینند اکثر علماء این فن برانند که در قرأت دعا و تلاوت قرآن بر وضع مربع نشستن در حصول نتائج انفع است و بعضی دیگر اکابر دو زانو نشستن اختیار کرده اند و مربع نشستن میان فریضه بامداد و طلوع آفتاب مخصوص شناخته و بعضی گفته که صاحب خلوت باید که همیشه در حالت جلوس بر هیات قعود تشهد نشیند و تصور کند که حاضر خداوندی ست و رسول آنجا حاضر اند

جوهر چون عامل آغاز تلاوت کند دل خود را حاضر گرداند و هرچه بزبان گوید معنی آن بدل اندیشد و چیز دیگر بخاطر نرهد و این وقتی ست که عالم باشد بمعنی آنچه میخواند و اگر عالم نبود باید که در تلاوت قرآن مجید اندیشه کند که این کلام حضرت خداوند تعالے ست و در تکرار اسماء جناب الهی ملاحظه نماید که ذکر صفات کمال او سبحانه است و در قرأت دعوات اندیشه کند که مناجات و رفع حاجات ست در حضرت رفیع الدرجات و اگر زبان وی باسما و آیات جاری بود و دل از معانی آن غافل هیچ فائده مترتب نشود و اوقات ضائع کرده باشد بلکه در بعضی عمل خوف رجعت بود و بعضی از اکابر قلب قاسی انرا اسیر مانید که در اثنا ذکر از مفهوم آن غافل

و ذاہل باشد –

آداب قرأت

جوہر وقت قرأت باید کہ ہر حرف و کلمہ کہ بر زبان راند ملاحظہ تجوید آن کند یعنی ہر حرفی را از مخرج خود ادا کند چہ بسیار بود کہ بواسطہ قرب مخرج در یکے از کلمات حرفی سا از غیر مخرج وے ادا کند و بدان سبب تغیر تمام بمعنی کلمہ راہ یابد عمل بیفائدہ شود بلکہ نتیجہ بعکس دہد –

"

جوہر باید کہ رعایت ترتیل را در تلاوت واجب داند و ترتیل آن بود کہ کلمات را حرف بحرف روشن و ظاہر ادا کند بی سرعت تا کلمات و الفاظ شکستہ نشود کہ از شکست لفظ شکست بمعنی راہ یابد و حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالےٰ وجہہ میفرمایند کہ ترتیل حفظ وقوف ست و اداے حروف

آداب قرأت

جوہر عامل را باید کہ در اثنا تلاوت آواز خود را فرود آورد میان نرم خواندن و بلند خواندن و در خبر صحیح آمدہ کہ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم از سفر مراجعت فرمودہ بمدینہ منورہ تشریف می آوردند چون نظر صحابہ کرام بر سواد شہر افتاد بآواز بلند تکبیر گفتند آنحضرت صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم فرمودند کہ اے مردمان شما کسی را میخوانید کہ اصم نیست بلکہ کسی را میخوانید کہ سمیع ست و نزدیکتر ست بشما از رگ گردن شما –

جوہر تلاوت دو قسم ست حصری و اطلاقی حصری آنست کہ نصاب قرأت معین کردہ باشند بعدد وے خاص تا عدد قرائت بدان نصاب نرسد فائدہ و نتیجہ بران مترتب نگردد و اگر از ان نصاب کم کند و ہم خاصیت و اثر متفرع نشود چنانکہ کسی را گنجے نشان دادہ باشند کہ از فلان موضع مثلاً چہل گام بفلان جانب رود بسر گنجے رسد پس اگر وے تقصیرے کردہ سی گام بردارد یا غلو کردہ پنجاہ گام برود ہرگز بمقصد نرسد و قسم حصری در ایصال منافع از قسم اطلاقی اتم و اکمل ست چہ خواص عدد و آثار منافع آن از تکلف شرح و بیان مستغنی ست و تلاوت اطلاقی آنست کہ قرائت بعددی خاص اختصاص نیافتہ باشد بلکہ لا علی التعین چندانکہ خواہند بخوانند و مخفی نماند کہ مآل قسم اطلاقی نیز از روی حقیقت بحصری باز میگردد زیرا کہ درین قسم نیز وقتے کہ اثر عمل مترتب شود ہر آئینہ عدد آن بحدی معین رسیدہ باشد و این حد معین را غیر حضرت خداوند تعالےٰ کسی نمی داند مگر بہ تعلیم و الہام او سبحانہ و در تلاوت اطلاقی روا بود کہ عند الضرورت

آداب قرأت عمل

در ان اثنا سخن اجنبی گوید بخلاف قسم حصری کہ بہیچ وجہ در ان میان سخن گفتن جائز نہ بود نہ بضرورت و نہ بغیر ضرورت و اگر بے اختیار اتفاق افتد آن عمل باطل شود و در عمل خیر [illegible]

مترتب نشود و در عمل قہر رجعت بود

ادائے قرأت

جوہر قبل از افتتاح عمل خواہ در طریق کلامی و خواہ در طریق کتابی بخورات مناسب آن عمل بکار برد کہ بر ہر عملی روزی از ایام اسابیع و برای ہر کوکبے از سبعہ سیارہ بخورے خاص مقررست کہ دران روز کہ تعلق بدان کوکب دارد باید سوخت و اگرچہ اہتمام بلیغ در بخور سوختن مخصوص باعمال تسخیرات جن و کوکب ست اما در جمیع اعمال خیر سوختن عود و عنبر و عطرہائے خوشبو بکار داشتن مناسب ست و در جمیع اعمال قہر سوختن کندر و سندروس و دودہائے گران بوی بر آتش نہادن لائق ست و در اعمال کتابی اگر از قبیل لطفیات ست بعد از اتمام بر بخورات خوشبو باید داشت پس در ہم پیچید و دیگر نباید کشاد و اگر از جنس قہریات ست بعد از اتمام بر بخورات بد بو باید داشت پس در ہم باید پیچید۔

جوہر عامل را باید کہ وقت قرأت ہر حرف و کلمہ کہ بر زبان راند ملاحظہ تجوید آن کند یعنی ہر حرفی را از مخرج خود ادا کند و یکی از شرائط عمل در طریق کلامی ترک سجع و تکلف است در عبارات دعوات و مناجات در مقامے کہ خشوع و خضوع و تضرع و نیاز مطلوب است تکلف در سجع و عبارت بغایت نامرغوب ست و تضرع منافی تکلف است و عامل ترک تفیہق و تشدق کند تفیہق کنایت از توسعت در کلام بنا بر اظہار فصاحت و دعوے بلاغت پس عامل در مین مناجات و عرض حاجات دعا و مدعا خود را باندک عبارتی دلپذیر ادا نماید و از تطویل کلام و تفصیل مرام اجتناب نماید کہ بہترین کلام آن بود کہ الفاظ آن کم باشد و دلالت بر معنی بسیار و تشدق عبارت از لب و دہان کثرت حرکت کردن ست در حین تلاوت و تکلم چنانچہ بعضی قرا بجہت مبالغہ در تجوید و اہتمام در ادای حروف از مخارج آن بلب و دہان حرکات کنند و آنحضرت متشدقین را مذمت فرمودہ و عامل بعد اتمام تلاوت حروف و اسماء و آیات و سورہ و دعوات نفثی نرم در دمد و کیفیتش چنانست کہ از مخرج ثا مثلث باضم شفتین بر وجہی کہ در حین تلفظ حروف واو می باشد نفثی نرم در دمد و از حضرت رسالت برین وجہ مرویست و در احادیث صحیحہ ثابت شدہ کہ آنحضرت صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم در مرض اہل بیت را نفث میفرمودند بالمعوذات

ادائے خلوت

جوہر بر عامل واجب ست کہ در حین تلاوت منزوی و منقطع بود از خلق و تا عمل باتمام نرسد قدم از خلوت بیرون ننہد مگر بضرورت اکل و شرب و وضو و طہارت و سعت خانہ آنقدر باشد

که برپای تواند ایستاد و نماز تواند کرد و زیاده بران نشاید و آن خانه یک در داشته باشد و در وی روزنهٔ دیگر نبود که باد و روشنی در انجا در اید و آنخانه از مردم و غوغاء خلق دور بود و چون قدم دران خلوت نهد بگوید رب ادخلنی مدخل صدق و اخرجنی مخرج صدق واجعل لی من لدنک سلطاناً نصیرا و چون قدم بر مصلی نهد بگوید بسم الله و بالله والحمد لله والصلوة والسلام علی رسول الله اللهم اغفرلی وافتح لی ابواب رحمتک پس دو رکعت نماز گذارد پیش از شروع در عمل از سر خشوع و خضوع در اول بعد از فاتحه بخواند ومن یعمل سوءا او یظلم نفسه ثم یستغفر الله یجد الله غفورا رحیما و در دوم ربنا علیک توکلنا والیک انبنا والیک المصیر بعد ازان در عمل و تلاوت شروع کند

جواهر عامل در حین کتابت نیک متوجه شود بصورت خطی و هیات رقمی تا خطوط و ارقام و اشکال حروف بر طبق وضع اصلی خود واقع شود و نقصان بصورت حروف و هیات ارقام و اشکال راه نیابد یا چیزی بر وضع اصلی نیفزاید که هر دو در حصول نتیجه مضرست و مقصود ازین تاکید و مبالغه توجه نفس ست بشغل کتابت که اثر و خاصیت کلی بران متفرع است

جواهر عامل در وقت کتابت بحسب خیال و اندیشه بشغل کتابت و تسطیر خطوط و تحریر ارقام مشغول باشد و ازان غافل و ذاهل نگردد و اگر دران حین اندیشه و خیال وی مصروف امر دیگرست و دست وی حرکت میکند و قلم بطریق عادت جاری میشود لیکن دل ازان خبر ندارد هر چند چشم بران داشته و نظر بران گماشته هیچ فائده مترتب نشود و در اعمال قهریه خوف رجعت است

جواهر چون کتابت عملی تمام شود اگر از اعمال لطیفه است و شرط وی آنست که آنرا در خانه ضبط کنند باید که بعد از انکه بر بخور داشته باشد در شیشهٔ نو سفید پاکیزه یا سبز روشن کند و اگر از اعمال قهریه است در شیشهٔ نو که رنگ تیره دارد بنهد و سر آنرا بموم و کرباس نو ضبط کرده بر طاقی بلند نهد که دست نسا و اطفال بآن نرسد و اصلا آنرا نگشاید تا مقصود (جامه سپید معروف) حاصل شود و چون کتابت باتمام رسد و شرط وی آن بود که آنرا در زمین دفن کنند باید که معمول را بعد از انکه بر بخور داشته باشد در کوزهٔ فخار نهد و سر آنرا محکم بندد و اگر از اعمال لطیفه باشد در موضع پاکیزه روشن چون مساجد معموره و منازل نورانی (سفال پخته و گل خشک) و حوالی انهار جاریه و باغات دفن کند و اگر از اعمال قهریه است در مواضع خراب و منازل تاریک مثل مقابر قدیمه و غیر آن از ویرانه تا مدفون سازد بشرطیکه آن موضع از نجاسات و قاذورات پاک بود و چون بر ظرف کتابت کند

آن بود که آنرا بآبے یا روغنی محو کند باید که آن آب اگر آشامیدنیست از باران نیسان گیرد و در شیشه نو ضبط کرده و اگر میسر نباشد آب زلال شیرین از جوی بزرگ جاری گیرد و اگر پاشیدنی است آب شور پاک نیز جائز ست بلکه در اعمال قهریه اولیٰ ست و اگر مکتوب از قبیل حروف و اسما و آیات ست آنرا جاے بپاشد که زمین وی پاک بود رهگذر نبود بلکه دیوارها و زاویه هاے خانه باشد یا بر زمین پاک و طیب و اگر مکتوب بر روغن محو کند برای مالیدن بر جبین و جبهه و سائر اعضا آنرا در شیشه سبز نو که سر وی تنگ باشد بنهد و سر آنرا همیشه بموم و کرباس نو بسته دارد و جز بوقت ضرورت نکشاید

جوهر چون عمل کتابت بر اوراق و صفائح و خواتیم باتمام رسد اگر شرط وی آن بود که باخود نگاهدارد اول اوراق و جلود را و آنچه قابل پیچیدنی ست بعد از اتمام کتابت بر بخور لائق دارند تا بر ایجه آن معطر و مطیب شود فی الحال در هم پیچد و در میان خرقه پاک خوشبو نهد پس در موم کافور پاک پیچیده باز در خرقه پاکیزه دوزند و باخود نگاهدارند بدان وجه که حمائل کنند یا در طاقیه یا در گریبان جانب بیرونی دوزند و دائم بر وضوی کامل باشند و چون بخلا جاروند از گردن جدا کرده با طاقیه و جامه را از تن دور ساخته درایند و چون بیرون آیند و طهارت کنند باز در گردن کنند و اگر آن معمول مجر از اقسام هندسی باشد با آن بخلا رفتن جائز بود و صفایح و خواتیم که باخود دارند و در انگشت کنند همین حکم دارد —

جوهر هر که بر لوح ذهب نقش کند نه حرف طا و پنج حرف ها بعد حمل ایشان بدین صورت ط ط ط ط ط ط ط ط ط ه ه ه ه ه وقتیکه آفتاب در شرف باشد یا در بیت خود مسعود بود هیچ از وجوه این لوح را باخود دارد و بر جبابره در اید مقهور شوند و جن و انس مطیع گردند و اگر صاحب صداع این لوح را باخود بندد شفا یابد و اگر رمانی این لوح را در میان آب یا شربت نهد و آنرا بیاشامد باطن وے منشرح گردد و لائق آنست که این کتابت در روز نهم کند از ماه یا هیژدهم یا بیست وهشتم و حامل وی از ضرب هوام و نهش حیات و لدغ عقارب محفوظ و محروس باشد و هر که این لوح را حامل باشد بی طهارت بدن و نظافت لباس بمرض حمی وقتی مبتلا گردد و هر که این حروف را بر ورق پاک نویسد و در موضعے که معیشت میکند جای پاکیزه باشد نهد حضرت حق تعالی اسباب معاش وی را میسر گرداند و اگر در وقت خواب زیر سر خود نهد از خوابهاے پریشان و احلام ردیه ایمن باشد و گاه حضرت سرور عالم را صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم در خواب بیند

جوهر عامل را باید که پیش از شروع در عمل وضو کامل سازد و اگر غسل کند اولی بود بآب سرد و یا
بآب گرم و بدن را همیشه از اوساخ و نجاسات پاک دارد و در حین عمل جامه پاک خوشبوے بپوشد [جمع وسخ بمعنی چرک ریم ۱۲]
و لباس از وجه حلال بود و اگر یک رشته در آن نه از وجه حلال دوخته باشد دعاء عامل در آن لباس
مستجاب نشود و منزلے که در ان بعمل شغل گیرد از خس و خاشاک و نجاسات و روایح کریهه پاک باید و
هیچ چیز از متاع خانه و مصالح مطبخ و غیر آن در آنخانه نشاید و اولی آنکه در اکثر اوقات خصوصاً در زمان
عمل بخورات مطیب و معطر باشد

جوهر بدانکه توجه تام بشغل اعمال از اعظم شرائط ست عامل را باید که در اراتکاب عملی که براے
جر منفعت ست نظر باستحقاق محتاج کند اعم از انکه محتاج خود بود یا دیگری و در اراتکاب عملی که
برای دفع مضرت ست ملاحظه حقیقت مظلوم نماید اعم از انکه مظلوم خود باشد یا دیگرے و اگر
در ان حق بجانب مظلوم نباشد هر چند بحسب ظاهر ظلم نماید دفع آن موجب وبال و نکال عامل خواهد بود

جوهر هر اسم را چون عدد دیگری و آنرا بیفزاے تا سه حصه مجموع مربع شود مثلاً و دود عدد او
بیست ست و بیفزاے سه حصه برین بیست که مجموعه هشتاد شود هر روز هشتاد بار یا هشتاد روز بانتہا
دیگر بخوانی البته اثر ظاهر شود۔

جوهر بدانکه رعایت وتر در همه چیز عادت شریف آنحضرت بود صلی الله تعالی علیه و آله وسلم
و فرمودند ان الله وتر یحب الوتر۔

جوهر ارباب تحقیق میفرمایند که طالب باجازت و تلقین استاد کامل در اعمال شروع نماید
والا هیچ منفعت متفرع نگردد اگرچه جمیع شرائط را رعایت کرده باشد

جوهر عامل را باید که در جمیع اعمال کلامی و کتابی افتتاح و اختتام بذکر و تسبیح و صلوٰة کند
هرگاه که حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم دعا میکردند اول میفرمودند سبحان
ربی العلی الاعلی الوهاب و میفرمودند که چون از حضرت خداوند تعالے حاجتی خواهد اول بر من
صلوٰة فرستد و محققین میفرمایند که چون از خداوند تعالی سوال کنی ابتدا بصلوٰة کن پس حاجت
خود را عرضه داری و بعد از ان ختم بر صلوٰة کن که حضرت حق تعالے بی شبه صلوٰة را قبول میکند
و از کرم جناب خداوندی نسزد که سه حاجت عرضه کند اول و آخر را قبول نماید و انچه
درمیان بود بگذارد

شرائط اعمال

جوهر بدانکه از شرائط کلیه در اعمال اراتکاب ریاضات و مجاهدات ست و ریاضت دو قسم ست

یکی ریاضت بحسب ظاهر از تشبث باعمال ظاهری مثل صیام ایام وقیام لیالی وترک فضول کلام وطعام ومنام وعزلت از صحبت خواص وعوام وامثال آن و دیگرے ریاضت بحسب باطن از توسل باعمال باطن مثل نفی خواطر وتصفیه محل از شواغل وتخلق باخلاق ربانی وتنزه از صفات نفسانی وشیطانی تا در وقت شغل باعمال لطیفه بمقتضای نفس وهوا در معاصی وشهوات شروع نکنند ودر زمان مشغولی باعمال قهریه از روی غضب ونفسانیت در عداوت ودشمنی خلق خوض ننماید بلکه اعمال قهریه مرتکب نشود الا برای دفع ظالمے که عامه خلائق از دست وزبان او بجان باشند واز قول وفعل او مضطر واگر کسی بخلاف این عمل کند وبهوای نفس ومقتضای طبع در اعمال خیر وشر شروع نماید وبال عظیم ونکال جسیم بران متفرع شود ورجعت کلی نموده نفس و مال واهل وعیال وی تلف شوند وزیان زده دنیا وآخرت گردد

ادب خلوت

جوهر عامل در خلوت بر زمین بی فرش نشیند واگر فرش باشد مثل بوریا وحصیر وبرابر قبله بر هیات قعود تشهد خصوصا در وقت فراغت از شغل واگر در حین عمل مربع نشیند اولے بود بمذهب جمعی ودر خلوت غیر وی هیچکس نبود وهیچ حیوانے که منع وی ممکن بود بآنجا نرسد ودر خلوت غیر ذکر ونماز وتلاوت وآنچه در عمل مقرر شده امری دیگر از وی صادر نشود واز اقوال وافعال اجنبی که در عمل هیچ دخل ندارد ودر آنجا پهلو بر زمین ننهد وخواب نکند مگر بے اختیار در حین غلبه خواب ودر آنجا چیزی نخورد ونیاشامد وهمیشه باوضو بود واگر در حین جلوس از کثرت تکرار ذکر وتلاوت کلالی وملالے عارض شود ویا چشم وی بخواب گرم شود تجدید وضو کند وباز بر سر عمل رود۔

جوهر در اجابت دعا آمیختنی را اثر عظیم ست که وقت خواندن بخیال گذارد که من پیش مالکے حاضرم که در برآمد مقصود من او را قدرت تمام است اگر نتواند اینقدر واجب ست که مقصود خود را از خاطر رفتن ندهد۔ هر وظیفه یا نماز که بغرض خاص تا ایام محدود خوانده شود دران ایام از ترک حیوانات امید اجابت قوی ست ودر ترک حیوانات داخل ست گوشت ماهی شیر دوغ روغن نمرود وآن چیزها که اشیاء مسبوقة الذکر بدان آمیخته باشند۔ اینهمه را از اکل و شرب ترک کند۔ بر عامل لازم ست که آنچنان ترک حیوانات نتواند که کند لابدست که از گوشت گاو ماهی انگوزه پیاز خام سیر خام پرهیز کند زیرا که از خوردن این چیزها نقصان در تاثیر او را می اید۔ برای خواندن تعیین وقت ومکان از واجبات ست واختلاف وقت بے عذر جائز نے مگر در اختلاف مکان اینقدر جائز ست که بر همین یک مصلی خوا

هر جا که اتفاق افتد.

جوهر عامل پیش از شروع و بعد از ان چند روز خود را از لقمهٔ شبهه نگاهدارد که کدورت و ظلمت یک لقمهٔ بی وجه تا چهل روز در باطن می ماند و ضمیر را مکدر میدارد و با کدورت باطن دعا و تلاوت را هیچ اثر نخواهد بود و بروایت صحیح ثابت شده که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم فرمودند که پاک و طیب گردان خوردنی خود را تا مستجاب شود دعای تو و بصحت پیوسته که دعا فروبسته می شود از رفتن باسمان بسبب سوء طعمه و هر چند که لقمه حلال بود باید که در تقلیل اکل آن کوشد چه بسیار خوردن طعام حواس و ادراکات را کلال و ملال پیدا میکند و آن موجب کسالت و کدورت و غلبهٔ خواب می شود پس در روز عمل روزه دار بود که روزه را در اجابت دعوات و حصول مرادات مدخل تمام ست و در اخبار وارد شده که دعاء روزه دار مردود نمی شود و باید که قبل از شروع در عمل تصدق کند که آنرا در انجاح مرامات اثر کلی ست

جوهر چون مرتکب عملی شود از اعمال کلی که دران اهتمام بلیغ داشته باشد ترک اکل حیوانی کند از لحوم و شحوم و انچه از حیوانات حاصل شود مثل شیر و روغن و بیضه و غیر آن و اگر بطعام چرب احتیاج افتد بدهن الحل اکتفا کند که آنرا با برنج یا ماش و امثال آن بیامیزد و در اثناء عمل خواه کلامی و خواه کتابی خصوصاً کلامی از تناول سیر و پیاز و گندنای خام و هر چه بوی ناخوش دارد (روغن کنجد) بکلی پرهیزد چه ملائکه بغایت ازان متاذی می شوند و ارواح علوی و سفلی متنفر و امداد و اعانت ایشان بدان واسطه از عامل منقطع می شود و در احادیث صحیحه وارد شده که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم فرمودند چون کسی ازین چیزها خورد باید که آن روز بمسجد حاضر نشود که ملائکه از بوی ناخوش کراهیت دارند و آن کسی که از وبو بهاآید متنفر و متوحش می شوند۔

جوهر هشت حجفذ زشص ظطغف قثی هر که این اسمارا روز یکشنبه وقت طلوع آفتاب بمشک و زعفران و گلاب نویسد و در زیر سر نائم نهد و این کلمات را بالحاح بگوید یا مکلم یا مکلم یا معجل یا معجل یا مستخبر یا مستخبر یا الد یا لابه یا لابه یا جابه و مابه و یا هابه و هابه کلم آن نائم در خواب سخن گفتن آغاز کند و مافی الضمیر خود را بتمام اظهار کند و در انحال بیخبر که چه میگوید۔

جوهر عامل این قاعده را بداند که زیاده کردن بر عددی که مقرر شده است اسراف ست و نقصان کردن از وی اخلال پس نفزاید از وے و نه کاهد۔

جوهر ازمنه دو قسم ست شرعی و حکمی ازمنه شرعی دو نوع ست مطلق و مقید ازمنه مطلقه مقیده

بشهور وایام ولیالی مخصوصه نیست ونزد صاحب شریعت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم
برای اجابت دعوات ونیل مرادات مقرر شده مثل وقت سحر وهنگام طلوع فجر وطلوع آفتاب و
وقت نزول باران ومیان اذان واقامت ووقت سجده تلاوت وبعد از ادای صلوٰة مفروضه
وازمنهٔ مقیده بشهور وایام ولیالی متبرکه مخصوص ست مثل ماه حرام ورمضان وعیدین
وعرفه وعاشورا وروز جمعه وپنجشنبه ودوشنبه وشب عید فطر واضحی وبرات وقدر وشب جمعه وپنجشنبه
ودوشنبه درمجموع این اوقات عمل را تاثیری دیگرست وازمنهٔ حکمیه عبارت از اختیارات نجمی ست
از ساعات مسعوده ومنحوسه وامکنهٔ متبرکه که برای اجابت دعوات مثل میدان جهاد بعد از نفیر عام
وصف اول از جماعت وعرفات ومشعر الحرام وحطیم ومقام ابراهیم ودرون خانه کعبه وبام خانه و
مروه وصفا ومسجد اقصیٰ ومسجد حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم وسائر مساجد معظمه

جوهر اگر اثر ظاهر نشود ملول نگردد وقطع امید نکند چه شاید که بواسطه تقصیر در شرائط تاخیر
افتد واگر شاهد مقصود بزودی جمال نماید ترک عمل نگیرد ودر کتمان عمل از محرم ونامحرم بتخصیص
زنان وکودکان واصحاب عقول ناقصه وارباب فسق وفجور سعی جمیل بتقدیم رساند که اخفای
عمل موجب نیل مقصودست واخفا از جمله شرائط است۔

جوهر اجماع کرده اند علما بر جواز رقیه نزد اجتماع سه شرط یکی آنکه بکلام خدا واسما وصفات
وی تعالیٰ باشد بزبان عربی یا دیگر که میدانند معنی آنرا وباعتقاد آنکه موثر حقیقی خدای تعالیٰ ست
وتاثیر رقیه بتقدیر اوست وهر رقیه که متضمن شرک باشد جائز نیست وهمچنین دعوات واسما
بزبان سریانی وعبرانی که معلوم نیست معانی آن نباید خواند مگر بعضی کلمات باشد که از ثقات
معلوم شده است خواندن آن واز مشائخ متواتر آمده است چنانکه در حرز یمانی ومانند آن
ودر حدیث ابوداؤد وابن ماجه آمده وتصحیح کرده است آنرا حاکم از ابن مسعود که رسول الله
صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم فرمود انا وتمایم وتوله شرک ست وتمایم جمع تمیمه است
واین حرزه یا قلاده است که در گردن بیاویزند وآنرا در جاهلیت برای دفع آفات میکردند
وتوله بکسر مثناة وفتح واو ولام چیزی ست که زنان برای جلب محبت مردان بکنند واین نوع
از سحرست ودعا وحزب ورقیه که در کاغذ پاره بنویسند وآنرا تعویذ گویند ودر گردن وبازو
به بندند بعضی علما از آن نیز منع می کنند ولیکن آنرا از حدیث عبدالله بن عمر سندی هست

جوهر صاحب مدارج النبوة قدس سره میفرمایند که رقیها از حضرت سرور عالم صلی الله تعالی

علیه و آله و اصحابه و سلم در هر باب مرویست و در جمیع امراض و آلام مشروع و مسنون ست

جوهر بسم الله الرحمن الرحیم بخط نسخ بنویسد و بران نظر اجمالی دارد و نظر تفصیلی یعنی بر هر حرف تسمیه و اول و آخر درود خوانده بعده سورهٔ فاتحه مع تعوذ و تسمیه بخواند بعده سورهٔ اخلاص مع تسمیه بعده نظر بر تسمیه دارد بتصور معنی و تصور حاجت کند

جوهر اول درود خواند بعده سورهٔ فاتحه مع تعوذ و تسمیه بعده سورهٔ اخلاص مع تسمیه بعده یکبار نظر اجمالی بر تمام سورهٔ فاتحه کند بعده نظر تفصیلی بعده فقط بر الحمد لله رب العالمین نظر تفصیلی دارد بتصور معنی و تصور حاجت کند

جوهر بدانکه عقد انامل نوعی از شمار مسنون است و تفصیلش اینست که برای واحد خنصر دست راست فرو گیرد و جهت دو بنصر را و برای سه وسطی را و برای چهار خنصر را رفع کند و برای پنج بنصر را و برای شش وسطی را رفع کرده بنصر را فرو گیرد و برای هفت بنصر را بر داشته خنصر را بر بند دست نهد و برای هشت بنصر را و برای نه وسطی را و برای ده سر ناخن سبابه دست راست را بر باطن مفصل اول انمله ابهام نهد و برای بست طرف عقده [گره ۱۲] زیرین سبابه که متصل وسطی ست بر ناخن ابهام نهد و برای سی ابهام را قائم دارد و سر سبابه بر طرف ناخن ابهام نهد چنانکه وضع سبابه با ابهام شبیه باشد بقوس و وتر [زه کمان] و برای چهل باطن انمله ابهام را بر ظهر [پشت ۱۲] عقده زیرین سبابه نهد و برای پنجاه سبابه را قائم دارد و ابهام را خم داده بر کف نهد و برای شصت ابهام را خم دهد و باطن عقده دوم سبابه را بر ناخن ابهام نهد چنانکه در شصت رمات [جمع رامی بمعنی تیرانداز ۱۲] معهود ست و برای هفتاد ابهام را قائم دارد و باطن عقده اول یا دوم سبابه بر طرف ناخن ابهام نهد چنانچه پشت ناخن ابهام تمام مکشوف باشد و برای هشتاد ابهام را منتصب دارد و طرف انمله سبابه را بر پشت مفصل انمله اولی نهد و برای نود سر ناخن سبابه را بر مفصل باطن عقده دوم ابهام نهد و باید دانست که انچه در دست راست دلالت بر عقدی از عقود احاد کند از تا نه در دست چپ دلالت بر همان عقدی از عقود الوف کند از یک هزار تا نه هزار و همچنین انچه در دست راست دلالت بر عقدی از عقود نهگانه عشرات کند از ده تا نود در دست چپ دلالت بر همان عقدی از عقود مات کند از یکصد تا نهصد پس باصابع هر دو دست بدان صور هیزده گانه مذکورة الصدر از یکی تا نه هزار و نهصد و نود و نه ضبط توان کرد و برای عقد ده هزار طرف انمله ابهام را متصل باید ساخت بطرف تمام انمله سبابه چنانکه سر ناخن ابهام

برابر باشد و طرفش بطرف او - و بعضی گویند کہ انچہ در دست راست دلالت کند بر عقدی از عقود در دست چپ دلالت بر ہمان عقدی از عقود مات کند نماید و انچہ در دست راست دلالت بر عقدی از عقود نہگانہ عشرات کند در دست چپ دلالت بر ہمان عقدی از عقود نہگانہ الوف کند

جوہر آیۃ الکرسی دہ وقف دارد بر ہر وقف انگشت عقد نماید و شروع از خنصر دست راست کند و ختم بر خنصر دست چپ و سورہ الم نشرح سہ بار و سورہ اخلاص سہ بار و درود سہ بار خواندہ جانب آسمان دم کند باز بر ہر عقد یکبار سورۂ فاتحہ خواندہ بر ترتیب عقد بکشاید و چون بکلمہ من ذا الذی یشفع عندہ برسد بین العینین نیت خیر بخاطر آرد و چون بہ یعلم ما بین ایدیہم برسد بین المیمین نیت شر بخاطر آرد مقصود حاصل شود اینست ختم آیۃ الکرسے

جوہر اصحاب کہف یعنی صاحبان غار و ایشان ہفت تن بودند از دوستان جناب مستطاب حق سبحانہ و تعالیٰ کہ از خوف دقیانوس نام بادشاہ ظالم از شہر گریختہ در غاری پنہان شدہ بخفتند و سگی ہمبت ایشان ہمراہ بود بحکم جناب خداوند تعالےٰ بعد صد سال بیدار شدہ باز بخفتند باز بقیامت خواہند برخاست و نام ایشان باتفاق اکثر مفسرین اینست اول یملیخا دوم مکسلمینا سوم کشفوطط چہارم تبیونس پنجم کشافطیونس ششم اذرفطیونس ہفتم یوانس بوس و نام سگ ایشان قطمیر ست اگر دو رکعت نماز بگذارد بعدہ نامہای اصحاب کہف را بحضرت خداوند تعالیٰ تشفیع آرد و حاجت خواہد بر آید و اگر در سفر و حضر بخواند و باخود دارد از ہفتاد بلا محفوظ ماند و چون در کشتی بخواند و بر خود بدمد و یا باخود دارد از موج دریا امین شود و اگر نوشتہ در خانہ نہد از آتش محفوظ ماند و اگر در جامہ سفید بنویسد و در سنگ ریزہ بندد و در آتش اندازد آتش فرو نشیند و اگر نوشتہ در رخت و خزینہ نہد از دزدیدن و سوختن و غرق شدن سلامت ماند و اگر بر ران بندد ہر چند راہ برود ماندہ نشود و اگر بر سر چوبے کند و در میان کشت نہد ملخ در ان زیان نرساند و اگر زن صاحب درزہ بر ران چپ بندد در حال بار نہد ـ

جوہر طریق ختم حضرت غوث الثقلین اینست کہ سہ روز روزہ دارد و ابتدا از چہار شنبہ کند و روز جمعہ دوگانہ گذارد و در ہر رکعت بعد از فاتحہ آیۃ الکرسی یکبار و سورہ اخلاص یازدہ بار بخواند بعد از سلام مستقبل قبلہ نشیند ختم شروع کند اول درود یکصد و یازدہ بار بخواند بعدہ کلمہ تمجید یکصد و یازدہ بار بعدہ یا شیخ عبد القادر جیلانی شیأ للہ یکصد و یازدہ بار بعدہ سورہ یٰس یکصد و یازدہ بار بعدہ سورہ الم نشرح یکہزار و یکصد و یازدہ بار بعدہ درود یکصد و یازدہ بار بخواند بعدہ فاتحہ خواندہ بگوید کہ ثواب این ختم بحضرت غوث الثقلین شیخ محی الدین ابو محمد

ختم آیۃ الکرسی

طریق ختم غوث الثقلین رضی اللہ عنہ

و بعد یعنی

سید عبدالقادر جیلانی رضی اللہ تعالی عنہ گذرانیدم بعدہ حاجت خواہد وحضرت ایشان را بحضرت
خداوند تعالے تشفیع آرد و تا سہ روز چنین کند. و این ختم کبیرست وختم صغیر اینست کہ سورہ یٰسٓ
یکبار و سورہ الم نشرح یکصد وچہل و یکبار بخواند و باقی ترتیب ہمہ بحال خودست اگر بسیار ضرور باشد
ختم کبیر کند. والا از صغیر ہم کارہا آسان شود بعونہ وکرمہ۔

جوہر ترتیب ختم حضرات نقشبندیہ اینست کہ شب دوشنبہ یا شب جمعہ شروع کند وبحسب ضرورت
ہر شب کہ باشد وہر روز کہ اتفاق افتد دوگانہ وضو گذارد بعدہ دو رکعت بخواند و در ہر رکعت بعد از
سورہ فاتحہ آیۃ الکرسی ہفت بار و ثوابش ہدیہ بارواح مطہرہ حضرات خواجہا گرداند بعدہ دہ بار
این دعا بخواند بسم اللہ الرحمن الرحیم یا مفتح الابواب ویا مسبب الاسباب ویا مقلب القلوب
والابصار ویا دلیل المتحیرین ویا غیاث المستغیثین توکلت علیک یا رب وافوض
امری الی اللہ ان اللہ بصیر بالعباد یا رب لاحول ولاقوۃ الا باللہ العلی العظیم بعدہ
سورہ فاتحہ با تسمیہ ہفت بار بعدہ درود صد بار بعدہ سورہ الم نشرح با تسمیہ ہفتاد و نہ بار بعدہ
سورہ اخلاص با تسمیہ یکہزار و یکبار باز سورہ فاتحہ با تسمیہ ہفت بار بعدہ درود صد بار بعدہ
فاتحہ خواندہ بگوید کہ ثواب این ختم بارواح مطہرہ حضرات خواجہا گذرانیدم و در تعین اسامی این اکابر
اختلاف ست بعدہ از حضرت خداوند تعالے حصول مقصود و امداد و اعانت بواسطہ این حضرات خواہد
وتا حصول مقصود مداومت نماید تنہا یا زیادہ [روز کہ خوانند] اما رعایت وتر اولی ست

جوہر در سورہ یٰسٓ [۳۶] ذکر لفظ رحمن چہار جاست و اسم مبارک اللہ سہ جا وہمچنین در
سورہ ملک پس در یٰسٓ بر لفظ رحمن ہر جا کہ آید عقد اصبع کند از دست راست و شروع از
خنصر نماید وچون بلفظ مبارک اللہ رسد عقد اصبع از دست چپ کند و در سورہ ملک چون
بر لفظ رحمن رسد بکشاید بہمین ترتیب بعد از ان ہر حاجت کہ از حضرت خداوند تعالی خواہد روا شود
وحضرت شیخ کلیم اللہ قدس سرہ در مرقع میفرمایند کہ مولف در خاتمہ سورہ ملک بار اللہ رب العالمین
میگوید و دعای عفو و عافیت و معافات میکند

جوہر در فوائد الفواد مذکورست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہ المبارک فرمودند
کہ امام ناصر الدین را سکتہ افتاد اقربا پنداشتند کہ بمرد او را در گور کردند چون شب درآمد بہوش آمد
ومعلوم کرد کہ مرا در گور کردہ اند یاد آمد کہ ہر کہ در حالت اضطرار چہل بار سورہ یٰسٓ بخواند حضرت
خداوند تعالی او را از تنگی فرجے ومخرجی بخشد پس یٰسٓ خواندن گرفت چون سی ونہ بار خواند اثر کشادگی

پدید آمد داخچنان بود که نباشی بطمع کفن آمده گور را باز میکرد امام بحس معلوم کرد و آهسته خواند الموض
چون چہل بار تمام شد امام بیرون آمد نباش چون بدید زہرہ او ترقید و ہلاک شد امام بسیار تاسف خورد
واندیشید که اگر مرا ناگاه مردم خواہند دید خوف خواہند کرد پس در شب آہسته در شہر می آمد و آواز میداد
کہ من نام الدین ام مراالسبب گشته در گور کرده بودند و تفسیر بعد ازین واقعه نوشته است۔

جوہر ہر کرا غمی پیش آید سوره یٰس بخواند و چون بسلام قولاً من رب الرحیم برسد
ہفتاد و دو مرتبه آنرا تکرار کند بعد از ان سوره را تمام کند حضرت حق سبحانه و تعالیٰ آن غم را مرتفع گرداند
واین عمل بکرات و مرات واقع شده و از مجربات صحیحه است۔

جوہر ہر که بہ نیت حصول حاجتے سورة الانعام را تلاوت کند و چون بہ سل اللہ گوید پیش از انکہ
اللہ اعلم گوید در میان این دو اسم که اسم اعظم کنایت از انست این دعا بخواند اللھم من ذا الذی
استغاثک فلم تغثه ومن ذا الذی استعانک فلم تعنه ومن ذا الذی دعاک فلم تجبه
ومن ذا الذی سالک فلم تعطه ومن ذا الذی استجارک فلم تجره ومن ذا الذی
توکل علیک فلم تکفه و اغوثاه بک استغیث اغثنی یا مغیث و اشفنی شفاء عاجلا
فرج عنی فرجاً قریباً برحمتک یا ارحم الراحمین بعده حاجت عرض کند پس اللہ اعلم گفته
سوره را تمام کند حاجت وی برآید و این از جمله مجربات صحیحه است واگر فرضاً نتیجه ظاہر نشود از
تقصیر عامل ست در رعایت شرائط مقرره۔

جوہر ہر کرا مہمی پیش آید در گوش راست وی بانگ نماز گوید و گوش چپ وی اقامت حضرت
خداوند تعالےٰ آن مہم کفایت کند

جوہر ہر حاجتے که زود بر نیاید سوره اخلاص ہزار و یکبار بخواند زود برآید مجرب ست۔

جوہر بعد از نماز چاشت سوره یٰس سه بار خواند پس ہر حاجت که خواہد برآید۔

جوہر ہر که در یوم الاحد وقت طلوع آفتاب سورة الکافرون ده بار بخواند و حاجت خواہد برآید
جوہر برای جمیع مہمات ہر روز ہزار بار اللہ الصمد بخواند۔

جوہر سوره واللیل چہل و یکبار بخواند حاجت برآید۔

جوہر ہر که وقت ناخن چیدن و موی لب شدن بگوید بسم اللہ و علی سنة محمد و آل
محمد صلی اللہ تعالیٰ علیه و آله و صحابه وسلم بہیچ بیماری مبتلا نشود۔ چون در ریش شانه کند
اول ابروان را شانه کند از بلاہا و وبا در عصمت دارد خداوند تعالیٰ و چون روغن در سر اندازد

اول ابر و باران را چرب کند از صداع ایمن بود —

جوہر ولا تمدن عینیک الی ما متعنا بہ ازواجا منہم زہرۃ الحیوۃ الدنیا لنفتنہم فیہ ط ورزق ربک خیر و ابقی ہ وامر اہلک بالصلوۃ واصطبر علیہا ط لا نسئلک رزقا ط نحن نرزقک ط والعاقبۃ للتقوی ہ از سورہ طٰہ ہر کہ این بنویسد و بر خود دارد اگر مردے کہ ویرا زن نباشد و یا زنی کہ ویرا شوہر نباشد خداوند تعالیٰ آنرا جفت روزی کند و کسی را کہ فراموشی بسیار بود و یا مریض باشد شفا یابد و اگر فقیر باشد غنی گردد و اگر کسے در کاری و یا در چیزے نقصان باشد او را دران کار اجتہاد شود

جوہر اگر در وقت خواب جامی پر آب کند و بر بالین نہد و سہ بار سورۃ الزلزال بخواند و ہر بار بران دمد ہر کیک و پشہ کہ دران خوابگاہ بود خورد او ران کاسۂ آب اندازد —

جوہر ہر کہ خواہد کہ خشم خود یا غیر خود فرونشاند پس وقتیکہ آن صفت را از خود احساس کند باید کہ اگر استادہ باشد بنشیند و اگر نشستہ باشد برخیزد و بر تلاوت آیۃ ولہ ما سکن فی اللیل والنہار و ہو السمیع العلیم از سورۃ انعام ادیان نماید آن صفت از وی زائل شود

جوہر ہر کہ سورۃ الکوثر شب جمعہ ہزار بار بخواند بے آنکہ درمیان فعلی و قولے اجنبی ورآید بعد ازان ہزار بار درود بخواند و باکمل طہال و طہارت بدن و نظافت لباس و پاکی فراش خواب کند آن شب بمشاہدہ جمال جہان آرای حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وصحبہ وسلم مشرف شود —

جوہر ہر کہ سورۃ آل عمران بخواند از دنیا نرود تا حضرت خداوند تعالیٰ را در خواب نہ بیند

جوہر ہر کہ سورۃ طٰہ چہل شب جمعہ پیاپے بخواند حضرت خداوند تعالیٰ را در خواب بیند —

جوہر ہر کہ سورۃ سجادلہ بنویسد و درمیان حبوبات نہد از آنچہ موجب فساد حبوبات ست سالم ماند

جوہر ہر کہ سورۃ والتین بر مخزن مطعومات خواند حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ از آنچہ سبب تباہ شدن ست نگاہ دارد

جوہر ہر کرا پشہ و مگس زیان رساند بگیرد قدحے از آب و بران ہفت بار بخواند بسم اللہ الرحمن الرحیم وما لنا ان لا نتوکل علی اللہ وقد ہدنا سبلنا ولنصبرن علی ما آذیتمونا وعلی اللہ فلیتوکل المومنون فان کنتم آمنتم باللہ فکفوا عنا شرکم و آذاکم و برجا دہم بدہد و آب را گرد خود بزند ہمان شب از شر انسان ایمن بود

جوہر اگر سورۂ بروج بزعفران بنویسد و بطفل بند دگذاشتن شیر او را آسان گردد۔

جوہر سورۂ جمعہ برای موافقت زن و شوہر پنجبار بخواند۔

جوہر اگر خواہی کہ زبان تو بصدق و صواب جاری شود و از کذب و خلاف ساکت گردد سورۃ القدر بسیار بخوان

جوہر ہر کہ سورۃ الصف را بخواند فرزندان مطیع او شوند۔

جوہر بجہت دفع گریستن کودک سورۂ رعد دہ بار بخواند یا سورۃ المطففین ہفت بار۔

جوہر ویل لکل افاک اثیم ؕ یسمع آیت اللّٰہ تتلی علیہ ثم یصر مستکبرا کان لم یسمعہا ج فبشرہ بعذاب الیم ہ و اذا علم من آیتنا شیئان اتخذ ہا ہزوا ط اولٓئک لہم عذاب مہین ط چون بکسی حاجت داشتہ باشد این آیت را بر کف دست راست خود سہ بار بخواند و دست خود بہم آورد چون پیش آن شخص رسد در برابر او دست خود را باز کند مقصود حاصل گردد

جوہر مداومت والقیت علیک محبۃ منی تا ولتصنع علی عینی از سورۂ طٰہٰ موجب جذب قلوب و توجہ نفوس است

جوہر من یحی العظام وہی رمیم تا تو قدون از سورۂ یٰس بر ہفت قطعہ نمک پارہ ۱۵ از ہر جزء ۱۲ بخواند و بر ہر قطعہ یکبار نفث کند و ہر بار بعد از قرات آیۃ بگوید فلان بن فلان علی حب فلان بن فلان پس یکیک قطعہ را در آتش اندازد در محبت عامل بیقرار شود

جوہر اگر کسی را درد در بدن باشد جای درد بگیرد و عامل این نقش را بر زمین نوشتہ بر ہیچ نقش جفت ہا زند درد دفع شود ۴۲۲۸

جوہر اگر سورۃ النصر بر لوح رصاص نقش کند و بر دام صیاد مرغان بند د مرغ بسیار بدام افتد و اگر بشبکہ ماہی گیران بند د فوج فوج ماہی بدام افتد۔

جوہر ہر کہ قطعہ رصاص کہ در دام صیادان می باشد از ان لوح تنک سازد وقتیکہ قمر در منزل موخر باشد از منازل بست و ہشتگانہ فلک البروج و بر ان لوح نقش کند اللّٰہ الذی سخر لکم تا یتفکرون از سورۂ جاثیہ و درہم پیچد و بر شبکہ بند د ہرگاہ آن شبکہ را بدریا فرو گذارد ماہی بسیار پیرامن شبکہ در آیند و اگر بر چوب گز نقش کند و بر دام صیاد مرغان بند د مرغ بسیار بدام افتد۔

جوہر اگر جامہ نو بروز شنبہ پوشد زحمت بیند و در یکشنبہ زود پارہ شود لیکن بجوشے

ودر دوشنبه سوخته گردد یا در آب غرق شود وسه شنبه در خصومت پاره شود وچهارشنبه جامه بر جابه رسد
ومال حلال یابد وپنجشنبه عقل افزاید وجمعه عمر دراز گردد۔ روز شنبه جامه نو قطع نمودن مبارک نیست
وروز یکشنبه مریض گردد ودوشنبه مبارک وسه شنبه بسوزد وغرق شود وچهارشنبه نعمت افزاید وپنجشنبه

علم نافع دهد وجمعه طول حیات

جوہر اگر بروز شنبه غسل کند بیماری دور شود ویکشنبه بیمار گردد ودوشنبه روزی فراخ گردد
وسه شنبه عمر کم شود وچهارشنبه دولت افزاید وپنجشنبه در مال نقصان آید وجمعه مال افزاید ودر احتیاج
مضائقه نیست۔ روز شنبه حجامت کند وناخن تراشد غنی گردد ویکشنبه عاقل گردد ودوشنبه حرص
دور شود وسه شنبه ساعتی چند شاد نباشد چهارشنبه شیطان احتلام نکند پنجشنبه ملال نباشد

۷۸٦

جوہر	الحمد لله	رب العالمین	الرحمن	الرحیم	مالک	یوم الدین	ایاک نعبد	وایاک نستعین	
	رب العالمین	الرحمن	الرحیم	مالک	یوم الدین	ایاک نعبد	وایاک نستعین	اهدنا الصراط	
	الرحمن	الرحیم	مالک	یوم الدین	ایاک نعبد	وایاک نستعین	اهدنا الصراط	المستقیم	
	الرحیم	مالک	یوم الدین	ایاک نعبد	وایاک نستعین	اهدنا الصراط	المستقیم	صراط الذین	
	مالک	یوم الدین	ایاک نعبد	وایاک نستعین	اهدنا الصراط	المستقیم	صراط الذین	انعمت علیهم	
	یوم الدین	ایاک نعبد	وایاک نستعین	اهدنا الصراط	المستقیم	صراط الذین	انعمت علیهم	غیر المغضوب	
	ایاک نعبد	وایاک نستعین	اهدنا الصراط	المستقیم	صراط الذین	انعمت علیهم	غیر المغضوب علیهم	علیهم	
	وایاک نستعین	اهدنا الصراط	المستقیم	صراط الذین	انعمت علیهم	غیر المغضوب	علیهم	ولا الضالین	

این تعویذ برای چیچک ست در گلوے طفل بندد

جوہر اگر روز جمعه ناخن چیند توانگر گردد وغسل کند ثواب یابد وجامه نو پوشد دولت یابد
وبر تن روغن مالد رنج رسد وجامه بسوزد بد بود وبعد نماز جامه نو قطع کند از غم نجات یابد واگر
بروز شنبه ناخن چیند بیمار شود وغسل کند صحت یابد. وروغن مالد دولت یابد وجامه سوزد مند قوه
وجامه پوشد بیمار شود وجامه نو قطع کند پریشان گردد واگر بروز یکشنبه جامه نو قطع کند یا بپوشد
اندوهگین ماند وجامه سوزد خصومت بود وناخن چیند پریشان شود غسل کند عمر کم شود روغن مالد رنج
شود واگر بروز دوشنبه جامه نو قطع کند یا بپوشد رنج بود وجامه سوزد بهتر بود روغن مالد یا ناخن چیند
مبارک بود واگر بروز سه شنبه جامه نو قطع کند یا بپوشد رنج بود جامه سوزد زیان بود وغسل کند یا ناخن چیند

یا روغن مالد اندوہگین شود اگر بروز چهارشنبه جامه نو قطع کند یا بپوشد مبارک بود وجامه سوزد آفت آید
وغسل کند و ناخن چیند و روغن مالد مبارک بود و اگر بروز پنجشنبه جامه نو قطع کند یا بپوشد مبارک بود
وجامه بسوزد بد بود وغسل کند فقیر گردد ناخن چیند بهتر بود روغن مالد بد بود اگر بروز پنجشنبه و یکشنبه
وسه شنبه سر بتراشد بهتر بود دوشنبه وچهارشنبه بد بود اگر اول ماه سر بتراشد عمرش کوتاه شود دوم
بهتر سوم بد چهارم نیک پنجم نیک ششم بد هفتم نیک هشتم بد نهم نیک دهم نیک یازدهم بد دوازدهم نیک
سیزدهم بد چهاردهم نیک پانزدهم نیک شانزدهم نیک هفتدهم بد نوزدهم نیک بستم بد بست ویکم بد بست ودوم
بست وسوم بد بست وچهارم نیک بست وپنجم بد بست وششم نیک بست وهفتم بد بست وهشتم نیک بست ونهم نیک سی ام بد

جوہر

الحمد لله ۱۶	رب العالمین ۱	الرحمن الرحیم ۳	مالک یوم الدین ۱۳
ایاک نعبد ۱۰	وایاک نستعین ۱۱	اہدنا الصراط ۶	المستقیم ۷
صراط الذین ۹	انعمت ۱۲	علیہم غیر المغضوب [illegible]	علیہم ۶
ولا الضالین ۱۱	آمین ۴	بسم الله ۷	الرحمن الرحیم ۴

این تعویذ آبله است پیش از آنکه علامت آن ظاهر گردد بنویسد و زیر بالین نهد

جوہر. آتشی احبار اجل

۱	۱۴	۱۱	۸
۱۲	۷	۲	۱۳
۶	۹	۱۶	۳
۱۵	۴	۵	۱۰

خاکی احبار اجل

۱۴	۱	۸	۱۱
۷	۱۲	۱۳	۲
۹	۶	۳	۱۶
۴	۱۵	۱۰	۵

بادی احبار اجل

۱۱	۸	۱	۱۴
۲	۱۳	۱۲	۷
۱۶	۳	۶	۹
۵	۱۰	۱۵	۴

آبی احبار اجل

۸	۱۱	۱۴	۱
۱۳	۲	۷	۱۲
۳	۱۶	۹	۶
۱۰	۵	۴	۱۵

باسط				
	۱	۵۲	۱۱	۸
	۱۲	۷	۲	۵۱
	۶	۹	۵۴	۳
	۵۳	۴	۵	۱۰

جوہر طریق استمداد از رجال الغیب اینست بہر طرف کہ رجال الغیب باشند ہفت قدم بآنجانب رود و ہر دو دست باد ب و تعظیم تمام سلام کند بعدہ ہفت بار درود بخواند بعد ازان بگوید بسم اللہ الرحمن الرحیم السلام علیکم یا رجال الغیب و یا ارواح المقدسة اغیثونی بغوثة وانظرونی بنظرة یا رقباء و یا نقباء و یا نجباء و یا ابدال و یا اوتاد و یا غوث و یا قطب اعینونی فی فی ہذا الامر سلمکم اللہ تعالیٰ فی الدنیا والآخرة بحق محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم و زمانے بتوجہ تمام بسوے ایشان باشد بعدہ پشت بطرف ایشان کند و پشت پناہ خود داند و بران اعتماد نماید و ہمچنین صبح و شام ملازمت کند اکابر طریقت میفرمایند کہ رجال الغیب را بہر نیتے کہ تشفیع آرد و ہر حاجتے کہ حضور ایشان در دل گمارد انشاء اللہ تعالیٰ حاجتش برآید و در ہنگام سفر بمقابلہ ایشان نرود باید کہ پس پشت دارد و پشت پناہ خود سازد و سیر رجال الغیب ازین شعر معلوم کند شعر کنجغ بامشں کنجغ بمش + کنجغ بامشں کنجغ امشب مراد از کنی ون نیرت وج جنوب ونغ غروب وب بایب وا ایسان وم مشرق وش شمال وکنی درمیان مشرق وجنوب را گویند و نیرت درمیان مغرب وجنوب و بایب درمیان شمال ومغرب وایسان درمیان مشرق وشمال پس رجال الغیب بتاریخ اول درکنی باشند و دوم درنیرت وسوم درجنوب وچہارم درغروب وپنجم در بایب وششم در ایسان وہفتم در مشرق و ہشتم در شمال وبتاریخ نہم باز درکنی باشند وبتاریخ دہم در نیرت وعلی ہذا القیاس تا آخر ماہ در روز سعد ونحس از برای سفر ازین ابیات معلوم کند ع

یک شنبہ وجمعہ مغرب مشو مرو چارشنبہ سہ شنبہ شمال	بد وشنبہ وشنبہ مشرق مرو جنوب ست و پنجشنبہ وبال	

دیگر

مشرق درشنبہ دوشنبہ جمعہ یکشنبہ غرب	سہ چہار آن در شمال پنجشنبہ درجنوب

دیگر

هفتم و چهار دهم بست دوم بست نهم
بست هشتم ششم و بست و یکم در ایسان
پنجم و سیزدهم بستم اندر بائب
زانکه چارم و اثنا عشر و نوزدهم
بست و پنجم دهم و هفدهم دوم نیز
سوم یازدهم و هژدهم و بست و ششم
بست و چارم هم و شانزدهم غره ماه

جو کنی راسوی مشرق طلب ای صاحب حال
هشتم و پانزدهم بست و سوم سلخ شمال
سیوان یاقتن ای کرم فرخنده خصال
بست و هفتم طرف غرب نمایند جمال
سوی زیرت بود این طائفه را میل خیال
بجنوب ست گذر کردن ایشان همه حال
سوی اکنی طلب اینست حساب همه سال
از شرح سیفی عربی ۱۲

جوهر هر امرے بدون استخاره شروع نکند چه در سفر و چه در حضر بلکه در سفر برای هر منزل استخاره کند و اگر فرصت ادای دو رکعت استخاره نیابد بر صرف دعا اکتفا کند و هیچ خواب و رویا در استخاره مسنونه در کار نیست و آنچه مشائخ میکنند آن طور دیگرست و طریق مسنون اینست که اولاً وضو کند و دو رکعت به نیت استخاره بگذارد در اولے بعد از سورهٔ فاتحه سورة الکافرون و در ثانیه سورهٔ اخلاص بخواند و بعد از سلام این دعا بخواند اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْتَخِیْرُکَ بِعِلْمِکَ وَاَسْتَقْدِرُکَ بِقُدْرَتِکَ وَاَسْاَلُکَ مِنْ فَضْلِکَ الْعَظِیْمِ فَاِنَّکَ تَقْدِرُ وَلَا اَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَا اَعْلَمُ وَاَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوْبِ اَللّٰهُمَّ اِنْ کُنْتَ تَعْلَمُ اَنَّ هٰذَا الْاَمْرَ خَیْرٌ لِّیْ فِیْ دِیْنِیْ وَمَعَاشِیْ وَعَاقِبَةِ اَمْرِیْ فَاقْدُرْهُ لِیْ وَیَسِّرْهُ لِیْ ثُمَّ بَارِکْ لِیْ فِیْهِ وَاِنْ کُنْتَ تَعْلَمُ اَنَّ هٰذَا الْاَمْرَ شَرٌّ لِّیْ فِیْ دِیْنِیْ وَمَعَاشِیْ وَعَاقِبَةِ اَمْرِیْ فَاصْرِفْهُ عَنِّیْ وَاصْرِفْنِیْ عَنْهُ وَاقْدُرْ لِیَ الْخَیْرَ حَیْثُ کَانَ ثُمَّ اَرْضِنِیْ بِهٖ بر لفظ هٰذَا الْاَمْرَ آن کار را در دل فرو دارد

جوهر دو رکعت نماز بگذارد و در هر رکعتی بعد فاتحه یازده بار سورهٔ اخلاص بخواند و بعد از سلام ده بار سورهٔ اخلاص و ده بار سورة الفلق و ده بار سورة الناس خوانده بر دست راست نفث زده دست را زیر سر نهاده بخواب رود و هیچ احدی سخن نکند اگر در خواب کسی چیزے بدهد یقین داند که کار البته خواهد شد در ان اقدام نماید و اگر چیزے از و بستاند بداند که کار نخواهد شد از ان مجتنب و محترز باشد

جوهر هر که خواهد که در منام خود از خیر و شر کار خود خبر یابد باید که پیش از خواب و بعد از صلوٰة عشا شش رکعت نماز بگذارد و در اول بعد از فاتحه سورهٔ و الشمس هفت بار بخواند و در دوم

سورۂ والیل ہفت بار و در سوم سورۂ والضحیٰ ہفت بار و در چہارم سورۂ الم نشرح ہفت بار و
در پنجم سورۂ والتین ہفت بار و در ششم سورۃ القدر ہفت بار و بعد از سلام درود بخواند بعدہ
این دعا اللهم یا رب ابراہیم وموسیٰ ورب اسحٰق ویعقوب ورب جبرئیل ورب میکائیل
ورب اسرافیل ورب عزرائیل ویا رب منزل الصحف ومنزل التورٰیۃ والانجیل والزبور
والفرقان ارنی فی منامی ہذہ اللیلۃ من امری انت اعلم بہ و این آنجا رہ را ہفت شب کند
جوہر در نصف شب بیدار شود و وضو کند و بعد تحیت وضو بخواند سورۂ فاتحہ یازدہ بار و سورۂ اخلاص
یازدہ بار و درود یازدہ بار و کلمہ تمجید یازدہ بار و یا شیخ عبد القادر جیلانی شیئاً للہ یازدہ بار
بعدہ دو رکعت بگذارد و در ہر رکعت سورۂ اخلاص لبت و پنج بار بخواند و ثواب آن بحضرت
غوث الثقلین رضی اللہ تعالےٰ عنہ رساند و باز دو رکعت بہای قضاے حاجت خود بگذارد
و چون تحریمہ بندد ہر دو چشم بپوشد و خود را نرم دارد پس شروع کند سورۂ فاتحہ و چون با یاک نعبد
و ایاک نستعین برسد این ہر دو کلمہ را تکرار کند تا گردن بگردد پس اگر جانب راست گشت کار کند
و اگر بجانب چپ گردد کار نکند پس تمام کند فاتحہ را و سورۂ اخلاص یازدہ بار ضم کند و رکعت
ثانی را ہمچنین گذارد و لیکن بعد فاتحہ سورۂ اخلاص یازدہ بار من غیر التکرار
جوہر چون خواہد کہ کارے کند اول رو بقبلہ استادہ شود و بخواند یکبار اعینونی یا عباد اللہ
المسلمین و استمداد کند بدل از عباد ے کہ دران سمت اند بعد ازان جانب یمین بعد ازان
جانب یسار بعد ازان خلقت را اصغا کند انچہ بزبان کسی بگذرد و بران عمل نماید و این از
عالم فال ہست و در شرع شریف آمدہ و فال نیک گرفتن مشروع و مسنون ست۔
جوہر النور الباسط الطاہر ہر کہ ارادہ کند کہ چیزیرا در خواب مشاہدہ کند و چیزی معلوم کند
از غائبی یا حادثہ از حوادث کونیہ کہ ہنوز اثر آن بظہور نیامدہ باشد باید کہ طہارت کامل سازد و
بفراش در اید و بامرے کہ مطلوب اوست بذکر این اسما شغل گیرد و آنقدر کہ تواند بخواند و اگر بعدد
مجمل این اسما بخواند اتم و ابلغ بود و آن ہزار و دو بیست و سی و چہار ست پس بخواب رود
انچہ مطلوب ست ظاہر شود
جوہر شب جمعہ در نصف شب صد بار استغفار کند و صد بار درود بخواند بعد ازان صد بار
بخواند ومن قدر علیہ رزقہ فلینفق مما اتٰہ اللہ ط لا یکلف اللہ نفسا الا ما اٰتٰہا ط
سیجعل اللہ بعد عسر یسرا ع از سورۂ طلاق بعدہ صد بار درود بخواند پس خواب کند

درخواب کیفیت خلاص از ضیق معیشت بروی ظاہر شود و ابواب رزق بروی مفتوح گردد۔

جوہر در نصف شب غسل کند یا وضو جدید و بعد اداے تحیۃ الوضو دو رکعت بگذارد و در ہر رکعتی بعد فاتحہ سورۂ اخلاص سہ بار بخواند بعد از ان یک ہزار و یکبار امنت باللہ العلی العظیم و توکلت علی الحی القیوم و روے بقبلہ دست راست زیر سر نہادہ درخواب رود انشاء اللہ تعالی مقصود درخواب بیند

جوہر طہارت کامل کند و لباس پاک بپوشد و چہل روز پیوستہ روزہ دارد و ہر شب از وجہ حلال روزہ کشاید و ابتدا از روز جمعہ کند و چون وقت خواب آید ہفت بار سورۂ والشمس بخواند و ہفت بار سورۂ واللیل و ہفت بار سورۂ والضحی و ہفت بار الم نشرح و ہفت بار قل اللہم مالک الملک تا بغیر حساب حضرت خداوند تعالے شخصے را مسخر وی گرداند کہ انچہ می طلبد در بیدارے و یا در خواب وی را بآن راہ نماید

جوہر براے انکشاف حال غائب شب جمعہ غسل نمودہ چہل و یکبار سورۂ مزمل بخواند در خواب حال منکشف گردد

جوہر بجہت گم شدہ یا گریختہ در شب یا روز ہزار بار بخواند یا جامع الناس لیوم لاریب فیہ اردد علی ضالتی و بعد از دہ بار یا بست بار چون این دعا خواندہ باشد نام آن چیز بگوید مجرب است

جوہر گم شدہ را سہ بار گوید انا للہ وانا الیہ راجعون پس سورۂ یس بخواند۔

جوہر وقتیکہ گم شود سورۂ والعادیات بخواند۔

جوہر آیۃ الکرسی بر قدرے آرد گندم بخواند و ہر کسی را کہ دہد بگوید کہ باب دہن در کف غلول کند آن کس کہ دزدیدہ است آب از دہن او بیرون نیاید و غلول نتواند کرد۔

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم لا الہ الا اللہ بر جانش محمد رسول اللہ بر زبانش عصاے موسی بر جگرش مہر سلیمان بر دہانش ہفت بار خواندہ بجانب ہر کہ دم کند مہربان شود و زبانش بستہ گردد

جوہر ہر کہ نزد بادشاہ ظالم و قہار رود یازدہ بار گوید یا مالک یوم الدین ایاک نعبد و ایاک نستعین ہیچ آسیبے بدو نرسد و اگر در سفر قاطع طریق یا سبعے بروی سر راہ گیرد چون بعد دعا مذکور بخواند مانع از راہ برخیزد ایمعنی بکرات و مرات بحد تجربہ رسیدہ۔

جوہر ان ولی اللہ الذی نزل الکتب وہو یتولی الصلحین والذین تدعون من دونہ لا یستطیعون نصرکم ولا انفسہم ینصرون وان تدعوہم الی الہدے

لا یسمعوا ط وتراہم ینظرون الیک وہم لا یبصرون ۰ خذ العفو وامر بالمعروف واعرض عن الجاہلین ۰ واما ینزغنک من الشیطٰن نزغ فاستعذ باللّٰہ ط انہ سمیع علیم ۰

از سورۂ اعراف ہر کرا خوف قطاع الطریق باشد برین مداومت نماید۔

جوہر بسم اللّٰہ الرحمٰن الرحیم انا جعلنا فی اعناقہم اغلالا فہی الی الاذقان فہم مقمحون ۰ وجعلنا من بین ایدیہم سدا ومن خلفہم سدا فاغشیناہم فہم لا یبصرون ۰ یا حمید الفعال ذا المن علی جمیع خلقہ بلطفہ برای رد دعوت ورجعت و رد سحر ومقہوری اعدای ظاہری وباطنی چندانکہ میسر آید بخواند۔

جوہر اَرَ بَاحَوَّا مُحَتَلَا ہِنْدِیْ قَطَعَ دُعَا وبعضے ذُعَا بذال معجمہ خوانند ہر کہ در سال یکبار بخواند اورا مار نگزد واگر بگزد خود بمیرد

جوہر وُرَاہِی وَاخُدَا دَ اُبُدَّا دَا حضرت شیخ محی الدین ابن عربی دا وبعضی دُرَوَّدَا خوانند وہُدَّا بہ تشدید دال مہملہ است وبعضے بالتخفیف خوانند بخواند وبر مار گزیدہ بدمد ولعاب دہن خود بدہد کہ بر جای گزیدگی مار بمالد واگر اجازت دہد روز پنجشنبہ بر شیرینی وآب فاتحہ حضرت شیخ محی الدین ابن عربی قدس سرہ دادہ قدرے ازان خورد وپس خوردۂ خود اورا بخوراند وبگوید کہ ترا اجازت این عمل دادم

جوہر سلام علی نوح فی العالمین ہر کہ ہر روز بخواند مار وکژدم اورا نگزد۔

جوہر بر لدغ مار وکژدم ہفت بار سورۂ فاتحہ بخواند وحضرت سرور عالم صلی اللّٰہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بر لدغ کژدم آب نمک می مالیدند وسورۃ الکافرون ومعوذتین میخواندند وبعضے نمک بمالند وسورۂ اخلاص ومعوذتین خوانند

جوہر قال القہا یموسیٰ ۰ فالقیہا فاذا ہی حیۃ تسعیٰ ۰ قال خذہا ولا تخف سنعیدہا سیرتہا الاولےٰ ۰ ہفت بار بر نمک خواندہ مار گزیدہ را بخوراند شفا یابد۔

جوہر حضرت شیخ عبد الحق محدث قدس سرہ در مدارج النبوت میفرمایند کہ حضرت سرور عالم صلی اللّٰہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند العین حق یعنی چشم زخم وکار کردن آن موجود وثابت ست ونفس الامر وحضرت حق تعالے این خاصیت در بعضی نفوس نہادہ است کہ چون نظر کنند بجانب چیزے بروجہ استحسان ضرر یابد آن چیز چنانکہ در مرد فرمودند حضرت سرور عالم صلے اللّٰہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم اگر چیزے می بود کہ پیش دستی کند [illegible] علیہ

می نمود وقضا وقدر را ہر آینہ سبقت میکرد وآنرا عین واین مبالغہ است در تاثیر عین وجماعت از مبتدع
مثل اہل اعتزال وہر کہ بر طریقہ ایشان میرود منکر شدہ اند آنرا وچون مخبر صادق بران خبر دادہ
اعتقاد آن واجب وانکار آن باطل باشد وبعضی از اصحاب طبائع گفتہ اند کہ جواہر لطیفہ
غیر مرئیہ منبعث می شود از عائن ومتصل میگردد بمعیون ودر می آید درون مسامات جسم وے
پس پیدا میکند حضرت حق تعالے ہلاک را نزد آن چنانکہ پیدا میکند ہلاک را نزد نوشیدن
زہر وبعضے کسانے کہ منسوب بودہ اند بعین میگفتند کہ چون می بینیم چیزی را کہ خوش مے آید
مارا می یابیم حرارتے کہ بیرون می آید از چشمان ما وبعضی میگویند کہ منبعث میگردد از عائن قوت سمیہ کہ
متصل میگردد بمعیون کہ باعث ہلاک وفساد میگردد مثل زہرے کہ از افعی بلدیغ میرسد واز بعضے
افاعی بوساطت نظر تیز زہر میرسد وبالجملہ بر مثال تیر چیزی از جانب عائن بجانب معیون
روانہ میگردد اگر مانعی کہ حفظ ووقایہ دہی کند درمیان نبود میرسد وکار گر می افتد واگر مانعے
درمیان بود کہ عبارت از حرز وتعوذ ودعاست ومانند سپر ست وصول ونفوذ نیابد واگر سہم
سخت وقوی بود تواند کہ ہم بجانب وہی برگردد

جوہر اگر عائن تبرسد بر سیدن ضرر چشم خود اللھم بارک علیہ گوید دفع چشم زخم کند
وبزرگ ترین رقیہا برائے عین وتمامی بلایا وآفات وامراض قرائت سورۂ فاتحہ
آیۃ الکرسی ومعوذتین ست واز انجملہ است اعوذ بکلمات اللہ التامات من غضبہ وعقابہ و
شر عبادہ ومن ہمزات الشیاطین وان یحضرون

جوہر چون درعیال واہل ومال خود چیزے خوش آید شتاب گوید ماشاء اللہ لا قوۃ
الا باللہ از چشم زخم وآفت در امان باشد۔

جوہر ہر کہ از چشم بد متاثر شود سورۃ الھمزہ بروبخواند یا سورۃ الجن ہفت بار
یا سورۃ القدر بست ویکبار یا سورہ والعدیت سہ بار

جوہر وان یکاد الذین کفروا لیزلقونک بابصارھم لما سمعوا الذکر ویقولون
انہ لمجنون ہ وما ھو الا ذکر للعالمین ہ از سورۂ ن برائے دفع عین نافع است۔

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم اعوذ بکلمات اللہ التامات من شر کل شیطان
وہامۃ ومن عین لامۃ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم برائے
حضرت امیر المومنین امام حسن وحضرت امیر المومنین امام حسین علیہم السلام فرمودند کہ این تعویذ نویسند وبر بازو بندند

جوہر برائے محفوظ ماندن از جمیع آفات و بلیات و مکروہات دنیوی سی و سہ آیۃ بعد از نماز شام باید خواند چہار آیۃ از اول سورۂ بقر تا مفلحون و سہ آیۃ از آیۃ الکرسی تا خالدون و سہ آیۃ آخر سورۂ بقر از للہ ما فی السموات تا آخر سورۂ و سہ آیۃ از سورۂ اعراف از ان ربکم اللہ تا المحسنین و دو آیۃ از آخر سورۂ بنی اسرائیل از قل ادعوا اللہ او ادعوا الرحمن تا آخر و دہ آیۃ از سورۂ والصافات تا لازب و سہ آیۃ از سورۂ رحمن از معشر الجن تا فلا تنتصران و سہ آیۃ از آخر سورۂ حشر از لو انزلنا ہذا القران تا آخر سورہ و دو آیۃ از اول سورۂ جن از

قل اوحی الی تا شططا

جوہر اللہ الذی خلق السموات والارض وانزل من السماء ماء فاخرج بہ من الثمرات رزقا لکم ج وسخر لکم الفلک لتجری فی البحر بامرہ ج وسخر لکم الانہار ج و سخر لکم الشمس والقمر دائبین ج وسخر لکم اللیل والنہار ج واتکم من کل ما سالتموہ ط و ان تعدوا نعمۃ اللہ لا تحصوہا ط ان الانسان لظلوم کفار از سورۂ ابراہیم ہر کہ مداومت کند ہر صباح و مسا و در وقت خواب و دخول بر اہل و عیال و حیوان و اخوان از ہمہ حوادث زمان در امان باشد و ہر کہ در ہر سفر خواہ بری خواہ بحری صبح و شام مواظبت نماید

از ہمہ آفات محفوظ باشد

جوہر ہر کہ خواہد کہ او را حضرت خداوند تعالے فرزندی شایستہ و پارسا کرامت فرماید این آیۃ بسیار خواند رب ہب لی من لدنک ذریۃ طیبۃ ج انک سمیع الدعاء

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم یا ایہا الناس اتقوا ربکم الذی خلقکم من نفس واحدۃ وخلق منہا زوجہا وبث منہما رجالا کثیرا ونساء ج واتقوا اللہ الذی تساءلون بہ والارحام ط ان اللہ کان علیکم رقیبا ہ در شب آدینہ در نیم شب چنانکہ کسے نہ بیند بگلاب و زعفران بر پارہ شکر بنویسد و مرد خود خورد و زن را نیز علیحدہ نوشتہ بدہد و سہ شب اینچنین کنند زن عقیمہ حاملہ شود و فرزند نرینہ بزاید و شیر زیادہ شود

جوہر اگر سورۂ مزمل دہ بار خواندہ بر آب دم کنند و زن و شوہر ہر دو روزہ بدان افطار سازند فرزند نرینہ شود

جوہر ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ع غ این حروف ہژدہ را احروف متواخیہ گویند بجہت آنکہ در صورت متشابہ و مماثل یکدیگر اند چنانچہ

اخوان وجز بمحو واثبات نقطہ از یکدیگر ممتاز نشوند ہر کہ اینحروف را بمشک وزعفران و شیر زنان بنویسد وزن بر جامہ بندد وہمیشہ با خود دارد خصوصاً وقت مباشرت شوہر پسر زاید واین حروف را در اعمال محبت واخوت بغایت اثر است

جوہر اگر س را شصت بار بنویسد وبگردن طفل بندد زود بسخن آید ولکنت از زبان بیرون رود

جوہر رشتہ کلاوہ را تاب دہد ویک قفل بسیار خرد مع کلید بیارد ودران قفل کلید انداختہ ورشتہ مذکور میان حلقہ قفل انداختہ سورۂ یس مع تسمیہ تا مبین اول خواندہ بران قفل بدمد باز سورۂ یس مع تسمیہ تا مبین دوم خواندہ بدمد باز یس مع تسمیہ تا مبین سوم خواندہ بر قفل دمیدہ بند کند تعلیق این قفل مع کلید ورشتہ مذکور در کمر زیر ناف برای حفظ حمل از مجربات صحیحہ است

جوہر ان اللہ یمسک السموات والارض أن تزولا ۚ ولئن زالتا ان امسکہما من احد من بعدہ ط انہ کان حلیماً غفوراً ع از سورۂ فاطر اگر حاملہ را خوف سقوط حمل باشد بر حمل بندد

جوہر اگر زن حاملہ سورۂ حجرات با خود دارد از خوفہا محفوظ ماند۔

جوہر اذ قالت امرأة عمران رب انی نذرت لک ما فی بطنی تا بغیر حساب از سورۂ آل عمران بمشک وزعفران بنویسد ودر غلاف این تعویذ کند وبگلوی طفل بندد از گریستن وترسیدن ایمن بود وباندک شیر مادر سیر شود۔

جوہر سورۃ البلد بنویسد وبطفل نوزادہ بندد ایمن بود از آفتہا۔

جوہر سورۃ الناس بنویسد وبطفل بندد ایمن بود از آفات۔

جوہر برای وسعت رزق سورۂ مزمل بعد از نماز عشا بست ویکبار بخواند واگر فرصت نباشد ہفت بار واگر اینقدر ہم فرصت نباشد یکبار لیکن چون باین آیۃ رسد رب المشرق والمغرب لا الہ الا ہو فاتخذہ وکیلا حسبنا اللہ ونعم الوکیل بست ویکبار بخواند بعد ازان سورہ را تمام کند وبعضے میفرمایند کہ برای مہمی کہ قابل بر آمدن نباشد روز پنجشنبہ غسل کند وبا ہیچکس سخن نگوید وسہ کرہ سورۂ مزمل بخواند وبرای دفع نفس پنج کرہ ورد سازد تمام عمر از غلبات نفسانی محفوظ ماند وبعضی فرمودہ کہ برای بر آمدن جملہ حاجات چہل ویکبار بدین طریق بخواند کہ بعد نماز فجر ہشت بار وبعد ظہر ہشت بار وبعد عصر ہشت بار وبعد مغرب ہشت بار وبعد عشا نہ بار واول وآخر درود خواندن باکسی سخن نگوید وبعضی فرمودہ کہ برای کفایت جمیع مہمات

در مجلس واحد یازده بار یا بست و یکبار تا دو روز یا چہل روز یا در یک روز ہزار بار بخواند بمقصود رسد
و برای وسعت رزق تا چہل روز ده بار خواند و ہر که نوشته با خود دارد محتاج نگردد و ہر جا که رود
فتحیاب شود و اگر بعد نماز فریضه بخواند بدی او بنیکی مبدل گردد و اگر خوانده میان دشمنان رود
منقاد گردند و خوانده سوره مذکوره از زہر مار و کژدم و سحر و جمله بلاہا امین گردد و ہر که ہر شب
مداومت نماید جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم در خواب ببیند و بعضی
فرموده که دو رکعت نماز بگذارد و در ہر رکعتی بعد فاتحه سوره مزمل بخواند و بخسپد مشرف برویت
جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم گردد و اگر کسی را فرزند می شود و نمی زید
ریسمان نیله چہار تار تا ده بہ ہمچنین ده رشته کرده و یکجا کرده تا دو بدو بران ریسمان چہل و یک گرده
و بر ہر گره یکبار سوره مزمل بخواند و دم کند و آن ریسمان در گلوی آن کودک به بندد عمرش طویل گردد
و اگر بر سپاری بست و یکبار خوانده دم کند و در گلوی کودک اندازد عمرش دراز شود

جوہر لا اله الا الله الحلیم الکریم سبحان الله رب العرش العظیم الحمد لله رب العالمین
کانہم یوم یرون ما یوعدون لم یلبثوا الا ساعة من نہار ط کانہم یوم یرونہا لم یلبثوا الا
عشیة او ضحٰہا در جام سفید یا چیزے لطیف بنویسد و زن بنوشد این رقیه مجرب ست
مر عسر ولادت را۔

جوہر اولم یر الذین کفروا ان السموات والارض کانتا رتقا ففتقنٰہما ط وجعلنا
من الماء کل شیء حی ط افلا یؤمنون ۳۰ از سوره انبیاء بر محل وضع حمل نساء مکرر خوانده بر شکم
آن ہر بار نفث کند یا زیر ناف یا بر خلد و این مجرب است و بصحت رسیده۔

جوہر سوره انشقت بجہت آسانی در دزه ہفت بار بر قند یا بر آب خوانده بخوراند یا
سوره اخلاص در مکان واحد سه ہزار بار یا ہفت ہزار یا نه ہزار بار بخواند

جوہر مراجای ده کہر مراجای ده نزت دہ قن زا یا مزا تین ڈلی گڑ کی لیوے
ہر ڈلی پر سات سات بار پڑھے اور ہر بار دم کرے اول ایک ڈلی کھلاوے اگر مفید ہو بہتر والا
بعد ایک گھڑی یا گھنٹہ کے دوسری اور تیسری کھلاوے یہ عمل واسطے وضع حمل کے مجرب
اور صحیح ہے۔ مراجا و خر مراجا زن دہقان بزا یا مزا نوشته بندد۔

جوہر حروف دو قسم ست نورانی و ظلمانی نورانی که آنرا عالیات نیز گویند عبارت ست از
حروف مقطعه قرآنی که در اوائل سور واقع شده است و وجه تسمیه اینہا بنورانی آنکه ہیچ اسمی از

از اسمار حسنی بی امتزاج اینہا نیست مگر یک اسم کہ الودود ست وحروف مقطعات قرآنی سی کلمہ وہفتاد وہشت حروف است الم الم المص الر الر المر الر الر کہیعص طہ طسم طس طسم الم الم الم یس ص حم حم حم حم عسق حم حم حم ق ن واین عدد وقتی مسلم ست کہ حم عسق را دو کلمہ اعتبار کنند چنانچہ بعضی از علماء این فن کردہ اند واگر آنرا مثل کہیعص از قبیل خماسیات گیرند چنانچہ بعضے بران رفتہ اند پس عدد کلمات بست و نہ باشد و حروف نورانی بعد از حذف مکررات چہاردہ است ال م ص ر ک ہ ی ع ط س ح ق ن ومجموع آن علی صراط حق نمسکہ وحروف ظلمانی عبارتست از چہاردہ حروف دیگر کہ غیر حروف مقطعہ قرآنی ست یعنی ب ت ث ج خ د ذ ز ش ض ظ غ ف و وحروف ظلمانی بدانجہت گویند کہ اصلا ازین حروف اسمی از اسماء جناب حق سبحانہ وتعالے مرکب نشدہ است بی امتزاج حروف نورانی غیر الودود —

جوہر ہر کہ باوی حروف مقطعات قرآنی ہمراہ بود حضرت خداوند تعالے بواسطہ حمل این کلمات وبرکات این حروف از ہمہ آفات اورا محفوظ دارد ودر رزق بروی کشاید وحاجت اوبے انتظار بعز اجابت رساند واز دشمنان صیانت کند واز گزیدن مار وکژدم واز ضرر سباع وحشرات نگاہدارد وچون بسفر رود واین کلمات را در وقت وداع اہل واولاد بخواند حضرت خداوند تعالے اورا بالصحت زود بوطن رساند درین ہیچ شک وریب را راہ نیست —

جوہر ہر کہ مجموع حروف اوائل سورہ قرآنی را بر نگین نقرہ یا عقیق نقش کند بساعت سعید وتختم نماید مقبول ومحبوب قلوب گردد واگر نقاش روز پنجشنبہ وجمعہ روزہ دارد ودر ساعت اول از روز جمعہ آن حروف را نقش کند ودر آنوقت غسل پاک کردہ باشد وجامہ پاک پوشیدہ و بخور لائق سوختہ تاثیر وقوت وے بیشتر شود ——

جوہر ہر کہ چہاردہ حروف نورانی را بر خاتم فضہ نقش کند بطالع ثور دقتیکہ قمر دروی بود وبآن تختم کند جمیع مرادوی ساختہ شود وہرگز کیسہ وی از زر خالی نبود وہر کہ در جلہ نشیند واین حروف را بر زبان راند محفوظ ماند از غرق وحرق وسرق وہر کہ این حروف را نوشتہ ومیان رخت نہد محفوظ ماند وہر کہ بخواند از ہر آفت محفوظ ماند —

جوہر حروف حارہ ویابسہ مقطعات قرآنی برای لدغ عقارب عظیم نافع است بر جام زجاج یا قدح چینی نقش کند وبآب شیرین محو ساختہ بیاشامد وحروف حارہ مقطعات

قرآنی باعتبار جمل مشارقه چهار است ا م ه ق و باعتبار جمل مغاربه پنج ا م ه ق س د حروف یابسه باعتبار جمل مشارقه سه است ک س ق و باعتبار جمل مغاربه هم سه است ص ک ق و این حروف حاره و یابسه بعد از حذف مکررات هشت ست ا م ه ط س ک ص ق و انچه معمول به است اینست و حروف بارده و رطبه مقطعات قرآنی برای نش حیات بغایت مفید ست چون بهمان وتیره عمل کنند و حروف بارده مقطعات قرآنی باعتبار جمل مشارقه سه است ص ی ن و باعتبار جمل مغاربه دو ی ن و حروف رطبه باعتبار جمل مشارقه چهار ست ل ر ع ح و باعتبار جمل مغاربه هم همین ست و حروف بارده و رطبه بعد از اسقاط مکررات هفت ست ص ی ن ل ر ع ح و معمول به اینست۔

جوہر ہر که دو حرف نورانی و دو ظلمانی یعنی ع غ س ش بر ناخن ابهام ایمن نویسد و مقابل دشمن شود امن یابد از بدی او

جوہر علماء این فن از حروف مقطعات قرآنی دقائق و حقائق و خواص و آثار بسیار دریافته اند. و از اسمائیکه مرکب ازین حروف و اعداد ایشانست فوائد و منافع بسیار معلوم کرده اما انچه ازین حروف مرکب ست مثل الله و الرحمن و الرحیم و الحق و العلی و الکریم ست و انچه از اعداد ماخوذ ست مثل اسم الصادق و الملک و المانع و الجواد و الوهاب ست مثلا کهیعص بحساب جمل صد و نود و پنج ست و از وی اسم الصادق حاصل شود و از صاد که نود ست اسم الملک و از المص که صد و شصت و یک ست اسم المانع و از طه که چهارده است دو اسم الجواد و الوهاب و باقی برین قیاس

جوہر بدانکه هر حرفی را از حروف جمل مشارقه بفلکی نسبت داده اند تا عامل حروف در اثنای عمل ملاحظه آن فلک و منزل و کواکب وی کرده شروع نماید پس هر حرفی که بحسب عدد مرتبه اول دارد از احاد و عشرات و مات و الوف یعنی ا ی ق غ متعلق بفلک الافلاک ست و هر حرفی که مرتبه دوم دارد از احاد و عشرات و مات یعنی ب ک ر متعلق بفلک البروج است و انچه مرتبه سوم دارد یعنی ج ل ش متعلق بفلک زحل ست و انچه مرتبه چهارم دارد یعنی د م ت متعلق بفلک مشتری ست و انچه مرتبه پنجم دارد یعنی ه ن ث متعلق بفلک مریخ ست و انچه مرتبه ششم دارد یعنی و س خ متعلق بفلک آفتاب ست و انچه مرتبه هفتم دارد یعنی ز ع ذ متعلق بفلک زهره است و انچه مرتبه هشتم دارد یعنی ح ف ض متعلق

بفلک عطارد ست وآنچه مرتبه ہفتم دارد یعنی ط ص ظ متعلق بفلک قمر ست

جوہر از حروف جمل متعارفه ا ب ج د تعلق بزحل دارد ه و ز ح تعلق بمشتری
ط ی ک ل تعلق بمریخ م ن س ع تعلق بشمس ف ص ق ر تعلق بزہره ش
ت ث خ تعلق بعطارد ذ ض ظ غ تعلق بقمر۔

جوہر نون ودال مہمله وخاے معجمه وقاف وکاف وضاد معجمه وغ معجمه بزحل منسوبست
وظای معجمه بمشتری والف وتاے مثناة فوقانیه ومیم وراے مہمله بمریخ منسوبست
وحای مہمله با وعین مہمله ویای مثنات تحتانیه بشمس وشین معجمه وواو وطاے مہمله وزا
بزہره وباے موحده وصاد مہمله وثای مثلثه وذال معجمه بعطارد ومیم ولام وسین مہمله وفا
بقمر باید دانست که این قسمت حروف بر کواکب سبعه اگرچه از صیت شہرت درجه قول اول
ندارد لیکن پیش محققان این فن بغایت معتبر است

جوہر نزد حضرت شیخ اکبر قدس سره حروف رطبه اعطاے سہولت مطلوب می کنند
وحروف یابسه بضد آن اثر ظاہر میگرداند وحروف حاره اعطای سرعت نفوذ می کنند
وحروف بارده بضد آن عمل نماید۔

جوہر ہر حرفے از حروف تہجی بحسب مزاج خاص خود عملی خاص دارد مثلاً حروف حاره
واسمائیکه از ان حروف مرکب شوند احداث حرارت کنند وحروف بارده واسمائیکه از ان
مرکب شوند اطفاء حرارت کنند وایجاد برودت واگر اسمی بود که حروف وی مشتمل بر چہار طبع بود
ہر کدام که غالب بود حکم وی نافذ باشد واگر ہیچیک را غلبه نبود اثر اعتدال ظاہر شود پس عامل را
باید که در جمیع اعمال کلیه وجزیه ملاحظه طبائع حروف کند ومناسب ہر عملی از اعمال ناری وہوائی
ومائی وترابی حرفے چند را که تعلق بآن عنصر دارد اختیار کند مثلاً در ایقاد نیران واحراق
بیوت وبلدان وسائر اعمال آتشکاری حروف ناری را غالب گرداند ودر تحریک ریاح و
تخریب دیار ظلمه وعساکر اہل بغی بعواصف وسائر اعمالیکه باد وہوا را دران مدخل ست
حروف ہوائی را غالب گرداند ودر تحصیل امطار وازدیاد آب در انہار واعمالیکه آب را
دران مدخل ست حروف مائی را مستولی گرداند ودر اصلاح اراضی وزراعات وعمارات
واخراج کنوز ودفائن واعمالیکه زمین را دران مدخل ست حروف ترابی را مستولی گرداند
واین اصل کلی ست در اعمال

جوہر قراءت حروف ناری و اسمائیکه ازان مرکب ست ازالۂ خلط بلغم کند و ہاضم طعام بود
و مواظبت بران حنجره را پاک سازد و آواز خوش گرداند و دفع رطوبت و برودت کند و جمیع
امراض بلغمی را نافع و کثرت قراءت حروف ہوائی و اسمائیکه ازان ترکیب یافته دافع امراض
شش و قلب ست و مداومت بران بشره را صاف سازد و جمیع اعضا را قوت بخشد و کثرت
قراءت حروف مائی و اسمائیکه ازان ترکیب یافته اطفاء حرارت و عطش کند و حمیات محرقه را
زائل گرداند و مداومت آن امعا را پاک سازد و در امزجه حاره یابسه احداث رطوبت کند
و کثرت قراءت حروف ترابی و اسمائیکه ازان مرکب ست دفع جمله رطوبت کند از بدن و قوائے
دماغی را تقویت دہد و مداومت آن ہمه اعضا و اعصاب را قوت بخشد۔

جوہر حروف ثمانیه و عشرون بحسب طبائع اربعه اعمال مختلفه دارند بعضی که بر یک
طبیعت اند و حیثیت بساطت در ایشان زیاده است یک اثر و یک قوت مناسب آن طبیعت
از ایشان صادر شود و بعضے که مرکب القویٰ اند و حیثیت ترکیب در ایشان بیشتر ست قوت
و اثر ایشان زیاده است پس بنابرین قاعده حروف حاره یابسه مقوی حرارت حیاتیه اند
که اطبا آنرا حرارت غریزی گویند و دافع امراض بارده رطبه مثل حمی بلغمیه و فالج و لقوه و
غیر آن و حروف بارده یابسه برائے صاحب طمث و نزف الدم و رعاف و امثال آن
لائق ست و حروف رطبه برای حفظ صحت و ازدیاد قوت و تقویت قوائے طبعی و شہوے و
حروف بارده رطبه برای حمیات محرقه و اورام حاره و امثال آن مفید است۔

جوہر طبائع حروف غیر معروف اینست حروف ناری ا ب ت ث ج ح خ
حروف ہوائی د ذ ر ز ط ظ ک حروف مائی ل م ن ص ض ع غ حروف ترابے
ف ق س ش ه و ی و طریق امتزاجات آنست که حروف اول از حروف ہر عنصر گیرد
و یکجا رقم زند و این امتزاج اول ست و حرف دوم از ہر عنصری اخذ کند و این امتزاج دوم ست
ہمچنین تا آخر پس امتزاج اول ا د ل ف ست و آن نافع است از دیاد حرارت غریزی را پس این
حروف بر جام زجاجی یا قدح چینی بمشک و زعفران و گلاب نقش کند و بماء العسل محو ساخته
بیاشامد و امتزاج دوم ب ذ م ق ست برائے ازالۂ بلغم و دفع رطوبت از معده مفید است
این حروف را بر لوح نقش کند و پیش سینه بیاویزد محاذی فم معده عاجل النفع بود و امتزاج
سوم ت ر ن س برای طرد ہوام و حشرات ست این حروف بر شاخ گوزن بنویسد

واینہا

وآنرا بر آتش نهاده بسوزاند هر گزنده که دران حوالی و نواحی بود فرار نماید وامتزاج چهارم
ث ز ص ش س برای محبت وقبول قلوب ست این حروف را بر صحیفه نقره نقش کند
بطالع جوزا و قوت عطارد بشرطیکه قمر در سنبله باشد وقوی حال بود ونوشته را با خود دارد بمقصود
واصل شود وامتزاج پنجم ج ط ض ه برای اوجاع وتسکین آلام این حروف را بر ظرفی
پاک نقش کند بقلم پولاد ودائم ازان ظرف آب آشامد وازانجا طعام خورد اگر مریض باشد
صحت یابد واگر صحیح بود مریض نشود وامتزاج ششم ح ظ ع و برای جلب رزق ونیل خیرات
وبرکات در زراعات بر صحیفه ذهب یا فضه نویسد وقتیکه قمر در دلو بود ودلو طالع باشد
وامتزاج هفتم خ ک غ می برای خوف واطفاء غضب سلاطین وحکام ظالم بر
کف دست راست خود نویسد واگر بهر دو دست نویسد بهتر بود ودر ساعت مشتری نویسد
ونزد پادشاه یا حاکم جبار یا دشمنی قوی رود چون نظر بران افتد از قهر تنزل کرده بلطف پیش آید

جوهر بدانکه حروف جمل وتهجی نزد علماء مشارقه همین ابجد وابتث ست وقسمت حروف
جمل وتهجی بر طبائع اربعه که حرارت وبرودت ویبوست ورطوبت ست برین وجه که حرف اول
خواه از جمل وخواه از تهجی حارست [ناری ۱۲] وحرف دوم بارد [ترابی ۱۲] وسوم یابس [هوائی ۱۲] وچهارم رطب [مائی ۱۲] باز حرف
پنجم حارست همچنین تا آخر حروف ونزد علماء مغاربه در تقدم وتاخر بعضے حروف جمل وتهجے
تفاوتے واقع است پس حروف جمل ایشان برین ترتیب ست ا ب ج د ه و ز ح ط
ی ک ل م ن ص ع ف ض ق ر س ت ث خ ذ ظ غ ش وحروف
تهجی ایشان برین ترتیب ا ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز ط ظ ک ل م ن ص ض
ع غ ف ق س ش ه و ی وقسمت حروف جمل وتهجی بر طبائع اربعه نزد ایشان
نیز بهمان نوع ست که در قسمت مشارقه گذشت پس بقول علماء مشارقه هفت حروف جمل
حاره اند ا ه ط م ف ش ذ [ناری ۱۲] وهفت بارده ب و ی ن ص ت ض [مائی ۱۲] وهفت یابسه
ج ز ک س ق ث ظ [ترابی ۱۲] وهفت رطبه د ح ل ع ر خ غ [هوائی ۱۲] وهفت حروف تهجی حاره اند
ا ج ذ ش ظ ق ن [ناریه ۱۲] وهفت بارده ب ح ر ص ع ک و [ترابیه ۱۲] وهفت یابسه ت
خ ز ض غ ل ه [هوائیه ۱۲] وهفت رطبه ث د س ط ف م ی ونزد علماء مغاربه هفت
حروف جمل حاره اند ا ه ط م ف س ذ [ناریه ۱۲] وهفت بارده ب و ی ن ض ت ظ وهفت
یابسه ج ز ک ص ق ث غ [ترابیه ۱۲] وهفت رطبه د ح ل ع ر خ ش [مائیه ۱۲] وهفت حروف تهجی [هوائی ۱۲]

حاره انداج فظ ن غ ش ش وهفت یا ده ب ح ر ک ص ف ه وهفت یابسه است خ ز ل ض ق و وهفت رطبه ث د ط م ع س ی و اختلاف ست در تقدیم ها بر واو و واو بر ها و اولی تقدیم هاست بر واو زیرا که در جفر جامع ها مقدم ست بر واو۔

جوهر در طبائع مرکبه حروف دو قول ست اول قول شیخ بونی که نزد ایشان حروف ناری جمل مغاربه یعنی اهطمفشذ مرکب ست از حرارت و یبوست و حروف ترابی ایشان یعنی بویصتظ مرکب از حرارت و رطوبت و حروف هوائی ایشان یعنی جزکعقثغ مرکب ست از حرارت و رطوبت و حروف مائی ایشان یعنی دحلعرخش مرکب ست از برودت و رطوبت و نزد شیخ اکبر نه حرف از حروف بست و هشت گانه مرکب القوی ست اول هر و آن ترابی و هوائی ست و تقدیم ترابی بجهت آنست که حیثیت ترابیت در وی اقوی ست دوم ح هوائی و ترابی ط مائی و هوائی ی ناری و مائی ل ناری و ترابی ش مائی و هوائی ف مائی و هوائی ق ناری مائی خ ترابی ناری

جوهر حضرت شیخ ابو عبد الله مغربی قدس سره میفرمایند که روحانیت هر حرفی از حروف ثمانیه و عشرون مظهر اسمی ست از اسماء جناب الٰهی و تاثیر و تصرف حروف در عالم بواسطه قوت آن اسماست پس عامل حروف در اثنای شغل باعمال متذکر آن اسما باشد تا فائده تامه بر عمل متفرع گردد و اسما بر ترتیب حروف جمل مشارقه اینست ا و آنرا پنج اسم ست الله اله احد اول آخر۔ ب و آنرا نه اسم ست باری باسط باطن باعث باقی بالغ امره بر بدیع بصیر۔ ج را هفت اسم ست جابر جاعل جامع جابر جلیل جمیل جواد۔ د را چهار اسم ست داعی دائم دلیل دیان ه را دو اسم ست هو از حیثیت باطن و آن مناسب حال منتهی ست و هادی از حیثیت ظاهر و آن لائق حال مبتدیست و بعضے میفرمایند که اسم وے در اعمال خیر هادی ست و در اعمال شر مهلک ست و را دوازده اسم ست واحد واجد وارث واسع وافی والی وتر ودود وفی وکیل ولی وهاب۔ ز را یک اسم ست زارع قال الله تعالیٰ ام نحن الزارعون و بعضی میفرمایند که اسم وی زکی ست و نزد بعضی زکی و نزد بعضے زاهل۔ ح را نه اسم ست حسیب حفیظ حلیم حکیم حمید حنان حی و بعضی حنان را داخل اسماء وی ندانند پس اسمای وی هشت ست بعدد جمل وی ط را یک اسم ست مطهر و بعضے غیر ازین سه اسم دیگر آورده و آن طاهر و طالب و طائق ست۔ ی را یک اسم است میسر و بعضی میفرمایند که اسم وی منفی ست از غایت شدت تنزلے که ویراست لهذا در نهایت

حروف تہجی افتادہ و بعد از حرف لا واقع شدہ کہ آن نفی ست بمذہب آنہا کہ لا را یکی از حروف
داشتہ اند و بعضی میفرمایند کہ حرف یا را اسم اعظم ست بزبان عبرانی کہ یوہ است بفتح یا و فتح واو
شدہ و بنی اسرائیل تاویل وی تا این زمان ندانستہ اند ک را چہار اسم ست کافی کریم کبیر
کفیل - ل را یک اسم ست لطیف - م را دہ اسم ست ماجد مالک الملک مانع مبین مجید
ملک ملیک ممیت منان مہیمن و بعضی میفرمایند کہ ویرا سی و سہ اسم ست و ہر اسمی کہ جزو
اول وی حرف میم ست درین داخل ساختہ دہ اسم مذکور شد و بست و سہ اسم دیگر اینست مبدی
متعالی متکبر متین مجیب محصی محیی مذل مصور معز معطی معید مغنی مقتدر مقدم
مقسط مقیت منتقم منزل منشئ موخر مومن مہلک - ن را چہار اسم ست ناصر نافع
نصیر نور - س را پنج اسم ست ستار سریع سلام سمیع سید و بعضی سبوح را زیادہ کردہ اند
ع را ہشت اسم ست عالی عدل عزیز عظیم عفو علام علی علیم - ف را دہ اسم ست فاتح
فابح فارق فاصل فاضل فالق فتاح فرد فعال مفرق - ص را چہار اسم است
صادق صانع صبور صمد ق را دوازدہ اسم ست قابض قابل التوب قادر قاہر
قابل قائم قدوس قدیر قریب قہار قوی قیوم و بعضے گفتہ کہ قائم را بدینوجہ گوید قائم
علی کل نفس بما کسبت و قدیم اسم دیگر ست برای این حرف ر را دہ اسم ست رازق رافع
رب رحیم رحمن رزاق رشید رفیع الدرجات رقیب رؤف - ش را چہار اسم ست
شافی شدید شکور شہید و بعضی گفتہ کہ شاہد نیز اسم ست برای این حرف و شدید نگوید بلکہ
شدید العقاب گوید و برین قیاس در حرف سین سریع الحساب گوید و در حرف فا فعال لما یرید
گوید ت را یک اسم ست تواب - ث را یک اسم ست یثبت قال اللہ تعالی یثبت اللہ
الذین آمنوا بالقول الثابت و بعضے گفتہ کہ اسم وی ثابت (مثبت) الوجود ست خ را سہ اسم ست
خافض خالق خبیر - ذ را نہ اسم ست ذو انتقام ذو البطش (ثابت ۱۲) ذو الجلال والاکرام ذو الطول
ذو العرش ذو الفضل ذو القوۃ المتین ذو المعارج ذو المن - ض را یک اسم است
ضار - ظ را یک اسم ست ظاہر و گویند مظہر نیز اسم دیگر ست - غ را ہفت اسم ست غافر
غالب غفار غفور غنی غیاث المستغیثین اگرچہ بعضی از اسماء مذکورہ از ان قبیل است
کہ در اطلاق غیر عیہ کمتر مستعمل ست لیکن چون اکابر این فن در کتب معتبرہ خود ایراد فرمودند کہ
آن اقدام رفتہ -

جوہر ارواح حروف از حقیقت اعداد ایشانست وصور حروف ارقام اجساد آن اعداد -

جوہر طریق استفاده از حروف و اسماء و آیات قرآنی منحصر در سه طریق ست اول طریقه توجه بارواح وحقائق حروف و توسل جستن بصورت مثالی ایشان که در عالم برزخ دارند وآنرا طریق تخیلی خوانند دوم طریق تلاوت حروف و اسماء و آیات که آنرا طریق کلامی خوانند سوم طریق کتابت آن و رقم زدن اشکال حرفی وہیات رقمی ایشان که آنرا طریق کتابی خوانند -

جوہر بدانکه ہر حرف تہجی را اجمل خواص ست ومتفق علیه امینست اہر که بامداد پیش از سخن گفتن ہزار بار الف گوید یا نوشته باخود دارد ذوجاه شود واگر پنجاه وہفت نوشته باخود دارد عزیز گردد واگر مریض بر کاسه چینی از زعفران نوشته وشسته بخورد شفا یابد ودر وقت نوشتن یا رحمٰن یا کریم گوید واگر بر استر جامه کسی ہفت الف نقش کند آن کس از چشم زخم حاسدان ایمن وسالم ماند واگر بر ناخن دست وپای حامله در وقت اثر وضع حمل یک الف رقم زند بعد از انکه وضو ساخته باشد ودست وپا خشک ساخته باسانی بار نهد ب محبوس پانصد بار گوید خلاص یابد وبعضی یک ہزار وپانصد بار گفته اند واگر چہارشنبه وقت فرو رفتن آفتاب نوشته کودک بخورد حفظ بیفزاید واگر چیزی فوت شده باشد نوشته در مصحف نهد باز یابد واگر نوشته باخود دارد از شر دشمنان ایمن بود ووقت نوشتن یا قیوم یا واحد گوید واگر ہر روز ہزار بار گوید صاحب دولت گردد واگر ہزار نوشته باخود دارد عزیز شود واگر روز سه شنبه وقت زوال پانصد وده نوشته در دیوار خانه بیاویزد ثابت قدم گردد واگر نوشته وشسته زن وشوہر بخورند محبت پیدا آید ودر وقت نوشتن یا دائم یا حمید گوید ت اگر ہر روز به نیت محبت بخواند پیدا آید اگر تا را بعد مجمل که چہارصد ست نویسد وباخود دارد در نظر مردم عزیز شود واگر بعدد مفصل که چہارصد ویک ست بخواند اقبال بروی کشاده گردد وفتوح یابد ث اگر ہر روز به نیت محبت بخواند پیدا آید واگر سی صد نوشته زیر سر طفل نهد نترسد واگر روز سه شنبه وقت طلوع آفتاب پنجاه وسه نوشته باخود دارد معاندان مطیع گردند اگر ثا را ہر روز بعدد مجمل که پانصد ست بر زبان راند برای احداث محبت نظیر ندارد واگر بہمین عدد نویسد وزیر گهواره طفل نهد در خواب وبیداری نترسد وپنجشنبه تعلق باین حرف دارد ج اگر ہفت روز ہر روز نه ہزار بار گوید حضرت سرور عالم صلی الله تعالیٰ علیه وآله وصحابه وسلم را در خواب بیند واگر رنجور نه عدد بر قدح نوشته شسته بخورد صحت یابد واگر شب پنجشنبه در اول ماه ہژده نوشته باخود دارد سحر وچشم زخم بدو ہی کار نکند واگر مرد نو داماد را بسحر بسته باشند ہزار بار ...

یا قلعی داده نویسد بایشصورت ج و بآب شیرین محو کرده بیاشامد قوت مباشرت وی عود کند
و اگر بست و چهار بار بر نبات مصری نویسند بدینصورت ح و صاحب قولنج بخورد شفا یابد و اگر
جیم را بعد مفصل وے که پنجاه و سه است بر قدحے نویسد و محو ساخته بیاشامد دفع هر مرض کند
در روز جمعه تعلق به جیم دارد ح دویست بار خواند و بر مشت خاک پاک دمیده بر دشمن افشاند
دوست گردد و حا برای دفع حمیات محرقه و اورام حاره و جمیع امراض که ناشی از حرارت و یبوست
بود بغایت نافع۔ اگر کسے بر نگین خاتم خود هشت حرف حا نویسد بدینصورت ح و صاحب تپ
آنرا در انگشت کند شفا یابد و اگر آن خاتم را در آب اندازد و صاحب تپ ازان آب بیاشامد
حرارت وی زائل شود و این عمل وقتی کند که قمر ناظر بسعود بود و منصرف از نحوس و در ساعت
اول یا هشتم از روز دوشنبه یا جمعه نویسد و با خود دارد۔ خ بعد از نماز جمعه بالاے بام هفصد بار
خوانده بطرف غائب دمد و اگر طرف معلوم نباشد هفصد بار نوشته زیر سر نهد غائب را و عود
بیند خا را بعد و مجمل که شش صد ست خوانده بطرف غائب دمد زود خبر یابد و اگر جانب معلوم
نباشد نوشته در زیر بالین نهد در خواب بیند و اگر شب چهار شنبه نیم شب بمشک و زعفران
سی و پنج نوشته با خود دارد عزیز گردد و از دَین خلاص یابد و وقت نوشتن یا حنان یا منان گوید
د وقت صبح پیش از سخن بالاے بام بمقابله ستارگان هفتصد بار گوید دشمن از شهر رود و اگر
هر روز هزار بار گوید بدولت برسد و اگر به نیت امانت مال در سه شنبه وقت طلوع آفتاب
هفتصد و سی و یک نوشته در مسجد جامع دفن کند در امان حق باشد وقت نوشتن یا دیان
یا خالق گوید ذ اگر دائم گوید با اهل خویش در امان حق باشد و اگر هفصد نوشته با خود دارد
و یا بر شیرینی خوانده بخورد نزد مردم عزیز گردد و اگر شب دوشنبه هفصد نویسد و در بلغار تعویذ
کرده با خود دارد و در میان خلق عزیز گردد و وقت نوشتن یا رحیم یا کریم بخواند هر که ذال را
ورد خود سازد دولت او را زوال نرسد و عزت و اقبال وی بیفزاید و اگر هفصد بار بعد مجملش
بخواند و بر نان و شیرینی نفث کند و بخوردن سگان دهد محبوب قلوب گردد۔ ر اگر دفینه نامعلوم باشد
هفتصد بار در گوش خروس سفید مراد مرغ که در زبان عرب او را دیک گویند گوید بعده هر جا که
دفینه باشد آنجا قرار گیرد ز اگر پانصد مرتبه گوید از ترس ایمن گردد و اگر هزار نوشته با خود دارد
مهیب گردد و اگر در روز جمعه صد و بست نوشته با خود دارد زبان خلق از بدگفتن بسته گردد و وقت نوشتن یا حلیم
یا معید گوید س اگر در هر روز وقت نشستن هفتصد مرتبه ورد سازد خلق مطیع وی گردد و اگر نوشته بر ران

طفل بند دو بسخن آید و اگر بروز چهارشنبه سی صد و شصت بار در طاس میان حمام نوشته و شسته بر سر
اندازد در نعمت بر وی کشاده گردد و وقت نوشتن یا حمید یا عزیز خواند بدانکه سین از میان حروف
تهجی باین صفت مخصوص و ممتاز است که زبر او با بینات او مساوی است چه س که از قبیل بینات است بعدد شصت
وی و ن که زبر اوست بعدد شصت است و این از نوادر و غرائب است اگر س را هر روز وقت پیشین شصت بار
بخواند صاحب کرامات گردد و باید که س را بیای خطاب بخواند ش اگر دویست بار خوانده در خواب رود نر یا
ماده که در شکم حامله باشد در خواب ببیند و اگر بر نان نوشته خوردن دهد بآسانی زاید و اگر مردی بسته باشد
در روز جمعه نود و پنج بار بمشک و زعفران بر کاسهٔ چینی نوشته و شسته بخوراند کشاده گردد و اگر زن با حمد شسته
بر سر اندازد و برای هر نیتی که باشد در مصحف اندازد و وقت نوشتن یا قهار و یا قریب بخواند هر که شین را
سی صد بار بعدد مجملش بر طعام یا شیرینی بخواند و وقت وضع حمل حامله را بخوراند بسهولت بار نهد ص اگر
هشتصد و پنج نوشته در مصحف نگاهدارد عزیز گردد و وقت نوشتن یا منزل و یا نور بخواند ض برای دفع جنون
نود بار خوانده بدمد و نوشته بندد و بجهت محبت هفتصد بار گوید و اگر صد و نوزده در شب جمعه با مشک و زعفران
نوشته زیر سر نهد حضرت سرور عالم را صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم در خواب ببیند و اگر شسته بخورد
دل او روشن گردد و اگر با خود دارد عزیز گردد و وقت نوشتن یا عالی یا قدوس گوید هر که ض را
هشتصد بار بر خوردنی خوانده مجنون را دهد یا کسی که ضعف دل دارد یا صاحب خفقان را دهد
شفا یابد ط از جهت ترس ظالمی هر بامداد هفتصد بار گوید ایمن گردد و اگر در شب پنجشنبه
نهصد نوشته با خود دارد در هیچ کار درمانده نشود و در وقت نوشتن یا حی یا قیوم گوید هر که خواهد
که از میان اعدا نرود بسلامت و عافیت بیرون آید و ضرر بوی نرسد باید که بر سر ناخن خود هر روز یکبار
حرف طا را بنویسد و در آن اثنا ده بار بعدد مفصلش بیک نفس بر زبان راند پس قدم بیرون نهد
بسلامت از میان ایشان بگذرد ظ برای محبت هفتصد با مشک و زعفران نوشته با خود دارد و اگر در شب
پنجشنبه صد و سی نوشته با خود دارد مشهور جهان گردد و در وقت نوشتن یا محمود یا کریم بگوید
هر که از ظالمی بترسد هر بامداد نهصد بار حرف ظا بخواند و بجانب وی و منزل وی نفث کند
زود آن ظالم دفع شود و اگر همین عدد بنویسد و بر مصروع بندد شفا یابد و روز چهارشنبه تعلق باین
حرف دارد ع اگر بیست روز هر روز نهصد بار بخواند دشمن هلاک گردد و اگر روز جمعه هزار نوشته
با خود دارد هرگز محتاج کس نشود و در وقت نوشتن یا عظیم یا عجیب گوید غ اگر کسی را محبوب
سرکش بود هفتصد بار بمشک و زعفران و گلاب بنویسد و با خود دارد محبوب مطیع گردد و اگر بعدد آن

حلوا خواند بهمین عدد و محبوب را بخوراند دوست گردد. غ اگر هر روز هفتاد بار گفته بجانب دشمن
دمد مقهور گردد و اگر در روز چهار شنبه نود نوشته با خود دارد از حبس خلاص یابد و در وقت
نوشتن یا مالک یا مهیمن گوید غین را اگر کسی هر روز هزار بار بگوید و بجانب دشمن دمد
منیست گردد. ف بجهت برآمدن حاجات هر روز چهل بار گوید. اگر کسی هشتاد روز متصل هر روز
هشتاد بار فا را بگوید و بجانب دشمن نفث کند نابود شود و روز شنبه تعلق باین حرف دارد
ق اگر هر روز بست بار گوید اسرار باطنی بر و منکشف گردد. قاف را دویست بار بر کاغذ بنویسد
و در زیر سنگ گران نهد بنام هر که این عمل بکند خواب وی البته گردد تا کاغذ بیرون نیارد
و نوشته را محو نسازد آنکس را خواب نیاید و آرام نگیرد. ک اگر نود و نه روز جمعه وقت برآمدن آفتاب
نوشته با خود دارد جمله حاجات برآید و اگر نوشته در باغ یا کشت بیاویزد و موش و ملخ مضرت
نرساند و در وقت نوشتن یا خالق یا محیط گوید. هر که کاف را هر روز دویست بار بخواند اسرار
الوهیت بر دل وی منکشف شود. ل اگر بکسی طمع داشته باشد هفتصد بار بگوید. اگر کسی خواهد
که از چشم دشمنان پنهان شود باید که بوقت حاجت لام را دویست بار بخواند مقصود حاصل
شود. م اگر هفتصد بار در شب جمعه گوید حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه
و سلم را در خواب بیند و اگر روز سه شنبه سیزده نوشته در مصحف نهد حاجتش روا گردد و در وقت
نوشتن یا شکور یا حلیم گوید. طبع میم حارت و در وسط وی رطوبت است میان حرارت
و آن حرف یاست میان دو میم هر که هر روز چهل بار در شکل میم نظر کند و هر بار بخواند قل اللهم
تا بغیر حساب حق تعالے اسباب دنیا و آخرت را بر وی آسان گرداند و هر که میم را چهل بار بر
جامی نویسد و باب پاک محو ساخته بیاشامد حق تعالے در علم و فهم وی افزاید و زبان وی بحکمت
ناطق گرداند. ن اگر هژده نوشته با خود دارد راز نهان آشکارا گردد و در وقت نوشتن
یا عزیز یا جبار گوید هر که نون را پنجاه بار بنویسد و با خود دارد هر جانوری از موذیات که وی را
بگزد در نکند. و اگر چهار صد بار گوید زبان خلق از بد گفتن بسته گردد. اگر واو را بنام دشمن
دویست بار بر کاغذی بنویسد و از باد وی در آویزد آن دشمن سرگردان شود و اگر کسی را عزم
سفر باشد و میسر نشود هر صباح شصت بار اینحرف را بخواند و بدان جانب دمد که مقصد اوست
بزودی موانع مرتفع شود و آن سفر دست دهد. ه اگر شصت نوشته با خود دارد خلق مطیع او
گردد. ی حرف نورانی ست و نزد جمعی از ارباب تحقیق اسم اعظم عبارت از وست و گویند بحقیقت

اسم الله. این حرف ست والف ولام از برای تعریف ودر اصطلاح صوفیه حرف ها عبارت از
مرتبه غیب هویت ست یعنی ذات مجرد از ملاحظه اسما وصفات واین مرتبه فوق مرتبه الوهیت ست
اگر هفتاد بار این حرف را بر خاک گورستان قدیم یا خاک وقف خواند ودر خانه دشمن اندازد
هلاک شود وخانه وی ویران شود — وحضرت شیخ نجم الدین کبریٰ در بعضی از رسائل خود آورده که
ذکری که جاریست بسبب دوام بر نفوس حیوانات که انفاس ضروریه ایشان ست حرف ها ازان
میکنند بی توسط آلتی از مخارج حروف واین حرف ست که اشارت بغیب هویت است —
پس اگر هفت هزار بار گوید از خلق بی نیاز گردد واگر یا را صد بار بنام شخصی بخواند زبان وی از
غیبت وتهمت عامل لبسته شود واگر کسی ده بار حرف یا را بعد مجمل وی بر کارد وی بنویسد
بنام شخصی وآنرا در زیر خاک دفن کند خواب آن کس لبسته شود —

جوهر ده حروف ست که آنرا حروف الجان گویند بجهت آنکه چهار اسم ازان حروف ترکیب
می یابد که آن اسما بر ناصیه بعضی از جنیان مکتوب ست وآن حروف بعد از اسقاط مکررات
اینست د ذ ص ض ف ق ک ل م و وازین حروف عشره در وقت ترکیب اسما اربعه
سه حروف که دال ولام وواو ست مکرر میشود دال سه بار ولام سه بار وواو یکبار وآن
اسما اینست واذل صد ضد قفکل مو وپس هر که این حروف واسما را با خود نگاهدارد از مضرت
جن وعلت صرع وجنون وخوف ورعب وامثال آن محفوظ گردد واگر بر طفلی بندند که در خواب
بترسد ومی هراسد آن ترس وهراس از وی زائل شود واگر در دل کسی قلق واضطراب
بود چون این حروف واسما را با خود نگاهدارد آن دغدغه برطرف شود

جوهر الف چهار نوع ست اول قائمه دوم مسطوحه سوم مسطوره چهارم معطوفه
الف قائمه بدین صورت ست ا بعضی گفته که حرف الف در اعمال محبت وسائر اعمال خیر
مستعملست وبعضی دیگر گویند که مخصوص بمحبت نیست بلکه در اعمال بغض وعداوت وسائر
اعمال شر نیز جاریست پس وقتی که قمر در حمل یا در ثور باشد وناظر بسعود وساقط از نحوس
دائره کند ودر وی نام طالب ومادرش ونام مطلوب ومادرش بنویسد وبر دوران صد
ویازده الف بکشد ونزدیک آتشدان بیاویزد اثر عظیم از محبت در دل مطلوب پیدا
شود واگر وقتی که قمر در وبال یا هبوط باشد وبه نحوس متصل واز سعود منصرف ومنقطع
بر لوح سرب دائره نقش کند. ودر وی نام دشمن ومادرش بنویسد وبر دوران صد ویازده

الف نقش کند و آن لوح را در گورستان قدیم در قبر کہنہ کہ نام صاحبش معلوم کسی نباشد دفن کند آن دشمن بیمار و پریشان روزگار شود و ہر کہ بامداد پیش ازانکہ سخن گوید ہزار بار الف گوید صاحب ثروت شود و اگر ہمین عدد نویسد و باخود دارد ہمین خاصیت دہد و اگر بر سفال آب نارسیدہ بست و یک الف بکشد و آنجا نام دشمن ثبت کند وقتی کہ قمر در سرطان یا عقرب یا حوت بود و آن سفال را سرنگون در آب انداز د زبان آن دشمن بستہ شود و اگر بر آستر جامہ کسی ہفت الف نقش کند آنکس از چشم زخم حاسدان ایمن ماند۔ صاحب در مکنونہ بعضے حروف را کہ مشتمل ست بر یک الف و بعضے را کہ مشتمل ست بر دو الف داخل حرف الف داشتہ و آثار بران مترتب ساختہ و بعضے گفتہ کہ الف چہارست اول قائمہ و ذکر آن گذشت دوم الفات مسطوحہ یعنی گسترده شده و آن شش ست ب ت ث ف ک ی سوم الفات مسطورہ یعنی صف کشیدہ و ان سہ است ط ظ ل و این الفات جامع است میان قائمہ و مسطوحہ چہارم الف معطوفہ یعنی دو تو گشتہ و برگردیدہ و آن یکست کہ لا است و این مذہب جمعی ست از علمای حروف کہ لام الف را علیحدہ حرفی اعتبار نمودہ اند پس الف را یازدہ صورت باشد مشتمل بر چہاردہ الف و آن یازدہ صورت اینست ا ب ت ث ط ظ ف ک ل لا ی ازانجملہ ک ل لا ہر یکی مشتمل بر دو الف باشد باقی بر یک الف کہ مجموع چہاردہ بود

جواہر چون طالب صادق یکی از اعمال حرفی شغل گیرد باید کہ خلوت اختیار کند و پیش از شروع و بعد از شروع ہر اسمی و ذکری و آیتی کہ تعلق بآن حرف باشد مداومت نماید تا بر آید بر مقصود و فائز گردد و آن اسم و اذکار و آیات اینست ایک اسم ست و آن اللہ است و آیتش الم اللہ لا الہ الا ہو الحی القیوم و سورہ اخلاص و آنچہ شامل معنی توحید و تقدیس و تنزیہ است ب را یک ذکرست و آن بدیع ست و آیتش برای مبتدیان بدیع السموات والارض و برای منتہیان بسم اللہ الرحمن الرحیم ج را دو ذکرست الجلیل و الجمیل و بعضی گفتہ کہ ذکر وی الجبارست و آیتش جاء الحق و زہق الباطل د را یک ذکر است الدائم ست و آیتش شہد اللہ الآیہ و عندہ مفاتیح الغیب الایہ و ہ را یک ذکرست و آن ہوست و آیتش ہو الاول والآخر الایہ و را سہ ذکرست الواحد الوالی الولی و آیتش ہو اللہ الذی لا الہ الا ہو الحی القیوم الایہ اللہ نور السموات والارض الایہ ز را یک ذکرست مزکی و بعضی گفتہ کہ زکی ست و آیتش ان الدین عند اللہ الاسلام

ودر عمل اینحرف صلوات بسیار گویدح را سه ذکرست الحی الحفیظ الحکیم و آیتش فقل نظر بوہ ببعضها الآیة ط رادو ذکرست سبوح قدوس و آیتش طه ما انزلنا الی قوله الحسنی و یٰس والقرآن الحکیم الی قوله الکریم ی را ذکرے ظاہر نیست و آیتش وما نتنزل الا بامر ربک الآیة ک رادو ذکرست الکافی الکفیل و آیتش انما امرنا تا ترجعون ل را یک ذکرست اللطیف و آیتش الم اللہ لا الٰہ الا ہو اے قوله الفرقان م رادو ذکرست مالک الملک المجید و آیتش قل اللھم مالک الملک تا قدیر ن را یک ذکرست النور و آیتش اللہ نور السموات الآیة س بسیار ذکر اینست سبحان اللہ السلام سبحان السمیع العلیم و آیتش سلام قولا من رب الرحیم ع را سه ذکرست العالم العلیم علام الغیوب و آیتش قد احاط بکل شیٔ علما وانچه از آیات مشتمل بر معنی احاطه علمی کست ف را یک ذکرست الفتاح و بعضی گویند کہ الفاطر و آیتش نصر من اللہ و فتح قریب و سورہ اذا جاء نصر اللہ و انا فتحنا ص را یک ذکرست الصمد و آیتش قل ہو اللہ احد اللہ الصمد ق رادو ذکرست القدیر القیوم و آیتش وعنت الوجوہ للحی القیوم و آیة وہو علی کل شیٔ قدیر ر رادو ذکرست الرحمن الرحیم و آیتش فاما ان کان من المقربین فروح وریحان وجنة نعیم ش را یک ذکرست الشہید و بعضی گویند الشکور و آیتش شہد اللہ الآیة در اعمال خیر و کذلک اخذ ربک اسے قوله تعالےٰ الشدید در اعمال شرت را یک ذکرست التواب و آیتش والیه یرجع الامر کله ث را یک ذکرست مثبت ست و نزد بعضے الثابت و آیتش ربنا افرغ علینا صبرا وثبت اقدامنا وانصرنا علی القوم الکافرین خ را یک ذکرست الخبیر و نزد بعضے ویرا سه ذکرست الخالق الخافض الخبیر و آیتش انچه منتہی باسم خبیر باشد ذ را یک ذکرست وآن اللہ ست و عدد قرآت او ہر بار ہفصد نوبت ست و باید کہ ہر بار کہ عدد باتمام رسد از عقب آن بگوید اللھم انی ذکرتک بصفة نقصی فاذکرنی بکمالک فانت خیر الذاکرین و آیتش انچه دلالت کند بر معنی توحید ض را یک ذکرست الضار و آیتش یضل اللہ الظالمین ویفعل ما یشاء ظ ذکر اینست اللہ معی اللہ ناظری اللہ شاہدی و نزد بعضے ذکر ولی الظاہرست و آیتش وہو معکم اینما کنتم غ را یک ذکرست الغنی و آیتش ہو الغنی الحمید و ان اللہ لغنی عن العالمین لا را نسبت بحال مبتدی ذکر لا الٰہ الا اللہ ست و نسبت بحال منتہی لا الٰہ الا ہو

جوہر بدانکہ بست وہشت ملک مقرب بر بست وہشت حروف جمل موکل اند پس عامل حروف
از دانستن اسماء ایشان چارہ نیست تا در عمل ہر حرف بملک وی تقرب وتوسل جوید وازوی
طلب مدد ومعاونت کند ملک ا اسرافیل ست وملک ب جبرئیل وملک ج کلکائیل
وبقول بعضی عینائیل وملک د اہراطیل وملک ہ روذیائیل وملک و رقتائیل
وملک ز سرفیائیل ونزد بعضے شمسائیل وملک ح بنکائیل وملک ط اسماعیل
وملک ی تشراکیطائیل وملک ک جدوراو ملک ل طاطائیل وملک م
رویائیل وملک ن حولالاو ملک س ہمراکیل وملک ع لومائیل وملک ف
سرحائیل ونزد بعضے حعقیائیل وملک ص اہجمکائیل وملک ق عطرائیل
وملک ر ہواکیل وملک ش ہمواطیل ونزد بعضی جبرئیل وملک ت عزرائیل
وملک ث میکائیل ونزد بعضے صرقائیل وملک خ شہمکیائیل ونزد بعضے روقیائیل
وملک ذ اردائیل وملک ض عطکائیل وملک ظ لوطا ونزد بعضے میکائیل وملک
غ لوخائیل وباید دانست کہ حرف اول ہر اسم معتبرست در تعین موکل

جوہر بدانکہ بر بروج اثنی عشر دوازدہ ملک مقرب موکلند کہ ممد ومعاون روحانیت آن
بروج اند پس عامل حروف چون بعملی شغل گیرد باید کہ ملاحظہ کند کہ آن حروف بکدام بروج
ومنزل منسوب ست پس بملکی کہ بران بروج موکل ست توسل کند ونام وی بتعظیم تمام بردہ
ازوی استمداد واستعانت جوید بر حصول مقصود کہ آنرا اثرہاے عظیم ست در سرعت اجابت
ملک حمل شراحیل ملک ثور عزرائیل ملک جوزا اسرائیل ملک سرطان شہفائیل ملک اسد
شراطیل ملک سنبلہ شمکیل ملک میزان سہرائیل ملک عقرب صرصائیل ملک قوس سرطیائیل
ملک جدی شمکائیل ملک دلو صہمکائیل ملک حوت خقبیائیل وہفت ملک اند کہ ممد
معاون ارواح سبعہ سیارہ اند پس عامل حروف نظر کند کہ حروف معمول علیہ تعلق بکدام کوکب
دارد آنگاہ بملک آن کوکب توجہ کند وازوی امداد واعانت جوید از روی خشوع وخضوع
اسماء ملائکہ سبعہ سیارہ با اسماء افلاک ایشان ملک زحل قومیائیل وفلک وی عجوبیا
ملک مشتری سمخائیل وفلک وی بریقا ملک مریخ کاکائیل وفلک وی رقعقا ملک شمس
صاصائیل وفلک وی افلون ملک زہرہ شمیدائیل وفلک وی طعون ملک عطارد
شخائیل. فلک وی برقیدون ملک قمر اسماعیل وفلک وے برقیقا۔

جوهر قسمت حروف بر منازل بست و هشت گانه عامل را باید که ملاحظه نماید که هر حرفی تعلق بکدام منزل دارد و از منازل سعد و نحس در اعمال خیر منازل سعد اختیار کند و در اعمال شر منازل نحس و خواجه نصیر الدین طوسی منازل نحس را در قطعه بنظم آورده هرچه غیر آنست سعد ست س

آنچه نحس ست همین ست که گفتم چالاک	از منازل که برین چرخ برین دارد ماه
بلده و ذابح و اکلیل و زبانا و سماک	شوله و جبهه و نثره و طرفه و دبران

و در قسمت حروف بر منازل دو قولست اول قول شیخ شرف ابن بونی دوم شیخ اکبر و اکثر علما اهل خاصیت در اعمال حروف بقول شیخ بونی عمل کرده پس فرموده که حروف اصلیه بست و هشت و منازل فلکیه نیز بست و هشت ست و هر حرفی تعلقی بمنزلی دارد و قسمت این بدو طریق کرده اند یکی بطریق جمل مشارقه که جمل مشهور ست دوم بطریق جمل مغاربه که نزد بعضی از علما حروف اعتبار وی زیاده از جمل مشارقه است و آن برین وجه است که ا تعلق بشرطین دارد که دو کوکب ست ب تعلق به بطین دارد که سه کوکب ست ج تعلق بثریا دارد که شش کوکب ست د تعلق بدبران دارد که یک کوکب ست ه بهقعه دارد که سه کوکب ست و بهنعه که دو کوکب ست ز بذراع که دو کوکب ست ح بنثره که دو کوکب ست ط بطرفه که دو کوکب ست ی بجبهه که چهار کوکب است ک بزبره که دو کوکب ست ل بصرفه که یک کوکب ست م بعوا که پنج کوکب ست ن بسماک که یک کوکب ست ص مهمله بغفر که یک کوکب ست ع بزبانا که دو کوکب ست ف باکلیل که سه کوکب ست ض معجمه بقلب که یک کوکب ست ق بشوله که دو کوکب ست ر بنعائم که چهار کوکب ست س مهمله ببلده که خالی ست از کوکب ت بذابح که دو کوکب ست ث ببلع که دو کوکب ست خ بسعود که دو کوکب ست ذ باخبیه که چهار کوکب ست ظ معجمه بمقدم که دو کوکب ست غ معجمه بموخر که دو کوکب ست ش معجمه برشا که یک کوکب ست ـ شیخ بونی گفت که چون قمر بیکی از منازل بست و هشت گانه حلول کند روحانیت آن حرف که تعلق باین منزل دارد از درجات عالیات تجلی کند و تاثیر خود را در مراتب سفلیات ظاهر گرداند و شیخ اکبر فرمود که ارواح حروف از ملک منازل در ما تحت خود متصرف اند اما در فوق آن ذو ملک ایشان را تاثیرے نیست و شیخ بونی گفت که تصرفات و تاثیرات ایشان بطریق جمل مشارقه برین وجه است که چون قمر در شرطین بود ا قهر و غضب احداث کند و چون در بطن بود ب لطف و رحمت ایجاد کند و چون در ثریا آید ج سعادت متوسط بخشد و در دبران د بلا و فتنه انگیزد و در هقعه ه ممزوج بود

میانِ سعد و نحس و در بهقه وسعادت و دولت بخشد و در ذراع زهم سعادت احداث کند و در
نثره ح نحوست وشقاوت انگیزد و در طرفه ط بلیت ومحنت افزاید و در جبهه ی حرکت متوسط
انگیزد و در زبره ک خیر و برکت زیاده کند و در صرفه ل ممتزج بود میان خیر و شر و در عواء م بد و سفر
دریا بود و سماک ن شور و شر انگیزد و در غفر س سعادت کامله ایجاد کند و در زبانا ع ممتزج بود
و خیر غالب و در اکلیل ف نحوست و بلا انگیزد و در قلب ص سعادت بخشد و در شوله ق ممتزج بود
و شر غالب و در نعائم ر سعادت عظمی ایجاد کند و در بلده ش نحوست کبری احداث کند و در
ذابح ت ممتزج بود و شر غالب و در بلع ث نحوست و فتنه عظیم انگیزد و در سعود خ سعادت متعالیه
ظاهر گرداند و در اخبیه ذ هم سعادت پدید آرد و در مقدم ض سعادت تامه نماید و در مؤخر ظ
ممتزج بود میان خیر و شر و در رشا غ دولت و سعادت افزاید —

جوهر بدانکه بر هر روزی از ایام اسابیع دو فرشته مقرب موکل اند یکی علوی سماوی
و دیگر سفلی ارضی پس عامل حروف را لازم ست که اسماء ایشان را تا در هر روزی که بعمل
حرفی شغل گیرد بر زبان راند و از ایشان مدد و استعانت خواهد بر تحصیل مراد یوم الاحد
ملک علوی روفائیل بفا و بعضی بقاف گفته اند و ملک سفلی ابو عبد الله المذهب یوم الاثنین
ملک علوی جبرئیل و ملک سفلی ابو عبد الله الحارث و جبرئیل را خادم ست از ملائکه سماوی
اسم وی تمکائیل که وی را نیز یاد باید کرد و یوم الثلثا را ملک علوی سلسائیل بسین مهمله
و در بعضی نسخها بصاد آمده و گویند شمسائیل و ملک سفلی الاحمر یوم الاربعا را ملک علوی
میکائیل و ملک سفلی دو نام دارد برقان و برقان و میکائیل را خادمیست از ملائکه سماوی
نام وی نوائیل که وی را نیز یاد باید کرد یوم الخمیس را ملک علوی صرفیائیل بفا و گویند بقاف
و ملک سفلی السید شمهورش یوم الجمعه را ملک علوی عنیائیل و ملک سفلی السید عبد الرحمن
و لقب وی ابیض یوم السبت را ملک علوی حصفیائیل بفا و گویند بقاف و ملک سفلی

ابو نوح میمون السحابی

جوهر حروف دو قسم ست علوی و دنی و مراد بعلوی آن حروف ست که قوام ایشان بالف
باشد و منتهای ایشان همزه و آن یازده حروف ست با تا ثا حا خا را طا ظا
فا ها یا و باقی حروف که آخر ایشان غیر همزه است ایشان را دنی خوانند و آن هفده است
الف جیم دال ذال زای سین شین صاد ضاد عین غین قاف کاف لام میم نون واو

وحرف زا۔ از قسم دنی ست نه از قسم علی زیرا که اخر او حرف یاست نه همزه وآنکه بجای حرف یا همزه نویسند غلط ست وبعضی علی ودنی را دو صفت ساخته اند اعلی وعلی وادنی ودنی ونزد ایشان حروف اعلی هفت ست ا ص ع ک ل ن ھ وحروف علی نیز هفت ست ح ر س ط ف م ی وحروف دنی نیز هفت ست ب ت ج د ذ ض و وحروف ادنی نیز هفت ست ث خ ز ش ظ غ ق اگر اراده اعمال محبت ورفعت وسعادت کند توسل بحروف اعلی وعلی کند وهر گاه داعیه اعمال بغض وعداوت ومذلت وشقاوت کند متوسل بحروف دنی وادنی شود وهر گاه که حروف علی را با حروف اعلی امتزاج دهد فعل آن در اعمال لطیفه اقوی واکمل بود وهر گاه حروف دنی را با حروف ادنی بیامیزد اثر آن در اعمال قهریه اشمل وادخل باشد وهر گاه حروف اعلی را با دنی وعلی را با ادنی مزج کند از ان صورت هیات اعتدال پیدا شود

جوهر بدانکه حروف باعتبار وجود نقاط وعدم آن منقسم می شود بدو قسم نواطق یعنی منطوقه که آنرا حروف معجمه گویند وصوامت یعنی حروف غیر منطوقه که آنرا مهمله گویند وحروف نواطق پانزده است ب ت ث ج خ ذ ز ش ض ظ غ ف ق ن ی وحرفے که حجاب او زیاده است واقرب ست بمراتب تنزلات نقطه او زیاده است پس هر حرفے که حجاب او از حیثیت ظهور وعیان ست مخصوص ست بفوقیت اعجام وحرفے که حجاب او از حیثیت تنزل وخفاست مخصوص ست بسفلیت اعجام وازین جهت ست که در حروف علیه بمذهب دوم در علماء این فن حروف معجم نمی باشد الا قاف ونون ودر حروف دنیه بمذهب ثانی حرف مهمل نمی باشد الا دال ووا وازین حروف پنج اسم مرکب ست بتثث جخذ زشض ظغف قنی وحروف صامت سیزده است واگر لام الف را حرفی علیحده گیرند چهارده باشد ا ح د ر س ص ط ع ک ل م و ه لا وازین حروف چهار اسم مرکب ست احد رسص طعکل مهلا

جوهر بدانکه حروف باعتبار انفصال واتصال ایشان بما قبل وما بعد منقسم می شوند بدو قسم اول مفاصلات که آنرا حروف خواتیم نیز گویند ودوم مواصلات وحروف مواصلات شش ست ا د ذ ر ز و ونزد بعضی که لا را علیحده حرفے داشته اند آن نیز از مفاصلات ست وبست ودو حروف باقی از قسم مواصلات ست اگر در اول کلمه افتند متصل می شوند بما بعد خود واگر در آخر افتند متصل می شود ما قبل با یشان پس هر امری که انفصال در ان مطلوب ست توسل

بحروف مفاصلات جویند و اگر اتصال مقصود ست متوسل بحروف مواصلات شود و ہر کہ حروف
خواتیم را در چہار دہم ماہ بر دیوار خانہ رقم زند یا بر کاغذی نویسد و در خانہ محفوظ کند آنخانہ از
سرق و حرق ایمن ماند و اگر بر چوب کشتی نقش کند غرق نشود و اگر بنویسد و در رخت نہد
سلامت ماند و اگر بر صندوق نویسد یا بر مد فونے محفوظ ماند و اگر بر خاتم فضہ یا ذہب نقش
کند از ہمہ امراض سلامت ماند

جواہر اعداد تسمیہ باعتبار الف الرحمٰن ہفصد و ہشتاد و ہفت می شود اگر تسمیہ ہمین عدد
تا این عدد رسائد برائے ہر کار بغایت موثر باشد۔

جواہر برای ہر حاجت دینی و دنیوی خصوصاً برائے شفائے مریض بعد ادائے نماز
مغرب در شب چہار شنبہ وضو تازہ کند و دو رکعت بگذارد در اول بعد فاتحہ سورۃ الکافرون
و در دوم سورۃ الاخلاص بخواند بعدہ سر برہنہ کردہ ہفت بار درود بگوید بعدہ بسم اللہ الرحمٰن الرحیم
ہفصد و ہشتاد و ہفت بار کہ اعداد بسم اللہ الرحمٰن الرحیم باعتبار الف الرحمٰن ست تنہا
یا باشتراک جماعت صالحین بخواند بعد ازان یا رب ہزار بار گوید بعد ازان ہفت بار درود
بخواند بعد ازان دعا کند

جواہر ہر کرا مہمی پیش آید سورہ فاتحہ را با بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بضم میم بلام الحمد
ہفصد و ہشتاد و ہفت بار کہ عدد تسمیہ بحساب جمل ست بخواند و الرحمٰن و الرحیم را در فاتحہ
سہ بار تکرار کند و در آخر آمین گوید آن مہم بکفایت رسد یا در میان سنت بامداد و فرض آن
چہل و یکبار برائے ہر مہمی کہ بخواند بکفایت رسد

جواہر ہر پیغمبرے را کار پیش آمدے اسم مبارک محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و صحبہ
وسلم بحضرت خداوند تعالیٰ شفیع آوردے

جواہر مومن را دو غم ست یکی کفایت مہمات دوم دیگرے کفارت سیآت و این ہر دو
غرض از درود بر مے آید

جواہر بعد از نوافل در گوشہ رود و بخلوت دست بالا کردہ سوی آسمان یا رب
صد بار بگوید ہر چہ از جناب خداوند تعالیٰ خواہد بیابد و اگر ہزار بار گوید اولی باشد

جواہر ہر کہ سورہ والشمس و واللیل ہر یکی ہفت بار و سی بار بسم اللہ الرحمٰن الرحیم
تبارک اللہ رب العالمین ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم بخواند بمراد رسد

داشته باشد بیاید

جوهر هر که بعد نماز ظهر بر سوره نوح مداومت نماید هر مقصود وی زود حاصل شود و هر که بسیار خواند غموم و هموم وے دفع شود۔

جوهر عند الحاجت یوم الاحد نزدیک طلوع شمس ده بار سوره والضحی بخواند و حاجت خواهد بر آید

جوهر بعد فرض بامداد و پیش از آن که سخن گوید هفت بار بخواند فسیکفیکهم الله وهو السمیع العلیم جناب خداوند تعالی مهمات آن روز کفایت کند و اگر آن را ورد سازد بعد از هر نماز فریضه به هیچ چیز محتاج نشود۔

جوهر بعد فریضه فجر یکبار سوره مزمل ورد دارد و در چهار موضع درین سوره سه سه بار تکرار کند اول رب المشرق والمغرب لا اله الا هو فاتخذه وکیلا دوم والله یقدر اللیل والنهار سوم یبتغون من فضل الله چهارم واستغفروا الله ان الله غفور الرحیم چون تمام شود حاجت خواهد بر آید۔

جوهر عند الحاجت هفتاد بار بگوید یا شفیق یا رفیق نجنی من کل ضیق۔

جوهر طریق پر کردن ثلاثی دو پائی اینست که کل اعداد اسم را دوازده حصه نماید دوازدهم حصه شروع کند و در هر خانه یک حصه اضافه نموده تمام سازد چنانکه باسط هفتاد و دو عدد دارد و دوازده بخش کردم حصه دوازدهم شش آمد از شش شروع نموده در هر خانه شش اضافه کرده تمام کردم بدین صورت

٦	٤٨	١٨
٣٦	٢٤	١٢
٣٠		٤٢

و موکل باسط جبرئیل ست و این نقش برای دست غیب و کشایش رزق بی نظیر است بشرط ادای زکوة و زکوة هر مثلث نوشتن آن یک لکه و بست و پنج هزار است و بعضی گویند هر روز هفتاد و دو نقش پر کند تا هفتاد روز عامل گردد ولیکن صحیح اول ست شخصی بعد زکوة نقش پر کرده زیر مصلی می نهاد و هفتاد و دو مرتبه یا باسط می خواند نقش غائب می شد و دو روپیه مے آمد۔

جوهر بسم الله الرحمن الرحیم اعوذ بکلمات الله التامات من غضبه و عقابه و شر عباده و من همزات الشیاطین و ان یحضرون برای دفع وحشت و پریشان خوابی خوانده بر خود دم کند یا در کاغذ نوشته در گلو اندازد۔

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم اعوذ بکلمات اللہ التامات کلہا من شر ما خلق
بسم اللہ الذی لا یضر مع اسمہ شیٔ فی الارض ولا فی السماء وہو السمیع العلیم ولا حول
ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم وصلی اللہ تعالے علی خیر خلقہ محمد وآلہ واصحابہ
اجمعین این تعویذ برای دفع ہر مرضی در بازو یا در گلو بندد

جوہر ہر کہ بر بادشاہ ظالم وقہار رود یازدہ بار بگوید یا مالک یوم الدین ایاک
نعبد و ایاک نستعین ہیچ آسیبی بدو نرسد و اگر در سفر قاطع طریق و یا سبعی بروی سر راہ
گیرد چون بعدد مذکور بخواند مانع از راہ برخیزد و امیعنی بکرات و مرات بحد تجربہ رسیدہ

جوہر دعوت در لغت بمعنی طلب ست و در اصطلاح ارباب دعوت عبارت است
از طلب ظہور آثار اسماء الہیہ مع رعایت شرائط مخصوصہ معہودہ کہ درمیان اہل دعوت معروف
ومشہورست وشرائط اینست اکل حلال وصدق مقال کما قال النبی صلی اللہ تعالی علیہ
وآلہ واصحابہ وسلم للدعاء جناحان اکل الحلال وصدق المقال وقلت طعام وکلام
ومنام وحضور قلب در اثناء خواندن دعا وروزہ داشتن وخلوت وعزلت نمودن ومعین کردن
روز و وقت آن اعنی تجاوز نکند وقتی را کہ دران شروع کردہ مادامیکہ اتمام دعوت کند خواہ
برای نصاب باشد خواہ برای حاجت ومعین کردن ورد و یعنی وقت دعوت جلالی اسم جمالی
نخواند و در وقت جمالی اسم جلالی مگر اسم مشترک با شرائط آن و باید کہ برای فتح ساعت
مشتری ومانند آن اختیار کند وبرای قہر ساعت مریخ ومانند آن واجازت گرفتن از مرشد
کامل ومعین نمودن نیت نصاب یا حاجت مشروعہ وصادق داشتن اسم الہی و اہم
مرشد بایں معنی کہ ہر اسمی را کہ بخواند اعتقاد کند تاثیر داشتن او را و اعتقاد کند کامل بودن
مرشد خود را واختیار نمودن حجرہ تاریک ومصفا تا اتمام دعوت وتعین مطاعم وترک آزار نمودن
جانوران بغیر خواہش وصدقہ چیزی وطہارت ظاہر وباطن اما طہارت ظاہر پس ظاہرست
وطہارت باطن بر سہ انواع ست طہارت شریعت وآن عبارت ست از رفع اوصاف
ذمیمہ مانند فحش وغیبت وکذب ومیل بسوی لہو ولعب وغیر ذلک وطہارت حقیقت نفی
ماسوی اللہ تعالے وترک حیوانات جلالی مثل گوشت وماہی ومرغ وبیضہ وخوشبو مثل
مشک وزباد وغیر آن واستعمال ابریشم وترک جماع در وقت اداے نصاب وتسخیر وغیرہ
وترک حیوانات جمالی مثل روغن وشیر وجغرات ودبق وشہد وچونہ صدف وعنبر ونمک جلی

ولمس و بوس و ترک محرمات احرامی مثل حلق و حجامت و صید کردن و جامہ دوختہ پوشیدن
و ترک آنچہ مکروہات ست مثل سیر و پیاز و گندنا و ترب و انگوزہ و غیر آن و ادای نصاب
زکوۃ و عشر و قفل و دور و مدور و بذل و ختم مع رعایت تکرار لفظ اول از اسما چنانچہ
در چہل و یک اسما واقع است باینطور یا اللہ المحمود فی کل فعالہ یا اللہ مثلا- و خیال کردن
معنی اسم را در وقت خواندن و روزہ داشتن سہ روز دوشنبہ سہ شنبہ چارشنبہ قبل از شروع
دعا و داخل شدن در حجرہ تاریک در شب پنجشنبہ و گذاردن دو رکعت بہ نیت استخارہ
و توجہ بطرف حق سبحانہ و تعالی و گذاردن دو رکعت بہ نیت کشف ارواح بعد نماز فجر و بخواند
در ہر رکعت بعد فاتحہ واللہ غالب علی امرہ ولکن اکثر الناس لا یعلمون و بعد از
سلام ہزار بار دعاء ملکیہ یعنی آہ آہ و آیہ بخواند و بعد طلوع آفتاب غسل کند و دوگانہ
تحیۃ وضو ادا نمودہ دو رکعت دیگر بگذارد بخواند در رکعت اول بعد فاتحہ شہد اللہ
انہ لا الہ الا ہو والملائکۃ و اولو العلم قائما بالقسط لا الہ الا ہو العزیز الحکیم و در ثانی
وقال ربکم ادعونی استجب لکم ان الذین یستکبرون عن عبادتی سیدخلون
جہنم داخرین ہفت بار و بعد سلام ہفتاد و ہفت بار این آیہ بخواند و اذا سالک عبادی
عنی فانی قریب اجیب دعوۃ الداع اذا دعان فلیستجیبوا لی ولیؤمنوا بی لعلہم
یرشدون پس تر بخواہد حاجت خود را باین طریق کہ مذکور شد در جمیع دعوات رعایت
آن محفوظ دارد خواہ دعوت سیفی باشد خواہ غیر آن و در بعضے طرق دعوت اینست کہ
قبل شروع دعوت سہ روز روزہ دارد و از روز شنبہ شروع کند وقتیکہ ارادہ دعوت اسم جلالی
داشتہ باشد و اگر ارادہ دعوت جمالی دارد از دوشنبہ شروع نماید و اگر ارادہ دعوت اسم
مشترک ست از یکشنبہ شروع کند و در شب چہارشنبہ وضو سازد و در گوشہ حجرہ بنشیند و مشتغل
بخواندن استغفار شود و در آخر شب برخیزد و وضو سازد و بعد تحیہ وضو دو رکعت بہ نیت کشف
ارواح بگذارد و نیت باینطور کند نویت ان اصلی للہ تعالے رکعتی صلوۃ کشف الارواح
متوجہا تا آخر بخواند و در ہر رکعت عمل کند آنچہ در طریق اول مذکور شدہ بعد از آن دو رکعت
برای ترویح روح حضرت سید المرسلین و شفیع المذنبین و سائر انبیا صلوۃ اللہ و سلامہ
علی نبینا و علیہم و دو رکعت برائے جمیع صحابہ کرام و دو رکعت برای ترویح روح سید السند
غوث الصمدانی قطب الربانی شیخ محی الدین عبد القادر جیلانی قدس سرہ و دو رکعت

ونکستن موی ۱۲
سیر و بصل و کراث ۱۲
ودوم یعنی اسمیکہ باشد معنی آن در ہر خواندن بخاطر گذارند ۱۲
و دو رکعت برای جمیع صحابہ کرام ۱۲

برای ترویج روح شیخ شہاب الدین سہروردی قدس سرہ و دو رکعت برای ترویج روح
مرشد و مرشد مرشد علیحدہ علیحدہ گذارد و طلب مدد از انہا کند پس تر بگذارد دو رکعت
برائے محبت اللہ تعالے بخواند در ہر رکعت بعد فاتحہ اخلاص بست و یکبار و در بعضی قول
چہل و یکبار و بعد سلام ہفتاد بار درود و دہ بار استغفار بخواند و کلمہ تمجید و کلمہ شہادت دہ دہ بار
بخواند اگر ارادہ دعوت برای قہر ست ساعت مریخ یا زحل و نزول قمر اختیار کند و برائے
فتح و اللطف ساعت مشتری یا زہرہ و عروج قمر و بخواند ہر روز بعد اختتام ورد یا مفتح الابواب
و یا مسبب الاسباب و یا مقلب القلوب و الابصار و یا دلیل المتحیرین و یا غیاث المستغیثین
و یا مفرج المحزونین اغثنی اغثنی توکلت علیک یا ربی و فوضت امری الیک
یا رزاق یا فتاح یا باسط و صلی اللہ تعالی علی خیر خلقہ محمد و آلہ اجمعین و وقت
دعوت اسم جلالی جمالی را نخواند و در وقت خواندن جمالی جلالی را مگر اسم مشترک با شرائط
ہر دو چنانچہ سابق ہم مذکور شدہ و بنشیند وقت دعوت در دائرہ حصار و طریق دائرہ حصار
اینست کہ بیارد کارد از فولاد و آن اولی است و گرنہ از ہر آہن کہ باشد پس بخواند درود دہ بار
و ہر چہار قل ہر یک سہ بار و آیۃ الکرسی سہ بار و سورہ فاتحہ ہفت بار و یا حلیم یا کریم یا حافظ
یا حفیظ یا رقیب یا وکیل یا اللہ یا اللہ یا اللہ بحق کہیعص حمعسق ہفت بار بعد از آن
درود و بران کارد دم کند و از آن کارد گرد خود دائرہ بکشد و وقت کشیدن آیۃ الکرسی بخواند
و آنچہ مذکور شدہ ہمہ را خواندہ بر خود دم کند و این حصار مخصوص بدعوت سیفی نیست
بلکہ در ہر دعوت کافی ست و بخورات از عود قماری و زعفران و مشک و صندل و عنبر
اشہب و طریق دعوت کہ مخصوص بحزب سیفی ست اینست کہ بعد از غسل و ادای دوگانہا کہ
سابق مذکور شدہ دو رکعت برای ترویح روح امام مومنان و امیر مسلمانان حضرت علی
ابن ابی طالب کرم اللہ وجہہ و دو رکعت برائے روح حضرت خواجہ خضر علیہ السلام بہ نیت
سلامتی و بطلب معاونت و امداد ادا کند بعد از آن دو رکعت دیگر بگذارد و بخواند در رکعت
اول بعد فاتحہ سورہ یٰس تا سلام قولا من رب رحیم و در ثانی سورہ مذکور تا آخر
و اگر سورہ مذکور یاد ندارد سورہ اخلاص چہل و یکبار در ہر رکعت بخواند بعد از آن
عود و عنبر بسوزد و سر برہنہ نمودہ بنشیند و بمواجہہ خود خاتم سیفی و آئینہ اگر حاجت دینی
باشد بنہد و اگر حاجت دنیوی باشد شمشیر و کمان نہد و بطرفیکہ رجال الغیب باشند

آنطرف برحسب تواریخ متوجه شده بگوید السلام علیکم یا رجال الغیب ویا
ارواح المقدسة اغیثونی بغوثة وانظروني بنظرة یا رقباء ویا نقباء ویا
نجباء ویا ابدال ویا اوتاد ویا غوث ویا قطب اعینونی فی ہذا الامر سلمکم الله
تعالی فی الدنیا والآخرة بحق محمد وآله بعد ازان حرز سیفی را به نیت نصاب اصغر
چہل ویکبار و به نیت نصاب صغیر چہارصد وچہل وچہار بار و به نیت نصاب کبیر یکہزار
ویکبار ہر روز بست وپنج مرتبہ تا سی و نہ روز دو روز آخر از اربعین بست وشش بار بخواند و
گوسفند ذبح کرده بفقرا دہد- این قسم در عدد نصاب کبیر مستقیم می شود امادر نصاب اصغر
ہر روز یکبار و روز چہلم دو بار بخواند وبرین تقسیم نصاب صغیر را قیاس کند در بست وپنجبار
تا سی و نہ روز و در روز چہلم بست وشش بار بخواند وبر سر خ یا گاو سرخ ذبح نموده بفقرا
تصدق کند ووقتیکه از نصاب فارغ شود برای حفظ عمل اگر میسر شود ہر روز سه بار
بخواند والا یکبار بخواند وترک نکند ورجال الغیب درکدام جہت اند ازین الفاظ معلوم
میگردد- گنجغ باشش کنجغ بشم- گنجغ باشش گنجغ اشش + وازین اشعار
فارسی نیز مفہوم می شود-

هفتم وچارهم و بست و دوم بست نہم — جو کنی را سوی شرق طلب الغیاث قال
بست وہشتم ششم و بست ویکم والیسات — ہشتم و پانزدہم بست وسوم سلخ شمال
پنجم وسیزدہم بستم اندر یاءب — می توان یافت الهی مکرم فرخنده جمال
انگهی چارم واثنا عشر و نوزدهم — بست وہفتم طرف غرب نماید جمال
بست و پنجم دہم و ہفتہم و دوم نیز — سوی نیرت بود این طائفہ اہل خیال
سوم و یازدہم ہیژدہم بست وششم — بجنوب ست گذر کردن ایشان ہمہ حال
بست وچارم نہم وشانزدہم غرہ ماہ — سوی اکنی طلب این حساب ہمہ سال

بدانکه بعضے مشائخ گفته اند که ہرکس که این حرز را سال تمام ہر روز یکبار بخواند بلا فصل
کفایت کند اورا حاجت بشرائط دیگر نباشد مثل دوام صوم وترک حیوانات بعده به نیت
حاجت بحضور دل یکبار یا سه بار یا ہفت بار یا چہل ویکبار بحرمت تمام بخواند ودروقت
خواندن تکلم نکند بلکه اشاره ہم نکند بہتر آنست که وقت خواندن آواز زن وسگ بگوش
قاری نرسد وہم بدانکه طریق خواندن حرز مختلف ست بحسب اختلاف مطالب پس اگر

فتح باشد پس اختیار کند برای آن عدد ایام قراۃ از لفظ س ہی ف ہی باسقاط نہ کہ ہفت
باقی خواہند ماند واختیار کند عدد قراۃ از عدد اسم مطلوب و دو کوکب کہ متعلق باشند بروز
وساعت پس اخذ کند از ہر واحد مدخل صغیر را وجمع نماید مدخل کواکب را واگر ان مدخل
زیادہ از تسع است پس باید کہ عمل اسقاط تسعہ کند پس وران مدخل کواکب ضرب کند
مدخل اسم مطلوب را وحاصل ضرب را بلامرتبہ اعتبار کند پس بخواند دعای سیفی را باین عدد
در ہفت روز واگر حاجت قتل باشد پس اخذ کند برای آن عدد ایام دعوت را از حروف
لفظ س ہی ف ہی ونقاط آن کہ نہ میشوند وعدد قرات را از عدد اسم مطلوب و
کوکبین کہ متعلق بروز وساعت اند بطریق مذکور یعنی باسقاط التسعہ واستخراجہا۔
وبخواند دعاء سیفی را در نہ روز باان عدد و مدخل صغیر واسقاط تسعہ وبلامرتبہ الفاظ مراد فتہ اند
ومراد باین الفاظ اینست کہ احاد از عشرات ومافوق آنہا اعتبار کنند مثلا درین عدد ۱۲۸۳
کہ یکہزار و دو صد وہشتاد وسہ است از ہزار یک گیرد واز دو صد دو واز ہشتاد ہشت واز سہ
سہ کہ عدد چہاردہ میشود باز از دہ یک واز چہار چہار گیرد پنج می شوند وبران قیاس کند ومثال
اول اینست کہ مثلا اگر مطلوب رزق باشد بگیرد یوم مشتری وساعت زہرہ وجمع کند مدخل
مشتری را کہ پنج است با مدخل زہرہ کہ یک ست شش حاصل باشد باز مدخل رزق کہ یک ست
درین شش ضرب کند پس بخواند حرز سیفی را بعدد حاصل آن ضرب کہ شش ست تا ہفت روز
ازین یوم کہ یوم مشتری ست واگر ہفت روز متواتر ومتوالے بخواند ہم جائز ست لیکن اول
اولی واقرب بصواب ست ومثال ثانی اینست مثلا اگر مطلوب قتل اعدا ست پس بگیرد
ایام مریخ وساعت زحل را وجمع کند مدخل مریخ را کہ چہار ست با مدخل زحل کہ نہ است حاصل
سیزدہ گردد ونہ باز از ان ساقط کند باقی ماند چہار پس مدخل مطلوب را کہ چہار ست در مدخل
کوکبین کہ آنہم چہار ست ضرب کند شانزدہ حاصل شد وآنرا بلامرتبہ اعتبار کند یعنی ہفت
پس بخواند حرز سیفی را ہفت روز از ایام ہاے مشتری۔

جوہر اہل دعوت میفرمایند کہ دعاء سیفی برارندہ دوازدہ ہزار حاجات دینی ودنیویست
ودعوتش افضل واکمل دعوات ست ومعروف ست میان ادعیہ ماثورہ ومجربۃ الاجابۃ
والبرکۃ است ودعاء سیفی بدانجہت گویند کہ در قطع مہمات واجابت دعوات مانند شمشیر
قاطع اگر قاریش سیف یا قوس یا آئینہ را در خواب بیند یقین کند بحصول مرام خود وحرز یمانی

بنابر آنکه سلاطین همین این دعا را برای قضاء حاجات خود مواظبت داشته اند وحرز الاعظم وحرز البر وحرز البحر وحرز المرتضوی وحرز الصحابه وحرز المحققین ودعاء قضاء حاجات وسیف الله وسهم الله وصمصام الله وعین الله وقدرة الله وید الله وبرهان الله نیز گویند وبرای این دعا جلائل کثیره وفضائل عظیمه ست که از احصاء وبیان آن اذهان قاصر اند لا یعلمها الا الله وجناب حق سبحانه وتعالی هفتاد هزار فرشته وهفتاد هزار جن برای خدمت این دعا ومحافظت قاریش مقرر ساخته ونیز مقرر ست نزد اهل دعوت که دعاء سیفی کلام قدسی ست آورده اند او را حضرت جبرئیل علی نبینا وآله وعلیه السلام بسوی نبی ما صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم وقتی که عدو شاه روم از ملکش بیرون کرده پس آن شاه بحضور سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم حاضر شده التماس از حال خود نمود پس جناب مستطاب سید المرسلین صلی الله علیه وآله واصحابه اجمعین این دعا را بحضرت امیر المومنین علی کرم الله وجهه تعلیم فرمودند وحضرت امیر المومنین برای قضاء حاجت شاه روم شروع نمود وبعد انقضاء پانزده روز عدو آن شاه هلاک شد واو بر سریر سلطنت خود مستقر ومطمئن گشت وبعضی گویند که دعاء سیفی اگرچه نزد اهل دعوت منسوب است بسوی نبی ما صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم وترکیب ونظم واسلوب آن مشابه ترکیب ادعیه ماثوره است لیکن صحت نیست در آن که اسنادش بسوی آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم برسد ودعاء سیفی را بعد از نماز فجر یا عشا می خوانند وبهترین اوقات این دعا در شب وقت تهجد ست ودر روز وقت اشراق ودر اثناء قراة او آواز زن وسگ وخوک در گوش نیفتد پس اولی آنست که در کوهستان یا بر لب دریا بخواند۔

چو هر کسی که دعاء سیفی را پیوسته بخواند راه نیابد بهر و عدو او وسحر وجن وغیر آن وعاملش بین الانام معزز ومحترم ماند وبرای رویت جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم یا نبی از انبیا علی نبینا وآله وعلیهم السلام یا ولی از اولیا یا کسی دیگر چهل ویکبار بخواند وبرای کفایت مهمی نیم شب جمعه یا روز جمعه غسل پاک کند وجامه پاک بپوشد ودو رکعت نماز گذارد وبعده صد بار وسو وبعده سه بار این حرز بخواند وآنچه منقول ست از بعضی که حضرت شیخ بایزید بسطامی قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرمودند که چون مرا حاجتی پیش آمدی روز جمعه بوقت سحر دعاء سیفی میخواندم ظاهرا این ماجرا ابتدائی حالت حضرت ایشان

بوده باشد زیرا که در انتهاے حالت آنچه بخاطر شریف حضرت ایشان می گذشت همان شان
همچنان مے شد ـ

جوهر بدانکه محل اشاره که موضع استجابت دعاست دو نوع ست اشاره محل و اشاره
حاجت که آنرا اشاره فرع نیز نامند و مراد از اشاره اصل آنست که هر حاجتی را دران محل
مخصوص طلب کند زیرا که اشاره اصل جامع جمیع حاجات ست خواه فتح باشد خواه قتل
و اشاره اصل در پنج مواضع است اول لا اله الا انت دوم انما امرک اذا اردت شیئا
ان تقول له کن فیکون سوم الکبیر المتعال چهارم بالعز و العلاء پنجم من جمیع خلقک
پس وقتی که درین مواضع برسد نظر بسوی آسمان کند و دست بدعا بردارد و بگوید اللهم بحق
سر هذه الاسرار و بحق کرمک الخفی و بحق اسمک الاعظم ان تقضی حاجتی کن فیکون
کن فیکون کن فیکون الهی کفی علمک عن المقال و کفی کرمک عن السوال
و حاجت خواهد و بعد ازین مناجات در هر موضع ازین مواضع اگر حاجت فتح باشد دعاء فتح
خواند و بعد از ان اسم فتح و اگر حاجت قتل باشد دعاء قتل و بعد از ان اسم قتل دعاء
فتح الهی بحق سر هذه الاسرار و بحق کرمک الخفی و بحق اسمک الاعظم ان تجعلنی من
اهل عنایتک اسألک ان تقضی حاجتی کلها بحق یا من امره اذا اراد شیئا ان
یقول له کن فیکون یا الله یا الله یا الله و اسم فتح یا فتاح تفتحت بالفتح و الفتح فی
فتح فتحک یا فتاح و دعاء قتل اللهم فرج همی و اکشف غمی و اهلک عدوی اللهم شتت
شمله و فرق جمعه و زلزل اقدامه و اقطع ارزاقه و اقصم ظهره و قلب تدبیره و بعین
عینه و سوّد وجهه و نکس اعلامه و خیب آماله و خرب بنیانه و بدل احواله و قرب اجاله
و شغله ببدنه و خذه اخذ عزیز مقتدر و اهلکه کاهلاک شداد و اغرقه کاغراق فرعون
یا جبار یا قهار و اسم قتل یا قهار تقهرت بالقهر و القهر فی قهر قهرک یا قهار و مراد از
اشاره حاجت اینکه چون محل حاجت مخصوص برسد همان حاجت مخصوص دران محل طلب
و بعضے ازین نیز حامل جمیع مرادات اند و اشاره حاجت دو نوع ست فتح و قتل و علامت
فتح فاست و علامت قتل قاف و علامت بعض حاجات که مخصوص بمحل اند حرف اول
آنست پس علامت صنعت ص ان و سلامت سفر س ل و شفاء مریض ش ش و دفع
اعداء د و محبت م و تقرب سلاطین س ث و طلب رزق ر و طلب جاه ج و غنا غ

عنقریب غنی گردد و بعد از دعاء مغنی اعتصامات بخواند بعد از آن دعاء حرز سیفی بعده
حرز امیرین که بود ور امیر المومنین حضرت ابوبکر صدیق وامیر المومنین عمر ابن خطاب رضی اللہ
تعالی عنہما واگر برای برامدن حاجت خود چہار رکعت گذارد و از قرآن ہرچہ خواہد بخواند
بعد از آن حرز امیرین را صرف سہ بار بخواند قضا کردہ شود حاجت او واگر در شب جمعہ چہل بار
بخواند سریع الاجابت باشد بعد از حرز امیرین دعاء اختتام بخواند بعد از آن سہ مرتبہ درود
بخواند و ورادای نصاب حاجت باین انضمامات و تکرار قرأۃ اینہا برائے حوائج نسبت
و بعضے مشائخ گفتہ اند کہ در دور سیفی دعاء حرز امیرین را اول و آخر بخواند بعدہ دعاء مغنی
بعدہ دعاء اعتصام عزمت علیکم یا اصحاب السحر والوسواس الخ بعدہ اعتصام ثانے
حصنت نفسی بالحی القیوم تا آخر بعدہ دعائے وصل کبیر شیخ شہاب الدین مقتول بالالہی
وآلہ جمیع الموجودات من المعقولات والمحسوسات بعدہ اعتصام ثالث ماشاء اللہ
تلطفا الی اللہ تا آخر بعدہ دعاء سیفی بخواند

جوہر بدانکہ مداومت ومواظبت دعاء حزب البحر برای کفایت جمیع حاجات دینی و دنیوی
مجرب ست و دعوت این دعا از ہمہ افضل ست بسبب آنکہ رجعت را درین دعا مدخل نیست
واین دعا را حرز العصریہ نیز گویند یعنی ہر کہ بعد از نماز عصر بہر حاجتے کہ بخواند برآید و بعد نماز
صبح ومغرب نیز می خوانند۔

جوہر حضرت شیخ عبد الحق محدث دہلوی قدس سرہ در اوراد خود میفرمایند کہ حزب البحر
کبریت احمر و تریاق اعظم برای سلامتی دنیا و آخرت و فتح ابواب سعادت و کرامات ست
حضرت قطب الوقت وامام زمان خود شیخ ابو الحسن شاذلی قدس سرہ آنرا در وقت رکوب بحر
از حضرت نبوت صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم تلقن نمودند وشان ورود آن
چنانچہ مشائخ شاذلیہ نوشتہ اند چنانست کہ وقتی حضرت شیخ در مغرب زمین کہ جلسے
بودن ایشان بود باصحاب خود فرمودند کہ امسال ما خود را در موقف عرفہ می بینیم تہیہ سفر
حج باید نمود عرضہ داشتند کہ موسم تنگ شدہ و کشتیہا رفتہ و گنجایش عزیمت این سفر نماندہ
باقی ہرچہ فرمایند فرمودند لابد ما را عزیمت این سفر باید کرد و بہر طریق خود در انجا باید رسانید پس
کشتی یافتند شکستہ از ترسائی کہ بجہت شکستگی آن درماندہ بود و بجہت شدت احتیاج خود دست
تہ ماندہ حضرت شیخ ابانکرد و کشتی را بحکم ایشان دریائی ساخت و شیخ با اصحاب خود در وی نشستند

گشتی بجہت تلاطم امواج وتدافع ریاح درہوا میرفت وحضرت شیخ را حالی قوی وارد شد واین
دعا از حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فائض گشت وبمنزل مراد رسیدند
ودرین حزب رموز واشارات ست کہ اصحاب دعوات بدان کاربند ند در وقتی کہ این ضعیف
این حزب از خدمت حضرت شیخ تلقن نمود پرسید کہ این رموز واشارات کہ درین حزب اثبات کنند
چیست فرمودند کہ اسرار مشائخ ست چیزی خواہد بود اما حزب البحر نام ہمین دعاست آنہا خارج اند
وہرچہ ہست در انجاست شما ہمین را بخوانید فوائد حاجت نیست وشارحان این حزب کہ از
کبرا مشائخ این سلسلہ اند نیز تعرض بدان نکردہ اند الا ہمین قدر کہ در حین خواندن سخرلنا
ہذا البحر تصور حاجت خود بکنند واین حزب بس عظیم ست نزد کبرا واولیا وسری مکنون وحرزے
مصئون ست در حصول شفا قلوب وتوسل بمطلوب وسلامت از آفات وحفظ از عاہات
واجابت دعوت وتفریج کربت ورفع قدر وشرح صدر وتسہیل امر وکفایت شر جن وانس
وامن از شر طوارق لیل ونہار وحوادث وہر ووقایہ شر جبابرہ وغنا قلب ودیگر اسرار وانوار
کہ شرح آن درازست باید کہ قرأت این حزب کریم درغایت ادب وتعظیم وطہارت ظاہر و
باطن وتصور حقائق ومعانی باشد ووقت خواندن آن بعد نماز صبح وعصر ست انتہی۔
وہرکہ ہر روز نزد طلوع آفتاب بخواند مستجاب کند اللہ تعالے دعوت او واگر کسی این
حزب را بخواند وبر کف ہر دو دست پف زند دست را بر سر وتمام اعضا فرود آرد از زیان
رسانیدن بادشاہ واعدا محفوظ ماند وفرمودہ اند اگر کسی ہر روز یا ہر شب این حزب را
بخواند ہمیشہ در عصمت حق تعالی باشد وخاتمہ او بخیر شود وبجہت خوف درندگان نیز باید خواند
کہ سبب امان ست واگر در کاری درماندہ باشد در مقام خالی ومصفا بعد دو رکعت نماز
پنجبار یا ہفت بار بخواند وبجہت محبت چہل ویکبار بر گلاب خواندہ بدمد وہرگاہ بہ وہب لنا
رسد ہفتاد بار بگوید یحبونہم کحب اللہ والذین آمنوا اشد حبا للہ بعد از ان بگوید
الٰہی محبت ومودت فلان بن فلان را در دل فلان بن فلان ودر جمیع جوارح واستخوان
او پدید گردان کہ یک لحظہ بے او بودن نتواند بعدہ سہ بار آمین بگوید وہر آمین کف
دست راست خود بر زمین زند وہمبرین طریق تا سہ روز عمل آرد وآن گلاب را در شیشہ
نگاہدارد وہرگاہ مقابل مطلوب رود وقدری از ان گلاب بر کف دست خود مالد ودست را
بر روی خود فرود آرد وبرای عقد اللسان تا دوازدہ روز ہر روز سی وسہ بار بخواند وچون

به اطمس علی وجوه اعدائنا رسد هفتاد بار یا قاهر ذا البطش الشدید انت الذی
لا یطاق انتقامه یا قاهر بعد ازین بگوید الهی چشم و گوش و زبان فلان را بسته ساز
فقطع دابر القوم الذین ظلموا و الحمد لله رب العالمین و برای شفای مریض
تا دوازده روز هر روز دوازده بار بخواند چون به الذی لا یضر مع اسمه شئ رسد
هفتاد بار و ننزل من القرآن ما هو شفاء و رحمة للمؤمنین یا شافی شفا بخش
فلان را از جمیع مرضها بحق بسم الله الرحمن الرحیم و برای تسخیر سلاطین و امرا تا دوازده
روز هر روز ده بار بخواند چون به یا من بیده ملکوت کل شئ رسد هفتاد بار یا عزیز
عزیز گردان مراد چشم فلان بن فلان گوید و سه بار انا انزلناه بخواند و بعد اتمام
دعوت هرگاه بخانه او رود این حرز یکبار بخواند و برای ایمنی راه و سلامت سفر پیش از آنکه
مسافر شود سه روز با صوم هر روز دوازده بار خواند و چون بخواند که بحول الله لا یقدر
علینا هفتاد بار یا حفیظ احفظنی من جمیع البلیات یا ارحم الراحمین گوید و
در وقت روان شدن و فرود آمدن و محل خوف یکبار خواندن لازم گیرد و پیش از سواری
کشتی سه روز هر روز هفتده بار خواند و در خواندن سخر لنا هذا البحر هفتاد بار بگوید خداوندا
خود را و مال و اسباب خود را بتو امانت می سپارم باخیریت بساحل رسان و تا در کشتی باشد
هر پنج وقت یکبار ورد سازد و در محل طوفان تا آن زمان بخواند که طوفان فرو نشیند و بجهت
توانگری تا سه روز هر روز بیست بار و نزد بعضی بیست و هفت بار بخواند چون به و انشر علینا
من خزائن رحمتک رسد هفتاد بار یا غنی اغننی و ارزقنی رزقا طیبا و اسعا
بغیر حساب گوید و باید که هر روز هفت درویش را نان با شیرینی بوسع خود بدهد تا ابواب
فتوح بروی گشاده گردد و برای انشراح صدر و زیادتی فهم تا سه روز هر روز یازده بار
بر شیرینی بخواند و چون بحل بل هو قرآن مجید فی لوح محفوظ رسد هفتاد بار بگوید
رب اشرح لی صدری تا آخر آیت بخواند و بعد اتمام دعوت هر روز پاره از آن
بخورد و برای سلامت ایمان از غارت شیطان تا سه روز هر روز ده بار بخواند چون
به حسبی الله تا عظیم رسد هفتاد بار گوید اللهم انی اسألک ایمانا صادقا و یقینا
کاملا و قل رب اعوذ بک من همزات الشیاطین و اعوذ بک رب ان یحضرون
و یا قاهر ذا البطش الشدید انت الذی لا یطاق انتقامه یا قاهر بخواند و بجهت

ادای فرض تا دوازده روز هر روز دو بار بخواند و بروایتی تا سه روز هر روز پانزده بار بخواند
چون به ارزقنا فانک خیر الرازقین رسد هفتاد بار اللهم اکفنی بحلالک عن حرامک
واغننی بفضلک عمن سواک وبطاعتک عن معصیتک وبعد اتمام عمل بحسب مقدور
گاو یا گوسفند یا مرغ ذبح کرده بفقراء تصدق نماید واجازت این دعا بنا اہل نذہد وبعضی
از اجله نوشته اند که کیفیت قراءة حزب البحر بیتدا اولا باول سورة الانعام الی
قوله تمترون وآیة الکرسی الی قوله خالدون وخواتیم سورة الحشر ثم یشرع فی قراءة
حزب البحر الله منور القلوب الرحمن کاشف الکروب الرحیم غافر الذنوب اعوذ بالله
السمیع العلیم من الشیطان الرجیم یا علی یا علیم الی آخره بعضی از اسماء والفاظ که از
غیر لغت عرب ست ومعنی آن معلوم نیست مثل آذونی اصباوث نباید خواند در مقدمه
اوراد شیخ عبد الحق دہلوی قدس سره از جمله شروط ذکر آورده که بودن ذکر شرعی یا در معنی
آن بوجهی که صحیح و واضح باشد وابهامی واشتباهی نداشته باشد چه ذکر بد انچه موهم تشبیه
وحلول ومانند آن بود یا معنی آن معلوم نبود جائز نباشد چنانچه بعضی اسماء که در غیر لغت
معهود بود امام مالک فرموده ماید ریک لعلها کفر حکایت آورده اند که یکی عزائم میخواند
جماعه از نصاری بر سروی ایستاده بودند ومی خندیدند وگفتند چه شد این مرد را که سب خدا
ورسول خدا میکند انتهی ولفظ اهیا شراهیا را در قاموس بمعنی ذو الجلال والاکرام نوشته
کذا قیل وفقیر در قاموس در لفظ شره این عبارت دیده که اهیا بکسر الهمزة اسر اهیا بفتح
الهمزة والسین یونانیة ای الازلی الذی لم یزل ولیس هذا موضعه لکن لان
الناس یغلطون ویقولون اهیا اسر اهیا وهو خطاء علی ما یزعمه احبار الیهود و
درینجا حرفی ست که کم کسی را بران اطلاع ست وآن اینست که لفظ سداً که در کریمه واقعه
در سورهٔ یٰس ست ودرین حزب هم واقع شده در قراءة بفتح سین ست وتلاوت واعمال
متعلقه باین سوره شریفه که بانواع متعدده کثیره شهیره وغیر شهیره است همان قسم که قرات
ماست خوانده می شود الا ور اعمالے که باین حزب تعلق دارد که در انها بضم سین باید خواند
از انجہت که حضرت شیخ صاحب حزب سین را مضموم خوانده اند زیرا که قرات ایشان
همبرین منوال ست وچون هر دو قرات از قرات متواتره است که نزد ائمه مذاهب اربعه
نماز بهر کدام از انها که خوانده شود حکم جواز دارد دران باب مضایقه نتوان کرد وبه ترک

بقرات ایشان درین مکان مستجلب سرعت در حصول مراد است. شاه خوب الله قدس سره

جوهر حزب البحر هرگاه که چون خواهد که عمل این بجا آرد باید که روز چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه روزه دارد
هر روز بعد غسل و دوگانه صد و بست کرت به نیت اجابت بخواند و نزدیک بعضی به نیت تسخیر الخ
تا دوازده روز هر روز سی و پنج بار بخواند بعده برای بر آمدن حاجات در سافونی ماه غسل
کند و دوگانه ادا نماید بعد سلام ده بار اوذیت الخ و ده بار درود اوذیت و دو به نستعین
اکرم منک فارجوه اارحم منک فادعوه ااقرب منک فاناجیه اسمع منک
فانادیه یا کریم یا رحیم یا مجیب اجب دعوتی و اقض حاجتی اللهم انی اوذیت
الیک ومن اوی الیک فقد آوی الی رکن شدید و ده بار درود و سه بار اخلاص
و یکبار فاتحه الکتاب و آیة الکرسی تا خالدون و سورة انعام و حشر خوانده این حزب
شروع نماید تا دوازده روز هر روز سی بار بخواند روزینه وقت صبح و عصر و بین العشائین یگان یگان بار
بخواند چون به وسخر لنا هذا البحر رسد مراد خود در خاطر گذراند. سراج السالکین.

جوهر در طریق خواندن حزب البحر اول این دو آیت که جامع جمیع حروف تهجی
و محصل جمیع حاجات ست با فاتحه بخواند که بمنزلهٔ اعتصام اند ثم انزل علیکم تا بذات الصدور
و محمد رسول الله والذین معه تا اجرا عظیما بعده رب سهل و یسر ولا تعسر علینا بعده حروف تهجی بعده
اعوذ بالله السمیع العلیم من الشیطان الرجیم بسم الله الرحمن الرحیم بعده حزب البحر تا لا حول ولا قوة الا بالله
العلی العظیم بعده یا الله یا نور یا حی تا آمین بعد آن اند مع درود و صلی الله تعالی
بعده اعوذ بکلمات الله و صحبه الطاهرین بعده یا حفیظ نهصد و نود و هشت بار
بعده این وسیله را بخواند الهی توسلت بهذا الحزب الاعظم ان تقضی لی جمیع
حاجاتی و مرادی و ان تدفع شر جمیع اعدائی و احسادی الوحا الوحا الوحا العجل
العجل العجل الساعة الساعة الساعة بحق احقا اسرار برحمتک یا ارحم الراحمین
یا مجیب یا مجیب یا مجیب. سراج السالکین

جوهر بدانکه طریق خواندن دعاء سیفی کثیرست و منجمله آن اینست که بروز جمعه بعد ادای
صلوة در مسجد جامع یا در مسجد دیگر نه در خانه اول ده بار درود بخواند و بعضی قبل از درود دو رکعت نماز
گذارند بعده سوره فاتحه بعده الم ذلک الکتاب تا مفلحون و الهکم اله واحد تا یعقلون و
آیة الکرسی بعده اعتصام اول یعنی عزمت علیکم یا اصحاب السحر و الوسواس الی آخره

واعتصمت بک یا اللہ بحق الخضر والالیاس وبحق کھیعج مہیعج کعکیعج جوخوج
مرخوخ مرمخوخ مہجوغ فہجوغ وبحق ایخ زجہ ہیموغ طغفعاج ازب انجاسی
وبحق آدم ونوح واعتصمت بک من شر الجن والانس والاہرمن والشیاطین
والجنود والاتباع ومن کل آفۃ وعاہۃ واعتصمت بک من کل بلاء وبحق
دانیال وبحق ایخ ایخ وآرش وآرش ونورش ونورش وبحق اھیا
واشراھیا اھی واشراھی آطیاغوث وبحق عظمتک یا اللہ خفظنی من البلاء
والآفۃ والعاہۃ وبحق موسیٰ وعیسیٰ وبحق داؤد وزکریا وبحق اسمٰعیل ویحییٰ
وبحق ادریس وشیث وبحق محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم توکلت علی
حی الذی لابدایۃ لہ ولانہایۃ لہ واعتصمت بک من شر الجن والانس
بقراۃ السیفی واستجب دعائی یا غیاث المستغیثین اغثنی یا من لیس کمثلہ
شئی وہو السمیع البصیر وحسبنا اللہ ونعم الوکیل ونعم المولیٰ ونعم النصیر وصلی اللہ
تعالیٰ علیٰ سیدنا محمد وآلہ اجمعین الطیبین الطاہرین والحمد للہ رب العالمین بعدہ
ہر دو درود اول اللہم صل علیٰ محمد وعلیٰ آل محمد بعدد کل معلوم لک دوم
اللہم صل علیٰ محمد وعلیٰ آل محمد ما اختلف الملوان وتعاقب العصران وتکرر
الجدیدان واستصحب الفرقدان وبلغ روح محمد منا التحیۃ والرضوان برحمتک
یا ارحم الراحمین بعدہ اللہم طہر قلبی عن الشک والشرک والریاء وزین لسانی بالذکر
والشکر والحمد والثناء برحمتک یا ارحم الراحمین بعدہ اعتصام ثانی یعنی حصنت
نفسی بالحی القیوم ورفعت عنی السوء بلاحول ولاقوۃ الا باللہ بعدہ حرز یمانی
بعدہ اختتام بعدہ دہ بار درود بعدہ سورۂ اخلاص بعدہ فاللہ خیر حافظا وہو
ارحم الراحمین ودر شش جہت فف زند بعدہ ہفت بار سورۂ فاتحہ بعدہ دہ بار اللہم
اغفرنی یا غفور بعدہ حرز امیرین بعدہ اگر میسر شود چہل ویک اسما بعدہ آیات سجدہ کہ
چہاردہ اند بعدہ سجدہ کند وحاجت خواہد بعدہ یازدہ بار اسم شریف جناب مستطاب قبلہ ایمان
شیخ محی الدین ابو محمد سید عبدالقادر جیلانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ بخواند کہ حرز منیع وحصن حصین ست وبرای رفع
حجب محجوب بدین عبارت الٰہی بحرمت قطب الربانی غوث الصمدانی شیخ محی الدین ابو محمد حضرت
شیخ عبدالقادر الجیلی الحسنی الحسینی الشافعی الحنبلی اشرح عنی وفاسی واز دعوۃ الحق

کنز ششم

جوهر در ذکر چهارده خانواده اول خانواده زیدیان که منسوب اند بخواجه عبد الواحد بن زید
و خواجه مذکور مرید و خلیفه خواجه حسن بصری بوده‌اند و بخدمت خواجه کمیل بن زیاد نیز تربیت
و خرقه خلافت یافته و زیدیان همیشه در بیابان خلوت داشتند و بعد از سه چهار روز میوه یا گیاه افطار
میکردند و در شهر و قریه نمی رفتند و هیچ جاندار را نمی کشتند و فتوح نمی گرفتند چون وقت خواجه
عبد الواحد بن زید رسید خرقه که از خواجه حسن بصری یافته بود بخواجه فضیل عیاض داده و خرقه
کمیل بن زیاد را به ابو یعقوب السوسی عطا فرمود هر دو سلسله ازان دو بزرگ جاری گشته
دوم خانواده عیاضیان و خواجه فضیل بن عیاض خلیفه خواجه عبد الواحد بن زید بوده‌اند هر که
بخدمت او ارادت آورد خود منسوب بوی ساخت و عیاضیان همیشه مسافر و تنها و مجرد می بودند
و جامه نو نمی پوشیدند جامه افتاده را با خرقه وصل میکردند و با هیچکس سوال نمی داشتند هر چه
از غیب بی طلب میرسید خرج میکردند و اکثر طعام با مهمان میخوردند و با خلق آمیزش نداشتند
سوم خانواده ادهمیان منسوب گشتند بخواجه ابراهیم بن ادهم و خواجه ابراهیم مدتها با خضر صحبت
داشت و از دست وی خرقه پوشید بعد ازان بخدمت خواجه فضیل عیاض رسید و از وی خرقه
خلافت پوشید بعد ازان بخدمت حضرت امام محمد باقر رسید و بدولت خلافت امام فائض گشت و دیگر
در حلقه ارادت ایشان آمد منسوب بدو گشت و ادهمیان مجرد و مسافر باشند و ذکر خفی بسیار گویند
و هر چه بی سوال از غیب رسد بخورند و آمیزش با اهل دنیا نمیکردند یک شجره ادهمیان بواسطه امام
محمد باقر بحضرت امام حسین ع منتهی می شود و دوم شجره ایشان بواسطه خواجه فضیل عیاض بخواجه
حسن بصری میرسد چهارم هبیریان منسوب گشتند بخواجه هبیرة البصری و خواجه مذکور مرید و خلیفه
خواجه حذیفه مرعشی بوده و وی مرید و خلیفه خواجه ابراهیم بن ادهم و هر که بخدمت وی ارادت آورد هبیریان
می گویانند و هبیریان در شهر و قریه مسکن نمیگیرند و شب و روز با وضو در بیابان مجرد می بودند و نماز
با حضور دل میکردند و با خلق آمیزش نداشتند و فتوح نمیگرفتند و بعد از سه چهار روز با میوه و یا گیاه
خشکی افطار میکردند و همیشه پاسبان دل می بودند پنجم خانواده چشتیان می پیوندند بخواجه علو دینوری
و وی مرید و خلیفه هبیره بصری و وی مرید و خلیفه خواجه حذیفه مرعشی و وی مرید و خلیفه خواجه ابراهیم ادهم
و خواجه ابو احمد ابدال چشتی که رئیس و اشراف چشت اند مرید خواجه ابو اسحاق چشتی شده و چون وقت

خواجه بآخر رسید خرقهٔ خلافت بخواجه احمد ابدال داد و جانشین خود گردانید و چشت دو اند یکی شهریست
در ملک خراسان دوم چشت قریه در هندوستان میان ملتان واچ و این خواجگان از چشت
خراسان بوده‌اند در لطائف اشرفی میفرمایند هرکه دعوی هواداری ولاف ارادت و دوستداری از
خاندان قدیم و دودمان کریم اهل چشت کند باید که در وی دو وصف باشد یک ترک و ایثار
دوم عشق و انکسار و هرکه را این دو وصف نباشد او را حظی از مذهب چشتیان ونصیبی از مشرب
بهشتیان نبود ششم خانوادهٔ عجمیان که می‌پیوند بخواجه حبیب عجمی و خواجه مذکور مرید و خلیفه
خواجه حسن بصری اند عجمیان اکثر در کوه‌ها سکونت داشتند ومجرد بودند وفتوح قبول نمی‌کردند
و جامه بقدر ستر عورت نگاه میداشتند و بعد از هفتم روز بیک خرما و یا به سه خرما افطار می‌نمودند و وحوش
و طیور با ایشان الفت میگرفتند هفتم خانوادهٔ طیفوریان می‌پیوند بسلطان العارفین خواجه
بایزید بسطامی و نام وی طیفور است هشتم خانوادهٔ کرخیان می‌پیوند بخواجه معروف کرخی و بروایتی
خواجه داود طائی که مرید و خلیفه خواجه حبیب عجمی بود او نیز خرقهٔ خلافت بخواجه معروف کرخی داشت
و کرخیان اکثر اوقات با ترک و تجرید در خلوت باشند و تلاوت قرآن مجید و ذکر بسیار میکنند و از
خوف جناب الهی بسیار گریه کنند و خود را از همه کمتر میدانند نهم خانوادهٔ سقطیان می‌پیوند و بخواجه
سری سقطی او مرید و خلیفه خواجه معروف کرخی بودند و سقطیان صائم الدهر و قائم اللیل بودند و
فتوح کسی قبول نمی‌کردند و بعد از سه روز از خلوت بیرون می‌شدند وقت شام از ده خانه دریوزه‌گری
کرده با یاران افطار می‌نمودند دهم خانوادهٔ جنیدیان می‌پیوند بخواجه جنید بغدادی و او مرید
و خلیفه خواجه سری سقطی جنیدیان بر قدم توکل می‌رفتند و هرچه از غیب بی سبب خلق می‌رسید
از آن افطار می‌نمودند یازدهم خانوادهٔ گازرونیان می‌پیوند بخواجه ابو اسحاق گازرونی مرید و خلیفه
خواجه عبدالله خفیف ست و او مرید محمد رویم و او مرید خواجه جنید گازرونیان در میان خلائق با حق
مشغول باشند و اسماء اعظم و دعا یات القدرت بسیار خوانند دوازدهم خانوادهٔ طوسیان می‌پیوند بشیخ
علاء الدین طوسی او از اکابر طوس بود و شیخ نجم الدین کبری هردو بخدمت شیخ ضیاء الدین ابو نجیب سهروردی
رسیده عرض داشت کردند که عمر بسر رسیده و کار ما بر نیامد شیخ فرمودند که ما نیز بدین داغ مبتلا ایم بیائید ما و شما مرید شیخ
وجیه الدین شویم پس هر سه کس باتفاق بخدمت شیخ وجیه الدین ابو حفص رسیدند شیخ وجیه الدین شیخ علاء الدین و
شیخ ابو نجیب ضیاء الدین را مرید کرد و خرقهٔ خلافت داده رخصت کرد و شیخ نجم الدین کبری حواله شیخ ابو نجیب ضیاء الدین
کرد طوسیان و فردوسیان یک روش داشتند سماع میکردند و غنا میر می‌شنیدند و رقص و تواجد و ذکر جلی در ایشان بسیار بود

واز جاکه چیزی سیر سید میخورند وچون وچرا میکردند وسلسله طوسیان به ششم واسطه منتهی میشود بخواجه جنید نیز ونهم خانواده
سهروردیان می پیوندد بشیخ ضیاء الدین ابونجیب سهروردی وی مرید وخلیفه شیخ وجیه الدین ابوحفص بود وشیخ مذکور
بچهارم واسطه بخواجه جنید پیوندد وشیخ ابونجیب خرقه خلافت از شیخ احمد غزالی نیز داشت وشیخ مذکور به پنجم واسطه
بسید الطائفه خواجه جنید می پیوندد وچهاردهم خانواده فردوسیان می پیوندد بشیخ نجم الدین کبری که باشارت شیخ وجیه الدین
ابوحفص ارادت بخدمت شیخ ابونجیب سهروردی آورده وخرقه خلافت یافت شیخ فرمود که شما مشائخ فردوس هستید
ودر نفحات می نویسد که شیخ عمار یاسر که از اصحاب شیخ ابونجیب ضیاء الدین سهروردیست شیخ نجم الدین کبری از وی
تربیت یافت وسلسله ابونجیب بششم واسطه به حضرت جنید بغدادی می پیوندد والغرض فردوسیان وسهروردیان
وطوسیان وگازرونیان این چهار خانواده میرسند بخانواده جنیدیان وجنیدیان میرسند بسقطیان وسقطیان
میرسند بکرخیان وجمله مشائخ این خانواده می پیوندد بخدمت امام علی رضا - مراة الاسرار -

جوهر جناب امیر المومنین را خلیفه حضرت خواجه حسن بصری بود وایشان را دو خلیفه شیخ
حبیب عجمی وشیخ عبد الواحد بن زید واز اینجا چهارده خانواده شد واز حضرت امیر المومنین بحضرت
امام حسین ع از حضرت ایشان به امام زین العابدین ع علی واز ایشان به امام محمد باقر ع واز ایشان
بحضرت امام جعفر الصادق ع واز امام جعفر الصادق به امام موسی ع کاظم واز ایشان بامام علی موسی رضا
واز ایشان بخواجه معروف کرخی ونیز خواجه معروف کرخی خلافت از شیخ داود طائی ع واز ایشان از
شیخ حبیب عجمی وایشان از خواجه حسن بصری یافتند

جوهر سلاسل که در دیار هند وایران وتوران وترکستان وبدخشان وبلخ وبخارا وسمرقند
وخراسان وفارس وعراق وگیلان وبغداد وروم وماوراء النهر وعرب ست همه خود را بامیر المومنین
علی میرسانند بعضی بوساطت ائمه وبعضی بوساطت رئیس التابعین شیخ حسن بصری وبعضی
سلاسل دیار یمن خود را بوساطت کمیل بن زیاد نخعی میرسانند ودر دیار مغرب واطراف آن بلاد
بعضی سلسلها هستند که نسبت خود را به بعضی خلفاء راشدین میرسانند وسلسله شیخ ابو الحسن شاذلی
بوساطت متعدده بشیخ فتح السعود میرسد ووی بشیخ سعید فراوانی ووی بشیخ ابی جابر ووی
بحضرت امام حسین ع ونیز سلسله مداریه ونقشبندیه هر دو به امیر میرسد ونیز بحضرت ابابکر صدیق رض

جوهر ابتداء برآمدن این تمام سلاسل از حضرت رسالت ست صلی الله تعالی علیه وآله و
اصحابه وسلم واز ایشان بحضرت ابابکر صدیق وعمر فاروق وحضرت عثمان رض وحضرت علی ع واز حضرت علی بحضرت
امام حسین ع واز ایشان بحضرت خواجه حسن بصری ونیز از حضرت رسالت پناه صلی الله تعالی علیه

و آله و اصحابه وسلم الشیخ ابوسعید الجلخی رسید و از وی حیدر از وی امیر عبدالله پدرش ابادی از وی شیخ حاجی محمد الحبوشانی از وی شیخ عماد الدین فضل الله و نیز از حضرت رسالت صلی الله تعالی علیه و آله وسلم به امام حسین رسیده به حضرت اویس قرنی و نیز از حضرت ابابکر صدیق به سلمان فارسی من اصحاب الصفه رسید و از وی به قاسم بن محمد بن ابی ابکر صدیق و نیز به قاسم مذکور از خواجه حسن بصری رسید و از خواجه حسن به عبدالواحد بن زید و حبیب عجمی از شیخ حبیب عجمی به داؤد طائی و از ایشان بخواجه معروف کرخی و از ایشان به سری سقطی ـــــ

جوهر از حضرت علی به امام حسن و از ایشان به حسن مثنی و از وی شاه عبدالله محض و از وی شاه موسی و از وی سید عبدالله مورث از وی سید داؤد و از وے سید محمد مورث از وی سید یحیی از وے سید عبدالله از وی سید موسی جیلی دوست از وی سید ابو صالح از وی سید محی الدین عبدالقادر جیلانی از وی سید عبدالرزاق و نیز از حضرت امیر به امام حسین و از ان به امام زین العابدین تا امام نقی و نیز از رسالت به اویس قرنی و از وی به موسی ابن زین راعی از وی ابراهیم بن ادهم بلخی شاگرد امام اعظم از وی شقیق بلخی از وی امام یوسف شاگرد ابو حنیفه

جوهر خواجه حسن بصری رضی الله تعالی عنه گروهی کنیتش ابو محمد کنند و گروهے ابوسعید در اکثر کتب سلوک منقول ست که وی خلیفه مرتضی علی بود کرم الله تعالے وجهه با امام حسن بن علی و خواجه کمیل بن زیاد نیز صحبت داشت در آخر جلد روضة الاحباب می نویسد که پدر وے در سال یازدهم هجرت بدست ابو بکر صدیق رضی الله تعالی عنه مسلمان شده و چون خواجه حسن متولد گشت وی را پیش عمر بن الخطاب بردند فرمودند نام این حسن کنید که نیکو روی ست و مادرش از موالی ام سلمه حرم محترم حضرت رسالت پناه صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بود در روزی مادر او بکار مشغول بود خواجه بے شیر میگریست ام سلمه رضی الله تعالے عنها از روی شفقت سینه مبارک خود در دهن او نهاد قطره چند شیر پدید آمد چندین هزار برکات و کرامات که حق تعالی در وی پیدا کرد از ان شیر بود و ام سلمه پیوسته دعا گردی خداوندا این را مقتدا و خلق گردان تا چنان شد که صد و سی صحابی را دریافت و فوائد اخذ نموده تذکرة الاولیا و دیگر کتب می نویسد که چون امیرالمومنین علی کرم الله تعالی در بصره آمدند و بخواجه سوال کردند که تو عالمی یا متعلمی عرض کرد که من هیچ نیم هرچه از پیغمبر بمن رسیده است آن را بخلق میرسانم مرتضی علی او را منبر کردند و فرمودند این

جوان قابلیته سخن ست از امیر المومنین تربیتها یافت و دل از جمیع مرادات ماسوی الله سرد گشت و برا
فضائل بسیارست و مناقب بیشمار چندان خوف جناب الٰہی برو غالب بود که ہرگز کسے او را خندان
ندید غرہ رجب سنه عشر و مائة وفات یافت مدة حیاتش ہشتاد و نه سال بود۔ مرات الاسرار

جوہر حضرت خواجه حسن بصری قدس سرہ ارادت با امیر المومنین علی کرم الله تعالیٰ وجهه
داشتند و خلافت ہم از حضرت ایشان یافتند و حضرت خواجه تقوی بکمال داشت مدت ہفتاد
سال وضوی حضرت ایشان جز در متوضا باطل نشد و حضرت خواجه چون خرقه جناب امیر المومنین
پوشید آن خرقه گلیم بود که حضرت سرور عالم صلے الله تعالےٰ علیه وآله واصحابه وسلم جناب امیر المومنین
علی مرتضی را پوشانیده بودند و نصیحت کرده بودند که ای علی این خرقه فقر و درویشی ست بپوش
و فقر و فاقه اختیار کن و چون جناب امیر المومنینؑ این خرقه حضرت خواجه را پوشانید بفقر و فاقه
و صبر و شکر نصیحت فرمود و چون حضرت خواجه خرقه خلافت از حضرت امیر المومنین در بر کرده بکنج
خود در آمدند ہرچه داشتند ایثار فقرا کردند چنانکه قوت یک وقت ہم در خانه نداشتند بعد از سه روز
افطار کردی و گاہی پنج و شش روز ہم گذشتی و حضرت خواجه را خوف جناب خداوند تعالیٰ بسیار بود
چندان گریستی که در چشم مغاک افتاد و از بسیاری گریه بصارت کم شده از سبع سنابل۔

جوہر خواجه عبد الواحد بن زید قدس سرہ مرید و خلیفه حضرت خواجه حسن بصری اند چہل سال
پیش از ارادت مجاہدہ و ریاضت می کشید علم بکمال داشتند و مجتہد کلان بودند و شاگرد حضرت
امام حسنؑ بن علی مرتضیٰ و خلق و تواضع بے حد داشتند کسی کمتر حضرت ایشان را اول سلام کرده است
باہر که ملاقات شدی خواه خرد و خواه بزرگ نخست شیخ عبد الواحد او را سلام گفتی و پیش مردمان
با ادب نشستی روزی در راہے می گذشتند دیدند که پیری ضعیف بیمار در میان راه افتاده است
و آفتاب گرم شده سایه میخواہد حضرت خواجه فرمودند ای ابر سایه کن فی الحال ابر پیدا شد و بر
سر بیمار سایه کرد پیر گفت ای خواجه دعای کن حضرت خواجه کرد پیر صحت یافت و روزی براہی
میگذشتند جماعت فقرا گرسنه نشسته بودند بصد زاری و گریه عرض کردند که ای خواجه دعای تو
مستجاب ست ما ہمه فقیران گرسنه و تشنه ہستیم و زن و فرزند ما بگرسنگی ہلاک می شوند حضرت خواجه
فرمودند بروید که امروز غنی خواہید شد فقرا بجا ہاے خود آمده دیدند که زنان ایشان طعامہا
خوب و لذیذ پخته و بر دست ہر یکی دینار ہاے زر ست پرسیدند که این طعام از کجاست و این
مال که داد گفتند آینده آمده در حلقه را جنبانید ما رفتیم او یک طبق پر از دینار ہاے زر ما را داد

وگفت که شما هر یک برابر قسمت کرده بستانید چون شوهران شما آیند بگوئید که نوری از دوست خواجه عبد الواحد آمده ما را این دینارها داد حضرت خواجه همیشه از خوف جناب خداوند تعالی گریستی و دائم صائم بودی و دو و سه فاقه کردی و بوقت افطار دو سه نواله طعام خوردے وحضرت خواجه چون ارادت آورد هفت تن غلام داشتند همه را آزاد کردند و هرچه در خانه بود

از مال و اسباب همه بدرویشان داد از سبع سنابل

جوهر در ذکر حضرت حبیب عجمی رضی الله تعالی عنه در ابتدا امالدار بودند روزی سائلی چیزی خواست بروی بانگ زدند که آنچه داریم اگر شما را دهیم توانگر نشوید و ما درویش شویم سائل نا امید شده بازگشت زن ایشان خواستند که طعام در کاسه کنند دیدند که همه خون سیاه گشته بود حضرت شیخ چون این حال دیدند چنان آتش در دل افتاد که هرگز فرو ننشست فرمود که توبه کردم روز دیگر بیرون آمدند کودکان بازی میکردند چون حبیب را دیدند فریاد برآوردند که حبیب ربا خوار آمد دور شوید تا گرد او برما نشیند که همچو او بدبخت شویم این سخن حضرت شیخ را بسیار سخت آمد روی به مجلس حضرت خواجه حسن بصری نهاد از زبان حضرت خواجه بر آمد که یکبارگی حبیب را عارف کردند هوش از ایشان زائل شد توبه کردند چون از مجلس خواجه بازگشتند کودکان بازی میکردند چون حضرت ایشان را دیدند گفتند دور باشید که حبیب تائب بگذرد تا گرد بر وی نرسد که عاصی شویم پس فرمودند که هر کرا بحبیب چیزی بایستی داد بیاید و خط خود باز ستاند خلق گرد آمدند مالها خود گرفتند و حضرت ایشان قرآن مجید درست نمی خواندند از نجهت عجمی گفتند زن از ایشان نفقات خواست ایشان بیرون آمدند چون شب بر زن باز آمدند از ایشان پرسیدند که کجا کار کردی که چیزے نیاوردی فرمودند آن کس که من کار او میکنم کریم ست از کرم او شرم میدارم که از و چیزی بخواهم چون وقت آید خود بدهد پس هر روز میرفتند و عبادت میکردند بعد ده روز جوانی با صره شش صد درم بدر خانه حبیب آمده در زد زن بدر آمده جوان این صره حواله کرده رفت چون شب در آمد حبیب خجل شده و غمگین روی بخانه نهاد چون بخانه در آمد زن این احوال گفت ایشان روی از دنیا بگردانیدند یک روز زنی بیامد و بگریست و گفت پسری داشتم و دیرگاه ست که از من غائب ست و مرا طاقت فراق او نمانده پس دعا کرد و گفت برو که پسر تو باز رسید زن هنوز بسرای خود نرسیده بود که پسرش آمد حضرت حبیب عجمی الحمد را بحمد میخواند حضرت خواجه حسن بصری فرمودند نماز در پی حبیب درست نیست شب حق تعالی را بخواب

عرض کردند که خدایا رضا را توصیت فرمودای حسن رضا من دریافته بودی قدرش ندانستی
گفت خدایا آن چه بود فرمود که تو پس حبیب نماز میکردی رضای ما دریافته بودی و آن نماز
بهتر از تمام عمر تو بود۔

جوہر ذکر حضرت مالک دینار رحمۃ اللہ علیہ مصاحب حضرت خواجہ حسن بصری بودند روزی
در کشتی نشسته بودند اہل کشتی مزد کشتی طلب کرد حضرت ایشان سوی آسمان نگریستند
ماهیان از دریا دینار در دہان گرفته سر بر آوردند حضرت ایشان یک دینار گرفته دادند و برخاستند
بر روی آب رفتند و ناپیدا شدند۔ تذکرۃ الاولیا

جوہر ذکر حضرت شیخ محمد واسع رضی اللہ تعالیٰ عنہ مقدم زہاد و معظم عباد بودند و عالم عامل
و عارف کامل بسیار از تابعین را خدمت کرده و مشائخ متقدم را دریافته۔ تذکرۃ الاولیا

جوہر خواجہ عبد الواحد بن زید قدس سره مرید و خلیفہ حضرت خواجہ حسن بصری بودند
و از دست خواجہ کمیل بن زیاد نیز خرقہ خلافت پوشیده و را کمالات و خوارق عادات بسیار است
در ریاضات و ترک و تجرید و ذوق و عشق در عہد خود نظیری نداشت چہل سال نماز فجر بوضوء عشا
میکرد وفات وی در سنہ ست و سبعین و مائۃ در بصره واقع شده۔ مرات الاسرار

جوہر خواجہ ابو یحییٰ فضیل بن عیاض مرید و خلیفہ خواجہ عبد الواحد بن زید کنیت ابو علی
باصل از کوفہ اند و گفته اند که باصل از خراسان بود از ناحیہ مرو و گفته اند که بسمرقند زاده است
و بباورد بزرگ شده و کوفی الاصل اند و نیز گفته که بخاری الاصل اند و در محرم سنہ یکصد و ہشتاد
و ہفت رونق افروز بزم معانی شدند۔

جوہر حضرت سلطان السلاطین خواجہ ابراہیم ادہم کنیت وی ابو اسحاق و لقب وی ابراہیم
بن ادہم بن سلیمان بن منصور البلخی و خرقہ خلافت از دست حضرت خواجہ فضیل عیاض پوشید
در ترک و تجرید و زہد و ورع نظیر نداشتند از ابنای ملوک بلخ اند بسیار مشائخ کبار را دیده و از امام
محمد باقر نیز خرقہ خلافت یافته و با امام ابو حنیفہ کوفی صحبت داشت حضرت امام اعظم گفته سیدنا
ابراہیم ادہم گفتند که وی سیادت بچہ یافت گفت که وی دایم در خدمت خداوند مشغول است و ما
بکارہای دیگر مشغولیم و حضرت جنید فرمودند مفاتیح العلوم ابراہیم ادہم خواجہ فرید الدین عطار گوید
چون وفات وی نزدیک رسید خواجہ ابراہیم ناپیدا شد معلوم نیست که خاک پاک او کجاست
و بعضی گویند در بغداد پہلوی امام احمد حنبل و بعضے گویند در شام آنجا که خاک لوط پیغمبر است و صاحب

نفحات گوید بشام وفات کرد در سنه احدی وستین ومائة وبروایتی در سنه ست وسبعین ومائة وبقولی غرۂ ماہ شوال سنه سبع وثمانین ومائة - مرات الاسرار

جوہر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان السلاطین خواجه ابراہیم بن ادہم رحمة الله تعالی بیرکتہہ نه سال در غاری ساکن شده اند ودران غار چشمه ساری بوده حضرت ایشان دران چشمه مقیم بوده جناب مستطاب خداوند تعالی را طاعت کردی تا شبی عظیم سرما بود دست مبارک حضرت ایشان به پوستینه افتاد آنرا بالای خود کشیدند چون روز بلند بر امد آن پوستین از خود دور کردند چون نیکو نگاه کردند آن اژدہا بود چشمہا کشاده وسری افراشته در تحرک در امد حضرت ایشان در تحیر بودند که آوازی شنیدند که نجیناک من المتلف بالمتلف یعنی ترا از چیزی تلف کننده که آن سرما بود نجات دادیم باژدہا که آنہم تلف کننده بوده است

جوہر خواجه معروف کرخی کینت ابو محفوظ ونام پدر او فیروز وبعضی معروف بن علی گفته اند استاد سری سقطی وپیشوای اولیاء ہفت خانواده بود ومقدم طریقت صاحب نفحات گوید که پدر وی مولی امام علی موسی رضا بود وشیخ فریدالدین عطار گوید که مادر وپدر وی ترسا بودند اورا بمعلم فرستادند استاد گفت بلب ملیه گفت فی بل ہو الله احد اورا سخت بزد بگریخت مادر وپدرش گفتند کاشکے او بیامدی وہر دینے که خواستی ما وی موافقت میکردیم وے بخدمت امام علی بن موسی نصارفت وبدست امام مسلمان شد ومدتہا در خدمتش بود وتربیتہا یافت وبشرف خرقه امام مشرف شد وپیش مادر وپدر آمد کمالات او مشاہده نمودند بدست وی مسلمان شدند بعد ازان بخواجه داؤد طائی صحبت داشت وفات در سنه مائتین ودفن ببغداد شریف مراة الاسرار

جوہر خواجه حذیفه مرعشی از کبار مشائخ روزگار خرقه ارادت از دست حضرت سلطان ابراہیم بن ادہم یافته وفاتش چہاردہم ماه شوال سنه وصالش بنظر نیامده - مرات الاسرار

جوہر خواجه ہبیره بصری خرقه ارادت از دست خواجه حذیفه مرعشی پوشید صاحب خانواده بود مریدانش ہبیریان گویانند. وفات بتاریخ ماه شوال سنه وصالش بنظر نیامده - مرات الاسرار

جوہر خواجه علو دینوری خرقه ارادت از دست خواجه ہبیره بصری پوشید در مدت حیات خود در روز چیزی نخورده ونیاشامیده چون متولد شد شب شیر مادر بخوردی اورا دولت عرفان مادرزاد عطا کرده بودند وفات چہاردہم محرم سنه وفاتش جائی نظر نیامده - مرات الاسرار

جوہر خواجه ممشاد الدینوری از اصحاب جنید بغدادی بود اصل وی از دینورست وآن

شهریست از شهرهای کوهستان مغرب کرمان در بغداد نشو و نما یافت وفات سنه تسع وتسعین ومائتین رحمة الله علیه

جوهر خواجه ابو اسحاق چشتی بادشاه عالم نیاز و سلطان دار الملک راز بود خرقه ارادت از دست خواجه علو دینوری پوشید بنیت ارادت از ولایت شام در بغداد رسید و مرید خواجه علو دینوری شد خواجه پرسید چه نام داری گفت ابو اسحاق شامی خواجه فرمودند از امروز ترا ابو اسحاق چشتی خوانند و هر که در سلسلهٔ ارادت تو در آید آنها را چشتی خوانند بعد از تربیت ایشان را بچشت فرستادند از آن روز خواجگان چشت پیدا شدند و سر حلقه ایشان پنج تن بودند. اول ابو اسحاق چشتی دوم خواجه ابو احمد چشتی سوم خواجه محمد چشتی چهارم خواجه یوسف چشتی پنجم خواجه مودود چشتی و قبر ابو اسحاق در عکه است از بلد شام چهار دهم ماه ربیع الآخر ازین عالم نقل فرمود دسته و فاتش و نظر ماینده مرآة الاسرار

جوهر حضرت ابو سلیمان داود بن نصر الطائی قدس سره در نفحات الانس مذکورست که حضرت ایشان از کبرای مشائخ و سادات اهل تصوف بودند. و شاگرد حضرت امام اعظم ابو حنیفه و مرید حضرت شیخ حبیب راعی رضی الله تعالی عنهما در سنه یکصد و شصت و پنج زینت بخش عالم معانی شدند

جوهر حضرت ابراهیم بن سعد علوی الحسنی قدس سره کنیت حضرت ایشان ابو اسحاق ست از قدماء مشائخ بودند و از اهل بغداد و تشریف از انجا بشام تشریف بردند و متوطن شدند صاحب کرامات ظاهر بودند نظیر حضرت ابراهیم ادهم و حضرت ابو الحارث الاولاسی قدس سره اسم مبارک حضرت ایشان فیض بن خضر ست شاگرد حضرت ابراهیم سعد علوی قدس سره بودند و حضرت ابراهیم ستنبه هروی قدس سره کنیت حضرت ایشان ابو اسحاق صحبت ابراهیم ادهم یافته و در اصل از کرمان بودند. و در هرات اقامت فرمودند ازان هروی گویند و قبر مبارک در قزوین ست و حضرت ابراهیم رباطی قدس سره مرید حضرت ابراهیم ستنبه بودند و قبر مبارک بر در رباط زنگی زاده است در هرات حضرت ابراهیم اطروش قدس سره از متاخران اند و حضرت ابراهیم صیاد بغدادی کنیت حضرت ایشان ابو اسحاق ست با حضرت معروف کرخی قدس سره صحبت داشتند و حضرت ابراهیم آجری صغیر قدس سره کنیت حضرت ایشان ابو اسحاق ست یهودی از حضرت ایشان گفت که مرا چیزی بنمای تا ازان شرف اسلام و فضل آن را بر دین خود بدانم و ایمان آرم حضرت ایشان ردای وی را در میان ردای خود پیچیده در آتش انداختند. ردای یهودی بسوخت و ردای آنحضرت سلامت ماند یهودی ایمان آورد و حضرت ابراهیم آجری کبیر قدس سره حضرت محمد بن خالد الآجری قدس سره از مشائخ بزرگ اند و حضرت ابراهیم بن سماس سمرقندی قدس سره مدتها ببغداد شریف مقام داشتند. و بسمرقند

باز تشریف آوردند وقتی لشکری باز کفار به سمرقند آمد شبی برخاستند و بانگ بر آن لشکر زدند جمله در هم افتادند و یکدیگر را کشتند و بامداد هزیمت کردند - از نفحات

جواہر حضرت خواجه حذیفة المرعشی قدس سره از کبار مشائخ روزگار و مقتدای اولیاء صاحب اسرار بود و حقائق و معارف کلمات عالی داشتند و خرقهٔ ارادت از دست حضرت خواجه ابراہیم ابن ادہم پوشیده و جمیع مشائخ وقت را دیده تاریخ چہاردہم ماه وفات یافت و سال وصالش بنظر نیامده - مراة الاسرار

جواہر حضرت خواجه ہبیره بصری قدس سره قدوة الاولیا و زبدة الاصفیا بودند خرقهٔ ارادت از دست حق پرست حضرت خواجه حذیفه مرعشی قدس سره پوشیده و صاحب خانواده اند در ماه شوال وفات یافتند ذکر غیر در مجلس شریف حضرت ایشان ہرگز نمی گذشت - مراة الاسرار

جواہر حضرت ابو ہاشم صوفی قدس سره و حضرت ایشان بکنیت مشهور اند شیخ بودند بشام و در اصل کوفی اند معاصر حضرت سفیان ثوری قدس سره و وفات حضرت سفیان ثوری در بصره است در سنه یکصد و شصت و یک حضرت اسرافیل قدس سره از مغرب بودند حضرت ابوالاسود مکی قدس سره و حضرت ابوالاسود راہی قدس سره از مشائخ اند حضرت بویعقوب ہاشمی قدس سره معاصر حضرت ذوالنون مصری قدس سره حضرت ولید بن عبدالله سقا قدس سره کنیت حضرت ایشان ابو اسحاق ست از اصحاب حضرت ذوالنون مصری قدس سره بودند حضرت یوسف اسباط قدس سره از متقدمان اند حضرت ابوسلیمان دارانی اسم مبارک حضرت ایشان عبدالرحمن بن احمد بن عطیه و بعضی گفته عبدالرحمن بن عطیه از قدماء مشائخ شام بودند از دارا که دیہی ست از دیہہای دمشق و قبر مبارک نیز در انجاست استاد حضرت احمد بن ابی الحواری قدس سره بودند حضرت داود بن احمد دارانی قدس سره برادر و صحبت دار حضرت سلیمان دارانی قدس سره اند - نفحات

جواہر حضرت خواجه یوسف بن حسین قدس سره کنیت ابو یعقوب ست شاہباز کونین بودند از متقدمان مشائخ ری بودند و مقتدای وقت عالم بانواع علوم ظاہر و باطن و صاحب حقائق بلند و معارف ارجمند و مرید حضرت ذوالنون مصری بودند و مشرب ملامتیه داشتند در سنه سه صد و چہل و سه وفات یافت - مراة الاسرار

جواہر ذکر حضرت خواجه ابوعبدالله محمد بن اسمعیل مغربی قدس سره از قدمای مشائخ اند و استاد اکثر اولیا و اعتماد اصفیا و تربیت مریدان آیتی بودند و در توکل و تجرید ظاہر و باطن نظیری نداشتند

بیخ گیاه ابقد. حاجت بخوردی صاحب نفحات گوید که عبد الله مغربی مرید خواجه ابو الحسن ازین است و ابو الحسن مرید عبد الواحد بن زید و ایشان مرید خواجه حسن بصری وفات در سنه تسع وسبعین ومائتین - مراة الاسرار

جوهر حضرت خواجه یوسف بن حسین قدس سره کنیت ابو یعقوب مقتدای مشائخ ری بودند و عالم بانواع علوم ظاهر و باطن بسیار مشائخ را دیده و با ابو تراب نخشبی صحبت داشتند و مرید خواجه ذو النون مصری بودند مشرب ملامتیه داشتند. وفات در سنه سی صد و چهل و سه - مراة الاسرار

جوهر ذکر حضرت سلطان العارفین و برهان المحققین خلیفه جناب الهی محرم راز نامتناهی خواجه بایزید بسطامی قدس سره اسم مبارک طیفور ست بن عیسی بن آدم بن سروشان جد حضرت ایشان گبری بودند مسلمان شده حضرت سید الطائفه جنید بغدادی قدس سره فرمودند که خواجه بایزید در میان ما چون جبرئیل ست در ملائکه صد و سیزده پیر را خدمت کرد و از همه فائده گرفت و در خدمت امام جعفر الصادق افتاده روزی انی انا الله لا اله الا انا فاعبدونی گفت مردم سوی از ایشان بگردانیدند حضرت شیخ فرید الدین عطار قدس سره میفرمایند که اینجا بایزید در میان نبود بزبان وی حق تعالی این سخن میگفت چنانچه شجره موسی علیه السلام طریقه ایشان غلبه و سکر بود ولادت حضرت ایشان در سنه ستین و مائة و مدت حیات صد و سی سال و بقولے هفتاد و سه سال و وفات حضرت ایشان در زمان خلافت ابو الفضل جعفر بن معتصم که متوکل لقب داشت و خلیفه دهم از بنی عباس بود بتاریخ بست و هشتم ماه شعبان در سنه اربع و ثلثین و مائتین و بقولے در سنه احدی و ستین و مائتین واقع شده در بسطام مدفون گشتند - مراة الاسرار

یکے بر در خانه بایزید رفت و آواز داد گفت کرامی طلبی گفت بایزید را گفت در خانه جز خدا نیست

و هم وی گوید که چهل سال دیدبان دل بودم چون نگه کردم بندگی و خداوندگی از حق دیدم و هم وی گفت سی سال خدا را می طلبیدم چون نگاه کردم او طالب بود و من مطلوب

جوهر خواجه ابراهیم بن شیبه قدس سره کنیت حضرت ایشان ابو اسحاق است مصاحب حضرت خواجه ابراهیم ابن ادهم قدس سره بودند و از اقران حضرت خواجه بایزید قدس سره نیز گفته اند نقل ست که روزی حضرت خواجه بایزید بحضرت ایشان فرمود که در خاطر من آمده که با استقبال شما آیم و شما را شفیع گردانم بخدای تعالی در حق خویش در اصل از کرمان هستند و در هرات اقامت نمودند از آن حضرت ایشان را هروی گویند و قبر شریف حضرت ایشان در قزوین ست - مراة الاسرار

جوهر خواجه ابو علی شقیق بن ابراهیم بلخی قدس سره یگانه عهد و شیخ وقت بودند و در زهد

قدمی راسخ داشتند و در انواع علوم کامل بودند و صاحب تصانیف و استاد خواجه اصم و علم طریقت
و حقیقت بخدمت خواجه ابراهیم بن ادهم گرفت و سبب توبه او آن بود که به ترکستان برای تجارت
رفتند بت پرستی را دیدند که بت را می پرستید و میگریست شقیق گفت که ترا پروردگاریست زنده
و عالم او را بپرست و شرم دار بت پرست گفت که اگر چنین ست که میگوئی پس او قادر نیست که ترا
در شهر روزی دهد که تو اینجا بیائی شقیق ازین سخن بیدار شد و روی به بلخ نهاد و در اصل کار مشغول گشت
در بلخ قحطے عظیم بود غلامی را در بازار خندان دید شقیق گفت این چه جای شادی ست گفت
مرا چه باک خواجه من چندین غله دارد مرا گرسنه نگذارد شقیق از دست رفت و گفت الهی این غلام
به انبار خواجه می نازد من چون تو ملک الملوک دارم اندوه چرا خوریم پس دل او از جمیع مرادات
سرد گشت و قدم در توکل نهاد در نفحات مذکورست که در بعضے تواریخ بلخ مذکورست که خواجه شقیق
بن ابراهیم بلخی در سنه یکصد و شصت و چهل در ولایت ختلان شهید گردید و قبر مبارک نیز آنجاست

مراة الاسرار

جوهر خواجه ابوسلیمان دارانی قدس سره از قدمای مشائخ شام اند و کنیت عبد الرحمن
بن احمد بن عطیة العنسی و بعضے گویند که عبد الرحمن عطیه و دارا که دهی از دهات دمشق ست و قبر مبارک
هم در آن ده است یگانه وقت بودند حضرت ایشان را ریحان القلوب گویند پیر حضرت خواجه
حواری بودند در سنه دو صد و پانزده وفات یافت ـ مراة الاسرار

جوهر حضرت خواجه محمد سماک قدس سره صاحب کرامات ظاهره و خارقات باهره بودند
کلامی عالی و بیانی شافی داشتند خواجه معروف کرخی را گشایش از سخن حضرت ایشان بود ـ مراة الاسرار

جوهر حضرت خواجه محمد بن اسلم قدس سره صاحب احوال عظیمه و مقامات جلیله بودند حضرت
ایشان را لسان رسول و شحنه خراسان می گفتند از برکات نفس حضرت ایشان قریب پنجاه هزار
کس براه راست آمدند و توبه کردند آنحضرت پیوسته وام کردی و بدرویشان دادی وقتی جهودی
گفت قرض بر تو دارم فرمود هیچ ندارم قلم تراشیده بود فرمود این را بردار چون بر داشت زر
شده بود جهودی مسلمان شد ـ مراة الاسرار

جوهر حضرت حاتم بن اصم قدس سره کنیت ابو عبد الرحمن ست از قدمای مشائخ خراسان
و از اهل بلخ بودند و مرید حضرت شقیق بلخی قدس سره و استاد حضرت احمد خضرویه روزی در مجلس
فرمودند الهی هر که درین مجلس گناهگارترست بیامرز نباشی حاضر بود چون شب در آمد به نباشی رفت

آوازی شنید که باز گرد شرم نداری که در مجلس حاتم اصم آمر زیده شدی آنکس توبه نمود در سنه دوصد
وچهارده وبقولی دوصد وسی وهفت رحلت فرمودند مراة الاسرار

جوہر حضرت حاتم بن عنوان الاصم قدس سره کنیت ابو عبد الرحمن
از قدماء مشائخ خراسان بودند از اہل بلخ با شقیق بلخی صحبت داشتند واستاد
احمد خضرویه حضرت احمد بن ابی الحواری قدس سره کنیت ابو الحسن از اہل دمشق اند با ابو سلیمان دارانی
صحبت داشتند حضرت عبد الله بن خبیق بن سابق الانطاکی قدس سره کنیت ابو محمد است
اصل وی از کوفه بود مقیم انطاکیه شده حضرت سهل بن عبد الله تستری قدس سره کنیت
ابو محمد است از کبرای این قوم وعلماء این طائفه اند امام ربانی که اقتدا را شاید در احوال
قوی بودند شاگرد ذو النون مصری وصحبت با خال خود محمد بن سوار داشتند حضرت
عباس بن حمزه نیشاپوری قدس سره کنیت ابو الفضل ست از متقدمان بودند با ذو النون مصری
وحضرت بایزید صحبت داشته حضرت عباس بن یوسف الشکلی قدس سره کنیت ابو الفضل است
از مشائخ قدیم بغداد شریف وعباس بن احمد شاعر الازدی قدس سره کنیت ابو الفضل یگانه
مشائخ شام بود شاگرد ابو المظفر کرمانشاہی بود حضرت ابو حمزه خراسانی قدس سره اصل وی از
نشاپور بود با مشائخ عراق صحبت داشتند از اقران جنید بود - از نفحات -

جوہر حضرت خواجه سهل بن عبد الله تستری قدس سره کنیت ابو محمد ست از محتشمان
اہل تصوف واز کبراء این طائفه بودند ومجتهد واز علماء مشائخ وامام عهد ومعتبر ودر حقائق و
معارف بے نظیر ومرید خواجه ذو النون مصری ودر ابتدا از خال خود خواجه محمد بن سواری نیز
تربیت یافته ودر تذکرة الاولیا مذکور ست که آنحضرت میفرمودند که یاد دارم آنکه حق تعالی فرمود
الست بربکم ومن گفتم بلی صاحب مذہب اند ومذہب وی ریاضت ومجاہده است مجاہده را
علت مشاہده فرمود بخلاف دیگران که می گویند که وصول حق را علت نباشد ہر که بحق رسد
بفضل وی رسد وفضل را با علت وفعل چه کار بود پس مجاہده تهذیب نفس راست نه حقیقت
قرب او در محرم سنه دوصد وہشتاد وسه وفات یافت مراة الاسرار

جوہر حضرت شیخ ابو بکر بن ہوازن البطائحی قدس الله تعالی سره العزیز از عظماء مشائخ
عراق بودند واز اکابر عارفان ومقتداء محققان معدن کرامات ظاہره ومظہر خارقات باہره
صاحب احوال علیه ومقامات سنیه ودر کشف الاثار مرویست از حضرت شیخ ابو محمد شنبکی قدس الله تعالی

بسره المبارک که فرمودند که شیخ ما شیخ ابوبکر بن هوار میفرمودند که ما با جماعت دزدان در بطایح راه میزدیم و سردار قاطعان طریق بودیم شبی آواز زنی بگوشم رسید که بشوهر خود میگوید که همین جا باش و فرود میا مبادا که بدست ابن هوار گرفتار شویم پس گریستیم که مردم از من می ترسند و من از جناب خداوند تعالی نمی ترسم همان وقت توبه کردم و همه یاران من با من توبه کردند در منام حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم را دریافتم که حضرت امیر المومنین ابوبکر صدیق را رضی الله تعالی عنه میفرمایند که همنام خود را خرقه بپوشان پس بموجب امر جلیل القدر خرقه از دست مبارک آنحضرت پوشیدم و در حالت بیداری آنرا بر بدن خود یافتم شیران و ماران بطایح همه مطیع و منقاد من بودند و از جناب خداوند تعالی عهد گرفتم که هر که داخل مقبره من شود آتش او را نسوزد و همین معنی بتجربه رسیده اگر پایی یا گوشت را در ان مقبره کسی با خود می برد و بعد از ان می پخت هرگز پخته نمی شد و میفرمودند کسی چهل چهارشنبه بزیارت من آید قبر او برائت از نار حاصل شود و میفرمودند که اوتاد عراق هفت تن اند حضرت معروف کرخی و حضرت احمد بن حنبل و حضرت بشر حافی و حضرت منصور بن عمار و حضرت سری سقطی و حضرت سهل بن عبد الله تستری و حضرت سید عبد القادر جیلانی قدسنا الله تعالی باسرارهم مریدان عرض کردند که سید عبد القادر کیست فرمودند عجمی اند شریف ساکن بغداد ظهور حضرت ایشان در قرن خامس خواهد شد یکی از اوتاد و افراد و اقطاب زمان خواهند بود روزی زنی التماس نمود که یک پسر داشتم در دجله غرق شده آنحضرت را بالا شط آورد آنحضرت در آب شنا فرمودند و پسر او را بر دوش آورده بمادر سپردند عمر شریف دراز یافتند و در بطایح تشریف فرمای عالم بقا شدند قبر شریف زیارتگاه خلائق است ۔

جوهر حضرت شیخ ابو محمد شنبکی قدسنا الله تعالی بسره المبارک از اعیان مشائخ عراق اند و از عظماء مقربان و واصلان صاحب احوال بدیعه و مقامات رفیعه در کشف الاثار مذکور است که حضرت شیخ تاج العارفین ابو الوفا قدس سره میفرمایند که پیر من شیخ ابو محمد شنبکی در بدایت حال با رفقاء خویش قطع طریق میکردند آخر بر دست مبارک حضرت شیخ ابوبکر بن هوار قدس سره توبه کردند و حضرت ایشان در سه روز کار حضرت شیخ ابو محمد شنبکی را تمام کردند و واصل حضرت حق تعالی گردانید روزی مشغول بحق تعالی بودند پرندها زیاده از صد گرداگرد آنحضرت فرود آمدند و بصداهای خویش موجب تشویش خاطر شریف شدند آنحضرت بطرف آنها نگاه کردند همه بمردند فرمودند پروردگارا موت اینها نمی خواستم پس همه برخاستند و پریدند و آنحضرت از شنبک بودند و آن قبیله است از کرد و در حدادیه کم

دہی ست از بعلایع اقامت فرمودند و در آن آوان کبر سن ہمانجا برحمت حضرت حق تعالی پیوستند۔

جوہر حضرت خواجہ معروف کرخی قدسنا اللہ تعالی بسرہ العزیز از قدمای مشائخ کبار
و مقدم طریقت و مقتدای اولیا اند و ہمدم نسیم وصال و محرم حریم جلال کنیت ابومحفوظ است و
نام پدر ایشان فیروز و بعضی معروف بن علی گویند و صاحب نفحات قدس سرہ میفرمایند کہ
پدر حضرت ایشان مولی بود در یان حضرت امام علی بن موسی رضا رضی اللہ تعالی عنہما و صاحب
تذکرۃ الاولیا قدس سرہ میفرمایند کہ مادر و پدر حضرت ایشان ترسا بودند حضرت ایشان را بعلم
فرستادند آستاد گفت کہ بگو خدا سہ است فرمودند کہ یک ست پس آنحضرت بگریختند مادر و پدر گفتند
کاشکے او بیامدی و ہر دینی کہ خواستی با وی موافقت میکردیم و آنحضرت بخدمت حضرت امام علی
بن موسی رضا رضی اللہ تعالی عنہما رفتند و بدست مبارک آنحضرت مسلمان شدند و مدتہا در صحبت
شریف تربیت یافتند و بشرف خرقہ مشرف گردیدند بعد ازان پیش مادر و پدر آمدند والدین بدست
آنحضرت مسلمان شدند بعد ازان بحضرت خواجہ داؤد طائی قدس سرہ صحبت داشتند و ریاضتہا
کشیدند و چون آنحضرت وفات یافتند مردم ہمہ ادیان دعوی کردند خادم گفت آنحضرت فرمودہ اند
ہر قوم کہ جنازہ مرا بردارند من ازان قوم باشم پس ہیچ قوم نتوانستند الا اہل اسلام برداشتند
و نماز جنازہ گذاردند و در سنہ دو صد و نو بخش عالم البقا شدند قبر مبارک در بغداد شریف ست
و برای اہل حاجت تریاق مجرب ست ہر حاجتی کہ آنجا دعا کنند مستجاب گردد

جوہر حضرت خواجہ سری بن مغلس السقطی کنیت ابوالحسن ست امام اہل تصوف بودند اول
کسی کہ در بغداد سخن حقائق و توحید فرمود حضرت ایشان بودند مرید حضرت معروف کرخی اند و خواجہ
حبیب راعی و خواجہ حارث محاسبی و خواجہ بشر حافی را دیدہ و خال حضرت جنید بودند و ہم پیر وی
شیخ فرید الدین عطار فرمودہ کہ در بدایت حال سقط فروشی می کردند یکبار آتش در بغداد شریف
افتاد از آنحضرت گفتند کہ دوکان تو ہم بسوخت فرمود من نیز فارغ شدم چون نیک نگاہ کردند نسوختہ
چون چنان دید ہرچہ داشت بدرویشان داد حضرت جنید گوید کہ ہیچکس را ندیدم در عبادت کاملتر
از خواجہ سری کہ نود و ہشت سال بگذشت کہ پہلو بر زمین نہ نہاد مگر در بیماری مرگ بامداد روز شنبہ
سوم ماہ رمضان در سنہ دو صد و پنجاہ و سہ رحلت فرمود آرامگاہ بغداد شریف صلوۃ الاسرار ست

جوہر خواجہ جنید بغدادی کنیت ابوالقاسم و لقب قواریری و زجاج و خراز است
اصل وی از نہاوند ست و مولد و منشا وی بغداد و مذہب ابو ثور داشت کہ شاگرد امام شافعی

بود و بقولے مذہب سفیان ثوری داشت و مرید و خواہرزادہ خواجہ سری سقطی بود مدت
چہل سال در خلوت بنشست سی سال نماز خفتن بگردے و بر پای استادی و تا صبح اللہ اللہ
میگفتی بعد از چہل سال دانست کہ بمقصود رسید ہاتفے آواز داد کہ یا جنید گناہگار شدے
عرض کرد چہ گنہگار شدم باز ندا آمد کہ ہنوز ہستی خود را فراموش نکردہ پس نشست و ہمہ شب
اللہ اللہ مشغول بود بعد از ان کار خواجہ بسیار بلند شد گفت سی سال ست کہ خدایتعالے
بزبان جنید با جنید سخن میگوید و جنید در میان نہ و خلق را خبر نہ و گفت اگر فردا خدایتعالے
مرا گوید کہ مرا ببین نہبینم گویم چشم در دوستی غیر بود در بینائی واسطہ چشم میدیدم روزی حضرت شبلی در
مجلس وی اللہ گفت خواجہ فرمود اگر خدا غائب ست ذکر غائب غیبت ست و غیبت حرام و
اگر حاضر ست در مشاہدہ نام بردن ترک حرمت بسم اللہ الرحمن الرحیم گفت و جان بمشاہدہ حق
تسلیم کرد وفات سنہ سبع و تسعین و مائتین مدفن بغداد مرات الاسرار

جوہر خواجہ ابوبکر شبلی نام وی جعفر بن یونس وی مصری ست بہ بغداد آمد مرید خواجہ جنید شد مذہب
امام مالک داشت وفات در سنہ اربع و ثلثمائۃ مدفن بغداد — مرات الاسرار —

جوہر حضرت خواجہ ابراہیم ضیا بغدادی قدس سرہ کنیت ابو اسحق ست فرد وقت بود مذہب
تجرید داشت و با خواجہ معروف کرخی صحبت داشتند مراۃ الاسرار

جوہر ابوحمزہ بغدادی نام محمد بن ابراہیم ست با بشر حافی صحبت داشت — حمزہ بن
عبد اللہ العلوی الحسینی کنیت ابوالقاسم - ابوسعید خراز نام وی احمد بن عیسی ست و
لقب وی خراز از ائمہ این قوم و از اجلہ مشائخ ست شاگرد محمد بن طوسی ست با ذوالنون مصری
و سری سقطی و بشر حافی و غیر ایشان صحبت داشتند و پیشین کسی ست کہ در عالم فنا و بقا سخن گفت
حضرت جعفر الہمدانی از کبار مشائخ ہمدان بود حضرت ابوشعیب المقنع نام وی صالح است
در روزگار ابوسعید خراز بود ہفتاد حج گذاردہ بود پیادہ - ابوعقال بن علوان المغربی از مشائخ
معروف ست با ابوہارون اندلسی صحبت داشت - حماد قریشی کنیت ابوعمر ست بغدادی بود
از بزرگان مشائخ - ابوالحسین نوری نام وی احمد بن محمد و گویند محمد بن احمد و احمد درست تر
با سری سقطی و محمد علی قصاب و احمد ابوالجوزی صحبت داشت و ذوالنون مصری را دیدہ از اقران
جنید بود در سنہ دو صد و نود و پنج و در تاریخ یافعی دو صد و ہشتاد و شش بعالم بقا رحلت فرمودند نفحات

جوہر حضرت فتح بن علی الموصلی قدس سرہ از بزرگان و متقدمان مشائخ اند در سنہ دو صد و بست

بیش از هفت سال از بشر حافی قدس سره روز عید اضحی در کوهها میگذشتند آن قربانها دیدند که
میکردند التماس کردند که الهی دانی که چیزی ندارم که برای تو قربان کنم من این دارم پس انگشت
مبارک بر گلو نهادند و بیفتادند و جان بجانان تسلیم فرمودند خطی سبز بر گلو بر آمده بود حضرت فتح بن
شخرف المروزی قدس سره کنیت حضرت ایشان ابونصر است از قدماء مشائخ خراسان اند حضرت بشر
بن حارث بن عبد الله الحافی قدس سره کنیت حضرت ایشان ابونصر است و گویند که اصل حضرت ایشان ازجعق
ودیهای مروست در بغداد شریف مقیم گشتند و آنجا روز چهارشنبه ده روز از محرم گذشته در سنه دو صد و بیست و هفت بدار البقا
رحلت فرمودند حضرت حاتم حبیبی قدس سره و حضرت بشر طبرانی قدس سره از متقدمان مشائخ طبریه بودند و صاحب
کرامات حضرت شقیق بن ابراهیم بلخی قدس سره کنیت حضرت ایشان ابوعلی است از قدماء مشائخ
بلخ بودند و شاگرد زفر و استاد حاتم اصم و با حضرت ابراهیم ادهم صحبت داشتند در بعض تواریخ
مذکور است که در سنه دو صد و هفتاد و چهار در ولایت ختلان بدرجه شهادت رسیدند و قبر مبارک نیز
آنجاست حضرت داؤد بلخی قدس سره از قدمای مشائخ خراسان بودند حضرت حارث بن
اسد المحاسبی قدس سره کنیت حضرت ایشان ابوعبد الله است از علماء مشائخ و قدماء ایشان اند جامع
علوم ظاهر و باطن و صاحب تصانیف و استاد اهل بغداد شریف بودند و باصل از بصره اند در
بغداد شریف در سنه دو صد و چهل و سه بدار القرار رحلت فرمودند — از نفحات —

جوهر حضرت خواجه احمد حواری قدس سره کنیت ابوالحسن است از اهل دمشق بودند و
مرید خواجه سلیمان دارانی و مقتدای وقت حضرت جنید و پیر اریحان شام میفرمودند در سنه
دو صد و سی وفات یافت - مراة الاسرار

جوهر سید الطائفه حضرت جنید بغدادی قدس سره کنیت ابوالقاسم است و لقب قواریری
و زجاج و خراز است قواریری و زجاج از آن گویند که پدر وی آبگینه فروختی و در تاریخ یافعی خراز
بخاء معجمه و زاء مشدده مکرر و خراز از آن گویند که کار خزمی کردند اصل از نهاوند است و مولد و
منشاء وی بغداد شیخ ابوجعفر حداد گوید اگر عقل مردی بودی بر صورت جنید بودی در دو صد و
نود و هفت بعالم بقا تشریف بردند کذا فی کتاب الطبقات والرسالة قشیریه و فی تاریخ الیافعی
سنه دو صد و نود و شش و قیل نود و نه ابوجعفر بن الکرنبی از اجله مشائخ بغداد بود عمر بن عثمان المکی الصوفی
کنیت ابوعبد الله استاد حسین منصور حلاج بود عالم بود و بعلوم حقایق اصل وی از یمن است
سخن عالی بلند داشتند شاه شجاع کرمانی از اولاد ملوک بودند از رفیقان ابوحفص [illegible] کتابی است

رو بر یحیی معاذ رازی در فضل غنا بر فقر که یحیی کرده و وی آنرا جواب داد و فقر را بر غنا فضل نهاد
چنانچه هست شاه چهل سال نخفته بود وقتی در خواب شد حق تعالی را دید بیدار شد
پس از آن پیوسته خفتی یا و برا خفته یافتندی یا در طلب خواب بودی روزی شاه در مسجد نشسته بود
درویشی دو من نان خواست کسی سنجه داد شاه گفت کیست که پنجاه حج من بخرد بدو من نان
و باین درویش دهد فقیهی آنجا نشسته بود آنرا بشنید گفت ایها الشیخ استخفاف میکنی با شریعت گفت
هرگز خود را قیمت ننهادم کردار خود را چه قیمت نهم - نفحات

جوهر حضرت سید الطائفه ابو القاسم جنید بغدادی قدس سره منبع اسرار و مرجع انوار سلطان الطریقت
و شیخ المشائخ علی الاطلاق امام ائمه جهان هم مشاهده آیتی بودند و مجاهده علامتی سخن حضرت ایشان
در طریقت حجت ست - سید الطائفه و لسان القوم و طاوس علما و سلطان المحققین در شریعت و
طریقت و حقیقت اقصی کمال داشتند و در زهد بی بدل و در عشق بی نظیر و مذهب حضرت سفیان ثوری
قدس سره داشتند خواهرزاده و مرید حضرت شیخ سری قدس سره بودند و طریق حضرت ایشان صحوست
در عهد دولت خود مرجع جمله مشائخ کبار بودند و اول کسی که علم اشارت منتشر کرد حضرت ایشان بودند
و بسیار مشائخ را دیده بودند گفته اند که بیشترین خلق که محجوب اند از غفلت محجوب اند و معنی غفلت آنست
که از خطر کار آخرت خبر ندارند و غفلت علتی ست که علاج بدست بیمار نیست و علاج بدست علماست
و گروهی اند که از آخرت غافل نه اند - گروهی آخرت را منکر اند و اعتقاد کرده اند که آدمی چون بمیرد
نیست شود باین سبب خوش می زیند و نمیدانند که این که انبیا گفته اند بسبب صلاح خلق گفته اند
از حضرت شیخ سری سقطی قدس سره پرسیدند که هیچ مرید را درجه برتر از درجه شیخ باشد فرمودند بلی و
برهان این ظاهر ست که جنید را درجه بالای درجه منست جنید وصال غسال خواست تا آب بچشم مبارک رساند
هاتفی آواز داد که دست از دیده دوست ما بدار که چشمش بنام ما بسته شد جز بلقای ما نگشاید - چون در توحید
سخن فرمودی هر بار بعبارتی دیگر فرمودی که کس را فهم بدان نرسیدی روزی شبلی در مجلس شریف
الله گفت فرمودند اگر خدای غائب ست ذکر غائب غیبت ست و اگر حاضر ست در مشاهده نام بردن
ترک حرمت ست هفت ساله بودند که حضرت سری همراه خود بحج بردند و در مسجد حرام در میان چهارصد پیر
مسئله شکر میرفت و در میان شکر چهارصد قول گفتند حضرت سری روی باو کردند فرمودند تو نیز چیزی
بگوی حضرت جنید بغدادی ساعتی سر در پیش افگند و گفت شکر آنست و نعمتی که خداوند تعالی ترا
داده است آنرا مایه معصیت نسازی و بدان نعمت در وی عاصی نگردی هر چهارصد پیر گفتند احسنت

وہمہ اتفاق کردند کہ بہتر ازیں نتوان گفت پس بہ بغداد آمدند و آبگینہ فروشی میکردند و ہر روز در دکان پردہ فرو گذاشتی و چہار صد رکعت نماز کردی مدتی چنین کردند پس دکان رہا کرد و فرمودند حضرت خداوند تعالی سی سال بر زبان جنید با خلق سخن گفت و جنید درمیان نہ و خلق را خبر نہ و فرمودند اگر در نمازے مرا اندیشہ دنیا درآمدے آن نماز قضا کردمے و گر اندیشہ بہشت درآمدے سجدہ سہو کردمے و گفت رضا رفع اختیارست و رضا آنست کہ بلا را نعمتے شمرے و گفت توبہ را سہ معنی بود اول ندامت دوم ترک معاودت سوم خود را پاک کردن از مظالم و خصومت۔ و گفت حقیقت ذکر فانی شدن ذاکرست در ذکر و ذکر در مشاہدہ مذکور۔ و گفت کمتر آنست کہ کسی بر آب میرود و بر ہوا می پرد و ہمہ در ادرین تصدیق کنند و گفت ایمن بودن از مکر از کبائر بود و ایمن بودن و اصل از مکر کفر بود۔ و گفت سماع محتاج ست بسہ چیز زمان و مکان و اخوان۔ و گفت شفقت بر خلق آنست کہ بطوع با ایشان دہی انچہ طلب کنند و باری بر ایشان نہنی کہ طاقت آن ندارند و با ایشان سخنی نگوئی کہ ندانند۔ پرسیدند عزیزترین خلق کیست گفت درویش راضی۔ با انکہ اگر درویشان را نعمت نیست ہمت ست و اگر دنیا نیست آخرت ست۔

جوہر حضرت خواجہ احمد بن خضرویہ قدس سرہ کنیت ابو حامد بلخی ست و از بزرگان مشائخ خراسان اند از بلخ بودند با حضرت ابو تراب نخشبی و با حاتم اصم صحبت داشتند و خواجہ ابراہیم ادہم را دیدہ در سنہ دو صد و چہل وفات یافت قبر شریف در بلخ است۔ مراۃ الاسرار۔

جوہر حضرت خواجہ ابو عبد اللہ محمد بن فضل قدس سرہ از کبار مشائخ خراسان بودند و بلخی بالاصل اند و مرید حضرت خواجہ احمد خضرویہ بودند و بحضرت محمد بن علی حکیم ترمذی صحبت داشتند در سنہ دو صد و نود و نہ در سمرقند وفات یافتند۔ از حضرت خواجہ ابو عبد اللہ محمد بن فضل قدس سرہ سوال کردند کہ علامت شقاوت چیست فرمودند سہ چیزست یکی آنکہ حق تعالی او را علم دہد و از عمل محروم گرداند دوم آنکہ عمل دہد و از اخلاص محروم کند سوم آنکہ صحبت صالحان روزی کند و از حرمت ایشان محروم گرداند مشائخ میفرمایند کہ اولیاء اللہ مختلف اند بعضی بے صفت اند و بی نشان و بعضی حقیقت اند و بعضی از صفات ایشان بہرہ مند گشتہ اند اہل معرفت یا اہل علم یا اہل محبت یا اہل توحید اند و کمال حال و نہایت درجات اولیا او بی صفتی و بی نشانی گفتہ اند و بی نشانی اشارت بکشف ذاتی ست کہ بس مقام بلندست۔ حضرت خواجہ علی جرجانی

فرماید که ولی آن بود که از حال خود فانی شود و بمشاهده حق تعالی باقی ہ کی بود خود ز خود جدا مانده
من و تو رفته وخدا مانده حضرت بایزید قدس سره صحو بر سکر گزید باینده که صحو بر تمکین و اعتدال صفت آدمیت
صورت گیرد و آن حجاب اعظم بود از حق تعالی و سکر و دوستی از کسب آدمی نباشد مگر موهبت جناب
الہی چنانکه داؤد علیه السلام در حال صحو بود فعلی که از وی بوجود آمد خداوند تعالی فعل او را بدو اضافت کرد
و گفت قتل داؤد جالوت و نبی ما در حال سکر بود فعلی که از وی بوجود آمد خداوند تعالی فعل ویرا
بخود اضافت کرده فرمود ما رمیت اذ رمیت و لکن الله رمی و جنیدیان صحو بر سکر فضل نهند
و گویند که موسی علیه السلام در حال سکر بود که طاقت ظهور تجلی نداشت و از هوش رفت نبی ما در حال
صحو بود که از مکه تا قاب قوسین در عین تجلی بودند و هر زمان هوشیار تر اینجا سخن بسیارست هر دو گروه
دلائل بسیار دارند و صاحب کشف المحجوب گوید که سکر بر دو گونه است یکی بشرب مودت و دیگر
بکاس محبت سکر مودتی معلول باشد که تولد آن از رویت نعمت بود و سکر محبتی بے علت بود که تولد
آن از رویت منعم بود پس هر که نعمت بیند بر خود بیننده خود را دیده باشد و هر که منعم بیند چون بوی بیند
خود را ندیده باشد اگرچه اندر سکر بود سکر ش صحو باشد و صحو نیز بر دو گونه است یکی صحو بر غفلت و دیگر
بر محبت و صحو که بر غفلتی بود آن حجاب اعظم بود و صحوی که بر محبتے بود آن کشف آئین باشد پس
آنکه مقرون بغفلت بود اگر صحو باشد سکر بود و آنکه موصول بمحبت بود اگرچه سکر بود صحو باشد چون
اصل متحکم بود صحو چون سکر باشد و سکر چون صحو بی اصل بود هر دو بیفائده بود فی الجمله صحو و سکر در قدمگاه
مردان بعلت اختلاف معلول باشد چون سلطان حقیقت جمال خود نماید صحو و سکر هر دو طفیلی نماید
یکی بر در حضرت بایزید بسطامی رفت و آواز داد گفت کرا می طلبی گفت بایزید را گفت در خانه
جز خدا نیست حضرت بایزید در ابتدا الله الله بسیار گفتی وقت نزع نیز الله گفت و جان بمشاهده
تسلیم کرد - خواجه احمد بن خضرویه قدس سره به حضرت ابراهیم ادهم فرمود التوبة هو الرجوع الی الله
بصفاء السر یعنی توبه باز گشتن ست بجناب خداوند تعالی با دل صافی و خالص از ملاحظه غیر یعنی
درین رجوع غیر رضاء وی نبود - از حضرت بایزید از نماز پرسیدند فرمودند پیوستن است و
پیوستن نباشد مگر بعد از گسستن و پرسیدند راه بخدا تعالی چگونه است فرمودند غائب شدن
از راه و پیوستن بالله مرآة الاسرار

جوہر حضرت خواجه محمد بن علی حکیم ترمذی قدس سره کنیت حضرت ایشان ابوعبدالله است
از محتشمان شیوخ و از محترمان اہل ولایت بودند و در جمیع علوم بہره تمام داشتند و حضرت ایشان را

تصانیف بسیارست و در بیان حقائق و معارف در وقت خود نظیری نداشتند استاد حضرت ایشان خضر علیہ السلام اند تا مدت سه سال ہر روز ایشان را انواع علوم تعلیم میفرمودند و لیکن در ہفتہ یکبار حضرت ایشان را حکیم الاولیا نیز گویند - مرات الاسرار

جواہر حضرت خواجہ علی جرجانی قدس سرہ اسم مبارک حسن بن علی ست از جوانمردان این طائفہ بودند و مرید حضرت خواجہ محمد بن علی حکیم ترمذی بودند - مراۃ الاسرار -

جواہر حضرت شیخ ابو تراب نخشبی قدس سرہ اسم مبارک عسکر بن الحصین و گفتہ اند عسکر بن محمد الحصین اند از اجلہ مشائخ خراسان بودند استاد حضرت ابو عبداللہ جلا قدس سرہ مدتی چندین سال سر بر بالین و پہلو بہ بستر ننہاد میفرمودند کہ میان من و حضرت خداوند تعالی عہدست کہ چون دست بچیزی دراز کنم کہ در آن شبہتی بود مرا از آن باز دارد در بادیہ مردی گفت کہ من تشنہ ام پای مبارک بر زمین زد چشمہ پدید آمد باز گفت کہ آب بقدح خورم دست مبارک بدزمین زد قدحی برآمد و صاحب تذکرۃ الاولیا قدس سرہ میفرمایند کہ وفات ایشان در بادیہ بصرہ بود بعد چندین سال جماعتی رسیدند دیدند بر پای استادہ و روی بقبلہ نمودہ خشک شدہ و کوزہ در پیش نہادہ و عصا در دست گرفتہ و ہیچ سباعی گرد او نا گشتہ بود و صاحب نفحات گوید کہ در بادیہ بنجارہ مشغول بود باد سموم بزد ہمچنان خشک شدہ بماند و وفاتش در سنہ دو صد و چہل و پنج ست - مراۃ الاسرار

جواہر حضرت خواجہ یحیی بن معاذ رازی قدس سرہ کنیت ابو زکریا ست لقب یحیی واعظ در لطائف و حقائق مخصوص چون جان بحق تسلیم کرد جنازہ ایشان ہر سر کردہ در نیشاپور آوردند آنجا مدفون گشت و وفاتش در سنہ دو صد و پنجاہ و ہشت - مراۃ الاسرار -

جواہر حضرت شاہ شجاع کرمانی قدس اللہ تعالی سرہ العزیز حضرت ایشان از ابنای ملوک بودند و شیخ وقت و مقتدای اہل طریقت و صاحب تصنیف مرات الاحکام از حضرت ایشانست بسیار مشائخ را دیدہ بودند و قباہی پوشیدند چون بہ نیشاپور تشریف بردند شیخ ابو حفص حداد با آن عظمت خود چون حضرت ایشان را دیدند بر خاستند و پیش حضرت ایشان رفتند و فرمودند وجدت فی القباء ما طلبت فی العباء یافتیم در قبا آنچہ می طلبیدیم در گلیم و نقلست کہ حضرت ایشان چہل سال نخفتہ و نمک در چشم می کردند بعد از آن جناب حق سبحانہ و تعالی را در خواب دیدند التماس کردند خداوندا ترا بہ بیداری جستم در خواب دیدم فرمود ما را در خواب از بیداری یافتی اگر آن بیداری نبودی این خواب ندیدی بعد از آن ہر کجا

تشریف بردی بالش زیر سر نهادی و بخفتی و فرمودی بود که دیگر آن خواب باز به بینیم و پسری داشتند که بخط سبز بر سینه ایشان الله نوشته بود در جوانی رباب زدن بیاموخت و آوازی خوش داشتند و رباب می نواختند و می گریستند شبی رباب زنان بمحله رسیدند عروسی از کنار شوهر برخاست و بنظاره ایشان آمد مرد بیدار شد زن را ندید برخاست و حال مشاهده کرد و گفت ای پسر هنوز وقت توبه تو نیست این سخن در دل ایشان کارگر آمد گفت آمد آمد آمد جامه بدرید و رباب بشکست و چهل روز نخورد و پدر ایشان فرمودند آنچه ما را بچهل سال دادند او را بچهل روز دادند۔

جوہر حضرت خواجه ابوحفص حداد قدس سره اسم مبارک عمر بن سلمه است از قریات نیشاپور بوده‌اند و از محتشمان این طائفه در سنه دو صد و شصت و چهار وفات یافت و بقول امام عبدالله یافعی در سنه دو صد و شصت و پنجاه۔ مرات الاسرار

جوہر از حضرت احمد بن عاصم انطاکی قدس سره از اخلاص پرسیدند فرمود وقتی که عمل صالح کنی نخواهی که مرا بآن یاد کنند و از برای آن تعظیم کنند و ثواب آن را از غیر حق تعالی نطلبی و فرمود الصبر من اول الرضا۔ و از محمد بن منصور طوسی پرسیدند از حقیقت فقر فرمود السکون عند کل عدم والبذل عند کل وجود شیخ ابوسعید خراز فرمود یاد العارفین خیر من اخلاص المریدین جنید گفت تصوف آنست که ساعتی بنشینی بی تیمار شیخ الاسلام گفت که بی تیمار چه بود یافتہ بی جستن و دیدار بی نگریستن که بیننده در دیدار علت ست۔ جنید گفته استغراق الوجد فی العلم خیر من استغراق العلم فی الوجد۔

جوہر حضرت خواجه ابوبکر وراق قدس سره اسم مبارک محمد بن عمر حکیم ترمذی ست و اصل از ترمذ بوده‌اند و قبر شریف نیز آنجاست و مرید حضرت خواجه محمد بن علی حکیم ترمذی اند مشائخ حضرت ایشان را مودب اولیا خوانند۔ مراة الاسرار

جوہر حضرت شیخ فرید الدین عطار نیشاپوری قدسنا الله تعالی بسره المبارک معدن کرامات ظاهره و مظهر خارقات باهره بودند و صاحب حقائق و معارف بلند و دقائق و لطائف ارجمند احوال عظیمه و مقامات جلیله داشتند و افعال خارقه و اشارات سنیه و معانی قدسیه و در بیان اسرار یگانه بودند و در سوز و گداز شمع زمانه سخن حضرت ایشان را تازیانه اہل سلوک گفته اند (درش و بلند ها) و سبب توبه حضرت ایشان آن بود که روزی درویشی چند بار شیاً لله گفت آنحضرت متوجه بحال او نشدند درویش گفت چون خواهی مرد فرمودند چنانکه تو درویش کاسه چوبین که داشت زیر سر نهاد

واالله گفت وجان بجانان داد حضرت ایشان را حال متغیر شده دکان تاراج داده و بر دست حضرت شیخ رکن الدین اکاف توبه کردند و چند سال در حلقه درویشان حضرت شیخ بودند بعد ازان به بیت الحرام رفتند و لبس مردان حضرت حق تعالی را دریافتند آخر خرقه از دست حضرت شیخ مجد الدین بغدادی قدس سره پوشیدند و در بعضی کتب نوشته اند که اویسی بودند و در ملفوظات حضرت مولوی معنوی قدس سره مذکور ست که نور حضرت حسین منصور بعد از صد و پنجاه سال بروح حضرت شیخ فرید الدین تجلی کرده مربی او شد و مولوی معنوی هم بصحبت حضرت ایشان رسیده اند حضرت مولوی معنوی را کتاب اسرار نامه عنایت فرمودند و حضرت مولوی معنوی آنرا با خود میداشتند و در بیان حقائق نقل میفرمودند بحضرت ایشان میکردند و در سنه ششصد و بست و هفت که عمر شریف بصد و چهارده سال رسیده شربت شهادت چشیدند و در نفحات ست که قبر شریف در نشاپور ست

خواجه ناصر الدین ابو یوسف چشتی بن محمد سمعان خرقه ارادت از دست خواجه ابو محمد چشتی پوشیده خواهر زاده خواجه ابو محمد بن احمد چشتی ست مدفن چشت مراة

جوهر خواجه حاجی شریف زندنی خرقه ارادت از دست خواجه قطب الدین مودود چشتی پوشیده وفات سوم ماه رجب مراة الاسرار

جوهر خواجه ابو احمد ابدال چشتی خرقه ارادت از دست خواجه ابو اسحاق چشتی پوشیده در نفحات گوید که ابو احمد ابدال چشتی پسر سلطان فرسنافه ست در سنه خمس و خمسین و ثلثمائه وفات کرده در قصبه چشت که سی کرده از هراة است مدفون گشت - مراة الاسرار

جوهر خواجه محمد چشتی خرقه ارادت از دست پدر خود خواجه ابو احمد چشتی پوشیده و در عالم تحیر بودی سالها پهلوی مبارک بر زمین نرسیده مرات الاسرار

جوهر حضرت خواجه قطب الدین مودود چشتی قدس سره شانی عظیم و مقامات عالی داشتند و شیخ نامدار و عارف محرم اسرار و سر قوم مقربین و ابرار بودند و جمیع مشائخ وقت بر کمالات علم صوری و معنوی او مقر بودند و حلقه بگوش حضرت ایشان بودند در سن هفت سالگی تمام قرآن مجید با قراءت حفظ کرده لقب شریف حضرت ایشان قطب الدین ست و مرید و خلیفه پدر بزرگوار خود حضرت خواجه ناصر الدین ابو یوسف چشتی قدس سره هستند چون بسن بست و شش سالگی رسیدند والد بزرگوار حضرت ایشان وفات فرمودند بموجب وصیت پدر قائم مقام حضرت ایشان گشتند و بعد از پنج و شش افطار میکردند و هرچه کردی متوجه بخدمت غریب شدی انچه هاتف آواز دادی بران کار کردی و هر که

سه روز در خانقاه شریف حضرت خواجه ماندے یکی از اولیاء حضرت حق تعالی گشتی و هر که مرید حضرت خواجه شدی اول روز حجاب ما سوی الله را برانداختی و از عرش تا فرش انوار تجلیات در نظر ش آمدی سماع بسیار می شنیدند و بارها در سماع غائب شدی و بعد از ساعتی حاضر آمدی و در حالت سماع چندان گریستی که سینه مبارک تر شدی وگاه تبسم کردی درویشی سر این دو حالت از حضرت ایشان پرسید فرمودند که این از آثار مشاهده جلال و جمال ست و پدر بزرگوار حضرت خواجه اسمی که از پیر خود یافته بود حضرت خواجه را اعطا فرمودند بمجرد که حضرت خواجه آن اسم را یاد گرفت علم لدنی کشاده شد هر علمی که در جهان ست حاصل آمد توریت و انجیل و زبور و قرآن مجید را بیان میفرمود و مدت عمر شریف حضرت ایشان نود و هفت سال بود و بغره رجب پانصد و بست و هفت

هجری وفات فرمودند و بچشت در جوار آبای کرام خود آسوده اند۔

جواهر حضرت خواجه احمد چشتی قدس سره بعد از پدر بزرگوار خود خواجه قطب الدین مودود چشتی بمقام وی نشستند شبی حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم را در واقعه دید آنحضرت فرمودند که ای احمد اگر تو مشتاق ما هستی ما مشتاق توام بامداد بزیارت حرمین شریفین زادهما الله تعالی شرفا متوجه شدند و شش ماه مجاورت روضه مقدسه کردند پس در سنه پانصد و هفتاد و هفت

رحلت فرمود۔ مراة الاسرار

جواهر خواجه عثمان هارونی قدس سره قطب ارشاد امام ارباب طریقت و مقتدای اهل بصیرت بود و از محتشمان این طائفه و دائم بمقام مشاهده و در جمیع علوم صوری و معنوی بهره تمام داشتند و در ریاضات و مجاهدات بی همتا بودند و در کشف و کرامات و در بیان معنی و حقائق و توحید نظیری نداشت خرقه خلافت از دست خواجه شریف زندنی پوشیده مسکن در ملک خراسان ست بقصبه هارون که در نواحی نیشاپور ست و بقولے آنکه هارون در دیار فرغانه از ملک ماوراء النهر ست اکثر اوقات در مسافرت کوشیدی و بغایت تجرید و تفرید بودی و جمیع مشائخ وقت را دریافته و صحبتها داشته و در هر فن منتهی بودند و تصرفی قوی داشتند۔ مراة الاسرار۔

جواهر جناب ستطاب سر حلقه اقطاب قبله اولیا کعبه اصفیا سلطان السلاطین قدوة الواصلین زبدة المحققین سید العاشقین سند المعشوقین مرشد الکونین غوث الثقلین محبوب سبحانی محی الدین ابو محمد سید عبد القادر بن ابی صالح جیلانی قدسنا الله تعالی بسرکتهم و نفعنا الله تعالی بمحبتهم و رزقنا الاقتداء بسیرتهم محی الدین لقب مبارک ست و ابو محمد کنیت عبد القادر اسم شریف و جیلان نام ملکی ست و گیلان نیز گویند و قریه هست نزدیک بغداد تشریف آوردن آنرا جیل نیز گویند

وآن معرب گیلان ست ومولد شریف آنحضرت -حضرت غوث الاعظم در نسب خود سید الطرفین هستند از طرف والد بزرگوار حسنی ست سلسله بگذا سید عبد القادر جیلانی ابن ابو صالح موسی جنگی دوست ابن سید ولی ابو عبد الله جیلی ابن سید یحیی زاهد ابن سید محمد بن داود ابن سید موسی ابن عبد الله بن موسی جون ابن سید مورث ابن سید موسی جون ابن سید عبد الله محض ابن سید حسن مثنی ابن سید امام حسن واز طرف والده شریفه حسینی سلسله بگذا سید عبد القادر جیلانی ابن سیده فاطمه ثانی بنت ابی عبد الله صوفی صومعی بن ابی جمال سید محمد بن ابی طاهر بن ابی عطا سید عبد الله ابن ابی کمال سید عیسی ابن ابی علاء الدین سید محمد بن سید امام علی العریض ابن امام جعفر الصادق ابن امام محمد باقر ابن امام زین العابدین ابن امام حسین آنحضرت در جیلان به نبسه ابو عبد الله صوفی مشهور بود- اسم شریف والده ماجده آنحضرت ام الخیر امة الجبار فاطمه بنت ابو عبد الله صومعی- لفظ جون بفتح جیم لقب موسی ست بمعنے گندم رنگ وهم بمعنی سرخ رنگ آمده لیکن اینجا بمعنی اول ست زیرا که آنجناب گندم رنگ بودند لفظ مجل بضم میم وفتح جیم وتشدید لام بمعنی معظم ومکرم که در لقب عبد الله واقع است بنابر بزرگی نسب از طرفین ست- ولفظ محض بمعنی خالص که در لقب عبد الله واقع است وجهش آنست که پدرش حسن بن حسن بن علی ست ومادرش فاطمه بنت حسین بن علی ست پس خالص ونجیب والده ماجده آنحضرت ام الخیر امة الجبار فاطمه بنت ابو عبد الله صومعی قدس سره- والده ایشان در باب ولایت قدم راسخ داشتند آنحضرت در رمضان شریف هرگز پستان نمی مکید وشیر نمی خوردند وروزی هلال رمضان بسبب ابر غلیظ بر مردم متواری شد مردم نزد من آمدند وگفتند شب گذشته ماه بنظر نیامده امروز روزه رمضان ست یا نه گفتم امروز پسرم شیر نمی خورد وبعد از ان ظاهر شد که آن روز روزهای رمضان بود پس در بلده جیل در انوقت مشهور شد که دختر عبد الله صومعی فرزندی زاده است که در روز شیر نمی خورد مولد شریف حضرت محبوب سبحانی جیلان ست شب ماه رمضان در سنه چهار صد وهفتاد ویک متولد شدند ودر سنه چهار صد وهشتاد وهشت بعمر هژده سالگی در بغداد تشریف ارزانی فرمودند وآنحضرت را جیلی گویند نسبت به جیل بکسر میم وسکون یاء آخر الحروف وآن بلادی ست متفرقه وراء طبرستان ودر قصبه آن بلاد مولد حضرت شیخ ست وآنرا جیلان نیز گویند وگیل نیز قریه است بر کناره دجله بمسافت یک روزه راه از بغداد وآنرا جیل بجیم نیز گویند ولهذا گفته می شود گیل العجم وگیل العراق وجیل نیز قریه است از قریهای مدائن ودر روایتی آمده است که جیلانی نسبت بسوی جد شریفش که جیلان بود

و ابو عبد الله صومعی از جملهٔ مشائخ وزهاد و رؤسای کرام جیلان ست صاحب حالات و مقامات
و مصدر خارقات سنیه بود صحبت بسیاری از مشائخ عجم دریافته - آنحضرت نحیف البدن بود یعنی
فربه نبود و نمو میانه قد و سینهٔ مبارک پهن داشت و ریش مبارک گرامی پهنا بود و باندک طول گندم رنگ
پیوسته ابرو بلند آواز روشن چهره ذی شان و مرتبه و صاحب علم و معرفت در سنهٔ چهار صد و هشتاد
و هشت در بغداد تشریف آورد کمر اجتهاد در تحصیل علم بر میان جان بست و در طلب فروع و
اصول آن بمسارعت پیوست و صحبت فضلا و علما اعلام و مشائخ و ائمه ذوی الاحترام اختیار فرمود
و شغل قرآن مجید در پیش نمود و فقه تحصیل کرد و از کثیر محدثین سماع حدیث کرد و علم ادب و فنون
عربیت و آداب عرفا و علم طریقت تحصیل فرمود و خرقهٔ شریفه از دست قاضی ابو سعید مبارک
مخرومی گرفت و در عجم و عراق بصحبت جمیع از اعیان زاهدان و عارفان نشست و اخذ علوم
شرعیه و کسب فنون دینیه نمود که بر جمیع اهل زمان خویش فائق آمد و نسبت بسائر اقران خود
ممتاز شد و صیت فضل و کمال او تمام اقطار عالم را در گرفت برخی آنحضرت را به ذو البیانین
و اللسانین لقب کردند زیرا که زبان عرب و عجم داشت و بعضی بکریم الجدین و الطرفین وصف
نمود و جماعتی صاحب البرهانین و السلطانین گفتند یعنی برهان ظاهر و باطن و قومی امام الفریقین
و طریقین خواندند یعنی عرب و عجم و فرقه تسمیه شریفش بذو سراجین و منهاجین کردند یعنی چراغ
دنیا و آخرت یا شریعت و حقیقت پس مراتب علم از و بلند گشت و لشکر شرع باو نصرت گرفت -
در کشف الاثار مذکور ست که از جناب تقدس مآب محبوب سبحانی سید محی الدین ابو محمد سید
عبد القادر جیلانی قدسنا الله تعالی بسره سوال کردند که وجه لقب شریف محی الدین چیست
فرمودند بر شخصی بیمار گذر نمودم گفت بنشان مرا پس نشاندم یکایک بدن او توانا شد
و گفت مرا می شناسی گفتم نه گفت من دینم هلاک شده بودم اکنون جناب حق سبحانه و تعالی
بذات مقدس تو مرا زنده گردانید تو محی الدینی پس از نزد او برخاستم و همینکه بجامع بغداد درامدم مردی
باستقبال من آمد و نعلین در پیش پای من گذاشت و گفت ای سید محی الدین و هرگاه از نماز
فارغ شدم مردم بر من هجوم آوردند و دست مرا بوسه میدادند و هر یکی می گفت یا محی الدین
حسن خلق و سخاء نفس و شفقت دل و ایفاء عهد و پیمان و حفظ محبت محبان در ذات
تقدس سمات آنحضرت بود که باکمال وسعت علم و جلالت قدر و علو منزلت بجهت خاطر طفل صغیر
استاده می شد و کبیر السن را توقیر می نمود و ابتدا بسلام می کرد و با ضعیفان می نشست و بفقیران

تواضع میکرد و به نخاست بجهت تعظیم علما و اعیان و فره دنیا مدبر و وزیر و سلطان - برای قوت مبارکش
گندم از وجه حلال مقرر بود که بعض از یاران وی هر سال آنرا خود می کاشتند و بعض آنها می سائیدند
و بعض ایشان می پختند چهار پنج گرده نان آخر روز پخته پیش آنحضرت می آوردند آنجناب
پاره پاره کرده بحاضران قسمت میکردند و باقی برای خود نگاه میداشت و هدیه قبول می فرمود
و نذر قبول میفرمود و از آن میخورد و غوث الثقلین میفرمایند که بمادر خود گفتم که مرا بخدای کریم تسلیم
کن و اذن ده که بجهت تحصیل علم و زیارت صلحا به بغداد روم مادرم بگریست و هشتاد دینار
که پدرم میراث گذاشته بود پیش من نهاد پس چهل دینار حصه برادر گذاشتم و چهل دینار
دیگر مادرم در دلق من زیر بغل بدوخت و وقت رخصت عهد گرفت که در هیچ حال بجز صدق بزبان
نیاری و گفت پسرم حسبة لله ذمه ترا از خود فارغ ساختم در روز قیامت ترا خواهم دید پس همراه قافله
که به بغداد میرفت برآمدم وقتی که از همدان درگذشتیم سواران بر قافله ریختند و غارت کردند اما هیچکدام بحال
من متعرض نشد مگر یک سوار از من پرسید ای فقیر با خود چیزی داری گفتم چهل دینار گفت کجا گذاشتی
گفتم در دلق زیر بغل این سخن باور نکرد و بر استهزا حمل نمود پس سوار دیگر بر من گذشت و با وی نیز
همین مقوله گفته شد پس هر دو سوار این حرف را به سمع سردار خویش رسانیدند سالار که بر سر پشته
اموال قافله را قسمت می نمود مرا نزد خود طلبید و گفت ای فقیر چیزی با خود داری گفتم چهل دینار
گفت کجاست گفتم در دلق من زیر بغل دوخته شده است پس دلق از من برگرفت و بغل آنرا شگافت
همان چهل دینار یافت گفت ای فقیر اعتراف بهر چه کردی و باعث اقرار چه بود گفتم با مادر خویش
عهد کرده ام که در هیچ حال جز براستی نگویم پس چگونه از آن عهد تخلف نمایم مقدم راهزنان باستماع این
حروف بگریه درآمد و گفت ای عزیز تو از عهد مادر باز نمیگردی مدتهاست که ما از عهد پروردگار برگشته ایم
پس بر دست من توبه کرد یارانش بدیدن این حال گفتند ای سالار پیش ازین در قطع طریق پیشوای
ما بودی اکنون در توبه نیز مقتدای ما باشی پس همه ها توبه کردند و آنچه از قافله غارت کرده بودند
همه را بمالکان باز دادند اول جماعت که بر دست من توبه کردند آن بود - پانصد هزار از یهود و
نصاری بر دست آنحضرت مسلمان شدند و صد هزار از عیاران و سرکشان و فساقان بر دست آنحضرت
تائب گشتند و مشائخ زیاده از صد هزار - روز جمعه که بمسجد جامع تشریف می بردند مردم بازارها استاده
می شدند و بجهت رفع حوائج خود ها التماس میکردند و ذات شریفش را بحضرت خداوندی وسیله می گرفتند
شیخ ابوسعید قیلوی قدس سره میفرمایند که در مجلس سید عبدالقادر رسول خدا را مکرر دیدم و دیگر

انبیا را وقت وعظ ارواح انبیا میان زمین و آسمان مانند باد جولان می نمودند و دیدم فرشتگان را
که فرقه فرقه آنجا حاضر می شدند و طائفه جنیان و رجال الغیب نیز مشاهده می گشتند و خضر نیز التزام حضور
محفل عالی داشت پس سبب التزام او پرسیدم گفت کسی که خواهان فلاح باشد التزام این مجلس نماید
و در مجالس صلحاء جن نیز ذکر شریف ایشان واقع شد بلکه جماعت از جنیان
به بیعت بر دست شریف ایشان اسلام آوردند و توبه نمودند و آنحضرت را مقام فردیت
حاصل شد بجهت اظهار آن مقام مامور شد بگفتن این کلمه و مقام فردیت اگرچه دیگران را
حاصل بود ولیکن مامور نشدند باظهار این مرتبه و همه اولیای عظام که گردن خود را منحنی ساختند
بجهت امر الهی بود مثل سجده فرشتگان مر آدم را و بجانب خلیفه وقت رقعه می نوشت عبد القادر
بتو چنین میفرماید و امرش بر تو نافذ است و فرمانبرداریش بر ذمه تست واجب و اوست پیشوای تو
و حجت الهی بر ذمه تو و چون رقعه شریف بخلیفه میرسید بوسه میداد و میگفت آنچه حضرت
شیخ نوشته است حق است — در فوائد الفواد مذکور است که مردی در خانقاه شریف جناب
تجلی مآب سرحلقه اقطاب راس الاولیا تاج الاصفیا محبوب سبحانی شیخ محی الدین ابو محمد سید
عبد القادر جیلانی نفعنا الله تعالی به محبتهم و رزقنا الاقتدا بسیرتهم در آمد یکی را دید بر در خانقاه
افتاده و دست و پای او شکسته آنمرد پیش آنحضرت رفت و حکایت آن افتاده التماس نمود فرمودند
که او یکی از ابدالان است دوش با دو یار دیگر بحکم طیرانی که ایشان راست در هوا می پریدند چون بر
سر خانقاه ما رسیدند یک یار او از خانقاه منحرف شد و بر طریق ادب جانب راست شده گذشت
و یار دیگر او نیز از خانقاه جانب چپ شده گذشت این خواست که بی ادب وار از بالای خانقاه
بگذرد بیفتاد —

جوهر شیخ نور الدین علی بن یوسف بن جریر معضاد بن فضل شافعی لغوی نحوی مجاور حرمین الشریفین
که از مریدان مرید شیخ ابن فائده اوانی بوده در کتاب بهجت الاسرار باسناد مشائخ عظام
میفرماید که شیخ ابو بکر بن هوار در مجلسی که حضور یاران خود ذکر احوال اولیای نمود فرمود در
عراق مردی از عجم ظاهر خواهد شد عالی مرتبه نزد خدا و خلق و نام مبارک وی عبد القادر است
مسکنش بغداد متکلم شود باین کلام قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله و همه اولیای عصرش
منقاد وی شوند او یگانه وقت خواهد شد و میفرماید که شیخ ابو محمد عبد الله بن علی بن موسی جونی
ملقب بنجفی قدس سره میفرمود شاهدی میدهیم بر آنمعنی که در زمین عجم پیدا خواهد شد مردی صاحب کرامات

عظیمه و قبول تام نزد کافه انام خواهد گفت قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله و جمیع اولیاے
وقت گردنهای خود را زیر پای مبارکش نهند و زمانه بوجود شریفش مشرف گردد و بینندگان جمال
با کمالش بانواع انتفاع بهره مند شوند و میفرمایند که چون شیخ عبد القادر وقت شباب در شهر بغداد
در قلمینانه بخدمت تاج العارفین شیخ ابو الوفا تشریف می آوردند بمجرد دیدنش برمی خاست
و به حضار مجلس خطاب میکرد و برخیزید برای ولی خدا و گاه بجهت استقبال او قدمی چند پیش رفت
و ملاقات می نمود و همواره تاکید می فرمود بجهت تعظیم وی رضی الله عنه هر کسی را که تقصیر می کرد
در تعظیم وی هرگاه اینهمه اهتمام بشان شریفش بر مردم ظاهر شد. یاران تاج العارفین از وجه
آن سوال کردند گفت مر این جوان را عروجی ست مقرری هرگاه وقت آن رسد همه خاص و عام
محتاج او شوند و گویا که می بینم او را میفرماید در شهر بغداد علی رؤس الاشهاد قدمی هذه علی رقبة
کل ولی الله پس اولیای زمانه گردنهای خود زیر پای او میگذارند زیرا که وی قطب همه جا بود
پس هر که دریابد آن وقت را لازم گیرد خدمتش را و میفرمایند که سوال کرده شد از شیخ عقیل که قطب
این وقت کدام ست فرمود که قطب این زمان در مکه مختفی ست کسی وی را نمی شناسد مگر اولیاے
کمل و نزدیک ست که مردی عجمی شریف النسب در عراق ظهور کند و مردم بسیار از وی مستفید شوند
در بغداد و کرامات او آشکارا شود بر خاص و عام و آن قطب وقت خود باشد متکلم شود باین کلام
قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله پس اولیای زمانه گردنهای خود را زیر قدمش نهند و اگر دریابم
من آن زمانه را من نیز چنان کنم و آن مردیست بر که کرامات او را التصدیق خواهد کرد نفع عظیم خواهد داشت
و میفرمایند که روزی از جماعت درویشان بخدمت علی بن وهب قدس سره رسیدند شیخ پرسید از کجا
می آیید درویشان گفتند از عجم فرمودند از کدام شهر عرض کردند از جیلان فرمودند مقرر کرده است
خدای تعالی که روشن گرداند خدای تعالی عالم را بظهور شخصی از شما قرب و منزلت داشته باشد. بوی عزاسمه
نامش عبد القادر خواهد بود مولدش عراق متکلم خواهد شد در بغداد باین قول قدمی هذه علی رقبة
کل ولی الله و همه اولیای زمانه اعتراف نمایند بفضل وی رضی الله عنه و میفرمایند که شیخ ابو النجیب
عبد القاهر سهروردی قدس سره فرمود که شیخ عبد القادر روزی در صحبت شیخ حماد دباس قدس سره
بزانوی ادب نشسته بودند بعد برخاستن شنیدم شیخ حماد را که میفرمود مر این عجمی را قدمی
خواهد بود که بالای گردن اولیای زمانه او نهاده شود و مامور شود از جناب حق سبحانه و تعالے
که بگوید قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله بمجرد گفتن این قول رقاب اولیاے عصر

در زیر اقدامش گذاشته آید و میفرمایند که فرمود شیخ ابو العلاء بن عبد الوهاب و شیخ ابو الفتح نصر بن
رضوان بن مروان دارانی فردوسی حنبلی مقری که خبر داد مرا ابو سعید عبد الله بن محمد بن هبة الله
بن علی بن مطهر بن ابی عصرون تمیمی شافعی باینکه در عنفوان شباب بشهر بغداد جهت طلب علم
در آمدم و در اشتغال علوم و زیارت صلحا ابن سقا را رفیق خود داشتم دران زمان عزیزے
بود ملقب بغوث بعض اوقات از نظر مردم مختفی می شد و باز احیان ظاهر می گشت پس من
و ابن سقا و شیخ عبد القادر جیلی قصد زیارت آن غوث نمودیم و در اثناء راه ابن سقا گفت
از غوث مسئلہ می پرسم که از جواب آن عاجز آید این ستمند بر زبان راند که از وی مسئلہ می پرسیم
ببینم که چه میفرماید شیخ عبد القادر گفت پناه میخواهم خدا را از اینکه سوء ادب نمایم و در پیشگاه وی بدین
سوالات پیش آییم بلکه انتظار برکات انفاس شریفش دارم و هرگاه ما هر سه در مکان آن غوث رسیدیم
ایشان را نیافتیم ساعتی انتظار نمودیم ناگاه دیدیم که بمکان خود نشسته اند بطرف ابن سقا
نگاه غضب آلود کرده فرمودند که افسوس ست مر ترا ای ابن سقا از من سوال خواهی کرد
مسئله که از جواب آن عاجز آیم مسئله که در خاطر داری اینست و جوابش چنین حیف که نار کفر در
تو شعله میزند پس ازان بمن خطاب کرد ای عبد الله از من سوال میکنی مسئله و میخواهی که جواب
آن از من شنوی مسئله مخطوره تو اینست و جوابش چنین جزاء سوء ادب تو همین است
که ترا غریق دنیای دنی ساختم پس تر توجه بشیخ عبد القادر نمود و اکرام کرد و نزد خود نشاند و گفت
بحسن ادب تو خدا و رسول از تو راضی شد و چنان نستی که می بینم ترا در بغداد بالای کرسی بر ملا متکلم
باین کلام قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله و گویا می بینم که همه اولیا گردنهاے خود را زیر
قدم تو نهاده اند پس آن غوث از نظر ما غائب شد من بعد هیچکس او را ندید و آنچه خبر داده بود
همچنان بظهور آمد امارات قطبیت شیخ عبد القادر آناً فاناً افزودن شد بحدیکه خاص و عام
بفضل وی مقر گشتند و بکلام مذکور متکلم گردید و ابن سقا بفضیلت علوم ظاهری شهره آفاق
گشت و بحسن تقریر و قوت تحریر بر علماء زمانه غالب آمد هیچکس در هیچ علم در مناظره با وی برابر نشد
خلیفه وقت او را طلب داشته ایلچی خود کرده بطرف ملک روم فرستاد بادشاه روم بفصاحت
و بلاغت و جامعیت او متعجب شده همه علماے نصاری را حاضر گردانید و مناظره با او درمیان
آورد و عاقبت همه را ساکت گردانید درین اثنا بحکم قضا دختر زیبا از ان ملک روم بنظر ابن سقا
درآمد عاشق او شد و در پیشگاه ملک خطبه نکاح او نمود بادشاه گفت اگر دین نصارا قبول کنی

ونصرانی شوی چنان کنم ابن سقا دین نصاری قبول کرد و دختر بادشاه را در نکاح خود در آورد
پس یاد کرد کلام غوث را و دانست که بلای همان سو برادب ست و بنده شمند بدمشق در آمدم
سلطان نور الدین شهید بزبردستی مرا متولی اوقاف گردانید و دنیا بمرتبه کمال بمن رو آورد
قول غوث را در حق خود مطابق یافتم - ومخفی نماند که صاحب بهجة الاسرار بسند متصل میفرماید
که بسیاری از مشائخ عراق در مجلس قول شریف حاضر بودند مانند شیخ علی بن هیتی وشیخ بقا
بن بطو و ابو سعید قیلوی وشیخ موسی بن ماهین زولی وشیخ ابو النجیب عبد القاهر بن
عبد الله سهروردی وشیخ ابو الکرم وشیخ ابو العباس احمد بن علی جوسقی صرصری وشیخ
ماجد کردی وشیخ ابو الحکم ابراهیم بن دینار نهروانی وشیخ ابو عمر عثمان بن مرزوق قرشی
وشیخ مکارم اکبر وشیخ مطر وشیخ جاکیر وشیخ خلیفه بن موسی اکبر وشیخ صدقه بن محمد بغدادی
وشیخ یحیی بن محمد دوری مرتعش وشیخ ضیاء الدین ابراهیم بن ابو عبد الله بن علی جونی
وشیخ ابو عبد الله بن محمد ربانی قزوینی که اینهمه بزرگان همان روز در بغداد تشریف آورده بودند وشیخ
ابو عمر عثمان بن مرزوه بطایحی وشیخ قضیب البان موصلی وشیخ ابو العباس احمد بقلی مشهور بیمانی
وشیخ ابو العباس احمد بن علی مغربی وشیخ عبد الله محمد بن احمد مشهور بنحاص وشیخ ابو عمرو
عثمان بن احمد عراقی مشهور بشکوکه که ایشان را از رجال الغیب می شمردند وشیخ سلطان
بن احمد مزین وشیخ ابو بکر بن عبد الحمید سمنانی مشهور بختیاری وشیخ ابو العباس احمد بن استاد
شیخ ابو محمد بن عیسی مشهور بکوسیج وشیخ مبارک بن علی حمیلی وشیخ ابو البرکات بن معدان
عراقی وشیخ عبد القادر بن حسن بغدادی وشیخ ابو المسعود احمد بن ابو بکر حریمی عطاری وشیخ
ابو عبد الله محمد بن ابو المعالی بن فائده اوانی وشیخ ابو القاسم عمر بن مسعود بزار وشیخ
شهاب الدین عمر بن محمد سهروردی وشیخ ابو الثنا محمود بن عثمان نقال وشیخ ابو حفص عمر
بن ابو نصر غزال وشیخ ابو محمد حسن فارسی پسر بغدادی وشیخ ابو محمد علی بن ادریس یعقوبی
وشیخ ابو حفص عمر کیمالی وشیخ عباد بواب وشیخ مظفر جمال وشیخ ابو بکر حمامی مشهور بمزین
وشیخ جمیل وشیخ ابو عمر عثمان وشیخ ابو الحسن جوسقی مشهور بابی عجاوشیخ ابو محمد عبد الحق
حریمی وقاضی ابو یعلی محمد بن محمد فراء وغیر آنها رضی الله تعالی عنهم حضرت شیخ عبد القادر
بتوجه قلب از راه صحو نه از راه گذر غفلت بحضور جماعت مذکورین میفرمود قدمی هذه علی
رقبة کل ولی الله پس شیخ علی بن هیتی بر زینه کرسی برفت وقدم شریفش بر گردن خود نهاد

وهم حضار مجلس چنین کردند وهم بسند متصل مذکورست هرگاه که این مقوله شریفه از زبان گوهرفشان
صادر شد درانوقت تجلی خاص پروردگار بر دل مبارک ایشان ظهور داشت واز جناب مقدس
حضرت رسالت خلعتی خاص بر دست ملائکه مقربین بجهت ایشان رسید وپوشانید خلعت مذکور
بحضور جمیع اولیاء متقدمین ومتاخرین بعضی بارواح وجمعی باجساد وهمه فرشتگان ورجال الغیب
صف کشیده بودند ودر هوا بحدیکه ستر کرده بودند افق را وولی بعدی زمین نماند مگر منحنی ساخت گردن خود را
جوهر در کشف الآثار مذکورست بسند متصل که حضرت محبوب سبحانی میفرمودند که درحالت سیاحی
بر قدم تجرید بست وپنج سال درصحراها وویرانهای عراق بعبادت مشغول بودم وچهل سال نماز صبح را
بوضوء عشا گذاریدم وبست وپنج سال بعد فراغ از نماز عشا بیکپا استادم ودست خود را در میخی
که درون دیوار محکم ساخته بودم می آویختم تا خواب غلبه نکند وشروع بتلاوت قرآن مجید می نمودم
تا وقت صبح ختم کلام الله می کردم ودر زمین حرم بجهتی پانزده سال اقامت نمودم بنابرآن آن برج
به برج عجمی ملقب گردید آنجا با جناب خداوند تعالی عهد کردم که چیزی نخورم تا آنکه خورانده نشوم ونیاشامم تا آنکه آشامیده نشوم
پس چهل روز برمن گذشت که هیچ نخوردم ونیاشامیدم بعد اربعین مردی با خود طعام آورد وپیش من بگذاشت وآن
نفر غائب شد از سینه خود آوازی شنیدم که کسی فریاد از گرسنگی میکند التفات نه نمودم درین اثنا شیخ ابوسعید مخزومی آواز مذکور
شنیده برمی آمد پرسید یا عبد القادر چه آوازیست گفتم این اضطراب نفس است لیکن روح باطمینان ووقار
با مولای خود است شیخ گفت بیا همراه من در رفتند بدل گفتم ازینجا بی امر الهی بر نمی آیم درین حال خضر
در رسید وگفت برخیز وبخانه ابوسعید مخزومی در آ روانه گشتم دیدم شیخ ابوسعید بر سر دروازه خود ستاده
انتظار من میکشید مرا در خانه برد وآنجا طعام مهیا داشت بدست خود مرا سیر خورانید وخرقه بمن پوشانید
وچندی بخدمتش مشغول ماندم وپیش ازین واقعه درحالت سیاحی شخصی برمن نازل شد وگفت
آیا رغبت صحبت داری گفتم آری گفت اینجا بنشین تا که معاودت کنم پس یک سال غائب بود
بعد ازان تشریف آورد وساعتی با من نشست وباز وقت رفتن فرمود که اینجا رانگذاری تا من
نیایم پس سال دیگر گذشت ودرهمان مکان پیش من آمد ولحظه صحبت داشت وو داع شد وگفت
زنهار ازینجا نخواهی رفت پس بعد سال تمام معاودت فرمود وقرص نان وقدح شیر با خود آورد
وگفت من خضرام بموجب حکم جناب الهی همراه تو بخورم پس باهم تناول کردیم بعد ازان گفت برخیز
ودر بغداد درآ پس همراه خضر داخل بغداد شدم مردم ازان حضرت پرسیدند که تا سه سال وجه قوت
مبارک از کجا بود فرمودند آنچه مردم ناکاره دانسته بر زمین می انداختند آنرا برداشته قوت می کردم

جوہر جناب مستطاب متصرف فی الکونین غوث الثقلین ہمیشہ نماز صبح را بوضو عشا میگذارد
وہر گاہ وضو می شکست ہمان ساعت راست میکرد و دو رکعت نفل می نمود و بعد از فراغ عشا بخلوت
می نشست و ہیچکدام را مجال آن نبود کہ آنجا رود و اول شب نماز کم میخواند و تا گذشتن ثلث اول شب
ذکر این اسامی نمود المحیط العالم الرب الشہید الحسیب الفعال الخلاق الخالق البارئ
المصور و در اثنا ذکر گاہی لاغر می گشت و گاہی فربہ و برخی در ہوا می پرید بحدیکہ از نظر غائب می شد
بعد ازان بر دو پا می استاد و نماز می گذارد و تلاوت قرآن می نمود تا ثلث دوم تمام می شد
و بود آنحضرت کہ طول میکرد در سجدہ و می چسپانید روی خود را بزمین پس متوجہ بقبلہ می نشست و
مراقبہ و مشاہدہ می نمود تا نزدیک طلوع صبح صادق پستر بدعا و زاری و تذلل مشغول می ماند
و درین حال نور حضرت ذو الجلال سر و پای او در میگرفت بحدی کہ از نظر غائب می گشت و دیدہ ہا
از دیدنش خیرگی می نمود و آواز می رسید کسی میگوید السلام علیکم و آنحضرت می گفت و علیکم السلام
بعد ازان بجہت نماز صبح بیرون تشریف می آوردند چنین مذکور ست در بہجت الاسرار۔ بعد از
نماز عشا شب شنبہ ہشتم یا نہم ماہ ربیع الآخر سنہ پانصد و شصت و یک ہجری وفات یافت پس
مدت عمر شریف بنا بر اختلاف در سن ولادت یا نود سال و ہفت ماہ و نہ روز یا ہشتاد و نہ سال
و ہفت ماہ و نہ روز ست و بعضی یازدہم ربیع الآخر و بقولے سیزدہم و بروایتی ہفدہم گفتہ چنانچہ
در بغداد شریف روز عرس شریف ہفدہم ربیع الثانی و در ہندوستان یازدہم ماہ مذکور ست ۔
جناب حق سبحانہ و تعالی با آنحضرت وعدہ کردہ است ہر کہ ببغداد در آید و زیارتش نکند مسلوب الحال گردد
از آنحضرت پرسیدند از سال مولد شریف فرمودند کہ بتحقیق یاد ندارم لیکن در بغداد سنہ وفات
رزق اللہ تمیمی داخل شدم و عمرم در ان اوان ہژدہ سال بود و وفات ابو محمد رزق اللہ تمیمی
بن عبد الوہاب بن عبد العزیز بن حارث بن اسد در سنہ چہار صد و ہشتاد و ہشت ست پس
سال تولد آنجناب باین حساب چہار صد و ہفتاد می شود ۔ کشف الآثار

جوہر در بہجت الاسرار مذکور ست کہ حضرت غوث الثقلین در مدرسہ شریفہ مشغول بوعظ بودند
کہ باران شدید اقطار عالم را محیط شد و بر اہل مجلس تفرقہ نمود آنحضرت رو بآسمان کرد و گفت
من جمع می کنم و تو پراگندہ می سازی ہنوز فرمودن باران از سر مجلس وعظ منقطع گردید و ہمہ جا
می بارید و در بعض سالہا آب دجلہ طغیانی نمود بحدی کہ نزدیک بود کہ بغداد غرق شود و بس ساکنان
شہر در پیشگاہ اقدس حضرت شیخ محی الدین استغاثہ نمودند پس آنجناب نیزہ بدست مبارک خود

گرفتہ بر سر دجلہ تشریف آوردو بر کنارۂ آن بر منتہاے آب نیزہ بزد و فرمود تا ہمین جا باش پس ہمان وقت
آب کم شد و بر حالت اصلی عود نمود - ہر گاہ جملہ اطبا در علاج مریضے بعجز و قصور اعتراف می نمودند آنرا
در پیشگاہ مقدس آنحضرت حاضر می کردند آنجناب دست مبارک بر بدنش می مالید و دعا میکرد فی الفور
بیمار بصحت بدن از پیشگاہ بعافیت بخانہ خویش مراجعت می نمود فرشتگان آسمان با آنحضرت در مقام اوتاد
آنحضرت عہد گرفتہ از اولیاء عصر خود کہ بے اذن شریف او تصرف در باطن و ظاہر ہیچکس ننمایند
آنحضرت کسی ست کہ مر اوراست کلام در حضرت قدس باذن اللہ تعالےٰ و آنجناب از جملہ آنست
کہ تصرف می کنند در اکوان بعد موت چنانچہ می نمودند در اعیان پیش از موت خود —
بدانکہ حضرت محبوب سبحانی قدسنا اللہ تعالےٰ بسرہ العزیز کفیل گشتہ اند برائے مریدان
خویش تا روز قیامت کہ ہیچکدام یکی از انہا نمیرد مگر بر توبہ و از جناب عزت در حق آنحضرت بشارت
کہ مریدان ایشان و مریدان مریدان ایشان تا ہفت واسطہ داخل بہشت شوند مقصود آنست
کہ مریدان ایشان بلا واسطہ و بواسطہ تا روز قیامت داخل شوند و حضرت محبوب سبحانی میفرمایند
کہ من کفیل و ضامنم برای مریدان خود تا ہفت واسطہ اگر بحال مریدمن نقصانی در مشرق رو یابد
من در مغرب جبر نقصان او کنم و از جانب پروردگار خود مامورم باینکہ مریدان خود را از روی حال
و مرتبہ نگاہبانی می کنم و حافظ باشم پس خوشی باد مر کسی را کہ دیدہ است مرا یا دیدہ است کسی را کہ
او دیدہ است مرا یا دیدہ است کسی را کہ دیدہ است آن کس را کہ دیدہ است بنیندہ مرا و افسوس بر
کسی کہ نہ دیدہ است مرا - و فرمودند محبوب سبحانی کہ نامہ طویل بقدر مد نظر بمن عطا شد و در ان نامہ
نامہاے مریدان و منتسبان من تا روز قیامت ثبت کردہ بودند و فرمان آمد کہ ہمہ را بواسطہ تو
بخشیدم و مالک کہ دربان دوزخ ست از و پرسیدم ہیچ یکے از یاران من اینجا داخل ست گفت قسم
بعزت خداوند کہ دست من بمریدان تو ہرگز نمی رسد و میان من و مریدانت بُعد زمین و آسمانست
اگر مرید من جید نباشد من جیدم قسم بخداوندی خدا کہ ہرگز از پیشگاہ عزت جدا نشوم تا آنکہ مرا با ہمہ
مریدان بہ بہشت نفرستند - و فرمودند ہر کہ بمن منتسب شود حق تعالےٰ قبول فرماید توبہ او را ہر چند بر سبیل
مکروہ باشد از جملہ اصحاب من ست حق تعالےٰ وعدہ کردہ است کہ اصحاب ترا و محبان ترا و اہل مذہب
ترا داخل بہشت گردانم و فرمودند ہر مسلمان کہ بر مدرسہ من عبور نماید در قیامت در عذابش تخفیف کردہ شود
جوہر در کشف الآثار منقول ست از شیخ محمد بن ابو الفتح ہروی سیاح کہ فرمود روزی در
خدمت شریف حضرت محبوب سبحانی استادہ بودم کہ حاجت تغوط زدن بر من غلبہ کرد آب

برزمین انداختم و ازین حرکت نهایت خجالت کشیدم حضرت محبوب سبحانی فرمودند ای محمد ترا باک نیست من بعد این حاجت بشری از تو مندفع گردید پس هشتاد و سه سال گذشت که حاجت تف زدن یا بینی فشردن همین عارض نگشت و اول کسی که خلعت خادمیت آنجناب در بر پوشیده آنحضرت بود

جوهر در کشف الاثارست روزی زنی بجناب محبوب سبحانی پسر خود را همراه آورده عرض نمود که این پسر را سخت تعلق و نهایت شیفتگی با آنجناب ست آنجناب پسر را بمجاهده و سلوک طریق سلف مشغول نمود بعد چندی مادرش برای دیدن پسر آمد دید که نان جو می خورد و نهایت لاغر شده پس با آنجناب آمد دید همین زمان از تناول طعام فارغ شده اند و استخوانهای ماکیان بر طبق موجودست زن فریاد بر آورد آنجناب دست مبارک بر استخوانها نهاد و فرمود برخیز پس ماکیان برخاست و آواز کرد پس زن را فرمود هرگاه پسر تو باین مرتبه رسد هر چه خورد مضایقه نیست در روزی غلیواز بالای مجلس شریف می پرید و باواز سخت فریاد می نمود چنانچه موجب تشویش جمیع حاضران مجلس عالی گردید فرمود ای باد سر این غلیواز جدا کن پس سرش در گوشه مجلس بیفتاد و بدنش در گوشه دیگر پس آنجناب از کرسی فرود آمدند و غلیواز مرده را بدست مبارک گرفت و گفت بسم الله الرحمن الرحیم غلیواز زنده گشت ـــ

جوهر حضرت باعظمت خواجه خواجگان وارث الانبیاء والمرسلین نائب رسول الله فی الهند خواجه معین الحق والشرع والدین حسن سنجری قدسنا الله تعالی بسر کہتم حضرت سلطان المشائخ می فرمودند چون حضرت خواجه در اجمیر شریف تشریف آوردند پتهورا مالک ملک هند در اجمیر شریف بود چون حضرت خواجه در اجمیر شریف سکونت ساخت پتهورا و مقربان او را دشوار آمد و چون عظمت و کرامت حضرت خواجه معائنه کردند مجال دم زدن نبود مسلمانی بود از پیوستگان حضرت خواجه پتهورا آن مسلمان را ایذا رسانیدن گرفت آن مسلمان بخدمت حضرت خواجه التجا کرد حضرت خواجه در باب او بر پتهورا شفاعت سخنی گفت پتهورا فرمان حضرت خواجه قبول نکرد چون این سخن بسمع مبارک حضرت خواجه رسانیدند بر لفظ مبارک رفت که پتهورا زنده گرفتیم و دادیم بلشکر اسلام همدران ایام لشکر سلطان معزالدین سام از غزنین رسید و پتهورا مقابل لشکر اسلام شد و بدست سلطان زنده افتاد در مملکت هندوستان همه کافران دعوی انا ربکم الاعلی می کردند بوصول قدم مبارک حضرت خواجه ظلمت این دیار بنور اسلام روشن و منور گشت آنجا که بود نعره و فریاد مشرکان اکنون خروش نعره الله اکبر است و ران شب که حضرت خواجه نقل نموده اند فرمودند چند بزرگ حضرت سید عالم

صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم را در خواب دید که میفرمودند دوست خدا تعالی معین سنجری
خواهد آمد باستقبال او آمده ام و چون حضرت خواجه نقل فرمودند در پیشانی مبارک نبشته پیدا شد
حبیب الله مات فی حب الله و نقل حضرت خواجه در روضه متبرکه در اجمیر شریف است
و خاک پاک مزار حضرت خواجه دوای دل دردمندان است - حضرت خواجه خواجگان
معین الحق والدین حسن سنجری قدسنا الله تعالی بسرهما می فرمودند که علامت شناختن
حق تعالی گریختن از خلق است و خاموش بودن در معرفت و می فرمودند که چون ما از
پوست بیرون آمدیم و نگاه کردیم عاشق و معشوق و عشق یکی دیدیم یعنی در عالم همه یکیست و میفرمودند
که حاجیان بقالب گرد خانه کعبه طواف کنند فاما عارفان بقلوب گرد عرش و حجاب عظمت
طواف کنند و لقا خواهند. می فرمودند مدتی گرد خانه کعبه طواف کردم فاما این زمان خانه کعبه گرد من
طواف می کند. و میفرمودند که مرید مستحق اسم فقر وقتی گردد که در عالم فانی باقی بماند پرسیدند که مرید تائب
کی گردد فرمودند آن زمان که فرشته زلت بیست سال بر وی هیچ گناهی ننویسد و میفرمودند که نشان اهل
محبت آنکه مطیع باشی و بترسی که نباید که براند و میفرمودند که علامت شقاوت آنکه معصیت کنی و امید
داری که مقبول خواهم شد و میفرمودند هر که این سه خصلت باشد در حقیقت بدان که خدای تعالی
او را دوست میدارد اول سخاوتی چون سخاوت دریا دوم شفقتی چون شفقت آفتاب سوم
تواضعی چون تواضع زمین و میفرمودند که متوکل بحقیقت آنست که رنج و محنت خود را از خلق برگیرد

جواهر حضرت شیخ سیف الدین باخرزی قدس سره محبوب ترین خلفاء حضرت شیخ نجم الدین کبری
بودند اکثر بسماع مشغول بودی صاحب نفحات قدس سره فرموده که حضرت ایشان بعد تحصیل و تکمیل
علوم بخدمت شیخ نجم الدین کبری آمده تربیت یافت و در اوائل حضرت شیخ ایشان را بخلوت
می نشاندند در اربعین دوم بر در خلوت وی آمد و از انگشت مبارک خود در خلوت وی را بزد و آواز داد
که ای سیف الدین منم عاشق مرا غم ساز وار است . تو معشوقی ترا با غم چکار است + برخیز و بیرون آی آنگاه
دست وی را گرفت و از خلوت بیرون آورد و بطرف بخارا روانه گردانید وی صاحب ولایت آن دیار بود
امام عبدالله یافعی گفت که روزی حضرت شیخ با اصحاب در سماع مشغول بود که قاضی صدر الشریعت
قاضی شهر بخارا که بر سماع شیخ انکار داشت چوب در دست گرفته بمنزل شیخ درآمد شیخ بقوالان گفت
فرمود همه ساکت شدند لیکن آلات سماع چون دف و نی نغمات بی مدد مغنی از آنها پیدا شد قاضی با
اصحاب خود بدست شیخ توبه کرد و تا پاسی از شب گذشته بود که بزرگی صوفی پوشیده و سیب بدست گرفته

بیامد روی بر زمین آورد و سیب بدست شیخ داد و او آنرا بو کرد و جان بجانان تسلیم نمود
در کوی تو عاشقان چنان جان بدهند + کانجا ملک الموت نگنجد هرگز + آرامگاه بخارا - مراة الاسرار

جوهر خواجه قطب الدین بختیار کاکی قدس الله سره ابن کمال الدین احمد بن موسی
قدس الله سره - اوش قصبه ایست در ماوراء النهر و بعضی گویند که اوش در دیار فرغانه است و القاب
وی کاکی و بختیار بود وی مرید و اعظم خلیفه خواجه بزرگ معین الحق والدین چشتی ست رحمة الله علیه
وی قطب عالم و پیشوای بنی آدم بود در مقام ترک و تجرید قدمی راسخ داشت و در ریاضات
و مجاهدات بی نظیر وقت بود و در بیان نکات حقائق و توحید همتا نداشت و در استغراق
فنای احدیت میان مشائخ کبار ممتاز بود و در سیر العارفین می آرد که خواجه قطب الاسلام
در قصبه اوش متولد گشت یکنیم ساله بود که پدرش خواجه کمال الدین احمد از سر در گذشت مادری
صالحه پاک دامن داشت که پرورش می نمود چون قریب به پنج سالگی رسید براه همسایه پیش
معلمی فرستاد در میان راه پیری نورانی باوی ملحق گشت و از کمال شفقت و مهربانی دست
خواجه قطب الاسلام بگرفت و پیش شیخ اباحفص معلم برد که وی بکمالات انسانی آراسته بود
و باوی گفت که این کودک را نیک تعلیم کن که یکی از اولیای کبار گردد و در زمرهٔ مشائخ نامدار
مشهور شود شیخ اباحفص بدل و جان قبول نمود چون آن پیر رفت معلم مذکور را خواجه پرسید
که این پیر را می شناسی گفت نی فرمود این خضر علیه السلام است که تعلیم ترا بمن حواله نمود شیخ
نصیر الدین محمود اودهی قدس سره در خیر المجالس میفرماید که از برکت صحبت مولانا اباحفص رحمة الله
علیه خواجه قطب الدین را بسی تهذیب اخلاق ظاهر و باطن و آداب شریعت و طریقت بحصول
انجامید و به معاملات دینی و حالات یقینی ظاهر و باطن او آراسته گشت چنانکه یک ساعت از
ریاضات و مجاهدات نیاسودی و شبانروزی دویست و پنجاه رکعت نماز بانیاز میگذاردی و
پیوسته بحق تعالی مشغول بودی بعد از ان در شهر بغداد به مسجد امام ابو لیث سمرقندی حضور
شیخ شهاب الدین سهروردی و شیخ اوحد الدین کرمانی و شیخ برهان الدین چشتی و شیخ محمد صفهانی
بشرف ارادت خواجه بزرگ معین الحق والدین چشتی قدس سره فائز گردیده و بسبب کمال مهربانی
و تلطف خواجه بزرگ در اندک ایام سیر و سلوک را تمام کرده بمقام استاد رسید و از شرف خرقه
خلافت خواجه بزرگ بهره مند گشت چنانچه در اکثر کتب این سلسله ذکر افتاده است که خواجه
قطب الاسلام هژده ساله بود که بشرف ارادت خواجه بزرگ در آمد و در سن بست سالگی مرمیان

صادق الاخلاص را تربیت کما ینبغی می نمود در سیر الاولیاء از سلطان المشائخ نقل می کند که خواجه
قطب الاسلام وقت خفتن هر شب سه هزار بار صلوة گفتی بعد از ان خواب کردی چون در اواخر
متاهل گشت بسبب تزویج سه شب صلوة نه گفت یکی از مریدان وی احمد رئیس نام حضرت رسالت پناه
صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم را بخواب دید فرمود سلام من به بختیار کاکی برسان و بگو که
هر شب تحفه که بر من میفرستادی میرسیدی سه شب ست که نمی رسد چون وی از خواب بیدار شد
پیغام بخواجه رسانید خواجه قطب الاسلام همان شب و زمان زنی که خواسته بود پیش طلبیده و
مهر او بدو تسلیم کرده او را بگذاشت بعد از ان متوجه جانب هندوستان گشت چون در ملتان رسید
شیخ بهاء الدین زکریا قدس سره را بخدمت وی محبتی وافر واقع شده و شیخ جلال الدین تبریزی
قدس سره نیز دران ایام در ملتان تشریف داشت میان هر سه بزرگ صحبت گرم با راحت واقع شد
در سیر الاولیا از سلطان المشائخ نقل میکند که وقتی خواجه قطب الاسلام و شیخ بهاء الدین زکریا
و شیخ جلال الدین تبریزی باهم در ملتان بودند که لشکر کفار زیر پای حصار ملتان رسید چنانچه
قباچه بیگ والی ملتان بجهت دفع ملاعین بخدمت این بزرگان درخواست نمود خواجه
قطب الاسلام تیرے بدست قباچه داد و فرمود این تیر جانب لشکر کفار بیندازد همچنان کرد چون
روز شد هیچکس از کفار نمانده بود و حضرت گنج شکر اول مرتبه در ملتان بخدمت خواجه قطب الاسلام
بهره مند گشته است چنانچه مفصل در ذکر حضرت گنج شکر نوشته است پس خواجه قطب الاسلام بعد
از چند روز از ملتان متوجه حضرت دهلی گشت چون در شهر دهلی رسید سلطان شمس الدین مقدم
او را سعادتمندی خود دانسته از کمال اخلاص و ارادت صادق بخدمتش پیوست و در هفته یکبار
برای زیارت می آمد و شیخ جمال الدین محمد بسطامی که دران ایام شیخ الاسلام دهلی بود چنانکه
کمالات وی را سلطان المشائخ در کتاب فوائد الفواد ذکر کرده است او را تمام اخلاص و اعتقاد
بخدمت خواجه پدید آمد و حضرت شیخ محمد عطاء المعروف بقاضی حمید الدین ناگوری را در
خطه بغداد بخدمت خواجه قطب الاسلام اتحاد و اعتقاد وافر بود در اینجا چند چندان بظهور پیوسته
و قاضی حمید الدین ناگوری بکمال صدق و صفا اکثر اوقات و اغلب ساعات در صحبت خواجه
می بود و بعضی اوقات هر دو بزرگ باهم مسافرت نیز میکردند چنانچه از خواجه قطب الاسلام در سیر الاولیا
منقولست که وقتی من و قاضی حمید الدین ناگوری مسافر بودیم چون بکرانه دریا رسیدیم گرسنگی در ما
اثر کرد ناگاه گوسفندی از عالم غیب و دو نان جوین در دهن گرفته پیدا شد و نانها را پیش ما نهاده

بازگشت ما آن را تناول کردیم و ساعتی از این حال گذشت کژدمی کلان نزدیک دریا رسید و خود را در آب انداخت
گذارا شد ما در تامل شدیم که درین حکمتی خواهد بود ما نیز دنبال وی می گردیم پس دست بدعا بردیم بفرمان
حق سبحانه و تعالی دریا دو شق شد و زمین خشک پیدا آمد چون آن روی دریا رفتیم زیر درختی مردی را
خفته دیدیم و ماری قریب رسیده بود که او را هلاک گرداند آن کژدم از جا بر جست و مار را هلاک کرد
و از پیش ما ناپیدا شد ما نزدیک شدیم که آن مرد را دریابیم که بزرگ کسی خواهد بود دیدیم که مستی
خراب قی کرده افتاده بود ما شرمنده شدیم که این مرد چنین بی فرمانی میکند و حق تعالی چنین نگاهبانی
می نماید هاتفی آواز داد که ای عزیزان اگر ما همین صالحان و پارسایان را نگاه بداریم عاصیان و
گناهگاران را که نگاه دارد و همدرین بودیم که آن مرد بیدار شد کیفیت حال با وی گفتیم شرمنده
گشت و از آن فعل توبه کرد و یکی از واصلان حق شد آنگاه خواجه قطب الاسلام بر لفظ مبارک
راند که ای درویش چون وقت در آید نسیم لطف وزیدن گیرد صد هزار خراباتی را صاحب
سجده گرداند و اگر باد نسیم قهاری وزد صد هزار سجاده نشین را براند و بخرابات افگند و هم در
سیر الاولیاء و در سیر العارفین می نویسد که چون خواجه قطب الاسلام در دهلی متوطن گشت
تمام اکابر و اشراف و جمیع خلائق یکبارگی عاشق و فریفته روش و سیرت او گشتند و همدران ایام
شیخ بدر الدین غزنوی بشرف بیعت و خرقه او مشرف گشت و عمر عزیز در خدمتش گذرانید چنانکه
پیشتر نوشته آید من بعد خواجه قطب الاسلام عریضه متضمن به اشتیاق و از کمال حراق بخدمت
سلطان الآفاق خواجه بزرگ معین الحق والدین قدس سره بجانب حضرت اجمیر ارسال داشت
که اگر به بشارت اشارت مسرور فرمایند شرف قدمبوس که سعادتمندی دارین است حاصل نموده آید
خواجه بزرگ در جواب نوشت المرء مع من احب معتبر است قرب جانی با بعد مکانی مانع نیست
خود بسلامت همانجا باشد انشاء الله تعالی بعد از چندگاه بارادت حضرت اله همدران طرف توجه
نموده خواهد شد پس ناچار باشارت آن پیر بزرگوار متوجه بدان دیار نگشت و همدران زمان
شیخ الاسلام جمال الدین بسطامی وفات یافت سلطان شمس الدین خواست که شیخ الاسلامی
شهر و دیار دهلی بحضرت خواجه قطب الاسلام تفویض نماید حضرت ایشان اصلا ملتفت نگشتند
بعد از آن شیخ نجم الدین صغری را شیخ الاسلام گردانید و پیش از منصب شیخ الاسلامی روشی
نیک و اخلاقی پسندیده داشت بعد از آنکه دنیای دون برو اقبال نموده از تنگی حوصله
بحال خود نماند و سلطان شمس الدین را که مع جمیع اکابر و اشراف بخدمت قطب الاسلام

حلقه بگوش اعتقاد وی درگه حضرت بخشش آورد اتفاقاً همان ایام خواجه بزرگ معین الحق والدین از
اجمیر بدهلی تشریف آوردند و در منزل خواجه قطب الاسلام نزول فرمود وی را دولت عظیم روی نمود
دوگانه شکرانه حضرت صمدیت ادا فرمود خواست که سلطان شمس الدین را خبر کند خواجه بزرگ
منع فرمودند که من محض برای دیدن تو آمده ام از دو سه روز بیش نخواهم ماند ولیکن جمیع خلائق
شهر دهلی و اطراف آمده بشرف خدمت خواجه بزرگ بهره مند شدند مگر شیخ نجم الدین صغری
بدیدن خواجه بزرگ نیامده باوجودیکه پیش ازان در دیار خراسان بخدمت خواجه بزرگ اعتقاد
بسیار داشت ازانجا که کمال اخلاق و فروتنی شیوه بزرگان این خاندان ست خواجه بزرگ خود
بخانه شیخ نجم الدین صغری رفت او در ساختن عمارت بی بنیاد مشغول بود بخدمت خواجه بزرگ
نیک بسرگرم ملازمت نبود آنگاه خواجه بزرگ فرمود که ای نجم الدین ترا چه پیش آمد مگر این شیخ الاسلامی
ترا متغیر ساخته است وی سر از شرمندگی فرو کرده گفت که من همان مخلص و معتقد. ولیکن شما
مریدے را در شهر گذاشته اید که شیخ الاسلامی مرا هیچ نمی پرسد خواجه بزرگ ازین کلمه تبسم کرده
فرمود که خاطر جمع دار من این مرتبه بابا قطب الدین را همراه خود میبرم پس خواجه ازانجا برخاست
و بمنزل خواجه قطب الاسلام آمده بعد از چند روز شیخ نجم الدین صغری از شیخ الاسلامی برافتاد
و هلاک شد چنانچه تفصیل این ماجرا در ذکر شیخ جلال الدین تبریزی نوشته خواهد شد و هم آنجا
نقل می کند حضرت شیخ فرید گنج شکر که اندران ایام بخدمت خواجه قطب الاسلام بود و به شرف
خدمت خواجه بزرگ نیز بهره مند گشت خواجه بزرگ از کمال مهربانی مکرر در باب گنج شکر بزبان
راند که بابا قطب الدین شاهبازی عظیم را بقید آورده که جز بسدرة المنتهی آشیانه نگیرد و این فرید
شمعیست که خانوادهٔ درویشان منور سازد چنانچه خواجه بزرگ را به از خواجه قطب الاسلام مرید
و خلیفه نبود همچنان وی را به از گنج شکر مریدی و خلیفه نبود الغرض خواجه بزرگ بعد از چند روز
از دهلی متوجه اجمیر گشت و خواجه قطب الاسلام را نیز همراه گرفت چون خواجه قطب الاسلام
برکاب خواجه بزرگ از شهر دهلی برآمد در هر منزلے از شهر غوغا شد و ماتمی عظیم روی داد و تمام
خلائق شهر خاص و عام مع سلطان شمس الدین دنبال برآمدند و هر جا خواجه قطب الاسلام
قدم میگذاشت مردمان از کمال صدق خاک آن زمین را به تبرک برمیداشتند و بر روے
می مالیدند چون خواجه بزرگ این حال مشاهده کرد بفرمود که بابا قطب الدین همدرین مقام
بباش که خلائق از بیرون آمدن تو در اضطراب و خراب اند روا ندارم که چندین دلها خراب کنم

باشند برو این شهر را در پناه تو گذاشتم پس خواجه قطب الاسلام را رخصت فرموده خود متوجه
اجمیر گشت و خواجه بزرگ بعد از مدت یک مرتبه باز در دهلی تشریف آورده بود بجهت درست
کنانیدن فرمان موضع ماند و بواسطه فرزندان چنانچه سابق در ذکر خواجه بزرگ نوشته شده است
و هم در سیر العارفین می آرد که سلطان شمس الدین التمش را از مدتی آرزو بود که قریب شهر
حوض بسازد تا خلق خدا را آسایش شود اتفاقا حضرت رسالت مآب صلی الله تعالی علیه و آله
و سلم را بخواب دید که در جائی سوار ایستاده است و میفرماید که ای شمس الدین اگر میخواهی که
حوض بسازی تا خلق فیض گیرد پس همین جا بساز که من ایستاده ام چون شمس الدین سلطان
بیدار شده آنجای که آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم ایستاده بودند در خاطرش نماند
حیران شد و خواص را بخدمت خواجه قطب الاسلام فرستاد که شب خوابی دیده ام اگر فرمان باشد
حضور آمده معروض دارم خواجه فرمود آری من میدانم که حضرت رسالت پناه صلی الله تعالی علیه
و آله و اصحابه و سلم برای ساختن حوض بسلطان اشارت فرموده است من همانجا میروم که آنحضرت
صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم بر اسپ سوار ایستاده بودند سلطان را بگو که زود بسرعت
همانجا برسد پس خواجه قطب الاسلام در همان محل رفته بدوگانه مشغول شد سلطان نیز بخدمتش
پیوست و آنجای که فراموش کرده بود بشناخت و نشانه از سم اسپ حضرت رسالت پناه صلی الله
تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم در آن زمین برآمده بود و در آن نشانه سم اسپ اثر آبی پیدا شده بود
پس در آنجا حوض ساختند و بالای آن نشان سم اسپ آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه
و سلم گنبدی برآوردند سبحان الله عجب جای پر فیض واقع شده است که چندین اولیای حق
در آنجا خفته اند اکثر اوقات خواجه قطب الاسلام و قاضی حمید الدین ناگوری آنجا مشغول می بودند
و با خضر علیه السلام و دیگر مردان غیب صحبت میداشتند بزرگی خوش گفته است؂ بر زمینی
که نشان کف پای تو بود + سالها سجده صاحب نظران خواهد بود + و در سیر العارفین می آرد
که آخر وقت خواجه قطب الاسلام در دهلی متاهل شدند و دو پسر بوجود آمدند یکی شیخ احمد که قبر
وی در پهلوی خواجه است صاحب جذبات عظیم بود و واردات غریبه داشت و او را خلیفه احمد
منهاجی نیز میگفتند رحمة الله علیه و او بعد از انتقال خواجه تا زمان سلطان المشائخ در قید
حیات بود و دوم شیخ محمد نام داشت که در ایام طفلی رحلت نمود و در خانه ایشان همیشه تنگی معیشت بود
از سلطان المشائخ منقول است که خواجه بزرگ تا پانصد درم ایشان را اجازت فرمود که اگر ضرورت

باشد وام گرفته خرج نمایند اگر دو سه فاقه متواتر گذشتی آنزمان حرم خواجه قطب الاسلام از شرف الدین
بقال که همسایه ایشان بود مقدار آرد وام گرفتی و خرج متعلقان نمودی روزی زن شرف الدین
بقال گفت که اگر من در همسایه نبودمی حال ایشان چه می شد این سخن حرم خواجه بخدمتش معروض
داشت خواجه فرمود که از امروز هرگز دام نستانی در حجرهٔ وی طاقی بود بدان طاق اشارت کرد
که هرچه ترا در کار شود بسم الله گفته دست در طاق انداز بمطلوب خود خواهی رسید حرم خواجه
هر وقت که دست دران طاق می انداخت کاکها گرم بر می آمدند قوت خود و متعلقان می نمود
ازانوقت خواجه را کاکی خطاب شد و خواجه بزرگ او را از راه مهربانی اکثر قطب الدین بختیار
گفتی ازانجهت وی را القب شد و از سلطان المشائخ منقول ست که خواجه قطب الاسلام را استغراق
بسیار بود اگر کسی برای زیارت وی آمدی بعد از دیری خبر شدی و یک دو سخن بجهت خاطر آینده
فرموده زود رخصت کردے که مرا معذور دارید و بجدی در خیال احدیت مستغرق بود که پسر وفات
یافت و او را ازان واقعه خبر نشد و هم در سیر الاولیا از سلطان المشائخ نقل میکند که روز عید بود
خواجه قطب الاسلام از نمازگاه باز گشت آنجا آمد که این زمان روضهٔ متبرک اوست آنجا زمین
صحرا افتاده بود آنوقت هیچ قبرے و گنبدی بنا نشده بود پس خواجه بر سر آن زمین بایستاد
و در تامل شد عزیزان که همراه بودند همه عرض کردند که امروز عید ست و خلق منتظر ملازمت خواهد بود
بهترست که متوجه خانه شوند فرمود که ما را ازین زمین بوی دلها می آید و ر ساعت خاوند آن
زمین را طلبیده برای مدفن خود زمین خرید نمود سلطان المشائخ برین سخن چشم پرآب میکرد
که خواجه فرموده بود که ازین زمین بوی دلها می آید سبحان الله کدام کدام بزرگان دران
زمین آسوده اند و الی الآن فیض بخلق میرسانند و از کتاب دلیل العارفین معلوم می شود که
آخر وقت یک مرتبه خواجه قطب الاسلام در حیات خواجه بزرگ باجمیر رفته است و از انجا
رخصت شده بدهلی آمد که بعد از بست روز خواجه بعالم بقا خرامید و خواجه قطب الاسلام چند
مدت دیگر در قید حیات مانده نقل فرموده است حضرت گنج شکر در فوائد السالکین می نویسد که
وقتی دولت پای بوس خواجه قطب الاسلام حاصل شد قاضی حمید الدین ناگوری و مولانا
علاء الدین کرمانی و سید نور الدین مبارک و شیخ شرف الدین و شیخ محمود موئنه دوز
و ملا نا فقیه خداداد که پیش نظر هر یکے از ایشان از عرش تا فرش حجاب نه بوده در مجلس
حاضر بودند سخن در حج او فتاد خواجه قطب الاسلام بلفظ مبارک راند که حق تعالی را بندگانند

که در مقام خرابه خود باشند خانه کعبه را فرمان شود تا آنجا بیاید و گرد ایشان طواف کند عزیزان
که حاضر بودند برخاسته و استاده شدند همه در عالم تحیر مستغرق گشتند چنانکه از خود خبر نداشتند و دعاگو
نیز در عالم شوق مستغرق گشته خواجه و این عزیزان و دعاگوی رقت بتکبیر بر داشتیم چنانچه
در طواف کعبه تکبیر میگویند انگاه که بخود باز آمدم کعبه را پیش خود معاینه کردیم بعد ازان هر چیزی
انچه شرائط طواف کعبه بود بجا آوردیم پس هاتف غیب آواز داد که ای عزیزان حاج و نماز
شما قبول کردیم بعد ازان هر یکی بجای خود بنشستند و دعاگوی برخاست کرده سر بر زمین
آورد که بجانب قصبه هانسی روان شود چون نظر خواجه قطب الاسلام بر دعاگوی افتاد
چشم پر آب کرد و پیش ازانکه من بگویم فرمود بابا فرید روان خواهی شد باز روی بر زمین نهادم
که هر چه فرمان شود فرمود بر تقدیر چنین رفته است که وقت نقل خواجه بزرگ معین الحق والدین
قدس سره من حاضر نبودم تو نیز در وقت سفر آخرت من بر من حاضر نباشی انگاه روی
سوی جمیع یاران کرد که برای مزید نعمت دین و دنیاوی و فقر برین درویش یعنی گنج شکر فاتحه اخلاص
خوانید هر همه خواندند بعد ازان مصلی و عصا بدعاگوی عطا فرمود و گفت دوگانه بگذار بلکه اسم
پس فرمود من امانت ترا یعنی سجاده و خرقه و نعلین بقاضی حمید الدین ناگوری خواهم سپرد
که آنرا بعد از نقل من چهارم یا پنجم روز بتو خواهد داد آنرا اگر داری مقام ما مقام تست
چون خواجه این سخن بگفت نعره از مجلس برخاست انگاه فرمود که مریدان باید که بسنت پیران
خود بروند ذره ازان تجاوز نکنند تا فردا از روی ایشان شرمنده نگردد بعد ازان روی بسوی
دعاگوی کرد و گفت ای فرید تو مراد دنیا و آخرت یاری ده باش اما بشنو غافل نباشی
که اهل سلوک میفرمایند که راه طریقت راهی مخوف است هر کسی که درین راه قدم نهاده در منزلگاه
نرسیده است مگر بدین طریق که اهل این فرموده اند که چون مردم بر در حق بجا باشد تا بدست
بلا این در نکوبند هرگز گشاده نگردد و تا هر زمان ندامت اندوه نخورند هرگز پا بر نیا بنهند و یا بقدم
دل نروند هرگز بمنزلگاه عزت نرسند انگاه فرمود که سی سال آن بود که بهمه اندر یا بنها بار خواستم
ندادند و همه دستهای آن در بگرفتم نگشادند و همه قدمهای راه او رفتم بمنزلگاه عزت نرسیدم
ولیکن چون دست بلا بگرفتم و بر زبان اندوه باز خواستم بمقامی رسیدم خواجه این فوائد
تمام کرد همه عزیزان سر بر زمین آورده رخصت شدند چون نوبت بمن رسید مرا در کنار گرفت
فرمودند فراق منی و بینک انگاه فرمود بخدا سپردم و بمقامی رسانیدم پس دعاگوی

رو بر زمین آورده متوجه بانسی شد در سیر العارفین از سلطان المشائخ نقل میکند در خانقاه شیخ
علی سجزی قدس الله سره مجلس سماع بود درویشان صاحب حال و اہل کمال حاضر بودند خواجه قطب الاسلام
نیز تشریف داشت قوالان این قصیده شیخ احمد جام قدس سره می گفتند ؎ کشتگان خنجر تسلیم را
ہر زمان از غیب جان دیگر ست + خواجه قطب الاسلام را حال پدید آمد که مطلق از ہوش برفت
شیخ محمد عطا عرف قاضی حمید الدین ناگوری و شیخ بدر الدین غزنوی خواجه را بخانه آوردند
و قوالان نیز بخدمت آمدند تا سه شبانه روز خواجه در ہمان حال مستغرق بود و قوالان را ہمون
بیت میفرمودند و تواجد می نمود چنانچه استخوانها مبارک بجائی نمانده بود در سوم روز احوال استغراق
بسیار غلبه کرد قاضی حمید الدین ناگوری و شیخ بدر الدین غزنوی التماس کردند که از خلفای خویش
کرا اشارت میفرمائید که بجای شما باشد فرمود که دستار و خرقه و مصلا و نعلین چوبی که از خواجه بزرگ معین الحق
و الدین مرا رسیده است به شیخ فرید الدین مسعود رسانند که جانشین ما اوست این بگفت و جان بجان آفریننده
حق تسلیم کرد شیخ بدر الدین غزنوی میگوید که شب وفات خواجه اندک غنودگی مرا ربود در ان دیدم
که خواجه جانب بالا میرود و میفرماید که ای بدر الدین دوستان حق را مرگ نه باشد چون بیدار شدم دیدم
که خواجه نقل کرده است وفاتش روز دوشنبه بتاریخ چهاردہم ماه ربیع الاول در سن ثلث و ثلثین و ستمائه
در زمان سلطنت شمس الدین محمد لتمش واقع شد و پنجاه ساله عمر داشت و بقولی پنجاه و دو سال در
دہلی قریب حوض شمسی مدفون گشت رحمة الله علیه ـــ

جوہر حضرت خواجه فرید الدین گنجشکر مسعود اجودھنی قدس سره مرید و خلیفه حضرت خواجه قطب الاسلام
بختیار اوشی اند صاحب سیر الاولیا سید محمد کرمانی میفرمایند که سلسله نسب شریف حضرت ایشان بفرخ شاه
عادل که بادشاه کابل بود میرسد جد حضرت ایشان حضرت قاضی شعیب از سبب حوادث در لاہور رسیدند
و نام پدر ایشان قاضی جمال الدین سلیمان ست و مادر حضرت ایشان دختر مولانا وجیه الدین خجندی
بودند و در سیر العارفین ست که حضرت گنج شکر در باب مجاہده بحضرت خواجه معروض داشت فرمودند که روزه
طے نگاه دار و بعد از سه روز ہرچه از غیب برسد بدان افطار کنی سوم روز مردی چند نان آورد بدان
افطار فرمودند بعد از ساعتی آن نانها بیرون انداخت و ہمینی بحضور حضرت خواجه گذرانید فرمود
سه روز دیگر طی کن روز سوم چون ضعف غلبه کرد دست بر زمین نهاد و چند سنگ ریزه بر داشت
چون بدہن مبارک رسید شکر شد آنرا از دہن انداخت ہر وقت که ضعف غلبه میکرد سنگریزه بدہن مبارک
میرسانید و آن شکر می شد آخر در خاطر آورد آنکه حضرت خواجه فرموده بودند که ہرچه از غیب برسد

بدان افطار کن پس چند سنگریزه بخوردند آن شکر شدند سنگ در دست تو گوهر گردد + زهر در کام تو شکر گردد + بحضور حضرت خواجه باز نمود فرمودند نیکو کردی ہمچو شکر شیرین خواہی بود چون از انجا بر آمدند ہر کہ بدید گنج شکر میگفت وصاحب سر العارفین گفت کہ روزی بخدمت حضرت خواجه می آمدند از ضعف ریاضت بر زمین افتادند پاره گل بدہن مبارک رسید و شکر شد از انوقت گنج شکر گویند وصاحب اخبار الاخیار گوید کہ سوداگری بود چندین گاو شکر بار کرده میرفت آنحضرت از وی شکر طلبید او گفت کہ این نمک ست آنحضرت فرمود کہ نمک باشد سوداگر چون بار بایکشاد تمام نمک بر آمد بخدمت شریف رسید و عجز اظہار نمود فرمودند کہ شکر باشد چون نگاه کردند تمام نمک شکر شد وحضرت ایشان را صوم دوام بود واکثر افطار بشربت میفرمودند چون شب ماه محرم زحمت غلبه کرد نماز خفتن بجماعت بگذارد و بعد از ان بیہوش شد چون بہوش آمدند پرسیدند کہ نماز عشا گذارده ام گفتند بلے فرمود یکبار دیگر بگذارم ہمچنین سه کرت نماز ادا کرد و بعد ازان یا حی یا قیوم گویان جان بحق تسلیم فرمود در شب پنجم بود و پنجم ماه محرم المکرم سنه ثمان وستین وستمائة وبقولے در سنه تسع وستین وستمائة وعمر شریف به نود و پنج سال رسیده بود آرامگاه قصبه پتن عرف اجودهن صوبه پنجاب۔ مراة الاسرار—

جوہر در فوائد الفواد مذکورست کہ حضرت شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی قدس سره بخدمت حضرت شیخ الشیوخ شیخ شہاب الدین سہروردی قدس سره پیوستند. و در خدمت حضرت ایشان ہفده روز بیش نبودند در ہفده روز حضرت شیخ شہاب الدین نعمت بر حضرت ایشان ایثار کردند و ہفده روز آن نعمت ہا یافتند کہ یاران دیگر بسالها نیافته بودند تا چنانکه بعضی یاران قدیم مزاج متغیر کردند کہ ما چندین سال خدمت کردیم ما را چندان نعمت نرسید هندوستانی بیامد و بمدت اندک شیخی یافت و نعمت خواه ان این سخن بسمع حضرت شیخ الشیوخ رسید فرمودند کہ شمایان ہیزم تر آورده اید و در ہیزم ترکی بزودے آتش در گیرد اما زکریا ہیزم خشک آورده بود بیک نفخ در گرفت

جوہر حضرت خواجه حسن افغان قدس سره در فوائد الفواد است کہ حضرت سلطان المشائخ قدس الله تعالے بسره المبارک فرمودند کہ خواجه حسن مرید حضرت شیخ بہاء الدین زکریا قدس سره بودند وصاحب ولایت و در غایت بزرگی چنانکه شیخ بہاء الدین میفرمودند کہ اگر فردا ی قیامت مرا گویند بدرگاه ما چه آوردی گویم حسن افغان را آورده ام وقتی این حسن افغان در کوی میگذشتند بمسجدی رسیدند موذن تکبیر گفت و امام پیش رفت و خلقی بجماعت پیوست خواجه حسن نیز در سا مند واقتدا کردند چون نماز تمام شد و خلق باز گشت خواجه حسن آہسته نزدیک امام رفته فرمودند ای خواجه تو نماز شروع کردی من ہم با تو پیوستم تو از اینجا بدہلی رفتی و بردگان خریدی و باز گشتی و آن بردگان را

بملتان بردی و فروختی و باز از ملتان اینجا آمدی من در دنباله تو سرگشته شده می گشتم آخر این چه بمارزت و میفرمودند که وقتی در موضعی مسجدی بنا میکردند خواجه حسن آنجا رسیدند و اهل عمارت را فرمودند که محراب همچنین ست دانشمندی حاضر بود نزاع آورد و گفت بسمت قبله طرف دیگرست خواجه حسن دانشمند را فرمودند که روی آن طرف کن که من میگویم و ببین دانشمند روی آن طرف کرد کعبه را معاینه دید و میفرمودند که خواجه حسن امی بودند هیچ نخوانده خلقی می آمدند و کاغذی و لوحی پیش ایشان مید آشتند چند سطر دران نوشته بعضی نظم و بعضی نثر و بعضی عربی و بعضی پارسی در میان آن سطر یا یک سطر از آیت قرآن مجید هم می نوشتند آنگاه از ایشان می پرسیدند که درین میان آیت قرآن مجید کدام ست حضرت ایشان اشاره بآیه قرآن شریف کردے بخدمت ایشان التماس می نمودند که شما قرآن مجید را نخوانده چه دانید که این آیت ست میفرمودند نوریکه درین سطر می بینم در سطرهای دیگر نمی بینم۔

جوهر در سیر الاولیا مذکورست که آبا و اجداد حضرت سلطان المشائخ از شهر بخارا بودند و جد پدرین حضرت ایشان حضرت خواجه علی بخاری اند و جد مادرین خواجه عرب و این هر دو بزرگ در لاهور آمدند و از لاهور در بدایون آمده سکونت ساختند و خواجه عرب مال و بندگان بسیار داشتند و خواجه عرب دختر خود را بخواجه احمد بن علی تسلیم کرد حق تعالی ازان صدف پاک این رکان کرامت یعنی سلطان المشائخ را پدید آورد و آن رابعه عصر بی بی زلیخا که خاک پاک روضه متبرکه او امروز در شهر دهلی درمان اهل درد و کعبه حاجات درماندگانست حضرت سلطان المشائخ در عالم صغر بودند که پدر سلطان المشائخ خواجه احمد علی الحسین بخاری را رحمت شد شبی والده حضرت سلطان المشائخ را خواب دید که او را میگویند از دو کس یکی را اختیار کن یا خواجه را یا پسر را آن پاکدامن سلطان المشائخ را اختیار کرد بعد چندگاه خواجه احمد برحمت حق پیوست چون سلطان المشائخ قدری بزرگ شدند والده در مکتب فرستاد چون کتابی بزرگ نزدیک بود که تمام کند اوستاد گفت که تو کتابی معتبر تمام میکنی ترا دستار دانشمندی بر سر مبارک باید بست حضرت سلطان المشائخ بوالده ماجده خود گفت آن مخدومه جهان بدست مبارک خود ریسمانی برشت و دستاری ازان بساخت چون سلطان المشائخ آن کتاب تمام کرد والده ترتیب طعامی نمود و چند نفر از بزرگواران دین و علماء اهل یقین را طلب کرد دران مجلس خواجه علی مرید شیخ جلال الدین تبریزی بود چون طعام خرج شد حضرت خواجه علی یک سر دستار بدست مبارک خود کرد و دوم سر دستار بدست سلطان المشائخ داد و سلطان المشائخ آن دستار کرامت بر سر بست اول سر در قدم خواجه آورد و حضرت دعا کرد که حق تعالی ترا از علماء دین کرداناد و بعده سر در قدم اهل مجلس آورد میفرمودند که بست ساله بودم که مشرف به بیعت شدم

در سیر الاولیا مذکورست که حضرت سلطان المشائخ میفرمودند که در اثنای تعلم آرزوی پابوس حضرت
شیخ کبیر خواجه فرید الحق والدین قدس سره غالب شد در اجودهن رفتم چهارشنبه بود که سعادت پابوس
حاصل کردم نخستین سخن که حضرت شیخ شنیدم این بود ع ای آتش فراقت دلها کباب کرده سیلاب اشتیاقت
جانها خراب کرده خواستم که شرح اشتیاق خدمت ایشان باز رانم دهشت حضور حضرت شیخ غلبه کرد همین قدر
گفتم که اشتیاق پابوس عظیم غالب بود همدرین روز بیعت کردم فاما نیت حلق نداشتم دوم روز یکی
بخدمت حضرت کبیر ارادت آورد و مولانا بدر الدین اسحاق او را حلق کرد دیدم که در دلم نوری پیدا شد
بخدمت مولانا گفتم که من میخواهم که حلق کنم مولانا بخدمت حضرت شیخ کبیر عرضداشت من گذرانیدند
همان زمان فرمان شد که حلق بکن فی الحال حلق کردم بعده حضرت شیخ کبیر فرمودند که بجهت این
متعلم غریب در جماعت خانه کهٹ راست کنید چون در جماعت خانه کهٹ راست کردند من باوجود
گفتم یاری هرگز بر کهٹ نخواهم خفت زیرا چه چندین مسافران عزیزان وحافظان وعاشقان درگاه
رحمانی بر خاک می غلطند من چگونه در کهٹ بغلطم این خبر بمولانا بدر الدین اسحاق رسانیدند مولانا
فرمودند که او را بگویند که تو گفته خویش خواهی کرد یا فرمان شیخ بجا خواهی آورد گفتم فرمان شیخ گفت
بر دو بر کهٹ بخسپ بعد از ان بخدمت حضرت شیخ عرضداشت کردم که فرمان شیخ چیست ترک تعلم
گیرم وباوراد ونوافل مشغول شوم فرمودند که من کسی را از تعلم منع نه کنم آنهم کن اینهم کن تا غالب آید
درویشی را قدری علم باید ومیفرمودند سه کرت بخدمت شیخ الشیوخ عالم رفته ام هر سال یکبار وبعد از ان
که نقل فرمود هفت بار دیگر رفته شده است یا شش بار اما غالب گمان اینست که هفت بار رفته ام
چنانکه در خاطر همچنین مقررست که در حیات وممات ده بار رفته شده است وبعد از ان فرمودند که
شیخ جمال الدین هانسوی هفت بار رفته است از هانسی وشیخ نجیب الدین متوکل نوزده بار

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره فرمودند
که پیش ازین مدت مردی بود پس بزرگ چند بار مرا ملاقی شده است وتنها گفته مرا از فرط شکوه
نام ولقب او پرسیده نشد هر وقت که مرا در راه پیش آمدی نیک حکایت گفتی اول که مرا پیش آمد
گفت انشاء الله تعالی تو هم چنان شوی که اعتقاد خلق در حق تست حضرت سلطان المشائخ بعد
از تقریر این حکایت هرین سخن بسیار استحسان میفرمودند ومیفرمودند که تمام سخن ست این بعد از ان
فرمودند که آخر بار دیگر مرا ملاقی شد حکایت کرد که وقتی او مردی بود که او را شیخ زنده دل گفتندی
عظیم بزرگ بود روز عید خلق از نماز گشته بودند آن شیخ روی بآسمان کرد وگفت امروز روز عیدست

هر بنده از خواجه خود عیدی بیابد. مرا هم عیدی بده چون این سخن بگفت خربزه پاره از آسمان فرود آمد بدان نبشته که ما نفس ترا از آتش دوزخ خلاص کردیم چون خلق آن حال معائنه کردند به تبرک دست و پای او بوسیدن گرفتند و اعزاز و اکرام بسیار نمودند درین میان دوستی از دوستان آن شیخ بیامد و گفت تو خود از حضرت غوث عیدی بیافتی مرا تو عیدی بده آن شیخ چون این سخن بشنید از آن خربزه پاره بدو داد و گفت برو این عیدی تو باشد فردا من ایمنم ز دوزخ

جوهر حضرت شیخ جمال الدین هانسوی قدس سره از کمال علم و تقوی آراسته بودند و در میان مشائخ کبار بجمیع کمالات ممتاز صاحب لطائف اشرفی گوید که سلسله نسب او به امام اعظم ابو حنیفه کوفی میرسد و آنحضرت مرید و خلیفه حضرت شیخ فرید الدین گنج شکر بودند و صاحب سیر الاولیا گوید که حضرت گنج شکر دوازده سال بصحبت او در هانسی ساکن بودند و در باب او کرات فرمودی که جمال جمال ماست و گاهی می فرمودند که جمال میخواهم که گرد سر تو بگردم و این دلیل واضح ست بر کمال قرب و منزلت او و هر کرا خلافت نامه عطا میفرمودند اورا وصیت میفرمودند که جمال ما را انجائی روز عرس شریف دوازدهم شعبان ست سمراة الاسرار

جوهر حضرت امیر خسرو بن سیف الدین قدس سره از جمیع کمالات صوری و معنوی نظیر نداشتند و محبوب ترین مریدان حضرت سلطان المشائخ بودند در خلا و ملا بخدمت آنحضرت محرمیت تمام داشتند روزی که حضرت امیر خسرو متولد شدند امیر سیف الدین والد حضرت ایشان که از اتراک قوم لاچین بودند حضرت ایشان را در جامه پیچیده بخدمت دیوانه صاحب نعمت بردند فرمود آوردی کسی را که دو قدم از خاقانی پیش خواهد بود ولادت ایشان در قصبه مومنان بادعرف پتیالی که در کنار گنگ است واقع شده صاحب سیر العارفین قدس سره میفرمایند که حضرت امیر خسرو دران زمان هشت ساله بودند که پدر ایشان با سه پسر یکی اعز الدین علی شاه دوم حسام الدین احمد سوم ابو الحسن خسرو از پتیالی در شهر دهلی آمدند آنوقت ابتداء ظهور سلطان المشائخ بود امیر سیف الدین با هر سه پسران مذکور مرید آنحضرت شدند و در هشتاد سالگی شربت شهادت چشیدند بعد از پدر اعز الدین علی شاه پیش بادشاهان دهلی بسیار رشد گرفتند و از منظوران و محبوبان حضرت سلطان المشائخ بودند و فضائل بسیار داشتند حضرت امیر خسرو هر شعر که میگفتند اول بنظر شکل پسند ایشان میگذرانیدند بعد ازان حضرت امیر خسرو در خدمت آنحضرت چندان رشد گرفت که تمام عالم محتاج ایشان گشت در هر فن ثانی خود نداشتند در علم موسیقی بے نظیر بودند حضرت سلطان المشائخ میفرمودند که از وجود

خود بر نجم اما از ترک الله نه نجم و مراد از ترک الله حضرت امیر خسرو اند حضرت سلطان المشائخ در جمیع امور مشورت
با ایشان کردی و هر وقت که حضرت امیر خسرو خواستی پیش حضرت ایشان رفتی هیچ وقت منع نبودی و
هر شعری که گفتی پیش آنحضرت گذرانیدی تا روزی حضرت سلطان المشائخ فرمودند که بطرز صفاهانیان
بگو یعنی عشق انگیز روزی شعری در مدح حضرت سلطان المشائخ گفته بخدمت آنحضرت گذرانید فرمان شد
که چه میخواهی شیرینی سخن خواستند فرمان شد که طاس شکر بیار و بر سر خود نثار کن و قدری از آن بخور حضرت
امیر خسرو همچنان کردند پس شیرینی سخن ایشان از شرق تا غرب عالم را گرفت و فخر شعراء سلف و خلف
شدند اما تمام عمر ازین درخواست پشیمانی خوردی که چرا آنوقت بهتر ازین چیزی نخواستم هر شب وقت نماز
تهجد هفت پاره کلام الله خواندی روزی حضرت سلطان المشائخ پرسیدند که ترک حال مشغولیها
چیست عرض داشتند که بوقت آخر شب گریه مستولی می شود آنحضرت فرمودند الحمد لله که اندکی ظاهر
شدن گرفت وقتی آنحضرت با حضرت امیر خسرو فرمودند که مرا دعا کن که بقای تو موقوف ست بر بقای
من ترا قریب من دفن کنند و گاهی میفرمودند که اگر یک قبر دو کس می بود من و خسرو می ماندیم و
آنحضرت با امیر خسرو عهد کرده بودند که هر گاه در بهشت بخرامم خسرو را برابر خود برم روزی میفرمودند که
شب برای تو نعمتی از حق تعالی خواستم میدانم که دعا مستجاب شده است در تو آن حال پیدا خواهد شد
و فرمودند که امشب در سر دعا گو خوانند که خسرو نام درویشان نیست خسرو را نام محمد کاسه لیس خوانند
و وصیت فرمودند که کلمات مشائخ بسیار در نظر دار و این دو بیت در حق ایشان فرمودند ه

خسرو که بنظم و نثر مثلش کم خاست | ملکی ست که ملک سخن و آن خسرو راست
این خسرو ماست ناصر خسرو نیست | زیرا که خدای ناصر خسرو ماست

العرض حضرت امیر خسرو همراه سلطان تغلق شاه در لکهنوتی بود که حضرت سلطان المشائخ بجوار رحمت
حق تعالی پیوستند چون حضرت امیر خسرو از آن سفر باز آمدند روی خود سیاه کرده پیرهن پاره در میان
خاک غلطان پیش حظیره حضرت سلطان المشائخ افتاد شش ماه نزیستند و بقولی سه ماه پس روز
چهار شنبه در سنه هفتصد و پنجاه و پنج برحمت حق تعالی پیوستند و در پایان روضه مدفون گشتند - مراة الاسرار

جوهر حضرت امیر حسن علاء سنجری قدس سره از جمیع فضائل انسانی آراسته بودند و از مصاحبان
و مریدان حضرت سلطان المشائخ بودند و سبب توبه ایشان صاحب سیر العارفین میفرمایند که روزی
حضرت سلطان المشائخ از زیارت خواجه قطب الاسلام بختیار اوشی قدس سره بهره مند گشته بر لب
حوض شمسی رسیدند ناگاه دیدند که خواجه حسن علاء سنجری با جمیع یاران خود در کنار حوض نغز گو شراب میخوردند

چون او در ابتداء حال در قصبه بدایون بحضرت سلطان المشائخ آشنائی و صحبت گرم بود پیش آمد و این
رباعی بخواندہ

سالها باشد که باهم صحبتیم	گر ز صحبتها اثر بودے کجاست
زهدتان فسق از دل ما کم نکرد	عشق ما بل بهتر از زهد شماست

چون آنحضرت این ابیات از وشنیدند فرمودند از صحبت اثر هاست این سخن چنان در و اثر کرد که
فی الحال سر برهنه ساخت و خود را بر پای آنحضرت انداخت و توبه کرد حق تعالی از نظر رحمت حضرت
سلطان المشائخ امیر حسن را در جمیع امور قبولیتے تمام بخشیده بود از ملفوظات سلطان المشائخ
فوائد می نوشت و عین تقریر آنحضرت را بقدر امکان رعایت کرد حضرت امیر خسرو بارها گفتی کاشکی
تمامی کتب که عمر در آن صرف کرده ام برادرم امیر حسن را بودی و ملفوظات حضرت سلطان المشائخ
مرا بعد از نقل حضرت سلطان المشائخ بطرف دیوگیر رفت و همانجا وفات یافتند و در دیوگیر
عرف دولت آباد در جوار مرقد شیخ برهان غریب مدفون گشتند هیچکس بر سر قبر وی نمی تواند ماند
و اگر کسی چهل شب می ماند صورت شیر در نظر او ظاهر می شود — مرات الاسرار —

جوهر حضرت مولانا فخر الملة والدین زرادی قدس سره عالم ربانی و عاشق سبحانی بودند
در وفور علم و لطافت طبع و شدت مجاهده و ذوق مشاهده و ترک و تجرید و کثرت گریه میان یاران اعلی مشهور
و مذکور بود و مرید و خلیفه حضرت سلطان المشائخ سریع البکا بودند و یکی از واصلان حضرت بعد از وی
و در سلک بندگان سلطان المشائخ منسلک شد و در غیاث پور ساکن شد و تا غایت حضرت
سلطان المشائخ در قید حیات بودند سر از آستانه و نگرد و چون حضرت ایشان بعد رحلت خرامیدند
خدمت مولانا را آرام و قرار نماند بیشتر حال در سفر بودے بزیارت آستانه خواجه بنده نواز بحضرت
اجمیر و حضرت اجودهن تشریف بردند و در صحراها و کوه ها و غارها عبادت کردند چنانکه کسی ازان
مطلع نشود عمر عزیز بصحبت پیر گذرانیده و از برکت نظر کیمیا اثر حضرت سلطان المشائخ قبولے عظیم
یافت هر کرا نظر بر روی مبارک حضرت ایشان افتادی سر بر زمین نهادی و اسیر محبت ایشان
شدی و بعد نقل حضرت سلطان المشائخ صوم دوام بر گرفت تا بصدر حیات بودند در روز فطار
نکردند حضرت مخدوم عالم میفرمایند آنچه ما را در ترقی مقامات در یکماه و دو ماه دست دادی خدمت
مولانا را در یک ساعت بدست آمدے مولانا کمال الدین سامانی که از مشاهیر علماء شهر بودند میفرمودند
که روزے که بحث سماع و محضر سماع تقریر افتاد در ان محضر مولانا فخر الدین زرادی بود و اثناء بحث رد می

بجانب علماء شهر کرده فرمود که شما از دو جنبه یک جنبه گیرید اگر جنبه حرمت گیرید حل ثابت کنم و اگر جنبه حل گیرید حرمت
ثابت کنیم خدمت مولانا کمال الدین این حکایت میفرمودندی و گفتندی فور علم و می فرمودند که
او از آنها بود که بقوت علم خود مدعای خود ثابت کند و عجب خاصیتی بود که خدمت مولانا فخر الدین را کسی
مسامحت نکردی اگرچه علمای سمه علما عصر بودی تا او را ملزم نکردی باز نماندی و در رساله در اباحت
سماع بتقریر خاص نوشته است و مقدمات اباحت آن بر قواعد اصول فقه تمام کرده کمال علم و تبحر
ایشان از آنجا تحقیق می شود و فضائل دیگر از گریه جگر سوز و ذوق و کمالات ظاهر و باطن چندانست
که قلم از رقم آن عاجز آید زیارت خانه کرده و حج گذارد از آنجا عزیمت بغداد کرد علما و مشائخ بغداد
استقبال کردند و قدوم حضرت ایشان را سعادتی دانستند و از آنجا بقصد دهلی شریف در جهاز سوار
شدند و آن جهاز غرق شد حضرت مولانا نیز بر مصلا مستقبل قبله نشسته غرق شدند و بمرتبه
شهادت رسیدند - سیر الاولیا

جوهر حضرت مولانا علاء الدین نیلی قدس سره عالم علوم ربانی و حافظ کلام رحمانی جامع
کمالات صوری و معنوی بودند و خلیفه حضرت سلطان المشائخ اگرچه حضرت ایشان از حضرت
سلطان المشائخ مجاز مطلق بودند معهذا یک مرید هم نگرفت در آخر عمر فوائد الفواد بخط مبارک
خود نوشت و بیشتر حال در نظر خود میداشت و مطالعه میکرد و او را خود همان ساخته بود پرسیدند
که چندین کتب معتبره از هر علم که بدست هست هیچ در آن رغبتی نمی نمایند مگر در ملفوظات حضرت
سلطان المشائخ میفرمودند ای غافلان جهانی از کتب سلوک و جز آن پرست خاما ملفوظات
روح افزای مخدوم خود که نجات من بدانست کجا یابم آخر الامر چند روز ذات مبارک را زحمت شد
و بجوار رحمت حق پیوست و در حظیره سلطان المشائخ در گنبد دهلیز درونی چبوتره است متصل مقابر
یاران که در حیات خود خدمت مولانا عمارت کنانیده بود بهمان چبوتره مدفون یافت - سیر الاولیا

جوهر حضرت خواجه ضیاء الدین برنی قدس سره صاحب تاریخ فیروز شاهی اند مرید حضرت
سلطان المشائخ قدس سره بعنایت و قرب آنحضرت مخصوص بود آرامگاه در جوار روضه مقدسه
حضرت سلطان المشائخ در پایان والده خود - اخبار الاخیار

جوهر حضرت خواجه شمس الدین قدس سره در اخبار الاخیار است که حضرت ایشان خواهرزاده
حضرت سلطان العاشقین امیر خسرو دهلوی قدس سره بودند و از افاضل روزگار و غایت محبت
بحضرت سلطان المشائخ داشتند در وقت تحریمه بستن نماز تا جمال جهان آرای حضرت سلطان المشائخ

نه بدی تحریمه نبستی و از صف جماعت سر بیرون آوردی و روی مبارک دیدی آنگاه تحریمه بستی چون
رحلت فرمود حضرت سلطان المشائخ فرمودند الحمد لله که دوست بدوست رسید آرامگاه پایان قبر حضرت سلطان المشائخ

حضرت امیر خسرو دهلوی قدس سره است

جوہر حضرت شیخ علاء الحق والدین بن اسعد لاهوری بنگالی قدس سره در اخبار الاصفیا
مذکورست که حضرت ایشان عالم عامل و عارف کامل بودند و در ابتدا از مستی باده علم مشائخ وقت
بچشم استخفاف نگریستی و از اطوار و کردار آنها که عبارت از وجد و سماع ست متنفر بودی روزے
از روی امتحان بعبادتگاه حضرت شیخ اخی سراج رفتند بمجرد دیدن آنحضرت کلاه بزرگی بر زمین افگنده
و طیلسان خدمت بر دوش کشیدند شرف خلافت برگرفتند و همواره دیگ طعام گرم بر سر گرفته
همراه حضرت شیخ میگشتند چنانچه موی در سر مبارک نمانده بود و این اثر از نفس حضرت سلطان المشائخ است
حضرت تا لساقی نوحی امنه پروا از عریان و قاضیان بر دوش انداختند
که چون بحضرت شیخ اخی سراج خلافت عطا نموده رخصت وطن فرمودند حضرت شیخ التماس نمودند
که در آنجا شیخ علاء الحق کوس دانشوری و طبل دولتمندی میزند اقامت خود دشوار می بینم فرمودند نگرانی
بخود راه مده که از خادمان تست همچنان شد آرامگاه پنڈوه ۔

جوہر حضرت شیخ نور الحق والدین مشهور بشیخ نور قطب عالم قدس سره فرزند و مرید و خلیفه
حضرت شیخ علاء الحق قدس سره اند و از مشاهیر اولیاء هندوستان صاحب عشق و محبت و ذوق و شوق
و تصرف و کرامات آرامگاه پنڈوه ۔ اخبار الاخبار ـــ

جوہر حضرت مخدوم جهانیان در آخر عمر از حضرت شیخ نصیر الدین محمود چراغ دهلی خرقه پوشیده
چنانچه شیخ عبد النبی شطاری در رساله چهارده خانواده میگوید که سبب رسیدن بخدمت حضرت شیخ
آن بود که در مدینه منوره زادها الله شرفا و کرامة شبی از شبها در واقعه در مجلس سرور انبیا علیه السلام
باریافته و اتفاقا حضرت شیخ و سید بپهلوے یکدیگر واقع شدند و حضرت سید بنوعی ایستاده بودند که پشت
سید بجانب حضرت شیخ بود سرور عالم فرمودند سید جلال هوشیار باش و بملاحظه بایست که برادرم شیخ محمود
استاده است و حضرت علی فرمودند یا رسول الله اگر شیخ محمود را می شناخت چندین سرگردان نمی شد
چون صباح شد خدمت سید السادات احرام زیارت حضرت شیخ نصیر الدین چراغ دهلی بسته قصد
کرده که طواف شیخ کند و آب وضوء شیخ بخورد سر و پاے برهنه متوجه حضرت دهلی شد چون سلطان فیروز
مرید حضرت سید بود هرگاه که حضرت سید از اچه بدین صوب تشریف می آورد سلطان فیروز بدو منزل
باستقبال میرفت درین مرتبه بسلطان خبر رسید که حضرت مخدوم جهانیان تشریف می آرند باستقبال

رفتی چون حضرت سید را باین وضع دید عرض کرد که حضرت این چه وضع است فرمودند که قصد احرام زیارت
حضرت شیخ محمود بسته ام سلطان اضطرار بسیار کرد که ما هرگز شیخ محمود را شیخ تصور نکرده ایم حضرت
چه میفرمایند حضرت فرمودند که حضرت شیخ محمود را از فرموده سرور عالم شناختم تو از کجا آن سلطان ممالک
معرفت را شناسی پیش ازین حرف مکن توبه کن و همان حضور بخدمت ایشان رسید و آنوقت نماز
پیشین بود حضرت شیخ آب برای وضو طلبید و فرمودند که کاسه بیار که سید زاده میرسند و او نذر کرده است
که آب وضو بخورد حضرت شیخ در کاسه آب وضو نگاه داشته و در شستن پای توقف کردند خدمت مخدوم
بدولت ملازمت رسید و طواف کرد و بعد از طواف آب وضو را طلب کرد و دید که حضرت شیخ پا ناشسته
عرض کرد که یا حضرت فقیر نذر کرده که آب وضو خورد و بی شستن پای وضو تمام نمی شود هر چند که عذر
پیش آوردند خدمت مخدوم مبالغه نمودند بعد از مبالغه بسیار پا ناشستند بمجرد نوشیدن آب وضو
خدمت سید را حالت دگرگون شد و خدمت سید بعد از صحبت و استفاده خرقه چشتیه از حضرت پوشیدند

جواهر حضرت شیخ سعد الدین قدس سره در شرح رساله مکیه میفرمایند که حضرت شاه مینا قدس سره
میفرمودند که روزی ترابی نام قلندری در حجره خاص حضرت مخدوم عالم خواجه نصیر الدین محمود بن یحیی
قدسنا الله تعالی بسره العزیز در آمد حضرت بعد نماز ظهر در عین مشغولی بودند که آن قلندر بر حضرت
ایشان کارد زدن گرفت و یازده زخم زد در استغراق بودند تجاوز نفرمودند خون مبارک از ناودان
بیرون آمد بعضی مریدان آنرا دیده اندرون آمدند خواستند که آنرا ایذای رسانند حضرت مخدوم عالم
نگذاشت که او را کسی مزاحم شود بیست تنکه او را انعام فرمودند که شاید در وقت کارد زدن آزاری
بدست وی رسیده باشد بعد ازین معامله سه سال در حیات بودند هژدهم ماه رمضان المبارک
شب جمعه خواستند که طائر روح را از قفص پرواز دهند حضرت مولانا زین الدین علی قدس سره
عرض نمودند که بیشتری مریدان اهل کمال اند از انجمله یکی را بشارت شود که بجای حضور نشیند
فرمودند بر درویشان که حسن ظن داشته باشی نوشته بیار حضرت مولانا سه دفعه تذکره مرقوم داشت
اعلی و اوسط و ادنی بعد مطالعه فرمودند مولانا زین الدین ایشان را بگو که غم ایمان خود بخورند
چه جای آنکه بار دیگری بردارند بعد از آن وصیت فرمودند که در دفن خرقه پیر من بر سینه من بندازند
و عصای پیر من برابر من در لحد بخوابانید و تسبیح پیر بانگشت شهادت من بپیچید و کاسه چوبین بجای
خشت در زیر سر من نهید و نعلین چوبی نیز در آغوش من نهید حاضران آنوقت بوصیت حضرت
ایشان عمل نمودند و حضرت سید محمد گیسو دراز قدس سره غسل دادند و ریسمان بافته آن کهٹ

که بر و آب بر تن مبارک ریخته بودند کشیده بگردن خود انداختند و فرمودند خرقهٔ ما همین بس ست –

جوهر حضرت قاضی عبد المقتدر بن قاضی رکن الدین السدیحی الکندی رضی الله تعالی عنهما از علماء فحول مرید و خلیفه حضرت مخدوم عالم خواجه نصیر الدین محمود چراغ دهلی رضی الله تعالی عنه اند صاحب کرامات ظاهره و خارقات باهره و انفاس قدسیه و اشارات علیه و مقامات سنیه داشتند اکثر اوقات بفقر و فاقه بسر می بردند بتاریخ بست و ششم ماه محرم المکرم در سنه هفصد و نود و یک و بقولی هفصد و هشتاد و هشت بعالم قدسی خرامیدند قبر شریف در دهلی ست مرقد متبرک او و قبر پدر او در مقام خواجه قطب الدین بختیار اوشی ست جانب جنوب حوض شمسی که آنرا خانقاه شیخ عبد الصمد گویند و شیخ عبد الصمد از فرزندان شیخ ابو الفتح جونپوری ست که از اکابر عهد سلطان سکندر لودی بود از جونپور بدهلی آمده مقبره اجداد خود عمارت کرد – استاد قاضی شهاب الدین دولت آبادی ست بغایت فصیح و بلیغ یکی از مریدان معتقدان ایشان کتابی نوشته است مسمی بمناقب الصدیقین مشتمل بر احوال جمیع مشایخ چشت در انجا از احوال کرامات او بسیار نوشته – اخبار الاخیار

جوهر حضرت خواجه شمس الدین محمد حافظ شیرازی قدس سره در نفحات الانس مذکور ست که حضرت ایشان لسان الغیب و ترجمان الاسرار اند بسا اسرار غیبیه و معانی حقیقیه در کسوت صورت و لباس مجاز باز نموده و هر چند معلوم نیست که دست ارادت پیری گرفته و در تصوف بیکی ازین طائفه علیه نسبت درست کرده اما سخنان حضرت ایشان چنان بر مشرب این طائفه علیه واقع شده است که هیچکس را آن اتفاق نیفتاده و در سنه اثنین و تسعین و سبعمائة بعالم قدسی خرامیدند –

جوهر حضرت شیخ صدر الدین طبیب دهلوی قدس سره از اکابر مشایخ وحدت و عارفان و ائمه محققان بودند و صاحب حقائق و معارف بلند و دقائق و لطائف ارجمند و مرید و خلیفه حضرت مخدوم عالم خواجه نصیر الدین محمود چراغ دهلی اند در اخبار الاخیار ست که پدر حضرت ایشان سوداگر بودند و نسبت ارادت بجناب فیض مآب سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره داشتند و بغایت کبر سن رسیده و هیچ فرزندی نصیب نشده و اکثر احوال آرزوی داشتند روزی بحضور حضرت محبوب الهی آمدند حضرت قبله اولیا پشت مبارک خود به پشت ایشان مالیدند و بفرزندی بشارت فرمودند چون حضرت شیخ صدر الدین متولد شدند بحضور محبوب الهی آوردند جناب والاحضرت ایشان را در کنار گرفتند. تا آنکه در کنار بودند نظر بر جمال ولایت حضرت محبوب الهی داشتند بنوعی که اثر شعور از ان نظر ظاهر می شد حاضران مجلس از معنی را معاینه می نمودند پس آنحضرت از جبه خود پاره جدا کرده

وبرای حضرت ایشان بهبت مبارک خود خرقه بدوخت وحضرت ایشان را بحضرت مخدوم عالم خواجه نصیر الدین چراغ دہلوی قدس سره سپرد وبعلو شان حضرت ایشان اطلاع فرمود پس چون حضرت شیخ صدر الدین بسن تمیز رسیدند بحضرت مخدوم عالم ارادت آوردند وتربیت یافتند وبمرتبۂ تکمیل وارشاد رسیدند وچونکه آنحضرت دوای دل سالکان بوجه احسن دانسته ازانجهت حضرت ایشان را شیخ صدر الدین طبیب دلها گویند۔ مراۃ الاسرار

جوہر حضرت سید علاء الدین قدس سره مرید حضرت مخدوم عالم خواجه نصیر الدین محمود چراغ دہلی اند وصاحب احوال عظیمه ومقامات جلیله حضرت مخدوم عالم حضرت ایشان را بعد از تربیت بجانب سندیله رخصت فرمودند. وسی صد بیگه زمین در سواد قصبه مذکور بجهت خرچ خانقاه عالم پناه بدست حق پرست خود برپاره سفال نوشته دادند آرامگاه سندیله۔ مراۃ الاسرار

جوہر خواجه اختیار الدین عمر ایرجی قدس سره آباء واجداد حضرت ایشان از کبرای خطه ایرج بودند وبمنصب عهده داری متعین ومنصوب آخر الامر او را جذبه دست داد وبکلی ترک حطام دنیاوی نمود ودر طلب علم وطریقه زہد قدم صدق نهاد وبحضور قاضی محمد سادی قدس سره که از اساتذه عهد خود بودند ومرید وخلیفه حضرت مخدوم خواجه نصیر الدین محمود قدس سره تحصیل علم کرد وبنعمت خلافت مشرف گشتند وہم محرم مکرم سنه ہشت صد ونه وفات یافت آرامگاه ایرج۔ اخبار الاخیار

جوہر حضرت شیخ یوسف مده ایرجی قدس سره آبای کرام وی از خوارزم بوسائط بعضے حوادث روزگار در ممالک ہندوستان آمده در خطه ایرج متوطن گشتند وآنحضرت شاگرد ومرید وخلیفه خواجه اختیار الدین اند واز خدمت سید جلال بخاری وشیخ راجو قتال نیز بنعمت وخلافت مشرف گشته وتالیفات دارند مثل ترجمه منهاج العابدین امام غزالی وصاحب تاریخ محمدی مرید اوست چنین می نویسد که روزے در خانقاه عالم پناه سماع میکردند ہمدران حالت جان بحق تسلیم فرمود در سنه ہشت صد وسی وچہار۔ آرامگاه صحن خانقاه۔ اخبار الاخیار

جوہر حضرت مولانا خواجگی قدس سره در اخبار الاخیار ست که حضرت ایشان مرید وخلیفه حضرت مخدوم عالم خواجه نصیر الدین محمود چراغ دہلی رضی الله تعالی عنه اند وشاگرد مولانا معین الدین عمرانی واستاد قاضی شهاب الدین جونپوری آرامگاه بیرون شهر کالپی۔ مراۃ الاسرار

جوہر حضرت مولانا احمد تهانیسری قدس سره مرید حضرت مخدوم عالم خواجه نصیر الدین محمود چراغ دہلی رضی الله تعالی عنه اند در فضائل علوم ظاہری وباطنی ممتاز بود آرامگاه کالپی اند وصحیح مراۃ الاسرار

جوہر حضرت قاضی محمد ساوی قدس سرہ مرید و خلیفہ حضرت مخدوم عالم خواجہ نصیر الدین محمود چراغ دہلی بودند. اول تحصیل علوم نمود و استاد عہد خود بودند. از ان ارشاد یافت و بمرتبہ تکمیل رسید. چہاردہم ماہ محرم در سنہ ہشتصد و نہ رحلت فرمود آرامگاہ ایرج - مراۃ الاسرار -

جوہر حضرت مخدوم شیخ سلیمان ردولوی قدس سرہ مرید و خلیفہ حضرت مخدوم عالم خواجہ نصیر الدین محمود چراغ دہلی قدس سرہ بودند شانی عظیم و مقامات عالی داشتند جامع بودند میان علم ظاہر و باطن و صاحب کرامات ظاہرہ و خارقات باہرہ و سلسلۂ نسب او بنجم الدین ولی ملقب بہ سیف اللہ منتہی می شود آرامگاہ ردولی - مراۃ الاسرار

جوہر حضرت شیخ زین الدین قدس سرہ خواہرزادہ و خلیفہ حضرت مخدوم عالم خواجہ نصیر الدین محمود چراغ دہلی اند قبر شریف پایان گنبد شریف حضرت مخدوم عالم ست درمیان حظیرہ

جوہر حضرت شیخ محمد متوکل کنتوری قدس سرہ مرید و خلیفہ حضرت مخدوم عالم خواجہ نصیر الدین محمود چراغ دہلی قدس سرہ اند مقتدای وقت خود بودند جامع علوم صوری و معنوی صاحب کرامات ظاہرہ و خارقات باہرہ - آرامگاہ کنتور - مراۃ الاسرار -

جوہر حضرت شیخ علاء الدین قریشی مشہور بگوالیاری زیرا کہ اول وطن شریف گوالیار بود مرید و خلیفہ حضرت شاہ بندہ نواز سید محمد گیسو دراز اند تا آخر عمر شریف از خلق منزوی بودند شانی عظیم و حالی رفیع داشتند و حضرت ایشان را کمالات از ہر قسم بیش بود آرامگاہ کالپی - مراۃ الاسرار

جوہر حضرت شیخ ابو الفتح علا قریشی قدس سرہ مرید و خلیفہ حضرت شاہ بندہ نواز سید محمد گیسو دراز قدس سرہ اند صاحب کمالات صوری و معنوی بودند و حضرت ایشان را مصنفات بسیار ست آرامگاہ کالپی و مزار فائز الانوار حاجت روای خلق ست - مراۃ الاسرار

جوہر حضرت سید شمس الدین طاہر قدس سرہ در اخبار الاصفیا مذکور ست کہ حضرت ایشان اگرچہ مرید حضرت شیخ نور قطب عالم قدس سرہ اند اما خود را از فدویان حضرت خواجۂ خواجگان خواجہ معین الدین حسن سنجری قدسنا اللہ تعالی بسرہ العزیز میگفتند و ہرگز باجمیر شریف بے وضو در نیامدند و خاک کوچہاش را بجوی تیا بودند و ہموارہ بدر شہر سکونت داشتند عمر گرامی حضرت ایشان بصد و پنجاہ سال رسیدہ بود کہ آہنگ سفر عالم قدسی فرمود -

جوہر حضرت خواجہ عثمان حرب آبادی قدس سرہ در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت ایشان مدتی از خلق قطع کردہ بودند بعد از ان درمیان خلق آمدند حضرت ایشان را انعام

غیب فرمان شد که خلق را دعوت کن اما بشرطیکه هزار بار تحمل کنی بعد از ان حضرت ایشان
در راهی سوار می شد تاریکی آمده دستی در قفا فرود می آورد و دیگری دیگر فرود می آورد حضرت
ایشان همه را می شمردند و عقد میکردند چون هزار تمام شد در سر حضرت ایشان فرو خواندند که
بر منبر برآ و خلق را دعوت کن عرض کردند که خداوندا من علم نخوانده ام و کمالی ندارم خلق را
چگویم فرمان آمد که پای بر منبر نهادن از تو و عنایت از ما

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی ببرکتهم
لفظ مبارک راندند که شیخ حسین زنجانی و خواجه علی هجویری هر دو مرید یک پیر بودند و آن پیر
قطب عهد بوده است حسین زنجانی از دیر باز ساکن لهاور بوده است بعد ازچندگاه خواجه علی
هجویری را پیر وی فرمود که در لهاور رو ساکن شو بر پیر خود عرضه داشت کرد که حسین زنجانی آنجاست
پیر فرمود تو برو چون علی هجویری بحکم اشارت در لهاور آمد شب بود بامداد جنازه حسین زنجانی را
بیرون آوردند —

جوهر حضرت مولانا کیتلی قدس سره در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ
قدسنا الله تعالی ببرکتهم فرمودند که مولانا کیتلی پیری بس بابرکت بود اگرچه باکسی پیوندی نداشت
اما صحبت بسیاری از مردان جناب خداوند تعالی دریافته بود در تقریر او و در هیئت او معلوم
شدی که یکی از واصلان ست چیزی در خاطر بود از وی پرسیدم جواب داد که آن ازاین آید و آن
اینچنین باشد حضرت سلطان المشائخ چشم پر آب کرده فرمودند که اگر آن مشکل از صد دانشمند
مجتهد پرسیدی حل نشدی۔

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی ببرکتهم در
بزرگی حضرت امیر عالم ولوالجی قدس سره بسیار سخن فرمودند و در اثنای محامد ایشان بر لفظ
مبارک راندند که بزرگی بود صاحب نعمت که او بخشش از خواجه اجل شیرازی قدس سره
یافته بود وقتی آن بزرگ بر سر منبر برآمده و خلق بانبوه حاضر بود و امیر عالم ولوالجی نیز بعد از ان
آن بزرگ بر بالای منبر آغاز کرد که ای مسلمانان بدانید و آگاه باشید که من نعمتی از خواجه اجل شیرازی
یافته بودم امشب میخواستم که آن نعمت به پسر خود بخشم فرمان شد امیر عالم ولوالجی را بده بعد از ان امیر عالم را
بالای منبر طلبید و آب دهان مبارک خود در دهان ایشان کرد۔

جوهر حضرت شیخ جلال الدین بسطامی قدس سره در فوائد الفواد ست که حضرت سلطان المشائخ

قدسنا الله تعالی بسرهم بلفظ مبارک راندند که شیخ جمال الدین بسطامی شیخ الاسلام حضرت دهلی مراسم اهل صفه و آداب ایشان نیکو دانستی

جوهر حضرت خواجه کریم قدسنا الله تعالی بسره المبارک یکی از مقدسان درگاه خداوندی و از جمله مقربان بارگاه ایزدی بودند. و حالات عظیمه و مقامات فخیمه و همم علیه و انفاس قدسیه و اشارات سامیه داشتند و در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت سلطان المشائخ نفعنا الله تعالی بمحبتهم میفرمودند که خواجه کریم در اول حال نویسنده بودند و در آخر روی از اشتغال دنیا بگردانیدند و یکی از واصلان شدند و بعد از آنکه روی بجناب کبریا آوردند هرگز همه عمر شریف خود درم و دینار بدست مبارک خود نگرفتند و حال حضور نماز حضرت خواجه بیان میفرمودند که وقت نماز شام پیش دروازه کمال بنماز مشغول بودند و کسی در آنوقت نتوانستی بیرون آمد و یاران آواز میدادند که زودتر درون شهر درآئی و دربان نیز غلبه میکرد خواجه کریم نماز خود بحضور تمام بگذارد آنگاه از آنجا باز گشت گفتند که آواز ما نشنیدی فرمودند نی گفتند عجب ما چندین غلبها کردیم و نشنیدی فرمودند عجب از کسی که او در نماز باشد و غلبه کس شنود و میفرمودند که خواجه کریم بارها فرمودی که گور من در دهلی ست هیچ کافرے بر وی استیلا نیابد۔

جوهر حضرت شیخ لقمان سرخسی قدس سره در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت ایشان را مناقب و اوصاف حمیده[۱] بسیار ست می آرند که جمعه از حضرت شیخ فوت شد باشعاری از ظواهر شرع والله تعالی اعلم ائمه آن شهر[۲] باحتساب بیرون آمدند بحضرت شیخ گفتند که ائمه شهر می آیند تا با شما بحث کنند فرمودند که سوار یا پیاده گفتند سوار آنزمان حضرت شیخ بر دیوار نشسته بودند فرمودند که بفرمان جناب خداوند تعالی روان شو دیوار در حال روان شد

[۱] اوصاف حمیده
[۲] شهریست عظیم در خراسان

جوهر حضرت حیدر زاویه قدس سره صاحب احوال بدیعه و انفاس نفیسه بودند و صاحب فوائد الفواد قدس سره میفرماید که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسرهم فرمودند که حیدر زاویه ترک بچه بودند و درویشی صاحب حال و در آنچه خروج چنگیز خان شد و کفار روی بجانب هندوستان نهادند در آن ایام روی سوی یاران کرده گفت از مغول بگریزید که ایشان غالب خواهند آمد پرسیدند که چگونه گفت که ایشان درویشی را برابر خود می آرند و خود را در پناه آن درویش ساخته اند من در سر بان درویش کشتی گرفته ام او مرا بر زمین زد و اکنون متحقق ست که ایشان غالب خواهند آمد شما یان بگریزید بعد از ان خود در غاری رفت و ناپیدا شد عاقبت همچنان شد که او گفته بود و بعد از تقریر این حکایت بنده عرضه داشت کرد که این طوق و دست کله آهنین که در دست و گردن میکنند شا بعت اوست فرمودند آری و لیکن او را حالی پیدا شده بود در ان حال آهن گرم تافته میگرفت و بدست خود گاه طوق می ساخته و گاه دست کله میکرد آهن بر دست او

چون سوم شده بود و این طائفه که هستند طوق و دست گله می سازند اما آن حال کجاست

جواہر حضرت شیخ عثمان خیرآبادی قدس سره صاحب حالات عظیمه وہمم فخیمه بودند و انفاس قدسیه واشارات سامیه داشتند و در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی ابرکتهم فرمودند که شیخ عثمان بس بزرگ کسی بود و اوانتفسیریست بعد از آن فرمودند که ساکن غزنین بود سبزی پختی وفروختی از شلغم و چقندر و مانند این و در بیابان خفتی و اگر کسی بیایدی و درم قلب بدو دادی و از انچه او پخته بودی بخریدی او آن درم بستدی اگرچه بدانستی که قلب ست و به بهای سره بدو دادی تا خلق را چنان معلوم شد که او درم سره و قلب را فرق نمیکند بیشتری می آمدند و درم قلب میدادند و او بجای سره میگرفت تا وقت نقل او شد روی سوی آسمان کرده گفت خداوندا تو دانائی که خلق مرا درم قلب دادند و من بجای سره قبول کردم و بر روی ایشان رد نکردم اگر از من طاعت قلب بوجود آمده است بکرم خود بر روی من رد مکن بعد از ان فرمودند که وقتی درویشی صاحبدلی بر وآمد و طعام از دیگ وطلب نمود شیخ عثمان کفلیج در دیگ کرد چون برآورد همه درّ مروارید بود آن درویش گفت من این را چه کنم باز کفلیج در دیگ کرد همه زر سرخ برآورد آن درویش گفت آن سنگریزه بود و این سنگ ست چیزی بکش که من بخورم بار سوم کفلیج در دیگ کرد و برآورد همان سبزی که پخته بود بیرون آمد آن درویش چون این حال بدید شیخ را گفت اکنون ترا اینجا نمی باید بود همدر ان چند روز شیخ عثمان از دنیا نقل کرد۔

جواہر حضرت سید تاج الدین شیر سوار نارنولی قدس سره مرید حضرت شیخ قطب الدین منور ہانسوی قدس سره اند و در اخبار الاخیارست که چون میخواستند که بدریافت سعادت زیارت پیر خود بجانب ہانسی متوجه شوند شیر نری از بیشه میگرفتند و بروی سوار می شدند و مار بدست میگرفتند و چون نزدیک ہانسی میرسیدند شیر و مار را رها میکردند و پیاده می آمدند روزی حضرت شیخ قطب الدین منور بر دیواری نشسته بودند و سید تاج الدین در حالت سکر و بیخودی همچنان بر پشت شیر سوار پیش حضرت شیخ در آمدند چون نظر حضرت شیخ بر حضرت ایشان افتاد فرمودند ای سید این حیوان جان دارد مردان خباب حق سبحانه وتعالی اگر بدیوار حکم کنند که جادست برفتار آید دیوار جنبیدن گرفت فرمودند ای دیوار من سخن بر سبیل فرض میگفتم تو بجای خود باش پس سید تاج الدین را حالی دگر پیش آمد و بغنای توحید مستغرق گشتند آرامگاه بیرون نارنول نزدیک شهرست ۔ مرآة الاسرار و اخبار الاخیار ۔

جواہر خواجه احمد محمد معشوق طوسی قدسنا الله تعالی بسره العزیز از محبوبان و مقبولان حضرت خداوندی بودند و در نفحات الانس مذکورست که اسم مبارک حضرت ایشان محمدست و در شهر طوس بودند و قبر مبارک

هم آنجاست حضرت عین القضات همدانی قدس سره در بعضی از رسائل خود نوشته اند که حضرت محمد معشوق
نماز نکردی از حضرت خواجه محمد حمویه و حضرت امام احمد غزالی رضی الله تعالی عنهما شنودم که روز قیامت
صدیقان را همه این تمنا بود که کاشکی خاکی بودندی که روزی حضرت محمد معشوق قدم بران خاک
نهاده بودی یک روز در جامع طوس تشریف آوردند و حضرت شیخ ابو سعید ابو الخیر قدس سره مجلس
میداشتند حضرت خواجه بندی بر قبا زدند و حضرت شیخ را خاموش کردند زبان حضرت شیخ به بست
چون ساعتی بر آمد حضرت شیخ فرمودند ای سلطان عصر و ای سرور وجود بند وا گشای که بند بر هفت آسمان
و زمین نهادی و در فوائد الفواد است که از حضرت سلطان المشائخ رضی الله تعالی عنه پرسیده آمد که حضرت
ایشان را محمد معشوق گویند یا احمد معشوق که از بیشتر خلق شنیده شده است که محمد معشوق گویند فرمودند
که احمد محمد معشوق نام حضرت ایشان احمد است و نام پدر حضرت ایشان محمد و فرمودند که وقتی حضرت
ایشان در عین چله سرما در آب روان قرار گرفتند و التماس نمودند الهی من ازینجا بیرون نیایم تا
ننمائی که من کیستم آوازی شنیدند که تو آنی که فردای قیامت چندین کسان از شفاعت تو از دوزخ
خلاصی خواهند یافت عرض کردند که برین بسند نکنم (کافی و بس نشمارم ۱۲) آوازی شنیدند که تو آنی که فردای قیامت چندین کس
بعنایت تو در بهشت روند عرض کردند برین هم بسند نکنم مرا می باید که بدانم که من کیستم آنگاه آواز
شنیدند که ما حکم کردیم که درویشان و عارفان عاشق ما باشند و تو معشوق ما باشی آنگاه حضرت خواجه
ازان مقام بیرون آمدند هر که پیش می آمد میگفت السلام علیک یا خواجه احمد معشوق و چون حضرت
ایشان را جهد کردند و گفتند که چرا نماز نگذاری فرمودند بگذارم الا فاتحه نخوانم گفتند این چه نماز باشد
که فاتحه نخوانند چون الحاح بسیار کردند فرمودند فاتحه خوانم ایاک نعبد و ایاک نستعین نخوانم گفتند
این آیه نیز بخوان القصه بعد از گفتگوی بسیار در نماز استادند و فاتحه خواندن گرفتند چون اینجا رسیدند
که ایاک نعبد و ایاک نستعین بر اعضای مبارک از زیر بن هر موی خون روان شد آنگاه روی
سوی حاضران کردند و فرمودند من زن حائضم بر من نماز نیست۔

جوہر سید صدر الدین راجو قتال قدس سره ارادت و خلافت از پدر خود سید احمد کبیر داشتند
و از برادر خود مخدوم جهانیان سید جلال بخاری نیز دارند حضرت مخدوم جهانیان بار ها بر زبان مبارک
میراند که حق تعالی ما را بخلق مشغول داشت و شیخ راجو را بخود وی پیوسته در عالم استغراق بوده
آرامگاه اچه ـ اخبار الاخیار

جوہر حضرت شیخ سعد الدین قدس سره در شرح رساله مکیه میفرمایند که مثال و اجازت نامه که

بندگی شیخ صدر الدین راجو بخاری قدس سره بجانب بندگی زائر الحرمین الشریفین حضرت شیخ سارنگ پیر پیراین فقیر فرستاده بودند و دران مذکور بود و یلبس خرقة المشائخ الچشت والسهروردے رضی الله تعالی عنهم اما بندگی شیخ اکثر و اغلب کلاه چشت میدادند و چون کسی مزاحم می شد و کلاه سهروردی طلبید میدادند و در وقت کلاه دادن سهروردی تکبیر ادو میکردند و می فرمودند که فرق میان کلاه سهروردی و چشت همین است

جوہر حضرت مخدوم شیخ احمد عبد الحق رودولوی قدس سره سلسله نسب شریف حضرت ایشان بچند واسطه بحضرت امیر المومنین عمر فاروق رضی الله تعالی عنه میرسد و اسم مبارک پدر آنحضرت عمر است و جد آنحضرت شیخ داود از بلخ بملک هندوستان تشریف آورده در قصبه رودولی سکونت اختیار فرمودند و آنحضرت مرید و خلیفه حضرت شیخ جلال الحق والدین پانی پتی قدس سره اند و معدن کشف و کرامات ظاهره و مظهر حالات و خارقات باهره و صاحب احوال عظیمه و مقامات جلیله بود و افعال خارقه و انفاس قاطع داشتند و در ریاضات و مجاهدات وحید عصر بودند و در تجرید و تفرید فرید زمانه و از جانب حضرت خداوندی مخاطب بخطاب عبد الحق گشته و چشم حق بین نمی کشودند الا وقت صلوة خمسه و تهجد و تربیت طالبان و دیدن محبان و آنچنان بود که خادم سه کرة حق حق حق میگفت و آنحضرت بدست حق پرست خود قبر راست کرده و خادمان موافق وصیت آنحضرت را دفن کردند پس دران مشغول ماند بعد شش ماه قبر خود بشگافت رمقی از جان و جسمی موسوم مانده بود خادمان در لحافها پیچیده بیرون آوردند و چون مردم نان از روغن چرب کرده و پاره شکر بران گذاشته بطریق نذر پیش آنحضرت می آوردند اول اندکی ازان تناول میفرمودند بعد ازان حاضران را قسمت میکردند و بلسان ترجمان الهی میراندند هر که توشه من بی اجازت من بخورد از جان سیر آمده باشد پس بے اجازت فرزندان و مریدان آنحضرت نان توشه نمی خورند و برای مشغولی آنحضرت دو حجره بود یکی جلالی و دوم جمالی جلالی بربام خانه بود و جمالی در ته آن هرگاه جلال متجلی میگشت بربام خانه تشریف می بردند درین وقت اضطرابی میان فرزندان و مریدان پدید می آمد زیرا که از قهر و لطف هرچه در خیال میگذشت درساعت بظهور می آمد مغضوب هلاک میگشت و بمجرد نظر لطف هر کس بعلو درجات فائز می شد و به اندک نظر قهر معدوم مطلق میگشت و آنحضرت را سه پسر و چهار دختر بودند هر پسری که متولد می شد بمجرد زادن حق حق حق میگفت آنحضرت می فرمودند که احمد شور اختیار نکرد این بچه میخواهد که در عالم شور اندازد آن پسر در چند روز وفات می یافت و بعد از چند مدت حضرت شیخ عارف متولد گشتند و حق حق نگفتند فرمودند که این پسر لائق نگاهداشتن هست و هرگاه مریدان و طالبان آنحضرت را سفر آخرت پیش

می آمد بخدمت آنحضرت درخواست می نمود اگر اجازت می یافتند ازین عالم انتقال میفرمودند والا نه
چنانچه حضرت شیخ عبد القدوس قدس سره در احوالات آنحضرت نوشته اند که مرید آنحضرت بود مخلص نام
که بمرتبهٔ تکمیل و ارشاد رسیده بود درین عالم او را خوش نمی آمد روزی بخدمت آنحضرت التماس نمود که اگر
اجازت شود ازین عالم فانی انتقال کنم فرمودند چند روز صبر کن پس مخلص دریافت که آنحضرت رخصت
نخواهند داد پسر خود را گفت که من میخواهم که ازین عالم انتقال کنم باید که بعد از وفات زود مدفون سازی
بعد از ان بخدمت مخدوم خبر رسانی و این وصیت فراموش نسازی پس حضرت مخلص دامن بر سر کشید
و جان بجانان داد پسر سراسیمه پدر را همچنان مرده گذاشته بخدمت حضرت مخدوم عرض حال کرد آنحضرت
فرمودند که مخلص بی رضای من رفت چه معنی دارد پس آنحضرت ردا از روی او برداشت و برابر گوش او
باواز بلند مخلص مخلص گفتن گرفت قریب چهل و پنجاه بار مخلص مخلص فرمود حضرت مخلص برخاست و
سر در قدم نهاد آنحضرت بخانقاه عالم پناه خود تشریف بردند حضرت مخلص را بفرزندان آورد و ملامت نمود
بر وصیت من عمل نکردید الحال تو بحضور پیر دستگیر برو و بهر قسم از راه عاجزی درخواست نموده اجازت حاصل کن
بهرام بخدمت حضرت مخدوم رسید مطلوب بعرض رسانید فرمودند با پدر خود بگو که چند روز دیگر باش بهرام
پیش پدر رفته پیغام رسانید حضرت مخلص فرمود باز بخدمت شریف برو و التماس کن که آمدن و رفتن را
جای نیست مگر انتقال از مقامی بمقامی و از جامهٔ کهنه بجامهٔ نو چون بهرام این مقدمه بعرض رسانید
آنحضرت اجازت دادند پس حضرت مخلص خوشحال شده ردای شریف بر سر کشید و با دوست یکرنگ شد
پانزدهم جمادی الثانی در سنه سبع و ثلثین و ثمانمائه در عالم بقا خرامید آرامگاه ردولی مزار فائض الانوار
حاجت روای خلق است — شیخ اسمعیل پدر شیخ عبد القدوس بچه بود بجهت دیدن حضرت
مخدوم العالم صاحب الکشف والکمالات والکرامات شیخ عبد الحق رفتند حضرت
مخدوم عالم شیخ اسمعیل را طلبیدند و بر پشت شان بوسه دادند و فرمودند که در پشت این بچه پسری
می بینم که قطب وقت شود و رجوع عالم بسوی وی باشد و تمامی رجوع وی بسوی ما باشد و یکی از خلفای
ما باشد و نعمت ما بوی رسد عاقبة الامر تمامی رجوع حضرت عبد القدوس بروح حضرت شیخ احمد عبد الحق شد
تا مدد فیض روحی و پرورش باطنی از روح حضرت احمد عبد الحق بحضرت شیخ عبد القدوس میرسید
و این تکمیل فیض روحی را اویسی میگویند چنانکه حضرت سید المرسلین بفیض روحی و تکمیل باطنی حضرت
اویس قرنی را پرورده بودند — از لطائف قدسی ملفوظ حضرت عبد القدوس —
جوهر حضرت شیخ عبد الله شطاری قدس سره سیاح بیدای طریقت و غواص دریای حقیقت بودند

بیابانها بید جمع ١٢

و در تلقین اذکار و اشغال وحید عصر و فرید زمانه منادی میکردند که طالبی ست تا او را بحق تعالی رسانم و آن حضرت ایشان رساله است در طریق شطاریه که در آغاز آن نسب خود بشیخ الشیوخ شیخ شهاب الدین سهروردی درست کرده و سلسله ارادت به پیچ واسطه بشیخ نجم الدین کبری رسانیده آرامگاه قلعه بهندون اخبار الاصفیا

جوہر حضرت شیخ ابو عبد الله صومعی رضی الله تعالی عنه در نفحات الانس مذکورست که حضرت ایشان از اکابر مشائخ گیلان و رؤسا و زهاد ایشان بودند هرچه که پیش از وقوع آن خبر کردی همچنان واقع شدی و وقتیکه در غضب شدی جناب حق سبحانه و تعالی از برای حضرت ایشان زود انتقام کشیدی و هرچه خواستی جناب حق سبحانه و تعالی همچنان کردی جماعتی از اصحاب حضرت ایشان بقصد تجارت بسمرقند رفته بودند نزدیک بسمرقند سواران بغارت ایشان آمدند ایشان آنحضرت را آواز دادند دیدند که آنحضرت استاده اند و میفرمایند سبوح قدوس ربنا الله دور شوید ای سواران از میان ما همه سواران متفرق شدند بعضی بکوهها در افتادند و بعضی بوادیها۔

جوہر حضرت شیخ عبد الرحمن چشتی بن عبد الرسول بن قاسم بن شاه عباسی العلوی رضی الله تعالی۔ حضرت ایشان در مراة الاسرار میفرمایند هرچند که این فقیر از اکثر سلاسل متعدده بهره یافته اما بنده پرورده و از خاک بر آورده خاندان چشت و دودمان اهل بهشت ست و میفرمایند که بحسب ظاهر مذهب و مشرب صوفیه ناجیه از خدمت قطب الوقت حضرت شیخ حمید قدس سره و وی از پدر خود شیخ قطب الدین و وی از پدر خود حضرت شیخ پیر و وی از پدر خود شیخ بده و وی از پدر خود حضرت شیخ عارف و وی از پدر خود شیخ احمد عبد الحق و وی از حضرت شیخ جلال الدین پانی پتی و وی از شیخ شمس الدین ترک پانی پتی و وے از شیخ علاء الدین علی احمد صابر و بحسب باطن این نیازمند اویسی است که از ابتدای سلوک تا این زمان از آداب و تربیت و نوازش و نظر قبول بفرزندی از روحانیت خواجه بزرگ معین الحق والدین حسن سنجری یافته

جوہر حضرت شیخ امان الله پانی پتی قدس سره اسم مبارک عبد الملک ست و لقب شریف امان الله از علماء صوفیه موحده اند و از تابعان شیخ اکبر شیخ محی الدین ابن عربی قدس سره در علم این طائفه علیه مرتبه بلند و پایه ارجمند داشتند و در تقریر مسئله توحید بیانی شافی و تقریری وافی حضرت ایشان را در علم تصوف و توحید کتب و رسائل بسیارست و آثار تحقیق از تقریرا و لائح و رساله دارند مسمی باثبات الاحدیه که بیان اطلاق حق و احاطه او بحقائق کونیه با حفظ و رائیة او در عینیت با عالم مطابق اذواق کمل و کلمات محققین اهل توحید کرده و بر لوائح مولانا عبد الرحمن جامی

قدس سره شرحی نوشته در غایت بسط و تطویل شبها بیدار بودی و هر بار برخاستی و وضو کردی و توجه
کردی و نعره ها زدی و مرید شیخ محمد حسن اند و شاگرد محمد مودود لاری با کثر سلاسل ارتباط داشت
و در مشرب قلندریه واسطه بشاه نعمت الله ولی میرسد و تعلق بسلسله علیه قادریه غالب تر و محکم تر بود
دوازدهم ربیع الآخر در سنه نهصد و پنجاه و هفت رحلت نمود - اخبار الاخیار

جوهر حضرت شیخ سراج الدین عالم بن قوام الدین ملتانی قدس سره از اصحاب و خلفای
شیخ زین الدین خوافی اند عالم بودند بعلوم صوری و معنوی باصل از ملتان بودند و در هرات نشو و نما
یافته چون شیخ زین الدین از دار فنا رحلت فرمود شیخ سراج الدین را باجازت شیخ بجای حضرت
ایشان نصب کردند آرامگاه نهرواله که از بلاد گجرات ست - اخبار الاخیار

جوهر در بیان تاریخ وفات و ماه وفات و سنه وفات و جای مزار مبارک و اختلاف وفات
حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم روز دوشنبه دوازدهم و بقول محدثین دوم
ربیع الاول سنه ۱۱ هجری ج مدینه منوره حجره حضرت عایشه صدیقه - ابوبکر صدیق شب سه شنبه
۲۲ جمادی الاخری سنه ۱۳ و بقولی آخر روز دوشنبه و بقولی بست و سوم ج روضه آنحضرت علیه السلام
سلمان فارسی دهم رجب شنبه سنه ۳۳ هجری ج مداین - امام قاسم بن محمد بن ابی بکر بست چهارم
جمادی الاولی سنه ۱۰۱ هجری و بقولی سنه ۱۰۲ هجری - امام جعفر الصادق دوشنبه پانزدهم رجب و بقولی
شانزدهم شوال سنه ۱۴۸ هجری ج جنة البقیع در مقبره امام حسن - بایزید بسطامی چهاردهم شعبان سنه ۲۶۱
و بقولی پانزدهم و هفتدهم ج بسطام - خواجه ابو الحسن خرقانی پانزدهم رمضان سنه ۴۲۵ هجری و بقولی
دهم محرم سنه ۴۲۴ هجری ج خرقان - خواجه ابو علی فارمدی چهارم ربیع الاول سنه ۴۷۷ هجری ج طوس
خواجه یوسف همدانی بست هفتم رجب و بقولی غره صفر سنه ۵۳۵ هجری ج مرو - خواجه عبد الخالق غجدوانی
۱۲ ربیع الاول سنه ۵۷۵ هجری ج غجدوان - حضرت خواجه عارف ریوگری غره شوال ج ریوگر سنه
خواجه محمود انجیر فغنوی ۱۷ ربیع الاول ج وابکنی - خواجه عزیزان علی رامیتنی ۲۷ رمضان سنه ۷۱۵
و بقولی ۲۸ ذیقعده سنه ۷۲۱ هجری ج خوارزم خواجه محمد بابا سماسی ۱۰ جمادی الاخری ج قریه سماس
سید امیر کلال پانزدهم و نزد بعض هشتم جمادی الاخری سنه ۷۷۲ هجری و بقولی هشتم جمادی الاولی
ج دیه سوخار - خواجه بهاء الدین محمد نقشبند سوم شب دوشنبه ربیع الاولی سنه ۷۹۱ هجری ج بخارا -
خواجه علاء الدین عطار شب چهارشنبه بعد از نماز خفتن ۲۰ رجب سنه ۸۰۲ ج دیه خفانیان - خواجه
یعقوب چرخی ۵ صفر ج هلفتون - خواجه عبید الله احرار شب شنبه ۲۹ ربیع الاولی سنه ۸۹۵ ج سمرقند

مولانا محمد زاہد غرہ ربیع الاول مولانا درویش محمد ۱۹ محرم خواجہ محمد امکنگی ۲۲ شعبان خواجہ عبد الباقی
باقی باللہ ۲۵ جمادی الاخری ۱۰۱۲ھ ج بیرون شہر شاہ جہان آباد۔ حضرت امیر علی کرم اللہ تعالی وجہہ
شب دوشنبہ ۱۹ و بقولی ۲۱ رمضان ۴۰ھ ج نجف اشرف۔ حضرت امام حسینؑ جمعہ ۱۰ محرم ۶۱ھ ج کربلا و
نزد بعض ۹۶ھ امام زین العابدینؑ ۱۸ محرم ۹۴ھ جنۃ البقیع و نزد بعض ۹۵ھ امام محمد باقرؑ دوشنبہ
۷ ذی الحجہ ۱۱۴ھ و نزد بعض ۱۱۷ھ ج جنۃ البقیع حضرت امام موسیٰ کاظمؑ جمعہ ۵ رجب ۱۸۳ھ و نزد بعض
۵ او بقولے ۲۵ ج بغداد شریف حضرت علی بن موسیٰ رضاؑ جمعہ ۲۱ و نزد بعض ۹ رمضان ۲۰۳ھ
و نزد بعض ۹ صفر ۲۰۶ھ ج مشہد مقدس حضرت معروف کرخی ۲ محرم ۲۰۰ھ و نزد بعض ۱۰ او بقولے ۲۰۲ھ
ج بغداد شریف حضرت سری سقطی بامداد سہ شنبہ ۳ رمضان ۲۵۳ھ و نزد بعض ۲۹ سلخ رجب
۲۵۱ھ ج بغداد حضرت جنید روز شنبہ ۱۹۶ و اصح ۲۷ رجب ۲۹۸ھ و نزد بعض ۲۹۷ھ و نزد بعض ۲۹۸ھ
ج بغداد حضرت ابوبکر شبلی دہم و نزد بعض ۲۷ ذی الحجہ اصح ۳۳۴ھ و نزد بعض ۳۴۴ھ ج بغداد شریف
ابوالقاسم نصیر آبادی ۱۱ شوال ۳۶۷ھ و نزد بعض ششم محرم ۳۶۷ھ ج مکہ معظمہ ابوعلی دقاق
۵ ذیقعدہ و بقولے بستم شوال ۴۰۵ھ ج نیشاپور حضرت ابوالقاسم قشیری ۱۶ ربیع الآخر ۴۶۵ھ
ابوعلی رودباری ۲ شوال ۳۲۳ھ و نزد بعض ۳۲۲ھ ج مصر ابوعلی کاتب ۱۱ شعبان ۳۴۶ھ و نزد
بعض ۳۶۶ھ ج مصر ابوعثمان مغربی ۹ شوال ۳۷۳ھ و نزد بعض ۱۱ رجب ج نیشاپور حضرت ابوالقاسم
گرگانی ۲۳ صفر و نزد بعض ۱۵ جمادی الاولی و نزد بعض ۲ رجب حضرت امام حسن غرہ و اصح ۵ ربیع الاول ۴۵۰ھ
و نزد بعض ۴۶۸ھ و نزد بعض ۹ صفر و سلخ و نزد بعض ۲۸ حضرت سید ابی صالح ۲۰ رجب حضرت محبوب سبحانی
شب شنبہ ۹ بعد نماز عشا ربیع الآخر ۵۶۱ھ و بقولے در بغداد بتاریخ ۱۷ ج بغداد شریف بعض ۵۶۱ھ
تاریخ وفات حضرت محبوب سبحانی نہم ربیع الآخر است لیکن چون فاتحہ آنحضرت علیہ السلام بتاریخ یازدہم
ہر ماہ می نمودند لہذا عرس آنجناب در ہندوستان بتاریخ یازدہم شہر مذکور شہرت یافت

جواہر السلسلۃ للمشائخ الچشتیۃ حضرت خواجہ حسن بصری ۴ و نزد بعض ۴ محرم ۱۱۰ھ و
نزد بعض غرہ رجب و نزد بعض ۵ ج بصرہ عبد الواحد بن زید ۲۷ صفر ۱۷۶ھ و نزد بعض ۱۷۷ھ
ج بصرہ خواجہ فضیل بن عیاض ۳ ربیع الاول ۱۸۷ھ و نزد بعض ۲۷ محرم ج مکہ معظمہ حضرت ابراہیم
بن ادہم ۲۶ جمادی الاولی ۱۶۲ھ و نزد بعض ۱۶ و نزد بعض ۲۶۱ھ حضرت حذیفہ مرعشی ۲۵ شوال
۲۵۲ھ و نزد بعض ۴ و نزد بعض ۲۴ ج شام قریب مزار حضرت لوطؑ حضرت ہبیرہ بصری ۷ شوال
نزد بعض غرہ در سفینہ ماج بصرہ حضرت ممشاد علو دینوری ۱۴ محرم ۲۹۹ھ و نزد بعض ۲۴ خواجہ ابی اسحاق

چشتی ۱۴ ربیع الآخر ج عکه از بلاد شام خواجه ابی احمد چشتی غره جمادی الاخری سنه ۳۵۵ و نزد بعض
۱۰ ج چشت که از خراسان ست خواجه ابی محمد چشتی غره و نزد بعض ۹ جمادی الآخر سنه ۴۱۱ و نزد بعض
سنه ۴۱۵ و نزد بعض غره رجب سنه ۴۲۱ ج چشت خواجه ابی یوسف چشتی ۲۶ و در سفینة الاولیا ۴ ربیع الآخر ۴۵۹
و نزد بعض ۳ رجب ج چشت خواجه مودود چشتی غره رجب سنه ۵۲۳ ج چشت حاجی شریف زندنی ۱۳ رجب
و نزد بعض ۵۹۳ ج زند نه که بلده ایست در بخارا خواجه عثمان ۵ شوال سنه ۶۱۲ و نزد بعض ۶۱۷ ج مکه معظمه
حضرت خواجه معین الحق ۶ دوشنبه رجب سنه ۶۳۳ و بقولے شب یکشنبه سنه ۶۳۲ ج اجمیر شریف خواجه قطب الدین
بختیار کاکی دوشنبه ۱۴ ربیع الاول سنه ۶۳۳ ج دہلی قریب حوض شمسی حضرت خواجه فرید الدین شکر گنج
سه شنبه ۵ محرم سنه ۶۶۴ ج پاک پٹن حضرت علاء الدین بن احمد صابر ۱۳ ربیع الاول سنه ۶۹۰ ج
کلیر سرکار سہارنپور پوربیه حضرت شمس الدین ترک ۱۵ جمادی الاخری و نزد بعضی ۱۰ ج پانی پت
جلال الدین پانی پتی ۱۳ ربیع الاول سنه ۷۶۵ ج پانی پت حضرت شیخ عبد الحق ردولوی ۱۵ جمادی الاخری
سنه ۸۳۷ ج ردولی شیخ احمد عارف ۲۱ شوال ج ردولی شیخ محمد بن عارف ۲۶ ربیع الآخر ردولی شیخ
عبد القدوس گنگوہی ۲۲ و نزد بعض ۲۳ جمادی الاخری سنه ۹۴۴ و نزد بعض سنه ۹۴۵ ج قصبه گنگوه حضرت
سلطان المشائخ چہارشنبه ۱۸ ربیع الآخر سنه ۷۲۵ ج قریب دہلی کہنه موضع غیاث پور خواجه نصیر الدین
چراغ دہلی جمعه ۱۸ رمضان سنه ۷۵۷ ج قریب دہلی کہنه حضرت جلال الدین مخدوم جہانیان جہان گشت
۱۰ چہارشنبه وقت غروب آفتاب ذیحجه سنه ۷۸۵ ج اُچه ملتان حضرت حبیب عجمی ۲ ربیع الآخر سنه ۱۵۶ و
بقولے ۹ رمضان سنه ۱۳۱ ج بصره حضرت داود طائی ۲۸ ربیع الاول سنه ۱۶۵ و بقولی ۲۸ ربیع الآخر
ج بغداد حضرت ممشاد دینوری ۱۴ محرم سنه ۲۹۹ نزد بعض ۲۴ شیخ احمد دینوری ذیحجه سنه ۳۶۷ —
شیخ ضیاء الدین ابو نجیب سہروردی شب شنبه ۱۲ جمادی الآخر سنه ۵۶۳ و نزد بعض شب پنجشنبه ۱۰ رجب
سنه ۵۶۳ و نزد بعض ۱۰ رمضان ج بغداد شیخ شہاب الدین عمر سہروردی جمعه غره محرم سنه ۶۳۲ ج بغداد
خواجه بہاء الدین زکریا ملتانی پنجشنبه بعد نماز ظہر صفر سنه ۶۶۱ و نزد بعض سنه ۶۶۶ ج ملتان شیخ صدر الدین
سه شنبه مابین ظہر و عصر ۲۳ ذیحجه سنه ۶۸۴ ملتان حضرت رکن الدین شاه رکن عالم شب جمعه ۹ جمادی الاولی
سنه ۷۳۵ و بقولے ۱۶ رجب یوم پنجشنبه بعد نماز مغرب ج ملتان سید جلال الدین بخاری ۱۹ جمادی الاخری
اُچه شیخ احمد غزالی ۷ محرم سنه ۵۱۰ ج قزوین حضرت عمار یاسر ۱۶ ربیع الآخر حضرت نجم الدین کبری
شنبه ۱۰ جمادی الاولی سنه ۶۱۸ و در بعض شنبه ۹ رمضان و ۲۹ ذیحجه حضرت شیخ عبد الواحد بن عبد العزیز تمیمی
جمادی اخری سنه ۴۲۵ ج مقبره حضرت امام احمد حنبل حضرت ابو الفرح طرطوسی ۳ شعبان ابو الحسن علی الہکاری

محرم ۶۰ه حضرت ابوسعید مخزومی ۶- شعبان ۱۳ه حضرت محبوب سبحانی ۹ شب شنبه بعد عشا ربیع الآخر ۱۶ه ج بغداد شریف امام عبد الله علم بردار ۵- رجب حضرت طیفور شامی ۶- رجب حضرت بدیع الدین مدار شب جمعه ۱۸- جمادی الاولی ۸۴۰ه ۶ مکن پور از توابع قنوج و نزد بعض ۹ه هجری

جوهر حضرت خواجه محمد باقی بالله را اجازت طریقهٔ نقشبندیه از حضرت مولانا خواجگی محمد امکنگی ست و ایشان از والد خود حضرت مولانا درویش محمد و ایشان از خال خود حضرت مولانا محمد زاهد و ایشان از حضرت خواجه عبید الله احرار و ایشان از حضرت خواجه یعقوب چرخی و ایشان از خواجه بهاء الدین محمد نقشبند و دانستنی که حضرت خواجه یعقوب چرخی به حضرت خواجه نقشبند در صحبت حضرت خواجه علاء الدین عطار فیوضها برداشته تکمیل نسبت در خدمت ایشان نمودند لهذا گاهی وساطت حضرت خواجه علاء الدین در شجره نوشته می شود

جوهر حضرت خواجه بهاء الدین محمد نقشبند را اجازت این طریقه از حضرت سید امیر کلال ست و ایشان را از حضرت خواجه محمد بابا سماسی و ایشان را از حضرت خواجه عزیزان علی رامیتنی و ایشان را از حضرت خواجه محمود انجیر فغنوی و ایشان را از حضرت محمد عارف ریوگری و ایشان را از حضرت خواجه عبد الخالق غجدوانی و ایشان را از حضرت خواجه یوسف همدانی و ایشان را از حضرت خواجه ابو علی فارمدی و ایشان را در تصوف انتساب به دو طرف ست یکی به شیخ ابو القاسم گرگانی و ایشان را به شیخ ابو عثمان مغربی و ایشان را به شیخ ابو علی کاتب و ایشان را به شیخ ابو علی رودباری و ایشان را به حضرت جنید بغدادی و دیگر نسبت حضرت خواجه ابو علی فارمدی را از حضرت خواجه ابو الحسن خرقانی ست و ایشان را از حضرت خواجه بایزید بسطامی و ایشان را از روح حضرت امام جعفر صادق و ایشان را از دو جانب رسیده یکی از جانب آبائے کرام خود حضرت امام باقر و حضرت امام زین العابدین و حضرت سید الشهدا امام حسین رضی الله تعالی عنهم اجمعین و حضرت علی مرتضی کرم الله تعالی وجهه و ایشان را از جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم و دوم از جده مادری ایشان حضرت امام قاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق و ایشان را از حضرت سلمان فارسی و ایشان را با وصف شرف صحبت رسول علیه السلام از حضرت صدیق اکبر و ایشان را از رسول مقبول صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم

جوهر حضرت سید جلال الدین مخدوم جهانیان را اجازت طریقهٔ نظامیه از مخدوم خواجه نصیر الدین چراغ دهلی ست و اجازت طریقهٔ سهروردیه از جد خود حضرت سید جلال الدین

بخاری و ایشان را از رکن الدین شاه رکن عالم و ایشان را از پدر خود شیخ صدر الدین و ایشان را از پدر خود شیخ بهاء الحق والدین زکریا الملتانی و ایشان را از شیخ الشیوخ شیخ شهاب الدین سهروردی و ایشان را از شیخ ضیاء الدین ابو نجیب عبد القاهر سهروردی و ایشان را از پدر خود شیخ ابو محمد بن شیخ عبد اللہ معروف بعمویہ و ایشان را از شیخ احمد دینوری و ایشان را از شیخ ممشاد دینوری و ایشان را از ابو القاسم جنید بغدادی - حضرت شیخ نجم الدین کبری را اجازت این طریقه از حضرت عمار یاسر ست و هو عن شیخ ضیاء الدین ابو نجیب سهروردی و هو عن شیخ احمد غزالی و هو عن ابو بکر نساج و هو عن شیخ ابو القاسم گرگانی و هو عن ابو عثمان مغربی و هو عن شیخ ابو علی کاتب و هو عن ابو علی رودباری و هو عن سید الطائفه بنده زمره فادخلی فی عبادی شیخ ابو القاسم جنید بغدادی - و حضرت جنید را از خال خود سری سقطی و ایشان را از معروف کرخی و ایشان را نیز انتساب در علوم باطنی دو طرف ست یکی بامام علی موسی رضا و امام موسی کاظم و امام جعفر صادق تا پیغمبر خدا ﷺ صلی اللہ تعالی علیه و آله و صحابه وسلم و طریقه ایشان طریقه ائمه اہل بیت ست این طریقه را از راه نفاست سلسلة الذہب می نامند دوم معروف کرخی را از داؤد طائی و ایشان از حبیب عجمی و ایشان از خیر التابعین خواجه حسن بصری و ایشان از امیر المومنین علی کرم اللہ تعالی وجهه و ایشان از جناب رسالت مآب علی صاحبها الصلوٰة والسلام - و نیز حضرت غوث الثقلین را اجازت از حضرت شیخ ابو سعید مخزومی است و هو عن شیخ ابو الحسن علی الہکاری و هو عن شیخ ابو الفرح طرطوسی و هو عن شیخ عبد الواحد بن عبد العزیز تمیمی و هو عن ابی بکر عبد اللہ شبلی و هو عن شیخ جنید بغدادی - حضرت سید عبد القادر جیلانی را اجازت این طریقه از پدر خود سید السادات السید ابی صالح و هو عن ابیه و شیخه موسی جنگی دوست و هو عن ابیه و شیخه السید عبد اللہ و هو عن ابیه و شیخه السید یحیی الزاهد و هو عن شیخه و ابیه السید موسی مورث و هو عن شیخه و ابیه السید داؤد المورث و هو عن شیخه و ابیه السید موسی الجون و هو عن شیخه و ابیه السید عبد اللہ المحض و هو عن ابیه سید السادات جامع البرکات الحسن المثنی و هو عن ابیه امام المومنین قدوة المتقین الامام الحسن رضی اللہ تعالی عنهم اجمعین - و هو عن ابیه امام الهدی امیر المومنین علی المرتضی کرم اللہ تعالی وجهه و عن ام سیدة النساء حضرت فاطمة الزہراء رضی اللہ تعالی عنها و عن شیخه و ابیه سید المرسلین خاتم النبیین شفیع المذنبین احمد مجتبی محمد مصطفی صلی اللہ تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم - حضرت شاه بدیع الدین مدار را اجازت این طریقه از طیفور شامی ست و ایشان را از عین الدین شامی و ایشان از بدیع الدین

(حاشیه:) ۷ سری از شیخ ... و حبیب ... تربیت شیخ ... سقطی ... نسبت ... سری سقطی ... حبیب داؤد ...

وایشان را از امام عبد اللہ علم بردار وایشان را از امیر المومنین ابی بکر الصدیق و نیز ایشان را از امیر المومنین علی المرتضی ع۔ حضرت شیخ عبد القدوس گنگوہی الغزنوی الحنفی مذہباً ونسباً را اجازت این طریقہ از شیخ محمد بن العارف ست وہو عن ابیہ الشیخ احمد عارف وہو عن شیخہ وابیہ شیخ عبد الحق ردولوی وہو عن شیخہ الشیخ جلال الدین پانی پتی وہو عن شیخہ الشیخ شمس الدین الترک وہو عن شیخہ الشیخ علاء الدین احمد صابر وہو عن امام الاولیا شیخ فرید الحق والدین مسعود المشہور شکر گنج وہو عن قدوۃ الواصلین حضرت خواجہ قطب الدین بختیار الاوشی الکاکی دہلوی و ہو عن زبدۃ العارفین خواجہ معین الدین حسن سنجری الچشتی اجمیری وہو عن الشیخ عثمان الہارونی وہو عن شیخہ حاجی شریف زندنی وہو عن شیخہ الشیخ مودود چشتی وہو عن شیخہ ابی یوسف چشتی وہو عن الشیخ ابی محمد الچشتی وہو عن شیخہ ابی احمد الچشتی وہو عن الشیخ ابی اسحاق چشتی الشامی وہو عن الشیخ علو الدینوری وہو عن الشیخ ہبیرۃ البصری وہو عن الشیخ حذیفۃ المرعشی وہو عن السلطان ابراہیم بن ادہم وہو عن جمال الدین فضیل بن عیاض وہو عن الشیخ عبد الواحد بن زید وہو عن امام التابعین الحسن البصری وہو عن امیر المومنین علی المرتضی کرم اللہ تعالیٰ وجہہ وہو عن سید المرسلین حبیب رب العالمین النبی المصطفی والرسول المجتبی علیہ وعلی آلہ وصحابہ الصلوٰۃ والبرکات العلی

جواہر سلسلہ قادریہ می پیوند بحضرت شیخ الجن والانس غوث الثقلین شیخ محی الدین ابو محمد سید عبد القادر بن ابی صالح بن عبد اللہ الجیلی قدس اسرارہم از شاخ جنیدیہ اند وطریقہ قادریہ ذکر نفی واثبات کہ مسمی ست باورہ بردہ ودعوت اسماء عظام کہ چہل اسم گویند ودعای سیفی ودعای فرشتہ ودعای شیخ۔ وسلسلہ مداریہ بحضرت صدیق اکبر میرسد بدین طرق حضرت شیخ بدیع الدین عرف شاہ مدار از حضرت شیخ طیفور شامی ووی از شیخ امین الدین شامی ووی از شیخ عبد اللہ مکی علم بردار رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وصحابہ وسلم ووی از ابوبکر صدیق واول کسی کہ در ہند کتاب عوارف وفصوص الحکم درس گفتہ شاہ مدار اند۔ دوم خلیفہ حضرت خواجہ حسن البصری عبد الواحد بن زید پنج خانوادہ بدو میرسد اول زیدیان دوم عیاضیان سوم ادہمیان چہارم ہبیریان پنجم چشتیان سلسلہ زیدیان می پیوند بخواجہ عبد الواحد بن زید وایشان پنج تن بودند ابنای عبد الرحمن بن عوف دوم خانوادہ عیاضیان و شیخ فضیل عیاض مرید شیخ عبد الواحد بن زید ست مریدان ایشان خود را عیاضیان گویانند سوم خانوادہ ادہمیان وآن می پیوند بسلطان ابراہیم ادہم وایشان خرقہ از فضیل عیاض پوشند چہارم ہبیریان وآن می پیوند بشیخ ہبیرہ البصری وایشان مرید وخلیفہ حضرت حذیفہ مرعشی وایشان بحضرت سلطان پنجم خانوادہ چشتیان وآن می پیوند بشیخ ابو اسحاق چشتی کہ او در چشت آمدہ وبعدہ مرید شیخ علو دینوری شد

خاتمه

الحمد لله که کتاب برکات نصاب جواهر غیبی بتائید ایزدی پیرایه اختتام پوشید و انچه از ذخیره مدد حضرت باعظمت اللّهی بود بهمه اش در شش کنز بتقسیم یافته باترتیب تمام هر کنزی بجای خود قرار گرفت فرض وقت ست که اکنون آن وعده که در دیباچه رفت وفا کرده آید و لختی از احوال سعادت اشتمال حضرت اللّهی قدس سره العزیز و فرزندان او و یاران او بر طبق اظهار نهاده آید و چون این احوال مشرح مبسوط جداگانه مثل رساله مستقل خواهد بود بنا برعلیه آنرا بنام تذکرهٔ الٰهی موسوم گردانیده الحمد لله علی ذلک

بهین کنوز حقائق جواهر غیبی	که پر جواهر غیب است چون همین نامش
دردن خاتم طبع آمد و بخاطر رفت	بهین جواهر غیبی سنین اتمامش

تقریظ با تاریخ از شهسوار عرصهٔ سخندانی سید محمد مرتضی یزدانی رئیس شهر میرٹھ

بشری که درین زمانهٔ تنگ	آمد ز در عز فراخنگ	فال التنور و خاست طوفان	از کشتیبان بحر عرفان
یکتای جهان ز مه بماهی	اللّهی خاصهٔ الٰهی	اندر جسد زمانه روحے	واندر طوفان فتنه نوحے
بیدار کنوز آنجهانی	آگاه رموز آسمانی	وخشور جهان کشای عرفان	دستور سخن سرای عرفان
صدر محفلگه حقیقت	بدر منزلگه طریقت	تا حسن رخش نظاره کرده	خرقانی خرقه پاره کرده
یک حلقه سعید در سعودش	یک دسته جنید در جنودش	در معرکه جهاد اکبر	منصور بر آمد و مظفر
از خانهٔ تن برون نبرده	واندر ملکوت نزل خورده	چون سیاح نگاه ناظر	هم خواجه مقیم و هم مسافر
رو سوے علا چو مهر برده	گوی سبق از سپهر برده	صد فیض نهان حق رسیدش	گنجینه دل و زبان کلیدش
صد کیسه جواهر نهفته	از نوک زبان خامه سفته	قلبش ز خدای اکبر آباد	قالب بفضاے اکبرآباد
از تحفگه جلال اکبر	شد بر در ذو الجلال اکبر	با حجله نشین هفت پرده	هفتاد و دو سال صرف کرده
من بعد رسیده از سروشش	آوازهٔ ارجعی بگوشش	دو روز ز رحلت خودش پیش	بنشاند پسر خلیفهٔ خویش
اصغر علی آن ولی عهدش	هم یوسف و هم مسیح مهدش	یوسف پی و دیش ار بپوید	الّا ملک کریم گوید
کس را اگر جمال سے و نمود	یا کف ببرید یا سهم سود	از دانش و علم آسمانے	پیر است بعالم جوانے
همتاش ندید چشم آفاق	در علم و حیا و جود و اخلاق	این جلوه بهار انجمن باد	فیض گل او چمن چمن باد
یارب این شمع بزم او تا باد	خورشید منار اجیا باد.	من نیز بشوق او درم حبیبا	از عالم تو منون بالغیب

رجوع بمطلب

در گنج علی که لعل و اشت	گوهر ز محیط خود جدا داشت	از کنز خفی ستاره العیب	در کیسهٔ او جواهر الغیب

از درگه درست کرده دفتر — در تار نظر کشیده گوهر
قانونچه سازهای ناسوت — آئینهٔ رازهای لاهوت
بنمود جواهر مکرم — علامه ابوالحسن منظم
آری ابوالحسن نگهبان — آسان شده مشکلات عرفان
از نامهٔ هر فنی که شور است — خود نام مرد نولکشور است
تا بذل جواهر نهان کرد — اکلیل سعادتش توان کرد
اینک دم مرید او درین شهر — بُردند ز همتش بسی بهر
نجلش که محمد خلیل است — کامروز بعهدهٔ جلیل است
آن عبد علی مهر سیما — ما را اجمل نموده ایما
هوشش از آزار یاوه گشته — اندوه جهان علاوه گشته
این ناله چند برکشیدم — دُردانهٔ نظم در کشیدم
تا گوشهٔ دامنش گرفتم — برگ از گل دامنش بچینم
تاریخ دگر خوش است خوبست — کاین کان جواهر غیوب است

این نسخه زبور معرفت جوانی — در مثنوی معرفت دان
از پردهٔ وحدت ارغنونی — وز پرده به پرده رهنمونی
استاد افادهٔ معارف — صهبائی بادهٔ معارف
شد چاپ چو نوش خسروی — در کارگه نولکشوری
در کشور طبع نامه امروز — شد کار نولکشور فیروز
نوبت بوصال حق رسیدش — حق داده مراد هر مریدش
اول منشی محمد اعظم — هم صفوت و هم صفا مجسم
در پایه نگر بلندیش را — در معرفت ارجمندیش را
خود گرچه نبود باب این کار — یزدانی ناستوده کردآ
باری از بهر خاطرش را — آری از بهر خاطرش را
خیرم چون گرد نگهبار — دنبال سمند هر سوارے
در بحر فیض حق مد آمد — دُر مثنوی برسید آمد
یارب از بنده دوده آهی — بیند بحق مرد راهے

قطعهٔ تاریخ از منشی محمد خلیل صاحب

شد مرتب جواهر غیبی — گوهر از محیط لاریب است
مهر تاریخ طبع هاتف گفت — سال گنج جواهر غیب است

قطعهٔ تاریخ از سید عبد العلی جعفری قادری چشتی اکبرآبادی مرید حضرت الٰهی قدس الله سره العزیز

می حدت برای جارفاست — رسوا این جواهر غیبی هر دم
خوشا عبد العلی تاریخ طبعش — سروش غیب گفته ساغر جم

قطعهٔ تاریخ من نتائج طبع مولوی محمد رعایت الحق صاحب رئیس سهارنپور

از همت حضرت الٰهی و از حسن ضمیر خواجه حسن — گوهر عرفان داد جهان را گنج کتاب جواهر غیبی
غوطه زدم در بحر تفکر از پی سال طبع جمیلش — گفت سروش غیب بگوشم لب لباب جواهر غیبی

قطعهٔ تاریخ از نتائج طبع شیخ احمد حسن صاحب زاهدی المتخلص قیصری و غیره

بیا ای سالک راه طریقت
به پهلویم نشین در کوی جلوت
ببین از دیدهٔ دل جلوهٔ حق

بمستان جهان لطف و کرم کن
دمی نظارهٔ باغ ارم کن
نظر بر حالت دیر و حرم کن

درآید در نظر تا چیست اسرار
منزہ و مبرا ہست دا تش
شریعت در حقیقت معرفت ہست
بخوان قرآن و ہم قرآن ناطق
بخور جامے ز آب حوض کوثر
پے تشنہ لبان چون چاہ شد آن

پس آنکہ گردن تسلیم خم کن
بہر دم سورۂ اخلاص ختم کن
بجو راہ طریقت بحث کم کن
چہ فرمود ست درویش و ہدم کن
نظر ہرگز نہ سوے جام جم کن
جواہر غیبے اللہی — رقم کن

قطعات تاریخ از نتائج طبع محمد انشارت علی خان صاحب کمبوہ تخلص صادق رئیس شہر

زہی شان جواہر غیبے
پے مرد او صدق تاریخش

نور جان جواہر غیبے
گفت کان جواہر غیبے
۱۳۰۴

ولہ

زہی این نسخہ اسرار غیبی
ز اجمالش گل صد برگ غنچہ
ز تحریرش قلم بر خویش نازید
بہر جائے کہ او حمد خدا کرد
اگر آمد ثناے ایزد پاک
بعد اصرار چون عبد العلی گفت
ندا ایم از لب اللہی آمد

بہر حرفش ہوید امعنے دین
ز تفصیلش شگوفہ باغ رنگین
گرفتہ طبع زو صد زیب و تزئین
پے تحسین زبان بکشاد تحسین
بر وصل علے برخواند یسین
پے تاریخ او ای صدق گلچین
بگو - در کوزہ بحر معرفت این
۱۳۰۴

ولہ

نشست اللہی روزی دیدہ برہم
نمیدانم چہ در گوشش دمیدہ
بدست آمد گہر از گنج اسرار
قلم از بہر تحریرش گرفتہ
بہار عمر او تا گل فشان بود
کنون از طبع آن صورت گرفتہ
از ان پس بو الحسن ترتیب او کرد

رسید آنجا کہ راہش ناپدید ست
کزو واقف نہ این گفت و شنید ست
کہ این نسخہ براے او کلید ست
ببین گوہر چہ در رشتہ کشید ست
گلی از گلشن او کس نچیدہ است
کہ مثلش در تصوف کس ندید است
ندا آمد وہ راہ ہدایت است

پے تاریخ او عبد العلی گفت — بمن امی صدق کان از بس سعید است
سراز افکار بر کردہ بگفتم — زہے در پردہ قرآن مجید است

قطعہ تاریخ از نتائج طبع مولوی ابو محمد صادق علی صاحب مداح رئیس قصبہ گدھ مکٹیسر ضلع میرٹھ تلمیذ حضرت غالب جنت مکان کہ چندی بمقام اکبر آباد در ۱۸۶۱ع بخدمت فیض درجت جناب حضرت با عظمت اللّٰہی قدس سرہ العزیز بسر بردہ و از نہال ریاض فیضش برخورود دید انچہ دید و شنید انچہ شنید

نسخہ از شاہ مولانا مظفر با علی — رہنمائے جادہ پیمائے طریق معرفت
طبع گشت و طبع مداح از پئی تاریخ طبع — گفت - زیبا موج دریای عمیق معرفت
۱۳۰۴

ایضاً

فخر فقرا شاہ مظفر لعلے کرد — توثیق شریعت مع تطبیق حقیقت
شد طبع از و نسخہ و مداح رقم زد — تاریخ کہ - اندازہ تحقیق حقیقت
۱۳۰۴

قطعہ تاریخ از نتائج طبع حافظ امداد حسین صاحب تخلص ظہور رئیس شہر میرٹھ

بارک اللہ جواہر غیبی — ہست خمخانہ شراب کمال
کیف او کیف محو استغراق — لذتش لذت وصول و وصال
لفظ لفظش نجوم تابندہ — معنیش معنے ادائے جمال
طور اسرار و از سراپایش — جلوہ افشان فروغ مہر جلال
وصف پاک جناب اللّٰہی — برترین از قیاس وہم و خیال
پے تاریخ طبع دوش ظہور — داشت فکری برنگ سحر حلال
ساغر پاک بے بہا گفتم — گلشن فیض واہب آمد سال
۱۳۰۴ — ۱۳۰۴

ایضاً در نثر

جواہر آبدار سالکان طریقت — دریائے کرامت وحدت
۱۳۰۴ — ۱۳۰۴

قطعہ تاریخ از نتائج طبع حکیم محمد مقرب حسین خانصاحب غنی رئیس شہر میرٹھ

چو اللّٰہی این نسخہ بے بدل — ز القائے غیبی علم ساختہ
پئے یاد تاریخ طبعش غنی — زہی سر غیبی - رقم ساختہ
۱۳۰۴

قطعۂ تاریخ از حافظ ہدایت علی صاحب رئیس قصبہ کٹھور ضلع میرٹھ

پیر و مرشد اولیاء اللہ دار باکمال — قطب عالم حضرت الٰہی ذی منزلت
وہ چہ تصنیفی کہ از ہر نکتہ پیدا علم و فضل — از جواہر غیبی تو منکشف شد معرفت
بہر تاریخش چو کردم فکر از راہ خرد — ملہم غیبی بگفتا جام عشق معرفت

قطعۂ تاریخ از مولوی کفایت علی صاحب رئیس قصبہ کٹھور ضلع میرٹھ برادر خرد حافظ ہدایت علی صاحب ۱۳۰۴

ہم درین دور ماے فرخندہ — طبع چون شد جواہر غیبی
ای کفایت برای تاریخش — گو محیط جواہر غیبی

قطعۂ تاریخ از شیخ عزیز بخش صاحب عزیز پسر اکبر شیخ قادر بخش صاحب رئیس تعلقداری میرٹھ

و تلمیذ محمد اشارت علی خانصاحب صدق رئیس شہر میرٹھ

طبع شد ای عزیز این نسخہ — گل شگفتہ در وز آگاہی
آمد آواز از سر اسرار — چہ بہار ریاض اللٰہی

قطعۂ تاریخ شیخ غلام غوث صاحب غوث پور اوسط شیخ صاحب ممدوح و تلمیذ صدق صاحب موصوف

زہی این نسخہ کہ مثلش نیست — گوہر کشف کان آگاہی
بگو ای غوث بہر تاریخش — عجب اسرار خاص اللٰہی

قطعۂ تاریخ از شیخ غلام احمد جیلانی صاحب جیلانی پسر خرد شیخ صاحب ممدوح و تلمیذ صدق صاحب موصوف

زہی این نسخہ رموز نہان — نکتہ نکتہ در وز سر عجیب
گفت جیلانی از سر انصاف — بہر تاریخ او عجیب و غریب

تاریخ طبع از سید مومن حسین صاحب صفی متوطن امروہہ نایب محافظ دفتر کلکٹری آگرہ

تاچہ تالیفات خاص حضرت اللٰہی — اکثر نمایان است از این عین حق آمد بگوش طبع
حق پژوہان فیض یابند از شیوع این کتاب — نعمت حق مرکسی را گو نمود آہنگ طبع
خوش بخوان مصراع سال انطباعش ای صفی — حالیا کان جواہر گشت گویا سنگ طبع

تاریخ طبع از محمد ذاکر علی صاحب متوطن شاہ پور ضلع فتح پور محافظ دفتر کمشنری آگرہ

ندیدہ چشم ہر بین فرخ کتابے — کہ مثلش دیدہ چشم اہل دین کم
در نایاب و یکتا و نہان است — برای صوفیان اکسیر اعظم
دلم میداشت فکر سال طبعش — کہ آواز سروش آمد بگوشم
بگو این مصرعہ تاریخ ذاکر — شعاع نیر اسرار عالم

تاریخ طبع از شیخ صادق علی صاحب صادق اکبرآبادی ۱۳۰۴

این کتاب بہشت سایہ من — کار ما آمدہ دم بخشش
کرد صادق چو فکر سال طبع — گفت ہاتف بہ بخشش

تاریخ طبع از سید محمد حسن صاحب قمر متوطن داعی پور ضلع فرخ آباد امین کلکٹری آگرہ

بنگر ندا ز چشم باطن مولوی حاجی دل — روشن است از معنی تو ہمان حق
سال طبع این صحیفہ گشت از کلک قمر — دُرج آر زوو معدن عرفان حق

تاریخ طبع از منشی فقیر محمد خانصاحب انور اکبرآبادی ۱۳۰۴

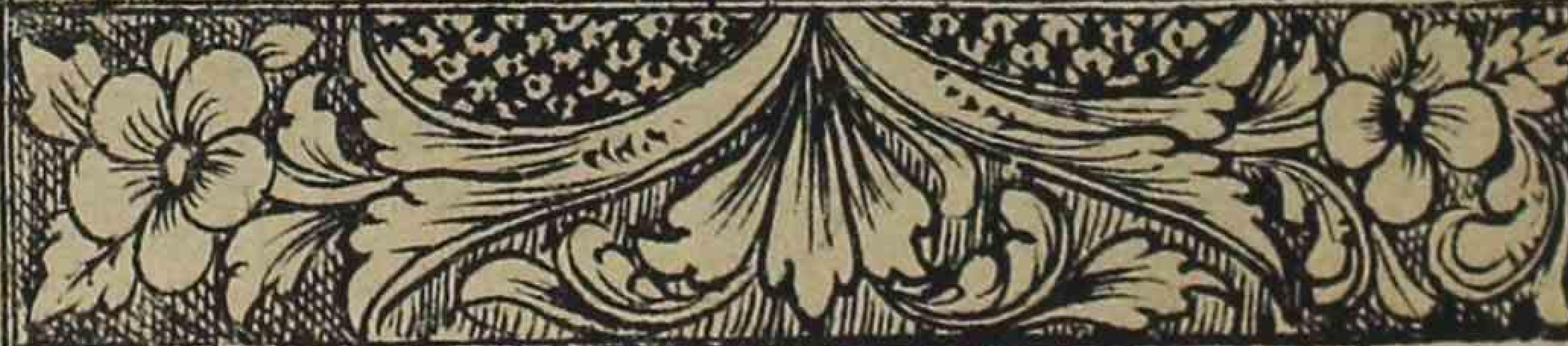
چہ بی بہا است کتاب جواہر غیبی — کہ در دفینہ اسرار غیب پنہان بود
زحسن فیض و افادت جناب اللٰہی — پی افادت پاکان ہین فہم و موہ
تمت — خجستہ مصرع تاریخ طبع گفت انور — ز مخزن دل سالک جواہر مقصود
بالخیر

إِنَّ هٰذِهٖ تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلٰى رَبِّهٖ سَبِيلًا

حمد و سپاس مر خدای تقدس و تعالی را که این رساله مشتمل بر احوال خیریت اشتمال حضرت با عظمت سید مظفر علی شاه اللهی قدس الله سره العزیز و یاران طریق خاندان ایشان در حیّز تحریر آمد

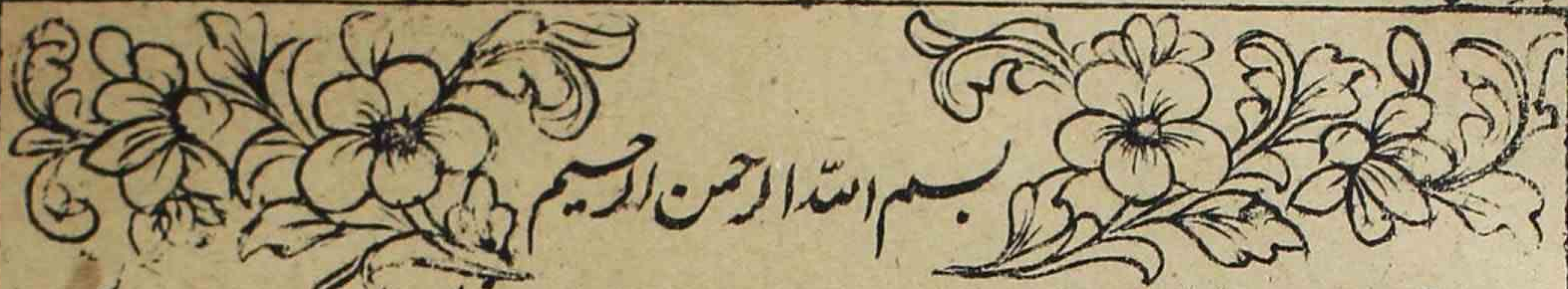
تذکرهٔ الٰهی

تصنیف سوانح نگار حقایق احوال خدا شناس محمد ابو الحسن فرید آبادی دهلوی با منامات و کلام معجز نظام حضرت با برکت و یاران طریقت او که جامع حمد و نعت و مناقب و غزلیات است

در مطبع نامی گرامی مشهور روزگار کارخانه منشی نولکشور زینت انطباع یافت

بسم اللہ الرحمن الرحیم

بعد حمد و ثنای جناب الٰہی جل شانہ و نعت حضرت رسالت پناہی صلعم برہانہ میگذارد ـ بندہ ابو الحسن
بن محمد حسن غفر اللہ لہما کہ این اوراق چند مشتمل ست بر احوال کرامت اشتمال حضرت مرشدی مولای
سید مظفر علی شاہ اللّٰہی قدس سرہ العزیز و یاران طریق او و کلام برکات التیام او و مریدان او
تا خوانندگان کتاب مستطاب جواہر غیبی را اطلاع بر آن دست دہد و طالبان ارشد بفرایند و بتذکرۃ اللّٰہی موسوم شد
سید السادات متمکن بکرامات حاضر اسرار طریقت آشنای معرفت و حقیقت عاشق اللہ حضرت سید
مظفر علی شاہ قدسنا اللہ بسرہ العزیز مولود مسعودش بتاریخ بست و یکم جمادی اول سنہ یکہزار و صد
و بست و ہفت ہجری در دار الخلافت اکبر آباد حویلی خواجہ نور بخش عالم ظہور گردید و نسب نامہ آبائی حضرت
با عظمتش اینست حضرت سید مظفر علی شاہ و ہو ولد سید منور علی شاہ و ہو ولد سید امجد علی شاہ و ہو ولد مولوی
سید احمد اللہ الجعفری و ہو ولد مولوی سید الہام اللہ الحسنی الجعفری و ہو ولد سید خلیل اللہ و ہو ولد مولوی
سید فتح محمد و ہو ولد سید ابراہیم قطب المدنی و ہو ولد مولوی سید حسن المدنی و ہو ولد سید
حسین الطائفی و ہو ولد مولوی سید عبد اللہ المکی و ہو ولد مولوی سید معصوم التبانی و ہو ولد سید
حسن المدنی و ہو ولد مولوی سید عبد اللہ النجفی و ہو ولد مولوی سید حسن المدنی و ہو ولد مولانا سید
جعفر المکی و ہو ولد مولانا سید مرتضی الیمنی و ہو ولد سید مصطفی الحمید المکی و ہو ولد سید عبد القادر المکی و ہو ولد سید عبد الحلیم المکی
و ہو ولد سید عبد الرحیم المدنی الطائفی و ہو ولد سید مسعود الیمنی و ہو ولد سید محمود الیمنی و ہو ولد سید احمد المدنی و ہو ولد
سید محمد العراقی المشہور برضا و ہو ولد سید عبد اللہ العراقی و ہو ولد سید محمد النجفی و ہو ولد سید حسین العسقلانی و ہو ولد
سید علی الاکحل الحجوانی و ہو ولد سید عبد الرحیم الیمنی و ہو ولد سید محمود اسعد الطالقانی و ہو ولد سید
احمد سعد اللہ الطائفی و ہو ولد سید مقصود الکربلائی و ہو ولد سید عبد الحلیم الہمدانی و ہو ولد سید رضا الہمدانی
و ہو ولد سید جعفر الگیلانی و ہو ولد سید ابو طالب النجفی و ہو ولد سید حمزہ النجفی و ہو ولد سید عبد المکمل الکربلائی
و ہو ولد سید نقی المکی و ہو ولد سید علی المدنی و ہو ولد سید محمد اسد اللہ المکی و ہو ولد سید محمد یوسف المکی
و ہو ولد سید یعقوب المکی و ہو ولد سید اسحاق المدنی و ہو ولد سید امام جعفر الصادق المدنی و ہو ولد سید
امام باقر و ہو ولد سید امام زین العابدین و ہو ولد سید الشہدا امام حسین و ہو ولد حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب
علی مرتضی کرم اللہ وجہہ و ہو ابن عم النبی صلی اللہ تعالے علیہ و علی آلہ و صحابہ اجمعین

جد امجد حضرت عارف کامل عالم عامل مولانا سید امجد علی شاه رحمة الله علیه شیخ وقت خود بوده اند و در علم ظاهر
و باطن مشهور و معروف سلسلهٔ قادریه داشتند و بسی از مردم شهر و دیار را نسبت ارادت و عقیدت با اوشان درست بود
گویند که از حضرت مقتدای عالم عمدة الاولاد غوث اعظم سید عبد الله بغدادی قدس الله سره خرقهٔ تبرک یافت
با جمله فضائل علمی شعر گفتندی دیوان فارسی و اردو از آنحضرت یادگار است در سنهٔ یکهزار و دو صد و سی و دو
متوجه عالم البقا شدند و در صحن مدرسهٔ عادل مشهور آسوده تاریخ کنده بالین مزار این است ؏

عارف کامل ولی ابن ولی قطب دین	عالم علم نبی کاشف راز علی
چونکه بجنت رسید جمله ملائک بگفت	واقف راز خدا سید امجد علی

۱۲۳۲ھ

و والد ماجد حضرت سید منور علی شاه را قبولیت تمام بحضرت باعظمت متصرف فی الکونین جناب غوث الثقلین
قدس الله سره العزیز بود یک علم خاص روضهٔ مقدسه بغداد از دست جناب سید عبد الله بغدادی یافته بودند
که ثانی اثنین علم ریاست گوالیار است و برکت آن قبول همه عمر با جذب گذرانید در شهر اکبرآباد خاص میوه کتره
عمارتی بنام متصرف فی الکونین حضرت غوث الثقلین قدس الله سره بنا کرده هر سال بتاریخ یازدهم شهر
ربیع الثانی مجلس بزرگ ترتیب می یابد و وجوه آن از محاصل موضع بوداست که از سرکار سیندهیه
بطور معافی دوام پیشکش سید نا گردیده و تا حال بحال و برقرار است. حضرت بدولت سلسلهٔ آبائی داشتند
و محتشمانه زیست میکردند در سنهٔ یکهزار و دو صد و سی و پنج هجری رو به نقاب بطون نهفت تاریخ وصال این نسبت ؏

سید عالی نسب شاه منور علی	نور نبی و علی قدوهٔ اهل یقین
چونکه زباغ جهان رفت خزان شد بهار	بلبل قدسی بگفت سرو بهشت برین

۱۲۳۵

در نه سالگی این ابر نیسان از سر آن گوهر شاهوار در گذشت و ماند. در یتیم در ترقی نور و بهاد رخشیدن گرفت
اندک مدتی در اکبرآباد بکسب علوم گذرانید در سیزده سالگی سید فضل علی برادر حکیم سید اسد علی که جد مادری
حضرت ایشان بوده اند و در جماعت مقربان دولت راو سیندهیا اختصاص داشتند حضرت را در لشکر گوالیار
زیر ظل عاطفت خود آورده تعلیم و تربیت نمودند و با دختر خود پیوند دادند حضرت باعظمت هشت سال در انجا کسب
علم حقائق و تصوف فرمودند که ناگهان حضرت مخدرات محمل حیات بسوی منزل آخرت راندند همین که سلسلهٔ
تعلق انقطاع یافت حضرت اللهی را دل از انجا برگرفت هر چند بزرگان آن دیار التجا آوردند که چندی دیگر آن
خطه را برکات قیام ارزانی دارند بشرف قبول نرسید و از انجا ترک تعلقات نموده و دست از همه افشانده تنها
پیاده پا برخاستند و در باطن پاک دریای شوق موج میزد که هم امروز وصول بحق میسر شود و دران زمان ریاضت
بحدی کشیده بود که هر شب تا ده هزار ضرب میزدند و استغراق تام داشتند و کیفیت بغایتی متعدی بود که چون

تبسم بر لب حضرت الهی می آمد حضار مجلس همه خنده می آمدند و چون گریه در چشم ری می آورد همگنان بیخود
میگریستند درین عالم مستی آزادانه قدم بر گرفتند و رو بجانب اجمیر شریف نهادند شامگاهان بمقامی که نزول
دولت میفرمودند اهل آن دیه و قریه جمع می آمدند و گرد راه و غبار سفر از دست و پای مبارک حضرت الهی بر افشاندند
و آب آورده می شستند و ما حضر ترتیب داده پیش می آوردند حضرت ایشان نیز التفات لبدریق میفرمودند
و در ترویح دلهای شان پای کم نمی آوردند انجا که پیش ازین گاهی اتفاق سفر نیفتاده بود و از راه و منزل
اجنبیت محض بود اتفاقاً جانب قادر گنج گذر افتاد که مسکن حضرت رتیا شاه مجذوب بود و این سلطان وقت
ثانی شیخ بوعلی قلندر معروف بود و عادتی داشت که هر بامداد بر خاستی و در بیابانها مرور کرده سوختنی گرد آوردی
و چون گاه برداشت شدی هر کسی را که دیدی امر فرمودی و تصرف حضرت او آنچنان بود که اگر او هر جنید صاحب
لوا و علم می بود از سر باری آن تن نزدیدی و پشتاره بسر همراه شدی گویند که یک روزی دریای طغیان نمود
و کلبه حضرتش در ره بود خشم در گرفت و بحالت جذب عصا بر سر آب نون گرفت و دریای گنگ از بالا نشیب
میرفت تا آنکه بجای خود قرار یافت و حضرت نشیمن خود بر لب آب ساخت و دیگر آب دریا از ان مقام تجاوز نکرد
فی الجمله حضرت الهی بر سر کلبه چمان چمان قدم زدند خدمتیان حضرت که در انجا حاضر بودند گفتند که لحظه توقف
فرمائید مقاصد که در دل باشد همه بر آید حضرت الهی را که طلب غیر حق پیش نها و خاطر عاطر نبود گفتن این
مردم گران آمد همانزمان خدمت رتیا شاه با دو تن دیگر از مسافران بار خس و خار بر سر فرا رسیدند حضرت الهی
سنت سلام بتقدیم رسانیدند خدمت آن شاه بی تخت و کلاه جواب داد که ٹهرو میان یعنی خواجه توقف کنید
حضرت الهی مکث فرمودند چون آن برداشت را نوبت فرو داشت رسید خدمت رتیا شاه یک سلطان وقت
می نمودند و این دو تن همراهی مزدوران بنظر می آمدند و همچنان راه خود ها گرفتند از ان بعد خدمت باکرامت
هیا رفتند و غسل کرده باز آمدند و بجای خود نشستند و قلیان کشیدن آغاز نهادند درین حالت خدمت رتیا شاه
نظری بر حضرت الهی انداختند که حضرت با عظمت گم شدند از ان بعد نظر دیگر گماشتند چنانکه حضرت الهی از
سر تا پا از خود رفتند و این عزیمت در دل راه یافت که همین جا رخت اقامت باید انداخت درین اثنا شراب مردم
پیش خدمت رتیا شاه آوردند آنوقت حضرت الهی را بخاطر گذشت که اگر خدمت ایشان شراب بمن دادند
و از شراب ابا کنم این حضرت مجذوب مرا از بیخ و بن برانداز ند من نیت اجمیر شریف دارم چگونه بود بمجرد اشراف
بر ان خاطر خدمت رتیا شاه دست برداشتند و گفتند که همین سمت راسته اجمیر شریف پس پنج تا دانه انبه
بهر دو دست گرفتند و برسم تعظیم نیم خم برخاسته حضرت الهی را دادند و اعاده فرمودند که همین سمت راسته
اجمیر شریف حضرت الهی شرط ادب بجا آوردند و آن دانه های انبه را از غایت نیازمندی بهر دو دست گرفتند

که خدمت ریتا شاه اشارت بدان کرده بودند راه اجمیر شریف گرفتند و در اثنای این سفر و سیاحة الطف بهمه
و مقامی که حضرت اللهی فروکش می شدند مردم آبادی گرد آمدندی تواضع و نیازمندی نموده همه یکزبان گفتندی
مگر بندگان حضور شاهزاده هستید یا خواجه بزرگ چنان می نماید که حضرت شما از دولتخانه بیدماغ شده تن بسفر
در داده اید و چگونه است که بدینسان جریده دل بر غربت نهاده اید باری ازین واقعه اندکی شرح باید داد
که این هیئت گدائی دیده دل ما مردم بدرد می آید مانا که این دو مصرع را ادا معنی میدادندے ع اگر منشائی
ترا آخر چه نامست + وگر راهی ترا منزل کدامست + آنچه از سامان و ساز و برگ سفر بایست بود مهیا کنیم تا این
کربت غربت آسان شود حضرت اللهی غیر ازین بر لب نمی آوردند که ما را هیچ نباید اجمیر شریف منزل مقصود ماست
الغرض حضرت اللهی هر منزلے و هر مقامی همبرین نسق طے میفرمودند هر کجا که شب آمدی همانجا آسودندے
چون بامداد شدی طریق خود سپردندی تا آنکه بعد از قطع بوادی و مراحل باجمیر شریف فائز شدندے
تشنه کامی لب فرات رسید + کام جان آنچه بود آنجا دید + بالجمله حضرت اللهی خود را به آستان دولت خواجه
خواجگان شهنشاه دوجهان حضرت خواجه معین الدین چشتی غریب نواز انداخته شرف التثام عتبه علیه
دریافتند و حضرت شاهنشاهی آنقدر بار نعمتهای باطنی و مواهب لدنی که حوصله دیگر آنرا بر نتابد بحضرت اللهی
ارزانی داشتند حضرت باعظمت اللهی همین که خلعت قبول در بر و کلاه دولت بر سر کردند یک شبی در ان درگاه
عالی حاضر مانده صباح آن مراجعت باکبرآباد نمودند استغراق تمام در وجود باجود حضرت اللهی راه یافته
بیخبر از ملک هستی میگذرانیدند چندے برین حالت برآمده بودند که بحکم احدی الرویتین و بجانب بانس بریلی نهادند
و بر دست مبارک سلطان وقت و توحید شهنشاه حقیقت و تفرید حضور پرنور شاه نظام الدین حسین
دام ظلال کماله علی رؤس الطالبین خلف الصدق و سجاده نشین قطب عالم مدار اعظم اعلی حضرت شاه
نیاز احمد قدس الله سره العزیز بیعت کردند که ملک هندوستان و ناحیتش از صیت کمالات و آوازه کرامات
حضرت ایشان مملوست و خاندان قادریه و چشتیه نظامیه از شمع ذوات شان روشن و مدتی حاضر خانقاه
ملائک اشتباه بوده باذکار و اشغال چنانکه تلقین یافته بودند اشتغال داشتند از انجا که استعداد باطنی
حضرت اللهی بر کمال بود در اندک فرصتی جمیع مراتب سلوک باطنی نموده بدرجه کمال و تکمیل فائز شدند
و خرقه خلافت و اجازت سلسله خاندان قادریه و چشتیه نظامیه از حضرت با هدایت یافته رجعت بطرف
باکبرآباد فرمودند و تا مدت سی سال همانجا در عالم تجرید قیام ورزیده ابواب هدایت و ارشاد بر روے
طالبان حق مفتوح ساختند و روز و شب تعلیم و تلقین هر یکے را بقدر استعدادش میکردند در آنزمان
گروه گروه مردم چه از میان شهر و چه از حوال و اطراف شهر گرد آمده دست به بیعت میدادند و از ان بحر ذخار

معرفت بهره وافی برمیداشتند حضرت ایشان را معتاد بود که بعد ادای صلوة مغرب در مجلس خانه که بکره
کلان معروف بود تا ساعت یازده و دوازده می نشستند و آن مکانی مربع وسیع و نفیس است مصفا و نورانی
که سپیدهٔ صبح در برابرش سپید نمی توانست شد هر طرف فانوسهای سپید روشن و از کثرت روشنی شب روز
می نمود و یک جانب فتیله اگر مثل عود می سوخت و نفحهٔ دودش دماغ جانها را معطر می ساخت و راحتی
بجان اهل مجلس میرسانید فرش سپید بودی و در موسم سرما قالینهای پشمین بر آن افزودے احیاناً اگر مردے
اجنبی حاضر آمدی و فرش سفید از پای او داغدار شدے علی الحال خادم و ملازم پاکش میکردند بالجمله
ارباب ارادت و اصحاب سعادت هر روز بعد از نماز شام حاضر آمدندے و همگنان پهلوے یکدیگر دوزانو
نشستندی در مجلس خانه حضرت اللهی قبله رو جلوس میفرمودند و مردم در صف تا یمین و یسار و چندے
در محاذ صف پائین جای گرفتندی و دران بارگاه از مولی و خدم و آقا و نوکر هر که داخل شدی هر کجا که
جاے خالی یافتی نشستے و هر کس را اجازت نشستن بود نه آنکه مولی و آقا بنشیند و خادم و نوکر بر پا ایستاده ماند
این ادب درویشانه پیوسته مرعی بود چون مجلس بدین صفت مرتب می شد عجب نوری و برکتی نمودار
می گشت که هرگز دل برخاستن راضی نبود آنگاه حقائق و معارف و مسائل فقر و سلوک و تذکرهٔ بزرگان سلف
از زبان فیض ترجمان با عذوبت و لطافت تام مثل در و گوهر میریختند و تشنه لبان طلب را از زلال
بیان شافی حضرت اللهی تسکین حاصل می شد. و گاه بودے که از تاثیر تقریر صاحب استغنا دوران حاضر وقت
شده هر یکے بمقام و حال خود آمدندی و بعضے را کیفیت مثل سماع روی دادی عجب مجلسی بود و شگرف
صحبتی که دران جزو زمان کمتر ازین نوع نشان میدادند و جمعی که طالب حق بودند انهارا اجازت
ارزانی داشته اند که در خانقاه بیک طرفے دور از نظر مردم نشسته بذکر حق مشغول می بوده اند و ساعتها
دران مصروف می ماندند چون برمی خاستند صورت حال شان دیدنی بود سر تا پا چشم نیم باز و دل بیدار
تو گوئی هم ایدون از خلوت یار با حسرت همکنار بیرون خرامیده اند چیزی میجواستند و چیزی دیگر از زبان
می راندند یاد دارم که شبی این جماعه بر کنار بالاخانه که موسم تابستان بود مشغول بودند و ماهتاب طلعتهای
نور بر سر شان نثار میکرد ناگهان یکی را از میان ایشان هیبتی بهم رسید و یکبارگی غریوی از نهاد تن بر آمد
معاً از همگنان نعره هاے بیجواست بلند شد چنانکه اهل خانقاه و سکنهٔ محلت را دل از دست رفت
حضرت اللهی قدس سره کس فرستادند تا دریابد که معامله چیست چون تفحص رفت هویدا گشت که هیمونے
از کنار بام گذشت و تن اولین سا گذر او جنبش داد چون این ماجرا بسمع حضرت ایشان رسید فرمودند
که لاحول ولا قوة الا بالله آنوقت راقم این حروف شریک آن جماعه بود — ده ماه صیام که بعد افطار

مشغولی میسر نمی شد یکسال موسم تابستان افتاد مقرر شد که بعد نماز پیشین حضرت ایشان بنفس نفیس ختم بند
کرده نشست میفرمودند وتنی چند از مخصوصان بارگاه حاضر آمده اشتغال بذکر می نمودند چون وقت نماز دیگر
می شد ادای صلوٰة کرده رخصت می گشتند یکروزی که راقم الحروف هم شریک جلسه میبود وصدای افتادن
خاست همه را افاقت دست داد و دیدیم که مجیبے حافظ عبد الصمد مرحوم از آن حلقه افتاده اند شاید که آن
شاغل هم بهلوستی رسیده باشد اما آنقدر استغراق خدمت حافظ مارا دریافته بود که با وصف سقوط
شعورے میسر نیامد و همچنان افتاده ماندند یکی خواست که از آن حالت بیرون آرد حضرت ایشان منع فرمودند
بعد از دیر خدمت حافظ از آن غیبت بخود آمدند و باز سلسلهٔ اشتغال همچنان جاری ماند و جلسه بوقت معهود
برخاست - یاد دارم در یک زمان معدودی از یاران خاص مشورت کردند و قرار دادند که یکشنبه روز تعطیل است
بیائید تا شب یکشنبه که روز تعطیل ست مشغولی سحر کنیم جمله رضا دادند چنانکه همبران قرار داد هر آنشب را
زنده میداشتند وحضرت ایشان نیز بذات خاص شریک این جلسه می شده اند راقم این حروف نیز از اهل
آن حلقه بود عرض دارد که ببرکت حضرت ایشان شب معهود در چشم ما کار سرمه می نمود و نماز بامداد گذارده هر یک
بخانه خود بار رخصت می شدیم روزی حضرت الٰهی را بسمع رسید که یکی از شب زنده داران کشف این معهود
بر خاطر نازک گران آمد و دیگر این سعادت میسر نشد از این ماجرا قلقی که بیاران شیفته رسید عظیم بود تلقین را
وقتی معین نبود هر جا و هر گاه که خوش آمد فرمودند و گاه گاه مصلحتی بوده باشد که متواتر تعلیم را التزام می نمودند و
بعضے از یاران اعلیٰ را اجازت میداده اند که طالبان مبتدی را تلقین کنند هر چند که تلقین یکی از دیگرے
مخفی بود چه در خلوت و تنهائی معمول میداشته اند فاما هر قدر که از آن بوجه صحبت و قربت آگهی دست داد مستنبط گردید
که هر طالبی را تلقین جداگانه بود و یک شغلی را طریق تعلیم دیگر چنان می نمود که مردم در استعداد مختلف و
قابلیت باطن شان بانواع متعدد بود و لاجرم افکار و اشغال نیز بمناسبت طبائع میفرمودند درین زمان که
سال هجری بیکهزار و سه صد و چار رسیده و بحکم خبر صحیح خیر القرون قرنی ثم ما یلیه ثم ما یلیه الی آخره مردم
خدا طلبی را ترک داده مدارس و خانقاه از تدریس و تعلیم خالی افتاده اینهمه مشغولی و تعلیم و تلقین از عجائب
و غرائب بنظر می آمد و حضرت الٰهی را که شغف تام درین کار بود یک آیتی از آیات رحمانی تصور توان نمود
بنابرآن کمتر از بارپاهگان بوده باشند که دامن دولت گرفته بشرف تعلیم و دولت تلقین نارسیده -
مخصوص همین بارگاه و مقصود همین خانقاه توان گفتن که پیوند ارادت مشتمل بر ثمرهٔ سلوک و طلب بود
و محض اسم و رسم از ین ست که اهل این خانقاه عالی صاحب احوال و مالک مراتب و مقام بوده اند چنانکه کشف
و یقینی از وادهٔ مجالس سماع و واقعات و معاملات برای العین مشاهده میرفت بعضی از ین عزیزان را آیتی

استیلا داشت که در مجلس حاضر اند وبیخبر تا اگر نامش گرفتندی وخطاب باو کردندی قرع سماع او را مقرعه شدی
واز ان حالت بر آمدی یکی را کیفیت در گرفتی ودیگری بخود آمده متوجه بتکلم گشتی وجواب سخن دادی این جمله
منحصر بر خواص تعین بود انشاء الله تعالی بعد ازین تذکره هر یکے ازین طبقه بجای خود آید - از زبان یاران
سابق وملازمان حاضر بالاتفاق مسموع شد که در عنفوان عهد که عین وقت شباب این صحبت بود حضرت
ایشان را بسماع رغبت تمام بود تا بحدیکه آلات نغمه را نوبت به غلاف نمی رسید وسماع وقتی معین نداشت
سبب ظاهر آنکه ذوق بدرجهٔ کمال در طبیعت حضرت ایشان مضمر بود ولطافت ونفاست بران مزید
مانا که شغف تمام بآن داشتند وهیچ تقریب نبود که مجلس از سماع خالی بودی تا آنکه مدت ده سال اندی که من در
خدمت حضرت ایشان راقم این حروف را گذشت اما حق گواه ست وکفی بالله شهیدا که در هیچ مجلس
سماع ندیده ام که حضرت ایشان در عالم وجد قیام برپا فرموده باشند ونه از هیچ کسی شنوده غایت آن بود
که در حالت غلبه ذوق نعرهٔ الله اکبر بخود از زبان بلند می شد یا در وجود اقدس جنبشی سهل بے اختیار پیدا گردد
واگر ذوق استیلا یافت گاهی یک دست مبارک وگاهی هر دو دست بجنبش می آمدند - وهر که در چنین مجلس
وقت حاضر بود نیکو داند که چقدر تاثیرش بر ارباب مجلس می افتاد حق اینکه هیچ از عالم خاص نبودے
که او را ذوق نگرفتی آنگاه مجلس گرم می بود واز اصحاب سلوک هر یکی را حظے کافی نصیب می شد خوش بخت
کسانیکه در مجالس سماع حضرت ایشان حاضر بوده وعیش صافی وبهره وافی از ان یافته باشند بخدای یکتا که
جان من در قبضه اوست آنچه در تعلیم وتلقین وسماع واحوال دران بارگاه عالیجاه بود همه اش صحیح
وصادق یافتم وهیچ چیزی از ان دستزده وهم وگمان نبود - یکی از مریدان جوان عمر یا در سماع تصورات
از قبیل وساوس پیرامون خاطر میگشت او را حضرت ایشان ترک سماع امر فرمودند از ان باز دیگر بمجلس سماع
بار نیافت - در یک ماه دو مجلس معمول بودند یکی بتاریخ هفدهم وآن بتقریب فاتحه جناب سلطان المشائخ
محبوب الهی حضرت سید نظام الدین دهلوی قدس الله سره العزیز ودوم غره هر ماه بتقریب فاتحه جمیع مرشدان
عظام خاندان قادریه وچشتیه در مجلس هفدهم سفره پر الوان نعمت بودی ودر فاتحه غره نان وگوشت
بادال نخود پخته شدی خواص وعوام درین تقریبها جمع آمدندی وعجب تر آنکه منعمان ومترفان شهر آگره در
فاتحه ماهانه بتمنای آن طعام درویشانه هجوم می آوردند ومنصب داران عدالت صدر از بن دندان میخوردند
چون اخلاق حضرت ایشان را بسط تمام بود یکی از ایشان یاد دارم که التماس نسخه ترکیب آن نمود بر زبان مبارک
رفت که نسخه اش عسر ندارد ولیکن این لذت خاص که در چاد خانقاهی یابند سبب آنست که چاکران وغلامان
با وضو وطهارت تمام آنرا ترتیب می دهند - وقتی بود که راقم این حروف بمحله راجه منڈی نزدیک مدرسه شاهی

که مرا بدان تعلق بود سکونت داشتم و از خانقاه شریف فی الجمله مسافتی داشت اندکی از وقت معهود دیر
رسیدیم همین که پیش نظر کیمیا اثر شمع بر سفره طعام چیده بود این ناچیز را دیدند فرمودند بلطف و تبسم ع دیر آمده
ز راه دور آمده + ذوق آن وقت در کام جان دارم و امید که تا دم واپسین از دل نخواهد رفت - و مجلس هفتم هم
جناب سلطان المشایخ قدس سره اهتمام بلیغ بودی از غایت صفائی مکان و کثرت فانوس و چراغان
بارش نور در دیده می نمود اهل مجلس آراسته همه با طهارت دوزانو نشسته و قوالان غزلهای نیکو می سرودند
بعد ازان که دور چای مجلسیان را چه از عوام و چه خواص سیراب میکرد عجب راحتی و شگرف منحتی دران مجلس بود
که به دلهای حاضرین میرسید آن عیش صافی و آن حظ دلخواه که طالبان خدا آگاه و سالکان مرتاض را
نصیب می شد می توان گفت که غیر از جنت الفردوس میسر نشود - وقتی که گویندگان غزلیات قدما مملو از
مضامین توحید و عشق گفتندی و دلها را بجنبش آوردندی نسبت حضرت با عظمت جمله اصحاب مجلس را
محیط گشتی و هر کسی بقدر استعداد خود با بهره ازان گرفتی - آنچه از آثار و اخبار صاحب سیر الاولیا و دیگر
حضرات در ملفوظات نسبت مجالس سماع بعهد دولت جناب سلطان المشایخ محبوب الٰهی قدس الله سره العزیز
نوشته اند برای العین در مجلس حضرت ایشان مشاهده می رفتند تو گوئی نقشبندان قضا و قدر همان
شبیه آن صحبت بید قدرت کشیده اند بسکه حضرت ایشان را التفات بیحد جانب یاران عزیز بود که
بازار آن اقارب نسبی طرف مقابل نموده اند در موسم تابستان و هم فصل باران گاه بودی که به تاج
روضه لب دریای جمن یا اعتماد الدوله و گاهی باغ سکندره یا معافی بودله تفریحا با اصحاب طریق توجه
میفرمودند و گاهی بزیارت حضرت سید ابو العلا قدس سره یا شیخ علاء الدین مجذوب تبرکا میرفتند
و در انجاهاے پر نزهت و برکت مشغولیها داشتندی و خوانندگان و یاران خوش الحان طرح مجلس
سماع افگندی کمتر اتفاق بودی که مجلس از وجد و حظ خالی رفتی یاد دارم که وقتی سید امیر علی شاه مرحوم
برادر علاتی حضرت ایشان التماس دعوت و سماع بمقام سکندره که مقبره محمد جلال الدین اکبر شاه و کروهی
از اکبرآباد دست نمودند چون حضرت ایشان قبول فرمودند خود با جمیع بابسته سکندره رفتند و از هر جنس
سامان فراهم کرده صباح انجا آغاز پخت شد و در خانقاه یاران به تهیه روانگی جمع آمدند موسم برشکال بود
باران باریدن گرفت و آن قدر که حساب ازان طوفان گرفت و از دیدن ابر محیط و بارش شدید هیچگونه
قیاس نمیتوانست شد که امروز تاب اندیشه باز ماند یاران مشوش شدند و حسرتها می خوردند که درین وقت
چگونه شود چندی از خاصان بارگاه یکدل شده حضوری حضرت ایشان دریافتند راقم این حروف نیز همراه بود
همگنان نشستند و از هر دری سخن پیوستند آخر الامر بعرض رسانیدند که باران بیوقت آمد و هر لحظه می افزا

وسکندره ازینجا دوکروه بیش ست از یاران چه راکب وچه پیاده هریکی بجای خود متامل ست حضرت ایشان
بمغز سخن رسیده فرمودند که سید امیر علی شاه را وعده کرده ایم وفاء آن واجب ست ماخود میرویم دیگران اختیار
گفتن همان بود ورفتن همان علی الحال سوار شده درهمین شدت باران تشریف بردند یاران که این
معامله دیدند بی آنکه انتظار چیزی کنند چه سوار وچه پیاده راه سکندره گرفتند راقم این حروف نیز شریک
حال بود نمیتواند که ازان کیفیت دم زند وشرح آن دهد ؎ سلطان خوبان میرود هر سو هجوم عاشقان
چابکسواران یکطرف مسکین گداها یکطرف + دیدم که هریکی درراه بقدم سعی قطره زن بود آنانکه سوار
بودند جلوریز عقب حضرت ایشان نگذاشتند وآنانکه پیاده بودند پای افزار در دست می دویدند وبزبان حال
العجل العجل میگفتند وسطایای شوق آنهمه را بمنزل مقصود رسانید الغرض چون همگنان بمیقات معهود
فائز شدند واز نفس سوزیها بیاسودند مجلس سماع ترتیب یافت وابر همچنان آب از دیده میریخت ورعد
نعره ها میزد قوالان وخوانندگان که از پیشتر حاضر بودند گفتن آغاز کردند همین که نشیدی چند از حمد ونعت
برخواندند سید امیر علی شاه میزبان این غزل را فرمایش کردند ؎

بگذار تا بگریم چون ابر در بهاران / کز سنگ گریه خیزد روز وداع یاران
با ساربان بگوئید احوال آب چشمم / تا بر شتر نبندد محمل بروز باران

دلها گرم بودند ووقت موافق فیض باطن حضرت ایشان چون ابر مطیر باریدن گرفت اهل مجلس را شورشی
پیدا شد که در بیان راست نیاید کیفیت گریه همگنان را در گرفت ونعرهاء جگر شگاف از دلها بلند شدند
هیچ متنفسی دران صحبت نبود که بحال خود مانده باشد یکی دست فراز میکرد ودیگری پای برزمین میکوفت یکی
بر خود میلرزید دیگری میپیچید ومیخروشید ؎ یکی غائب از خود یکی نیم مست + یکی شعر گویان بر افشانده دست
حظی که دران مجلس حاصل شد امروز نقش بردل ست این مجلس تا دیر برقرار ماند وزحمت راه مبدل براحت
گردید الحمد لله علی ذلک همچنین در موضع معافی بود که آنجا قدم رسول زیارتگاه عام وخاص است
بارها اتفاق صحبت شد وسید امیر علی شاه مرحوم متکلف ومستدعی آن می شده اند یکبار که منشی بدر دین
وکیل احسان معتقد حضرت ایشان حاضر بوده این دو غزل متاع هوش مجلسیان تاراج برد ؎

بنازه بر شکن چون نیاز مند توام / ترحمی که اسیر خم کمند توام
ستاره اسپ جفا پیشه ای شه خوبان / کرد نهاده بخاک سم سمند توام

؎

چهره رنگین ز آتش می ساخته / خبر از خویش نداری که چه [illegible]

	نیست یک سرو درین باغ برعنائی تو		بسکه گردن بتماشای خود افراخته
	بر سر کوی تو چندانکه نظر کار کند		دل و دین است که بریکدگر انداخته

و همدران مقام جنت نشان که مشهور به باغ بود یکبار این غزل با اهل مجلس کرد آنچه گرده

	آمدم تا مست حیرانت کنم		همچو زلف خود پریشانت کنم
	علم بخشم تا که معلومت شود		از سر معلوم نادانت کنم
	گر تو افلاطون و لقمانی بعلم		من بیک تعلیم نادانت کنم
	شمس تبریزی بمولانا بگو		واقف اسرار یزدانت کنم

و این غزل ـه

	هوای سیر گل دیدن ندارم		چو گل بیهوده خندیدن ندارم
	نگه آسا روم بر اوج افلاک		ز جای خویش جنبیدن ندارم
	بگرد خویش میگردم چو گردون		برون از خود خرامیدن ندارم

و یکبار بهمدران باغ اتفاق صحبت چنین افتاد که سید امیر علی شاه مولوی جعفر علی پیر منشی راجستان خلیفهٔ حضرت مولوی محمد ظریف رحمة الله علیه هم خرقه حضرت ایشان را در باغ مهمان کردند و جمله یاران طریقت را نیز خوانده بعد از نماز عشا مجلس ترتیب یافت از قوالان متعدد چوکی حاضر بودند یکی بعد دیگری غزلها میگفت گویندگان از گفتن بس نکردند و شنوندگان از شنودن علی الرغم روزگار ما درین کار بودیم که از مسجد بانگ نماز بامداد برخاست و موذن کوس الله اکبر بر گوش نشنوندگان فرو کوفت آنگاه مجلسیان آگاه شدند که سحر پدید آمد و ندانستند که شب کجا رفت راقم الحروف نیز شریک بود اگر راست خواهی حق اینست که اینهمه حریص سماع و مولع وجد گرد آمده بودند و از همه بالاتر مهمان عزیز والا سماع بود و این صحبت را بسیار دوست میداشت بحکم ضرورت همه از جا برخاستند و از طهارت و سنت فراغ کرده بجماعت ایستادند امام فی الجمله خوش گلو بود چون الله اکبر گفت جماعهٔ مقتدیان که در سماع شب را بروز آورده بودند و دلهای شان از صحبت شبینه گرم بود و سینه پرجوش بیخود نعره ها بر آوردند و بیجا با خروشی و هاے هوئی در مسجد افگندند و بسمل واران ان الله اکبر طپیدن آغاز کردند العظمة لله آن تماشا دیدنی میخواست اما هر یکی بحال خود گرفتار بود این دیوانگان الی سافتوی تعزیر کردند فی الجمله بعد از توقف افاقت میسر آمد و همگنان مستغفر شده مکرر تحریمه بستند و وضو وقت ادا کردند چون از نماز فارغ شدیم یافتیم که دیگها سرد شده بود طعام را حلاوت باقی نمانده

هرچند استغنای تام در خاطر اقدس حضرت ایشان بود و در هیچ تقریبی و حیلتی شریک ابنای زمان نمی‌گشتند
و نه بخانه هیچ یکی از یگانه و بیگانه می‌رفتند اما با خاطر آزاده و دار الحزن یاران طریقت را آبادی ساختند و از راه
دلداری غریبان و دلداده را بقدوم همایون می‌نواختند. روزی بعادت مالوف خانه مولانا بدر الحسن
رحمة الله علیه را که از یاران اعلی بودند رونق بخشیدند جماعه از مریدان مخلص همراه شدند مولانا مجلس
سماع را طرح انداخت و قوالان مناسب وقت غزلها به نغمات دلکش سرودن گرفتند چون این غزل را
گفتند ؎ برده خیال روی تو از دیده خواب را + برداشت از میان من و تو حجاب را + جنبشی در دلها
پیدا شد و هرگاه به این بیت رسیدند ؎ آباد ساخت درد تو ویرانهٔ دلم + تعمیر کرد عشق بنائی خراب را +
گوئی آتشی بیفروخت از سوز دلها و التفات حضرت ایشان دامن بر وی میزد اهل مجلس در وجد آمدند و برادر
بزرگ شیخ منصب علی را که امیر خسرو ثانی درینوقت بودند کیفیت بالا گرفت و از فرط ذوق برخاستند و برقص
در آمدند و در آن حالت شعله جواله می‌نمودند و هر دم و هر لحظه ترقی در ذوق بود اهل مجلس با دب برپا شدند
و حضرت ایشان نیز موافقت نمودند آخر در ان بیخودی و بیتابی عنان ادب از دست شان رفت
و بی اختیار با حضرت ایشان در آمیختند و حضرت ایشان نیز در کنارش گرفتند تو گوئی دو محب و محبوب
بے مزاحمت اغیار در لذت وصال بودند و تا دیر همچنان سینه بسینه ماندند درین مجلس احدی از شوق و
وجد خالی نبود و شور و غریو از نهاد مجلسیان بر آمده بو العجب وقتی و شگرف حالتی روی داد که چشم فلک
مثل این در زمان سلف دیده باشد یاد دارم که روزی در موسم برشکال نزهتگاه تاج روضه را زینت
تشریف بخشیدند و در برجی پهلوی مسجد که بر کنار دریاے جمن واقع است با یاران طریق جلوس فرمودند
باران آمده و گویندگان از نغمه های غریب و غزلیات عجیب جلسه شاهانه را خوشنود کرد و هواے خوشگوار
و ترانه هاے جان نواز در انوقت روح تازه در قالب اهل مجلس میدمید ذوق تمام و حظ ما لا کلام حاصل
گردید. گاه بودی که باغ فرزانه بپاس خاطر احمد علیخان مرحوم تشریف می‌بردند آن جاے پر فضا
روان آسا بود و گاهی این مسکین راقم الحروف را در آن زمان که قریب مدرسه سرکاری آگره منڈی
میگذرانیدم سرفراز بهار ارزانی میداشتند و وقتها برادران طریق در آن مقام که کنار شارع عام و
از آبادی برکنار و هوا گیر لطیف بود فراهم آمده داد سماع میدادند آری احتراز حضرت ایشان از اغنیا و
دنیا بود و هیچ چیزے از آنها مائل نبودند اگر کسی حاضر آمدے روی از آن نمی‌تافتند و باخلاق کریمانه
خاطرش نگاه میداشتند لیکن با اینهمه بارها مشاهده رفت که حضرت ایشان بنظر استکراه می‌نگریستند
و کناره میفرمودند ؎ برنگ شمع شوم آشنای عالم کثرت + که رود در محفل و جز رفتن از محفل نمیدانم +

بتقریب این سخن یادم آمد که از وکلای و عمال عدالت صدر دیوانی یکی درخواه کرده بود که من مشتاق
حضوری در مجلس حضرت ایشان بوده ام اگر از راه کرم هر روز مجلس اطلاع یابم زهی سعادت باشد که بهره
ازان بردارم حضرت ایشان قبول فرمودند طبقه اصحاب صدر را که اکثری متنعم و مترف بودند هر سال
در موسم برشکال قرار داد بود که دو سه روز کشتیهای بهمدیگر بسته و آراسته بر آب دریا جمن بصحبت
و عشرت میگذرانند قضارا یک تقریب مجلس عرس در اثنای آن سه ایام معینه واقع شد حضرت ایشان
پیام فرستاده اکتفا نه بر اطلاع رسمی فرمودند بلکه مولانا بدر الحسن را که هم سلسله شان در عدالت صدر
بودند و از یاران ممتاز برسم رسالت فرستادند که مجلس فاتحه امروز هست اصرار شما بود که هر یک مجلس شوم هم
تشریف آرند آن مرد دنیا حریص هوا و هوس نیارست که صحبت معهود را خیرباد گفته حاضر آید عذرها خواست
و بلطائف الحیل درگذرانید درین عرض مدت که پیام رفت و جواب آمد راقم الحروف حاضر بودم
دیدم که حضرت ایشان تبسم میفرمودند و بسیار خوشنود بودند که خاطرش نگاهداشته آمد و خودش نیامد -
بسکه لطافت و نفاست بر کمال بود حضرت ایشان با وصف متانت و رزانت گاهی مزاح روا داشتی
شبی بعادت معهود حضرت ایشان با جمعی از یاران در جماعت خانه رونق افروز بودند شیخ محمد جعفر مرحوم
علاقه بند که از مریدان حاضر باش بود غنودگی برو غالب آمد مظنه آنکه غذای شام بکار برده است
حضرت ایشان را نظر برو افتاد فرمودند که شیخ محمد جعفر خواب بر شما استیلا دارد جواب داد که خیر
باز همان حالت پیدا شد حضرت ایشان اندکی توقف کردند و فرمودند که شیخ محمد جعفر بس ترک باید
او پنداشت که بر وفق حدیث متّو و اضعفو فکم حکم کرده اند و گذشته از خاطرش رفت اندکی از جای خود
جانب پس جنبش کرد و تمکن گشت که دیوار کمره پشت او را تکیه شد و نفر خواب ازو بلند شد آنگاه تبسم فرمودند
و بسوی ما همه بندگان میدیدند حضرت ایشان را عادت معهود بود که نام هیچکس از یاران طریق بی القاب
القاب بر زبان نیاوردندی اگرچه فروترین پایه می بود و گاه بودی که با نام لفظ صاحب و غیر آن
فزودندی و این افزایش وقتی تفرجا بودی چنانکه با احمد علیخان لفظ بهادر شامل کردندی حقا که
حسن معاشرت بر ذات قدسی صفات حضرت ایشان نازش میکرد هیچکس در صحبت نبودی که در قول
و در فعل مدارا بادی نفرمودندی اگر شکایتی یا زحمتی میدیدند دلداری و تشفی میدادندی اگر هرج در کار
کسی پیش آمدی در رفع آن بذل توجه رفتی - یاد دارم که وقتی راقم این حروف را آواز گرفته شد
و نمی توانستم سخن گفت با اینهمه شامگاه حاضر بخانقاه حسب عادت شدم و با دب نشستم حضرت ایشان
پرسش کردند و غمخواری نمودند با آنکه آواز بر نمی آمد و طاقت سخن نداشتم اما حضرت ایشان مکالمت

با بنده علی التواتر فرمودند هرچند در گذارش تکلف می شد لیکن از جواب برعایت معاف نداشتند
دانستم که اینهمه برای آنست تا محرومی از شرف مخاطبت موجب شکسته دلی این بیچاره نشود حضرت ایشان
آنقدر رمزشناس باریک بین دقیقه سنج و نکته آفرین بودند که حیرت پیدا می شد پروای آن نبود که حالت
دیگر چه باشد شبی از شبها با یاران طریق حاضر خدمت بودم قضارا تسبیحی که باتفاق در دست ماند یک دانه
آنش بر دانه دیگر برخورده آوازکی نرم داد چون محل قربت بفرط عنایت داشتم باوجود نزاکت تا سمع
مبارک رسید خطاب شد که چیست عرض کردم که تسبیح بمجرد آنرا خواستند و در دست مبارک آورده
ملاحظه فرمودند اتفاقا رشته دران تسبیح کهنه بود یکی از مریدان علاقه بندرا که حاضر وقت بود آن
تسبیح حوالت کردند که این تسبیح را با رشته ریشمین و شمسه زرین مرتب کند و بیارد بنده را اینقدر
حیا آمد و انفعال دست داد که از شرم نمی توانستم سر بردارم تا دیر آنچه ازین حالت بر من گذشت تشریح
آن دشوارست و عجب مشکل صورت نمود که نه مجال معذرت بود و نه یارای گفتن که این دانه تسبیح
نه بتحریک من غمازی کرد و نه مرا آنچه از نزاکت خیال دریافت بخاطر بود از نیست که خاصان بارگاه
و مقربان با اخلاص بر عذر می بوده اند و در هر کاری و هر مقالی احتیاط بلیغ می داشتند حضرت الهی
و مولائی قدسنا الله بسره العزیز اجمال ظاهری با کمال باطنی از بارگاه خداوندی عطا شده بود صبیح الوجه
گشاده پیشانی خوش ابرو نیکو چشم وسیع الصدر معتدل القامت مرسل الشعر مرتفع الکتف قوی العضد
عریض الساعد فسیح الکف حسن الانامل مستقیم الرجلین احسن المنظر طلیق اللسان فصیح البیان پیوسته
دو زانو با ادب تشهد نشستندی و سخن را با صوت معتدل گفتندی غیر از تبسم شیرین اکثر ضحک بزبان
آمدی راقم حروف را مدت ده سال در صحبت گذشت هیچگاه قهقهه در خلا و ملا مشاهده نیفتاد امری غیر مرضی را
اگر کسی مصدر شد جز چین بجبین نیاوردندی شدت در غیظ نبود سخنان لطیف همچو گوهر آبدار از درج دهان
ریختند حسن ادا و خوبی گفتار خداداد بود گاهی غمز و اشارت یا جنبش چشم یا ابرو نفرمودندی غایت ادب
و نهایت تهذیب در ذات مقدس منطوی بود چنانکه از برکت صحبت تمامی حاضران مجلس بکمال اخلاق حسنه
آراسته می نمودند در تکلم پاس تمام بود که حرفی فضول یا سخنی لاطائل از زبان برآید که من حسن اسلام المرء
ترک ما لا یعنیه و اگر لفظی مشتبه بی قصد برآمدی در تصحیح آن کوشیدندی و تمهید معذرت کردندی
صادق القول صادق الوعد کریم النفس مرضی الشمائل بودند دست از همه ابنای زمان اقربا و اخوان
پاک افشانده با یاران طریق و طالبان رفیق شبانه روز حرف موانست رانده خاطر پاک را اگر پروا بود
ببین و سازان و دل بر استغفار اگر میلی بود بهمین مسکینان و گریه در عالم تجرید و تفرید گذرانده است

و از جملہ عالم فارغ و برکنارہ روزی خلاف معہود ساعتی نا گاہ حاضر شدم دیدم کہ خود بدولت در صحن
مجلس خانہ تنہا بیخرامیدند و این بیت را بآواز معتدل سکرانہ میخواندند ع دنیا و دین میں یار و آباد
ہین تو ہم ہین + تعمیر دو جہان کی بنیاد ہین تو ہم ہین + ما حل رضیہ کہ در ذات مقدس حضرت ایشان جمع
بودہ اند بحتمی از ان برادر طریق سید اکبر زمان در مکتوب بخود نوشتہ و راقم این حروف را بران اتفاق ست
در اینجا نقل کردہ می آید می نویسند کہ حضرت ایشان صاحب ادب بودند و اہل ادب را پسند میفرمودند
بسے از امرا و عمائد دیدم و صحبت شان ورزیدم اما ادب از مجلس حضرت ایشان آموختم حضرت ایشان
صاحب تمکین و وقار بودہ اند و صاحب حیا و بس غیور و حمیت اسلامی گویا تشریفی بود کہ بر قامت حضرت
ایشان دوختہ اند۔ و حضرت ایشان فارغ و گوشہ نشین بودہ ہیچگاہ بدیدن امیرے یا وزیری قدم نزدہ
و نہ در ہیچ تقریب دنیاوی قرابت و ریاست را ملحوظ داشتہ اند حضرت ایشان صاحب مال و منال نبودند لیکن
سیر چشم و غنی بے نگاہ گاہ یاران طریقت خود را بر سفرہ خواندندی و بمزید شفقت انچہ از طعام خوش و لذیذ یافتندے
اوشان را ارزانی داشتندی و خوشنود و شادمان گشتندی حضرت ایشان صاحب شریعت بودند و در
مسائل فقر و سلوک کلامی منافی شرع از آنحضرت مسموع نشدہ حضرت ایشان را ہیچ یکی از امور دنیاوی
التفات نبود و نہ رغبت چیزی داشتند و نہ ذکر معاملات دنیا را در مجلس خود می پسندیدند حضرت ایشان را
مزاج نفیس بود و ہر نفیس طبع با ادب و سلیقہ شعار بشرف خطاب برگزیدندی انچہ موزون و نیکو و منیع و
خوش ظاہر و باطن بودی پذیرفتندی بلکہ از خود چیزہا ایجاد فرمودندی کہ در نظر ہمگنان پسندیدہ و مستحسن بودے
حضرت ایشان صدیق بودند و صادق الوعد بودند با کسی انچہ میفرمودند و فایش قبل از وقت موعود کردندے
حضرت ایشان صافی باطن و پاک طینت بودند اگر احدی از معاملات دنیا سخنی بہ پیچیدہ پیش حضرت ایشان
بعرض رسانیدی او را در کلام او راست باور کردندی و اگر دیگری نقض یا تکذیب او بعد از ان کردے
حضرت ایشان ناخوش گشتندی کہ شما برادر خود را غیبت میکنید حضرت ایشان را در مسائل علم سلوک
و فقر آنقدر معلومات و قدرت بیان بودہ است کہ اہل منطق را در مسائل فن خود حاصل نبود آنانکہ بہرہ
ازین علم نداشتندی و عامیانہ در آثار بیان حقائق ایراد میکردند حضرت ایشان بقوت بیانے و
طلاقت لسانی معنی مقصود را ہر گونہ لباس دادہ خاطر نشین مخاطب خود کردندی کہ بعد از ان ہیچ شکے
و شبہتی او را نمی ماند و تسکین خاطر و تشفی باطن روی میداد حضرت ایشان کتب حدیث و فقہ و تصوف
علی الدوام پیش نظر میداشتند و انچہ میخواستند تلمیح میفرمودند صحبت حضرت ایشان را خاصیتی بود کہ ہر کہ
بشرف حضوری می یافت ہواجس نفسانی و خیالات دنیاوی بر دلش گذر نمیکرد بلکہ یکسوئی و فراغ خاطر

وذوق شوق الهی غلبه می نمود - حضرت ایشان هر یکی را از وابستگان دامن دولت آنچنان زیر نظر تربیت
می داشتند چنانکه والدین اطفال خود را دارند پیکر عنصری حضرت ایشان را هر چند از ریاضت شاقه و
لطافت مستلزمه نزاکت تمام دریافته اما هیچگاه بالای بستر و بالش نرم نیاسودندی و در موسم سرما جامه خس مثل
کمل بکار آوردندی - حکایت سفر اجمیر شریف و زیارت مجذوب ریتا شاه از زبان مبارک استماع افتاد
و گاه گاه بغرض ترغیب حضرت ایشان از مجاهدات و ریاضات خود سخن راندندی که سالها بر برگ
و بار اشجار قانع بوده ایم و در یک شب دوازده هزار ضرب وظیفه خود نموده تا آنکه خون از سینه بر آمدن
گرفتی انتهی کلامه - حضرت الهی و مولائی را خوارق و تصرفات عظیم بود با آنکه توجه بصرف همت کمتر
داشتند چنانکه هر یکی از یاران طریق بالانفراد و بالاتفاق روایت کرده نقلی و حکایتی از ان بر زبان
دارد هر چند ذات مقدس حضرت ایشان مستغنی تر از انست که حرفی از ان بر نگاشته آید لیکن اگر خاطر
یاران طریق و رفیقان راه توفیق بذکر بعضی از ان نگاهداشته آید همانا از جاده اقتضاء مقام انحراف
نباشد. وقتی شیخ بنده علی مختار راج ڈمراؤن که از مریدان با اخلاص بود مبتلا بعارضه ضیق شد علاج
از حد گذشت و زر خطیر صرف شد سودی نداشت لاجرم بخدمت حضرت الهی قدس سره گذارش رفت
حضرت ایشان بعضی را از اهل سلوک اشارت فرمودند که هر شامگاه بخانه اش رفته مشغول بطریقه
باشند که تلقین بود چندی برین بر آمد آن یار بیمار دیگر بار بپیام ادب فرستاد که زحمت از من دست
بر نداشت ساعتی نه راقم این حروف نیز بعادت مالوف حاضر مجلس بود حضرت ایشان تفحص کردند
و از یکان یکان پرسیدند بالآخر هویدا شد جماعه که مامور بودند التزام خدمت بوجه تمام نکرده اند موانع و عوائق
دنیاوی سد راه شان گشته است حضرت ایشان را تغص بمزاج راه یافت و همانوقت از جماعت خانه
بر خاست فرمودند و مجلسیان را قبل از وقت معهود رخصت داده خود به نفس نفیس داخل حجره خاص
گشتند بوقوع این معنی جمله حاضران علی الخصوص مسترشدین مامورین مشوش و خائف بخانه خود ها رفتند
همین که صبح بر آمد یاران از هر طرف جوش کرده بخانه مریض خود هجوم آوردند بنده درگاه نیز از انمیان بود
و دیدیم که شیخ بنده علی صحیح و سالم نشسته و بمشاغل معمولی در پیوسته است هیچ اثری از مرض در بشره او
پیدا نبود نشستیم و پرسیدیم که چگونه هستید و چه حال دارید گفت الحمد لله که مرض از من دور شد و اکنون
تندرست هستم همگنان را حیرت در گرفت و تعجب ها میکردند که شب را چنین حالت بود و صباح را چنان
جمیع یاران حاضر و مریض صحت یافته اقرار کردند که اینهمه تصرف قوی مر حضرت ایشان را است
یاران لختی توقف کرده شادمان و فرحان بخانه خود ها مراجعت کردند - دیگر در اکبر آباد میوه کثره محافظ

آستانہ شریف ست کہ عمارتی بلند برآوردہ جناب جلالتمآب سید منور علی شاہ والد ماجد حضرت ایشان است
واز تبرکات خاص آستانہ شریف جناب غوث اعظم قدس سرہ العزیز یک علم عطیہ حضرت بابرکت سید عبداللہ بغدادی
قدس اللہ سرہ العزیز پیر سلسلہ قادریہ دران مودع ومشہور بآستانہ شریف ست درآن مقام پاک ہر سال
مجلس یازدہم شریف بماہ ربیع الاول می بودہ مہین برادر علاتی حضرت ایشان قدس سرہ سید امیر علی شاہ
مرحوم بصرف منافع دیہہ معافی دوامی کہ نذر گذرانیدہ مہاراجہ گوالیار برای آستانہ شریف و مجلس
یازدہم منیف پیشکش حضرت سید منور علی شاہ علیہ الرحمۃ است اہتمام وانتظام آن میداشتند خیمہ و خرگاہ
باآلات روشنی در صحن آستانہ می افراشتند و فرشہای مکلف گستردہ جملہ عمائد شہر و رؤسا و اہل مناصب
شریک این مجلس می بودہ اند و حضرت ایشان در سایۂ علم رونق می بخشیدہ اند قوالان و گویندگان
شہر و بیرون شہر جمع آمدہ مجلس را گرم می ساختند و سماع آن ارباب قلوب را از جامی بیہوش ساختہ بہ پیمانی
اہل مجلس و مردم انبوہ را تقسیم شیرینی و تبرک میکردید یکبارہ سید صاحب بتقریب مجلس در آستانہ شریف
ترتیب دادند و از کثرت روشنی فانوس و شیشہ آلات ہاندی و جھار شب جلوہ روز می نمود و مردم در مجلس
آمدن آغاز کردند حضرت ایشان در جماعت خانہ با چند مریدان تشریف میداشتند راقم ایں حروف نیز حاضر بود
کہ ناگاہ باد صرصر برخاست و آنقدر شدت در ہوا بود کہ حواس مردم بجا نماند قریب بود کہ جملہ آلات وادوات
روشنی از ہاندی و جھار و فانوس بر ہم خوردہ بشکند و بریزد بمجرد معائنۂ این حال سید مرحوم بخدمت بابرکت
حضرت ایشان التجا آوردند و از آسیب باد و تصادم آلات وانطفای روشنی و برہمی مجلس امان خواستند
حضرت ایشان بنفس نفیس بالای بام جماعت خانہ قدم رنجہ فرمودند و آن ہمہ خرابی و خستہ حالی کہ پیش
نظر بود ملاحظہ نمودند بہمت صرف کردند و طناب سائبان مجلس آستانہ شریف را کہ بکنگرۂ جماعت خانہ
مربوط بود بدست مبارک خود گرفتند و نگہداشتندش تا آنکہ باد صرصر دمی نہاد وانگاہ کہ طوفان باد فرونشست
از مجلس خبر آمد کہ ہیچ نقصان بسامان تجمل نرسید و جملہ آلات روشنی ہمچنان برجا ماند تماشائیان را حیرت فرو گرفتہ بود
و نظارگیان را انگشت بدندان ماند - دیگر زیر دیوار جماعت خانہ حویلی بود مولنا محمد عسکری کہ از مریدان
حضرت ایشان و خویشان سید امیر علی شاہ و نائب سررشتہ دار عدالت فوجداری ضلع بودند دران حویلی
می ماندند یکبار حسب عادت کاغذات کچہری بخانہ آوردند تا بروز یکشنبہ کہ تعطیل انگریزی بود بہ کار فیصلہ
پردازند یکشنبہ بعد ساعت چار نائب سررشتہ دار در خانہ نبود ہنوز نہ آمد لیستہ کاغذات کچہری گرفتہ
با خود برد شور و غوغا برخاست راقم ایں حروف نیز حاضر بود حضرت ایشان خادم خاص فرستادند کہ معاملہ
چیست ر دیدہ باز آمد و حقیقت حال عرضداشت حضرت ایشان برخاستند و بعجلت بالای بام

جانب بازار رفتند بنده درگاه همراه بود دیدند که بوزنه آن بقچه سامیش خود گرفته بر سقف دکانی نشسته است
و نزد دیگست که آن بسته را بگشاید آنوقت حضرت ایشان را دیدم که نگاه بر و گماشته اند لحظه بران نرفته بود
که یک بوزنه کلان و قوی از جانب جنوب پیدا شد و از بامهار دکانات ملحقه جوشان و خروشان جست
کرده در رسید و حمله آور گشت بوزنه سابق از هیبت او دست و پا گم کرده بقچه همانجا گذاشت و جانب شمال
بی تحاشا گریخت و بوزنه دوم در عقبش گرم بهیجان می دوید چون بقچه تنها ماند آدم بحکم اشارت رفت و
آنرا بدست آورد و دیدمش که هیچ آسیبی بدان نرسیده بود و جمله کاغذات بسلامت ماندند - دیگر روایت است
از برادر بزرگ سیدنا میر تراب علی که روزی دیارام هندوئے بخدمت حضرت ایشان حاضر آمد و مجلس
معمور بود گفت که اینجا در مجلس خدائی می بینم و از خود رفته ام مرا مسلمان فرمائید حضرت ایشان بر
لفظ مبارک راندند که مسجد رفته مسلمان باید شد باز عرضداشت که بدرگاه حضرت خواجه بنده نواز اجمیر شریف
عزیمت دارم ارشاد شد که همانجا مسلمان شو چون معاودت کنی به بیعت گیریم روز دوم متوجه اجمیر شریف
بعد چندی مسلمان شده از اجمیر شریف باز آمد و بخدمت بابرکت بیعت نمود و به خواجه بخش موسوم شد
یک وزر رسالدارے شرف خدمت دریافت و عرض نمود که برادر من در ملک پنجاب مبتلای بلای جرمے
ماخوذ ست که در پاداش آن خطر جانست امید که خلاص شود حضرت ایشان ساکت بودند رسالدار
حاضر ماند بعد از ساعتے التماس بیعت نمود حضرت ایشان فرمودند که هرگاه برادر شما رهائی یابد رسالدار
گوهر این لفظ را آویزه گوش کرده مرخص شد مدت یکماه برین برامد که رسالدار را اطلاع فرستاد که برادرش
خلاص یافت - و دیگر مولوی احمد حسن تحصیلدار که مرید حضرت ایشان بودند از خورجه باکبرآباد رسیده
دولت حضوری داشتند خبر رسید که اسپ سواری شان از دروازه ریله شد مولوی را تشویش پیش آمد
بنام کوتوال شهر رقعه نبشت که مگر اسپ بدست آورد پس متامل شد و آن رقعه را چاک نمود -
حضرت ایشان فرمودند که این چه بود مولوی دست بسته عرضداشت که مرکب از پیش دولتکده رفته است
بر خود بش باز آید حضرت ایشان این لفظ بر زبان مبارک آوردند که آنچه کردید و آنچه گفتید اینهمه را خوش اعتقادی
شما باعث ست ساعتی گذشته باشد که آن مرکب بجای خود باز آمد - و دیگر میر محمد علی نام مرید حضرت ایشان
بود نوکری پلتنه وقتی تعطل داشت پریشانی در و اثر کرده و سراسیمه بدرگاه حضرت سیدنا امیر ابو العلا
رحمة الله علیه حاضر شد و وظیفه خواندن آغاز نهاد چون اربعینش را وقت اختتام رسید حضرت بامکر
در خوابش نمودند و فرمودند که همانجا برو مقصود از آن خدمت حضرت ایشان بود میر بخدمت شتافت
و آنچه گذشته بود بعرض رسانید حضرت ایشان تعریض کردند که آیا شما با جانست ما رفته بودید میر این

حرف شنوده بگریست و معذرت خواست و التجا آورد که تقصیر کردم عفو میخواهم حضرت ایشان از خطای
او درگذشتند سه یا چهار روز بسر آمده بودند که میر بر سر کار شد و بخدمت حضرت ایشان حاضر آمد و از کامیابی
خود خبر داد حضرت ایشان فرمودند که این عنایت حضرت سیدنا امیر ابوالعلا است قدس الله سره العزیز
امروز که هژدهم شهر محرم الحرام سنه ۱۳۱۱ هجری ست و راقم به تسوید این حروف اشتغال داشت مولانا محمد محسن
وکیل ضلع مین پوری با برادر خود مولوی محمد احسن صدر اعلی بر سر وقتم رسیدند و ازین باب سخن راندند
که روزی در اکبرآباد قصد خدمت حضرت ایشان کردم چون داخل در دولت شدم در دل خود گفتم که
چه خوش بود اگر حضرت ایشان شربت چای بمن دهند بعد ازان که مشرف بخدمت شدم حضرت ایشان
مشرف بر خاطر من شدند و فرمودند که عادت چای خوردن دارید گفتم هر روز که خیر لیکن اکثر اوقات
بکار بردم شیخ منصب علی را خواندند درین میان خطره دیگر گذشت که تحریک نزله دارم اگر شیر در چای
نباشد خوب ست شیخ منصب علی حاضر آمدند حضرت ایشان امر بآوردن چای کردند و فرمودند که
شیر و چای جداگانه آرید تا آنچه مرغوب خاطر باشد بدان میل کنند شیخ حکیم الله یکی از مریدان نوشته
که من مدت چهل سال ملازم خدمت حضرت ایشان بوده ام در اکثر از اوقات حضرت ایشان بطلب کسی
فرستادند رونده باز آمد و عرض داشت که در تلاش جهد کردم نیافتم لحظه سکوت ورزیدند بعد ازان فرمودند
که فلان مقام برو و بیار قاصد آنجا رفت و همراه خود آن کس را آورد حال آنکه کرت اول آن مقام ازو
خالی بود — و دیگر حضرت ایشان که تا ساعت دوازده مجلس میداشتند یک شبی ساعت ده همین که از
استنجا فارغ شدند و من بخدمت ایستاده بودم خلاف معمول مرا ارشاد رفت که الحال خانه برو من خانه
رفتم دیدم که نفیر گریه و زاری بلند ست ازانکه دختر هفت ساله ام اینجهان را پدرود کرده بود و دیگر آنکه
در سفر گذشته مکیشر مامور بوده ام که رخت از پالکی فرود می آوردم چون بمنزل می رسیدند و باز آنرا به پالکی
می نهادم چون روان می شدند صندوقچه که همراه بود بار نداشت و از همان صندوقچه آنقدر خرچ می شد
که مثلش اگر چار تا صندوقچه خالی گشتی عجب نبود — و دیگر یکباره حضرت ایشان را مرض شدید دریافت
و خدمتگاران نیز ناخواسته موافقت کردند من خسته تنها بر خدمت قیام کردم و شب و روز حاضر میماندم
وقتی در کیسه خرچ پنج فلوس بیش نبود درین میان آهن ساز سرپوش آفتابه داگردان نو ساخته آورد
حضرت ایشان اشارت کردند که اجرتش حواله کنید عرض کردم که این قدر نقد در کیسه موجود نیست
فرمودند که ببینید و کیسه را دریابید چون رفتم و دیدم که کیسه پر از فلوس است — و دیگر آنکه حضرت ایشان
چون متوجه عالم معنی شدند مدت یکسال و شش ماه بر آن گذشته بود مرا ضرورت استفسار در شغل

پیدا شد و بیاد آن هادی گم کرده راهان دلم بگرفت و آه حسرت از دل بر در و برمی آوردم که کجا روم و از که
پرسم و کجا یابم و سه روز همین کیفیت بر من طاری ماند آخر الامر شبی گریان گریان بخواب رفتم دیدم که
حضرت ایشان با همون صورت و شان بر سر این خسته جان جلوه کردند و بکمال شفقت و دلجوئی رطب اللسان
گشتند باین لفظ که گوش کن هرچه بتو سپرده ام یاد گیر و هوش دار ذکر آنست که نه بزبان تعلق دارد و نه بقلب
و نه بنفس و می خود را گم کن تا پیدا شود پس اینقدر ترا بس ست انتهی - از برادر سید عبد العلی روایت است
که حضرت ایشان چون از بانس بریلی وارد میرٹھ شدند و بخانهٔ منشی محمد اعظم سررشته دار فرود آمدند شاهزاده
سید اصغر علی شاه را که اکنون صاحب سجادهٔ حضرت ایشانند تپ محرق دامن گرفت و حضرت ایشان را باعث
تنغص گردید در ظاهر رجوع باطبای شهر قرار دادند و حضرت ایشان در باطن بجانب حضرت سلطان المشائخ
محبوب الهی قدس الله سره العزیز متوجه شدند و این بیت القا شد و بر زبان مبارک رفت ؎ یا نظام الاولیا
والدین صدر صفیا * قرة العین نبی شان علی مرتضی * از همانوقت صاحبزاده را خفت در مرض راه یافت
و بتدریج آن گرانی سر بفرو نهاد حضرت ایشان بشاهزاده مخاطب شدند که دهلی رفتن دل می خواهد عرض شد
که دهلی درین میان منشی محراب علی سررشته دار حج حاضر آمد پسری که داشت بیمار جان بلب حالت او را بگذارد
والتماس قدم رنجه نمود حضرت ایشان معذرت کردند و شربت آب دمیده ارزانی داشتند بمجرد آنکه طفلک
بیمار خورد چشم بکشاد و شیر از پستان مکیدن گرفت و به شد برادر بزرگ غلام عبد القادر الدنی که یار طریق
اجازت یافته حضرت ایشانند کتابت کرده اند که برادر بزرگ مولانا بدر الحسن سوهانی بتهمتی از قبیل ازتشا
در ابتلا افتادند و از حضرت ایشان مامور صبر و رضا بقضا شده مدتی معدود بمراد آباد زندان را آباد داشتند
مرافعه ها را کار بستند اما از کار بسته گره نگشود چون از هر طرف یاس و نمود روی نیاز بسوی حضرت ایشان
آوردند و عرضداشتے مشتمل بر احوال پریشانی و بیکسی و ناامیدی مرتب کرده به پیشگاه حضرت ایشان ابلاغ
نمودند اشرف بیراه بان شیخ منصب علی که مقرب بساط دولت بودند آنرا با ادب پیش کردند و بعد حصول
اجازت کشود و خواندن گرفت عنوان عرضداشت این بیت بود ؎ مکن تغافل ازین بیشتر که می ترسم
گمان برند که این بنده بیخداوندست * حضرت ایشان اول این بیت که خوانده شد چشم برهم نهادند
شیخ منصب علی ساکت ماندند و لحظه توقف شد حضرت ایشان چشم مبارک وا کرده به شیخ منصب علی خطاب
کردند که چه نوشته است شیخ من همان بیت را با ادب باز خواند حضرت ایشان باز چشم بند کردند بعد لمحه ارشاد شد
که چه نوشته است شیخ همان بیت انشاد کرد و حضرت ایشان استماع نمودند گریستند چهارم که این معامله رفت
دریای رحمت بجوش آمد و بی آنکه عرضداشت تمام شود فرمودند که بعید و بیهوده روم ؎ علی الصباح

شیخ منصب علی حسب عادت وقاعدهٔ خود حاضر آمدند وکورنش بجا آوردند حضرت ایشان ارشاد فرمودند که
بروید وبرادر خود مولوی بدر الحسن را همراه خود آرید چون صادق العقیده وکامل الیقین بودند همانوقت
عازم کول عرف علیگده شدند تا بمنزل مقصود رسیدند همانده مولانا را از حبس خلاص میکردند همه حاضران
اقرار برین بیت کردند ؎ اولیا را هست قدرت از اله + تیر جسته باز گردانند ز راه + وحکایت دیگر نیز آورده
که سبق ذکر یافت از ترتیب مجلس در صحن آستانهٔ شریف وبرخاستن باد صرصر تند ومحفوظ ماندن شیشه آلات
جهاز وهاندی وفانوس که در شامیانه آویز بودند - ودیگر مولوی احمد حسین تحصیلدار که در جوار خانقاه
حضرت ایشان مقیم بودند زن برادرش احمد حسن آسیب زده شد ودران ایام که آبستن بود ونوبت
بدان رسید که جان از دست خلل بیرون بردن دشوار می نمود چون وضع حمل کرد مضغه بیش نبود
بمشاهده این واقعه حیرت روی نمود وجمله اهل خانمان را هیبت تمام در گرفت آنگاه رجوع بخدمت
بابرکت حضرت ایشان آوردند آنحضرت بخدمت ریزه چند خط کشیده دادند که ازان مرض صعب دور شد
ومریضه شفا یافت - دیگر حکایت یله شدن اسپ سواری تحصیلدار از پیش دروازه خانقاه شریف و
باز آمدنش بسر خود نبشته اند که پیش ازین مفصل بتحریر آمد - دیگر وقتی فرحت علی برادر شیخ منصب علی
مهتمم مهام خانقاه را زحمتی پیدا شد از آسیب پری یا جنون که از سر پنج انگشتانش خون روان می شد
وبحالت بیخودی گوناگون درد والم او را مضطرب میداشت شیخ خاکستری از آتشدان جماعت خانه گرفته
فرستاد وآن بیچاره ازان رنج باز رست وبیارمید - وحکایتی دیگر نقل آورده اند که یکبار پیرزنی بخدمت
حضرت ایشان حاضر شد والتجا نمود که فرزند من از من جدا شده وبطرفی سر نهاده وتا ایندم خبرش باز
نیامده است مترصدم که ازان آگهی یابم حضرت ایشان فرمودند که بدربار حضرت خواجه بزرگ غریب نواز
قدس الله سره العزیز حاضر شو ترا از انمقام آگهی حاصل گردد پیره زن آنگاه ارشاد نموده روان شد وباجمیر شریف
خود را افگنده وپیش بلند دروازه بخواب رفت بشارت دادند آن پسر گم کرده را که فرزند تو در شترخانه والی ٹونک است
برو وباخود آر چون بیدار شد راه ٹونک گرفت وچون پرسید فرزند خود را نیافت لاجرم از انجا برگشت ودیگر بار
عالیجاه اجمیر شریف حاضر آمد وبمقام بشارت خیز دیگر بخواب رفت گرت دوم بگوشش مژده دادند که پسرت
از ٹونک غیر حاضر بود اکنون بجای خود باز آمده است وترا خواهد پیوست پیرزن از ٹونک پسر را همراه
گرفته باکبر آباد حالما وغانما رسید وشکر بجا آورد که بهمین توجه حضرت ایشان فرزند من بمن پیوست واین قصه
سر آن نسبت خصوصی آشکار می کند که حضرت ایشان را با خدمت حضرت خواجه بزرگ قدس سره العزیز بود
ودیگر واقعه شیخ خورشید علی کوتوال بلند شهر نگاشته که در زمان تعیناتی بمقام بلند شهر ۱۸۵۰ ۶ محرم قرار یافته

بمجبس مرادآباد افتاد و از منصب تهانگی معزول گردید همین پسرش که کرامت علی نام داشت بعلت بغاوت
زیر مواخذه آمد و بنوعی از انجا درگریخت و خود را به بریلی که قرارگاه جمله بغاة بود افگند و در هنگامه شورش
بیاسا رسید خورشید علی که از روزگار اینچنین چشم زخم دید و از تهیدستی و بی جمعیتی کارد باستخوانش رسیده بود با مولوی
احمد حسین گنگوهی تحصیلدار اترولی طرح مراودت انداخت از انکه هر دو مرید حضرت ایشان و یار طریقت
بودند و در انوقت که بخت کوتوال بر سر مساعدت بود از مشیت الهی اتفاق چنان افتاد که حضرت ایشان
جانب دهلی بزیارت آستانهای متبرکه سفر پیش آمد چون مهانسرای قصبهٔ کول بورود همایون شرف یافت
تحصیلدار بضرورت کار حاکم در انجا رسیدند و با سیدی میر تراب علی که خاص ملتزم رکاب سعادت بود مدبر خوردند
واز ین آمد دولت خبر آگاهی یافتند بخدمت با عظمت حضرت ایشان فخر اندوز حضوری گشتند و کوتوال معزول
یار طریقت خود را نیز بر خواندند کوتوال با حال زار افتان وخیزان حاضر شد و چون نظرش بر جمال مبارک افتاد
دلش بهم بر آمد و بے اختیار بهای های گریست و یاد مصائب زمانه و سرگذشت درد آلود برد و هجوم آورد و عنان
اختیار از دست او ربود حضرت ایشان را بدیدن این حال رحمت آمد چیزی از وظیفه ارزانی فرمودند و خود بدولت
دهلی روان شدند هفته بیش نگذشته که خواجه احمد حسن سهارنپوری سپرنٹنڈنٹ پولیس در مقدمه سید مهران علی
که بیش از یک لک روپیه مال و نقدش بدزدی رفته بود پیش حاکم درخواه نصب خورشید علی کوتوال معزول کردند
تا مگر به بدستی و لشتی او کار تحقیق سرقه و گرفتاری دزدان بانجام رسانند کوتوال بر منصب تهانه داری کلاکوتی
از پیشگاه حاکم وقت بشرط اتمام این خدمت نامزد گردید خورشید علی چون این معامله بوقلمون دید عرض نیاز
یکے بعد دیگرے متوالی فرستاد تا این مهم آسان شود و از ین کار بسته گره بگشاید از پیشگاه حضرت ایشان
ارشاد شد که خورشید علی را هوس ست معزول نخواهد گشت اعلام کنید. و همچنان بظهور آمد که شیخ خورشید علی
تا دم واپسین بر همان منصب کوتوالی بلند شهر قائم و کامران ماندند- و همرنگ این قصه قضیه مولوی
احمد حسین تحصیلدار مسبوق الذکر ست که تحصیلدار دو ماه قبل از یوم بغاوت فوج رخصت حسب قاعده
حاصل کردند و با عیال و اطفال بموطن مامن خود اقامت گزیدند و در آن زمان پر آشوب از تمام مکاره
و حوادث محفوظ و مصئون ماندند چون هنگامه بغاوت فرو نشست و امن و امان پیدا آمد تحصیلدار
باجازت حضرت ایشان درصدد حصول معاش شدند و بر منصب خود که تحصیلداری اترولی بود قائم گشتند
باآنکه هیچ قاعده و قانون مقتضی نبود که نوکری تا دو سال از کار خود بلا استعفا دیگر بار تشریف بهمان
منصب گیرد جمله ارباب قانون و ضوابط بران اتفاق کردند که ما هیچ معامله نظیرش نیافته ایم و
بیرون از دیدن و شنیدن ست و این نیست مگر از تصرفات حضرت ایشان قدس الله سره-

مولوی غلام عبد القادر الدنی زیدی این هم نبشته اند که روزی حضرت ایشان حسب عادت با جماعت
طالبان حق حقائق و معارف و تذکره بزرگان سلف از زبان گهربار میفرمودند و من نیز حاضر مجلس بودم
زنی از ان فرقه که بطوائف موسوم ست نیز در انجا ساعتی می نمود گریستن آغاز نهاد و عرض داشت که من
از پیشهٔ خود توبه میکنم و زندگی خود چنانکه باشد بسر نمایم بمعاینهٔ این حال عبرتی تمام بر خاطر حاضرین دست داد یقین
پیوست که اینهمه برای نصیحت گرفتن حضار ست ما همگنان متاثر از ان شده دست به دعا شدیم که حق سبحانه و تعالی ما را
از مناهی و ملاهی برکنار داشته در ظل عاطفت حضرت ایشان دارد - محمد عبد الله خان جلیسری
مرید حضرت الٰهی قدس سره نبشته اند که شبی بحالت شدت مرض بمراد زیارت جناب امام حسین سید الشهدا
علیه السلام و حضرت الٰهی در عالم رویا نصیب شد ارشاد فرمودند که بیشدی بامداد آن از مرض وارستم
چون این واقعه بخدمت باعظمت پیر و مرشد عرض کردم فرمودند که دیگران هم مرا معیت حضرت سید الشهدا
رضی الله عنه دیده اند غالبا وصال بشهادت انجامد و همچنین بوقوع آمد که در آخر وقت مرض اسهال لاحق شد
و متوجه عالم قدس گشتند - مولوی طفیل احمد مرید حضرت الٰهی قدس سره تقلم آورده اند که در زمانه بلوغ
هنوز تا چهل روز تپ لرزه نگذاشت روز آخر بعد لرزه و ظهور تپ حالت غشی طاری شد دیدم که حضور
اقدس عصا در دست تشریف آوردند و آثار مسرت بر چهرهٔ مبارک عیان بود همین که افاقت ازان حالت
دست داد از بستر شادان برخاسته این واقعه بخدمت والده ماجده گذاردم که حضرت بابرکت بقدوم
میمنت مرا از مرض خلاص کردند و همچنان شد و بعد ازان مرا لرزه نگرفت - دیگر بتقریب مکتب شاهزاده
عالی گوهر سید اصغر علی شاه سلمه الله تعالی حاضر آمده تا آخر رمضان ملازمت کردم یک روزی بعد از
مغرب شرف حضوری یافتم حضور اقدس را دیدم که تنها در کمرهٔ خورد تشریف داشتند مرا طلب نموده
فرمودند که این وقت طاهر شاه مندراسی را که در عرس حضرت خواجه سلیم چشتی قدس الله سره العزیز به
فتحپور سیکری رفته است معامله پیش آمده سوی جانب مغرب فرمودند که آن سمت فتحپور سیکری است
کرت دوم متوجه بمن گشتند و بر زبان مبارک راندند که این وقت طاهر شاه مبتلا به بلائی گردید
امروز چه تاریخ ست عرض کردم که شب بست و هفتم ماه رمضان شریف ست بر لفظ مبارک رفت
امشب غضب قدرت یاد دارید چون طاهر شاه از فتحپور سیکری باز آمدند از احوال عرس شریف پرسیدم
گفتند که آنجا مشغول بودم ناگاه مادرم از مندراس رسیده دستم بگرفت و گفت که تو در غیبت من قصد
اینجا کردی اکنون با خود مندراس برم - بمعاینه این معامله اضطراب تمام روی داد حضور اقدس را
یاد کردم آن صورت از چشم من غائب شد و من همچنان مشغول ماندم مرتبه دوم مادرم بار دیگر

سر برہنہ موی دراز باز آمد و آن درویش دستم بگرفت و گفت برخیز تا ہمند باست برم من تاب این در
نیاوردہ باز حضور اقدس را یاد کردم یا سید مظفر علی شاہ خبر گیرید بمجرد این لفظ آن اشکال ناپدید گشتند
فتعالی اللہ ذات برکات حضرت الٰہی قدس اللہ سرہ العزیز چقدر مشکل کشا بود۔ دیگر وقتی عارضۂ زکام و
حرارت بر من استیلا کرد چنانکہ فرض و سنن نماز شام ادا نمودم و دیگر تاب وظائف معمولی نیاوردہ
خانہ شدم و لحاف بر سر کشیدم دیدم کہ حضور اقدس عصا در دست تشریف ارزانی داشتند علی الفور حرارت
و زکام فرو شد صحت رو نمود و بیرون از خانہ آمدہ وظائف معمولی خواندم دیگر یکبارہ دخترم سادر پہلو
برخاست کہ از شدت آن ہوش در باخت سبحۂ عطیۂ حضور اقدس در آب برآوردہ قطرات چند در دہانش
انداختم ہماندم بہوش آمد و گفت کہ حضور اقدس تشریف آوردند و دست شفا بر سینہ ام فرود آوردند کہ
از ان صحت یافتم۔ دیگر مولوی غلام سبطین وکیل سرکار در اکبرآباد بجرم تغلب مال خود و سپرد عدالت سشن و جج
و مقدمہ اش بدو سال کشید وکیل ازین ماجرا بہ تنگ آمدہ التجا بحضور اقدس آورد و آنوقت کہ تاریخ اختتام
مقدمہ و حکم تعزیر نزدیک بود بر زبان الہام ترجمان رفت کہ بروید و نظر بخداوند تعالی دارید نیکو خواہد گرد
چون تاریخ معہود در رسید حاکم عدالت وکیل را اجازت بکرسی نشستن داد و بجانب جنٹ کہ منصب فوجداری ازو بود
رو آوردہ و گفت کہ این مقدمہ حساب فہمی ست رجوع بعدالت دیوانی بایستے کرد نہ بہ فوجداری و شما کہ
در عدالت زیرین ترتیب این مقدمہ کردہ اید و مقدمہ را سپرد بعدالت سشن نمودہ پس آمدن شما
درین عدالت بغرض تقویت و اثبات مقدمہ خارج از ضابطۂ قانون ست باز گردید و کار عدالت
خود کنید و بوکلاء مولوی غلام سبطین گفت من از شما خورسندم کہ شما طریق ہمدردی با برادر ہم پیشۂ خود
سپردہ اید و دست از اجرت شستہ شما را احتیاج بہ گفتگو نیست بعد ازان دو سہ شہادت از جانب مدعی
گرفتہ مولوی غلام سبطین را رہا کرد و بکار وکالتش مشغول داشت این سرگذشت عدالت بود و اعجب
حضور اقدس از حجرہ شریف برآمدند و با من مخاطب شدند کہ امروز مقدمہ غلام سبطین پیش گردید
دیر نبود کہ مولوی غلام سبطین حاضر آمدند و آنچہ بر سرش گذشتہ بود بعرض رسانید۔ دیگر ہنگامے کہ بملک
اودھ حضور اقدس را اتفاق سفر افتاد و ورود میمنت بمقام ردولی بزیارت با عظمت شیخ عبدالحق
قدس اللہ سرہ العزیز شد شاہ مسعود احمد کہ از اولاد شیخ و مہتمم درگاہ شیخ قدس سرہ بودند این خبر جان بخش را
یافتہ در مطبخ حکم فرستادند کہ قیمہ با میتھی ساگ ہم برخوان باشد و آن مرغوب خاطر حضور اقدس بودہ است
چون بندگان حضور نزول فرمودند و از زیارت شیخ قدس سرہ بپاسودند و نوبت بطعام رسید
صاحبزادہ درگاہ شاہ التفات احمد کہ سجادہ نشین حضرت شیخ قدس سرہ اند آنرا پیش حضور اقدس

بدست خود کشیدند. ہمان وقت اشک گوہر نثار از چشم مبارک جاری شد و بار بار این کلمه بر زبان فیض ترجمان
میرفت مہمانداری چنین باید که حضرت شیخ قدس سره فرمودند اندر روز دوم سجاده نشین بس بس خواستند
که امروز ہم قیام شود لیکن حضور اقدس معذرت کردند باین لفظ که ہر کرا مہمان بودم رخصت نمود دیگر
توقف نتوان کرد و سوی دیگر در اثناء سفر با طرف ملک اوده ہر گاه که حضور اقدس بمقام نوباوان درگاه
فروکش بودند روزی سید سجاد حسین بهرایچی از سادات بارہه که تھانه دار ضلع گونده بود بزیارت حضور
اقدس حاضر شدند و ساعتی چند اکتساب شرف حضوری کردند چون از انجا برخاستند عرق آلود از بالای
بام فرود آمدند و اشک از دیده می ریختند و میگفتند که دنیا ببرکت اینچنین اہل الله قائم ست ورنه اعمال ما
مہلت یک وزه نمیداد- دیگر روزی از زبان مبارک حضور اقدس سره سماعت کردم فرمودند که از
حقیقت تعالے شانه اجازت بیعت گرفتن بهر سلسله که بتاریخ دوم جمادی الثانی سنه ۱۲۹۳ ہجری قدسی
الہام شده باین لفظ است ہر کرا دستگیر شوی این بیعت است مانند بیعت دیگران- دیگر مرزا اکبر بیگ
اثنا عشری کبیر السن بحضور آمد نشست و گفتن آغاز نهاد که ما از دوستان والد بزرگوار شما جناب سید نور علی شاه
رضی الله تعالی عنه ہستیم و بندگان حضور در کنار پرورده و حضرت اللّٰهی قدس الله سره که علم آن داشتند
لختے سکوت ورزیدند و متوجه گشتند دیر نبود که مرزا را کیفیتے بگرفت و از پای برخاست و خود را بر قدم
حضرت با عظمت انداخت که به بیعت مرا دستگیر شوید حضور پر نور این لفظ بر زبان آوردند که حضرت مرزا
این چه خیال ست ما کنار پرورده بقول شما ہستیم نیکو باشد که بر دست پیری سالخورد بیعت کنید مرزا بگریه
وزاری در آمد و عرض نمود که من بر دست حضور توبه کنم حضرت با عظمت تعلل میفرمودند و مرزا را قلق و
اضطراب می افزود چون اصرار مرزا از حد گذشت التماس او پذیرائی یافت خود مرید شد و جمله عیال خود را
بحلقه ارادت حضور پر نور آورد مرزا ازینجهان درگذشت خدایش بیامرزد فرزندش نواب جان نام لباس
گوناگون در بر کرده از شهری بشهری و از ملکی بملکی آمدن و رفتن دارد

مناجات حضرت اللّٰهی قدس الله سره العزیز که از زبان مبارک بسماعت رسید

قال مولانا و مرشدنا قد خطر ببالی مرةً ان المصائب التی وقعت علی امام الکونین
حسین بن علی رضی الله تعالی عنه فی دشت کربلا ما فعل بوالدیه وجده المصطفے صلوة الله
علیهم اجمعین فاذا انا بنائم فرایت فی المنام که جناب علی مرتضی کرم الله وجهه تشریف آورده اند
من از خدمت ایشان استفسار کردم حضرت ایشان اشارت بجناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم

کردند چون بحضور اقدس عرض کردم فرمودند از سیدہ عالم باید پرسید بموجب ارشاد حاضر بجناب خاتون جنت سلام اللہ علیہا شدم از سوگواری و الم آنچہ در بندگی ایشان مشاہدہ کردم در گفتن نیاید گریہ درمن افتاد و سخت بی اختیار گریستم چنانکہ چشم من بکشاد و بعد ازان در دل گذشت کہ چون حال چنین ست خود بر حضرت امام حسین علیہ السلام چہ رفتہ باشد ہم در خواب دیدم کہ خدمت امام ہدی صاحب تسلیم و رضا یعنی جناب امام حسین ابن علی مرتضی سلام اللہ علیہما با خاطر آسودہ در جائی متمکن ہستند۔ بمشاہدہ جمال باکمال حضرت ایشان آنہمہ اندوہ من فرونشست و تسکین تمام حاصل گردید الحمد للہ علی ذلک

قال مولانا و مخدومنا رایت فی المنام مرۃ کہ من طوف روضہ مقدسہ جناب سید الانام علیہ و آلہ الصلوٰۃ والسلام بکمال ذوق و شوق میکنم و چیزی بر زبان من جاریست چون نیکو تامل کردم این دو بیت بودند ؎

بلغ العلے بکمالہ	کشف الدجے بجمالہ		
حسنت جمیع خصالہ	صلوا علیہ و آلہ		

قال سیدنا و مولانا رایت فی المنام مرۃ کہ من اندرون روضہ مقدسہ نزدیک مرقد معلے جناب سید الشہداء حسین ابن علی مرتضی علیہما التحیۃ والسلام گریان ایستادہ ام چون نظر بیک جانب افتاد دیدم کہ جناب سید المرسلین علیہ الصلوٰۃ والتسلیم تنہا بنفس نفیس رونق افروز ہستند آسودہ ورن شدم خواجہ دو عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم بسرعتی کہ در بیان راست نیاید متوجہ بمن شدند۔ و ہر دو بازوی من بدست مبارک گرفتہ مرا بجای خود نشاندند و خود بذات اقدس از نظر من نہان گشتند الحمد للہ علی ذلک۔

قال سیدنا و مولانا رایت فی المنام کہ از ہر شے آواز انی انا اللہ بگوش خود می شنیدم و آنوقت عجب عالمی طاری بود کہ در بیان نیاید الحمد للہ علی ذلک۔

قال سیدنا و مولانا رایت فی المنام مرۃ کہ من بجائی رفتہ ام حضرت قدوۃ الاصفیا سید ابو العلا رحمۃ اللہ علیہ را دیدم کہ در لحدی آرمیدہ اند و چادری برنگ گلابی بر سر کشیدہ نزدیک تر رفتم و انگشت پای حضرت ایشان گرفتم یک ناگاہ از جاے خود برخاستند و نشستند و دست مبارک بجانب من کردند و این لفظ بر زبان مبارک راندند ہمنے دین بھی دیا اور کچھ دنیا بھی دی۔ الحمد للہ علی ذلک۔

کلام سراپا الہام حضرت بابرکت سید مظفر علی شاہ مدظلہ کتاب مستطاب جواہر غیبی متخلص باللہی اطال اللہ عمرہ و افاض

متضمن حمد و نعت و مناجات و مناقب ست با تقریظ منثور و منظوم از محمد ابو الحسن متخلص به حسن فرید آبادی و تقریظ منثور دیگر از منشی محمد عمر دراز خان منصبدار سررشته مراکب و خانی اکبر آباد غفر الله ذنوبهما و ستر عیوبهما

تقریظ محمد ابو الحسن متخلص به حسن رحمه الله وغفر له

درین اوان که دامن تعلق از همه برچیده با دل فارغ صحبت داشتم و نقوش کثرت از لوح خاطر فرو شسته خویشتن را از زحمت این و آن فراتر می پنداشتم - نه از نغمه پیشین اثری بود و نه از تذییل آخرین خطری - روزها بکسب مالا بد میگذراندم و شبها به بیغمی نفس میراندم - نه رفیقی بود دمساز که با او دل خوش کردمی و نه جلیسی همراز که صحبت او را غنیمت شمردمی - در دغربت گاه گاه ناخن بدل فرو می برد اما موافقت تقضا و قدر آنهمه را از سینه می سترد - طائفه گمان بردند که بباطل پایه با برجود می چیند و گروهی در شک افتادند که به نگاه استغنا در همه کس می بیند اگر صاحب دنیاست پس از صحبت ابنای جنس نفور چراست و اگر از حلقهٔ فقراست یاری غولتش کجاست اما چون در باطن خود نظر می کردم ذوقها ازین ابیات می بردم ؎

آنکه مست بادهٔ یکتائی است	بی نیاز از ساغر و مینائی است
دوستان را بیدل از من ست خویش	عافیت در گوشهٔ تنهائی است
تو ز خود غافل غلام هر کسی	شهر یاری در خودت دارائی است
از نظر غائب مشو کین هیچ نیست	چشم پوشیدن ز خود عنقائی است
عشق مولی دان صراطی مستقیم	کفر و دین خود ملت آبائی است
هر سر و سودای او دیگر حسن	طالب اللهی و مولائی است

آگاه دلان نیکو دانند که بسی بر نیامد که تغیر تام در وضع روزگار راه یافت و طرز تمدن و حسن معاشرت کسوت دیگر بر قامت خود یافت آن السنهٔ قدیم و آن علوم مشرقی که پیش ازین سونها بار داشت خود را چون جنس هیچ میرز در گوزهٔ هول انباشت و نوبت کار تا باینجا رسید که لفظ مولوی با نام همچو منی ملصق گردید تعلم ملال است و تاسف نه جای تعصب و تقشف درین وقت اگر دانند از صحبت کناره گیر و معذورست و اگر نشناسند در گلیم حسرت بمیر و مجبور - حالتی چنین بود که این کس فرا نمود درین میان آرنده ڈاک کاغذی بمن داد چون نیکو نظر کردم یافتم که جوهر شناس قدردان محمد عمر دراز خان که سلسلهٔ عمرش دراز باد و دولت خانی سایه گستر بر ویش باز چندی از اشعار در شان

فراهم آورده و نبذی از منثور خود دران تعبیه کرده علی الحال سر بگریبان فرو بردم و این دو بیت را ترجمان حال خود شمردم ؎

فلو قبل مبکاها بکیت صبابة		بسعدی شفیت النفس قبل التندم
ولکن بکت قبلی فهیّج لی البکا		بکاها فقلت الفضل للمتقدم

نثرش نثری رفعت بود و فقراتش جوزا منزلت سخندان معنی شناس رمز آشنا حقیقت اساس تربیت از فحوای کلامش آشکارا بود و ادب از سیاق مرامش نمودار با اینهمه دماغ جانش از روایح ارادت لبریز و سویدای دلش از نور صداقت موج خیز - صاحب ولی ست در زی ارباب دنیا و آزاد طبعی ست بی ریب و ریا شگفتها دارم و از غرائب نامی شمارم که درین زمان همچو صاحب دل و صاحب زبان در عرصهٔ وجود اند که هم در دنیا مسعود اند و هم در عقبی محمود - بعد از نثر چندین از اشعار جواهر نثار که بر صفحهٔ قرطاس رقم بود ندتوانم که از مدحش دم زنم - چندی بصورت غزل و اندکی بلباس نعت و منقبت اما اگر بنظر امعان مشاهده رود فی الحقیقت دفتری بود از حقائق و معارف هر بیتی ازان ابیات معانی یک کتاب در بر داشت و خط نسخ بر نسخ نو و کهن می نگاشت عذوبت کلامش لسان الغیب را چاشنی تازه می بخشید و شیرینی زبانش مثنوی معنوی را شکر بر شکر می پاشید عطار را دماغ جان از بوی ولا و بزش معطر بود و روح سنائی از نور جان فزایش منور - هر بیتش خزینه ایست از اسرار الهی و هر شعرش کنزیست از رموز آگاهی - حقایق بلند از شرح مبینش صورت تصویر بسته و معارف ارجمند از آب بیانش گرد خفا از رو شسته - غزالان معانی اطلاق در کمند ترکیب الفاظش بند و آهوان اشارات غیب هویت در سلسله امواج نغمش بستمند - گاهی تفسیر کنت کنزا مخفیا را داد کما حقه داد و وقتی سر لولاک را بمنصه شهود نهاد اگر جامی خمخانهٔ توحید را در کشود تشنگان بادیه طلب را سیراب نمود و چون در مقامی آتش عشق و محبت افروخت مشتاقان جمال را پروانه صفت پاک بسوخت نیاز دست بگریبان ناز انداخته و سوز نه محبت با ساز ساخته تلوین با کام دل هم آغوش و تمکین را ایم منزلت از دل فراموش بیرنگی را از معاشش تازه بتازه بود و اطلاق با مضامین ساده اش دمساز وحدت از پردهٔ کثرت رونما و کثرت در نقطه وحدت چهره کشا اجمالش کنه حقیقت را وا می نمود و تفصیلش مراتب سته را اگره از کار می کشود غیبت از بادهٔ مفهومش مخمور و شهود از وضاحت مصداقش سراپا ظهور - بالاتر آنکه تلقین در فیض بر روی طالبان کشود و تعلیم از سرادق الفاظش رو نمود و سکر را روش مستانه در کار و صحو از بیانش گرم بازار - و حقیقت

این نہ اشعار اند کہ برسم معہود ترکیب از الفاظ مانوس یافتہ و معانی آبدار مثل گوہر شاہوار از مان تمام گرفتہ
بلکہ آئینۂ حقیقت اند و مرآت معارف و دقائق کہ عارفان حقیقت آگاہ صورت مقصود دسان
مشاہدہ میفرمایند و واقفان اسرار معرفت چشم تمنا بر روی او میکشایند و چرا نبود کہ این کلام در نظام
ترا دیدۂ لب و زبان حق ترجمان شاہنشاہی ست کہ امروز در دار الملک فقر بر تخت کامرانی جلوس
میمنت دارد و منبر خلافت و نیابت از خطبہ ہدایتش جلوہ سعادت۔ یعنی قطب ارشاد قبلہ ابدال و اوتاد
آفتاب حقیقت رہنمای طریقت بحر عرفان لاہوت گوہر عمان ناسوت مقرب درگاہ الہی مظہر انوار
نامتناہی حامی دین مبین حافظ ارکان شرع متین جامع معقول و منقول حاوی فروع و
اصول صاحب ہدایت و ارشاد مالک مقامات و اجتہاد درۃ التاج سیادت قرۃ العین نجابت
امام طبقات انام مقتدار ہر خاص و عام گوہر درج نبوت اختر برج فتوت مولی العرب و العجم
سلطان الموالی و الخدم سید السادات مفخر الکائنات حضرت ظل اللہ سید مظفر علی شاہ لازال
شمس ہدایتہ طالعۃ ع

در خاندان فقر کہ شمع منوری	در ملک باطن آمدہ شاہ مظفری
علم سلوک را توئی استاد باہنر	در طبقۂ مشائخ دین شیخ اکبری
بر آسمان فقر و فنای چو آفتاب	در معدن شریعت و ناموس گوہری
نازد بذات پاک تو بس شجرہ نسب	نور دو چشم حیدر و روح پیمبری
از صلب آدم آمدہ نی چو تو در وجود	شد سالہا کہ دور کند چرخ چنبری
خواہد شرف ز نسبت پای تو تخت ماہ	کسب سعادت از تو کند بخت مشتری
دلہا ز فیض تو تربیت یافت رنگ و بو	مانا کہ چون سہیل درخشندہ اختری
ہر کس کہ در ازل ز حقیقت نصیب یافت	بخشش کند بسوی جناب تو رہبری
ز انگونہ نسبت تو بلند ست کز علو	ختم ست بر تو سلسلۂ چشت و قادری
آنہا کہ بہرہ زر شادت نہادہ اند	آموزد از حضور تو آئین سروری
ذات تو چونکہ مظہر نور نبوت است	تعمیر شد برای تو این قصر ششدری
چون قامت تو بہر عبادت گرفتہ خم	بگذاشت سرو در چمن دہر عرعری
گر دست من بسوی خورشید وا رسد	بر پای تو نثار کنم زر ششہری
مداح چو تو شاہ فلک جاہ گشتہ ام	در زیر خاک می طپید از رشک انوری

مطلع ثانی

آدم گذاشت بهر تو تشریف مهتری حوا گرفت از پی تو مهر مادری
انوار حق ز روی تو رخشان شد و اگر نور از تو اقتباس کند مهر خاوری
تا خطبه را بنام تو خوانند قدسیان طوبی شگفت نیست رود گر بمنبری
فرزند مرتضائی و صاحب ولایتی فخر منست گر بنهم سر بقنبری
مانا تقلب تست ازان ره بسطح باغ شکل عروس یافته شکل صنوبری
سازی مهندسانه نظر پیش تو فلک خود را اگر صفت فگند از مدوری
ادراک کی شود خط سیر ترا مماس مرکز کجا رسد بمحیط از فراتری
تفریق کی رسد بمقامی که جمع تست هان قسمت ولیست بضرب مکسری
جبر است و نی مقابله لیکن معادله است در محلیست که نفی ز اثبات شد بری
شد خط استوا ز طریقت طریق شمس خط مقوس آمده در کار محوری
جوزا بود ز نعرهٔ توحید تو دونیم میزان کند ز عدل تو قصد برابری
ای مصدر حقائق و ای عارف رفیع معروف را تو آمر و ناهی ز منکری
جمع ست و جمع جمع مرادم ز لطف تو مجهولم و علیل نظر فهم چه بنگری
نحوی برفع جاه نصب گشت عین من کان شد بناء کسره ترکیب عنصری
مشغول سفسطه شده تصدیق میکنم نوعی نماند یاد ز جنس تصوری
فصل بعید سلب سلوک از دلم نمود محصور جزئیات شدم در توانگری
موضوع علم من نبود جز وجود تو محمول باد حد دگر رسم آزری
امروز جز لایتجزی نه جود تو بامن همان کند که باعراض جوهری
صورت دگر ندیده هیولای جسم را بر اصل مطلق آیم اگر نیک بنگری
باب السلام من حرم خانقاه تست شوق طواف و بسته ام احرام اکبری
شوطی زنم بفرق و مناسک ادا کنم بر کوه رحمت آیم و لبیک را حری
نص اصول دین متشابه نشد ولکن امر تو محکم ست و مفصل ز برتری
از استعاره کرمت بخت من بکام تشبیه در بیان چه دهم از سخنوری
تعقید نیست و ز غرابت تنافر است در شعر من که نظم فصیح ست از دری

مطلع ثالث

صدر هدی و بحر همم طور سروری	بدر دجی و ابر کرم نور مشتری
پای مبارک تو دو تا تاج فتح باد	ز آثار انتقاد و ترادف به نگذری
بر نا خنست اگر شکل ر و دو جلست	شکل کشاست اسم تو گر نیک بنگری
ظرف دل ستد مهر ده از سوی متعال	آن به که در سکوت با اسم تو پی بری
تنصیص اسم در همه شرط ادب نبود	بر دم بکار تعمیه ان سحر سامری
دیگر کنایه هست بلیغ از صراحتی	داند کسی که یافت مذاق هنروری
هر چند عروض و قافیه داند طبع من	نی خاطرم پسند کند نام شاعری
سالم ز حشو و هم ز زحافات نادرست	هر بیت من که هست نمونه ز عنصری
ارکان اوست بسته باوتاد معرفت	اسباب اوست فاصله دار از مزوری
بحر طویل شد سخنم قصه مختصر	قصر ملال و حذف خلل که داوری
لبیک میزند بدعائی توام لبید	احسنت میکند به ثنای تو بحتری

آبای علوی را نظر شفقت بر زمین که همچو خلف الصدق از بطن او بوجود آمد و امهات سفلی را ازرق نازش بر آسمان که همچنین فرزند رشید از صلب او بشهود - اجرام سماوی چشم حیرت دوخته که هیچ صاحبدلی مثل او ندیده و اجسام طبعی از تهنیت مایه ها اندوخته که در خانواده اش چنین صاحب حشمتی نیافریده - آفتاب چندین جواهر شاهوار از معدن برآورد اما تاج شاهیش نظر قبول بپونید اخت و دریا بسی لالی آبدار از صدف بیرون داد خرقه قناعتش دست رغبت بسوی او نیفراخت استغنا در جبین مبینش مانند نور از ماه پیدا و حیا در دیدهٔ شرمگینش چون آب از گوهر رونما صبر در خلوتگاه دلش آرمیده و سکون از دامن ضمیرش گاه بیرون نه دویده رضا را از سیرابی کلامش آب در جو و تسلیم لبنیت مقالش ساده در جستجو اخلاق در صورتش موج خیز و تواضع را از سیرتش جام لبریز - ابروی اشارتش آبروی بشارت و پیشانی گشاده اش آئینه صدارت چشم حق بینش را نور معرفت سرمه سا و دل حقیقت آگاهش را نقطهٔ وحدت سویدا البّ معجز بیانش دلهای مرده را حیات تازه بخشید و زبان حقائق ترجمانش نکتهٔ توحید در لوح خاطرها نقش گردانید صفای سینه اش منظر آئینه و جلای قلبش راه مهر و گنجینه دست سخایش باران کرم و کف همتش مستغنی از دینار و درم پای قناعت در گوشهٔ عزلت کشیده و پایهٔ توکل باوج کیوان رسانیده ترک در جبین جنبش مثل رنگ در گل آشکار و تجرید در طی کلامش

مانند نکهت در نسیم بهار که ادنیم در مجلس او پهلوی همه گر نشسته حسن معاشرتش گرد غمم از خاطر که ومه فرو شست
یاران طریقت را شرکت رنج و راحت و ارباب سلوک را زنگ زدای کلفت شبهات و شغل طالبان حق بر درد
آورده و رده‌ها و تلقین صاحب ارادتان شام کرده القای پر تاثیرش مشغولان حق را از عالم کثرت
بمقام وحدت می رباید و فیضان نسبتش طالبان خدا را نقش هستی از لوح خاطر می زداید او ستادی ست
در مکتب الهی و آموزگاریست در رموز آگاهی طبیب دلهاست و راهبر منزلها صورتش در معنی برزخ
کبری ست و صحبتش در حقیقت بهتر از کیمیا سلم عروجش را اولین پایه عالم مثال و حریم مقصودش را
تتق عزت مرتبه اجمال نظر بلندش مقام روح را جلوه شهادت داد و همت ارجمندش چشم مراد و بشهود
مرتبه اطلاق نگشاد غلبه مقام احدیت هر تعین کونی و الهی را از نظر پاکش برداشت و تمامیت
غیب هویت سکته حیرت بر سراپای وجودش گماشت عجب نبود که از قید تعین وارستی و سلسله تعلق را
از هم گسستی اما از انجا که در دیوان مشیت انجاح بسی از مهام حکمت بنام او نوشته اند و اعلان هدایت
عام مصلحتا بطینت پاک او سرشته لاجرم کارکنان قضا و قدر سبب ها انگیختند و بقای نسبت عنصری
او را نگهبار یختند از ینست که آن عارف کامل اکثری از اوقات در مطالعه صحائف تصوف و دیگر
علوم حقیقی دل بی آرام را مشغول میداشت و در بعضی از احیان در نزهت آباد تاج روضه و باغ سکندره
با یاران طریق و اصحاب سلوک توجه بسماع و احتظاظ می گماشت یاد دارم که وقتی مسئله توحید یا تجرد
امثال بیان میرفت و بوجه بدایت سلوک و اجنبیت از معارف شبهات دلم را میگرفت حجت ها انگیختم
و ایرادهای خصمانه بدامن تقریر ریختم و تا سه چهار روز این بحث درمیان ماند شرح عوارف المعارف
و شروح مثنوی معنوی پیش بودند اما آن کوه حلم و وقار چین در جبین نیاورد و بهر لباس که امکان بود
در تفهیم آن میکوشید و گاه میدیدم که دست از کتاب باز داشتی و از استدلال ظاهر چشم پوشیده
و لختی در عالم باطن در مانده توقف کردی و جواب صاف تر گفتی تا آنکه بعد از دقت تمام طمانینت
میسر آمد آنگاه صفحه از شرح بحر العلوم بگشاد و پیش من بنهاد و دیده دیده نگاه من بر این جمله افتاد که اعتراض
بر مرشدان کردن حرام ست آنگاه آنچه از خجالت کشیدم نیارم گفت و هنوز اثرش در باطنم باقیست.
دیگر از قبیل همان سبیهات که از حمد و نعت و از مناقب و غزل شعر ها موزون می سازد و ز بند سه
لاد ان منظوم ست کیمین رسید حقیقت اینکه ذوق این اشعار آن کسی تواند دریافت که هم ظاهر و هم
باطن وی آراسته باشد. ودو بلی که در نگاه من ست گاه گاه به تکلیف احباب چیزی می گفتم چه فن
شاعری متهم ست سیما درین زمان که هر یکی شاعر و استاد شعر ست پس دماغ را پیرا گندن و خویشتن را

درین طبقه شمردن خود را از منزلت خود فرود آوردنست زحمتی ست بی منفعت بل مضرتی با حسرت بناءً علیه ترکش گفتم و در سلک بلی طبعان منسلک گشتم ده سال بیش در آگره بصحبت این خوش آگاه ملازمت کردم باین فن کمتر که پرداختم لیکن مرا اعتراف ست که اکنون اگر گفته من ذوق دهد برکت همان صحبت ست و حاصل همان ملازمت. تقریبًا درین مقام چندی از ابیات خود برمیگذارم ؎

مقام راحت جان گوشهٔ خراباتست ‌‌ ‌ که هیچ دلیست درونی ریا نه طاماتست
غلام همت آن رند می کشم که مدام ‌ ‌ بپی سلامت او شیخ در مناجاتست
بهوش خدمت رندان کن و شراب بنوش ‌ ‌ که این وسیله تلافی حیله مافاتست
مهوش چشم بصیرت و بیجهان غافل ‌ ‌ که ذره ذره پی هوشیار آیاتست
اگر صدا طلبی از خودی خود بگذر ‌ ‌ که از خودی بخدائی بسی منافاتست

حسن سپاس خداوند نعمت خود کن
که در کلام تو از لطف خاص برکاتست

ای داور داوران پناہے ‌ ‌ خسته جگرم بمن نگاہے
سلطان نکند گذر بدرویش ‌ ‌ آری چه بود که گاه گاہے
تا چند نظر دریغ داری ‌ ‌ زین بنده خستهٔ تباہے
کس دید چو من گدای قلاش ‌ ‌ نے مثل تو شاه کجکلاہے
فریاد ز دست هجر فریاد ‌ ‌ با کوه کند چه برگ کاہے

تا کی پرسی که این فغان چیست
مسکین حسن ست دادخواہے

پارسال که بدیدن جشن قیصری دهلی رفتم و در راه به آگره مرا عید قربان شد. این ابیات بحضور دولتش ره آورد ساختم خوش کردند و تحسین بلیغ فرمودند ؎

عیدست جان و دل بسر ساقی فدا کنم ‌ ‌ پیمانه ها کشم پی مستان دعا کنم
خود را زنم بحلقهٔ رندان پاکباز ‌ ‌ و ز درد دل ترانهٔ دلکش ادا کنم
خود میروم بکوی خرابات پای کوب ‌ ‌ هر چه پاس منت باد صبا کنم
عمریست کز خمار مرا درد سر گرفت ‌ ‌ خمهاے می ز پیر مغان التجا کنم
عزم زیارتست و عجب نیست کز طرب ‌ ‌ دریرهن نگنجم و جامه قبا کنم

دیدار تست حاصلم از عمر آنچه هست
دولتسرای پیر مغان جای حضرتست

کافر شوم اگر بعطر بقیت سر پا کنم
سر بر درش نهاده نه دیگر جدا کنم

دانی حسن که از مدد بخت ساز گار
در بارگاه گر برسم من چها کنم

چون حال درین ابیات اشتمال داشت اثرے تمام در حضار مجلس پیدا کرد و من در پیرا هن خود نمی گنجیدم روزکی چند بران گذشت که یکے از یاران طریق بمن نوشت که حضور عالی در بعضے از اوقات این ابیات میگویانند و خوشوقت می شوند الحمد لله علی ذلک آمدم برین که مجلس سماعش دیدم خدا ایش نصیب هر طالبے فرماید اهل مجلس همه دوزانو با دب نشسته و لب از سخن فرو بسته چشم نبا و گوش بر آواز قوالان مقام شناس غزلهای نیکو چه از شمس تبریز و مولانای روم و چه از واقف و حافظ شیراز می خوانند و تکرار الفاظ شایسته و ادای بایسته هوش مستمعان می ربایند یکی را از مسرت وصل قهقهه کبک دری بر لب و دیگرے را از سوز هجر دست بر سینه و جگر در تاب و تب یکی از بادهٔ وحدت سرمست و مدهوش و دیگرے را شاهد مراد در آغوش - یکی پروانه صفت خود را باتش داده و دیگرے مثل بلبل زبان بنالهای زار کشاده و چنان می نمود که ملائک از آسمان طبقهای نور بر فرق مجلسیان می ریزند و مقدسان ملاء اعلی تعظیم این حق پرستان را بر میخیزند بسو گند گویم که در مجلس سماعش هیچ کسی را ندیدم که جامه بر تن دریده یا طپانچه بر سر و پا نور سانیده باشد جوانے در حلقه مریدانش بود که در سماع او را اختلاط نفسانی سو می نمود چون شیخ بران مشرف شد او را از سماع منع فرمود - در یک مجلسی مرا یاد ست که این بیت در سماع هنگامه قیامت برپا کرده بود ؎

آباد ساخت درد تو ویرانه دلم + تعمیر کرد عشق بنای خراب را + و در دیگری این اشعار ؎

بر سر کوی تو چندانکه نظر کار کند
نیست یک سرو درین باغ برعنائی تو

دل و دین ست که بر یکدگر انداخته
لیک گردن بتماشای خود افراخته

روزی در موضع معافی میر منشی هیوار را که نسبت باین سلسله درست میداشت مدعو و بعد از عشا یاران سماع کردند تا آنکه موذن بانگ صبح برداشت ندانستند که شب کجا رفت و چون نماز برخاستند و امام الله اکبر گفت خروش از نهاد مقتدیان بر آمد دلها گرم بود و سینه ها پر از آتش - یکی بمجرد شنود الله اکبر میزد و دیگری باز قیام بر زمین افتاد حالتی عجیب بود که در بیان راست نیاید چون افاقه دست داد دیگر تحریمه بستند و اداے فریضه خواستند ازینگونه ماجرا ها بچشم دیدیم که در

سلف از اکابر قدما مشہور اند- دیگر از ہمان عالم ست کہ آن عارف ربانی بہ تکلیف برادر علاتی
کہ در شہر آگرہ رئیس اعظم و معافیدار ست متاہل شدہ و خداوند کریم فرزندی عطا فرمود کہ در صغر سن
آثار رشد و سعادت از دید اپر انوارش تابان ہستند و محبت و اخلاق در طبیعت آن پاک نژاد
نمایان خوشتر و نیک زبان نیک خو و شیرین بیان ایکہ در ظل عاطفت خاص پرورده و تربیت خاص
در واثر کرده و معقول و منقول از کتب درسیہ متوسط بالا گذشت و امید واثق ست کہ از تحصیل
علوم ظاہر فراغ حاصل کند و بعلوم حقیقی موروثی متواصل شود خداوند بزرگ عمرش دراز کناد و
در مقاصد کونین کامیاب بحق النبی و آلہ الامجاد—

تقریظ منشی محمد عمر دراز خان

چونکہ طبیعت حق طویت این عقیدت کیش ہموارہ مقتضی آن می باشد کہ خاک قدوم میمنت لزوم درویشان
سرمۂ چشم عبودیت گرداند و بہ ہمین ملازمت کیمیا خاصیت ایشان سعادت دارین دریابد روزی
برہبری بخت و یاوری طالع بملازمت بہرہ اندوزان ملائک نشان سیدی احمدی جناب مولوی
سید مظفر علی شاہ صاحب شرف اندوز شدم دیدم کہ آثار کمال بر جبینش پیدا و انوار اجلال بر
پیشانیش ہویدا کشف اسرار غیبی واسطہ نکتہ بیانی او و صراحت حقائق لاریبی شعالیت لسانی او
پیشقدمان معرکۂ معرفت درماندگان کوی رسائیش و فروماندگان کوی تحقیق برہنمائی او مقتدای
مراحل الوہیتش تصوف و بیع پیشہ در اشارات ابروان معرفتش و معرفت تصوف کیش از ایمای
چین بر جبین عرفان طرازیش دلش موسوم ملائکان باطنش مصدر کرد بیان رسائی و ہمش مرتبہ شناس
وحدانیت و صفای عقلش عقائق شناس حقیقت زہی پاک ذاتی کہ شب بہ بندگی میگذارد و چشمے
خورشید صفاتی کہ روز بمصلا بر دازی می برارد دمی نیست کہ دم از یاد الہی نزند و نفسی نیست کہ یک نفس
از بندگی ایزد تعالے بسر نبرد و گم گشتگان طریق ضلالت از پیراستگی او بہ راہ راستی و سبروسیہ مستان
خواب غفلت ار آراستگی او کلہ بیدار بختی بر سر ما بسا خفتگان دیارست بتاثیر صحبتش از دل خود فراموش
و فیض یابان دیدار فیض آثارش سماع وجدان وحدت در رہ گوش صحبتش مقناطیس قلوب احباب
شیرین کلامیش ہمنشینان را اثر کیمیا جذامی دین و کاشف شرع متین ناظم مرشتہ نظم و نثر
مقتدای فاضل عصر زبانم را چہ یارا کہ لفظی از توصیف ذات و صفاتش بگوید و خامہ ام را چہ توانا
کہ حرفی از توصیفش بطراز و وجودش از خلفان قادریہ نظامیہ چشتیہ ست و تخلصش در تصانیف
کلام حق اللہی ظہور کلام معجز نظام باعرفان و مساز و مقصود التیام قال بحقائق قرآن ہمراز و فہم

رسائی نیست که تا در بحر حقیقت غوطه زند گوهر معنی مضامینش از صدف فهمید بدست نیارد و نه عقل آرائی ست که تا شهپر دل در هوای معرفت پرد فهم از ادراک تصنیف معانیش بال و پر نگشاید اگر درین زمان ظهوری می بود تا از ادراک کلامش داد ظهوری دادی و اگر انوری می بود تا از مضامین متینش نوری بر می افشاند. سبحان الله ابیاتی چند که من تصنیف خود از زبان الهام بیان فرموده اند لفیض رسانی هر خاص و عام بجلوه تشهیر می آرم و نشیدهای چند که از ته دل صفا منزل بمنصه ظهور رسیده بموقف اعلان به بهره اندوزی عوام الناس بحیطه تسطیر میدهیم۔

کلام فیض نظام خاص حضرت اللٰهی قدس سره العزیز

قل الحمد لله نعم المعین
غفور رحیم ارحم الراحمین
منزه از آن هرچه دانم ترا
مقدس از آن هرچه خوانم ترا
محالست باخود ترا یافتن
محالست ذاتت ز دریافتن
بری ذاتش از تهمت ماسوا
له الحمد و المجد و الکبریا
وجود بلندی و پستی توئی
بخود هستی و هست هستی توئی
وجودست اصل حدوث و قدم
که غیر وجودست بیشک عدم
بهر رنگ و بو جلوه فرما توئی
همه خوبی و حسن زیبا توئی
تو معبود و مسجود عالم توئی
تو محبوب و مقصود عالم توئی
شهنشاه اعلی و ادنے توئی
خداوند ادنے و اعلی توئی
گدا را کنی پادشاه جهان
دهی عزت و دولت جاودان
چه عذرے بدرگاه شاهنشاه
که هست عذر من بدترین از گناه
بدرگاه سلطان چه آرد فقیر
که جز فقر چیزے ندارد فقیر
من از معصیت سخت شرمنده ام
تو بنده نوازے و من بنده ام
خداوند پروردگارم توئے
گنهگارم امرزگارم توئے
گدائے دعاگوے درگاه تو
سرافگنده افتاده در راه تو
کسی نیست جز تو مرا دستگیر
خداوند و مولائے من دستگیر
کرامت ز تو هم عنایت ز تو
دعا از من هست و اجابت ز تو
به اللٰهی آمد ندائے قبول
طفیل نبی هست و آل رسول

ولہ

من ندانم جز تو دیگر داورے   جز تو مولائے ندارم دیگرے

ظاہر و باطن ندانم غیر تو   غیر ظاہر من نہ بینم مظہرے

از تو میخواہم صراطے مستقیم   نفس دارم سر کشے غارتگرے

من نمیخواہم خلاص از بند تو   زانکہ سودائے تو دارم در سرے

حسن تو پیداست در ہر ذرہ   گر ببینی چشم عالی منظرے

نیست جز تو در وجود و در شہود   جز تو الٰہی ندارد دیگرے

صلوۃ و سلام

الصلوۃ ای رحمۃ للعالمین   والسلام ای مقتدای مرسلین

الصلوۃ ای بوشاہ انبیا   والسلام ای رہنمای اصفیا

الصلوۃ ای سید خیر الانام   والسلام ای سرور عالی مقام

الصلوۃ ای صاحب ام الکتاب   والسلام ای شافع یوم الحساب

الصلوۃ ای گوہر درج صفا   والسلام ای ماہ برج مصطفا

الصلوۃ ای قبلۂ ارباب دین   والسلام ای کعبۂ اہل یقین

الصلوۃ ای آفتاب رہبری   والسلام ای حجت پیغمبری

الصلوۃ ای فرش تو عرش برین   والسلام ای چاکرت روح الامین

الصلوۃ ای معدن فضل و کرم   والسلام ای مخزن جود اتم

الصلوۃ ای جلوہ حسن ازل   والسلام ای نور ذات لم یزل

الصلوۃ ای اسم اعظم اسم تو   والسلام ای جان عالم جسم تو

الصلوۃ ای قبلۂ جانم توئی   والسلام ای نور ایمانم توئی

الصلوۃ ای مقصد و محبوب ما   والسلام ای مطلب و محبوب ما

الصلوۃ ای سر الٰہی توئی   والسلام ای شان مولائی توئی

نعت

حسن ازل جمال کمال محمدست   نور ابد کمال جمال محمدست

وحدت عبارتست ز نور محمدی
قرب خدا از قرب وصال محمد ست

ذاتی کہ عقل ووہم نیابد ازو نشان
آن ذات چیست معنی وجمال محمد ست

احسان وفضل ورحمت حق ذات مصطفیٰ ست
لا تقنطوا بیان خصال محمد ست

ایضاً

خیر الوریٰ صدر التقیٰ نجم الهدیٰ نور العلیٰ
شمس الضحیٰ بدر الدجیٰ یعنی محمد مصطفیٰ

آن کاروان سالار دین وان رحمۃ للعالمین
آن مقتدائے مرسلین آن پیشوائے انبیا

جنت فشان کوی تو والشمس ایماسوی تو
واللیل وصف موی تو خوبی رویت والضحیٰ

اسم تو اسم اعظمی جسم تو جان عالمے
ذات تو فخر آدمے شان تو شان کبریا

دُرِّ ولایت را صدف برج نبوت را شرف
ایجاد عالم را سبب مقصود محبوب خدا

آن سرور عالی ہمم وآن صاحب سیف وقلم
عز العرب فخر العجم بحر کرم کان سخا

ذکر تو در ہر منزلے چون شمع اندر محفلے
ذوق تو اندر ہر دلی چون مشعل ظلمت ربا

مدعو وہم داعی توئی ہادی ومولائے توئی
مقصود الٰہی توئی یا مصطفےٰ یا مجتبیٰ

ایضاً

رشک حور وملکی حسرت مہر وماہے
رونق یثربی وزینت بیت اللٰہی

جلوۂ نور قدم باعث خلق آدم
سرور عالمی وسید عالی جاہے

عارفان رابود از ذات تو وحدت مقصود
نیست غیر از تو خدادانی وحق آگاہے

دستگیر ہمہ بندہ نوازا شاہا
مرشدی شان خداوندی وشاہنشاہے

ذکر محبوبیت از ملک بود تا ملکوت
فکر مطلوبیت از ماہ بود تا ماہے

غیر امداد تو ام طے مراحل مشکل
وقت آنست کہ لطف تو کند ہمراہے

ذات والائے تو واللہ درین ملک وجود
محض فضل ست وتمامی کرم اللٰہے

ایضاً

یا رسول اللہ کریمی سیدی
انت مولائی حبیبی مرشدی

یا جمال اللہ یا نور الہدے
یا حبیب اللہ یا خیر الورے

مشفقی یا رحمۃ للعالمین	یا شفیع الاولین والآخرین
یا محمد مصطفےٰ یا مجتبےٰ	مقصد والشمس نور والضحےٰ
اے محیط فضل واحسان و کرم	ای شرغ العرب فخر العجم
یا ملاذی یا معاذی یا حبیب	مستغیثم مستغیثم مستغیث
لطف فرما شان رحمانی توئی	دستگیر اے فضل ربانی توئی

اے زور گاہت مسیحائی دہند
قرب اللّٰہے ومولائے دہند

ایضاً

قبلۂ حاجت جو دروی تمامی بینم	اندرین آئینہ من ذات خدامی بینم
دین وایمان ودلم گشتہ فدائے رہت	جان خود سوی تو چون قبلہ نمامی بینم
کثرت آئینہ وحدت شد و وحدت کثرت	این عطائیست کہ از لطف شمامی بینم
مرشد وہادی ومولامی وعالم ہستی	در گہت قبلہ ومحراب دعامی بینم
مستغیثم بدر دولت شاہنشاہی	روزگاریست کہ از چرخ جفامی بینم
دستگیرم بخدا جز تو مددگارم نیست	مظہر ذات خدا ذات ترامی بینم

قرب اللّٰہی ومولائی وشاہنشاہے
در گدایان تواین فضل وعطامی بینم

ایضاً

دلا طریق حق اینست بے ریامی باش	بگیر منحصر از ہر چہ با خدامی باش
اگر تو دولت جاوید آرزو داری	گدای درگہ والا مصطفےٰ می باش
اگر ز دوست جفا رسد وفامی کن	ترا نصیب ہمین ست در رضامی باش

بیا بیا کہ تماشائے حسن اللّٰہے
ببین در آئینہ خویش وخود نمامی باش

منقبت حضرت امیر علیہ السلام

بندہ ام از بندگانت یا علی مرتضیٰ	از غلامانت غلامم یا وصی مصطفیٰ
من چہ گویم در ثنایت یا امیر المومنین	صاحب طٰہٰ ویٰسین ست مداح شما

حیدر کرار وصفدر حامیٔ دین متین   شاہ مردان شیر یزدان میر الفتی
لافتی الا علی لا سیف الا ذوالفقار   سکینم ورد زبان تا دفع گردد ہر بلا
سرور عالی ہم مولای ذو فضل وکرم   در شریعت پیشوا اند طریقت مقتدا
مرشد و مولای من اند طریق حق یقین   ہست کامل رہنما مخصوص ذات حق نما
کامیاب از آستانت یا امام المسلمین   ہر گدا او بادشاہ اولیاؤ اصفیا
دستگیرم از برای رحمۃ للعالمین   رحم فرما بر من از بہر شہید کربلا

ورد اللّٰہی ست یا مولا علی مولا علی
یا علی مشکل کشا مولا علی مشکل کشا

ایضاً

من نہ از غیر تو واللہ تمنا دارم   چشم امید کرم سوی تو تنہا دارم
حلقۂ شاہ ولایت ز ازل در گوش ست   خواجۂ ہر دو سرا مرشد و مولا دارم
زاہدا انچہ کنم توبہ کہ از روز ازل   ساقی ماہ وش و ساغر و مینا دارم

در شان حضرت امام حسین علیہ السلام

قرۃ العین مصطفےٰ مددے   راحت القلب مرتضیٰ مددے
قبلۂ جان اولیا مددے   نور ایمان اصفیا مددے
محرم راز کبریا مددے   صاحب سر مصطفےٰ مددے
رونق بزم مصطفےٰ مددے   زینت خانۂ خدا مددے
قوت بازوی امام حسن   ہمت شاہ لافتےٰ مددے
روح زہرا و نور چشم علی   ای دل و جان مصطفیٰ مددے
چشمۂ فیض فضل رحمت حق   ہادی خلق رہنما مددے

لطف فرما سے حال اللّٰہی
ای مددگار دوسرا مددے

در ثنای حضرت غوث پاک رضی اللہ عنہ

غوث اعظم مددے یا شہ جیلان مددے   شاہ شاہان مددے مرشد پاکان مددے
شاہ والا حسبی سید عالی نسبی   راز دار ازلی کاشف پنہان مددے

گوهر درج صفا شمع شبستان هدی
معدن لطف و عطا چشمهٔ احسان مددی

قبلهٔ اهل کرم کعبهٔ ارباب همم
صاحب جود اتم نائب جهان مددی

بادشاه دو جهان قبلهٔ اهل عرفان
نور یزدان مدی و مهر درخشان مددی

چشم امید کرم سوی تو دارم شاها
از گدایان توام فضل نمایان مددی

مرشد و ہادی الٰہی و مولا هستی
لطف فرمای سوی حال مریدان مددی

در منقبت حضرت خواجه بزرگ رضی الله عنه

ای تاج بخش شاه و گدا هر گدای تو
آئینهٔ جمال الٰهی لقای تو

مشکل کشا و قبلهٔ حاجات عالم است
مخصوص آستانهٔ دولت سرای تو

مولا و مرشدی و خداوند نعمتی
دیگر شفیق حال ندارم سوای تو

از یمن همت تو رسیدم بکام دل
شد دستگیر دست کرامت نمای تو

ای مظهر جمال و کمال محمدی
ایمان اسیر تو دل و جانم فدای تو

الٰهی است حاضر حضرت بصد نیاز
مشتاق لطف منت وجود عطای تو

در منقبت حضرت محبوب الٰهی رضی الله عنه

یا نظام الاولیاء والدین صدر اصفیا
قرة العین نبی شان علی مرتضیٰ

حجت حق است سوی خلق ذات پاک تو
ای امیر کشور فقر و امام اولیا

آستانت قبله و حاجت روای عالم است
رحمت عام تو مبذول است بر خلق خدا

هست سلطان المشائخ مرشد و مولای من
آنکه محبوب الٰهی هست ذاتش حق نما

کمترین از بندگانت بندهٔ الٰهی است
یا نظام الاولیاء والدین و صدر اصفیا

در توحید

هو بر پرده عیان هستی و بی پرده نهانی
هم نام و نشان از تو و بی نام و نشانی

گه شاه جهانی و گهی شکل گدائی
از کون مبرائی و هم کون و مکانی

گه عشوه نمائی و گهی ناز و کرشمه
گر فتنهٔ پر آشوب گهی راحت جانی

مولائی و عالم شده در شکل محمدؐ — جانان جہان ہستی و ہم جان جہانی

گہ عابد و گہ زاہد و گہ عارف کامل
در صورت اللّٰہی و ہم سیرت آسنے

نقاب از رخ خود بردار و بنما روی زیبا را — مکن پنہان باسما و صفات خود مسمّی را
ز اسم و رسم خود بگذر نظر سوی مسمّی کن — بجز آبی نہ بینی قطرہ و امواج دریا را
ز صورت سوی معنی شو ز معنی سوی صورت آ — کہ بعد از رفت و آمد میتوان دانستن اشیا را
ز خود رستن بحق پیوستن است این ہر دو معنی کن — خلاص از بند ہستی شو رہا کن این من و ما را
من از حب تو سرمستم من از عشق تو مدہوشم — ندارم کار با ساقی نخواہم جام و مینا را

خبر از خود نمیدارد و بجز عشقے نمیداند
ز اللّٰہی مپرس احوال و نیار او عشقے را

از برای حل مشکل یاد کن اللہ را — حرز جان خود کنی نام رسول اللہ را
نسبت ہستی بخود ہرگز مکن گر طالبے — تا بدانی سر لا موجود الا اللہ را
راہ سوی حق نمود محض از فضل و کرم — بر صراط مستقیم آورد این گمراہ را

ای جمال با کمالت ہست نور لم یزل
عکس حسن روی تو نور است مہر و ماہ را

عزم سفر چرا تو سوی بحر و بر کنے — خود را بحق رسانی و از خود سفر کنے
حسن ازل بصورت و معنی ست جلوہ‌گر — غیرش کجا کہ دیدہ بسوی دگر کنے
آئینۂ حقائق و مرآت حق توئی — خود را بخود نمائی و بر خود نظر کنی
چون رویت حق ست بحق معنی شہود — حق را بحق بہ بینی و با حق بسر کنے
غافل مشو ز یاد حق اندر طریق حق — اسمش بگیر تا بمسمّٰی گذر کنے
نسیان عمر گر کنی باز یاد حق بکن — خود را بدین طریق یقین بہرہ ور کنی

اللّٰہی عرض حال تو با ہیچکس مکن
در می کنی بحضرت خیر البشر کنے

نام خدا الحسن و جمالے رسیدۂ — در گلشن وجود گل نو دمیدۂ
ای نوبہار گلشن ہستی جمال تست — خود را ببین چرا تو بہر سو دویدۂ

دانی که هست قرب خدا محض موهبت　　اندر طلب اگرچه تو صحبت کشیده
محتاج شرح نیست که گویم ز حال دل　　ای شمع خود تو حالت پروانه دیده
ای گل مجاز ناله بلبل ترا اثر　　گرچه هزار ناله ز بلبل شنیده

الٰهی عرض حال خود از ما مکن دریغ
روئی که دیده که تو از خود رمیده

ز کوی دوست مرو دل ترا شفا اینجاست　　که درد تو هم از اینجاست هم دوا اینجاست
بخاک پاک در دوست می نشینم و بس　　که عز و جاه من اینست و فخر ما اینجاست
عبادتی که درو ذوق بندگی نبود　　هزار حیله درین هست صد ریا اینجاست
نه اعتماد برین چرخ سفله پرور کن　　که جور و ظلم و ستم مکر و هم جفا اینجاست
رضا بحق بدهی گر رضای حق خواهی　　مدار کار برینست و مدعا اینجاست
جناب پیر مغان جای فیض و ارشاد است　　هزار مکرمت و رحمت خدا اینجاست

ببین در آئینه خویش حسن را الٰهی
بیا بمیکده جام جهان نما اینجاست

جان را فدای دلبر جانانه کرده ام　　این کار دولتست که مردانه کرده ام
زاهد برو که کار تقوی و زهد نیست　　خود را حواله ساقی و پیمانه کرده ام
دارم کلاه خسروی اندر لباس فقر　　این حاصل از گدای میخانه کرده ام
نه حق حجاب خلق و نه خلق است حجاب حق　　من سیر جمع و تفرقه شاهانه کرده ام

الٰهی آنچه دوست بگوید قبول کن
من این ترا نصیحت شاهانه کرده ام

محصول عمر خود بخرابات داده ایم　　در بندگی پیر مغان ایستاده ایم
ما ترک زهد و خرقه سالوس کرده ایم　　روی نیاز بر در ساقی نهاده ایم
ساقی بیا که شاهد ما در کنار ماست　　زاهد برو که در طلب جام و باده ایم
سکر محبت است که هرگز نمیرود　　سرمست و بیخودیم که از عشق زاده ایم
بیرنگیست اصل همه رنگهای ما　　ما یک حقیقتیم که بیرنگ و ساده ایم
الٰهی ایم و بنده درگاه دولتیم　　بر آستان سرور دنیا فتاده ایم

گوہرم لیکن ز نیسان نیستم — محض نورم مہر تابان نیستم

چشم وا کن سوی من تا بنگری — ظاہرم در خلق پنہان نیستم

حق نمایم بیدہم از حق نشان — من خدا گویم غزلخوان نیستم

سر من حق ست و سر حق منم — راز دانم راز جویان نیستم

ہستی من صرف شد در ذات حق — بیخودم گریان و خندان نیستم

گرچہ من پیدا و پنہانم ولے — مطلقم در بند عرفان نیستم

نے بہار و نے خزانم در جہان — گلستان و گل بدامان نیستم

مستیم از حب مولاے منست — ہمنشین مے پرستان نیستم

درد من حق ست و درمانم حق ست — غیر حق خواہان درمان نیستم

چشم من سوے خداوند من ست — گرد خلق و سوی شاہان نیستم

صورت اللہی و مولائے ام
من نیم درویش و سلطان نیستم

طالبانرا دین و ہم ایمان منم — عاشقانرا درد و ہم درمان منم

عالم علوے و ہم سفلے منم — صورت و ہم معنے قرآن منم

نیست جز من در وجود و در شہود — ہم قدیم و محدث و امکان منم

حسن عالم پرتو حسن من ست — عالمی را جان و جان را جان منم

چیست عالم مظہر اسماے من — کاندر و ہم ظاہر و پنہان منم

او منم با من و یم با من منم — ہرچہ گوئی بالیقین و ان آن منم

ذکر و ہم مذکور و ہم ذاکر منم — عارف و معروف و ہم عرفان منم

ظاہر و ہم باطن اللہیم
صورت و ہم سیرت پاکان منم

ہستیم چون حباب مے بینم — این نمائش سراب می بینم

من کہ مشتاق دیدن آبم — عین دریا حباب مے بینم

عین دریاست قطرہ و امواج — جملہ آبست و آب مے بینم

نسخۂ نامۂ الٰہی ام — ذات خود را کتاب می بینم

بیخودی ہست قرب اللّٰہی
خود نماے حجاب مے بینم

در حجاب آن جمال می بینم
بے نقابش محال مے بینم
گاہ پیدا و گاہ پنہانم
ہر دمے طرفہ حال مے بینم
نیست مہجور از حقیقت خود
جملہ اندر وصال مے بینم

صورت حق نماست اللّٰہی
در جمالش کمال مے بینم

تاریخ طبع اول از نتائج طبع شاعر فصیح زبان منشی غلام محمد خان رنا اکبر آبادی

رنا گفت تاریخ طبعش چنان — کہ دیدم غزلہاے معجز بیان
۱۲۹۴ھ

قطعہ و رباعی از مولوی محمد یحیی عظیم آبادی کہ مشتمل بر تاریخ طبع اول است و حضرت الٰہی و مولائی سفارشش بالحاق آن نوشتہ بودند ضمیمہ این کلام در انتظام میگردد و از مطالعہ اش قیاس توان کرد کہ حضرت الٰہی را در حسن اخلاق و وسعت تا چہ غایت بود راقم الحروف حسن را احسن ادب بران آورد کہ بنقل عبارت مکتوب مرسلہ تکملہ آن کند

باسمہ العلی الاعلی

گو تیغ کہ تا فرق فلک انگیزیم — تا چند مرا از تو جدا داشتہ باشد

بحضور پرنور حضرت شاہ صاحب قدوۂ ارباب توحید اسوۂ اصحاب تفرید موصل اہل تقلید بسر منزل تحقیق سر دفتر سیاحان مراحل تدقیق ملاذ المتصوفین عمدۃ الموحدین لازالت شموس کمالاتہم بارقۃ و اقمار افاداتہم شارقۃ

تسلیمات نیاز مندانہ رسانیدہ نقاب کش خفا از وجنہ مشاہدہ عامی شوم کہ دیروز اشعار آبدار بذریعہ مشفقی حافظ محمد جان صاحب سامعہ افروز و باصرہ نواز این ذرہ بمقدار گردید الحق کہ بمنطوق کلام السادۃ سادۃ الکلام چہ قدر موافق مذاق جرعہ کشان خمخانہ توحید و بمطابق ذائقہ سرمستان بادہ تفرید افتاد ہر بیتش دفتر معرفت و ہر مصراعش کاشف رموز حقیقت سے
راست میگویم و یزدان نہ پسندد جز راست۔ لسان الغیب حافظ شیراز باز از زبان حقیقت ترجمان و ارادت خود میگوید و بسرود نغمات درد انگیز مستمعان را بوجد می آرد بندہ کہ مخلص دیرینہ و نظر بخصوصیتی کہ آن عالیجناب را با حضرت سیدنا و مولانا امیر ابو العلا سلام اللہ علیہ

وعلی آبائه الطاهرین حاصل ست نردارادت می بازد یک قطعه ویک رباعی مشتمل بر ماده تاریخ
گفته بر قرطاس پاره نوشته بنور داین نمیقة الضراعة میفرستد امید که بقبولش افتخار بخشند وگاه گاه
بعنایت کلام محققانه سرفراز فرمایند واگر در آگره اخبار این ابیات فقیر مطبوع شود جا دارد وبعد
ملاحظه خدمت حافظ صاحب ممدوح فرستاده آید تا بمعاینه اش خوشوقت شوند وهمین که موسم برشکال
می آید برای زیارت مزار پُر انوار مولای خود حاضر می شوم زیاده نیاز ست وادب صاحبزاده
والاتبار سلام ودعا قبول فرمایند - الحقیر محمد یحیی ابو العلائی از عظیم آباد پٹنه محله املی اسحاق

قطعه

شبی که نسبت پیران پیر دستگیر ما / رسانده طالبان حق تعالی را بمنزلها
درین عالم عبور بحر وحدت آن یکی گردد / جهانی خشک لب مردند بر اطراف ساحلها
بود کامل ترین اهل تحقیق اندرین دوران / اگرچه در جهان بسیار افراد ند کاملها
نمود آسان بزور همت مردانه خویشش / براه طالب تحقیق اگر افتاد مشکلها
فرستاد از کرم سوئیم غزلها آن ولی حق / بیان فرمود سر وحدت خالص بمحفلها
کلامش دیدم وسنجیدم واز جان پسندیدم / زهی قول وزهی قائل همه حق ضد باطلها
ز مستانه سخنهایش شدم مست وهمی گفتم / الا یا ایها الساقی ادر کاسا وناولها
صبا در خدمت آن پیر کامل خوان همین مصراع / کجا دانند حال ما سبکساران ساحلها
یکی هم چون دوئی باشد یکی بگذار و تاریخش / مذاق اهل وحدت - کن رقم بر لوحهٔ دلها
۱۲۹۴ھ

رباعی

از شاه مظفر علی اسرار بجو / توحید بانشعار چه خوش گفت بگو
تاریخ چو بنگرے غزلهاے او / والله سخن اهل حق این باشد گو
۱۲۹۴ھ

قصیده در مدح عالم اسرار الهی ومفتی مسند شاهی قاضی ایوان معرفت حاکم دیوان حقیقت خلاصه خاندان مصطفوی
ونقاوه دودمان مرتضوی سیدی سندی حضرت مولانا سید مظفر علی شاه صاحب اللهی قدس سره العزیز
که راقم بحسن ظن خویش زانوی ادب بخدمت آن برگزیده حق ته کرده بود

قصیده

ساقم میرزا خادم حسین المتخلص برئیس ولد میرزا زین العابدین مرحوم رئیس اکبرآباد

ای ز نور کشف تو روشن زمین وآسمان / رهبر راه شریعت رهنمای گمرهان

ای زلمع نور تو روشن چراغ آفتاب
مظہر زہد و عبادت مصدر فیض و کرم
خالق ارض و سما چون ذات پاکت آفرید
بیعت دست تو بیعت ہست از دست نبی
چون ہمای اوج کشفت کرد پرواز بلند
گنج نظر کے باریاب بارگاہش می شود
در علوم رتبت مرغ تصور پر شکست
گوہر الفاظ تو مردم بدامن می کشند
از بہار بوستان روے تو گیرد سبق
ای سپہر مہر سے مہر فلک را افسرے
سینۂ پر نور تو گنجینہ اسرار غیب
خضر رہ گم گشتگان را تشنہ گان را سلسبیل
سایۂ داماں چشم فیض تو بر سر کشید
خاک پایت چشم اعمی را شود کحل البصر
ورد مدح شکر تو ہر دم زبان شکر را
بلبل گلزار معنی نغمہ سنجم ای رئیس

اے فروغ حسن تو شمع شبستان جہان
مرکز کاف کرامت قدوۂ کون و مکان
گنج اسرار حقیقت بر ہمہ گشتہ عیان
ظل پاکت سایۂ شیر خدا اے دو جہان
طائر سدرہ بسیر عرش بر دوش مہان
دیدہ بکشا از خم محراب در کن امتحان
چرخ ہفتم زیر پایت ای شہنشاہ جہان
ماہی بحر لطافت در دہن دارے زبان
بلبل سدرہ سراید در گلستان جنان
منبر عرش معلیٰ ای مسیحاے زمان
راز علم معرفت گوئے عیان را چہ بیان
مامن صبر و رضا تسلیم حق سا پاسبان
مے نگنجد از تکلف در قباے جسم جان
کیمیا را گرد سازد این غبار آستان
در ثنا و حسن قیفت فیض گشتہ سبحہ خوان
شاعر نازک خیالم طوطے ہندوستان

ذکر بعض اشعار حضرت الٰہی قدس اللہ سرہ العزیز

یار محرم جلیس ہمدم سید تراب علی اکبرآبادی سلمہ اللہ تعالےٰ کہ از وقت ارادت خود تا دم واپسین ملازم بارگاہ و حاضر خدمت بابرکت بودہ اند روایت کنند کہ چون حضرت الٰہی قدس سرہ العزیز از برائے [illegible] تشریف خلافت از پیشگاہ قبلۂ دین و دنیا مقتدای اولیا و اتقیا شہنشاہ ملک فقر و فنا مالک رقاب اہل تمکین و بقا قطب معرفت آفتاب حقیقت مسند طریقت را زیب و زین حضرت شاہ نظام الدین حسین دام ظلہ ہدایتہم علی رؤس الطالبین حاصل کردہ مراجعت باکبرآباد فرمودند مدت بست و پنج سال اند کم و زیاد بعالم تجرید و تفرید گذرانیدند و سلسلۂ حضرت باعظمت پیر و مرشد خود را رواج بسیار دادند و درین عرصہ مدت یکبار متوجہ دہلی شدند و بزیارت بزرگان عظام خاندان چشتیہ و نظامیہ دل خود را آرامش بخشیدند و دامن دامن فیض باطنی ذخیرہ جیب و کنار گردانیدند بعد ازان در فریدآباد مسکن این

مسکین راقم حروف را بورود ہمایون سعادت ابدی ارزانی داشته معاودت باگره نمودند مسرتی و مفاخرتی
که دران نزول اجلال نسبت این ذره بمقدار شرح داده اند حق بجانب سید من است چون مدتی برین بگذشت
ناگاه بر زبان مبارک رفت که بزیارت آستانه حضرت خواجه غریب نواز قدس الله سره العزیز کنیم و بی توقف
عزم مصمم شد دران سفر سید امیر علی شاه مرحوم مهین برادر حضرت بابرکت نیز رفیق طریق گشتند و باندازه
پانزده شانزده کسان از خدام حاضرباش خانقاه سعادت همرکابی دریافتند اعنی سیدی میر تراب علی
و احمد علی خان بهادر و شیخ غلام محی الدین و حکیم رحمت علی فرزند حکیم رجب علی و کریم خان و امیر بخش
و شیخ محمد جعفر و خادم خاص شیخ الهی بخش وغیرهم بودند چون بمنزل مقصود یعنی باجمیر شریف فائز شدند
دو منزل خانه قریب لنگر خانه درگاه عالم پناه بغرض قیام کرایه گرفتند یکی ازان مختص بذات بابرکات
حضرت اللّهی قدس الله سره العزیز شد و بخانه دیگر همراهیان دولت بیارمیدند بعد ازان چون حضرت اللّهی
به نیت آستان بوسی حاضر درگاه ملائک آرامگاه شدند نوبت خانه حضرت خواجه غریب نواز به نواختن
و مروحهٔ طاؤسی بر فرق مبارک بجنبیدن در آمد و تا نوقت انچه از عنایات خاص حضرت خواجه هند الولی
و کیفیت نیازمندی حضرت سید اللّهی ظاهر بود در بیان راست نیاید و تا قیام بود روزانه سه چار کرت
حاضری درگاه عرش اشتباه میسر می شد — روزی شامگاه چهوٹی طوائف که دوازده ماه ساعتی دو از شب
بدرگاه شریف حاضر آمده می سرائید و در اجمیر شریف و قرب و جوار آن دیار شهرت تمام داشت حاضر آمد
و بعد منت و الحاح التجا نمود که دعوت این کنیز شرف قبول یابد بندگان حضور توقف نمودند چون
اصرار او از حد گذشت و کار بگریه و زاری کشید شکستگی او را دریافته باجابت مقرون کردند و رخصت شد
و حضرت ایشان رو بهمراهیان دولت نموده فرمودند که این دعوت دعوت خاندان چشت است
اگر داعیه عرض سماع کرد مقبول وگرنه همچو دیگر دعوتها بحساب آید بامداد طعام دعوت حاضر آورد و بعد
از فراغ اولش برداشت و بوقت چون نماز پیشین گذارده بودند بار دیگر آمد و گفت میخواهم که چیزی
بسرایم حضرت ایشان فرمودند که بدرگاه عالم پناه سماع کنیم آنوقت که معین و معمول اوست —
آن بیچاره بگریه در آمد و هر دو دست جانب زینه درگاه شریف برآورده قسم خورد که مرا از جانب خواجه
بنده نواز حکم و اشارت است که همین جا بخوانم حضرت ایشان خاموش ماندند پس مجلس سماع ترتیب یافت
و حظ تمام اهل مجلس را حاصل شد این معامله در اجمیر شریف شهرت گرفت که فلان مجرائی درگاه بغیر
از هیچ گاهی بمجلسی نگیسرفت امروز بمنزل حضرت اللّهی سرائید چون تاریخ عرس شریف نزدیک آمد و
قریب بود که زائرین از هر طرف جوق جوق برسند و بعرف هند آنرا میدنی گویند حضرت مولائی و اللّهی

قدس اللہ سرہم باستقبال آن گروہ سعادت پژوہ از اجمیر شریف بیرون آمدند اہل مید سنے
حضور پر نور را دیدہ با ہمدیگر می گفتند کہ ہم ایشان ہستند نبیرۂ حضرت خواجہ و ازین قبیل انچہ
بخاطر شان فرو می آمد بر زبان می آوردند و مثل این دیگر معاملات نیز پیش آمدند۔ چون
عرس شریف اختتام یافت خاطر حضرت اللٰہی نمی خواست کہ از درگاہ شہنشاہی مفارقت گزیند
ملکہ حاضری در دولت روز و شب مکنون خاطر بود۔ یک شبی از شبہا ساعت سہ حضور لامع النور
حضوری آستانہ ملک آشیانہ دریافتند و بعد تقبیل عتبہ علیہ تختی بیاسودند دیر نبود کہ فرمودند در جہت
ارزانی شد سری درین خواہد بود و چیزے دیگر پدیدار خواہد بجرد وقوع این معاملہ حضرت باعظمت
از انجا متوجہ باگرہ گشتند و ہمانجا رخت اقامت انداختند۔ مدت بست و چہار سال بسر آمد و آن زمان
سن شریف بہ پنجاہ و دو رسیدہ باشد کہ سید امیر علی شاہ مہین برادر علاتی حضرت ایشان را
زحمت نکاح ثانی دادند بتمنای اولاد کہ خود کس نداشتند چون مشیت ایزدی مقتضی شد حضرت
بابرکت قدس سرہ العزیز رضا دادند و بعد دو سال از نکاح یوم چہارشنبہ پاس سوم بست و ہشتم
شہر محرم سنہ ہزار و دوصد و ہشتاد و دو ہجری سید اصغر علی شاہ طال عمرہ کہ امروز سجادہ نشین ہم بود
ولادت باسعادت یافتند و شیخ محمد زمان رسالدار اکبرآبادی مادہ تاریخ افتخار یافتہ (۱۲۸۲ھ) موزون
نمود۔ و بتاریخ ہفتم شوال سنہ یکہزار و دوصد و ہشتاد و پنج ہجری فرزند دوم سید فراست علی بوجود
آمدہ سی و ہشت روز زندہ ماند و بتاریخ چاردہم ذیقعدہ ۱۲۸۵ھ رجوع بعالم معنی نمود از ان بعد
بست و سوم جمادی الثانی ۱۲۸۹ھ ہزار و دوصد و ہشتاد و نہ ہجری یوم چہارشنبہ وقت شب ساعت نہ
دختر نیک اختر کنیز فاطمہ طال عمرہا کہ بی بی عرفست خانہ دولت را نورانی ساخت سپس
بست و دوم ذیقعدہ ۱۲۹۱ھ ہزار و دوصد و نود و یک ہجری دختر دوم سعید بیگم متولد شدہ
بعد چندی مہد عدم را آرامگاہ خود ساخت و این دو واقعہ ناگزیر حضرت مخدرات را بتقاضائے
بشری متالم ساخت و ہمانا در اصل صورت بشری بود قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم لا یموت لاحد من المسلمین ثلثۃ من الولد فیحتسبہم الا کانوا لہ جنۃ من النار
قالت امرءۃ عند رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم او اثنان قال او اثنان
وحق سبحانہ و تعالے بقدرت خویش نعم البدل عطا فرمود کہ بتاریخ بست و چہارم شہر ذیقعدہ ۱۲۹۴ھ
ہزار و دوصد و نود و چہار ہجری یوم جمعہ وقت نماز صبح سید عبد العلی طال عمرہ تولد مسعود یافت
از انجا کہ حضرت باعظمت ایشان سنت نکاح را بر گرفتند ہن لباس لکم و انتم لباس لہن

لهن سکون و سکونت به محلسرا اختیار فرمودند چون آینده می آمد بیرون از کاشانه دولت تشریف
آورده ندی و هیچکس را محروم از نیل مقصود نگذاشتندی و عادت آن شد که صبح و شام بالمره از
محلسرا در کمرهٔ بیرونی نشست می نمودند حقائق و معارف از زبان گوهرافشان می تراوید و حاضران
مجلس را تمامی فیض و برکت می بخشیدند چنانچه برین عادت مدت دراز بسر آمد و باب افاده و استفاده
مفتوح بود و سلسلهٔ بیعت و ارادت و طریق ارشاد و هدایت و راز — از برادر طریق سید
عبدالعلی جعفری حاضرباش و ملازم بساط دولت روایت ست که یک سال در آخر زمان بایام
عرس اجمیر شریف این مقطع بحالت کیفیت از زبان فیض ترجمان برآمده اللّٰهی ست حاضر
حضرت بعید نیاز + مشتاق لطف منت وجود و عطای تو + بزبان الهام تبیان رفت که بر آستانه
دولت حضرت خواجه غریب نواز قدس سره العزیز رفتن ناگزیر ست چه از زمان دراز گذشت
که این مناقب ذو مطلع ـه ای تاج بخش شاه و گدا هر گدای تو + آئینهٔ جمال الهی لقای تو +
بدون مقطع هدیهٔ بارگاه دولت شده بود بعد از مرور سال وفاه امروز مقطعش موزون شد
اسرارے دران خواهد بود - این بفرمود و عزم زیارت اجمیر شریف مصمم نمود و تعرفی سخت پیدا
آمده بود که هر که خبر این تهیه شنود بے اختیار آماده این سفر میمنت اثر گردید و اجازت همراهی
حاصل نمود و آخر بقدر چهل کس همرکاب دولت روانه اجمیر تشریف گشتند سید اصغر علی شاه فرزند
جانشین حضرت ایشان با سید کرامت علی شاه خال خود سید تراب علی خلیفه عبدالقادر رالدنی حافظ
محمد جان - خواجه وزیر شاه - سید وزیر علی - مرزا وزیر بیگ - و مرزا منیر بیگ - و محمد عبدالله خان
و عبدالرسول خان مختار و منشی محمد عمر دراز خان صاحب تقریظ نگار کلام حضور و ڈاکٹر امام الدین
و شیخ غلام محی الدین مع فرزند و منشی خورشید علی و راوی سید عبدالعلی و غیرهم منسلک یاران
همسفر بودند و انتظام مرکب دخانی همه بر دست ڈاکٹر امام الدین بود در اثناء راه یک شب بمقام
جے پور آسودند میر قربان علی که رکن مجلس ریاست جی پور و صاحب بخت و سعادت ست حاضر آمده
التماس دعوت نمود و محول بر مراجعت شد چون مرکب دخانی اجمیر شریف رسید سید امام الدین
صاحبزاده درگاه عالم پناه که سلسلهٔ ارادت با حضرت بابرکت درست دارد و چند عزیزان با مراکب
بر ریلوے اسٹیشن حاضر بودند جمله مردم این کاروان سعادت را بر سواریها همراه برده بمکانی مناسب
فرود آوردند و به سامان بالسته دعوت نمودند بمیان حضرت متولی درگاه عالی بارگاه وقف شده
تنی چند فرستادند که مکان مشهور کچهری خواجه صاحب قدس سره مکان حضرت ست کرم کنید و

ہمین جا اقامت نمائید حضرت اللّٰہی قدس سرہ العزیز خاطر شان نگاہداشتند و بہ کچہری دل وکیت
فرمودند و بسی از بزرگان آنجا بر سر وقت رسیدہ بہ دیدار ہمدیگر مسرور و محظوظ گشتند وقتی کہ حضرت
مولائی و اللّٰہی قدسنا اللہ بسرہ العزیز بہمراہی ہمراہیان سعادت برای استیلام عتبہ پر رفعت
حاضر درگاہ شریف شدند حافظ محمد جان و مرزا امیر بیگ کہ مریدان خوش آوازہ بودند این مناقب
خواجہ خواجگان بآواز بلند خواندن گرفتند ع ای تاج بخش شاہ و گدا ہر گدا ے تو + تا ختم
و ہر یکے بہ کیفیتے گرفتار بود چون مقطع را نوبت خواندن رسید چہرۂ نورانی حضرت باعظمت چون
دانہ انار احمرار دریافت و گریہ ہاجم بشدت بر حضرت اللّٰہی افتاد چنان کہ نتوان بعبارتش آورد
و کیفیت بجائے تاثیر داشت کہ ہر کہ می دید بے اختیار میگریست بعد از ختم اندکے حضور پر نور دست بستہ
چشم بند ایستادہ ماندند و ما ہمدم نیز شرط متابعت بجا آوردند پس حضرت ایشان مرخص شدہ
بقیامگاہ متمکن شدند و روزانہ حاضری درگاہ شریف تا قیام آن مقام دستور معمول ماند و شبی در مجلس
سماع شریک گشتند صاحب سجادہ و متولی درگاہ شریف حضور پر دولت را بایماء اتمام صدر نشین
نمودند ہر چند خود دل آن نبود کہ ادب بحد غایت مرعی بود و از ین است کہ حضرت اللّٰہی گاہے
در ہیچ رنگ بے بالای چبوترہ رفتن جرات نفرمودہ اند لیکن در انوقت المامور معذور
بحکم ضرورت و اشارت و قبول فرمان صدور بارگاہ عالم پناہ در صدر نشینی ادب شمردند
لمحے توقف فرمودند و معاودت نمودند بار دیگر در مجلس محل شریف حاضر شدند و بطریق اول
اندکے تقاعد نمودہ با آستانہ فیض حضرت خواجہ غریب نواز رجوع آوردند و آنوقت استغراق
تام روے نمود و آنچنان تصرفے کامل و عنایتی شامل بود کہ ہر کہ حاضر می شد قدمبوس حضرت
اللّٰہی میکرد بعد از آن سید امام الدین صاحبزادہ وکیل و مرید حضرت ایشان منجانب
حضرت خواجہ خواجگان قدس اللہ سرہ العزیز دستار تبرک درگاہ شریف برسم مشائخ عظام
بر فرق مبارک حضرت ایشان و فرزند دلبند سید اصغر علی شاہ نہادہ علی الاعلان بآواز
بلند ندا کرد کہ مرا از جانب حضرت خواجہ غریب نواز برای سید اصغر علی شاہ خطاب
چشت کے دولہا القا شدہ است باستماع این سخن جملہ حضار درگاہ شہنشاہی رسم تہنیت
بجا آوردند و اظہار مسرت نمودند و آندم حضور پر نور را استغراق تمام شدہ بود و دل از جا رفتہ کہ
بگفتن نیاید بعد از ساعتے کہ افاقت دست داد بزبان مبارک فرمودند کہ اینہمہ بندہ نوازی
و غایت عنایت و کرم حضرت خواجہ غریب نواز است و را اشارت شد کہ ہمان مناقب را دیگر

بخوانید چنانچه آنرا بخواندم و حالتی رفت که جوشش و غلبه وجد را پایان نبود بعد از ختم گشتے توقف کردند و رخصت شده بمقام خود آمدند و ارشاد نمودند باظهار مسرت نسبت بفرزند ارجمند سید اصغر علی شاه سلمه الله تعالے که اینچنین خطاب تا امروز هیچ کسی را نصیب نبوده است و این دولت بیدار بنام این فرخنده بخت بود اینهمه بنده نوازی حضرت خواجه و نشان قبول بارگاه جناب ایشانست و اکنون کشف اسرار حاضری گردید که همین ست راقم حروف عرض دارد که تصدیق و تائید. این حکایت از فرمان دستخط خاص حضرت اللّٰهی قدس سره العزیز می شود که بنام این غلام

در آنزمان ورود یافت و نقل آن گذارده میشود

سعید و ارجمند ازلی سلمه الله تعالی - تاریخ بست و نهم جمادی الآخر از ینجا روانه شده و در جےپور یک مقام کرده تاریخ دوم رجب مع همراهیان که قریب چهل کس از یاران طریق بودند حاضر حضرت خواجه بنده نواز شدم و چند ابیات که نذر حضور والا کرده بودم حافظ محمد جان و مرزا نثیر بیگ و سید عبد العلی بحضور والا سرائیدند آنوقت مجمع کثیر بود از هر زبان مالکه از هر در و دیوار صداے مرحبا و حبذا برخاست و شور قیامت بپا شد ابیات اینست ؎

اے تاج بخش شاه و گدا هر گدای تو — آئینه جمال الهی لقاے تو
مشکل کشا و قبله حاجات عالمست — مخصوص آستانه دولتسراے تو
مولا و مرشدی و خداوند نعمتے — دیگر شفیق حال ندارم سواے تو
از یمن همت تو رسیدم بکام دل — شد دستگیر دست کرامت نماے تو
اے مظهر جمال و کمال محمدی — ایمان اسیر تو دل و جانم فداے تو

اللّٰهی ست حاضر خدمت بصد نیاز
مشتاق لطف و منت و جود و عطاے تو

بعد از ان عرض کردم که این بندگان ندو وابسته دامن دولت مشتاق احسان و کرم حضرت خداوندی اند سو دیگر سید تراب علی را بحضور مزار شریف خطاب مقبول خواجه برای میان ۔۔۔ و سید امام الدین را که وکیل و مرید فقیر اند خطاب چشت کا دولها عطا شد نیاز جان گرامی نثار این لفظ مبارک چشت باد و مخصوص باین ترکیب که عطا شد - تاریخ ششم رجب بعد ختم مجلس حاضر حضور والا شدم سید امام الدین بحضور مزار شریف باواز بلند گفتند که از خواجه غریب نواز صاحبزاده را خطاب چشت کا دولها عطا شد خدام که دران هنگام حاضر بودند همه

مبارکباد دادند و دستار بر سرش بستند و آستان بوس کنانیدند در انوقت میان را دیدم کہ رنگش زرد بود و چشمش مست اثر فیضان چشت از سر تا پاے او متعدی بود و اثر آن هنوز از چشمانش هویداست ؎ شیر مادر تھا یا شراب کہن + جبکا ہے یہ خمار آنکھوں میں + و حال فقیر اینست ؎

	دولت غلام من شد و اقبال چاکرم	تا سایہ مبارکت افتاد بر سرم	
	بی دوست خستہ خاطرم با دوست خوشترم	ور روم طبیب ندانند دوا کہ من	
	حافظ کمینہ بندۂ سلطان کشورم	ہر کس غلام شاہی و مملوک صاحب ست	

تاریخ ہفتم رجب پور رسیدیم و دو مقام کردم خلقے کرد آمدند بضرورت تاریخ دہم باکبرآباد رسیدیم مدد مرحبائی آستانہ شریف و عنایات بیغایت حضرت خواجہ بندہ نواز هم انجا گذارد ؎ اکنون از من طمع صبر دل و ہوش مدار + کان تحمل کہ تو دیدی همہ بر باد آمد + خط ہذا بضرورت بعد مشکل نوشتہ ام نمی توانم کہ جدا جدا نویسم نقل ہذا الشیخ عنایت احمد و شیخ منصب علی و مولوی بدرالحسن ارسال دارند و از خیر و عافیت شیخ منصب علی نیز مسرور الوقت نمایند۔ انتہی کلامہ بعد اختتام عرس شریف یک روز دیگر قیام کردہ از درگاہ شریف رخصت و بدرگاہ جناب مولانا ضیاء الدین قدس سرہ بہ جے پور فائز شدند و فاتحہ خواندند میر قربان علی شرط خدمت بجا آوردند و ہمانروز مراجعت بہ آگرہ فرمودند چون مدت ہفتہ عشرہ بسر آمد طعام عظیم ترتیب دادہ بعد فاتحہ جناب خواجہ بندہ نواز بمردم یگانہ و بیگانہ دادند۔ و اظہار مسرت و شادمانی تمام نمودند و الحمد للہ علی ذلک

مدح شاہزادہ عالم سید اصغر علی شاہ از راقم الحروف حسن غفرلہ

	ظاہر شدہ ذات حق کہاں ہے	دیدار تو جلوۂ الٰہی	
	شوریست زماہ تا بماہ ہے	خورشید نزول بر زمین کرد	
	لاتناہی ست و رتنا ہے	ای ذات مقدس تو در شخص	
	تاج فقر و کلاہ شاہی ہے	بر فرق مبارک تو زیبد	
	روح نسیمے و نور ماہے	اللّٰہی را تو سر مکتوم	
	ذات پاکت دگرچہ خواہے	ہم خواجہ و خواجہ را تو مقبول	

	عمر تو دراز باد یارب	
	چندانکہ حساب سال و ماہی	

در تهنیت عطاهی خطاب با بشاهزاده عالم سید اصغر علی شاه از فکر بلند جناب منشی عبد الحیؒ صاحب عرشی رئیس کاکوری سلمه الله تعالیٰ

ساقی نامه

بیا ساقیا ساقیا هان بیا ... باندازِ ابر بهاران بیا
بده آب چون آتش مشتعل ... که باغ بن آذر بروید ز دل
صبا چون عروس سبا در رسید ... چمن شد بصر رج همه زرد ندید
بله پاچه سرد و بالا زده ... سلیمان گل خنده صد بازده
بیاد پری ریز در ساتگین ... ز بط قطره چون ماهی نگین
که گویم به دیو خرد خیر باد ... زند هوش من تخت بر دوش باد
زمین پر طاؤس هین از شقیق ... چو منقار طوطی بیاور رحیق
که خون کبوتر شلائین شود ... پیاله ازو چشم شاهین شود
کند شور می خود جهانگیر ... چمانه چمد همچو کبک دری
خرامان رسد تا فراخنگ مین ... همائی کند طائر رنگ من
به گلگون گلبن که تیرا به بست ... نوای عنادل نکیسائی است
تامل به دریا دے یاوہ گیر ... نباشد می خسروی جوی شیر
گزان قوت مریم به پیمانه در ... به بینم مه ارمنی در شتم
صراحی شود گردن حور ازو ... به بزم شود شمع کافور ازو
درآید قدح مهر مانا به سیر ... فروزد جهان چون قندیل دیر
ز سر جوش پر جوش ده کام کام ... که بیرون جهد چون شرار مسام
صدف ها لآلی سید یاسمن ... چمنها ریاحین فلکها پرن
سرت گردم ای سرو محشر خرام ... بکن مجمر از نار زردشت جام
بکین سیاوش ده آن خون ناب ... که گیتی چو چشم تو گردد خراب
شفق گون فلک پیشه دشت کین ... جگرگاه سهراب روئین تن
خود این طارم سبز تا کے کند ... شعاع ستاره ستا کے کند
ز صافِ عبیرِ رزانِ نخیم ... صبوحی زند هر بر صبحدم

ع گلگون
نام اسپ شیرین ۱۲

ع بکین سیاوش
نام مخفف ازدها
وحشی ۱۲

تو پیر مغانی به ترویج جم | می کهنه تر ده ازین خرقه ام
بخون ریز زاهد منه زیبد دریغ | زموج می و جام کن طشت و تیغ
چه پیچی بدین عیب ستار و دلق | خود اندازم خشک تر هست حلق
دل و دین گروگان ده می بده | بلا هان بده هین بده هی بده
باندازه پیشین اگر دل نهی | تو داد و دهش کن فریدون تویی
زخم خونبهای فلاطون بیار | زره کاسهٔ راس مجنون بیار
بیا تا بهم دوستگانی زنیم | زعقل و جنون دم عیانی زنیم
که برگشت اوراق این انجمن | نخواند کسی خط ساغر چو من
بیا ساقی انداز انعام کن | خرابات بفتار و در جام کن
خم خمکده را بپالا بهم | ببخشای بر قطرهٔ یم کشم
بخشتانی چشم کار آزمای | طلسم می و میکده بر گشای
مغنی بیا گل بدستار زن | بیا و میان زخم بر تار زن
بی خرقه ها را نمازی کنان | گریبان چو من مو ازی کنان
بیائید در بزم نوشاه چشت | که در خرمی گوی برد از بهشت
بمقبول خواجه نیاز آورید | نویدی زبنده نواز آورید
بدلها رسد زان پس آگاهی | کز اللهی آمد اتا اللهی

حضرت عرشی حیف که آخر ۲۸ رمضان سنه ۱۳۰۲ ہجری ازین خاکدان ظلمانی بعالم نورانی متوجه شدند انا لله وانا الیه راجعون دریغ و یار عدیل خود در سخن پارسی نداشت وصفات عالیه ظاهر و باطن در ذات همایونش جمع بود راقم حروف را با او سری خوش بود از انوقت که محبتی حضرت حافظ عبد الصمد یوسفی مهین برادرش مفارقت جاودانی گزیده همین یگانه وقت مونس خاطرم بود کل من علیها فان ویبقی وجه ربک ذوالجلال والاکرام - خدمت حافظ مرحوم تا زمانی که در اکبرآباد مقیم بودند خدمت حضرت الٰهی قدس سره العزیز از دست نمیدادند و عقیدت تام و موانست و احترام داشتند حضرت عرشی مرحوم را نیز تتبع واقف بود الله تعالی فرزندان کامگار آن برادران فرخنده کردار را بمراتب علیا رساند

و نیز مرویست از سید عبد العلی جعفری که مدت هشت یا نه سال گذشت بنده از حسن اتفاق وارد لشکر
گوالیار بودم که حضور پرنور حضرت اللهی قدس سره العزیز بدیدن والده حکیم سید اکبر علی رضی الله عنه که
علالت داشتند بگوالیار تشریف ارزانی داشتند و بنده بضرورتی آگره واپس آمد و بعد چندے
خود بدولت نیز مراجعت نمودند و قصه حاضری مهاراجه گوالیار و تفرج پهول باغ و ترتیب مجلس
یازدهم شریف از زبان بندگان عالی مقام مسموع گشت دو سال بر آن گذشت که حضرت ایشان
عزم بریلی شریف فرمودند و همرکاب دولت شاهزاده سید اصغر علی شاه و نیازمند و یک دو خادم دیگر
بودند چون بخانقاه عالم پناه فائز شدند شرف زیارت و قدمبوس حضرت با عظمت و قبله دام الله
ظلهم العالی میسر آمد و شیرینی بمزار فائض الانوار جناب شاه نیاز بے نیاز قدس الله سره العزیز
پیش کرده فاتحه خوانده آمد بعد از ان بحکم اشارت این ابیات حضرت اللهی قدس الله سره
خواندم ؎ در پرده عیان هستی و بی پرده نهانی + هم نام و نشان داری و بی نام و نشانی +
هرگاه که ابیات باتمام گفته شدند حضرت با عظمت قبله دام ظلال کمالهم مسرور شدند و جانب
حضرت ایشان مخاطب گشته داد تحسین دادند و لختی باهم مکالمت روح افزا درمیان ماند بعد از ان
حضرت ایشان مرخص شده بقیامگاه خاص تشریف آوردند و بیاسودند و بامداد حضرت با عظمت
قبله دین و ایمان بفرط اخلاق و رسم مهمان نوازی بفرودگاه حضرت ایشان برکات نامتناهی
ارزانی داشتند و شاهزاده عالم حضرت معین احمد سلمه الله تعالی سجاده نشین خود طلب نمودند
و تا دیر دوران صحبت فیض موهبت سلسله سخن جاری ماند بعد از ان حضرت با عظمت قبله دام ظلهم العالی
بخانقاه معاودت نمودند و روز دوم حضرت بابرکت اللهی قدس سره العزیز از پیشگاه بندگان عالی
اعزاز رخصت یافته بمرکب دخانی میرٹهه رسیدند و بخانه یاران طریق حضرت منشی محمد اعظم سررشته دار
دیوانی و منشی محمد خلیل خلعت شان سررشته دار کلکٹری فروکش شدند که از مدت دراز تمنائے
قدوم میمنت لزوم داشتند میزبانان جان نثار را جان تازه بقالب آمد و بدرجه کمال تبع دمانیها
کردند چهار یا پنج روز قیام بود که شاهزاده سید اصغر علی شاه تپ کردند و حضرت ایشان را تشویش
پیرامون خاطر گردید چنانچه این حکایت پیش ازین گذشت و از انجا سوار مرکب دخانی شده
بدهلی خانه سید اکبر زمان که مرید حضرت اند نزول دولت نمودند علی الصباح شاه کمال الدین
صاحبزاده و امام مسجد درگاه جهان پناه جناب محبوب الهی قدس الله سره العزیز که مرید حضرت
نیز بودند حاضر خدمت شدند و حضرت باشوق و محبت از دهلی تا بآستانه ملائک آشیانه حضرت

سلطان

سلطان المشائخ محبوب الٰہی سید نظام الدین زری زر بخش رحمۃ اللہ علیہ رسیدہ زیارت عتبہ
علیہ نمودند و مناقب حضرت محبوب الٰہی قدس سرہ العزیز کہ در میرٹھ القا شدہ بود بحکم اشارت
خواندم و حظ وافر و لطف کامل حاصل شد بعد ازان حضرت ایشان مراتب بالیستہ آنجا ادا
فرمودہ بدرگاہ عرش اشتباہ حضرت خواجہ قطب الدین بختیار اوشی حاضر آمدند حسب قاعدہ
مراسم زیارت و ادب مودی نمودہ بدار الخلافہ اکبرآباد تشریف شریف ارزانی داشتند
و خود را در تعلیم و تلقین انداختند راقم حروف گوید کہ شاہد این روایت فرمان حضرت الٰہی
قدس اللہ سرہ العزیز ست کہ بنام این غلام صادر شدہ بود و اینجا ایراد می یابد - بسم اللہ الرحمن الرحیم
عزیز دلی سعید. وارجمند ازلی سلمہ اللہ تعالیٰ حقیقت حالم اینست کہ دل من در ینجا نمی آساید و
چگونہ چسپد یاران کہ باعث ماندنم در اینجا ایشان بودند بعضے از ایشان دور افتادند و بعضے
مسافر ملک معنی شدند این شعر در بیان حقیقت حال این غریب ست ؎ کدھر کو چھوڑ گئے
مجکو ہمرہان تنہا + پھروں ہوں دشت میں جوں گرد کاروان تنہا + مضطرب الحال بہ بریلی
رسیدم حضرت قبلہ مدظلہم عنایت بمرتبہ کمال مبذول حال این نیازمال داشتند و بسے اصرار
در قیام من فرمودند غرضکہ بعد دو سہ روز رخصت شدہ بمیرٹھ رسیدم زیراکہ منشی محمد خلیل شہر دار
و والد شان منشی محمد اعظم سررشتہ دار صدر الصدوری ہمہ داخل طریقت ہستند و ہمیشہ در ایام تعطیل
می آمدند دو روز بمکان شان مقیم شدم میان کہ ہمراہ بودند مبتلاے تب و لرزہ شدند و نوبت بسرسام
رسید و حال غیر شد ہمان وقت چند شعر در شان حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ بسرہ بے اختیار
از زبان من بر آمد اشعار گفتن ہمان بود کہ صحت یافتن ہمان گویا کہ مبتلاے ہیچ عارضہ نبودند و این
واردات باعث حیرت تمام حاضرین شدہ غرض معلوم شد کہ این نیازمند را بآستانہ خود حاضر کردن
منظور ست و اینہمہ سفر وغیرہ بہانہ بود پس میان را ہمراہ گرفتہ حاضر آستانہ مولاے خود شدم و یکے
از ہمراہیان کہ خوش آواز بودند این اشعار بحضور خدام عالی مقام خواندند حال عنایت و شفقت
قدیمانہ و شکر آنرا بکدام زبان ادا سازم و قبل از یک روز عید الفطر باکبرآباد رسیدم و مبتلاے عارضہ
تب و لرزہ شدم و بعد افاقہ بضرورت گوالیار رفتم و بعد دو شب و یک روز باز باکبرآباد آمدم ندانم
کہ در اکبرآباد چہ کار دارم باوجود آنکہ ازین شہر نفرت تمام دارم و ترک آن میخواہم زیادہ ازین
افسانہا ست - و ہمو راوی ست کہ شش یا ہفت سال گذشت کہ ابو الحسن تحصیلدار ضلع ہردوئی
ممالک اودھ یعنی راقم حروف عرائض چند بحضور فیض معمور ارسال داشت و ملتجی گردید کہ اب

این مقام هردوئی خوش ست اگرچندی مشرف شود موجب افتخارها ست چون اصرار و الحاح بحد کشید و جذب باطن کارکرد بندگان حضرت الٰهی قدس الله سره جانب هردوئی التفات کردند درانوقت شاهزاده سید اصغرعلی شاه سجاده نشین و سیدی میر تراب علی و حاجی محمد علی و شاه عنایت احمد و حاجی نگینه خانم خدمتگذار شاهزاده و من بنده عبد العلی بسعادت همرکابی مخصوص گشتند و روانه لکهنؤ شدند - راقم الحروف عرضداشت که به پذیرائی این التماس دستخطا بدین الفاظ در یک فرمائی شد - تمنای دیدار و شوق مجالست آنعزیز محرک قلب می ماند اگر در روانگی کلبرگه توقف باشد انشاء الله تعالے نزد عزیز می رسم آنعزیز بسبب کار ضروری دنیوی از سفر معذور اند لیکن فقیر معذور نیست زیرا که درینجا کاری ندارم که مانع سفر وغیره شود انتهی - بعد ازان بسبب شدت سرما توقف پیش آمد امام زاحم سفر نشد و کاغذ از برادر طریق رفیق شاه عنایت احمد رسید که البته حضور پرنور تشریف ارزانی خواهند فرمود تشویش نکنند و خاطر مطمئن سازند جواب آن که بتاریخ ۱۱ - جنوری ۱۹۰۸ء نبشته آمد اینست ؎

ای برادر بر تو لطف احمد ست زان سبب نامت عنایت احمد ست
نامهات که مخزن اسرار بود نفحه از طبلهٔ عطار بود
بوی جانی سوی جانم میرسد بوی یار مهربانم می رسد
چارهٔ درد دل بیمار کرد خبر تو که تا چنین تیمار کرد
شکر تان ای محرمان بارگاه ده دهی زر کرده مس را از نگاه
بعد نومیدی بسی امیدهاست از پس ظلمت بسی خورشیدهاست
سردی و سرما غریبان را بخست بر سر آمد آفتاب آنرا شکست
گرچه سرما در سفرها ناخوش ست لیک با خورشید نیکو دلکش ست
گرمی خورشید و سردی زمین می دهد فصل بهاران را تزین
تا بود گرمی و سردی را قیام خوش خوش و فرخنده باشید السلام

انتهی - راوی نویسد که چون کوکبهٔ دولت به لکهنؤ رسید خدمت منشی عبد الحی عرشی رئیس سکاکوری با فرزند سعیدمند ارجمند عبد القیوم و عزیزان دیگر حاضر ریلوے اسٹیشن برای استقبال بودند بمجرد نزول اقبال از مرکب دخانی همراه بوده در قیصر باغ فرودگش گنانیدند و یک شب در وزد ران مقام بیر فضا آثار برکات نمایان بود اهتمام مابیج برلے دعوت بکار بردند و نیز مشاهده مقامات

مشهور از امام باڑه آصف الدوله و حسین آباد و محمد علی شاه و زیارت مزار مبارک حضرت شاه مینا قطب لکهنؤ قدس الله سره العزیز نمودند بعد از این همه استدعار توجه جانب کاکوری کردند از انجا که حضرت الٰهی قدس الله سره العزیز را خیال انتظار تحصیلدار ابو الحسن یعنی راقم الحروف و در رفتن جانب هردوئی عجلت بود لاجرم درخواست شان بحالت باز آمدن از هردوئی مقرون باجابت شد و از ینجا بندگان حضور ایشان مع همراهیان سعادت متوجه هردوئی و شاه غنایت احمد روانه وطن شدند و به اسٹیشن هردوئی رسیده آمد عرض دارد اینجا راقم حروف که این بنده بارگاه عزت باساز و سامان بایسته بمقام ریلوے اسٹیشن برای استقبال حاضر و چشم انتظار بر شاه راه کشاده بود که کوکبه دولت مثل خورشید از جانب مشرق نمودار گردیده آن وقت آنچه از مسرت و اعزاز و نازش و اهتزاز بخاطرم بود نتوانم که بزبان آرم چه از مدت سی سال که راقم درین ملک اوده بتقریب تعلق سرکار انگریزی اقامت دارد گاهی بندگان عالی حضرت الٰهی قدس الله سره عزیمت این طرف نفرموده بودند لیکن از اراد تمندان با اخلاص و دولتخواهان صاحب اختصاص خواستند که زحمت قدم بدین دیار دهند اما استغنا و خداداد و بی تعلقیهای از حد زیاد گاهی رخصت نداد خود بدولت از مرکب دخانی نزول اجلال فرمودند سعادت قدمبوس دریافته کوٹهی خود را که به سامان بایسته آراسته بود منزل سعادت ازلی نمود لختی گذشته که برادر بجان برابر سید عبد العلی جعفری که مقام شناس مجلس بود این غزل راقم الحروف را بالحان خوش گفتند ؎ عید است جان و دل بسر ساقی فدا کنم + پیمانها کشم پی مستان دعا کنم حال من متغیر گشت و نتوانستم خود را نگاه داشت گریه بر من افتاد و شور از نهادم برخاست هژده روز بقیام پربرکات خانه محزونم را رشک جنت الفردوس داشتند حالتی بود که بجز وقت کچهری حاضر خدمت می ماندم روزانه یا روزی درمیان یک غزلے موزون می شد و پیش میکردم بلطف ملاحظه میفرمودند و صحبتے که بعد از نماز شام مقرر بود برادر سید عبد العلی آنرا با دیگر غزلها می خواندند و حظهای بیحساب حاصل می شد عجب صحبت صافی و عیش بیغش در آن روزها میسر بود که صحبت های قدیم و یاران گذشته علی الخصوص حضرت شیخ منصب علی و میر امداد حسین رحمة الله علیهما یاد می آمدند و به زخمهاے یاد آمد این مجلسیان محبوب و مهمان جان نثار آن جشن طرب سوز بر سر نقش شیون خانه غم و ماتمکده الم می گرفت چنانکه یک شبی غزل راقم حروف ؎ عزم مصمم است که از خود سفر کنم + خوانده می شد چون این بیت عرض شد ؎ عمر عزیز در صحبت اغیار اید رفت

دراز باد که در خود نظر کنم + چندان گریه با حضور پر نور در آمیخت که در بیان نیاید و اثر آن کیفیت مجلسیان را از جاها بر داشت بعد از دیر بسیار افاقه شد بر پای ادب ایستاده بگذاردم که این بیت فرمودند که خیر - اگر شبی از ایام قیام هردوئی بندگان حضور التماس راقم بابت تفریح و هوا گرفتن شبانگاه قبول فرمودندی و گاه بودی که وقت فرصت شاهزاده عالم را سلمه الله تعالی برون هردوئی همراه خود بشکار طیور بردمی و خاطر عاطر شان شگفته و ریان ازو می شد مرا در تمامی مدت عمر خود اینچنین وقت خوشدلی و کامرانی یاد دارم که گاهی حاصل نشده است و حضرت بدولت اللّهی و مولائی قدس الله سره العزیز بغایت فارغ البال آسوده خاطر با همراهیان بوده‌اند چون شرده روز بامد عزم جانب شرق نمودند بامروز انیقدر ایام که هرگز امید قیام مرا نبود تشریف بری ملازمان حضور سخت ناگوار بود و همین دلخواه بود که چند روز دیگر درینجا بیاسایند که مقام خوش و موسم دلکش هوای لطیف و صحبت عزیز بود و مردم اینجا از وکلا و عمال سعادت حضوری و فوائد هی اندوختند و هر آنوقت که حضور پر نور بر شوارع گردش بگاه مشی نمودندی هر که از آینده و رونده دیدی همانجا توقف کردی بی شائبه تکلف و بی مبالغه تمام رفتار حضرت با عظمت با وصف وقار روش سکران داشت و بینندگان را اول از دست هی ربود شاهزاده عالم را التماس داشتم که مختصر کتب خانه ام که هست آنچه از کتب معقول و منقول پسند آید بر گیرید که مصرفی به ازین نباشد از شرم سر فرو نیاوردند شکایت اینمعنی بحضور مولائی بردم حضرت با عظمت شاهزاده عالم را پیش خود خواندند و الماری کتب را کشاده بکمال خوشی و خرمی انتخاب کتب از صحیح بخاری و تاریخ یمینی وغیره وغیره کرده پانزده جدا نمودند تا دلم بیاسود و سعادتم افزود بامداد که روز الوداع بود شب را ابیات ذیل موزون کردم اما ادب رخصت نه داد وقتیکه حضور پر نور بخوابگاه خویش که همانجا شب زنده میداشتند تشریف بردند برادر عبد العلی را در کمره خوابگاه شاهزاده آن ابیات حواله نمودم آن برادر بجان برابر ابیات را باهنگ خوش خواندن گرفت ؎

بلبل بچمن بست فرو بسته دهان را
آیا که رسیدش خبر از فصل خزان را

قمری نزند نغمهٔ کوکو عجبی نیست
نشگفت که جنبش نبود سرو روان را

وامانده ز حسرت نگران دیدهٔ نرگس
سوسن نگشاید ز سر طیش زبان را

آسیمه سرست از غم کاکل سنبل
تسکین ندهد قلب صنوبر خفقان را

معاف طرب از مردمی غم گشت مبدل
صد زخمهٔ حسرت بزند در روان را

بگذار که از سوز نهم در جگر آتش
وز دیده پر گریه دهم سیل روان را

نتوانم گذارد که این ابیات چه ہنگامۂ شیون بپا کرد و کیفیت گریہ ہجر آنقدر ہجوم آورد که تا دیر دلہا از دست
رفته بودند و چشمان سیل ہائے سرشک پی در پے بیرون میدادند - آخر مجلسیان بر تخت خود با اختلاج نموده
بر بستر خواب غلطیدند ہر چند این قصه بپایان آمد دل نمیخواہد که از سخنان آن زمان لب کشد
بارہا ساعت یک و ساعت دو و سه چشم بکشاد و آواز سماع از آرامگاه خاص بگوش خورد بے تحاشا
میرفتم و شریک صحبت می گشتم نازم بآن شفقت مرشدانه که ہیچگاه از رفتن بگاه من بناز نشدند شبے
از آن شبہا حسب عادت ساعت دو از بستر خود برخاسته رفتم و بیرون دروازه آرامگاه که کشاده می بود ایستادم
حضور پرنور محو سماع بودند نظر بسوی بنده نیفتاد و من نتوانستم که بے اجازت اندرون داخل شوم بعد از
افاقت اجازت شد و داخل شدم - دران ایام خجسته چقدر از یاران غیر حاضر یاد می آمد و تاسف از
جدائی شان میخوردیم که بگفتن و رنیامد برادرم شاه عنایت احمد از آگره ہمرکاب سعادت تا لکهنؤ ماندند چون
ہردوئی عزم شد خانه خود شتافتند سیدی میر امداد حسین را از نوکری مهلت نشد یاران میرٹهه خود برسر کار
دور بودند - ملازمان و نوکران من مرا میگفتند که حضور پرنور خواب نمیکنند گفتم چگونه گفتند که ما از
روزن درگاه و بیگاه در وقت شب می بینیم گاه بر زمین و گاه بر بستر پلنگ نشسته و مشغول می یابیم
ہرگز خواب در چشم حضرت نمیگردد - و فی الحقیقت حضور پرنور روز دل را باین و آن مشغول میداشتند
و شب چون صحبت برخاست داخل کمره خاص شده باحق مشغول می بودند که از ان مشغولی افاقه نبود
و در حالت سکر و محویت و فنا مستغرق می بودند و ہیچ ساعت از ان باز نمی ماندند - چنانکه دل اوگان
مجاز بے تصور دلارام نمی آسایند - ہر دو وقت دور چاے گردش می کرد و ارباب جلسه ہمراہیان
سیر شده میخوردند اگرچه خود بدولت کم رغبت میفرمودند دو سه چمچه گرفتند و باین بنده پیاله ارزانی
میداشتند اما در نوشانیدن چاے ہمراہیان و اہل جلسه مبالغه میفرمودند و میگفتند که غنیمت شمرده
و بنده ہم درین ایام حسرت ہاے دل از ماکل و مشارب و سماع و تلقین تمام برآوردم و کوتاہی در ان
راه نیافت برادران ہم سفر شریک این ذوق و لذت بوده اند خدای شان سلامت دارد که
از ان صحبت باقی ہستند الغرض بامداد که روز قرار داد بود به مرکب دخانی این قافله دولت سوار شد
چون باسٹیشن کاکوری رسید سعادت من درین سفر برادر عبد العلی می نویسد که به اسٹیشن منشی عبد الحی صاحب
مع سامان سواری موجود بودند و از اسٹیشن بر کوٹهی عظیم الشان خود برده فروکش ساخت و بدرجه غایت
حسن ادب را نگاهداشته به نیازمندی تمام پیش آمدند و فی البدیه این ابیات گفته پیش حضور پرنور
بخواندن دادند ؎

شمع بزم مہوشان آمد ہمی	دلربای دلبران آمد ہمی
خلق نشناسد دگر دست از ترنج	یوسف کنعان جان آمد ہمی
انجمن را داوری ایمن نمود	چون تجلی ناگہان آمد ہمی
ہر کہ اندر بزم بود از خویش رفت	کس چہ داند تا چہ سان آمد ہمی
آفتاب آسا نگہ را خیرہ کرد	چون عیان آمد نہان آمد ہمی
الصلا ای می پرستان الصلا	ساقی دُردی کشان آمد ہمی
بخت مستان را جوانی مفت وقت	ہان و ہان پیر مغان آمد ہمی
آنکہ ہر جا ہست آمد از کجا	آمدہ ست در گمان آمد ہمی

با ہمہ اطلاق عرشی نام شد
لامکانی در مکان آمد ہمی

برادرم سید عبد العلی نوشتہ اند کہ من آنرا بالحان خوش خواندم و حظ عظیم دست داد اکثر اندروسارہ کاکوری باادب حاضر می آمدند و نذرہا پیش می کشیدند اما خدام غیور بندگان حضور بجز آنکہ حسب دستور دست رضا برنہادند نذر ہیچ یکی نہ پذیرفتند دو روز در انجا مقام شد و میزبان مہربان بکمال احتشام خوان دعوت بیاراستند و طعامہاے گوناگون پیش کردند۔ یک روزے دران مقام حضور پرنور بمزار حضرت شاہ تراب رحمۃ اللہ علیہ رفتند و فاتحہ بران و مزارات دیگر برخواندند پس صاحب سجادہ مولانا محمد اکبر سلمہ اللہ تعالے را دیدند مولانا تبرک و یک جانماز قالین ولایتی کہ بس عمدہ بود و بنظر حضور گذرانیدند ازان بعد حضرت اللٰہی قدس سرہ بامنشی عبد الحی مرخص شدہ واپس آمدند از خدمت منشی عبد الحی مرا مسموع ست کہ حضرت باعظمت نخستین از قبول تبرک و جانماز توقف نمودند و بعد ازان این سخن فرمودہ کہ از حضرت شاہ تراب قدس سرہ اشارت ست قبول کردند راقم را بخاطر می آمد کہ این توقف و قبول بر تقاضاے ادب بودہ است پس دید نبود کہ بندگان حضور از انجا رخصت شدہ براہ است بسواری ریل اسٹیشن ردولی رسیدند آنجا شاہ عنایت احمد حاضر بودند استقبال نمودہ باخود بردولی بردند و حضرت باعظمت زیارت شاہ عبد الحق قدس اللہ سرہ العزیز حاصل نمودند و بعد ازان شاہ مسعود احمد غفر اللہ لہ و حضرت شاہ التفات احمد سجادہ نشین سلمہ اللہ تعالے را دیدند و این حضرات باکمال اخلاق و محبت و مہمان نوازی در دو شبانہ بہ نیازمندی پیش آمدند کہ شرح بران نباشد و یک شبانہ روز در انجاے یک

قیام شدہ و ہر یکے از مزارات متبرکہ آنجا را زیارت فرمودند حضرت جانشین سلمہ اللہ بار بار اعادہ ہمین لفظ می نمودند کہ حضور والامعان حضرت شیخ عبدالحق قدس اللہ سرہ ہستند مارا در بالان جیت روز دیگر حضرت الالٰہی قدس اللہ سرہ از انجا رخص شدند و شاہ التفات احمد سجادہ نشین مشایعت تا اسٹیشن ردولی نمودند از آنجا کاروان دولت سوار شدہ گذر بر فیض آباد کنان بمقام گونڈہ خاص فائز گردید شب در انجا گذراندہ بامداد بمقام نوباوان درگاہ مولد و موطن برادر شاہ عنایت احمد تشریف ارزانی فرمودند آنروز تو گوئی کہ خانہ شان روز عید بود و ماہ ربیع الاول بود و ہم درین جا زیارت دستار مبارک جناب رسول مقبول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم تاریخ دوازدہم ربیع الاول از مدت دراز معمول بودہ است و آنرا بطور رسم تشہرت ست بتاریخ مذکورہ اول حضرت با رفعت باہمراہیان زیارت آن فرمودند پس تبرکاً آن دستار مبارک بر فرق فرقدان سای حضرت الالٰہی قدس اللہ سرہ و جملہ ہمراہیان گذاشتہ آمد و قریب پانزدہ روز دائرہ دولت درہمان مقام نزہت ماند درین مدت متواتر غزلہاے فلان یعنی راقم الحروف مالامال از حسرت و فراق رسیدند و من آنہمہ را بحضور پر نور دست بستہ عرض می نمودم درینجا بتقاضاے موقع گذاردہ می آید

سرو من دامن کشان وا میروے	تا تہا دیدہ ہی کہ از ما میروے
از خدا با صد دعایت خواستم	تو کجا از من خدا را میروے
برکہ نالم من زبخت بے اثر	ناشکیبم تو شکیبا میروے
دیدۂ اہل نظر فرش رہ اند	گر کستا نیست کا بجا میروے
عالمی جانہا نثار مقدمت	دور چشم بد کہ زیبا میروے
تا کہ گوید با تو از من این پیام	دیر می آئے و زودا میروے
خانۂ ویران دگر آباد کن	ہمچو دل گر از بر ما میروے

میروی و میروے تا کے حسن
رفتہ گے آید بما نامیروے

ایضاً

ستد طنانہ ملک نازگردی	ز خوبان جہان ممتاز گردے
دسے آید آب رفتہ باز در جوے	اگر[illegible] زے بسویم باز گردے
مرا باقیست بس افسانۂ ہجر	چہ باشد گر شبی دمساز گردے

درونم خلوتے خالیست از غیر — سرت گردم اگر ہمراز گردی
الا ای طالع برگشتۂ من — خوشتے گر بکامم باز گردے
مرو اے بوی سوز از سینہ بیرون — کہ ترسم عشق را غماز گردے

بدینسان گر حسن رانے سخن را
عجب نے بلبل شیراز گردے

ولہ

دلے گنجینۂ آگاہے آمد — کہ اندر ظل شاہنشاہے آمد
زبان گے یافت نور بے غش او — اگر یونس بیطن ماہی آمد
حضوری ہست فرض مدت العمر — سجود سہو اگر دل ساہے آمد
بزر سرخ خورشیدش خریدار — کہ رنگ چہرۂ او کاہے آمد
غلام صورت آن رند قوم — کہ مست شہر لا یتناہے آمد
مرا گلبانگ نوشانوش ساقے — حدیث دولت جم جاہے آمد
الا عبد العلی یار طریقم — بگو یارب کہ دیگر خواہے آمد

خوشا بخت حسن ثانی کہ نظمش
قبول حضرت اللٰہی آمد

ولہ

حضور عشق دیدم اوستادے — کہ او را میرسد ہر اجتہادے
مقام وحدت آمد جائے رحمت — حلولے نی درونے اتحادے
رفیق راہ من درد محبت — ترا اے صبر از من خیر بادے
برو از پیش من عقل زیانکار — کہ از تو ہیچ دل دیدم نہ شادے
حرام آمد برو اسم فدائی — کہ از تو جز تو میخواہد مرادے
بگیتی ہرچہ از مفہوم ومحسوس — بجز عشق تو افسانہ ست و بادے

بیا کو خوش ببین دیگر حسن را
کزین بیش زد نیا بے جز بادے

حضرت اللٰہی قدس سرہ العزیز را اینہمہ کلام بسیار پسند می آمد تا آنکہ یکبارہ دو غزلے نوشتہ آمد

الا عبد العلی یار طریقم بگو بارے کہ دیگر خواہی آمد

شنیدن ہمان بود کہ دریای رحمت بجوش آمد و حضرت با مرحمت قدس سرہ العزیز فرمودند کہ ہردوئی رفتن دیگر خواہد شد از انجاکہ بہرائچ شریف از قیامگاہ نزدیک بود و زیارت حضرت سید سالار مسعود غازی رحمۃ اللہ علیہ واجب لاجرم بہرائچ رسیدہ و دولت آستان بوسی بدست آوردہ شد و زیارت حبہ شریف نیز میسر آمد چنان می نمود کہ حضرت سید سالار قدس سرہ را غایت عنایت و رعایت برین طبقہ زائرین بود و آن مقام پاک مظہر ہیبت حق می نمود انتظام صفائی نیکو و عمدہ بنظر آمد یک روز اتفاق مبیت افتاد بامدادان حضور مولائی قدس سرہ العزیز از انجا سوار شدہ براہ راست روانہ ہردوئی شدند و ظل دولت بر سر فلان یعنے این مسکین کاتب الحروف افگندند و برادر شاہ عنایت احمد با خاطر رنجیدہ گریہ کنان مراجعت بخانہ نمودند۔ انتہی۔ عرض دارد بندہ ابو الحسن کاتب الحروف کہ چون مژدۂ دلنواز مراجعت بندگان مقدس حضرت مولائی و الٰہی قدس سرہ بمن رسید این چند ابیات موزون شد و ہماندم ہدیہ کوکبہ دولت نمودم ؎

بوے یار دل ستان آید ہمے	در تن افسردہ جان آید ہمے
روزگارِ محنت و سختی برفت	این صدا از آسمان آید ہمے
سن فی۔ اے آنکہ از لطف و کرم	خوش بکام دوستان آید ہمے
ساقیا برخیز و پر کن جام را	کان حریف مہربان آید ہمے
خیمہ زد در صحن باغستان بہار	خندہ بر رغم خزان آید ہمے
حبذا بخت سعید آن چمن	کاندرو سرو جہان آید ہمے
بے نیاز ست از ہمہ آن نازنین	شکر کن صد شکر کان آید ہمے

گر ندیدستی تماشا کن حسن
ماہ بر فرش کتان آید ہمے

وا از روز وقت در انتظار میگذشت تا آنکہ تار برقی بشارت جان بخش رسانید و بوقت معین حاضر اسٹیشن ہردوئی با سامان بایستہ برای استقبال شدم و شادان و فرحان آن دولت دوجہان را با کمال ادب و احترام و عظمت و اکرام بخانہ خود آوردم و بے اختیار از ہر در و دیوار این بیت بگوش دل میرسید ؎ امروز شاہ شاہان مہمان شدست ما را

جبرئیل با ملائک دربان شده ست مارا + ودیگر بار بهمان مجلس عیش وناز ترتیب یافت غزلهای تازه موزون می شد وشام بعد نماز مغرب بخواندن می آمد وخطهای وافر نصیب ورنگا رنگ بندگان میگردید این مرتبه وا از دور زداد کامرانی داده آمد ووقت خوش گذشت که تا آخر عمر آنچنان میسر آمدن محال ست همین که فاتحه دوازدهم شریف ربیع الثانی فرا آمده به نیکو روشی سرانجام یافت حضرت اللهی ومولائی قدس الله سره العزیز بدولت واقبال از هر دوئی با کاروان خود عزم اکبر آباد فرمودند واین مسکین حزین بادل اندوهگین واپس خانه آمد وتوانم عرض کرد که ازین روانگی چه بر سر گذشت وچگونه دل با سوز وساز پیرداخت ؎

حیف در چشم زدن صحبت یار آخر شد	روی گل سیر ندیدیم وبهار آخر شد

ذکر وصال حضرت اللهی قدس سره العزیز

از برادر عبد العلی سلمه الله روایت ست که چون حضرت با عظمت اللهی قدس الله سره العزیز از سفر شرقی باکبر آباد رسیده تشریف فرما شده اند ست وبا عتدال مزاج مقرون بودند وهیچ گونه تفاوت در صحت نبود اما ازین عالم فانی بر داشته خاطر می بوده اند مدت شش ماه گذشته بود که تاریخ چهارم یا پنجم ماه شوال ۱۲۸۲ھ هجری اولاً تپ لرزه آمدن گرفت وروز بروز شدت در آن تپ ولرزه پدید آمد بنده ودیگر اصحاب حاضر حضور می بوده اند اما هیچ یکی هیچ وقتی جسم اطهر را با اینهمه شدت متحرک ندیده بود ؎ تحمل چند صد چندان تحمل + روزی چند همبرین نسق گذشت وهیچ معالجه نخواست چون این مدت هم بسر آمد حضرت حکیم سید مهر علی وحکیم سید اولاد علی سلمهما الله تعالی که قرابت قریبه با حضرت با عظمت دارند ومرجع ظاهری وباطنی اہل آگره اند بنای رفع حجت معالجت آغاز کردند وهر گونه دوا وعلاج بکار بردند تا آنکه افاقت از تپ دست داد لیکن مرض پیچش لاحق گردید وهمانطور معالجه هم تبدیل یافت بعد چندی از آن مرض هم خلاص حاصل شد برادر سبحان برابر سید عبد العلی می نویسد که در مدت تمام مرض غزلیات این کاتب حروف علی الاتصال میگو یانیدند که بحد نهایت پسند خاطر بودند ومن بالحان خوش ولهجه دلکش ادا می کردم وحضرت اللهی قدس سره العزیز احظ وافر ووجد کمال پیدا می شد وتصرف عظیم بر حاضرین وقت جاری میگردید واز جمله غزلهای این سه بیت نهایت مرغوب بود وسماع میفرمودند ؎

بهارست وچمن بیدخوش ساقی ربستان کن	تبسم زیر لب فرما وتاراج گلستان کن

بیا در روی زیبای تو بشکستند جام جم
لب بام آ تماشاهای و هوی پرستان کن

حسن را گردش ایام فرقت خوش نمی آید
ترحم ای فلک بهر خدا بزیردستان کن

ودر همان زمان این مصرع بر زبان مبارک جاری بود ؎ اثر عشق ہے یہ گردش ایام نہیں +
دران حالت نیز اگر احدے بزیارت حاضر می شد بے آنکه لب کشاید خود بدولت متوجه می گشتند
و دلداریش می نمودند و آینده را رقت پیدا می شد و حاضرین را دل بدرد می آمد و سخت متاثر
می شدند بسی از مردم و یار و دوست بدیدن حضرت باعظمت می آمدند چنانکه منشی محمد اعظم
پنشندار پیشین سررشته دار سلمه الله که مرید سابق و رفیق دلی هستند از میرٹھ حاضر آمدند و دران صحبت
سفارش گزین فرزند خود منشی محمد خلیل سررشته دار کلکٹری کردند بر لفظ مبارک رفت که شما را
خبرے هست منشی محمد خلیل را سپرد حضرت خواجه بنده نواز نموده ایم بعد ازان منشی محمد اعظم را
بابدرقه خواجه وزیر بزیارت آستان خواجه خواجگان قدس الله سره العزیز متوجه اجمیر شریف
کردند و این هر دو یار وفادار شرط خدمت و زیارت بجا آورده باز آمدند و باین تقریب فاتحه
حضرت خواجه غریب نواز بعمل آمد درین فرصت حضور پرنور را افاقتی حاصل شد و منشی محمد اعظم
سوانه و منشی محمد خلیل حاضر آمدند و شرف زیارت دریافتند و باز گشتند روزے چند برین بسر آمد
که دیگر بار مرض اسهال دریافت و از غذا نفرت کلی شد هر چند معالجت رفت اما فائده بران
مترتب نشد مرض شدت گرفت و طاقت رو بزوال بود عاقبة الامر رجوع بڈاکٹر مکند لال
آوردند که در فن طبابت انگریزی معروف و مشار الیه بودند ڈاکٹر روزانه می آمدند و از هر گونه
دواهاے انگریزی بکار بردند که ازان تلخی بیاسودند و از زحمت اسهال قدرے برائت روی نمود
درین فرصت حضرت سید مهر علی سلمه الله تعالے مشورت دادند و حضرت باکرامت قبول کردند
که مهین فرزند ارجمند سید اصغر علی را جانشین خود فرمایند بنابران شرفاء و مشائخ اگره را
آگاهی دادند که هفتم ماه ربیع الاول ۱۲۹۹ھ روز جمعه بعد از زوال مجلس سجاده نشینی ترتیب
یابد چنانچه عمل بران رفت و انبوه کثیر از یار و اغیار جمع آمد آنگاه حضرت باعظمت قدس الله
سره العزیز نشستند و سید اصغر علی را پیش خود نشاندند و حضرت حکیم سید مهر علی ممدوح
و سید کرامت علی خال سید اصغر علی را نزد خود جا دادند و نیز حکیم سید اولاد علی و سید
اولاد حسین و سید قدرت علی و سید اختر زمان و سید عاشق علی و سید معصوم علی و سید یعقوب علی

وسید برکت علی اعزہ خاندان را باحکیم رجب علی ورحمت علی وسید احمد خان صوفی وسید اکبر سمان
در قرب خود نشانده انچه از کلمات تعلیم وتلقین طریقہ خاندان قادریہ وچشتیہ نظامیہ وصابریہ
وسہروردیہ ونقشبندیہ کہ مشائخ سلف بجانشینان گفته اند سید اصغر علی جانشین خود را ارشاد فرمودند
وتادیر از نصائح دلپذیر ومواعظ ناگزیر بیاد جانشین خود دادند آنزمان چہرۂ نورانی سجادہ نشین
را استین سرخ تمام گردید وکیفیتے طاری گشت وگریہ رقت بروافتاد کہ اثرش براہل مجلس متعدی بود
بتصرف قوی احاطہ کرد واز مجلسیان ہیچ یکے ازان کیفیت خالی نبود بعد ازان خوانہائے شیرینی
پیش کشیدند وحضرت الکلمی قدس اللہ سرہ العزیز دست مبارک برداشته فاتحہ خواندند واوشش
خود بدہن سجادہ نشین نہاد وہار در گلو انداخت ودستار سجادہ نشینی بر سرش بستہ در خاندان قادریہ
وچشتیہ وسہروردیہ ونقشبندیہ سجادہ نشین خود گردانید واجازت ہر چہار خاندان ارزانی داشت
ومبارکباد فرمود بمجرد این معاملہ از ہر جانب صدای مبارکباد برخاست واز طرف مریدان ومعتقدان
سلسلہ نذرہا پیش شدند چون این رسم بعمل آمد حضور پر نور قدس اللہ سرہ العزیز حضرت سید مہر علی
سلمہ اللہ تعالی را مخاطب کردہ فرمودند کہ من این را واشارت بجانشین کردند بشما می سپارم
سپس شیرینی تقسیم یافت ومجلس برخاست مولوی محمد اکبر ابو العلائی رئیس دانہ پوری باین تقریب
بیتے چند موزون کردند کہ آن اینست ؎

شاہ اصغر علے ستودہ صفات	باد بافیض او درین دنیا
راز دار رموز فقر شدہ	بعنایات ونسبت آبا
باد میمون خلافت پدرش	بطفیل رسول ہر دو سرا
در ربیع نخست وہفتم وجمعہ	شد بجاے پدر قیام ورا
پدرش کو علے مظفر شاہ	قادری چشتی ست او بخدا
متقی این تقے باشد	آن مہ آسمان فقر وفنا

سالش از دوے اصطفا اکبر
گفت حقا خلافت اولا

گویم در نقل تاریخ سہو رفتہ است۔ لعب۔ اختتام مجلس جانشینے بار دیگر مرض اسہال عود نمود
تا آنکہ در یک روز ہی پنجاہ وشصت بار اجابت می شد ضعف استیلا یافت وقوت مسلوب گشت
ونذا با طبیعت موافقت نمیکرد وہیچ علاج موثر نمی آمد دران حالت سماع می نمودند واین عبد

در دزبان بود ؎ اثر عشق ہے یہ گردش ایام نہیں ۔ درین مہلت در ضمن سخنان وصیت جملہ امور
از تجہیز و تکفین و غسل و نماز و قبر وغیرہ بر زبان می آوردند و شوق وصال و تمناء لقا از کلمات حالیات
می تراوید گویا کہ ترجمہ اللہم بالرفیق الاعلیٰ بود کہ قول رسول مقبول علیہ الصلوٰۃ والسلام بوقت
آخر بر زبان معجز ترجمان جاری بود با اینہمہ حضرت باعظمت قدس اللہ سرہ العزیز میفرمودند کہ من نمیرم
تعیین رہا شود و یک دو روز قبل از وقوع واقعہ ناگزیر **کل من علیہا فان ویبقیٰ وجہ ربک**
ذو الجلال والاکرام اینہم بر زبان میرفت کہ روز یکشنبہ کے شود و دوشنبہ کے آید بالآخر وقت
نصف شب دوشنبہ نہم ربیع الاول سنہ ۱۲۹۹ھ بود کہ حضرت الٰہی قدس اللہ سرہ العزیز خادم خاص را
کہ بشیر و مبشر وقت ست ارشاد نمودہ او بجا آوردش و خواندن گرفت ؎ یارسول اللہ کریمی سیدی
و حضرت بابرکت سماع فرمودند و در حالت ذوق اللہ اللہ بر زبان جاری شد درین یکبارگی ہر دو دست
آنچنان دراز کردند کہ گوئی باکسی معانقہ را دست برانند و نوبت آخر بآواز بلند اللہ گفتہ جان بجانان
سپردند **انا للہ وانا الیہ راجعون** در انوقت نتوان گذارد کہ چقدر صداء گریہ و زاری بلند بود
چون سحر آمد در شہر آگرہ قیامتی قائم بود و از ہر طرف صدای ماتم و آہ و نالہ ہنگامہ عظیم برپا کردہ بود
خدمت غسل تجہیز و تکفین و نماز جنازہ و قبر حسب وصیت بجا آوردند و ہیچ دقیقہ نا مرعی نگذاشتند مولنا فیض احمد
مدرس مدرسہ اسلامیہ و امام مسجد اکبری خدمت غسل بجا آوردند و تبرکاً جملہ اہل خاندان شریک گشتند
چون غسل برآوردہ شد من بندہ عبد العلی از تخت فرود آوردم جسد اطہر ہمچو گل بود ہرگاہ کہ جنازہ
روان شد ہزارہا بندگان خدا چہ از مسلمان و چہ از ہنود و انگریزان ہر کرا با حضور پر نور نسبت نیازمندی
درست بود معیت جنازہ نمود گریہ و زاری بحد کشید کہ بعضی از ان جم غفیر بیہوش شدہ بر زمین افتادند
و حالتے بر شہریان طاری شد کہ بگفتن در نیاید ہر طرف کہ جنازہ بران گذارہ شد دکانداران از
دکانہا فرود آمدہ برپا ایستادہ ماندند و بسے از اعیان و روندگان کہ کیف ما اتفق پیش آمدند بی آنکہ
تہیہ کنند ہمراہ جنازہ شدند و در افواہ عوام افتاد کہ اکنون خیر و برکت از اکبرآباد برخاست قطب آگرہ
رحلت نمود باید دید کہ چہ می شود الغرض تاریخ دہم شہر ربیع اول سنہ ۱۲۹۹ ہجری روز دوشنبہ ساعت نہ
یا دہ در محلہ مدرسۂ شاہی کہ مسجد عظیم و مزار و مرقد اہل خاندان حضرت الٰہی قدس اللہ سرہ العزیز
دران واقع شدہ جنازہ مقدس با آئین نیکو بردند و ہمانجا مولوی فیض احمد موصوف نماز جنازہ
کردند و ہمراہیان اقتدا ایش نمودند بعد از نماز مابین مرقد شریف حضرت سید امجد علی شاہ جد امجد
و حضرت سید منور علی شاہ والد ماجد رضی اللہ عنہما دفن نمودند و قطعہ تاریخ کہ انتخاب بودہ

به سنگ بالین کنده شده اینست - از راقم این حروف سه

شاه مظفر نصف شب از عاشر اول ربیع — آسوده در قرب الٰه اهلاً و سهلاً و مرحبا
سال وصالش از سر الله اکبر ای حسن — شمس الهدیٰ بدر الدجیٰ نجم العلیٰ نور العبا
۱۲۹۹ھ

از شیخ محمد زمان رسالدار رئیس آگره

مظفر علی شاه عالیجناب — بهمبر صفت رحمة العالمین
دُر احمدی گوهر مصطفےٰ — ز سادات اکرم نگهبان دین
سراپا بزرگ از بزرگانه فخر — سر اولین امجد آخرین
بصد عزت و شان بصد افتخار — نشستند بر صدر خلد برین
بدان از سر هوش سال وفات — منور شد از نور پاکش زمین
۱۲۹۹ھ

چون قریب چهل روز برین بگذشت بتقریب چهلم عرس ترتیب دادند بروز معین جمله اعیان شهر و اراکین اهل شهر حاضر آمدند مجلسی عظیم ترتیب یافت مریدان و عقیدتمندان از هر اطراف و جوانب هجوم آوردند قوالان و گویندگان جمع آمدند و یک روز و یک شب جمعیت کثیر دران مقام بود چادرے از کمخواب که از پیشگاه درگاه حضرت خواجه غریب نواز قدس سره العزیز مقام اجمیر شریف عطا شده بود آنرا با عزاز تمام سید امام الدین صاحبزاده درگاه شریف باکبرآباد آوردند و در مقامے محفوظ فرود آمدند شامگاه که آغاز شب عرس شریف بود گروهے بزرگ از منتسبان حضرت و ارادتمندان با عقیدت رسم استقبالش بجا آورده صاحبزاده را با چادر شریف با خود آوردند و همراه این گروه سعادت پژوه قوالان خوش الحان غزلهاے مناسب درد انگیز میگفتند راقم حروف همراه و شریک این آورد بود چون بمدرسه مقام مقصود رسیدند باحتیاط تمام و اعزاز و اعظام فرود آورده بر مزار شریف نهادند و سماع آغاز شد حالتے که درانوقت رفت از گفتن بیرونست نعره هاے جگر شگاف از هر طرف بلند بود و هنگامه وجد مجلسیان را در گرفته سید اصغر علی شاه سلمه الله را از شدت بکا و رقت دل از جا رفته بود و هیچگونه افاقت رونمی نمود و هر قدر که مردم شهر گروه گروه پیشکش پنکها با سامان شایسته آوردند و نذر کردند شمار آن نتوان نمود بعد ازان شب را خاتمه و بامداد قرآن خوانی بعمل آمده این تقریب باختتام رسید مهمانان را از هر گونه سامان آسایش کرده آمد و سید حکیم اکبر علی برادر خاله زاد حضرت با عظمت قدس الله سره صاحبزاده موصوف را بکمال اعزاز

و تعظیم مرخص نمودند و بعد ازان مهمانان را بلطف تمام شرف رخصت ارزانی داشتند ازان بعد
هر سال شب دهم ربیع اول و روز و تاریخ مذکور عرس حضرت باعظمت بکمال احتشام و رونق تمام
سرانجام می یابد و از حضرت خداوند تعالی عز اسمه توقع عظیم ست که این تقریب علی الدوام سرانجام
نیکو یابد بمنه و کرمه

ذکر حضرت سید اصغر علی شاه سجاده نشین سلمه الله تعالی

مهین شاهزاده کامگار سید اصغر علی شاه با حداثت سن از علوم ظاهر عربیه معقول و منقول حظی
وافی برداشته و از نسبت باطن چشم بد دور بهره عظیم دریافته و چرا چنین نبود که حضرت باعظمت اللهی
قدس سره العزیز تربیت کامل فرموده اند هم در ظاهر و هم در باطن - با اینهمه اخلاق پسندیده و
اوصاف حمیده در ذات والا ایش فراهم آمده با آنکه بعد از وصال حضرت اللهی قدس سره العزیز
سکاره دنیا سوی نمود اما باستقلال تمام تحمل فرمود حق تعالی حضرات مخدرات دام ظلهما را بر فرق
همایونش سلامت دارد

تذکره بعض یاران طریق حضرت اللهی مولائی قدس سره

غریق دریای وحدت و حریق آتش محبت صاحب مقامات علیه مالک احوال سنیه مقبول بارگاه
کردگار حضرت حیدر خان عطار اکبرآبادی اول کسی که سعادت ابدی و دولت سرمدی از شرف
بیعت حضرت اللهی دریافت همین بختیار کامگار سعید بخت بیدار بود دران زمان که حضرت باعظمت
اللهی و مولائی قدسنا الله بسره العزیز تکمیل مراتب وجود و تحصیل دولت کشف و شهود نموده با کمالات
ظاهر و باطن خرقه خلافت و فرمان اجازت یافته از بانس بریلی معاودت با کبرآباد نمودند و در شب و روز
از ذکر الهی نمی آسودند و آنقدر غلبه مقام تجرید و تفرید بود که هر چند بارشاد و تلقین مامور بوده اند
لیکن با وجود التجا و الحاح التفات به بیعت و ارادت خلق نمی فرمودند و این کار را مثل خار در راه خود
فهمیده مدام خود را ازین کار و بار بر کنار می داشته اند اما ازانجا که در مشیت ازلی هدایت بسیاری از بندگان
خدا و تکمیله نفوس بی منتها از دست بابرکت مقدر بود لاجرم باطن مقدس را میل این طرف پدید آمد
و سرچشمه فیض آن دریای خاموش رو بجانب این طالب یگانه نهاد و دست بیعت او گرفت بسکه
آن زمان عنفوان شباب این طریق بود و سحاب مدرار طبیعت بلند بر سر جوش در اندک
فرصت آنچنان تعلیم و تربیت اثر کرد که غبار کثرت از فضای خاطرش برخاست و صفای وحدت
در سراپایش نشست کیفیت این برگزیده درگاه خدا و مقبول حضرت کبریا در سماع آنقدر بلند بود که

شهباز هوای عشق عنقای قاف توحید واقف رموز طریقت شاهد اسرار حقیقت سرآمد یاران طریق
مونس طالبان صاحب توفیق مصدر عنایات حضرت الٰهی منبع معرفت و آگاهی ستوده یار و اغیار
شیخ منصب علی مختار مولدش قصبه یوسف پور در ضلع غازیپور زمنیان ست تعلق معاش و جذبه
آب و دانه اش در بلده اکبرآباد مسکن ساخت بعد از انکه در سنه ۱۲۶۰ هجری ارادت بحضرت الٰهی آورد
و روز بروز شوق طلب تقاضا کرد رخت اقامت در خانقاه انداخت از سر تا پا مایهٔ عشق و محبت بود
و عقیدت تمام با حضور پرنور الٰهی پیر دستگیر خود میداشت و در اطاعت و رضاجوئی دقیقه از دقائق
فرو نمی گذاشت لاجرم حضرت با عظمت الٰهی مولائی را نظر شفقت و تربیت در حق شان بدرجهٔ غایت بود
وقتیکه لطف باطن جوش میکرد حضرت الٰهی بلفظ شیخ منصب علی صاحب خطاب فرمودندی سعادتی
و قبولیتی که در ذات آن گزیده صفات مجتمع بود اندازه اش نتوان کرد از بندگان درگاه و طالبان
مقام خانقاه در زمان خود احدی را باین صفت کمتر یافتم که کیفیت عشق و توحید در وی برابر باشد
همانا این خاصه همین عزیز بود - یاد دارم که در اکثر مجالس سماع که مملو از مردم خاص و عام و مشحون از
پخته و خام می شد قوالان را فرمایش کردندی که سرود آنکه دم زنم من ز کمال کبریائی + که سوای
حق ندیدم بوجود فی قبائی + و دیگر ابیات شیخ شمس تبریز و حضرت احمد جام که قرین معنی این بیت بود
با آنکه یاران طریق و گاهی خود حضور پرنور فرمودندی که در چنین مجالس عام پرغوغا باشد و حاجت فرمایش
همچو ابیات را ملاحظه دارند اما آن سرشار بادهٔ توحید در وقت خود بی اختیار بودی و در ابیات
عاشقانه و اشعار محبت خیز شورش و ولوله بدرجهٔ اقصی میرسید چنانکه ذکر کیفیت خدمت او در مجلس
سماع مولانا بدر الحسن برین بیت که آباد ساخت در تو ویرانه دلم + تعمیر کرد عشق بنای خراب را
گذشت در طبقهٔ یاران طریق مثل او سماع دوست کمتر بود و دیگری را در وجد نوبت رقص در برابرش
کم رسیدی و ازینست که اکثر اوقات از کیفیت دیگران متاثر می گشت همین که احدی را حال وارد شد
در دم اثرش می افتاد و گرفتار کیفیتش میگردید یا آنکه سخنی از زبان مبارک حضرت پیر و مرشد خود شنید
تغیر در وی پیدا می شد و نعره های جگرشگاف میزد در ان زمان که حضور الٰهی قدس سره شغف تام
بسماع بود و در جماعت خانه که مجلس گاه بالائی چهت بود و کمره کلان او را گفتندی هر شبی که مجلس
سماع ترتیب می یافت و تا ساعت ده می کشید از شورش این عزیز دلها و یاران هم صفیرش خواب
از چشم و قرار از دل همسایگان و باشندگان میوه کٹره میگریخت چون حضوری و منزلت او فراتر از
همه بود یاران دیگر بدو توسل کردندی و او برادرانه شریک رنج و راحت و مستعد سفارش و انجاح

مرام یاران گشتی از بسکہ محبت و عقیدت شیخ در دلش جا گرفتہ بود بی شائبہ ریب مرتبہ فنا فی الشیخ
او را حاصل بود و کار بجدی رسیدہ کہ غالب وقات ہر گاہ در راہ برمیخورد مردم از یار و اغیار خدمت او را
حضور الٰہی میپنداشتہ تعظیم و ادب بجا آوردندی ہمانا امیر خسرو عہد خود بود ہر گاہ کہ طریق سلوک بقدم ریاضت
طے نمود از پیشگاہ حضرت الٰہی شرف اجازت بیعت و ہدایت خلق عطا شد و بقیام غازیپور زمینیاکہ
وطن مالوف او بود مامور شد و رخصت ارزانی داشت بسی از خلائق آن دیار دست بہ بیعت او دادند
و سلسلۂ خاندان حضرت الٰہی جاری شد و ثمرۂ اینہمہ کار و بار آن یافت کہ عاقبۃ الامر دران نواح
بحضور اقدس ملقب و مشہور شدند. مدت شانزدہ سال منقضی شد کہ روزی حضرت الٰہی در معاملہ
دیدند کہ شیخ منصب علی بلباس شاہانہ جلوس بر تخت دارند حاضرین آنوقت را ازان واقعہ خبر دادہ
فرمودند کہ خیر باد چنان می نماید کہ شیخ منصب علی ازینجہان بدرود شدند روز دوم از غازیپور نوشتہ آمد
کہ شیخ موصوف متوجہ عالم معنی شدند حضرت الٰہی و مولائی را باستماع آن رنج عظیم روی داد و یاران
طریق را ملالت تمام دامن گرفت - دران ایام فرمانی کہ بنام این راقم حروف از جانب حضور الٰہی و
مولائی قدس سرہ صدور یافت عبارت مشعر این واقعہ ازان نقل می شود و ہو ہذا - خط شیخ
لیاقت علی مختار مقام یوسف پور پرگنہ محمد آباد سے آیا تھا اُس سے معلوم ہوا کہ شیخ منصب علی تاریخ
ہفتہم ماہ جمادی الاخری روز چہارشنبہ بعد نماز ظہر ۱۲۹۵ ہجری مسافر ملک معنی ہوے اور لکھا تھا
کہ وقت انتقال غلبہ محبت حضرت سلطان المشائخ بدرجۂ اتم تھا اور اُنپر ایک حال عجیب و غریب
وارد تھا اور عجب کیفیت پیدا تھی اور آثار قبولیت اسقدر نمایان تھے کہ دیکھنے والون کو تمنا تھی کہ
ایسی موت ہمکو نصیب ہو اور بہت کچھ لکھا تھا مین مختصر کہتا ہون اور مین نے بھی خواب مین دیکھا کہ
مزار حضرت سلطان المشائخ اکبر آباد مین ہے اور مین حاضر ہون پھر دیکھا کہ شیخ منصب علی غسل کیے ہوے
اور لباس سفید نہایت عمدہ پہنے ہوے میرے پاس آئے اور نذر کی اور کہا کہ حضور اقدس کی عنایات
اور کرم سے مجکو صحت کلی ہو گئی اب مین آستانہ حضور کبھی نہین چھوڑونگا اور یہین رہونگا او خیذ بار
دیکھا غرضکہ دنیا مین خوش رہے اور خوش گئے اور خوش رہینگے چند غزیا اسی طرح سفر کر گئے مین فقط
بے لطف زندہ ہون اور اُنکے رنج مفارقت مین پراگندہ اور پریشان رہتا ہون انتہی - از خلیفہ
غلام عبد القادر الدنی زاہدی یار طریق منقولست کہ روزی قاضی حمید الدین میرٹھی و شیخ صادق علی
مدارح گڈھ مکتیسری کہ ہر دو نسبت مصاہرت با مولوی احمد حسین تحصیلدار خورجوی داشتند وارد بمقام
آگرہ و مہمان شیخ منصب علی شدند ازان ہر دو قاضی مردی طالب العلم و مقلد مولوی محمد اسمعیل کہ

در عهد خود شهرت تمام در مخالفت طبقه صوفیه داشت و از باطن بے بهره و منکر وجد و سماع بود درین اثنا
قوال بچه از در درآمد و دف بدست شیخ او را گفت که امروز برادرم را که اشارت بقاضی بود از الحان خود
مست و بیخود گردان قاضی گفت که ازین بچه چه خیزد اگر صاحب کمالی توجه برگمارد عجب نیست شیخ
باکمال فرمود که امروز شما را همین گوینده مست خواهد کرد همین که آن قوال بچه سرودن آغاز نهاد
قاضی را سماع درگرفت و آنقدر وجد بر سراپایش غلبه نمود که قاضی از خود رفت و سر از پا نمی‌شناخت
آنگاه قاضی اعتراف آورد که آرے این معنی اصل دارد و حق بجانب اوست انتهی - خدمت شیخ
با راقم حروف لطف بسیار داشت تمام هر شنبه که از عدالت صدر برخاسته بخط مستقیم در مسکن این
مسکین در راجه منڈی تشریف بردی و از انجاے هر دو بحضور حضرت الٰهی قدس الله سره شرف
قدمبوس حاصل نمودندے یکشنبه در خانقاه بفراغ بال می گذشت بامدادش راقم باز بمقام خود
باز می آمد و خدمت شیخ بمهام خود می پرداخت و در آن زمان که راقم الحروف قیام راجه منڈے
داشت بارها خدمت شیخ با یاران دیگر قدم رنجه میکرد و قوالان شاه گنج حسب قرارداد حاضر بودندے
مجلس سماع ترتیب می یافت و کیفیت وجد یاران را غایت نبود تا آنکه دلها از استماع نغمات
نمی آسودند آن عیش صافی و آن صحبت یاران موافق هرگز از دل نرفته است و نخواهد رفت -
سباق میدان ارادت سباح دریای ریاضت سرمست رحیق فنا مربع نشین مقام بقا حضرت
سید تراب علی اکبرآبادی سلمه الله تعالی - در عنفوان شباب با سید امیر علی شاه مرحوم رابطه
مودت داشت و در سنه یکهزار دو صد و شصت هجری بحلقه ارادت حضرت الٰهی قدس الله سره درآمد از آن
باز دیگر از حضوری تقاعد نکرد و نماز شام آمدن و وقت رخصت رفتن معمول مانع ظلمت شب
تیره و تار و بارش ابر مدرار و شدت گرما و حدت سرما هیچ یکے راهزن این ملازم درگاه نبودے
از شام تا نیم شب لحظه از خدمت نیاسودے چون لحنی شنیده و بهره از علم موسیقی داشت
گاه گاه حضرت الٰهی قدس سره انگیختن ابیات وقت خوش نمودے حضرت باعظمت را کمال رافت
و نظر شفقت بود و اعتماد تمام بر و سید داشتند و همواره در سفر و حضر رفیق طریق بوده بالجمله از بدایات
طریق بارها نظر بر تربیت مورد عتاب حضرت باکرامت می شده اند لیکن خدمت سید را کمتر
درین حالت مبتلا یافتم از نیست که خدمت سید صاحب کشف و شهود و مالک همت و کشف مسلم است
از ابتدا تا انتها هیچگاه از خدمت شان قولے و فعلے خلاف مرضی حضور پرنور بوقوع نیامد
و مدام عمل برین قول نمودے ؎ اگر شه روز را گوید شب ست این + بباید گفت اینک ماه و پروین

خوشا بخت مند سعادت پژوه که قبلهٔ همت او رضاے مولی باشد. چون جماعت یاران طریق عظیم بود لاجرم معاملات کثیر پیش آمدی و ضرورت سفارش بحضور حضرت الٰهی لاحق گشتی یاران خدمت سیدی را نیز خواستندے که با ایشان شریک باشد اما آن دلدادهٔ رضاء مولی ازان برکنار بودے واگر کسے دران استبدادکردے خدمت سیدی گفتی که (میں میاں کی زبان ہوں) ازانجا که سید موصوف در باطن مرتبه بلند داشت از ناراضامندی حضور پرنور سخت لرزان و خائف بوده است بارها دران تقریب که براے سفارش ترتیب می یافت خدمت سیدی نیز حاضر بوده انچه از حضور پرنور حرف رد یا قبول شنودی همون را تائید کردی و همزبان حضرت بابرکت گشتی آنوقت دل یاران سفارش اندیش بهم برامدے وغیر ازانکه در صورت آن سید صاحب نظر کنند چاره دیگر نبود چون معامله راست می شد همگنان انصاف داده سید موصوف را معذور میداشتند - همین سید عزیز دلهاست که هرگاه کسی درخواه انجاح مرام و رواے حاجت می نمود حضرت الٰهی و مولائی او را مامور بصرف همت میفرمودند هیچکس را محرم بارگاه و رفیق گاه و بیگاه چه در سفر و چه در حضر مثل سیدی در حضرت الٰهی ندیده ام شب اگر کسی ابار خاص در حضور پرنور بوده همین مقبول برگزیده است - در سماع گاهی نیافتم که سیدی را غیر از کیفیت وصل و قهقهه و مسرت باشد. ماناکه مقامی خاص عطا شده است وباآنکه اُمّی محبت ست اما ابیات پارسی زبان را هیچ دانندگان فهم میکند روزی بحضور پرنور حسب منظنه خود گذاردم که سید ما را مگر علم وهبی ست فرمودند که خیر مزاولت استماع ملکه فهم داده است از وسعت اخلاق احدی راندیدم که از سیدی رنجه یا خسته باشد بعد ازانکه حضرت الٰهی تعین بها فرمودند و در بساط قرب الٰهی بیاسودند تقریب عرس شریف از جهلم قرار یافت راقم حروف نیز حاضر شدم دیدم که سید مهجور را عجب حالتی روی داده بود که در بیان راست نیاید و تا اینجا هم بر همان طریق ثابت قدم یافتم که شامگاه حاضر خانقاه و بعد برخاست جناب شاهزاده مرادلی و دیده سلمه الله تعالے معاودت بکنجانه میکند درین زمان که قافلهٔ یاران گذشت و بساط صحبت در نوردید وجود خدمت ایشان غنیمت ست و راقم حروف را اگر دلاویزی در آگره است با محبت سید موصوف ست الله تعالیٰ برکت در عمر شریفش فرماید

مستغرق بحر شهود ستهلک وحدت وجود عالم باعمل برگزیده سادات مبجل طبیب دلها حبیب فقرا مقبول بارگاه سبحانی مولانا سید بدر الحسن موهانی صورت مقدس او یاد از صحابه کرام می دادو سیرت پاکش غنچه خاطرها را می گشاد تهذیب اخلاق جامه بود که بر قامتش بریدند و حسن آداب

تشریفی بود که بر سراپایش پسندید قصبه موہان مولدش از مضافات لکھنؤ ست جد امجدش خلیفهٔ
حضرت سید حسن رسول نما دہلوی بوده نخستین در حلقهٔ ارادت مولانا عبدالوالی لکھنوی بسلسلهٔ خاندان
حضرت شیخ عبدالرزاق قادری بانسوی درآمدند چون تعلق صدر دیوانی بمنصب مسلخوانی در آگره
انداخت هر روز بمجلس حضرت اللّٰهی و مولائی مراودت می نمود از سید تراب علی محرم اسرار خفی و جلی استماع است
که روزی مولانا را در مجلس بابرکت کیفیتی طاری شد و مولانا را بران آورد که التماس بیعت بحضرت
باعظمت کردند و روایت دیگر اینست که والد مولانا در رؤیا اشارت باین ارادت فرمودند بزبان
حضرت اللّٰهی و مولائی قدس سره یافت که عجلت چیست چون اصرار مولانا از حد گذشت مشرف به بیعت
نمودند و آنچه از تلقین بود تعلیم کردند از انروز مولانا در خانقاه با جماعت یاران طریق مشغولے
ورزیدند در حق مولانا قول سید تراب علی سلمه الله تعالے اینست که مولانا بغایت پاکیزه صورت و
نیک سیرت فرشته خصلت صاحب علم و عقل و خوش عقیدت بودند و حضرت اللّٰهی قدس الله سره العزیز
هم شفقت و عنایت اتم مبذول حال شان داشتند در هنگامی که حاکم فوجداری مراد آباد در سنه ۱۲۶۸
یک هزار و دوصد و شصت و هشت هجری مولانا را با دیگر عمال و وکلاء عدالت صدر ماخوذ کرده مراد آباد
برد قبل از روانگی مولانا بخدمت حضور پرنور قدس الله سره العزیز حاضر آمدند و دست بسته عرض داشتند
که مراد آباد می برند حضرت اللّٰهی لختی سکوت نموده فرمودند که بروید من با شما هستم و بطفیل شما همه
مردم ماخوذ رها خواهند شد بالجمله بعد تحقیقات آنهمه محبوس گشتند باستماع این واقعه حضرت اللّٰهی
را بغایت ملال روی داد و دران مقام پر آلام همگنان التماس بیعت بخدمت مولانا کردند اما
قبول نیافت بعد چندے مولانا با رفقا از ان کوره ابتلا همچو زر ناب بیرون آمدند و در اکبر آباد تبدیل
ماهی بدریار رسیده آرمیدند و پیش از وصال حضور پرنور بزبان حال طرفة گویان راه عالم معنی
گرفتند رضی الله تعالے عنه

سید با صدق و صفا یادگار آل مجتبی غواص بحر محبت غرقاب لجهٔ عقیدت صاحب فقر و فنا سالک
طریق بقا فارغ از بیخ و شادی سید امداد حسین شکوه آبادی ابتدا که طریق شیعه داشت اکثر حاضر
حضور پرنور شدی روزی بتصرف حضرت اللّٰهی قدس الله سره العزیز روی دل از مذهب قدیم
تافت و توفیق بیعت حضرت مولائی دریافت سید زمانے دراز تعلیم و تلقین از پیشگاه حضرت
باعظمت حاصل نمود بعد ازان ولولهٔ شوق و محبتش با حجهٔ شریف رسانید و مدتے دران مقام
پاک قدم مجاهده و ریاضت بیفشرد چون از تصفیه و تزکیه پرداخت مراجعت بآگره نمود و بدرگاه

حضرت الٰهی قدس الله سره شرف حضوری دریافت چند روز برآمده بود که حضور پرنور سید موصوف را
صاحب اجازت فرمود و ارشاد بنوکری نمود بفرخ آباد شتافت و تعلق نوکری را ذریعهٔ تعمیل امر ساخت
اما بفرط عقیدت و محبت پیوسته حاضر بارگاه می گشتی تا آنکه حضرت الٰهی را مرض موت لاحق شد
سید پاک را هم مرض موت رو نمود و در همان حالت شوق قدمبوس غلبه کرد و باکبرآباد حاضر خدمت
شد چون حضرت الٰهی یافتند که مرض شان برشدت است بفرخ آباد رخصت نمودند و سید ممدوح با
صد گریه و زاری وداع یافته فرخ آباد رسید ده دوازده روز قبل از وصال حضرت الٰهی و مولائی
راهی ملک معنی شد رضی الله تعالیٰ عنه سید ما عزیز دلهاے یاران بود در اخلاق کریمه و مؤانست
همتا نداشت تا در خانقاه می بود خدمت حضور پرنور و یاران طریق را کمر می بست و آستین جهد
بر می چید از کار و بار همنشینان ننگ و عار نداشت گوئی که برین بیت راقم عمل می نمود ؎

بهوش خدمت رندان کن و تبرز بهوش   که این وسیله تلافی جمله مافات ست

مست بادهٔ محبت مخمور نشهٔ عقیدت محو رضای حضور الٰهی مورد انظار الٰهی مقدم مریدان نکوکردار
مولوی احمد حسین تحصیلدار گڈھ مکتیسری مدت چل سال شد که بتقریب تعلق نوکری قیام باکره
می داشت و در مجلس حضرت الٰهی و مولائی می نشست تا آنکه روزی توفیق یار شد و دست بیعت
داد تحصیلدار بفرط محبت و عقیدت که با حضور پرنور داشت پیوسته شرف حضوری کسب می کرد
تا آنکه از اکبرآباد بمقام خورجه رخت اقامت افگند و بمنصب تحصیلداری فائز شد حکایت بازآمدن
شان بشهر اکبرآباد دوبار یافت اسپ یاده شده سابق ذکر یافت و همین تحصیلدار نامدار است که در هنگام
بغاوت معزول از منصب خود شده بعد چند سال بران مقرر شد یکبار بندگان حضور را بتقریبے
خانهٔ خود برده رغبت تمام بشیرینی داشت وقتی چند خوان شیرینی پیش حضور پرنور نهاده آمد چون
فاتحه خواندند همه اش بجاے خود نگاه داشت مردمان گفتند که مولانا این چه کردید شیرینی فاتحه
حق همه بود گفتند از این شیرینی پاره ندهیم دیگر از بازار خریده کرد و تقسیم نمود حاضرین را عجب آمد
و از فرط عقیدت و محبتش معذور داشتند چون اجل مسمی رسید بروضهٔ رضوان خرامید رضی الله
تعالیٰ عنه خلیفه غلام عبدالقادر و الدنی می نویسند که تحصیلدار در اکبرآباد بجوار خانقاه سکونت داشت
و عقیدتش از آن پیدا شد که در خانه خلل آسیب پدید آمد و بتصرف حضرت الٰهی رفع گردید چون دهلی
منصب اسسٹنٹ پرمٹ یافت خواستگار بیعت شد لیکن حضرت الٰهی آنوقت بیعت را مصلحت قبول
نفرمودند و گاه رخصت اینقدر بر لفظ مبارک رفت ؎ دست پیر از غائبان کوتاه نیست + دام

بزیارت درگاه حضرت دہلی نمودند از تحصیلدار منقول ست که مرا در مجالس آن عتبات عالیه قبل از
حصول بیعت ہمچنان کیفیت روی میداد که ارباب سلوک و طریقت را و بمقام خورجه بپایه تحصیلداری رسید
بعد از ان که داخل سلسله شده اند و در انزمان که حضرت الٰہی قدس سره العزیز بزیارت خواجه قطب الاقطاب
قدس الله سره العزیز عزیمت دہلی فرمودند در مقام خورجه خانه تحصیلدار نزول نمودند ہمدران جا خورشید علی
کوتوال بلندشہر و شیخ محمد اعظم ناظر کلکٹری و شیخ رحیم الدین جمعدار و دیگر مردم داخل سلسله عالیه
گشتند انتہی ـ راقم حروف نیز مولوی احمد حسین را در اکبرآباد بخانقاه شریف دیده است ادب و
اہلیت عقیدت و محبت او با حضور پرنور ہمچنان یافت که یاران قدیمش ذکر کرده اند بنده در انوقت
حاضر بودم که از پیشگاه خدمت حضور پرنور رخصت گرفته روان شدند درین اثنا بار بار در عقب می نگریستند
و با ہر یکے از یاران التجا میکردند که مرا بیاد حضور پرنور خواہم که آورده باشید و سلب حواس از بشره
آن محب صادق می نمود رحمه الله تعالی

مقبول صاحب صدق و صفا مستغرق گریه و بکا دلداده محبت واسطة العقد عقیدت واقف رموز
آگاہی مورد الطاف حضرت الٰہی یار معظم منشی محمد اعظم سلمه الله تعالی از قدیم یاران طریق اند
در اکبرآباد در ۱۲۹۶ء بواسطه یکجائی مولوی احمد حسین و شیخ منصب علی بار در مجلس عالی یافته
در ۱۳۰۵ء که حضور پرنور را گذر در بلندشہر مسکن شان افتاد شرط مہمانداری بجا آوردند و در حلقه ارادت
آمدند و ہمواره در ایام تعطیل آخر سال انگریزی حاضری اکبرآباد وظیفه شان بود چنانکه در فرمانی بانزد این
مطلے است بندگان حضور و تا آخر زمان که از بانس بریلی علیگڈه واپس تشریف آوردند از انجا بدیدن
آن یار طریق متوجه میرٹھ شدند و باره دوم مہمان آنعزیز گشتند و بمرض الموت که تعطیل سالانه رسید
حسب عادت حاضر خدمت گردیدند حکم زیارت حضرت خواجه غریب نواز قدس الله سره ارزانی داشتند
و آداب و مناسک آن روضه مقدسه تعلیم کرده با خواجه محمد وزیر سلمه الله تعالی رخصت فرمودند
بعد احراز این دولت عظمی که آگره حاضر شدند تا منشی محمد خلیل فرزند سعید آن یار وفادار را یاد کرده
و فرمودند که او را بحضرت خواجه غریب نواز قدس الله سره العزیز سپرده ایم اگر خدا تعالی خواست
از عمر و اقتدار تمتع خواهند یافت منشی محمد اعظم که این حکایت کردند میفرمایند که خود مرخص شده
بمیرٹھ باز آمدم و منشی محمد خلیل را بخدمت علیا روانه کردم که بعد حصول قدمبوس واپس آمدند بعد
چندی از اکبرآباد نوشته آمد که حضرت با عظمت متوجه عالم معنی شدند انا لله و انا الیه راجعون انتہی
گوہر دریاے نجابت یادگار خاندان ولایت جرعه کش جام سرمدی خلیفه غلام عبد القادر الدنی ناہدی

نبیره حضرت مخدوم فخرالدین شاه زاهد شاه ولایت میرٹهی سلمه الله تعالی چنانکه نبشته اند بوساطت
مولوی احمد حسین و شیخ منصب علی دولت قدمبوس حضرت الٰهی دریافتند روزی که چند نقش عقیدت
درست نداشتند روزی بعالم رویا دیدند که دریای عظیم بر سر طغیانست و از مردم بعضی آب از ان
دریا می خورند و بعضی ماهی خورد و بعضی بزرگ میگیرند دران حال خود را دام بدوش یافتند و با مردم
گفتند که طالب ماهی کلان هستم و سبقت بر آنها نموده اندرون دریا ماهیان بزرگ بدام آوردند
چون تعبیر این خواب از زبان فیض ترجمان حضرت الٰهی قدس سره العزیز شنودند عقیدت راسخ شد
باآنکه از پیشتر نسبت بسلسله چشتیه داشتند بنظر استفاده در سلسله عالیه قادریه شرف طلب بر دست
حضرت الٰهی و مولائی قدس سره العزیز حاصل نمودند و بمقاصد دلی فائز گشتند حضرت الٰهی و مولائی
قدس الله سره اجازت بیعت بهردو سلسله عالیه ارزانی داشتند و هر انگاه که طواف کعبه مکرمه و زیارت
مدینه طیبه در عالم رویا نصیب می شد در تعبیر آن خواب دولت قدمبوس حضرت الٰهی قدس سره العزیز
میسر می آمد و یکبار در ترکیب عقد انامل بدعاء حزب ابحر درمانده بودند بالقاء فیض اتمام حل مشکل شد
و بارها در عالم رویا تلقین یافتند حضرت خلیفه معامله ابتلاء مولانا بدر الحسن رضی الله عنه و واقعه
محفل سید امیر علی شاه مرحوم و وزیدن باد صرصر که سابق مذکور شده اند هر دو را از عالم خوارق عادات
رقم نموده و در مدح سر حلقه یاران شیخ منصب علی رضی الله عنه حکایتی در ارادت آوردن منکری
نگاشته ذات حضرت خلیفه مغتنم است الله تعالی سلامتش دارد

پیر باطن و ظاهر طریق سلوک را ماهر سر تاب از دنیا پای بند بقضای مولی رند پاکباز دست افشان
از ثمره و آزاد از هر پست و بلند خواجه وزیر علاقه بند اکبرآبادی عمرش بصد سالگی رسیده از چهل سال
بخدمت با عظمت آرمیده وارسته مزاج در ابتدا بود چون پنجه سال برآمد میل بطائفه فقرا نمود
اما هر یکی فرو نمی آورد و سوالی چند داشت که مدار عقیدت بر جوابش بود شیخ حسین شمشیر ساز
رهنمونی کرد و در حضرت الٰهی روی نیاز آورد و کام دل یافت و بیعت نمود و بعد از ان صحبت یافت
و اذکار و اشغال را تلقی کرد تا آنکه صاحب اجازت گردید و مردم را جانب حق داعی گشت خواجه را مقولات است
هرگاه که یاد میکنم حضرت با کرامت را او می یابم و من هر شب بر دستنی خود می خوابم - یاران خواجه را عزیز
دارند و حضرت الٰهی را قدس سره العزیز التفات تمام بسوی خواجه بود اکنون خواجه را معمولی است
که در شب دهم ربیع اول بعرس شریف چاه شیرین سبیل میکند و خلقی انبوه از ان سیراب میگردند
برکت در عمرش باد

گوہر درج عقیدت اختر برج محبت سرمست بادۂ ذوق سرامد اصحاب شوق مورد عنایات حضرت الٰہی جامع رموز طریقت و آگاہی مقبول بارگاہ صمد شاہ عنایت احمد سلمہ اللہ تعالے مولدش لوباوان ضلع گونڈہ از مضافات صوبہ اودہ است عم بزرگوارش شیخ امام بخش در اکبرآباد پیشہ وکالت بعہد دیوانی داشت و در سیوہ کٹرہ مقیم بود بوجہ قرب سکن در بارگاہ حضرت الٰہی قربت پیدا کرد و حاضر حضور می بود روزی درخواہ بیعت کرد چون شیخ معمر بود بلفظ مبارک رفت کہ شما صحبت فقرا بدانستہ اید و گرم و سرد روزگار آزمودہ از ما چہ دیدہ اید کہ میل بہ بیعت دارید شیخ گفت کہ آری لیکن اینچنین نفاست و استغنا در طبیعت ہیچ یکے ندیدہ ام از نیست کہ بیعت میکنم خدمت حضور قدس سرہ با این سخن سادہ خوش آمد دست بہ بیعت داد و تلقین فرمود یاد دارم کہ چون اجلش فرا رسید روز جمعہ بود حسب عادت در مسجد نماز آدینہ گذارد و باز آمد چون نماز دیگر رسید بنماز پرداخت و در سجدہ جان بجان آفرین سپرد رضی اللہ عنہ راقم حروف دیدہ است صورت بزرگانہ و وضع قدیمانہ داشت در ظل عاطفت این بزرگ صوری و معنوی شاہ عنایت احمد سلمہ اللہ تعالے تربیت می یافت و چون صغیر السن بود بتعلیم علم ظاہری می پرداخت درین میان با عم بزرگوار خود آمد رفت خانقاہ گرفت و منظور نظر حضرت با عظمت گردید و یک ماہ بعد از بیعت عم خود مشرف بہ بیعت گشت حضرت مولائی را نظر خاص با او بود در ابتداء صحت تعلیم بکار او پرداختند در لوباوان خانہ اش زیارت موی شریف ست بنام آن موضع لوباوان درگاہ شہرت یافتہ حضرت الٰہی قدس سرہ العزیز در سفر شرقی چندی مہمان او بودہ اند و زیارت موی شریف فرمودہ برکات موفور ارزانی داشتہ اند و ہم حضرت با برکت اوشان را اجازت بیعت بخشیدہ کنون صاحب سجادہ آن درگاہ ذات حمیدہ صفات اوشان است و مردم آن دیار ببرکت انفاس او استفادہ کنند اللہ تعالے بعمر طبعی رساند و ترقی مراتب نصیب ورگارش کردہ اند

سیاح فیافی شوق شہرۂ شہرستان ذوق جاذب قلوب خاص و عام طالب مرضات انام واقف منازل سوز و ساز حافظ محمد جان زنگار ساز سلمہ اللہ تعالے در عنفوان شباب مشرب رندانہ داشت چون طالعش یار بود برہنمونی خال بزرگوارش شیخ محمد جعفر شرف بیعت مولائی قدس اللہ سرہ العزیز یافت و در یک سالی بقول خویش حفظ قرآن نمودہ تشریف حفاظ بر قامت خود یافت در اوائل شوق میلاد خوانی در دماغش پیچید پایان طریق در خانقاہ شریف مشغول ذکر بودندے و حافظ مادر اکثر اوقات بلاد شرقی و غربی سیما بماہ ربیع الاول سفر کردے کہ الی الآن معمول و معتاد ست بسکہ حنجرۂ مناسب و الحان خوش از واہب بے منت عطا شدہ و طرز خواندگی میلاد شریف دلکش افتادہ

چنانکه گویند از مولانا غلام امام شهید یادگرفته خلقی در مجلس او هجوم آوردندی و دلها اسیر ادای او گشتی
چون حافظ خوش الحان و خواننده میلاد حبیب رحمن بود صلی الله علیه وآله وسلم سمعتا از دل از دست
رفتی لاجرم مردم هر شهر و دیار رجوع آوردند و دست به بیعت دادند حضرت الکلمی قدس سره العزیز مسکره
بودند عاقبة الامر چون مدتے برین برامد یاران بشفاعت برخاستند حضور پرنور نیز اجازت بیعت
ارزانی داشتند و یکباره مجلس میلاد شریف را حکم ترتیب دادند و بوجود باجود خود زینت افزودند
از حافظ ما روایت ست که بست سال ست مرا اجازت بیعت ست و نیز از در هزار مردم بحلقه بیعت
درآمدند و نیز مرویست که یکبار اجازت رفتن بگوالیار شد وقتیکه بست و هفت روز درانمقام بربن
گذشت مرا کیفیتے پیدا شد که دران حالت بدان غایت خندیدم و گریستم که در مدت العمر هیچگاه خنده
و گریه نکردم و تاثیر متعدی بود هر که خندان دید خندان شد و هر که گریان دید بگریه درامد۔ انتهی۔ پنج
سال ست که حضرت الکلمی و مولائی قدس الله سره العزیز متوجه عالم معنی شدند امسال حافظ موصوف را
شریک عرس شریف دیدم و بدیدار خجسته اش مسرت اندوختم برکت در عمرش باد

صاحب ایمان و یقین متشبث دین متین معتقد خاص و مقبول حضرت الکلمی جرعه کش جام وحدت
و آگاهی محو رضاے حضور مرشد و هادے احمد علی خان بهادر اکبرآبادے ادخله الله
بحبوحة جنانه درزنا و یکدش بود بیرون شهر مسکن داشت که نام او بباغ فرزانه بود بعد از انکه بشرف
اسلام و بیعت حضور قدس الله سره مشرف شد هرچند اهل ملت قدیم بخودش خواندند و اطماع بلیغ
در کارش کردند از جاده مستقیم خود برنگشت و بر مال و دولت دنیاوی پشت پاے خود زد روزانه شامگاه
حاضر خانقاه بودی و با همه شهر یاین رخصت یافته بخانه معاودت نمودی با آنکه چندمیل درمیان
بُعد مسافت بود حضرت الکلمی قدس سره العزیز را وقت خوش می بود خطاب به احمد علیخان بهادر
فرمودندی و این مخاطبت با تبسم شیرین بغایت نیکو و مستحسن نمودی حضرت مولائی گاه گاه
بیت الحزن آن ستوده منش سا بقدم همایون افتخار می بخشیدند و درانمقام بعضی از سیمیان
بزیارت می آمدند و از هر دوی سخن میراندند مردی مرتاض قناعت کیش و فاشعار بود و صاحب کیفیت
بارها در سماع حظ برداشتے و وجد صحیح او دریافتی عزیز یاران بود و خوشخوی مهربان در سال ۱۳۰۰ هجری
رحلت نمود رضی الله تعالی عنه

واثق الاعتقاد والمحبة مرزا وزیر بیگ علاقه بند اکبرآبادی سلمه الله تعالی در ریعان شباب آواز خوش
داشت بعضے از سول و ٹھمری خوب میخواند حضرت الکلمی را بدان رغبت بود و ذوق نیکو نصیب او ست

من غیر از کیفیت مسرت دیگر از و کمتر دیدیم همواره با یاران مشغول ذکر مانده خدمت بندگان حضور قدس الله سره نصب العین او فی الجمله مقبول بارگاه حضرت اللهی قدس الله سره است مرا بدیدار او وقت خوش میشود

برکت در عمر و قبولیتش روز افزون باد

محب متانت پیوند شیخ غلام محی الدین علاقه بند اکبر آبادی مرید نیکو سیرت صاحب ذوق بود خدمت پخت چاے و طعام خانقاه شریف تعلق با و داشت تمیز و سلیقه در کار او نمودار بود حضرت اللهی قدس سره العزیز را نظر التفات بروزگارش بود پیوسته حاضر خدمت و شریک کار و بار خانقاه ماند

سالی چند شد که ازین عالم فانی درگذشت غفر الله له۔

دستار بند خواجه بکر شیخ محمد جعفر علاقه بند اکبر آبادی مرید حضرت باعظمت بود مردے باوضع مردم آمیز گاه بودی که حضرت اللهی قدس سره العزیز با او طیبت فرمودندی او در هر جلسه خود را شریک میداشت لاجرم یاران طریق را نیز با او سرخوش بود وقتی یاران خانقاه گفتندش شیخ محمد جعفر ما دیگران چای نمکین مگر خداتعالے فرزندت نصیب کند و با او شرط کردند که بحضور پرنور اطلاع نکند آن یار قبول کرد در خانقاه بحویلی زیرین این تقریب توار یافت جمله سامان مهیا کرد و چاے برسم معهود پخته شد بعضی از یاران این ماجرا بعرض حضور پرنور رسانیدند دران شب قبل از معمول رخصت خواستند پذیرائی یافت جمله یاران بحویلی جمع آمدند دور چاے جاری شد راقم این حروف شریک این صحبت بود چون از چاے نوشیدن فراغ یافتند همگنان دست بدعا برداشتند که فرزند نصیب محمد جعفر شود لطف آن صحبت نتوانم که برگذارم پس از همدیگر رخصت شدند و خانه ها رفتند روز دیگر بوقت معهود یاران حاضر خدمت شدند حضرت اللهی و مولائی قدس الله سره لشیخ محمد جعفر غفر له فرمودند که شب در حویلی خانقاه چه تقریب بود حالتی که بر شیخ محمد جعفر رفت در بیان راست نیاید یاران مجلس اگرچه ساکت بودند اما نفس در سینه شان نمی گنجید شیخ قصه خود بازگفت و سعذرتها خواست حضور پرنور تبسم فرمودند

حق تعالی آن عزیز را بیامرزد

پاک اعتقاد نیک نهاد سید وزیر علی ساکن اکبرآباد سلمه الله تعالے از نبی حضرت بابرکت را در خواب دید و باڈاکٹر امام الدین که مرید صاحب عقیدت دارا و دست شرف حضوری یافت و بسفارش مولوی یعقوب خان داخل سلسله گردید و ملازم خدمت ماند چون حضرت باعظمت را مرض الموت دریافت پیش طبیب مراودت می نمود بعد از ان شریک غسل و تدفین شده سعادت دارین یافت۔

خلف دودمان سیادت سرآمد اهل رشادت صاحب دانش و تمیز عقیدت سرشار محبت خیر مقبول

بارگاه یزدان سید اکبر زمان اکبرآبادی سلمه الله تعالی در زمان غدر بعلت بغاوت در جزیره اندمان
مدتی دراز گذرانید ازان بعد که میعاد معین سپری شد بوطن مالوف بازگشت و بخدمت حضرت اللّهی
قدس سره العزیز درپیوست چندی صحبت یافت و مورد الطاف و منظور نظر گردید ازانجا که کاروبار
تجارت در ممالک شرقیه بحالت جلا وطنی پیدا کرده بود اکثرے از اوقات همانجا میگذراند و بعد ازو [illegible]
برنای صاحب رشد و صلاح دلدادهٔ اصواب و فلاح موتمن ارادت ولی سید عبدالعلی اکبرآبادی سلمه الله تعالی
از ایام خوردی با پدر خو گرفته حضوری شد بعد از حلمش بحلقه ارادت در آمد و حاضرباش روزانه گردید
در اکثری از اسفار بر رکاب سعادت مانده آواز خوش و حنجره موزون دارد بنابرآن غزلهای نیکو چه در سفر و چه در حضر
بحضور پرنور میخواند درجه قبولیت بحضرت باعظمت داشت و همواره بخدمت کمربسته می بود در آن سال
که حضرت اللّهی و مولائی قدس سره العزیز توجه بسفر شرقی فرمودند این عزیز نیز همراه بود و بمقام هردوئی که
بندگان عالی مقام مسکن این مسکین را شرف افتخار بخشیدند غزلهای روان آسامی گفت و حاضران را
حظ عظیم رسید ادبی تکلف درانوقت مجالس مان گذشته بیاد می آمد با وصف قلت استعداد کلام
موزون بر می آرد و با جامع این اوراق مانوس بر قدر که از گفته من یافت در بیاضی با خود دارد و در
دادنش ضنت میکند و دریک غزلی که این بیت در ایام سفر شرقی بحضور پرنور فرستادم خیلی محظوظ و
مفتخر شد ــه الا عبد العلی یار طریقم + بگو باری که دیگر خواهی آمد + خدایش خوش دارد و پیش حضرت
اللّهی قدس سره العزیز خود را نگاه میداشت بعد ازانکه حضرت باعظمت در نهانخانه قرب وصال
آسودند باطنش سمت ظهور یافت و اکنون در مجلس سماع کیفیتش متجاوز از حد است با جامع این اوراق
و جمیع احوال یاران از زبان سیدی میر تراب علی سلمه الله هم آهنگ شد و از میرٹھ بسی از قطعات و
و تواریخ خاتمه این کتاب مستطاب فرستاد خدایش در عمر و سعادت ترقی بخشد

خاکپای یاران طریقت پس مانده کاروان دولت خدمت گذار جواهر غیبی ابوالحسن بن محمد حسن فریدآبادی
غفر الله ذنوبه و ستر الله عیوبه در حضرت دهلی از علوم رسمی پرداخته بخاک پاک اکبرآباد افتادم و سبد این
جنبش مشیت ازلی بود که بصورت تعلق بمدرسه سرکار انگریزی پرورش کرده و بشرف ارادت و بیعت ظل الهی
حضرت باعظمت اللّهی قدس الله سره العزیز درپیوست الحمد لله علی ذلک و ازان نفس بکسب معاش میرایدم
و شبان در خدمت پیر دستگیر خود میگذرانیدم مدت ده سال بیش همین نسق گذشت بعد ازان در اضلاع
ملک اوده بسر برده اکنون بوظیفه نشستن و تعلق به نولکشور پریس انفاس باقی مانده را می شمرم می توانم گفت
که مرا با یاران طریق جز این نسبتی نیست که در سلک این طائفه علیا منسلک هستم حضرت باعظمت اللّهی

قدس سرہ العزیز در مظاہر و مجالی و عیان یک آیت الٰہی بودند کامل و مکمل و رہنمای حق و استاد طریقت
و ازینست که تربیت یافتگان این بارگاه عالم پناه صاحب احوال و مقامات بوده و بمرتبه ہدایت و ارشاد
رسیده اند و شهادت این معنی از سوانح و آثار این تذکره پیداست اما ہر یکے را نصیبے و قسمتی ازلی ست که دیگری را
بآن شرکت نیست و بدانم از یاران گذشته که بسی ازین طائفه سفر عالم معنی نموده در خلوتخانه بقا آرمیده اند
چه قدر معاملات و اسرار ناگفته با خود برده اند و آنچه از قلیل افراد موجود اند دم ازان کشیده اند
و فی الواقع لب باظهار آن کشودن کشف عورات نمودن ست و ازینست که درین تذکره راقم
ازان مهر سکوت بر دہان مانده اما ازین واقعه نتوان تصور کرد که آنچه از احوال و معاملات درینجا
مذکور شد ورای آن بر منصه شهود نیامده باشد حاشا و کلا یکی از یاران طریق که ہمدم و ہمسر بوده
گوید که در انوقت که در ظل ہمایون پرورش می یافتم بمشغولیها سر فرو برده حالتی داشتم که قبل ازانکه یکے
از در در آید شمالش بخاطرم می گذشت و با آنکه ریاضتی مزید نبود شبی در خواب بودم که این بیت
از مثنوی مولانا روم بر زبانم جاری شد و ذوق مرا در گرفت گریه در من افتاد و اشک از دیده جوش زنان
میرفت تا آنکه چشم من باز شد و اثر آن ہنوز در دل باقی ست ع غرق عشقی ام که غرق ست اندرین
عشقهای اولین و آخرین * دیگر یک روزی بمکان شیخ بنده علی مختار که از یاران ممتاز بود صلای
سماع در دادند و یاران طریق گرد آمده گوینده این غزل میگفت ع لائے اس بت کو التجا کرکے
کفر توڑا خدا خدا کرکے * ذوق غلبه کرده در حالت وجد این بیت وارد شد ع نرگس مست نگہبانی
رہی * جب چمن میں چلے حیا کرکے * خواننده آن بیت بر داشت و حظ وافر ربود * دیگر بیست و هفتم
ماه ربیع اول ۱۳۰۸ ہجری بخواب بودم این بیت وارد گشت و بر زبان جاری گردید ع در ازل چون قدح
ظهور ربا و او ہر دو نگاشت * سجده ما بر زمین و سجده او بر عرش داشت * و ذوق تمام مرا دریافته بود
که چشم باز شد و این بیت بیاد ماند و وقتی در خواب این مصراع بر زبان میرفت و ذوقها [illegible]
میراندم تا آنکه بیدار شدم و اشک ہمچنان از چشم جاری بود ع در آمد از کجا غارتگر دل * دیگر شبی
بخواب بودم بیرون شهر که جامی سپید از بالا فرود آمد معلق و آن پر از شیر سرد شیرین و خوشبو بود
آنرا نوشیدم اندکے ازان باقی بود که یکے از برادران خود حوالت نمودم ہرگز آن ذائقه را فراموش
نکنم * دیگر یکبار خود را بحرم محترم مکه معظمه یافتم بصورت مسجدی و در صحن آن مسجد نماز بگزاردم و
بحالت سجود آن ذوق پیدا شد و گریه تمام استیلا یافت و بار دیگر در خواب حاضر حرم کعبه [illegible] شدم
ہر طرف میرفتم و نظاره میکردم چون بر لب زمزم آمدم چیزے دیدم که ہیچ گاه نشنیده بودم مرا بایک

حضرت حاجی غفر الله له موانست بود این فقره بر خواندم او تصدیق کرد که همچنانست - دیگر یک شبی بر جهاز
سوار مکه معظمه رسیدیم و از جهاز فرود آمدم چند قطعات مکتوب از طرف مادر و دیگر عزیزان آنجا یافتم و
خواندم از انجمله آنچه بیاد ماند بحضور پر نور نوشته روان کردم تعبیرش که بقلم همایون آمده اینست ---
بسم الله الرحمن الرحیم دولت دارین غلامی کناد خیریت نامه رسید مشعر بر واردات عظیم پس فضل و احسان
حضرت خداوندی را یاد کردم و در آن حال آنچه بر من گذشت گذشت زبان و قلم در بیان آن محض بیکار است
اکنون آنچه بخاطر فقیر میرسد مختصر میگوییم که خواب شما در روز جمعه بعد زوال وارداتی است بس عظیم و این
واردات در صورت خواب در ظاهر هم منزلتی عالی دارد چه ظاهر است که اینچنین سعادت عظمی و عطیه کبری
نصیب هر کس نیست الا ما شاء الله تعالی و در این اخبار غیبی و اسرار لاریبی است شما هم درین فکر کنید
و من هم مختصر میگوییم که مراد از کعبه دل باشد و رسیدن بآن مراد از قرب حق تعالی و نشستن در آن مراد
از مرتبه تمکین و مراد از پیش شدن صحائف از ارباب وطن انکشاف حقائق و مراد از وطن وطن اصلی یعنی
حقیقة الحقائق و مراد از این قول که از مفارقت شما هیچ ملالتی نیست بلکه نهایت خوش هستم که شما سفر کعبه
کردید مبارکباد آنست یعنی مفارقت شما از مادر که اصل است چند روزه بود اکنون که بکعبه یعنی بمقام دل
رسیدید مبارکباد غرضکه این مبارکباد و فقرات تهنیت از مادر که مهلت بشارتی است از حق تعالی
که اصل همه کائنات است و ظاهر این وعده ایست واثق و بشارتی است باصل خود رسیدن فقط والله تعالی
راست آر . و انتهی - دیگر شبی از شبهای عشره محرم محترم در خواب این لفظ بر زبانم جاری شد که مجھے نفرت ہے
اور بہت نفرت ہے فلانے صحابہ یعنی معاویہ سے حیرتم زد که این نه لفظ من است و نه گاهی لب آشنای
اینچنین حرف گشته که ناگاه بر دلم ریختند که جناب امیر المومنین حضرت علی مرتضی بودند کرم الله وجهه
قائل این قول بودند چون بیدار شدم ازین معامله جز این نه بر داشتم که امیر معاویه از صحابه بودند و حضرت
شاه ولایت امیر المومنین علی مرتضی کرم الله وجهه را نفرت کلی بوده است - دیگر یک شبی بخواب دیدم
که بحر بسیط زخار ناپیدا کنار رو در قعر آن دریا یافتم که من و چند یاران دیگر بجماعت مشغول نماز هستیم و
حضور پر نور حضرت اللهی قدس الله سره العزیز امام آن جماعت هستند - و شبی از شبها در عالم رویا خود را
در یک باغی یافتم که بغایت سر سبز و شاداب بود و من در میان آن باغ خرامان میرفتم و خود بودم آنچه بودم
انتهی آمدم بر اینکه از یاران من ببرکت تعلیم و تربیت حضرت با عظمت اللهی قدس الله سره العزیز هر یکی صاحب وقت
و صاحب دولت بوده اند و اینهمه نه از عصبیت و عقیدت باشد بلکه در واقع و حقیقت بوده است - شبی در
خدمت حضرت اللهی قدس الله سره با جماعه یاران حاضر بودم حقائق و معارف بر زبان مبارک میرفتند

ناگہان نعرۂ بیخود از من برآمد چنانکه تا بجائے رسید که برادر بزرگ شیخ منصب علی رحمة الله علیه که بالاے
کمره خود بودند چون مجلس برخاست بعضے خانها رفتند و من و دیگر بعضے با شیخ محتشم صحبت کردم یکی از ہمیان
گفت که درین صحبت خاص نعره بایدنا که سرزد فرمودند که از منصب علی ثانی این قول مرا موجب افتخار
است و مباہات شیخ منصب علی معظم یاران و سر حلقه حاضران بوده اند شبی از خدمت حضرت الٰہی
قدس سره العزیز رخصت یافته روان شدیم مولانا عبد الحسن رحمة الله علیه فرمودند که بیائید تا شیخ منصب علی
را به بینیم شب زیاد رفته بود و مرا بدایت در حاضری بود از زبانم بے اختیار برآمد که آیا شیخ منصب علی مرشد
ہستند مولانا فرمودند که بلے شیخ منصب علی مرشد خورد ہستند من از گفته خود پشیمان شدم و با مولانا
شریک صحبت گردیدیم سرگروہی یاران او را مسلم بود با ہمه رفق و مدارا ورزیدندے و شریک رنج و راحت
گردیدندے ضلع غازیپور با اطراف و حوالی آن پر آوازه از صیت کمال اوست و مردم بیشمار از مائده فیضش
بہره یاب گشته الله تعالی در روضة الفردوس فرشش جای دهاد - بندگان حضور پر نور الٰہی را قدس سره العزیز
آنچه از التفات مبذول این شکسته بود نیارم که دم از بیانش زنم با کم استعدادی و بے ریاضتی بلطف نظر
بر من بود که ادای شکرش را زبان ندارم حیف که آن صورت از نظر نہان شد و آن صحبت و ساعت ہم
از دست رفت آه از آن صحبت گذشته و یاران رفته که یکے بعد دیگرے ہمچو دانہاے مروارید که رشته
نظامش از ہم گسسته باشد از ہم گر جدا شدند و آن کاروان با کاروان سالار ازین آشوبگاه کوس
رحلت زده بمنزل مقصود و مقام راحت بیاسودند چون آنہمه یاران ہمدم و ہم قدم حضرت باعظمت الٰہی
بودند قدس الله اسرارہم ظن من آنست که در آن عالم برمثل این عالم صحبت ہم داشته محظوظ بوده باشند
و بمناسبت روحانی وصول یکے با دیگرے میسر آمده شبی بعد از وصال حضرت الٰہی و مولائے
قدس الله سره العزیز در عالم رویا دیدم که سرابستانے ہست که مردم انبوه حوالی آن گرد آمده اما احدے را
در آن بار نیست من بیجا با اندرون رفتم حضور پر نور و حضرات مخدره را در صحن خانه جلوه افروز یافتم
ہمین که فرا رفتم حضرت باعظمت قدس الله سره العزیز مرا بسینه خود آمیختند بشفقتی تمام که پدر را با پسر باشد
چون از آن معانقه جدا شدم حضرات مخدره سلمه الله تعالی در کنارم گرفتند با مہری و الفتی که مادر را
با فرزند بود چشمم باز شد و قلق آن ہنوز در دل دارم در خبر است که کما تعیشون تموتون و کما تموتون
تبعثون صاحب ترجمه عوارف در فصل دہم آداب تقیدات نفس آورده که وقتی امیر المؤمنین علی
رضی الله عنه امیر المؤمنین عمر را رضی الله عنه گفت ان اردت ان تلقی صاحبک فرقع
قمیصک و قصر الملک و کل دون الشبع و در مشکوة المصابیح باب مناقب حضرت ابی بکر و عمر

رضی الله عنهما از صحیحین آورده وعن ابن عباس قال انی لواقف فی یوم فدعوا الله لعمر وقد وضع علی سریره اذا رجل من خلفی قد وضع مرفقه علی منکبی یقول یرحمک الله انی لارجو ان یجعلک الله مع صاحبیک لانی کثیرا ما کنت اسمع رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول کنت وابوبکر وعمر وفعلت وابوبکر وعمر وانطلقت وابوبکر وعمر ودخلت انا وابوبکر وعمر وخرجت وابوبکر وعمر فالتفت فاذا علی ابن ابی طالب متفق علیه - اکنون تنی چند از یاران قدیم باقی هستند که دیدار شان بس غنیمت ست ویادگار آن صحبت عزیز اند خدای شان سلامت دارد واز لطف الٰهی کریم نامتناهی حق عزوجل امید دارم که بعد رهائی ازین تعین شریک صحبت دران عالم شوم ومراد حلقه یاران من جا دهند ودیده نادیده را از جمال باکمال حضرت الالٰهی قدس الله سره العزیز منور گردانند -

قال عزوجل وتعالی انا عند ظن عبدی بی فلیظن بی ما یشاء - ای مخفی بے غائله ریب ست که حضرت باعظمت الالٰهی مولائی را رضی الله عنه وعنا با این غلام التفات خاص بود ولطفها فرمودندی ومراعات نمودندی یاد دارم که شبی از شبها ساعت ده حسب معهود با یاران از خدمت مرخص شدم وقتیکه از بالا فرود آمدم خادم خاص از بالا آوازم داد باز گشتم ومشرف بحضور می شدم وبادب نشستم فرمودند که بنگرید این بیت را گوینده چه نیکو گفته است وآن این بود

ماندهام از یار دور وزندهام + زین گنه تا زندهام شرمندهام + آه آن بیت را اکنون مصداق بودهام حیف که هیچ یکی را از یاران توفیق جمع ملفوظات ومکتوبات وشمائل نصیب نشد ورنه امروز یک دفتری از هدایت وارشاد پیش ما می بود فرامینی چند که با خود دارم بعضی از آن نقل کنم

بسم الله الرحمن الرحیم دولت ابدی وسعادت سرمدی نصیب باد نامهٔ خیریت مشحون پیرامون مسرت گردانید الحمد لله علی ذلک در تعبیر مختصر می گویم - از آبی که در راه بود بر سفینه نشسته مع الخیر بگذشتم یعنی درگشتی بساحل رسیدیم واز گرداب بلا انجات یافتم واز تفرقه بواسطه سفینه یعنی مرشد بمرتبه جمع رسیدیم وجمع مشاهده حق ست بی خلق وباز از انسو باین طرف آمدم یعنی بمقام جمع الجمع رسیدم وجمع الجمع شهود خلق ست قائم بحق واین بقا بالله ست این مقام را فرق بعد الجمع وفرق ثانی وصحو بعد المحو گویند ازین اعلی تر مقام کامل را نیست وشراب خوردم یعنی بمقام جمع رسیدیم واز قیامگاه طیاره برای رفتن بمسکن مالوف خود شده ام یعنی از برکات صحبت پیر طریقت مستعد تجلی حق شده ام وآن وقت دل را فارغ از غم ومملو شادمانی یافتم یعنی از عنایت وهدایت پیر طریقت

١٠

از غم هستی همه فارغ شدم و مملو شادمانی یافتم یعنی کامیاب شدم و هنگام رخصت نماز در مسجد گذاردم
یعنی از دنیا ایمان بسلامت بردم و مشاهده حق درین عالم نمودم و بزرگی دستار بر سرم نهاد یعنی پیر طریقت
اجازت هدایت خلق الی الحق عطا فرمود و عزیز دیگر تسبیح بدستار گذاشت یعنی اجازت هدایت
بحضرت خداوندی مقبول شد و فرمان سبحان الله گفتن رسید یعنی شکر این نعمت بحضرت خداوندی
بجا آر و ستنزه شو یعنی رجوع به تنزیه کن و خلق را هدایت بسوی حق نما اینست مجمل یا کیبار شیراز
قدس سره میفرمایند ؎ ای خوش آندم که خراب از می گلگون باشی + بی زر و گنج بصد حشمت
قارون باشی + و این سرمست خمخانهٔ الست چنین می سراید ؎ ای خوش آندم که دمی بیخود و با حق
باشی + بی همه شو که خلاص از غم مطلق باشی + شکر و منت ساقی ازل انچه که در صحبت ما تنبیب باطنی
شما شده برای هدایت خلق کافی ست بزرگی را از درگاه خداوندی فرمان رسید که خلق را بسوی
حق هدایت کن عرض کرد که من خود را لائق هدایت نمی دانم حکم شد که هدایت از تو و عنایت از ما
از ینجاست که حضرت خواجه بهاء الدین نقشبند قدس سره حضرت خواجه یعقوب چرخی را پیش از کمال
اجازت هدایت دادند- انسان تمام از کار نفس خود می ماند اگر دو ساعت برای خداوند خود دهد چه
نقصان بلکه این سعادتی ست عظمی و عطیه ایست کبری و ذلک فضل الله یوتیه من یشاء
والله ذو الفضل العظیم یاد دارید که شما را اجازت هدایت داده ام و اکنون از غیب حکم
تعمیل آن رسید پس در تعمیل آن حتی الامکان قصوری نرود و در مشغولی فتوری و ما علینا الا البلاغ والسلام
بسم الله الرحمن الرحیم نخل مراد تا یوم التناد سرسبز باد- خیریت نامه رسیده خیلی مسرور گردانید خواب بشارت
خبر میدهد از ترقی دارین شما ؎ دولت فقر خدایا بمن ارزانی دار + کین کرامت سبب حشمت و
تمکین من ست + اطلاع حال ظاهر و باطن خود ناگزیر دانند و حال ما اینست که علاوه معذرت دیگر
گاه بیمار می شویم و گاه شفا می یابیم بهرحال شکرگزاریم ؎ مرا گدای تو بودن ز سلطنت خوشتر +
که ذل جور و جفای تو عز و جاه من ست + مگر به تیغ اجل خیمه برکنم ورنه + رمیدن از در دولت
نه رسم و راه من ست + از آن زمان که بر آن آستان نهادم روی + فراز مسند خورشید تکیه گاه من ست +
نه از حیرانی خود شکایت ست و نه از پریشانی یاران حکایت ؎

ارباب حاجتیم و زبان سوال نیست جام جهان نماست ضمیر منیر دوست		در حضرت کریم تمنا چه حاجتست اظهار احتیاج خود اینجا چه حاجتست

از جمیع محبان سلام باشوق تمام خوانند

بسم اللہ الرحمن الرحیم عافیت وجمعیت قرین حال فرخندہ مال باد- خیریت نامہ رسیدہ خیلی مسرور گردید
الحمد للہ علی ذلک- خواب عزیز وارداتی ست کہ خبر میدہد از ترقی دارین ؎ دیدم بخواب خوش کہ
بدستم پیالہ بود + تعبیر رفت کار بدولت حوالہ بود + باید کہ از ذکر غافل نباشند کہ این دولتی ست ابدی
و منزلتی ست سرمدی واللہ المستعان بشرط فرصت از حقائق بلند و معارف ارجمند خبر میدہیم از این رہگذر
خاطر جمع دارید کہ فقیر را از عالم خداوندی از سر وجود و عدم کماہی خبر دادہ اند و این تصدق حضرت
سید عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ وصحابہ وسلم ست ؎

ما از ازل بخانۂ خمار آمدیم — دُردی کشان میکدۂ یار آمدیم
در خلوت عدم می ہستی بجام دوست — کردیم نوش و مست ببازار آمدیم

خرد و کلان سلام و دعا میرسانند خصوصاً سید تراب علی بعد شوق سلام و نیاز عرض میکنند-
بسم اللہ الرحمن الرحیم عنایت ازلی و ہدایت لم یزلی مبذول حال فرخندہ مال باد و دوام آگاہی
بر آن مستزاد- ورود نامہ خیریت آمود باعث مزید نشاط و انبساط گردید الحمد للہ علی ذلک خوابہا
کہ درین روزہا دیدہ نہایت خوب و مناسب حال و مشغولی شماست و نزد فقیر این کمال عنایت وہدایت است
کہ از عالم خداوندی بشما ارزانی داشتند بیانش بسبب ضیق فرصت در معرض التوا است مگر حرفی چند
حوالۂ قلم ؎

ساقی بیار بادہ کہ ماہ صیام رفت — دردہ قدح کہ موسم ناموس و نام رفت
وقتی عزیز رفت بیا تا قضا کنیم — عمرے کہ بی حضور صراحی و جام رفت
مستم کن آنچنانکہ ندانم ز بیخودی — در عرصۂ خیال کہ آمد کدام رفت

مراد از دیدن کعبہ و رسیدن بآن سوائے حصول سعادت و شرافت دارین دیدن مرد کامل است
و رسیدن بخدمت آن و مستفیض شدن از ان یا مشاہدہ حق ست بصورت کعبہ و آیندہ بشارت
از وصول بحق ؎

روزہ یکسو شد و عید آمد و دلہا برخاست — می ز میخانہ بجوش آمد و می باید خواست
نوبت زہد فروشان گرانجان بگذشت — وقت شادی و طرب کردن رندان برخاست

از جمیع محبان سلام شوق خوانند خصوصاً از سید تراب علی
بسم اللہ الرحمن الرحیم ارجمند ازلی سلمہ اللہ تعالے بعد دعاے عافیت دارین واضح باد کہ خیریت نامہ
رسید سابق ازین آنچہ کہ نفس الامر برائے تشفی نوشتہ ام زیادہ ازین چہ نویسم لیکن چہار پنج روز شد

که وقت سحر در فکر اینچنین امور متوجه حضرت خداوندی شدم خود را به کنار دریای عظیم استاده یافتم وآنوقت گریه بر من مستولی ست و هر دو دست را بسوی آسمان کشاده ام و درخواست شفاعت میکنم بحضرت شفیع الاولین والآخرین صلی الله علیه وآله وصحابه وسلم که از آسمان دو دست پیدا شد و هر دو دست مرا گرفت من تنها را ندیدم لیکن دانستم که این خداوند من ست که دستگیر من شده است چون ازین واردات افاقه شد حالی بر من طاری شد که خارج از بیان ست و هر وقت که این عنایت و فضل خداوندم یاد می آید حال دگر پیدا می شود انهمارش موقوف بر وقت ست اینقدر بس ست که ازینجا حال ما و وابستگان ما قیاس باید کرد والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم سعادت ابدی و دولت سرمدی نصیب باد - نهفته مباد که حضرت مولوی معنوی و حضرت احمد جام و حضرت مغربی و حضرت شیخ فریدالدین عطار و حضرت نظامی و حضرت سعدی و حضرت حافظ شیراز و حضرت امیر خسرو دہلوی و حضرت شیخ حسن اعلای سنجرے و حضرت شیخ فخرالدین عراقی و صاحب گلشن راز و دیگر اکابر طریقت در بیان حقائق و معارف شانی عظیم و مرتبه عالی داشتند و هر یکی در عهد دولت خود یگانه عصر بودند و کلام ایشان در حسن و جمال و خوبی و کمال بمرتبه رسیده است که بیانش متجاوز التحریر والتقریر ست و فهم معنی آن بجز اہل کمال متعذر ست که ظاهر آن بعلم آراسته باشد و باطن بمعرفت حق پیراسته لیکن طرز بیان هر یکے علاحده است و در اکثر و در بعضے موافق یکدیگر مگر انداز پاکباز شیراز در الفاظ و معانی رنگے دیگر دارد لهذا حضرت ایشانرا لسان الغیب میگویند و من بدینجهت اول برای شما چند اشعار بطرز حضرت شیراز بقلم آوردم و میخواهم که کلام شما را اول بدین طرز بیاریم بعد ازان باندازه دیگر اکابر و اکنون بملاحظه اشعار شما معلوم شد که بعض اشعار شما مثل حضرت حافظ جلوه میدهد و انشاء الله تعالی بعد چندے در هر شعر شما و حضرت ایشان امتیاز نخواهد ماند و امر اختیارے خواهد شد عرصه یک ماه یا زیاده ازان گذشته که می بینم ما و شما یکجا ایستاده ایم و شما رخسار راست خود را بر رخسار راست من سه بار مالیده و آن رخسار شما پر از موی ست مثل خط نو دمیده بکمال حسن و خوبی الحمد افاقه بخاطرم رسید که طرف راست مقام روح ست و آن مرتبه استقامت ست و طرف چپ مقام قلب و این مرتبه تلوین و قلب ست و از موی شعر تعبیر نمودم حاصل اینکه باطن شما از مرتبه تقلب و تلون گذشته و مناسبت بروح من پیدا کرده فیض میگیرد و زیاده ازین فکر نکردم شما نیز فکر کنید و ازان اطلاع دهید والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم خلاصه سعیدان رشادت آئین و زبده رشیدان سعادت قرین سلمه الله تعالی
بورود نامه خیریت آمود خیلے مسرت بر داشتم حکایت اشتیاق لقا مسرت انتما از تحریر افزون است
و شکایت فراق از تقریر بیرون ؎ دل اگر کام روا از سر طوبی گردد + کی بجز جلوهٔ قدتو تسلی گردد +
اکنون بدریافت رخصت روز هاشم دن ور دمن ست هر چند که کشایش هر عقده موقوف بر وقت است
و ظهور هر وقتی به اراده جناب الهی لیکن تمناء دلی مقتضے آنست که گوهر مراد از گنجینهٔ حضرت خداوندی
زود تر بکنار انتظار آید۔ هنگامے را یاد میکنم که باب معافی بر ما و شما مفتوح بوده مضامین تازه
در آئینه ظهور جلوه می نمود لیکن فلک را پسند نیامد آنرا بگردش داده کار بر هم افتاد انشاء الله المستعان
و علیه الاعتماد و التکلان ؎ من و ساقی بهم سازیم و بنیادش براندازیم + خط شیخ منصب علی
و شیخ عنایت احمد نیز آمده بود هر دو صاحبان را از من دعا نویسند و قبل از ده روز
روانگی خود هم خبر دهند و السلام

عبارت بقلم خاص حضرت الالهی و مولائی قدس سره طری غزلے که بعد ملاحظه واپس آمد۔
چون عرض کردم ؎ غوث اعظم مددے یا شه جیلان مددے + شاه شاهان مددی مرشد پاکان
مددے + بخاطرم رسید که بالفاظ دیگر عرض کنم از قبول آن سرفراز فرمودند و امتیاز بخشیدند کورنش
و تسلیم بتقدیم رسانیدم و عرض کردم ؎ هر عیب که سلطان بپسندد هنر است + عرض زدنیا و
عقبی اقبول حضرت تست + نه ردّ غیر چه باکست گر پسند توام + مگر آفرین بر خوبی استعداد و حسن مناسبت
شما که کشف این سر غیبی بر شما ارزانی داشتند که زبان شما باین الفاظ مترجم شد که این مطلع نهایت
حسین ست و دل مرا بس عزیز ؎ فیض روح القدس ار باز مدد فرماید + دیگران هم بکنند انچه
مسیحا میکرد۔ بے غائله ریب عنایت مرشدان عظام مبذول حال شماست و این سخن از شائبه
کذب و مداهنت پاک۔ هر دو خواب شما بر ترقے دارین دلالت دارند خاطر جمع باید۔
پیر مغان بگوش دلم الخ و شعر دیگر ؎ رائی صواب نیست که از می حذر کنم + بس معنی بلند دارند
مرا از خود می برند این هر دو شعر از واردات من ست از زبان خود میدانم یا از زبان پاکباز شیراز
و زبان شما نیز زبان منست نوشته بفرستند۔

حضرت با عظمت الالهی را قدس سره العزیز رغبت تام جانب کلام منظوم من بود و قدر از حد بیش
میفرمودند چنانکه دران باب نقل مکتوب ایراد می یابد۔ بسم الله الرحمن الرحیم سعید دارین حسن
ازلی سلمه الله تعالےٰ خیریت نامه رسیده خیلے مسرور گردانید اکثر مردم مشتاق نثر شما هستند و منتظر اند

و تقاضا می کنند و من مشتاق نظم شما هستم درین صورت نظر التفات بهر دو جانب باید ـــ

بسم الله الرحمن الرحیم منظور نظر اهل نظر مقبول دل حق منظر سلمه الله القادر المقتدر ـ
دعاء حسن عاقبت و خیریت دنیا و آخرت از فقیر مطالعه نمایند هنوز در انتظار جواب خطی که شعر
احوال لشکر گوالیار بود اتفاق تحریر دیگر نیفتاد و جوابش نیز الی یومنا هذا نرسیده مانعش بجز شادمانی
مباد ـ چهاردهم ربیع الآخر باکبرآباد رسیدم و انوار التهذیب نیز از گوالیار باکبرآباد رسید از
مطالعه آن بسیار مسرور شدم معرف شما کلام شماست حسن ثانی یعنی حسن دهلوی حسن اعلاء سجزی
صاحب فوائد الفواد آنعزیز را امید انم و حسن قبول و لطف سخن از عالم خداوندی نصیب شما
کرده اند بیان حقائق و معارف که موجب ترقی مراتب ظاهری و باطنی شماست از عالم
حقیقة الحقائق مبذول حال شما باد عمر دراز خان که شیفته کلام شما اند نظم و نثر شما نقل کرده اند
و بران موافق حوصله خود خواهند نوشت و در مطبع خواهند داد و انوار التهذیب نیز برای نقل گرفته اند

بسم الله الرحمن الرحیم مقدم سعیدان و مکرم رشیدان سلمه الله الکریم المنان ـ بعد دعاء
خیریت دنیا و آخرت مطالعه نمایند که رقیمه عافیت کام واگردید ـ روزے مجمع کثیر از هر قسم مردمان
بود و گوینده غزلهای فقیر می گفت اگرچه جنس فقیر کم بها بود لیکن پسند خاطر های قدردانان و
سخن سنجان آنرا بهای دیگر بخشید ـ منشی عمر دراز خان که یکے از افسران محکمه ریل هستند بسبب
عقیده خود آن غزلها را بمنت از من گرفتند و موافق عقیده خود نثر بران افزودند و در مطبع
دادند و آن بار چهاپه مطبوعه را جابجا تقسیم کردند و در شهرها روانه نمودند چنانچه مولوی محمد یحیی
صاحب خطی بنام فقیر فرستادند و قطعه در تعریف غزلها و یک تاریخ ـ نقل آن ملفوف هذا است و
درینجا نیز بعضے سخن سنجان نظم و نثر بران می نویسند بعد حصول فرستاده خواهد شد و از بعضی شنیده ام
که میگویند مولوی ابو الحسن صاحب نثر و نظم بران نوشته باشند و یقین داریم که نظم و نثر ایشان فوق
همه خواهد بود لهذا اطلاع میدهیم که آنعزیز نیز موافق لیاقت خود نثری بران نویسند و باید که گاه گاهے
غزل نیز نوشته باشند چنان نشود که آن مضمون غیبی که از عنایت لاریبی بذهن شما رسیده است از یاد رود
و عجیبست جان و دل افزا کلام تمام ست و از اول تا آخر نهایت پسند خاطر فقیر شده و مقبول خاص و عام
گردیده هر که می شنود بی اختیار از زبان او بر می آید که این لسان الغیب ست و کلام حافظ شیراز ـ
حق سبحانه و تعالی در دنیا و دین بمرتبه علیا رساناد آمین و باید که این قطعه و تاریخ ایشان در نثر خود شامل کنند فقط

فرامین که مشتمل بر تلقین و اسرار خاص بودند نقل آن معدوم است اکنون باید چندین از اشعار خود ختم این تذکره می نماید و هو هذا

فی الحمد

حمد آن خلاق اکبر را که ذاتش از ازل ... هست بی شبه و نمون هم در ابد او بی بدل
نی ازل از ابتدای ذات او دارد خبر ... نی ابد را عقدهٔ از انتهایش گشته حل
چه ازل استغفر الله شد در و آن ازل گم ... چه ابد حاشا که گشته اندر و آباد اضل
هست ازل یک نقطهٔ از گردش پرکار او ... هست ابد یک سقطهٔ از چرخ دوار عمل
نقطه گی گردد محیطی گردش پرکار را ... سقطه چون دائر شود بر دور چرخ اندر وحل
شد زمین سکته زده در انتظار او زمین ... آسمان سرگشته اندر جستجویش گشته شل
سفلیان را در هوای دست آهنگ فلک ... علویان بهر لقایش چشم بر واد و جبل
تو چه الله اکبر ذات پاکت بی نشان ... تو کجائی و یکی ای قائم بذات و بی محل
اصطلاح ماست تنزیه و در او ماورا ... ورنه ذات بیچگون پاکست از یکجمله حیل
زانکه با مفهوم و معنی میرسد ادراک عقل ... غیر مفهومی که اسم ذات دارد نی المثل
بسط این اسرار میخواهم الهی چون کنم ... می بر دار خودم را این فی وق توحید بدل
عقل وادراکست آله عالم حکمت کشا ... لیک تحقیق آنکه اندر عالم قدرت عطل
ذات هر شی اصل باشد دیگر اعراضش فروع ... اصل می باشد مقدم چون کرد عش بر ظلل
هیچ ذاتی را از اعیانی کز و عالم پست ... عقدهٔ کنه حقیقت را نکرده عقل حل
فلسفه حیوان ناطق حد انسان گفته اند ... زین معانی ترجمانی بین چه خیزد جز خلل
فلسفی چون کنه ذات خویش نشناسد که چیست ... ذات خلاق جهان را کی بداند آن اضل
آنکه در صنعت نداند بافتن یک بوریا ... کی سزد کو باشد اندر بافت دیبا مشتغل
ما عرفناک ست قول سید ابرار لیک ... من عرف بانفسه هم گفت ما قل و دل
یعرفون مقصود باشد در قرآن یعبدون ... تا ان رجوع اندر تفاسیری که باشد بی منزل
کنت کنزا مخفیا یارب حجاب وحدت ذات ... شوق احببت فگنده آن حجاب آن حجل
حب تو آورد تا گه بحر هستی را بجوش ... تافت خورشید شهود ده نود باعیان من عجل
اشیان آمد میان انگه ز دی صوت الست ... خاسته شور بلی و الوحدة الان ارتحل
گنبد نیلی فلک شد پر صدا از حرف کن ... غلغل چون و چرا افتاده بر کوه و طلل
آسمان تاریک شد تجشید بی از انجم فروغ ... شد زمین لرزان سکون وادی او تا دجل

ز اشتعال

ز امتثال امر تو بخشد سعادت مشتری — بر نفاذ امر تو ریزد نحوست را زحل

از ره حکمت مزاج فصل دی شد منحرف — وز کمال قدرتت طبع بهاران معتدل

داد آدم را ید لطف تو تشریف قبول — یافت طوق لعنت از قهر تو شیطان دغل

در قلوب عارفان بخشیده روح شفا — در دماغ فلسفه آمیختی رنج خلل

مومنت را از ازل در تازگی مانند گل — منکرت را تا ابد پرگندگی مثل جعل

اختر منحوس اعداهست دائم در هبوط — آفتاب طالع احباب در برج حمل

چون تقاضای تعین شد موثر لاجرم — شرک و طغیان را ز اقرار بلی کرده بدل

کفر را از صولت اسلام تو شد سینه شق — شرک را از سطوت توحید تو مأمن اجل

ختم شد بر وی رسالت خاص و آخر زمان — چون شده ختم الوهیت بذاتت در ازل

نقطه گردش نمود و کرد پیدا دائره — آخرش پیوست با اول چه آید زین خلل

کل شی راجع تو ای مسلم در جهان — باز هم انا الیه راجعون نص اجل

آنچه از ناز و مسرت بندگانت را رسید — بی تکلف بی ادب گشتند بیخود بی محل

آن ز سبحانی سراید این انا الحق میزند — بوالعجب اسرارشان پیداست خالی از غلل

قطره قطره از نم تو بحر عمان در کنار — ذره ذره از نمودت مهر تابان در بغل

قطره قطره ذره ذره از وجودت مستفیض
رب انی فی العطش لو لم یکن وابل فطل

ملک الملک زمینی و خداوند سمائی — شه لاهوت و شهنشاه معلای ورائی
تو مقدس تو منزه همه از چون و چرائی — ملکا ذکر تو گویم که تو پاکی و خدائی

نروم من بجز آن ره که تو آن راه نمائی

در جنت که گشوده شود از لطف برویم — دم دوزخ که شود گرم و کند قصد بسویم
نه گلش چینم الهی نه تفش دیده بمویم — همه درگاه تو جوییم همه در راه تو پوییم

همه توحید تو گوییم که به توحید سزائی

نه اثر شمس و قمر را که دهد طالع یاری — نه قدر لات و هبل را که کند کار برآری
همه محتاج تو هستند تو جباری و باری — تو خداوند یمینی تو خداوند یساری

تو خداوند زمینی تو خداوند سمائی

همه جویای ن وخفت خود از ماه تا ماهی
همه خواهان خور وخفت ز درویزه و شاهی
تو بری از همه عادت که شده خلق تباهی
تو ز ن وخفت نجوئی تو خور وخفت نخواهی

احدا ای زن وخفتی ملکا کامروائے

ملکی خود نه ترا تخت ضرورت نه تاجت
نه نگین ملک ترا باید و نی سکه رواجت
همه را خلق تو کردی تو کنی باز که سماجت
نه نیازت بولادت نه بفرزند تو حاجت

تو جلیل الجبروتی تو امیر الامرائے

گنهم بحد و ترسم که اگر تنگ بگیری
نتوانم که خلاصم بود از بند اسیری
مگر از لطف تو امید که عذرم بپذیری
تو کریمی تو رحیمی تو سمیعی تو بصیری

تو معزی تو مذلی ملک العرش بجائے

تو شهنشاه معظم که تو خلاق جهانی
همه دانی و نگیری همه بینی و بمانی
همه لطفی همه جودی همه فضلی همه شانی
همه را عیب تو پوشی همه را عیب تو دانی

همه را رزق رسانی که تو با جود و عطائی

تو قدیمی که هیولی و صور جمله تراشے
نه عرض ره بتو دارد نه جواهر ز تلاشی
غنی از بود و نبود همه غیر تحاشے
نبودی خلق تو بودی نبود خلق تو باشی

نه تو خیزی نه نشینی نه تو کاهی نه فزائے

نه بلندی که بلند تو رسد علم حقائق
نه قریبی که بود لمس با دراک تو شائق
غرض آنی که تو بر علوی و سفلی نشده فائق
نه سپهری نه کواکب نه بروجی نه دقائق

نه مقامی نه منازل نه نشینی نه بپائے

برون از فهم و ذکائی برون از نقش و طرازے
برون از شکل و شمائل برون از عشوه و نازے
برون از هر چه بشاید عجمی مردم و تازی
بری از چون و چرائی بری از عجز و نیازے

بری از صورت رنگین بری از عیب و خطائی

احدا ره نتوانم بسوی ذات تو بردن
صمدا حد بشر نیست صفات تو شمردن
همه جمعند برین قول ثنائی که تو فردا
بری از خوردن و خفتن بری از تهمت مردن

بری از بیم و امیدی بری از رنج و بلائے

ملکا ما بیم از جرم و خطائی که تو گیری
بپذیر عذر من و جلوه مده شان نذیری

بکه نالم بکه فریاد کنم گر نه پذیری
تو علیمی تو حکیمی تو خبیری تو بصیری

تو نماینده فضلی تو سزاوار خدائی

نبود هیچ عدیل تو و هم صاحب عدلے
نبود هیچ شریک تو و بیخطرهٔ جدلے

متفرد بوجودی همه جودی همه بذلے
احد لیس کمثلی صمد لیس کفضلے

لمن الملک تو گوئی تو سزاوار خدائے

همه کس شد رو حیران که درین راز تحجی
نه نشان تو کسی یافت نه برچرخ تحجے

نتوان گفت چه لیک تو مخفی شده گنجے
نتوان وصف تو گفتن که تو در وصف نگنجے

نتوان شرح تو گفتن که تو در شرح نیائے

ملک انس تهلیل تو افروخته رویند
فلک ارض تکبیر تو لرزنده بمویند

نه دل و جان جس مغفرت خود ز تو جویند
لب دندان ثنائی همه توحید تو گویند

مگر از آتش دوزخ بودش زود رهائے

فی التوحید

دران خلوت که معمور از صفا بود
حدیث غیر لب ناآشنا بود

بعلم خویشتن فرزانهٔ عصر
نه محتاج کتاب و اوستا بود

سخن میگفت با و لب و دندان
نه بد اصوت ورے و نه صدا بود

نه وحدت کام راند از وجودش
که بیرنگی بذاتش خودنما بود

ز محبوبی بخویشش نازبریا
که خوبی را جمالش انتها بود

غنی از زنگ بوباک از خط و خال
که حسن ساده اش دلربا بود

زبی جهتی نظر بر سو همی کرد
اگر غیر وجود او کجا بود

بگرد از دست خود آئینه را زنگ
که نور جمال صباحش و صفا بود

چو شد عرض امانت امتحان را
هم آئینه پذیرفت و سزا بود

خوش افتادش مرآئینه تماشا
که هم خود بود و هم از وی جدا بود

برون آمد ز خلوتخانهٔ خاص
که چشم آئینه را از دیده بود

برفت از چشم عالمی جوانب بین
که مهد عیسیٰ را آن قضا بود

تعالی شانه الله اکبر
خدا کی بنده بنده کی خدا بود

دوئی خاصیت حرف غلط داشت
ز یکتائی کتاب ناروا بود

نظر در کارد نی برد اسی چشمش
نه در بند نگاهش منتها بود

کلام خویش را خود بود شنوا
مخاطب غیر در خلوت کجا بود

تجلی بر تجلی ذات او داشت
تقابل گر نبودش حیا بود

لطافت در ادایش موج در موج
صرافت را ضیا اندر ضیا بود

لقائی او قیامت وعده میداد
که بر دیدار او چشم وفا بود

نبود و بود جستش در تقاضا
نمود آخر که رمز مدعا بود

نبود آئینه هم صورت خویش
همانا یک تجلی را ضیا بود

بصورت نازک و برداشت بارے
که بیرون از حد ارض و سما بود

ندید و دید اگر هم صورت خویش
نبود و بود از ناز و حیا بود

بهر جانب که از جلوه نظر کرد
ظهور افگنده شوری از انا بود

ز وحدت گشت این کثرت نمودار
مگر در حد ذات خود جدا بود

چو زد بانگ الست از روی وحدت
ز هر سو خاسته شور بلی بود

امین انوار و مظهر خاص
الا ای چشم بینا نور خود بین
همین عرفان که خواجه کرد ایما
ترا انوار یک ترا انوار دگر نیست
احد مطلق است و فرعش آحاد
تعین صفر باشد در مراتب
وجود اصل تمامی کائنات است
تعین او وجود هر دو عدد گرد
معمای هو شو گر دید ثبات
قمر رو کی دارد که گاهی
حجاب اکبر است این علم خرد
ترا هم نور و هم حدقه حجاب است
ز نور آن نور مقصود است اینجا
تعین تا تو نتوانی زدودن
تصوف هست تصحیح خیالات
تذکر غیر را محکم کند تر
دگر باشد مراد از نفی اثبات
تو موجود خود است شنا باید
حقیقت دان شد مشهود
نشناسی که تا گر آید پیش
دگر خود وا رهاند چه باک است
نیابد هیچ در دنیا جفا را
پی اکبر محو ما یملک را
شهید راه حق هرگز نمیرد
دگر گوئی مسلم گشت ممنوع

همان آیینه بود و خوش لقا بود
که آن در تست دگر از تو جدا بود
به وصل یکی را کن گر قضا بود
تو باشی بود آرزوی رد ابود
ز یک شمعی مکان را ضیا بود
اگر دو یکی شد اما خود خطا بود
عدم باشد تعین کان هیچ ابود
وگر نه خود تعین در فنا بود
به هر صورت وجود اند بقا بود
ملبس بود یا بی وجه بود
که صاحب علم را زو دو فنا بود
سند این ضلالت آن نی بود
که هم از نور و هم ظلمت جدا بود
ز دودی گر بجا می گمره تنها بود
ز حکمت کانه و چون چرا بود
اگر چه نفی او حل آشنا بود
نه الا مستفاد از حرف لا بود
که نفی غیر در هیچ اثبات را بود
نه نفی ای که اثبات ادعا بود
مگر آنکه که اثبات وفا بود
خجل آنکس که دعواش خطا بود
برای کار دین حق جزا بود
که قسمت ضم یکسر غنا بود
که او زنده است و اجرش خدا بود
مدین بیان زین تا ثابت مدعا بود

شده در چشم او چون نور پنهان
حیات و کار و بار است هست از تو
مباش اعمی که هستی عین عرفان
تو دانی خویشتن را احد دان
حبابی خاسته از جنبش باد
فراتر شو از این تحقیق و تمثیل
تعین هر کجا بینی حد تست
وجود هرگز عدم گردد محال است
تغیر در وجود آمد نه هرگز
رسد تا علم تو هست این تعین
برو علم تعین است بردار
مگر دان نور تابان مقصد خویش
نتابد نور وحدت این آنرا
چو بشکستی دو تا را چاره تا شد
فرا دو در تصور غیر را نفی
نه بی مشکل گره افتاد در تو
مگر تائید بخت فیض مطلق
تو حاضر باش تا غیرت نیاید
عزیزی را که از وی در باشد
اگر گوئی منم شد ادعا نیست
نه بینی غضب حق گر دید غبار
حدیث است از نبی نحن حجابا
شهادت مدعی را التجا بست
بقا خواهی فنا شو در ره حق
ز من بشنو که معروف از میان است

دگر ظلمات را آب بقا بود
گرش نشناختی عین عمی بود
مزن گر هفت پرده در خفا بود
که دار پرده در نورش ورا بود
که نی در قبهٔ او غیر ما بود
گر پنهانی یکی عقده گشا بود
همی آنکه از تعین خود خدا بود
رو دگر یک تعین او بجا بود
تو اسلوب صور گر چه قضا بود
مقام لا تعین آن فرا بود
که نورت را اگر بود این غطا بود
اگر چه نور خود ظلمت زدا بود
که خود در صفات ماسوی بود
مرض افزود مطلب از شفا بود
نه یاد کاروان بانگ درا بود
که اظهارت همه اختفا بود
که اثبات آمد و این عین دوا بود
همین مطلب است و بس غیبت خطا بود
اگر چه از دل و جانت آشنا بود
بلی صادق ترا از قولت حیا بود
رسد دعوی اگر جانی جفا بود
مباد اصغر و اکبر جدا بود
فدا شو کین فنا باب بقا بود
که حق حقیقت و باطل افنا بود
مدد در فعلش از دیگر جدا بود

زمن هرگز نشنیدم در همه عمر
که حکم شاه در دست گدا بود

نه ظلمت را بود تابندگی نور
نه جهل ادراک را هم اقتضا بود

الا آئینه دا گوهر گذشته
که چون هستی حیاتت ماجرا بود

بجا گم کرده آن یوسف خویش
که رویش چشم اعمی را ضیا بود

نبودی رازدار و محرم خاص
نه حشمت بر رخش هر لحظه وا بود

چه صبر است اینکه داری بی لقایش
مگر حیرت بلی درد دوا بود

سر وحدت نشنوی کنز سر وحدت
بیابی از تپے تو در ندا بود

بیا آئینه دمساز و بیرون
کجا بودی نه این عهد وفا بود

گسسته از من امیختی غیر
همانا این نه فحوای صفا بود

جدا از تو نبودم روز و شب
نه یابی گر مرا نیت خطا بود

تو بودی چشم من من نور دیده
ز دیده نور سگی هرگز جدا بود

من از بهر توام چون جان تن را
ترا از غیر فرصت خود کجا بود

نبودی و ترا آوردم از غیب
زمن غیبت ترا هرگز روا بود

نه خسپم بود از چشم خواب
نه حشمت بهر مدح اغیار وا بود

نه من هستم تو و تو نیستی من
چرا باهستی من این انا بود

برو در هستیم گم کن انا را
که حاجب در من و تو این انا بود

حجاب ناز گشت اندیشه ناباب
که گر قلبش کنی رویش قفا بود

قفا لیش هم افق باشد بغیر
از انم چون او فهمی ابا بود

خودی در خلوت من هست محرم
که خود غیرت و بارش کم نوا بود

نه خود برد از بیک پرده خویش
که بیخود در حریم من رسا بود

مرا خواهی فدا کن خویشتن را
که غیر خود مرا کم رهنما بود

من آن هستم که هستم آنچه هستم
ترا چون نیستی و مهلت فنا بود

علیم و حی قیوم بصیرم
سمیعم قادرم حقم ثنا بود

قدیمم نیست حادث اهمن راه
وجودم کے به ممکن آشنا بود

لطیفم از قدر دورت نشانم
تقدس پرده ام عظمت ردا بود

مپرس از من که بیچون بیچگونم
مگو از من که انی و من چرا بود

احد هستم شریک خود ندارم
سلامم مومنم نورم هدی بود

بری ملکم ز آسیب زوالست
برون جاه من از قید جها بود

قضا ما ساست چیزی را که خواهیم
قدر اندازه من درین قضا بود

بیک حکمم دو عالم شد پدیدار
نه حرف من با نگشت آشنا بود

بهشت از لطف من باشد نمونه
جهنم قهر را صورت نما بود

جهات سته را من منتهایم
ز من سبعه سموات ابتدا بود

همه از من منم مستغنی از غیر
همه محتاج و ذاتم را غنا بود

منم اصل همه اشیاء کونی
منم باقی و آن جمله فنا بود

وجودم را همه ذرات دائم
نظام شمس بر حملش بنا بود

سکون دارم ز جنبش لیک و ثبات
همم جنبان و هم ساکن بها بود

نه جنبد بی رضایم برگ کاهی
نه بی اذنم سکون ور کوه را بود

بدان هژده هزار عالم چو چشمم
که خواهش اندرون فرمانروا بود

همه علمم بود علم حضوری
حصول هر حوادث را سزا بود

تامل نے مرا فکر و تدبر
روان حکمم چو جان اندر سوا بود

حکیم و حاکم ملک وجودم
عزیزم شان من از کبریا بود

حیات و موت عالم در کف من
نه جایم بهن نه شرکت گرا بود

نفس گر سینه آئینه شکست
نظر بردار عرض مدعا بود

چگویم ربنا انا ظلمنا
خسارت گر نبخشیدی مرا بود

توئی در هر دو عالم هر چه هستی
توئی ظاهر توئی باطن سزا بود

مجیبی واسعی ربی رؤفی
غفوری برد توابی ترا بود

رشیدی منعمی ستار باقی
حقیقی شکل تو جز تو کجا بود

ضعیفم من جهولم هم ظلومم
نجوئم تا چه کار من بجا بود

بخواب هستی آسوده بودم
ز رنج و راحت گیتی فرا بود

نه چرخ چنبری بوده نه شکر کوب
تا این نطع زمین گیرا پا بود

ز زنجیر عناصر گسلش داشت | نه قید شش جهت دشت فزا بود
ظهورت غلغله در عالم افکند | که شور محشرش کمتر صدا بود
کنون هستیم در بازار هستی | که از چون و چرا صد ماجرا بود
ز دود غم نیم بیخواب آرام | خوشا وقتی که این دم شفا بود
دم گرمم اگر سوزد دو عالم | عجب نی سینه پردرد را بود
درین عالم نه بینم محرم خویش | که دیدم هر که را غیر آشنا بود

فراغ خاطر از تثلیث و تربیع | قمر در عقرب اندر شکل لا بود
رمیدم از دیده ام آن خواب راحت | که چشم خفتگان را سرمه سا بود
کجا دور اوفتادم از وطن آه | که نی محرم درونی آشنا بود
نیارم دم زدن در دوری آن | که آهنگش شکیب از دل ربا بود
نخواهم را از دل از لب و دندان | که ترسم گوش اغیار از قفا بود
الا صبح وطن برکش علم را | رخت شام غریبان اضیا بود

هر چند در مظاهر ظاهر بهر شیونی | بیچون و بیچگونی بی شبهه و بی نمونی
حرفی من از دلیری گویم اگر نگیری | در حسن بی نظیری در عشق رهنمونی
تا دیده میر بائی در پرده می نمائی | بی مثل در خدائی یکتای ذوفنونی
نیرنگ تست ظاهر شد هر که دید کافر | تا دید چنین ساحر سحر و فسونی
موجود بی نشانی پیدا و هم نهانی | هم صورت عیانی هم سر هر بطونی
ظاهر توئی و باطن هستی توئی و لیکن | غیر تو نیست ممکن بیرون و هم درونی
بی رنگ و بی نگاری در صورت آشکاری | هر رنگ و هم نگاری لیکن برون ز چونی

در شان او چه گوئی هر سو حسن چه پوئی
بیرون ز خود چه جوئی بنگر که تو همونی

فی المناجات

درد ما را نیست درمان یا الهی استغیث | مانده ام در کار حیران یا الهی استغیث
ای خدای دو جهان و ای پناه بیکسان | غرقه ام در بحر عصیان یا الهی استغیث
کوس رحلت میزنند هر دم تجلی بطون | چون سفر را نیست سامان یا الهی استغیث
نفس را هم میزند شیطان بسوی خود کشد | الامان از نفس و شیطان یا الهی استغیث
آنچه از طاعت بظاهر کرده باشم اندرو | بود کید نفس پنهان یا الهی استغیث
بر سر بازار عقبی هر کسی دارد هوس | ما تهیدستیم و حرمان یا الهی استغیث
تو کریمی تو رحیمی تو عزیزی تو قوی | من ز جرم خود پشیمان یا الهی استغیث
دولت جمع است مقصودم خدایا کن عطا | تفرقه دارد پریشان یا الهی استغیث
تفرقه ظلمت نماید جمع آب زندگی | ده ز ظلمت آب حیوان یا الهی استغیث

تفرقه عادت فتاده نی طبیعت تو مرا / بر طبیعت باز گردان یا الهی استغیث

طفل چون با گرگ باشد عادتش بر وی نهند / طفل را از گرگ برهان یا الهی استغیث

خود منم من لیک نتوانم که من خود من شوم / این چه مشکل گشت آسان یا الهی استغیث

علم شی برانچه باشد عین حکمت گفته اند / گنج حکمت بر من افشان یا الهی استغیث

گر مرا در خانهٔ خود ره نباشد وین عجب / چون شوم با خواجه مهمان یا الهی استغیث

آبرو دارد کسی کو خانهٔ خواجه رود / آبرویم رفت پنهان یا الهی استغیث

آب دارد گوهر غلطان و زتاجش نهند / گوهرم بی آب غلطان یا الهی استغیث

علطم و صد بار علطم گوهرا آبی دهند / گوهرم روشن بگردان یا الهی استغیث

ای صدف و اگو که نیسان ز ابتم قطره / چون یتیمم کیست آبان یا الهی استغیث

گوهر من بود نور چشم روشن ای عزیز / اشک شد بر خاک ریزان یا الهی استغیث

کیست مر افتادگان را دستگیر ای دستگیر / بیکسان را کیست پرسان یا الهی استغیث

مستمندم بی سر و پا ناتوانم بی وطن / ای مغیث دردمندان یا الهی استغیث

المدد شمس حقیقت بر فکن از رخ نقاب / الکرم ای مهر رخشان یا الهی استغیث

شبنم تر دامنم افتاده در خاک و خجل / الغیاث ای مهر تابان یا الهی استغیث

یک نظر فرما ای شاهنشه ملک وجود / مانده ام سوی تو نگران یا الهی استغیث

تا ن سر گردم بده رخصت شعاع شمس را / تا کند جذبم بخویش آن یا الهی استغیث

قطرهٔ شبنم اگر گردد فنای آفتاب / نشان او را نیست نقصان یا الهی استغیث

ای خوشا وقتی که برخیزد من و تو از میان / بعد عین قرب گردان یا الهی استغیث

نیکوان خود نیک باشند ای کریم و ای رحیم / مابدان را حق غفران یا الهی استغیث

ایمن از دوزخ کن و فارغ ز جنت ای کریم / محو ذات خویش گردان یا الهی استغیث

نعمتی خوشتر ز دیدارت نباشد در بهشت / گر همه روح است و ریحان یا الهی استغیث

باب فیضان تو مفتوح است و در ما هنوز / هم صفات تست تابان یا الهی استغیث

بنده ام من بندهٔ درگاه تو ای ذو الجلال / لطف و ما لطف شایان یا الهی استغیث

بی نیازی ذات تو از طاعت ما بی نیاز / ما همه محتاج و ترسان یا الهی استغیث

فی الخطاب مع القلب

دل من چه حالتست این که بخویشتن نیائی — چه فسون دمید نفست که مژه نمی کشائے
همه ہاے وہوی مستان چکد از لبت پریشان — همه شور خود پرستان که ز وجد می سرائے
قدحی ز می کشیدی که ز خویشتن رمیدے — تو ز بیخودی چه دیدی که بہوش در نیائے
نشود ز نشئات کم مگرت گزید ارقم — چه ہلاہل ست و سم که افاقه .. انتشائے
مرضی نه بنیت خود که ترا مگر پری زد — که گذشت علاج از حد نه بخواہش شفائے
تو گذر که جاہلی بن کعبه خلیلے — تو سبیل سلسبیلے گہری نه کہربائے
تو بخانه شب چراغی ز فروغ در فراغے — چه شدت که سوز و داغی تو باین صفت چرائے
سر راحت جہانی که تو سر جسم و جانے — تو وا اینت سر گرانی که امیدگاه مائے
غم دو جہان و شادے همه آ تو ئی مباد — تو معاش و ہم معادی تو مرا خجسته رائے
منم از پیت مشوش مکش از من ار خموش — بره ہم از کشاکش که بکار من سزائے
غم غیر نے و خلوت دم فرصتے غنیمت — نفسے نشین براحت که تو خسته می نمائے
گره از جبین و خاطر بکشا چو یار شاطر — که نباشد از تو نادر ره و رسم بیریائے
سخنم بگوش گیری که بگویم از دلیرے — چه بود اگر پذیری سر تو که لب نه خائے
بجهان تو در زجاجی شب داج را سراجے — تو چو شمع در زجاجی که دہنده ضیائی
همه کاروبار انسان ز تو یافت ساز و سامان — تو مدبری چو لقمان تو حکمت آشنائی
ز معارفی خزینه ز حقائقے دفینه — که سنی ز تست سینه ز تو تافته صفائے
تو لطیفهٔ الہی تو منزہی کماہی — تو نه فلسفی الہی رشش نور کبریائے
بچنین صفات انور که بعالمست برتر — چه جنون تراست در سر چه شدت که در بلائے
ره عقل و دین نرفتی پی دام و دد گرفتی — تو ز زیر دام افتی که ز زیرکی ہمائے
همه روز بند شہوت همه شب بخواب غفلت — ز خدا ے باد شرمت که چه سخت بیحیائی
نگہت بمال دنیا ز نظر فتاده عقبے — اسفی علیک آنا سزد از چو تو جدائی
نه نماز نی سجودی نه قیام نه قعودے — نه ترحمی نه جودی مگر ایمن از خدائی
نه خلوص در عبادت نه خلاص از بطالت — چه تفاوت از شقاوت که ورا تو منتہائے
حذرت ز نفس باید که بدست صحبت بد — تو خراب گشتی از حد و بدست خدا رہائے

بگذار شرک و عصیان که ترا ازوست نقصان　　ببر آنچه هست فرمان که ترا بود بهائی

بقضای حق رضا ده که هر آنچه کرد آن به　　قدم از حدش برون نه چو تو منکر رضائی

مکن اضطراب چندان بی بسط رزق نادان　　تو ز فتنه باش ترسان پس از آن که بهر رائی

دگرت ز نفس دشمن بگذار عطف دامن　　بطلب ز عقل و دانش مددی ز رهنمائی

منگر به نفس بدخواه که ظلمتست بر راه　　بنزد عقل با تو آگاه که و باز روشنائی

همزات نفس و شیطان همه غفلتست و عصیان　　تو ز دین و عقل بستان ره طاعت و بهائی

ز فریب نفس غافل مشو ار تو هستی عاقل　　نه آب دوست آن گل که گر افتی بر نیائی

حذر از مکائد او بخدا پناه از وجو　　که عدوست و بر رو نماید آشنائی

تو مراد نفس رابین که چگونه دادش آئین　　بله خیز و عیب او بین که بکام خود ردائی

لف تو بتو و دل ز رخش که بینی ایدل　　کف مار پر بابل نه مهرهٔ جعلائی

ز خطات مهره او ز عراق مهر برد　　می مهر و زهر در بو نفسونش تمانیائی

عرقی که بر تو ریزد به جگر چه درد خیزد　　ز نفسش پناه ایزد ز دمش بگیر پائی

عجبا دقیقه مشکل شده عقل با تو یکدل　　که عدوست نفس مایل هم از و غرض روائی

نظری با عتدالش که فعل و انفعالش　　بگمار کز کمالش متمتع اندر آئی

دگرت قبول ابهیم نبود که گفتم این دم　　تو مقر خود جهنم شمر دو را سزائی

عجبا ز درایت تو اسفی کفایت تو　　نکنم حمایت تو پس از این که سفسطائی

تو بکار و بار دنیا که دو روزه هست و کم پا　　نه پسندی عین خود را چه عاقبت روائی

ز منافع و مضرت که رسد ترا بعبرت　　ز مسرت و ز حسرت همی کاهی و فزائی

نه نظر کنی بعقبی که تراست خلد ماوا　　چه خواستست ای دا که نه فرق می نمائی

فی النعت

ای بادشاه انس و جان خیل ملائک در حشم　　بطحی و یثرب تخت تو زیر نگینت ملک جم

ذات تو مر ظل احد پاکست از زنگ جسد　　هستی تو نازش کند چندانکه بر سایه عدم

شمس حقیقت از علا افکنده پرتو بر ملا　　نور است عین و هم جدا فرق مراتب لیک هم

سلطان معنی را نظر افتاده بر اعیان نگر　　خورشید را چون بر قمر یا شمع را چون بر ظلم

لولاک شوری زالست افگنده در بالا و پست
نقش تو چون صورت بست آمد ندا جف القلم

آدم که در نطع زمین بود آدم اندر ماء و طین
بودی نبی اولین ای بنیاد مختتم

دُرّ یتیمی بی کلفت ثنا کعبه چون صدف
مکه ز تو بیت الشرف ای نور مصباح حرم

دین تو از تو رهی بگرفت عالم در ضیا
تا از در کنز خفا بنهاده بیرون قدم

تو پرده دار کبریا تو محرم راز خدا
قوسین او ادنی ترا منزلیست چون جذب صنم

مه پرتو رخسار تو صبح آئینه بردار تو
روی تیره از انوار تو شمع شبستان قدم

صبح ازل سیمای تو طوبی قد رعنای تو
لبهای شکرخای تو از حوض کوثر خورده نم

ای سید خیر الوری شافع روز جزا
بر حال این مسکین گدا کن یک نگاهی از کرم

چون عمر خود کردم تباه اندر هوا و گناه
گیرم شها از تو پناه ای کهف سلطان و خدم

تو جوهری عالم عرض تو مقصدی در هر غرض
فی الدین حبک افترض من لا یبالی قد ندم

فرمود سبحان الذی اسری بعبده در شبی
تا کیست مثل این نبی صلوا علیه دمبدم

شوق زیارت هست بس او رقلق مثل جرس
هین میکند تنگی نفس ای روضه ات باغ ارم

لا خیر آها فی العمل ای من الشیب اشتعل
ما ذا اعدّ الا الامل یا لیتنی کنت العدم

فقرست تاج بندگی شاهی کن اندر بندگی
مر بنده را زیبندگی بالا ازین تر نیست هم

تو تو نه ای بی هنر از هستی خود بیخبر
کف را ندانی از گهر نشناسی هستی از عدم

یارب بدرگاه رسول این هدیه ام باید قبول
تا این گنهگار فضول گردد بمدحش متسم

اذن شفاعت ده ورا الی عندک یوم الجزا
از لطف و فضل خود مرا آمرزده باغ ارم

صلوات علیه والسلام بر آل و اصحاب کرام
بر اتمش خیر اختتام والحمد لله الحکم

فی المناقب

خدایا نقش دل گردد محی الدین جیلانی
حیات تازه می بخشد محی الدین جیلانی

نه جیلانست تنها زنده از نامش که می سازد
دل ما زنده سرمد محی الدین جیلانی

محی الدین جیلانی ست جان بخش تن و بیکل
از آن نامش ز غیب آمد محی الدین جیلانی

دل و دین زنده جاوید شد از نام پاک او
سزد گر ورد ما باشد محی الدین جیلانی

زهی مقبول حق زیبد لقب محبوب سبحانی
شد از احیای دین جد محی الدین جیلانی

اگر حب خدا خواہی بخوان محبوب سبحانی
وگر دل زندگی خواہد محی الدین جیلانی

حیات دل بود حب خدا اہل حقیقت را
بہ نقش حب حق ماند محی الدین جیلانی

پے ارشاد توحید خدا شد قطب ربانی
تعین داشت خود بیحد محی الدین جیلانی

ظہور او ہدایت را اگر خاصہ تعین بود
گر شد اقطاب ارشد محی الدین جیلانی

چہ ابعداد نبود مرکز اقطاب عالم را
کہ او را ساختہ مرقد محی الدین جیلانی

بلا الم میکند در وجدائی ز استان تو
خدا را یک نگاہ خود محی الدین جیلانی

گنہگارم پریشان روزگارم او دل خستہ
اگر گوید ہمی گوید محی الدین جیلانے

نمی گنجد نفس در سینۂ من از جواد تنہا
چہ باشد دستم ار گیرد محی الدین جیلانے

نہ دین دارم نہ دنیا را ایگان ہستم درین ہستی
اگر مارا نباشی خود محی الدین جیلانے

نام خدا نام شما یا غوث اعظم دستگیر
اسم اعظم مشکل کشا یا غوث اعظم دستگیر

تو نور عین مصطفی تو شمع دین مجتبی
تو چشمۂ شرع و ہدی یا غوث اعظم دستگیر

بر فرق تو چون فرقدین سایہ فگن حسن و حسین
ہم عین نور و نور عین یا غوث اعظم دستگیر

محبوب درگاہ خدا اسم صفت شدہ با انبیا
سرخیل جملہ اولیا یا غوث اعظم دستگیر

نام تو عبد القادر است حقا کہ از قدرت پر است
خاک درت چون گوہر است یا غوث اعظم دستگیر

ہستی محی الدین لقب محبوب سبحانی عجب
تو قطب ربانی بی ریب یا غوث اعظم دستگیر

پای تو از عز و علا بگرفتہ جملہ اولیا
برگردن صدق و صفا یا غوث اعظم دستگیر

در ملک فقری بادشا بر اوج وحدت ہما
وادی وصول حق صلا یا غوث اعظم دستگیر

من بندۂ از آن تو سر بر خط فرمان تو
دست من و دامان تو یا غوث اعظم دستگیر

ہستم غلامے درم فریاد رس چون مضطرم
یا شیخ عبد القادرم یا غوث اعظم دستگیر

گشتم ز دست چرخ دون بس خستہ و حالت زبون
فرق من و قدمت کنون یا غوث اعظم دستگیر

گر بدرگاہ معلای تو غوث الصمدے
صبحکے ہمچو نسیمی گذر من فتدے

مسکن دغدغۂ قدسی از مژہ ام رفتہ شدے
چشم فوارہ بدی خاک صفا آب زدی

سائبان اگہ سواد ابروم بر بستدی
دیدہ دمر دمکم فرش ضیا گستردے

انگری از جگرم مجمر دل افروز دے
سوز دہی عود صفت بوز سویدا و مدے

والکم نغمہ کشیدی رگ جانرا کشدی
غم دوری دہدی عقدۂ از خود ردے

طوفلکی گرد مزارت کندی چرخ زدی
ہمچو پروانہ کہ بر شمع دل از جان کندے

چہ شدی دستکش اروامن دولت رسدے
دل شوریدہ بپایت قدے نعرہ زدے

غوث اعظم مددے یا شہ جیلان مددے
شاہ شاہان مددے مرشد پاکان مددے

از کہ خواہم پی درد دل حیران مددے
مرضی خود عجبی وز کف حرمان مددے

آمدم پیش تو دست طلب ہان مددے
غوث اعظم مددی یا شہ جیلان مددے

شاہ شاہان مددے مرشد پاکان مددے

منبعے نیست مرا غیر تو در ہر دو سرا
نہ پسندم کہ شود دست درازم بسوا

توئی مولا و من و دست طمع از تو مرا
چشم امید کرم سوے تو دارم شاہا

از گدایان توام فضل نمایان مددے

در رہ فقر و فنا از ہمہ بالا ہستی
نتواند حسنت گفت کہ آنجا ہستی

آیت شان خدا روح معلی ہستی
مرشد و ہادے الٰہی و مولا ہستی

لطف فرماے سوے حال مریدان مددے

مناقب

ای خواجۂ خواجگان چشتی
ہر بندہ بندہ ات بہشتی

در سلسلہ ات اولیا کامل
بار آور گشت انچہ کشتی

ہستند سراب جملہ سیراب
آنجا کہ تو از کرم گذشتی

افراخت علم چو صبح صادق
آن شب کہ ز رخ نقاب ہشتی

شد ہر کہ مرید سلسلہ تو
مانا کہ درو صفا سرشتی

از بیعت تو بہشت رضوان
ہرچند کہ کافر کنشتی

کن یک نظرے ز لطف حسن را
تا وا رہد از تمام زشتی

مرا باز آن خیال قامت شمشاد می آید
حدیث بادۂ گلرنگ و ساقی یاد می آید

چہ سازم چارۂ در فراق آن بت ترسا
کہ یاد صحبت او در دل ناشاد مے آید

حریفان رخت بربستند و بزم عیش شد خالے
کنون از ہر در و دیوار صد فریاد مے آید

نباید بست عاقل را دل خود اندرین دنیا
کہ بوی صد خرابی زین خراب آباد می آید

حسن جان و دل خود کن فدائے آنکہ بر گوید
کہ اینک پیر دیر ما پے ارشاد مے آید

مناقب حضور پیر نور قدس سرہ

جمال اولیا شاہ مظفر
کمال اصفیا شاہ مظفر

منور کرد دین جد امجد
ز آل مصطفی شاہ مظفر

نمودہ واصل حق طالبان را
مثال مرتضی شاہ مظفر

حبیب حضرت محبوب سبحان
زہے قطب ہدیٰ شاہ مظفر

محبت شان محبوب الٰہی
زری زر بخش با شاہ مظفر

ز عبد اللہ بغدادی سیادت
گرفت آن مقتدا شاہ مظفر

ز مولانائے فخر الدین دہلے
ضیا رہنما شاہ مظفر

نیاز احمد کہ شاہ بی نیاز ست
از و مشکل کشا شاہ مظفر

نظام الدین حسین آن قطب ارشاد
طریقت او ستا شاہ مظفر

فنا فی اللہ و ہم باقیست باللہ
عدو سے ماسوے شاہ مظفر

ز احسانت کہ فرمودے حسن را
دلم ممنون ست یا شاہ مظفر

ابر آمد و زد سائبان یا لیتنی عند الحضور
بارانست خوش قطرہ فشان یا لیتنی عند الحضور

ہر قطرۂ کز آسمان ریزد زمین را ہر زمان
یاد م دہد از لطف تان یا لیتنی عند الحضور

بارش دہد دل را سرور چون بارش نور از حضور
فریاد ستم از تو دور یا لیتنی عند الحضور

گر در حضورت ماندمی خطہائے وافر راندمی
دست از ہمہ افشاندمی یا لیتنی عند الحضور

مستانہ می ساز د ہوا دل را الکہ کوب جفا
یا ویلتا یا حسرتا یا لیتنی عند الحضور

فصل بہاران دلکشی و ز ہجر شوقت آتشے
میگشتمی ہم دلخوشی یا لیتنی عند الحضور

یا من لدیہ حاضر یا من الیہ ناظر
ہنیت الی قاصر یا لیتنی عند الحضور

این موسم و مسکین حسن مهجور خسته پر حزن
دارد همین بر لب سخن یا لیتنی عند الحضور

قبلهٔ ارباب عرفان نور سیمائی شماست — تاج فرق طالبان نقش کف پائی شماست
مقصدی کان در دل ارباب حاجت عقده گشت — حل آن در گوشهٔ ابرو و ایمائی شماست
در جهاد اکبر از حد رفت بذل جهد و جهد — نفس اماره چو ذمی کشته ترسائی شماست
ظلمت هستی که اندر نور حق گردیدگم — آفتاب عالم آرا پرتو رائی شماست
هر که اندر ظل رحمت طالب مقصود گشت — بی ریاضت کامیاب از فیض القائی شماست

فارغ از دنیا و آزاد از غم عقبی حسن
بندهٔ دلدادهٔ لطف تولائی شماست

ای خوشتر از ترحم دشمن جفای تو — افتاده ام بکنجو و دور از لقای تو
سالی تمام شد به تمنای سجده ات — واکنون جبین بسوده نبینم بپای تو
شد آن زمان که زمزمه ها بر کشیدمی — در گلشن شگفته حقائق ثنای تو
اکنون جز این نماند مرا چاره دگر — کز فرقت تو گریه کنم های های تو
داد مرا اگر نرسد جز تو ای شفیق — درد مرا نه به کند الا دوای تو
پیوسته دیده ام نگران سوی مکرمت — از من خطا و از در دولت عطای تو
میخوان بر آستان کرم زین بیش مرا — خوشتر بود هزار ز سلطان گدای تو
پرورده شد ز نفحهٔ لطفت دماغ من — تا زنده ام بسر من و یا رب هوای تو
فیضهای نشئه وام تو بخلق نافذست — ای من فدای همت حاجت روای تو

بار غمی که خاطر مسکین حسن بخست
بر گیر دوش شها کرم غم زدای تو

چه مولاست سید مظفر علی شاه — شه ماست سید مظفر علی شاه
به تلقین و ارشاد مر طالبان را — بیاراست سید مظفر علی شاه
همه روز و شب محو فی الذات بوده — خدا راست سید مظفر علی شاه
پناه غریبان و کهف مساکین — همانا ست سید مظفر علی شاه
بعلم حقائق بستر معارف — معلاست سید مظفر علی شاه

به کشف صحیح و بوجدان صادق
چه یکتاست سید مظفر علی شاه

ز دنیا و عقبی بود آنچه کافی
حسن را است سید مظفر علی شاه

شه ملک بقا شاه مظفر اکبرآبادی
فنا اندر فنا شاه مظفر اکبرآبادی

بعرفان مظهر ذات و صفات خاص اللهی
زهی ظل خدا شاه مظفر اکبرآبادی

طریقت را همین او شد حقیقت را معین دانا
شریعت آشنا شاه مظفر اکبرآبادی

سحاب رحمت یزدان شهاب ثاقب عرفان
قباب کبریا شاه مظفر اکبرآبادی

حسن با خاطر ناشاد و مشتاق لقا از دل
غلام تست یا شاه مظفر اکبرآبادی

زبدهٔ آل نبی شاه مظفر علی
قرة عین علی شاه مظفر علی

درهٔ درج نجف دری برج شرف
فرخلف تا سلف شاه مظفر علی

فاتحة الکاملین خاتمة الواصلین
آیة للغافلین شاه مظفر علی

وارث علم رسول جامع فرع و اصول
هادی راه وصول شاه مظفر علی

مدح شه و این دهن باش و بگو ای حسن
مرشد من پیر من شاه مظفر علی

بند نقاب از روی خود بگشا و قربان کن مرا
مانند چشم آئینه در خویش حیران کن مرا

زلف سیه کارت ربود از دست من تقوی و دین
گر کافر دیرینه ام یا رب مسلمان کن مرا

از باد صرصرهای هجر افتاده ام دور از چمن
چون بوی در گل ای صنم در خویش پنهان کن مرا

عمریست کاندر کوی تو نقش قدم گردیده ام
روزی خدا را یک نظر انداز و سلطان کن مرا

نار فراقت در جگر زد شعله های جان سوز
همچون خلیل از وصل خود آتش گلستان کن مرا

در چاه تاریک غمت هاروت سان افتاده ام
بنمای روی خوبتر پر نور زندان کن مرا

بیچاره مسکین حسن این التجا دارد که من
از درد دل هستم بجان ای خواجه درمان کن مرا

هر هوسناکی نتابد بادهٔ سرجوش را
هیچ خامی درنیابد باده نقد هوش را

کسب کن از موج خود راه تهی اختیار
بحر نگشاید پی هر آشنا آغوش را

کام جان خواهی صورت سوی معنی گام زن — گوش کی داند شنودن نکتهٔ خاموش را
ذوق باید تا شناسد مرد شهر نیک و بد — میکند از هم جدا کام تو زهر و نوش را
در طریقت مرد ره را از تعلق حمتیست — تا توانی بار خود افگن تهی کن دوش را
تا نیابی لذت طاعت مکن هرزه خروش — شهر حق حاصل نگردد هیچ باطل کوش را

جشن جمشید ار گذشت امید مگذار ای حسن
عید فردا خوش بود بگذار خواب دوش را

هر ذره ظهور عجبی را سببی هست — دیر و حرم از یکدگری بو العجبی هست
گر قرب شهنشه طلبی دور ز خود شو — زائر ز وی که از بهر مقامی ادبی هست
از روضهٔ رضوان بطلب آمده آدم — قلبی که درو عشق نباشد حطبی هست
یکدو قدمی بیشترک خیز و بدیر آ — تا ملک اگر سیر کنی بو لهبی هست
چندانکه کنی طی مراحل ز ندت سکر — هر آبله در پایک هر و عجبی هست
طیران تو باید که رساند بسکونت — تیری زن ازان بام که میلی هربی هست

کفرست حسن یاس ز درگاه الهی
تا منزل مقصود رسی گر طلبی هست

روز ما را آفتاب دیگرست — گلشن ما را سحاب دیگرست
جلوه گر هر جاست حسن لم یزل — لیک تابان در نقاب دیگرست
تا توانی خویش را می کن فنا — علم تو بر تو حجاب دیگر است
چشم دل را پاک تر کن از قذر — گوهرم را آب و تاب دیگرست
ای فقیه وقت از من در گذر — جان پاکم شر ناب دیگر است
ژنده و دستار اسبق گیرم ز مغ — بو حنیفه را کتاب دیگر است
شیب سوی من اگر آور درو — هر دم از عشقم شباب دیگرست
زاهدا بنشین بکش یک جرعه — کاندرین خمخانه شراب دیگرست

گنج اسرار الهی را حسن
غیر اللّٰه نه یاب دیگر است

مقام راحت جان گوشهٔ خرابات است — اگر بجوی دیست درونی ریانه طامات

غلام همت آن رندمی کشم که مدام — پی سلامت او شیخ در مناجاتست
ز کوی پیر مغان رفتنم نصیب مباد — شنیده ام که دعا مغز جمله طاعاتست
بهوش خدمت رندان کن و شراب بنوش — که این وسیله تلافی جمله مافات ست
مپوش چشم بصیرت در این جهان غافل — که ذره ذره پئی هوشیار آیاتست
اگر خدا طلبی از خودی خود بگذر — که از خودی بخدائی بسی منافاتست

حسن سپاس خداوند نعمت خود کن
که در کلام تو از لطف خاص برکاتست

آنکه مست بادهٔ یکتائی است — بی نیاز از ساغ مینائی است
دوستان دارید از من دست خویش — عافیت در گوشهٔ تنهائی است
میدهم جان از برای یک نگاه — دلبر من محو خود آرائی است
یاد احسان منتم بر جان نهد — رحمت حق یاد پر صهبائی است
(مولوی امام بخش اوستاد پاریمی ۱۲)
تو ز خود غافل غلام هر خسی — شهریاری در خودی دارائی است
از نظر غائب مشو کین هیچ نیست — چشم پوشیدن ز خود عنقائی است
عشق مولی دان صراط مستقیم — کفر و دین خود ملت آبائی است

هر سر و سودا است او دیگر حسن
طالب الله و مولائی است

ای آنکه دلم گشته بسویت — تا چند نهان ز دیده رویت
آ بر سر بام خود که خلقی — رفتند ز جان در آرزویت
گر کشته شوم چه باک جانان — جان میدهم آیدم ز بویت
از در نروم اگر برانی — دانم بسرت که هست خویت
چون یار من شد هی دگرها — بهر چه کنند گفتگویت
گو دست قضا تنم بریزد — آویخته جان من بمویت

خاموش حسن که آمد آواز
تنگ آمده ام ز ناسه و هویت

گلزار و مه جلوه سرو و سمن خود — تا غنچه کنم به تربت سیمین بدن خود

گر سایهٔ دولت فگند بر من درویش
دل پیش کنم هدیه شاه زمن خود

پنهان ز نظر مست ز بویش همه عالم
نازم بریم آهوی دشت ختن خود

گر پرده ز رخ برفگنی ای جگر آشوب
هر مردهٔ صد ساله بدرّد کفن خویش

ارباب نظر دوخته بر روی تو چشم اند
افشان دُر شهوار ز درج دهن خود

از ناز فرود آی که بینی شه خوبان
آن یوسف مصری ته چاه ذقن خود

تا چند کنی بند دل خستهٔ ما را
بگشای ز زلف شکن اندر شکن خود

با بادهٔ کهنه سر تو شیخ نیرزد
بهر چه بری مصطبه دلق کهن را

چون در دغریبی نه بهر ذرّ شب آرام
خوش آیدم از جمله حدیث وطن خود

اللهی من هست شناسندهٔ نقدم
هرگز نه برم پیش دگر کس سخن خود

ای یار دل افروز اگر جرعه بریزی
یاد آر بچی کرمت از حسن خود

همای دولتم در دام افتاد
که عکس روی او در جام افتاد

ندارم بعد ازین پروای ناموس
که پیدا طشت من از بام افتاد

لب ساغر بمن این راز و گفت
که مینکش را بخیر انجام افتاد

مئے گلگون بخلوت جوش میزد
از آن یک قطره ام در کام افتاد

نیابد غیر بار اندر حریمش
رقیب اندر خیال خام افتاد

نه بردارم نظر تا روز محشر
اگر چشمم بر آن خود کام افتاد

منادی میزند عشق جهان سوز
که محروم آنکه در آرام افتاد

بعالم فتنه ها چشم تو انگیخت
که نامش گردش ایام افتاد

منه دل بر فلک هرگز که مهرش
سحر بالا گرفت و شام افتاد

حسن هر جا مقام جلوهٔ اوست
که دیر و خانقاهش نام افتاد

دل با غم جانسوز تو خو کرد نکو کرد
پروانه سر شمع غلو کرد نکو کرد

آن نقد گرانمایه که زاهد بغل داشت
صرف گهر جام و سبو کرد نکو کرد

تا سجدهٔ شکرانه به پیش تو عاشق
با خون دل خویش وضو کرد نکو کرد

سحرست که دلدار بیک چشم که انداخت — بیمار ز بیمار نگو کرد نکو کرد
بر سینهٔ من دست نهاده پی تسکین — آتش که به دل بود فرو کرد نکو کرد
تا رنگ مهر فزائے تو پری رو — چاک جگر ریش رفو کرد نکو کرد

مستانه زخود می برد این قول حسن را
آنکس که ز خود سوے تو رو کرد نکو کرد

ز دیدار تو جان در قالب آمد — جمالت قبلهٔ هر طالب آمد
مسلسل کرد آن زلف چلیپا — دلم در دیر ترسا راهب آمد
دهد جان دگر هر دم نگاهش — شهادت عاشقان را واجب آمد
تعین نیست جز امر اضافے — وجود آخر حقیقی غالب آمد
اگر بر صورت او نیست آدم — حقیقت را چگونه نائب آمد
نهد سر زین ناب آن آهنے را — که مقناطیس او را جاذب آمد

خرابات از حسن گردید آباد
ز مستوری همانا تائب آمد

زلف پیچان تو در تاب همانست که بود — چشم فتان تو در خواب همانست که بود
میکشانند ز خود رفته خرابات آباد — گردش جام مے ناب همانست که بود
سجدهٔ شکر کنم ساقی دوران که مرا — گوشهٔ چشم بار باب همانست که بود
کی بود کی گذرت بر سر ما باده فروش — ذکر خیر تو با آداب همانست که بود
از در کعبه سفر کرده رسیدم تا دیر — خم ابروے تو محراب همانست که بود
عشق خواهم که برد هستی موهوم ز راه — خانه ام چشم بسیلاب همانست که بود
لب او داده نشان گفت طبیب دل من — شکر و شربت و عناب همانست که بود
ای بسا نامور دهر که شد زیر زمین — چرخ را گردش دولاب همانست که بود

گر جفا هاے فلک آب رحم ریخت حسن
سخنم گوهر شاداب همانست که بود

دلی گنجینهٔ آگاهے آمد — که اندر ظل شاهنشاهے آمد
زبان کے یافت نور بغیش او — اگر یونس بہ بطن ماهے آمد

حضوری هست فرض مدت العمر — سجود سهو اگر دل ساهی آمد
به زر سرخ خورشیدش خریدار — که رنگ چهرهٔ او کاهی آمد
غلام صورت آن رند فردم — که مست سر لا تناهی آمد
مرا گلبانگ نوشانوش ساقی — حدیث دولت جمجاهی آمد

خوشا بخت حسن شانی که نظمش — قبول حضرت اللهی آمد

باز در حضرت میخانه مرا بار دهید — محرمانه که ز خلوت اسرار دهید
خدمت پیر مغان دولت جاوید بود — زود م از صومعه گیرید و بخمار دهید
تا کسی از در میخانه حریفان فتنند — یک صلای کرم از بادهٔ گلنار دهید
خوبرویان جهانند سراپا مغرور — جلوهٔ از رخ او بر سر بازار دهید
کفر و دین چون ز حقیقت بمراحل دورست — آتش اندر بنهٔ خرقه و زنار دهید
ای مقیمان سراپردهٔ ظل اللهی — شمهٔ از نفس و دمی عطار دهید
عیش صافی کرد بیخودی و آزادیست — تن بمستی و خوشی مردم هشیار دهید
در طریق ادب اسرار نهفتن شرطست — وانکه خارج بود آهنگ سر دار دهید

بندهٔ خاص حسن هست دعاگوی شما — بو که یک ذره ز درد دل بیمار دهید

چشمم بوصال پر نم آمد — زمزم بطواف چشمم آمد
چون لعل لبت ز روح دم زد — عیسی بکنار مریم آمد
ابروی مقوس تو چون دید — محراب ز داه و در خم آمد
شد آب حیات در لبت خشک — نوش تو بجوی او سم آمد
دیدم ز بتان ساده بسیار — مانند تو دلربا کم آمد
مهر تو همی کشد دلم را — خورشید بجذب شبنم آمد
عشق تو گرفت جای تقوی — نامحرم رفت و محرم آمد
شادی برلبت رخت از دل — تا همدم جان من غم آمد
برخیز حسن ز جان شیرین — کان خسرو ماه پرچم آمد

مرا با بزم آن خیال قامت شمشاد می آید — حدیث بادهٔ گلرنگ و ساقی یاد می آید
چه سازم چارهٔ درد فراق آن بت ترسا — که یاد صحبت او در دل ناشاد می آید
حریفان رخت بربستند و بزم عیش شد خالی — کنون از هر در و دیوار صد فریاد می آید
نباید بست عاقل را دل خود اندرین دنیا — که بوی صد خرابی زین خراب آباد می آید

حسن جان و دل خود کن فدای آنکه برگوید
که اینک پیر دیر ما پی ارشاد می آید

عیدست جان و دل سر ساقی فدا کنم — پیمانها کشم پی مستان دعا کنم
خود را زنم بحلقهٔ رندان پاکباز — و ز درد دل ترانهٔ دلکش ادا کنم
خود میروم بکوی خرابات پای کوب — بهر چه پاس منت باد صبا کنم
عمریست کز خمار مرا درد سر گرفت — خمهای می ز پیر مغان التجا کنم
عزم زیارتست و عجب نیست کز طرب — در پیرهن نگنجم و جامه قبا کنم
دیدار تست حاصلم از عمر آنچه هست — کافر شوم اگر بطریقت ریا کنم
دولت سرای پیر مغان جای جنتست — سر بر درش نهاده نه دیگر جدا کنم

دانی حسن که از مدد بخت کارساز
در بارگاه گر بر سم من چها کنم

دردیست پنهان یارب بجانم — اظهار نتوان یارب بجانم
خواهم که افتد طشت من از بام — تا کی ز کتمان یارب بجانم
در عشق از من گشتند بدظن — گبر و مسلمان یارب بجانم
از درد فرقت شبها طپیدم — صبر و نه درمان یارب بجانم
هرگز ندیدم دیگر ز وصلت — دشوار و آسان یارب بجانم
دشمن نه بیند حالی که دارم — نی جان نه جانان یارب بجانم

حسن تو فارغ کرده حسن را
از بار احسان یارب بجانم

عزم مصمم ست که از خود سفر کنم — تکبیر با زنم که بموطن سحر کنم
چون دشمنان من بکمینها نشسته اند — پنهان روم چنانکه نه خود را خبر کنم

اغیار گر مزاحم راهم شوند باز ‌ ‌ ‌ از دورباش هو همه را منتشر کنم

هرگه غم تو مایهٔ آرام و زندگیست ‌ ‌ ‌ درد ترا چگونه من از دل بدر کنم

عمر عزیز و صحبت اغیار ای دریغ ‌ ‌ ‌ فرصت دراز باد که در خود نظر کنم

در صومعه چو سر حقیقت پدید نیست ‌ ‌ ‌ خاک در مغ آرم و کحل بصر کنم

پیر مغان بگوش دلم انچه راز گفت ‌ ‌ ‌ دیوانه ام که گویم و آن را سمر کنم

آنجا که دور بادهٔ گلگون بدست نیست ‌ ‌ ‌ رائے صواب نیست که از می حذر کنم

از نور فیض حضرت روح القدس حسن ‌ ‌ ‌ نظم کلام روکش سلک گهر کنم

صوفی بیا و بادهٔ گلرنگ نوش کن ‌ ‌ ‌ وانگه بسروش غیب ز میخانه گوش کن

در خلوتی که سر معانی دهند عرض ‌ ‌ ‌ گویا اگر دلست زبان را خموش کن

تا هوش هست یار محجود در حریم وصل ‌ ‌ ‌ گر طالبی نخست وداع از تو هوش کن

گر بهرهٔ ز صدق و محبت بود ترا ‌ ‌ ‌ دل را بگیر و خدمتی میفروش کن

امروز گر بود سر راحت ترا حسن ‌ ‌ ‌ خاطر فراغ از غم فردا و دوش کن

بهارست و چمن پرجوش ساقی بوستان گن ‌ ‌ ‌ تبسّم زیر لب فرما و تاراج گلستان کن

بیا در روی زیبای تو بشکستند جام جم ‌ ‌ ‌ لب بام آ تماشاها چه هوی می پرستان کن

بامید قدومت روزگار من بسر آمد ‌ ‌ ‌ منور از رخ چون ماه خود ایجان شبستان کن

بنیاشد سخت جان چون من درین مشهد کسی جستم ‌ ‌ ‌ خجل از قوت بازوی خود دوستان و بستان کن

حسن گر دش ایام فرقت خوش نمی آید ‌ ‌ ‌ ترحّم ای فلک بهر خدا بر زیر دستان کن

صوفی صباح عید صبوحی ز باده کن ‌ ‌ ‌ خرقه ز دوش بر کن و بیعت اعاده کن

دستی بده بدست کریمانه پیر دیر ‌ ‌ ‌ دستی دگر بگردن مینای باده کن

در کوزه کوزه قطرهٔ آب حیات دان ‌ ‌ ‌ ور قطره قطره عمر گذشته زیاده کن

خواهی که بهرهٔ ز سعادت بری بدیر ‌ ‌ ‌ قد کشیده ازپی خدمت کباده کن

دل می کشد بجانب منصور دار باز ‌ ‌ ‌ لختی دگر ز سر انا الحق اعاده کن

دیرست حلقهٔ در میخانه میزنم — بخشای و باب رحمت یزدان گشاده کن

بگذر حسن ز نقش و نگاری که بسته اند
میلی بسوی آن بت سیمین ساده کن

ای که در شوخی نداری همسرے — می نمائی هر دمے از منظرے
بے محابا برفگن از رخ نقاب — تا نماند در جهان یک منکرے
دست قدرت صد هزاران بیکرت — مثل تو صورت نه بسته پیکرے
داد ای سلطان خوبان از غمت — میزند در هر رگے یک نشترے
در زمین مثل تو کے باشد پری — بر فلک چون تو نتابد اخترے
خانهٔ دل را تماشا کن که هست — پنبه زاری و مندرو یک اخگرے

مصرع دلکش بود در حسن
غیر اللهی ندارم دیگرے

نقاب از رخ کشیدستی چه بودے — قرار دل ربودستی چه بودے
هزاران موسی عمرانت مشتاق — تجلی گر نمودستی چه بودے
قیامت وعدهٔ وصلست فردا — اگر امروز بودستی چه بودے
دعاے ماگدایان را اثرهاست — شه من گر شنودستی چه بودے
غم پر لذتش جان کاهد اما — خوشستم گر فزودستی چه بودے
دلم گنجینهٔ اسرار و هستم — گلویم سرمه سودستی چه بودے
حباب نازکست این هستی من — نگاهش آزمودستی چه بودے
پراگندم ازین چشم جهان بین — اگر لختی غنودستی چه بودے

حسن از دست خود فریاد دارد
نمودے گر نبودستی چه بودے

بوی یار دوستان آید همے — در تن افسرده جان آید همے
روزگار محنت و سختی برفت — این صدا از آسمان آید همے
من فداے آنکه از لطف و کرم — خوش بکام دوستان آید همے
ساقیا برخیز و پر کن جام را — کان حریف مهربان آید همے

خیمه زد در صحن باغستان بهار / خنده بر رغم خزان آید همی

حبذا بخت سعید آن چمن / کاندرو سرو چمان آید همی

بے نیاز ست از همه آن نازنین / شکر کن صد شکرگان آید همی

گر ندیدستی تماشا کن. حسن / ماه بر فرشش کتان آید همی

حضور عشق دیدم اوستادے / که او را میرسد هر اجتهادے

مقام وحدت آمد جای رحمت / حلولے نی درونی اتحادے

رفیق راه من درد محبت / ترا ای صبر از من خیر بادے

برو از پیش من عقل زیانکار / که از تو هیچ دل دیدم نه شادے

حرام آمد برو اسم خدائے / که از تو جز تو میخواهد مرادے

بگیتی هر چه از مفهوم و محسوس / بجز عشق تو افسانه ست و بادے

بیا و خویش ببین دیگر حسن را / که زین پس زو نیابی جز مادے

شه طناز ملک ناز گردے / ز خوبان جهان ممتاز گردے

در آید آب رفته باز در جوے / اگر روزے بسویم باز گردے

مرا باقیست بس افسانه هجر / چه باشد گر شبی دمساز گردے

درونم خلوتے خالیست از غیر / سرت گردم اگر همراز گردے

الا ای طالع برگشته من / خوشستی گر بکامم باز گردے

مرد ای بوی سوز از سینه بیرون / که ترسم عشق را غماز گردے

بدینسان گر حسن رانی سخن را / عجب نے بلبل شیراز گردے

سرو من دامن کشان وا میروے / تا کجا دیدی که از ما میروے

از خدا با صد دعایت خواستم / تو کجا از من خدا را میروے

بر که نالم من ز بخت بے اثر / ناشکیبم تو شکیبا میروے

دیده اهل نظر فرش رهت / نرگستانیست کانجا میروے

عالمے جانہا نثار مقدمت — دور چشم بد که زیبا میروے
تا که گوید با تو از من این پیام — دیر می آئے و در دا میروے
خانۂ ویران دگر آباد کن — ہمچو دل گر از بر ما می روے
گر نمی آئے میا ای دل شکن — میروم من میروم تا میروے
مجلس رندان مچه از دست شیخ — آمدی ہشیار و شیدا میروے

میروے و میروی تا کے حسن
رفته کے آید ہمانا میروے

ہر چند در مظاہر ظاہر بہر شیونے — بیچون و بیچگونے بی شبهه بی نمونے
حرفے من از دلیری گویم اگر نگیری — در حسن بے نظیری در عشق رہنمونی
نادیده میربائی در ہر ده می نمائے — بی مثل در خدائی یکتائے و دو فنونے
نیرنگ تست ظاہر شد ہر که دید کافر — نا دید چنین ز ساحرنی سحر و نی فسونے
موجود بی نشانی پیدا و ہم نہانے — ہم صورت عیانی ہم سر ہر بطونے
ظاہر توئی و باطن ہستی توئی و لیکن — غیر تو نیست ممکن بیرون و ہم درونے
بی رنگ بی نگاری صورت آشکارے — ہم رنگ و ہم نگاری لیکن ورای چونے

در شان او چه گوئی ہر سو حسن چه پوئے
بیرون ز خود چه جوئے بنگر که تو ہمونے

ای حور بہشتی ملکی روح امینی — ہاروت دمی زہره جبین سحر مبینی
مومن بحرم جوید و راہب بکلیسا — شاید عظیمی که در آئی نه در اینی
در صد خرابات کشی بادۂ احمر — با اہل مناجات ہمی گوشه نشینی
پیدائی و از چشم خلائق ہمه پنہان — خود بو العجبستی که نہانی و ہمینی
حسن ہمه از حسن تو آموخت نمایش — پیش تو کرا گفت توانم که حسینی
بوی تو کند تازه دل و جان جہان را — گلدستۂ نو رسته فردوس برینی
آنکس که ترا یافت رخ از قبلۂ خود تافت — ای آفت جان فتنۂ ایمانی و دینی
نیرنگ تو صد شعبده در کار خرد کرد — مهری ہمه با دشمن و با دوست بکینی
ما نا که وجود تو بود نور جمالش — مصباح ز جاج آمده مشکوة یقینی

در عقل نمی آئی و در وهم نگنجی / در بحر هویت دُر شهوار ثمینی

یارای حسن نیست که وصف تو شمارد
بالاتر ازانی که توان گفت چنینی

نباشد چون تو سرو سرفرازے / جهان را جان و جانرا چاره سازے
سرت گردم نشین در دل که پرجاست / میان جان و جانان امتیازے
نباشی سرگران هرگز که زیبد / ز تو نازی و از من صد نیازے
دلم پامال خیل غمزه ات شد / نصیب کس مبادا این ترکتازے
مسلمانان حذر بهر خدارا / ز چشم مے پرستی نیم بازے
بت پندار من بشکن چو محمود / هزاران ای ترا چون من ایازے

نگو شد گر حسن گردید بدنام
حریفے باده خواری عشقبازے

ای داور داوران پناهے / خسته جگرم بمن نگاهے
سلطان نکند گدا بدرویش / آری چه بود که گاه گاهے
تا چند نظر دریغ دارے / زین بنده خستهٔ تباهے
کس دید چو من گدای قلاش / نی مثل تو شاه کج کلاهے
فریاد ز دست هجر فریاد / با کوه کند چه برگ کاهے

تا کے پرسی که این فغان چیست
مسکین حسن ست دادخواهے

نباشد فارغ از عشقت وجودی / ترا زیبد بهر ملت سجودے
بسوی تست روی جمله ذرات / ظهور هر یک از تو در شهودے
بیادت هست صوفی مست و رقاص / بشوقت رند کعت زن بر سرودے
برهمن برده زو در دیر ناقوس / بمسجد مومن آورده قعودے
همه حاضر تو غائب از نظر ها / همه غافل تو در شانے نمودے
بهار گلشن هستی وجودت / بری حرفت ز انگشت جحودے
ظهور تست هر جلوے و تجلی / وجود هر یک از تو هست جودے

حسن از خویشتن گردید پرده
که گوید بر روانش یک درودی

خاتمه تذکرة اللهی

شکرست که آرزو برآمد
کاین تذکرة اللهی سرآمد

چه تذکره مجلسی پر از نور
ز اللهی و اهل الله معمور

اللهی را صدارت او
اهل الله در زیارت او

مانا که مصوّری ز هر رنگ
مانی صفت آوریده ارژنگ

آنکس که نه مجلسش بدیده
زین تذکره گو فروز دیده

یاران طریق یکدل و جان
انداخته طرح عیش شادان

پهلو زده هم بکامرانی
چونانکه بعهد زندگانی

لب بسته زبان حال گویا
زان سر بطون شان هویدا

کای همنفسان محفل انس
وی همقدمان منزل قدس

یاد آن ایام عشرت و ناز
وان صحبت دوستان دمساز

آن مهر و سرشتیم اختلاطی
خون گرمی و باهم ارتباطی

گه بحر حقایقی در جوش
گه مهر بلب زده که خاموش

مشغولی ذکر حق شب و روز
بودی ظلمت زدا دل افروز

گه غلغلهٔ سماع در گوش
گه هستی خویشتن فراموش

آثار وصال خنده برلب
واثر از فراق گریه و تب

اسکندره بود گه نشیمن
گه گلشن تاج روضه مامن

گاهی قدم رسول بر سر
گه طوف ابو العلا میسر

گه جذب علاء دین مجذوب
بردی بسوی فضای مرغوب

زد بانگ غراب بین ناگاه
عنقائی مغربیم بالله

از برزخ مغربی زمانه
انداخت حجاب درمیانه

اکنون پس بعد مغربین ست
غربت راه و باز حسن ست

حین ست پل وصال محبوب
فانی شو گر لقاست مطلوب

خوشتر بود آن جهان که ماییم
از زحمت این و آن رهاییم

نی چرخ بلند هست سرکوب
نی نطع زمین ست خاطرآشوب

نقطه ست مربع عناصر
صفر ست ز شش جهت معبر

بالا و نه زیر نی چپ و راست
نی پیش و نه پس که جمله برخاست

نی قرب نه بعد وقفت نی سیر
نی کعبه نه خانقاه نی دیر

طوبی لئی آنکه جاودانه
زینگونه سرآورد زمانه

خوشتر بود آنکه جمله یاران
گلدسته صفت بروز باران

فارغ ز دو کون خوش نشینند
دل خواستهای خویش بینند

این ست مراد خاطر ما
پس باقی داستانست فردا

وردا که بسی ز غمگساران
رفتند چو موسم بهاران

یک یک چو گهر ز سلک افتاد
چون دانهٔ اشک گشته برباد

نی سلک گهر زمانه بگسیخت
کش واسطة العقود هم ریخت

یاد آیدم هر یکی از ان جمع
ریزم پی شان ز دمع چون شمع

چشمم جوید یگان یگان را
آن کو که دهد نشان خدا را

آوخ که ازین بساط نیرنج
رفتند چو مهرهای شطرنج

وین شاطر روزگار هیهات
شه برشه داد و مات بر مات

راندند سوی عدم جلوریز
دیدند نه بر قفا درانگیز

کس داند غیر عالم الغیب
دانندهٔ هر چه هست بی ریب

آن جمله کزین جهان گذشتند
هستند کجا فسانه گشتند

یارب بحبیب خود که چون من
آزاد شوم ز محبس تن

بنمای مرا جمال یاران
کن داخل خیل غمگساران

دوزخ بود ار بهشت جا شان
مگذار ز بوالحسن جدا شان

خاتمة الطبع

الحمد لله که کتاب فیض انتساب مملو ز جواهر لاریبی موسوم به جواهر غیبی با خاتمه مسمی به تذکرة اللهی حسن اهتمام یافت ارباب ذوق تصوف را بخت بیدار و طالع یار بود که اینچنین نسخه جدید جامع مسائل طریقت و شریعت بار اول بماه اگست سنه [illegible]ع در قالب طبع آمد مشفقی که در ترتیبش وی مرا اجرتش خدا او را و خاتمه اش تذکرة اللهی هم خاطر نشید روح افزاست حسب خط بقلم مولوی محبوب احمد خوشنویس تحریر یافت

احمد عباس [illegible]

ئہ ہدایۃ المومنین - موعظت مین -

رور العباد - شرح قصیدہ بانت سعاد -

الس العشاق - باتصویر مطبوعہ جدید -

یضاً - باتصاویر تصنیف میر سلطان حسین نبیرۂ شہنشاہ
یر تیمور گورکان ہی نظم ونثر دلکش -

پندنامہ - مصنفہ حضرت فرید الدین عطار تصوف مین -

ہارستان جامی - بجواب گلستان سعدی -

یاے سعادت - فارسی از امام محمد غزالی -

دائق العشاق - مصنفہ ملا رضی در تاثیرات عشق

ق جلالی - مختصر از ملا جلال الدین محقق دوانی
مین نہایت خوشخط -

ق الطیر - تصنیف فرید الدین عطار تصوف مین
شل ہی -

م اللآلی - شرح قصیدہ بدالامالی نصائح
ن ہی -

شن اسرار - تصنیف مولوی انور علی صاحب
تصوف مین -

نوی بزم وصال - عرفان مین مصنف
اعر اہل زبان ہی -

باید شنید - مولوی محمد علی رفعت کی تصنیف
الیف کیسی پاکیزہ عمدہ اندرز ونصائح سے انتخاب کی
ی الواقع می باید شنید کے لائق کلام ہی اسم بامسمیٰ
ہی کتاب ہی -

اخلاق وتصوف اردو

جامع الاخلاق - ترجمہ اردو اخلاق جلالی
از مولوی امانت اللہ -

نکات احسانی - از مولوی حکیم احسان علی مرحوم
وکیل گورنمنٹ -

مجموعۂ صفات انسانی - مصنفہ لالہ لال جی صاحب
سری بید بیاس جی کے پرانون سے انسان
کی صفات مین -

ذخیرۂ سعادت - علم اخلاق مین تصنیف لالہ
لال جی صاحب بجاہنی بلاس پشنگ کی دو فصل
اول وآخر کا ترجمہ -

تہذیب النفوس - از خواجہ سید محمد فخر الدین
حسین صاحب -

نور العین - اخلاق وتصوف مین - ترجمہ کیا ہوا
منشی گوکل پرساد صاحب کا -

دستور المعاش - سلسلۂ تدابیر معاش کا
عمدہ بیان ہی -

جوہر عقل - مطبوعۂ میرٹھ -

دائرۂ علم -

مفید الصبیان - تعلیم اطفال کے لیے عمدہ کتاب ہی

گلشن غیرت - حکایات نادرہ تصنیف سید
غلام حیدر خان صاحب -

کیمیاے حکمت - متضمن قواعد حکمیہ مصنفہ مولوی
اوحد الدین احمد صاحب -

بحر الحقیقت - علم تصوف مین مع حکایات
تمثیلیہ کے -

چشمۂ فیض - ترجمہ پندنامہ عطار -

تواریخ انبیا و اولیا فارسی

خزینۃ الاصفیا۔ اسمین احوال انبیا و مرسلین و ائمہ کبار و صحابہ کرام ہی و جملہ ابرار اولیاء اللہ سالک و مجذوب خانوادہ حضرت قادریہ و چشتیہ و سہروردیہ اور جسقدر خانوادے ہین بتفاوت مراتب فرادی فرادی سب کا ذکر ہی بڑی جامع کتاب ہی دو جلد مین مصنفہ مفتی غلام سرور لاہوری۔

۱ جلد۔ چار مخزن احوال انبیا و ائمہ و صحابہ کبار و سائر اولیا۔

۲ جلد۔ پانچوان مخزن از حال شیخ ادہم تا حال مشتاق شاہ لاہوری۔

وقائع شاہ معین الدین چشتی اسمین مختصر احوال حضرت حسن سنجری ثم الاجمیری بہت بساطت کے ساتھ لکھا ہی مولفہ منشی بابو لال۔

روضۃ الصفا۔ بڑی عمدہ کتاب متداول ہی مانند سبع سیارہ کے سات جلد ہین مصنفہ اخوند میر شاہ ہروی۔

مصباح التہذیب۔ باہتم تاریخی حکایات نصائح مصنفہ شیخ کمال الدین۔

صد پند سودمند۔ لقمان حکیم مع چار رسائل جلی قلم خوشخط۔

۱۔ رسالہ سعادت نامہ۔

۲۔ رسالہ خواجہ عبید اللہ۔

۳۔ رسالہ تحفۃ الملوک۔

۴۔ رسالہ منہاج العارفین۔

مطالب رشیدی۔ رموزات فقر و تصوف از شاہ تراب علی کاکوری۔

تواریخ احوال انبیا و رسل ا[...]

قصص الانبیا موسوم بہ روضۃ الا[...] مولوی محمد طاہر صاحب۔

ایضًا۔ خرد۔

عجائب القصص۔ بسوط کتاب ذک[ر] انبیا و اولیا مین مرتبہ مولوی فخر الدین۔

۱۔ جلد۔ مین حالات آفرینش نور محم[...] تا قصہ اسکندر فیلقوس۔

۲۔ جلد۔ مین تمام ذکر حضرت ختم المرسل[ین] علیہ و آلہ وسلم۔

تاریخ حبیب آلہ۔ احوال حضرت از [...] وفات مصنفہ مولوی عنایت احمد۔

فتوحات واقدی۔ علیہ الرحمہ کا ترجمہ[...]

۱ حصہ۔ مین مغازی الرسول۔

۲۔ حصہ۔ مین فتوح الشام۔

۳۔ حصہ مین فتوح المصر

۴۔ حصہ۔ مین فتوح العجم۔

یہ مجموعہ کتاب عربی مین مصنفہ حضرت وا[قدی] جسکا ترجمہ اردو مین بعبارت سلیس عام فہ[م] مترجمہ مولوی بشارت علی خان و سید مہدی [...]

ترجمہ فتوح مغازی الرسول موسوم بہ مغا[...]

ترجمہ فتوح الشام۔ و فتوح المصر۔ یکجا[...]

ترجمہ فتوح العجم مسمی بہ غزوہ عرب۔

